THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA,

COMPLECTENS

OMNIA MORUM PRÆCEPTA,

& Principia Deciſionis omnium CONSCIENTIÆ CASUUM, ſuis quæque momentis ſtabilita,

AD USUM

PAROCHORUM ET CONFESSARIORUM.

AUTHORE REV. PATRE

PAULO-GABRIELE ANTOINE,

Societatis JESU Presbytero, Sacræ Theologiæ Doctore, & Exprofeſſore.

IN DUAS PARTES DISTRIBUTA.

IN HAC EDITIONE, PRÆTER EA, QUÆ OLIM ADDITA FUERANT, quæque uberiùs & clariùs expoſita, diſtinctis Notis propriis adjecta ſunt locis, accedunt etiam plures aliæ annotationes, appendices variæ ad uſum Miſſionariorum, Tractatus de Sacris Chriſtianorum Ritibus, eorumque in Eccleſia varietate, deque Orientalis Eccleſiæ circa Sacramenta diſciplina, omnes Propoſitiones à Summis Pontificibus Damnatæ, & alia benè multa addita

A P. FR. PHILIPPO DE CARBONEANO

ORDINIS MINORUM REGUL. OBSERVANTIÆ.

VENETIIS, MDCCLIV.

EX TYPOGRAPHIA BALLEONIANA.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIIS.

EPISTOLA DEDICATORIA

in altera Editione præmissa

SS. D. N. BENEDICTO XIV.
PONTIFICI OPTIMO MAXIMO.

FR. PHILIPPUS DE CARBONEANO ORD. MIN. OBS.

NOVAM *hujusce Theologiæ Moralis editionem, nomini inscriptam Tuo, BEATISSIME PATER, in publicam emittere lucem constitui; quod tantum ei ex Te, hac in editione, decoris & ornamenti accesserit, ut quidquid in ea perfectum sit atque optimum, id tuum jure meritoque dicatur. Ut enim prætermeam, me ad novam hanc procurandam impressionem ex magna illa motum fuisse existimatione, quam huic Theologiæ judicium illud Tuum conciliaverat, quo præ ceteris digna habita est, quæ in Collegio de Propaganda Fide Adolescentibus ad Sacras Missiones destinandis explicaretur, Tua doctrina est, PATER BEATISSIME, qua ambigua quæ sunt, explicantur, & confirmantur; quæ obscura videbantur, clarius & luculentius exponuntur; & qua, ea supplentur, quæ quamquam Confessariis, aliisque scitu sint necessaria, in hac tamen Theologia desiderabantur. Nec iis tantum in ea ita ordinanda, & perficienda sum usus, quæ a Te, sive pro Ethicæ Christianæ puritate sarta tecta servanda, sive pro tollendis abusibus & instauranda Ecclesiæ disciplina, ac divino cultu ampliando, decreta sunt & constituta; verum etiam perutili illo Tractatu Tuo de Synodo Diœcesana; ex quo plura deprompsi, quæ propriis addita locis, opus mirifice illustrant, ornant, & augent. Quam ob rem vel ex hoc unice opere, poterit quisque conjicere, quot ad Petri Cathedram evectus, pro Dei augenda gloria subieris labores; quam bene, maximam, qua polles, eruditionem atque sapientiam, ad Sacrorum Ministros instituendos, conservandam, tuendam, ampliandamque Religionem aptaveris; qua denique industria, fidelium omnium animas, per rectam æternæ sa-*

lutis viam ad cœlestem gloriam perducere studueris: Hinc Pastores habent curæ & sollicitudinis Apostolicæ exemplum; Hinc viris omnibus Ecclesiasticis patet, qua ratione, missis vanis & inutilibus, ad solidiora, tuta & necessaria Sacrarum litterarum studia incumbere oporteat: Hinc denique Christiani omnes, & regulas discent, ad quarum normam, cum Religionis functiones, tum mores componere debeant suos, ac perpetuo movebuntur, ad Deum exorandum, ut Te Summum Pastorem, totius Ecclesiæ bono, diu sospitem, incolumemque conservet.

F. PHILIPPUS A CARBONEANO
ORDINIS MINORUM

L. S. P. D.

THEOLOGIA hæc prodit iterum in lucem a me aucta, & illustrata. In altera Editione anni 1748. præter Tractatum de Sollicitatione, & Commentarium ad Constitutiones, quibus Confessarii a Pœnitentibus nomen complicis exquirere prohibentur, nihil addidi, quod vel ex Constitutionibus, vel ex Tractatu de Synodo Diœcesana BENEDICTI XIV. depromptum non esset: Eo enim unice consilio manus ad opus imposueram, ut perutilis Supremi Pontificis doctrina, per Theologiam, quæ omnium fere manibus teritur, facilius vulgaretur; &, ut loca, quæ in ea obscura, vel ambigua essent, Apostolicæ Sedis decretis comprobata, & Sapientissimi Pontificis doctrina explicata forent. Omisi verò, quæ ad Orientalem Ecclesiam pertinebant, etsi plura occurrerent tum in Constitutionibus, tum in antedicto Tractatu: Ea tamen selegi, & in adversariis meis una cum aliis ad Ecclesiam Orientis spectantibus adnotavi, ut materia præsto esset ad Theologiam in usum Missionariorum, quam Summus Pontifex elaborare me jusserat, perficiendam. Plura enim alia ad rem hanc pertinentia collegeram, ex Thoma a Jesu, Verricello, a Breno, Goario, Allatio, Arcudio, Papadopoli, Schelstratio, Simonio, Renaudotio, Morino, Martene, Bruno, Assemanno, aliisque viris doctis, qui de Orientalis Ecclesiæ jure, deque ipsius disciplina, & Ritibus scripserunt. Decreta tantum deesse videbantur a Sacris Urbis Congregationibus pro solvendis Missionariorum dubiis edita: Supplicavi, &, ut hæc quoque concederentur, Summus Pontifex benignissime annuit. Hæc omnia cum Institutionibus de Sacris Christianorum Ritibus, quas pro instruendis adolescentibus in Collegio de Propaganda Fide elucubraveram, necessariam operi perficiendo materiam suppeditare videbantur.

Sed dum mecum ipſe de Theologia hac ad uſum Miſſionariorum conficienda cogitarem, Thomas Sergius Vir Clariſſimus monuit me de nova, quam Generoſus Salomoni meditabatur, hujus Theologiæ Moralis Editione, hortatuſque eſt, ut huic potius, quæ Eruditorum calculo, & communi plauſu probata eſſet, ea, quæ ad Miſſionarios pertinerent, adderem, quàm novam incerto eventu perficerem. Placuit conſilium, ſtatimque, ut ei morem gererem, adii Eruditum Virum Petrum Pompilium Rodotà, qui pro nova Verricelli editione Decreta omnia, & alia plura circa Apoſtolicas Miſſiones collegerat, ut ea mihi pro hac exornanda Theologia concederet. Is vero, non ſolum decreta concedere, ſed velle etiam ſe mecum rei operam dare dixit. Atque ita revera ſe ſe paratum exhibuit: nam præter decreta, alia etiam ad me miſit, quibus opus augeri, & illuſtrari potuiſſe arbitrabatur; ſed aliis, quæ communicare volebat, uti non potui, monuique hominem, ut deinceps ab iis parandis abſtineret, quod ea, quæ ipſe exhiberet, vel jam antea eſſent a me diligentius conquiſita & diſpoſita, vel ad opus, quod ſuſceperam, juxta initum conſilium conferre non viderentur. Uſus vero ſum decretis multis: nam nonnulla e Verricello, & aliqua ex Patre a Breno depromſi, plura etiam acceperam a Viro Illuſtriſſimo ac Præſule Ampliſſimo Guglielmi Supremæ Inquiſitionis Aſseſsore. Atque hinc habes, quo conſilio opus ſuſceperim, quibus e fontibus materiam hauſerim, quibuſque ſim uſus præſidiis. In opere autem illuſtrando, notas, appendices, tractatuſque adhibui: in notis, quæ ſtellula deſignantur, præter Conſtitutiones, & aliquot Tractatus de Synodo Diœceſana BENEDICTI XIV. capita nonnulla etiam ex purioris Theologiæ principiis attuli, quibus aliquæ minus Viris doctis probatæ, vel minus tutæ Auctoris opiniones corriguntur: in appendicibus fuſim diſserui de auctoritate, & uſu legum Romanorum Pontificum, & Decretorum ſacrarum Urbis Congregationum in Eccleſia Orientali; de Fidei profeſſione; de vitanda Hæreticorum, Schiſmaticorumque in Sacris communione; de Orientalium jejuniis, deque varia Orientalium Eccleſiarum circa ſingula Sacramenta diſciplina: In Tractatu denique, qui eſt de Sacris Chriſtianorum Ritibus.

1. Sa-

1. Sacrorum Rituum naturam, Novatorum circa eoſdem errores, & Orthodoxum ſiſtema expoſui, ac vindicavi. 2. Statum explicavi Orientalis Eccleſiæ, varias Hæreticorum ſectas, quæ in ea ſunt, ac præcipuos eorumdem errores; & rituum, qui in diverſis Eccleſiis vigent, varietatem. 3. Obligationem oſtendi, qua quiſque tenetur in ſemel ſuſcepto ritu manere. 4. Denique Ritus illos recenſui, qui vel ab Apoſtolica Sede proſcripti ſint, vel rejiciendi videantur. Iis addidi quamplurima dubia, quorum ſolutio eruditis viris jucunda, Orientalibus utilis, ac Miſſionariis omnino neceſſaria videbatur; ac præterea Propoſitiones omnes a Summis Pontificibus damnatas. Hæc ſunt, quibus Theologia hæc in nova, quam exhibemus, editione, aucta fuit. Non dubito, Erudite Lector, quin tibi ſi non ut optima, ſaltem ut maxime utilia probanda ſint. Vale.

APPROBATIO THEOLOGORUM,

Qui jussu SS. D. N. BENEDICTI XIV. Theologiam hanc examinaverunt.

IN Opere, quod inscribitur, *Theologia Moralis universa ad usum Parochorum, & Confessariorum, Auctore P. Paulo Gabriele Antoine Soc. Jesu*, nihil quidem id nobis perlustrantibus occurrit, quominus Clericorum Seminariis, aliisque Ecclesiasticorum Cœtibus perlegendum provide, atque utilissime proponatur. Quia tamen nonnulla identidem habet nimia profecto brevitate, ac præcisione scripta, ea intellectu, vel Magistro, uti in similibus compendiariis operibus accidit, indigere existimamus, ne sanæ ceteroquin Auctoris doctrinæ ad improbatos, improbandosve sensus detorqueantur. Atque ita &c. Romæ 1748. Kalend. Aug. 1748.

Thomas Sergius Prior. Oper. S. Rom. Inquis. Consult.

Ita & ego censeo Fr. Philippus de Carboneano Ordin. Min. Lect. Jubil. Sacræ Cong. Ind. Consultor., Supremæ, & Univ. Inquisit. Qualificator., & in Collegio Urbano de Propaganda Fide Philosophiæ Professor.

Ita & ego censeo Fr. Carolus Dominicus de Moya Ord. Min. Conv. Magister, in Rom. Archigymn. Publ. Theol. Prof. Theologicæ Academiæ Censor, & Collegii D. Bonav. Regens, ac Lector.

APPROBATIONES PRO NOVA EDITIONE.

UT Reverendissimi Patris Sacri Palatii Apostolici Magistri jussa facerem, operam dedi, animumque adjunxi, attente ut expenderem *Notas, Appendices, & Tractatum de Sacris Christianorum Ritibus*, quibus R. P. Philippus de Carboneano Ord. Min. *Theologiam Moralem Universam* R. P. Pauli Gabrielis Antoine Soc. Jesu Presbyteri, mirum in modum illustravit, ornavit, & auxit. Qua in re ingenue fatear oportet, me observare nil potuisse vel hilum recedens a rectis Christianorum moribus, aut a sincera eorumdem Religione. Atque adeo, nec sine animi mei jucundissima voluptate, cuncta in iisdem legendis deprehendi a Viro Clarissimo exquisita ac recondita eruditione referta, optimo, nitidoque rerum ordine atque delectu dispofita, eleganterque pertractata. Ea propter nullus dubito, quin laudabilem moralis disciplinæ studiosis quibuscumque, & sacris præsertim Missionariis, operam ille posuerit, quæ & omnibus probari, omniumque commodo & utilitati Typothetarum arte vulgari & mereatur, & debeat. Datum Romæ in Ædibus S. Andreæ de Valle v. Kal. Jun. An. R. S. cIↃ. IↃcc. lI.

Antonius Franciscus Vezzosi Cler. Reg. in Archigymnasio Romano Histor. Ecclesiast. Profess.

JUssu Reverendissimi Patris Fratris Augustini Ursii Sacri Palatii Apostolici Magistri legi Tractatus, & notas Eruditissimi Patris Fratris Philippi de Carboneano Ordinis Minorum, easque dignas censeo, quæ typis edantur, cum nihil contineant Fidei, bonisque moribus contrarium, & ad saniorem doctrinam percipiendam sint comparatæ.

Datum Romæ in Conventu S. Mariæ Super Minervam die 26. Junii 1752.

F. Vincentius Linelli Ord. Præd. Cathed. Casanat.

Licentia Reverendi Patris Provincialis.

EGo Præpositus Provincialis Provinciæ Campaniæ Soc. Jesu, potestate ad id mihi ab admodum Reverendo Patre Præposito Generali ejusdem Societatis tradita, facultatem concedo, ut Patris *Pauli Gabrielis Antoine* ex eadem Societate liber, qui inscribitur *Theologia Moralis &c.* trium ejusdem Societatis Theologorum judicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem has ei dedi Litteras. Argentinæ, die 7. Novembr. 1725.

Ludovicus Languille.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del P. F. Paolo Tommaso Manuelli Inquisitore nel Libro intitolato: *Theologia Moralis Universa Complectens omnia morum præcepta &c. ad usum Parochorum, & Confessariorum, authore R. P. Paulo Gabriele Antoine Soc. Jesu, &c.* non esservi cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza che possi esser stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. 10. Novembre 1752.

(Gio: Emo Proc. Rif.

(Barbon Morosini Kav. Proc. Rif.

(Alvise Mocenigo 4°. Kav. Rif.

Gio: Girolamo Zuccato Seg.

Adì 20. Novembre 1752. Registrato nel Magistrato Eccellentissimo degli Essecutori contro la Bestemmia.

Alvise Legrenzi Segr.

INDEX.

TRACTATUS
De Conscientia.

TRACTATUS
De Legibus.

8. *An*

TRACTATUS

De Peccatis.

Cap. VII.

TRACTATUS

De Virtutibus Theologicis.

3. An

TRACTATUS

De Virtute Religionis.

5. *Qui-*

TRACTATUS

De Beneficiis Ecclesiasticis.

TRACTATUS

De Virtutibus Moralibus, & vitiis ei oppositis.

An

TRACTATUS

De Obligationibus specialibus certorum statuum, & Officiorum.

TRACTATUS

De Justitia & Jure, Injuriis, & Restitutione.

Sed

4. *An*

TRACTATUS

De Contractibus.

5. *An*

PARS ALTERA.

TRACTATUS

De Sacris Christianorum Ritibus. *Pag.* 491.

AUCTORE

P. F. PHILIPPO DE CARBONEANO

ORDINIS MINORUM.

TRA-

TRACTATUS

De Sacramentis in genere.

TRACTATUS

De Baptismo.

§. V.

TRACTATUS

De Confirmatione.

TRACTATUS

De Eucharistia.

Quæ-

TRACTATUS

De Pœnitentiæ Sacramento.

tia

TRACTATUS

De Extrema-Unctione.

2. *An*

TRACTATUS

De Ordine.

TRACTATUS

De Matrimonio.

TRACTATUS

De Censuris & irregularitatibus.

TRA-

TRACTATUS
DE
CONSCIENTIA.

NOTA. Conscientia est judicium, dictans quid in particulari sit licitum vel illicitum, agendum ut honestum, vel omittendum, ut inhonestum. Sive est actus, quo intellectus judicat aliquid hìc & nunc licitum esse vel illicitum, faciendum ut bonum, vel omittendum ut malum. Quare dicitur judicium practicè practicum, seu ultimò practicum, ut distinguatur à judicio generali & non ultimò practico, quò intellectus judicat aliquid in genere, seu abstrahendo à circumstantiis particularibus, esse licitum, v. gr. contractum usurarium esse illicitum: nam conscientia versatur circa actionem in individuo, hoc est, cum omnibus suis circumstantiis consideratam.

Hinc conscientia differt à synderesi, ut actus ab habitu. Nam synderesis est habitus, seu cognitio habitualis primorum principiorum moralium, qualia sunt: *Bonum faciendum: Peccatum fugiendum: Deus colendus, & amandus: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Suum cuique reddendum, &c.* Conscientia autem est judicium applicans principium morale alicui actioni particulari, v. g. *Non debeo huic homini inferre hoc damnum, &c.* Conscientia dividitur in veram seu rectam, & erroneam; certam & incertam; probabilem & improbabilem; scrupulosam & laxam; perplexam & dubiam, quamvis hæc non sit propriè conscientia.

CAPUT PRIMUM.

De conscientia vera seu recta, erronea, & perplexa.

NOta. Conscientia vera seu recta, est ea, quæ dictat aliquid in particulari esse licitum vel illicitum, bonum aut malum, quod revera tale est in se. Erronea seu falsa est, quæ dictat esse hìc & nunc licitum vel illicitum, bonum vel malum, quod reipsa tale non est. Hæc duplex est, alia erronea vincibiliter, seu ex errore, qui depelli potuit, aut debuit; alia erronea invincibiliter, seu ex errore, qui depelli non potuit, aut non debuit.

Quæst. I. *An tenemur sequi conscientiam veram ac rectam, dictantem aliquid præceptum vel vetitum esse?*

Respond. Affirm. Quia dictat esse faciendum, vel omittendum id, quod Lex æterna præscribit faciendum vel omittendum esse hìc, & nunc, seu in talibus circumstantiis. Quare qui contra conscientiam rectam agit, peccat: quia agit contra Legem divinam intimatam per dictamen rectæ rationis.

Porrò an conscientia recta, ac vera dici debeat proxima regula actuum humanorum, an duntaxat intimatio talis regulæ, quæ sit tantum lex, seu præceptum, non refert ad praxim.

Quæst. II. *An & quale peccatum est agere contra conscientiam erroneam?*

Resp. 1. Actio vel omissio contra conscientiam sive vincibiliter, sive invincibiliter erroneam, dictantem eam esse illicitam, est semper peccatum, quamvis ex se sit licita. *Ita omnes*. Constat. 1. Ex Roman. 14. *Qui autem discernit* (scilicet inter cibos, falsò putans aliquos præ aliis adhuc esse à Deo vetitos) *si manducaverit damnatus est, quia non est ex fide. Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est*. Id est, (ut interpretantur Patres & Concilium generale Lateranens. IV. patetque ex contextu) omnis actio vel omissio, quæ non est ex dictamine conscientiæ, seu ex persuasione quòd sit licita, peccatum est. At omnis actio, vel omissio, quæ est contra conscientiam, sive rectam, sive erroneam, non est ex persuasione quòd sit licita. Ergo peccatum est.

2. Ex cap. 13. de Restitut. spoliat. *Quidquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam*.

3. Quia agens contra conscientiam erroneam, vult peccatum, cùm velit actionem vel omissionem, quam judicat esse peccatum. Nam esto, tale objectum non sit reipsa illicitum, sed licitum: at voluntas illud amplectendo consentit in objectum sibi propositum, ut malum, ideòque in objectum malum: objectum enim voluntatis est bonum vel malum, non quomodocumque, sed prout ab intellectu proponitur. Item is reipsa, quantùm in se est, sectatur malum, faciendo id quod putat esse malum: Præterea qui facit aliquid de se bonum, putans esse malum, in æstimatione prudenti censetur perinde velle malitiam, ac si actio illa esset reipsa de se mala; cùm nolit abstinere, quamvis ei proponatur ut mala. Ergo peccat.

Hinc qui agit contra conscientiam, peccat contra legem divinam naturalem, vetantem omnem consensum, & affectum ad id quod putatur malum etiam ex errore.

Resp. 2. Peccatum, quod contra conscientiam erroneam agendo admittitur, habet eam speciem, & gravitatem, quam quis ex errore judicat inesse actioni vel omissioni suæ. *Est communis sententia*. Quia is vult objectum, in quo talem speciem & gravitatem malitiæ apprehendit: & sic vult, saltem interpretativè, talem speciem & gravitatem malitiæ sibi ab intellectu propositam; habetque affectum ad peccatum talis speciei & gravitatis: cùm voluntas feratur in malum prout concipitur. Breviùs is vult peccatum committere, quale esse conscientia dictat.

Hinc peccat mortaliter contra temperantiam, qui falsò putans tali die esse jejunium, non jejunat; contra justitiam, qui non restituit id quod falsò putat non esse suum; contra charitatem, qui falsò judicans se debere mentiri ad servandam vitam proximi, non mentitur. Supple semper, nisi deponat prudenter hanc conscientiam erroneam.

Nota. Licet is qui contra conscientiam erroneam agit, perinde peccet, ac alter qui contra rectam: non incurrit tamen easdem pœnas humanas, ac censuras; quia hæ non imponuntur nisi transgressoribus legis veræ, non autem putatitiæ. Hinc non incurrit excommunicationem, qui facit actum, quem falsò putat esse prohibitum sub tali censura; nec qui percutit laicum, putans esse clericum.

Resp. 3. Qui facit quod falsò putat esse illicitum, non distinguens an veniale, an mortale sit, peccat mortaliter: Tum quia vult objectum illud, etiamsi esset mortaliter malum, & sic vult saltem interpretativè peccatum mortale committere: tum quia se exponit morali periculo peccandi graviter, spectata sua mente. *Ita Azor, Vasquez, Sanchez, &c.* Quòd si apprehendat peccatum in genere tantùm & non in ulla specie, peccat contra charitatem Dei, & propriam, vetantem quodlibet peccatum, utpote offensam Dei, & malum peccantis.

Quæst. III. *An licet agere secundùm conscientiam erroneam?*

Resp. 1. Si sit invincibiliter erronea, non solùm licet huic obsequi, quia ignorantia invincibilis excusat à peccato, cùm tollat omne voluntarium circa malum: sed etiam tenemur eam sequi in iis, quæ dictat esse præcepta, vel prohibita. Quia alioquin, cùm ipsa deponi nequeat, ageremus contra illam, quod non licet, ut dixi.

Non tamen est propriè regula morum, nec propriè obligat, cùm non sit legis veræ intimatio. Sed tenemur sequi talem conscientiam, quia non possumus aliter peccatum vitare; cùm deponi nequeat, & non liceat contra illam agere.

Dices. Hinc sequitur quòd aliquis possit necessario peccare, v. g. in hoc casu: Mulier gerens curam infirmi die festo, putat ex errore invincibili se peccare, si omittat sacrum, & si deferat infirmum, nec potest tunc errorem suum deponere: unde utrumvis

vis agat, aget contra conſcientiam, & ſic neceſſariò peccabit. *Reſp.* In hoc caſu non erit libera moraliter, ideòque non peccabit, modò eligat id, quod minus malum eſſe judicat. Quamvis enim poſſit ex duobus illis alterutrum eligere, non eſt tamen libera ad non agendum contra conſcientiam, cum utravis parte electa, culpam apprehendat. Ad culpam autem imputabilem requiritur libertas, qua culpa vitari potuerit.

Reſp. 2. Nunquam licet agere ſecundùm conſcientiam vincibiliter erroneam, dictantem aliquid eſſe licitum; quia fieret culpabiliter aliquid illicitum: cum ignorantia vincibilis, utpote voluntaria, non excuſet à peccato, & id quod ex ea fit, ſit ſaltem indirectè voluntarium. Neque etiam licet agere contra eam, ut modo dixi, ſed ipſa deponi debet.

Hinc ſi quis ex errore vincibili judicet ſe debere furari, ut ſubveniat egeno non laboranti extrema neceſſitate, peccat contra juſtitiam, ſi furetur: quia furtum eſt vetitum, & ei voluntarium eſt ut malum in cauſa, nempè in negligentia inquirendi veritatem. Si verò non furetur, peccat contra charitatem: quia non agit id, quod lege charitatis præceptum eſſe exiſtimat. Quare talis conſcientia deponi debet prudenter, rem pro ejus gravitate diligenter perpendendo, pios & peritos conſulendo, praxim timoratorum attendendo &c. Quòd ſi error jam deponi nequeat, & electio urgeat; v. g. ſi non poſſis veritatem per te invenire, nec adſit peritior quem conſulas, tunc debes orare, & elicere actum contritionis de priori peccato ignorantiæ, & eligere eam partem, in qua putas eſſe minùs mali: & ſic excuſaberis ab ulteriori culpa, quia tunc error è vincibili fiet invincibilis & involuntarius, cùm ejus cauſa fuerit retractata, & facias jam quod in te eſt ut non pecces. Teneris tamen reſarcire damnum illatum; nam retractatio culpæ non facit ut non fuerit liberè poſita cauſa damni, neque ut damnum ex ea non ſit ſecutum: & ſic non tollit obligationem illud reſtituendi neceſſariò annexam injuriæ damnoſæ.

Quæſt. IV. *Quid eſt conſcientia perplexa?*

Reſp. Eſt judicium practicum, dictans eſſe peccatum, ſive actus hìc & nunc fiat, ſive omittatur; v. g. ſive mentiaris ad impediendum homicidium, ſive nòn mentiaris. Cùm hoc judicium ſit erroneum, deponi debet; nam quiſque tenetur adhibere medium neceſſarium ad vitandum illud, quo putat Deum offendi. Quod ſi deponi nequit, culpa vitabitur, eligendo minùs malum, puta mendacium in allata hypotheſi, ex can. *Duo mala*, diſt. 13. Non enim peccat, qui facit quod in ſe eſt ad vitandum peccatum. Quòd ſi eligas id quod apparet majus malum, peccas ſecundùm quantitatem exceſsus apprehenſi; nam hunc exceſſum liberè eligis. Si utraque pars appareat æquè mala, non peccabis alterutram eligendo, quia cares libertate ſufficiente ad peccandum imputabilitèr. Hinc non peccat, qui detentus in carcere, putat ſe peccare omiſſione ſacri, quod audire vellet, ſed non poteſt; quia hæc omiſſiò non eſt ei voluntaria, nec libera.

CAPUT II.

De Conſcientia certa, & dubia.

NOta. Conſcientia certa eſt actus, quo intellectus prudenter & firmiter, ſeu abſque dubio & formidine falſitatis ſaltem rationabili, judicat aliquid hìc & nunc eſſe licitum vel illicitum. Incerta verò eſt actus, quo intellectus ſic judicat aliquid eſse licitum vel illicitum, ut ſimul judicet rem fortè aliter ſe habere. Dixi, *prudenter*: nam certitudo duo dicit, nempe prudentiàm, & firmitatem adhæſionis; & firmitas ſine prudentia non eſt certitudo, ſed pertinacia. Quare conſcientia certa debet excludere omnem rationabilem dubitationem, & formidinem oppoſiti; alioqui non haberet firmitatem prudentem.

Quæſt. I. *An ad non peccandum requiritur judicium certum de honeſtate ſeu licitate actus vel omiſſionis?*

Reſp. Requiritur tale judicium certum ſaltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido ſaltem rationabilis. *Ita communiter, imò fortè nullus quoad rem diſſentit.* Prob. 1. Ex Eccli. 37. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum conſilium ſtabile*, hoc eſt firmum & prudens judicium de honeſtate actus, qui eligitur. Et ex Roman. 14. *Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Ubi per fidem intelligitur certa perſuaſio.

2. Quia conſcientia recta eſt actus prudentiæ, qui debet eſse ſaltem moraliter certus de veritate: cùm prudentia ſit virtus intellectualis, & ex Ariſtotele ſit habitus vera cum ratione activus circa ea, quæ

sunt homini bona atque mala, ut hæc scilicet respuantur, & illa eligantur. 3. Quia operans sine tali judicio moraliter certo, actionem suam committit regulæ incertæ, habetque formidinem rationabilem peccandi; ac proinde spectato suo conceptu, se exponit morali periculo peccandi formaliter seu imputabiliter. 4. Sic probat Terillus. Omnis operans, ut excusetur à peccato, debet operari ex bona fide, quia *quod non est ex fide, peccatum est*. Rom. 14. At nulla fides potest esse bona, seu sufficiens ad excludendum peccatum, quæ non reddat operantem saltem moraliter certum se non peccare; nam si fides, seu persuasio quòd non peccet, sit solùm probabilis, illa & res ipsa falsificari, & homo non solùm reipsa, sed etiam quantùm ipsemet judicat, peccare poterit; quia quævis opinio probabilis de objecto contingenti, non solùm reipsa, sed etiam quantum ad existimationem operantis, falsificari potest. Impossibile autem est hominem bona fide, seu fide ad honestatem actionis sufficiente operantem, aut reipsa, aut secundùm propriam existimationem peccare posse. Ergo fieri nequit ut bona fides, seu persuasio sufficiens ad honestatem actionis, sit judicium tantùm probabile. Ergo necesse est, ut saltem moraliter certò judicet actionem, quam regulat, non esse peccaminosam.

Quæst. II. *Quid est dubium & quotuplex?*

Resp. Dubium est suspensio assensus, & dissensus inter utramque partem ob motiva pro utraque parte æquè probabilia. Dico, *ob motiva*, &c. Nam dubium quod vocant negativum, consistens in suspensione mentis inter utramque partem contradictionis, ob carentiam motivorum pro utraque parte, non est proprie dubium, sed nescientia & ignorantia. Quod si mens in unam partem magis inclinet, quàm in alteram, absque tamen assensu, tum est suspicio. Hinc patet. 1. Dubium differre ab opinione; nam per hanc assentimur uni parti, in dubio verò mens suspensa manet inter assensum & dissensum. 2. Conscientiam dubiam non esse propriè conscientiam, cùm dubium non sit dictamen seu judicium practicum, sed suspensio judicii circa bonitatem, & malitiam actus.

Resp. 2. Dubium aliud est juris, aliud facti. Dubium juris est dubium de lege, seu obligatione, aut legitima facultate agendi. Et hoc duplex est, nempe speculativum seu generale, quo dubitatur in genere, num aliquid sit licitum, an illicitum; & practicum seu particulare, quo dubitatur an actus aliquis hic & nunc cum omnibus suis circumstantiis sit licitus necne: ut cum quis dubitat an contractus hic, quem nunc vult inire cum talibus conditionibus, sit licitus.

Dubium facti est dubium circa aliquod factum, ut cùm dubito an tale debitum persolverim; item an hæc persona sit v. gr. consanguinea, an non; an cibi appositi sint caro, necne &c. Ex dubio facti sæpe oritur dubium juris, ut cum quis dubitans an aliquid voverit, præterea dubitat an id præstare teneatur in tali dubio.

Quæst. III. *An est peccatum agere vel omittere aliquid in dubio de malitia talis actus hìc & nunc faciendi, vel ejus omissionis?*

Resp. Est peccatum ejusdem speciei & gravitatis, cujus est peccatum, de quo dubitatur, quamvis id secundùm se sit licitum. *Ita omnes*. Constat 1. ex Rom. 14. *Omne quod non est ex fide*, hoc est ex persuasione quòd sit licitum, *peccatum est*. At actio, (idem dic de omissione) quæ fit in dubio de ejus malitia, non est ex fide, seu ex persuasione quòd sit licita, ut patet. Ergo peccatum est. 2. Agens in dubio, vel saltem interpretativè malitiam peccati, de qua dubitat, eo ipso enim æquè vult actum, sive sit peccatum, sive non. 3. Qui se exponit morali periculo peccandi, peccat, & quidem eadem specie & gravitate peccati, cujus periculo se exponit, juxta illud *Eccli. 3. Qui amat periculum, in illo peribit*. At agens in tali dubio, exponit se periculo faciendi peccatum, de quo dubitat, & tale periculum amat ac eligit; nam id agit, quod spectato suo conceptu tam potest esse illicitum quàm licitum: nec habet determinatum judicium, quòd operatio sua sit licita potiùs quàm illicita. Idque Ethnici solo lumine naturali norunt. Sic enim Cicero lib. 5. de Offic. ait: *Bene præcipiunt qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum sit, an iniquum.*

Quæst. IV. *Quomodo formanda est conscientia in dubiis?*

Resp. Tum quisque tenetur 1. adhibere diligentiam in veritate inquirenda debitam, & possibilem pro rei gravitate, & loci ac personæ qualitate & conditione; Deum orando, cor mundando per contritionem ne impediatur lumen veritatis, affectum omnem pravum deponendo; cupiditates quæ mentem obcœcant cohibendo; probos ac peritos consulendo; praxim timoratorum ac pro-

proborum attendendo; rationes utrimque, & rem pro materiæ gravitate ex solo amore veritatis expendendo. Nam eodem præcepto, quo quisque tenetur prudenter agere, & vitare peccatum, tenetur etiam veritatem diligenter investigare, ne imprudenter agat, seque periculo peccandi exponat.

2. In dubio post diligentiam debitam adhibitam, quisque tenetur se prudenter resolvere, ideòque non per solùm affectum, sed per motivum prudentiæ. Alioqui adhuc se exponet periculo peccandi; nam voluntas est potentia cœca, quæ debet dirigi per prudentiam intellectus.

3. Quod si pro utraque parte æqualis stet probabilitas, vel nullum grave motivum occurrat, tenetur sequi partem tutiorem, hoc est, quam sequendo nullum est periculum agendi contra ullam legem juxta regulam juris: *In dubio tutior pars eligenda est:* alioqui se exponit periculo peccandi. Licet tamen sequi partem minùs tutam, modò sit longè probabilior altera, ut infrà dicam.

CAPUT III.

De Conscientia scrupulosa.

Quæst. I. QUid *est scrupulus?*

Resp. Est opinio formidolosa peccati, ubi non est peccatum, ex inani frivoloque motivo concepta, & animum plerumque angens: sive est actus, quo intellectus ob motivum parvi aut nullius momenti, judicat cum anxietate aliquid hìc & nunc esse præceptum vel prohibitum. Laxa econtra est actus, quo intellectus ob motivum leve seu insufficiens, judicat aliquid hìc & nunc licitum esse, vel etiam bonum.

Quæst. II. *Quænam sunt causæ scrupulorum?*

Resp. Hæ, nimirùm melancholia, indoles timida, judicii imbecillitas, cerebri debilitas ex morbo, vel ex immoderatis jejuniis ac vigiliis contracta; ignorantia, superbia, mentis inconstantia vel pertinacia, pusillanimitas & dejectio animi, ob quam quis nescit timores vanos contemnere; conversatio cum scrupulosis: suggestio dæmonis, ut bonum spirituale hominis impediat, & à perfectione vel salute tanquam nimis ardua, imò & impossibili deterreat, vel ut hominem ineptum reddat ad opera Deo gloriosa, & proximo utilia, &c.

Quæst. III. *Quænam sunt remedia contra scrupulos?*

Resp. Hæc à Doctoribus passim præscribuntur.

1. Frequens oratio, & alia pietatis opera, præsertim actus humilitatis, fiduciæ, & amoris in Deum &c.

2. Sollicitudo cavendi peccata manifesta, tum mortalia, tum venialia.

4. Proborum ac sapientium vitam ac consuetudinem intueri, ut monet S. Antoninus.

4. Sequi in omnibus directionem sui superioris, vel confessarii, seu directoris probi ac prudentis, deposita opinione propria inani: quod non solùm tutò potest, sed etiam debet scrupulosus, ob gravia damna, & pericula peccandi formaliter, quæ ei impendent, si remedia & consilia respuat. Etsi enim directorem errare contingeret, quia tamen ei obtemperando, agit quod in se est, non peccabit, ex c. 44. *de sentent. excomm.* ibi: *Ad sui Pastoris consilium, conscientia levis, & temeraria credulitate explosa, licitè potest &c.*

5. Non debet ad singula directorem adire, sed ex regulis generalibus ab ipso vel aliunde acceptis, assuescat formare conscientiam in casibus occurrentibus.

6. Cavere otium, & vagas cogitationes, quæ mentem scrupulis vexant, & animum in ipsis scrupulorum initiis aliò avertere.

7. Scrupulos contemnere, non fovere cogitationes, sed contra illos agere, formando prudens ac rectum judicium in oppositum. Quod facilè fieri potest, cùm scrupulus sit opinio levi ac contemptibili motivo nixa.

8. Destruere causas scrupulorum. Superbus prudentiæ suæ non innitatur. Pertinax frangat suum judicium. Rudis instruatur. Timidus meditetur bonitatem Dei, qui non imponit præcepta redigentia ad insaniam. Melancholicus expellat medicamentis atram bilem, &c.

Quæst. IV. *Quomodo se gerere debet Confessor cum scrupuloso?*

Resp. Confessor 1. nullum scrupulosum admittat, nisi declaret se velle ejus consilia sequi deposito proprio judicio. Quare ei persuadeat scrupulosum non posse se ipsum regere, ideòque debere regi per alium cui obsequatur; nam Dei providentia nemini negat modum, quo regi in via salutis possit, cùm Deus sincerè velit omnes salvare. Idque esse medium ab omnibus Sanctis & Doctoribus præscriptum, & necessarium ad curandum hunc animi morbum, ex quo, ni curetur, gravissima damna spiritualia, & pericula oriuntur.

2. Scrupulorum causas exploret, & remedia ex allatis aptissima præscribat.

3. Doceat principia generalia, quibus utatur ad depellendos scrupulos, nec admittat frequentes ad se recursus: & dum scit scrupulum afferendum esse, dimittat illum non auditum: nam hæ interrogationes & frequentes recursus fovent scrupulos.

4. Sollicitè moneat, ut nulli scrupulo cedat, sed contra omnes cognitos ut tales agat.

5. Si valdè gravem anxietatem & molestiam patiatur in observando præcepto, à quo notabile nocumentum excusat, petatur pro eo dispensatio, si aliter curari nequeat.

6. Moneat, ut abstineat à nimis anxio conscientiæ examine, doceatque eum non teneri nisi ad mediocre examen peccatorum, quamvis aliqua fortasse hinc omitti contingeret, si videat tantam hac in re esse anxietatem, ut timeatur periculum lædendi cerebrum, vel ad insaniam aut desperationem redigendi. Nam ad materialem Confessionis integritatem, non tenetur cum tanto incommodo ac periculo; nec Deus id totum hac in re ab ægris animis exigit, quod à sanis.

7. Confessionem generalem peccatorum antea ritè confessorum, impediat scrupuloso timorato; & sufficienter à peccatis purgato, si inde oriatur nimia anxietas ac molestia, vel timeatur capitis debilitas, aut corporis morbus. Sed permittat ei, qui non videtur satis purgatus à peccatis; modo ex illa repetitione non immineat periculum in ea denuò consentiendi: nam confessio generalis per se utilis est ad conscientiam purgandam.

8. Non permittat abstinere à frequentandis ut oportet Sacramentis, ne privetur gratia sacramentali, quæ plurimùm valet ad pacandam conscientiam.

9. Plerumque mitem ac benignum se præbeat erga illum, ne afflicto afflictionem addat. Quandoque tamen juvabit austeritas, ut expugnetur ejus animi pertinacia.

10. Caveat ne pœnitens ab uno extremo transeat ad aliud, conscientiamque timoratam in ulla re deponat.

CAPUT IV.

De Conscientia, & Opinione probabili.

Nota. 1. Opinio probabilis speculativè ac secundùm se, est opinio verisimilis, sed non evidenter vera: sive est opinio quæ nititur motivo gravi, sed absolutè fallibili. Opinio verò probabilis practicè & respectivè ad operantem, est ea, quæ apparet ita verisimilis, seu niti motivo tam gravi, quamvis absolutè fallibili, ut post diligentem veritatis inquisitionem, possit meritò ac prudenter approbari ut vera. Non potest autem meritò ac prudenter ob apparentiam veritatis approbari ut verum, quod habet majorem, aut etiam æqualem apparentiam falsitatis.

Nota. 2. Opinio probabilis strictè loquendo differt à conscientia probabili: nam hæc est actus, quo intellectus, ob motivum grave sed fallibile, judicat actionem hìc & nunc exercendam esse licitam vel illicitam; illa verò est actus, quo intellectus, ob motivum grave, sed fallibile, judicat aliquid esse licitum vel illicitum, præscindendo à praxi actuali, seu exercitio.

Nota. 3. Ut opinio censeatur probabilis etiam speculativè, necesse est 1. Ut nec rationi evidenti, aut principio certo, nec Scripturæ, nec Traditioni, nec Patribus, nec Conciliis, nec Summorum Pontificum decretis, nec unanimi Doctorum sententiæ adversetur. Ut nitatur motivo gravi, licèt absolutè fallibili: Motivum autem grave est motivum magni momenti; quod si seorsim spectetur, nec oppugnetur motivo æquè aut magis gravi in oppositum, per se sufficit ad eliciendum pro una parte judicium prudens, quamvis inevidens & absolutè fallibile. Porrò opinio improbabilis est ea, quæ nititur motivo levi, & absolutè insufficienti ad prudentem assensum.

Nota. 4. Probabilitas est verisimilitudo sub apparentia veri infra evidentiam, fundamento nixa: sive est motivum grave, sed absolutè fallibile, reddens opinionem verisimilem. Dividitur in intrinsecam, & extrinsecam. Probabilitas intrinseca est ea, quam facit momentum ipsius rationis. Extrinseca est ea, quam facit momentum authoritatis Doctorum, vel testium. Doctorum tamen authoritas non movet nisi in quantum præsumitur cum ea conjunctam esse gravem rationem, itaut resolvatur in gravem rationem præsumptam. Quare probabilitas, quæ est ab authoritate Doctorum, non tam ex illorum numero, quàm ex eorum merito, videlicet probitate, doctrina, studio, diligentia ac sapientia metienda est. Hinc opinio probabilis intrinsecè est ea, quæ habet pro motivo rationes ab authoritate distinctas: probabilis verò extrinsecè est ea, quæ habet pro motivo autho-

authoritatem aliquam magnam, sed fallibilem, quamvis hæc resolvatur in gravem rationem præsumptam.

Nota. 5. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Si liber sit alicujus junioris & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet rejectam esse à Sede Apostolica tamquam improbabilem.*

Nota. 6. Opinio tuta est ea, quæ removet à periculo peccandi; tutior, quæ magis removet: minùs tuta, quæ minùs removet à tali periculo. Item tutior stat pro præcepto, hoc est, asserit extare præceptum jubens vel vetans aliquid. Minùs tuta dicitur favere libertati, quia negat extare præceptum & obligationem circa aliquid, sed asserit hominem posse licitè pro arbitrio utrumvis eligere.

Nota. 7. Agitur hìc de Opinione probabili relatè ad operantem post diligentem ac debitam veritatis inquisitionem, & motiva utriusque partis diligenter & ex studio veritatis assequendæ expensa.

Quæst. I. *An licet sequi conscientiam probabilem & minùs tutam?*

Resp. Non licet, nisi probabilitas sit tanta, ut excludat omnem formidinem rationabilem falsitatis, & pariat certitudinem moralem saltem relativam: quia, ut dixi cap. 2. quæst. 1. ad non peccandum requiritur judicium certum saltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido saltem rationabilis. Hinc non licet sequi conscientiam minùs tutam, & minùs aut non magis probabilem, quàm sit tutior opposita, ut constabit etiam ex mox dicendis. Econtra licet sequi conscientiam unicè probabilem, vel saltem longè probabiliorem opposita, stante pro præcepto, non quidem quatenus est præcisè probabilis, sed quatenus est tunc moraliter certa.

Quæst. II. *An licet sequi opinionem minùs probabilem stantem pro libertate, in concursu probabilioris stantis pro præcepto?*

Resp. Nunquam licet, sed semper tenemur sequi probabiliorem & tutiorem. Prob. 1. Ex *Eccl.* 3. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile.* Ibi traditur præceptum generale sectandi veritatem, & faciendi quod in nobis est ad sectandam veritatem de licitate seu honestate actus; quod etiam ipse Aristoteles 1. Ethic. cap. 4. docet: *Veritatem*, inquit, *debemus inquirere sequi, quantum possumus.* Sed qui sequitur opinionem minùs probabilem de honestate actus, relicta probabiliore de ejus malitia, non facit quod in se est ad sectandam veritatem de honestate actus: nam sequitur partem minus verisimilem, quæ proinde à vero magis recedere ipsi videtur, relicta verosimiliore, & veritati propiore. Ergo.

2. Ille peccat, qui facit id, quod non potest judicare prudenter esse licitum: nam ad agendum vel omittendum licitè, requiritur judicium prudens de honestate actus, vel omissionis. At sequens opinionem minùs probabilem & minùs tutam, non potest judicare prudenter actionem vel omissionem suam esse licitam. *Prob. min.* Talis non potest judicare suam actionem vel omissionem esse licitam, nisi in judicando præferat minorem verisimilitudinem majori, & motiva minùs gravia motivis gravioribus, ut patet. Sed qui in judicando præfert minorem verisimilitudinem majori, & motiva minùs gravia motivis gravioribus imprudenter judicat. Ergo sequens opinionem minùs probabilem &c. non potest, nisi, imprudenter judicare actionem vel omissionem suam esse licitam. *Minor patet.* Et verò ut intellectus prudenter procedat in judicando, debet in judicando, quantùm in se est, vitare malum suum, nempe errorem. At hoc non facit, si in judicando præferat minorem verisimilitudinem majori; nam intellectus non censetur in æstimatione prudenti vitare quantum in se est errorem, nisi cùm in evidentibus amplectitur id, quod verum est, & in obscuris id, quod, omnibus diligenter perpensis, apparet verisimilius. Quare extat præceptum generale prudentiæ, ut in evidentibus sequamur veritatem notam de honestate actus, & in obscuris verisimilitudinem majorem, & magis removentem à periculo agendi contra veram legem.

3. Tenemur observare præceptum, quod sufficienter proponitur ad obligandum, ut patet; & illud præceptum sufficienter proponitur ad obligandum, quod prudenter affirmari potest, nec nisi imprudenter negari, ut etiam patet. At tale est præceptum, quod apparet probabilius, cùm pro eo stent motiva graviora: prudenter enim judicando præferuntur motiva graviora motivis minùs gravibus, & major verisimilitudo minori, nec nisi imprudenter postponerentur.

4. Ut quis non peccet, debet habere judicium saltem moraliter certum, quòd actio sua sit licita. Nam homo semper tenetur prudenter agere, nec licet se exponere periculo peccandi: prudentia autem, cùm sit virtus mentis practica, requirit certitudinem

faltem moralem. At hoc judicium habere non poteft, fequendo opinionem minùs probabilem, & minùs tutam. Nam non poteft illi apparere certum quòd actus fit licitus; cùm illi appareat certum quòd verofimilius fit eum effe illicitum; hæc enim judicia virtualiter opponuntur; Mihi apparet certum quòd fit licitus, & fimul mihi apparet certum quòd verofimilius fit eum effe illicitum.

5. Quia in concurfu duarum opinionum æquè probabilium, tenemur fequi tutiorem, ut modò probabo. Ergo à fortiori, &c.

Hinc collige nemini licere confilium dare fecundùm opinionem, quæ ei minùs probabilis & minùs tuta videtur; cùm nemini liceat fecundùm illam operari, & nemini liceat confulere actum illicitum.

Porrò Adverfarii fatentur, Profeffores in docendo teneri fequi fententiam probabiliorem, præfertim in rebus gravibus, quales funt quæ ad fidem, vel mores pertinent: quia ideò eis tale munus commiffum eft, ut difcipulos doceant probabiliora in rebus, quarum abfoluta certitudo non eft.

Obj. 1. Opinio minùs probabilis in allata hypotefi, eft probabilis, habet motivum grave ac rationabile. Ergo. *Refp.* Opinio minùs probabilis, in concurfu tutioris probabilioris, aut æquè probabilis, eft ad fummum probabilis fpeculativè, fecundùm fe, & abfolutè: at non eft probabilis practicè, & in ordine ad hìc & nunc operandum ex prudenti judicio de honeftate feu licitate actus. Habet motivum grave, aptum ad obtinendum affenfum viri prudentis, fi illud fpectetur feorfim & abfolutè: fecus, fi fpectetur comparatè ad motivum gravius aut æquè grave in oppofitum: nam motivum grave non poteft prudenter in judicando præferri motivo graviori aut æquè gravi in oppofitum; nec proinde in hoc concurfu poteft fundare affenfum prudentem de licitate actus.

Obj. 2. Opinio probabilis, hoc ipfo quòd eft probabilis, prudenter judicatur ut vera, etiam in tali concurfu, & fic prudenter fecundùm eam agimus. *Refp.* Hoc eft falfum, ut conftat ex dictis, & ex his propofitionibus ab Innoc. XI. damnatis. 3. *Generatim dum probabilitate five intrinfeca, five extrinfeca quantumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeatur, confifi aliquid agimus, femper prudenter agimus.* 4. *Excufabitur infidelis non credens, ductus opinione minùs probabili.* Ergo nec quivis alius excufabitur, fi talem opinionem fequatur in iis, quæ pertinent ad mores. Præterea opinio probabilis non poteft, faltem prudenter, judicari vera in concurfu probabilioris oppofitæ; cùm fit fundamentum gravius judicandi eam effe falfam. Idem dic in concurfu opinionis æquè probabilis, quia non eft potior ratio eam judicandi veram, quàm falfam; nec eft fufficiens fundamentum attribuendi veritatem uni parti potiùs quàm alteri, cùm neutra appareat magis vera quàm falfa: unde intellectus tunc debet hærere fufpenfus, vel judicare rem effe dubiam.

Obj. 3. Motivum grave, hoc ipfo quod grave eft, dignum eft affenfu, & facit magnam fpem affequendæ veritatis. *Refp. dift.* Quamdiu non apparet motivum gravius vel æquale in oppofitum, *Concedo*. Cùm apparet motivum gravius vel æquale pro oppofita parte, *Nego*. Gravitas motivi vincitur per gravitatem majorem alterius oppofiti, & non poteft vincere gravitatem æqualem. Porrò motivum grave non fic dicitur, quia meretur affenfum in omni cafu, fed tantùm quia illum meretur, quamdiu ejus vis non feparatur per majus motivum oppofitum, vel non eliditur per æquale, quod viciffim elidit: nulla enim gravitas prævalere poteft alteri majori vel æquali oppofitæ.

Obj. 4. Motivum per fe fufficiens ad prudentem affenfum, femper ad eum fufficit: *Refp.* Motivum per fe & intrinfecè fufficiens ad prudentem affenfum pro quocumque cafu, femper fufficit ad prudentem affenfum. At non femper ad prudentem affenfum fufficit motivum, quod ad illum fufficiens eft pro aliquibus tantùm cafibus. Motivum autem præcisè grave non eft motivum per fe & intrinfecè fufficiens ad prudentem affenfum pro quocumque cafu: alioqui fufficeret etiam dum poftea occurrit motivum evidens & certum pro oppofita parte.

Obj. 5. Sequens opinionem minùs probabilem, agit cum ratione. Ergo non peccat. *Refp.* Agit cum ratione, quæ fuperatur per aliam majorem in oppofitum, & quæ proinde non fufficit ad prudentem affenfum, & fic agit imprudenter & irrationabiliter. Si autem fequatur opinionem æquè probabilem, tunc agit cum ratione, quæ eliditur per aliam æqualem, & quæ proinde non fufficit ad prudentem affenfum.

Obj. 6. Lex non obligat, nifi cùm certum & evidens eft illam exiftere. *R.* Neg. quia 1. hoc continet laxitatem intolerabilem. 2. Inde fequeretur legem naturalem, quoad maximam fui partem, innutiliter

latam

latam esse à Deo. Nam ut patet ex dissidiis Doctorum circa innumeros penè casus, lex naturalis quoad maximam sui partem, & innumeros penè casus, non cognoscitur evidenter. 3. Sequeretur licere sequi opinionem minùs tutam, quamdiu habet aliquid probabilitatis, quod damnatum est ab Innocent. XI. & repugnat cap. 44. de *sent. excommun.* nam tandiu opposita tutior non est evidenter vera. 4. Lex obligat, hoc ipso quòd est sufficienter proposita, hoc ipso quòd est probabilius illam existere; nam hoc ipso ejus existentia prudenter affirmari potest, & non nisi imprudenter negari, cùm habeat motiva graviora.

Obj. 7. Potest quis per principia certa formare judicium prudens & certum, quòd liceat sequi opinionem minùs probabilem & minùs tutam in concursu tutioris magis aut æquè probabilis.

Resp. Neg. Nam principia Probabilistarum non sunt certa, sed controversa; imo sunt falsa, aut saltem dubia, ut patet ex nostris solutionibus. Unde non possunt fundare judicium moraliter certum de honestate actionis vel omissionis.

Obj. 8. Summi Pontifices sæpe dispensarunt in casibus, in quibus minùs probabile erat, eos posse dispensare. Ergo sæpe secuti sunt opinionem minùs probabilem, &c.

Resp. Neg. ant. Nam si qui in concedendis dispensationibus aliquando à communiori sui temporis sententia recesserunt, ideò ab ea discessere, quia post sufficientem veritatis inquisitionem, oppositam sententiam judicarunt esse longè probabiliorem ex motivis intrinsecis.

Obj. 9. Cap. *Si vir.* 2. de cognat. spirit. dicitur: *Si vir vel mulier scienter vel ignoranter filium suum de sacro fonte susceperint, an propter hoc separari debeant? Consultationi tua taliter respondemus, quòd quamvis generaliter sit institutum, ut debeant separari, quidam tamen humanius sentientes, aliter statuerunt. Ideòque nobis videtur, quòd sive ex ignorantia, sive ex malitia id fecerint, non sunt ab invicem separandi; nec alter alteri debet debitum subtrahere, nisi ad continentiam servandam possint induci.* Unde sic argumentaberis. Ibi Alexander III. casum propositum decidit secundùm opinionem minùs probabilem, & minùs tutam, utpote faventem libertati, ut patet ex his verbis: *Quidam humaniùs sentientes, aliter statuerunt.* Ergo.

Resp. Neg. ant. Et dico eum decidisse casum secundùm opinionem faventem libertati, quia ei probabilior videbatur, ut patet ex ratione, quam subjicit: *Quia*, inquit, *si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur: si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari, vel dolus.* Quare multi Canonistæ per tò *humaniùs*, intelligunt æquiùs, rationabiliùs. Porrò ibi non permittit parenti, qui scienter filium de sacro fonte levarat, exigere debitum; sed præcisè statuit non ideò debitum denegari debere petenti. Præterea ibi agitur de eo, quod Pontifex, utpote legislator supremus, mutare poterat, si magis expedire judicaret ad amovendum peccandi periculum.

Obj. 10. Cap. *Laudabilem*, de frigidis, ubi Cœlestinus III. triennium experientiæ concedit eis, qui matrimonium contraxerunt, si dubitent, an impotentia sit absoluta, vel temporalis. *R.* Ex hoc capituló nil concludi potest contra nos: nam etiamsi minus probabile esset illos sub finem triennii non fore impotentes; tamen certum est 1. Ecclesiam in dubio, an impotentia sit absoluta, an temporalis, posse certum tempus experientiæ concedere iis, qui jam contraxerunt: alioqui si hoc non concederetur, vel matrimonium dissolveretur in dubio de ejus valore, quod non licet; vel contrahentibus prohibendum esset, ne in tali dubio uterentur conjugio, & ne aliud inirent, quod etiam fieri non potest sine injuria illorum qui bona fide contraxerunt; & sine necessitate & culpa sua exponerentur periculó incontinentiæ. 2. Tempus illud triennii prudenter constitutum esse, ut adhibitis mediis possibilibus & licitis, cônentur impotentiam tollere; nam hoc tempus nec nimis breve, nec nimis longum est, & circa finem triennii impotentia tandem cessare potest.

Obj. 11. Cap. *Litteras*, de restit. spoliat. *R.* In hoc capitulo Innocentius III. præcisè relinquit duabus sententiis oppositis suam probabilitatem speculativam & absolutam, quam habebant. Unde non vult damnare eum, qui alterutram eligit prudenter, ideoque putans eam esse probabiliorem, ipse verò tertiam eligit, quia ei videbatur probabilior, nolens tamen definire veritatem aut falsitatem aliarum. Præterea, duæ illæ aliæ sententiæ priores, quas exponit, singulæ stant pro lege licèt diversa, non autem pro libertate: nam prima stat pro lege justitiæ, & jure mariti contra libertatem mulieris, altera verò pro lege matrimonium inter consanguineos vetante.

Obj. 12.

Obj. 12. Cap. *Inquisitioni*, de sent. excom. R. Ibi Pontifex respondet secundum partem tutiorem, & legi faventem; nam sic ait de conjuge, probabiliter, sed non certo credente matrimonium esse invalidum: *Cum conscientia pulsat animum ex credulitate probabili & discreta, quamvis non evidenti & manifesta, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet: ne in ulterutro vel contra legem conjugii, vel contra judicium conscientiæ committat offensam.*

Obj. 13. Cap. *Ego solis*, dist. 9. R. ibi Sanctus Augustinus non agit de minus probabili & tuto, sed solum de Auctoribus non canonicis. *Alios*, inquit, *ita lego, ut quantalibet sanctitate, doctrinaque polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios auctores, vel canonicos, vel probabiles rationes, quod à vero non adhorreat, persuadere potuerunt.* Ubi non dicit se admittere eorum libros ut veros propter probabiles rationes, quæ oppugnentur rationibus æque aut magis probabilibus seu gravibus in contrarium, de quo tamen hic agitur. Sane licet sequi opinionem nixam rationibus probabilibus seu gravibus, quando non oppugnatur aliis rationibus magis aut æque gravibus.

Obj. 14. Cap. *Sicut quædam*, dist. 14. ubi S. Leo dicit: *In iis quæ vel dubia fuerit, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum Patrum inveniatur adversum.* R. Sequi opinionem minùs probabilem & minùs tutam, est contra præcepta evangelica, quibus præcipiuntur prudentia christiana in actibus nostris, vitatio periculi peccandi, maxima cura in servandis præceptis, & via arcta quæ ducit ad vitam, quamque pauci ingrediuntur.

Præterea, hic textus in doctrina adversariorum nimis probat: probat enim nos debere sequi simul duas opiniones contradictorias: nam juxta illos, opinio minus probabilis & minus tuta, & opinio probabilior & tutior ipsi contradictoria non adversantur præceptis evangelicis, nec decretis sanctorum Patrum; & tamen S. Leo dicit: *Id noverimus sequendum*, hoc est id sequi debemus.

Porrò cùm dicitur opinio probabilis esse ea, quæ neque Scripturæ, neque Patribus & Conciliis, neque Summorum Pontificum decretis adversatur, hoc debet intelligi de opinione probabili absolute & secundùm se considerata: nam si consideretur relate ad tutiorem æquè aut magis probabilem; ea jam quoad praxim adversatur Scripturæ præcipienti magnam prudentiam, & exigenti certitudinem moralem de bonitate actionis, quæ certitudo non potest stare pro opinione minùs tuta, & minùs aut æque probabili in concursu tutioris & probabilioris.

Obj. 15. Omnes fere Doctores XVII. sæculi docuerunt licere sequi opinionem minùs probabilem, & minùs tutam. *Resp.* 1. Illis oppono tum veteres Doctores, qui ante annum 1571. floruerunt. Nam Anton. Cordubensis in suo Quæstionario lib. 2. quæst. 3. postquam dixit tenendam esse partem tutiorem, quando probabilior est, addit: *Et in hoc omnes Doctores consentiunt.* Tum Clerum Gallicanum, & innumeros recentiores ex omni natione & ordine, qui nunc re meliùs perpensa, oppositum docent. 2. Plurimi ex illis, qui nobis objiciuntur, docuerunt solum licere sequi opinionem minùs tutam, quæ communiùs ab aliis haberetur minus probabilis, quando operanti post diligentem veritatis inquisitionem, apparet certo probabilior ex ratione. 3. In tantum opinio aliqua censeri potest probabilior propter majorem numerum Doctorum eam tuentium, in quantum idcircò rectè præsumitur habere pro se graviora motiva ex Scriptura, traditione, vel ratione petita. At jam hæc motiva habere pro se rectè præsumi non potest Probabilismum, cum oppositum jam pridem a multis ostensum sit. 4. Probabilitas extrinseca, petita scilicet ab authoritate Probabilistarum, non plus valere debet apud eos, qui per se veritatem explorare debent, quàm valeat pondus rationum, quibus nititur Probabilismus; quæ profectò rationes certitudinem moralem numquam fundare possunt. 5. Sicut ille imprudenter agit, qui in agendo sequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei aliunde evidens est errare; ita ille imprudenter agit, qui in agendo sequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei, omnibus mature consideratis, verosimiliùs est errare. 6. Multæ olim viguerunt opiniones, quæ postea diligentius expensæ, omnino evanuerunt. *Observa*. Nemo è Societate nostra ex professo Probabilismum, cujus author fuisse fertur Bartholomæus Medina ex alio Ordine, amplexus est, & pro eo scripsit, nisi postquam ita invaluerat, ut jam esset communis Scholarum omnium doctrina.

Nam

Nam Vasquez, qui primus è Societate nostra hunc ex professo amplexus est, testatur tunc fuisse inter Doctores communem. Primi verò Probabilismi impugnatores è Societate nostra prodiere, videlicet Rebellus tom. 1. de Justitia, edito ann. 1608. Comitolus lib. 2. respons. moral. quæst. 18. n. 6. edit. an. 1609. Et Andreas Blancus, sub nomine Candidi Philaleti, tract. de opinionum praxi, edito ann. 1642. quos secuti sunt multi alii ex eadem Societate, ut de Elizarde, Estriz, R. P. Thyrsus Gonzalez Præpositus Generalis, de Camargo, Malatra, Gisbert &c. His adde Reginal. lib. 11. cap. 3. Cardinal. Bellarminum, & plurimos Professores Theologiæ, quotidie impugnantes Probabilismum, quem Congregatio generalis XIII. ann. 1687. declaravit non esse doctrinam Societatis. Et verò S. Ignatius Societatis nostræ Institutor, hanc prudentiæ regulam omnibus Societatis Professoribus præscribit, ut *sequantur in quavis facultate securiorem & magis approbatam doctrinam*, Constit. pag. 4. cap. 5.

Quæst. III. *An licet sequi opinionem minus tutam, seu stantem pro libertate, in concursu opinionis æquè probabilis tutioris, seu stantis pro præcepto?*

Resp. Neg. Quia 1. extat illud præceptum generale lumine naturali notum, & in Jure canonico sæpe à Summis Pontificibus traditum, ut principium decisionum: *In dubiis tutior pars est eligenda*, ut cap. 4. de Clerico ex comm. *In dubiis tutior pars est eligenda*. Et cap. 12. de homicid. *Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem*. Et cap. 3. de Sponsal. *Quia igitur in his, quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus &c.* Alioqui enim operans exponit se periculo faciendi contra legem, & peccandi. At in concursu duarum opinionum æque probabilium, est verum dubium, ut docet S. Thomas quæst. 14 de verit. art. 1. & S. Antoninus 1. part. tit. 20. de regulis juris. Nam est vera suspensio judicii de veritate & falsitate, ob motiva pro utraque parte æqualia: neque enim est prior ratio judicandi unam opinionem esse veram, quàm alteram, cùm neutra plus minusve appareat vera aut verisimilis quàm altera; & sic intellectus necessario suspendit judicium. Ergo in tali concursu eligi debet pars tutior, agendo secundùm opinionem stantem pro præcepto.

2. Ex S. August. lib. 1. de Bapt. cap. 3. *Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo, quòd certis incerta præponeret*. Et cap. 5. *Accipere* (Baptismum) *in parte Donati, si incertum est esse peccatum; qui dubitet certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Ergo ex S. Augustino, cùm incertum est aliquid esse peccatum, & certum est aliquid non esse peccatum, certò peccat, qui non eligit id quod constat non esse peccatum. At in concursu opinionum æquè probabilium, eligens minus tutam, non eligit id, quod certum est non esse peccatum, sed id quod incertum est non esse peccatum, ut patet; cum sit æquè probabile esse peccatum. Ergò talis certò peccat.

3. Peccat, qui agit sine judicio prudenti, quòd actio sua sit licita. At sequens opinionem minùs tutam in allata hypothesi agit sine tali judicio: nam non potest saltem prudenter, judicare non extare præceptum prohibens actionem, cùm non possit saltem prudenter judicare veram esse opinionem negantem extare præceptum: non enim habet fundamentum sufficiens judicandi illam esse potius veram, quàm oppositam, cùm fundamenta utriusque opinionis appareant æqualia: & apparentia veri ac falsi sit æqualis pro utraque parte contradictionis. Quare ut intellectus prudenter se gerat, debet suspendere assensum & dissensum, cùm non habeat motivum potiùs assentiendi quam dissentiendi.

4. Opinio æquè tantùm probabilis stans pro libertate, non potest afferre certitudinem moralem, quæ saltem requiritur ad non peccandum: nam motiva, quibus nititur, eliduntur per motiva opposita æquè gravia: quantam enim illa habent vim movendi ad assensum, tantam alia habent movendi ad dissensum, & sic intellectus nihil habet quo possit, saltem prudenter, & firmiter determinari ad assensum.

5. Qui se exponit probabili periculo peccandi, peccat, juxta illud Eccl. *Qui amat periculum, in illo peribit*. Sed qui facit id quod ei apparet tam probabile esse illicitum quàm licitum, exponit se probabili periculo peccandi, attento animi sui conceptu, cùm evidenter & necessariò judicet esse æquè probabile actum prohiberi.

6. Qui facit vel omittit id, quod cognoscit æquè probabiliter esse contra legem quàm non esse, violat hoc præceptum generale, obligans ad maximam sollicitudinem, & curam servandi legem. Psalm. 118.

Tu

Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Item peccat contra legem charitatis, & subjectionis ad Deum: nam hæc lex exigit, ut abstineamus non solùm ab iis, quibus certò scimus Dominum ac Legislatorem offendendum, sed etiam ab illis, quibus non constat non esse offendendum. Non enim est bonus amicus, bonus ac fidelis servus, qui facit id, quod judicat æquè probabile esse quòd displiceat amico vel domino.

Confirmo 1. Authoritate Cleri Gallicani, qui in Comitiis generalibus ann. 1700. sic ait: *Absit verò, ut probemus eorum errorem, qui negant licere sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam. Sed ad rectum usum probabilium opinionum has regulas à jure præscriptas agnoscimus. Primùm, ut in dubiis de salutis negotio, ubi æqualia utrimque animo sese offerunt rationum momenta, sequamur id quod tutius, sive quod est in hoc casu unicè tutum. Neque id consilii, sed præcepti loco habeamus: dicente Scriptura:* Qui amat periculum, in illo peribit. *Hæc prima regula. Altera: . . . ut nemini liceat eligere eam sententiam, quam non veritati magis consentaneam duxerit.*

2. Authoritate Cardin. Bellarmini ep. ad nepotem suum Episc. Thean. ubi hæc ait: *Si quis velit in tuto salutem suam collocare, is omninò debet certam veritatem inquirere, & non respicere quid multi hoc tempore dicant, aut faciant. Et si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omninò tutiorem partem sequi; & nulla ratione, nullius imperio, nulla utilitate temporali proposita, ad minùs tutam partem declinare. Agitur enim de summa re, cùm de salute æterna tractatur; & facillimum est conscientiam erroneam aliorum exemplo induere, & eo modo conscientia non remordente, ad eum locum, ubi vermis non moritur & ignis non extinguitur, descendere.*

Obj. 1. Qui sequitur opinionem minùs tutam in concursu oppositæ tutioris æque probabilis, non agit in dubio practicè practico; sed per judicia reflexa certò judicat se licitè agere.

Resp. 1. Ex dubio speculativo seu generali, necessariò resultat dubium practicum circa actionem particularem hìc & nunc ponendam. Nam cùm propositio universalis contineat omnes particulares propositiones, & per illas verificetur; dubitare an aliquis contractus in genere sit illicitus, idem est ac dubitare an hic & ille contractus particularis, participans illam rationem specificam, sit illicitus: sic dubitare an liceat pingere die festo sine necessitate, idem est ac dubitare an Petro, Paulo &c. liceat pingere hoc die festo sine necessitate. Ergo non possum dubitare speculative & in universali, an illicitus sit aliquis contractus, quin simul dubitem an sit illicitus contractus à me hìc & nunc celabrandus, si hic contineatur sub illa ratione communi, & nisi adsit aliqua circumstantia hunc contractum extrahens ab illa ratione specifica seu communi.

Resp. 2. Judicia illa reflexa adversariorum non sunt certa. Nam nituntur principiis dubiis, controversis, imò falsis: unde non resolvunt prudenter dubium, nec certitudinem moralem de honestate actionis pariunt. Nempe hæc sunt præcipua illorum principia.

Primum. Prudenter agimus sequendo opinionem probabilem, etiam in concursu oppositæ tutioris, magis aut saltem æquè probabilis. Sed hujus falsitatem jam ostendi.

Secundum. In dubio melior est conditio possidentis: & homo est in possessione suæ libertatis circa actiones suas, quamdiu non constat extare legem eas vetantem. Sed contra est. Nam 1. hoc effatum (*In dubio melior est conditio possidentis*) valet solùm in materia justitiæ, seu in rebus temporalibus, quæ subsunt potestati humanæ, & in quibus solis applicatur à jure, idque docent Vasquez, Azor, Turrian. & alii. At non habet locum in actibus moralibus, ubi agitur de licito & illicito, quod non subjicitur potestati humanæ; sed in his valet istud axioma, *In dubio tutior pars est eligenda.* Præterea prius effatum supponit parem causam: At in dubiis de licito & illicito, non est par causa Dei & creaturæ; Deus enim, ut supremus Dominus, habet jus prælationis in omnibus. 2. Falsum est hominem esse in possessione suæ libertatis quandiu lex non est certa. Nam agitur hìc non de libertate facti, quæ consistit in potentiâ physica agendi & non agendi pro arbitrio, sed de libertate juris, quæ consistit in potentia agendi & omittendi licitè. Unde cùm dubitatur an extet lex vetans aliquid, hoc ipso dubium est an homo id possit facere licitè, ac proinde an sit in possessione suæ libertatis. Ergo jam est petitio principii, & affertur pro principio id, de quo est quæstio. Jam verò cùm æquè verisimile est extare legem prohibentem actum, homo non potest licitè eum ponere; nam tunc

non

non potest judicare prudenter illum non esse prohibitum, & sic privatur libertate juris: homo enim nil potest licitè agere, nisi prius prudenter judicet illud esse voluntate divinâ permissum vel præceptum; voluntas quippe divina est regula ac mensura actionum nostræ voluntatis, quæ illi necessariò subjici debet: regula autem est prior regulato; ac proinde priùs est aliquid esse voluntate Dei permissum, quàm esse licitum voluntati nostræ: & sic voluntas nostra, ut licitè agat, debet cognoscere priùs an illud sit divinæ voluntati conforme, non enim regulari potest à voluntate Dei nisi præcognita. Præterea in dubio seu æquali probabilitate, lex generalis subjectionis ad Deum ut supremum Dominum ac Legislatorem, habet possessionem anteriorem & potiorem, quàm nostra libertas; obligatque ad abstinendum ab iis, de quibus dubitamus utrùm Dei voluntati adversentur.

Tertium. Christi jugum suave. *Resp.* Est equidem suave, non per laxitatem doctrinæ; ait enim ipse Matth. 7. *Quàm arcta via est, quæ ducit ad vitam!* Sed tum per gratias uberiores & majores, quæ lege evangelica dantur: tum quia lex Evangelica est lex charitatis, efficientis suave & leve, quod grave & amarum erat, ut explicat S. Augustin. serm. 47. de divers. tum quia lex Christi liberat ab onere innumerorum penè præceptorum Judæis impositorum; & præter præcepta moralia, quæ sunt juris naturalis, pauca merè positiva omnes obligantia continet.

Quartum. In æquali probabilitate pro existentia legis, lex non est sufficienter proposita, nec potest prudenter affirmari. Ergo tunc non obligat. *R.* Neg. consequent. Quia tenemur servare illud præceptum dubium vi alterius præcepti generalis certi, nempe, *In dubio tutior pars eligi debet. Cavendum est periculum peccandi; nam qui amat periculum, in illo peribit.* Item vi legis charitatis & subjectionis ad Deum, præcipientis ut servetur præceptum dubium, cujus existentia prudenter negari non potest, ne nos exponamus periculo faciendi contra legem verè existentem, & agendi id, quod reipsa displicet Deo.

Obj. 2. Hoc axioma: *In dubiis tutior pars eligenda est*, continet dumtaxat consilium, non præceptum, saltem pro omni casu. *Resp.* Neg. Nam Summi Pontifices locis citatis illud adhibent ut principium morale suæ decisionis, ex se obligans pro omni casu: unde utuntur verbo *Debeo*; illudque supponunt ut certum & lumine naturali notum. Et verò alioqui homo in æstimatione prudenti exponeret se periculo morali agendi contra legem, & peccandi.

Nec dicas illos loqui de dubio facti. Si enim in dubio facti pars tutior eligi debet, à fortiori etiam debet in dubio juris; nam tutior pars eligi non debet in dubio facti, nisi quia dubium facti conjunctum est cum dubio juris, in quo non potest haberi persuasio saltem prudens, nec certitudo moralis, quòd electio partis minùs tutæ sit licita.

Dices 1. Hæc regula, *In dubio tutior pars eligenda est*, intelligi debet solùm de dubio negativo. *Resp.* Neg. Nam regula generalis est, & æquè spectat positivum dubium, quod est magis propriè dubium. Nam cùm æquales occurrunt pro utraque parte rationes, intellectus non potest saltem prudenter non suspendere assensum, cùm non sit potior ratio assentiendi uni parti, quàm alteri. Ergo tunc est propriè verum dubium morale ac prudens.

Præterea in quovis dubio eligens partem minùs tutam, exponit se morali periculo violandi legem & peccandi; nec intellectus potest judicare prudenter partem minùs tutam esse veram, & licere illam sequi.

Dices 2. In dubio positivo potest intellectus ex imperio voluntatis assentiri parti minùs tutæ, ut veræ.

Resp. Id non potest saltem prudenter; cum pars minus tuta non apparet ei magis vera quàm falsa; nec id potest saltem sine gravi formidine oppositi, quæ non potest nisi imprudenter contemni. Unde talis adhæsio non potest excusare à peccato, & cum ea morale periculum est agendi contra aliquam legem, ideoque peccandi.

Obj. 3. Motivum grave non amittit gravitatem suam ex eo, quòd concurrat cum motivo æquè gravi in oppositum. Ergo motivum grave etiam in concursu æquè gravis, sufficit ad prudentem assensum. *Resp.* Neg. conseq. Imò quia utrumque motivum retinet gravitatem suam in concursu, & sic se mutuò elidunt, neutra pars magis apparet vera quàm falsa: ac proinde intellectus neutri potest saltem prudenter assentire vel dissentire; sed debet suspendere assensum ac dissensum, & sic manere dubius: Extat autem præceptum generale certum, obligans ad sequendam partem tutiorem in omni dubio, ne nos exponamus periculo peccandi.

Obj. 4. Nobis obstant hæ regulæ juris: *In*

In obscuris minimum est sequendum. Odia restringi, & favores convenit ampliari. Resp. Hæ & similes regulæ intelligi debent solùm de dubiis facti, & ubi agitur de pœnis infligendis; non autem de dubiis, ubi agitur de licito & illicito. Quia in dubio de admissione criminis, vel de merito culpæ, benignior pars est tutior. Nam illam sequens, exponit se solùm periculo non condemnandi reum vel puniendi infra meritum, quod non est intrinsecè ac per se malum; oppositam verò sequens, exponit se periculo damnandi innocentem, vel puniendi reum ultra meritum, quod est intrinsecè malum; Hinc illa Regula 192. ff. de regul. juris: *In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minùs justius est, quàm tutius*: Et ista Reg. 11. in 6. *Cùm sunt partium jura obscura, reo favendum est potiùs quàm actori*. At in dubiis de licito, & illicito, sequens opinionem benigniorem seu faventem libertati, exponit se periculo faciendi contra legem, ac proinde peccat.

Quæst. IV. *An licet sequi opinionem minus tutam, sed probabiliorem?*

Resp. Tenemur sequi partem tutiorem in iis omnibus, in quibus ignorantia invincibilis, & major probabilitas non juvant ab obtinendum finem, quem procurare tenemur. Quia adhiberi debent media efficacia, si adsint.

Hinc tenemur, 1. Sequi partem tutiorem, ubi agitur de iis, quæ sunt de necessitate medii ad salutem, vel quæ requiruntur ad validam administrationem & susceptionem Sacramentorum: quia non obtinebitur salus, nec effectus Sacramenti, nisi re ipsa ponantur ea, quæ Deus ad hunc finem exigit. (*) Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Non est illicitum in Sacramentis conficiendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi; hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis*. 2. Ubi agitur de procuranda sanitate corporis, de victoria sive in bello sive in judicio, de vitando damno proximi, quod cavere tenemur ex justitia vel charitate &c. Quia in his non obtinebitur finis debitus, nisi adhibeantur media reipsa & non solùm opinione efficacia. Neque enim major probabilitas opinionis mutat naturam rerum, aut iis efficaciam tribuit, aut impedit damnum. Unde nullatenus est probabile, etiam speculativè, quòd tunc liceat oppositum. 3. Ad tutiorem partem tenetur, qui ad tutiora adhibenda ex conventione, voto, vel superioris præcepto obligatur.

Resp. 2. Licet sequi opinionem minùs tutam de licito, quando post debitam veritatis inquisitionem apparet certò, ac valdè probabilis, & multò probabilior opposita, ita ut excludat dubitationem & formidinem rationabilem errandi. *Prob.* Quia 1. Alexander VIII. damnavit hanc propos. *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam*. 2. Ex Clero Gallicano supra laudato. 3. Licet sequi judicium prudens, ac moraliter certum de honestate seu licitate actus. At opinio multò probabilior de licito est, seu fundat ejusmodi judicium: nam sequens opinionem multò probabiliorem de licito, licèt minùs tutam, judicat, aut saltem judicare potest prudenter, & firmiter actionem suam esse licitam: ille enim firmiter & prudenter judicat, qui in judicando præfert motiva multò graviora motivis minùs gravibus, quæ præ illis citra culpam & affectum inordinatum levia & meritò contemnenda apparent, & sic habet prudentem & firmam persuasionem, quod actio sua sit licita, nec ullam habet formidinem erroris; vel si quam habet, illam prudenter repellit ac contemnit ut scrupulum: cùm habeat motiva multò graviora judicandi actionem suam esse licitam, quàm sint motiva judicandi oppositum, quæ comparatè ad longè graviora, apparent levia, & meritò præ illis contemnenda: proinde se habent perinde ac si non essent: motivum enim quod prudenter contemnitur, perinde se habet ac si non extaret. Ita docet Sanctus Antoninus 2. part. tit. 3. cap. 10. §. 10. & sub fin. hæc ait: *Non enim consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figuralibus, magis ad unam partem, quàm ad aliam se habentibus*. Et ex Reg. 31. Jur. in 6. *Eum qui certus est, certiorari ulterius non oportet*. Et verò impossibile est habere dictamina metaphysicè aut physicè certa de omnibus agibilibus. Deus autem, qui disponit omnia suaviter, non exigit ab homine, ut semper cum evidentia & certitudine metaphysica de materiali honestate suæ actionis operetur, quia est supra conditionem hominis in hoc statu semper sic operari, ait Cajetan. Itaque Deus solùm à nobis exigit,

ut nunquam operemur sine firma & prudenti persuasione quòd operatio hìc & nunc exercenda sit licita.

Hinc quamvis opinio Guillelmi Parisiensis, docens hominem statim atque peccavit, teneri ad confessionem, sit tutior, nemo tamen peccati arguit eum, qui confessionem aliquantisper differt: quia opinio opposita S. Thomæ est multò probabilior, & tuta.

Dixi *multo probabilior*. Nam non licet sequi opinionem minùs tutam, quæ apparet solùm paulò probabilior tutiore. Quia in moralibus parum pro nihilo reputatur; & quia exiguus probabilitatis excessus non fundat certitudinem moralem, nec excludit formidinem rationabilem erroris, nec proinde tollit periculum probabile peccandi.

Obj. 1. Opinio tutior licèt minùs probabilis est adhuc probabilis, habet motivum grave &c.

Resp. Ita est, si absolutè & seorsim spectetur, non autem si spectetur comparatè ad oppositam longè probabiliorem, & relatè ad operantem. Nam tunc ejus motivum operanti apparet leve, sic ut prudenter contemnatur præ opposito longè graviori, ac proinde perinde se habet ac si non esset.

Obj. 2. Formido est essentialis cuilibet opinioni, etsi probabilissimæ. Ergo nulla opinio potest esse moraliter certa. *Resp.* dist. ant. Formido logica. C. moralis. N. Duplex est formido, una logica, quæ est essentialis omni assensui opinativo, & consistit in actu, quo intellectus cognoscit non repugnare præcisè ex vi motivi assensus, rem aliter se habere atque judicat: & alia moralis, quæ est accidentalis assensui opinativo, & ab eo separabilis, consistitque in actu, quo intellectus dicit rem fortè aliter se habere, sive quo non leviter suspicatur rem aliter se habere atque judicat. Hæc sola formido repugnat certitudini morali, & abest ab opinione probabiliore.

Quæst. V. *Ad quid tenemur, quando opinio est probabilis extra concursum?*

Resp. 1. Tenemur servare præceptum, quando opinio affirmans illud existere, est unicè probabilis. Quia 1. tenemur servare præceptum, cujus existentia apparet æquè probabilis ac non existentia, ut probavi: Ergo à fortiori, si ejus existentia appareat unicè probabilis. 2. Homo in hoc casu potest prudenter judicare legem existere, nec id potest nisi imprudenter negare: nam habet grave motivum id asserendi; & nullum habet negandi. Atque quisque tenetur servare legem, quam potest prudenter judicare existere, vel quam non potest nisi imprudenter negare.

Resp. 2. Licet sequi opinionem minùs tutam, seu negantem præceptum, quando est unicè probabilis, ita ut excludat omnem formidinem saltem rationabilem peccandi. Quia illam sequens potest judicare prudenter & firmiter actionem suam esse licitam: nam habet motivum grave id judicandi, & nullum habet aliter judicandi. Unde nec habet anxietatem, nec formidinem erroris; aut si quam habet, potest eam contemnere ut scrupulum, quippe quæ careat fundamento saltem rationabili. Sic rusticus licitè omittit sacrum eo die, quo ejus Pastor, vir probus & doctus existimatus, asserit ad illud non teneri, si nullum habeat motivum judicandi oppositum, nec suum Pastorem falli aut fallere, ex cap. 44. *de sentent. excomm.* Unde tunc talis opinio est certa practicè, & relatè ad operantem, quamvis speculativè & absolutè spectata, sit dumtaxat probabilis. Quòd si contingat talem opinionem esse reipsa falsam, error est invincibilis.

TRACTATUS DE LEGIBUS.

SECTIO PRIMA.

De Lege in communi.

Quæst. I. Quid *est Lex?*

R. Est præceptum commune, honestum, justum, stabile seu perpetuum, ad bonum commune, à gerente curam communitatis impositum, & sufficienter promulgatum.

Itaque ex communi Doctorum sententia, Lex est, 1. Præceptum; nam Lex est ordinatio Superioris efficax, & obligans subditos ad agendum vel omittendum aliquid. Non potest autem obligare nisi præcipiendo, hoc est jubendo vel vetando. Hinc Lex permittens est etiam præceptiva, saltem virtualiter: nam hoc ipso quòd permittit aliquid fieri, prohibet ne illud fieri impediatur. Porrò præceptum est recta agendi vel omittendi ratio, seu regula obligans

gans ex authoritate Superioris. Per *tò* obligans, differt à consilio, quod est etiam recta agendi regula, sed non obligans. Hinc illud S. Hieronymi lib. 1. contra Jovin. *Ubi consilium datur, offerentis arbitrium est: ubi præceptum, necessitas est servientis.*

2. Commune: nam debet fieri communitati perfectæ, ex *L. Jura*, ff. de legib. *Jura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur*. Communitas autem perfecta est, quæ ex natura sua perpetua est, ac politicæ gubernationis capax: sive est ea, quæ sibi sufficit ad assequendum finem ad quem instituta est, nempe ad conciliandam & conservandam felicitatem, pacem, ac tranquillitatem publicam, ut Regnum, Provincia sui juris, Ecclesia &c. Imperfecta verò, quæ ex natura sua non est perpetua, nec capax politicæ gubernationis; sive quæ sibi non sufficit ad prædictum finem, ut Familia, Parochia, &c.

Porrò censetur communitas sibi ad suum finem sufficere, dum in ea est potestas Magistratus aut Pastores instituendi, membra ac subditos in ordine continendi, lites & controversias dirimendi, improbos ac scelestos morte mulctandi, vel contumaces à corpore resecandi.

3. Lex necessariò debet esse honesta, statuendo videlicet aliquid honestum, vel in se, vel saltem ratione finis intenti, ad quem conducat: nam finis legis est homines bonos facere, ut docent Arist. & S. Thom. Deinde homo non potest obligari ad actus malos, vel inutiles, seu indifferentes; nec Deus utpote summè bonus, sapiens, ac rectus, dedit hominibus potestatem statuendi nisi honesta.

4. Justa scilicet ex parte Legislatoris, & justitia quidem tum legali, in eo posita ut prosit bono communi: tum commutativa, qua Legislator non plus statuat quam possit statuere, nec aliis quàm subditis; aliàs injuriam inferret, & nulla esset lex, cùm actio non possit excedere agentis potestatem: tum denique distributiva, qua secundùm æqualitatem proportionis; habita ratione virium & facultatum, imponantur subditis onera in ordine ad bonum commune. Nam esset contra rectam rationem, & justitiam etiam commutativam, aliquos ultra modum gravare. Ad nullitatem tamen legis ex hoc capite requiritur tanta improportio & inæqualitas, ut redundet in detrimentum commune, & injustum ac grave onus plurium, ut notat Suarez: alioqui enim si Lex de se utilis sit, & pauci plus æquo vexentur, Lex erit valida, & obligabit alios. Illi verò qui injustè gravantur, non obligabuntur quoad excessum injustum, nisi per accidens, ratione scandali vel perturbationis, ad quæ vitanda debet quisque juri suo cedere.

Porrò in dubio de honestate vel justitia legis præsumendum est pro Legislatore, & servanda lex est: tum quia Superior habet jus altius, & possidet jus præcipiendi, à quo subditus per istiusmodi dubium non probat se esse exemptum: tum quia Princeps regitur altiori consilio, & potest habere rationes subditis occultas: tum quia tunc legis observationem postulat bonum commune, & recta gubernatio: nam alioqui subditis daretur nimia licentia non servandi leges.

5. Est de se perpetua, hoc est, statuta in perpetuum, & sine termino definito: ita ut semel lata, semper duret quamdiu durabit communitas cui imponitur, nisi abrogetur, aut mutatis circumstantiis noxia vel inutilis fiat ex cap. ult. *de offic. Legat.* Nam perpetuitas legum necessaria est ad earum finem, nempe bonum commune, quod postulat stabilitatem, & uniformitatem, ut utiliter administretur communitas de se perpetua, quatenus per continuam successionem perseverat eadem mo aliter in posteris: legum quippe mutatio detrimentum reipublicæ affert.

6. Lex debet essentialiter esse utilis bono communi, quod est finis essentialis, & primarius Legis. Constat cum ex c. *Erit*. dist. 4. ibi: *Erit autem lex honesta, justa, possibilis secundùm naturam, secundùm patriæ consuetudinem, loco temporique conveniens, necessaria, utilis, nullo privato commodo, sed pro communi utilitate conscripta*. Tum quia Lex est actus publicæ potestatis, quæ instituta est solùm in bonum commune: potestas ferendi leges non est data hominibus, nisi propter bonum commune procurandum, ut constat ex Scriptura docente Legislatores Ecclesiasticos esse Pastores, & habere potestatem tantùm in ædificationem aliorum, 2. ad Cor. 10. Sæculares verò esse Ministros Dei in bonum subditorum, Rom. 13. Præterea cùm Lex toti communitati imponatur, eamque obliget, debet quoque ad illius bonum referri, alioqui inordinata esset: nam contra rectam rationem est totum ordinare ad partem, & totum operari pro

ſolo bono privato partis. In quo differt poteſtas juriſdictionis à poteſtate dominativa in ſervum, & à jure proprietatis, in utilitatem privatam conceſſo. Itaque lex omnis cedere debet in bonum commune, vel immediatè, vel ſaltem mediatè & ultimatè, alioqui nulla eſt.

7. Lex debet ferri ab eo, qui præeſt communitati. Nam cùm Lex feratur communitati perfectæ ob bonum commune, eamque obliget, ferri non poteſt niſi ab eo, ad quem pertinet curare communitatem, quique illius regendæ, obligandæ, cogendæ poteſtatem habet juridicam.

8. Demùm debet eſſe promulgata, ex *L. 9. Cod. de Legib.* quia Lex eſt regula actionum generalis & publica, dirigens & obligans communitatem: ut regula non poteſt communitatem dirigere & obligare, niſi ſit ei applicata & nota.

Quæſt. II. *Quomodo lex differt à Præcepto?*

Reſp. Differt 1. Quòd Lex neceſſariò feratur à perſona publica pro communitate, & ad bonum communitatis; at præceptum ferri poteſt à perſona privata ad privatam, puta à domino ad ſervum, & in bonum privatum ſuperioris, vel ſubditi, vel alterius. 2. Quòd Lex de ſe ſit perpetua, non merum præceptum, quod expirat morte præcipientis: Lex verò non. Quare ſi in noſtra Societate, præcepta Præpoſitorum Generalium ſemper obligent donec à ſucceſſore revocentur, id non habent à ſe, ſed à lege ſpeciali Congregationis ſeptimæ can. 10. iis perpetuitatem ſtatuente. Igitur lex differt à præcepto; ſicut ſpecies à genere: nam omnis lex eſt præceptum, ſed non omne præceptum eſt lex. Præceptum enim aliud eſt commune, aliud particulare. Commune ſubdividitur in perpetuum, quod ſolum eſt propriè lex, & in non perpetuum, ſed ad breve tempus impoſitum. Convenit autem lex cum præcepto, quòd utrumque ſit ratio ſeu regula agendi vel omittendi, obligans ex authoritate ſuperioris.

Quæſt. III. *An lex omnis neceſſariò obliget?*

Reſp. Affirm. *Ex commun.* Prob. 1. ex Sancto Hieron. ſuprà cit. & ex S. Auguſt. lib. de ſancta Virginit. cap. 14. *Præcepto quiſquis non obtemperat, reus eſt & debitor pœnæ.* 2. Quia lex ac præceptum eſt uſus & applicatio juris, quod habet ſuperior ad obligandum ſubditos. Item eſt ordinatio ſuperioris habentis poteſtatem & voluntatem efficacem obligandi, eamque ſubditis declarantis: at voluntas efficax ſuppoſita poteſtate inducit effectum. 3. Lex divina naturalis & poſitiva præcipit, ut juſtis ſuperiorum præceptis obtemperemus. Quare violatio cujuſvis præcepti etiam humani, eſt tranſgreſſio Legis divinæ, ideoque offenſa Dei, & peccatum.

Obj. Datur lex permiſſiva, ex l. 7. ff. de legibus ibi: *Legis virtus hæc eſt, imperare, vetare, permittere, punire.* *Reſp.* Lex permiſſiva obligat alios ad non impediendum id, quod permittitur.

Quæſt. IV. *Quomodo dividitur Lex?*

Reſp. Dividitur in divinam, quæ à Deo; & humanam, quæ ab homine ſancita eſt. Lex divina ſubdividitur in æternam, naturalem, & poſitivam: Poſitiva in veterem, & novam. Vetus eſt ea, quam Deus dedit Moyſi per Angelum, & per Moyſem Iſraelitis. Nova eſt ea, quæ à Chriſto lata fuit omnibus hominibus, & per Apoſtolos promulgata. Lex humana ſubdividitur in Eccleſiaſticam, quæ ſcilicet fertur poteſtate Eccleſiaſtica & ſpirituali, ut Papæ, Concilii, Epiſcopi; & in Civilem, quæ fertur poteſtate ſæculari, ut Regis, Principis, &c.

SECTIO II.

De Lege Divina.

Quæſt. I. *Quid eſt Lex æterna?*

Reſp. Lex æterna latè ſumpta, eſt ſumma ratio, qua Deus omnia regit & gubernat: ſtrictè ſumpta, eſt ordinatio & voluntas Dei, qua Deus ab æterno ſtatuit, ut à creatura intellectuali fierent ea, quæ ex natura rei neceſſaria ſunt ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ ſuæ intellectuali; & omitterentur ea, quæ naturam intellectualem dedecent, ex S. Auguſt. l. 22. contra Fauſtum cap. 27. dicente: *Lex æterna eſt ratio divina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conſervari jubens, perturbari vetans.* Hinc non differt à lege naturali, niſi quòd hæc ſuperaddat promulgationem factam in tempore per lumen naturale. Lex enim naturalis nil aliud eſt, quàm Lex æterna ſtrictè ſumpta, naturæ rationali per lumen naturale intimata, habitualiter quidem per rectam rationem, actualiter verò per dictamina rectæ rationis.

Quæſt. II. *Quid eſt Lex naturalis?*

Reſp. Eſt Lex divina, creaturæ rationali impreſſa, præcipiens quidquid ex natura rei neceſſarium eſt ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ rationali ut rationali, & prohibens quidquid ex natura rei dedecet naturam rationalem ut rationalem; atque etiam ſtatuens ea, quæ ex ſe neceſſaria ſunt ad valorem actuum.

Hanc obligare ſub mortali in re gravi, fide conſtat ex Roman. 1. *Qui talia agunt* (contra legem naturalem) *digni ſunt morte*. Et cap. 2. *Quicumque ſine lege* (ſcripta) *peccaverunt*, *ſine lege peribunt*, propter peccata ſcilicet contra legem naturalem commiſſa. Enim verò legem naturalem violans in re gravi, offendit graviter Deum, quem non poteſt invincibiliter ignorare eſſe illius authorem.

Porrò Chriſtus explicuit & ſancivit præcepta moralia legis naturalis, eorumque omnium obſervationem præcepit. Quare Lex omnis naturalis eſt etiam evangelica quoad materiam, ſeu rem præceptam & vetitam. *Quæcumque ſunt vera*, *quæcumque pudica*, *quæcumque juſta*, *quæcumque ſancta*, *quæcumque amabilia*, *quæcumque bonæ famæ*: *ſi qua virtus*, *ſi qua laus diſciplinæ*, *hæc cogitate*, ut agatis. Phil. 4. ubi Apoſt. commendat obſervationem eorum omnium, quæ lex naturalis ac divina præcipit & conſulit.

Quæſt. III. *An Lex naturalis præcipit*, *ut ſemper fiant actus honeſti ac boni?*

Reſp. Affirm. Quia Lex naturalis præcipit, ut homo ſemper vivat decenter, ſeu agat modo conſentaneo naturæ ſuæ rationali, qua rationalis eſt; & ſic præcipit homini id omne quod neceſſarium eſt ad vivendum ſeu agendum ſemper honeſtè, ac decenter naturæ rationali: *Omnia honeſtè & ſecundùm ordinem fiant*, 1. ad Cor. 14. At ad ſemper agendum honeſtè ac decenter naturæ rationali qua rationali, neceſſe eſt ut omnis ejus actus deliberatus, ſit conſentaneus naturæ rationali qua rationali, ideoque honeſtus.

Ut autem actus ſit honeſtus ac bonus, neceſſe eſt ut ſit de objecto bono, vel indifferenti, ſed conducibili ad bonum finem, ut fiat modo convenienti, & in circumſtantiis objecto debitis, & propter finem honeſtum. Nam ſi unum ex iis deſit, actus non eſt bonus, ſed malus: tunc enim non tendit decenter ac convenienter naturæ rationali in objectum, finem & circumſtantias actui debitas; & ſic non convenit, ſed diſconvenit naturæ rationali ſeu intellectuali, nec à recta ratione approbatur, ſed improbatur: quippe recta ratio dictat eum ſolum actum eſſe bonum & laudabilem, qui habet objectum legitimum, finem honeſtum, & circumſtantias objecto debitas. Hinc illud axioma Theologicum: *Bonum ex integra cauſa*, *malum ex quolibet defectu*.

Quæſt. IV. *An lex naturalis poteſt mutari?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, non poteſt mutari propriè. Quia Lex mutatur propriè, cùm deſinit, aut fit inhoneſta, noxia vel inutilis, aut abrogatur à ſuperiore, vel contraria conſuetudine præſcribitur. At Lex naturalis neque poteſt deſinere, cùm ſit neceſſaria, & lata in perpetuum, neque fieri inhoneſta, noxia, vel inutilis; cùm nil præcipiat niſi bonum ac honeſtum, & ex natura rei neceſſarium; & nil vetet niſi id quod eſt per ſe malum ac inhoneſtum; neque poteſt abrogari à Superiore, nempe Deo: Deus enim non poteſt non præcipere ſemper creaturæ rationali id omne, quod ex natura rei neceſſarium eſt ad vivendum honeſtè, & decenter naturæ ſuæ; nec prohibere id omne, quod ex natura rei illam dedecet: nam non poteſt creaturam rationalem non regere ſapienter & ordinatè, & modo ſuæ ſanctitati conſentaneo, ideoque decenter ac conformiter naturæ rationali. Quare Lex naturalis, ſuppoſita creatura intellectuali, eſt abſolutè neceſſaria. Denique non poteſt contraria conſuetudine præſcribi: nam ſi non poteſt abrogari à Deo, multo minùs poteſt ab hominibus.

Reſp. 2. Lex naturalis poteſt mutari impropriè, quatenus nempe poteſt fieri mutatio in circumſtantiis materiæ illius. Nam Deus poteſt materiæ Legis naturalis apponere vel tollere conditiones ac circumſtantias quaſdam, quibus poſitis aut ſublatis, actiones jam non ſunt Lege naturali prohibitæ vel præceptæ, & per quas mutatur materia.

Nota. Aliquid eſt de jure naturali permiſſive, vel præceptivè. Illud eſt de jure naturali permiſſivè, quod Lex naturalis nec præcipit, nec vetat, nec irritat; ſed permittit fieri, vel aliter de eo ſtatuit. Illud eſt de jure naturali præceptivè, quod præcipitur vel prohibetur jure naturali, ac proinde cujus oppoſitum à nemine ſtatui poteſt.

Quæſt. V. *An ſaltem Deus poteſt diſpenſare in aliquo præcepto Legis naturalis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, non potest dispensare directè & propriè. Quia dispensare propriè in lege, est liberare aliquem ab obligatione Legis, manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus Lex viget & obligat. At Deus non potest absolutè hoc facere in Lege naturali. Ergo: *Prob. Min.* Nam Deum liberare aliquem ab obligatione Legis naturalis, manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus illa per se obligat, est Deum concedere alicui ut agat aliquid jure naturali vetitum, vel omittat aliquid hoc jure præceptum, manentibus omnibus circumstantiis, in quibus id jure naturali prohibetur, vel præcipitur: ac proinde ut agat id quod est intrinsecè malum ac inhonestum, vel omittat id quod tunc ex natura rei necessarium est ad honestatem morum, & cujus omissio dedecet naturam rationalem. At Deus non potest absolutè hoc concedere: nam hæc concessio repugnat sanctitati ac sapientiæ divinæ, & decenti ac ordinatæ gubernationi creaturæ intellectualis.

Obj. 1. Deus reipsa dispensavit in variis legis naturalis præceptis. Nam 1. dispensavit cum Abrahamo in homicidio, præcipiendo ut filium innocentem occideret. 2. Cum Patriarchis in Polygamia. 3. Cum Judæis in furto, nempe ut retinerent vasa Ægyptiorum ipsis commodata. 4. Cum Judæis in dissolutione matrimonii per libellum repudii. 5. Cum iisdem in usura. 6. Cum Osea, ut fornicaretur. 7. Cum Machabæis, ut pugnarent die Sabbati. Ergo.

Resp. Neg. ant. & ejus probationem. Nam Deus non præcepit, nec permisit has actiones, manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus lege naturali prohibitæ sunt, sed solum mutavit conditiones ac circumstantias materiæ legis naturalis, sub quâ mutatione actiones illæ non sunt lege naturali prohibitæ. Itaque.

Ad 1. *Resp.* Deus, ut supremus vitæ ac necis omnium Dominus, dedit Abrahamo jus in vitam filii innocentis, ut illum sibi immolaret. Occisio autem Innocentis, facta authoritate & jussu Dei, non est injusta, nec vetita lege naturali, nec proinde homicidium, sed est justa & consentanea juri divino naturali.

Ad 2. *Resp.* Uxorum pluralitas non est contra jus naturale, posita concessione divina. Nam non repugnat absolutè fini primario conjugii, qui est prolis susceptio & educatio; sed tantùm adversatur societati & paci familiæ, & difficiliorem reddit bonam liberorum educationem, quibus incommodis Deus facilè auxiliis gratiæ prospicere potest. Polygamia quidem ponit inæqualitatem juris ac dominii corporum: sed hanc injustitiam tollit seu impedit Deus, mariti corporis dominium in plures uxores dividendo, quibus proinde jam non fit injuria, cùm Deus sit supremus omnium creaturarum, & jurium illarum Dominus.

Porrò Deus uxorum pluralitatem Patriarchis concessit, ad majorem fidelis populi, ex quo Christus nasciturus, & verus Dei cultus in cæteras gentes propagandus erat, multiplicationem.

Ad 3. *Resp.* Deus tamquam supremus rerum omnium Dominus, Ægyptiorum vasa Israelitis donavit, ita ut Ægyptii jam desinerent esse illorum domini: & sic Israelitæ non abstulerunt, nec retinuerunt rem alienam, sed suam factam per donationem Dei, nec proinde furti rei fuere. Deus autem dominium rerum Ægyptiorum in Israelitas transtulit, tum ut summam Ægyptiorum in Israelitas crudelitatem puniret, tum etiam ut Israelitis debitam redderet laborum suorum mercedem, qua fraudati fuerant ab Ægyptiis.

Ad 4. *Resp.* Matrimonium dissolvi potest authoritate Dei ut authoris naturæ & supremi omnium jurium creaturarum Domini. Repudium autem permittendo, hoc ipso irritavit seu dissolvit prioris matrimonii vinculum, quo dissoluto vir & prior uxor poterant aliud matrimonium contrahere. Lex enim naturalis prohibet dumtaxat secundum matrimonium, quamdiu prioris vinculum manet.

Ad 5. Tradetur responsio, ubi de usura agetur.

Ad 6. *Resp.* Cum SS. Augustino & Hieronymo. Deus non jussit Oseæ, ut fornicaretur, sed ut mulierem, quæ prius fornicaria erat, duceret uxorem, & ad eam affectu maritali accederet. Illa autem mulier vocatur adhuc post matrimonium fornicaria, quia talis ante illud fuerat; & filii ejus filii fornicationum appellantur, quia nati erant ex matre, quæ fuit fornicaria.

Ad 7. *Resp.* Præceptum de Sabbato non est de jure naturali quoad determinationem temporis. Præterea in facto Machabæorum non intervenit propriè dispensatio, sed solùm interpretatio legis. Nam illa lex non prohibebat opus ad humanam salutem necessarium, ut probat Christus Matth. 12.

nec proinde actum pugnandi contra hostes, præsertim infideles.

Obj. 2. Papa per authoritatem à Deo acceptam dispensat. 1. In actuali residentia Episcoporum in suis Dioecesibus. 2. In votis & juramentis. 3. In matrimonio rato non consummato, quæ tamen omnia sunt de jure naturali.

Ad 1. *Resp.* Papa non eximit Episcopos ab obligatione residentiæ actualis in iis circumstantiis, in quibus ad eam lege naturali tenentur: sed solùm cum authoritate declarat Episcopos in his aut illis circumstantiis posse legitimè à suis sedibus abesse.

Ad 2. *Resp.* Papa non tollit obligationem voti & juramenti, manente ipso voto & juramento, sed tamquam Vicarius Dei, & ejus nomine, remittit promissionem Deo factam, & juramentum; qua remissione facta, hoc ipso cessat obligatio præstandi promissum. Nam lex naturalis non præcipit reddi promissum, relaxata promissione. Promissio autem Deo facta relaxari potest à Deo, non solum immediatè, sed etiam mediatè, nempe per suum Vicarium & Oeconomum.

Ad 3. *Resp.* Papa dispensat in matrimonio rato non consummato, nomine Dei, vinculum conjugale tollendo, & rescindendo matrimonii contractum. Lex autem naturalis non obligat nisi ad servandum matrimonium non dissolutum, nec vetat illud dissolvi ex gravissima causa per supremam potestatem acceptam à Deo, qui ut naturæ author, & rerum ac jurium omnium Dominus, potest pro libito vinculum matrimonii dissolvere, & quemlibet contractum rescindere sive per se, sive per alium. Deus tamen nemini concessit potestatem dissolvendi matrimonii consummati baptizatorum.

Igitur in his omnibus Summus Pontifex non dispensat propriè in lege naturali, legis naturalis obligationem directè tollendo, materia ejus secundùm omnes suas conditiones remanente; sed impropriè tantùm dispensat, tollendo aliquam conditionem seu circumstantiam se tenentem ex parte materiæ, aut actum fundantem obligationem annullando: quod facere potest ut Dei Vicarius, Oeconomus, & supremus Ecclesiæ Pastor à Deo constitutus.

Resp. 2. Deus potest dispensare impropriè in iis Legis naturalis præceptis, quorum materia pendet à dominio Dei, quatenùs potest materiæ legis apponere vel tollere conditiones ac circumstantias quasdam, quibus positis aut sublatis, actiones jam non sunt Lege naturali prohibitæ vel præceptæ. Sic Deus, ut supremus rerum ac jurium omnium creaturarum Dominus, potest alicui tribuere jus usurpandi bona aliena, occidendi innocentem &c. Quo jure dato, acceptio boni alieni non est injusta, imò non est acceptio alieni, sed boni, quod fuit alienum, & jam per donationem Dei factum est proprium accipientis: occisio innocentis est justa, cùm fiat authoritate accepta à Deo, qui potest pro libito disponere de vita hominum &c. In iis verò præceptis, quorum materia non pendet à dominio Dei, ne impropriè quidem dispensare potest: nam sunt quidam actus ita intrinsecè mali, ut in nulla circumstantia fieri possint liciti, cujusmodi sunt odium Dei, blasphemia, idololatria, hæresis, perjurium &c.

Quæst. VI. *Quid est Lex Positiva?*

Resp. Lex positiva in genere est ea, quæ liberè à legislatore lata est, & aliter promulgata quàm per lumen naturale, videlicet aliquo signo externo, puta voce, vel scripto. Alia est merè positiva, quæ scilicet statuit aliquid, quod non est sic statutum jure naturali, sed quod jus naturale permittit, sic statui, ut lex vetans comestionem certarum rerum. Alia est etiam naturalis ex parte materiæ, quæ scilicet statuit aliquid, quod jam sic lege naturali statutum est, qualia sunt omnia præcepta Decalogi, excepta determinatione Sabbati.

Lex verò divina positiva est ea, quæ à Deo liberè lata est, & aliter promulgata, quàm per lumen naturale. Tales sunt Lex vetus, & Lex evangelica, quæ sunt etiam Lex naturalis ex parte materiæ, quoad præcepta scilicet moralia, & merè positiva quoad cætera præcepta.

SECTIO III.

De Lege humana.

Nota. Jus gentium est jus ab omnibus aut ferè omnibus gentibus, usu & consuetudine vim Legis habente, introductum. Sive est jus non scriptum, quod libero omnium aut ferè omnium nationum consensu & usu receptum, vim obligandi habet. Sic ad jus gentium spectat divisio & proprietas bonorum &c. Quare jus gentium est quædam Lex humana virtualiter & æquivalenter.

C A-

CAPUT I.

De causa efficiente, & materia Legis humanæ.

Quæst. I. *Quinam possunt ferre leges, & quibus?*

Resp. 1. Leges Ecclesiasticas ferre possunt 1. Papa pro tota Ecclesia, ex Joan. 21. *Pasce agnos meos, pasce oves meas.* 2. Concilium generale etiam pro tota Ecclesia, Nationale pro tota natione, & Provinciale pro sua Provincia. 3. Legatus Apostolicus pro sua Provincia. 4. Episcopus pro sua diœcesi, licèt non consecratus, modò sit confirmatus. Archiepiscopi autem, Primates, & Patriarchæ extra Concilium possunt pro sua tantùm diœcesi. 5. Qui habent jurisdictionem quasi Episcopalem, ut aliqui Abbates pro locis sibi subjectis. 6. Ordines Religiosi in Capitulo generali; non tamen illorum Præpositi generales, nisi ex speciali & expressa concessione Papæ, quæ ordinariè non datur; neque Ordo fœminarum, qui æquè est incapax jurisdictionis Ecclesiasticæ, ac earum singulæ: ideoque non potest ferre leges propriè dictas, sed solùm statuta conventionalia, & obligantia vi voti obedientiæ.

Resp. 2. Leges civiles sancire possunt, Imperator pro toto Imperio, Rex & quivis Princeps, ac Respublica superiorem non agnoscens, pro suis ditionibus. Ratio generalis est, quia Episcopi & Principes sæculares præpositi sunt Rectores communitatis perfectæ; ac proinde habent legislativam potestatem, utpote necessariam ad rectè ac convenienter regendam communitatem perfectam: nec enim rectè ac convenienter communitatem perfectam regere possunt, nisi habeant potestatem efficaciter ac stabiliter statuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt, & curandi ut observentur, coercendo & puniendo improbos ac rebelles, omnesque in officio continendo.

Nota. Qui possunt condere leges, à fortiori possunt ferre præcepta, quæ etiam imponere potest quivis Superior privatus respectu suorum subditorum circa materiam directioni suæ subjectam; nam nemo potest esse Superior sine potestate præcipiendi.

Resp. 3. Nemo potest ferre leges, nisi suis subditis, & de rebus suo regimini subjectis; cùm nemo habeat potestatem in non subditos, & circa res suo regimini minimè subjectas. *Potestas spiritualis & sæcularis, utraque deducitur à potestate divina: & ideò in tantùm sæcularis potestas est sub spirituali, in quantum est ei à Deo supposita, scilicet in his quæ ad salutem animæ pertinent. Et ideò in his magis est obediendum potestati spirituali, quàm sæculari. In his autem, quæ ad bonum civile pertinent, est magis obediendum potestati sæculari quàm spirituali, secundùm illud* Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari*, ait S. Thom. in 2. dist. 44. q. 2. art. 4. ad 4. Hinc 1. Principes merè Ecclesiastici non possunt ferre leges nisi de rebus spiritualibus, & ad regimen Ecclesiasticum; Sæculares verò nisi de rebus temporalibus, & ad gubernationem politicam pertinentibus. Principes tamen sæculares, *quos Deus sanctæ fidei, Ecclesiæque protectores esse voluit*, ait Trid. sess. 25. cap. 20. ut tales possunt & debent fidem, Ecclesiamque tueri, & curare ut ejus leges observentur, ut monet S. Leo Leonem Imperat. Epist. 75. *Debes incunctanter advertere regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maximè ad Ecclesiæ præsidium esse collatam, ut ausus nefarios comprimendo & quæ benè sunt statuta defendas, & veram pacem his, quæ sunt turbata, restituas.*

2. Imperator non potest ferre leges pro regionibus, quarum non est dominus jure feudi vel alio titulo; & sic regiones illæ non tenentur legibus Justiniani, aut aliis Imperatoriis, nisi eas adoptaverit supremus Princeps, vel consuetudo.

3. Nemo potest ferre leges contrarias legibus sui Superioris: Quia potestas inferioris non prævalet, imò subest potestati superioris. Sic Episcopus non potest ferre leges contra jus commune, vel legem Papæ.

Quæst. II. *Quid potest statuere Lex humana?*

Resp. 1. Non potest quidquam statuere contra legem divinam sive naturalem: sive merè positivam. Nam potestas humana est subordinata potestati ac voluntati Dei, & inferior non potest derogare juri superioris: quò spectat illud Actor. 5. *Obedire oportet Deo magis quam hominibus.*

Resp. 2. Homines possunt multa præcipere, vetare, aut irritare, quæ nec lege naturali, nec positiva divina, præcepta, vel vetita, aut irrita sunt. Constat 1. Ex praxi: nam multa legibus humanis statuuntur, quæ lege divina naturali aut positiva sic statuta non sunt; quæque supposita lege humana obli-

obligant, ex lege divina, naturali, & positiva generaliter præcipiente, ut subditi justis superiorum præceptis obtemperent. 2. Quia legislator humanus habet potestatem legibus statuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt: potestas enim legislativa hominibus concessa, tanta est, quantum postulat bonum commune, propter quod datur: nam (ut ait S. Thom. 1. 2. quæst. 95. art. 3.) *Uniuscujusque rei, quæ est propter finem, necesse est quòd forma determinetur secundùm proportionem ad finem.* At multa ab bonum commune expediunt, quæ nulla lege divina statuta ac determinata sunt. 3. Alioqui non extaret potestas verè legislativa humana, sed tantùm potestas declarativa vel determinativa juris divini.

Resp. 3. Legislator humanus non potest omnibus quoslibet virtutum actus etiam heroicos præcipere, nisi bonum commune aliquem ejusmodi actum exigeret. Quia Lex humana debet esse accommodata hominum conditioni, & verè moraliter possibilis toti communitati, aut saltem majori parti illius. At exercere quoslibet actus virtutum non est hujusmodi, hoc enim paucorum est ac perfectorum. Ergo. *Major constat.* Nam Lex humana debet esse utilis bono communi, ad quod ordinatur: at non erit talis, si non sit accommodata hominum conditioni, & moraliter possibilis majori saltem parti communitatis: nam lex moraliter impossibilis à paucis observaretur, ac proinde esset in ruinam majori parti eam transgredienti; sicque posita hac lege, major pars subditorum pejor evaderet.

Hoc tamen non debet intelligi de legibus, quæ possunt ferri ex aliqua hypothesi voluntaria: sic enim Ecclesia præcipit castitatem perpetuam iis, qui sacros Ordines suscipere volunt. Sic etiam ex hypothesi delicti gravis imponi possunt graves pœnæ. Idem dic de Regulis Religiosorum ex amore perfectionis sponte susceptis.

Resp. 4. Legislator humanus potest omnibus præcipere actus illos virtutum, qui ad bonum commune expediunt, & ordinariæ facultati communitatis accommodati sunt; & potest prohibere illos actus vitiorum, qui bono communi noxii sunt, & cum morali utilitate Reip. coerceri ac puniri possunt. Nam potestas ferendi leges hominibus data, tantam habet latitudinem, quantam postulat bonum commune, propter quod datur: finis enim est mensura eorum, quæ sunt & requiruntur ad finem. Cùm autem non sit idem finis potestatis ecclesiasticæ & civilis, unaquæque potest solùm præcipere actus virtutum illarum, quæ suo fini accommodatæ sunt. Proximus quippe ecclesiasticæ potestatis finis est cultus divinus & felicitas æterna: Civilis verò potestatis proximus finis est publica tranquillitas & temporalis felicitas populorum; quamvis ejus finis ultimus sit gloria Dei & æterna hominum felicitas; nam omne regimen ad Dei gloriam & æternam hominum salutem referri debet.

Resp. 5. Superior habet potestatem obligandi subditos in omni casu, in quo judicat se posse obligare; quamdiu non est evidens eum falli, sic judicando. Nam bonum commune & recta gubernatio postulat, ut hanc potestatem habeat. Alioqui magna daretur subditis licentia Superiorum jussa abnuendi; quod multùm obesset rectæ eorum gubernationi, & bono communi.

Quæst. III. *An Lex humana potest præcipere actus internos?*

Resp. 1. Lex humana potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint in tali specie morali, puta contractus, juramenti, Sacramenti, orationis &c. Ita communiter. Quia 1. Ecclesia habet potestatem præcipiendi actus externos: qui necessarii sunt, aut valdè expediunt ad rectam gubernationem, bonum commune Ecclesiæ, & cultum Dei convenientem. At actus externi, in tali specie morali constituti, tales sunt. Ergo Ecclesia potest ejusmodi actus externos præcipere. Ergo potest etiam præcipere actus internos necessarios, ut illi actus externi sint in tali specie: nam qui potest præcipere aliquid, potest etiam præcipere id omne, sine quo illud esse nequit: alioqui non haberet veram & efficacem potestatem illud præcipiendi. 2. Ecclesia potest præcipere Sacerdoti, ut verè sacrificet, baptizet &c. Fidelibus, ut verè orent, contrahant, jurent, voveant &c. Nam hi actus sunt necessarii, vel valdè expediunt ad bonum commune Ecclesiæ, cultumque in ea debitum. Ergo Ecclesia potest præcipere intentionem sacrificandi, laudandi Deum, orandi, se obligandi, jurandi &c. cùm sine hac intentione tales actus fieri nequeant.

3. Reipsa Ecclesia præcipit Confessionem sacramentalem validam, ac proinde etiam dolorem internum ad illam requisitum: nam Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Qui facit Confessionem voluntariè*

tariè nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ. Item Ecclesia præcipit promovendis ad beneficia & gradus theologicos, ut jurent se sincere, & ex animo damnare quinque famosas Propositiones in sensu doctrinæ Jansenii: cui præcepto non satisfit, nisi interiùs credant has propositiones hæreticas contineri quoad sensum in libro Jansenii, ut declaravit Clemens XI. in Bulla: *Vineam Domini Sabaoth* recepta ab Ecclesia.

Resp. 2. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint boni ac honesti. Quia 1. Ecclesia habet potestatem præcipiendi actus externos honestos. Nam hæc potestas multùm expedit, imò necessaria est ad rectam Ecclesiæ gubernationem, ad cultum Religionis in Ecclesia debitum, & ad bonum animarum. Ergo potest etiam præcipere actus internos ad honestatem necessarios, præsertim cùm Ecclesiæ potestas sit spiritualis, & immediate ordinata ad salutem animarum: nam sine hac potestate inanis, ac nulla esset prior potestas. 2. Reipsa Ecclesia præcipit actus externos ut honestos: sic præcipit Communionem Paschalem honestam ac religiosam: nam Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Præcepto Communionis annuæ satisfit per sacrilegam Domini manducationem.* Item præcipit Beneficiatis, ut Officium *studiosè & devotè* celebrent, cap. *Dolentes, de celebrat.* & fidelibus auditionem sacri religiosam, & cum attentione interna; unde oppositum damnavit Clerus Gallican. anno 1700. Ecclesia autem dici non potest sibi attribuere potestatem aliquam, quam reipsa à Christo non acceperit; cùm semper regatur à Spiritu Sancto, & sit *columna & firmamentum veritatis.* 1. ad Tim. 3.

Resp. 3. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint talis honestatis seu virtutis. Quia 1. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honesti ac boni: Ergo etiam ut sint honesti tali honestate speciali. Quidni enim hoc æquè posset ac illud, cùm utrumque ad cultum Religionis conducat, & communi Ecclesiæ bono expedire possit? 2. Ecclesia potest præcipere non solum ut actus externus rectè fiat, sed etiam ut fiat propter talem finem bonum: sic in gravi necessitate vel periculo communi, Episcopi jejunia & preces fidelibus interdum præcipiunt ad avertendam calamitatem publicam, obtinendam pacem &c. Nec satisfacit tali præcepto, qui jejunat vel orat ob alium finem licèt bonum, cùm non faciat id totum, quod præcipitur. 3. Reipsa Ecclesia prohibet, ne actus externi fiant aut omittantur propter talem finem malum, ut patet ex *Clementina* 1. *de statu Monac.* ubi excommunicatur Monachus Benedictinus, qui sine licentia Prælati se confert ad Curiam animo accusandi Prælatum. Et ex *Clement.* 1. *de Hæretic.* ubi excommunicantur Inquisitores, qui ex odio, vel amicitia, vel lucri cupiditate omittunt contra justitiam & conscientiam procedere contra aliquem in causa Fidei. Ergo Ecclesia vetare potest, ne actus aliqui fiant ex tali fine, ideoque sint inhonesti speciali inhonestate. Ergo etiam potest præcipere ut actus externi fiant ex tali fine honesto, ideoque sint honesti tali specie honestatis: nam actus boni sumunt speciem à fine. Ergo Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honesti in tali specie honestatis seu virtutis.

Porrò actus internus ad talem honestatem actus externi necessarius, quantùm ad positionem vel omissionem sui, potest sufficienter innotescere per positionem vel omissionem actus externi, ad cujus honestatem requiritur: quia cum actu externo unum eumdemque actum totalem constituit, ac proinde posito actu externo in talibus circumstantiis internus rationabiliter præsumitur poni, nisi sufficientia ad contrarium judicandum adsint indicia: omisso autem actu externo, internum omitti certò cognoscitur; ideoque talis actus internus est sufficienter proportionatus legi humanæ etiam coactivæ.

Quæst. IV. *An Ecclesia potest præcipere vel prohibere actus mere internos?*

Resp. Communis sententia negat; sed asserunt Glossa in cap. *Cogitationis*, dist. 1. *de pœnit.* Adrian. Major, Julius Clarus, Rosella, Albertin. Medina, Cardenas, la Croix &c. Et probant 1. ex Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo &c.* quæ verba generalia sunt, & significant amplissimam potestatem à Christo Ecclesiæ concessam, quæ proindè limitari non debet ad actus externos. 2. Quia potestas Ecclesiæ est spiritualis, & ordinatur immediatè ad salutem animarum, quæ pendet maximè ab actibus internis, cùm sint materia proportionata fini potestatis ecclesiasticæ: nam finis cujuslibet potestatis, est mensura illius. 3. Ecclesia præci-

pit directè & immediatè actus internos. Sic cap. ult. *de hæret. in 6.* Papa præcipit Inquisitoribus, ut puram & providam intentionem habeant. 4. Reipsa Concil. Trident. sess. *6.* in proœmio prohibet ne aliter credatur, quàm suo decreto statuitur. Ergo dissensus merè internus, non solùm præcepto divino, sed etiam ecclesiastico prohibetur. 5. Urbanus VIII. mandavit in omnibus & per omnia servari ab omnibus Rubricas Missalis Romani, inter quas una præscribit, ut Sacerdos *aliquantulùm quiescat in meditatione Sanctissimi Sacramenti:* quæ certè meditatio est actus merè internus. *6.* Innocentius VI. damnavit hanc propositionem Michaelis de Molinos: *Risu digna est doctrina quædam nova in Ecclesia Dei, animam quoad interna gubernari debere per Episcopos ...... Quia Ecclesia non judicat de occultis.*

Nec obstat, inquiunt, illud cap. *Sicut 2. de Simon. Ecclesia non judicat de occultis.* Et cap. *Tua nos*, eod. tit. *Nobis datum est de manifestis tantummodo judicare.* Quia ad præcipiendum & obligandum in conscientia non necesse est ut Superior possit cognoscere transgressionem factam; sed sufficit ut reverà velit obligare, seu præcipere: nam hoc ipso culpæ & pœnæ reatus contrahitur apud Deum, qui vindex est violationis legum humanarum. Neque, inquiunt, inutilis est hæc potestas circa actus mere internos. Nam ut potestas præcipiendi sit utilis & efficax, sufficit quòd possit obligare in conscientia, & sub culpa à Deo punienda; hæc enim obligatio satis per se urget impletionem præcepti, ut patet in lege naturali.

Imò sunt qui putant Ecclesiam punire posse pœna ipso facto lata actus merè internos, v. g. hæresim merè internam, sicut punit occultam: quia ad hoc non requiritur cognitio transgressionis.

Ad authoritatem & rationem S. Thomæ respondent: Homo quidem non potest de actibus merè internis ferre legem coactivam coactione externa, hoc est, obligantem sub pœna per hominis sententiam ferenda; quia talis lex requirit, ut homo per se possit cognoscere, judicare, & punire; quod præstare non potest, si materia legis esset actus merè internus, utpote prorsus occultus. Sed, inquiunt, potest homo ferre legem obligantem tantùm sub culpa à Deo punienda, vel etiam sub pœna ipso facto contrahenda circa ea, quæ non potest cognoscere, nec per se punire; quia lex illa per seipsam sufficienter cogit & punit transgressorem, & per se operatur omnem effectum, quem habere potest, & qui intenditur à legislatore.

Quæst. V. *An Lex ponit rem præceptam in ea virtute, ex cujus motivo etiam extrinseco præcipitur?*

Resp. Affirm. Ita Delugo, Cardenas, & alii communissime. Quia 1. omnis actus specificatur à fine etiam extrinseco, propter quem fit. Sic actus, quo quis furatur, ut se inebriet, est in specie furti & ebrietatis; & furans ex hoc fine, magis est intemperans quàm fur, ut docent Aristoteles & S. Thomas. Ergo lex pariter specificatur à fine etiam extrinseco, sicut omnis electio medii specificatur à fine intento: nam lex æquè finem extrinsecum intendit, & actionem aliquam præcipit vel vetat tamquam medium ad illum finem. Permutatio beneficiorum ex propria authoritate, non est de se mala contra Religionis virtutem, sed solùm quia prohibetur ab Ecclesia ex motivo religionis & reverentiæ erga res sacras. Item sumptio cibi vel potus levissimi ante Communionem est sacrilega, ob prohibitionem Ecclesiæ factam ex motivo reverentiæ erga Eucharistiam.

Ut autem præceptum obliget subditum ex illa virtute, ex cujus motivo materiæ extrinseco imponitur, requiritur 1. Ut Superior declaret, se ex illo motivo præcipere, si non sit aliunde notum: alioqui actus non præsumitur præcipi nisi ex motivo suo intrinseco, v. gr. jejunium ex motivo temperantiæ. 2. Ut velit obligare ad illam virtutem, & rem præceptam facere materiam ejus necessariam: quamvis enim Ecclesia præcipiat jejunium in vigilia Nativitatis Christi v. g. non solum ex motivo intrinseco temperantiæ, sed etiam ex motivo extrinseco Religionis, nempe ad honorem Christi; quia tamen obligationem Religionis nobis non imponit, qui isto die non jejunat, peccat solùm contra temperantiam.

Quæst. VI. *An qui violat legem humanam de actu virtutis alicujus v. g. Religionis, peccat solum contra obedientiam?*

Resp. Peccat etiam contra virtutem illam, cujus actus præcipitur. Quia obligatur ad actum virtutis qui præcipitur, cùm præceptum humanum obliget in conscientia. Hinc qui sacrum omittit die festo, non abstinet à carnibus feria sexta, peccat contra Religionem & temperantiam, & tenetur hæc peccata specie diversa exprimere in Confessione; nec

nec satisfacit dicendo, se bis peccasse contra præceptum Ecclesiæ.

CAPUT II.

De obligatione Legis humanæ.

Quæst. I. *AN principes Ecclesiastici, & sæculares, possint etiam fidelibus ferre leges obligatorias in conscientia ita ut earum transgressio sit offensa Dei, etiam mortalis in re gravi?*

Resp. Affirm. Fide constat. *Prob.* 1. Ex 1. Petr. 2. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi, sive Ducibus . . . quia sic est voluntas Dei.* Et Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt .... Ideo necessitate subditi estote non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Ergo qui resistit potestati civili transgrediendo ejus legem, resistit Deo, & acquirit sibi damnationem etiam æternam à Deo, ut explicant Patres, & patet ex his verbis: *Ideo subditi estote propter conscientiam.* Ergo Principes sæculares possunt ferre leges, quarum transgressio sit mortalis culpa.

Idem à fortiori possunt Principes Ecclesiastici; cùm potestas Ecclesiastica sit spiritualis, & altioris ordinis; & constat adhuc 1. Pro Summo Pontifice: nam Christus dixit Petro & successoribus ejus, Joann. 21. *Pasce agnos meos. Pasce oves meas.* Et Matth. 16. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis.* 2. Pro Episcopis: nam Christus dixit reliquis Apostolis, & eorum successoribus Episcopis, Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo.* Et Luc. 10. *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit.* Et Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris.* Item ex Trident. sess. 7. can. 8. & sess. 25. de delectu ciborum: & ex cap. *Violatores.* 25. q. 1. & sequentibus. Hoc etiam constat ex traditione, & perpetuo sensu ac usu Ecclesiæ & fidelium. Sic, Act. 15. Apostoli, statuendo Legem etiam merè positivam, qualis est Lex abstinendi à sanguine & suffocato dicunt: *visum est Spiritui Sancto & nobis.* Et de Paulo dicitur: *perambulabat .... confirmans Ecclesias, præcipiens custodire præcepta Apostolorum & seniorum.*

Prob. 2. Quia Lex naturalis præscribit, & recta ratio dictat subditos teneri Superiorum præceptis parere: nam esse superiorem, est potestatem ac authoritatem habere in alios, qui tamquam subditi debeant illi parere.

Prob. 3. Qui violat jus alterius in re gravi, hoc ipso Deum graviter offendit: nam Deus vult ac jubet ut suum cuique tribuatur; & graviter vetat ne graviter violetur jus alterius, cùm violare jus alterius sit intrinsecè malum, ideoque prohibitum lege divina naturali. At violans præceptum legislatoris in re gravi violat graviter jus illius, nempe jus quod habet exigendi per legem suam aliquid grave, & quo reipsa illud graviter exigit. Ergo. Adde quòd potestas obligandi in conscientia sub mortali, sit necessaria ad rectam gubernationem & efficaciam legum; alioquin innumeræ essent transgressiones occultæ, nec finis Legis satis obtineri posset.

Nota. Obligare in conscientia, est imponere necessitatem agendi vel omittendi aliquid ad vitandam culpam & offensam Dei. Obligatio verò in conscientia est talis necessitas.

Obj. 1. Multos Scripturæ textus.

1. Illud Matth. 15. *Sine causa colunt me, docentes doctrinas, & mandata hominum.*

Resp. Ibi Christus damnat, non præcepta hominum justa & legitima, sed injusta, & contraria legi divinæ, vel etiam inutilia, quæ Pharisæi anteponebant legibus divinis.

Porrò cùm dicitur Deuteron. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor*: Supple aliquid tanquam præceptum divinum, immediate à Deo latum. Cùm autem Deus Deut. 12. dicit: *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facias Domino*; loquitur de præceptis cæremonialibus, & prohibet Judæis, ne ad illa addant aliquid, præsertim ex ritibus Gentilium.

2. Illud 2. Cor. 3. *Ubi autem spiritus Domini, ibi libertas. Resp.* Per libertatem intelligitur immunitas à servitute peccati, à timore serviliter servili &c. Cùm autem dicitur Rom. 6. *Non enim sub lege estis, sed sub gratia.* Et Galat. 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*; hæc verba, *Non estis sub lege*, significant: Non servitis, nec obeditis concupiscentiæ, sed illi imperatis. In aliquibus aliis locis, per legem intelligitur lex Mosaica, quæ per Evangelicam abrogata est, & à qua omnes sunt liberi.

3. Illud 1. Tim. 1. *Lex justo non est posita, sed injustis &c. Resp.* Sensus est: Lex non est posita justo ad illum pœnis coercendum & ter-

& terrendum, quia justus libenter & ex amore justitiæ legem observat. Quare lex justo imposita est ad illum dirigendum: lex quippe plura officia & effectus habet.

4. Illud Jac. 4. *Unus est Legislator & Judex*, nempè Deus. *Resp.* Sensus est, unum esse Legislatorem supremum & principalem, à quo cœteri suam potestatem accipiunt: sicut Matth. 23. dicitur: *Unus est Pater vester, qui in cœlis est. Nec vocemini Magistri: quia Magister vester unus est Christus.* Et verò cùm multa ad bonum commune necessaria & utilia sint, quæ jure naturali & positivo divino statuta non sunt, necesse fuit dari à Deo hominibus potestatem illa statuendi, & alia non satis jure divino determinata magis determinandi.

Obj. 2. Præcepta Evangelica sufficiunt. Ergo inutilia sunt præcepta humana. *Resp.* Neg. conseq. Nam inter præcepta evangelica est præceptum parendi legibus Principum Ecclesiasticorum & sæcularium, atque præceptis legitimis superiorum, quorum authoritatem commendat, & quibus obedientiam præcipit Christus per se & per Apostolos. Unde ad servandam legem Evangelicam obtemperandum est legibus ac præceptis humanis.

Obj. 3. Inferior non potest obligare in foro superioris. Ergo homo non potest ligare in foro conscientiæ, quod est forum Dei. *Resp.* Inferior obligare potest in foro superioris, quando potestas inferioris est ab ipso superiore. Omnis autem potestas est à Deo.

Obj. 4. Principes, præsertim sæculares, non intendunt obligare sub peccato. *Resp.* Hoc saltem virtualiter & implicitè intendunt. Nam hoc ipso quòd intendunt uti potestate legislativa, quæ à Deo derivatur, sufficienter intendunt obligare sub peccato, propter essentialem connexionem usus potestatis à Deo derivatæ, & obligationis sub culpa.

Instabis. Legislator humanus non exprimit obligationem in conscientia, & sæpè de ea non cogitat, ferendo legem. Ergo non obligat in conscientia. *Resp.* Neg. conseq. Quia ad obligandum in conscientia non requiritur expressa intentio & mentio obligationis in conscientia, sed sufficit implicita & virtualis, contenta scilicet in præcepto. Nam hoc ipso quòd superior præcipit aliquid, ad illud sub culpa mortali vel veniali pro gravitate vel levitate rei præceptæ obligat vi legis divinæ generaliter præcipientis observationem omnis legitimi præcepti superiorum: obligatio enim sub culpa essentialiter annexa est præcepto cuilibet legitimo, quia Deus vult & jubet, ut legitimis superiorum præceptis obtemperemus. Quare violando præceptum hominis, violatur etiam illud præceptum divinum generale, quod sanè obligat pro capacitate materiæ.

Quæst. II. *Quandonam Lex humana obbligat sub mortali culpa?*

Resp. 1. Ex communi sententia, ad hoc requiritur materia gravis. Quia 1. potestas humana est limitata, & commensurata exigentiæ ac capacitati materiæ. 2. Obligare graviter in re ex omni parte levi, est contra rectam rationem, bonum commune, & convenientem gubernationem, & in perniciem animarum, imò est injustum; nulla autem est potestas à Deo data hominibus, nisi ad ædificationem, non in destructionem. 3. Lex divina naturalis & positiva numquam obligat sub mortali in materia levi sub omni respectu.

Item secundùm multos, requiritur intentio superioris graviter obligandi, seu exigendi graviter, hoc est, ex tota sua potestate, id quod statuit: quia superior potest in materia gravi obligare tantùm sub veniali. Non tamen requiritur ut superior expressè intendat obligare sub mortali: sed satis est quòd intendat uti sua tota potestate, & graviter exigat aliquid grave, licèt ignoret quid sit obligatio sub peccato: cùm enim potestas superioris sit à Deo, & Deus jubeat ut subditi ei pareant, posita gravitate præcepti humani, hoc ipso oritur obligatio gravis, adeòque sub mortali.

Resp. 2. Lex obligat sub mortali, quoties materia est gravis, & Legislator absolutè præcipit vel vetat, nec expressè significat se velle solùm obligare sub veniali. Ita omnes, Clement. 1. *de verb. signif.* quia tunc superior potestate præcipiendi utitur sine limitatione, & secundùm materiæ capacitatem, cui censetur se accommodare, nisi oppositum declaret; & sic imponit præceptum grave; idèòque graviter obligans.

Cœterum ad gravitatem materiæ legis duo requiruntur & sufficiunt. 1. Ut finis proximus legis, seu id quod proximè intenditur per legem, sit magni momenti. 2. Ut id, quod statuitur, non parùm ad illum finem conferat, quamvis sit aliquid in se leve. Sic comestio pomi in paradiso, licèt de se levis, tamen erat gravis ratione finis

à Deo

à Deo intenti, nempe ut homo suam subjectionem, & dependentiam à Deo profiteretur. Sic etiam ingressus viri in claustrum Monialium est materia gravis, quia ejus omissio multùm confert ad gravia mala avertenda. Quare legis materia gravis est, quando res præcepta vel prohibita, multùm conducit ad finem proximum legis, qui sit gravis momenti.

Resp. 3. Gravitas materiæ, & intentio superioris sufficiens ad obligandum sub mortali, cognosci possunt. 1. Ex gravitate verborum quibus utitur superior, ut v. g. cùm præcipit, & vetat aliquid sub interminatione divini judicii, vel in virtute obedientiæ, vel ex tota sua potestate &c. Nam gravissima verba non adhibentur à prudenti superiore, nisi circa materiam gravem, & ad significandam gravem obligationem. Item dum significat se velle obligare sub gravi culpa. 2. Ex gravitate pœnæ transgressoribus impositæ, qualis est excommunicatio, pœna mortis, exilii, carceris perpetui &c. Nam gravis pœna non imponitur justè, nisi pro gravi culpa, quæ supponit gravem obligationem præcepti violati. 3. Ex communi prudentium judicio, vel ex consuetudine, quæ est *optima legum interpres*, *C. de Consuet.*

Quæst. III. *An legislator potest in materia gravi obligare solùm sub veniali?*

Resp. Multi asserunt, & videtur communis sententia. Quia 1. Potestas obligandi, quam habet Legislator, est quoad usum in ejus libera voluntate, & sic potest eam applicare prout voluerit. Ergo potest illam applicare ad obligandum solum sub veniali, præsertim cùm materia majoris obligationis sit etiam capax minoris, & hoc ad convenientem gubernationem interdùm expediat; ne scilicet nimiùm oneretur conscientia subditorum, qui sufficienter ad talis legis observationem inducuntur per obligationem sub veniali. 2. Multæ leges ac constitutiones Religiosorum, ut Carmelitarum discalceatorum, à SS. Pontificibus approbatæ, obligant solùm sub veniali in rebus gravibus, ut jejuniis, abstinentiis &c. 3. Lex divina solùm præcipit, ut pareatur superiori quantùm & quatenus præcipit, & ab illa oritur obligatio commensurata voluntati superioris. Ergo si superior leviter exigat & præcipiat aliquid, etsi de se grave, inde oritur solùm obligatio levis, & tunc præceptum censetur formaliter leve. 4. Actus liberè agentium non operantur ultra intentionem eorum.

Obj. 1. Legislator humanus non potest in re levi obligare sub mortali culpa. Ergo non potest in re gravi obligare sub veniali.

Resp. Neg. conseq. Quia Deus non dedit hominibus potestatem obligandi alios nisi secundùm materiæ capacitatem; alioqui regimen humanum esset nimis durum. At legislator cùm habeat potestatem præcipiendi & vetandi liberè exercendam, potest illam potestatem applicare ad præcipiendum vel prohibendum rem gravem sub levi culpa, sicut potest illam potestatem nullo modo exercere nec applicare. Et interdum habere potest justam causam sic applicandi suam potestatem; puta, ne nimiùm gravetur conscientia subditorum, & ne detur occasio graviter peccandi, quando aliunde levis obligatio sufficienter inducit subditos ad servandam legem, ut constat ex legibus quorumdam Religiosorum à Sede Apostolica approbatis.

Obj. 2. Licèt pendeat à legislatore, ut legem ferat vel non ferat, tamen posito præcepto, vis obligandi derivatur à lege naturali. Ergo vim illam obligandi minuere nequit legislator. *Resp.* Posito præcepto, derivatur quidem à lege naturali vis obligandi, sed proportionata præcepto, quod in hoc casu leve est, cùm legislator tunc leviter præcipiat.

Quæst. IV. *An leges fundatæ in præsumptione, obligent in conscientia?*

Nota. Duplex est præsumptio, altera periculi, seu potentiæ, quæ frequenter ad actum reducitur; & altera facti, qua factum aliquod in particulari præsumitur.

Resp. 1. Lex fundata solùm in præsumptione periculi, semper obligat in conscientia. Quia 1. Leges illæ semper nituntur veritati, ac judicio certo periculi, vel sæpe, vel aliquando contingentis; quod semper verum est. 2. Legislator intendit per illas obligare, etiamsi eventus periculi non interveniat aliquo casu particulari. Nam bonum commune postulat, ut omnes & semper obligentur: alioqui non impediretur efficaciter malum, quòd sæpè evenire posset, etiam cùm ejus periculum non perspicitur; & multi, imò plerique sibi falsò persuaderent non extare periculum respectu sui, & sic lex paucos obligare censeretur. Hinc lex vetans & irritans matrimonia clandestina, fundata in periculo fraudis, scelerum, & incommodorum, quæ ex illis facilè oriri possunt, obligat etiam in casu, in quo ista certò non evenirent.

Resp. 2.

Resp. 2. Præceptum fundatum in præsumptione facti, quod in re ipsa supponitur, non obligat in conscientia, non subsistente veritate facti. Quia tunc non subsistit fundamentum præcepti, nec proinde obligatio ejus; nec tunc superior intendit obligare, cùm nulla sit ratio obligandi. Sic mulier non tenetur obedire Episcopo præcipienti, ut reddat debitum ei, cui ipse præsumit eam esse validè conjunctam, cùm tamen non sit propter occultum impedimentum; imò peccaret, si obediret.

Quæst. V. *An Lex humana potest obligare cum gravi nocumento seu damno?*

Nota. Certum est, legem naturalem obligare ad sui observationem, etiam cum damno vitæ in iis circumstantiis, in quibus viget, seu jubet, vel vetat aliquid. Quia non præcipit, nec vetat nisi id, cujus commissio vel omissio dedecet naturam rationalem, estque intrinsecè mala. Non licet autem, ad vitandam mortem, & quodvis supplicium, facere aliquid intrinsecè malum, etsi leve: nam quod est ex natura rei malum ac illicitum, tale est in quovis periculo & damno. Item id quod à Deo præcipitur ut medium absolutè necessarium ad salutem animæ, obligat cum quovis damno temporali, etiam vitæ; cùm salus æterna sit rebus omnibus temporalibus anteponenda.

Resp. 1. Ex communi sententia, leges humanæ non obligant plerumque, seu ordinariè, cum gravi nocumento seu damno, quod per accidens conjunctum est actui præcepto. *Prob.* 1. Ex cap. 2. *de observ. jejun.* ubi statuitur, infirmos esse immunes à jejunio, *cum non subjaceat legi necessitas*. Et ex cap. 4. *de regul. juris*. *Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. Nam & sabbatum custodiri præceptum est: Machabæi tamen sine culpa sua in sabbato pugnabant. Sic & hodie si quis jejunium fregerit ægrotus, reus voti non habetur.* 2. Ex praxi Ecclesiæ, & consensu omnium, præcepta audiendi Sacrum, jejunandi, recitandi horas &c. non obligant cum gravi incommodo seu damno. 3. Leges divinæ merè positivæ, quæ strictiùs obligant quàm humanæ, non solent obligare cum gravi nocumento. Nam Christus Matth. 12. approbat factum Davidis, qui in necessitate gravi comederat panes Propositionis, quorum esus lege divina erat laicis prohibitus. Item lex de integritate confessionis ex communi non obligat cum gravissimo damno confessioni extrinseco. Ex cap. *Erit*, dist. 4. lex debet esse possibilis secundùm hominum naturam & consuetudinem. Sed ex S. Antonino 2. part. tit. 3. cap. 10. §. 10. *Impossibile est, quod vix possibile est, ut putà nimiam habens difficultatem*. 5. Ordinariè ad bonum commune, & ad finem legum illarum assequendum sufficit, si illæ obligent ac serventur communiter, & extra casus extraordinarios gravis periculi ac damni. Unde Legislator prudens censetur obligare cum hac moderatione & benignitate: alioqui sine causa sufficiente exponeret subditos morali periculo peccandi.

Dixi, *ordinariè*, ob sequentes responsiones.

Resp. 2. Ex communi sententia, lex humana, cui periculum gravis damni est accidentarium, observari debet aliquando per accidens cum quovis damno temporali, etiam vitæ, quando scilicet omitti non potest sine contemptu legitimæ potestatis, vel religionis, aut scandalo gravi. Quia lex humana, vel saltem divina naturalis, tunc obligat ad tuendum & non contemnendum, etiam exteriùs tantùm, religionem & potestatem publicam, quæ præponderant bono vitæ privati. Quippe ad bonum commune plus refert religionem & potestatem legitimam non contemni, ac scandalum omitti, quàm privati vitam servari. Dixi, *saltem naturalis*: nam contemptus etiam externus legis, & potestatis legitimæ, vel religionis, & scandalum, sunt intrinsecè mala, ideòque lege naturali prohibita. Quare Machabæi elegerunt potius mori, quàm manducare carnem suillam in contemptum legis veteris, 2. Machab. 7.

Hinc quamvis juxta multos, liceat Catholico transeunti per loca Hæreticorum, comedere carnes die aliàs vetito, ne si abstineat, prodat se Catholicum, & ideò de vita periclitetur, eò quod præceptum Ecclesiæ non obliget cum tanto damno; tamen si quis ab Hæretico cogeretur ad comedendas carnes die vetito, ut ostenderet hoc facto se despicere ecclesiasticam legem seu potestatem, teneretur subire mortem potiùs, quàm comedere. Nec excusaretur, etsi declararet se non comedere carnes in contemptum Ecclesiæ, sed propter necessitatem ad vitandam mortem: nam tunc adhuc esset contemptus externus legis, qui semper est intrinsecè malus. *Delugo*.

Resp. 3. Ex communi sententia, lex humana potest per se obligare cum periculo, & da-

& damno etiam vitæ. Quia in quavis communitate perfecta, est tota potestas ad suam conservationem & ad bonum commune necessaria. Nam Deus ut author naturæ, cujuslibet communitatis civilis gubernationi, ac communi bono, & Christus Ecclesiæ bono ac recto regimini sufficientissime providit. Ergo in quavis communitate perfecta est potestas præcipiendi actus ad suam conservationem & bonum commune necessarios, quamvis annexum habeant vitæ periculum; cùm aliundè æquum sit pro totius salute partem periculo objicere. Sic Episcopus potest obligare Vicarium, mortuo Parochò, ad non deserendum parochianos tempore pestis; Dux milites ad servandam stationem, vel irruendum in hostes cum certo mortis periculo &c.

Lex autem humana tunc maximè per se obligat cum periculo vitæ, quando tale periculum per se actui præcepto conjunctum est. Sed tunc ad justitiam legis requiritur, ut res præcepta sit gravis, & necessaria ad conservationem, vel bonum statum reip. Nam respublica non habet dominium, sed solùm convenientem usum vitæ civium.

Quæst. VI. *An & qualis promulgatio requiritur, ut Leges obligent?*

Nota. Promulgatio Lagis est Legis publicatio, seu publica denuntiatio facta nomine Principis, per quam Lex subditis innotescere potest. Fit autem vel voce præconis, vel affixione Legis scriptæ in loco publico, vel alio simili modo. Unde differt à divulgatione, quæ est promulgationis extensio, qua scilicet Legis jam promulgatæ notitia extenditur ad omnes, aut saltem ad majorem partem subditorum.

Resp. 1. Ex communi sententia, ut Lex obliget, requiritur sufficiens promulgatio. Quia 1. Lex non potest obligare communitatem, nisi ipsi sic proponatur, ut ab ea cognosci possit. Nam nemo potest obligari ad aliquid incognitum; cùm rei incognitæ observationem velle nemo possit. At Lex non potest sic proponi communitati, nisi sufficienter promulgetur, & notitia illius fiat aliquo modo publica, ut patet. 2. Lex est regula publica actuum: nam est regula actuum communitati propter bonum commune præscripta à superiore ejus curam gerente. At regula publica debet publicè proponi, & applicari, ad hoc ut subditi teneantur ei se conformare, sicut regula privata debet saltem privatim applicari, ad hoc ut privatus ei se conformare teneatur. Enim verò quævis regula, nisi sufficienter regulabili applicetur, & quidem modo sibi proportionato, nullum habet effectum. Quare promulgatio vel est complementum essentiale Legis, vel saltem conditio essentialiter requisita, ut Lex actu obliget.

Hinc si Titius certò sciat legem aliquam esse latam, & jussu principis triduo promulgandam, non obligatur ad illam, donec reipsa promulgata sit. Nam Lex cùm sit præceptum commune latum pro tota communitate, non potest ullum membrum particulare obligare, quin obliget communitatem: hanc autem non obligat, nisi publicè proposita sit, ideòque promulgata.

Resp. 2. Ad promulgationem sufficientem nulla certa solemnitas, seu nullus modus determinatus promulgationis ex natura rei requiritur. Quia ex natura rei sufficit, quòd Lex sic proponatur, ut possit facilè pervenire ad notitiam subditorum. Hinc ex natura rei sufficit quòd Lex publicè denuncietur in curia, seu in civitate, in qua residet princeps: nam Lex ibi denunciata potest facilè in subditorum notitiam pervenire, ob frequentem ad sedem principis recursum ex civitatibus omnibus ei subjectis.

Ad promulgationem verò jure positivo requisitam, talis debet esse publicatio, qualis vel ex Lege positiva, vel ex consuetudine, vel ex Legislatoris voluntate præscribitur. Cùm ergo circa hoc diversæ in diversis locis solemnitates & conditiones, vel consuetudine vel Lege determinatæ sint, si earum aliqua omittatur, non censetur Lex legitimè promulgata.

Resp. 3. Ut Leges imperiales obligent provincias, debent in illis singulis promulgari. Imò non obligant in provincia, nisi post duos menses à promulgatione ibi facta, ex Authent. *Constitutiones*, secundùm Doctorum interpretationem, & consuetudinem. Idem est de Legibus latis à Regibus, & Principibus Imperatori subjectis, ac de imperialibus: quia illi principes non acceperunt ab Imperatore potestatem ferendi Leges, nisi secundùm jus commune Imperii, & juxta modum, quem servant ipsi Imperatores in Legibus suis ferendis.

Resp. 4. Leges Regum & Principum Imperatori non subjectorum, ut obligent, non requirunt promulgationem in singulis provinciis, nec duos menses post illam; sed sufficit ut fiat promulgatio in uno loco, ex quo ad alia loca divulgatur; nisi aliud exigat Lex vel consuetudo. Quia talis promul-

mulgatio ex natura rei sufficit ad obligandum subditos; & aliunde illi Principes non tenentur Legibus Imperatoris. Ferè tamen ubique viget consuetudo aut Lex regni, ut Reges qui habent plures provincias, curent suas Leges in singulis provinciis promulgari, neque aliter eas obligent. Sic in Gallia Regiæ Leges dicuntur non obligare, nisi referantur in acta Curiarum supremarum.

Resp. 5. Lex humana, quæ in uno loco promulgatur, non statim incipit ubique obligare, sed solùm in unoquoque loco obligat actu, elapso eo tempore, quo Legis promulgatæ notitia ad illum ordinario modo pervenire potuit. *Prob.* 1. Ex Bulla *Sicut*, ad calcem Conc. Trident. ubi Pius IV. ait: *Jure etiam communi sancitum est, ut constitutiones novæ vim non nisi post certum tempus obtineant.* 2. Quia Lex in uno loco promulgata, non est sufficienter denuntiata in omnibus aliis locis, nisi post elapsum tempus sufficiens ut notitia Legis promulgatæ pervenire possit ad omnia illa loca, ut patet.

Nota. Licèt ignorantes invincibiliter Legem promulgatam & divulgatam, ab ejus transgressione excusentur, tamen si lex illa statuat aliquid de esse morali rerum vel personarum, irritando, inhabilitatem inducendo, habet omnem effectum suum circa illos præter imputabilitatem ad culpam; ut patet in Legibus de impedimentis Matrimonii, de irregularitatibus spuriorum &c. Quia tales effectus non supponunt culpam, & finis illarum Legum postulat ut habeant talem effectum circa omnes.

Quæst. VII. *An, ut Leges Papæ obligent in Provinciis, debent esse in illis promulgatæ?*

Resp. Non pauci censent Leges Papæ debere in singulis provinciis promulgari, ut in illis obligent, nisi in illis usu receptæ sint, vel Papa expressè declaret velle se obligare omnes ubique fideles post promulgationem Romæ factam. Quia Ecclesia Jus civile servat, ubi ipsa nihil aliter instituit, ex cap. 1. *de novi oper. nunt.* ubi Lucius III. ait: *Sicut Leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita & sacrorum statuta Canonum Principum Constitutionibus adjuvantur.* At juxta Jus civile, Lex non obligat provincias singulas, nisi in illis sit promulgata; nec Ecclesia aliter de suis Legibus statuit. Enim verò, inquiunt, suavitas & benignitas regiminis Ecclesiastici hunc modum obligandi, quem servant Leges civiles, postulant; nisi aliqua urgens causa compellat Papam ad obligandum omnes post Romanam promulgationem.

Plures verò docent Leges Pontificias Romæ tantùm promulgatas, obligare in provinciis omnes, ad quorum notitiam venerint, secluso privilegio, vel legitima consuetudine in contrarium. Probant. 1. Quia ex natura rei sufficit unica promulgatio Romæ facta, cùm per eam Lex possit innotescere in omnibus provinciis, & aliunde Ecclesia nil plus statuit. 2. Ex praxi & consuetudine Curiæ Romanæ: in qua provinciarum causæ & lites definiuntur juxta Leges Pontificias Romæ tantùm promulgatas. 3. Pleræque Decretales corpori Juris insertæ, non sunt promulgatæ in provinciis, & tamen in iis obligant. 4. Pius IV. in Bulla *Sicut*, cit. declarat decreta Conc. Trid. ad reformationem & disciplinam spectantia, ubique incœpisse obligare Kalendis Maji, ann. 1656. post promulgationem Romæ factam. Et Sixtus V. in Constit. de habitu & tonsura Clericorum, non requirit aliam promulgationem, quàm quæ Romæ facta est; & tamen vult omnes ultra montes constitutos obligari infra octo menses à die publicationis Romæ faciendæ.

Nec obstat Lex civilis. Nam Papa non subjicitur Legibus Imperatoris in usu suæ jurisdictionis, quam à Christo immediatè accepit; & dispositio illa Juris Cæsarei repugnat consuetudini Ecclesiæ. Equidem leges civiles adhibentur ab Ecclesia in causis decidendis, quando sunt conformes æquitati ac rectæ rationi, & desunt Leges canonicæ; quia requiritur aliqua regula decidendi causas, & tunc nulla aptior videtur Lege civili.

Alii docent spectandum esse usum singularum regionum; quia modus promulgationis sufficientis ad obligationem Legis, usu & consuetudine determinari debet, cùm nil de eo lege statutum est.

Quæst. VIII. *An, ut Leges humanæ obligant, requiritur acceptatio, seu consensus majoris partis communitatis?*

Resp. Neg. Quia 1. potestas Legislativa absoluta, quæ residet in Principe, est etiam potestas præcipiendi, obligandi, & exigendi Legis observationem: alioquin solùm esset potestas consulendi, vel proponendi subditis, num velint aliquid facere aut omittere. 2. Obligatio obediendi necessariò oritur ab authoritate superioris, non à consensu subditi: alioqui subditus nolens obedire superiori, non peccaret. 3. Præceptum particulare superioris absolutè impositum, obli-

obligat subditum independenter ab illius acceptatione: alioqui potestas præcipiendi esset inefficax & inutilis: Ergo pariter Lex, quæ est præceptum commune, obligat communitatem independenter ab illius consensu: sicut enim quantùm ad vim obligandi se habet præceptum superioris ad inferiorem, ita & Lex Principis ad communitatem, cùm sit ejus superior. 4. Legislatores supremi possunt cogere, imò sæpè pœnis cogunt subditos ad Legem recipiendam & servandam, & hi nequeunt sine culpa resistere; nam ex Rom.13. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*. 5. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat Legem à Principe promulgatam*.

Obj. 1. In Lege *de quibus* 32. §. de Legibus dicitur: *Cùm ipsæ Leges nulla alia ex causa nos teneant, quàm quod judicio populi receptæ sunt*. *Resp.* Ibi agitur de Legibus latis, non à Principe & Legislatore supremo & absoluto, sed à Legislatore dependente à consensu populi, Legum approbationem sibi reservantis. Quales fuere Leges à Romanis latæ, durante sua Republica, atque etiam sub potestate suorum Imperatorum usque ad tertium sæculum: quo tempore nulla Lex obligabat nisi post suam acceptationem.

Obj. 2. Illud Gratiani, ad can. 3. dist. 4. *Leges instituuntur, cum promulgantur: firmantur, cùm moribus utentium approbantur*. Ergo. *Resp.* Neg. conseq. Nam 1. hæc verba non sunt ullius Summi Pontificis, aut Concilii, aut Patris, sed ipsius Gratiani. 2. Sensus verborum illorum est, Leges firmari per usum, quatenus per eum removentur à periculo abrogationis. Nam si Lex non servaretur, tandem aboleretur, vel contraria consuetudine præscribente, vel Principe cedente nimiæ resistentiæ populi. Unde Gratianus subjicit: *Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullæ Leges hodie abrogatæ sunt, ita moribus utentium ipsæ leges confirmantur*.

Obj. 3. Consuetudo potest abrogare Legem jam obligantem. Ergo potest illam prævenire ne obliget. *Resp.* dist. ant. Si princeps tali consuetudini non resistat: Concedo ant. Si resistat, Nego ant. & conseq. Consuetudo Legem abrogare non potest, nisi sit legitimè præscripta. Talis autem non est, quamdiu consuetudini resistit, seu contradicit Legislator, & vult Legem observari. Consuetudo verò non servandi Leges, nisi priùs à majore parte communitatis approbatæ fuerint, si quæ sit, non est legitimè præscripta: nam tali consuetudini resistunt Legislatores, subitos suos ad legum suarum acceptationem & observationem compellendo post sufficientem illarum promulgationem.

Obj. 4. Nemo accepit sive à Deo, sive à communitate potestatem ferendi Leges nisi dependenter à consensu majoris partis communitatis: nam potestas bene instituta non est ad gravandum subditos circa res non necessarias, neque ad dominandum, sed ad juvandum. Ergo. *Resp.* Neg. ant. Ad probationem dico, potestatem bene institutam debere habere vim compellendi subditos prudenter & moderatè ad ea, quæ bono regimini communitatis necessaria vel utilia sunt. Quæ vis eo magis necessaria est, quòd major pars solet esse deterior; quæ si invita cogi non posset ad acceptandas & servandas Leges, paucissimæ Leges acceptarentur, & sic paucissimæ valerent, in detrimentum reipublicæ.

Obj. 5. Leges humanæ feruntur tantùm sub hac tacita conditione, ut non obligent nisi acceptentur à populo: nam regimen humanum debet esse suave. Ergo. *Resp.* Neg. ant. Cujus oppositum experientia constat: sæpissimè enim Legislatores puniunt Legum violatores, non expectata populi acceptatione. Ad probationem dico, regimen humanum debere esse non solùm suave, sed etiam efficax. Porrò suavitas Legum in eo consistit; ut non ferantur de iis, quæ sint difficiliora, quæque justis receptisque consuetudinibus adversentur.

Notanda sunt sequentia. 1. Hoc intelligi debet de Legibus absolutè latis, & cum intentione statim obligandi: nam si Legislator suprèmus nolit obligare ante consensum majoris partis communitatis, Lex non obligat nisi post illum. Quin cùm Lex pendeat à voluntate Legislatoris, ipsius est præfinire tempus & conditiones, quibus vult ad illam subditos obligari. Intentio autem Legislatoris cognoscitur vel ex ipsius verbis, vel ex ejus modo agendi, vel ex usu. Quare si post Legis promulgationem puniat ejus transgressores, non expectato consensu majoris partis, signum est non requirere talem consensum, ut Lex obliget. 2. Si Lex promulgata non observetur à majori parte communitatis, tunc si Legislator id sciat & taceat, censetur consentire ut non servetur, nec obliget. Nam *qui tacet, consentire videtur*,

tur, reg. 43. Jur. in 6. Si verò urgeat observationem Legis, v. g. puniendo violatores, singuli tenentur eam servare: nám per aliorum resistentiam Legislator non amittit jus obligandi; & consuetudo nil potest contra Legem nisi sit legitimè præscripta, nec est legitimè præscripta quamdiu Legislator ei resistit. 3. Si Legislator ignoret Legem non recipi, nec servari à majori parti communitatis, Lex obligat donec legitimè præscripta sit, nisi lata sit sub conditione saltem tacita acceptationis: cùm Lex absolutè lata obliget omnes independenter à consensu subditorum. 4. Ut Lex censeatur recepta, & vigere, sufficit consensus tacitus majoris partis subditorum. Nam major pars prævalet minori, & quod fit à majori parte, censetur fieri à tota communitate. Imò sufficit quòd recipiatur à dignioribus reip. quales sunt Præsides & Senatores. In dubio autem an Lex recepta sit, præsumi debet pro ipsa, quia in dubio factum præsumitur, si jure faciendum erat.

CAPUT III.

De modo, quo observandæ sunt Leges.

Quæst. I. *An ad satisfaciendum præcepto requiritur intentio illi satisfaciendi?*

Nota. Certum est requiri intentionem faciendi opus, quod præcipitur. Quia actus Lege præscriptus, est actus humanus, qui est essentialiter voluntarius ac liber: nam Lex hominibus imponitur, non brutorum more, sed humano modo implenda. Actus autem non potest esse voluntarius sine voluntate illum ponendi. Hinc per actus merè coactos non satisfit præcepto: sic si quis omnino invitus cogeretur manere in templo tempore Sacri, non impleret præceptum de audiendo Sacro, nisi vellet attendere, & reipsa attenderet ad Sacrum: Eidem quoque non satisfaceret, qui ingressus templum solo animo meditandi divina, ibi maneret in meditatione defixus toto Sacri tempore, sine ulla intentione audiendi Sacrum, & attendendi ad illud; quia non poneret voluntariè actum præceptum, cùm non habeat voluntatem audiendi Sacrum, sed solùm dandi operam meditationi.

Resp. 1. Ut satisfiat præcepto negativo, nulla requiritur intentio. Quia per tale præceptum non exigitur actus aut omissio libera, sed solùm prohibetur actus humanus liber, v. g. ne quis furetur. Hinc licèt aliquis numquam cogitasset de furto, & sic ab eo abstinuisset, non censebitur violasse Legem furtum vetantem.

Resp. 2. Ut satisfiat præcepto affirmativo non requiritur intentio expressa ei satisfaciendi, sed sufficit implicita, vel interpretativa, contenta in voluntate faciendi actum præceptum, quæ non excludat intentionem implendi Legem. Quia Lex non præcipit positionem actus ut præcepti, vel ex intentione ei satisfaciendi, sed ut actus voluntariè fiat: nec ullibi major obligatio reperitur. Unde si ignorans præceptum, rem præceptam liberè faciat, verè illud implet: sic qui ignorans vel non advertens ad diem festum, interest devotè Sacro, non tenetur aliud audire, postquam resciverit esse festum.

Imò secundùm multos, satisfacit præcepto, qui voluntariè facit rem præceptam animo expresso non ei satisfaciendi per illum actum: v. g. qui Sacrum audit die festo præcisè ut privatæ suæ devotioni indulgeat, proponens aliud audire ad satisfaciendum præcepto Ecclesiæ, jam huic satisfecit, nec tenetur aliud Sacrum audire, nisi ex errore putet se ad id obligari. Quia revera implet præceptum, qui facit voluntariè actum præceptum; nam nil aliud præcipitur; voluntas autem non satisfaciendi præcepto per executionem voluntariam actus præcepti inefficax est: nam non destruit voluntatem efficacem faciendi id, quod præceptum est, ideoque vere satisfaciendi præcepto.

Illud verò axioma, *Actus agentium non operantur ultra intentionem eorum*, verum est dumtaxat respectu eorum, quæ ab intentione agentium pendent, ut sunt v. g. contractus. At non pendent ab eo, qui voluntariè actum præceptum posuit, ut per hoc non satisfecerit præcepto.

Aliud dicunt de Voto: quia vovens sibi imposuit obligationem voti, & in hoc casu vult eam retinere ac prorogare, sicque se obligare ad aliud Sacrum audiendum: nam cum impositio obligationis in voto sit à voluntate, pendet à voluntate ut eam proroget. At cùm impositio præcepti, & ejus obligatio non pendeat à voluntate subditi, non pendet etiam ab eo, ut illam proroget, vel non impleat, cùm voluntariè actum præceptum posuit.

Azor tamen, & alii negant tunc impleri præceptum, quia voluntas est contraria im-

impletioni præcepti. Præceptum autem non impletur solo facto & opere, cum positiva & expressa voluntate non implendi. Sed responderi potest, talem voluntatem esse inefficacem, ac proinde non repugnare efficaciter impletioni præcepti, nec illam impedire. Id videtur certum, talem teneri saltem congruo tempore mutare intentionem, vel saltem judicare se satisfecisse præcepto per actum positum.

Quæst. II. *An ad satisfaciendum Legi, debet intendi finis Legis?*

Nota. Duplex est finis & modus Legis, nempe intrinsecus, & extrinsecus. Finis Legis intrinsecus est id, ad quod Legislator sua Lege intendit obligare: unde est id, quod reipsa per Legem præcipitur vel prohibetur. Extrinsecus est id, ad quod res præcepta dirigitur & ordinatur à Legislatore. Modus autem intrinsecus est ille, sine quo substantia rei præceptæ impleri nequit, ut attentio interna in oratione: extrinsecus est is, sine quo substantia rei præceptæ poni potest.

Resp. 1. Sine fine & modo intrinseco Legis non impletur præceptum, ut patet ex eorum notione. Unde uterque cadit sub præceptum.

Resp. 2. Si finis extrinsecus, ad quem ordinatur actus præceptus, præcipiatur à superiore, non satisfacit præcepto, qui illum sibi non proponit: quia tunc non facit id totum quod præcipitur; & finis ille est etiam materia Legis. Finis autem præcipi censetur; quoties præcipitur actus faciendus ob certum finem in Lege expressum. Hinc si jejunium, vel oratio præcipiatur, v. gr. ad avertendam calamitatem publicam, jejunans aut orans, sed non ex hoc fine, non satisfacit præcepto.

Resp. 3. Si finis extrinsecus à Legislatore intentus non præcipiatur, satisfacit præcepto, qui opus præceptum exequitur, etsi finem illum non intendat. Quia talis implet id totum quod præcipitur; tunc enim solùm præcipitur voluntaria executio operis. Equidem Lex omnis dirigit ad finem, sed non omnis est de fine ipso. Unde finis præcepti non cadit sub præcepto, quando finis distinguitur ab opere præcepto, nec præcipitur intentio ipsius finis. Hinc satisfacit præcepto jejunii, qui unicam refectionem ex cibis licitis sumit, licèt non intendat macerare corpus: quia hæc intentio non præcipitur ab Ecclesia.

Quæst. III. *An satisfacit præcepto, qui opus illius exequitur actu ex fine vel circumstantia mala?*

Nota Agitur hìc de Lege humana. Nam Lex naturalis prohibet quemlibet finem, & modum agendi pravum, utpote dissentaneum naturæ rationali, præcipitque finem honestum & modum convenientem in omnibus actibus liberis. Nam præcipit ut homo semper vivat seu agat honestè, id est decenter ac conformiter naturæ suæ rationali qua rationalis est: ac proinde præcipit id omne, quod necessarium est ad sic agendum. Sed ad agendum honestè & decenter naturæ rationali ut rationali, necesse est, ut non solum actus præceptus fiat, sed etiam ut modo convenienti, in circumstantiis debitis, & propter finem honestum fiat. Quare homo Lege naturali tenetur observare omnia præcepta humana rectè, convenienter, & ob finem honestum, ideòque actu bono & honesto.

Resp. 1. Non satisfacit præcepto, qui facit opus cum peccato repugnante substantiæ præcepti; aut illud facit sine ea honestate ac rectitudine, quæ a superiore expressè præcipitur, vel essentialis est actui præcepto; nam tunc non fit id totum quod præcipitur.

Resp. 2. Quando honestas ac rectitudo non essentialis actui externo, neque expressè præcipitur à superiore, sine ea satisfit præcepto humano; quia tunc sine ea ponitur id totum, quod præcipitur ab homine; & actus vitiatur tantùm per peccatum præcepto accidentarium: unde retinet bonitatem ac speciem moralem objectiva Lege intentam. Sic miles fortiter pugnans ex vana gloria, adimplet præceptum Ducis, licèt peccet contra Legem naturalem ob finem malum. Item quando actus vitiatur solùm ratione motivi cujusdam extrinseci venialiter mali impulsivi, vel se habentis solùm concomitanter, tunc satisfit præcepto. Sic qui devotè & attentè Sacrum audit ex motivo intrinseco religionis, licèt concomitanter moveatur, aut priùs impellatur ex vana gloria, satisfacit præcepto Ecclesiæ: nam ponit liberè actum religionis præceptum ex proprio motivo finali.

Quæst. IV. *An per unum eumdemque actum possunt impleri plura præcepta?*

Resp. 1. Non possunt, nisi constet talem esse intentionem præcipientis. Quia superior aliquid præcipiens, censetur exigere aliud, quàm quod jam aliàs debitum est. Alioquin sæpe non assequeretur finem à se intentum, & frustra imponeret novam obligationem. Sic pœnitens præcepto jeju-

jejunandi a confessario imposito non satisfacit per jejunium jam ex voto vel præcepto Ecclesiæ debitum. Quia confessarius censetur obligare ad opus aliàs non debitum, utpote de novo punitivum, nisi aliud exprimat.

Item si obligatio per se postulat aliud opus quàm quod jam debitum est, tunc requiruntur plures actus, ut semper contingit in materia justitiæ, ubi semper attenditur æqualitas rei ad rem: sic qui centum ex duplici titulo justitiæ, puta, ex damno illato & exemptione, bis dedit, non satisfacit duplici illi obligationi dando solùm centum; nam non esset æqualitas solutionis ad debitum.

Resp. 2. Si prudenter existimetur superior concedere, ut per unum actum satisfiat duplici præcepto, tunc satisfit. Quia obligatio ad unum vel plures actus pendet ab ejus voluntate, sic in Jubilæis satisfit jejuniis à Papa præscriptis per jejunia quatuor temporum tunc occurrentia. Intentio autem superioris cognosci potest, vel ex circumstantiis, fine, ac natura operis præscripti, vel ex communi usu ac interpretatione. Sic si confessarius injungat auditionem sacri singulis diebus per mensem, pœnitens satisfacit, unum sacrum diebus festis audiendo: quia in iis circumstantiis non censetur confessor intendere, ut pœnitens bis sacrum audiat eodem die, nisi hoc exprimat. Econtra si injungat operario, ut sacrum omnibus diebus festis audiat per annum v. gr. hic tenetur bis sacro interesse, quia talis est mens confessarii, quæ ex natura satisfactionis colligitur.

Ut plurimùm autem duo præcepta uno actu implentur, quando idem eadem die ex eodem motivo præscribunt; sic die festo in Dominicam incidente, unius Missæ auditione impletur duplex præceptum. Aliàs regulariter superior plures actus exigit, nisi contrarium explicet; & in dubio, plures velle censendus est, quia tunc interpretatio fieri debet ex communiter contingentibus, juxta reg. 45. Jur. in 6. *Inspicimus in obscuris quod est verosimilius, vel quod plerumque fieri consuevit*. Hinc si vovisses dare eleemosynam, & confessor eleemosynam etiam injunxisset, non satisfaceres dando unicam.

Quæst. V. *An eodem tempore pluribus præceptis satisfieri potest per plures actus?*

Resp. Communis sententia asserit, modò unus actus non impediat alium, nec attentio uni debita, tollat alterum. Quia tunc eodem tempore potest fieri id totum, quod præscribitur per plura præcepta; cùm in præceptis non præscribatur diversitas temporum. Sic ex communi sententia, qui die festo tempore sacri recitat horas cum intentione, & attentione debita, satisfacit præcepto Missæ, & præcepto recitandi horas: Nam ad utramque obligationem implendam sufficit attentio ad Deum, mysteriave divina.

Quæst. VI. *An peccat, qui ponit voluntarie impedimentum impletioni Legis?*

Resp. 1. Peccat, qui illud apponit directè, & ex intentione non implendi Legem. Patet, nam is habet voluntatem non servandi Legem, & gerit pravum affectum erga illam, agitque in illius fraudem. Lex autem prohibet pravum affectum erga illam, & ne quid in ejus fraudem fiat.

Resp. 2. Peccat contra præceptum, qui ejus observationi impedimentum infert per actionem non necessariam eo tempore, quo urget præceptum, vel paulò ante, aut tunc non removet impedimentum, cùm potest sine gravi damno. *Ita communiter*. Quia Lex præscribens aliquid, simul virtualiter vetat id omne, quod cum actione vel omissione præscripta incompossibile est, ideòque positionem impedimenti; alioquin non esset per se efficax. Præterea præcipiens finem, simul præcipit media necessaria ad talem finem, saltem si non nimis difficilia sint: ac removere & non inferre impedimentum, est medium necessarium impletioni Legis. Ergo.

Hinc 1. qui die jejunii pila ludit cum ea defatigatione, quæ reddat illum impotentem jejunare, peccat contra præceptum jejunii. 2. Qui die festo se inebriat, ita ut sacrum audire nequeat, peccat contra sobrietatem & contra præceptum audiendi sacrum. 3. Excommunicatus tenetur, quantum potest, absolutionem sibi comparare ad communicandum in Paschate, imò & ad sacrum audiendum diebus festis &c. cùm hujus impedimenti remotio necessaria sit ad implendum præceptum, & aliunde non sit nimis difficilis, imò ad eam jam teneatur.

Resp. 3. Materiæ præceptæ gravitas vel necessitas potest esse tanta, ut præceptum obliget ad nunquam apponendum impdimentum ejus observationi, etiam multo tempore antequam urgeat ad tollenda impedimenta etiam remota, & ad adhibenda media

dia difficilia; ut patet in iis, quæ sunt necessaria ad salutem, ad honestatem morum, & ad bonum commune.

Quæst. VII. *An qui non potest totum opus preceptum implere, tenetur ad partem, quam potest?*

Resp. Affirm. si præceptum sit de re divisibili, hoc est, de re quæ commodè dividi potest, & in cujus parte invenitur ratio præcepti, ut in septem horis canonicis, in jejunio totius quadragesimæ, in qua jejunium singulorum dierum dividuum est ab alio. *Prob.* Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem. *Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas horas, ad nil tenetur; quia major pars trahit ad se minorem.* 2. Tunc præceptum utpote dividuum, obligat ad omnes & singulas partes, etiam seorsim sumptas; cùm singulæ seorsim faciant ad finem præcepti; nec est causa sufficiens excusans à parte possibili, quæ est utilis fini. 3. Qui non potest totum debitum solvere, tenetur ad partem quam potest, si hæc sit divisibilis à toto. 4. Sicut *utile non debet per inutile vitiari*. ex reg. Jur. 37. in 6. ita nec possibile per impossibile.

Porrò hæc regula, *Accessorium sequitur naturam principalis*, non valet in omnibus; nec habet locum, dum principale & accessorium sunt divisibilia, & in accessorio reperitur aliqua ratio ipsius principalis; vel ubi est diversa utriusque ratio. Sic qui promisit equam cum suo pullo, si equam dare non potest, quia mortua est, tenetur dare pullum. Deinde pars non est propriè accessorium respectu totius.

Quæst. VIII. *Quid agendum quando simul occurrunt duo precepta, quæ simul servari nequeunt?*

Resp. Per se loquendo, servandum est majus præceptum: quia prævalet minori, & graviùs obligat, unde tunc minus obligare desinit. Præceptum autem naturale, cum sit de rebus ex natura sua ad morum honestatem necessariis, præponderat præcepto merè positivo etiam divino: divinum humano, cùm Deus sit superior homine, præceptum supremi Principis præcepto superioris subordinati; præceptum altioris virtutis præcepto virtutis inferioris; præceptum negativum affimativo, quia illud obligat semper & pro omni tempore, *nec sunt facienda mala ut veniant bona*. Roman. 3.

Hinc si die festo infirmus tua opera egeat tempore Sacri, teneris ei opitulari. Quia præceptum divinum naturale charitatis, quæ est virtus omnium præstantissima, prævalet omnibus aliis præceptis. Quòd si minus præceptum notabiliter nobiliori præferas, peccas mortaliter, quia excessus est notabilis: ideòque gravis est inordinatio, à qua tamen sæpe excusat ignorantia in rudibus.

Dixi *per se loquendo*. Nam interdum servari debet præceptum inferius, ut cùm hujus materia gravis concurrit cum materia levi præcepti majoris. Sic non debes omittere Sacrum die festo ad levandam levem molestiam infirmi tua ope tunc non graviter indigentis.

CAPUT IV.

De subjecto Legum.

Quæst. I. Quinam *Legibus humanis subjiciuntur?*

Resp. Ex communi sententia, omnes & soli adulti subditi. *Prob.* 1. quoad omnes & solos adultos, saltem qui non fuerint perpetuò amentes. Quia illi omnes & soli sunt capaces cognitionis & directionis humanæ, & libertatem habent saltem habitualem.

2. Quoad subditos, quia jurisdictio non potest exerceri nisi in subditos, & nemo habet jus præcipiendi nisi subditis, cap. 21. *de sentent. excomm.* cùm potestas præcipiendi, subjectionem in aliis essentialiter connotet & inferat.

Hinc. 1. Infantes Legibus humanis præceptivis non obligantur: unde secluso scandalo licet eis dare carnes comedendas die Veneris. Idem multi docent de perpetuò amentibus; quia sentiunt eamdem esse rationem pro illis, & videri sicut infantes. Sed negat Sanchez, afferens hoc inter illos discrimen, quòd infantes ea ætate suapte natura usus rationis incapaces sint: at perpetuò amentes, ubi jam infantiæ ætatem excedunt, suapte natura usus rationis capaces sunt, & ex quodam solo accidenti eo privantur, quamvis ob defectum deliberationis à Legis transgressione excusentur perinde, ac ignorantes invincibiliter. Porrò constat non licere eos, uti nec infantes, excitare ad iram, libidinem, blasphemiam, & alia intrinsecè mala: nam excitans censeretur causa moralis ac principalis horum actuum intrinsecè deformium;

& ex objecto malorum, atque amentis opera uti velut instrumento ad illos.

2. Pueri saltem anno septimo completo obligantur praeceptis, quorum materia eorum aetati congruit; ideòque tenentur ad auditionem Missae, Confessionem, abstinentiam à carnibus &c.

3. Ebrii, & ad breve tempus delirantes tenentur Legibus. Quia sunt in statu habituali usus rationis, licèt per accidens pro aliquo tempore impediti: & fuere aliquando obligati Lege, quae semper eamdem vim obligandi retinet: unde non licet eis dare carnes comedendas die vetito, cùm hae sint illis prohibitae.

4. Infideles tenentur omnibus praeceptis evangelicis; quia subditi sunt Christo homini Deo, qui est *Rex Regum*, *Dominus dominantium*, & omnium omnino hominum. Non tenentur tamen Legibus Ecclesiasticis, ex cap. 8. *de divort.* quia nemo est subditus Ecclesiae nisi per Baptismum. Ad utrasque Leges haeretici obligantur, quia sunt subditi Deo & Ecclesiae, quamvìs rebelles.

Quaest. II. *An exempti à jurisdictione Legislatoris obligantur illius Legibus ex vi illarum, si in ejus territorio habitent?*

Resp. Neg. Quia exempti non sunt subditi Legislatori: nam desinunt esse subditi hoc ipso quòd ab ejus jurisdictione eximuntur, secundum id scilicèt in quo eximuntur. At Legislator non potest obligare suis Legibus, nisi subditos, cùm careat jurisdictione in non subditos.

Quare Religiosi exempti non obligantur Legibus Episcopalibus aut Synodalibus, imò nec decretis Synodi Provincialis, ut declaravit S. Congregatio, apud Fagnan. in cap. *Sicut olim*; nisi in casibus, in quibus a jure communi, Concilio Tridentino, & Summis Pontificibus potestas in ipsos specialiter Episcopis aut Concilio Provinciali concessa est. Idque declaravit Gregorius XIII. in suis responsionibus ad Conc. Rothomagense, in eodem Concilio publicatis, ann. 1581. Quia scilicet Religiosi illi sunt exempti à jurisdictione Episcopali. Ex decreto autem Concilii Tridentini sess. 25. capite 12. tenentur servare censuras & interdicta ab Episcopis lata, & festos dies ab illis praescriptos. Imò juxta Vasquez, Sanchez, & alios, tenentur jure naturali, & ex aequitate servare praecepta Episcoporum spectantia ad communem observantiam, & totius populi devotionem in iis, quae statui & privilegiis Regularium non adversantur, ut jejunia, preces ad causam publicam: nam licèt sint exempti, sunt tamen pars illius communitatis, & ejus communitatis participant.

Item omnes exempti, sed praesertim Regulares, qui ex suo instituto incumbunt in salutem proximi, debent Episcopos, ut Principes Ecclesiae, & *Successores Apostolorum positos à Spiritu Sancto regere Ecclesiam Dei*, (Conc. Trid. sess. 23. cap. 4.) singulari honore, reverentia, & amore prosequi, & eorum statuta ad rectam administrationem Sacramentorum Poenitentiae & Eucharistiae, ad bonum animarum Dioecesis spectantia diligenter servare, & in hoc caeteris exemplo praelucere: nam haec est voluntas Dei, nec aliàs possunt in salutem proximi utiliter incumbere. Et ideo hoc magnopere verbo & exemplo commendarunt Sanctus Ignatius de Loyola & Sanctus Franciscus Xaverius.

(*) Vide hac de re lib. 7. cap. XII. de Synodo Dioecesana SS. D. N. BENEDICTI PAPÆ XIV. Ibi enim perspicuè ostenditur, Episcopos nequidem in Synodis posse privilegiis derogare ab Apostolica Sede Regularibus concessis; posse vero plura decernere, tamquam Apostolicae Sedis delegatos, quibus Regulares obligentur. Primo quidem, *non licere Regularibus* (sunt verba decreti, editi die 10. Augusti 1630.) *etiam in eorum propriis Ecclesiis, Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum, publicè adorandum exponere, nisi ex publica causa, quae probata sit ab Ordinario; ex causa autem privata posse, dummodo Sanctissimum Sacramentum è tabernaculo non extrahatur, & sit velatum ita, ut ipsa Sacra Hostia videri non possit*. Secundò Regulares non solum a Superioribus, sed etiam ab Episcopo puniri posse, si delinquant contra decretalem Innocentii III. in capite I. *de custod. Ecclesiast.*, & ad multorum observationem compelli posse, circa Sacrificium Missae, novas immagines, & reliquias; ut si admittant in Missa indecentia, & prohibita, si novas immagines, & reliquias ab Episcopo non approbatas, exponere contendant &c. Tertiò posse etiam sub poena etiam suspensionis a divinis, ipso facto incurrenda, Regularibus injungere, ne quempiam Exterum Sacerdotem in suis Ecclesiis celebrare permittant, sine praevia Ordinarii licentia. Quartò corrigi, & puniri posse delinquentes in iis, quae respiciunt

Clausuras Monialium, etiam ipsismet Regularibus subjectarum. Quintò, si recipiant Confessionem, non obtenta ab Episcopo facultate, etiam Monialium, quæ ipsis subsint; si prædicent in Ecclesiis suorum Ordinum, Episcopo contradicente, vel non petita benedictione, aut in alienis Ecclesiis sine ejusdem Episcopi licentia; si renuant accedere ad publicas processiones; si Episcopi interdictum, vel indictos ab eo dies festos non servent, aut ejusdem censuras promulgare recusent; si in alicujus Sacramenti administratione graviter delinquant; & si habitum sui Ordinis dare præsumant Tertiariis collegialiter non viventibus, inconsulto Episcopo. Sextò refert, quòd Sac. Congregatio Concilii, approbante Clemente IX. declaravit. *Regulares quoscumque, absque legitima facultate accedentes ad colloquendum, etiam per quodcumque modicum temporis spatium cum Monialibus, aut aliis intra clausuram degentibus, peccare mortaliter, eosque sub excommunicationis, privationis vocis activæ & passivæ, aliisque contra Regulares, accedentes sine licentia ad Monasterium Monialium, statutis pœnis, posse ab Ordinario, tanquam Sedis Apostolicæ Delegato coerceri.* Et die 26. Novembris 1627. respondit nullam, quantumvis honestam, & rationabilem causam, eximere a gravi culpa Regulares, accedentes ad Moniales sine Episcopi licentia. Ac die 21. Maji 1678. iisdem pœnis affici, dixit Regulares, qui post habitam ad Moniales concionem, de quibuscumque rebus, cum iisdem loquuntur, nisi specialem, quoad hoc facultatem, ab Episcopo antea impetraverint. Vide etiam cap. 42. & 43. & lib. 8. cap. 4. ubi num. 6. asserit non adigi ad jejunia, indicta ab Episcopo; aliove Prælato, cujus jurisdictioni, & imperio non subjacent; teneri tamen ex consuetudine vim legis habente, si in communitate ex antiqua consuetudine hujusmodi jejunia serventur; & jure naturæ, si non jejunando aliis scandalum præbeant.

Quæst. III. *An Legislator obligatur Legibus suis, vel prædecessorum?*

Resp. 1 Legislator non obligatur Legibus prædecessorum suorum vi ipsarum Legum; quia non est subditus illorum, parem enim cum illis habet potestatem, imò eamdem: neque obligatur suis legibus, quia non est sibi subditus; nemo enim sui ipsius subditus & superior esse potest: *Neque imperare sibi, neque se prohibere quisquam potest*, L. 51. ff de recept. arbit. Legislator autem non potest obligare nisi subditos. Hinc illud, Leg. 31. ff. de Legibus. *Princeps Legibus solutus est.*

Resp. 2. Legislator tenetur servare Leges à se vel à prædecessoribus suis latas, quando materia convenit Principi & subditis. Ita Sanctus Thomas 1. 2. quæst. 66. ad 3. & Theologi communiter. Tenetur autem jure naturali. Quia 1. Lex naturalis præcipit, ut Princeps communitati, cujus caput est, se conformet in iis, quæ æque ipsi ac aliis conveniunt. Nam hoc ad utilem ac convenientem communitatis gubernationem necessarium est, & pertinet ad officium Principis, qui subditis suis exemplo præesse debet per Legum observationem, quam procurare tenetur. Enim verò ex Sancto Augustino lib. 3. Confess. cap. 8. *Turpis omnis pars est suo universo non congruens*: quantò magis caput non congruens? 2. Princeps æquè, imò magis quàm subditi, tenetur curare & prosequi bonum commune, ac proinde servare Leges, quæ omnes in bonum publicum feruntur. 3. Ex jure tùm Canonico, cap. 6. de Constit. *Quod quisque juris in alterum statuit, ipse debet uti eo . . . Patere Legem, quam tu ipse tuleris.* Et cap. *Justum est*, dist. 9. Tum Civili, L. 4. cod. de Legibus: *Digna vox est majestate regnantis, Legibus alligatum se principem profiteri . . . . Et revera majus imperio est subjicere Legibus principatum.* Adde S. Ambrosium epistola 3. ad Valentin. *Quod præscripsisti aliis, præscripsisti & tibi: Leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat.*

Nota. 1. Legislator jure naturali tenetur Leges suas servare, etiam secluso scandalo; & quidem tam graviter, quàm subditi ejus, ut docent Suarez, & multi Doctores, quos citat. Quia hoc exigit æquitas, officium Principis, bonum commune, & recta ac utilis gubernatio, quæ postulat, ut omnia communitatis membra vivant uniformiter in iis, quorum materia omnibus æque convenit.

2. Legislator violans Legem suam vel prædecessoris sui, admittit peccatum ejusdem speciei ac subditi eam violantes, verb. gr. peccatum intemperantiæ, si non servet jejunium à se præceptum. Nam Lex naturalis imponit illi eamdem obligationem, quam ille subditis per suam Legem. Non tamen incurrit pœnas Lege humana impositas, quia Legibus illis humanis non est subjectus, sed solùm juri naturali, præcipienti actus

actus virtutis Lege præscriptos, nec illas poenas statuenti.

3. Si Legislator habeat justam causam non servandi Legem, ob quam licitè dispensare posset cum subdito, tunc non tenetur servare Legem. Quia tunc cessat ratio obligationis; tunc enim officium Principis, & recta gubernatio Legis observationem non exigunt, & difformitas rationabile fundamentum habet. Quare tunc propriè non dispensat secum; sed solùm interpretatur Legem naturalem ipsum non obligare ad servandam Legem suam, quando habet causam rationabilem, ob quam ipse subditum meritò liberaret ab ejus obligatione; cùm non sit ipse deterioris conditionis quàm subditi. At peccat, quoties sine justa causa Legem suam non servat, quia violat Legem naturalem, cujus obligationem tollere nequit.

4. Hìc agitur solùm de Legislatore habente potestatem ferendi Leges absolutam, & independenter à communitate. Nam duces rerum publicarum tenentur Legibus, quas cum illis tulerunt; & generales Ordinum obligantur Legibus in capitulo generali latis: quia subditi sunt communitati, à qua feruntur.

Quæst. IV. *An Clerici obligantur Legibus civilibus?*

Respondet Bellarminus, lib. 1. de Cleric. cap. 28. Clericos in conscientia obligari Legibus civilibus, quæ non repugnant sacris Canonibus vel officio clericali, qualis est Lex taxans pretium rerum, vel vetans nocturnam armorum gestationem, aut asportationem frumenti extra Provinciam &c. Probat, quia 1. Clerici sunt etiam cives, & partes quædam, seu membra communitatis politicæ, & commodis ejus fruuntur. Unde æquitas & recta ratio postulat, ut se cæteris omnibus membris conforment in iis, quæ æque illis ac laicis conveniunt. Alioqui magna confusio & perturbatio in Republica oriretur, si Clerici illas Leges non servarent. 2. Nicolaus I. epistola 8. dicit Christum divisisse Pontificiam authoritatem ab Imperiali, *ut & Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum, imperialibus Legibus uterentur*. 3. Sanctus Joannes Chrysostomus, in illud Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, ait Christi Legem non tollere politicas Leges, & ideo debere etiam Sacerdotes & Monachos eis parere. Hancque esse communem sententiam quoad vim directivam, seu obligationem in conscientia, de qua agitur, testatur Suarez.

Quæst. V. *An peregrini tenentur Legibus sui territorii propriis?*

Nota 1. Peregrinus, advena, vagus inter se differunt. Peregrinus dicitur is, qui extra territorium ubi domicilium habet, transit per aliquem locum, vel alicubi moratur cum animo redeundi. Advena, qui extra patriam suam domicilium fixit. Vagus, qui nullibi domicilium fixum habet.

Nota 2. Certum est præcepta personalia, quæ scilicet afficiunt immediatè personas, non territorium, semper illas obligare ubicumque fuerint: nam illa semper personis cohærent. Hinc si Episcopus Sacerdoti usum sui Ordinis absolutè vetuisset, is in aliena Diœcesi celebrare non posset.

Nota 3. Si Lex prohibeat actionem ubivis factam, quæ cedat specialiter in damnum communitatis, ut est venditio armorum vel aliarum rerum hostibus: hæc ex communi sententia obligat subditum extra territorium versantem, qui puniri potest si illam violet. Quia tunc delictum censetur intra territorium committi: damnum enim ei illatum censetur moraliter factum intra illud. Ex Leg. 4. codic. *de commerc.*

Resp. 1. Peregrini non tenentur servare Leges sui territorii, quando extra illud versantur, ubi illæ non obligant, modò non absint in fraudem. *Ita communis sententia*. Prob. 1. ex cap. 2. *de constit. in 6.* ubi dicitur statuto Episcopi, quo furantes excommunicantur, non ligari ejus subditos, qui extra diœcesim furantur, *cùm extra territorium jus dicenti non pareatur impune*. 2. Quia Leges & consuetudines locales sunt solùm pro tali loco seu territorio, eique sunt affixæ: & jurisdictio, ut respicit territorium, intra illud limitatur. Et verò potestas Legislativa agere non potest extra sphæram activitatis suæ, quæ sphæra non extenditur extra proprium territorium.

Suppono quòd tum ipse peregrinus, tum res, circa quam operatur, & ejus actio, sint extra territorium. Nam si res circa quam agit, vel ejus actio, aut omissio, sit intra territorium, licèt ejus persona sit extra; tunc ex communi sententia ipse tenetur Legibus territorii, & poenis per illas statutis. Quia tunc delictum meritò cen-

censetur committi intra territorium, non extra. Nam omissio rei præceptæ, vel commissio rei prohibitæ, ibi censetur consummari, ubi res præcepta vel vetita fieri vel omitti debuisset, & delinquens censetur ratione delicti ibi esse moraliter præsens, ex Leg. 2. cod. *Quæ res exportari &c.* Hinc Beneficiarius absens à territorio, in quo beneficium habet, contrahit censuras in non residentes latas ab Episcopo beneficii, quia ibi delictum consummatur, ex cap. 11. *de cleric. non resid.*

Resp. 2. Ex communi sententia peregrinus non tenetur servare præcepta etiam juris communis, v. gr. jejunium vigiliæ, vel festum S. Thomæ, si illa ex privilegio aut consuetudine legitima non servetur in loco ubi bona fide diversatur. Quia privilegium locale, vel consuetudo localis spectat omnes, qui sunt in loco. Hinc S. Augustinus Epistola 117. docet in iis, quæ non sunt contra fidem & legem divinam, posse quemque se conformare Ecclesiæ particulari, in qua moratur. *Alia verò*, inquit, *quia per loca terrarum regionesque variantur .... nec disciplina ulla, est in his melior gravi prudentique christiano, quàm ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam fortè devenerit.*

Respond. 3. Qui causa subterfugiendi Legem etiam localem, abit in locum, ubi illa non viget, non ideò ab illius obligatione liberatur. Quia 1. (ut ait Layman) Leges, quæ ad subditorum utilitatem præsertim spiritualem ordinantur, ut sunt Ecclesiasticæ, eam conditionem annexam habent, quam communis fidelium persuasio; & Episcoporum praxis ostendit, ut subditis sine justa causa earum obligationem subterfugere non liceat: cùm id necessarium sit ad bonum regimen, & efficaciam Legum, & ad præcludendum januam multis abusibus, præsertim in confinibus diversarum dioecesum. Imò ipsa Lex divina naturalis generatim præcipiens diligentem observationem Legum & ordinis id vetat.

2. *Fraus & dolus alicui patrocinari non debent*, cap. 15. & 16. *de præscript.* At fraudem committit in Legem, qui solo animo eam subterfugiendi absque alia justa causa abit è proprio territorio: nam *fraus legi fit, ubi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit*, (expresse) *id fit*, L. 30. ff. de Leg. Neque dici potest quòd abeundo utatur jure suo; nemo enim habet jus exeundi è proprio territorio solùm ad eludendas illius Leges: sicut nullus habet jus iter instituendi vel laborandi, causa subterfugiendi Legem jejunii; & qui hoc faceret, censeretur in fraudem Legis agere; & secundùm communem sententiam, teste Layman, peccaret contra legem.

3. Ex responso Cardinalium ab Urbano VIII. in Brevi ad Archiepiscopum Coloniensem authoritate Apostolica confirmato, quod declarat de incolis loci, ubi viget Concilium Tridentinum, discedentibus in locum ubi non fuit publicatum, solo animo matrimonium clandestinum contrahendi, sine mutatione domicilii, *non esse legitimum matrimonium inter sic contrahentes cum fraude.* Ergo tales adhuc tenentur Lege Tridentini, irritante matrimonium clandestinum, si discesserunt cum fraude. Ergo, &c.

Hinc peccant contra Legem, qui aliò discedunt, præcisè ut carnibus vescantur, vel operibus servilibus vacent, cùm hæc in sua dioecesi vetita sunt.

Quæst. VI. *An qui è suo domicilio ubi Lex obligat, abit in locum ubi non obligat, tenetur illam implere antequam exeat?*

Resp. Tenetur, si prævideat illam impleri non posse in alio loco. *Est communis sententia.* Quia 1. Hæc est praxis & persuasio fidelium timoratorum. 2. Lex illa talem obligat, & tempus, quo adhuc versatur in suo domicilio, unicum est ei aptum ad illam observandam: quare perinde est ac si eo solo tempore obligaretur. At quisque tenetur servare præceptum eo tempore, quo obligatur. 3. Ut ait Suarez, præceptum affirmativum debet impleri, quando potest, & prævidetur postea non implendum. Neque enim requirit aut concedit certum temporis spatium, pro quo possit semper ejus observatio differri: sed obligat, ut quàm primùm potest, impleatur, si postea non possit impleri; alioqui non esset satis efficax, & sæpè eludi posset. Et verò respectu talis, non est aliud tempus ad implendum præceptum: Ergo tunc tenetur illud implere, alioqui nullo tempore tenetur.

Hinc qui abit die festo ad locum ubi non est festus, tenetur audire Sacrum priusquam exeat, si possit absque gravi incommodo, & nequeat alibi audire: sicut si non exiret, teneretur audire primam Missam, si prævideret postea impeditum iri. Quia præceptum obligat simpliciter illo die, & non potest impleri nisi audiendo Missam primam:

nam hic & nunc & respectu talis hominis, illa est unica, & præsens hora est ultima ipsi apta ad implendum præceptum. Alioqui omissio meritò imputatur ad culpam.

Nota. Si in loco domicilii tui sit Lex jejunii, non potes ibi jentaculum sumere manè, eo quòd scias te vespere fore in loco ubi illa non obligat. Quia obligaris jejunio quandiu existis in loco ubi obligat. Nec spes dispensationis, nec dispensatio quæ nondum est, nec privilegium loci, in quo non es, obligationem præcepti, quo hic & nunc ligaris, tollit.

Quæst. VII. *An peregrini tenentur Legibus specialibus loci, in quo versantur?*

Nota. Certum est, 1. eos qui accedunt ad aliquem locum animo ibi perpetuò manendi, teneri statim Legibus illius loci, cùm jam verè sint illius incolæ. Nam domicilium hoc ipso acquiritur, quo quis incipit in loco habitare animo ibi perpetuò manendi, ex Leg. *C. vos*, cod. *de incolis*. 2. Statim teneri Legibus loci eos, qui in illum veniunt animo ibi manendi per majorem anni partem, ut faciunt scholastici, famuli, operarii &c. Constat ex usu, & communi Doctorum sententia. Nam tales consequuntur ibi quasi domicilium sufficiens, ut statim quis fiat Parochianus idoneus ad ibi Sacramenta omnia præter Ordinem recipienda. 3. Peregrinos teneri servare Leges loci per quem transeunt, quando aliàs esset periculum scandali, cùm hoc vetet Lex naturalis: vel quando illæ Leges sunt juris communis, quamvis ex consuetudine, vel privilegio non serventur in loco domicilii sui, ut docent communiter Theologi, quia Legislatori juris communis subditi sunt, nec habent causam excusantem, cùm consuetudo vel privilegium extra territorium vim non habeat. 4. Peregrinos teneri servare in contractibus Leges ac consuetudines loci in quo contrahunt: nam quisque sortitur forum in loco contractus, cap. ult. *de foro compet.*

Resp. Peregrini, & à fortiori Vagi, tenentur servare Leges & consuetudines etiam speciales loci, in quo morantur etiam ad breve tempus, & secluso scandalo. *Ita Covarr. Suarez, Lessius, & alii communiùs*, Prob. 1. Ex Sancto Augustino lib. 3. Confess. cap. 8. ibi. *Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt, ut pactum inter se civitatis aut gentis consuetudine vel Lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens.* Item, ex epistola ad Januar. 2. Quia pax, ordo, recta gubernatio, bonum commune territorii postulant, ut leges locales serventur ab omnibus, qui sunt in illo loco, quandiu in eo morantur: ac proinde Legislator habet potestatem obligandi etiam peregrinos ad illas Leges servandas; nam superior habet omnem potestatem necessariam ad bonum commune & rectum ordinem tuendum in suo territorio. 3. Lex generatim fertur pro tali territorio. Ergo obligat omnes ibi morantes, etiam peregrinos, qui ratione suæ præsentiæ in illo loco, licet brevis, subjiciuntur regimini & jurisdictioni territorii, cum juxta omnes, teneantur quibusdam Legibus, verb. grat. ne quis noctu arma ferat, ne triticum efferat, ne peregrinus ultra triduum commoretur &c. Ergo peregrini tenentur, titulo subjectionis, servare Leges alieni territorii, suntque verè subditi Principis illius loci ratione suæ præsentiæ in illo, non quidem permanenter & habitu, sed solùm transeunter, & actu: quippe ad transeuntem & brevem subjectionem sufficit brevis præsentia, sicut ad transeuntem exemptionem à jurisdictione & Legibus sui territorii sufficit brevis absentia. 4. Peregrini, eo ipso, quòd exeunt è proprio territorio, solvuntur Legibus illius: Ergo eo ipso, quòd ingrediuntur territorium alienum, subjacent Legibus illius, præsertim cùm gaudeant ejus privilegiis. Nam qui sentit commodum, & onus sentire debet, ex *reg. Juris* 55. *in* 6.

Obj. Nemo fit alteri subditus, nisi ratione originis, vel domicilii, vel delicti. *Resp.* dist. Permanenter & habitu, Conc. Transeunter & actu, N. Peregrini autem fiunt subditi Principis alicujus loci ratione suæ præsentiæ in illo loco, sed transeunter tantùm, non permanenter & habitu.

Nota. Peregrinus tenetur solùm iis Legibus loci, quarum observatio non requirit tempus longius, quàm illud, quo ipse ibi moratur. Nam quoad alias non censetur esse in loco moraliter: nec ad eas implendas tenetur diutiùs morari quàm statuerat; quia non obligatur ad ibi permanendum, sed solùm supposita præsentia ad implendam Legem, quæ tunc impleri potest. Hinc tenentur servare omnia præcepta localia negativa, v. g. abstinere ab usu carnium, nam hæc non requirunt moram,

Sed

Sed qui trânsit per locum ubi non est, non tenetur cessare ab itinere ad audiendum Sacrum, nec, secluso scandalo, illud audire, si ibi moretur solùm ad sumendum cibum: quia mora non est proportionata impletioni præcepti. Econtra tenetur audire Sacrum, si sufficienti tempore moretur, vel si festum servetur in loco ubi pernoctavit, aut in toto illo territorio, per quod usque ad meridiem acturus est iter.

CAPUT V.

De Interpretatione, & Epikija.

Quæst. I. Q*uid & quotuplex est interpretatio Legis?*

Resp. Interpretatio Legis est explicatio sensus Legis. Triplex est: authentica, usualis, & doctrinalis. Interpretatio authentica seu cum authoritate prolata est ea quæ fit per ipsum Legislatorem, vel ejus superiorem, vel successorem, vel per ministros ab ipso constitutos: habetque vim Legis, cùm procedat à superiore habente potestatem Legem condendi & explicandi in sensu, in quo vult illam servari. Usualis est, quæ petitur ex communi usu: nam *consuetudo est optima Legum interpres*, *cap.* 8. *de consuetud.* Doctrinalis est ea, quæ fit per homines doctos ac peritos. Quamvis hæc non habeat vim Legis, cùm non procedat à potestate jurisdictionis, sed à judicio peritorum: tamen imprudenter & contra rectam rationem rejiceretur, si in eam Doctores omnes consentiant. Si verò Doctores inter se dissentiant de sensu & obligatione Legis, tunc tenemur sequi opinionem tutiorem & probabiliorem: licebit tamen sequi minùs tutam, si sit certò & notabiliter probabilior tutiore, juxta dicta de opinione probabili.

Interpretatio iterum duplex est; una simplex, qua explicatur ambiguitas verborum Legis; & altera per æquitatem, qua interpretamur, casum aliquem particularem non comprehendi in Lege, quamvis verba Legis clara sint & generalia. Hæc dicitur Epikija.

Quæst. II. *Quænam sunt regulæ aptæ ad rectè faciendam interpretationem doctrinalem?*

Resp. Hæ à Doctoribus traduntur. 1. Accipienda sunt verba Legis secundùm eorum proprietatem, & usitatam acceptationem, nisi sic accepta injustitiam, vel absurditatem continerent, aut Legem inutilem redderent. Quia Legislator debet Legem clarè, ideoque verbis secundùm eorum proprietatem & communem significationem intellectis exprimere: Alioquin nihil firmum stabiliret, & errandi occasionem daret. In dubio autem, usus & acceptio communis verborum præferri debet eorum proprietati.

2. Correctio Legum vitanda quoad fieri potest, ex cap. 29. *de elect.* in 6. Nam ordinariè Legum mutatio noxia aut incommoda est communitati.

3. Si Legis verba sint æquivoca vel ambigua, eorum significatio spectanda est ex antecedentibus & consequentibus, ex materia & circumstantiis Legis, atque etiam ex aliis Legibus, in quibus eadem verba vel similia in tali & tali sensu accipiuntur, sed præsertim ex fine Legis, ex cap. 6. *de verb. signif.* ibi: *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi; quia non sermoni res, sed rei est sermo subjectus.* Et ex S. Thoma in 3. dist. 37. art. 3. *Sicut Lex lata est mensura subditorum in suis actibus, ita hoc ad quod respicit Legislator quod est Legis intentio & finis, est mensura Legis positiva.*

4. Lex pœnalis, & omnis alia onerosa, strictè interpretanda est, ex reg. Jur. 49. in 6. *In pœnis benignior est interpretatio facienda.* In favoribus verò latè est facienda, ex reg. 15. Jur. in 6. *Odia restringi, & favores convenit ampliari.* Hinc pœnæ non extenduntur ad casum in Lege non expressum. Nec in Legibus pœnalibus valet argumentum à pari, imò nec à minori ad majus: nam Legislator potest velle punire minus crimen, non majus, eò quòd illud sæpiùs patretur, vel sit periculosius bono communi.

5. Lex generaliter vel indefinitè loquens omnia significata propria comprehendit. Nam verba generalia generaliter accipienda sunt, & *ubi jus non distinguit, nec nos distinguere debemus.* Argum. lib. 8. §. *de Publiciam.*

6. Lex intelligenda est & servanda secundùm receptam consuetudinem: *Optima enim est Legum interpres consuetudo*, *L.* 37. §. *de Legibus*, & cap. 8. *de consuet.*

7. Aliquando Legislator loquitur de singulari casu vel persona, non quòd velit Legem ad hunc casum vel personam restringere, sed iis utitur exempli gratia: nam exem-

plum,

plum non limitat dispositionem, sed declarat. Quare valet hæc regula: Cùm Lex frequentioris usus causa aliquid decernit, casum minùs frequentem non excludit, sed comprehendit.

8. Lex positiva non semper ob paritatem rationis extendi debet ad casus sub lata verborum forma non comprehensos. Quia non ratio Legis, sed voluntas Legislatoris significata subditis, est Lex, & obligat. Hic autem potuit velle ad unum obligare, & non ad aliud; unum crimen punire, non aliud, quamvis esset eadem ratio pro utroque. Legis enim positivæ dispositio omnino pendet à libera voluntate Legislatoris, qui non obligat nisi ad id, ad quòd sufficienter declarat se velle obligare.

Dixi, *non semper*. Nam Lex extenditur ob identitatem rationis, in his casibus. 1. Si aliqua iniquitas, vel absurditas sequeretur ex eo quòd Lex non extendatur ad alios casus non expressos. 2. In correlativis: nam dispositum in uno correlativo, censetur esse dispositum in alio, *ex l. ult. Cod. de indicta viduit*. Sic Lex statuens de uxore, censetur idem statuere de marito: quando est par ratio pro utroque, ut cùm agitur de debito conjugali. 3. In æquiparatis & connexis. 4. Cùm Lex exprimit rationem, ob quam fertur, secundùm multos, extenditur ad casus, in quibus clarè occurrit eadem ratio Legis: quia ubi ratio exprimitur, censetur eadem esse dispositio pro casibus, ubi clarè reperitur: neque tunc est interpretatio extensiva, sed declaratio comprehensiva. 5. In judiciis, ex l. 12. §. *de Legib.* Nam prudentia & recta ratio dictat, ut cùm pro aliquo casu decidendo non est certa Lex, decisio illius petatur à similis casus decisione.

Nota. Particulæ, *aut*, *vel*, aliquando accipiuntur copulativè, ex l. *Sæpe* §. *de verbor. signif.* ut cùm inter illas ponuntur ea, quæ non separantur. Particulæ *seu*, *sive*, plerumque sumuntur copulativè, aliquando tamen disjunctivè.

Quæst. III. *Quandonam licet uti Epikija?*

Nota. Epikija est benigna & rationabilis interpretatio, casum aliquem particularem ob suas circumstantias non comprehendi Lege, quamvis per verba generalia lata: ideoque Legem non obligare in tali casu. Hinc sola Lex positiva admittit Epikijam, non naturalis: quia sola Lex positiva statuit per verba generalia, quæ restringenda sunt ex æquitate in certis casibus. At Lex naturalis excipit omnes casus excipiendos: est enim ordinatio divina per dictamen rationis intimata de omnibus & singulis, quæ ex natura rei agenda vel omittenda sunt, ad honestè ac rectè vivendum.

Resp. 1. Aliquando necesse est ut Epikija, quoties nempe secundùm verba generalia Legis agendo, fieret aliquid contra rectam rationem, vel bonum commune. Nam Lex numquam obligat ad aliquid irrationabile, vel noxium bono communi: ut si, v. gr. Lex generatim ferretur, ne aperirentur noctu Portæ civitatis, esset contra rectam rationem & intentionem Legislatoris eas non aperire in eventu, quo copiæ auxiliares admittendæ essent in urbem, alioquin interficiendæ ab hostibus illam obsidentibus.

Resp. 2. Uti licet Epikija quando evidens est non posse servari legem sine gravi damno, cum quo constet Legem non obligare, saltem si adiri nequit superior. Nam tunc certò & prudenter judicamus Legem non obligare in tali casu.

Resp. 3. In dubio, num aliquis casus comprehendatur in Lege, debet consuli superior, ex cap. 32. *de sentent. excomm. &* L. 1. *& ult. Cod. de Legibus*. Si non possit consuli, non licet uti Epikija, sed servanda est Lex. *Azor & alii*, post S. Thomam 2. 2. quæst. 120. art. 1. ad 3. ubi ait: *Interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet absque determinatione principis à verbis Legis recedere. Sed in manifestis non est opus interpretatione, sed executione.* Ratio est, quia in dubiis tutior pars semper eligi debet. Nec tunc absque determinatione superioris formari potest judicium prudens & moraliter certum, Legem non obligare.

CAPUT VI.

De Dispensatione.

Nota. Dispensatio est relaxatio Legis ad tempus, seu exemptio à Legis obligatione in aliquo casu particulari, ubi Lex cæteroquin obligaret. Hinc differt. 1. Ab interpretatione, qua non relaxatur obligatio, sed solùm declaratur Legem non obligare in certis casibus. 2. A privilegio, quod est facultas permanens concessa in perpetuum, & per modum Legis, & sæpe non est contra, sed præter legem. 3. A licentia seu permissione, qua non relaxa-

laxatur obligatio Legis, sed solùm apponitur conditio, sub qua Lex non obligat.

Quæst. I. *Quinam habent potestatem dispensandi?*

Nota. Potestas dispensandi est potestas jurisdictionis, & duplex est, nempe ordinaria, & delegata. Ordinaria est ea, quæ alicui competit ratione officii, seu ex vi sui muneris. Delegata est ea, quæ habetur ex concessione illius, qui habet ordinariam. Hæc conceditur vel ab homine, vel à jure. Si à jure datur, transit in ordinariam, vel ei æquiparatur. Si datur ab homine per privilegium, non expirat morte concedentis. Si verò datur per simplicem commissionem, cessat mortuo vel amoto delegante, si res est integra.

Resp. 1. Ex communi sententia Theologorum, nullus homo habet potestatem dispensandi in Legibus divinis, etiam merè positivis. Quia nemo habet potestatem relaxandi obligationem à Deo impositam, nisi specialem ad hoc potestatem à Deo acceperit. Nam inferior non potest propria authoritate relaxare obligationem impositam à superiore: authoritas enim inferior non potest superiori prævalere, nec derogare. At nemo accepit à Deo potestatem relaxandi obligationem Legum divinarum: nam talis potestas neque ex Scriptura, neque ex Traditione probari potest: & aliunde non expedit bono Ecclesiæ, quæ non posset suam unitatem, uniformitatem, & constantiam in fide & in cultu divino servare, nisi Leges divinæ essent prorsus hominibus indispensabiles. Præterea Leges merè positivæ à Christo latæ, ad fidem, & Sacramenta, ac Sacrificium Eucharistiæ, quæ sunt religionis nostræ fundamenta, pertinent: ideoque sunt fundamentales, ac proinde debent esse immutabiles respectu omnium; alioqui si mutarentur, mutaretur religio substantialiter. Unde Concil. Trident. sess. 21. cap. 2. clarè indicat Ecclesiam non posse mutare substantiam Sacramentorum. Itaque circa Leges divinas etiam merè positivas, Deus solùm concessit Ecclesiæ potestatem illas interpretandi; & declarandi casus, ad quos Lex divina non extenditur.

Resp. 2. Potestatem Ordinariam dispensandi in Lege humana habet 1. Is qui eam tulit; nam ejusdem potestatis est ferre Legem & in ea dispensare. 2. Successor Legislatoris cum pari potestate. Nam si Legislator habet, ergo & is qui habet æqualem, imò eamdem potestatem, ex cap. 20. de electione, ubi Innocentius III. de prædecessore suo Legislatore ait: *Qui successoribus suis nullum potuit in hac parte præjudicium generare, pari post eum, imò eadem potestate functuris; cum non habeat imperium par in parem*. 3. Qui habet potestatem Legislatoris superiorem circa eosdem subditos. Nam si inferior habet potestatem ordinariam dispensandi, à fortiori habet ejus superior, qui etiam potest Legem inferioris abrogare.

Hinc Papa habet potestatem ordinariam dispensandi in omnibus Legibus Ecclesiasticis, etiam ab Apostolis latis: quia parem habet jurisdictionem cum Petro Apostolorum Principe, cujus est successor.

Resp. 3. Inferior non habet potestatem dispensandi in Lege superioris, nisi ex ejus concessione. Quia 1. Ex Clement. 2. *de elect. Lex superioris per inferiorem tolli non potest*. 2. Inferior non potest tollere obligationem impositam à superiore sine ejus consensu. Nam inferior non potest derogare, nec prævalere authoritati superioris: alioqui inferior esset ipsi superiori superior.

Potest tamen inferior habere potestatem dispensandi delegatam. Quia superior potestatem dispensandi exercere potest per alium, & sic eam alteri concedere: nam *potest quis per alium, quod potest facere per se ipsum*. *Reg. Jur. 68. in 6.*

Hinc 1. Episcopi & omnes alii Prælati Papa inferiores, non habent potestatem ordinariam dispensandi in jure communi & Legibus Papæ, ex cap. 5. *de tempor. ordin.* ubi damnatur Episcopus, quòd uno die plures ordines, licet de mandato Metropolitani, contulisset: eo quòd dispensatio in hoc non fuerit à canone concessa. Habent tamen delegatam in certis casibus: nam dispensare possunt in Lege communi ex concessione Concilii vel Papæ expressa vel tacita, aut legitimè præsumpta. Unde possunt non solùm quando in Lege expresse dicitur, Episcopos posse dispensare in ea, ut patet; sed etiam quando est consuetudo dispensandi, ex cap. 13. *de foro compet.* vel quando necessitas dispensandi in aliqua Lege sæpe occurrit, ut in festis & jejuniis; vel quando dubium est an res egeat dispensatione: vel quando occurrit gravis ac urgens necessitas dispensandi, nec potest recurri ad Papam, aut periculum est in mora ob scandalum, aut gravissimum detrimentum imminens. Nam in his casibus

ex

ex communi sententia censetur potestas dispensandi Episcopo concessa; cum hoc postulet bonum commune, sitque necessarium ad ordinarium & rectum regimen animarum.

2. Episcopus vel Archiepiscopus non habet potestatem dispensandi in Legibus Concilii provincialis, aut nationalis, nisi ex concessione ejusdem Concilii vel Papæ. Quia sunt Leges conditæ authoritate superiori: nam Concilium provinciale est unum corpus mysticum habens propriam & distinctam jurisdictionem majorem jurisdictione singulorum Episcoporum, qui proinde subjiciuntur ejus Legibus. Aliud est de Legibus latis ab Episcopo in Synodo diœcesana, vel de consensu Capituli. Nam Episcopus habet potestatem ordinariam in iis dispensandi, quia sive in Synodo, sive in Capitulo, tota potestas condendi Leges penes Episcopum est; neque ex Episcopo & Parochis aut Canonicis, fit corpus mysticum, quod jurisdictionem habeat majorem jurisdictione Episcopali.

3. Archiepiscopus non habet potestatem ordinariam dispensandi in Legibus Episcoporum suæ provinciæ. Quia non est superior Episcopi, neque ejus diœcesanorum, nisi cum actu visitat diœcesim, aut in casu appellationis.

Nota. Prælati, qui habent potestatem dispensandi quoad Leges, vota, & juramenta, possunt etiam secum dispensare saltem indirectè, committendo scilicet alteri potestatem dispensandi secum. Quia Prælati non sunt deterioris conditionis quàm subditi, qui in promptu habent à quo possint dispensationem accipere. Imò id possunt etiam directè & immediatè per se: quia hoc nullo iure prohibetur. Nec repugnat, quòd quis in se exerceat jurisdictionem omnino voluntariam, quæ non fit condemnativa nec absolutiva: nam ad hoc per se non requiritur distinctio personarum.

Quæst. II. *An peccat qui dispensat etiam in propria lege sine justa causa?*

Resp. Affirm. Ita communiter. Quia 1. irrationabiliter ab onere liberat eum, qui non est eximendus: quod est peccatum acceptionis personarum, & contra justitiam distributivam. 2. Superior ex officio tenetur procurare bonum commune per legum observationém, & fideliter ac prudenter uti sua potestate, in ædificationem, non in destructionem; quod non facit dispensans sine justa causa, sed potius dissipat crudeliter, ut ait S. Bernardus lib. 3. de consid. 3. Unicuique aperit aditum ad transgrediendas Leges, ut ait Concil. Trident. sess. 20. cap. 18. Enim verò subditi facilè putant idem sibi licere quod aliis, qui nullam specialem causam habent, & quorum exemplo ad violationem Legum incitantur.

Hinc sine causa dispensans peccat mortaliter si materia gravis est. Ita *Covar. Suarez, Sanchez, Valent. & alii*. Nam peccat in re gravi contra officium proprium, contra bonum commune, item contra charitatem, præbendo multis occasionem peccandi. Peccat verò venialiter, per se loquendo, si materia levis est: nempe si obligatio Legis sit tantùm sub veniali.

Hinc peccat etiam subditus, qui dispensationem petit sine justa causa: nam inducit superiorem ad peccandum; imò qui ultrò oblatam acceptat, quia cooperatur peccato superioris.

Nota. 1. Non requiritur talis causa dispensandi, propter quam superior teneatur dispensare; sed ea sufficit, quæ apta sit ad movendum rationabiliter superiorem ut benigniùs agat cum inferiore, illum liberando ab obligatione Legis, quæ alioqui non desineret: & tunc dispensatio data vocatur gratia.

2. Si causa talis sit, ut superior saltem ex charitate teneatur dispensare, non idcirco subditus liber est ab obligatione, si negetur dispensatio. Quia per hanc causam sine authoritate superioris non tollitur obligatio Legis.

3. Ex jure Canonico, triplex est generatim causa justa dispensandi, scilicet, pietas, necessitas, & utilitas communis, vel etiam privata petentis, quæ redundet in bonum commune; nam dispensatio debet semper saltem mediatè & ultimatè cedere in bonum commune: alioquin est illicita & infidelis, ut docet Suarez post S. Thom. Sufficit tamen, quòd detur propter bonum rationabile personæ privatæ, quod in aliorum damnum non cedat: hoc ipso enim redundat in bonum commune postulantis, ut superior singulorum etiam bonum procuret, quantùm fieri potest absque jactura boni communis. Quare S. Thomas docet dispensationem rectè dari, quando Lex, quæ communitati expedit, huic personæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum majoris boni.

Quæst. III *An dispensatio sine justa causa scienter data, valida est?*

Resp. 1.

Resp. 1. Ex communi Theologorum sententia, est valida, quamvis illicita, si detur à Legislatore, vel ab ejus successore aut superiore. Quia obligatio Legis positivæ, sicut ipsa Lex, ut sit & perseveret, pendet à libera voluntate Legislatoris, & à libera applicatione juris, quod habet ad obligandum: Ergo etiam pendet à libera voluntate succedentis cum æquali potestate, & à fortiori superioris. Ergo si Legislator, vel ejus successor, aut superior, non vult subditum Lege obligari, revera is non obligatur. Et verò Legislator potest sine justa causa tollere obligationem Legis respectu omnium, ipsam Legem abrogando: Ergo à fortiori potest illam tollere respectu aliquorum in certis casibus, dispensando cum illis, licèt remaneat respectu aliorum.

Equidem Legislator non potest ferre Legem sine justa causa, quia non potest sine justa causa obligare subditos. At potest, etiam sine justa causa, non obligare: nam ad hoc sufficit quòd obligare nolit. Ergo cum Legislator possit sine justa causa nolle obligare, potest etiam sine justa causa non obligare.

Resp. 2. Invalida est dispensatio sine justa causa data ab inferiore & delegato. *Ita omnes, teste Suarez.* Quia inferior & delegatus non habet potestatem dispensandi sine justa causa: nam superior non censetur talem potestatem ei concedere, cùm id non possit licitè; non enim censetur velle peccare. Non minùs autem peccaret superior, si inferiori concederet potestatem dispensandi sine justa causa, quàm si ipse sine ea dispensaret. Porro hoc est discrimen inter superiorem & delegatum, quòd superior habeat ex vi muneris sui potestatem dispensandi, & Lex pendeat ab ejus voluntate: at delegatus non habet potestatem nisi eam, quàm superior ei concedit.

Hinc Episcopus, justa causa deficiente, invalidè dispensat in Lege jejunii, abstinentiæ &c. *Covarr. Navarr. Sylvest. & alii.*

Quæst. IV. *An licet uti dispensatione valida sine justa causa obtenta?*

Resp. Non licet, sed subditus ea utens peccat eadem specie peccati, cujus est violatio illius Legis. Quia quamvis non ampliùs obligetur ex vi Legis humanæ ad actionem vel omissionem per illam præscriptam, cùm talis obligatio sublata sit per dispensationem; obligatur tamen ad illam ex vi Legis naturalis præcipientis uniformitatem membrorum in servanda Lege propter bonum commune, & vetantis ne quis ab onere communi se subtrahat sine justa causa, & ne pars absque ratione discrepet à suo toto, nam (ut ait S. August. lib. 2. Confess. cap. 8.) *Turpis omnis pars est suo universo non congruens*, scilicet sine rationabili causa, qualis non est dispensatio injusta & repugnans bono communi. Enim verò Legislator ipse peccat, si sine rationabili causa Legem suam non servet: Ergo etiam & ipse subditus. Ob eamdem rationem, cessante causa dispensationis, cessat usus ejus esse licitus.

Qui tamen tali dispensatione utitur, non incurrit censuras & pœnas Lege humana impositas; quia per dispensationem validam tollitur obligatio orta à Lege humana: quare solùm peccat contra Legem naturalem præcipientem idem, ad quod alii tenentur. Cujus quidem peccati gravitas & species petenda videtur à gravitate materiæ, & species actus per Legem humanam præscripti, in quo Lex naturalis præcipit conformitatem. Nam Legis naturalis obligatio accommodatur materiæ gravitati, & eam præscribit ex eodem motivo, quo Lex humana. Unde videtur peccare mortaliter contra temperantiam, qui non servat Legem jejunii ex dispensatione sine justa causa obtenta. Alii tamen censent talem tantùm obligari ex justitia legali aut distributiva, & Legem naturalem tunc non tam severè obligare.

Obj. 1. Subditus utens dispensatione sibi concessa quamvis sine justa causa utitur jure suo. Ergo non peccat. *Resp.* Nego ant. Quia tenetur adhuc servare Legem. Nam quamvis non obligetur amplius ex vi Legis humanæ, tamen adhuc ad actum, in quo dispensatus est, obligatur ex vi Legis naturalis, præcipientis uniformitatem, & vetantis ne quis ab onere communi se subtrahat sine justa causa, qualis non est dispensatio injusta & irrationabilis.

Obj. 2. Ergo nullum est discrimen inter dispensatum sine justa causa, & non dispensatum.

Resp. Neg. Hoc enim inter utrumque intercedit discrimen, quòd sic dispensatus obligetur tantùm vi Legis naturalis, nec contrahat pœnas ac censuras per Legem inflictas. At non dispensatus obligatur non solùm vi Legis naturalis uniformitatem inter membra ejusdem communitatis præcipientis, sed etiam vi Legis humanæ. Unde non servando Legem, incurrit pœnas per Legem inflictas, & graviùs peccat, qui peccat

con-

contra duplicem obligationem, alter verò contra unicam.

Nota. Quamvis inferior dubitet utrùm ratio petendi dispensationem sit sufficiens, non tamen peccat illam sincerè proponendo superiori, aut utendo dispensatione, si detur; modò dubium deponat conformando judicium suum judicio superioris, qui prudenter judicasse, causam dispensandi sufficientem fuisse præsumendus est, nisi oppositum constet, aut sit multò probabilius.

Quæst. V. *Quandonam dispensatio invalida est ex parte petitionis?*

Resp. Nulla est dispensatio, si sit subreptitia vel obreptitia. Quia tum superior non intendit dispensare, nec dispensat nisi sub hac tacita conditione: *Si res ita sit, & nihil occultetur*, propter quod dispensaturus non esset, aut saltem nisi cum certo onere vel limitatione; nec voluntarium est, si ignoretur quod agitur, ex cap. 7. de fide instrument. ubi Innocentius III. ait, *Si tales per suppressionem veritatis, aut falsitatis expressionem, litteras nostras etiam certas constiterit impetrasse, carere volumus impetratis: & eis non obstantibus, ad voti executionem compelli.*

Dispensatio autem subreptitia est ea, quæ obtinetur per reticentiam veritatis exprimendæ, seu eorum, quæ exponi debent in petitione juxta jus & stylum. Obreptitia est, quæ obtinetur per expressionem falsitatis, qua cognita, non fuisset data dispensatio. Hæc vocatur etiam aliquando subreptitia, & utraque sæpe in jure confunditur, eo quod utraque nullas vires habeat.

Itaque invalida est dispensatio 1. Si reticeatur licèt inculpatè aliquid ad rem petitam spectans, vel aliquid eorum, quæ secundùm jura & stylum exprimi debent, ex cap. 2. de *filiis presbyt. in 6.* quia superior non intendit dare dispensationem, nisi adsint conditiones, quæ ad ipsam intrinsecè spectant, & quæ jus, stylus, consuetudo, & Leges seu regulæ Cancellariæ exigunt, ut cognoscatur qualis sit gratia, quæ postulatur; & sine horum omnium cognitione superior non vult dare gratiam qualis petitur, cùm eam ut talem ignoret. 2. Nulla est, si obtineatur ex causa finali falsa, cap. 20. *de rescript.* quia superior non vult dispensare sine justa & vera causa, nec potest censeri velle peccare. Idem dic si duæ causæ allatæ sint, una vera, & altera falsa, & vera per se non sufficit ad dispensationem æquam & rationabilem, secùs si sola causa impulsiva sit falsa, *ex eod. cap.* Causa autem finalis est ea, quæ immediatè pertinet ad rem petitam, & ob quam conceditur gratia, ita ut ea non existente, aut nullo modo, aut non nisi cum quibusdam conditionibus & limitationibus concessa fuisset. Causa verò impulsiva dicitur ea, propter quam dispensans faciliùs dispensat, ita tamen ut sine illa secundùm rectam rationem & causæ meritum dispensaturus esset eodem modo.

Quæst. IV. *An valet dispensatio, si post petitionem causa cesset?*

Resp. 1. Nulla est dispensatio, si ejus causa finalis non subsistat tempore, quo conceditur à Papa vel Pœnitentiario, cap. 9. *de rescript. in 6.* quia non volunt concedere dispensationem, nisi ob causam, quæ tunc subsistat: alioqui essent iniqui dissipatores, & sine causa dispensarent. Idem est si causa non perstet eo tempore, quo Commissarius nempe Episcopus vel Confessarius dispensat: quia cessante causa finali mandati cessat mandatum, si res integra sit, ex cap. 30. *de preb. in 6.* At hìc antequam Commissarius dispenset, res est adhuc integra. Præterea Commissarius non potest dispensare nisi sub hac conditione apponi solita, aut saltem subintellecta, *si preces veritate nitantur*; quæ exigit ut causa finalis verè perstet tempore, quo datur dispensatio, & quo examinata precum veritate, executioni mandatur à Commissario: alioquin delegaretur potestas dispensandi sine causa existente, quod illicitum est. Hinc si ob causam legitimandæ prolis ex consanguinea susceptæ petatur dispensatio in impedimento, sed ante obtentam vel à Commissario datam dispensationem proles moriatur, non valet, nec potest executioni mandari.

Resp. 2. Si post dispensationem obtentam, examinatam, & datam à Commissario cesset causa finalis ante illius usum, v. g. proles moriatur ante contractum matrimonium, controversia est. Alii putant tunc etiam valere dispensationem super impedimento: quia in litteris dispensatorris conceditur dispensatio sub hac sola conditione jam posita; *si preces veritate nitantur*, cùm nempe à Commissario examinatur petitio dispensationis. Sanchez verò cum multis docet generatim tunc cessare dispensationem. Quia superior non

vult

vult eam valere in cafu, quo ceffat ejus caufa legitima: alioqui peccaret, effetque iniquus difpenfator, concedendo facultatem agendi contra Legem non fubfiftente jufta caufa. Unde in omni difpenfatione fubintelligitur hæc conditio, *Modo caufa permaneat tempore executionis*. Idque videtur certum dum difpenfatio non eft fuper impedimento, fed fuper obfervantia alicujus præcepti, v. g. officii, jejunii &c. Tunc enim fi ante illius ufum caufa ceffet, manet obligatio fervandi præceptum: quia non eft mens fuperioris ab ea liberare fine caufa fubfiftente tempore, quo urget ipfa obligatio; cùm hoc non poffit licitè velle: & quia Lege naturali, à qua nemo poteft difpenfari, pars tenetur fe toti conformare, ceffante caufa exemptionis.

Item fi initio ufus fubfiftebat caufa, fed poftea ceffet, & difpenfatio habeat effectum fucceffivum, fitque virtualiter multiplex; tum hæc quoque ceffat, ceffante ejus caufa. Sic fi quis propter infirmitatem, quæ perpetua fore videbatur, à Lege jejunii difpenfationem fine limitatione obtinuiffet, fi poftea convalefcat, rurfus tenetur jejunare. Quia cùm obligatio jejunii fit fucceffiva & multiplex, five cùm tot fint obligationes jejunandi, quot funt dies Quadragefimæ, non poffunt tolli, nifi per totidem difpenfationes; nam pro fingulis diebus opus eft difpenfatione virtualiter nova, ac proinde requiritur jufta caufa, quæ fingulis illis diebus fubfiftat. Nec debet præfumi effe mens fidelis difpenfatoris velle liberare ab aliqua obligatione fine jufta caufa fubfiftente tempore obligationis, cùm licitè non poffit.

Si verò difpenfatio fit fuper impedimento matrimonii, vel irregularitate feu inhabilitate, & jam executioni mandata fuerit, non ceffat difpenfatio ceffante caufa: ut fi quis ob parentum inopiam difpenfationem ad Ordines obtinuit, fed poft fufceptos Ordines ceffat paupertas, non ideo ceffat difpenfatio fuper irregularitate, fed talis licitè exercet Ordines: quia non redit impedimentum femel abfolute fublatum per difpenfationem; & quia *factum legitimè retractari non debet, licèt cafus poftea eveniat, à quo non potuit inchoari*. Reg. 37. Jur. in 6.

CAPUT VII.

De Abrogatione & Ceffatione Legis.

Nota. Legis abrogatio, derogatio, & ceffatio inter fe differunt. Nam abrogatio eft totius Legis abolitio: Derogatio eft Legis adhuc vigentis imminutio fecundùm aliquam fui partem, feu abolitio partis Legis: *Derogatur Legi, cùm pars detrahitur: abrogatur Legi, cùm prorfus tollitur*, l. 120. §. *de verbor. fignif.* Ceffatio vero eft fimplex & pura defitio Legis per fe ipfam.

Quæft. I. *An Lex poteft validè & licitè abrogari?*

Refp. 1. Princeps poteft validè, etiam fine jufta caufa, abrogare Legem à fe, vel à fuo prædeceffore, aut inferiore latam. Probatur 1. pars. Quia Lex pofitiva, ut fit, & ut confervetur, pendet à libera voluntate Legislatoris: nam Lex eft actus, & applicatio poteftatis præcipiendi, & obligandi fubditos. Hæc autem applicatio eft actus liber voluntatis Legislatoris. 2. Quia qui fuccedit Legislatori cum pari poteftate, poteft id totum quod Legislator poterat. 3. Quia jus & voluntas fuperioris prævalet juri & voluntati inferioris.

Refp. 2. Inferiores non poffunt abrogare Leges fuperiorum fine eorum conceffione, ex *Clement. de elect.* Quia poteftas & voluntas inferioris non poteft prævalere poteftati & voluntati fuperioris: alioqui inferior effet ipfo fuperiore fuperior.

Refp. 3. Legem fine jufta caufa abrogans peccat. Nam bono communi nocet, & parit contemptum Legum, ac inconftantiam regiminis. Non peccant tamen fubditi non fervando Legem fic abrogatam, quia ejus obligatio fublata eft refpectu omnium, cùm validè fit abrogata.

Nota. Lex abrogatur tripliciter. 1. Per fimplicem revocationem. 2. Per defuetudinem, vel contrariam confuetudinem exprefsè aut tacitè à fuperiore approbatam, vel legitimè præfcriptam. 3. Per aliam Legem, qua vel declaretur revocatio prioris, vel contrarium priori Legi ftatuatur: nam fi Lex pofterior ftare nequeat cum priori, illam revocat, cùm ei opponatur. Leges tamen fpeciales per pofteriores generales non abrogantur, fine expreffa mentione, vel claufula faltem generali exprefsè derogatoria. Quia, ut docent communiter Canoniftæ,

nonistæ, Princeps censetur ignorare Legem specialem, cujus expressam mentionem non facit, vel cui non derogat exprefsè. Unde cùm voluntas non feratur in incognitum, non censetur velle illi derogare per Legem generalem carentem clausula derogatoria Legis specialis, ex c. 1. *de constit. in 6.*

Quæst. II. *Quandonam Lex cessat per seipsam?*

Resp. Ex communi sententia cessat 1. Quando elapsum est tempus, ad quod lata est. 2. Quando propter mutationem materiæ, vel circumstantiarum, facta est injusta, aut inutilis bono communi: nam Lex omnis est essentialiter honesta & utilis communitati. 3. Quando cessat respectu communitatis tota & adæquata ratio seu causa finalis propter quam lata est. Nam Lex non obligat, nisi quamdiu Legislator vult ut obliget; imò Lex ipsa saltem ex parte est ipsa Legislatoris jus suum ad obligandum subditos applicantis voluntas moraliter perseverans; unde Lex non perseverat, nisi eadem voluntate moraliter perseverante. At voluntas obligandi non perseverat moraliter cessante tota & adæquata causa, propter quam Lex lata est: nam cessat volitio cessante motivo volendi, seu causa finali propter quam volumus; actus enim volendi, nec esse nec perseverare potest sublato ejus objecto formali, nempe motivo.

Si tamen ratio seu causa Legis cesset solùm respectu aliquorum privatorum, Lex non cessat, sed semper obligat etiam illos privatos. *Ita Suarez, Azor, Layman, & alii commun.* Quia Legislator vult, ut omnes Lege teneantur, quamdiu illa Lex utilis est bono communi, & honestè servari potest. Nam Legis observatio in tali casu confert ad illius vigorem ac robur, & ad bonum commune exigens membrorum conformitatem: alioquin daretur subditis occasio sæpe eludendi Leges: nam sibi quisquis facilè fingeret finem Legis respectu sui cessare. Quare bonum commune exigit, ut tunc Lex obliget.

CAPUT VIII.

De Lege pœnali, & irritante.

Nota. Lex pœnalis est ea, quæ pœnam exprefsè apponit transgressoribus. Alia est purè pœnalis, & alia mixta.

Quæst. I. *An extant Leges pœnales?*

Resp. 1. Ex communi sententia, extant Leges pœnales mixtæ, quæ obligant in conscientia absolutè sub culpa & pœna. Nam Lex pœnalis mixta est ea, quæ præcipit aliquid faciendum vel omittendum, & simul pœnam transgressoribus imponit; ideoque duo præcepta continet, unum faciendi, vel omittendi aliquid: aliud subeundi pœnam appositam, si secùs fiat. At omne præceptum legitimum obligat in conscientia. Ergo. Et verò impositio obligationis ad utrumque bono communi expedit, & sæpe necessaria est: nam sæpe una obligatio sine altera non esset satis efficax ad consequendum finem Lege intentum; utraque autem simul valdè urget observationem Legis.

Porrò Leges, in quibus apponitur pœna cum verbis præcipiendi vel prohibendi, sunt pœnales mixtæ, nisi Legislator, vel consuetudo declaret esse purè pœnales. Nam Lex aliquid præcipiens vel vetans, non apponendo pœnam, obligat absolutè sub culpa: Ergo etiam sic obligat apponendo pœnam; nam pœna præcepto apposita, non tollit ejus obligationem, sed potiùs confirmat.

Resp. 2. Extant etiam Leges purè pœnales. Nam Lex purè pœnalis est ea, quæ præcipit tantùm disjunctivè, ut vel fiat id quod statuitur, vel certa pœna subeatur: unde unicum continet præceptum, illudque disjunctivum, scilicet faciendi, omittendive aliquid, vel subeundi pœnam aliquam, si illud fiat aut omittatur. At extant ejusmodi Leges aliquæ: nam tales sunt constitutiones seu Leges quarumdam Religionum, ut de sua testatur S. Thom. 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad 1. Et verò quidni darentur tales Leges, cùm sæpe magis expediant saluti ac bono spirituali subditorum? Sæpe enim per illas subditi sufficienter impelluntur timore pœnæ ad actum præscriptum, & tollitur periculum peccandi, quod aliàs esset.

Observ. 1. Duplex est pœna, una propriè dicta, quæ est malum seu incommodum aliquod naturæ, vel voluntati contrarium, ad vindicandam culpam aliquam inflictum. Et altera impropriè dicta, quæ est onus quoddam vel incommodum impositum non propter culpam, sed propter aliam causam, puta ut illius metu impellamur ad aliquid faciendum, vel omittendum. De hac intelligi debet regula 23. Jur. in 6. *Sine culpa, nisi subsistit causa, non est aliquis puniendus.*

2. Lex purè pœnalis obligat quidem in conscientia & sub culpa, sed solùm

disjun-

disjunctivè vel ad actum præscriptum, vel ad pœnam impropriè dictam subeundam: quia alterutrum tantùm præcipitur. Hinc subditus omittendo actum peccat, nisi paratus sit ad pœnam illam subeundam: nam semper est contra rectam rationem & legem divinam, non obedire superiori præcipienti, eo modo scilicèt & quatenus præcipit.

3. Lex certam pœnam apponens, cognoscitur esse purè pœnalis, vel ex verbis Legislatoris, quibus declaret se velle obligare disjunctivè tantùm ad actum aut ad pœnam, vel ex ipsa forma Legis, ut si disjunctivè præcipiatur vel prohibeatur aliquid, v. g. *Nullus tales merces evehat, vel solvat 50. nummos*: tunc enim datur optio ad alterutrum: vel si Lex non feratur per modum præcepti aut prohibitionis, *Qui venaturus est, centum libras solvet*: nisi pœna sit gravissima, vel censura; aut ex circumstantiis, aut materia verosimiliùs appareat contrarium. Item Lex purè pœnalis cognoscitur ex communi sapientum interpretatione, vel ex consuetudine, quæ est optima Legum interpres.

Quæst. II. *An & quando Lex pœnalis obligat ad subeundam pœnam ante omnem sententiam Judicis?*

Nota. Pœna alia est lata, quæ ipso facto, seu sola culpæ admissione infligitur per Legem; & altera ferenda, quæ statuitur infligenda per Judicem. Item duplex est sententia Judicis, una condemnatoria, per quam reus à Judice condemnatur ad certam pœnam; altera criminis declaratoria, per quam Judex declarat aliquem incidisse in crimen, propter quod pœna ipso facto contrahitur, & eam subeundam esse. Hìc non agitur de pœna sententiæ ferendæ; nam patet reum non obligari ad eam persolvendam: donec Judex eum condemnaverit. Lex enim statuit solùm eam à Judice esse infligendam.

Resp. Ex communi sententia, reus tenetur ante sententiam Judicis, etiam declaratoriam, subire pœnas ipso facto latas, sive illæ pœnæ sint passivæ, quæ nullam rei actionem requirant, ut sunt censuræ, irregularitas, privatio vocis passivæ & activæ, irritationes contractuum, inhabilitas; sive sint privativæ, quæ irritent actum vetitum, & reum inhabilem reddant, licèt executioni mandari nequeant sine rei actione; sive sint activæ, sed moderatæ, ut sunt recitatio aliquarum precum, jejunium, moderata corporis castigatio, mulcta pecuniaria, & similes. Constat 1. Ex communi Ecclesiæ sensu & usu. 2. Quia Legislator potest per suam Legem infligere & exequi pœnas ejusmodi, quoties hic modus infligendi, & obligandi ad illas necessarius est, aut valde expedit bono communi, sicut reipsa sæpe expedit. Nam Legislator habet potestatem ad ea omnia, quæ expediunt bono communi. 3. Non minor est potestas obligativa in Lege, quàm in sententia Judicis; cùm Lex sit actus immediatè procedens à Principis potestate, sententia verò sit à potestate delegata Principis; & Legislator potest per suam Legem infligere & exequi pœnam, quam potest per Judicem, qui ab eo totam suam potestatem accipit, quando per talem modum exequendi pœnam, pœna non redditur nimis acerba, & moraliter impossibilis. Ergo si reus tenetur subire & exequi pœnam per sententiam Judicis inflictam, tenetur etiam subire & exequi pœnam per Legem inflictam, si illa pœna ut statim & ante omnem sententiam à reo persolvenda, non sit nimis acerba, & moraliter impossibilis. Quod addo, quia lex humana debet esse tolerabilis, & accommodata imbecillitati ac conditioni humanæ; alioquin esset occasio multarum transgressionum, & ideo magis obesset quàm prodesset.

Resp. 2. Ex communi sententia reus non tenetur ante sententiam declaratoriam subire pœnam ipso facta latam, quæ executioni mandari nequit sine actione rei, si illius executio sit admodùm acerba & difficilis, ut confiscatio omnium bonorum, privatio beneficii justè possessi &c. nisi addantur aliæ voces plus significantes, v. g. ut nulla alia præmissa monitione, & ante omnem declarationem, & promulgationem sententiæ sit privatus beneficio &c. Quia 1. communis usus tales Leges sic interpretatur: & aliunde voces *ipso facto*, *ipso jure*, in illis Legibus positæ sufficientem effectum habent: nam significant ad pœnam statutam contrahendam non requiri sententiam condemnatoriam, sed sufficere declaratoriam, faciuntque ut pœna illa extendatur ac retrotrahatur usque ad diem commissi criminis: ita ut alienatio v. g. bonorum à die commissi criminis facta, rescindi queat. 2. Cap. 19. *de hæret. in* 7. cùm statutum esset, bona hæreticorum esse ipso Jure confiscata, mox additur, ne executio confiscationis fiat ab ullo Principe sæculari, donec à Judice competente sen-

sententia super eodem crimine fuerit promulgata.

Quæst. III. *An ignorantia excusat à reatu pœnæ?*

Resp. 1. Omnis ignorantia, quæ excusat à culpa, excusat etiam à reatu, seu debito pœnæ propriè dictæ, ex cap. 9. *de cler. excomm.* Quia pœna propriè dicta statuta est ob culpam, & hanc necessariò supponit. Ergo quod tollit culpam, tollit meritum, ac reatum pœnæ.

Hinc 1. Qui Legem aliquam non servavit ex ignorantia inculpabili, non tenetur in conscientia ad pœnam subeundam, quamvis Lex eam imponat ipso facto. Quòd si condemnetur à Judice, quia non potest probare suam inculpabilem ignorantiam, de qua certus est, potest pœnam vitare, modò id sine publica resistentia & scandalo fiat. 2. Ignorantia excusans à culpa, excusat etiam ab irregularitate ex delicto: quia hæc est propriè pœna, aut saltem eam ut causam supponit: secùs de irregularitate ex defectu, quia non est propriè pœna, nec supponit culpam, sed solùm factum aliquod, quod non impedit ignorantia.

Resp. 2. Ignorantia excusans à culpa mortali, licèt non excuset à veniali, excusat à pœna gravi Legis. Quia gravis pœna non imponitur per Legem humanam, nisi propter gravem culpam: nam Lex humana debet esse tolerabilis, & accommodata conditioni humanæ, nec moderationem rationabilem & æquitatem excedere debet. Quòd si pœna sit levis, & talis, quæ cadere possit in culpam venialem, tunc ignorantia non excusans à veniali, non excusabit ab illa.

Resp. 3. Ignorantia, quæ non excusat à culpa gravi, non excusat à pœna, nisi in Lege addatur verbum, quod dolum aut scientiam requirat. Quia cum tali ignorantia ponitur culpa, propter quam pœna statuitur.

Dixi, *nisi in Lege* &c. propter quasdam Leges, in quibus additur: *Qui scienter, vel temerè hoc fecerit; si quis præsumpserit*, aut aliud æquivalens, quod scientiam requirit. Tunc enim pœna non contrahitur, nisi culpa fiat ex scientia, vel ex ignorantia affectata, quæ æquiparatur scientiæ: quia Legislator (ut verba Legis indicant) non vult punire transgressionem Legis licèt mortalem, nisi habeat talem modum gravitatis, ut nempe fiat ex certa scientia, & temeritate, quæ circumstantia multùm auget culpam. Hinc ignorantia affectata numquam excusat à pœna gravi, quia meritò æquiparatur scientiæ, cum includat scientiam periculi directè voliti, contemptum Legis, temeritatem ac præsumptionem; & auget culpam propter majorem affectum peccandi.

Resp. 4. Ignorantia licèt invincibilis solius pœnæ non excusat à pœna, quæ saltem non sit censura. Quia 1. ignorantia solius pœnæ non excusat à culpa, propter quam est obligatio ad pœnam Lege statutam. Et ideo Deus infideles pœna æterna ob peccata mortalia punit, quamvis invincibiliter ignorent talem pœnam illis debitam esse. Item homines mortis pœna mulctant fures, quamvis eam ignorantes. 2. Pœna non debet esse voluntaria sicut culpa: imò magis est pœna dum est involuntaria.

Sed an qui ponit actum aliquem Lege divina & humana prohibitum, excusatur à pœna Legis humanæ, si ignoret inculpabiliter solam Legem humanam?

Resp. Non videtur excusari, regulariter loquendo. Quia talis ignorantia non tollit omnem causam pœnæ, nempe culpam. Nam in hoc casu violatur culpabiliter Lex divina, & Lex humana non solùm intendit punire transgressionem suam voluntariam, sed etiam culpam contra Legem Dei commissam: & aliunde notitia pœnæ non est necessaria ad contrahendam ipsam pœnam. Hinc rebaptizans fit irregularis ex delicto, licèt ignoret invincibiliter Legem Ecclesiasticam de hoc latam, si norit divinam.

Dixi *irregulariter*. Nam 1. excipiuntur censuræ, à quibus excusat semper ignorantia invincibilis Legis Ecclesiasticæ, eo quòd requirant contumaciam contra Legem Ecclesiasticam, qua caret is, qui ignorat invincibiliter talem Legem. 2. Si pœna extraordinaria sit, minui debet: quia minor est contemptus, ideoque culpa minorem pœnam meretur.

Quæst. IV. *Quid est Lex irritans, & quinam ejus effectus?*

Resp. 1. Lex irritans est ea, quæ statuit actum aliquem esse invalidum. Constat autem actum, qui fit contra talem Legem, esse nullum etiam in foro conscientiæ: Quia in Ecclesia & in Republica est potestas legitima irritandi actus: sive præscribendo certam formam actui, cujus defectus impediat actuum valorem & obligationem; sive subditos reddendo inhabiles ad certos actus.

actus. Nam talis potestas ad bonum commune, & rectam ac efficacem gubernationem requiritur, cùm sine tali potestate fraudes, pericula, aliaque gravia incommoda impediri sæpe nequeant.

Resp. 2. Invincibilis ignorantia Legis irritantis non impedit irritationem actus factam immediatè propter bonum commune. *Indubitatum est apud omnes*, ait Suarez. Quia irritatio non supponit culpam, cùm imposita sit non propter illam, sed propter bonum commune, quod postulat ut Lex irritans habeat effectum suum pro isto & omni alio casu. Ergo à fortiori nec metus gravis impedit irritationem actus, alioquin homines sumerent occasionem incutiendi metum ad eludendam Legem; quod bono communi multùm obesset, & in grave reipublicæ detrimentum redundaret. Nec potest quis derogare bono communi, cedendo proprio.

Resp. 3. Lex irritans simul & prohibens actum, obligat in conscientia ad vitandum illum actum. Quia Lex illa continet præceptum prohibens. Lex verò purè irritans actum, non obligat ad illum vitandum: quia Lex illa non continet præceptum omittendi actum, quem irritat, & ad finem talis Legis sufficit irritatio actus absque obligatione abstinendi ab illo. Hinc Lex irritans renuntiationem hæreditatis paternæ factam à filia dote contenta, dum nuptui collocatur, non obligat illam ad non renunciandum.

Lex autem censetur purè irritans, quando ejus verba nullam continent prohibitionem, sed præcisè actum irritans, nisi contrarium ex materia, fine, vel circumstantiis, aut usu colligatur, ut contingit in Legibus Ecclesiasticis irritantibus, & quoties inhonestum est velle facere actum, qui non potest fieri validè, v. gr. matrimonii contractum.

Resp. 4. Lex ipso facto irritans obligat in conscientia ad ea omnia, quæ per se ex irritatione sequuntur. Nam talis Lex actum, quem irritat, privat omni usu ac utilitate morali: ad hoc enim ipso facto irritatur, ut omni utilitate morali careat. Ergo omnis moralis usus illius illicitus ac vetitus est vi Legis irritantis, & non tantùm vi Legis naturalis: alioqui talis actus non privaretur per Legem irritantem omni morali utilitate, si adhuc licitus esset illius usus in ordine ad effectus morales. Ergo etiam vi Legis irritantis obligamur ad omnia, ad quæ tenemur ex natura rei, ac proinde Lege naturali ex hypothesi nullitatis actus.

Hinc v. gr. Lex ipso facto irritans acquisitionem fructuum beneficii, hoc ipso privat illam omni utilitate morali, & sic reddit omnem illius usum moralem illicitum; ac proinde non solùm vi Legis naturalis, supposita nullitate actus, sed etiam vi Legis humanæ actum illum irritantis, tenetur subditus in conscientia fructus illos restituere.

Resp. 5. Lex non irritans ipso facto actum, sed solùm præcipiens ejus irritationem, non obligat privatas personas ante sententiam Judicis, ad irritandum actum: nam irritatio est actus proprius potestatis publicæ, & ita si non fit per Legem, fieri debet per Judicem, cui soli illam Lex præcipit. Neque etiam obligat ad ea, quæ ex actus irritatione per se consequuntur, quia nondum est irritatio actus ante sententiam Judicis.

CAPUT IX.

De Privilegio & Consuetudine.

Quæst. I. QUid, & *quotuplex est Privilegium?*

Resp. Privilegium est facultas constans ac permanens, à superiore concessa, agendi vel non præstandi aliquid contra, vel præter Legem. Hinc differt à dispensatione, quæ solùm est ad actum vel casum particularem, nec est permanens, sed transiens, & semper est relaxatio Legis. Dividitur præcipuè 1. in reale, quod conceditur ratione rei, muneris, conditionis vel status; & in personale, quod directè conceditur ratione seu intuitu personæ. Hoc affixum est personæ, & cum ea extinguitur, *regul. 7. Jur. in 6.* Reale verò affixum est rei, & cum ea perseverat, & perit. 2. In privilegium contra Legem, quo datur exemptio ab oneribus communibus; & in privilegium præter Legem, quo conceditur aliqua facultas, iis, quibus de jure non competit, sed sine ullius damno, nec contra Legem aliquam. Prius est odiosum, & strictæ interpretationis, cùm gravet alios, nisi datum sit in favorem causæ piæ vel publicæ, aut communitatis Religiosæ. Posterius est amplæ interpretationis, quia nullos gravat.

Quæst. II. *Quis Privilegium concedere potest?*

Resp. Is omnis & solus, qui potest Legem ferre, & iisdem, quibus potest Legem ferre, nempe subditis; potest tamen & aliis non sibi subditis aliquid circa se suaque concedere, quod jure communi non haberent.

Nota. Juxta Canonistas in generali concessione, specialissima non comprehenduntur, nisi sufficienter exprimantur, ex regul. 81. Juris in 6. *In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus.*

Quæst. III. *Quot modis Privilegium amittitur?*

Resp. His. 1. Per illius abusum, accedente sententia judicis: *quia Privilegium meretur amittere, qui præmissa sibi abutitur potestate, cap.* 24. *de privileg.* 2. Per non usum spatio sufficienti ad præscribendum, si gravet alios, ex cap. 15. *de privileg.* Quòd si non gravet, non amittitur per præscriptionem: nam alii contra privilegiatum præscribere nequeunt, cum ipsorum nihil intersit. 3. Per revocationem concedentis aut successoris expressam, & privilegiato significatam, vel per Legem revocatoriam promulgatam. Quæ tamen concessa sunt in remunerationem servitiorum, vel ex pacto, & cum onere adjuncto ac præstito, non possunt revocari, nisi ex gravi causa pertinente ad bonum commune, & quidem cum juris ablati compensatione.

Porrò Privilegium non cessat morte concedentis: nam *decet concessum à principe beneficium esse mansurum*, reg. 16. Jur. in 6. At cessat per se, cessante causa, ob quam datum est, quando versatur circa obligationem dividuam ac successivam, quam tollit, ut dixi de dispensatione. Quia superior non intendit concedere exemptionem, quæ duret contra Legem, cessante causa, cùm id licitè non possit: sic privilegium alicui datum non recitandi horas ob gravem causam, hac cessante cessat.

Nota. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Regulares possunt in foro conscientiæ uti Privilegiis suis, quæ sunt expressè revocata per Concilium Tridentinum.*

Quæst. IV. *Quid est consuetudo?*

Resp. Hìc sumitur pro frequentia actuum externorum similium liberè factorum à majore saltem parte communitatis. Nomine actuum intellige etiam omissiones. Duplex est, nempe facti, & juris. Consuetudo facti est ejusmodi frequentia, sed non habens vim Legis, defectu conditionum ad hoc requisitarum. Consuetudo juris est talis frequentia habens vim Legis, sive est jus ex illa frequentia ortum. Unde can. 5. dist. 1. definitur, *Jus quoddam moribus institutum, quod pro Lege suscipitur, cum deficit Lex.*

Quæst. V. *An & quæ consuetudo habet vim Legis?*

Resp. 1. Consuetudo honesta, & bono communi utilis; inducta liberè & publicè à communitate, cum animo inducendæ obligationis, accedente consensu Principis personali vel legali, habet vim Legis, & obligat in conscientia. Quia 1. ita docent omnes Theologi & Canonistæ, estque communis Ecclesiæ sensus. 2. Ex S. August. epist. 86. *In his rebus, de quibus nihil certi statuit Scriptura divina, vox populi vox Dei, vel instituta majorum pro Lege tenenda sunt.* 3. Ex L. 32. & 33. §. *de Lege.* 4. Quia tali consuetudini nihil deest ut vim Legis habeat. Nam est materia proportionata, potestas, & voluntas obligandi communitatem sufficienter exteriùs declarata.

Est autem duplex consuetudo vim Legis habens, nempe præscripta, & non præscripta. Prior est ea, quæ longi temporis diuturnitate vim Legis obtinet per consensum legalem Principis. Tempus autem longum in Jure dicitur tempus saltem 10. annorum, quod debet esse continuum, nec interruptum per actus contrarios superioris resistentis, vel populi eam interrumpentis. Consuetudo non præscripta, & tamen vim Legis habens, est ea, quæ sine diuturnitate longi temporis vim obtinet per consensum Principis personalem, saltem tacitum, Principe videlicet sciente & non impediente. id quod fit, cùm posset facilè impedire, deberetque, nisi tacitè consentiret.

Resp. 2. Ut consuetudo vim Legis habeat & obliget, hæ conditiones ex communi sententia requiruntur. 1. Ut sit honesta, & utilis bono communi. Nam talis debet esse Lex essentialiter. Hinc consuetudo non potest habere rationem Legis, si sit noxia, vel inutilis, vel contra bonos mores; sed est mera corruptela.

2. Ut inducatur à communitate perfecta per actus voluntarios & publicos. Nam actus iterati non inducunt consuetudinem vim Legis habentem, nisi ratione consensus communitatis; qui per tales actus declaretur, & cui Princeps se accommodat.

Porrò

Porrò censetur fieri à tota communitate, quod fit à majore illius parte, *ex L. 19. §. ad municip.*

3. Ut actus, ex quibus oritur consuetudo, fiant cum animo inducendæ obligationi: quia consuetudo non habet vim obligandi, nisi voluntate populi, cui Princeps consentit. Hinc consuetudines inductæ tantùm devotionis causa, & sine animo se obligandi, non obligant, ut consuetudo per quotidie recitandi Salutationem Angelicam ad pulsum campanæ.

Consuetudo autem censetur esse inducta animo obligandi se, & revera obligare 1. Si ita Doctores communiter sentiant. Nam communis sensus prudentum & peritorum evidentiam moralem parit, in rebus ab hominum opinione & usu pendentibus, in quibus se habent ut multitudo testium omni exceptione majorum. 2. Si consuetudo sit rei gravis ac difficilis, & tamen diu, constanter, & communiter servetur à majore parte communitatis: plurimi enim non solent citra motivum obligationis ita convenire in ejusmodi actibus. 3. Si viri prudentes & timorati malè sentiant de non servantibus consuetudinem, aut populus inde scandalizetur. 4. Si Prælati, vel Magistratus puniant, vel graviter reprehendant eos, qui non servant consuetudinem, id enim non fit, nisi violetur aliqua obligatio.

4. Ut adsit Principis consensus, vel personalis, vel saltem legalis. Quia Lex & vis Legis non potest esse nisi ab habente potestatem Legislativam, ideoque nec sine illius consensu. Princeps autem consentit personaliter, cum per se immediatè consentit, vel dando licentiam ut inducatur consuetudo obligans, vel approbando consuetudinem expresè aut tacitè. Consentit legaliter quando ipse, vel prædecessores ejus tulerunt aut receperunt Legem, qua approbantur consuetudines rationabiles & legitimè præscriptæ.

Quæst. VI. *An consuetudo potest abrogare Legem?*

Resp. 1. Nulla consuetudo potest abrogare Legem naturalem. *Ita omnes*. Quia hæc statuit solùm ea, quæ necessariò & ex natura rei agenda vel omittenda sunt ad vivendum honestè. Hinc, cap. ult. *de consuetud.* Gregor. XI. ait: *Cùm tantò sint graviora peccata, quantò diutiùs infelicem animam detinent alligatam; nemo sanæ mentis intelligit naturali juri, (cujus transgressio periculum salutis inducit) quacumque consuetudine, quæ dicenda est veriùs in hac parte corruptela, posse aliquatenùs derogari*. Neque etiam potest abrogare Legem Evangelicam, quia Deus vult illam integram servari usque ad consummationem seculi. Præterea cùm utraque Lex lata sit à Deo, nullus homo potest eam abrogare: nam potestas & voluntas inferioris non potest prævalere potestati & voluntati superioris.

Resp. 2. Consuetudo, si sit rationabilis & legitimè præscripta, habet vim abrogandi Legem humanam. *Ita omnes*. Constat 1. ex Jure, tum civili. l. 32. §. de Legib. *Rectissimè illud receptum est, ut Leges non solùm suffragio Legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur*. Tum canonico, cap. ult. cit. de consuet. *Licèt longævæ consuetudinis non sit vilis authoritas, non tamen est usque adeo valitura, ut vel juri positivo debeat præjudicium generare, nisi fuerit rationabilis, & legitimè sit præscripta*. 2. Quia posita tali consuetudine, Princeps consentit saltem legaliter, ut Lex non ampliùs obliget. Obligationis autem perseverantia, sicut ejus impositio, pendet à libera voluntate Principis.

Dixi, *si sit rationabilis &c.* Nam ex cap. cit. & ex consensu Doctorum, hæc duo requiruntur. Jam verò ut consuetudo sit rationabilis, non debet Legi naturali, aut evangelicæ, aut debito ordini, aut immunitati Ecclesiasticæ adversari: nec à jure canonico reprobari, nec peccandi licentiam aut occasionem præbere, vel alia ratione communitati nocere, nec aliquam indecentiam continere; & præterea debet reipsa expedire, Legem tunc jam non obligare, ne scilicet peccata multiplicentur, neve subditi ad observantiam rei difficilis tamdiu astringantur.

Ut autem sit legitimè præscripta, debet esse continuata toto tempore requisito ad præscribendum, non contradicente superiore. Sed cùm hoc tempus non sit in jure definitum quoad Leges, secundùm multos requiritur idem tempus, quòd ad præscriptionem bonorum ac jurium statutum est. Quare Leges civiles 10. annis præscribuntur; Ecclesiasticæ verò, cum sint jura Ecclesiastica, 40. annis præscribuntur, si non resistat superior. Ita *S. Antoninus, Navarr. Azor, Fagnanus, Suarez*, asserens hanc esse communem sententiam. Nec obstat, quòd requirantur 100. an-

ni ad præſcribendum bona propria Eccleſiæ Romanæ, quia Leges Pontificiæ ſunt Leges totius Eccleſiæ. Sed alii volunt Leges etiam Eccleſiaſticas præſcribi decennio; quia, inquiunt, ad hanc præſcriptionem requiritur & ſufficit longum tempus, quod in jure civili cenſetur ſpatium 10. annorum: & jus civile valet in rebus Eccleſiaſticis, quando jure canonico præter illud nil conſtitutum eſt. Non eſt autem conſtitutum jure canonico, ut ad abrogandam Legem Eccleſiaſticam tempus longius quàm 10. annorum requiratur.

Obj. 1. Illud, cap. 3. de conſuetudine: *Conſuetudo, quæ canonicis obviat inſtitutis, nullius debet eſſe momenti.* Et illud, cap. 8. de ſententia & re judicata: *Licèt uſus vel conſuetudinis non minima ſit authoritas, numquam tamen veritati, aut Legi præjudicat.* *Reſp.* In illis capitulis agitur de conſuetudine, quæ ſit contra rectam rationem, & debitum ordinem; vel de conſuetudine reprobata, aut cui ſuperior contradicit; non verò de conſuetudine rationabili, & legitimè præſcripta.

Obj. 2. Conſuetudo contra Legem non eſt rationabilis: nam fit per actus pravos & prohibitos, ideoque contra rationem. Ergò non poteſt abrogare Legem. *Reſp.* Conſuetudo contra Legem humanam non eſt quidem rationabilis, quando incipit, donec completa ſit per longum tempus ad præſcriptionem requiſitum: unde tunc non excuſat à tranſgreſſione Legis. At conſuetudo, quæ non adverſatur Legi divinæ, nec bono communi, nec debito ordini, & cui per longum tempus Legiſlator non reſiſtit, cenſetur ſufficienter rationabilis ad abrogandum Legem humanam.

Obj. 3. Ad præſcriptionem validam bonorum requiritur bona fides continua præſcribentis. Ergo cùm major pars populi agentis contra Legem ſine conſenſu Principis non ſit bonæ fidei, ſaltem prioribus annis, non poteſt præſcribere contra Legem. *Reſp.* Bona fides continua requiritur ad præſcriptionem bonorum, non verò ad præſcriptionem Legum. Ratio diſparitatis eſt, quia per præſcriptionem bonorum transfertur eorum dominium invito domino, ad lites aliaque incommoda vitanda: quare ſi valeret in bonis præſcriptio malæ fidei, aperiretur via fraudibus & rapinis, majoribuſque incommodis, quàm ſint ea, quæ Lex præſcriptionis vitare intendit. At præſcriptio contra Legem non fit invito Legiſlatore, ſed eo conſentiente legaliter, & habente poteſtatem abrogandi conſuetudinem Legi contrariam.

Obſerva 1. Juxta communem ſententiam, conſuetudo contra Legem præſcribit, licèt ignoretur à Principe: quia ad hoc ſufficit conſenſus legalis, qui habetur in jure canonico & civili ſupra cit. Hoc eſt, ſufficit quòd conſuetudo ſit rationabilis, & certo tempore duraverit, ſuperiore non contradicente: quippe Princeps generatim conſenſit, ut omnis ejuſmodi conſuetudo Legem abrogaret, hoc ipſo quòd ipſe, vel ejus prædeceſſor Legem de hoc tulit vel recepit, vel id uſu receptum non improbavit. Neque Leges requirunt ut Princeps norit conſuetudinem, ſed ſolum ut conſuetudo ſit rationabilis & legitimè præſcripta. Imò ſi hanc norit, & perſonaliter conſentiat ut Lex non ampliùs obliget, hoc ipſo Lex non obligat. Nam (ut paſſim docent Theologi & Canoniſtæ, teſte Leſſio) ut conſuetudo tollat Legem, ſolùm requiritur, ut paſſim non ſervetur, quando occurrit ſervanda, ſciente Principe, & non ſe opponente: dum enim ſcit Legem ſuam non ſervari, & ſilet, cenſetur conſentire ut non ſervetur, ne Reſpublica perturbetur, peccata multiplicentur &c.

2. Ut Lex toti Eccleſiæ communis abrogetur in aliqua tantùm provincia per deſuetudinem, vel conſuetudinem, contrariam, ſatis eſt ut non ſervetur à majore parte provinciæ, non contradicentibus ſuperioribus toto tempore ad præſcriptionem requiſito. Sic in quibuſdam diœceſibus conſuetudo abrogavit Legem communem jejunandi in vigiliis Sancti Thomæ, & Sancti Bartholomæi, & ſervandi eorum feſtum. Item conſuetudo veſcendi carnibus diebus Sabbati à feſto Nativitatis Chriſti uſque ad feſtum Purificationis incluſivè, abrogavit in variis diœceſibus Legem communem abſtinendi à carnibus ſingulis Sabbatis totius anni. Nam conſuetudo ſpecialis legitimè præſcripta abrogat Legem ſpecialiter, ubi viget ipſa conſuetudo; abrogat autem generaliter, ſi ſit generalis.

3. In dubio an Lex abrogata ſit, ipſa obligat. Nam Lex lata obligat quandiu non conſtat eam non vigere. Quia Lex eſt ſemper in poſſeſſione obligandi, & in dubio non amittitur poſſeſſio. Deinde in dubio tutior pars ſemper eligi debet.

4. Cùm Lex tota poſſit conſuetudine abrogari, à fortiori Lex pœnalis poteſt con-

consuetudine fieri non pœnalis, & Lex mixta fieri pure pœnalis. Item consuetudo potest derogare Legi, seu tollere partem Legis, remanente alia.

5. Præter consuetudinem hic intelligitur etiam desuetudo, seu non usus. Porrò consuetudo Legem abrogans inchoatur, saltem plerumque, per actus peccaminosos priorum, qui Legem non servant: deinde continuatur plerisque bona fide agentibus, & putantibus Legem jam non vigere: demum exacto decennio, vel quadragesimo anno, definit obligatio Legis.

Quæst. VII. *An consuetudo etiam immemorialis potest abrogari per Legem contrariam subsequentem?*

Resp. Affirm. ex cap. 1. *de constit. in 6.* Quia consuetudo non habet vim nisi authoritate Principis illam approbantis, qui eadem authoritate potest eam reprobare. Præterea consuetudo præcedens non habet majorem vim quàm Lex præcedens, quæ tamen potest abrogari per consuetudinem contrariam subsequentem.

Non abrogatur tamen consuetudo particularis per Legem contrariam, nisi rectè præsumatur Princeps illam nosse saltem confusè, & voluisse eam abrogare, ex caput 1. *de constit. in 6.* Hinc consuetudo particularis unius provinciæ non abrogatur per Legem generalem totius Ecclesiæ, vel Regni; nisi in Lege fiat ejus mentio specialim, vel per clausulam generalem dicatur: *Non obstante quacumque consuetudine etiam immemoriali:* quia alioquin Princeps præsumitur ignorare consuetudinem particularem, ideòque non voluisse illam abrogare; & jus statuit, ut aliter talis consuetudo non abrogetur. Econtra quia consuetudines universales præsumuntur esse notæ Principi, abrogantur eo ipso quòd Princeps fert Legem contrariam, etiam sine clausula universali derogatoria, quia videlicet statuit contrarium consuetudinis sibi satis notæ.

APPENDIX.

Ad usum Missionariorum.

Quæst. I. Utrum Missionarii teneantur proponere, atque inculcare Fidelibus ab ipsis baptizatis jus positivum Ecclesiæ?

Resp. Affirm. Etenim per baptisma Ecclesiæ potestati, & Legibus subjiciuntur, ut ii, qui in aliquam societatem cooptantur, illius Legibus subduntur. Missionarii autem, obligationes explicare, & inculcare debent novis Fidelibus, quas subeunt dum Ecclesiæ potestati subjiciuntur; adeoque jus positivum Ecclesiasticum, sive præcepta, quibus Ecclesia, quotquot ipsius potestati subsint, obligare contendit. Quamobrem supremæ Inquisit. decreto, approbante etiam Innocentio X. ann. 1646. definitum, ac sub pœna etiam excommunicationis latæ sententiæ Missionariis mandatum fuit, ut jus positivum Ecclesiasticum enunciarent, observandumque præciperent.

En dubium Sac. Congr. propositum.

„ Utrum Christiani Chinenses sint obli„ gati ad observantiam juris positivi, quan„ tùm ad jejunia, confiteri semel in anno, „ communicari & festa servare, eo modo, „ quo obligantur Indi in nova Hispania, & „ in Insulis Philippinis, juxta dispositionem „ Papæ Pauli III. pro Indis Occidentalibus, „ & Meridionalibus?

„ Censuerunt, jus positivum Ecclesiasti„ cum de jejuniis absolute obligare Chi„ nenses; & à Missionariis hoc esse illis „ enunciandum: attenta verò Regionum, „ & Personarum qualitate, locum esse, si „ Sanctissimo placuerit, dispensationi, quæ „ fuit aliàs à fel. record. Paulo III. Indis „ concessa, qua obtenta, satagant Missio„ narii Sanctæ Matris Ecclesiæ pietatem il„ lis patefacere, quibus ea, quæ in univer„ sum indixit, magna ex parte benignè re„ mittit, & indulget.

„ Censuerunt etiam, præfatos Chinen„ ses obligari ad Sacramentalem Confes„ sionem semel in annò, & Missionarios „ hujusmodi obligationem debere eis notifi„ care.

„ Idem prorsus censuerunt quoad sacram „ communionem semel in anno sumendam. „ Quo verò ad executionem tempore statu„ to, hoc est in Paschate, id esse intelli„ gendum nisi adsit legitimum impedimen„ tum, aut grave periculum immineat. Cu„ randum tamen, ut intra duos, vel tres „ menses, ante vel post, Paschati proximos, „ quatenus sine discrimine fieri possit, sin „ minus alio quovis tempore, infra decur„ sum unius anni à Paschate inchoandi, „ omnino communicent.

„ Demum censuerunt, Chinenses ad fi„ dem conversos teneri omnino festa ser„ vare; Missionarios etiam teneri hoc eis „ notificare: locum tamen esse, si Sanctissi-

„ mus annuat, limitandi eis numerum die-
„ rum festorum, juxta formam privilegii à
„ Paulo III. Indis concessi.

Nota. Paulus III. concessit, ut Indi tenerentur tantùm ad abstinendum ab operibus servilibus, in diebus Dominicis, Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniæ, Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, Corporis Christi; nec non Nativitatis B. Mariæ, Annunciationis, Purificationis, Assumptionis; & Beatorum Apostolorum Petri & Pauli. Ita Verricellus de Apostol. Miss. tit. de Privileg. Reg. quæst. 98. §. 20. Subdit autem non constare Innocentium X. hujusmodi privilegium extendisse ad Chinenses.

Quæst. II. *Utrum Missionarii teneantur proponere jejunia, festa & alia Ecclesiæ præcepta servanda ad normam Kalendarii, quod Romana servat Ecclesia?*

Resp. In iis Regionibus & locis, in quibus novæ stabiliuntur Ecclesiæ, vel jam stabilitæ sint juxta Romanæ Ecclesiæ ritum, Latini Missionarii Romanæ Ecclesiæ Kalendarium, quoad jejunia, & festa proponere, & servare tenentur. Curare enim debent, ut quoad fieri possit, novæ Ecclesiæ, Romanæ omnium Ecclesiarum Matri, & Magistræ conformentur. Sed ubi Kalendarium Romanum, hoc est, juxta Gregorianam emendationem, non vigeat, sed vetus à Nicena Synodo ad annum usque 1582. universim receptum, deinceps vero, permittente etiam Apostolica Sede, in aliquibus locis usque ad hodiernum diem usurpatum, cogere non debent Fideles ad jejunia, & festa servanda juxta Kalendarium Gregorianum. Nam Apostolica Sedes Orientales, Anglos, Ibernos, aliosque Populos vetus Kalendarium retinentes, ad novi suceptionem non adigit. Hinc proposito dubio à Patriarcha Ethyopiæ, *An tolerari debeat, ut Abissini Pascha celebrent alia Dominica præter illam, in qua ab Ecclesia Romana celebratur?* Supremæ Inq. decreto, die 27. Julii ann. 1631. resolutum fuit; *nihil esse innovandum circa celebrationem Paschatis, nisi aliquid interveniat, quod sit in contemptum Religionis, & fidei*. Imò si in Regione aliqua præter paucos Missionarios Latinos, alii non sint qui novum Kalendarium usurpent; poterunt, & ipsi antiquo juxta loci consuetudinem uti: ut in quadam Cong. Romæ habita pro Missione Theatinorum in Georgiam, die 31. Aprilis 1631. decretum fuit, verbis, quæ sequuntur. *Circa petitionem, ut Missionariis liceat uti veteri Kalendario, & circa illud se accommodare Georgianis, omnes concorditer affirmarunt: quia alii Latini, præter ipsos in Iberia non sunt*. Id etiam concessum fuit Missionariis Cappuccinis in nonnullis Armeniæ urbibus, die 3. Februarii 1623. ac deinceps aliis.

Nota. Quamquam Orientales nulla lege teneantur novum Kalendarium recipere, tamen Græci & Albanenses, qui in Italia, & in Insulis Italiæ adjacentibus degunt, licèt Orientalis Ecclesiæ disciplinam servent, secundum hujusmodi Kalendarium debent, *Universalis Ecclesiæ jejunia & festa celebrare, ut puta, jejunium quadragesimale, Pascha, Ascensionem Domini, Pentecosten, Natalem Domini, Circumcisionem, Epiphaniam, & cætera hujusmodi, quæ in Latina & Græca Ecclesia æque celebrantur*, ut habetur Const. *Etsi Pastoralis*, Sanctissimi D. N. BENEDICTI XIV. §. 9.

Quæres. Utrum ii, qui celebrato Paschate juxta proprium Kalendarium, in locum veniant, ubi juxta diversum Kalendarium aliquot jejunii dies superſint, ac Pascha sit celebrandum, jejunare, ac Paschatis festum cum loci Incolis, servare teneantur?

Resp. Verricellus negativè, secluso scandalo, quia mens Ecclesiæ est, quadraginta dierum jejunium ante Pascha præcipere, & semel tantùm in anno Fideles ad Paschatis celebrationem obligare. Hos verò, hujusmodi præceptis satisfecisse, statuitur. Sed licèt id nemo in controversiam revocet, dum de iis agitur, qui in locis veluti Peregrini versentur, ac proprium adhuc Kalendarium servent; tamen jure atque meritò dubitatur, dum de iis verba fiant, qui è Regione discedant, ubi ex consuetudine vetus Kalendarium teneantur adhibere, atque in locum veniant, ubi illicò novi observationi subjiciantur, vel vicissim. Orientales v. g. & qui vetus Kalendarium servant reliqui, dum in Urbis collegia, sive Monachorum proprii Ordinis conventus veniunt, statim novi Kalendarii usum recipiunt, ac si ad Patriam redeant, statim vetus juxta loci morem usurpant. Ii ergo ea lege, sive consuetudine, qua loci in quem veniant Kalendarium servare debent, obligantur etiam ad jejunandum, ac festum servandum, ut ibi fit, quamvis hæc antea fecerint; quemadmodum à prosequendo jejunio, & festo celebrando, excusantur, si in locum veniant, dum hæc ibi pera-

peracta sint, licet ipsi juxta alterius loci Kalendarium, nondum absolverint.

Quares iterum. Num universim excusentur Fideles à jejunio, festisque servandis, si in locum veniant, ubi hæc celebrata sint, dum ipsi secundum Kalendarium propriæ Ecclesiæ nondum quadragesimale jejunium absolverint, nec Pascha celebraverint?

Resp. Verricellus: Hos excusari à jejunio prosequendo, servandisque festis, si in locum venerint, ubi Pascha sit celebratum; teneri autem ad Confessionem, & Eucharistiæ communionem; quia Confessionis, communionisque præcepta à loco non pendent; pendet vero jejunii, Paschatisque celebrandi præceptum: Sed id non ita facile est universim probandum. Primum, quia nemo negat, non excusari, qui in fraudem legis, hoc est vitandi jejunii, festique caussa, in locum illum se conferant; nec eos, qui in locis versentur, in quibus ii reperiantur, qui juxta ipsorum Kalendarium jejunia, festaque celebrent, ut v. gr. si Armenus Liburnum veniat, ubi Catholicis Armeni ritus, ex conniventia Sacræ Congregationis de Propaganda fide die 27. Septembris anno 1699. permissus est usus antiqui Kalendarii, donec ad Gregoriani observantiam disponantur, cum onere tamen abstinendi ab operibus servilibus in festis juxta Kalendarium Gregorianum occurrentibus, & audiendi sacrum. Tum enim, cum iis jejunium prosequi, & Pascha deinceps celebrare tenentur. Deinde, si Sacerdotes essent, quos Verricellus loquitur homines, officium sacrumque facere deberent ad normam Kalendarii, quo ad diem usque illum usi essent. Eccur ergo eodem modo jejunia prosequi & Pascha etiam celebrare, si commode possint, non tenebuntur? Ait Verricellus, jejunii festique præceptum à loco pendere. Sed ipso fatente, non ita à loco pendent isthæc præcepta, ut is, qui celebravit jam Pascha secundum proprium Kalendarium, jejunare, & Paschatis festum servare debeat in loco, ubi juxta diversum Kalendarium jejunandum sit adhuc, & Pascha celebrandum. Numquid ergo, ita sunt cum loco in quo versamur hæc duo præcepta conjuncta, ut si in loco jejunandum sit, ac festum servandum, ab ipso nullo modo pendeant, ac fideles, qui jam præcepta illa servaverint, non obligent; pendeant vero, dum ibi jejunia, festaque celebranda sint, quæ Peregrinis adhuc servanda forent? Demum Græci, qui in Italia sunt, non tenentur Sabbato jejunare, & alia Latinæ Ecclesiæ propria jejunia servare, ut non debent Latini in Oriente, Orientalis Ecclesiæ jejunia observare, sed quisque propriæ Ecclesiæ præcepta adimplere debet. Ergo qui in locum veniat, ubi juxta usurpatum ibi Kalendarium Pascha celebratum sit; non vero juxta proprium, aut generali lege, qua propriæ Ecclesiæ jejunia servare tenetur; aut ea, qua Ecclesia quadraginta dierum jejunium, fidelibus omnibus ante Paschatis celebrationem indicit, vel etiam fortasse illa, qua ad proprii Kalendarii observationem adigitur, si sine gravi incommodo possit, obligatur ad absolvendum quadragesimale jejunium, & Pascha, quomodo possit, celebrandum.

Quæst. III. *Utrum nova Ecclesiæ, vel Romani Pontificis leges, & Constitutiones, quæ pro tota Ecclesia feruntur, Græcos, Orientalesque obligent, quin expresse nominentur?*

Resp. Negat id Verricellus; contra vero Fr. Carolus Franciscus à Breno tuetur, novas Romani Pontificis Leges, & Constitutiones, quæ ad universam Ecclesiam diriguntur, Orientales quoque comprehendere, eas scilicet, in quibus *neque Orientalis, neque Occidentalis mentio fiat Ecclesiæ, sed quibus supremus Pontifex in genere, pro cura, quam gerit pastorali, incommodis, abusibusque emergentibus occurrere studens, universo sibi concredito gregi, quidpiam præcipiat, vel pœnis interpositis prohibeat, & interdicat*. At, quamquam hæ duæ opiniones, invicem pugnare videntur; tamen facile conciliantur, si quo sensu ab Auctoribus explicatur, utraque accipiatur. Verricellus enim de Constitutionibus Ecclesiæ loquitur, quæ ad illa disciplinæ capita pertineant, in quibus Latina ab Orientali omnino dissidet. At palam est has Constitutiones ad Orientales non extendi. Nam Concilium Lateranense sub Innocentio III. Innocentius IV. aliique Romani Pontifices, qui de Orientalibus quidpiam statuere, semper declararunt, *subsistendos esse ritus, mores, consuetudinesque Græcorum, quæ in parte, nec fidei Catholicæ adversantur, nec periculum generant animarum, aut Ecclesiasticæ derogant honestati*. Ut in supra laudata Const. *Etsi Pastoralis &c.* Igitur Constitutiones, in quibus agitur de disciplina, quæ propria sit Ecclesiæ Latinæ, à materia ipsa, de qua agunt, ad solos Latinos coarctantur, juxta generales declarationes, quæ ritus moresque Orientalium probant, sive permittunt.

Quam-

Quamobrem hujus generis Constitutiones, nisi expresse de Orientalibus disponant, ad ipsos non sunt extendendæ. Durissimum enim esset, inquit Verricellus, cogere Orientales redeuntes ad obedientiam Sedis Apostolicæ ad observandas omnes Constitutiones novas Romanorum Pontificum: atque ad ritus, consuetudinesque mutandas, quæ periculum non generant animarum, nec sunt Ecclesiasticæ honestati contrariæ.

At P. à Berro Constitutiones indicare videtur, quæ latæ sint pro tollendis abusibus, qui sunt vel esse possunt utrique Ecclesiæ communes, hoc est, quibus pœnæ statuuntur, ut ea è medio tollantur, vel impediantur, quæ Ecclesiasticæ derogant honestati, vel periculum generant animarum; aut ut executioni mandentur præcepta, quæ ad utramque Ecclesiam pertinent. Id autem verum est, ac Sacræ Congregationis Decretis omninò consonum. Dum enim Romani Pontifices, pro pastorali, quam gerunt, dominici Gregis cura, ex universa Ecclesia, se se abusus tollere velle declarant, ac ea amovere, quæ in ruinam cadunt animarum; & Ecclesiasticis pœnis, oves omnes sibi concreditas student ad æternæ salutis viam revocare; præsumendum omninò est, velle omnes omninò obligare, dum ad universam Ecclesiam Constitutiones dirigunt, ac excludunt neminem. Hinc supremæ Inquisitionis decreto anno 1631. die 4 Julii definitum est, Orientales tribus in casibus Romanorum Pontificum Constitutionibus comprehendi. Primum, dum agunt de fidei dogmate. Deinde dum expresse Pontifex eos designat, ut in casu Schismaticorum in Bulla Cœnæ. Demum, dum de iis implicitè disponit, ut in casibus appellationis ad futurum Concilium, deferentium arma ad Infideles, & similia. Et anno 1639. die 7. Augusti, ad dubium propositum à P. Michaele Angelo Albertino Societ. Jesu: *Num Catholici ritus Græci habitantes in Insulis Maris Ægæi comprehendantur censuris reservatis Sedi Apostolicæ, & præsertim in Bulla Cœnæ?* Responsum fuit, *Affirmativè, quod attinet ad executionem Bullæ Cœnæ. Idem dicendum de aliis æque generalibus. Sed tamen possunt excusari ex aliquo capite* v. gr. *ignorantiæ*.

Atque hinc habes ad Orientales quoque spectare, decreta omnia Conciliorum, quæ in Occidente celebrata sunt, qua parte fidei dogmata definiuntur, vel ea vitari præcipitur, quæ sint bonis moribus contraria, vel Ecclesiasticæ derogant honestati. Item Constitutiones cum pœnis in iis contentis, quibus Pius V. Innocentius X. Alexander VII. Innocentius XI. Alexander VIII. Clemens XI. aliique Romani Pontifices damnaverunt propositiones hæreticas, erroneas, falsas, scandalosas, temerarias &c. Ac demum Constitutiones Sanctissimi Domini nostri Benedicti XIV. quibus Confessarii prohibentur à Pœnitente nomen complicis exquirere; facultate privantur absolvendi complices in peccatis contra sextum præceptum; & pœnis subjiciuntur Confessarii sollicitantes ad turpia pœnitentes. Vide Constitutionem *etsi Pastoralis*, pluries laudatam, in qua §. 9. declarat, Græcos subjici *omnibus & singulis Constitutionibus, contra sollicitantes præsertim in Confessione editis, quæ in singulas Nationes universim vires suas extendunt, & Latinos æque ac Græcos amplitudine sua comprehendunt*.

Nota 1. Si nova Ecclesiæ, vel Romani Pontificis lex, sub ea conditione sit lata, ut in locis non obliget, nisi postquam in iis sit publicata, ut est v. gr. Tridentinum Decretum, quo irrita matrimonia clandestina declarantur, *ut in unaquaque Parochia post triginta dies suum robur habere incipiat, à die publicationis in eadem Parochia factæ numerandos*, vim obligandi non habet, nisi facta priùs publicatione. Nam lex non obligat, nisi qua ratione Legislator subditos vult obligare.

Nota 2. Decreta Congregat. Generalis de Propaganda Fide, *quotiescumque sint à Præfecto ejusdem firmata, & à Secretario subscripta vim, & valorem habere Constitutionis Apostolicæ*, decrevit Urbanus VIII. ejusque Decretum confirmavit Innocentius X. die 30. Julii 1652. occasione litterarum Fratris Antonii à Sancta Maria Ordin. Minor. Strict. Obs. S. Francisci, in quibus asserebatur, in Insulis Philippinis Missionarios fuisse, qui spargerent: *Decreta prædicta Congr. facere tantùm opinionem probabilem, ac esse puram & simplicem declarationem, unde posse etiam contrarium defendi*. Hanc autem vim habent decreta hujusmodi ex auctoritate, quam huic Congregationi concessit Gregorius XV. Constit. quæ incipit *Imperscrutabili*, 10. Kalend. Julii 1622. in qua ait, ut hujus Congregat. Cardinales, *omnia & singula negotia ad fidem in universo mundo propagandam pertinentia cognoscant, & tractent, & graviora, quæ tractaverint, ad nos referant; alia verò per seipsos decidant, &*

expe-

expediant pro eorum prudentia. Missionibus omnibus ad prædicandum & docendum Evangelium, & Catholicam doctrinam, superintendant: Ministros necessarios constituant, & mutent. Nos enim eis tam præmissa, quàm omnia, & singula desuper necessaria, & opportuna (etiamsi talia fuerint, quæ specialem, specificam, & expressam requirant mentionem) faciendi, gerendi, tractandi, agendi, & exequendi, plenam, liberam, & amplam facultatem, auctoritatem, & potestatem, Apostolica auctoritate, earumdem tenore præsentibus concedimus, & impartimur. Igitur, quæ fiunt ab hoc Sacr. Congr. Decreta, habent à Summi Pontificis auctoritate vim Constitutionis Apostolicæ, atque ut vim obligandi obtineant, sat est, inquit Verricellus quæst. 224. *Ut authentica copia petentibus detur, atque à Præfectis Missionum suis Missionariis intimetur.*

Nota 3. Si Missionarii, sive Episcopi censeant non expedire novam legem Ecclesiasticam, vel isthæc Decreta publicare, quod prudenter credant, in illa Provincia impedimento esse posse Infidelium conversioni, ac Fidelibus apostatandi occasionem afferre; novæ legis, vel Decreti, publicationem suspendere possunt, ut resolutum fuisse in quadam Congr. à Doctissimis Theologis, refert Verricellus, tit. 3. de legibus, quæst. 78. num. 3. Tum enim prudenter opinantur, Pontificem vel Sac. Congr. Cardinales, qui hujusmodi Decretis communi Fidelium bono, & utilitati prospicere volunt, nolle, ut in ea Provincia in qua nil boni, & plurimum mali sint allaturi, publicentur. Tenentur verò Apostolicam Sedem, vel Sacr. Congr. consulere, eique circumstantias omnes explicare, ut ex instructione, quam inde accipient, quid ipsis agendum sit, & qua ratione se gerere debeant, intelligant.

Nota 4. In casibus alicujus difficultatis, controversiæ, & declarationis Decretorum Romani Pontificis, sive Sacr. Congregationis, ne privatis dissidiis, & controversiis, ac dissona, circa ea quæ fideles docere debent, doctrina, fidelibus scandalo sint, & infidelibus ludibrio exponant Religionem, & Apostolicam Sedem; tenentur recurrere ad eandem Sedem Apostolicam, vel Sacr. Congregationem de Propaganda Fide; ac resolutioni, sive explicationi, quam inde habebunt, omnino acquiescere: quemadmodum ab eadem Congregatione, approbante etiam Innocentio X. Decretum fuit die 27. Martii ann. 1631.

Quæst. IV. *Utrum Patriarchæ & Episcopi Orientales dispensare possint Fideles ipsis subjectos, à Romani Pontificis legibus, & ab iis quæ ex universali Orientalis Ecclesiæ consuetudine pendent?*

Resp. Ordinaria potestate non posse; posse autem ex Romani Pontificis concessione. Utraque responsionis pars iis argumentis ostenditur, quæ Antoine affert cap. 6. quæst. 1. de legibus. Nam Episcopi, ac etiam majores Orientalis Ecclesiæ Patriarchæ, ut, Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus, & Constantinopolitanus, Romano Pontifici, ejusque legibus, ac etiam consuetudinibus, quibus universalis Orientalis Ecclesiæ disciplina continetur, subjecti sunt. Inferior autem, nequit se, sibique subjectos, à lege solvere, quæ à superiore sit lata, & cui sit ipse subjectus. Hinc cum Stephanus Patriarcha Armenus anno 1289. nobiles nonnullos dispensasset, ut in tertio consanguinitatis gradu Matrimonium contraherent; Gregorius ejus Successor, conjuges monuit nullum fuisse ita contractum Matrimonium. Et cùm petiissent à Bonifacio VIII. dispensationem, Epistola, quæ est 268. lib. 4. ita rescripsit, *Solus Papa Romanus potest in universalibus legibus dispensare, qui legibus solutus est.* Et infra, *dictus Stephanus in hoc dispensare non potuit, propter quod non dispensator extitit, sed deceptor.* Et Sanctissimus D. N. Benedictus XIV. Const. Incipiente, *Demandatam cælitus*, *quæ inducta fuerat* ab Euthymio Archiepiscopo Tyri, & Sidonis, *auctoritate propria, inconsultoque Romano Pontifice, nonnullarum Ecclesiæ Græcæ consuetudinum, immutationem revocat*, ac omnino irritam declarat, sicut etiam *innovationem, & abstinentiarum relaxationem, & coarctationem in detrimentum veteris Ecclesiarum Græcarum disciplinæ*, à Cyrillo Antiocheno Patriarcha factam, *deficiente auctoritate Apostolicæ Sedis*: atque decernit quoad ritus, & mores Ecclesiæ Græcæ; *nemini licuisse, aut licere, quovis titulo, & colore, aut dignitate, etiam si Patriarchali, aut Episcopali præfulgeat, quidquam innovare, aut aliquid introducere, quod integram, exactamque eorumdem observationem imminuat.* Vide infra appendicem ad tractatum de jejunio, & notam ad quæst. 4. cap. 111. de impedimentis Matrimonii.

TRACTATUS DE PECCATIS.

CAPUT PRIMUM.

De Peccati natura, divisione, distinctione, & gravitate.

Quæst. I. *Quid est peccatum propriè dictum?*

Resp. Est Legis divinæ violatio, seu actus liberè factus vel omissus contra Legem Dei. Nam 1. est Legis divinæ violatio, ex S. Ambrosio lib. de Paradiso, cap. 8. *Quid est peccatum, nisi prævaricatio Legis divinæ, & cælestium inobedientia præceptorum?* Et ex Augustino lib. 22. contra Faustum cap. 27. *Peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum aliquid contra Legem Dei æternam.* Ubi sub facto, dicto, concupito, comprehenditur omisso: nam nomine actus in moralibus intelligitur etiam omissio, quia hæc habetur, ut actio in ordine ad mores & culpam; & omittens id quod facere tenetur, censetur moraliter facere contra id quod tenetur facere. Imò omissio pura libera, si detur, est moraliter & interpretativè operatio, quatenus est virtuale & interpretativum libertatis exercitium. Nam si positis omnibus ad volendum & agendum prærequisitis, voluntas abstinet ab omni actu, tunc liberè non vult, liberè non agit: & perinde se habet in æstimatione prudenti, atque in ordine ad imputabilitatem, ac si positivè nollet, positivè vellet non agere: proindeque tunc virtualiter & interpretativè exercet libertatem suam, virtualiter & interpretativè volendo non agere. Ratio est, quia omnis & sola violatio Legis divinæ est offensa Dei, ideòque peccatum. Porrò cùm Lex divina naturalis & positiva præcipiat observationem omnis præcepti humani legitimi, & omnis potestas sit à Deo: qui illud non servat, violat Legem divinam, & sic peccat.

2. Est violatio libera, vel in se, vel saltem in causa, aut periculo, ita ut non sit ex ulla necessitate intrinseca ac antecedente, & verè potuerit vitari. Nam Ecclesia damnavit ut hæreticam hanc Jansenii propositionem: *Ad merendum, & demerendum in statu naturæ lapsæ, non requiritur in homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à coactione.* Ratio est, quia nemo potest esse dignus vituperio & pœna, propter actionem vel omissionem ei non liberam, sed plane necessariam, ut docet S. Augustinus lib. de duabus animabus, cap. 11. & per se patet. Præterea tenemur ad vitandum peccatum: at *nemo potest ad impossibile obligari*, reg. 6. Jur. in 6. Hinc illud S. Augustin. lib. cit. cap. 12. *Peccati reum tenere quemquam, quam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est & insaniæ.*

Dices. Potest dari peccatum merè philosophicum, quod scilicet soli rationi, non Legi divinæ adversetur; nec sit offensa Dei.

Resp. Hoc repugnat. Quia qui peccat contra rectam rationem, simul & indivisibiliter peccat contra Legem Dei; & sic Deum offendit: nam dictamen rectæ rationis est intimatio Legis divinæ æternæ, necessariò prohibentis quidquid dedecet naturam rationalem, & præcipientis quidquid est necessarium ad vivendum conformiter ac decenter naturæ rationali; & aliunde nemo potest ignorare, saltem invincibiliter, quidquid disconvenit naturæ rationali, ut rationali, esse prohibitum à Deo supremo authore ac rectore naturæ rationalis. Quoties enim recta ratio dictat, aliquid disconvenire naturæ rationali, simul saltem confusè dictat illud idem displicere supremo enti, naturæ rationalis authori & rectori, cujus est eam convenienter sapientiæ ac sanctitati suæ regere. Hinc Alexander VII. ut erroneam damnavit hanc propositionem; *Peccatum philosophicum seu morale, est actus humanus disconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi: theologicum verò & mortale est transgressio libera Legis divinæ. Philosophicum quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum; sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.*

Quæst. II. *Quænam excusant à peccato?*

Resp. Cùm peccatum sit essentialiter liberum & voluntarium vel in se, vel in alio; excusat generatim ab eo, quidquid tollit voluntarium & liberum, ut ignorantia invincibilis, quia tollit voluntarium; vel impotentia physica, quia tollit liberum; aut metus vel passio antecedens tollens usum rationis, quia utrumque tollit. Quod autem auget, vel minuit liberum, aut voluntarium, cæteris paribus auget, vel minuit peccatum.

Quæst. III. *An metus excusat à peccato?*

Resp. 1. Metus levis nunquam excusat à pec-

peccato. Quia non tollit voluntarium, nec liberum, nec excusat ab observatione ullius Legis, cùm sit vanus, & Lex quælibet obliget saltem cum aliquo incommodo. Hinc regula 144. §. de regul. Jur. *Vani timoris justa excusatio non est.*

Resp. 2. Metus gravis nunquam excusat hominem sui compotem in iis, quæ sunt intrinsecè mala, seu prohibita Lege naturali. *Inter omnes constat.* Quia ea non desinunt esse mala in quovis periculo, ac vetita; & aliunde metus ille non impedit voluntarium simpliciter, ac liberum. Nullum autem peccatum etsi veniale facere licet ad vitandum quodvis aliud malum; nam quodvis peccatum, etiam veniale, utpote offensa Dei, entis supremi, & in omni perfectione infiniti, est malum gravius quovis alio, quod non est peccatum. Deinde omne peccatum ut peccatum, est intrinsecè & essentialiter illicitum: Ergo numquam ob ullum bonum aut malum pœnale potest esse licitum: nam natura & essentia rerum mutari nequit. Unde ad tuendam vitam propriam non licet mentiri.

Metus tamen gravis minuit culpam, ex cap. *Sacri*, de iis quæ vi &c. ibi: *Licèt metus attenuet culpam, tamen non eam prorsus excludit:* quia minuit, sed non tollit voluntarium. Nunquam tamen sic culpam attenuat, ut eam de mortali faciat venialem in materia gravi, ut patet in iis, qui metu diræ mortis idolis sacrificarunt: quia nempe relinquit consensum sufficienter liberum: nam eo non obstante actus procedit à voluntate cum cognitione etiam perfecta, & fit ex electione & absque necessitate physica, ita ut possit non fieri.

Resp. 3. Metus prudens damni gravis excusat à peccato in iis, quæ sunt contra Legem non obligantem cum gravi damno. Nam excusat ab observatione talis Legis. Lex autem humana ordinariè non obligat cum gravi detrimento, nisi charitas, vel bonum commune, vel vitatio scandali, aut contemptus religionis, potestatisve legitimæ id exigat.

Quæst. IV. *Quomodo dividitur peccatum?*

Resp. Dividitur præcipuè. 1. in originale, quod in ipsa origine ab Adamo contrahimus; & personale, quod peccantis voluntate physicè propria committitur. 2. In mortale & veniale. 3. In peccatum commissionis & omissionis. 4. In actuale & habituale. 5. In peccata contra Deum, contra proximum, & contra ipsum peccantem, ratione scilicèt virtutum, contra quas peccatur: sunt enim quædam virtutes, quæ habent Deum pro objecto immediato, ut fides, spes, charitas: unde peccata, quæ illis adversantur, sunt speciali modo contra Deum. Aliæ habent pro objecto proximum, ut justitia, misericordia, dilectio proximi: unde peccata quæ illis opponuntur, sunt contra proximum. Aliæ demum rectè disponunt hominem erga seipsum, ut fortitudo, temperantia &c. Unde peccata iis opposita sunt speciali modo contra ipsum peccantem: quamvis omnia peccata generali quadam ratione sint contra Deum, qui illis omnibus offenditur, & contra ipsum peccantem, cui omnia nocent. 6. In peccata ignorantiæ, infirmitatis, & malitiæ. 7. In septem capitalia.

Quæst. V. *Unde petitur specifica peccatorum distinctio?*

Nota. 1. Species moralis peccati est specialis malitia, per quam unum peccatum essentialiter differt ab alio. Malitia autem actus est ejus difformitas ac oppositio cum natura rationali, & Lege divina. Unde illa peccata differunt specie, quæ habent disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter inter se diversam.

Nota 2. Voce objecti hìc intelligitur id totum, in quod voluntas tendit per actum malum; ex hoc enim omnis refundi potest malitia in actum ipsum. Unde objectum voluntatis complectitur objectum materiale, seu id quod vult; objectum formale, seu id propter quod vult; & circumstantias in quibus vult, & fit actus. Ex his autem omnibus & singulis aliqua notabilis diversitas malitiæ potest actui accidere.

Resp. 1. Ea peccata specie differunt, per quæ violantur præcepta specie moraliter diversa. Quia cum peccatum sit transgressio Legis seu præcepti, transgressiones præceptorum specie diversorum, quæ sunt transgressiones specie & notabiliter diversæ, sunt peccata specie diversa. Præcepta autem specie diversa sunt ea, quæ præcipiunt aut prohibent actus diversæ speciei moralis, vel actus ejusdem speciei, sed ex diverso motivo proximo. Actus verò diversæ speciei moralis sunt ii, qui habent convenientiam vel disconvenientiam notabiliter diversam cum natura rationali & Lege divina.

Hinc si per unam eamdemque actionem vel omissionem violatur multiplex præceptum specie morali diversum, tunc committitur multiplex specie peccatum. Sic 1. eadem percussio Clerici est duplex specie peccatum,

ctum, unum injustitiæ, & alterum sacrilegii. 2. Beneficiatus sacro ordine initiatus, una omissione Horarum duo specie peccata committit, quia violat simul duas virtutes specie diversas, nempe religionem, & justitiam, ex quarum præcepto obligatur ad horas. 3. Qui ex voto, & præcepto Confessarii tenetur jejunare feria sexta, non jejunans, occurrente vigilia, v. gr. S. Matthæi, tria specie peccata admittit, unum intemperantiæ, secundum contra præceptum Confessarii ex motivo pœnitentiæ, tertium contra religionem propter votum. Imò peccata, quæ eidem virtuti, sed modo notabiliter diverso opponuntur, sunt specie diversa; nam habent difformitatem notabiliter diversam: sic avaritia & prodigalitas, quæ liberalitati opponuntur, sunt vitia specie diversa; quia ei opponuntur modo notabiliter diverso, nempè per defectum & per excessum.

Resp. 2. Distinctio specifica peccatorum rectè etiam petitur ab objecto, fine, & circumstantiis, quæ specialem habent disconvenientiam cum natura rationali & Lege divina. Quia actus voluntatis sumit malitiam moralem in aliqua specie ab objecto, fine, & circumstantiis moralibus: nam actus voluntatis fertur saltem interpretativè in ista omnia; & malus est hoc ipso quod fertur etiam interpretativè in aliquid malum, seu disconveniens rectæ rationi & Legi, cùm hoc ipso disconveniat naturæ rationali & Legi. Ergo si ista habeant specialem malitiam specie diversam, actus voluntatis habebunt quoque malitiam specie diversam, ideoque specie differunt. Item actus voluntatis habet disconvenientiam cum natura rationali & Lege divina, ideòque malitiam moralem, hoc ipso quòd vult aliquid malum, vel vult aliquid etiam de se licitum, sed vel ob finem malum, vel in circumstantia mala seu disconvenienti: nam talis volitio disconvenit naturæ rationali, & prohibetur à Deo. Ergo habet specialem malitiam hoc ipso, quòd vult objectum specialiter malum, vel aliquid ob finem specialiter malum, vel in circumstantia specialiter mala.

Id patet etiam inductione. Nam 1. actus, quo quis vult furari, sumit à furto malitiam in specie injustitiæ. 2. Actus, quo quis vult labore etsi licito lucrari ad se inebriandum, sumit malitiam intemperantiæ ab hoc fine. 3. Celebratio Missæ in loco vetito seu indecenti, habent malitiam irreligionis ex circumstantia loci, propter quam ipsa dedecet & prohibetur. 4. Actus, quo quis vult objectum malum, ob finem malum, in circumstantia mala, sumit ab his tribus malitiam in triplici specie peccati, si hæc sint diversæ malitiæ: quia tunc habet triplicem disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter inter se diversam: sic actus, quo quis vult furari in templo, ut fornicetur, habet triplicem malitiam specie diversam, scilicet injustitiæ, sacrilegii, & luxuriæ.

Quæst. VI. *Unde petitur distinctio numerica peccatorum?*

Nota. 1. Agitur hìc de multiplicatione peccatorum non physica, sed morali & in ordine ad confessionem, seu ad ferendum salutare ac rectum judicium de illis, & de statu peccatoris. 2. Unus & idem actus, si plures malitias habuerit, est peccatum multiplex moraliter, & in ordine ad Confessionem, in quo actus consideratur non secundùm entitatem physicam, sed secundùm malitiam. 3. Actus internus voluntatis, & externus alterius potentiæ, circa quem prior ille versatur, unum numero peccatum constituunt, v. gr. volitio furandi, & ablatio rei alienæ; quia actus internus & externus ab eo imperatus unum eundemque totalem actum moralem constituunt.

Resp. Generatim peccata multiplicantur secundùm numerum intra eamdem speciem, pro numero seu multitudine objectorum totalium, vel actionum ex se completarum, aut quæ interiùs vel exteriùs consummantur, vel quæ inter se non uniuntur: item per interruptionem moralem actuum. Nam tunc plures actus non censentur una moraliter actio, & habent plures numero malitias. Sed hæc speciatim explicanda sunt.

1. Itaque peccata multiplicantur pro numero objectorum totalium, ita ut actus malus physicè unus, versans circa plura objecta totalia, fit moraliter plura numero peccata. *Ita Communior sententia*. Quia tunc est multiplex & numero distincta moraliter malitia in ejusmodi objectis: nam singula objecta habent suam malitiam numero distinctam à malitia aliorum. Ergo est multiplex saltem æquivalenter, & distincta numero moraliter malitia in actu voluntatis physicè uno, tendentis in illa objecta; nam tota malitia objecti, & actus externi communicatur actui voluntatis, cum sit volita saltem indirectè & interpretativè. Præterea sicut unus actus est multiplex specie peccatum,

tum, dum habet multiplicem specie malitiam; ita est multiplex numero peccatum, cum habet multiplicem numero malitiam. Et quamvis esset unum peccatum in rigore metaphysico, tamen sunt plura moraliter in prudenti hominum æstimatione. Ea autem peccata sunt plura numero in ordine ad confessionem, quæ humano modo, seu in prudentum æstimatione, plura reputantur. Hinc qui unico actu vult sex homines occidere, vel reipsa unica tormenti bellici explosione occidit, sex moraliter peccata committit uno illo actu; & hic unus actus sex homicidiis seorsim patratis æquivalet, etiam in ordine ad obligationem confitendi. Item qui uno actu tribus conviciatur, aut detrahit, triplicis peccati reus est; & hic actus judicio prudentum, etiam in ratione numeri æquivalet tribus actibus, per quos detraheretur singulis. In Confessione tamen dicere debet: *Uno actu tribus detraxi*; non autem *Ter detraxi*: alioqui significaret tres malitias per tres actus distinctos contraxisse, quod falsum est.

2. Peccata, quæ interiùs consummantur, ut hæresis, odium, desiderium, delectatio morosa &c. multiplicantur per quamcumque cessationem, sive voluntariam; sive naturalem ex somno vel distractione animi ortam, & illorum repetitionem. Quia singuli actus repetiti, sunt per se peccata, & nil est, in quo uniantur & continuentur ad constituendum unum peccatum. Nam non uniuntur nec continuantur in actu, objecto, vel effectu externo, ut supponitur; neque in actu interno, cùm inter actus internos intercedat aliqua cessatio; unde ad singulos actus requiritur nova determinatio voluntatis. Ergo sunt plura reipsa peccata. Ergo ut plura confitenda sunt: nam multitudo numerica perinde ac specifica declaranda est.

Hinc qui actum odii in proximum elicuit, & post somnum, vel aliquam distractionem, eum renovat, duo peccata odii admittit. Quando autem horum peccatorum numerus iniri nequit, tunc satis est in confessione moram temporis explicare, v. gr. perseveravi per horam in delectatione venerea, per hebdomadam in odio &c. Et hos actus interea renovavi toties vel sæpè, vel raro; tunc enim declaratur numerus eo modo, quo moraliter fieri potest, & per modum unius confusæ multitudinis in tali mora inclusæ, quæ ex communi agendi modo à Confessario æstimatur.

Item peccata, quæ consummantur in actione externa, multiplicantur per cessationem totius actus tum interni tum externi, & alterius similis repetitionem. Quia tunc nil remanet in quo uniantur & continuentur, & adest nova determinatio voluntatis ad singula peccata, ut dixi de merè internis; nec unum perseverat virtualiter in alio.

At non multiplicantur per cessationem & repetitionem propositi circa idem objectum, quamdiu efficacitas primi propositi in libero aliquo effectu vel opere externo perdurat. Quia tunc prior actus voluntatis in illo effectu vel opere virtualiter perseverat; & sic semper virtualis voluntas continuatur & durat: unde unum moraliter peccatum ex illis omnibus actibus constituitur. Sic qui ex voluntate occidendi inimicum, manè surgit, gladio se accingit, proficiscitur, quærit illum, & post plures horas repertum invadit, pluries vulnerat, & tandem occidit; quamvis in itinere cogitet de aliis rebus, confabuletur, legat, sæpiusque volitionem occidendi renovet, committit unum moraliter peccatum, eo tamen gravius, quò pluries renovavit voluntatem occidendi. Quia internæ illæ volitiones repetitæ, censentur una moraliter continua actio humana; nam prior virtualiter in illa serie actuum externorum subordinatorum perseverat ac continuatur. Neque series illa censetur moraliter interrumpi per colloquium, aut distractionem voluntariam ad alia, quia istæ actiones ordinariè intermisceri solent seriei diuturnæ actionum. Neque enim quælibet interruptio physica tollit unitatem moralem, ut patet in comestione, quæ censetur unica, licèt interrumpatur per lectionem Epistolæ, colloquium &c.

Aliud esset, si interruptio illius seriei esset extraordinaria: nam hæc tollit unitatem moralem actionis, licèt prior voluntas non retractetur. Quod contingit cum ex alio fine interrumpitur aliquod opus moram & attentionem talem exigens, ut ad resumendam postea intermissam mediorum seriem necesse sit primam intentionem renovare, & requiratur nova deliberatio ac determinatio; ut si homicida ille longiùs divertat à via, quia inimicum insequitur, ad conficiendum aliquod negotium superveniens, quo confecto ad priorem viam revertatur.

3. Si actus externi mali plures physicè sint in se completi, & de se non spectent ad consummationem unius peccati vel operis, sunt plura numero peccata, quamvis ad

ad unum finem ab operante referantur: nam non censetur una moraliter actio. Sic qui die Natali Christi tres legens continenter Missas, ter communicat in peccato mortali, ter peccat, quamvis tres Missas ad unum finem ordinaret. Sic pollutio, quamvis fiat ex intentione copulæ, semper est peccatum ab ea distinctum: quia ex se non ordinatur ad copulam, imo est contra finem copulæ, nempe generationem. Item copula ter patrata cum eadem, & eadem hora, tria sunt peccata; quia una copula non facit unum moraliter actum cum alia, sed sunt singulæ actiones completæ ac totales. Item Sacerdos pluribus Eucharistiam administrans in statu peccati, plura perpetrat sacrilegia, quia quælibet communio est actio completa, nec ulla ad aliam ordinatur.

4. Actus externi physicè plures ex se non completi, sed subordinati, si ad eumdem actum principalem ordinentur tamquam illius dispositiones, media, inchoationes, sintque cum illo similis malitiæ, ac circa idem objectum, constituunt unum moraliter peccatum cum ipso actu principali. Nam tunc ita uniuntur, ut judicio prudentum censeantur una actio in genere moris, & in illis actibus censetur una deliberatio ac determinatio voluntatis virtualiter ac moraliter perseverans. Sic ictus & vulnera ordinata ad homicidium ejusdem consummandum, sunt unum totale peccatum cum homicidio. Item tactus, verba, & oscula impudica ordinata ad fornicationem subsequentem, faciunt cum ea unum peccatum moraliter & in ordine ad Confessionem. Unde non est necesse illorum numerum exprimere nisi generatim, eo quòd multum aggravent peccatum, *quod tanto gravius est, quanto plura concurrunt*, ait S. Antoninus 2. part. tit. 1. cap. 1. §. 10.

Si quæ tamen circumstantiæ extraordinariæ per se malæ, illis adjungerentur, speciatim explicandæ sunt, ut monet Suarez.

Dixi, *Similis malitiæ*: nam si media assumpta, vel actus habeant malitiam specie diversam à malitia finis, seu actus principalis, sunt plura specie peccata exprimenda.

Delectationes verò morosæ, tactus, & verba impudica, quæ subsequuntur copulam, sunt peccata inter se, & à copula distincta. *Ita Suarez, Vasquez, & alii*: Quia sunt ex se inchoationes ac dispositiones ad novam copulam. Et quia actus subsequentes actum principalem ac consummatum, neque sunt partes aut dispositiones; nec proprietates prioris actus, neque etiam ejus complementum, cum ipse actus sit consummatus, & ex se completus; neque in illo exprefsè intelliguntur, cùm ei tantùm per accidens ex malitia operantis adjungantur.

Quòd si tales actus subordinati non referantur per intentionem peccantis ad eundem actum principalem, sunt multiplex peccatum. Quia tunc non uniuntur, nec in æstimatione prudenti censentur una moraliter actio; & ad actum subordinatum, & actum principalem requiritur duplex, etiam moraliter, deliberatio & determinatio. Sic si Petrus primò voluisset tantùm vulnerare Paulum, & postea ex ira fervescente eum occideret, sunt duo peccata speciatim explicanda. Item si Titius oscula & tactus exercens, non intendat copulam, sive hæc postea ob libidinem auctam sequatur, sive non, debet numerum tactuum & osculorum confiteri. Imò actus sibi subordinati, & ad eundem finem ordinati, sunt plura moraliter peccata, si inter illos intercedat magna mora temporis: quia tunc censentur moraliter interrumpi, nec continuari.

Hoc totum debet cum proportione applicari ad unitátem vel pluralitatem aliorum peccatorum.

5. Peccata multiplicantur per interruptionem moralem, quæ vel fit per retractationem etiam virtualem prioris voluntatis, & postea ejusdem repetitionem. Nam posita retractatione, seu voluntate contraria, jam prior voluntas non manet formaliter vel virtualiter, nec influit in actum postea secutum, ideòque ad novum actum requiritur alia deliberatio & determinatio: unde voluntas resumpta non potest censeri unus moraliter actus cum priore. Vel fit per deliberatam conversionem ad aliquid incompossibile cum priore actu interno; nam hæc est retractatio interpretativa, quæ multiplicat peccata repetita: hoc ipso enim quòd advertenter vis aliquid cum priore actu incompossibile, censeris tum non velle, quod priùs volebas.

Item actus voluntatis interrumpitur moraliter, cum neque actu, neque virtute perseverat: quod fit non solùm per retractationem, sed etiam per somnum, vel diuturnam applicationem ad aliam rem. Unde tunc ad quemlibet actum requiritur nova deliberatio & determinatio.

Nota.

Nota. Cùm hæc tota unitas & pluralitas sit moralis, æstimari debet ex prudenti judicio, & usu circa unitatem vel pluralitatem actionis humanæ, spectatis circumstantiis & qualitatibus actionum.

Quæst. VII. *An est multiplex peccatum in eadem actione vel omissione, ratione plurium præceptorum, quibus statuitur ex motivo ejusdem virtutis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, est unicum, si hæc præcepta inter se subordinata aut connexa sint, & idem numero objectum per se spectent ex eodem motivo proximo. Quia tunc hæc præcepta unicam eamdemque numero obligationem imponunt, sicut eamdem numero honestatem intendunt, quando eumdem numero actum per se præscribunt. Ergo illorum violatio unam eamdemque numero malitiam ac turpitudinem inducit. Sic usura, etsi quadruplici jure vetita, unicum est peccatum, sicut & violatio ejusdem voti multoties renovati, aut jejunii quatuor temporum Quadragesimæ.

Tamen cùm violatur obligatio pluribus titulis ejusdem rationis imposita, tunc peccatum est gravius quàm si esset unicus titulus, quia cùm singuli tituli imponant obligationem, plures illam augent, ac proinde aggravant illius violationem. Sic Religiosus Sacro ordine insignitus, graviùs peccat omissione Breviarii, quàm alter eo non insignitus.

Resp. 2. Probabile est multiplex esse numero peccatum in Confessione declarandum, si præcepta sint inter se disparata, hoc est, nec subordinata, nec connexa inter se, neque eamdem numero actionem vel omissionem per se præscribant. Quia ibi est multiplex numero peccatum, ubi violantur plures obligationes ab invicem numero contradistinctæ & similes: nam violatio cujuslibet obligationis sic distinctæ est peccatum: & proinde violatio duplicis est duplex peccatum. At ubi violantur plura præcepta disparata, neque eamdem numero actionem vel omissionem per se præscribentia, ibi violantur plures obligationes ab invicem contradistinctæ: nam quodlibet ex hujusmodi præceptis imponit obligationem perfectam & completam, atque separabilem ab obligatione alterius præcepti, à qua plerumque & per se separatur, & respectu cujus se habet per accidens: ideòque plura imponunt plures obligationes contradistinctas. Ergo.

Nec obstat quod interdum per unum eumdemque actum impleri possint, quia hoc fit per accidens; & sicut tunc unicus ille actus habet rationem duplicis observationis, ita omissio illius habet rationem duplicis transgressionis, moraliter loquendo. Sic festo S. Matthæi incidente in diem Dominicam, unica auditione Missæ duplex præceptum impletur; ea omissa, duplex erit transgressio. Item vigilia ejusdem incidente in Sabbatum Quatuor temporum, sufficiet semel jejunare; si autem violetur jejunium, duplex est peccatum. Quia tunc violatur duplex præceptum disparatum, nec per se respiciens idem numero objectum; si enim festum & vigilia incideret in alium diem, ut fere fit, esset obligatio ad duas Missas, & duo jejunia. Et hic videtur esse communis sensus fidelium, hæc tanquam duo peccata confitentium, dum ad id advertunt. Doctores autem hoc negantes opinativè tantum loquuntur, & eorum argumenta probant solùm primam responsionem. Saltem tale peccatum est gravius, quàm si non esset talis præceptorum concursus: nam pluribus ex causis obligatus ad aliquid, si id omittat, plùs peccat, cùm plures obligationes, vel unam graviorem violet.

Quæst. VIII. *Unde petitur gravitas peccatorum?*

Nota. Gravitas peccati est quantitas, seu mensura malitiæ, per quam peccatum est magis aut minùs disconveniens naturæ rationali ac legi, & offensivum Dei, ideoque majore vel minore pœna dignum. Peccatum autem potest esse magis aut minùs grave gravitate ejusdem speciei, aut diversæ: sic furtum sex nummorum est levius homicidio, & gravius furto trium nummorum.

Resp. 1. Gravitas peccati petitur ab objecto, fine, & circumstantiis, prout disconveniunt naturæ rationali & legi. Nam hæc gravitas æstimanda est ex iis omnibus & singulis, ex quibus absolutè petitur malitia peccatorum: inde enim malitiæ quantitas petitur, unde ipsa malitia; & inde actus est magis malus, unde est simpliciter malus. At malitia actus sumitur ex objecto, fine, & circumstantiis, prout disconveniunt naturæ rationali, & Legi divinæ. Ergo.

Hinc 1. Peccatum eo magis vel minùs grave est, quo vel objectum, vel finis, circumstantia ejus magis vel minùs disconvenit naturæ rationali ac Legi, & quo Lex magis vel minùs obligat. Sic ebrietas gravior est mendacio officioso; & furtum eo gravius est,

est, quo quantitas ablata major est; quia magis disconvenit, & magis prohibetur.

2. Cæteris paribus, actus habens objectum malum, & finem malum, pejor est, quàm si esset solùm malus ex alterutro: cum sumat malitiam ab utroque, ideoque majorem habeat. Erit quoque pejor, si simul malitiam contrahat ex objecto, fine, & circumstantia. Item malitia, cæteris paribus, tantò gravior est, quantò actu secundùm plures vel pejores circumstantias opponitur rationi & Legi: nam sicut malitia, ita & ejus incrementum petitur à circumstantiis moralibus, cùm vel debitæ desunt, vel disconvenientes adsunt. Hinc Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 10. art. 3. ad 3. ait: *Cæteris paribus, graviùs peccat fidelis, quàm infidelis, tum propter notitiam veritatis ex fide, tum propter Sacramenta, quibus est imbutus, quibus peccando contumaciam facit.*

3. Peccatum intra eamdem speciem magis vel minùs grave est, quo major vel minor est ejus intensio, duratio, & quò fit cum majore vel minore advertentia, libertate, conatu &c. quia tunc magis vel minùs disconvenit naturæ rationali ac Legi.

Resp. 2. Illa peccata, cæteris paribus, graviora sunt, quæ præstantioribus virtutibus, & actibus harum excellentioribus directè ac per se opponuntur. Quia, ut docet S. Thomas, pessimum est contrarium optimo; optimum autem in moralibus est maxima virtus, & pessimum est gravissimum peccatum. Præterea dignitas virtutis, & gravitas peccati oppositi, petuntur ex eodem objecto, ratione cujus directè opponuntur. Quare odium Dei est gravissimum peccatum, utpote directè oppositum præstantissimo charitatis actui.

Porrò virtutes præstantiores sunt primò Theologicæ hoc ordine, charitas, spes, fides: deinde religio, pœnitentia, quia Deum immediatiùs respiciunt: postea reliquæ morales, hoc ordine; prudentia, justitia, fortitudo, temperantia; & simili ordine procedunt aliæ virtutes his annexæ.

Malitiæ gravitas petitur etiam à modo, quo actus eidem virtuti opponuntur; nam oppositio contraria pejor est privativa: sic odium Dei pejus est, quàm omissio amoris præcepti.

Dixi 1. *directè:* Nam etiam minora vitia indirectè opponuntur majori virtuti, à qua prohibentur. 2. *Per se*, seu ex natura sua. Nam quæ præstantiora virtuti tantum ex præcepto positivo opponuntur, non sunt, cæteris paribus, per se graviora iis, quæ minùs nobili ex natura sua & jure naturali opponuntur; cùm non sit par obligatio præcepti. Sic homicidium gravius est quàm laborare die festo, quamvis hoc religioni, illud justitiæ adversetur. 3. *Cæteris paribus*: Nam malitia vel bonitas non solùm desumitur ex ratione generica objecti, sed etiam ex multis aliis, ratione quorum potest esse excessus. Quare major vel minor gravitas unius peccati præ alio definienda est ex complexione eorum omnium, ex quibus augeri vel minui potest malitia.

Quæst. IX. *An effectus malus, vel noxius proximo ex peccato secutus, imputatur peccanti, & dat peccato novam malitiam?*

Resp. Affirmat. Si ille effectus fuerit prævisus, vel potuerit ac debueri prævideri. Quia tunc erit saltem indirectè & interpretativè volitus, nempè in causa illicitè ac liberè posita. Quod verum est, etsi voluntas, antequam effectus eveniat, retractet causam: quia hæc retractatio non facit ut reipsa non sit liberè posita causa, neque ut effectus ex illa non sequatur. Et verò effectus ille sequitur ex peccato ut præterito, & retractatio non facit, ut peccatum non fuerit pro præterito voluntarium. Hinc qui alterum lethaliter vulneravit, mors læsi etiam post occisoris contritionem secuta, ei imputatur quoad obligationem damni compensandi; & is fit irregularis ex delicto.

Quæst. X. *Quot modis potest quis esse reus peccati alieni, & illud contrahere?*

Resp. His, nimirum jussione, suasione, cooperatione, auxilio, consensu, favore, laudatione seu adulatione, prava doctrina, exemplo, & silentio. Nam qui uno ex his modis cooperatur peccato alieno, censetur causa moralis illius, eique verè consentit vel expressè, vel virtualiter, vel interpretativè, & sic illius malitiam ac reatum contrahit: *Nam digni sunt morte non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*, ad Roman. 1.

CAPUT IX.

De Peccato mortali, & veniali.

Quæst. I. Q*Uid sunt, & quomodo differunt?*

Resp. 1. Peccatum mortale est Legis divinæ transgressio gravis, est proinde gravis offensa Dei, privans amicitia divina, & gratia sanctificante, quæ est supernaturalis vita ani-

animæ, atque reddens peccatorem dignum odio Dei, ac pœna æterna. Veniale verò est Legis transgressio levis, & levis offensa Dei, & quæ nec privat gratia sanctificante, nec amicitia divina, nec ex se meretur pœnam æternam, sed solùm temporalem: nec proinde excludit à cœlesti beatitudine, sed solùm retardat ejus assecutionem; nec extinguit charitatem, sed solùm ejus fervorem impedit.

Differunt inter se, quòd mortale sit Dei contemptus, saltem virtualis & interpretativus: nam peccatum mortale est prædilectio, seu prælatio creaturæ præ Deo, & aversio à Deo tamquam à fine ultimo, atque adhæsio creaturæ tamquam fini ultimo. Nam qui mortaliter peccat, Legem Dei aliquid pro jure suo graviter præcipientis vel vetantis violat graviter, ac proinde graviter violat jus divinum, & sic gravem injuriam facit Deo: unde graviter illum offendit, & meritò censetur contemnere authoritatem, majestatem, & amicitiam ejus. Hinc Deus de graviter peccantibus ait: Isaiæ 1. *Ipsi spreverunt me*. Et lib. 1. Reg. cap. 2. *Qui contemnunt me, erunt ignobiles*. Item, talis hoc ipso præfert creaturam amicitiæ & possessioni Dei, ob aliquod bonum creatum, faciendo id, quod privat amicitia & possessione Dei, & sic eligendo potiùs frui creatura quàm Deo, quod est contemnere Deum: quæ omnia non conveniunt peccato veniali, quod est solùm levis transgressio, & offensa, quæ non est digna privatione amicitiæ Dei.

Resp. 2. Mortale & veniale, ut talis, semper differunt inter se specie morali, ideoque essentialiter. Quia illorum malitiæ notabiliter inter se differunt in ratione offensæ: nam mortale habet specialem ac gravem malitiam, positam in contemptu Dei & aversione à Deo tamquam à fine ultimo, atque conversione ad creaturam, quæ non reperitur in veniali. Quilibet autem contemptus Dei etiam virtualis, continet gravem deordinationem ac malitiam, propter infinitam Dei excellentiam, graviterque disconvenit infinitæ Dei majestati. Quatenus tamen circa idem objectum versantur, possunt esse ejusdem speciei; nam malitia petita ex objecto ejusdem est speciei in furto gravi & levi, cum ambo eidem præcepto & virtuti ex eodem motivo opponantur, & differant solùm secundùm plus & minùs, sintque in eadem specie injustitiæ.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad peccatum mortale?*

Resp. Secundùm omnes, duo. 1. Ex parte objecti aliquid grave, saltem ex fine. 2. Advertentia & consensus sufficiens ad actum simpliciter liberum & humanum, qui consensus dicitur plenus ac perfectus. Nam si alterutrum desit, violatio Legis non censetur imputabilis ad gravem culpam, nec gravis offensa, nec contemptus Dei. Consensus autem plenus ac perfectus est ille, quo voluntas cum plena deliberatione objectum ab intellectu propositum firmiter amplectitur: sive est ille, qui datur ab homine vigilante, plenè sui compote, & expeditum habente rationis usum, qui advertit ad malitiam actus, seu omissionis, vel potuit ac debuit advertere. Quòd si ad eam advertere non possit ex defectu cognitionis habitualis malitiæ, non excusatur, si ignorantia fuit vincibilis.

Quæst. III. *Quodnam voluntarium sufficit ad mortale?*

Nota. Peccatum est essentialiter voluntarium. *Usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium*, ait S. Augustinus lib. de vera religione, cap. 14. Quia peccatum est actio vel omissio imputabilis homini ad culpam, vituperium, & pœnam. At nil potest esse sic imputabile homini, nisi sit ei liberum, proindeque voluntarium. Nam omne liberum est essentialiter voluntarium, licèt non omne voluntarium sit liberum, ut patet in amore beatifico: quia liberum superaddit voluntario immunitatem ab omni necessitate intrinseca & physica. Voluntarium autem est id, quod procedit à principio intrinseco, nempe voluntate, cum intellectuali cognitione, vel actuali, vel virtuali & interpretativa, hoc est, quæ potuit & debuit haberi, licèt defuerit.

Voluntarium dividitur 1. in perfectum, quod fit cum plena advertentia, plenoque consensu: & in imperfectum, quod fit cum semiplena advertentia, & semipleno consensu, ut in semidormiente contingit. 2. In directum, indirectum, & interpretativum. Illud est directè voluntarium, quod in se ac secundùm se volitum est. Illud est indirectè voluntarium, quod non est in se ac secundùm se volitum, sed censetur volitum in alio directè volito, vel tamquam cum illo connexum, vel tamquam effectus inde sequens, vel propter alias causas. Ut autem aliquid sit voluntarium indirectè & in alio

non sufficit quod sequatur ex illo, alioqui infidelitas negativa esset imputabilis; sed insuper requiritur, ut cognoscatur vel cognosci possit sequi ex illo: quia alioqui non est voluntarium, ut connexum cum illo, seu ut sequens ex illo: nam quod nullatenus cognoscitur, nec cognosci potest, nullatenus est voluntarium. Illud est interpretativè voluntarium, quod non est positivè volitum, sed tamen secundùm prudentem æstimationem censetur volitum, & meritò imputatur voluntati, eo quòd non fecerit, vel non omiserit quod debebat & poterat facere vel omittere. Sæpe hoc voluntarium cum indirecto confunditur.

Resp. 1. Consensus sufficiens ad mortale est ille, qui ab homine perfectè vigilante, & plenè sui compote datur actioni vel omissioni graviter malæ, cujus malitiam actu cognoscit, vel cognoscere potuit ac debuit. Quia talis consensus est plenus, & sufficienter liber ac humanus, ut actio vel omissio sit imputabilis ad culpam gravem, cùm ejus malitia, aut malitiæ periculum potuerit ac debuerit cognosci, & vitari. Neque enim inadvertentia vincibilis ac culpabilis voluntarium plenum impedit in æstimatione morali.

Resp. 2. Ad peccatum mortale non requiritur, ut malitia moralis sit directè & propter se volita, quod potiùs diabolicum est quàm humanum; sed sufficit ut sit indirectè vel interpretativè volita, hoc est, ut voluntas velit ex quocumque motivo aliquid graviter malum, etiamsi ejus malitiam secundùm se aversetur, modò cognoscat, vel possit ac debeat cognoscere ejus malitiam. Quia 1. disconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ, velle aut acceptare ullo modo id quod malum ac illicitum est; & Lex naturalis prohibet, ne malum ullo modo velimus & eligamus, non solùm directè, sed etiam indirectè, & interpretativè: malum enim nullatenus est volibile, sed malitia actus exigit quocumque modo fugi. 2. Meritò imputatur voluntati ad culpam & vituperium, quòd malum velit non solùm directè, sed etiam indirectè, vel interpretativè; cùm nempe non refugit nec impedit malum, quod potest & debet repudiare & impedire. Nam tunc non fugit nec aversatur malum ut debet; nam debet illud fugere & aversari summè & omni modo, cùm sit summè odibile & omni modo fugiendum. Igitur ad mortalem culpam ex parte voluntatis sufficit voluntarium indirectum & interpretativum, ut consentiunt omnes.

Obj. Ut actus sit bonus, ejus bonitas debet esse directè volita. Ergo à pari &c. *Resp.* Neg. conseq. Disparitas est, quòd bonitas moralis seu honestas, sit appetibilis directè & secundùm se, exigatque sic appeti; & ut actus sit bonus moraliter, debet tendere in objectum modò decenti naturam rationalem, ac proinde debet in illud tendere sub ratione honesti & propter bonitatem. Econtra malitia actus exigit quocumque modo fugi; & ut actus sit malus, sufficit ut appetat id quod est malum, aut quomodocumque velit id quod est malum: nam hoc ipso disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ.

Quæst. VI. *Quænam advertentia sufficit ad peccatum mortale?*

Resp. 1. Potest esse peccatum mortale imputabile, sine advertentia actuali malitiæ. Quia 1. Dantur peccata imputabilia ad culpam mortalem, quæ tamen fiunt ex ignorantia vincibili malitiæ, & dum operans putat se rectè agere, & obsequium Deo præstare, ut constat ex Joann. 16. *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Et tamen persecutores Apostolorum verè in hoc peccabant mortaliter. Hinc illud Psalm. 18. *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me.* Et illud S. Augustini lib. de spir. & litt. c. 36. *Attendat quam in multis offendamus omnes, dum putamus, Deo, quem diligimus, placere, vel non displicere quod facimus.* 2. Multi multa agunt contra Legem, ex habituali inconsideratione & negligentia, imò ex dispositione habituali voluntatis non considerandi, an actio sit licita necne; sed statim se determinandi ad id quod delectat, vel utile est, sive sit licitum, sive non. Certè hi sæpe agunt sine ulla cognitione actuali malitiæ; & tamen quis neget eos graviter peccare? 3. Ob responsionem sequentem.

Resp. 2. Ad mortale, etiam secundum se imputabile, sufficit advertentia virtualis & interpretativa malitiæ, aut periculi illius, consistens in eo quòd quis possit ac debeat advertere malitiam vel ejus periculum, nec tamen advertat. Quia 1. malitia actus secundùm se ei meritò imputatur, qui debuit & potuit illam advertere, & vitare actum, cui annexa est. Nam ei malitia satis voluntaria est, & libera, cùm potuerit & debuerit ab eo vitari. 2. Ut malitia secundùm se imputetur, ex communi sententia sufficit consensus voluntatis inter-

terpretativus, cùm scilicèt voluntas potest & debet repudiare objectum malum, & non repudiat. Ergo etiam sufficit advertentia interpretativa: nam ad peccatum imputabile non minùs requiritur consensus voluntatis, quàm advertentia rationis. 3. Peccatum mortale est libera transgressio præcepti graviter obligantis. Sed ad talem transgressionem sufficit advertentia virtualis ac interpretativa: nam talis transgressio est libera, hoc ipso quòd posita est ex defectu advertentiæ actualis, quæ potuit & debuit haberi: hoc ipso enim talis transgressio ita posita est, ut potuerit non poni à voluntate. Advertentia virtualis & interpretativa est ea, quæ quidem non habetur, sed haberi potest ac debet. Sed qui legem violat, quam potuit ac debuit cognoscere, perinde se habet moraliter & in æstimatione prudenti, in ordine ad imputabilitatem etiam moralem (licet non tantam, quando advertentia non est affectata) ac si eam actu cognosceret; ac proinde non excusatur à peccato etiam mortali. *Paulo aliter*. Advertentia interpretativa est ea, cujus privatio est culpabilis, cùm ipsa potuerit ac debuerit haberi, ac proinde non excusat à peccato actiones & omissiones secutas contra legem; cùm ipsa sit culpabilis, nec tollat voluntarium indirectum ac interpretativum, sufficiens ad culpam; nec culpa possit quemquam excusare. Igitur malitia actus meritò imputatur voluntati, hoc ipso quòd actus malus procedit à voluntate liberè & scienter, vel cùm vincibili ac culpabili ignorantia aut inadvertentia agente. 5. Vincibilis ignorantia seu carentia cogitationis habitualis, non excusat à peccato. Ergo multò minùs excusat inconsideratio & inadvertentia vincibilis: nam (ut ait Suarez) ignorantia non refertur ad voluntarium vel involuntarium ratione habitualis scientiæ qua privat, sed proximè & immediatè ratione actualis considerationis quam tollit; quia voluntas non movetur proximè & immediatè ab habituali cognitione, sed ab actuali. Inadvertentia autem erit vincibilis & voluntaria, hoc ipso quòd potuit, & debuit pelli per advertentiam; sicut ignorantia habitualis est vincibilis & voluntaria hoc ipso quòd potuit & debuit depelli per inquisitionem veritatis.

Nota. 1. Equidem nihil est volitum quin præcognitum: & voluntarium est id, quod est à principio intrinseco cum cognitione; sed cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum sufficit cognitio virtualis & interpretativa. Item cum actus moralis definitur, actus qui liberè fit cum advertentia ad regulam morum, intelligi debet advertentia vel actualis, vel virtualis, & interpretativa; alioqui definitio mala est, cùm non conveniat omni actui morali, nempe peccato commisso ex ignorantia, vel inadvertentia vincibili.

Nota. 2. Advertentia virtualis & interpretativa adest, cùm quis potest & debet advertere ad præceptum seu obligationem, vel malitiam actus, & tamen non advertit. Potest autem advertere, quando ex aliqua cognitione præsenti ejusdem vel alterius objecti, aut circumstantiæ, prudenter ac circumspectivè agendo, deveniret in cognitionem malitiæ, quam novit quidem habitu, sed actu non advertit. Tunc enim habet sufficiens principium discurrendi & considerandi, an actus sit licitus vel illicitus. Et si hoc non cognoscit aut considerat, malè consultat, & imprudenter agit: unde meritò illi imputatur peccatum, quod inde sequitur. Nam in omni deliberatione humana primò considerandum est, utrum res liceat nec ne: eodem enim præcepto, quo tenemur vitare peccatum & servare legem, tenemur adhibere advertentiam & considerationem, cùm sine ea lex observari ne queat.

Hinc in iis, quæ intrinsecè mala sunt & contra Legem naturalem, ad virtualem advertentiam malitiæ moralis habitualiter notæ sufficit, ut consideretur ipsa actio secundùm se, seu ut quis rectè advertat quid agat. Nam hoc ipso facillimè excitari potest actualis cognitio malitiæ, utpote habentis cum illa intrinsecam connexionem, si consideratè & sine præcipitatione agatur, ut notat Suarez. In iis verò quæ non sunt per se mala, sed vetita solo jure positivo, quamvis non semper sufficiat consideratio ipsarum actionum secundùm se, cùm non habeant intrinsecam connexionem: tamen si quis non laboret ulla ignorantia facti, sola objecti propositio simul cum cognitione habituali præcepti regulariter sufficit ad excitandam cognitionem malitiæ, si qua par est consideratione & mora, in agendo procedatur. Possunt & alia principia deliberandi in talibus rebus occurrere, ut si quis non cogitans de die abstinentiæ, videat alios vesci cibis quadragesimalibus; vel die festo nihil cogitans de Sacro, audiat festivum can-

campanarum pulsum, aut videat populum ad templum accurrentem. Ex his aut similibus excitari potest cogitatio præcepti: quæ tamen si adhibita sufficienti attentione & consideratione non habeatur, tunc inadvertentia erit naturalis, & invincibilis, qualis esse solet in timoratis & ex circumspectione agentibus: in aliis autem plerumque est vincibilis & culpabilis. Quòd si malitia non sit habitualiter nota, tunc actus est culpabilis, si ignorantia sit vincibilis, quia hæc non excusat à peccato.

Nota. 3. Cùm aliqui Theologi dicunt, ad peccatum mortale requiri advertentiam malitiæ, vel suspicionem aut dubitationem de illa; ut id cum veritate, & certissimis ipsorum ac omnium principiis consentiat, debet intelligi in sensu accommodo, nempe vel de peccato directè volito, & de peccato malitiæ ex certa scientia commisso: vel de advertentia malitiæ sive formali præsenti aut præcedente, sive virtuali & interpretativa, in specie vel in genere, in se vel in causa.

Quæst. V. *Quibus indiciis in dubio de consensu sufficienti ad mortale, cognosci potest eum fuisse datum, vel non?*

Resp. Traduntur à Doctoribus hæ regulæ. 1. Si dubitans de consensu præstitò sit vir probus & timoratæ conscientiæ, seque ita habitualiter ac constanter dispositum sentiat, ut potius vellet mori, quàm mortaliter peccare; censendus est non dedisse sufficientem consensum, licèt aliquam fortè in repellenda tentatione negligentiam admiserit. At si sit homo pravus & peccatis assuetus, in dubio, censendus est consensisse. Quia in dubio prudens præsumptio à consuetis ac communiter contingentibus, & habituali dispositione sumitur: & quia prior summè detestans peccatum habitualiter, si illud admisisset cum pleno consensu, hanc mutationem ita advertisset, ut de ea nil dubitaret; posterior verò parvipendens peccatum, si non plenè consensisset, non dubitaret. Porrò non est signum imperfecti consensus, sed tantùm mutatæ voluntatis, contritio, quæ actum peccati statim consequitur.

2. Quando suborta cogitatione seu tentatione de facienda re mala, non facis, cùm facilè posses; signum est consensum in opus non fuisse perfectum, quia potentia executrix voluntati omninò obtemperat.

3. Sola perseverantia motus interni post advertentiam, non indicat sufficienter plenum consensum, sicut perseverantia motus exterioris membrorum illum arguit: quia his voluntas, non illis dispoticè imperat.

4. Quando quis dubitat, vigilans an dormiens, sui compos an impos, quidpiam voluerit aut fecerit, probabile indicium est non plenæ deliberationis; quia hæc regulariter hominem de suis actibus certiorem reddit, & perfectè vigilans satis novit se vigilare, & sui compos de hoc non dubitat, nisi fortè mora temporis aliquam induxerit oblivionem.

Cæterum cùm hæ omnes conjecturæ veritatem non ostendant, est obligatio confitendi consensum illum dubium.

Quæst. VI. *An est mortale agere vel velle aliquid graviter illicitum ob finem bonum?*

Resp. Affirm. *Ita omnes*. *Quia* 1. *Ad Rom.* 3. Graviter damnatur illud. *Faciamus mala, ut veniant bona*. 2. Voluntas mala est, hoc ipso quòd vult id quod malum est, ex quocumque motivo illud velit. Nam actus voluntatis sumit malitiam ab eo omni, in quod fertur, ex Oseæ 9. *Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt*. Neque enim finis bonus malitiam objecti seu medii tollit, cùm ejus naturam non immutet. 3. Volitio finis honesti ut per medium illicitum comparandi, est mala. Nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente, & contra legem; disconvenit enim naturæ rationali & legi prosequi bonum per medium illicitum. Imò volitio finis honesti per medium licitum, sed in circumstantia mala, est vetita & mala: nam disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ, & finis honestus non potest nisi dedecenter & disconvenienter naturæ rationali appeti per medium licitum in circumstantia mala, verbi gratia velle celebrare Sacrum propter bonum finem in loco dedecenti. *Quod est secundùm se malum ex genere, nullo modo potest esse bonum & licitum; quia ad hoc quòd aliquid sit bonum, requiritur quòd omnia rectè concurrant; bonum enim ex integra causa, malum verò ex singularibus defectibus*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 110. art. 3.

Quæst. VII. *Quænam sunt peccata mortalia vel venialia ex genere suo?*

Resp. Ex S. Augustino, Enchyrid. cap. 78. *Quæ sint levia, quæ gravia peccata, non humano, sed divino sunt pensanda judicio*. Et cap. 79. *Sunt autem quædam, quæ levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora; quis enim dicentem*

fra-

fratri suo, Fatue, reum gehennæ putaret, nisi Veritas diceret?

Resp. 2. Id sicut tota doctrina morum, repeti debet. 1. Ex Scriptura. Quæ enim ab illa dicuntur abominabilia, detestanda, execranda, Deo exosa, digna morte, gehenna, excludere à regno Dei, vel ob quæ dicitur Væ; judicanda sunt ex genere suo mortalia. 2. Ex traditione, quæ extat in scriptis Patrum. 3. Ex definitione & sensu Ecclesiæ, quæ semper est infallibilis in doctrina fidei & morum. 4. Ex ratione fide illustrata, & his principiis nixa. 5. Ex unanimi Doctorum consensu.

Resp. 3. Peccatum mortale ex genere suo est illud, intra cujus objectum seu materiam datur aliquid grave, seu graviter repugnans rectæ rationi, vel fini Legis, qualia sunt peccata contra virtutes Theologicas, fidem, spem, & charitatem; contra religionem, justitiam, & alias virtutes graviter obligantes; item quæ nos graviter corrumpunt. Peccata verò, quæ leviter tantùm adversantur naturæ rationali, vel præcepto leviter obliganti, & quæ non lædunt graviter charitatem Dei & ejus honorem, vel proximum quod personam, res vel jura, nec nos ipsos corrumpunt; sed continet præcisè aliquam levem inordinationem, ut mendacium officiosum, verbum otiosum, sunt venialia per se & ex genere suo. *S. Thomas* 1. 2. *quæst.* 88. *art.* 2. *Duo sunt omninò genera mendaciorum, in quibus non magna culpa est, cùm aut jocamur, aut ut prosimus mentimur,* ait S. Augustinus in Psalm. 5.

Resp. 4. Mortale ex genere suo duplex est: aliud ex toto genere suo, & aliud ex genere suo non toto. Peccatum mortale ex toto genere suo est illud, cujus omne objectum seu omnis materia est per se gravis, quia nempe quælibet ejus materia gravem inordinationem continet, vel per quamlibet ejus quantitatem læditur graviter virtus, quæ est finis præcepti gravis. Unde non potest esse veniale nisi ex imperfectione actus, seu ex defectu advertentiæ & consensus sufficientis ad mortale. Talia sunt ea, quæ sunt directè contra aliquod attributum divinum, ut odium & contemptus Dei, hæresis, desperatio, blasphemia, perjurium &c. Nam hæc directè repugnant Dei bonitati, veracitati, misericordiæ, majestati, excellentiæ infinitæ Dei, & per ista graviter læduntur charitas, fides, spes, religio &c. Talia item sunt, quæ graviter disconveniunt naturæ rationali, seu ex se gravem habent inordinationem, ut delectatio venerea extra conjugium, pollutio, &c.

Mortale verò ex genere suo, sed non toto, est illud, intra cujus objectum seu materiam datur aliquid ex se grave & leve, seu graviter & leviter inordinatum ac prohibitum, quatenus per aliquam materiam graviter, & per aliam leviter læditur virtus, quæ est finis præcepti. Nam illa materia censetur gravis, per quam graviter læditur virtus, quæ est finis præcepti, & ea est levis, per quam leviter læditur talis virtus, ut patet in furto.

Quæst. VIII. *An peccatum mortale ex genere suo fieri potest veniale, & vicissim?*

Resp. 1. Cum ad mortale requiratur gravitas materiæ, & sufficiens advertentia & consensus, sequitur peccatum ex genere suo mortale, fieri veniale. 1. Ob levitatem materiæ, ut patet in peccatis contra justitiam, v. g. furto levi. Nam tunc leviter læditur justitia, quæ est finis præcepti vetantis furtum, & sic tunc est levis inordinatio, & transgressio ac offensa Dei. Peccata autem ex toto genere suo mortalia, non possunt fieri venialia ex parte materiæ, quia in quavis eorum materia reperitur gravis difformitas, & per quamlibet eorum quantitatem graviter læditur virtus, quæ est finis præcepti. Porrò materiæ levitas in iis, quæ levitatem materiæ admittunt, ex circumstantiis, & præsertim ex quantitate materiæ, & ejus conducentia ad finem dijudicanda est. 2. Ob imperfectionem actus ex parte intellectus & voluntatis: Ita S. Thomas 1. 2 quæst. 88. art. 6. *Potest id, quod est ex genere mortale, esse veniale propter imperfectionem actus, quia non perfectè pertingit ad rationem actus moralis:* hoc est quia deest sufficiens advertentia & consensus ad hoc, ut actus dicatur simpliciter liber & humanus. Actus autem seu consensus voluntatis imperfectus & semiplenus, ideòque insufficiens ad mortale, est ille qui datur cum impotentia plenè advertendi ob impeditum rationis usum, qualis est in semidormiente, modò hæc sit omninò involuntaria: sicut consensus dicitur plenus ac perfectus, cùm datur ab homine plenè sui compote, & habente usum rationis expeditum, & valente plenè advertere. Similiter advertentia imperfecta seu semiplena est ea, quæ procedit ab homine non perfectè sui compote, nec habente usum rationis expeditum, qualis est semidormiens. Sicut enim

hic non habet perfectum judicium rationis, nec plenè advertere potest ad id quod agit; ita interdum fit, ut quis ob subitam & vehementem passionem, aut distractionem ad res alias, non advertat nec advertere possit ad actum suum, quantùm requiritur ad mortale. Unde delectatio de objecto malo, quæ cæteroquin esset mortalis, potest defectu sufficientis advertentiæ esse solùm venialis. Advertentia verò perfecta & plena est ea, quæ procedit ab homine sui compote, & habente usum rationis expeditum.

Hinc triplex distinguitur motus, nempe primo primus, qui subitò ante omnem mentis advertentiam insurgit, nec ullatenus pendet à voluntate; & hic non est culpa secundum se: secundo primus, qui est cum aliqua, sed imperfecta advertentia, sufficiente quidem ad culpam venialem, non autem ad mortalem, qualis est in semidormiente: & motus plenè ac perfectè deliberatus, qualis est in vigilante, & plenè sui compote, & hic est mortalis, si sit graviter inordinatus & voluntarius.

Imperfectio tamen actus numquam impedit quominùs ea, quæ sunt ex objecto venialia, revera sint venialia, ut docet Suarez. Quia ad culpam venialem sufficit quodcumque voluntarium & liberum, sicut & quantulacumque inordinatio: secùs verò ad mortale; nam homo non potest ex qualicumque actione & quantumvis imperfecta constitui reus perpetui odii Dei, & damnationis æternæ, hoc enim repugnat bonitati, sapientiæ, ac convenienti gubernationi divinæ.

Resp. 2. Actus ex genere suo, seu objecto venialis vel indifferens, fit mortalis per accidens, seu per aliquid ei adjunctum.

1. Ex errore conscientiæ, quo quis putat id, quod agit, esse mortale, licèt re ipsa non sit. Nam tunc consentit in mortale apprehensum.

2. Ratione affectus graviter inordinati in rem aliquam leviter malam vel indifferentem, constituendo in ea finem ultimum: ut si ex affectu ad illam paratus sis illam velle etiamsi mortalis esset, vel peccare mortaliter potiùs quàm ab ea abstinere, vel illam comparare per medium graviter illicitum. Nam tunc eam præfers divinæ amicitiæ, & violas graviter maximum præceptum diligendi Deum super omnia.

3. Ratione finis mortaliter mali, ad quem ordinatur, ut adulatio seu laudatio ex se venialis, ordinata ad subornandam virginem. Nam talis actus continet affectum ad rem mortaliter malam, & medium malitiam finis contrahit.

4. Ratione gravis damni vel scandali, quod ex re levi secuturum prævidetur, vel prævideri potest ac debet, ut si ex furto rei levis prævideas alterum blasphematurum. Nam ob talem effectum actus graviter adversatur charitati: & causa participat malitiam sui effectus.

5. Ratione periculi incidendi in mortale, in quod quis experientia didicit se ex actione de se leviter mala vel indifferenti incurrere, puta si aspectus mulieris, vel colloquium inducat ad actum turpem, vel consensum in delectationem veneream; si ludus de se licitus sit occasio proxima pejerandi, blasphemandi &c. Nam mortale est, exponere se morali periculo peccandi mortaliter: is quippe Dei amicitiam, & animæ salutem contemnit, qui ejus perdendæ periculum probabile non vitat, cùm potest; & eodem præcepto, quo tenemur vitare peccatum, tenemur etiam ejus probabile periculum vitare.

6. Propter contemptum formalem præcepti, vel regulæ, vel superioris qua superior est; ut si quis violat præceptum in re levi, quia præceptum est, sive quia renuit subjici præcepto, vel superiori. Talis enim inobedientia inducit contemptum potestatis à Deo derivatæ, & superioris ut minister Dei est, ejusque vices gerit: qui contemptus redundat in Deum, juxta illud, Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit.*

Item omissio consilii evangelici ex contemptu, quasi Deus inutilia & vana consuleret, mortalis est. Nam est graviter injuriosa Deo, & Deus ipse consilii author contemnitur.

Quæst. IX *An multa venialia possunt facere unum mortale?*

Resp. 1. Peccata venialia quantumvis multiplicata, non possunt per se efficere unum mortale, nisi eorum materiæ vel effectus uniantur. *Est communis sententia.* Quia 1. ex Concil. Triden. sess. 14. cap. 5. per venialia à Dei gratia non excludimur. 2. Peccatum mortale cùm sit contemptus Dei, & aversio à fine ultimo, habet malitiam ordinis superioris, imo infinitam, quam proinde æquare nequeunt quævis venialia. 3. Sola multiplicatio non constituit peccatum in alia specie superiore à veniali. Item quantumcumque multiplicentur venialia,

sim-

ſingula ſunt, & manent in ſpecie inferiore, habentque differentiam eſſentialem aliam, quam ſpecies ſuperior. Ergo multiplicatio venialium non poteſt attingere ſpeciem peccati mortalis, quæ eſt ſuperior. Ex Patrum verò textibus ſequitur tantùm multa venialia diſponere ad mortale, non verò illud conſtituere.

Qui tamen proponeret omnia venialia occurrentia committere, vel ad hoc paratus eſſet, velletque ſola mortalia vitare, ſecundùm Sanchez & Bonacinam mortaliter peccaret, etiamſi contemptus formalis deeſſet. Quia illius propoſiti objectum continet apertiſſimum peccandi mortaliter periculum, quod talis vult ſubire, cùm ex SS. Patribus & Doctoribus multa venialia deliberatè & ex propoſito commiſſa, certò diſponant ad mortale, & in praxi patet: quo culpa mortalis adverſatur præcepto charitatis.

Reſp. 2. Si plurium venialium materiæ, vel effectus moraliter uniantur, & unum objectum grave conſtituant contra unum præceptum, tunc mortale eſt peccatum, cujus materia, licèt ſecundùm ſe parva, tamen ob moralem conjunctionem cum objectis priorum, notabilis cenſetur, & effectum gravem malum producit. *Eſt communis ſententia.* Quia tunc per hoc ultimum peccatum, ponitur complementum gravis materiæ, vel effectus graviter prohibiti; & illud ponens cenſetur velle aliquid graviter inordinatum ac prohibitum. Sic qui uno die feſto pluries laborat per quadrantem diverſis horis, peccat mortaliter ultimo quadrantis labore, quo completur tempus notabile; quia iſti omnes labores breves moraliter uniuntur; & tunc verum eſt dicere talem laboraſſe illo die feſto tempore notabili, verbi gratia, duas aut tres horas. Sic ebrietas per ultimum ſciphum completur. Item qui intemperanter cibum ſumit, & ultima comeſtione agnoſcit valetudinem graviter lædendam, peccat tunc mortaliter: nam jam vult objectum graviter diſſentaneum naturæ rationali ac legi, & ſibi notabile damnum.

Si verò plurium venialium materiæ parvæ & effectus non uniantur, nec in grave objectum coaleſcant; tunc omnia & ſingula peccata ſunt venialia, nec efficiunt mortale: quia tunc materiæ illæ non conflant unum objectum grave, nec materiam ſufficientem ad mortale. Sic qui pluribus feſtis per unum quadrantem laborat, non peccat mortaliter, ſecluſo ſcandalo & contemptu: quia tunc ſicut feſta ſunt diverſa, neque efficiunt unum mortaliter; ita & labores ſunt diverſi, nec unum inter ſe conſtituunt. Item qui in Quadrageſima quotidie bolum panis extra tempora comedit, non peccat mortaliter, quia comeſtio una die facta non continuatur, nec conjungitur moraliter cum comeſtione alterius diei, cùm obligatio abſtinendi affixa ſit ſingulis diebus, & tranſeat cum illis. Unde propoſitum comedendi ſingulis diebus Quadrageſimæ bolum panis extra tempora, eſt per ſe loquendo ſolùm veniale, quia non fertur in illas omnes comeſtiones leves conjunctim ſumptas, ſed in omnes ſeparatas, & ſingulis diebus vitandas, quæ cùm ſolùm ſint vetitæ ſub veniali, propoſitum non eſt de mortali. Idem dic de eo qui plures inducit ad parum comedendum uno die jejunii, quia actio unius non unitur, nec facit unum moraliter objectum vetitum cum actione alterius. Unde inductio non eſt ad aliquid grave.

Quæſt. X. *An & quomodo multa venialia diſponunt ad mortale?*

Reſp. 1. Multa venialia, ſi negligantur & continuentur, ſenſim diſponunt hominem ad mortale. Conſt. 1. ex Eccli. 19. *Qui ſpernit modica, paulatim decidet.* Et Luc. 10. *Qui in modico iniquus eſt, & in majori iniquus eſt.* 2. Ex conſenſu Theologorum, & ex Patribus docentibus venialia diligenter cavenda eſſe, ne labamur in mortalia. 3. Ex praxi & experientia.

Prob. 2. Multa venialia diſponunt ad mortale. 1. Indirectè ſeu negativè, removendo id, quod mortalia impediret. Nam & in peccante minuunt fervorem charitatis, & timorem Dei, ac horrorem peccati; & ex parte Dei impediunt providentiam illam ſpecialem, qua tentationes ac pericula removebat, & liberalitatem, qua uberes & potentiores gratias largiebatur.

2. Poſitivè: tum quia cùm mortale & veniale in hoc conveniant, quòd ſint infractio Legis & ordinis; multitudo leviorum infractionum, maximè ſi deliberatè & ex gravi negligentia fiant, hominem diſponit ad violandum Legem & ordinem in gravioribus: tum quia, libido peccandi, & affectus erga rem venialiter malam, poteſt ſæpius peccando ita creſcere, ut in ea re conſtituatur finis ultimus, & ex affectu erga illam homo ſit paratus violare præceptum gravius, vel illius

violandi periculo se exponat. Venialia autem ejusdem speciei, magis adhuc per se ac directè disponunt ad mortale; cùm circa idem objectum specificè sumptum versentur, & pariant similem habitum. Sic levioribus furtis, contumeliis, detractionibus via sternitur ad graviores injurias, & comparatur consuetudo furandi, aut detrahendi, quæ magis adhuc in gravia objecta, utpote magis ad se allicientia, inducit, quàm in levia.

CAPUT III.

De Peccatis commissionis & omissionis.

Quæst. I. **Q***Uid sunt, & an differunt inter se talia peccata?*

Resp. 1. Peccatum commissionis est actus positivus factus contra Legem eum prohibentem, sive est violatio præcepti negativi. Peccatum omissionis est omissio actus præcepti, sive violatio præcepti affirmativi.

Resp. 2. Hæc peccata, etiam cùm eidem virtuti aut præcepto ex eodem motivo adversantur, sic moraliter inter se differunt, saltem secundùm gravitatem, ut in Confessione sigillatim explicanda sint. Nam peccatum commissionis, cæteris paribus, est notabiliter gravius peccato omissionis: habet quippe notabiliter majorem disconvenientiam ac oppositionem cum natura rationali & Lege divina; magis enim, cæteris paribus, inordinatum est ac disconveniens naturæ rationali ac Legi æternæ, facere quod non debes, quàm non facere quod debes; & illud opponitur præcepto, *Declina à malo*; hoc autem, præcepto, *Fac bonum*. Sic odium Dei est longè gravior culpa, quàm omissio actus amoris Dei præcepti, licèt utrumque eidem præcepto charitatis opponatur; & qui utriusque reus esset, non satisfaceret præcepto confitendi dicendo se bis peccasse mortaliter contra debitam charitatem Dei. Item longè pejus est patrem contumelia afficere, quàm præcisè ei honorem debitum non deferre.

Imò sunt qui docent, aliqua peccata commissionis & omissionis inter se differre secundùm gravitatem specificam, ut ista allata: quia censent ea habere inter se disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter diversam: nam quamvis eidem virtuti ac præcepto ex eodem motivo adversentur, tamen ei modo notabiliter diverso opponuntur.

Quæst. II. *Unde æstimanda est species & gravitas omissionis culpabilis?*

Resp. Ex specie & bonitate actus præcepti. Nam privatio eò pejor est, quo forma ei opposita melior est. Ergo omissio actus præcepti eo pejor est, quo actus præceptus melior est. Sic omissio orationis longioris præceptæ, est culpa gravior omissione orationis brevioris etiam præceptæ.

Quæst. III. *An actus cum omissione culpabili conjunctus, est peccatum?*

Resp. 1. Omnis actus, qui est causa, finis, vel occasio proxima omissionis malæ, contrahit malitiam omissionis, ut si omittas Sacrum ut studeas, vel dormias: quia prohibetur eodem præcepto, quo præcipitur actus omissus. Nam præceptum, utpote de se efficax, hoc ipso quod præcipit actum aliquem, simul prohibet omnem actum, vi cujus sequitur omissio actus præcepti. Sicut enim præceptum obligat ad servanda omnia, quæ necessaria sunt ad ejus observationem: sic & ad vitanda omnia, quæ eamdem observationem impediunt. Item in illo actu continetur virtualis saltem voluntas omittendi. Ergo habet idem objectum cum omissione, & proinde eamdem malitiam, & repugnantiam eidem præcepto. Idem est si actus assumatur ut medium omissionis: nam media contrahunt malitiam finis. Hinc si actus sit aliunde malus, habet duplicem malitiam: ut si quis omittat Sacrum, quia tempore Sacri furatur. Si verò non sit aliunde malus, habet unam & eamdem malitiam cum omissione culpabili, cùm solùm habeat malitiam ab illa omissione, & eidem præcepto adversetur. Docet tamen Suarez, quòd si quis advertit se hoc tempore omittere, & ex nimio affectu ad illud opus de se licitum, velit nihilominus illud exercere, & sic omittere; tunc actus ille habet malitiam specie distinctam: quia verè est contra rectitudinem propriæ virtutis, & quia constituitur ultimus finis in illo opere.

Resp. 2. Quando actus, qui fit tempore omissionis, non est causa, nec finis, nec medium, nec occasio omissionis, sed tantùm assumitur consequenter ad voluntatem efficacem omittendi ob alium finem, juxta multos non contrahit malitiam omissionis, nec proinde est peccatum, si aliunde non sit malus: ut si quis postquam decrevit omittere Sacrum ad aliquod leve incommo-

dum

dum vitandum, oret domi, vel ftudeat tempore Sacri, ut otium vitet. Quia Lex præcipiens aliquid, non vetat actum alium, nifi fit caufa, vel medium, vel occafio omiffionis actus præcepti; & fuppofita voluntate omittendi actum præceptum, alius actus materialiter & per accidens fe habet ad omiffionem, & nullo modo in eam influit.

Quæft. IV. *Quandonam admittitur peccatum omiffionis?*

Refp. 1. Peccatum omiffionis externum admittitur eo folo tempore, quo urget præceptum faciendi actum. Quia hoc peccatum confiftit in omiffione actus debiti ex præcepto: actus autem non eft debitus, nifi eo tempore, quo fervandum eft præceptum. Interdum verò committitur, dum quis exprefsè aut virtualiter, indirectè vel interpretativè, vult omittere actum præceptum: nam tunc ponitur voluntas violandi præceptum.

Refp. 2. Qui ponit caufam, ex qua prævidet probabiliter fecuturam omiffionem, tunc peccat, & contrahit malitiam omiffionis: quia qui ponit caufam omiffionis, vult indirectè, vel faltem interpretativè ipfam omiffionem: qui enim vult caufam, cenfetur velle effectum, qui ex illa fequitur. Præterea eodem præcepto, quo vetatur omiffio; prohibetur etiam pofitio libera caufæ illius. Hinc qui die fefto manè fe fomno tradit, prævidens fe fomno fepultum iri tempore ultimi Sacri, tunc peccat contra religionem, etiamfi per accidens excitetur & poftea Sacrum audiat. Nam tunc habuit voluntatem, faltem interpretativam ac virtualem, omittendi Sacrum, quamvis poftea eam mutaverit.

Idem dic de eo, qui fcienter, aut non nifi cum ignorantia, vel inadvertentia culpabili, exponit fe morali periculo omittendi. Nam tunc contrahit totam malitiam omiffionis, licèt poftea omiffio non fequatur: quia fic exponendo fe morali periculo omittendi, faltem interpretativè voluit omiffionem. Quòd fi is, qui pofuit caufam omiffionis, vel expofuit fe morali periculo omittendi, poftea poffit præceptum, dum urget, implere, defiftendo ab opere incompoffibili, non implens præceptum, denuò peccat peccato omiffionis; & tunc omiffio ejus eft in fe libera eo modo, quo actus externus liber effe poteft: quia tunc denuò vult faltem indirectè ipfam omiffionem actualem. Porrò non contrahitur cenfura, nifi eo tempore, quo actus ex præcepto faciendus eft: nam tunc folùm ponitur omiffio externa, cui annexa eft.

Refp. 3. Probabile eft, eum qui pofuit omiffionis caufam, quà factus eft impotens ad implendum præceptum, peccare non folùm quando pofuit illam caufam, fed etiam dum reipfa actum præceptum omittit, fi non retractet ejus caufam culpabilem, cùm poteft. Sic Sacerdos, qui Breviarium in mare liberè projecit, unde factus eft impotens ad illud recitandum, non folùm peccavit projiciendo, fed etiam fingulis diebus denuò peccat non recitando, quamdiu priorem culpam non retractet. Item qui ante Sacrum longæ viæ fine neceffitate fe dedit, unde factus eft impotens ad audiendum Sacrum; peccat contra religionem, non folùm cùm fe dedit longæ viæ prævidens impotentiam audiendi Sacrum inde fecuturam, fed etiam poftea dum celebratur Sacrum, nifi tunc eliciat contritionem. Ratio eft, quia omiffio actualis eft imputabilis voluntati, quamdiu eft voluntaria in caufa non retractata, quæ poffit retractari: tamdiu enim liberè continuatur, & ponitur voluntariè omiffio, quamdiu poteft retractari ejus caufa, & non retractatur; nam eft tunc in poteftate hominis efficere, ne fit ampliùs voluntaria ac moralis.

Sed quid fi homo non poffit retractare caufam culpabilem omiffionis, ut fit in fomno vel ebrietate? An peccat non folùm quando pofuit caufam, fed etiam cùm præceptum urget?

Refp. Alii affirmant, eo quòd talis omiffio fit illi fufficienter voluntaria in caufa non retractata. Alii probabiliùs negant, docentes talem omiffionem nil per fe malitiæ imputabilis addere culpabili pofitioni caufæ ejus, eo quòd tunc omiffio non fit voluntaria & libera nifi in caufa; & voluntas tempore omiffionis non continuetur liberè, nec ullum exercitium liberum habeat, cùm ne poffit quidem ejus caufam retractare.

Cæterum neceffe eft omnes omnino omiffiones actuales confiteri, & non tantùm caufam earum culpabilem. Nam ex praxi perpetua fidelium, ex qua neceffitas materiæ confeffionis potiùs, quàm ex principiis metaphyficis metienda eft, conftat actiones & omiffiones in caufa moraliter culpabiles, effe neceffariò confitendas, five illæ fecundùm fe peccata fint, five folùm effectus & objecta peccati in caufa liberè

pofita

posita commissi. Præterea id etiam necessarium est, vel ad explicandam sicut oportet peccati gravitatem, vel ad detegendum damnum tertii, obligationem restituendi &c. vel ob periculum reservationis, aut censuræ.

CAPUT IV.

De Ignorantia, & ejus peccatis.

Quæst. I. QVid est ignorantia, & quotuplex?

Resp. 1. Ignorantia latè est carentia cognitionis veræ in subjecto capaci. Strictè, ut hìc sumitur, est carentia cognitionis debitæ, seu cognitionis eorum, quæ quis scire debet. Nam qui ignorat ea quæ scire non tenetur, non est in eo ignorantia, strictè loquendo, sed mera nescientia.

Dividitur 1. In invincibilem, & vincibilem. Ignorantia invincibilis, quæ etiam inculpabilis vocatur, est ea, quæ morali diligentia adhibita depelli non potest. Vincibilis est ea, quæ morali diligentia adhibita depelli potest.

2. In antecedentem, concomitantem, & consequentem. Antecedens est ea, quæ nullo modo fuit volita & est causa actionis, quatenus ea sublata non fieret actio: ut cum venator adhibita sufficienti diligentia ne hominem occideret, occidit amicum, putans esse feram. Concomitans est ea, quæ non est volita, nec est causa actionis, in quantum ea sublata adhuc fieret actio, quæ proinde non fit ex ignorantia, sed præcisè cum ignorantia: talis est in eo, qui, adhibita sufficienti diligentia ne hominem occideret, inimicum latentem occidit, quem æque occidisset, si scivisset ibi latere. Consequens est ea quæ volita est directè vel indirectè: ut cùm quis nescit talem diem esse festivum, quia aut expressè noluit aut neglexit inquirere. Unde est semper vincibilis; & quandoque est causa actionis, quandoque non, quia ea sublata quandoque adhuc fieret actio, quandoque non fieret.

3. In ignorantiam juris, & facti. Prior est, qua ignoratur jus aut præceptum aliquod. Posterior est, qua ignoratur id, quod fit, esse juxta vel contra præceptum, & potest esse de opere, vel aliqua ejus circumstantia: ut cùm quis nescit esse diem Veneris, quo comedit carnes.

4. In negativam, & positivam. Negativa est mera privatio debitæ cognitionis alicujus rei absque judicio erroneo de illa re. Positiva est error, seu judicium falsum de aliqua re.

5. In habitualem, & actualem. Habitualis, est privatio cognitionis habitualis, & dicitur simpliciter ignorantia. Actualis est privatio debitæ cognitionis actualis, & meliùs dicitur inadvertentia, inconsideratio, vel oblivio.

Quæst. II. *An ignorantia vincibilis est secundùm se peccatum?*

Nota. Ignorantia vincibilis, alia est affectata, seu directè volita, & est ea, quam quis directè & expressè vult ut liberiùs peccet, juxta illud Job 21. *Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.* Alia non affectata, & est ea, quæ non est directè & expressè volita, sed est solùm volita indirectè, nempe in negligentia addiscendi. Hæc subdividitur in crassam seu supinam, & non crassam. Crassa est, cùm aut nulla adhibetur diligentia ad sciendum, aut non nisi pro rei gravitate valde exigua adhibetur: unde semper oritur ex gravi negligentia discendi. Non crassa est, cùm ad sciendum adhibetur quidem aliqua diligentia, sed non adhibetur sufficiens.

Resp. Ignorántia vincibilis eorum, quæ quis scire tenetur, etsi non affectata, est secundùm se peccatum imputabile. *Est communis sententia.* Prob. 1. ex Psalm. 24. *Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.* Et Eccli. 23. *Ne adincrescant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea.* 2. Quia talis ignorantia est libera transgressio præcepti, seu omissio rei præceptæ. Nam omnia & singula præcepta obligant ad id, sine quo observari nequeunt, ideoque ad sui cognitionem comparandam, sine qua servari non possunt: præcipiens quippe finem, præcipit media per se necessaria ad illum. Igitur cùm cognitio obligationem, tum omnibus communium, tum specialium, quæ ad cujusque statum, officium, & munus spectant, præcepta sit; talis cognitionis privatio vincibilis est transgressio præcepti; & quidem libera ac voluntaria saltem indirectè, nempè, in negligentia discendi, ideoque est peccatum. Unde ignorantia est peccatum, & mala imputabiliter ob negligentiam voluntatis, à qua manat. 3. Qui ignorat ea quæ scire potest & debet, se exponit voluntariè morali periculo violandi præcepta quoties urgent,

gent; ideoque multoties peccandi. Ergo peccat gravissimè.

Observa. 1. Gravitas peccati ignorantiæ æstimanda est ex gravitate præcepti ignorati, & ex negligentia discendi. 2. Ut aliquid sit voluntarium interpretativè, sufficit ut tenearis illud vitare; nec facias, cùm possis, id quod est necessarium ad illud vitandum: hoc enim ipso tibi meritò imputatur quòd non vitaveris. 3. Ignorantia eorum, quorum cognitio ratione sui præcipitur, ut sunt mysteria fidei, est peccatum speciale oppositum virtuti fidei, quamvis fidei habitum non destruat. Ignorantia verò eorum, quorum cognitio requiritur solùm in ordine ad opus, est peccatum ejusdem speciei, cujus est transgressio præcepti ignorati: nam eidem præcepto ac virtuti opponuntur, cum omne præceptum, utpote efficaciter obligans ad sui observationem, obliget etiam ad sui cognitionem & considerationem. 4. Peccatum ignorantiæ continuatur & multiplicatur, sicut peccatum omissionis restitutionis debitæ.

Quæst. III. *An quæ fiunt contra Legem ex ignorantia vincibili, sunt peccata imputabilia?*

Resp. 1. Actio vel omissio omnis contra Legem posita ex ignorantia vincibili, etiam non affectata, vel cum ea, est peccatum imputabile, etiam secundùm malitiam ignoratam, etiamsi putetur bona, ac proinde quælibet ignorantia vincibilis non excusat à peccato. *Ita omnes*. Prob. 1. ex Num. 15. *Si anima nesciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato suo; & deprecabitur pro ea Sacerdos, quòd inscia peccaverit coram Domino: impetrabitque ei veniam, & dimittetur illi.* Certè quæ non sunt peccata imputabilia, non indigent expiatione & venia, nec sunt simpliciter peccata coram Deo. Et, ex Luc. 12. servus ignorans voluntatem Domini sui, & faciens digna plagis, *vapulabit*. Et, ex Actor. 3. *Fratres, scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri*. Et 1. ad Cor. 2. *Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Ubi mors Christo à Judæis ex ignorantia illata esse dicitur; & tamen illis ad gravissimum peccatum imputata est, ut patet ex excidio urbis, & eversione ac reprobatione totius gentis. Item, ex Luc. 23. *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt*. Certè ubi est locus ignoscendi, ibi est peccatum imputabile. 2. Ex SS. Patribus, & speciatim Hieronymo & Augustino, qui hanc veritatem ut fidei dogma contra Pelagianos propugnarunt; & S. Augustinus, Epistol. 154. sic ait: *Si quis bonum putaverit esse, quod malum est, & fecerit hoc putando, utique peccat: & ea sunt omnia peccata ignorantiæ, quando quisque bene fieri putat quod malè fit*. 3. Ex can. 16. dist. 37. & cap. 2. de sortil. 4. Quia ea, quæ cum vel ex ignorantia vincibili fiunt contra præceptum, sunt sufficienter libera ac voluntaria saltem indirectè & in causa, nempe in voluntaria negligentia addiscendi, & sic meritò ad culpam imputantur voluntati, quæ potuit & debuit præceptum cognoscere & servare; tunc enim nullam habet justam excusationem. Nam culpabilis negligentia discendi quæ cognosci debent, non potest esse justa excusatio, cum sit culpa; & qui vult causam, vult consequenter effectum, qui ex ea necessariò sequitur, & quem scit vel scire potest ex ea secuturum. Imò quæ contra Legem fiunt, ex vel cum ignorantia vincibili etiam non affectata, sunt moraliter & æquivalenter voluntaria in se, etiam quoad malitiam moralem in ordine ad veram & gravem, quamvis non tantam imputabilitatem; quatenus qui culpabiliter ignorat, perinde se habet in æstimatione prudenti in ordine ad veram & gravem, etsi non tantam imputabilitatem, ac si actu sciret. 5. Si ignorantia vincibilis excusaret à peccato, melior esset conditio negligentis addiscere ea quæ potest & tenetur scire, quàm adhibentis debitam ad ea discenda diligentiam, quod est absurdum.

Observa. 1. Ignorantia præcepti est vincibilis, cùm venit in mentem dubitatio de illo vel aliquid, quo possit homo excitari ad inquirendum talis præcepti cognitionem, & omisit inquirere: nam tunc debuit & potuit illud cognoscere inquirendo.

2. Ut quis sit reus mortalis culpæ, non requiritur maxima negligentia, sed sufficit si omittatur diligentia moralis pro rei qualitate & gravitate necessaria. *Ita omnes, teste Sanchez*. Quia tunc culpa mortalis ei meritò imputatur, cùm potuerit & debuerit vitare id, quod est graviter malum.

3. Quoties ex vel cum ignorantia vincibili actio vel omissio mala deliberatè ponitur, toties fit novum peccatum distinctum numero à priori ignorantia & negligentia discen-

discendi. Quia tunc liberè fit denuò aliquid malum, cujus malitia imputatur voluntati ad culpam, cùm illam potuerit ac debuerit cognoscere & vitare, & voluntas perseveret velle saltem interpretativè ignorantiam. Hinc homo ignorans ea, quæ necessaria sunt ad judicis munus rectè obeundum, peccat graviter contra justitiam, tunc suscipiendo tale munus; & postea toties peccat actu mortaliter, quoties fert sententiam injustam. Nam liberè fert sententiam injustam, quamvis putans esse justam, & ejus injustitiam potuit & debuit cognoscere, & sic ea ipsi meritò imputatur: Imò cognoscit saltem confusè ex sua imperitia secuturas multas sententias injustas, & ob eam adire periculum eas ferendi, aut saltem potest ac debet id cognoscere & considerare, & non judicare, ne se exponat periculo faciendi injuriam. Idem dic de Advocato, Medico, Superiore, Confessario, Opifice &c.

Obj. Malitia actus ignorati non fuit volita, cùm non fuerit cognita. *Resp.* Fuit volita saltem indirectè in negligentia discendi, & interpretativè, quatenus liberè factus est actus malus, cujus malitia potuit & debuit cognosci ut vitaretur, quod sufficit ut imputetur voluntati ad culpam. Præterea malitia actus cognoscitur saltem confusè ab ignorante. Nam hoc ipso quòd scit se ignorare, cognoscit multa peccata ex sua ignorantia secutura, & se exponere periculo peccandi, cùm sit ineptus ad cognoscendum quid sit illicitum vel licitum; idque identidem considerat, vel saltem considerare potest ac debet. Quare non depellendo ignorantiam, vult saltem indirectè & interpretativè omnia ista peccata confusè cognita, ut ex illa secutura.

Dices. Negligentia addiscendi non fuit positivè volita. *Resp.* Fuit volita saltem interpretativè, nam potuit & debuit vitari; unde meritò imputatur voluntati, quòd illam non vitaverit, adhibendo diligentiam debitam & possibilem ad discendum ea, quæ homo scire tenetur. Ignorantia autem vincibilis est voluntaria & culpabilis in negligentia discendi: nam propter illam negligentiam meritò imputatur voluntati.

Resp. 2. Peccata ex ignorantia qualibet vincibili, vel cum ea admissa, ejusdem sunt speciei, cum peccatis scienter admissis circa idem objectum. *Est communis sententia*. Quia 1. Ignorantia & negligentia, & peccatum, quod ex illa fit, adversantur eidem præcepto & virtuti. Nam quodlibet præceptum cognitionem, & diligentiam in sua materia ex suo motivo injungit, cum utraque per se sit necessaria ad illud observandum. 2. Actus sumit malitiam specificam ex objecto. Ergo actus ignoranter, & actus scienter factus, si sint circa idem objectum malum, sumunt ab eo eamdem malitiam specificam.

Hinc qui ex ignorantia vel inconsideratione vincibili juris aut facti facit contractum injustum, peccat peccato injustitiæ; si omittat Sacrum præceptum, peccat contra religionem &c.

Quæst. IV. *Quænam ignorantia minuit, vel auget peccatum?*

Resp. 1. Ignorantia vincibilis non affectata minuit malitiam peccati. *Est communis sententia*. Prob. 1. ex Luc. 12. *Ille servus qui cognovit voluntatem domini sui, & non fecit secundùm voluntatem ejus, vapulabit multis, qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis*, hoc est minùs punietur. Ex Luc. 23. *Pater dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt*.

2. Quia talis ignorantia minuit voluntarium; nam impedit ne mens peccatum in se apprehendat, & illud in se voluntas velit: & sic facit ut peccans minùs afficiatur ad malum.

Quando tamen negligentia discendi gravis est, ignorantia numquam eo usque minuit peccatum, ut ex mortali fiat veniale, quia non tollit sufficiens voluntarium ad mortale. Enim verò Judæi, qui ex ignorantia Christum cruci fixerunt, & Apostolos persecuti sunt, profectò peccarunt mortaliter. Hinc S. Augustinus, lib. de grat. & lib. arbitr. cap. 3. ait: *Sed & illa ignorantia, quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat .... sed fortassis ut minùs ardeat*.

Resp. 2. Ignorantia affectata auget malitiam peccati. *Ita communiter, cum S. Thom.* 1. 2. quæst. 76. art. 4. Nam illud auget malitiam peccati, quod reddit illud magis voluntarium. At ignorantia affectata hoc præstat: quia per illam directè & expressè volitum est periculum peccandi, nempe ipsa ignorantia, ex affectu liberiùs peccandi. Imò expressè volitum est quodvis peccatum ex ignorantia sequi natum: nam per illam homo vult ignorare, ut liberiùs peccet. Et aliunde peccatum sufficienter cogni-

cognitum est saltem confusè, nempe in ejus periculo directè volito. Hinc homo ob talem ignorantiam ut peccatum aggravantem arguitur Psalm. 35. *Noluit intelligere, ut bene ageret.* Præterea talis ignorantia in ordine ad imputabilitatem in æstimatione prudenti æquivalet certæ scientiæ.

Quæst. V. *An ignorantia invincibilis cujusvis Legis etiam naturalis, excusat à peccato formali seu imputabili?*

Resp. Affirm. Constat 1. ex S. Augustin. lib. 3. de lib. arbitr. cap. 19. *Non tibi deputatur ad culpam, quòd invitus ignoras, sed quòd negligis quærere quod ignoras.* Hinc paulò post docet ea, quæ malè fiunt ex tali ignorantia juris naturalis, non esse nisi impropriè & metaphoricè peccata; sicut lingua græca vel latina non dicitur nisi impropriè lingua, ex Sancto Thoma 1. 2. quæst. 76. art. 3. *Si sit ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat à peccato.* 3. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat à peccato formali.* 4. Quia omne peccatum imputabile ut peccatum, est essentialiter voluntarium ut peccatum seu in ratione peccati, ità ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium, ut docet S. August. Nam quod non est voluntarium, non potest imputari voluntati, cum nullatenus sit à voluntate. At actus ex ignorantia invincibili factus contra Legem, nullatenus est voluntarius prout oppositus Legi, & ut peccatum; cùm ejus malitia non cognoscatur, nec cognosci potuerit, vel in se vel in ejus periculo: voluntarium enim est id quod est à voluntate cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. 5. Quia alioquin homo teneretur ad impossibile, & damnari posset, quòd non servaverit præceptum, quod omninò non potuit servare, cùm illud non potuerit cognoscere, nec proinde velle servare.

Obj. 1. Ignorantia juris naturalis fuit voluntaria in causa sua, nempe in peccato originali, & voluntate Adami. *Resp.* 1. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *In statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in causa sua peccato originali, & voluntate Adami peccantis.* 2. Cùm ad omne peccatum requiratur voluntarietas & libertas; ad omne peccatum personale requiritur voluntarietas & libertas personalis. 3. Alioqui ea, quæ malè fiunt in phrenesi & amentia, imputarentur ad culpam, cum utraque sit effectus peccati originalis, sicut ignorantia.

Obj. 2. Ex reg. jur. *Ignorantia facti, non juris excusat.* *Resp.* Hoc intelligi debet quoad præsumptionem fori externi, in quo non præsumitur quis ignorasse inculpabiliter, quod debuit scire: non autem quoad forum internum.

Obj. 3. Conc. Palæstinum damnavit hanc propositionem Pelagii: *Oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato: quoniam non secundùm voluntatem, sed secundùm necessitatem eveniunt.* *Resp.* Ibi agitur de oblivione & ignorantiâ vincibili, sed quæ non est affectata, & directè procurata. Nam Pelagius docebat omnem ignorantiam, quæ non esset affectata, seu directè volita, vacare culpa, quia ex necessitate seu ex conditione naturæ, & innata infirmitate evenit, quod falsum est: nam ignorantia non affectata, nec directè volita, sed quæ adhibita morali diligentia vinci potest & debet, culpabilis est, cùm sit indirectè, ideoque sufficienter voluntaria in negligentia addiscendi. Et quamvis non oriatur à voluntate eam procurante, sed ex necessitate, tamen ejus perseverantia volita est indirectè in omissione voluntaria discendi; nec hæc ignorantia tunc necessariò manet nisi necessitate consequente.

Obj. 4. S. Augustinum variis locis. *Resp.* In iis locis, qui objici solent, loquitur de ignorantia vincibili, saltem cum ordinariis gratiæ auxiliis, & quæ oratione ac diligentia morali expelli potest. Similiter explicabis textus, qui ex S. Hieronymo & aliis Patribus objici possunt.

Ex actis collige, non excusari in actu nisi malitiam invincibiliter ignoratam, non autem quæ fuit cognita, vel vincibiliter solùm ignorata. Hinc occidens hominem quem invincibiliter ignorat esse Clericum, reus est homicidii, non sacrilegii.

Nota. Moralis malitia actus voluntatis duplex est, nempe materialis, & formalis. Malitia materialis consistit in difformitate ac disconvenientia actus cum natura rationali & Lege divina. Formalis est materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium, & poenam. Quòd si actus disconveniens naturæ rationali & Legi, fiat liberè & cum cognitione, vel saltem cum ignorantiæ aut inad-

inadvertentia culpabili malitiæ, hoc ipso malitia actus interni imputabilis est ad vituperium & pœnam; & sic actus est completè ac simpliciter moralis. Si autem non sic fiat, malitia materialis non potest imputari ad vituperium & pœnam, & sic actus non est nisi inchoatè & secundùm quid moralis. Nam actus malus adæquatè moralis, est actus disconveniens naturæ rationali & Legi, imputabilis ad vituperium & pœnam. Porrò præter utramque actus interni malitiam est etiam malitia objectiva, quæ est specialis difformitas ac disconvenientia, quam habet objectum cum natura rationali, & Lege divina.

Quæst. VI. *An datur ignorantia invincibilis juris naturalis?*

Resp. 1. Non datur neque circa prima principia morum; quippe quæ sunt per se nota, & cuilibet rationis compoti per se obvia; qualia sunt ista: *Bonum est faciendum; malum fugiendum: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Deus est colendus & amandus, &c.* Neque etiam circa præcepta, quæ vel per se nota sunt, vel facilè ex per se notis colliguntur, cujusmodi sunt præcepta Decalogi, ac similia: tum quia & facili diligentia cognosci possunt; & natura ipsa ac conscientia, inquit Suarez, ita pulsat in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari: Tum quia Apostolus, ad Rom. 1. & 2. ait, gentiles contra ista peccantes esse dignos morte, & inexcusabiles, & perituros, habereque opus Legis scriptum in cordibus suis.

Resp. 2. Datur in aliquibus ignorantia invincibilis circa quædam præcepta particularia juris naturalis valde abstrusa, & remota à principiis. *Est communis sententia.* Prob. 1. Experientia. Nam Theologi etiam sanctissimi & doctissimi, veritatisque studiosissimi, passim in re ad jus naturale pertinente inter se diffident, alii affirmando, alii negando aliquid esse contra jus naturale; quorum proinde aliqui errant: cum ex duabus opinionibus contradictoriis unam esse falsam necesse sit. At hi non errant nisi invincibiliter, cùm orationem, diligentiam debitam, & alia media ad assequendam veritatem necessaria adhibuerint. 2. S. Thomas, & S. Bonaventura de multis ad Legem naturalem pertinentibus inter se diffident. Ergo alteruter erravit in materia Legis naturalis; & tamen neuter ullam opinionem ante mortem retractavit. Ergo si non datur ignorantia invincibilis Legis naturalis in aliquibus; alteruter in gravi peccato mortuus est, cùm sit gravis culpa docere culpabiliter errorem circa præcepta divina; sicque damnatus est. 3. Quia cùm aliqua præcepta sint valde abstrusa, & remota à primis principiis, à quibus sine longo ac difficili discursu deduci nequeunt, facilè ignorari possunt invincibiliter, præsertim à rudioribus, & hominibus tardioris ingenii, qui non sunt moraliter capaces longioris discursus, & quibus etiam sine illorum culpa possunt deesse occasiones & opportunitates ad comparandam notitiam veritatis. 4. Quia inter varios articulos hic ordine tertius, teste P. de la Croix, confixus est Romæ, ann. 1685. die 8. Augusti. *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hìc & nunc contrarium natura agit.*

Quæst. VII. *Quid dicendum de inadvertentia, inconsideratione, & oblivione?*

Nota. Inadvertentia est privatio actualis attentionis. Inconsideratio est privatio debitæ inspectionis. Oblivio est privatio recordationis rei aliàs notæ. Unde differunt ab ignorantia habituali, quæ est privatio scientiæ habitualis. Possunt tamen comprehendi sub nomine communi ignorantiæ actualis, quatenus sunt privatio debitæ cognitionis actualis.

Resp. Illæ eodem modo se habent ad peccatum, quo ipsa ignorantia habitualis; ita ut harum quælibet vincibilis, sit peccatum secundùm se; & actio vel omissio mala, quæ ex illa sequitur, deputetur ad culpam: secùs, si invincibilis sit. Quia ad voluntarium & involuntarium se habent inadventenția, inconsideratio, & oblivio perinde ac ignorantia habitualis. Nam sicut cognitio habitualis non dirigit immediatè actum voluntatis, sed solùm mediante cognitione actuali proponente objecta: ita nec quidquam facit ignorantia habitualis, nisi ratione ignorantiæ actualis, seu privationis cognitionis actualis.

Quare inadvertentia & inconsideratio vincibilis, quæ scilicèt potuit & debuit vitari, est peccatum. Nam homo tenetur consideratè & prudenter procedere in actibus suis; & quodlibet præceptum obligat ad adhibendam advertentiam ac considerationem, utpote necessariam ad sui observationem. Et verò quæ ex illa fiunt contra Legem, sunt peccata imputabilia: quia non tollit voluntarium indirectum & interpretativum, quip-

quippè sunt voluntaria etiam ut peccata in ipsa inadvertentia seu inconsideratione, quæ potuit & debuit vitari. Econtra si sit invincibilis in homine habente cognitionem habitualem debitam, est prorsus inculpabilis, & excusant à peccato ea quæ ex illa fiunt contra Legem: quia malitia actus tunc nullatenus, ne interpretativè quidem, est voluntaria; nam sine potestate cognoscendi non potest esse volitio.

Porrò inadvertentia seu inconsideratio culpabilis potest esse voluntaria. 1. In se ipsa, quando adest illa reflexio intellectus advertentis esse ampliùs considerandum, aut inquirendum, & voluntas vult agere sine majore consideratione. 2. In alio, nempe vel in actu positivo, quo quis vult aliud quod advertentiam impediat, v. gr. sequi passionem: vel in omissione diligentiæ, quæ posset & deberet adhiberi: vel in aliquo defectu habituali non ignoto, v. gr. in nimia præcipitatione in agendo, in negligentia ordinaria in attendendo, in prava consuetudine, quam quis emendare non curat.

CAPUT V.

De Concupiscentia, & peccatis infirmitatis, malitiæ, & habitus.

Quæst. I. *An motus Concupiscentiæ sunt peccata?*

Resp. 1. Inordinati concupiscentiæ motus, si libera voluntate excitentur, sunt peccata mortalia in materia gravi, & venialia in levi. Quia sunt inordinati & plenè voluntarii ac liberi. Ergo nil illis deest ad culpam materiæ commensuratam.

Resp. 2. Inordinati concupiscentiæ motus, quamvis à dæmone excitati, vel sua sponte necessario exurgentes, accedente aliqua advertentia imperfecta, & consensu voluntatis imperfecto, sunt peccata venialia: quia homo non potest absque culpa ullatenus, etiam imperfectè, admittere vel approbare quod ex se malum ac inordinatum est, & disconvenit naturæ rationali. Non sunt tamen mortalia, etiamsi sint de re graviter illicita, propter imperfectionem actus. Accedente verò perfecta advertentia, si voluntas eos velit vel approbet, sunt peccata mortalia, ex *Rom.* 1. Quia mortale est velle perfectè, & approbare quod graviter ex objecto inordinatum est, & dedecet naturam rationalem: hoc enim à Deo graviter prohibitum est.

Resp. 3. Motus indeliberati concupiscentiæ, rationem ac voluntatem prævenientes, licèt graviter inordinati, non sunt peccata imputabilia, nullo accedente voluntatis consensu, etiam interpretativo. Constat, 1. Ex Concil. Tridentin. sess. 5. cap. 5. docente concupiscentiam non posse nocere non consentientibus; quinimò coronatum iri qui legitimè certaverit. 2. Ex his Baji propositionibus damnatis à Pio V. & Gregorio XIII. 50. *Prava desideria, quibus ratio non consentit, & quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto*: Non concupisces. 51. *Concupiscentia sive Lex membrorum, & prava ejus desideria, quæ inviti sentiunt homines, sunt vera Legis inobedientia.* 3. Quia tales motus nullo modo sunt voluntarii ac liberi, voluntate ac libertate personali requisita ad demeritum personale: non enim possumus pro arbitrio voluntatis nostræ illos non habere.

Nota. Idem dici debet de omnibus pravis cogitationibus, & aliis motibus internis graviter ex objecto malis. Nam si actus illi sint penitus indeliberati ac involuntarii etiam in causa, & à voluntate improbentur, nullatenus sunt peccata, quia nullatenus sunt voluntarii. Quòd si sint imperfectè deliberati ac voluntarii, sunt peccata venialia ob imperfectionem actus: si verò plenè deliberati sint & approbentur à voluntate, sunt peccata mortalia in materia gravi, quia sunt plenè voluntarii, & graviter mali.

Quæst. II. *An passio seu motus vehemens concupiscentiæ tollit peccatum, vel malitiam ejus minuit?*

Resp. 1. Est peccatum obsequi passioni, etiam antecedenti, hoc est, quam voluntas non excitat seu imperat, quando non tollit usum rationis, nec omnem deliberationem. Constat, 1. Ex Daniel. 13. *Concupiscentia subvertit cor.* Et ad Rom. 7. *Passiones peccatorum operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.* Et, Eccli. 5. *Ne sequaris Concupiscentiam cordis tui: Deus enim vindicans vindicabit.* Hinc illud Gal. 5. *Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.* 2. Quia est quid inordinatum, & tunc est liberum, nam voluntas potest ei non obsequi.

Tamen passio illa antecedens minuit malitiam peccati. Ita *S. Thom.* 1. 2. *quæst.* 77. *art.* 6. Quia minuit cognitionem

ac deliberationem requisitam ad libertatem, ideoque libertatem. Nam facit ut objectum delectabile appareat magis conveniens, & ut intellectus magis consideret rationem boni delectabilis, quàm rationem illiciti, quæ voluntatem à consensu avertere posset.

Sed non ita malitiam minuit, ut ex mortali veniale faciat in motibus deliberatis; ut quando ex passione aliquis procedit ad actum peccati, vel ad consensum deliberatum; quia tunc voluntas potest simpliciter non consentire, & non obsequi passioni, cum habeat sufficientem ad id deliberationem. Ita *S. Thom. art.* 8.

Si verò talis passio tollat totaliter usum rationis, vel advertentiam omnem impediat, impedit peccatum: quia tunc id, quod ex illa fit, non est liberum, nec voluntarium in se, neque in sua causa. Si tamen motus illi fuerint voluntarii in causa, in qua prævideri potuerint, ut in ebrietate, tunc actus mali ex iis sequentes imputantur ad culpam, cùm sint indirectè & interpretativè voliti.

Resp. 2. Passio consequens, seu liberè excitata, vel voluntaria in prava consuetudine non retractata, non minuit, sed potius auget peccatum, quod ex illa fit: quia non minuit, sed auget voluntarium & intensionem affectus. Ita *S. Thom. art. 6.* inde inferens: *Et si verum est, quòd quanto aliquis majori libidine vel Concupiscentia peccat, tanto magis peccat.*

Quæst. III. *Quid & quale est peccatum infirmitatis, & malitiæ?*

Resp. 1. Peccatum ex infirmitate est illud, quod procedit ex passione antecedente, seu quæ non est voluntaria in se, nec in causa, puta in prava consuetudine efficaciter non retractata, nec tamen tollit libertatem. Peccatum ex malitia est illud, quod fit ex pura libertate; sive quod neque ex ignorantia indirectè tantùm volita, neque ex passione antecedente committitur, sed ex mera electione voluntatis; & sic nihil habet, quo minuatur ejus malitia. Unde peccatum procedens ex ignorantia affectata, vel ex passione liberè excitata, est etiam peccatum ex malitia, aut ei æquivalet; cum ejus prima radix sit sola prava voluntas, quæ passionem vel ignorantiam procurat, nec minuit libertatem.

Resp. 2. Peccatum ex infirmitate seu passione ex suo genere gravius est, quàm peccatum ex ignorantia non affectata. Quia talis ignorantia minuit liberum & voluntarium; at passio antecedens minuit quidem liberum, sed auget voluntarium, nam auget voluntatis intensionem ac conatum. Omnium verò, cæteris paribus, ex suo genere gravissimum est peccatum ex malitia, quia omnium maximè voluntarium & liberum est.

Quæst. IV. *An peccata commissa ex prava consuetudine, quam quis emendare non curat, æquivalent peccatis malitiæ?*

Resp. Affirm. Ita S. Thom. 1. 2. quæst. 78. art. 2. ibi. *Manifestum est quod quicumque peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.* Quia peccans ex habitu, peccat ex majore inclinatione & intensione voluntatis. Nam, ut ait S. Thomas, habitus vertitur in naturam. Nec consuetudo tollit deliberationem saltem tacitam, quæ sicuti ad rectè agendum, ita ad actu peccandum sufficit, licèt sit imperceptibilis ob facilitatem & promptitudinem agendi: ut patet in homine assueto ad amandum Deum, qui audito ejus nomine statim prorumpit in amorem ex tacita deliberatione: ut notat Suarez. Et quamvis peccaret ex minùs perfecta deliberatione, hoc tamen non minuit ejus malitiam: quia defectus ille est ei voluntarius in causa, nempe in consuetudine non retractata efficaciter, & in negligentia illam tollendi. Quàm stultè igitur aliqui conantur excusare sua peccata, eò quòd ex pravo habitu oriantur, cùm inde augeantur! Unde Conc. Lateran. III. cap. 7. ait: *tantò graviora sunt crimina, quantò diutius animam infelicem tenuerint.*

Quæst. V. *Ad quid tenetur implicatus consuetudine peccandi mortaliter?*

Resp. Tenetur sub mortali illam efficaciter retractare & emendare. *Est communis sententia.* Quia mala consuetudo est occasio proxima & periculum mortale peccandi, imò & necessitas quædam moralis, in quam homo voluntariè se conjecit: *Dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas*, ait S. Augustinus lib. 8. Conf. cap. 5. Mala quippe consuetudo vehementer pertrahit ad similes actus malos. At quisque sub mortali tenetur vitare, & à se removere occasionem proximam, ac morale periculum peccandi mortaliter, cùm teneatur velle efficaciter vitare peccatum: alioqui censetur velle, saltem interpretativè, peccatum. Imò talis toties actu peccat, quoties ad pravam illam consuetudinem advertens, non proponit efficaciter illam corrigere.

gere. Nàm tunc voluntariè retinet in se occasionem proximam peccati, & vult saltem interpretativè in morali periculo peccandi immorari, adeoque vult ipsum peccatum. Adde quòd pravus habitus, quem non statim curat evellere, necessitatem moralem peccandi augeat, & pariat cordis duritiam, obstinationem, desperationem, ac demum impœnitentiam finalem.

Hæc procedunt etiam de consuetudine circa actus quosdam malos externos, verbi gratia, blasphemiam, juramentum falsum, licèt absque advertentia & animo blasphemandi aut jurandi prolata. Nam ex communi sententia, gravis est obligatio etiam ejusmodi consuetudinem tollendi: quia (ut ait Delugo) talia verba, etiam sic prolata, habent gravem turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter disconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle neque in se, neque in causa: quippe exteriùs sonant blasphemiam aut juramentum, & eum sensum generant apud audientes. Igitur sicut illicitum est Deum blasphemare, vel adducere in testem falsitatis, aut cum periculo falsitatis; & usurpare verba, quæ exteriùs sonant & significant audientibus blasphemiam vel perjurium; ita illicitum est velle in causa ponere illos actus; & præcipitur destructio causæ illorum, nempe consuetudinis, quæ consuetudo voluntariè permissa, est grave peccatum. Non velle autem efficaciter illam emendare, est velle indirectè & saltem interpretativè actus illos illicitos ex ea ortos. Adde quòd ista grave scandalum parere apta sint.

Item motus alii subiti graviter inordinati, qui ex prava consuetudine quasi inadvertenter accidunt, non excusantur à mortali, quamdiu non adhibetur diligentia & conatus ut præcaveantur, & consuetudo corrigatur. Quia si non in se, certe in causa, nempe in mala consuetudine non retractata, vel negligentia, sufficienter noti & voluntarii sunt.

CAPUT VI.

De Peccatis mere internis, quæ scilicet consistunt in solis actibus internis, absque ullo opere & signo externo.

N*Ota*. Actus voluntatis generatim dividitur in prosecutivum, & adversativum. Prosecutivus circa objectum illicitum triplex est. Primus est volitio efficax objecti, quia voluntas vult adhibere media, quæ sunt in ejus potestate, ad illud objectum assequendum, seu opus volitum exequendum. Secundus est desiderium, sed inefficax. Tertius est simplex delectatio, seu mera complacentia de objecto seu opere apprehenso, absque proposito exequendi, & desiderio assequendi; quæ est simplex quidam voluntatis affectus, quo res apprehensa tamquam jucunda placet, & grata atque accepta habetur.

Quæst. I. *An & quale peccatum est desiderium operis seu objecti mali?*

Resp. Quodlibet desiderium rei vel actionis malæ, etiam inefficax, illicitum est, utpote prohibitum præcepto, *Non concupisces*, juxta sensum Ecclesiæ; & habet malitiam mortalem vel venialem ac eamdem speciem, quam habet res vel actio in quam fertur. *Ita omnes*. Constat 1. Ex Prov. 15. *Abominatio Domini cogitationes malæ*. Et Psalm. 10. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*. Et, Osee 9. *Facti sunt abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt*. Quod indefinitè ac generatim dictum intelligi debet de omni affectu etiam inefficaci, cùm hic etiam tendat in objectum suum. Quia turpe ac inhonestum est velle & desiderare quovis modo aliquid turpe ac illicitum. Item omnis affectus prosecutivus circa aliquid graviter malum, graviter disconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ prohibenti tale objectum; sumitque malitiam ac speciem ab objecto malo, ratione cujus opponitur rectæ rationi & Legi: objectum autem voluntatis est id omne, in quod ipsa fertur. Et verò ad mortale non requiritur consensus efficax in opus alioquin approbans crimen alterius, sine voluntate illud patrandi, non peccaret mortaliter, contra illud, ad Rom. 1. *Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*.

Hinc desiderium licèt inefficax occidendi, fornicandi &c. est peccatum mortale injustitiæ, luxuriæ &c. Desiderium verò leviter nocendi proximo, est veniale. Nam omnis actus internus sumit malitiam & speciem ab actu externo tamquam objecto.

Quæst. II. *An actus externus auget malitiam actus interni?*

Resp. 1. Actus externus per se non auget bonitatem vel malitiam formalem seu imputabilem volitionis efficacis, qua scili-

cet fit id omne quod eſt in poteſtate voluntatis. *Eſt communis ſententia*. Prov. 1. Ex Geneſ. cap. 22. *Quia feciſti hanc rem, & non peperciſti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi &c.* Et Matth. 5. *Omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo*. Ubi voluntas ſola pro facto reputatur. 2. Ex S. Auguſtin. in Pſalm. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat*. Et, lib. 1. de lib. arbitr. cap. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo ſit id eum cupere, & ſi poteſtas detur, facturum eſſe; non minùs reus eſt, quàm ſi in ipſo facto deprehenderetur*. 3. Quia actus externus non habet ullam imputabilitatem ad meritum & demeritum ſibi propriam, & diſtinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem nec rationem voluntarii diſtinctam à libertate actus interni, à quo imperatur, cùm immediatè procedat à potentia neceſſaria, & non ſit liber, niſi quia imperatur ab actu interno. 4. Quia cùm actus internus efficax eſt, ſi actus externus non ponitur, ideo non ponitur, quia deeſt poteſtas illum ponendi: ac proinde quòd tunc non ponatur actus externus eſt omnino involuntarium. At quod eſt prorſus involuntarium non minuit imputabilitatem ſive ad laudem & præmium, ſive ad vituperium & pœnam, ut docet S. Thomas, 1. 2. quæſt. 20. art. 4. & per ſe patet.

Nihilominùs actus externus plura affert commoda, ſi bonus eſt: nam parit ædificationem, & quandoque etiam gratiam confert, ut Sacramentum & martyrium. Si verò malus eſt, plura affert incommoda: nam parit ſcandalum, infamiam, obligationem reſtituendi, & ſubjicit pœnis humanis ac cenſuris.

Reſp. 2. Actus externus ſæpiſſime auget per accidens, ſeu occaſionaliter bonitatem vel malititiam actus interni, à quo imperatur: quia ſæpiſſime eſt occaſio, cur augeatur bonitas aut malitia actus interni, vel multiplicetur actus internus, aut diutiùs duret. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo: vel continuatur diutiùs propter longiorem temporis moram neceſſariam ad perficiendum opus externum, vel ob utramque cauſam ſæpiùs iteratur. Hinc Sanctus Auguſt. lib. 13. de Trinit. cap. 5. ait: *Mala voluntate vel ſola quiſque miſer efficitur: ſed miſerior poteſtate, qua deſiderium malæ voluntatis impletur*.

Quæſt. III. *An deſiderium conditionatum, ſeu conſenſus conditionatus in opus malum, vel delectationem illius, eſt peccatum, & quale?*

Reſp. 1. Deſiderium conditionatum rei vetitæ, per ſe loquendo non eſt mortale, ſi conditio appoſita aufert totam, vel ſaltem gravem operis malitiam. *Eſt communis ſententia*. Quia talis affectus non eſt graviter inordinatus, neque ſecundùm ſe, neque ex objecto, à quo per conditionem gravis malitia verè excluditur. Non eſt autem per ſe peccatum deſiderare præcisè objectum, à quo verè ſublata eſt malitia.

Si tamen, ut ſæpe fit, inducat periculum probabile conſenſus abſoluti, erit mortale ratione talis periculi. Quia mortale eſt ſe exponere periculo probabili peccandi mortaliter: nam eſt velle interpretativè mortale peccatum. Imò ſecluſo tali periculo, ejuſmodi deſideria raro vacant culpa ſaltem veniali, ratione inutilitatis, otioſitatis, aut alicujus inordinati affectus.

Quòd ſi conditio non aufert malitiam, tale deſiderium vel delectatio in re gravi eſt culpa mortalis, in levi venialis. Quia talis affectus tendit in objectum malum, & quidem abſolutè, cùm appoſita conditio non verè tollat malitiam ab objecto, etiam ut repræſentato; & ſic malitia objecti in actum voluntatis tota transfunditur. Sive tunc eſt affectus admittendi malum, vel delectatio de illo, remanente tota objecti malitia.

Conditio autem aufert malitiam mortalem objecti, quando vel reipſa ſubeſt, vel poſſibilis eſt, & ea poſita res ſeu actio non eſt ampliùs mala ſaltem graviter, ut contingit 1. In iis quæ ſolo jure poſitivo vetita ſunt. Hinc non peccat mortaliter, qui dicit: Vellem comedere, ſeu comederem carnes die Veneris, ſi Eccleſia non vetuiſſet; vel optarem ne eſſet hodie prohibitus eſus carnium, ut illis veſci poſſem. 2. In prohibitis quidem jure naturali, ſed licitis tamen in aliqua circumſtantia, ſi hæc pro conditione apponatur, v. gr. Si eſſem judex, hunc homicidam morte mulctarem &c. Rectè tamen monent ejuſmodi deſideria eſſe periculoſa & vitanda, atque (ut ait Cajet.) fatuas ac diabolicas tentationes. Et reverà ſunt plerumque occaſio peccati, præſertim in materia periculoſa, ut ex multorum lapſu conſtat, ut ſi dicas: Vellem uxorem ducere, ſi non eſſem Sacerdos.

At

At malitiam non tollit conditio, quando ea opposita adhuc manet objectum graviter inordinatum, ut si dicas: Vellem fornicari, si non esset infernus: inimicum occiderem, si non essem Sacerdos. Unde peccas mortaliter perinde ac si non poneretur conditio. Item quando conditio per se impossibilis est, ut si ea, quæ intrinsecè mala sunt, ponantur non esse vetita, ut si dicas: Vellem furari, ni esset peccatum, vel ni Deus prohiberet: nam est verè consensus in objectum malum, & ut tale cognitum. Imò hoc optare est gravis culpa: nam est velle ut id, quod est per se malum, sit licitum, nec à Deo prohibeatur; ac proinde ut ordó naturæ pervertatur, ac lex æterna immutetur, atque ut natura rationalis non sapienter regatur à Deo: quod desiderium est graviter inordinatum, & pejus est quàm semel furari; nam pejus est furtum licere, quàm semel committi.

Resp. 2. Delectatio appetitus sensitivi de objecto graviter malo, etiam sub conditione, sub qua est licitum, v. gr. delectatio carnalis de culpa cum femina, si esset uxor, est mortalis, quia appetitus sensitivus semper fertur in objectum ut est in se, & omni conditione destitutum: nam imaginatio, cujus apprehensione movetur, quam sola sequitur, nullam conditionem apponere potest, nec præscindere malitiam ab objecto. Imò juxta varios, quævis delectatio de objecto intrinsecè malo perinde mala est, posita quacumque conditione, ac foret illa sublata: quia delectatio est affectus complacentiæ de objecto ut præsenti, qui unicè pendet ex delectabili quod in objecto apprehenditur. Ergo si objectum sit malum, delectatio erit mala. Conditio autem quævis apposita nil operatur ad delectationem, nec tollit ejus malitiam, nisi tollat rationem, quæ delectat, seu ipsam delectabilitatem.

Quæst. IV. *Quænam prohibentur præcepto isto*: Non concupisces?

Resp. Prohibentur tum quodvis desiderium, & complacentia objecti seu actus mali, & consensus pravis concupiscentiæ motibus; tum etiam desiderium habendi quodvis bonum proximi, sive uxorem, sive servum, sive fundum &c. juxta Deut. 5. *Non concupisces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, & universa quæ illius sunt*; ita ut sit mortale, proximi bonum notabile expetere cum ejus damno, vel appetere proprium commodum aut lucrum cum damno gravi proximi: nam hoc graviter repugnat charitati vetanti ne alteri fieri velis, quod tibi non vis fieri. Hinc (ut ait Catechismus Roman.) *Graviter peccant mercatores, qui rerum penuriam, annonæque caritatem expetunt; atque id ægrè ferunt, ut alii præter ipsos sint, qui vendant aut emant, quo cariùs vendere aut vilius emere possint. Item qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo, aut emendo ipsi lucrentur. Medici item, qui morbos desiderant; judices, advocati, procuratores, scribæ, qui causarum litiumque vim & copiam concupiscunt, &c.*

Quæst. V. *Quale peccatum est simplex delectatio morosa seu deliberata rei illicitæ?*

Resp. 1. Delectatio morosa seu deliberata admissa, de quolibet objecto vel opere mortaliter malo, est peccatum mortale, etiam secluso omni desiderio, proposito, conatu & periculo illud efficiendi; sumitque speciem & malitiam à tali objecto. *Est communis sententia*. Et constat, 1. Ex Prov. 2. *Qui lætantur, cùm male fecerint, & exultant in rebus pessimis, quorum viæ perversæ sunt, & infames gressus eorum*. Et Sap. 1. *Perversæ cogitationes separant à Deo*. 2. Ex S. August. lib. 12. de Trin. cap. 12. *Totus homo damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur*. 3. Naturæ rationali & legi divinæ disconvenit ac repugnat, quod voluntas gratum & acceptum habeat id, quod naturæ rationali dissentaneum est, Deo displicet, & ab eo prohibetur. Ergo est peccatum grave vel leve, pro gravitate vel levitate malitiæ objecti. 4. Delectatio deliberata de objecto malo est effectus complacentiæ, & inclinatio appetitus in illud: nemo enim delectatur de eo, quod non amat. At omnis affectus in rem vel actionem mortaliter malam est mortalis; nam graviter naturæ rationali ac Legi divinæ adversatur, & sumit totam objecti malitiam, ex Osee 9. *Facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt*. Ergo. 5. Ita S. Thom. 1. 2. quæst. 74. art. 8. *Nullus delectatur*, inquit, *nisi in eo, quod est conformi appetitui ejus. Quod autem aliquis ex deliberatione eligat, quòd affectus suus conformetur his, quæ secundùm se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale. Unde talis consensus*

sensus in delectationem peccati mortalis, *est peccatum mortale*. Idque verum est, quamvis delectatio sit propter bonum finem: quia finis quantumvis bonus non tollit malitiam objecti.

Hinc mera complacentia de actu seu objecto mortali contra justitiam, v. gr. de furto, vel homicidio à se aut ab alio patrato, est peccatum mortale contra justitiam; est tamen minùs grave, quàm ipse consensus efficax in tale opus, ut docet S. Augustin. loco cit. Nam consensus efficax habet longè plus determinationis. Item mortale est contra castitatem, gaudere se amari amore libidinoso ab alio, quamvis non sic redamato. Delectatio verò de actu vel objecto veniali est venialis.

Non est tamen mortale, gaudere præcisè de objecto ex se non malo, sed sola Lege positiva vetito, quatenus non est de se malum, v. gr. de cogitato esu carnium die Veneris, non ut tali die posito, aut ponendo. Nam neque objectum istud de se illicitum est, neque ipse actus delectationis merè internæ est prohibitus ab Ecclesia. Hæc tamen delectatio est venialis, quia includit affectum quemdam intemperantiæ, etiam deformiorem quàm si alio tempore contingeret.

Nota. Deliberata tristitia seu displicentia de opere bono est peccatum. Nam opponitur virtuti, cujus est actus; & naturæ rationali ac Legi divinæ disconvenit odisse bonum, & amare malum ei oppositum, gaudere de malo, & dolere de bono ejus contrario.

Resp. 2. Est mortale, gaudere de actu ex se mortali, sed qui à culpa excusatur ratione ignorantiæ invincibilis, vel defectu libertatis, ut de homicidio in somno patrato, de violatione jejunii ex ignorantia &c. *Ita Suarez*, *Azor*, *Sanchez*, *& alii*. Quia est delectatio voluntaria de objecto graviter illicito, cùm talis actus sit ex objecto mortalis. Nec delectatio excusari potest, nam ideo actus non fuit culpabilis, quia non fuit voluntarius. Sed nunc voluntas liberè eum approbat, & de eo gaudet sine ignorantia; quod graviter disconvenit naturæ rationali ac Legi. Quare hæc regula, *Talis est delectatio*, *quale ejus objectum*, intelligi debet, quando eadem causa opus excusans reperitur in delectatione.

Resp. 3. Ex communi sententia, delectatio deliberata de solo modo artificioso patrandi malum, qui ex se malum non est, vel de aliqua ejus circumstantia insolita; sed non mala, per se loquendo non est mortalis. Quia 1. in parabola, Luc. 16. *Laudavit Dominus villicum iniquitatis*, *quia prudenter fecisset*. 2. Ex sensu communi hominum, qui crimini non vertunt, quòd quis delectetur de modo, quo ebrius tremulè incedit; quo quis ex equo decidit: vel de industria, qua fur subtiliter crumenam emungit &c. & aliis non malis circumstantiis actuum malorum, qui simul quoad substantiam displicent. 3. Objectum talis delectationis non est malum.

Potest támen consensus in ejusmodi delectationem esse culpa venialis, ratione otiositatis, curiositatis, aut similis inordinationis; Imò & mortalis ratione scandali, vel periculi consentiendi in delectationem de ipso actu malo. Quòd si circumstantia vel modus esset malus, non liceret de eo delectari.

Quæst. VI. *An licet gaudere de effectu bono secuto ex peccato?*

Resp. Per se loquendo licet, non tamen prout est à peccato: quia objectum talis gaudii non est malum, nec proinde ipsum gaudium. Sic Ecclesia gaudet de Redemptione per Christum secuta ex peccato Adami: O *felix culpa*, *quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem*!

Quæst. VII. *An delectatio de sola cogitatione seu cognitione rei graviter illicita est mortalis?*

Resp. Nego, modò absit periculum consensus in objectum. Quia rei malæ cognitio, quæ est objectum talis delectationis non est secundùm se mala; & Deus ipse cognoscit omnia mala & obscœna. Imò hæc cognitio sæpe est necessaria vel utilis Confessario aut Doctori. Delectatio autem specificatur à suo objecto directo & immediato. Quare si cognitio seu cogitatio sit vana vel inutilis, delectatio de ea erit venialis. Si verò cognitio sit utilis aut necessaria, delectatio de ea per se non erit culpa. S. Thom. 1. 2. quæst. 74. art. 8.

Hinc licet gaudere de scientia rei obscœnæ ob bonum finem, puta ad fungendum officio Confessarii, Medici. At cognitio rei obscœnæ ex affectu veniali, puta ex curiositate, etiam absente delectatione & periculo omni, est venialis; mortalis verò, si sit ex affectu graviter inordinato, vel cum periculo gravi, aut referatur ad finem graviter malum.

CAPUT VII.

De Peccatis Capitalibus.

NOta. Peccata capitalia sunt ea, quæ non solùm sunt per se peccata, sed etiam radix & causa impulsiva multorum aliorum peccatorum. Septem numerantur à Theologis post S. Gregorium, nimirùm superbia, avaritia, gula, luxuria, ira, invidia, acedia.

ARTICULUS I.

De Superbia.

Quæst. I. QUid est Superbia, & quale peccatum?

Resp. 1. Superbia est inordinata cupiditas propriæ excellentiæ & celsitudinis. Cupiditatis nomine intelligitur etiam amor, desiderium, complacentia. Ejus actus sunt. 1. Inordinata sui æstimatio, qua quis seipsum æstimat supra id quod est, & efficitur erga seipsum tamquam aliquid excellentius quàm revera sit. 2. Finem suum ultimum in propria excellentia constituere; & virtutem, scientiam, & alia ad excellentiam spectantia non appetere propter Deum saltem ultimatè, nec ad ejus gloriam referre, sed unicè & ultimatè propter suam satisfactionem ac excellentiam. 3. Ab aliis velle magnifieri, honorari, laudari: si non faciant, dolere, irasci. 4. Judicio proprio pertinaciter adhærere. 5. Alios & aliena parvi facere, se & sua pluris æstimare, vel velle videri singulariter habere quæ possidentur. 6. Si putes te habere bona quæ non habes, vel majora quàm habeas, aut in eo ponas excellentiam ubi non est, & inde te extollas. 7. Si bona tua æstimes quasi ex te ipso habeas, & non à Deo. 8. Si bona tua accepta quidem à Deo credas, sed ea æstimes tamquam meritis propriis debita, vel ea ad Dei gloriam non referas. Tamen ad superbiam (ut notat Sanctus Thom.) non est necesse, ut quis revera judicet se bona à se ipso habere, aut propriis meritis absque Dei gratia obtinuisse (hoc enim esset hæreticum) sed satis est quod consideratis bonis suis sine relatione ad Deum, perinde se gerat, & omnino se extollat, ac si non à Deo haberet. 9. Nolle se subjicere suis superioribus, quasi id sit indignum. 10. Nolle etiam se Deo ejusque præceptis submittere, id æstimans tamquam contrarium dignitati suæ, & volens suo arbitratu vivere, quasi Deo non indigeat, aut ab eo non dependeat.

Resp. 2. Superbia ex genere suo est peccatum mortale. Nam, ad Rom. 1. *Superbi & elati* numerantur inter eos, qui *digni sunt morte*. Et, Prov. 8. *Deus arrogantiam & superbiam detestatur*. Ratio est, quia superbia adversatur charitati Dei, ejus honori, majestati & excellentiæ. Superbia est etiam radix omnis peccati, ex Eccli. 10. *Initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subvertet eum in finem*. Et ex S. August. l. 2. de peccat. merit. cap. 17. *Vitiorum namque omnium humanorum causa superbia est.*

Hinc superbia perfecta est semper culpa mortalis, ut 1. Quando per superbiam quis subjici renuit Deo, vel superioribus, eorumve præceptis etiam in re minima. 2. Cùm quis bona sua æstimat à se ipso habere, vel esse propriis meritis debita, vel solis viribus acquisita. 3. Quando finis ultimus ponitur in propria excellentia, vel in rebus graviter malis propria excellentia constituitur, aut ex illis quæritur.

Imperfecta tamen superbia, qua quis sine Dei & aliorum contemptu, nec subjici superioribus renuens, solùm plus justo se effert, agnoscendo se omnia Deo debere, est venialis; quia non est gravis inordinatio, nec graviter repugnat charitati.

Quæst. II. *Quænam sunt superbiæ remedia?*

Resp. Generatim eadem sunt, quæ humilitatis adjumenta, speciatim verò hæc: 1. Sæpe humilitatem à Deo petere.

2. Sæpe considerare suum nihilum, suam effrænatam ad malum propensionem, suas pravas cupiditates, seu peccata, vitia, defectus, miserias tum corporis, tum animæ, infirmitatem, impotentiam sine Dei gratia actuali ad quemlibet actum salutarem; item infinitam Dei excellentiam, ad quam omnia sunt instar nihil; omnia quæ habemus esse à Deo: nostra merita esse illius dona: *Quis te discernit? Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* 1. ad Cor. 4. Ex horum consideratione complacentiam sui coercere, seipsum contemnere: & ex sui contemptu humiliationes & quasvis afflictiones, tamquam sibi propter Peccata debitas, libenter pro Christo suscipere & sustinere.

3. Meditari superbiæ pœnas. 1. Petri 5. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat*

dat gratiam. Et Matth. 23. *Qui se exaltaverit, humiliabitur: & qui se humiliaverit, exaltabitur*. Item & maximè exempla Christi, qui humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem Crucis, & opprobriis satiatus est, quemque imitari debemus: *Frustrà enim appellamur Christiani, si imitatores non simus Christi, qui ideo se viam dixit esse, ut conversatio Magistri forma esset discipuli; & illam humilitatem eligeret servus, quam sectatus est Dominus*, ait S. Leo Magn. serm. 5. de Nativ.

4. Omnia sua bona ac opera ad Dei gloriam sæpissimè actu referre, & crebrò exercere actus internos ac externos humilitatis, atque opera ac ministeria vilia & abjecta obire, infimum locum eligere, hospitalia visitare, pauperibus & ægrotis ministrare, &c.

Quæst. III. *Quænam sunt filiæ superbiæ, hoc est, vitia, quæ à superbia tamquam radice oriuntur?*

Resp. Tres sunt, scilicet præsumptio, ambitio, & vanagloria.

I. *Præsumptio*, & hæc est inordinata cupiditas faciendi aliquid facultatem suam excedens. Mortalis est, 1. Ratione gravis injuriæ Dei, ut cùm Lucifer dicere præsumpsit, *Ascendam, & similis ero Altissimo*. 2. Ratione gravis damni proprii vel alieni, aut periculi talis damni: ut si præsumas exercere sine sufficienti peritia officium medici, advocati, judicis, Confessarii &c. 3. Cùm usurpatur dignitas, vel potestas, vel officium sæculare aut Ecclesiasticum: ut si audias Confessiones, aut judices, aut exerceas actum ordinis sine potestate legitima. *De præsumptione opposita spei dicetur infrà*.

II. *Ambitio*, & est inordinata cupiditas honoris, vel dignitatis, aut potentiæ. Est autem inordinata, 1. Si appetas honorem quem non mereris, vel majorem quàm mereris, vel ob rem qua cares; ut si honorari cupias ob doctrinam, nobilitatem, virtutem &c. qua cares: item si aspires ad officium, munus, quo es dignus. 2. Si appetas honorem propter se, non illum referendo ad Dei gloriam, vel utilitatem proximi. 3. Si appetas honorem ex re illicita, v. gr. duello. 4. Si nimio affectu honorem appetas.

Ambitio sæpe mortalis est, nempe vel ratione materiæ graviter malæ, vel damni gravis, quod proximo infertur, vel periculi peccati gravis, vel medii graviter illiciti quod adhibetur, vel finis mortalis ad quem refertur, vel affectus graviter inordinati, ut si quis paratus sit peccare mortaliter ad honorem vel dignitatem obtinendum aut tuendum.

III. *Vanagloria*, & est inordinata cupiditas humanæ existimationis ac laudis. Proprius ejus actus est inordinata manifestatio propriæ excellentiæ sive veræ, sive fictæ. Est autem inordinata illa cupiditas, dum gloria quæritur ex simulata doctrinæ, peritiæ, aut virtutis excellentia, vel ex rebus malis aut indifferentibus, aut major quàm par sit, aut præcisè propter se, non referendo illam ad honorem Dei.

Vanagloria mortalis est, eodem modo quo dixi de ambitione, ut si quis velit gloriam, vel laudes admittat de re mortali, v. gr. fornicatione, vindicta gravi &c. si in gloria humana ponatur finis ultimus, omnia ad illam referendo &c. Sæpe tamen est solùm venialis, quia sæpe non graviter repugnat charitati, nec gravem continet inordinationem.

Cæterùm debitum honorem, gloriam, laudem, favorem hominum, non propter se, sed propter honorem Dei vel bonum proximi, acceptare aut moderatè expetere, non est peccatum, sed actus charitatis, ex Sancto Thom. 2. 2. quæst. 133. art. 1.

Quamvis vanagloria sit filia superbiæ, tamen à S. Thoma, post S. Gregorium, numeratur inter peccata capitalia, eo quòd ex ea septem alia immediatè oriantur, nimirùm inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentio, pertinacia, discordia, & inventio novitatum.

IV. *Inobedientia*, formalis scilicet & specialis, est peccatum, quo violatur præceptum superioris ex contemptu, sive quia præceptum est. Ex sententia communi, semper est mortalis, etiam in re minima: quia tunc contemnitur superior ut superior & minister Dei, ideoque Deus ipse contemnitur, juxta illud, Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit*: & quia tunc quis ita affectus est, ut nullo modo velit obsequi superiori, quidquid præcipiat.

Violatio autem præcepti non ex contemptu, sed ex alio motivo, putà ob delectationem vel utilitatem, aut difficultatem, est ex S. Thom. inobedientia generalis pertinens ad aliam speciem peccati. Estque mortalis vel venialis, prout præceptum quod violatur, sub mortali vel veniali obligat: atque etiam prout motivum graviter vel leviter malum est, cum actus participet malitiam finis, utpote per eum voliti.

V. *Jactantia*, qua quis verbis inordinatè prædicat de se id, quod gloriam ac laudem apud alios parit, vel falsò parere

putat, vel gloriatur de peccato. *Quandoque est peccatum veniale, quando scilicet aliquis de se talia jactat, quæ neque sunt contra Deum, neque contra proximum*, ait S. Thomas quæst. 112. art. 2. Est vero mortalis culpa. 1. Si quis proferat aliquid contra gloriam Dei, ut illud Ezech. 28. *Elevatum est cor tuum, & dixisti: Deus ego sum*. 2. Ratione gravis scandali, damni, contumeliæ, vel contemptus proximi. 3. Si sit de actione mortaliter mala: quia includit approbationem actus mali, quæ eamdem cum illo speciem habet: quia sicut laudare opus mortale, v. g. duellum, ita & de illo gloriari est mortale, opponiturque eidem virtuti opus illud vetanti: nam quævis virtus non solùm obligat ad actum, quem directè præcipit, sed etiam indirectè obligat, & vetat ne ipsa contemnatur, aut irreverenter tractetur; contemnitur autem virtus, cùm quis gloriatur de ejus violatione, vel cùm ejus violatio laudatur in alio. Hinc glorians de peccato aliquo, vel illud laudans, contrahit speciem talis peccati. *Sanchez, & alii*.

VI. *Hypocrisis*, & est simulatio virtutis, hoc est, factum quo quis mentitur, se virtutem seu sanctitatem habere, quam non habet, vel majorem quàm habeat. Unde semper est peccatum saltem veniale, cùm sit mendacium facti. Sed mortale est, si habeat conjunctum vel contemptum virtutis, vel damnum proximi grave; item si simuletur sanctitas ob finem graviter repugnantem charitati Dei aut proximi, putà si quis falsam doctrinam disseminet, ut decipiat proximum in re gravi, vel ut adipiscatur beneficium Ecclesiasticum, aut quodvis officium, etiam sæculare, quo indignus est. Si autem absit contemptus virtutis ac damnum proximi, vel honoris Dei, nec finis intentus repugnet graviter charitati, erit solùm veniale. *Ita S. Thomas quæst. 111. art. 4.*

VII. *Pertinacia*, & est perseverantia in própria sententia contra veritatem cognitam, vel sufficienter propositam. Mortalis est, quando illa veritas ad fidem, vel bonos mores, pietatem, pacem, bonum grave proximi pertinet; nam materia gravis est.

VIII. *Inventio seu præsumptio novitatum*, & est, cùm quis ex inani gloria præsumit nova excogitare. Novitatum inventio vel usus, mortalis est, si fidei, bonis moribus, pudicitiæ adversetur, vel pariat scandalum, aut grave damnum proximo. *His adde contentionem & discordiam, de quibus in Tract. de Charitate*.

Vanæ gloriæ remedia eadem sunt, quæ superbiæ, quibus adde actus oppositos vitiis, quæ ab illa oriuntur.

ARTICULUS II.

De Avaritia.

Quæst. I. QUid est Avaritia, & quale peccatum?

Resp. 1. Avaritia est inordinata cupiditas divitiarum. Hoc est pecuniæ, & rerum pecunia æstimabilium, ut sunt agri, domus, pecora &c. Mortalis est, 1. Cùm in divitiis finis ultimus ponitur, ex Ephes. 5. *Avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei*. 2. Cùm quis ad divitias acquirendas, augendas vel conservandas adhibet media graviter illicita, & injurias; vel paratus est peccare mortaliter, aut ita peccat, v. gr. injustè alienum accipiendo, retinendo, eleemosynas debitas omittendo &c. Hinc illud, Eccli. 10. *Avaro nil est scelestius ... Nihil est iniquius, quàm amare pecuniam*. Est peccatum capitale, quia est fons & origo multorum aliorum. *Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas*. 1. ad Timoth. 6.

Si autem inordinatio amoris intra hoc sistat, ut scilicet homo, quamvis superfluè divitias amet, non tamen præferat earum amorem amori divino, ut si propter divitias non velit aliquid facere contra Deum, & proximum, sic avaritia est peccatum veniale, ait S. Thomas 2. 2. quæst. 118. art. 4.

Præcipua avaritiæ remedia sunt oratio, meditatio bonorum cœlestium, periculi ac vanitatis bonorum terrestrium, paupertatis Christi, mortis &c. crebra & larga eleemosynarum largitio, resignatio in jactura bonorum &c.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ Avaritiæ?*

Resp. Ex S. Gregorio sunt hæ. 1. Obduratio cordis contra misericordiam, miseris & egenis non compatiendo, non opitulando, eos objurgando, debita durè exigendo à debitore, qui non est solvendo par &c. Mortalis est quoties ex ea præceptum eleemosynæ vel charitatis graviter violatur.

2. Inquietudo cordis, quæ est inordinata & anxia applicatio mentis ad acquirendas vel conservandas divitias, cum inani timo-

timore ne non acquirantur, aut ne amittantur. Mortalis est, quando retrahit à spiritualibus, vel aliis officiis, ad quæ graviter obligamur; vel cùm quis divinæ providentiæ diffidit.

3. Violentia, qua res aliena per vim injustam usurpatur. Mortalis est ex genere suo contra justitiam.

4. Fallacia sive dolus, qui est alterius deceptio sive verbis sive factis; & Fraus, quæ est astuta deceptio proximi per sola facta. Utraque est ex genere suo mortalis contra justitiam, & sæpe confunditur.

5. Perfidia, qua fides in promissis, pactis, & rebus creditis violatur. Mortalis est in re gravi contra justitiam.

6. Proditio, quæ est manifestatio rei alicujus, vel personæ, in proximi damnum contra fidem ei debitam. Mortalis est ex genere suo contra charitatem & justitiam; & contingit tripliciter. 1. Circa personam, quo modo Judas Christum prodidit. Circa res, ut si miles declaret hosti modum capiendi arcem; vel si alterius vestem, pecuniam &c. absconditam prædoni ostendas. 3. Prodendo alterius secretum tuæ fidei commissum.

ARTICULUS III.

De Gula.

Quæst. I. Quid est Gula, & qualis peccatum?

Resp. 1. Gula est inordinatus appetitus vel usus cibi aut potus. Unde opponitur abstinentiæ, & sobrietati. Sumitur aliquando strictiùs prout continet inordinationem solùm in cibo & potu non ebriante. Ex S. Gregorio, committitur quinque modis. 1. Si edas ante tempus. 2. Si nimis exquisita, id est pretiosiora, quàm conveniat tuo statui vel necessitati. 3. Si plus justo. 4. Si voraciter. 5. Si nimis exquisitè præparata; juxta hunc versum.

Præproperè, lautè, nimis, ardenter, studiosè.

Quod spectat ad qualitatem cibi & potus, hæc debet esse accommodata statui, conditioni, facultati, infirmitati, necessitati personarum, & loco ac tempori.

De quantitate autem cibi & potus non potest dari una certa regula omnibus secundùm eamdem mensuram. Sed plus & minus exigitur secundùm varietatem complexionum & fatigationum. Unus etiam & idem plus indiget uno tempore quàm alio, secundùm dispositionem sui corporis . . . . Tantum ergo potest, & debet quis comedere & bibere, quantùm credit se indigere ad sustentationem & executionem eorum, quæ sibi incumbit agenda, ita ut non usque ad nauseam sumat, sed cum aliquali adhuc appetitu finem faciat. Cùm autem ex delectatione cibi vel potus plus sumit, quàm sibi dictat conscientia opportunum, tunc peccat, ait S. Antoninus part. 2. tit. 6. cap. 1. §. 5. Peccat, inquam, etiamsi vilissimi sint cibi; & potus, ut paulo ante notat post S. Augustinum, qui lib. 10. Confess. cap. 31. ait: *Hoc me docuisti, quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam.*

Resp. 2. Peccatum gulæ mortale est in multis casibus: unde, ad Gal. 5. commessationes inter opera excludentia à regno Dei numerantur. Et 1. quidem ratione affectus graviter inordinati, quo quis ita inhæret oblectationibus cibi vel potus, ut in iis finem suum ultimum constituat, juxta illud, ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter est.* Idque quamvis solùm interpretativè, ut cùm quis ex affectu gulæ paratus est peccare mortaliter: nam hoc ipso quòd mortaliter peccat, Deum propter voluptatem deserit, hancque illi suo facto præfert: Item cùm quis nil quærit aliud, quàm edendi & bibendi voluptatem, ad id cogitationes ac curas ferè omnes referendo: nam is vitæ finem in delectatione cibi vel potus ponit. (*) Huc spectat propositio 8. ex damnatis ab Innocentio XI. *Comedere, & bibere usque ad saturitatem ob solam voluptatem non est peccatum, modò non obsit valetudini, quia licitè potest appetitus naturalis suis actibus frui.* 2. Si quis bibat ad ebrietatem. 3. Si quis ob solam voluptatem cibo & potu usque ad vomitum scienter se ingurgitat: nam hoc, etiam seclusis scandalo & ebrietate, continet gravem inordinationem, ac periculum lædendi sanitatem, & graviter reprehenditur ab Isaia, capite 28. *Omnes mensæ repletæ sunt vomitu, sordibusque.* Idem dic, si quis postquam multùm comedit, ad vomitum se excitet, ut iterum ob solam voluptatem edat; nam hoc graviter dedecet naturam rationalem, præsertim elevatam, estque plùs quam bestiale. 4. Ratione gravis nocumenti, quod quis ob gulam sibi, aut familiæ suæ, aut creditoribus infert; sanitatem corporis graviter lædendo, se reddendo impotentem ad solvenda debita, filios, vel filias in statu convenienti non collocando, item non opitulando gravem necessi-

ceſſitatem patienti ; aut ſi inde notabiliter ineptus fiat ad functiones aliquas , ad quas ſub mortali tenetur &c. 5. Si quis ſaltem extra neceſſitatem extremam , carne humana, aut ſanguine veſcatur . *Ita communiter*. Nam hoc eſt contra honorem defunctis debitum, & contra ordinem ac inſtinctum rectum naturæ : unde ab hoc tamquam à re valde inordinata & extremæ feritatis abhorruere Gentes omnes non penitùs barbaræ. Licet tamen uti carne humana in medicamentis , quia tunc ſic alterata eſt , ut dici nequeat carnis humanæ ſumptio . 6. Ratione gravis ſcandali , vel periculi peccandi graviter.

Extra hos caſus peccatum gulæ eſt ſolùm veniale. *Sanctus Thomas* 2. 2. *quæſtione* 148. 2.

Quæſt. II. *Quænam ſunt Gulæ remedia?*

Reſp. Hæc : 1. Conſiderare gulæ incommoda ac damna , nempe intellectum obnubilat, mentem deprimit , bona deſideria extinguit, aggravat animam , reddit hominem ineptum ad ſua officia , & exercitia ſpiritualia ; impedimenta apponit gratiæ divinæ & gaudiis ſpiritualibus ; vitam minuit , & morbos & multa peccata parit ; aditum vitiis aperit , & intercludit virtutibus . Item cogitare , quàm citò tranſeat cibi & potus delectatio , gravia autem mala ex gula orta maneant.

2. Vitare occaſiones.

3. Sectari in omnibus temperantiam , nil ultra neceſſitatem convenientem edendo & bibendo.

4. Semper ſibi in menſa ſubtrahere aliquid modicum , quod adhuc licitè ſumi poſſet, & præſertim quod magis arridet palato.

Quæſt. III. *Quid eſt ebrietas, & quale peccatum?*

Reſp. Ebrietas eſt exceſſus in potu uſque ad violentam privationem rationis , ejuſque poteſtatis proximæ . Eſt peccatum mortale, ut inter omnes conſtat. 1. Ex Iſa. 5. *Væ qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam*. Et 1. ad Corinth. 6. *Neque ebrioſi regnum Dei poſſidebunt* : Vox græca ſignificat ebrios. Et ad Gal. 5. ebrietas recenſetur inter opera carnis, quæ excludunt à regno Dei . 2. Ex conſenſu Patrum & Doctorum . Pro omnibus ſint, S. Baſil. hom. 14. *Ebrietas dæmon eſt voluntarius ... Ebrietas malitiæ mater eſt, virtutis inimica*. S. Ambroſius lib. de Helia, cap. 14. *Noxia eſt ebrietas ad corporis ſanitatem, mentis etiam crimen adjungit*. S. Hieronymus Epiſtola 33. *Qui inebriatur, & mortuus & ſepultus eſt*. 3. Quia eſt gravis inordinatio & difformitas, violenter adimere ſibi poteſtatem proximam utendi ratione, exercendi opera virtutum , obeundi ſua munera, vitandi malum , faciendi bonum , & ſubveniendi neceſſitatibus ſubditis animæ ac corporis , atque ita ſe ad brutorum ſtoliditatem abjicere , & imaginem Dei deturpare. Ebrietate autem hæc poteſtas ſic amittitur.

Quare non licet ſe inebriare , ſive ad vitandam mortem ab altero intentatam : nam (ut ait S. Auguſtinus ſerm. 232. vel S. Cæſarius) *Etiamſi ad hoc veniretur, ut tibi diceretur: Aut bibas, aut morieris; melius erat, ut caro tua ſobria occideretur, quàm per ebrietatem occideretur*. Ebrietas quippe , ſicuti fornicatio , non eſt medium ex ſe ordinatum ad vitandam mortem . Sive in medicamentum ; quod tamen rarò & ferè numquam eſſe poteſt , cùm , teſte Hypocrate , ebrietas ſit valde periculoſa corporis ſanitati . Ita S. Antoninus part. 2. tit. 6. cap. 3. ibi: *Non excuſaretur per hoc quis ab ebrietate ſecundùm Thomam, quamvis faceret cauſa medicinæ : & per conſequens peccat mortaliter & ſumens, niſi crederet ex illo potu non poſſe inebriari, & medicus, vel alius qui hoc tibi ſcienter conſuleret , & propinaret hoc exiſtimans*. Nam ebrietas quovis modo intentata ac procurata , ſemper graviter diſconvenit naturæ rationali qua rationali , cùm violenter rationem perturbet, adimat poteſtatem ea utendi, & ſubveniendi neceſſitati animæ ac corporis, Dei imaginem fœdet, atque hominem ad ſtatum bruti redigat.

Nec dic ebrietatem conſiſtere tantùm in exceſſu vini, voluptatis cauſa . Nam quamvis voluptas in nimio potu non intendatur, tamen effectus recenſiti ſemper ſequuntur , & temperantia violatur ; cùm immoderata potus vel cibi ſumptio, præciſo hoc vel illo fine, ei opponantur: neque enim ad violandam aliquam virtutem neceſſe eſt agere ex voluptate. Enimvero ſi duo, propoſito præmio , inter ſe contenderent , uter illorum plus vini biberet , & uſque ad privationem rationis biberent abſque voluptate, imò cum moleſtia, ſaltem quantum ad exceſſum; nonne contra temperantiam peccarent, & ebrietatis malitiam contraherent? Et ideo SS. Patres exceſſum vini ſine ulla exceptione ſemper damnant.

Ut autem ebrietas ſit mortalis , ſufficit quòd ſit voluntaria indirectè vel interpretativè.

Qua-

Quare peccat mortaliter. 1. Qui expressè non vult se inebriare, sed tamen tantum bibit, quantum potest, non satis attendens, an sequatur privatio rationis, necne. 2. Qui probabiliter putans, vel suspicans secuturam privationem rationis si pergat bibere, vel de hoc dubitans, adhuc bibit: quia saltem se exponit periculo ebrietatis, & vult ebrietatem saltem interpretativè. Item si hoc periculum advertere possit, & negligat etiamsi privatio rationis solùm eventura sit post unam alteramve horam, cùm nempe ad aerem prodibit. 3. Qui ex amicitia vel urbanitate alium invitat ad haustus, quibus probabiliter prævidet inebriandum; quia invitat ad id quod alter sine mortali facere nequit; & eum verè inducit in ebrietatem, vel ejus periculum. Idem dic de iis, qui alios ad æquales haustus incitant vel cogunt, aut se invicem obligant, cap. 14. *de vita & honest. clericor.* ex Concilio generali Later. Nam saltem alios vel se conjiciunt in periculum probabile ebrietatis. Similiter de iis, qui ebriosis, vel ebrietati proximis vinum subministrant; & de iis, qui non impediunt, ne alius inebrietur, cum commode impedire possunt.

Nota. 1. Ebrietas sic est peccatum grave respectu omnium, ut sit gravius in quibusdam personis, scilicet, 1. Mulieribus, ob turpitudinis & luxuriæ periculum tum in se, tum in aliis. 2. In iis, qui debent ex officio alios regere, ut sunt paterfamilias, magistratus &c. 3. In Clericis præsertim sacro ordine insignitis, & maximè curatis, tum propter scandalum majus, tum quia ebrietas est libidinis fomes, ac nutrix, tum propter damna quæ aliis oriri possunt, cùm Sacerdos ebrius fungi nequeat officio in necessitate occurrente: unde à multis Conciliis sub gravibus pœnis ebrietas illi speciatim prohibita est.

Nota. 2. Ebrietas perfecta cognoscitur. 1. Quando quis non novit discernere inter licitum & illicitum, vel non potest solita officia exequi. 2. Quando quis postridiè non meminit quid dixerit, egerit, quomodo domum redierit &c. 3. Si ea fecit quæ nunquam integra mente solet: ut si turpia vel absurda protulerit, cùm aliàs sit pudicus & prudens; si jurarit, blasphemarit, vel familiam perturbarit, cùm alias sit modestus, & benignus &c.

Quæst. IV. *An mala & peccata in ebrietate culpabili commissa imputantur ad culpam ut cædes, vulnera, blasphemia &c.*

Resp. Affirmat. si prævisa sint ut verisimiliter secutura, vel prævideri potuerint. *Est communis sententia*. Quia sunt sufficienter voluntaria: qui enim vult causam, vult consequenter effectum saltem interpretativè, si hunc cognoscat vel cognoscere possit probabiliter ex ea secuturum: ad culpam autem mortalem sufficit voluntarium indirectum & interpretativum. Ita Sanctus Thomas 1. 2. quæst. 77. art. 7. ibi; *Aliquid potest esse voluntarium vel secundùm se, sicut quando voluntas directè in ipsum fertur; vel secundùm suam causam, quando voluntas fertur in causam & non in effectum, ut patet in eo qui voluntariè inebriatur: ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur quod per ebrietatem committit.*

Imò peccata, quæ probabiliter secutura novit ebrius, vel prævidere potuit, ei imputantur coram Deo, etiam si reipsa post non sequantur: quia istud est per accidens defectu objecti, & quia se exponere periculo probabili peccati mortalis, etiamsi illud non perficiatur, est peccatum mortale ejusdem speciei cum illo, cujus probabile periculum adire voluit: nam hoc ipso tale peccatum indirectè, vel saltem interpretativè, volitum est. Secùs de peccatis, quæ nullo modo prævideri potuerunt, quia nullo modo sunt voluntaria.

Quæst. V. *Quænam sunt filiæ Gulæ?*

Resp. Ex S. Gregorio hæ sunt ex parte animæ. 1. Hebetudo mentis, seu stupiditas orta ex crapula. Est mortalis, quando, quis ex intemperantia fit ineptus ad intelligenda vel præstanda ea, quæ ad salutem ea sunt necessaria, aut ad quæ graviter obligatur. *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis hujus vitæ, & superveniat in vos repentina dies illa, &c.* Luc. 21.

2. Inepta lætitia, quæ movet ad cantiones obscœnas, actus turpes, choreas inhonestas &c. Mortalis est, quando est inductiva ad consensum, vel actum, vel delectationem mortalem, aut ad aliquid scandalum pariens.

3. Multiloquium, in quo invenietur stultitia, nec deerit peccatum. *In multiloquio non deerit peccatum.* Prov. 10.

4. Scurrilitas, quæ excitat ad indecora, vel turpia agenda aut dicenda, risus movendi causa.

AR-

ARRTICULUS IV.

De Luxuria.

Quæst. I. *QUid est Luxuria?*

Resp. 1. Est inordinatus appetitus vel usus venereorum, aut voluptatis venereæ. Esse peccatum mortale ex genere suo, inter omnes constat. 1. Ex Galat. 5. *Opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria .... quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* 2. Quia cùm usus rei venereæ ex natura sua sit institutus ac necessarius ad conservationem ac propagationem generis humani, censetur res gravis: Ergo inordinatio in hac materia est in re gravi: Ergo mortalis.

Luxuria dividitur in perfectam seu consummatam, quæ consistit in voluntaria effusione seminis; & in non consummatam, in qua non intervenit effusio seminis. Consummata duplex est: alia naturalis, quæ est voluntaria seminis effusio, in qua servantur conditiones, quas postulat natura actus ad hominis generationem requisiti: alia innaturalis seu contra naturam, in qua conditiones illæ non servantur.

Quæst. II. *Quot sunt species luxuriæ consummatæ naturalis?*

Respond. Sex, nempe, simplex fornicatio, stuprum, raptus, adulterium, incestus, & sacrilegium, quorum quinque ultimæ habent specialem & notabiliter diversam inter se difformitatem superadditam luxuriæ.

1. Simplex fornicatio est copula soluti cum soluta, non virgine ex mutuo consensu extra matrimonium. Solutos voco, qui nullo vinculo seu impedimento ab ineundo inter se conjugio prohibentur. Dixi, *non virgine*. Nam ex Sancto Thoma quæstione 154. articulo 6. *fornicatio est concubitus qui fit cum mulieribus jam corruptis.* Fornicationem esse semper per se peccatum mortale, fide constat ex ad Ephes. 5. *Omnis fornicator non habet hæreditatem in regno Christi & Dei:* Et ex 1. ad Corinth 6. *Neque fornicarii regnum Dei possidebunt.* Et ad Galat. 5. suprà citat. Esse verò intrinsecè malam graviter, patet ex eo quod per se graviter repugnet bonæ ac debitæ educationi prolis: hæc enim requirit operam viri & fœminæ, qui sint inter se conjuncti Lege matrimonii: alioqui ex natura rei incerta esset, & periculo exposita prolis institutio. Unde ejusmodi inordinatio est gravis, utpote in re magni momenti, qualis est bona prolis institutio. Et quamvis hoc incommodum posset impediri in aliquo casu, id esset per accidens, & nihilominùs debuit à Deo, authore naturæ, generaliter prohiberi pro omni casu; nam alioqui homines cupiditate excœcati facile sibi fingerent & promitterent illud incommodum cessaturum in multis casibus, in quibus non cessaret, cum magno prolis damno. Imò numquam potest cessare hoc damnum & incommodum, quod est nasci extra matrimonium, & à parentibus Lege matrimonii non obligatis ad curandam & rectè educandam prolem. Unde Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Tam clarum videtur, fornicationem secundùm se nullam involvere malitiam, & solùm esse malam quia interdictam, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.*

Cæterum fornicatio cum concubina est cæteris gravior: quia concubinatu homo non solum peccat, sed etiam manet in statu peccati, & in continua voluntate saltem virtuali peccandi. Quare concubinarius, quamvis mors immineat, absolvi non debet quin priùs concubinam ejecerit, nisi ejiciendi tempus omninò desit, tunc enim sufficit verum ejiciendi propositum. Imò etiamsi eam domi non retineat, extra mortis articulum non est absolvendus antequam habeatur experientia de ejus continentia.

Item fornicatio fidelis cum infideli, est secundùm omnes, longè gravior, quàm cum catholica. Imò juxta Delugo, & alios, hæc circumstantia mutat speciem, quia prohibitum est ab Ecclesia matrimonium cum infideli in honorem religionis catholicæ: atque ob periculum malæ educationis prolis, & nimii amoris erga infidelem, & defectionis à vera fide: ita ob idem motivum censetur prohibita ab Ecclesia quævis copula cum infideli, quæ semper vergit in dedecus religionis, ac proinde talis fornicatio est non solùm contra castitatem, sed etiam contra virtutem religionis, ac cultus veri Dei.

Item fornicatio in Christianis habet peculiarem deformitatem. Nam corpora nostra per Baptismum & Eucharistiam facta sunt membra Christi, & templa Spiritus Sancti. *1. ad Cor. 6.*

Copula verò cum alterius sponsa præter luxuriam, continet malitiam mortalem injustitiæ, positam in eo quòd fides data vio-

violetur, & res alteri promissa & ex justitia debita, notabiliter corrumpatur. Quod idem de sponso affirmant multi, quia pariter violat in re gravi fidem datam.

2. Stuprum est concubitus, quo mulier virgo extra matrimonium defloratur, seu corrumpitur. Qui fit virgine coacta, vel per dolum seu fraudem seducta, præter malitiam fornicationis continet duplicem injuriam mortalem, unam factam virgini, cui honor virginitatis per vim vel fraudem adimitur: alteram ejus patri, in cujus custodia manet.

Quòd si nec invita, nec seducta fuerit, tamen ejus defloratio, præter fornicationis malitiam, continet tum injuriam illatam parentibus, qui jus habent tuendi integritatem corporalem suæ virginis, donec nuptui collocetur; juxta illud Eccli. 7. *Filiæ tibi sunt, serva corpus illarum:* Tum malitiam contra pietatem illis debitam, præbendo iis gravissimam mœstitiæ ac ignominiæ causam, & ob periculum augendi dotem, vel innuptam retinendi filiam. Item cónstituit fœminam in gravi periculo deinceps peccandi, & aufert signaculum virginitatis: cui multiplici malitiæ cooperatur stuprator. Quare circumstantia defloratæ virginitatis fœminæ, etiam absque vi, dolo, falsis persuasionibus, debet in confessione exprimi, præsertim cum sit verum stuprum, ex S. Thom. 2. 2. quæst. 154. art. 6.

Porrò est etiam stupri species cùm adolescens virgo à muliere vi vel dolo ad copulam pertrahitur. Nam tunc est illicita ac violenta virginis defloratio.

3. Raptus est cùm persona aliqua per vim abducitur ab uno loco in alium, concubitus illiciti, vel alterius libidinis, aut etiam matrimonii causa, sive sit mas, sive fœmina, nupta aut innupta, virgo aut corrupta: sive vis inferatur soli personæ abductæ, sive parentibus solis, sive utrisque. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra castitatem, alteram contra justitiam, ob injuriam illatam personæ abductæ invitæ, vel saltem ejus parentibus aut tutoribus, dum constituta sub ipsorum custodia extrahitur ipsis rationabiliter invitis. Gravissimæ pœnæ in utroque jure contra raptores statuuntur.

4. Adulterium est concubitus personarum, quarum alterutra, vel utraque est conjuncta matrimonio cum alia tertia. Præter malitiam luxuriæ mortalem continet gravem injuriam, tum contra conjugem, nam vir non habet potestatem corporis sui, sed uxor; nec uxor sui, sed vir, ex 1. *ad Cor.* 7. tum contra matrimonii statum, & sanctitatem. Unde specialiter prohibetur à Deo, *non mœchaberis*. Et 1. Cor. 6. *neque idolis servientes, neque adulteri Regnum Dei possidebunt.*

Quòd si conjux adulteranti consentiat, adhuc concubitus erit contra justitiam. Quia est semper contra jus conjugii, & conjugis ut conjux est, quo cedere validè non potest, eò quòd ei competat non ad bonum privatum, sed ratione status, qui communis est. Undè cùm cessio juris sit nulla, jus manet, & sic tunc violatur: ideoque semper est verum adulterium. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc proposition. *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium, adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.*

Triplex est adulterium. Nam vel est copula conjugati cum soluta, vel soluti cum conjugata, vel conjugati cum conjugata. Si fœmina sit conjugata, gravius est peccatum, quàm si vir tantùm, propter incommoda graviora, nempe incertitudinem prolis, suppositionem prolis alienæ cum damno mariti & veri hæredis, & sæpe impedimentum generationis. Unde hæc circumstantia declarari debet, etiam ab adultero, quia ipse cooperatur fœminæ ad illam gravitatem majorem, & ad pericula ac damna inde sequi nata. Si verò uterque sit conjugatus, adhuc gravius est, quia est duplex adulterium, & duæ injuriæ mortales in utriusque conjugem, exprimendæ in confessione.

5. Incestus est copula personarum consanguinearum, vel affinium intra gradum prohibitum. Opponitur castitati, & pietati: nam præter luxuriæ fœditatem, continet turpitudinem contrariam reverentiæ consanguineis vel affinibus debitæ. Eò gravius scelus est, quò gradus est propinquior, qui proinde in confessione exprimi debet: nam consanguineis & affinibus pro diversitate graduum diversus honor ac pietas debetur, & tunc violatur.

Item multo gravior est incestus cum consanguinea, quàm cùm affine v. g. cum sorore propria, quàm cum sorore uxoris. Quia vinculum illud est multò arctius: nam plus est esse conjunctum ex proprio sanguine, quàm ratione sanguinis uxoris; consanguinitatis propinquitas, utpote immediata ac naturalis, major est propinquitate

affi-

affinitatis, quæ eſt dumtaxat mediata & voluntaria. Imò inceſtus in conſanguinitate differt ſpecie ab inceſtu in affinitate: nam reverentia debita conſanguineis, quæ violatur, eſt notabiliter diverſa à reverentia debita affinibus, cum habeat motivum notabiliter diverſum, nempe communionem ſanguinis, & originem ab eodem ſtipite: ac proinde ii duo inceſtus habent turpitudinem notabiliter diverſam.

Inceſtus verò ſpiritualis, qui eſt copula illicita inter perſonas impeditas ob cognationem ſpiritualem ortam ex Baptiſmo vel Confirmatione, continet tum malitiam propriam inceſtus, quatenus eſt copula inter perſonas vinculo ſpiritali conjunctas, cujus conjunctionis intuitu Eccleſia prohibuit inter illas matrimonia: tum malitiam ſacrilegii, eo quòd prohibitio iſta facta ſit propter reverentiam debitam Sacramento, quæ reverentia violatur per talem copulam. Unde debet explicari cognatio ſpiritualis in ſpecie, ut innoteſcat utraque malitia. *Ita Delugo, Sanchez &c.*

9. Sacrilegium venereum eſt violatio rei ſacræ per actum luxuriæ. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra caſtitatem, & alteram contra religionem, qua gravis irreverentia Deo irrogatur. Res autem ſacræ, quæ ſic violari ſolent, ſunt perſona voto caſtitatis etiam ſimplici obſtricta, & locus ſacer.

Quare ſacrilegium eſt, 1. Omnis actus tum externus, tum etiam merè internus luxuriæ ſive conſummatæ ſive non cunſummatæ, à perſona voto caſtitatis obſtricta, vel ab alia cum illa aut circa illam commiſſus: ut ſunt pollutio, copula, oſcula, tactus, deſideria, delectatio moroſa &c. Nam per tales actus violatur ſanctitas perſonæ, quæ per votum caſtitatis corpus ſuum, & affectus ſuos omnes quoad voluptatem veneream Deo conſecravit. Quòd ſi utraque perſona ſit ſacra, erit duplex ſacrilegium.

2. Omnis actus venereus illicitus exterior, etſi occultus, ut fornicatio, pollutio, & tactus impudici in loco ſacro, nempe in Eccleſia vel cœmeterio. Nam ſunt contra reverentiam loci ſacri, & ejus intuitu ab Eccleſia prohibentur. Item copula conjugalis etiam occulta, quam non permittit ſanctitas loci, & quæ in ejus reverentiam ab Eccleſia prohibetur.

Porrò tantò gravius eſt ſacrilegium, quantò fœdior eſt luxuria; quia tantò magis repugnat reverentiæ debitæ rebus ſacris.

Nota. Peccatum luxuriæ Confeſſarii cum Pœnitente, continet malitiam duplicis ſacrilegii, tum contra votum caſtitatis, tum contra reverentiam Sacramenti, quod per hoc redditur odioſum ac ſuſpectum, maximè ſi ſumitur ut medium ad peccandum. Imò licèt tale peccatum non ſit propriè inceſtus, quia non contrahitur cognatio ſpiritualis, niſi ex Baptiſmo, & Confirmatione, cap. 3. *de cognat. ſpirit. in 6.* tamen habet etiam malitiam tanquam inceſtus ſpiritualis, nam eſt inceſtus quidam ſimilitudinarius, ex cap. *Non debet* 30. quæſt. 1. ubi Cœleſtinus Papa ait: *Non debet Epiſcopus, aut Presbyter commiſceri cum mulieribus, quæ ei ſua fuerint confeſſa peccata. Si fortè (quod abſit) hoc contigerit, ſic pœniteat, quomodo de filia ſpirituali, Epiſcopus quindecim annos, presbyter duodecim & deponatur, ſi tamen in conſcientiam populi devenerit.* Et ex cap. *Omnes* eod. *Quia per pœnitentiam contrahitur quoddam fœdus inter ſacerdotem & mulierem confitentem, ſimile cognationi ſpirituali, ut tantum peccet eam carnaliter cognoſcens, ac ſi eſſet ſua ſpiritualis filia*, ait S. Thomas in 4. diſt. 42. quæſt. 1. art. 1. ab 8. Hinc circumſtantia hæc in confeſſione exprimi debet. *Sanchez, Delugo &c.*

Quæſt. III. *Quænam ſunt ſpecies luxuriæ conſummatæ contra naturam?*

Reſp. Cùm hæc peccata ſint ea, in quibus non ſervantur conditiones, quas poſtulat natura actus venerei, ut ex eo poſſit fieri conceptio hominis, & hæ conditiones quinque ſint, ſcilicet conjunctio duorum, eadem in utroque ſpecies, ſexus diverſus, organa ſeu vaſa apta, & debitus modus, ideò ſunt quinque ejuſmodi peccata.

Mollities, ſeu pollutio propriè ſumpta, quæ eſt voluntaria ſeminis effuſio ſine ullo concubitu: ſive illud foras effundatur, ut in maribus, ſive intus diffluat in matricem, ut in fœminis.

2. Inordinatus concumbendi modus, quo ſemen extra vas effunditur, aut effundendi periculum infertur, eſt peccatum mortale, cùm repugnet generationi, ad quam ſemen ex natura ſua ordinatum eſt; & quidem gravius pollutione, cùm ei ſuperaddat inordinatum congreſſum. Quòd ſi modus debitus non ſervetur, ſed vir ſuccumbat, vel averſè accedat more pecorum, vel à latere ſtet aut ſedeat, tunc, modò diligenter avertatur periculum effuſionis extra vas juxta

com-

communem sententiam, non est peccatum per se mortale, sed veniale grave, nec contra naturam, sed præter naturam. Dico *per se*, quia potest esse, & est plerumque signum concupiscentiæ mortalis, cum sit ex sola libidine sine causa, ut dicit S. Thomas. Sed nullum erit peccatum, si hoc fiat ex necessitate, cùm scilicet ob dispositionem alterutrius corporis conjuges non possunt servare modum ordinarium; nam tunc alter modus non est incongruus respectu illorum: sed conveniens, modò diligenter avertatur periculum effusionis extra vas.

3. Sodomia imperfecta, quæ est commixtio maris cum fœmina non servatis debitis organis, seu instrumentis naturalibus.

4. Sodomia perfecta, quæ est commixtio duorum ejusdem sexus, ut maris cum mare, vel fœminæ cum fœmina. Nec refert in quo vase coeant masculi inter se, & fœminæ, sive in vase anteriori aut posteriori, sive in ore, aut quavis alia parte; cum Sodomiæ perfectæ malitia consistat in affectu ad sexum indebitum, & sit completa eo modo quo potest, dum est applicatio membri ad membrum ejusdem sexus. Præter malitiam mortalem graviorem pollutione, potest habere alias adjunctas, ut adulterii, si fiat à persona conjugata vel cum illa; sacrilegii, si cum sacra; incestus, si cum consanguinea aut affini &c. Debet autem pœnitens explicare in confessione, an fuerit agens vel patiens, quia ex parte agentis intervenit pollutio propria, quæ fortè non intervenit ex parte patientis (quamvis plerumque interveniat utrimque; & cùm sic intervenisse noscitur, exprimi debet.) Nam diversa sunt peccata voluntariè pollui, & solùm cooperari pollutioni alterius; aliud enim est non cohibere delectationem propriam illicitam, aliud procurare alienam. *Delugo*.

Hæc sodomia est diversæ speciei ab imperfecta. Nam non servare in copula carnali debitum sexum, est deformitas contra rectam rationem, notabiliter diversa à deformitate, quæ inest congressui, quo non servatur debitum instrumentum seu vas, servato debito sexu.

5. Bestialitas, quæ est coitus cum bestia, sive ejusdem, sive diversi sexus, est scelus cæteris gravius: nam magis dedecet naturam rationalem ad Dei imaginem factam; & diversitas speciei magis repugnat instituto naturæ. Ad hoc revocatur congressus cum dæmone in forma hominis vel bruti, qui præter malitiam luxuriæ contra naturam est etiam contra virtutem religionis, propter commercium & societatem cum capitali hoste Dei.

Porrò hæc omnia peccata inter se specie differunt: nam singula habent specialem & notabiliter diversam deformitatem castitati repugnantem. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Mollities, Sodomia, & Bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in confessione se procurasse pollutionem*. Sunt etiam graviora aliis speciebus luxuriæ naturalis in ratione luxuriæ: nam per se magis sunt contra naturam & finem generationis. Aliquæ tamen ex his speciebus possunt esse graviores culpæ ex alia parte, ut scilicet involvunt malitiam alterius speciei contra justitiam, pietatem, religionem: nam simplex pollutio non est absolutè majus crimen, quàm concubitus cum matre, vel cum moniali.

Quæst. IV. *An pollutio voluntaria est per se semper peccatum mortale?*

Resp. Affirmat. *Ita omnes*. Constat 1. Ex 1. ad Corinth. 6. *Neque adulteri, neque molles Regnum Dei possidebunt*. Et ad Ephes. 5. *Omnis fornicator, aut immundus non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei*. Pollutio autem est vera immunditia ac impuritas, & quidem specialis. 2. Quia est intrinsecè mala, & crimen simplici fornicatione gravius. Nam graviter repugnat generationi & propagationi generis humani, ad quam ex natura sua ordinatum est semen humanum: ideòque gravem continet inordinationem, quam Scriptura indicat, Genes. 38. ubi de Onan fundente semen in terra ait: *Et idcirco percussit eum Dominus; quod rem detestabilem faceret*. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Mollities jure naturæ prohibita non est: unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali*.

Quare, secundùm communem Doctorum sententiam, nullo casu, etsi non voluptatis, sed solius mortis vitandæ causa, licet in se vel in alio quovis modo, pollutionem voluntariè procurare, admittere vel intendere, aut aliquid sumere ea intentione, ut etiam somno accidat. Nam ipse actus pollutionis independenter à delectatione, secundùm se graviter repugnat generationi, quæ sola est finis seminis humani. Et ideo neque licet probare, aut sumere medicamentum ad corrumpendum semen, illudque emittendum via ordinaria sine delectatione.

Por-

Porrò de distillatione, quæ est fluxus humoris quasi medii inter urinam & semen, idem sentiendum est, quod de pollutione si fiat cum sensu delectationis venereæ. Cum autem fit sine ulla commotione spirituum genitalium, & absque omni carnali delectatione, de ea non est magis curandum, quam de sudore, inquit Cajetanus.

Obj. Licet corporis sui partes abscindere ad vitæ suæ conservationem. Ergo &c. *Resp.* Disparitas est, quòd partes corporis per se & primariò ordinentur ad totum constituendum; unde de iis disponere licet ad totius conservationem. At semen solùm institutum est & ordinatum ad speciei propagationem: ideòque eo uti non licet, nisi modo ad speciei propagationem convenientem idoneo, & intra matrimonium. Addit Sanchez, quod si ullo casu liceret seminis effusionem procurare extra actum conjugii, periculum esset ne ob vehementem voluptatem, quæ in ea sentitur, homines passione excœcati & illecti, eam licentiam facilè extenderent ad plures alios casus, in detrimentum speciei humanæ, & sæpissimè illum casum adesse sibi falsò persuaderent. Nam si simul voluptate frui, & onera educandæ prolis vitare liceret, impediretur propagatio generis humani. Unde ad commune bonum, & ad occurrendum periculis aliàs futuris, debuit pollutio jure naturali prohiberi in omni casu. At cùm abscissio membri sit de se molesta, periculum non est, ne extendatur ultra casus à natura concessos.

Dixi, *voluntaria*. Quia si pollutio non sit voluntaria nec in se, nec in causa; ut sæpè fit in somno, vel quando ex causis naturalibus licitis oritur, non est peccatum, secluso consensu in delectationem. Nam omne peccatum imputabile est essentialiter voluntarium, vel directè, vel indirectè, aut interpretativè, in se vel in alio.

Pollutio tamen in somno facta mortalis est, si ante directè procurata est, vel si post somnum in ipsa evigilatione, cum plena advertentia placuit ob delectationem veneream. Aliàs non est peccatum, nisi indirectè procurata fuerit in excessu cibi vel potus, quia nemo potest peccare in somno, defectu libertatis. Ita *S. Thomas in* 4. *dist.* 9. *art.* 4. Quod si (ut multi docent) liceat evigilanti non impedire, sed permittere absolvi pollutionem jam in somno cœptam ad vitandum morbum, (modo non sit periculum consentiendi in delectationem veneream, ad quod opus est oratione,) quia inquiunt, est præcisè pati ex necessitate effusionem seminis, non autem illam procurare; tunc saltem est obligatio reprimendi delectationem per positivam displicentiam internam; nam non licet se habere differenter ad illam. Certò autem peccat, qui expergefactus promovet pollutionem in somno cœptam, addendo conatum; quia non præcisè patitur, sed positivè continuat illam. Imò dum pollutio naturaliter fluere sentitur, quovis tempore tenemur eam cohibere, alioqui displicentia interna, quam tenemur de venerea delectatione elicere, non est efficax.

Nota. Sæpe pollutio, præter propriam malitiam, habet aliam in confessione exprimendam, petitam, vel ex qualitate personæ se polluentis, si est sacra vel conjugata: vel ex affectu ad aliam, cum qua desideratur concubitus, quæ si sit soluta, malitiam habet fornicationis; si sacra, sacrilegii; si ejusdem sexus, sodomiæ; si conjugata, adulterii &c. vel ex modo, quo se polluit, si nempe fiat per tactus mutuos cum illa persona; nam hæc circumstantia pertinet ad speciem sodomiæ, si ambo sint ejusdem sexus; ad incestum si sint consanguinei aut affines &c. idem dic de aliis luxuriæ peccatis.

Sed an licet desiderare pollutionem in somno contingentem, ut natura levetur seu sanetur, non intendendo pollutionem ipsam: nec delectationem veneream; nec aliquid adhibendo, ut pollutio in somno sequatur?

Resp. Azor cum aliis negat, quia pollutio est mala ex objecto suo & natura: at non licet etiam ob bonum finem desiderare id quod ex objecto suo malum est. Affirmant alii cum S. Antonino, 2. part. tit. 6. cap. 5. ubi ait: *Appetere habere pollutionem propter allevationem naturæ tantùm sine peccato, id est, sine hoc quod det operam, sed via naturali; non est peccatum.* Ratio, quam affert Sanchez, est quia talis pollutio non procurata, sed via naturali proveniens, nullatenus est actus hominis, nec ejus voluntati subjectus, sed actus quidam & evacuatio naturalis, sicut sudor. Secùs de homicidio & fornicatione, quæ non sunt actus naturales, sed suapte natura liberi, & hominis voluntati subjecti.

Item controversia est, utrùm liceat de pollutione in somno, inculpabiliter eveniente gaudere, præcisè ob levamen naturæ & salutem corporis, quamvis consentiant omnes licitum esse gaudere de bono effectu illo

illo ex ea orta. S. Thom. *in 4. dist. 9. art. 4. quæst. 1. ad 5.* de pollutione nocturna & inculpabili, ait: *Si autem placeat ut naturæ exoneratio, vel allevatio, peccatum non creditur.* Porrò constat esse mortale de illa gaudere propter delectationem veneream.

Quæst. V. *An est peccatum ponere actionem, ex qua prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea?*

Resp. 1. Est mortale ponere sine urgenti necessitate actionem, ex qua tamquam causa proxima, prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea, quamvis neutra aliunde intendatur, imò adsit propositum illos motus comprimendi cùm insurgent. Quia. 1. Lex naturalis obligans ad non procurandam pollutionem & delectationem veneream, simul obligat graviter ad vitandas & auferendas causas horum motuum proximè excitativis, & per se in illos notabiliter influentes, ubi abest necessitas tales causas honestans. 2. Meritò effectus censetur voluntarius, & imputatur ponenti causam proximam sine necessitate eum cohonestante. Hinc graviter teneris ejusmodi actionem inchoatam deserere statim ob insurgentem pollutionem, vel delectationem veneream: nam si pergas in illa actione, effectus secutus censetur in illa volitus: volitio enim continuandi causam, est virtualiter & moraliter volitio effectus. *Lessius, Valentia, &c.*

Causæ autem seu dispositiones proximæ horum motuum excitativæ, sunt actiones, quæ per se sunt turpes, & natæ excitare motus venereos; aut turpitudinis speciem habent, nisi propriæ vel alienæ necessitatis titulis honestentur, ut aspectus & tactus partium pudendarum proprii vel alieni corporis, præsertim diversi sexus; lectio, auditio, locutio rerum valdè obscœnarum, & ad libidinem allicientium, quamvis ex sola curiositate fiat.

Dixi: *sine necessitate*; nam aspectus & tactus partium pudendarum alterius corporis ob necessitatem medendi, non est peccatum, seclusο affectu pravo, & periculo consensus in delectationem veneream. Nam in tali casu pollutio secuta non censetur voluntaria in causa, sed solùm permissa; quia adest justa ratio ponendi causam illam; & prosequenti jus suum non imputatur effectus præter intentionem secutus. Neque enim tenemur motus illos naturales & per se involuntarios impedire, cùm adest justa causa non impediendi, & abest consensus periculum. Sic chirurgus exercens suam artem circa mulierem, non peccat, etsi prævideat pollutionem inde secuturam, modò absit periculum consensus in delectationem.

Resp. 2. Ex communi sententia, non est mortale contra castitatem ponere actionem, ex qua tamquam causa seu dispositione remota & per accidens, prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea, modò neutra intendatur, & absit periculum consensus in delectationem veneream. Quia. 1. cùm illi motus facillimè & frequenter insurgant naturaliter, in æstimatione prudenti non censentur sufficienter voluntarii in causa remota, imputentur illam ponenti ex alio fine; sed è sola natura corrupta oriri censentur: alioqui enim homo teneretur abstinere à multis actionibus licitis, ac necessariis, ne illos motus experiretur. Nec causæ illæ remotæ censentur moraliter illorum causæ, nec in illas consentiens censetur velle talem effectum propter summam facilitatem, qua illi motus excitantur ex naturæ corruptione; sed potiùs illa effusio procedit è virtute naturali expellente. 2. Quia jus suum prosequenti, non imputatur effectus per accidens, & præter intentionem secutus.

Sanchez tamen ex communi docet, tales causas sine justa causa ponere, esse veniale etiam contra castitatem: quia aliquantulum adversatur castitati, quòd sine utilitate honesta cogente ponatur causa remota, & per accidens motuum castitati inimicorum, & ad malum incitantium.

Causæ autem remotæ & per accidens horum motuum sunt eæ, quæ nec sunt per se turpes, nec ad luxuriam, sed ad alios fines licitos per se ordinantur, nec turpitudinis speciem habent; sed vel per se honestæ sunt, ut auditio confessionum: vel indifferentes, ut equitatio, esus calidorum, studium medicinæ, medicamenta &c. Quare hæc, accedente honesta & utili causa, & secluso periculo consensus, sunt licita, quamvis præter intentionem ex iis sequatur pollutio, vel delectatio venerea. Nam tunc illi motus censentur solùm permissi, non voliti; eò quòd nulla sit obligatio relinquendi opus honestum & utile, propter motum inordinatum & indeliberatum, occasione illius ex naturæ corruptione, præter intentionem & secluso periculo consensus, exurgentem.

Quòd si esset periculum probabile consen-

sentiendi in delectationem veneream, (ut si pluries quis in tali occasione consenserit) tunc is, ex communi sententia, tenetur ab illa actione, quantumvis honesta & utili, v.g. auditione confessionum, abstinere: nam non licet se probabili peccandi periculo exponere.

Quæst. VI. *An est semper peccatum non expellere cogitationes de rebus venereis, sed in illis immorari?*

Resp. Qui immoratur cum plena advertentia in cogitatione de rebus venereis, si adsit delectatio venerea, quæ non reprimatur, vel periculum consensus in illam, aut in rem cogitatam, peccat mortaliter ratione talis delectationis, vel periculi: venialiter verò si advertentia sit solùm imperfecta ac semiplena, qualis est in semidormiente. Qui autem de talibus rebus cogitat ex justa & honesta causa, v.g. ut tales res melius discernat ad confessarii, vel medici munus rectè obeundum, non peccat, secluso periculo consensus in rem cogitatam & delectationem: quia talis cogitatio non est mala neque in se, neque in effectu, aut ratione periculi: Erit autem venialis culpa, si hoc ex mera curiositate fiat seclusis delectatione venerea, & periculo consensus in rem cogitatam, & affectu in ipsam: quæ tamen omnia raro absunt in cogitatione de his rebus absque fine honesto; nam hæc materia est valde lubrica & periculosa.

Quæst. VII. *Quænam sunt peccata luxuriæ non consummatæ?*

Resp. Sunt desideria, delectatio morosa venerea, aspectus, amplexus & tactus impudici, oscula, verba obscœna, gestus turpes &c. sine effusione seminis. Jam constat ex dictis, cap. 6. desiderium simplex etsi inefficax actus luxuriosi, habere malitiam mortalem ejusdem speciei; sic desiderium simplex copulæ cum conjugata, vel consanguinea habet malitiam adulterii vel incestus. Nunc de cæteris agam.

Quæst. VIII. *An delectatio morosa venerea extra conjugium est mortalis?*

Nota. 1. Delectatio morosa est delectatio deliberata, sive delectatio post sufficientem advertentiam admissa, seu approbata, etsi unico instanti. Dicitur enim morosa, non à mora temporis, quo durat, cùm peccatum mortale unico instanti committi possit; sed voluntatis, quæ post advertentiam sufficientem ei immoratur, eam acceptando, aut non rejiciendo. Hinc potest esse delectatio morosa quamvis instantanea, si nempe voluntas in eam advertenter per unicum instans consenserit.

Nota. 2. Triplex est delectatio, nempe spiritualis, merè sensibilis, & venerea. Spiritualis est ea, quæ in sola voluntate residet sine ullo motu sensibili in corpore, sive quæ est independens ab omni motu sensibili in corpore. Hæc delectatio, si sit de actu mortali, est mortalis, & sumit speciem ab illo, ut objecto. Delectatio merè sensibilis est, quæ oritur ex proportione ac conformitate rei sensibilis cum organo sensus, sine ulla commotione spirituum genitalium circa partes venereas, qualis est delectatio, quæ percipitur ex actu rei blandæ, ex gustu, ex musica, &c. Delectatio venerea est ea, quæ sentitur circa partes venereas ex commotione spirituum genitalium, seu generationi inservientium.

Resp. Omnis deliberata delectatio venerea vel minima, extra conjugium quæsita aut admissa, est mortale peccatum, nec potest esse veniale ex levitate materiæ. *Est communis Doctorum sententia.* Prob. Quia. 1. Omnis delectatio venerea ex natura sua ordinatur ac tendit ad seminis effusionem, estque inchoatio quædam illius: nam in omni delectatione venerea fit quædam resolutio seminis, ejusque deductio ad partes venereas, ut testantur Aristotel. Galen. Hypocrat. & medici. Ergo cùm seminis effusio voluntaria extra actum conjugalem sit mortalis, ut patet ex dictis de pollutione & fornicatione, omnis actus ad illam ex se tendens & ordinatus, est per se mortalis: nam dispositio sumit suam speciem ac malitiam moralem à forma, ad quam disponit, motus à termino ad quem tendit, medium à fine, causa à suo effectu. 2. Inter omnes constat, mortaliter & practicè loquendo, minimam delectationem veneream quæsitam, vel deliberatè admissam extra conjugium, habere annexum periculum proximum peccati mortalis; eo quòd difficillimum sit & moraliter impossibile in re tam lubrica dijudicare ac determinare materiam levem, & ob summam naturæ corruptæ in talia propensionem resistere in certa delectationis parvitate, ita ut animus leviore delectatione illectus, graviorem non appetat, nec admittat. Ergo certum est etiam speculativè, delectationem veneream vel minimam, quæsitam aut admissam, esse mortalem; cùm certum sit etiam speculativè omnem actionem, cui per se annexum est periculum mortale peccati mortalis, esse

mortaliter malam; nam *qui amat periculum, in illo peribit*. Eccli. 3. & qui vult morale periculum peccati, vult saltem interpretativè ipsum peccatum.

Obj. In furto, in excessu cibi vel potus datur levitas materiæ. Ergo &c. *Resp.* Disparitas est, quia rei vilis ablatio, levis excessus in cibo vel potu per se non ordinatur ad actum mortalem, nec inducit periculum graviter peccandi. At delectatio venerea vel minima ex se ordinatur ad effusionem seminis mortaliter malam extra conjugium, & per se inducit periculum consentiendi majori delectationi.

Nota. In societate nostra omnibus in virtute sanctæ obedientiæ prohibitum est, ne quis publicè, vel privatim sententiam huic oppositam, non modò ut veram & probabilem, sed ne ut tolerabilem quidem ulla ratione doceant, aut sibi placere significet, aut secundum illam cuiquam consilium dare &c. Ex Congregat. 9. Decreto 24.

Quæst. IX. *An peccat mortaliter, qui post sufficientem advertentiam negativè se habet ad delectationem veneream, eam neque approbando, neque reprimendo?*

Resp. Affirmat. Quia voluntas tenetur reprimere positivè motus illicitos delectationis & sensualitatis, saltem per actum displicentiæ. Ita S. Antoninus, Suarez, Vasquez, Azor, Lessius, & alii communiùs cum Sancto Thoma 1. 2. quæst. 74. art. 6. ubi ait: *Contingere peccatum esse in ratione dupliciter. Uno modo quando imperat illicitas passiones .... alio modo quando non reprimit illicitum passionis motum: sicut cùm aliquis postquam deliberaverit, quòd motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominùs circa ipsum immoratur, & ipsum non expellit*. Prob. Quia. 1. Concil. Trident. sess. 5. canon. 5. definit concupiscentiam non posse nocere *non consentientibus, sed virtualiter per gratiam repugnantibus*. Ergo ut non noceat, non sufficit mera negatio consensus, sed requiritur repugnantia seu displicentia positiva. 2. Tales motus sunt ex objecto graviter inordinati, cùm juxta omnes, sit mortale illis positivè consentire: item sunt ex natura sua dispositiones proximæ ad opus mortale, ad quod valde pertrahunt & alliciunt appetitum. Ergo graviter disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ se habere indifferenter ad illos; & voluntas, cujus est regere passiones secundùm rectam rationem ac Legem divinam, tenetur illos expresè ac positivè reprobare per formalem displicentiam. 3. Sicut non licet se habere indifferenter ad actus turpes ab alio circa se exercitos; ita nec ad motus turpes à dæmone vel ex naturæ corruptione in se excitatos. 4. Illis motibus per se annexum est periculum intrinsecum rei mortaliter malæ, & consensus in delectationem: nam ex se sunt dispositiones proximæ ad actum mortalem, nempe effusionem seminis, & per se vehementer alliciunt voluntatem ad consensum per sympathiam appetitus sensitivi cum rationali. Ergo requiritur positiva displicentia ad impediendum voluntatis consensum, sine qua non tollitur periculum consentiendi, cùm moraliter impossibile sit, voluntatem diu se negativè habere circa objectum vehementer alliciens. Hinc illud: Proverb. 4. *Omni custodia serva cor tuum*.

Imò sola illa displicentia non sufficit, sed illi motus prorsus expellendi sunt, præsertim deferendo actionem, quæ eos excitat, ni obstet causa justa. Tum quia tunc sola displicentia non videtur satis sincera, cùm vix discerni possit, utrum sit vera displicentia, an fallacia voluntatis sibi imponentis, & illis motibus frui volentis. Tum quia homo tenetur impedire & expellere motus per se graviter inordinatos, saltem cùm abest justa causa eos permittendi. Hinc teneris sub mortali actiones etsi leviter turpes, ut sunt visus, locutio, lectio rerum leviter obscœnarum ex sola curiositate dimittere statim atque excitent in te pollutionem, vel delectationem veneream vehementem, ut docet Valentia. Ubi autem adest justa causa non sic expellendi, ut si probabilis timor sit, ne ex majore resistentia magis augeantur, aut illis depulsis graviores insurgant, vel si ad illos motus expellendos dimittenda esset actio honesta, necessaria vel utilis, verb. gr. auditio confessionum, studium casuum conscientiæ, tunc sufficiet displicentia vera: alioqui homines deberent semper esse anxii, & multa bona omittere.

Porrò medium aptissimum compescendi motus illos est, mentem statim aliò avertere, & si perseverent, orare, signo Crucis se munire, oculos ad imaginem Christi crucifixi convertere, cogitare de ejus passione, de igne æterno, morte, &c. interdum de re indifferenti, aut negotio quod animum applicet, & à tali objecto avocet.

Quæst. X. *An delectatio morosa de actu luxuriæ, v. gr. copula cogitata, contrahit non-*

so-

ſolùm malitiam ſubſtantiæ operis, ſed etiam circumſtantiarum cognitarum ei annexarum, & ſpeciem mutantium?

Reſp. Affirmat. *Ita S. Antonin. Cajetan. Suarez, & alii.* Quia talis delectatio verſatur circa opus ut cogitatum; ergo illius objectum eſt id omne quod cognoſcitur; ac proinde non ſolùm opus, ſed etiam circumſtantiæ illi annexæ & cognitæ, ſunt ejus objectum. Actus autem ſumunt ſpeciem ac malitiam à toto objecto ſuo, & ad illam contrahendam ſufficit voluntarium indirectum ac interpretativum. Hinc ſimplex delectatio deliberata de copula cogitata cum conjugata vel conſanguinea, pertinet ad ſpeciem adulterii vel inceſtus.

Quæſt. XI. *An oſcula, aſpectus, tactus impudici ſunt culpa mortalis in non conjugatis?*

Reſp. 1. Iſta omnia, imò & amplexus, oſcula, & tactus partium etiam honeſtarum, ut faciei, manus, ſunt culpa mortalis, ſi extra conjugium fiant ob delectationem veneream, quæ poteſt ex illis ſequi, etiam ibi ſiſtendo: idem dic de tactu partium proprii corporis. Eſt communis ſententia, & conſtat ex dictis: nam mortale eſt, extra conjugium quærere aut adverten ter admittere quamlibet delectationem veneream vel minimam, cùm hæc parvitatem materiæ non admittat, & ex ſe tendat ad ſeminis effuſionem, ideoque ad pollutionem vel fornicationem in non conjugato.

Hinc (ut docet S. Antoninus) eſt etiam mortale permittere ſe tangi, etiam in facie vel manu, ab eo qui noſcitur ad id moveri amore libidinoſo, quia eſt cooperari & conſentire alterius culpæ mortali. Digni autem ſunt morte, non ſolùm qui mala faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. *Ad Rom.* 1.

Reſp. 2. Tactus partium pudendarum aut pudendis proximarum corporis, ejuſdem vel diverſi ſexus, ſunt mortales, ſi fiant vel admittantur ſine neceſſitate medendi, etſi non ob delectationem veneream, ſed ex ſola curioſitate vel joco. *Ita Suarez, Layman, & alii communiter.* Quia 1. Hi tactus ad delectationem veneream ex ſe tendunt, illamque valdè excitant, & ſic ſunt cauſa illius proxima, imò ex ſuapte natura ad effuſionem ſeminis referuntur. Ergo ſimul cum illa graviter prohibentur: nam prohibita graviter re aliqua, prohibentur etiam graviter omnia, quæ per ſe ad illam excitant & ordinantur. Deinde cauſa participat malitiam ſui effectus. 2. Hi tactus ſunt impudici, & comprehenduntur nomine impudicitiæ, quæ ad Gal. 5. dicitur excludere à regno Dei.

Hinc ſecluſa neceſſitate medendi, tactum partium inhoneſtarum in ſe permittere ab alio fieri, eſt mortale; & quiſque tenetur quantum poteſt, omnino talia impedire in ſe, & illis reſiſtere, cùm ſint intrinſecè mala.

Item mortale eſt propria pudenda ſine neceſſitate tangere, ſi delectatio venerea ex eo tactu oriatur & prævideatur, quia per ſe tendit ad pollutionem. Ita Sanchez, ſecùs dicens, ſi tactus ille ex curioſitate, levitate, abſque libidine, & delectationis ac pollutionis periculo fiat; quia deficit animus libidinoſus, nec intervenit ea turpitudo, quæ in tactu alieno; nec idem periculum. Hoc tamen non omnino vacat periculo, nec peccato.

Reſp. 3. Aſpectus partium pudendarum alterius ſexus, item concubitus viri cum fœmina, quamvis non animo libidinoſo, ſed ex ſola curioſitate vel levitate, mortalis eſt. Quia ad veneream libidinem & pollutionem in hac naturæ corruptione per ſe multum excitat, & periculum mortale conſentiendi in delectationem veneream affert, & valdè honeſtati naturali adverſatur. *Ita Sanchez, Reginald. Layman, &c.*

Aſpectus verò pudendorum ejuſdem ſexus vel proprii corporis, aut coitus animalium ex ſola curioſitate vel levitate, ſecluſis actu venereo, ſcandalo, & periculo pollutionis, ac delectationis venereæ, juxta multos eſt ſolùm venialis; quia nec graviter honeſtati adverſatur, nec adeò ad luxuriam per ſe incitat. Poteſt tamen eſſe mortalis ratione periculi, ſpectata aſpicientis ſpeciali fragilitate: quod non raro adeſt in juvenibus, quare ab his graviter deterrendi ſunt. Et certò mortalis eſt, ſi fiat ex voluptate deliberatè quæſita.

Reſp. 4. Amplexus, tactus & oſcula etiam in partibus honeſtis, ob ſolam delectationem merè ſenſibilem & nondum actu veneream, ſunt culpa mortalis inter perſonas diverſi ſexus libidinis capaces, ſaltem ſi fiant cum mora vel repetitione, quamvis non intendatur expreſsè delectatio venerea. Quia illi actus ſic exerciti, per ſe non parùm excitant commotionem ſpirituum genitalium, & delectationem veneream, quæ neceſſitate quadam phyſica oritur ex tali delectatione ſenſibili, ſaltem repetita vel diuturna: & quia ſuppoſita propenſione naturæ inor-

inordinata in voluptates carnis, non possunt sic usurpari absque delectatione morosa concubitus: aut saltem in hac naturæ corruptione ingerunt periculum morale delectationis venereæ, & consensus in illam; & sic sunt causaliter libidinosi, utpote libidinis causæ. Malitia autem talium actuum non ex fine solùm, sed etiam ex effectu, quem pariunt, sumi debet. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale, osculum habitum ob delectationem carnalem & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.*

Resp. 5. Amplexus, contactus manuum, oscula in facie, si juxta morem patriæ fiant urbanitatis ac benevolentiæ honestæ causa, non sunt peccata per se, quia non sunt impudica, nec per se tendunt in actum venereum, & fiunt ob rationabilem causam. Ita communiter cum S. Thoma 2. 2. quæst. 154. articulo 4. Si verò ista fiant ex aliqua vanitate, joco, levitate, petulantia veniali, juxta multos, sunt solùm venialia, modò absit omnis affectus libidinosus, & periculum peccati gravis tam in se, quàm in alio, nec habita ratione constitutionis personarum, delectationem veneream multùm excitent.

Si autem ista fine causa exercita, longiora sint, aut crebrò fiant inter personas libidinis capaces, sunt mortalia. Quia arguunt affectum ad libidinem, & excitant delectationem veneream, afferuntque morale periculum consensus in illam. Nam (ut rectè monent) in materia tam lubrica, quæ de se essent solùm venialia, si repetantur aut diutiùs protrahantur, fiunt mortalia, curiositate aut levitate degenerante in libidinem.

Quare admittens oscula morosa, aut crebra, aut indecentia, item tactus mamillarum, peccat mortaliter. Quia cooperatur affectui libidinoso alterius; qui satis per ista indicatur.

Nota. Oscula, amplexus ob delectationem veneream, tactus & aspectus impudici mortales supradicti ex communi sententia sunt ejusdem speciei moralis ac actus consummatus, seu concubitus, ad quem suapte natura referuntur, quamvis hic non intendatur. Quia sunt dispositio proxima ad concubitum, & media per se ad illum tendentia; dispositio autem & media sumunt malitiam à suo termino & fine: ac proinde ista omnia contrahunt diversam speciè malitiam, pro diversitate personarum, à quibus & circa quas exercentur: ut malitiam sodomiæ, si cum simili sexu exerceantur; adulterii, si cum conjugata aliena; incestus, si cum cognata, &c. Nam cum opera circa eas personas differant specie, ita etiam actus, qui sunt dispositio & media per se ad illa tendentia: quare circumstantia agentis & patientis exprimi debet in confessione. *Ita Sanchez, Lessius, & alii.* Impudicus verò sui ipsius tactus ad mollitiem pertinet, nisi aliò referatur ex intentione agentis.

Quæst. XII. *Quale peccatum est loqui, canere, legere, vel audire turpia & obscœna?*

Resp. Est mortale, si fiat extra conjugium ob delectationem veneream, cum probabili periculo illius in se vel in aliis, aut cum animo se oblectandi rebus illis. *Ita Sanctus Antoninus, Navarr. Sanchez, & alii communiter.* Quia delectatio venerea extra conjugium est ex objecto mortalis, cum sit mortale ei consentire. Ergo est mortale intendere vel procurare illam, aut ejus periculum probabile in se vel in aliis. Delectatio verò de actu turpi apprehenso est per se mortalis: ergo & illam verbis fovere.

Secluso autem omni affectu venereo, & periculo delectationis venereæ ac scandali, turpia loqui vel canere solùm ex levitate, vel legere aut audire ex mera curiositate, est saltem veniale. Nam hæc adversantur castitati, & prohibentur Ephes. 4. *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.* Et cap. 5. *Fornicatio autem, & omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos; aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas.* Tamen juxta Sanctum Antoninum, & alios, non est mortale, quia non est per se gravis inordinatio. *De hoc nulli dubium est, quod qui dicit verba turpia & lasciva hac intentione, ut se vel alium provocet ad luxuriam, vel se mente delectandi in locutione & cogitatione turpium, extra matrimonium, mortaliter peccat . . . . Sed ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ad solatium, quamvis de se non videantur mortalia, quia peccata oris, secundùm Thomam, permaximè judicantur quoad gravitatem peccati ex intentione proferentis; tamen per accidens potest esse mortale ibi, ratione scandali seu ruinæ inde sequentis in mente alicujus; ut cùm audientes sunt debiles spiritu, & verba essent multùm lasciva. Idem videtur*

dicendum de facientibus, vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis: ait S. Antoninus part. 2. tit. 5. cap. 1. §. 8.

Sed quia in praxi raró abest periculum turpis desiderii aut complacentiæ, sive in proferente ac legente, sive in audientibus sermones, cantiones, vel lectiones rerum turpium ac lascivarum, in vel coram juvenibus, aut aliis infirmis spiritu, raró vacant culpa mortali, nam *corrumpunt mores bonos colloquia mala*, 1. ad Cor. 15. *& præbent verba ad res ipsas ingressum*, ait S. Athanasius. Hinc obscœna proferens tenetur in Confessione, exprimere numerum eorum, quibus fuit occasio turpis desiderii vel delectationis. Qui veró alteri præbet occasionem sermonis turpis continuandi cum aliorum periculo, vel præstat authoritatem verbis turpibus, peccat mortaliter, etiam si rem narratam interiùs non approbet, nam complacentia vel approbatio exterior rei mortalis, est mortalis.

Idem est de gestibus turpibus ac de turpiloquiis, cùm sint etiam signa ad luxuriam incitantia, & de turpibus spectaculis ac comœdiis. Qui autem libros turpes & amatorios habent, non sunt absolvendi, nisi illos comburant.

Quæst. XIII. *An licent oscula, amplexus, tactus &c. in sponsis, & viduis?*

Resp. 1. Omnis delectatio venerea, aspectus & tactus turpis seu partium pudendarum, & quivis actus luxuriæ, sunt mortales in viduis & sponsis. *Ita Sanchez, & alii communiter.* Quia cum omnis delectatio venerea & actus libidinosus suapte natura ordinetur ac tendat ad effusionem seminis, & copulam, est mortalis in non conjugatis: cùm effusio seminis & copula sit in ipsis mortalis: nam medium à fine, & actio à termino ad quem tendit, malitiam ac speciem sumit. Cùm ergo copula tam sit sponsis ac viduis illicita, quam aliis solutis: tam etiam iis illicitus est omnis actus turpis ac impudicus. Et veró cùm sponsalia sint solùm promissio futuri matrimonii, non traditio corporum; nullum tribuunt jus præsens in corpus alterius in ordine ad copulam hìc & nunc exercendam, nec proinde ad actus, qui ad illam per se ordinantur: sicuti munus judicis exercere hodie non licet ei, cui præcisè promissum est.

Itaque solùm licent sponsis amplexus & oscula honesta, juxta morem patriæ, amoris honesti significandi & fovendi causa. Hinc sponsi non debent relinqui soli, ob periculum actuum impudicorum, vel etiam copulæ, ut S. Carolus & Doctores passim monent.

Resp. 2. In sponsis ac viduis mortalis est voluntaria delectatio carnalis seu delectatio appetitus sensitivi de copula futura aut præterita, vel de copula apprehensa sub conditione, si adesset matrimonium. *Ita Sanchez, Azor, & alii communiter.* Quia delectatio carnalis, quæ ex cogitatione copulæ futuræ vel præteritæ, vel conditionalis oritur, est delectatio absoluta, præsens & conjuncta cum actuali commotione spirituum genitalium per se ordinata ad copulam præsentem: sive carnalis illa delectatio est delectatio venerea præsens & voluntaria, quæ ex se ordinatur ad copulam præsentem, ideóque semper mortalis est in non conjugatis. Nam copula præsens seu actualis semper est mortalis in non conjugatis: Ergo & omnis actus ad illam ex se ordinatus ac tendens. Et veró appetitus sensitivus sequitur imaginationem, quæ non potest præscindere, nec apponere conditiones.

Porró sunt qui docent, posse excusari à mortali eos, qui absque commotione venerea apprehendunt actum conjugalem ut præteritum vel futurum, approbantes quód illum exercuerint aut exercituri sint; eo quód non approbent illud opus, nisi quatenus fuit vel erit iis licitum; sed monet talem mentis apprehensionem, cùm vix possit esse sine delectatione venerea, esse statim rejiciendam, & numquam arcessendam. Neque enim est in nostra potestate sistere in delectatione merè spirituali, dum certa objecta apprehendimus.

Quæst. XIV. *Quænam sunt filiæ Luxuriæ?*

Resp. Ex S. Gregorio & Thoma sunt octo. Quatuor ex parte intellectus, nempe cœcitas mentis, præcipitatio, inconsideratio, & inconstantia: quæ sunt mortales, cùm ideó præceptum aliquod in re gravi violatur. Et quatuor ex parte voluntatis. 1. Amor sui inordinatus, quo luxuriosus carnem suam & carnis voluptates ita diligit, ut in iis finem ultimum ponat, suas cogitationes ac curas ad illarum assecutionem referendo. 2. Odium Dei, qui voluptates illas graviter vetat & punit. 3. Affectus præsentis sæculi, hoc est, vitæ præsentis & rerum hanc oblectantium, quo ita istis inhæret, ut contentus esset in hoc mundo semper manere, de beatitudinis cœlestis consecutione haud solicitus. 4. Horror, & desperatio futuri sæculi: horror quidem, quia scit se post

mortem impuris voluptatibus privatum iri, & earum loco supplicia acerbissima subiturum. Desperatio verò, quia obscœnas voluptates deserere quasi impossibile reputat. Hæc quatuor sunt mortalia.

Quæst. IV. *Quænam sunt remedia contra Luxuriam?*

Resp. Ista. 1. Oratio humilis & frequens: nemo enim potest esse castus, nisi Deus det. *Sap.* 8.

2. Mortificatio & custodia sensuum, maximè visus. *Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius . . . . . . Averte faciem tuam à muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit.* Eccli. 9. Et S. Augustinus epistola 109. ait: *Oculi vestri etsi jaciuntur in aliquem, figantur in neminem . . . Nec solo tactu, sed affectu quoque & aspectu appetitur, & appetit fœmina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos.* Unde illud S. Gregor. M. lib. 21. moral. cap. 2. *Intueri non licet, quod non licet concupiscere.*

3. Sobrietas, seu usus moderatus vini, quod non solùm modicum, sed etiam aqua permixtum sit præsertim in juvenibus: nam ex Proverb. 20. *Luxuriosa res vinum.* Item abstinentia seu moderatus esus ciborum, nam copia nimia humorum & sanguinis suppeditat materiam tentationum carnis, temperantia autem superfluitatem humorum impedit ac tollit. Unde Ezech. 16. dicitur: *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarum ejus . . . & fecerunt abominationes coram me.*

4. Vitatio occasionum, quales sunt familiaritates & colloquia inter personas diversi sexus, frequentatio improborum, lectio librorum obscœnorum, & amatoriorum, choreæ, comœdiæ, spectacula &c. Hoc vitium vincitur fugiendo. *Contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam*, ait Sanctus Augustinus. Et. *Qui amat periculum, in illo peribit*, Eccli. 3. Quocirca monendi sunt parentes, ne umquam lectum communem permittant pueris diversi sexus, etiam fratribus & sororibus, nec patiantur secum liberos decumbere in eodem lecto, nec si grandiores sint, in eodem cubiculo: hoc enim perniciosum est eorum castitati, ut experientia constat.

5. Fuga otii: *Multam enim malitiam docuit otiositas*, Eccli. 33.

6. Frequens Confessio, & Communio cum dispositionibus.

7. Carnis macerationes, & jejunia, cilicium, catena ferrea &c. Nam *hoc genus non ejicitur nisi per orationem & jejunium*, Matthæi 17. & contraria contrariis curantur.

8. Eleemosynæ, & alia charitatis opera, quæ valent ad obtinendas à Deo uberiores ac potentiores gratias.

9. Assidua piorum librorum lectio, & meditatio Passionis Christi, ac æternorum. *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis*, Eccli. 7.

10. Occurrente tentatione cogitare Deum adesse præsentem, justum peccati vindicem, & virtutis remuneratorem, & sæpe animo volvere illud S. Gregorii: *Momentaneum est quod delectat, æternum quod cruciat.*

11. Initio tentationis fortiter resistere, & statim avertere cogitationem ad quidvis aliud licitum primò occurrens, sed præsertim ad Passionem Christi &c. *Diabolus serpens est lubricus, cujus si capiti, hoc est, primæ suggestioni non resistitur, totus interna cordis, dum non sentitur, illabitur*, ait S. Hieron. in Eccles. cap. 9. *Resistite diabolo & fugiet à vobis*, Jac. 4. Si nihilominus tentatio duret, orare, cogitare de morte, de pœnis inferni &c. Intueri imaginem Christi patientis, vel eum animo contemplari: signo Crucis cor munire; considerare neminem, quantacumque fame prematur, sumpturum esse cibum, si sciret venenum ei esse admixtum, ideòque sibi mortem illaturum: *Numquid potest aliquis gustare, quod gustatum affert mortem?* Job 6. Quantò magis metus certæ mortis animæ deterrere debet!

12. Nascentem voluptatis sensum præsenti aliquo dolore accito extinguere.

Denique multùm juvabit habere stabilem Confessarium pium ac prudentem, ejusque pia consilia sequi; nam suggeret remedia, quæ pœnitenti erunt utiliora, & huic tentationi superandæ aptiora.

Nota. Ista remedia valent etiam contra alia vitia & tentationes.

ARTICULUS V.

De Ira.

Quæst. I. *QUid est Ira?*

Resp. Est inordinatus appetitus vindictæ. Ira autem est inordinata dupliciter. Ex parte objecti, cùm quis vindictam optat ei, qui non meruit, vel majorem quam

quam meruit, vel inferendam sine legitima authoritate; vel licèt sit justa, non tamen eam appetit ut justam, sed ut satiativam animi sui malevoli. Ira sic inordinata, est peccatum mortale ex genere suo, cùm sit contra charitatem & justitiam. Hinc, ad Gal. 5. ira numeratur inter opera carnis excludentia à Regno Dei. Potest tamen esse venialis ob defectum sufficientis advertentiæ, vel ob levitatem materiæ.

2. In modo irascendi: *utpotè si quis nimis ardenter irascatur interiùs, vel si nimis exteriùs manifestet signa iræ. Et sic ira secundùm se non habet ex suo genere rationem peccati mortalis*, ait S. Thom. quæst. 158. art. 3. Potest tamen esse mortalis ratione scandali, blasphemiæ, injuriæ, convitii, maledicti &c. quæ ex nimia iræ commotione oriuntur.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ iræ?*

Resp. Sunt. 1. Indignatio, quæ est animi commotio contra alium, ob malum ab alio acceptum, quia hoc indignum reputat. Sæpe venialis est: mortalis verò ratione maledicti, contumeliæ, gravis odii, contemptus, vindictæ, vel scandali.

2. Tumor mentis, qui est æstus quidam excandescentis animi, & excogitantis diversas vindictæ vias. Mortalis vel venialis est pro qualitate vindictæ excogitatæ & expetitæ.

3. Clamor, qui est inordinata & confusa locutio. Potest esse mortalis ratione convitii, maledicti, scandali &c.

Deinde blasphemia, contumelia, maledictio, rixa, pugnæ, seditiones, vulnera, homicidium. Quæ omnia sunt ex genere suo mortalia, utpote contra charitatem & justitiam.

Quæst. III. *Quænam sunt iræ remedia?*

Resp. Præcipua sunt, considerare quàm sit injusta & perniciosa; orare, meditari mansuetudinem Christi; nil umquam agere & loqui ex motu vel in motu iræ, sed solùm postquam sedatus est; omni cura impedire iræ motum, & excitatum statim reprimere; exercere frequentes actus charitatis, mansuetudinis, patientiæ, humilitatis &c.

ARTICULUS VI.

De Invidia.

Quæst. I. Q*Uid est Invidia?*

Resp. Est tristitia de bono proximi, quatenus videtur imminuere gloriam, vel excellentiam nostram, quia nempe in eo bono ab eo æquamur vel superamur. Ad eam revocatur gaudium de malo alieno, quatenus bonum invidentis æstimatur. Mortalis est ex genere suo: nam directè opponitur charitati, cujus est de bono proximi gaudere, & de illius malo dolere: Et, ad Galat. 5. invidia dicitur excludere à regno Dei. Estque diabolicum vitium, ex Sap. 2. *Invidia Diaboli mors introivit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.* Invidia autem sumpta pro habitu, est vitium inclinans ad talem tristitiam, & ad gaudium prædictum.

Nota. Ex S. Thom. 2. 2. quæst. 36. artic. 2. tristitia de bono alieno potest contingere quatuor modis. 1. Cùm quis dolet de bono alicujus, v. gr. potestate, in quantùm ex eo sibi vel aliis damnum timet. Talis tristitia est licita, si inde timeas malum certò injustè inferendum, ob quod liceret eum privare tali bono, si haberes potestatem ad id legitimam: secus, est illicita. 2. Potest quis dolere de bono alterius, non ex eo quòd ipse habet bonum, sed ex eo quòd sibi deest bonum illud, quod alter habet, ita ut minimè cupiat alterum illo carere. Et hoc non est invidia, sed æmulatio, quæ si sit circa bona spiritualia & honesta, laudabilis est: si autem sit de bonis temporalibus, potest esse cum culpa & sine culpa, prout bonum est dolenti proportionatum & necessarium, vel improportionatum & supervacaneum, & prout refertur ad bonum vel malum finem. 3. Cùm quis dolet de bono alterius, quia is eo indignus est. Quæ tristitia mortalis est; si sit de bonis supernaturalibus, vel si quis Dei providentiam arguat, quòd peccatoribus bona temporalia largiatur, & bonos affligat; nam est Blasphemia. 4. Cùm quis dolet de bonis alicujus, in quantùm alter æquat aut superat ipsum bonis illis. Hoc est propriè invidia: *& istud semper est pravum, ut etiam Philosophus dicit 2. Reth. Quia dolet de eo, de quo gaudendum est, scilicet de bono proximi*, ait Sanctus Thomas.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ Invidiæ?*

Resp. Sunt. 1. Odium. 2. Delectatio, 3. Gaudium in malis proximi. 4. Susurratio, quæ est sermo, quo sine justa causa refertur alicui de alio aliquid aptum ad dissolvendam ejus amicitiam cum illo. Mortalis est con-

contra justitiam, quia per illam grave damnum proximo injustè infertur. Nam quisque habet jus, ne per injuriam, seu sine justa causa privetur amicitia alterius, quæ est magnum bonum, juxta illud; Eccli. 6. *Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla comparatio &c.* Hinc illud Eccl. 21. *Susurro coinquinabit animam suam, & in omnibus odietur.* Et illud, 28. *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes.* Quare susurratio est gravissimum peccatum: ut patet etiam ex Proverb. 6. ubi dicitur: *sex sunt quæ odit specialiter Dominus & septimum detestatur anima ejus*, nempè, *eum qui seminat inter fratres discordias.*

Ad susurrationem mortalem sufficit quòd sine justa causa referatur alicui de alio aliquid aptum ad dissolvendam ejus amicitiam cum illo, licèt referatur sine intentione eam dissolvendi: quia tunc ponitur injustè & voluntariè causa dissolutionis amicitiæ. Quare susurro tenetur restituere in quantùm potest, amicitiam injustè ab ipso ablatam, & alia damna inde secuta, perinde ac detractor famam, cùm sit causa injusta talium damnorum.

Alia sunt etiam mortalia ex genere suo. Unde, ad Rom. 1. inter eos, qui digni sunt morte, recensentur *pleni invidia, malignitate, susurrantes, detractores, sine affectione &c.*

Quæst. III. *Quænam sunt invidiæ remedia?*

Resp. Præter orationem sunt hæc. 1. Considerare te non ideò minus habere; invidiam invidenti nil prodesse; nam non ideò alter carebit bono, quod tu invides, nec tu illud obtinebis, etiam si eo careat: quinimo gravissimum inferre malum, privando invidum gratia ac amicitia Dei, & beatitudine æterna; econtra gaudendo de bono proximi propter Deum, te mereri augmentum gloriæ æternæ, quod est bonum infinitè majus omnibus bonis temporalibus. 2. Sæpe gaudere de bono proximi, quia est proximus, quem sicut te ipsum diligere debes propter Deum. 3. Gratificari ei cui [illegible]vides, illum laudare, orare Deum pro [illegible] bono, & gratias agere Deo propter [illegible] ab eo in ipsum collata &c. 4. [illegible]s & contemptus gloriæ ac honoris [illegible]: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, [illegible] provocantes, invicem invidentes.* ad [illegible]

ARTICULUS VII.

De Acedia.

Quæst. I. QUid est Acedia, & quale peccatum?

Resp. Acedia latè sumpta est quodvis tædium, seu animi remissio in exercitio virtutum, ob laborem, seu molestiam ac difficultatem adjunctam. Sic sumpta non est vitium speciale, sed generale: quia (ut ait S. Thomas) omne vitium refugit bonum virtutis oppositæ; estque contra illam virtutem, cujus actus refugit. Est autem peccatum mortale vel veniale, prout ex illa violatur præceptum in re gravi vel levi.

Acedia strictè sumpta est tristitia & tædium de divina amicitia apprehensa ut malà propter adjunctam difficultatem illius obtinendæ & conservandæ per laboriosa virtutum exercitia, & voluptatum illicitarum fugam: unde fit, ut quis amicitiam illam non curet. Sic sumpta, est vitium speciale, & per se mortale, nam specialiter & graviter charitati Dei repugnat.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ Acediæ?*

Resp. Sunt 1. Malitia, qua quis odit bona spiritualia, & vellet ea non esse, aut qua ipsum pœnitet bonum fecisse; aut qua contemnit Dei beneficium, v. gr. cupiendo non agnovisse Christum, non fuisse Religionem professum &c. ob difficultates, quæ in Dei obsequio superandæ sunt. Est mortalis ex genere suo. 2. Pusillanimitas. 3. Desperatio. 4. Rancor, qui est indignatio & fastidium adversus eos, qui ad virtutum opera & fervorem inducunt, ideoque eos refugit.

5. Torpor, qui est languor animi, quo bonum vel omittitur, vel negligenter fit. Est mortalis, si bonum sit graviter præceptum; & semper valde periculosus est, disponitque ad mortale.

6. Evagatio mentis in oratione aliisve exercitiis spiritualibus. Mortalis est in oratione vel exercitio spirituali graviter præcepto, si in parte notabili voluntariè duret; venialis verò in oratione non præcepta, nisi sit circa objecta graviter illicita, quæ placeant.

Quæst. III. *Quænam sunt Acediæ remedia?*

Resp. Præcipua sunt oratio, omnia religionis & pietatis exercitia, quotidiana medita-

ditatio rerum cœlestium, laborum ac Passionis Christi & Sanctorum, perfectionum ac beneficiorum Dei, præmiorum fervidæ charitatis, brevitatis laborum, æternæ beatitudinis, damnorum temporis &c. lectio librorum spiritualium, quotidiana auditio Missæ, frequens confessio & communio cum debitis dispositionibus, temperantia, fuga otii, macerationes carnis &c.

TRACTATUS DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

Nota. 1. Virtus generatim rectè definitur habitus habilitans vel inclinans ad rectam operationem; & consequenter perficiens ac rectè disponens subjectum, cui inest. Unde ex S. Augustin. lib. 83. quæst. 31. *Virtus est animi habitus naturæ modo atque rationi consentaneus.*

Virtutes dividuntur, 1. In intellectuales, quæ intellectum habilem reddunt seu inclinant ad actum verum; & in virtutes voluntatis, quæ voluntatem habilem reddunt, vel inclinant ad actum honestum. 2. In theologicas, & morales. Virtutes theologicæ, de quibus hìc agitur, sunt eæ, quæ habent Deum pro objecto materiali immediato saltem primario, & aliquam ejus perfectionem pro formali, seu motivo saltem principali. Tres sunt, nempe Fides, Spes & Charitas. *De Virtutibus Moralibus suo loco.*

Nota. 2. Virtutum actus alii sunt eliciti, alii imperati. Actus elicitus alicujus virtutis est, qui ab illa immediatè procedit. Imperatus est actus pertinens ad unam virtutem, sed qui ex motu ac imperio alterius virtutis fit, & ab ea assumitur tamquam medium ad proprium finem assequendum.

PARS PRIMA.

DE FIDE.

CAPUT PRIMUM.

De natura & necessitate fidei.

Quæst. I. Quid est fides?

Resp. Fides actualis est assensus supernaturalis & firmissimus datus rebus à Deo revelatis propter Dei revelantis authoritatem, seu veracitatem. Hinc objectum ejus materiale sunt res omnes à Deo revelatæ; formale verò est authoritas Dei revelantis, per quam summè repugnat Deum falli & fallere: nam summa Dei authoritas in revelando, quæ idem est ac veracitas, est complexum tum ex sapientia infinita, qua Deus perfectissimè novit omnia ut sunt, nec potest errare; tum ex bonitate infinita, qua vult revelare res ut illas cognoscit, nec potest fallere. Quare Fides divina excludit omnem dubitationem, & formidinem saltem voluntariam. Fides habitualis est habitus per se infusus, elicitivus actuum Fidei cum auxilio gratiæ: sive est habitus per se infusus, permanenter habilitans ad actus Fidei eliciendos.

Nota. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Assensus Fidei supernaturalis & utilis ad salutem, stat cum notitia solùm probabili revelationis: imò cum formidine, qua quis formidat ne non sit locutus Deus.*

(*) Hæc propositio est 21. ex proscriptis ab Innocentio XI. at ad id comprobandum, quod Auth. asserit, opus est etiam duas antecedentes, ac sequentem recensere: 19. *Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in seipso sit magis firmus, quàm meretur pondus rationum ad assensum impellentium.* 20. *Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat supernaturalem.* *Et* 22. *Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similive motivo, ad justificationem sufficit.*

Quæst. II. *An & qualis actus Fidei est necessarius necessitate medii?*

Nota. Illud est necessarium necessitate medii ad salutem, sine quo salus obtineri nequit, etiamsi illius omissio sit inculpabilis. Illud est necessarium necessitate præcepti, quod est præceptum, & sine quo proinde salus obtineri nequit, si culpabiliter omit-

omittatur, nisi hæc omissio per pœnitentiam remittatur. Si tamen sit necessarium hac sola necessitate, ejus omissio inculpabilis non impedit salutem. Porrò quidquid necessarium est necessitate medii, est etiam necessarium necessitate præcepti, si sit in nostra potestate: nam eodem præcepto quo tenemur procurare nostram salutem, tenemur etiam nobis comparare media ad salutem necessaria. Certum est autem, habitus Fidei, spei, & charitatis esse omnibus, etiam infantibus necessarios necessitate medii, *ex Conc. Trid. sess. 6. cap. 7.* nam nemo unquam justificatur sine infusione habituum Fidei, spei, & charitatis. Sed nullus actus virtutis infantibus est necessarius ad salutem, cùm nullius sint capaces, & tamen salvari possint.

Nota. 2. Aliquid credi potest, vel expressè, hoc est, distinctè, & secundùm se ac proprium conceptum: vel implicitè, id est, non distinctè, non secundùm se, sed confusè, & in alio in quo continetur: ut cum creditur quidquid Ecclesia credit, tunc creduntur implicitè omnia dogmata Fidei.

Resp. 1. Omnibus adultis est necessarium necessitate medii credere explicitè actu supernaturali Deum existere, providere saluti hominum, & justos remunerari vita æterna. Constat ex Hebr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Et ex Conc. Trident. sess. 6. cap 7. *sine qua* (Fide) *nulli contigit umquam justificatio*. Nam Deus non vult salvare adultos, sine propria eorum cooperatione, quæ non potest sine tali Fide salutem procurare. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Non nisi Fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris.* Requiritur autem explicita Fides Dei ut remuneratoris supernaturalis, nempe per vitam æternam in cœlo, quam solus Deus revelavit & promisit, quæque est supernaturalis merces.

Resp. 2. Nunc ab Evangelii promulgatione omnibus adultis necessaria est necessitate medii Fides explicita Incarnationis quoad divinitatem, humanitatem, passionem, mortem, & resurrectionem Christi Salvatoris nostri.

Prob. 1. Ex Joan. 17. *Hæc est vita æterna* (id est, *via* assequendæ vitæ æternæ) *ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti, Jesum Christum*. Et, ad Galat. 2. *Non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per Fidem Jesu Christi. Et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex Fide Christi.* Ubi Apostolus agit de Fide in Jesum Christum, qualem habebat ac prædicabat, & docentur Fideles. At talis Fides est Fides explicita Christi ut veri Dei & hominis, pro salute hominum mortui &c. Deinde Fides Christi in sensu proprio id significat; per Fidem Christi plus intelligitur, quàm per Fidem Dei ut remuneratoris, & saluti humanæ providentis, quæ est Fides implicita Christi. Idem docent Patres.

2. Ex Conc. Trident. sess. 6. cap. 6. ubi exponens ea, quæ ad justificationem credi debent, ait, *Liberè moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitùs revelata & promissa sunt, atque illud imprimis, à Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu.*

3. Ex S. August. lib. de corrept. & grat. cap. 7. *A damnatione se non liberabunt, qui dicere poterunt, se non audivisse Evangelium Christi.* Et infrà: *Quicumque ab illa damnatione, ista divinæ gratiæ largitate discreti sunt, non est dubium quòd & procuratur eis audiendum Evangelium, & cum audiunt, credunt, &c.*

4. Quia homines debent nosse viam salutis pro ratione status, in quo versantur: at Christus est via salutis nostræ, ut ipse testatur: Joan. 14. *Ego sum via, veritas & vita.* Et verò non est verisimile Deum voluisse Fidem explicitam Christi pro ejus gloria & salute nostra mortui, & authoris salutis nostræ, & jam ubique publicè prædicati, non esse magis necessariam, quàm sit cognitio aliarum rerum, à quibus non ita pendet salus nostra; præsertim cum hoc ad honorem Christi conducat.

Resp. 3. Nunc etiam sic necessaria est Fides explicita SS. Trinitatis. Quia 1. Fides SS. Trinitatis est objectum Fidei nostræ primarium, & fundamentum salutis nostræ; & ideo Baptismus, qui est sacramentum Fidei, necessariò conferri debet in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ex Matth. 28. *Docete omnes gentes, baptizantes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* At quod est salutis fundamentum, id certè secundùm se & explicitè requiritur. 2. Fides explicita Incarnationis non potest esse sine Fide explicita Trinitatis: nam; (ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. 2. art. 8.)

art. 8.) *In mysterio Incarnationis hoc continetur, quòd Filium Dei carnem assumpserit, quòd per gratiam Spiritus Sancti mundum renovaverit, quòd de Spiritu Sancto conceptus fuerit.* 3. Ex Symbolo Athanasiano ab Ecclesia usu recepto, & approbato, ibi: *Fides Catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur &c. Sed necessarium est ad æternam salutem, ut Incarnationem quoque Domini nostri Jesu Christi fideliter credat &c. . . . Hæc est Fides Catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.*

(*) Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem, quæ est n. 64. *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, & etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium Sanctissimæ Trinitatis, & Incarnationis Domini nostri Jesu Christi.*

Resp. 4. Necesse est necessitate medii, ut adulti credant generatim vera esse omnia, quæ à Deo revelata & promissa sunt, quæque per Ecclesiam credenda proposuit; ideoque credant implicitè omnia Fidei dogmata, ex Conc. Trid. sess. 6. cap. 5. suprà cit. Et verò authoritas Dei revelantis exigit, ut saltem sic generatim credantur omnia, quæ ipse revelavit.

Quæst. III. *An & quarum rerum Fides explicita præcepta sit?*

Resp. 1. Extat præceptum speciale Fidei. Constat 1. ex Marc. 1. *Credite Evangelio.* Et, cap. ult. *Prædicate Evangelium. Qui non crediderit, condemnabitur.* 2. Quia Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale & secundùm se.* Hoc præceptum obligat tum ad credendum & confitendum, tum ad discendum quæ credenda sunt; prohibetque omnem infidelitatem internam ac externam, & ignorantiam credendorum.

Resp. 2. Ex communi sententia omnes adulti tenentur sub mortali ob materiæ gravitatem, credere explicitè, ideoque scire & addiscere, 1. Mysteria Trinitatis & Incarnationis: nam omnia quæ sunt necessaria necessitate medii, sunt etiam adultis necessaria necessitate præcepti, si sint in eorum potestate: quia quisque tenetur omnia media ad salutem necessaria assumere, cum ex Lege divina & charitate sui teneatur salutem suam procurare. Præterea illa mysteria sunt primarium Fidei objectum; ergo si quæ objecta tenemur explicitè credere, maximè ista.

2. Omnes articulos Symboli, saltem quoad substantiam & sensum, ita ut de singulis interrogati sciant respondere. Constat tum ex Marc. cap. ult. cit. tum ex canonibus 58. 59. 105. dist. 4. de consecr. & catechismo Romano; tum ex praxi perpetua Ecclesiæ, quæ semper Symboli notitiam à fidelibus exigit, nec ullum adultum sine illa ad Baptismum admisit: tum quia præceptum Fidei obligat per se ad præcipua saltem Fidei Christianæ capita, seu articulos cognoscendum & credendum; idque exigit status ac professio hominis Christiani, qui debet scire mysteria & doctrinam Christi, saltem quoad substantialia capita, quæ ut omnibus cognoscenda & credenda Apostoli divino instinctu disposuerunt.

3. Sacramenta, saltem ea, quæ debent aut volunt suscipere; eorum efficaciam & dispositiones necessarias ad ea debitè & utiliter recipienda: nam sine tali cognitione non possunt illa religiosè ac dignè suscipere: Item sacrificium Missæ: nam tenentur ei reverenter ac devotè interesse.

4. Tenentur scire omnia Dei & Ecclesiæ præcepta & omnes obligationes, ad suum statum, munus ac officium pertinentes. Nam singula præcepta obligant ad sui cognitionem, cùm sine ea observari nequeant: præcipiens enim finem, præcipit simul media ad illum necessaria. Imò, ut notat Delugo, cognitio & Fides mandatorum Dei necessaria est non solùm ex præcepto aliarum virtutum, sed etiam ex ipsa virtute Fidei, quatenus sunt veritates à Deo revelatæ, ut ab omnibus credantur, & in praxim reducantur: nam quando Deus aliquid universaliter præcipit, atque proponit & revelat, ut à subditis omnibus observetur, ipsa virtus Fidei obligat ad credendum positivè præceptum, & ad audiendum & cognoscendum illud. Neque hæc possunt sine gravi irreverentia contra authoritatem divinam omitti.

5. Orationem Dominicam: nam datur præceptum orandi; & hæc oratio præscripta est à Christo, Matth. 6. *Sic orabitis.* Et Ecclesia dicit in Missa: *Præceptis salutaribus moniti . . . audemus dicere: Pater noster &c.* continetque omnia à Deo petenda.

Ex præcepto autem Ecclesiæ, & consuetudine vim Legis habente, tenentur omnes scire memoriter Symbolum Apostolorum, Decalogum, Orationem Dominicam, & qui-

quidem lingua qua intelligatur, atque etiam modum formandæ Crucis. Debent autem horum omnium sensum percipere, cum debeant ista scire, ut res Fidei credant, & servent præcepta. Idem videtur de Salutatione Angelica, ob consuetudinem Ecclesiæ curantis & exigentis ut discatur, & usum omnium fidelium, contra quem qui illam addiscere negligeret, ab omnibus meritò reprehenderetur.

Porrò hæc omnia tenentur pueri addiscere pro suo captu, cùm primum usum rationis assecuti fuerint. Quia tunc debent vitam suam ad finem ultimum dirigere, elicere actus Fidei, Spei & Charitatis, servare mandata &c. Unde tenentur parentes ea tunc ipsos docere vel per se, vel per alios.

Hinc peccant mortaliter. 1. Omnes, qui ista culpabiliter ignorant, vel discere negligunt. 2. Parentes, Domini, & superiores, qui non curant ut liberi & subditi hæc omnia calleant. 3. Parochi, qui oves suas in iis diligenter non erudiunt &c.

Nota. Parochi, confessarii & concionatores tenentur eam scientiam rerum Fidei & præceptorum habere, ut & aliis explicare, & difficultates saltem communes intelligere, ac diluere possint; alioqui non possunt alios rectè instituere, ex Malach. 2. *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est*. Episcopi verò longè ampliorem & perfectiorem cognitionem habere debent, cùm ex officio teneantur Fidem explicare, tueri, & fallacias hæreticorum dissolvere, ex cap. 1. ad Tit. & 1. ad Tim. 3. *Oportet Episcopum esse Doctorem*.

* * *

(*) *Nota* 2. Quamquam ea, quæ sunt ab Auctore explicata, satis indicare videntur, quæ sit Missionarii obligatio in iis circa fidem instruendis, qui sunt ejus curæ concrediti; tamen tum ob laxas, quæ hac de re circumferuntur opiniones, tum ut ea exponamus, quæ Apostolica Sedes Missionariis inculcat, pauca addere necessarium putamus. Primo itaque monemus, graviter peccare Missionarios, si non curent, ut ii, quos erudiendos suscipiunt, ea sciant, quæ ex Ecclesiæ præcepto, & consuetudine vim legis habente Fidelium quisque scire tenetur; Idque, contra Verricellum, qui tit. de Fide, quæst. 6. sess. 10. asserit Missionarios muneri suo satisfacere, si Mengrellenses Fideles *instruant in Mysterio Trinitatis, & Incarnationis*. Nam si Parochi, qui curam animarum penes orthodoxos exercent, graviter peccant, si solliciti non sint, ut eorum curæ concrediti fideles, ea sciant, quæ Ecclesia non sciri tantum, sed etiam quoad fieri possit, memoriæ mandari præcipit, multo magis peccabunt Missionarii, si iis Orientales non instruant; quippe ii majorem instructionem exigunt; tum ob maximam, in qua gens illa versatur, ignorantiam, tum ob periculum, quod iis imminet perversionis ex Infidelibus, Schismaticisque, inter quos vivunt; tum denique, quod experientia edocti simus, parum instructos facile à Christiana, vel orthodoxa fide deficere. Imo Missionarii monere tenentur Fideles de obligatione, quam habent hæc omnia sciendi. Concilium Maguntinum tempore Caroli Magni celebratum, cap. 40. hæc præcipit. *Symbolum, quod est signaculum fidei, & Orationem Dominicam discere semper admoneant Sacerdotes Populum Christianum, volumusque, ut condignam disciplinam habeant, qui hæc discere negligunt*: Et Forumjuliense Concilium eodem fermè tempore coactum, postquam dixit, hæc Christianos omnes memoriter scire oportere, subdit; *quia sine hac benedictione nullus poterit in Cælorum Regno percipere portionem*. Atque, ut alia prætercam, Sanctissimus Dominus noster BENEDICTUS XIV. Constit. incipiente. *Etsi minime*, tom. primo Bull. pag. 110. *Curabit*, inquit, *Episcopus, ut Sacerdos excipiens Confessiones fixum illud, immotumque semper animo habeat, invalidam esse absolutionem Sacramentalem, quam quis ignoranti res necessarias necessitate medii impertitur, nec posse homines Deo per hujusmodi Sacramentum reconciliari, nisi prius excussa hujus ignorantiæ caligine ad agnitionem fidei educatur. Sedulo etiam animadvertet Confessarius, in aliud tempus rejiciendam esse absolutionem illius, qui necessaria necessitate præcepti suo vitio nescit; & eo quandoque casu Pœnitentem absolvi posse, quo se vincibilis hujus ignorantiæ reum agnoscat, & accuset; ac intime dolens, tum à Deo veniam precetur, tum Confessario serio promittat, operam se impense daturum, qua, divinæ gratiæ præsidio, discat etiam necessaria necessitate præcepti*.

Secundo à gravi culpa excusari nequeunt, si eos, qui ex hæresi, & Schismate ad orthodoxam fidem venire velint, vel illos, ex. gr. qui ex Nestorianis, Eutichianis, Semieutichianis, sive Jacobitis, aut

Græ-

Græcis Schifmaticis trahentes originem orthodoxam fidem jam fufceperunt, eamque inter gentes hujufmodi erroribus infectas profitentur, non doceant errores, quos habent contra fidem & mores. Non folum enim curare debent, ut ii fciant, quæ neceffariò fcire debeant neceffitate medii, & neceffitate præcepti, ut fupra eft demonftratum, fed præterea ut exuant omnino errores, & ita fint inftructi, ut eos præcavere valeant, ne immaculatam Chrifti Ecclefiam & orthodoxam fidem, pravis opinionibus, & erroribus deturpent. Ideo enim Apoftolica Sedes ad Infidelium, Hæreticorumque regiones Miffionarios mittit, ut ex errorum tenebris, in quibus verfantur, ad veritatis lucem, & à via perditionis ad æternæ falutis viam gentes illæ revocentur. At, qua ratione errorum tenebras depellent, fi errores ignorent; quo modo fide, quæ lux illa eft, quæ illuminat omnem hominem, illuftrabuntur, fi errores in iis maneant, quibus obfcuratur? Qui denique fieri poterit, ut per rectam viam ad æternam falutem dirigantur, fi non norint, quæ Deus per Ecclefiam fuam credenda, & agenda proponit, & etiam, quæ Ecclefia præcepit, ut facilius æternam vitam confequamur? Itaque graviter peccant Miffionarii fi hos non inftruant, circa errores, quos hujufmodi gens habeat, contra dogmata fidei, contra naturæ, & divinæ legis præcepta, contra Ecclefiæ præcepta, quibus fideles omnes adftringuntur, ac circa facros Ecclefiæ ritus; &, fi non moneant, abftinendum omnino effe à communicatione in divinis cum Hæreticis, & Schifmaticis, atque ab aliis actibus, qui perverfionis occafiones effe poffint. Atque hinc patet, quàm à fana doctrina fit diffona Verricelli opinio, quam fect. 4. citatæ quæft. exponit; ubi Miffionarios monet non opus effe, ut Mengrellenfes, qui rudes funt, inftruantur, *circa proceffionem Spiritus Sancti, quia Articulus captu difficilis eft*; nec etiam circa errorem, quo Mangrellenfium nonnulli putant, infideles nec privatum, nec univerfale in fine mundi fubituros effe divinum judicium, quia jam judicati funt; *quia hujufmodi error penes omnes vulgatus non eft*. Nam fi Miffionarii tenentur procurare, ut fideles memoria teneant, faltem fubftantiam eorum, quæ fymbolo continentur; tenentur etiam monere fideles, ut ab erroribus caveant, qui in locis, ubi ipfi degunt, vigent contra fymboli articulos; at error circa infidelium judicium opponitur articulo, quo profitemur, Chriftum Dominum venturum effe ad judicandum vivos, & mortuos, qua ratione ab Ecclefia declaratur; error autem, quo Mengrellenfes, cum Græcis Schifmaticis cenfent Spiritum Sanctum, ex Patre Filioque neutiquam procedere, fidei orthodoxæ contrarius eft, ac Catholicæ Ecclefiæ declarationi, quæ particulam filioque Nicæno Symbolo adjecit. Sed ait, hunc articulum effe captu difficilem. Non eft autem difficilior Myfterio Trinitatis, & Incarnationis, in quibus Mengrellenfes inftruendos effe non negat. Præterea, quamquam articulus difficilis eft, tamen non adeo difficile eft intelligere errorem effe ab Ecclefia damnatum, negare Spiritum Sanctum etiam ex filio procedere.

Tertiò. Quoad infideles, qui Chriftianam Religionem amplecti velint, tenentur Miffionarii curare, ut ii antequam facro baptifmate initientur, ita fint inftructi, ut gentilitios mores omnino exuerint, & ea, quæ Chriftianis fcitu fint neceffaria apprime norint. Id etiam præceptum eft ab Alexandro VII. Conft. incipien. *Sacrofancta*, & à BENEDICTO XIV. inculcatum fub graviffimis pœnis, in ea, quæ incipit *Omnium follicitudinum* tom. 1. Bull. pag. 397. fequentibus verbis. *Ne ob inftructionis defectum, qui facro baptifmate initiantur immaculatam Chrifti legem, profanis, ac gentilitiis inftitutis ex ignorantia fœdent, ac idololatriam cum orthodoxa fide confundant, ut fæpe inibi evenire nunciatum eft; caveant ii, qui iifdem inftruendis incumbunt, ne in pofterum ullus ad baptifma admittatur, qui gentilitios mores prorfus non exuerit, & in fide non fit fufficienter inftructus.*

Atque hinc patet, non licere Miffionariis differre poft baptifmum doctrinam paffionis Chrifti quocumque ex prætextu. Sed ut pœnas fciant, quibus obnoxii funt fi id negligant, decretum Supremæ Inquifitionis an. 1645. typis demandatum, afferemus. Propofitum fuit à Sinenfibus Miffionariis dubium, quod fequitur.

Num teneantur Prædicatores Evangelii prædicare in Regno Sinarum Chriftum Crucifixum, & oftendere ejus Sanctiffimam Imaginem maxime in Ecclefiis noftris? Caufa hujus dubitationis eft, quia fcandalizantur gentiles ex tali prædicatione, & judicant maximam effe ftultitiam.

Refolutum fuit. *Nulla caufa, aut prætextu deferendam effe doctrinam paffionis Chrifti*

poft

post baptismum, sed omnino præmittendam: ad actualem vero prædicationem Christi Crucifixi, licet non teneantur Ministri Evangelii in singulis concionibus, sed ad proponendum verbum Dei, ac divina mysteria prudenter, & opportunè; & illa pro Catechumenorum captu explicanda, non tamen à sermonibus passionis Domini abstinere tenentur ea ratione, quod gentiles inde scandalum sumunt, & stultitiam putant. Item. *Conveniens esse, ut in Ecclesiis imagines habeantur Christi Crucifixi, & ideo curandum esse, ut quoad opportune fieri potest, exponantur.* Hanc resolutionem Decreto suo approbavit Sacr. Congr. de Propaganda Fide, atque eadem Sacr. Congr. supplicante, Innocentius X. servari præcepit sub pœna excommunicationis latæ sententiæ sibi, & Apostolicæ Sedi specialiter reservatæ.

* * *

Quæst. IV. *Quandonam præceptum Fidei internæ obligat?*

Nota. Præceptum aliud est affirmativum, aliud negativum. Affirmativum est, quod aliquem actum positivum præcipit primariò & ratione sui: obligatque semper, sed non pro omni tempore: *Præcepta affirmativa* (inquit S. Thom. 2. 2. quæst. 3. art. 2.) *non obligant ad semper, & si semper obligent. Obligant autem pro loco & tempore secundum alias circumstantias debitas*. Præceptum negativum est illud, quod vetat aliquem actum, obligatque semper & pro omni tempore. In quolibet autem præcepto affirmativo divino, quo præcipitur actus virtutis, includitur præceptum negativum, quo prohibetur peccatum oppositum: nam ex affirmatione alicujus rectè infertur negatio contrarii illius.

Resp. 1. Duplex est Fidei divinæ præceptum: aliud affirmativum, quod nos obligat ad credendum certo tempore explicitè certas veritates revelatas, implicitè verò cæteras omnes, & ad ediscendas res Fidei. Aliud negativum, quod obligat ad numquam dissentiendum ulli rei à Deo revelatæ, nec de ulla dubitandum. Nam dissentire uni veritati vel minimæ sufficienter propositæ ut à Deo revelatæ, aut de illa deliberatè dubitare, est gravissima injuria in Deum, quasi in aliqua re falli aut fallere possit, & ejus testimonium non sit in omnibus etiam minimis infallibile.

Resp. 2. Præceptum Fidei obligat per se ad eliciendum actum Fidei 1. Initio usus rationis, ubi res credendæ sufficienter propositæ sunt ut à Deo revelatæ: tunc enim assensus omitti aut suspendi nequit sine injuria gravi authoritatis divinæ: hoc ipso enim, quòd Deus revelavit aliqua ut à nobis credantur, & talis revelatio nobis sufficienter proposita est, ita ut eam prudenter negare, aut de ea dubitare nequeamus; reverentia debita divinæ veracitati, quam cultu intellectuali supremo colere debemus, exigit, ut rebus revelatis firmissimum assensum statim præbeamus, quem tunc sine gravi irreverentia negare, vel omittere non possumus. Præterea tenentur adulti, ubi primùm possunt, debitum mentis obsequium Deo præstare, atque se & omnia sua in Deum ut finem ultimum dirigere: ad quod necessaria est Fides actualis. Idem dic de infidelibus adultis, ubi primùm Fides Catholica sufficienter eis proposita est.

2. In quolibet probabili mortis periculo. Quia tunc maxime urget obligatio tendendi in Deum, eumque colendi per actus præcipuos virtutum; Deus autem, (ut docet S. Augustinus Enchir. cap. 3.) Fide, Spe, & Charitate maximè colitur. Præterea justus sicut vivere, sic mori debet ex Fide.

3. Sæpe in vita. Nam præceptum tam gravis momenti non pro aliquibus vicibus solùm, sed pro plurimis à Deo sancitum est; cùm actibus Fidei Deus maximè colatur, & vita justi per illos alatur ac conservetur, juxta illud ad Gal. 3. *Justus ex Fide vivit*. Hinc Innocentius XI. damnavit has propositiones. 17. *Satis est actum Fidei semel in vita elicere*. 65. *Sufficit ista mysteria* (Trinitatis & Incarnationis) *semel credidisse*.

4. Cùm gravis tentatio contra Fidem ingruit, quæ superari non posse videatur, nisi per contrarium actum Fidei. Nam cùm hoc præceptum Fidei prohibeat omnem dissensum ac dubitationem circa veritates revelatas, præcipit etiam media necessaria ad hæc vitanda.

5. Quando facienda est Professio Fidei exterior: nam sine actu interno non esset vera professio Fidei, sed illius simulatio.

6. Quoties quis in hæresim vel dubitationem voluntariam lapsus est. Quia actus Fidei explicitus ac formalis, necessarius est ad justificationem in adulto, qui Fidei habitu caret; & quia injuria primæ veritati illata resarcienda est.

Obligat autem per accidens, seu ratione alte-

alterius præcepti, ad quod servandum necessarius est actus Fidei. 1. Quando urget gravis tentatio contra aliquam virtutem, quæ sine actu Fidei vinci posse non videtur: nam quisque tenetur assumere medium necessarium ad vitandum peccatum. Quoties ex præcepto eliciendus est actus aliarum virtutum, putà spei, charitatis, religionis, pœnitentiæ &c. Nam actus virtutum supernaturales necessario præsupponunt actum Fidei saltem implicitum, seu perceptibilem. 3. Actus Fidei requiritur ad justificationem peccatoris adulti.

ACTUS FIDEI.

Domine Deus omnipotens, & incomprehensibilis! Firmissimè credo te esse verum Deum, unum in essentia natura, & Trinum in Personis, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, rerum omnium Factorem, supremum Dominum ac Rectorem, & finem ultimum, super omnia colendum, & amandum; qui beatitudine æterna ac perfecta Fideles justos muneras, malos verò æternis mulctas suppliciis. Credo secundam Personam, nempe Filium, factum esse hominem ex Maria semper Virgine, hunc Deum hominem pro salute nostra passum & mortuum esse, deinde tertia die resurrexisse, & postea cœlum conscendisse, unde descendet, omnes homines judicaturus secundùm cujusque opera: Neminem nisi per ejus merita salvari, nec ullum donum salutare accipere posse, & peccatores non nisi per ejus gratiam, ac merita gratis justificari. Denique, mi Deus, credo generatim quæcumque revelasti ac promisisti, & quæcumque credit Ecclesia Catholica, Apostolica, & Romana, quæ sola vera est Ecclesia tua, & in qua sola salus obtineri potest. Hæc omnia firmissimè credo, quia tu ea revelasti, qui, cùm sis infinita sapientia, & summa bonitas ac sanctitas, nec falli nec fallere potes.

CAPUT II.

De actu externo, seu Confessione Fidei.

Quæst. I. *An extat præceptum confitendi exterius fidem suo tempore?*

Resp. Affirm. Constat 1. Ex Rom. 10. *Corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem.* Et, ex Luc. 9. infrà citand. 2. Ex SS. Patribus: Pro omnibus sit S. Augustinus, lib. de fide & Symb. cap. 1. *Fides officium à nobis exigit & cordis & linguæ.* 3. Ex perpetuo usu ac sensu Ecclesiæ. Et verò honor authoritati Dei revelantis debitus exigit, ut non solùm assensu interno, sed etiam professione externa ei adhæreamus, & nos subjiciamus.

Hoc præceptum, quatenus est negativum, prohibet pro quolibet tempore negationem fidei etiam merè externam; & quatenus affirmativum, præcipit confessionem externam pro certo tempore.

Quæst. II. *Quandonam obligat præceptum fidem exterius confitendi?*

Resp. Ex communi sententia obligat etiam cum vitæ damno, quoties per ejus omissionem subtraheretur honor Deo debitus, vel utilitas proximo impendenda; ut cùm prudenter speratur ex confessione Fidei conversio infidelium, vel confirmatio fidelium infirmorum, qui alias vacillaturi, aut Fidem negaturi, aut quando ex taciturnitate sequeretur contemptus religionis, vel scandalum, vel confirmatio in errore, perversio aliquorum; aut minueretur apud infideles existimatio de Deo vel religione Christiana; aut omissio confessionis censeretur implicita Fidei negatio. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 3. art. 2. *Confiteri*, inquit, *Fidem non semper, neque in quolibet loco est de necessitate salutis, sed in aliquo loco & tempore, quando scilicet per omissionem hujus confessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiam utilitas proximis impendenda: putà, si aliquis interrogatus de fide taceret, & ex hoc crederetur, vel quod non haberet Fidem, vel quòd Fides non esset vera, vel alii per ejus taciturnitatem removerentur à Fide: in hujusmodi enim casibus confessio Fidei est de necessitate salutis.* Et ad 2. *In casu necessitatis, ubi Fides periclitatur, quilibet tenetur Fidem suam aliis propalare, vel ad instructionem aliorum fidelium, sive confirmationem; vel ad reprimendam infidelium insultationem.*

Prob. 1. Ex Luc. 9. *Qui me erubuerit & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cùm venerit in majestate sua.* At tunc non confiteri clarè & apertè Fidem, cùm adest tam gravis causa eam exterius confitendi, est Christum & ejus doctrinam erubescere. 2. Quia actus cujuslibet virtutis, sive internus, sive externus, præceptus est, cùm necessarius est ad finem præcepti, qui est charitas, juxta illud 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & Fide non ficta.* At in prædictis casibus professio Fidei necessaria est ad charitatem Dei & proximi. Ergo.

Dixi, *clarè*, *& apertè*: nam qui utitur verbis ambiguis, quæ ab interrogante accipiantur pro negatione, erubescit sanè professionem doctrinæ christianæ, ut notant Suarez & Delugo.

Quisque etiam tenetur impedire, si potest, peccata contra fidem & religionem. Nam quælibet virtus obligat ad impedienda quæ illi adversantur; alioquin Deus afficeretur injuria. Quare si videas Dei nomen blasphemari, vel dogmata fidei impugnari, honorem Dei lædi, vel religionem contemni, sacras virgines vel templa profanari &c. hæc impedire, si possis, teneris etiam cum periculo vitæ, nam tunc Dei honor debitus, & sacrorum reverentia, & charitas in Deum id exigunt. Secùs, si prudenter judices oppositionem tuam magis obfuturam; quam profuturam.

Item tenetur veritates practicas non minùs quàm speculativas à Christo traditas, facto & dicto profiteri, & tueri non solum coram infidelibus, sed etiam coram mundanis hominibus, quando honor Christi, vel ædificatio proximi id exigit, nam generaliter Christus dixit: *Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet*.

Quæst. III. *An licet aliquando fidem exteriùs tantùm negare ad vitandum mortem, & dira supplicia?*

Resp. Numquam licet. Prob. 1. Ex Matth. 10. *Qui negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo*. 2. Ex perpetua Traditione, & praxi Ecclesiæ, quæ id ut gravissimum crimen semper habuit; & Helcesaitas ut hæreticos damnavit, quòd dicerent id licere, modò fides in corde retineretur; & gravissimis pœnis mulctabat eos, qui in persecutionibus fidem Christi negabant tantùm exteriùs, ad mortem acerbissimam vitandam. 3. Illa negatio exterior est mendacium perniciosum in re gravissima, & gravem injuriam Deo infert, exteriùs protestando eum non esse summè veracem. Idem dedecus est Domini, quòd servus dedignetur eum agnoscere ut Dominum, & eo ipso neget ei cultum debitum.

Hinc Catholicus à quovis interrogatus de sua religione, peccaret graviter contra fidem, negando se esse Christianum, vel Catholicum; quia negaret se veram Christi fidem tenere. 2. Respondendo se esse Turcam vel Judæum, aut Gentilem: quia hoc ipso negaret se esse Christianum. 3. Dicendo non esse Papistam, vel se esse Calvinistam, Lutheranum &c. Quia hoc ipso negaret se esse Catholicum, quod est veram Christi fidem negare. At Sacerdos vel Religiosus, rogatus num sit Sacerdos vel Religiosus, peccaret quidem negando se esse, quia mentiretur; non tamen negaret fidem, quia non negaret se esse Catholicum, cùm multi Laici Sæculares sint Catholici.

Quæst. IV. *An licet aliquando falsam Religionem simulare verbis aut factis?*

Resp. Numquam licet, nec proinde exercere actiones, quæ ex se, vel ex lege, vel ex communi usu sunt professio exterior falsæ religionis; ut genuflexio, vel thurificatio coram idolo, oratio ad Mahometem &c. quamvis fiant simulatè, & ad vitandam diram mortem. *Prob.* 1. Ex perpetuo sensu & usu Ecclesiæ, quæ semper abhorruit à ritibus externis infidelium, & quæ tam graviter punivit eos, qui simulatè solum idola adorabant, vel libellum à Magistratu infideli accipiebant, quo significaretur quamvis falsò, ipsos satisfecisse edicto sacrificandi idolis. 2. Quia sicut eodem præcepto affirmativo fidei præcipitur veræ Fidei internus assensus, & externa confessio; sic eodem præcepto negativo prohibetur falsæ Fidei internus assensus, & externa professio, quæ intrinsecè mala est, utpote mendacium facti perniciosum in re maximi momenti. 3. Qui simulatè exercet actionem, quæ est professio falsæ religionis, hanc exteriùs facto profitetur, & facto ostendit se esse falsæ religionis sectatorem, v. gr. Idololatram, Mahometanum, Judæum, vel Hæreticum: ac proinde facto & opere externo negat se esse Christianum vel Catholicum, quod semper est intrinsecè malum, & Deo graviter injuriosum.

Cæterùm neque Jehu, lib. 4. Regum, cap. 10. laudatur, quòd simulaverit se velle sacrificare Baal, sed solùm quòd domum Achab delevisset, & cultum Baal destruxisset. Neque Elisæus permisit Naaman adorare Idolum per simulationem, sed solùm incurvare se, ut Rex illi inniteretur, dum coram Idolo genuflecteret: quia Naaman hoc obsequium civile tenebatur præstare Regi, qui solebat sive in foro, sive in templo, inniti humero alterius, & quem de more sustinere non poterat Naaman, si Rege genuflectente ipse rectus staret, ideoque debebat se inclinare, ut Regem sustineret: quod erat obsequium merè civile erga Regem; & aliis adstantibus satis notum erat.

Naa-

Naamam genuflectere obsequii civilis causa. Unde Elisæus solùm permisit Naaman exercitium officii civilis suo Regi exhibendi etiam cum hic sua idola adoraret.

Hinc numquam licet 1. Cœnam hæreticam sumere, aut cum hæreticis in propriis ipsorum cæremoniis vel precibus communicare, v. gr. simul cum iis psalmos canere &c. quia id faciens censeretur cum illis communicare in falsa religione, & illam facto profiteri; & sic veram fidem virtualiter exteriùs negaret.

2. Interesse concionibus vel conventibus hæreticorum, non solùm cùm adest periculum subversionis, vel scandali; sed etiam quoties id censetur à vera fide defectio, aut simulatio defectionis. Item nec licet obedire principis edicto, quo præciperet subditis suis adire conciones hæreticorum, etiam si verbis protestaretur se nolle cogere quemquam ad religionem mutandum. Quia talis edicti observatio per se apta est ad Catholicos paulatim pervertendos, & ad conciliandam authoritatem hæresi, ac vilipensionem fidei Catholicæ, imò est honoratio exterior falsæ doctrinæ, quæ sic magno concursu auditur. Ideo Paulus V. Anglis bis rescripsit hoc non licere. Non peccat tamen, qui extra has circumstantias & scandali, ac perversionis periculum, ob aliquam causam justam templa hæreticorum ingreditur, ibique eorum conciones audit, non ut cum illis communicet, sed ut observet quid ibi agatur, vel prædicetur. Sed ut notat Sanchez, mera curiositas non sufficit, ut licitè quis ejusmodi conciones audiat, sed requiritur aliqua causa gravis.

3. Seriò uti vestibus vel aliis signis, quæ solùm adhibentur ad professionem vel exercitium falsæ religionis: nam qui uteretur, falsam religionem hoc ipso profiteretur, & ita facto veram fidem negaret. Secùs de vestibus & signis, quæ distinguunt nationem ab alia.

De signis autem & vestibus, quæ distinguunt infideles à fidelibus, qualis est tobalia propria Turcarum, vel Romæ pileus flavus Judæorum, controvertitur. Toletus & alii multi negant unquam licere iis uti, quia illorum gestatio est professio externa infidelitatis. Certè nemo negare potest iis vestibus uti non licere, si nulla adest causa fidem occultandi: nam tunc merito censeris negasse fidem, aut velle illius desertorem videri, quod est intrinsecè malum, tunc enim censeris ea uti ad te distinguendum à fidelibus.

Quæst. V. *An licet aliquando fidem veram occultare?*

Resp. 1. Non licet, quoties præceptum confitendi exteriùs fidem obligat, & urget. Patet: nam violaretur.

Resp. 2. Si quis à potestate publica, puta à principe, judice, magistratu, vel tyranno interrogetur etiam privatim, tenetur clarè & apertè confiteri fidem, etiam cum certo vitæ periculo. *Prob.* Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Si à potestate publica quis interrogetur, fidem ingenuè confiteri, ut Deo & fidei gloriosum consulo; tacere, ut peccaminosum per se non damno.* 2. Alioqui Christum & ejus doctrinam erubesceret. 3. Qui à potestate publica etsi injustè interrogatus de Religione, profitetur se esse Catholicum, significat se magni facere Fidem catholicam, & pro ea quodlibet periculum subire paratum esse: quod sane Fidei & Deo ejus authori valde honorificum est. Econtra si dissimulet Fidem, indicat se parvi facere Fidem catholicam; & sic Fidei catholicæ dedecus inferret. 4. Silentium in hac circumstantia per se & regulariter censetur signum, vel negatæ Fidei, vel erubescentiæ, vel timoris pœnæ, ob quam silens non vult fidem confiteri, aut saltem dat grave scandalum.

Quòd si à persona privata quis interrogetur publicè, tenetur etiam confiteri Fidem, quia alioqui subtraheretur magnus honor Deo ac religioni debitus, vel daretur scandalum proximo. Ita *Suarez.*

Multi docent eum, qui privatim à privato interrogatur, posse tacere, aut interrogationem eludere, dicendo, v. gr., Quid ad te? Quid me interrogas? Modò inde nullum sequatur detrimentum honoris Deo debiti, aut scandalum proximi, spectatis circumstantiis. Sed hoc alii negant, quia censent repugnare præcepto absoluto confitendi Fidem. Porrò aliquando silentium ex circumstantiis in ordine ad scandalum vel ad dedecus religionis æquivalet negationi vel erubescentiæ: ut si te tacente, alius respondeat te Fidem negare, cui tamen ob verecundiam vel metum non contradicas. *Delugo.*

Resp. 3. Licet Christiano fugere, vel se occultare tempore persecutionis, si ex ejus fuga nullum Fidei detrimentum in aliis, vel scandalum oriatur. *Prob.* 1. ex Matth 10. *Cùm persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam.* 2. Ex Apostolorum & S. Athanasii ac aliorum Sanctorum exemplo.

3. Quia præceptum confitendi Fidem, utpotè affirmativum, non obligat pro omni tempore, sed tantùm ubi honor Dei, vel utilitas proximi id exigit. 4. Fugiens extra necessitatem divini honoris vel utilitatis proximi, Fidem non negat, imò quodam modo profitetur: non enim fugeret, si Fidem non retineret.

Hæc tamen fuga illicita est ei, cujus præsentia necessaria est ad confirmandos alios in Fide: nam talis ex charitate, vel etiam ex officio, si sit Pastor, tenetur ad manendum etiam cum periculo vitæ. Item Pastori non licet fugere, cùm oves ejus opera egent, quia tenetur ex officio eis providere, ex Joan. 10. *Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis*. Secùs, si suis subditis, vel communi bono utilius sit, ut ad tempus se subducat, & in eorum bonum se reservet, providendo eis necessaria vel per se occultè, vel per alium: nam tunc charitas fugam postulat.

Nota. Seclusa necessitate vel utilitate Fidei & proximi, confessio Fidei publica est illicita in his casibus. 1. Si quis temerè se exponat periculo suppliciorum, quæ fortè tolerare non poterit: quia tunc imprudenter se exponit periculo negandæ Fidei. 2. Si per eam detur infidelibus occasio peccandi, fidemque persequendi: nam per illam impeditur majus bonum, imò inferretur magnum periculum, ac damnum proximo & religioni. Unde illud, Matth. 7. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis, & conversi, dirumpant vos*. Ita S. Thom. ad 3. addens, *Sed si utilitas fidei aliqua speretur, aut necessitas adsit, contempta perturbatione infidelium, debet homo publicè Fidem confiteri*.

APPENDIX.

Ad usum Missionariorum.

HActenus ab Auctore exposita satis perspicuè ac solide demonstrant, Christianum hominem ita paratum esse debere, ad fidem tuendam, & eam, dum debitus Deo honor, ac proximi utilitas exigat, palam quoque profitendam, ut persecutiones, carceres, cruciatus, mortemque potius debeat subire, quam eam *verbis* vel *factis*, *explicitè* vel *implicitè* negando, Deum debito per fidei confessionem honore privare, atque contemnere. Quò autem faciliùs dubia solvi, & explicari queant, quæ orthodoxæ Religionis ministris in Infidelium partibus solent passim occurrere circa particularia facta ac casus nonnullos, quibus vel *facto*, vel *implicitè* catholica fides violari videtur, brevem hanc instructionem addendam esse existimavimus, quam partim ex decretis deprompsimus, quæ hac super re ex suprema Inquisitione, pro solvendis propositis à Missionariis dubiis, prodiere; partim ex Pontificiis Constitutionibus, quibus abusus damnantur, qui in nonnullis Infidelium, Hæreticorumque Regionibus, contra divinæ fidei puritatem, in Christianam Religionem irrepserant.

Primò itaque fidem facto suo negare dicitur, qui ea faciat, quæ ad falsi numinis, hæreticique hominis obsequium, & cultum referantur. Is enim facto suo falsam Religionem profitetur. Atque hanc ob rem Supremæ Inquisit. decretis ann. 1626. & ann. 1669. definitum est, *nullo modo licere Christianis, nec ulla causa, aut motivo, posse permitti, aut tolerari*; ut operam suam navent, ædificandis, instaurandis, verrendisque Templis falsis Numinibus, vel Auctoribus falsarum sectarum dicatis; aut eorumdem purgandis parietibus & pavimentis, mundandis altaribus, aperiendis, claudendisque foribus. Atque hinc sequitur, rei de se malæ operam dare, ac facto negare fidem, qui Idola, quæ Infideles colant, construant, vel falsi Numinis imagines pingant; quippe falsis Numinibus famulatum præbent, iisque si non per se, per alios saltem obsequium, cultumque exhibent.

Secundò facto fidem negat, qui ea faciat, quæ ritum falsum, sacrilegumque cultum comprobent, ratumque habeant. Id enim est fidem orthodoxam, quæ hæc damnat, contemnere, falsamque Religionem opere profiteri. Ratum verò habent ritum falsumque cultum, qui in Schismaticorum, Hæreticorum, Infideliumque Templis, organa, vel alia instrumenta pulsent, metros canant, aut concinendos componant, vel artem musicam alio modo exerceant. Hinc, Constit. quæ incipit: *Omnium sollicitudinem*, qua Prædecessorum Decreta confirmantur circa ritus Madurenses &c. SS. D. N. BENEDICTUS XIV. approbat, & mandat observari Decretum Cardinalis Thournon, quo prohibetur, *ne imposterum Christi fideles audeant nec in Pagodis, nec extra, tum occasione sacrificiorum, tum quarumcumque solemnitatum*,

rum; *superstitioso cultu imbutarum*, *sonare*, *aut canere*, *sub pœna excommunicationis latæ sententiæ*, *cùm nullo modo liceat Christi famulis Belial inservire*. *Ideoque*, subdit, *Missionarii non solum eos monere tenebuntur de prædicta prohibitione*, *verum etiam illam omnino executioni demandare*, *& contrafacientes ab Ecclesia expellere*, *donec ex corde resipiscant*, *& publicis pœnitentiæ signis patratum scandalum emendaverint*. Hoc modo fidem negant etiam ii, qui in Infidelium, aut Hæreticorum scholis falsos eorumdem ritus, & profana à Catholica Fide aliena dogmata doceant, ex Decret. Supremæ Inquis. 2. Maji 1711. Nam cum doceant, facto suo approbant, falsamque profitentur Religionem.

Tertiò, qui facto aliquo Orthodoxam Religionem in odium Fidei contemnat; ut, qui imperante Infidele Principe in Catholicæ Fidei contemptum, Sacros Ritus spernat, carnes, quo prohibentur tempore, comedat, immolatitiis utatur, Christianorum Templa evertat, ex equo descendat dum ante fores transit Templi Idolorum ex Decret. Supremæ Inquisit. 1674. Is, & Fidei professionem omittit, quam vigente illo Principis præcepto, quod vim interrogationis habet, palam facere debet, & Fidem ipsam exteriori contemptu negat.

Quartò, qui vestem induat, quæ ex instituto hominum usu recepto, & approbato, falsæ Sectæ Professorem, sive falsæ Religionis Ministrum designet, ut lineam vestem talarem, quæ Mahumetanis Sacerdotibus est propria, vel fasciam quandam, qua apud Indos Idolorum Sacerdotes utuntur. Is enim hoc modo falsæ sectæ professorem sese ostendit, ac virtualiter saltem fidem negat. Decret. Supremæ Inquisit. 8. Julii 1630.

Quintò, *qui nomina Turcica*, *quorum nec memores esse deberent per labia sua*, *assumunt*: *abominanda Infidelium templa*, *quæ Moschæas vocant*, *frequentant*: *Ecclesiasticorum jejuniorum dies carnium esu profanant*, *& hæc eo fine*, *ut Mahumetani credantur*, *opera faciunt*, *quæ mendacium in re gravissima continent*, *& virtualem fidei negationem*, *maxima cum Dei injuria*, *proximique scandalo*, *includunt*: quemadmodum legitur Const. quæ incipit, *Inter omnigenas* tom. 1. Bull. pag. 32. in qua Sanctissimus D. N. BENEDICTUS XIV. abusus damnat nonnullos Fidei puritati contrarios, qui in Regno Serviæ finitimisque regionibus, in Christianam Religionem irrepserunt; atque decernit, eos, *qui obstinate in hujusmodi via impiorum pergere velint*, *incapaces esse Sacramentorum in vita*, *& si impœnitentes decesserint*, *suffragiorum post mortem*, *ad quæ nullus Ecclesiæ Minister illos admittere præsumat*; *alioquin à proprio Episcopo Canonicis pœnis plectendus erit*.

Sextò, qui ritus usurpent falsæ Religionis protestativos, hujusmodi usu errores contra Christianam Fidem, quos indicant, sese approbare demonstrant, ac falsæ Sectæ professores exterius manifestantur. Hinc, in citata Const. *Inter omnigenas*, circumcisionis usus Mahumetanorum more, damnatur: Constit. *Omnium Sollicitudinum*, de qua supra, *Mulieribus*, in Regno Madurensi, & ei finitimis Regionibus, *prohibetur deferre collo appensum in signum contracti Matrimonii Taly*, *quod præfert imaginem licet informem Pyllejaris*, *seu Pyllearis Idoli nuptialibus Cæremoniis præpositi*; & Christianis omnibus prohibetur, *cineres* ex vaccæ *stercore confectos*, *& impiam Gentilium Pœnitentiam à Rutren institutam redolentes*, *benedicere*, *eosque fronti Sacro Chrismate delinitæ impingere*, *sive quæcumque alia signa albi*, *vel rubei*, *coloris*, *quibus Indi superstitiosissimi*, *vel in fronte*, *vel in pectore*, *aut in alia quavis corporis parte utuntur*, *deferre*. Et Const. *Ex quo singulari*, quæ est de *Ritibus Sinensibus*, tom. 1. pag 188. damnantur, *cæremoniæ*, *ritus*, *& oblationes*, *quæ fiunt tum singulis mensibus in novilunio*, *& plenilunio*, *tum à litteratis & Magistratibus dum in gradus sivè dignitatis possessionem adeunt*, *vel post adeptam*: *Item oblationes*, *quæ fiunt in Templis*, *seu ædibus*, *Progenitoribus dicatis*, *& ritus oblationesque coram Progenitorum Tabellis in privatis domibus*, *sive eorum sepulcris*, *una cum Gentilibus*, *& etiam seorsim ab illis*: *ac prohibetur*, *domi retinere Progenitorum Tabellas cum inscriptione*, *qua Thronus*, *sive sedes spiritus designetur*. Quod spectat ad ritus superstitiosos, vide appendicem ad caput de superstitione.

Nota. Si ritus indifferentes occurrant, tutius est ut Catholici quoad fieri possit ab illis abstineant, ne cultu peregrino, & Ecclesiæ Catholicæ ignoto verum Deum venerentur. Nunquam verò licet *Gentilium ritus adoptare*, *eosque in Christianos usus convertere inconsulta Apostolica Sede*, ut Const. decernitur antea add. *Omnium Sollicitudinum*.

Implicitè contra Orthodoxæ Fidei Confessionem peccat, qui dum debitus Deo honor id postulet, liberè Orthodoxam Fidem non profitetur, sed tacet, atque silentio suo alios in suspicionem ducit, se, vel fidem negare, vel eam profiteri erubescere. In Deum injuriosus est, qui veritatem ab ipso revelatam liberè confiteri erubescit. Primò itaque peccat, qui interrogatus à publica potestate de sua Religione taceat, 1. Si interrogatio sit in odium Religionis, si enim ob politicas status rationes fieret, ut pecunia v. g. à Catholicis extorqueretur, debitus Deo honor ex confessionis silentio non subtraheretur. 2. Si silentium attentis circumstantiis, non appareat omnibus implicita Orthodoxæ Fidei confessio.

Secundò peccat etiam, qui interrogatus à privata persona, fidem palam non fateatur in iis circumstantiis, in quibus Confessionis omissione Deus injuria afficeretur, & proximus pateretur scandalum (hæc enim duo semper vitare tenemur). Ut si interrogatus prospiceret ex suo silentio fluctuaturos in Fide Catholicos audientes; vel Infideles Christianos derisuros quod Fidem Christianam palam confiteri erubescerent.

Tertiò. Quamquam persecutio in odium Fidei adversus orthodoxos excitata in Deum injuriosa est, & interrogationem, quæ ad Fidem confitendam cogit, involvit; tamen, ut optimè Auctor demonstravit, qui eam fuga declinare studeat, non modo non negat, sed ipso facto fidem quodammodo fatetur. Fuga autem non modo licita, sed quandoque etiam necessaria est. 1. Quoties fideles timent, prævidentque periculum succumbendi tormentorum atrocitati, fidemque negandi. Nam qui hujus periculi conscius Tyranni sævitiam non devitaret, Deum tentaret, qui sicut non deficit in necessariis, ita non abundat in superfluis. 2. Quando persona necessaria, ac maxime utilis sit communi Ecclesiæ bono; ut Augustinus tract. 46. in *Joannem* exemplo demonstrat Apostoli Pauli, qui ob Ecclesiæ utilitatem se furori Præpositi Damasci subduxit. 3. Declinandum martyrium est, dum prævideatur nemini profuturum, sed Tyrannum magis irritandum fore, & crudeliùs in Christianos sæviturum. 4. Licitè etiam Episcopi, Parochi, & Missionarii fugiunt, ac quandoque sævientem Tyrannum declinare debent, si in ipsos solos sæviat, ac alii Ministri adsint, qui relictis ibi Christianis spiritualia subsidia suppeditare possint. *Manifestum est*, inquit S. Thom. lect. 3. in cap. 10. Joann. *Quod si quæratur sola persona Prælati, possunt alii loco ipsius ad Gregis custodiam deputari, qui vice sui consolentur, & gubernent gregem: unde si sic fugiat, non dicitur dimittere oves, & hoc modo, & casu fugere licet*. Imò expedit aliquando hæc fuga, si ea impediri possit ne tyrannus in alios quoque Christianos sæviat; vel si redire posse sperent majori cum fructu. Sed Pastoribus, Sacrisque Ministris fugere non licet, si oves eorum indigent spirituali subsidio, si periculum sit ne dispergantur, & fidem amittant; ac si ex eorum fuga scandalum paterentur fideles, atque Infideles contemnendi Religionem occasionem sumerent: Tum enim non solum charitatis, verùm etiam justitiæ debito, tenentur rudes instruere, dejectos roborare & erigere, nutantes confirmare, omnesque ad dimicandum totis viribus, pro Dei gloria, & honore, adhortari. Hinc proposito dubio, *An ad evitandum periculum liceat Missionariis à Missione discedere absque licentia Sac. Congregationis*: Ann. 1646. Sac. Congr. de Propaganda Fide respondit; *Tempore persecutionis esse magis necessariam Pastorum præsentiam, ne Fideles pervertantur*.

Quartò, dum Infideles vel Hæretici Sacras Imagines conterant, & Crucifixum contumeliis afficiant, tenentur fideles palam orthodoxam fidem profiteri; debent enim, quoad fieri possit, injuriam Deo, & Sacris Imaginibus irrogatam propulsare, ac per publicam Confessionem palam facere, orthodoxam fidem, Sacrasque Imagines honore dignas esse. Secluso verò periculo contemptus, licet Missionariis Sacras Imagines donare Infidelibus, qui iis delectentur, tum amicitiæ pacisque fovendæ gratia, tum ad eos alliciendum ad amplectendam fidem. Ex Decr. Suprem. Inquis. 1674. Nefas verò est, ex eodem Decreto iis sacros libros, ac vasa sacra tradere, qui in Religionis contemptum uti possint.

Quintò, dum Infideli, vel Hæretico Magistratu imperante, Christianorum Ecclesiis, ædibus, aliisque locis libelli affigantur, orthodoxæ Religioni detrahentes, eamdemque contumeliis, & calumniis deturpantes, orthodoxi præcepto illo, quo illatam Deo injuriam vindicare, ac sublatum ei honorem restituere tenentur, in ea necessitate constituantur, ut schedas auferre, libel-

libellis respondere, ac ad Judices delati palam orthodoxam fidem profiteri debeant. At scripturis, quæ non publica auctoritate, sed privata fiunt, quæque Evangelicos Ministros injuriis, calumniisque afficiunt, & orthodoxæ fidei adversantur, Ministri Sacri, contraria opponere non prohibentur, dum tamen inde, imminere non videant gravioris persecutionis periculum. Satius tamen erit injurias, calumnias, & blasphemias patienti animo ferre, ac negativè se habere: Suprem. Inquis. Decret. 1674.

CAPUT III.

De peccatis Fidei oppositis.

Tria vulgò numerantur, nempe Infidelitas specificè sumpta, Hæresis, & Apostasia.

Quæst. I. QUid & quotuplex est infidelitas?

Resp. Infidelitas est carentia Fidei. Triplex est, negativa, privativa, & positiva.

Infidelitas purè negativa est carentia Fidei in eo, qui de Fide nil umquam audivit. Hæc non est peccatum, sed tantùm pœna peccati, ut constat ex Joann. 15. *Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo*, infidelitatis. Et ex hac Baji propositione damnata: *Infidelitas purè negativa in his, in quibus Christus non est prædicatus, peccatum est*. Ratio est, quia omne peccatum est voluntarium vel in se, vel in alio. At hæc infidelitas non est voluntaria neque in se, utpote in se non cognita; neque in alio, quia nil faciunt infideles illi, unde cognoscant, aut cognoscere possint, sequi infidelitatem illam. Nam ut aliquid sit voluntarium in alio, requiritur ut sit aliquo modo saltem confusè cognitum, ut secuturum ex alio, quo cum connexionem habet, & in quod voluntas directè ac immediatè fertur; vel saltem cognosci potuerit ac debuerit ut secuturum ex alio: alioquin non est voluntarium in illo, cùm nil sit voluntarium sine cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Quare ejusmodi infideles damnabuntur quidem propter peccatum originale, & peccata personalia contra Legem naturalem commissa, non tamen propter infidelitatem.

Infidelitas privativa est carentia Fidei in eo, qui vel Fidem non vult audire, vel sufficienter propositæ non assentitur, vel non inquirit, quando est sufficienter proposita, ut tenetur inquirere, quamvis nec positivè dissentiat, nec errorem Fidei contrarium asserat. Est mortale peccatum, ex Joann. 3. *Qui non credit, jam judicatus est*. Nam est omissio voluntaria medii ad salutem necessarii, & à Deo præcepti; atque reverentiæ authoritati Dei revelantis debitæ.

Infidelitas positiva seu contraria, est carentia Fidei in eo, qui Fidei sufficienter propositæ dissentit, vel negando veritatem Fidei, vel errorem Fidei contrarium asserendo. Est mortale peccatum contra Fidem: nam continet gravem injuriam ac contemptum primæ veritatis, seu authoritatis Dei revelantis.

Infidelitas positiva triplex est, Paganismus, Judaismus, & Hæresis. Paganismus est infidelitas, qua doctrina Fidei totaliter rejicitur. Ad hunc reducitur Atheismus, & Maumethismus. Judaismus est infidelitas, quæ doctrina Fidei in novo Testamento contenta rejicitur; sic tamen ut admittatur vetus Testamentum, continens illius figuras & promissiones. Hæresis est infidelitas, qua doctrina novi Testamenti non ex toto, sed solùm ex parte rejicitur. Porrò in hac etiam infidelitate non datur parvitas materiæ, cùm nulla possit esse infidelitas positiva sine contemptu authoritatis Dei revelantis, quæ exigit ut credantur res à Deo revelatæ, ubi primùm sufficienter propositæ sunt ut à Deo revelatæ.

Quæst. II. *An Infideles possunt cogi ad Fidem suscipiendam?*

Resp. 1. Certum est infideles baptizatos, sive hæreticos, sive apostatas, posse cogi ad Fidem Catholicam suscipiendam, & servandas Leges Ecclesiasticas, quamvis baptizati sint in infantia, vel in adulta ætate ex metu compulsi. Quia omnis baptizatus est subditus Ecclesiæ quoad ea, quæ ad salutem & religionem spectant.

Resp. 2. Infideles non baptizati, sive sint subditi principibus Christianis, sive non compelli directè non possunt ad amplectendam religionem Catholicam. *Probat.* 1. Ex cap. 3. *de Bapt.* Et 9. *de Judæis*. 2. Ex praxi Ecclesiæ, quæ numquam tali coactione sive per se, sive per principes Christianos usa est, quamvis id facilè potuisset obtinere à principibus religiosissimis, putà

Constantino Magno, Theodosio, & aliis, quibus innumeri infideles subjecti erant. 3. Quia Ecclesia nullam habet potestatem in non baptizatos, ex 1. Cor. 5. *Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare?* Et ex Concil. Trident. sess. 14. c. 2. Potestas verò sæcularis, utpote merè politica ac temporalis, non extenditur ad supernaturalia, ut est Fidei susceptio. Adde quòd Fidei ac Baptismi susceptio debeat esse voluntaria, alioqui non esset vera, sed ficta & sacrilega. Illud autem Christi, Luc. 14. *Compelle intrare*, significat adhortationibus adducedos esse homines ad Fidem.

Dixi, *directè*. Nam principes possunt, 1. Vetare infidelibus subditis cultum Idololatriæ: quia possunt prohibere id quod Legi naturali repugnat, & cogere ad illius observationem, & præsertim ad ea, quæ ad publicam morum honestatem spectant. Sic Constantinus Magnus tulit Leges contra Idololatras, quas probat S. Augustinus. Nam princeps tenetur subditos dirigere ad finem gubernationis naturalis, qui est vivere secundùm rectam rationem. 2. Cogere illos ad audiendam Fidei doctrinam, negando illis jus habitandi in suis provinciis, vel exigendo majus tributum, justum tamen, quam ab aliis, ni audiant; vel negando privilegia & gratias aliis concessas. Sic Gregorius XIII. constit. 92. statuit, ut Judæi ad audiendam singulis hebdomadis concionem de rebus nostræ Fidei cogerentur ab Ordinariis locorum, sub pœna interdicti cum fidelibus commercii, vel aliis mulctis.

Resp. 3. Juxta S. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 8. Ecclesia potest per principes Christianos compellere Infideles, ut non impediant prædicationem & propagationem Fidei: quia habet jus & potestatem prædicandi Fidem per totum orbem, Marc. 16. *Prædicate Evangelium omni creaturæ.* Sed qui habet jus ad aliquid faciendum, habet potestatem non solùm illud exequendi, sed etiam compellendi per se vel alios, ut non impediatur ejus executio.

Quæst. III. *An licet cum Infidelibus communicare?*

Resp. Non licet in eorum ritibus, sacrificiis, orationibus, cultu superstitioso; quia talis communicatio est exterior quædam professio & approbatio falsæ religionis ac proinde virtualis negatio veræ. At in civilibus, secluso periculo perversionis & scandali, licet, ex 1. Cor. 10. *Si quis vocat vos Infidelium, & vultis ire; omne quod vobis apponitur, manducate.*

Jure tamen canonico vetitum est omnibus Christianis, ne cum Judæis habitent, comedant, in balneo laventur; ipsis famulentur, & ab eis medicinam accipiant. Item ne officia publica iis committantur, *tit. de Judæis*. Ex Concil. gener. Lateran. Quod sancitum est tum ad tuendam dignitatem Christianæ religionis, tum ad vitandum perversionis periculum per familiaritatem cum Judæis, qui præ cæteris Infidelibus religioni Christianæ adversantur, & Christum blasphemare solent.

Quæst. IV. *An licita est disputatio de rebus Fidei cum hæreticis?*

Resp. 1. Prohibita est omnibus laicis, cap. 2. de hæret. in 6. *Inhibemus ne cuiquam laicæ personæ liceat publicè vel privatim de Fide Catholica disputare. Qui verò contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur.* Circa quod

Nota. 1. Ibi comprehenduntur etiam laici docti, nam nullus excipitur. 2. Hæc prohibitio locum non habet in casu necessitatis, si laicus sit doctus, ut si quis hæreticus Fideles perverteret, nec adessent clerici docti, qui Fidem tuerentur. Imò tunc Lege divina teneretur, ut saluti proximi consuleret, & Fidem despectam defenderet. Hoc multi extendunt ad causam magnæ utilitatis evidentis, quam Lex impedire non intendit. 3. Dicitur hæc prohibitio in locis, ubi hæretici grassantur, per contrariam consuetudinem esse abrogata, scientibus & non contradicentibus Prælatis.

Resp. 2. Jure naturali prohibita est cuilibet indocto, etsi clerico. Quia cùm non possint Fidem rectè tueri, nec objectiones solidè diluere, hæc disputatio hæreticos in errore confirmaret, & Catholicis dubitationem injiceret; & res Fidei periculo contemptus & minoris existimationis exponeret.

Resp. 3. Omnibus illicita est disputatio de rebus Fidei coram Catholicis indoctis & simplicioribus. Quia imminet periculum, ne illi, auditis hæreticorum argumentis, in Fide vacillent; nam facilè vim objectionum percipere solent, & raro ac difficilè solutionum, cùm res Fidei sint obscuræ, & supra rationem humanam: Unde illud, 2. ad Timoth. 2. *Noli contendere verbis, ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.* Excipe, nisi simpliciores ab hæreticis sollicitarentur.

* *Nota.* Disputare de Fide est ad exa-

men revocare Religionis Dogmata, atque argumentis demonstrare à Deo esse revelata. Id autem duplici fieri potest modo, privatim scilicet, & publicè. Privata disputatio est, quæ in privato loco inter privatos fit, ita ut nulli, aut pauci auditores adsint; quo modo passim in Hæreticorum præsertim Regionibus Hæreticos inter atque Orthodoxos de fide certari solet. Publica verò disputatio dicitur, quæ fit publico in loco, spectante populo, ac quandoque etiam arbitris constitutis. Privata disputatio cuique viro docto ab Hæretico provocato licita est, ac etiam expediens; primò, si prudenter judicet hæreticum desiderio cognoscendæ veritatis, vitandique erroris ad disputationem provocare: secundò, si prudenter speret disputatione illa privata ad orthodoxam Fidem provocantem hæreticum conversum iri: tertiò, si silere non possit, quin audientes in Fide vacillent, Hæretici magis in errore confirmentur, ac orthodoxa Fides contemptui exponatur. Nam quisque tenetur, proximi saluti, dum potest, consulere; contemnentes Fidem orthodoxam ita compescere, ut inde hæretici majoris contemptus, & derisionis occasionem non arripiant, & ne Deo injuria fiat impedire, illatamque vindicare. Sed remotis hujusmodi circumstantiis, *disputatio de rebus Fidei Laicis est prohibita. Sacerdotes nisi sint valdè periti, ex consilio debent se abstinere, excusando se bonis verbis, & prætextibus*; ex Decreto S. Congr. de Propaganda Fide 26. Febr. 1630. Sed licet periti sint Sacerdotes, sive Missionarii, cavere omnino debent; ne hæreticos ad disputandum provocent; in causa enim essent, ut hæretici orthodoxa dogmata refellendo, hæreseos actus exercerent, ac Catholicam Fidem contemnerent; quæ duæ res grave præ se peccatum ferunt; &, ne colloquiis privatis disputationes de fide miscendo, eosdem hæreticos sine fructu ullo moveant ad orthodoxæ fidei contemptum, & ad Catholicorum, non sine religionis detrimento, persecutionem. Hæretici enim, inquit Augustinus lib. 55. contra Faustum cap. 12. *Non disputationem amant, sed quomodo superare impudentissima pertinacia, ut congregent, quæ non pepererunt*. Et S. Bernardus sermone 66. in Cantica. *Nec rationibus convincuntur, quia non intelligunt; nec authoritate corriguntur, quia non recipiunt; nec flectuntur suasionibus, quia subversi sunt*.

A publicis autem disputationibus cum hæreticis Missionarii abstinere omnino debent. Sacr. enim Congr. de Propaganda Fide 8. Martii 1625. *Jussit publicas disputationes non fieri cum hæreticis, quia plerumque vel ob loquacitatem, vel audaciam, aut circumstantias Populi acclamantis veritas falsitate prævalente opprimitur, & si aliquando hujusmodi disputationes recusari non possent, primum de illis certior fiat Sacr. Congr. quæ juxta temporis, & personarum qualitatem, quid agendum sit præscribet*. Quamobrem quum Missionarii nonnulli ann. 1635. publicas de Religione disputationes cum Batavis Constantinopoli coram Vicario Patriarchali instituissent, *Sanctissimus mandavit significari Generalibus Regularium Peræ commorantium, ut illis interdicerent, ne hujusmodi congressus, aut disputationes publicas in posterum facere præsumerent sub pœnis arbitrio Sacræ Congregationis Supremæ Inquisitionis*. Et Sacr. Congreg. de Propaganda Fide die 19. Januarii 1641. cuidam Missionario in Armenia, mandavit, *ut à disputationibus cum Patriarcha Armenorum in Eruam circa articulum duarum naturarum in Christo se abstineret*.

Multo minus licitum est Missionariis sine expressa Romani Pontificis licentia conventum indicere Ecclesiasticum, in quo cum Hæreticis de Religione disputent. Hinc eadem Congregatio die 27. Maji 1644. reprehendendum censuit P. D. Joannem Judischi Missionarium: *Quod susceperit onus convocandi dictum conventum, sine Sedis Apostolicæ speciali mandato*.

Porro si Romanus Pontifex hujusmodi conventum permittat, quinque sunt necessariæ conditiones, ut ritè fiat. 1. Ut Hæretici, non ut Judices, & cum jure suffragii conveniant; sed ut instruantur, convincantur erroris, & corrigantur. 2. Ut non definiantur fidei dogmata, sed definita à Conciliis, vel Apostolica Sede, à Deo revelata esse demonstrentur. 3. Ne fiant coram plebe, sed coram doctis. 4. Ne sedeant tamquam Judices Laici etiamsi sint Principes. 5. Non debent Catholici Prælati à Laico Principe cogi ad conventum, sed tantum invitari, & peti debet à Summo Pontifice licentia, ut possint ea de causa à propriis Ecclesiis abesse: Hæreticos autem, & Schismaticos poterit Princeps cogere, ut vocati à Prælatis Catholicis veniant ad reddendam rationem sui erroris, ut ita corrigi, & convinci possint.)

Quæst. V. *Quid est hæresis?*

Resp. Est voluntarius error contra aliquam Fidei veritatem, cum pertinacia in eo, qui

qui Christianismum profitetur. Unde ad hæresim tria requiruntur. 1. Ex parte intellectus, judicium erroneum contra Fidem, seu directè oppositum alicui veritati revelatæ, & ut tali sufficienter propositæ: Hinc qui exteriùs solùm negat Fidem absque judicio interno Fidei contrario, non est verè hæreticus, nec incurrit pœnas contra hæreticos latas. Nam quamvis graviter peccet contra Fidem, & in foro externo præsumatur hæreticus; tamen actus non habet malitiam hæresis, ob quam sub censura vetitus est.

2. Ex parte voluntatis requiritur pertinacia. Ita omnes, post S. Augustinum Epist. 162. Nam Fides amittitur per hæresim, non per errorem simplicem, ut patet in aliquibus Sanctis, qui errarunt circa aliquas Fidei veritates. Pertinacia autem illa consistit in deliberata voluntate dissentiendi alicui doctrinæ, quam quis scit ab Ecclesia Catholica teneri ut Fide certam, vel quæ ei sufficienter proponitur ut doctrina Ecclesiæ, seu ut à Deo revelata; quamvis errorem contrarium sensui Ecclesiæ teneat, non ut contradicat Ecclesiæ, sed ex quovis alio motivo: nam hoc ipso resistit authoritati Ecclesiæ infallibili, & testimonio Dei sufficienter proposito ex S. Augustino, lib. 4. contra Donat. cap. 16. ubi ait: *Constituamus ..... unum eorum id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est .... existimantem ipsam esse Catholicam Fidem. Istum nondum hæreticum dico, nisi manifestata sibi doctrina Catholicæ Fidei resistere maluerit, & illud, quod tenebat, elegerit.*

Hinc errans contra Fidem ex ignorantia, etiam culpabili, non affectata, sed animo parato ad credendum id omne, quod Ecclesia credit, ubi primùm ejus doctrina ei proponatur, non est hæreticus, quamvis peccet contra præceptum sciendi res Fidei, quia deest pertinacia. Est tamen hæreticus qui errat in Fide ex ignorantia affectata, quam habet, vel quia parvi momenti esse judicat, quæ Ecclesia proponit credenda; nam tunc despicit authoritatem Ecclesiæ, nec illam credit, qualem Fides docet esse; vel ut liberiùs erret in Fide; nam tunc error est illi voluntarius cum pertinacia, cùm velit errare in Fide, nec velit subjici authoritati Ecclesiæ.

3. Ex parte subjecti requiritur professio Christianismi, seu Fidei in Christum, ex S. Augustino, qui lib. 18. de Civit. cap. 51. hæreticos vocat eos, *qui sub vocabulo Christiano, doctrinæ resistunt Christianæ.* Non tamen requiritur baptismus, ut quis sit hæreticus in foro Dei; nam habiti sunt ab Ecclesia ut hæretici, qui non erant baptizati saltem valide, ut Paulianistæ, qui verum baptismi ritum non servabant: ut constat ex Innocentio I. Epist. 22. & S. Hieronymo dialog. contra Lucifer. & ex Concil. Nicen. I. cap. 19. jubente eos rebaptizari. Requiritur tamen Baptismus in foro Ecclesiæ, & ad subeundas pœnas hæresis; cùm nemo sit ejus subditus, nisi per Baptismum, ex Conc. Trident. sess. 14. cap. 2.

Nota ex Delugo. Ut aliquis sit hæreticus, sufficit, quòd taliter ei proponatur Ecclesiæ doctrina seu judicium, ut hoc prudenter negare nequeat, nec de eo dubitare, quamvis nolit credere tale esse judicium Ecclesiæ; nam hoc ipso pertinaciter respuit Ecclesiæ doctrinam sibi sufficienter propositam. Enim verò ad hæresim non requiritur, ut quis credat aliquid proponi ab Ecclesia habente authoritatem infallibilem in proponendo, & ei dissentiat; nam cum hoc judicio est impossibilis dissensus: alioqui crederet esse falsum id, quod simul credit proponi ab Ecclesia non potente proponere falsum, quod esset apertè sibi contradicere. Hinc hæreticus est, qui dicit: Ego credo omnia, quæ credit Ecclesia; sed non credo hoc dogma, quod puto non proponi, nec credi ab Ecclesia, si taliter ei proponatur judicium Ecclesiæ circa tale dogma, ut non possit nisi imprudenter id negare, nec de eo dubitare, aut formidare. Item hæreticus est, qui adhæret propositioni ab Ecclesia damnatæ sub quacumque qualificatione, sive tamquam temerariæ, sive tamquam scandalosæ, vel falsæ, vel erroneæ &c. quia propositioni sic damnatæ adhærere non potest, quin simul judicet Ecclesiam fallibilem esse in decidendo: quod utique hæresis est.

Porrò hæresis est unum ex gravissimis peccatis, ut consentiunt omnes, teste Suarez. Quia. 1. virtus Fidei est virtus theologica, ideoque major omnibus virtutibus moralibus. Ergo peccatum illi oppositum est unum ex gravissimis: nam ut docent Aristoteles & S. Thomas, illud est pessimum, quod optimo contrariatur. 2. Fides est fundamentum justitiæ, sine qua impossibile est placere Deo. Ergo infidelitas expellendo Fidem, omnino privat hominem justitia à fundamentis. 3. Sicut Fides est radix cæterarum virtutum, ita infidelitas secum infinita affert

Vi-

vitia. 4. Hæresis est contemptus authoritatis divinæ seu veracitatis divinæ revelantis; & sic est immediatè ac directè contra Deum. Quare hæresis, cùm sit infidelitas commissionis, est maximum peccatum in specie infidelitatis, ideoque gravius omnibus speciebus vitiorum moralium. Ita Suarez, & alii communiter. Hinc illud, ad Tit. capit. 3. *Hæreticum devita, quia subversus est, & delinquit.*

Quæst. VI. *An dubius in Fide est Hæreticus?*

Resp. Qui de veritate aliqua, ab Ecclesia proposita & revelata dubitat deliberatè, judicando eam esse incertam, & posse esse falsam, est formaliter hæreticus. Ita communiter cum S. Thoma, quæst. 10. art. 1. Et cap. 1. de Hæretic. ibi: *Dubius in Fide infidelis est.* Item ex Concil. Later. V. sess. 8. ubi damnantur tamquam hæretici, qui asserunt, vel dubitant animam hominis esse mortalem. Quia sic dubitans judicat veritatem Fidei ab Ecclesia propositam ut revelatam, non esse certam: item authoritatem Ecclesiæ in proponendis rebus Fidei non esse infallibilem: quod utrumque est aperta hæresis. Idem dic de dubitante per meram suspensionem assensus à voluntate imperatam propter motiva contraria. Quia talis æquivalenter judicat motiva contraria Fidei tantùm valere, ut incertam reddant veritatem illam, quamvis ab Ecclesia proponatur ut Fide credenda: siquidem assensum sibi imperare non audet ex metu errandi incusso per motiva contraria illi veritati. Ergò æquivalenter judicat Ecclesiam non esse infallibilem in rebus Fidei, & æquivalenter contradicit sensui Ecclesiæ judicantis veritatem à se propositam ut revelatam, firmissimè credendam esse propter authoritatem divinam. Ergo talis est formaliter hæreticus; cùm in æstimatione morali, & in ordine ad hæresim formalem contrahendam perinde sit, sive formaliter, sive æquivalenter judices Ecclesiam non esse infallibilem, & contradicas scienter ejus judicio; nam ad hæresim formalem sufficit quodvis judicium erroneum contra fidem cum pertinacia.

Dixi, *per suspensionem imperatam à voluntate.* Nam qui cogitans de rebus Fidei, intellectum ad alia averteret, & ita assensum suspenderet non ex metu errandi, sed præcisè ut intellectum aliis rebus applicaret; non esset ideo dubius in Fide, ut patet.

Quæst. VII. *Quænam sunt pœnæ contra hæreticos latæ?*

Resp. Sunt, 1. Excommunicatio major ipso facto lata, can. *Achatias* 24. quæst. 1. & cap. 9. & cap. 13. de Hæretic. Ex consensu Doctorum sufficit hæresis occulta, modò sit externa, hoc est, verbo, signo, vel facto, quamvis nemine præsente, declarata: nam tunc est verè externa, & per se exteriùs cognoscibilis. 2. Irregularitas. 3. Infamia juris, si hæresis sit notoria. 4. Privatio beneficiorum & dignitatum, cap. 12. de Hæret. in 6. Item jurisdictionis spiritualis, cap. *Audivimus* 24. quæst. 1. Et, cap. *Aperte* ibi. 5. Bonorum confiscatio, cap. 10. de Hæret. sed hoc non ubique viget. 6. Privatio sepulturæ Ecclesiasticæ, cap. 2. de Heret. in 6. ubi excommunicantur ii, qui hæreticos scienter tradunt sepulturæ Ecclesiasticæ. In Gallia tamen hæretici sola ipso facto excommunicatione majori cæterisque privationibus & inhabilitatibus ei annexis mulctari dicuntur; à qua excommunicatione Episcopi per se, vel per delegatos absolvunt ex antiqua consuetudine.

Nota. Credentes, receptatores, defensores, & fautores hæreticorum ipso facto in excommunicationem incurrunt, & privantur sepultura Ecclesiastica, cap. 13. *de Hæret.* ex Conc. Gener. Later. IV.

(*) *Nota.* Ab excommunicatione, in quam quis incidit ob hæresim occultam, potest Episcopus absolvere juxta Concilii Tridentini Decretum sess. 24. cap. 6. At ejusmodi facultatem fuisse sublatam à Bulla in Cœna Domini, innumeri Doctores tradunt, quibus accedunt declarationes, tum Supremæ Inquisitionis, tum Summorum Pontificum, Gregorii XIII., Clementis VIII, & Pauli V. teste Cardinali Albitio *de constantia in fide cap.* 25. *num.* 9. Ab hæresi externa non occulta, si ad forum contentiosum deducta non est, solus Pontifex absolvit: si ad forum contentiosum sit deducta, absolvendi facultas competit Episcopo per Textum in cap. ut officium de Hæretic in 6. in illis verbis: *Absolutionis beneficium impendatis:* Si enim is potest Hæreticorum causas in sua Diœcesi cognoscere, ita etiam eos absolvere. Albit. *ibid. numero* 34. & seqq. *Missionarii in foro conscientiæ tantum possunt juxta suas facultates, & in locis suarum Missionum absolvere Hæreticos. In foro verò exteriori, post instructionem debent remittere Conversos pro absolutione ad Episcopos locorum, vel Inquisitores, & eorumdem Vicarios.*

Con-

Congregatio Suprem. Inquisit. die 28. Septembris 1672.

Contra illorum opinionem Theologorum, qui censent fas esse Parochis, hæreticum, ut vocant, materialem absolvere, pugnat Decretum, quod sequitur Suprem. Inquisit. die 19. Aprilis 1645. *Contra P. N. qui Joannem hæreticum Calvinistam nulla præcedente auctoritate ab hæresi absolvit, eidemque suæ reconciliationis litteras testimoniales dedit, asserendo hoc potuisse agere, cum dictus Joannes ignarus hæresum, & errorum Calvini non posset dici hæreticus formalis, sed tantum materialis: & ideo non egere absolutione ab excommunicatione, quæ supponit peccatum, quod propter ignorantiam dictus Joannes non incurrit. Lectis litteris Inquisitoris N. datis die* 11. *hujus Eminentissimi decreverunt, ut dictus Pater N. acriter moneatur, ita ut in posterum à similibus abstineat, nam aliàs severè punietur, quia ipsius opinio potius metaphysica, quam vera, in S. Officio non est recepta. Quare Inquisitor animadvertat ne idem Pater N. aut alii hujusmodi opinionem sequantur, sed curet ut hujusmodi Hæretici ad S. Officium mittantur.*

Quæres, an sublata Episcopo vigore Bullæ Cœnæ facultate absolvendi ab hæresi occulta, sublata etiam censeatur facultas dispensandi ab irregularitate? *Resp.* Albitius negative loco citato num. 43. plures ad suam sententiam confirmandam laudat DD. Sunt enim duæ diversæ facultates ad duos actus distinctos, quorum unus non pendet ab alio. Ita etiam in Pœnitentiaria servari ait, quæ dispensare potest hæreticum occultum ab irregularitate, etiamsi eumdem absolvere nequeat ab excommunicatione ob hæresim, (*si habeat complices*).

Quæst. VIII. *An licita est lectio libri Hæretici?*

Resp. Jure naturali prohibita est iis, quibus ex tali lectione imminet periculum perversionis: quales sunt infirmi in Fide, & præsumuntur esse rudiores, & in rebus Fidei parum eruditi, & semidocti, imò & eruditi viri plurimi, quorum Fides interdum infirmior est, quàm simplicium & rudiorum. Nam quisque ex charitate Dei ac sui tenetur periculum morale peccati & salutis amittendæ vitare. Imò secluso periculo perversionis est graviter illicita etiam doctis & firmis in Fide, quando est prohibita ab Ecclesia simpliciter & absolutè; quia Ecclesia eam prohibet non solùm ob periculum perversionis, sed etiam in odium & pœnam hæresis ac authoris hæretici. Præterea Lex fundata in præsumptione periculi obligat omnes qui non excipiuntur.

Lectio autem & retentio librorum quorumcumque hæreticorum prohibita est sub excommunicatione in Indice à Pio IV. & aliis Pontificibus edito, & in Bulla Cœnæ. Et quamvis hæc pœna (inquit Grandin Doctor Sorbonicus) non vigeat in tota Gallia, ubi non est promulgata Lex Indicis, nec Bulla Cœnæ, non desinit tamen peccare, qui sine licentia libros ejusmodi legit: sive quia eatenus receptus est Index quoad Libros prohibitos: sive quia vi Legum antiquioris Juris, prohibitio librorum hæreticorum in Gallia in suo vigore perseverat, transitque ad libros hæreticæ doctrinæ, qui nunc eduntur. Lectionem cujuslibet libri hæretici sub peccato mortali prohibitam esse in Gallia, non tamen sub excommunicatione, Pastores Ecclesiæ Gallicanæ semper & ubique docuerunt, inquit eruditus recentior Gallus; addens, docere authores Gallos, Episcopos in Gallia esse in possessione concedendi facultatem legendi libros hæreticos & prohibitos.

(*) *Nota*. Lectio, retentio, & impressio librorum Hæreticorum, ac reliquorum, qui prohibiti sint, sub pœna excommunicationis prohibita est. Hæreticorum libri prohibentur in *Bulla Cœnæ*, eosque legentes, retinentes, vel typis consignantes in excommunicationem incidunt, quæ Bulla illa continetur, quæque Romano Pontifici est reservata; legentes vero alios proscriptos libros, in excommunicationem incidunt, quæ Indice continetur à Pio IV. aliisque Summis Pontificibus edito; quæ excommunicatio nulli reservata est. Hæreticorum librorum nomine, non veniunt libri Judæorum, Mahumetanorum, aliorumque Ethnicorum; neque ii, quos ediderint Hæretici, de Grammatica, Rethorica, Philosophia, & historia, licet in eis errores aliquot circa fidem occurrant; sed ii dumtaxat, qui ex professo de Religione tractent; ut, qui Sacram Scripturam exponunt, Theologiam sive Dogmaticam, sive Scholasticam, vel moralem, tradunt, & qui de Clericis, Monachis, sanctorum cultu, Sacris Ecclesiæ ritibus, aliisque rebus ab Christianam Religionem pertinentibus, sermonem habent.

Libri autem, qui in proscriptorum Catalogum referuntur, *vel hæretici sunt*, *vel de hæretica pravitate suspecti*, *vel certe moribus & pietati nocent*, ut ait Pius IV. Const. quæ incipit *Dominici gregis*. Negari non potest,

test, quin horum librorum lectio periculum secum ferat errandi circa fidem, & mores; tum quia ea arte, eoque fine fuere conscripti, ut legentes in opiniones traherentur, quas eorum Auctores docere contendunt, quibusque errores hujusmodi continentur; tum etiam quia experientia compertum est, horum librorum lectionem plurimum posse ad fidem, moresque depravandos. Igitur non utile tantum, sed etiam necessarium est, ut ii, qui pascendi Dominici gregis munus susceperunt, quique fideles docere debent quæ credenda, & agenda sint, quæque, ut noxia vitanda, libros indicent, atque è fidelium manibus, quoad fieri possit, eripiant, quorum lectio errandi periculum, atque animæ ruinam secum ferat. Hinc Apostolorum ætate, libros vana & curiosa docentes, combustos fuisse, legimus Actorum cap. 29. vers. 19. Socrates lib. 1. cap. 4. narrat, Concilium Nicænum comburi jussisse Arii libros, magnumque Constantinum pœnam capitis in eos statuisse, qui præfatos libros occultassent. In Concil. Chalcedonense act. 3. Decretum extat de concremandis Nestorii libris. Concilium Braccarense, ac S. Leo Magnus sub anathematis pœna prohibuere Priscillianistarum libros. Et *Gelasius, Gregorius IX. aliique complures Romani Pontifices, adversus fidei hostes seipsos opponentes, ne illorum dolis, & insidiis imprudentes & simpliciores homines caperentur, lucem à tenebris, prava à rectis sejunxerunt, quæ sequenda, quæ cavenda essent, Christifidelibus declararunt, probatos, laudabiles, orthodoxos libros ab adulterinis, perniciosis, & apocryphis singulari diligentia distinxerunt*, ut ait Clem. VIII. in Constit. *Sacrosanctum Catholicæ &c.* qua index proscriptorum librorum à Pio IV., juxta Concilii Tridentini Decretum, incœptus, & à Sixto V. auctus, atque ipsius cura absolutus, evulgatur, & una cum regulis, quas Pius IV. per suas litteras in forma brevis, promulgaverat, & ejusmodi librorum detrimentis depellendis, opportune providerat, confirmatur.

Romanorum Pontificum Decreta, quibus libri damnantur, pœnæque in eos statuuntur; qui eosdem sine debita licentia legant, ad Fideles omnes extendi, ex iis, quæ in tractatu de legibus exposuimus, facile quisque intelliget. Nam dum hæc decernunt, jure utuntur, quod habent à Christo Domino, pascendi *oves, & agnos*, idest, confirmandi Fratres, sive Episcopos, seu docendi tum ipsos, tum universum populum Christianum, ut explicat Chrysostomus in cap. 21. Joann. Docent enim noxiam in hujusmodi libris reperiri doctrinam; & ut Christifideles à perditionis periculo, quod ex ea imminet, procul detineant, Ecclesiasticis pœnis ab horum librorum lectione abstinere cogunt. Id verò optimi Pastoris munus est. Neque est, qui ab hujusmodi legibus sese eximere valeat, vel quod in propria regione receptæ non sint, aut, quod non sint promulgatæ. Quis enim dicat ex ovium acceptatione vim pendere obligandi legum, quas pro communi eorum bono Supremus Ecclesiæ Pastor constituat, & quibus velit omnes omnino obligare? Vel, satis vulgatas non esse leges, quæ ita promulgantur, ut facile ad omnium notitiam pervenire possint? Index vero prohibitorum librorum publicis typis consignatur, ut ex eo Fideles omnes intelligant, quos Apostolica Sedes proscripserit libros.

Neque Episcopi, Archiepiscopi, vel etiam Patriarchæ legendi hujusmodi libros facultatem concedere possunt, nisi ex auctoritate ab Apostolica Sede ipsis concessa: inferior enim nequit à lege a Superioribus lata dispensare, ut in tractatu de legibus demonstratum est.

Nota 2. Const. plures cit. *Omnium sollicitudinum*, Christifidelibus in Regno Madurensi, aliisque finitimis regionibus, interdicitur, *Gentilium libros legere, & retinere sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, nisi prius habita licentia Parochi, sive Missionarii curam animarum exercentis, quorum prudentiæ committitur facultas super hoc dispensandi, & libros* (*qui forte sunt*) *noxia superstitione vacuos, & nihil contra bonos mores tractantes, pro Christianorum usu seligendi, eorumque lecturam permittendi.*

(Notanda sunt sequentia.)

1. Nomine libri hæretici prohibiti, ex usu Patrum & stylo Curiæ Romanæ, comprehenduntur brevis scriptura, oratio, concio, disputatio, epistola de religione tractans. Nam sæpe æquale aut etiam majus periculum continet quàm liber grandior.

2. Ex communi sententia datur in tali lectione parvitas materiæ, sed hæc difficilè designari potest. Videntur ad mortale sufficere quindecim lineæ, aut fortè pauciores; quia hæ communiter possunt continere materiam sufficientem ad perversionem. Imò juxta varios, non excusatur

à mor-

à mortali culpa & censura, qui legit paucas lineas libri hæretici, in quibus scit hæresim contineri; quia sunt partes substantiales libri hæretici ut hæretici, ideoque notabiles relativè ad finem prohibitionis; & æquivalent multis aliis, cùm contineant substantiam veneni. Quod videtur à nemine negari posse, si illæ paucæ contineant etiam approbationem propositionis hæreticæ. Item ex communi datur parvitas materiæ excusans à mortali in tempore quo retinetur liber prohibitus, nisi retineatur animo retinendi diutiùs.

3. Prohibito libro censetur quælibet illius pars prohiberi, quamvis nullum fortè errorem contineat; præsertim cùm prohibitio fiat etiam in pœnam & detestationem erroris & hæreticorum.

4. Peccat & contrahit censuram, qui licèt ipse non legat, tamen curat alium legere, ut ipse audiat: nam moraliter censetur ipse legere per alterius ministerium. *Quod enim quis facit per alium, est perinde ac si faciat per se ipsum*, reg. 72. Juris in 6. Neque ad strictam verborum interpretationem confugiendum est, cùm de mente legislatoris, rationabiliter dubitari nequit. *Ita Azor, Layman, &c.*

5. Non licet Bibliopolæ libros prohibitos emere & vendere: quia per hoc moraliter disseminaret errores, & esset multis occasio peccandi. Et quamvis deceptus sit emendo, non ideo licet revendere; sicut qui accepit falsam monetam, non ei licet eam tradere alteri pro mercibus; sed istud damnum casui attribuat: nam est merx substantialiter vitiosa & prohibita.

Quæst. IX. *Quid est Apostasia à Fide?*

Resp. Est totalis defectio seu recessus à Fide Christiana per baptismum suscepta. Iisdem omnino pœnis, quibus hæresis, subjicitur; nam est verè hæresis, cum discedatur à Fide suscepta: quod autem discedatur totaliter, est augmentum quoddam in eadem specie.

Præter illam, triplex est alia Apostasia, nempe ab obedientia, ab ordine clericali, & à statu Religionis. Apostasia ab obedientia, si latè sumatur, reperitur in omni peccato mortali: si strictè, consistit in eo, quòd quis justis præceptis superiorum suorum se opponit, & obedire recusat. Apostasia ab Ordine consistit in eo, quòd quis sacro Ordine initiatus, deserit habitum clericalem, ut more laici vivat. Apostasia à Religione est recessus à statu religioso ad statum vitæ sæcularis, dimisso habitu Religionis, vel cum animo non redeundi.

(*) *Nota*. Qui à Turcis capti sunt in puerili ætate, nec de rebus fidei ad salutem necessariò credendis umquam edocti, putaverunt sectam Mahumetanam esse bonam, & secundum eam viventes salvari: si redeunt ad fidem Catholicam, non abjurant, sed expediuntur cum professione fidei, absolutione à censuris ad cautelam, & cum instructione. Congreg. S. Officii 12. Maji 1604. Non enim censentur Apostatæ formales, quia nihil de fide audierunt, desiitque vox exterius docens. Si autem in Apostasiam inciderunt adulti, aut scienter ratum habuerunt Apostasiæ delictum, recipiendi sunt tamquam Apostatæ formales, cum comminatione pœnarum in casu relapsus. Eadem Congregat. die 18. Septembr. 1577. Numquam tamen Apostatæ à Fide Catholica, capti à Christianis super naves Turcarum permittuntur redimi à Turcis. Eadem Congregatio die 29. Martii 1591.; adeo ut cum Turcæ declarassent cuidam Reipublicæ se non permissuros redimi illius subditos in captivitate manentes, nisi fas sibi esset redimere quemdam Apostatam Christianum ab ejus triremibus captum. Congregatio S. Officii facultatem ab eadem Republica petitam restituendi Turcis eumdem Apostatam denegavit die 15. Novembris 1607.

Quæres, *An Apostata à fide, si deinde capiantur à Christianis super navigiis Turcarum libertate donandi sint, vel remaneant servi?*

Resp. Si capti sunt in puerili ætate, & apostatarunt, remanent liberi. Eadem Congregatio die 8. Februar. 1524. Si Adulti, distinguo: siquidem piraticam exercentes contra Christianos, sunt captivi: Si autem capiantur super navigio mercatore non apto ad pugnandum contra Christianos, retinendi non sunt uti captivi sub prætextu Apostasiæ. Eadem S. Congregatio die 17. Martii 1649. & 15 Junii 1653. Rursus cum capiuntur pugnantes contra Christianos, inspiciendum, an coactè pugnaverint: Si quis enim probaret navem ascendisse, ut facilius ad Christianorum Regiones transiens, Catholicæ fidei se restituat, atque piraticam artem adversus Christianos coactè exercuisse, reconciliandus esset, atque libertate donandus. Eadem Congregatio S. Officii die 1. Feb. 1629.

Adulti, qui à Christiana fide abscesserunt, si deinde ad eamdem revertantur, non teneu-

tenentur Apostasiam suam coram Infidelibus publicè cum periculo vitæ retractare: Sed satis est, ut coram Fidelibus expresè id faciant: implicitè verò apud Infideles deponendo habitum, qui fit protestativus falsæ sectæ, & abstinendo ab actibus infidelitatis. Ita respondit S. Congreg. S. Officii ad 1. ex dubiis propositis à P. Francisco Longobardo Ordinis Minorum Missionario Tuneti in Aphrica. Dubium autem propositum, hoc erat, utrum Apostatæ à Fide ad pœnitentiam redeuntes cogendi sint ad retractandum explicitè, & publicè coram Infidelibus cum periculo vitæ, sicut negarunt fidem; an verò sufficiat coram Fidelibus publicè, & explicitè abjurare apostasiam in propriis balneis (quæ sunt captivorum carceres) & implicitè apud Infideles abstinendo ab actibus infidelitatis, & deponendo habitum? *Sacra Congregatio censuit Apostatas à Fide ad pœnitentiam redeuntes non teneri ad abjurandum Apostasiam publicè coram Infidelibus, sed sufficere, ut eam abjurent in balneo coram Fidelibus, abstinendo ab actibus Infidelitatis, & deponendo habitum Infidelium, quatenus sit protestativus falsæ Religionis: Si vero sit æquivocus, posse deferre, quod si illa delatione ratione personæ aliqua oriatur suspicio, teneri aufugere, cum primum potuerint.*

Quia verò aliquando contingere solet, ut Apostatæ pœnitentes in discrimine vitæ constituti accersant Missionarium, à quo secretam petunt absolutionem, ne si moriturus suam pœnitentiam aperiens, ad actus falsæ Religionis inducatur ab Infidelibus, propterea laudatus P. Longobardus petiit tertio loco à Congregatione S. Officii: Quomodo se gerere debeat Confessarius erga Apostatas pœnitentes in articulo mortis constitutos, cum ab illis secreto accersitur, ut secreto absolvat? Ratio difficultatis est, quia in illo articulo solent ab Infideli familia, vel Sacerdotibus induci ad actus falsæ Religionis, nec possunt abnuere absque mortis periculo. Sacra Congregatio censuit, Confessarium debere absolvere Pœnitentem Apostatam in articulo mortis constitutum, abjurata prius verbo Apostasia in foro conscientiæ. Etsi per aliquod temporis spatium supervixerit, & poterit, relinquat chirographum suæ detestationis declarativum, saltem signo crucis conscriptum. Quod si neque hoc posset, committat Confessario, ut suam abjurationem Fidelibus manifestet. Non autem teneri tunc Apostatam Pœnitentem in articulo mortis constitutum, & suadentibus Turcis, cum periculo vitæ Fidem Catholicam, quam tunc, abjurata Infidelitate, amplexus est, confiteri, sed eorum suasiones eludere, vel non respondendo, vel æquivocis verbis utendo.

Ad hanc quæstionem iterum motam anno 1725. de Neophytis Tunkinensibus apostatis ad Christianam Religionem redeuntibus: Congregatio S. Officii die 29. Novembris ejusdem anni confirmato decreto mox allato in eandem sententiam respondit: Neophyti Tunkinenses pro publica Apostasia tenentur tantum semel abjurare coram Christifidelibus: & abjuratione peracta, admittantur ad Confessiones Sacramentales injunctis pœnitentiis salutaribus arbitrio Confessarii, & servetur Decretum ab hac Sacra Congregatione editum die 18. Julii 1630. tenoris sequentis, videlicet, S. Congregat. censuit Apostatas à Fide ad pœnitentiam redeuntes, ut supra: Subinde petendi Commissario, & Visitatori Apostolico Missionum Tunckini, utrum per verba illa, *admittantur ad Confessiones Sacramentales*, intelligatur Confessio pro ut est pars Sacramenti tantùm, vel intelligatur integrum Confessionis Sacramentum complectens etiam absolutionem? Eadem Sacra Congregatio die 5. Septembris 1736. respondit: Per illa verba admittantur ad Confessiones Sacramentales intelligendum esse de Confessionibus Sacramentalibus complectentibus absolutionem à peccato.

APPENDIX.

De communicatione in divinis cum Hæreticis, & Schismaticis.

Etsi Schismatici, & Hæretici nonnulla christianæ religionis dogmata profitentur, Sacramenta valide plerumque administrant, ac ritus nonnullos habent cum Orthodoxis communes; tamen cum ipsis in religionis functionibus communicare non licet: ne unitate cultus, venerationis, ac precum cum iis uniti, qui tamquam putrida membra ab Ecclesiæ corpore abscissi sunt, atque avulsi, orthodoxæ fidei renunciare, atque schisma, vel hæresim probare, & sequi videamur. Id satis indicatum est, tum ab Auctore duobus præcedentibus capitibus, tum etiam ea, quam ad capit. 2. adjecimus appendice. Sed ut Catholicæ religionis Ministri, qui orthodoxos instruunt, & regunt in Hæreticorum, Schismaticorumque

que regionibus commorantes facilius intelligant, nullo prætextu, nullaque humana authoritate communionem hanc posse permitti, ne quidem cum Schismaticis, & Hæreticis Orientis, qui nominatim non sunt denunciati; primùm motiva illa indicabimus, quibus communicatio hujusmodi jure naturali, & divino prohiberi demonstratur; deinde verò hæc generalia principia ad particulares casus applicabimus, in quibus supremæ Inquisitionis decretis definitum est, communionem hanc esse omninò devitandam.

Primò itaque certum est, ut cap. 2. abunde demonstravimus, nullo modo licere exterius orthodoxam fidem negare, vel falsam sectam simulare, etiamsi interius recta fides animo retineatur. At, qui cum Hæreticis, & Schismaticis in religionis actibus communicant, exterius orthodoxam fidem negant, vel falsam sectam simulant: quippe cum Hæreticis, vel Schismaticis in Sacris peragendis communicando, hujusmodi communione, facto ostendunt suo, sese orthodoxæ religioni, à qua illi rejecti sunt & avulsi, renunciare, atque eorumdem Sectam approbare; aut saltem hæreticæ, vel schismaticæ Communionis exterius sese manifestant & simulant.

Secundò, quidquid proximo peccandi occasionem præbet, malum de se est, sive naturali lege prohibitum. Communicans autem in divinis cum Hæreticis, & Schismaticis proximo occasionem peccandi præbet, nam Hæreticis, vel Schismaticis occasio est, ut credant ipsum probare tanquam veram eorum Sectam, & fidem; quo fit, ut magis in errore confirmentur: Catholicis occasio est, ut putent fidem orthodoxam negasse: ac præterea exemplo suo etiam simpliciores ad communicandum allicit, in quibus maximum est subversionis periculum.

Tertiò, periculum perversionis quisque vitare tenetur; communicatio verò in divinis cum Hæreticis, & Schismaticis rarò à perversionis periculo sejuncta est. Vix enim fieri potest, ut ob frequentem hujusmodi communionem ex animo aversionem illam non abjiciamus, qua hæresim, atque Schisma detestari tenemur. Atque ex historia Missionum constat, ob hanc communionem plures, præsertim in Oriente, perversos esse. Accedit etiam, quod hujusmodi communio rarò in Oriente haberi potest, quin communicetur vel in ritu schismatico, & hæretico, aut in actibus protestativis falsæ sectæ. Nam Schismaticorum, atque Hæreticorum hujusmodi Ecclesiæ, vel dicatæ sunt Schismaticis, sive Hæreticis, quos impiè colunt, ut Sanctos, vel horum imagines, atque reliquias habent; vel festa in istorum honorem celebrantur; vel denique in Sacris liturgiis inter Sanctos recensentur. Præterea in iisdem liturgiis commemoratio fit viventium Episcoporum, & Patriarcharum, qui schismatici, vel Hæretici sunt, iique tanquam eximii orthodoxæ fidei prædicatores laudantur. Atque hinc patet quam difficile sit cum hujusmodi Schismaticis, & Hæreticis in divinis communicare, quin vel in ritu communicemus schismatico & hæretico, vel in actibus, qui Schismatis, & hæreseos protestativi sint. Si qua par est attentione expendatur, quodlibet ex indicatis motivis per se sufficiens esse, ut omnino illicita sit communicatio in divinis cum Hæreticis, & Schismaticis, facilè quisque intelliget, numquam in casu practico, ut ajunt, posse esse licitam. Qui fieri potest ut cum Hæreticis in sacris functionibus conveniamus, quin, vel occasio adsit periculi subversionis, vel occasio scandali, vel communicatio in ritu schismatico, & hæretico, vel approbatio quædam exterior, & simulatio falsæ sectæ, aut saltem, quin aliquis honor deferatur falsæ, & omnino detestandæ sectæ? Atque hinc patet jure atque merito, Sacram Congregationem semper hujusmodi communicationem improbasse, ac semper ad dubia hac super re proposita respondere, *non licere*.

Hæc satis sunt ad ostendendum illicitam esse hujusmodi communionem, nec ulla posse humana auctoritate permitti; sed pro majori Missionariorum instructione decreta nonnulla indicabimus Sacr. Congregat. quibus in casibus ab iisdem propositis omnino illicita decernitur.

Primò itaque Sacr. Congr. Supremæ Inquisitionis die 5. Decembris 1668. jussit ut scriberetur Episcopo Tribigni: *Episcopus mandet Catholicis sibi subjectis, ne accedant ad Missas & alia officia Divina in Ecclesiis Schismaticorum, eosdemque moneat in casu carentiæ Missæ Catholicorum non teneri præcepto Missam audiendi*. Et petentibus PP. Cappuccinis Constantinopoli commorantibus, *An eodem Decreto, quo prohibetur Catholicis Schismaticorum Missis, & eorum orationibus interesse, intelligatur etiam pro ipsismet locis, in quibus non reperiuntur Sacerdotes Catholici, & de orationibus nihil contra fidem & ri-*

& ritum Catholicæ continentibus? Eadem Sac. Congr. respondit: *Affirmativè* die 7. Augusti 1704. Eodem modo ad similia dubia respondit Ann. 1710. 6. Augusti, quæ pro Armenis Catholicis fuerant proposita.

Secundò. In Hæreticorum, & Schismaticorum Ecclesias, Oratoria, & conventicula convenire non licet Divini cultus causa, sive ad audiendas Hæreticorum conciones; vel vitandæ persecutionis, aut cujusvis damni gratia; vel ex curiositate; aut etiam animo detegendi eorum errores, quo faciliùs confutari queant. Vetuit hæc Paulus V. Kalend. Octobr. Ann. 1606. Epistola data ad Catholicos Anglos. Et Sacr. Congr. Supremæ Inquisitionis die 27. Maji 1671. decrevit, nullo modo licere Catholicis Hæreticorum Concionibus interesse, neque militibus *testimonium frequentationis concionum Hereticorum exhibere, ut stipendia recipiant: & nisi ab iis abstineant, non esse dispositos ad Sacramentum Pœnitentiæ.*

Tertiò. Non licet Sacerdotibus Catholicis in Ecclesiis Hæreticorum, vel Schismaticorum Sacrificium Eucharisticum, vel divina Officia celebrare; Sacra Congregatio de Propaganda Fide 21. Maji 1627. *Censuit non debere Missionarios divina celebrare in Ecclesiis, in quibus Hæretici sua profana, & sacrilega exercitia habent, ut tamen Catholicis fiat satis, super altaribus portatilibus in privatis domibus positis sacrum peragendum esse.* Et 13. Augusti 1627. *Mandavit scribi Archiepiscopo Sadiensi ut provideat ne in Ecclesia Sancti Joannis de Cartola Diœcesis Cattamensis Catholici cum Græcis Schismaticis divina celebrent; nam quamvis altaribus diversis utantur, tamen propter Ecclesiæ identitatem est communicare cum Schismaticis in divinis.* Neque licet permittere Hæreticis, & Schismaticis, ut in nostris Ecclesiis celebrent, licet *amota prius sit petra sacrata.* Ex eadem Congregatione die 26. Septembris 1695.

Quartò. Non licet extra casum necessitatis Sacramenta ex Hæreticis recipere; est enim iis jurisdictionem tribuere, qua carent, atque eisdem ut veris Ecclesiæ Ministris honorem deferre. Hinc Sac. Congreg. Supremæ Inquisitionis die 26. Septembris 1668. definivit, non licere Catholicis Hollandiæ proles suas hæretico Ministro baptizandas offerre, nec cogantur mulctam 25. Florenorum fisco solvere; neque ex iis Calvinisticam cœnam sumere, quamquam animo eam quidpiam prophanum censerent. Die 20. Junii 1708., decrevit, Catholicis Armenis Alippi, non licere, ne quidem semel in anno sumere Communionem Eucharisticam à Sacerdotibus Armenis Schismaticis. Et 1709. die 28. Augusti, statuit, *Nullo modo licere ex Episcopo Schismatico Sacros Ordines suscipere, atque ordinatos ab hujusmodi Episcopis esse irregulares, & suspensos ab exercitio ordinum.*

Quintò. Non licet Schismaticorum funus comitari, ex Decreto 30. Martii 1628. neque operam suam cum iisdem conferre ad sepeliendum cadaver Schismatici vel Hæretici in Ecclesia Catholicorum, vel etiam Catholici juxta ritum Schismaticorum; ex Suprema Inquisitione Decret. 23. Jul. 1609. & 6. Novembris 1647. Nec denique, orare cum Schismaticis pro eorum defunctis: id enim est probare schisma ostendendo in eo, sive extra veram Ecclesiam esse spem æternæ salutis, atque honorem Schismaticæ sectæ deferre.

PARS II.

De Spe.

Quæst. I. **Q***Uid est Spes?*

Resp. Spes actualis est fiducia certa obtinendi beatitudinem æternam per media à Deo statuta: sive est actus, quo optamus, & certò expectamus à Deo per merita Christi beatitudinem æternam, seu possessionem Dei perfectam, & media illius assequendæ: eo quòd Deus sit summum nostrum bonum, auxiliator omnipotens, misericors & fidelis in promissis. Spes habitualis est habitus per se infusus actuum spei ex auxilio gratiæ elicitivus.

Hinc 1. Spes est actus virtualiter duplex, sive est actus æquivalens duobus actibus, quorum unus est tantùm desiderium efficax beatitudinis, seu amor Dei ut summi nostri boni; & alter est confidentia seu erectio voluntatis adversus difficultates in prosecutione beatitudinis occurrentes, fundata in auxiliis & promissionibus divinis. Ac proinde Spei duplex est objectum formale, seu motivum, unum totale constituens: nam motivum desiderii est Dei bonitas relativa, cujus possessio potest nos perfectè beare: motivum verò confidentiæ seu erectionis, est Dei virtus auxiliatrix, seu multiplex Dei perfectio, nempe benignitas, misericordia, omnipotentia, & fidelitas in promissis factis propter merita Christi. *In Spem vitæ æternæ, quam promisit qui non mentitur, Deus.*

Deus. Tit. 1. *Deus meus adjutor meus & sperabo in eum*. Pſalm. 17.

Hinc 2. Spei objectum materiale primarium eſt Deus poſſidendus, ſecundarium ſunt media ſalutis à Deo inſtituta, nempe gratia, & bona opera ex viribus gratiæ facta, ſine quibus Spes eſſet mera præſumptio: Item bona temporalia, quatenus per bonum uſum ex gratia Dei ad ſalutem conducere poſſunt: uno verbo, omnia, quæ in oratione Dominica continentur. Deum autem poſſidendum eſſe objectum primarium Spei, patet ex Gen. 15. ubi Deus dicit Abrahamo: *Ego ... merces tua magna nimis*. Et Joann. 3. *Nunc Filii Dei ſumus; & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt* (& videndo fruitivè amabimus.) *Et omnis qui habet hanc Spem in eo, ſanctificat ſe* &c. Unde S. Auguſt. lib. 22. de Civ. cap. 30. ait: *præmium virtutis erit ipſe, qui virtutem dedit, & qui ſe ipſum, quo melius & majus nihil poſſit eſſe promiſit*.

Hinc 3. Ad ſpem pertinet timor privationis gratiæ Dei, & ejus poſſeſſionis.

Dixi, *Certa*, ſcilicet ratione ſui, & quantum eſt ex parte Dei; quia nititur omnipotentia, miſericordia, & fidelitate Dei in promiſſis. Unde, ad Hebr. 6. dicitur, *Anchora animæ tuta ac firma*. Eſt tamen incerta reſpectu noſtri. Nam non ſumus certi de noſtra cooperatione, & perſeverantia ad ſalutem neceſſaria. *Neſcit hoc, utrùm amore, an odio dignus ſit: ſed omnia in futurum ſervantur incerta*, Eccli. 9. Hinc illud, ad Phil. 2. *Cum metu & tremore veſtram ſalutem operamini*. Poſſumus tamen & debemus ſperare perſeverantiam finalem: nam ad hoc ſufficit, quòd ſit certò futura conditionatè, nempè ſub hac conditione, ſi non defuerimus gratiæ Dei. Eſt autem certò futura ſub hac conditione; id enim docet Concilium Tridentinum ſeſſ. 6. cap. 13. ubi de perſeverantia finali loquens, ſic ait: *Nemo ſibi certi aliquid abſoluta certitudine polliceatur; tametſi in Dei auxilio firmiſſimam ſpem collocare & reponere omnes debent. Deus enim, niſi ipſi illius gratiæ defuerint, ſicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle & perficere*.

Quæſt. II. *An datur ſpeciale præceptum Spei?*

Reſp. Affirm. Conſtat 1. Ex Pſalm. 4. *Sperate in Domino*. Et 1. Petri 1. *Sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam*. Et 1. ad Timoth. 6. *Præcipe .... neque ſperare in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo*. 2. ex S. Auguſtino tract. 83. in Joan. *De Fide nobis quàm multa mandata ſunt, quàm multa de Spe*. 3. Quia Spes eſt medium ad ſalutem neceſſarium: *Spe enim ſalvi facti ſumus*, Roman. 8. Eſtque diſpoſitio neceſſaria in adulto ad juſtificationem obtinendam, ex Concil. Trid. ſeſs. 6. cap. 6. Deus autem præcepit omnia media ad ſalutem neceſſaria. Præterea Deus non vult ſalvare adultos ſine propria cooperatione, quæ non fit ſine Spe, per quam voluntas tendit in Deum ut ſuum ſummum bonum, & erigitur adversùs difficultates quæ reperiuntur in virtutum exercitio. 4. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Homo nullo umquam vitæ ſuæ tempore tenetur elicere actus Fidei, Spei & Charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium*.

Præceptum Spei obligat ad eliciendos ſuo tempore actus Spei, alioſque connexos, & ad adhibenda omnia media neceſſaria ad beatitudinem conſequendam; prohibetque præſumptionem, deſperationem, & incuriam ſalutis.

Quæſt. III. *Quandonam præceptum Spei obligat ad eliciendum actum Spei?*

Reſp. Obligat per ſe & ratione propriæ honeſtatis, 1. Initio uſus rationis, quando quis novit æternam beatitudinem, ad quam deſtinati ſumus; nam tunc debet tendere ad ſuam beatitudinem ac ſuum ſummum bonum; & rectè vitam ſuam inſtituere. 2. Quoties verſatur in periculo deſperandi, niſi actu Spei animum confirmet; nam eodem præcepto tenemur ſperare, & non deſperare. 3. Sæpe in decurſu vitæ, ut ſemper homo ſit bene diſpoſitus & corroboratus ad bonum faciendum & peccatum vitandum. 4. In periculo mortis: nam tunc præcepta, præſertim Deum immediatè ſpectantia, maximè urgent. Et tunc actus Spei neceſſarius eſt ad ſe confirmandum contra tentationes & dolores.

Obligat autem per accidens. Quando ex præcepto eliciendus eſt actus aliarum virtutum, ut orationis, pœnitentiæ &c. quæ ſine actu Spei exerceri nequeunt. 2. Quoties urget tentatio, quæ ſuperari non poteſt niſi animus corroboretur per actum Spei. 3. Actus Spei requiritur ad juſtificationem peccatoris adulti.

Quæſt. IV. *Quænam ſunt peccata Spei oppoſita?*

Reſp. Sunt deſperatio, præſumptio, & incuria ſalutis.

De-

Desperatio est diffidentia obtinendi beatitudinem, & media ad illam necessaria.

Præsumptio est inordinata fiducia obtinendi à Deo beatitudinem aliter quàm ipse statuit esse obtinendam. Est autem inordinata, 1. Cùm quis innititur propriæ virtuti & viribus, ut si præsumat obtinere gloriam ex solis viribus naturæ per opera naturalia, ut faciebant Pelagiani. 2. Cùm quis inordinatè innititur omnipotentiæ & misericordiæ Dei, ut si speret quæ Deus negare statuit, v. gr. beatitudinem sine bonis meritis, ut faciunt Calvinistæ: vel si statuat perseverare in peccatis quamdiu bene valet, sperans se acturum pœnitentiam in articulo mortis, ut faciunt peccatores multi. Præsumptio extenditur etiam ad tentationem Dei, de qua alibi.

Ad incuriam salutis pertinet ea animi abjectio, qua quis vellet bonis terrenis perpetuò frui.

Hæc peccata sunt per se mortalia, cùm sint opposita virtuti theologicæ; & graviter injuriosa Deo. *Ita duo occidunt animas, aut desperatio, aut perversa Spes*, ait Sanctus Augustinus serm. 87. de verb. evang. nov. edit.

Hinc mortale est. 1. Non velle efficaciter, nec optare possessionem Dei. 2. Deliberatè cupere perpetuò manere in hac vita, & magis amare bona creata, quàm possessionem Dei. 3. Ex nimio damnationis metu, & diffidentia de Dei gratia ac misericordia, absolutè cupere annihilari, vel numquam fuisse. 4. Desperare de obtinenda vita æterna, & venia peccatorum, emendatione vitæ, vel auxiliis gratiæ necessariis. 5. Sperare salutem sine bonis operibus ex gratia factis, vel ut debitum ob dotes, aut opera naturalia; aut veniam peccatorum sine pœnitentia. 6. Velle perseverare diu in peccatis ex spe misericordiæ divinæ, aut post lapsum in unum mortale multa alia committere, eo quòd æquè facile sit obtinere veniam multorum quàm unius, quasi Deus sua misericordia esset fautor criminum contra illud, ad Roman. 2. *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundùm autem duritiam tuam & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ &c.* Nam hæc & similia sunt divinæ bonitati, misericordiæ, vel potentiæ, vel gloriæ, vel providentiæ ac ordinationi, vel justitiæ graviter injuriosa.

ACTUS SPEI.

Summopere, mi Deus, tui visionem ac fruitionem in cælo desidero, quia tu es animæ meæ summum bonum & unica beatitudo: & confido me hac perfecta beatitudine fruiturum esse propter merita Salvatoris mei Jesu Christi, per bona opera ex ejus auxiliis facta: quia tu Deus es benignissimus, misericordissimus, potentissimus, & in promissis servandis fidelissimus, atque virtus mea auxiliatrix.

PARS III.

De Charitate.

CAPUT PRIMUM.

De natura Charitatis.

Quæst. I. QUid est Charitas?

Nota. Amor propriè dictus est affectus, quo voluntas adhæret bono præcisè quia bonum est. Dividitur in amorem Charitatis, & concupiscentiæ. Amor Charitatis seu benevolentiæ est ille, quo quis amat alterum propter ipsum, & bona illius tamquam bona illius, quia sibi complacet in illius persona propter propriam ejus perfectionem. Hic amor vocatur amicitiæ, quando persona amata similiter afficitur erga personam amantem. Amor concupiscentiæ est ille, quo quis amat seipsum, & bona sua tamquam sua, vel alium tamquam sibi bonum.

Resp. Charitas actualis, quæ præcipitur, est actus amoris benevolentiæ, quæ Deum supra omnia propter se, & nos ipsos, & proximum sicut nos ipsos propter Deum efficaciter amamus, ex Sancto Augustino libro 8. de Trinitate capite 8. *Ex una eademque Charitate Deum proximumque diligimus: sed Deum propter Deum; nos autem & proximum propter Deum.* Charitas verò habitualis est habitus per se infusus actuum Charitatis cum auxilio gratiæ elicitivus, seu permanenter habilitans ad actus Charitatis eliciendos.

Quare ex communi sententia, Charitatis objectum materiale primarium est Deus, secundarium nos ipsi & proximus. Nam eodem habitu Charitatis, quo Deum amamus, etiam nos ipsos & proximum propter Deum diligimus; quia creaturæ intellectuales beatitudinis capaces; sunt aliquid

ſpecialiter ad Deum pertinens ; & Charitas eſt perfecta amicitia cum Deo . Eſt autem perfectæ amicitiæ non ſolùm amare primariò eum , quocum primariò & per ſe contrahitur amicitia , ſed etiam ſecundariò & propter illum diligere ea , quæ ad ipſum pertinent. *Si diligamus invicem , Deus in nobis manet, & Charitas ejus in nobis perfecta eſt.* 1. Joann. cap. 4.

Objectum verò formale , ſeu motivum , eſt Deus ipſe, quatenus in ſe bonus ac perfectus , ſive infinita Dei bonitas abſoluta , quæ adæquatè ſumpta , eſt complexio omnium perfectionum poſſibilium , & infinitarum , ſive ipſum eſſe divinum abſolutè & in omni genere infinitè perfectum . Nam Charitas eſt amor benevolentiæ & amicitiæ erga Deum ; & per amorem amicitiæ amamus alterum propter ipſum , & volumus ei bonum , ut ejus bonum eſt , propter propriam ejus perfectionem. Hinc Charitas differt ab amore ſpei ſeu concupiſcentiæ , quo amamus Deum præciſe ut noſtrum ſummum bonum , ſeu quatenus nobis bonus eſt , & nos perfectè beare poteſt. Charitas verò eſt amor benevolentiæ & amicitiæ , quo amamus Deum, quia in ſe bonus eſt , ſeu propter ſuam infinitam amabilitatem: cùm enim Charitas ſit virtutum omnium præſtantiſſima, debet habere motivum omnium præſtantiſſimum , ideòque Deum ipſum prout eſt in ſe.

Quæſt. II. *Quænam bona Deo velle debemus?*

Reſp. Deo velle debemus bona tum intrinſeca , tum extrinſeca . Bona Dei intrinſeca ſunt omnes perfectiones poſſibiles infinitæ ; quas Deus habet in ſe . Bonum Dei extrinſecum eſt gloria ejus extrinſeca , quæ conſiſtit in manifeſtatione ejus perfectionum, & in eo quòd perfectè cognoſcatur , colatur , laudetur, & ametur à creaturis . Itaque cùm amare ſit velle bonum , amare Deum eſt illi hæc omnia bona velle, ſcilicet velle illi per modum complacentiæ ac gaudii , omnes perfectiones infinitas , quas habet ; velle per modum deſiderii, ſeu optare efficaciter, & quantum in nobis eſt , efficere , ut à nobis & omnibus creaturis cognoſcatur , laudetur , colatur , & perfectè ametur.

Quæſt. III. *An Charitas eſt virtus omnium excellentiſſima?*

Reſp. Affirmat. Conſtat ex 1. ad Cor. 13. *Major autem horum eſt Charitas* . Et , ad Coloſſenſ. 3. *Super omnia Charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis.* Ratio eſt, quia habet objectum & motivum omnium perfectiſſimum, attingitque Deum modo perfectiſſimo, nempe propter ſeipſum.

Quæſt. IV. *Quinam ſunt Charitatis actus proprii & eliciti?*

Reſp. Sunt amor , benevolentia , affectus unionis, complacentia de perfectionibus divinis , deſiderium ejus gloriæ &c. odium & dolor circa malum bono divino contrarium ut tale, ſcilicet peccatum.

CAPUT II.

De Præcepto Charitatis.

ARTICULUS PRIMUS.

De Præcepto Charitatis erga Deum.

Quæſt. I. AN *extat præceptum Charitatis erga Deum, & ad quid obligat?*

Reſp. 1. Extat præceptum amoris Dei ſpeciale, & ab aliis omnibus diſtinctum . Conſtat, 1. Ex Matth. 22. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo , & in tota anima tua , & in tota mente tua . Hoc eſt maximum & primum mandatum* . At mandatum quod eſt primum & maximum , eſt ſanè præceptum ſpeciale & ab aliis diſtinctum, & quidem primò & per ſe maximè datum, ita ut cætera omnia præcepta eo fine dentur, ut hoc ex omni parte perfectè obſervetur, juxta illud , 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti Charitas.*

2. Ex SS. Patribus. Pro omnibus ſit S. Auguſt. qui, lib. 1. Confeſs. cap. 5. ait : *Quid tibi ſum ipſe , ut amari te jubeas à me , & niſi faciam iraſcaris mihi , & mineris ingentes miſerias? Parva ne ipſa eſt: ſi non amem te?*

3. Ex propoſitione damnata ab Alexandro VII. ſupra cit. & ex hac ab Alexandro VIII. damnata ut hæretica : *Sufficit ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretativè : hinc homo non tenetur amare neque in principio , neque in decurſu vitæ ſuæ mortalis* . Quæ propoſitio fuerat jam ante à S. Facultate Muſſipontana ſpeciali decreto damnata.

4. Quia cùm Deus ſit objectum ſummè amabile propter ſe , & finis ultimus rerum omnium , non potuit ſapienter non præcipere creaturæ amoris capaci & liberæ , ut ſeipſum ſupra omnia propter ſe amet. Præterea (ut ait S. Thomas) id quod eſt finis, per ſe debitum eſt, cùm habeat rationem boni

per

per se. At Charitas Dei est finis omnium præceptorum, cùm Deum tamquam finem attingat immediatè & modo perfectissimo, nempe supra omnia propter se ipsum, & ut in se est: Ergo est per se maximè debita.

Resp. 2. Hoc præceptum, prout est affirmativum, obligat ad eliciendum certis temporibus actum internum supernaturalem amoris Dei supra omnia propter se: ut constat ex illis verbis, *Diliges ex toto corde*, in sensu proprio significantibus internum dilectionis affectum, qui (ut exponunt Patres & Doctores) sit amor benevolentiæ efficax & appretiativè summus, vi cujus homo Deo, utpote summè amabili, ac bono, adhæreat supra omnia propter se, ipsi omnia bona velit, & faciat ea quæ Deus ab illo saltem graviter exigit, se suamque beatitudinem & cætera omnia ad Dei gloriam referat, malitque privari omni bono creato, & pati omne malum, quàm Deum offendere saltem graviter.

Itaque amor, qui primo & maximo mandato præcipitur, debet esse. 1. Internus, verus, ac propriè dictus, ut patet ex his verbis præcepti, *Diliges ex toto corde*.

2. Debet esse appretiativè summus in adhæsione, ita ut Deum plus amemus quàm nos ipsos & creaturas omnes, malimusque privari omni bono creato, & pati quodvis malum, quàm Deum offendere saltem graviter. Constat 1. Ex Patrum ac Theologorum & totius Ecclesiæ consensu. 2. Ex his verbis præcepti, *Ex toto corde, & in tota anima tua, & in tota mente tua*: in quo sensu explicantur à Sancto Augustino libro 1. de moribus Ecclesiæ cap. 11., ubi ait: *Summum bonum, quod etiam optimum dicitur, non modò diligendum esse nemo ambigit, sed ita diligendum, ut nihil ampliùs diligere debeamus; idque significatur & exprimitur ex eo quod dictum est:* Ex tota anima, & ex toto corde, & ex tota mente. Tum ex Matth. 10. *Qui amat Patrem aut Matrem plus quàm me, non est me dignus*. Et, *Qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus*. Et ad Rom. 8. *Quis nos separabit à Charitate Christi? Tribulatio? An angustia? An fames? An nuditas? An periculum? An persecutio? An gladius .... Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à Charitate Dei*. 3. Quia hunc amorem exigit summa ac infinita excellentia bonitatis divinæ. Enimverò cùm Deus sit per suam essentiam infinitè bonus & perfectus in omni genere excellentiæ, atque finis ultimus rerum omnium, ideoque infinitis titulis magis diligendus quàm quodlibet aliud bonum; nulla creatura potest ei affectu & adhæsione præferri aut æquari, sine gravi ejus injuria ac contemptu. Præterea amor qui à Deo præcipitur, debet esse proportionatus Deo summè bono, & amabili: at talis non esset, si Deus non plus amaretur quàm quælibet creatura, quæ præ Deo nihil est. Igitur cùm amabilitas sit mensura amoris, utpote ejus motivum, summa amabilitas exigit amorem summum appretiative.

3. Amor Dei præceptus debet esse efficax & universalis in suis effectibus, hoc est, debet ita voluntatem afficere ac disponere, ut semper sit parata ad servanda omnia præcepta, & vitandum omne peccatum, saltem mortale. Unde amor ille Dei continet propositum saltem virtuale efficax servandi omnia alia præcepta: Nam amor ille non est solùm complacentia de divinis perfectionibus, sed etiam amor seu affectus voluntatis efficax, efficaciter movens ad facienda ea, quæ Deo placent, & ipse exigit saltem graviter, & ad vitanda ea quæ ei displicent: amor enim qui præcipitur, est amor *ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota fortitudine*, ut habetur Deuter. 6. qui sanè amor est efficacissimus. Amare autem efficaciter est, bonum velle & facere amato, nec eum offendere saltem graviter. Præterea amor non potest esse appretiativè summus, nisi Deus & ejus amicitia præferatur omni bono creato, ità ut malimus omne bonum creatum amittere, & quodvis malum pati, quàm Deum offendere graviter, & ejus amicitiam amittere; ideòque efficaciter parati simus ad nullum præceptum saltem in re gravi umquam violandum. Quare præceptum Charitatis obligat ad Dei amorem tum affectivum, tum effectivum, & ad servanda omnia alia præcepta, ut constat ex Joann. 4. *Si diligitis me, mandata mea servate .... Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me*. Et, 1. Joan. 5. *Hæc est Charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus*. Hinc transgressiones aliorum præceptorum sunt etiam communi ratione contra Charitatem, ejusque habitum destruunt, si sint in re gravi.

4. Amor Charitatis erga Deum debet esse purus in suo motivo. Nam ejus motivum est Deus ipse absolutè ac in se spectatus; seu

seu Deus ut est in se infinitè bonus ac perfectus; sive est ipsa Dei amabilitas infinita & bonitas absoluta, ita ut Deus super omnia ametur propter seipsum, seu quia in se bonus ac perfectus est. Ita Theologi communiter. *Prob.* 1. ex Sancto Augustino, qui libro 1. de Doctrina Christiana capit. 27. ait, Deum diligendum esse propter seipsum. Et lib. 8. de Trinitate capit. 8. *Ex una eademque Charitate Deum proximumque diligimus, sed Deum propter Deum.* Et in Psalmum 53. *Deus noster laudetur voluntate, ametur Charitate; gratuitum sit, quòd amatur & quòd laudatur. Quid est gratuitum? Ipse propter se, non propter aliud.* Ex Sancto Bernardo libro de diligendo Deo, ubi ait: *Causa diligendi Deum Deus est, modus sine modo diligere . . . . . Non sine præmio diligitur Deus, etsi absque præmii intuitu diligendus sit. Vacua nempe vere Charitas esse non potest, nec tamen mercenaria est . . . . verus amor præmium non requirit, sed meretur.* Et Epistola 11. *Est qui confitetur Domino quoniam potens est, & timet sibi: & est qui confitetur quoniam sibi bonus est: & item qui confitetur quoniam simpliciter bonus est. Primus servus est, & timet sibi: secundus mercenarius est, & cupit sibi: tertius filius, & defert Patri. Itaque & qui timet, & qui cupit, uterque pro se agunt. Sola quæ in filio est Charitas, non quærit quæ sua sunt.* Et ex Sancto Thoma 2. 2. quæst. 17. art. 8. & quæst. 23. art. 5. ad 2. ubi ait: *Charitate diligitur Deus propter seipsum. Unde una sola ratio diligendi attenditur principaliter à Charitate, scilicet divina bonitas, quæ est ejus substantia.* Et articulo 6. *Fides, & spes attingunt quidem Deum, secundùm quod ex ipsa provenit nobis vel cognitio veri, vel adeptio boni: sed Charitas attingit ipsum Deum, ut in ipso sistat, non ut ex eo aliquid nobis proveniat.* 2. Ex ipsa Ecclesiæ doctrina tradita in catechismis, in quibus Charitas definitur, Virtus, per quam amamus Deum super omnia, & proximum sicut nos ipsos propter Deum. Ergo Charitatis motivum est Deus simpliciter, ideòque absolutè & in se consideratus. 3. Quia Charitas est amor benevolentiæ & amicitiæ erga Deum. At per amorem amicitiæ amamus alterum propter ipsum, & volumus ei bonum ut ejus bonum est, propter propriam ejus perfectionem. Et verò quis putet se ab alio amari ut amicum, si sciret se solùm ab eo amari, quia ei bonus ac benignus est? Præterea Charitas, cum sit virtutum omnium præstantissima, debet habere motivum omnium præstantissimum, ideòque Deum ipsum prout est in se.

Equidem debemus etiam amare Deum ut nostrum summum bonum, quod nos perfectè beare potest. At hic amor non est amor Charitatis, sed spei, nec sufficit; nam tenemur insuper Deum supra omnia amare propter se, seu quia est in se infinitè bonus ac perfectus, atque nos ipsos & beatitudinem nostram referre ad ejus gloriam; & hic est proprius actus Charitatis: *Est enim Charitas amicitia honesta, qua amicus ametur propter se*, ait Toletus. Et ita docet S. Thomas 2. 2. quæst. 17. art. 8. ubi ait: *Perfectus quidem amor est, quo aliquis secundùm se amatur, utpote cui aliquis vult bonum, sicut homo amat amicum. Imperfectus amor est, quo quis amat aliquid non secundùm ipsum, sed ut illud bonum sibi ipsi proveniat; sicut homo amat rem, quam concupiscit. Primus autem amor pertinet ad Charitatem, quæ inhæret Deo secundum seipsum. Sed spes pertinet ad secundum amorem.* Quare Filiucius ex illis docet, esse mortale diligere Deum principaliter propter beatitudinem, ita ut si hæc deesset, Deus non diligeretur supra omnia. Licitum est tamen ac bonum, diligere Deum propter mercedem æternam tanquam finem minùs principalem.

Resp. 3. Hoc præceptum, prout est negativum; prohibet pro quolibet tempore omnem generaliter Dei offensam, ita ut omnia peccata mortalia sint contra Charitatem, ejusque habitum destruant; nam per quodlibet peccatum mortale creatura præfertur Deo super omnia diligendo: specialiùs tamen & magis directè vetat odium Dei.

Quæst. II. *An tenemur etiam amare Deum super omnia intensivè, seu cum majore intensione, vehementia & conatu, quàm omnes creaturas?*

Resp. Communiter negant Theologi. Quia intensio est Charitatis perfectio solùm accidentalis, & sine majori illa intensione servatur præceptum de ordine Charitatis, eo modo, qui satis fit, ut Charitas erga Deum sit re & opere efficacior, quàm amor cujuslibet objecti. Quod autem præcipuum est in Charitate, est ut efficax erga Deum, qui affectu & opere propter se præferatur omnibus creaturis. Præterea cùm Deus amatur appretiatione summa, amatur modo actum amoris constituente in gradu excellentiæ, ad quem nullus pertingere potest amor erga

crea-

creaturam ordinatus, etiamsi infinita intensione amaretur: & sic tunc Deus amatur modo proportionato suæ excellentiæ, ideoque modo sufficiente ad impletionem præcepti.

Præceptum autem diligendi Deum ex toto corde intelligunt de totalitate appretiationis, non intensionis. Appretiatio verò consistit non in vehementia & conatu affectus, sed in libera præelectione & prælatione.

Certè quando affectus erga creaturam actu obsistit amori Dei appretiativè summo; tunc opus est maximo conatu voluntatis, ut Deus supra omnia ametur.

Quæst. III. *Quandonam præceptum Charitatis obligat ad amandum Deum?*

Resp. Sub mortali obligat per se ad eliciendum actum internum amoris Dei supra omnia propter se. 1. Ubi primùm, moraliter loquendo, quis rationis usum adeptus est, & habet sufficienter Dei notitiam, quam quidem tunc quisque sibi comparare tenetur. *Ita S. Thomas 1. 2. quæst. 89. art. 6. Toletus, Layman, & alii multi.* Nam recta ratio dictat, creaturam rationalem, ubi primum, moraliter loquendo, capax est cognitionis & amoris Dei, eum debere amare ut rerum omnium finem ultimum, propter quem facta sunt omnia, & ad quem proinde omnes se suaque omnia ac totum vitæ cursum referre debent, & consequenter Deum super omnia propter se amare, atque implere debere primum & maximum mandatum. Præterea quando præcepta non determinant tempus, censentur obligare pro præsenti, seu primo quoque tempore, quo commodè impleri possunt: alioqui posset quis semper in futurum usque ad mortem suam differre eorum observationem, & sic eludere præcepta. Unde Cajetanus & Navarrus dicunt teneri omnes hoc omissionis peccatum confiteri, in dubio an tunc actum Charitatis elicuerint, necne.

2. In quovis probabili periculo mortis, quamvis Sacramenta suscepta sint. *Ita communiter.* Tum quia hic actus sæpiùs ratione sui præceptus est, & tempus maximè necessarium est articulus mortis. Tum quia homo instante termino viæ tenetur perfectè tendere in finem suum ultimum. *Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur*, ad Rom. 14.

3. Quando est periculum labendi in mortale, nisi actus amoris eliciatur; & ingruit gravis tentatio, quæ non putetur posse aliter superari: nam ex Charitate Dei tenemur ejus offensam vitare, & media ad hoc necessaria adhibere.

4. Sæpissimè in decursu vitæ, ut satis patet tum ex natura Charitatis, quæ est finis omnium præceptorum & actionum; & quæ (ut ait S. Augustinus in Psalm. 121.) vacare non potest in anima amantis: nam Charitas est amicitia quædam cum Deo; amicitiæ autem divinæ ratio, Deique bonitas infinita exigit, ne diutiùs amorem erga Deum differamus, & raro eliciamus, sed ut quamprimùm possumus, & sæpissimè in vitæ curriculo Deum amemus. Tum ex verbis præcepto additis, quibus Deus jubet illud ferè semper habere in mente, videlicet ut actus amoris sæpissimè eliciatur, Deuter. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis, sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, & ostiis domus tuæ:* Et verò nullus est habens jus exigendi ab alio amorem, qui petat ut semel tantùm aut raro ametur; sed is exigit potiùs, ut sæpe affectu effectuque ametur. Ergo à fortiori jure Deus amoris erga se actum sæpiùs tota nostra vita iteratum à nobis exigit. Præterea omissio amoris Dei per tempus notabile includit quemdam contemptum divinæ amicitiæ. Hinc ab Innocentio XI. damnatæ sunt hæ propositiones. 6. *Probabile est, ne singulis quidem rigorosè quinquenniis per se obligare præceptum Charitatis erga Deum.* 7. *Tunc solùm obligat quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus.*

Quoties autem intra annum obliget per se, non potest facilè determinari. Scotus putat adultos obligari ad illum actum singulis diebus Dominicis & festis. Quam opinionem, ait Cardenas noster non esse contemnendam, quia cùm constet hunc actum frequenter in vita eliciendum esse, & tempus definiendum sit ex judicio prudenti; videtur prudens designatio temporis esse dies cultui divino dicatus; cultus enim optimus est actus Charitatis, ut docet S. Augustinus. Idem Cardenas asserit esse mortale, si intra mensem integrum omittatur. Suarez verò lib. 1. de orat. cap. 30. docet divina præcepta affirmativa, ut Charitatis, & similia,

obligare, ut actus eorum non multo tempore differantur ; in particulari autem judicare quando fit nimia dilatio, vel quæ fit debita frequentia, prudenti arbitrio relictum videri ex natura rei.

Obligat verò ex virtute Religionis, quando quis culpæ mortalis conscius, deficiente confessario, tenetur celebrare, vel Sacramentum quodvis conficere, aut suscipere. Nam tunc obligatur ad actum contritionis perfectæ, quæ includit actum Charitatis. Requiritur etiam hic actus ad justificationem extra Sacramentum.

Ex dictis collige, parentes & parochos graviter teneri suos docere obligationem & modum eliciendi actus Fidei, Spei, & Charitatis: Confessarios verò teneri curare, ut pœnitentes in mortis periculo hos actus eliciant.

Nota. Ex Delugo, præcepta Fidei, Spei, & Charitatis sunt in aliquo sensu supernaturalia, & in aliquo etiam sensu naturalia. Sunt supernaturalia tum ex parte objecti, tum ex parte suorum actuum: nam impleri nequeunt nisi per actus supernaturales, quatenus Deus elevavit hominem ad finem supernaturalem, per tales actus supernaturales consequendum. Sunt verò naturalia ex parte obligationis, quia ex suppositione quòd Deus elevaverit hominem ad finem supernaturalem consequendum per actus supernaturales ; eo ipso absque alio novo præcepto & ex natura rei obligatur homo ad eliciendos actus supernaturales necessarios ad finem illum obtinendum: nam ex obligatione diligendi Deum & seipsum, obligatur ad comparandum finem illum adeo sublimem ac perfectum, & consequenter ad adhibenda media necessaria ad talem finem. Quare Lex naturalis ad tales supernaturales actus obligat in hypothesi elevationis: in statu autem naturæ puræ esset obligatio amandi Deum super omnia propter se actu naturali.

Quæst. IV. *An ex præcepto Charitatis tenemur omnes actiones nostras referre ad Deum?*

Resp. Affirm. Prob. 1. Ex S. Augustino lib. 1. de Doctrin. Christ. cap. 22. ubi ait: *Hæc regula dilectionis divinitùs constituta est:* Diliges proximum sicut te ipsum ; Deum verò ex toto corde, & ex tota anima & ex tota mente, *ut omnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas, à quo habes ea ipsa, quæ confers. Cùm autem ait*, toto corde, tota anima, tota mente, *nullam vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare debeat*. 2. Ex S. Thom. 1. 2. quæst. 100. art. 10. ad 2. ibi: *Sub præcepto Charitatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde: ad quod pertinet, ut omnia referantur in Deum: & ideo præceptum Charitatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum*. 3. Quia ex præcepto Charitatis tenemur amare Deum, ut finem ultimum rerum omnium, & Deus non amatur ut finis ultimus rerum omnium, nisi omnia in ipsum referantur.

Porrò omnes actiones nostras generatim ad Deum ex affectu Charitatis referre tenemur tunc tantùm, cum urget præceptum amandi Deum propter se ut finem ultimum rerum omnium. Nam præceptum Charitatis non obligat ad referendum omnes actiones & omnia in Deum, nisi obligando ad amandum Deum propter se ut finem ultimum rerum omnium. Quare non tenemur omnes omnino actiones singillatim elicere ex motivo seu affectu Charitatis, alioqui omnia opera infidelium, imò & fidelium in statu peccati manentium essent peccata, quod est error ab Ecclesia damnatus: item actus, quo quis detestatur peccatum præcisè ob metum pœnalem, esset malus, quod repugnat cum Conc. Trident. sess. 7. can. 8. & sess. 14. cap. 4. tum Sanctus Augustinus qui in Psalm. 27. ait: *Ille timor nondum castus præsentiam Domini & pœnas timet, timere facit, non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet, ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est & iste timor, utilis est*. Præterea Alexander VIII. damnavit has propositiones: 10. *Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, merè ut cœlestem obtineat gloriam, non est recta, nec placens Deo*. 11. *Omne, quod non est ex Fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est*. Denique actus eliciti ex motivo aliarum virtutum sunt boni ac liciti, alioqui non essent actus virtutis. Et evidens est, omne bonum honestum esse honestè diligibile propter se præcisè. Quid enim magis rationi consentaneum est, quàm amare quæ sunt rationi & naturæ rationali consentanea qua talia?

Tamen dum non referimus ex affectu Charitatis actiones nostras ad Deum, tunc tenemur eas ad ejus gloriam referre virtualiter, seu implicitè, & ex intentione seu natura operis (ut ajunt) agendo scilicet ex motivo alicujus virtutis & honestatis. *Prob.* 1. Ex 1. ad Cor. 10. *Sive manducatis, sive*

bibi-

bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.

Id esse præcepti satis indicat verbum imperativum, *Facite*, quod in sensu proprio sonat imperium seu mandatum, dum materia id patitur, & docet S. Thom. in epist. ad Colossens. cap. 3. ubi ait: *Quidam dicunt quod hoc est consilium, sed hoc non est verum.* 2. Ex S. August. in Psalm. 65. *Quo fine facias, vide. Si eò id facis ut tu glorificeris, hoc prohibuit: si autem ideo ut Deus glorificetur, hoc jussit.* Et, ex S. Basil. in Reg. interrogat. 195. ubi ait. *Omnia propter Deum ex Dei mandato facienda.* Idem docent alii Patres. 3. Quia debemus Deo omnes actiones nostras ex titulo creatoris, ac redemptoris, & vi supremi ejus dominii, ex quo omnes actus nostri magis debentur Deo, quàm cuivis Domino temporali opera servi. Ergo omnes actus nostri debent ad Dei obsequium referri, saltem ex natura operis. 4. Quia (ut aliàs probatum est,) semper tenemur agere propter finem honestum, ideoque ex motivo alicujus virtutis. At omnis honestas & actus virtutis ex natura sua refertur & ordinatur ad Deum tamquam ad regulam, fontem ac finem omnis honestatis, & ex se tendit ad Dei gloriam, cùm sit conformis ejus voluntati, eique placeat.

ACTUS CHARITATIS.

Domine Deus, te ex toto corde meo & super omnia diligo, quia tu Deus es ob infinitas perfectiones tuas omni & summo amore dignissimus. Proximum quoque meum sicut meipsum propter te diligo.

ARTICULUS II.

De Præcepto Charitatis erga proximum.

Quæst. I. *An datur præceptum diligendi proximum, & ad quid obligat?*

Resp. 1. Extat præceptum speciale diligendi proximum non tantùm actu externo, sed etiam interno, & amore benevolentiæ, quo ei velimus bonum quatenus ejus bonum est. Constat ex Matth. 22. *Secundum autem (mandatum) simile est huic: Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Et Joan. 15. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos.* Et 1 Joan. 4. *Hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.* Dilectio autem est affectus voluntatis, quo volumus bonum personæ amatæ. Hinc Innocentius XI. damnavit has propositiones. 10. *Non tenemur proximum diligere actu interno, & formali.* 11. *Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.*

Resp. 2. Hoc præceptum complectitur omnes creaturas rationales ejusdem nobiscum beatitudinis capaces. Nam ii omnes & soli Charitate divina amari possunt & debent, quibus debemus & possumus propter Deum velle summum bonum beans, in cujus communicatione & capacitate fundatur dilectio Charitatis. Ac proinde complectitur omnes Angelos ac homines beatos, animas in purgatorio detentas, & omnes homines viatores, sive sint justi, amici, consanguinei, Catholici; sive peccatores, inimici, extranei, & infideles: sunt enim hi omnes nobis proximi communione capacitatis ejusdem beatitudinis ac hæreditatis æternæ, quam jam beati possident, & ad quam alii destinantur, & quam possunt consequi quamdiu in via sunt. Ideoque amandi sunt amore benevolentiæ, tendentis ad unionem, quæ intercedere debet inter fratres & cohæredes. Unde tenemur omnes omnino homines in universali amare, nullo excepto; in particulari vero hos determinatè, quibus opitulari debemus, vel in quos odium deponi nequit, nisi sigillatim actu interno diligantur.

Hinc soli dæmones & homines jam damnati excipiuntur: quia Charitas est amor benevolentiæ, quo volumus præcipuè beatitudinem æternam, & quæ ad eam conducere possunt. At hoc non licet damnatis velle: nam amor ille repugnat Charitati erga Deum, qua approbamus ejus justitiam, inquit S. Thom. quæst. 25. art. 11.

Resp. 3. Hoc præceptum, ut affirmativum, obligat ad amandum proximum propter Deum amore benevolentiæ affectivo & effectivo, sicut nos ipsos amamus, non quidem secundùm omnimodam æqualitatem, sed secundùm similitudinem, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 44. art. 7. ubi ait: *Cum dicitur, sicut teipsum, non est intelligendum quantum ad hoc quod aliquis proximum sibi æqualiter diligat, sed similiter sibi;* ita ut idem bonum proximo velimus, & ei quantùm possumus procuremus in necessitate, quòd tenemur nobis velle, & rationabiliter volumus: & quidem principaliter beatitudinem æternam, ac media ad eam assequendam necessaria; secundariò autem bona tem-

temporalia necessaria, ad vitam corporalem convenientem, & quatenus ex auxilio gratiæ ad salutem conducunt; eaque quantùm possumus, ei procuremus in ejus necessitate. *Velle debemus, ut omnes nobiscum diligant Deum, & totum quod vel eos adjuvemus, vel adjuvemur ab eis, ad unum illum finem referendum est*, ait S. August. lib. 1. de Doctrina Christian. cap. 29. Et lib. 1. de morib. Ecclesiæ, cap. 26. postquam hoc præceptum retulit, sic prosequitur: *Te autem ipsum salubriter diligis, si plus quàm te diligis Deum. Quod ergo agis tecum, id agendum cum proximo est, hoc est, ut ipse etiam perfecto amore diligat Deum. Non enim eum diligis tanquam te ipsum, si non ad id bonum, ad quod ipse tendis, adducere satagis.*

Obligat autem ad eliciendum sæpe in vita actum internum amoris supernaturalis erga proximum propter Deum, & ad exercendum externum seu effectivum amorem, positum in opitulatione proximi, sive spirituali, sive corporali: nam amare est bonum velle & facere cùm possis, juxta illud, 1. Joann. 3. *Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere, & veritate.* Præterea internus amor proximi præceptus est in bonum ac utilitatem proximi; at non potest prodesse proximo, nisi per beneficia & auxilia.

Dixi, *propter Deum*, hoc est, quia ad Deum pertinet ut imago ejus, ut capax dilectionis, & possessionis ejus, ut ab ipso creatus, redemptus &c. ita ut Deum in ipso amemus &c. & quia id Deo summè bono & amato placet. *Propter hoc ex Charitate diligere debemus alios, quia sunt nobis proximi & secundùm naturalem Dei imaginem & secundùm capacitatem gloriæ*, ait Sanctus Thom. 2. 2. quæst. 44. art. 7. Nam amare proximum propter aliquam utilitatem temporalem, vel quodvis aliud motivum naturale, non est actus Charitatis. *Si quis quemlibet amat, sed propter Deum non amat, Charitatem non habet*, ait S. Gregor. homil. 38. in Evangel. Et S. Aug. lib. 1. de Doctrina Christiana, cap. 27. ait: *Omnis homo in quantum homo est, diligendus est propter Deum, Deus verò propter seipsum.* Et, lib. 2. cap. 7. *In eo se exercet omnis divinarum scripturarum studiosus, nihil in eis aliud inventurus, quàm diligendum esse Deum propter Deum, & proximum propter Deum: & illum quidem ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligere: proximum verò tamquam seipsum, id est, ut tota proximi, sicut etiam nostri, dilectio referatur in Deum.* Et verò debemus diligere alios, sicut Christus nos dilexit, ex Joann. 15. supra citat. Christus autem omnes dilexit propter Deum.

Hinc objectum formale seu motivum Charitatis ergo proximum est infinita Dei bonitas absoluta, seu amabilitas, quæ sicut movet ad amorem Dei, movet quoque ad amorem proximi propter Deum; eo quod ad Deum pertineat, & Deus amet omnes homines, etiam peccatores, quamdiu sunt in via, volendo illis summi boni, nempe sui ipsius fruitionem, eis conferendo media ad eam assequendam sufficientia, aliaque bona, velitque ut omnes amemus.

Resp. 4. Hoc præceptum, quatenus est negativum, vetat pro quovis tempore odium, & omnes actus oppositos amoris benevolentiæ, ne scilicet proximo unquam velimus, optemus, inferamus malum spirituale, nec etiam temporale, saltem ut ipsius malum, & sine justa causa & authoritate. Quod addo, quia ex justa causa & authoritate potest inferri malum temporale proximo ob finem bonum, v. gr. aliqua punitio à superiore correctionis causa, vel à judice ob crimina ex motivo justitiæ. Hinc nunquam licet odisse ullum hominem, quantumvis improbum, ex displicentia personæ, ei optando malum quatenus ejus malum est, aut gaudendo de ejus malo vel dolendo de ejus bono ut ejus bonum est.

(*) Authoris assertio magis, ac magis confirmatur ex tribus ab Innocent. XI. damnatis Propositionibus, quarum proscriptione demonstratur nos nequidem indirectè posse malum proximo optare, aut de ejusdem malo gaudere. 13. ita se habet: *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, & desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.*

14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas.*

15. *Licitum est filio gaudere de parricidio Parentis à se in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias indè ab hæreditate consecutas.*)

Duæ

Duæ autem sunt regulæ generales duplicis hujus præcepti à Scriptura traditæ, & lumine naturali notæ. 1. Pro affirmativo: *Omnia quæcumque vultis* (rationabiliter) *ut faciant vobis homines, & vos facite illis; Hæc est enim Lex & Prophetæ*, Matth. 7. 2. Pro negativo: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*, Tob. 4. Hinc S. Augustinus, lib. de vera relig. cap. 46. ait: *Ea est regula dilectionis, ut quæ sibi vult bona provenire, & illi velit; & quæ accidere sibi mala non vult, illi nolit. Hanc voluntatem erga omnes homines servat.*

Quæst. II. *An tenemur diligere inimicos, id est, eos qui nos, vel nostros oderunt, vel aliqua injuria affecerunt?*

Resp. 1. Præceptum Charitatis erga proximum obligat etiam erga inimicos, perinde ac si tales non essent. *Ita omnes*. Quia nihilominus sunt verè proximi, utpote ejusdem nobiscum æternæ beatitudinis capaces, per quam capacitatem nobis societate quadam conjunguntur. Quare tenemur eos non solùm non odisse, sed etiam positivè diligere amore effectivo, non quidem ut sunt inimici, sed ut sunt homines beatitudinis capaces, & quia Deus vult ut illos amemus. Et constat etiam ex Matth. 5. *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos; & orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Quæ verba juxta Ecclesiæ & Patrum interpretationem, continent verum præceptum, quod est etiam juris naturalis, *Grave præceptum, sed grande præmium*; Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus vos. *Audisti opus, expecta mercedem:* ut sitis (inquit) filii Patris vestri, qui in cœlis est. S. August. sermon. 317. alias 92. de diversis.

Resp. 2. Ex Charitate obligamur erga inimicos generatim ad ea omnia, ad quæ tenemur erga proximum modo supra explicato; siquidem sunt verè proximi nostri. Speciatim verò tenemur. 1. Omne in illos odium, ac vindictæ affectum rejicere ac deponere; atque omnes offensas ex corde iis remittere, ita ut ob offensam illis non malè velimus, sed ea non obstante semper parati simus iis exhibere debita internæ dilectionis signa, etsi veniam non petant, imò in odio contra nos persistant, ex Matth. 6. *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Et, Eccli. 10. *Omnis injuriæ proximi ne memineris; & nihil agas in operibus injuriæ.* Unde nunquam licet iis velle malum, ut eorum malum, nec de malo ut eorum malo gaudere, vel de eorum bono ut eorum bono dolere: hæc enim sunt odii actus. *Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina ejus ne exultet cor tuum, ne fortè videat Dominus, & displiceat ei.* Prov. 24. *Si de prosperitate affligitur, & de calamitate se odientis lætatur, constat quòd non amat*, ait S. Gregor. lib. 22. in Job. cap. 6. Neque licet à Deo vel hominibus vindictam injuriæ expetere ex displicentia personæ, multò minus eam sumere. *Benedicite persequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere .... nulli malum pro malo reddentes.* Ad Rom. 12.

2. Tenemur eos non excludere ab actu interno Charitatis, quem erga proximum elicimus, sed eos in eo generatim includere; imò in particulari hos numero ac determinatè diligere, quoties periculum est ne ob gravem injuriam acceptam eos oderimus, eisque malum optemus, ut sæpe contingit, nisi illud odium actu amoris & oratione cohibeatur; nam tunc ille amor est medium necessarium ad servandum præceptum.

3. Tenemur inimicis ex interno affectu præstare communia dilectionis signa, & beneficia: quæ alii ejusdem status & conditionis præstare solemus: qualia quæ Christiano debentur à quovis Christiano, concivi à concive, cognato à cognato, pauperi à divite, superiori à subdito &c. *Ita communiter cum S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 25. *art.* 9. Nam tenemur inimicos diligere, eis benefacere, & pro eis orare, in particulari quidem quando occurrit necessitas; & in communi extra casum necessitatis, quando scilicet alios homines in communi amamus, vel aliis hominibus benefacimus, aut pro eis oramus in communi, etiam absque obligatione. Hinc non licet inimicum excludere à communibus orationibus, vel eleemosynis, à resalutatione, à responsione ad interrogata, mercium expositarum venditione &c. Nam talis exclusione esset vindicta privato illicita, & in talibus circumstantiis signum odii præbens scandalum; ideoque de se adversatur Charitati, & quidem graviter.

Specialia autem benevolentiæ signa, & beneficia non tenemur eis præstare, per se loquendo, nisi iis indigeant, sed solùm esse parati ad præbendum quando egebunt.

Quia

Quia præceptum de exhibenda benevolentia non obligat pro omni tempore, sed tantùm in casu indigentiæ proximi, juxta illud, Prov. 25. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum ... & Dominus reddet tibi.* Enimverò ex præcepto Charitatis non aliter tenemur per se loquendo, amare inimicos atque alios homines; nam non magis sunt proximi nostri, quàm alii homines. Non tenemur autem per se loquendo, amare alios homines in particulari ex lege Charitatis nisi in casu necessitatis: & extra casum necessitatis sufficit si eos amemus in communi, & eis communia benevolentiæ signa exhibeamus. *Diligere inimicos in generali, est in præcepto, in speciali autem non est in præcepto, sed secundùm præparationem animi; si scilicet homo esset paratus etiam specialiter inimicum diligere, & eum juvare in necessitatis articulo, vel si veniam peteret.* S. Thom. 2. 2. quæst. 37. art. 8.

Dixi, *per se loquendo*. Nam ob circumstantias quasdam potest esse ratio obligationis ad ista specialia præstanda inimico, ut periculum scandali ex omissione, inimici necessitas spiritualis vel temporalis, exhibitio specialium signorum amoris ex parte ipsius. Item si per aliqua specialia beneficia vel signa amoris certò possis saltem sine gravi incommodo, inimicum tibi & Deo reconciliare, ad ea teneris; quamvis ille prior offenderit, & nolit inimicitiam deponere, nisi tu eum sic prævenias, juxta illud Rom. 12. *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.* Quia ex Charitate tenemur grave damnum proximi, præsertim spirituale, licèt ex ejus culpa obveniens, impedire vel tollere, cùm possumus saltem sine nostro gravi incommodo. Imò juxta Suarez & alios, si inimicum ante offensam solebas salutare, alloqui, cum eo conversari &c. tametsi illa sint specialia dilectionis signa, teneris eadem præstare, nisi circumstantiæ speciales aliud postulent, vel excusent, ut si specialis illa benignitas inimico non sit profutura. Quia istorum recusatio extra circumstantias speciales censetur communiter signum odii, vindictæ, vel contemptus, ac proinde odii fomitem & scandalum præbet, & Charitati adversatur. Item tenemur specialia beneficia & amicitiæ signa inimico exhibere, si ipse ea nobis priùs exhibeat: nam horum omissio censetur moraliter vindicta, & signum inimicitiæ, quæ præcepto negativo vetatur.

4. Tenemur inimico veniam petenti non solùm offensam condonare ex animo, nempe odium, malevolentiam, & vindictæ appetitum rejiciendo ac deponendo (ad quod obligamur etiamsi non peteret) sed etiam externa benevolentiæ & reconciliationis signa exhibere, habita ratione circumstantiarum. Tunc enim horum omissio esset quædam odii declaratio, vindicta, & scandali causa. Excipe nisi sit pater, vel quivis superior, qui quandoque potest justæ correctionis causa, erga liberos vel subditos benevolentiæ signa differre, modò intùs Charitatem servet.

5. Tenemur inimicis in necessitate sive spirituali, sive corporali opitulari, & damnum in honore, fama, corpore, vel rebus impedire, saltem dum sine nostro gravi damno possumus. *Benefacite his qui oderunt vos*, Matth. 5. Nam ad id tenemur erga proximum.

Porrò qui alterum injustè offendit, tenetur veniam petere, nam id exigit ratio justitiæ. Quòd si duo mutuò se offenderunt, tunc si offensio sit æqualis gravitatis, tenetur reconciliationem petere qui priùs offendit; quia qui primus læsus fuit, priùs jus habet exigendi satisfactionem: si offensio sit inæqualis, tenetur ille qui graviùs offendit; nam gravior offensio prævalet priori minùs gravi; & sic priùs compensanda est. Et excessus ille est quasi nova injuria, quæ novum jus læso dat exigendi satisfactionem. *Paret veniam, qui fecit injuriam; det veniam, qui accepit injuriam, ut non possideamur à Satana, cujus triumphus est dissensio Christianorum*, ait S. Augustin. serm. 210. aliàs de diversis 74.

Resp. 3. Non tenemur remittere inimico satisfactionem debitam, ut honoris, famæ, vel pecuniæ; quia eam exigere non est vindicta, sed usus juris. Quippe injuriam passus habet jus ad congruam satisfactionem, & jus illud per legitimam potestatem prosequendi. Et hæc compensatio seu restitutio non expetitur quatenus est malum inimici, sed quatenus in nostrum bonum justum cedit, malum nostrum injustum expellit. Imò adversus illum licet instituere actionem tum civilem, tum criminalem, modò id non fiat ex odio, vindicta, vel alio pravo fine: civilem quidem, ut damnum illatum compenset, vel pro injuria satisfaciat: criminalem verò ex amore publicæ justitiæ, ne aliis noceat, vel ne impunita maneant crimina cum reipublicæ damno. Qui tamen uterque procedendi modus

dus ordinariè non vacat periculo, cùm pauci amore justitiæ aut boni communis ducantur, plurimi verò vindictæ explendæ desiderio. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 108. art. 1. ubi ait: *Vindicatio fit per aliquod pœnale malum inflictum peccanti. Est ergo in vindicatione considerandus vindicantis animus. Si enim ejus intentio feratur principaliter in malum illius, de quo vindictam sumit, & ibi quiescat, est omnino illicitum, quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, quod Charitati repugnat, qua omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si malum intendat illius, qui sibi injustè intulit malum; sicut non excusatur aliquis per hoc, quòd odit se odientem. Non enim debet homo in alium peccare propter hoc quòd ille peccavit priùs in ipsum. Hoc enim est vinci à malo, quod Apostolus prohibet*, Roman. 12. *dicens:* Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. *Si verò intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per pœnam peccantis, puta ad emendationem peccantis, vel saltem ad cohibitionem ejus, & quietem aliorum, & ad justitiæ conservationem, & Dei honorem: potest esse vindicatio licita, aliàs debitis circumstantiis servatis.*

Æquam tamen ad arbitrium prudentum satisfactionem ab inimico oblatam acceptare tenemur ex Charitate: nec tunc licet judicem interpellare, nisi reus sit reipublicæ noxius, vel periculum sit, ne alios similiter injuria afficiat. Nam extra hos casus actionem civilem instituere, & inimicum sumptibus onerare, est contra Charitatis Legem, vetantem ne alteri facias, quod tibi non vis rationabiliter fieri.

Quæst. III. *An vindicta, seu redditio mali pro malo, facta authoritate privata, semper est illicita?*

Resp. Affirmat. Constat, 1. Ex Eccli. 28. *Qui vindicari vult, à Domino inveniet vindictam . . . . Memento novissimorum, & desine inimicari.* Et, ex Matth. 7. supra cit. Et, ex Rom. 12. *Nulli malum pro malo reddentes . . . Non vosmetipsos defendentes* (hoc est ulciscentes, ut habet vox græca) *Scriptum est enim: Mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus &c.* Et, 1. Thessal. 5. *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat.* 2. Quia vindicta privata authoritate illata, est non solùm contra Charitatem, sed etiam contra justitiam; tum quia est usurpatio alienæ potestatis, nempe superioris, ad quem solùm punitio pertinet; tum quia quisque habet jus, ut non puniatur ab eo, qui nullam habet authoritatem & jurisdictionem in ipsum. Imò numquam licet expetere punitionem inimici etsi justam, & legitima authoritate factam, quatenus ejus malum est: nam hoc est actus odii nunquam liciti.

CAPUT III.

De Ordine Charitatis.

Quæst. I. **A**N *ordo in Charitate servari debet?*

Resp. Affirmat. *Ita omnes.* Prob. 1. Ex Cant. 2. *Ordinavit in me Charitatem.* 2. Ex S. Augustin. lib. 1. de Doctrina Christiana cap. 27. *Ille justè & sanctè vivit . . . . . qui ordinatam dilectionem habet, ne aut diligat quod non est diligendum; aut non diligat quod est diligendum, aut amplius diligat quod est minùs diligendum; aut æque diligat quod vel minùs vel ampliùs diligendum est . . . . . Et si Deus omni homine ampliùs diligendus est, ampliùs quisque debet Deum diligere quàm seipsum. Item ampliùs alius homo diligendus est quàm corpus nostrum: quia propter Deum ista omnia sunt diligenda; & potest nobiscum alius homo Deo perfrui, quod non potest corpus, quia corpus per animam vivit, qua fruimur Deo.* 3. Ex S. Thom. 2. 2. quæst. 44. art. 8. *Modus qui pertinet ad rationem virtutis actus, cadit sub præcepto, quod datur de actu virtutis. Ordo autem Charitatis pertinet ad ipsam rationem virtutis, cùm accipiatur secundùm proportionem dilectionis ad diligibile. Unde manifestum est, quòd ordo Charitatis debet cadere sub præcepto.*

4. Quia objecta diligenda & optanda, non sunt æqualia inter se. Ergo debet esse inter illa ordo, ut Charitas sit recta. 5. Deus vult ut aliquos, nempe qui nobis sunt conjunctiores, plus diligamus.

Duplex autem est ordo in Charitate servandus, alter in personis, alter in bonis. In personis homo amare debet. 1. Deum utpote principium ac finem ultimum rerum omnium, & summè bonum ac perfectum. 2. Seipsum. 3. Cæteros homines. In bonis primum locum tenent bona spiritualia, seu supernaturalia, nempe gloria, seu beatitudo æterna, gratia, virtutes, bona merita. Secundum bona naturalia & bona corporis, ut vita, integritas membrorum, sanitas &c. Tertium bona externa, ut ho-

ut honor, fama, divitiæ &c. Item bonum commune majus eſt bono privato; quia bonum commune eſt bonum totius, & bonum privatum eſt bonum partis; ſicut autem totum eſt majus ſua parte, ita bonum totius majus eſt bono partis, ideoque ei præferendum.

Quæſt. II. *An & quomodo quiſque ſeipſum magis diligere debet, quàm proximum?*

Reſp. 1. Unuſquiſque tenetur ſeipſum magis diligere ſimpliciter & abſolutè, quàm proximum. Ita S. Thom. quæſt. 26. art. 4. & quæſt. 44. artic. 8. ad 2. *Prob.* 1. Ex Matth. 22. *Diliges proximum ſicut teipſum.* Ubi dilectio ſui proponitur ut regula & exemplar amoris proximi; regula autem prior & potior eſt quàm regulatum. Quare præceptum diligendi ſeipſum includitur in præcepto dilectionis proximi. 2. Quia ex ordine Charitatis homo magis inclinatur ad ſui dilectionem quàm proximi, eſtque ſibi magis conjunctus. Unde illud, Eccli 4. *Qui ſibi nequam eſt, cui alii bonus erit?*

Hinc 1. Quiſque tenetur ſe magis diligere in bonis ſpiritualibus quàm proximum, ita ut ſibi potius velit & comparet Dei gratiam, amicitiam, virtutes, & beatitudinem æternam, quàm cuilibet alteri, cùm hæc bona ſint omnium maxima & maximè neceſſaria. Quod indicant hæc Chriſti verba, Matth. 16. *Quid prodeſt homini, ſi mundum univerſum lucretur, animæ verò ſuæ decrimentum patiatur &c.* Quibus verbis Chriſtus ſignificat debere nos ante omnia ſaluti noſtræ providere.

2. In quacumque corporali neceſſitate æquali licet ſibi potiùs ſubvenire quam alteri privato: nam nemo tenetur diligere proximum magis quam ſeipſum, ſed ſolùm ſicut ſeipſum. *Non eſt de neceſſitate Charitatis, quòd homo proprium corpus exponat pro ſalute proximi, niſi in caſu quo tenetur ejus ſaluti providere. Sed quòd aliquis ſponte ad hoc ſe offerat, pertinet ad perfectionem Charitatis,* ait S. Thomas 2. 2. quæſt. 26. art. 5. ad 3. Imò juxta multos, tenetur ſeipſum magis diligere quoad vitam temporalem, & bona ejus conſervationi neceſſaria, quam proximum parem vel inferiorem: quia (ut ait S. Auguſtin. lib. de mendac. cap. 6.) *Si pro illius temporali vita ſuam ipſam temporalem perdat, non eſt jam diligere ſicut ſeipſum, ſed plus quam ſeipſum: quod ſanæ doctrinæ regulam excedit.* Præterea per ſe loquendo Charitas magis inclinat ſubjectum ſuum ad ſui conſervationem, quàm ad conſervationem alterius privati. Ergo qui privati vitam ſuæ præfert, agit contra inclinationem Charitatis, ideoque contra ordinem Charitatis; & conſequenter peccat contra Charitatem. Alii tamen multi cum S. Thoma cenſent, licere vitam propriam exponere pro ſervanda vita alterius privati, non quidem præcisè ob bonum vitæ proximi, quæ ut talis non debet præferri vitæ propriæ: ſed ob ſpeciale quoddam virtutis exercitium, quod in certis circumſtantiis exurgit ex alio titulo, v. gr. ſi vitam exponat pro altero, cujus vita ſit utilior ad promotionem gloriæ Dei; ſi pro parente, inſigni benefactore &c. ad inſigne opus pietatis, gratitudinis &c. Nam, inquiunt, actus virtutis chriſtianæ, qui tunc exercetur, majus bonum eſt vita temporali. Textum verò S. Auguſt. allatum explicant, ſi vita amittatur ob vitam proximi præcisè ſumptam ut talem, non autem ob exercitium virtutis.

Dixi, *Privato*: nam ſubditus tenetur vitam propriam certo periculo exponere pro ſalute reipublicæ vel principis ſui, aut alterius perſonæ reipublicæ neceſſariæ. Nam membrum periculo exponi, imò & abſcindi debet pro conſervatione totius; & quælibet pars bonum totius ſuo privato præferre tenetur.

Reſp. 2. Unuſquiſque ex Charitate tenetur proximum magis diligere in ſpiritualibus, quàm ſeipſum in corporalibus. Tum quia quilibet tenetur diligere proximum ſicut ſeipſum: at quilibet tenetur ſeipſum magis diligere ſecundùm animam, quàm ſecundùm corpus: ergo ſimiliter &c. Tum quia anima proximi ſecundùm rectam rationem magis amabilis eſt, quàm corpus proprium; nam ipſa longè præſtantiori, quàm corpus proprium, modo participat bonitatem divinam, quæ eſt objectum formale Charitatis; eſtque capax poſſeſſionis Dei, non corpus proprium; & in ipſa Deus magis glorificari poteſt quàm in corpore proprio. Hinc

Reſp. 3. Tenemur præferre ſalutem æternam proximi bonis omnibus noſtris temporalibus, & vitam noſtram corporalem certo periculo exponere pro ſalute proximi in neceſſitate extrema ſpirituali poſiti, hoc eſt, verſantis in periculo damnationis æternæ, à quo ſe eripere non poſſit ſine ope noſtra, quando eſt ſpes illum juvandi. Eſt communis ſententia, & conſtat. 1. Ex

Joan. 15.

Joann. 15. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos*: At Christus nos ita dilexit, ut vitam corporalem pro animarum nostrarum salute amiserit. Item, ex 1. Joann. 3. *Nos debemus pro fratribus animas ponere*. Quæ lex obligat saltem in extrema necessitate spirituali, alioqui nunquam obligaret. Ex S. Aug. lib. de mendac. cap. 6. *Temporalem vitam suam pro æterna vita proximi non dubitabit Christianus amittere; hoc enim præcessit exemplum, ut pro nobis Dominus ipse moreretur. Ad hoc enim, & ait: Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem sicut & ego dilexi vos*. 3. Quia tenemur amare proximum sicut nos ipsos. Ergo sicut in periculo salutis, quo non possemus liberari sine jactura vitæ, tenemur ex Charitate nostri vitam amittere potiùs quàm salutem æternam, ita &c. Præterea salus æterna proximi est bonum longè excellentius & amabilius vita nostra temporali, ideòque ei in necessitate anteponendum secundùm debitum ordinem Charitatis.

Hinc teneris infantem moriturum baptizare etiam cum vitæ damno, si alius non adsit qui id faciat. Item si scias aliquem existentem in peccato mortali interficiendum in somno, vel nil cogitantem: teneris cum vitæ periculo ei subvenire, modò prudenter judices te illi profuturum: nemo enim tenetur ad opus prorsus inutile cum proprio gravi damno.

Resp. 4. In gravi necessitate spirituali communitatis teneris ei subvenire etiam cum vitæ periculo. *Ita Suarez, Delugo, Azor, & alii*. Quia talis necessitas semper conjuncta est cum necessitate extrema aliquorum privatorum: nam multi in illa necessitate probabiliter peribunt. Et quia ipsa per se est gravissimum malum, cui meritò succurri debet cum jactura vitæ alicujus privati. Imò gravis necessitas spiritualis communitatis non minoris æstimanda est, quam extrema alicujus privati.

Hinc si quis hæresim alicubi spargat, teneris cum periculo vitæ impedire si possis, & nemo alius impediat. Item si in persecutione vel hostili incursione plebs aliqua careret Sacerdote, & aliunde esset exposita gravibus periculis peccandi, teneris cum periculo vitæ illi opitulari. Quod ad alios similes casus ob eandem rationem extendi debet.

Quæst. III. *Quis ordo erga proximos inter se servandus est?*

Resp. 1. Magis diligere debemus affectu complacentiæ sanctiores, quia sunt amiciores & conjunctiores Deo, & secundùm se amabiliores. Item velle illis majorem gloriam, quia habent majorem gratiam sanctificantem, quæ est mensura gloriæ.

Resp. 2. Quoad amorem affectivum, simul & effectivum, quo alteri benefacimus, consanguinei secundùm varios gradus in pari necessitate præferendi sunt quoad bona temporalia & spiritualia aliis licèt melioribus, quia ad hoc inclinat Charitas, propter naturalem conjunctionem, quæ cum sit prior ordine naturæ, & præsupponatur omnibus aliis, sitque firmior & immobilior, utpote in natura ipsa fundata, priorem locum postulat in dilectione quoad bona amicis appetibilia. Enimverò ordo Charitatis non invertit ordinem naturæ, sed potiùs illum perficit. Post hos cæteri secundùm varias conjunctiones affinitatis, amicitiæ, societatis præferendi sunt extraneis; nam ratio dictat magis diligendos esse conjunctos, & conjunctiores, quam minùs conjunctos, & Charitas ad hoc inclinat. *Cùm omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui constrictiùs tibi junguntur*, ait S. Aug. lib. 1. de Doctrin. Christ. cap. 28. Patria tamen seu Resp. præferenda est parentibus: quia est totum cujus sunt partes parentes, qui proinde tenentur vitam pro illius salute exponere; cùm totum parti, & bonum totius bono partis præferendum sit.

Resp. 3. Cæteris paribus ex consanguineis præferendi sunt propinquiores. Nam si propter naturalem conjunctionem teneris magis diligere consanguineos, cæteris paribus: teneris etiam, cæteris paribus, propter naturalem conjunctionem majorem, magis diligere consanguineos propinquiores.

Item ex consanguineis æque propinquis tenemur magis diligere digniores, seu aliquam in consanguinitate eminentiam habentes: nam hoc ipso, cæteris paribus, sunt magis diligibiles. Hinc

Resp. 4. Inter ipsos consanguineos. 1. Pater & mater in necessitate extrema, ubi vita periclitatur, præferendi sunt filiis, & uxori, & aliis omnibus. Ita S. Thom. quæst. 26. art. 11. quia præter communionem sanguinis, habent eminentiam principii; sunt enim principium nostri esse, quod est ingens beneficium, & fundamentum ad recipienda ab alio beneficia. Extra necessitem extremam, & ubi agitur de conservatione proprii status, uxor & filii non eman-

emancipati; juxta multos præferri debent parentibus, propter arctiorem in communi victu & vitæ societate conjunctionem viri & uxoris, indicatam Genes. 2. & Matth. 19. *Dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ &c.* Et quia bonum familiarum & reipub. id postulat. Unde S. Thom. 2. 2. quæst. 26. art. 9. ad 1. ait: *Filiis magis debetur cura provisionis.* 2. Cæteris paribus, pater præferendus est matri, quia est principalior ac nobilior causa nostri esse naturalis, cùm sit præcipua causa generationis; estque familiæ caput, & ad eum magis spectat cura liberorum: unde major ei honor & amor debetur. S. Thom. ibidem. 3. Uxor præferenda est filiis, quia est una caro cum marito, & principium liberorum. 4. Filii sunt præferendi cæteris omnibus, quia sunt conjunctiores, cùm à substantia parentum procedant: fratres cognatis ob majorem sanguinis conjunctionem.

Hinc in naufragio, vel alio mortis periculo, filius tenetur patrem præ aliis omnibus liberare, uxorem præ filiis &c.

Inter extraneos verò meliores præferendi sunt aliis, nam ob majorem sanctitatem sunt Deo similiores, ideoque magis amabiles: justus peccatori, fidelis infideli ob majorem conjunctionem spiritualem. Item persona publica, vel bono communi valde utilis, præferenda est privatæ: quia bonum commune, utpotè bonum multorum, præferendum est bono privato, quod est unius vel paucorum: Item cæteris paribus, benefactor aliis præferendus est.

Hæc intellige in pari necessitate. Nam extraneus in majore necessitate positus, præferendus est propinquo longè minùs indigenti: cùm enim præceptum Charitatis non obliget ad benefaciendum aliis, nisi sint in aliqua necessitate, magis & potiùs obligat ubi major est necessitas. S. Thom. quæst. 31. artic. 3. Ibi: *In aliquo casu est magis subveniendum extraneo, putà si sit in extrema necessitate, quam etiam patri non tantam necessitatem patienti.* Hinc extraneus in necessitate gravi spirituali debet præferri consanguineo gravem necessitatem corporalem patienti: quia tunc necessitas extranei est major ob indigentiam boni magis necessarii; & quia sicut tenemur magis diligere proximum in spiritualibus, quam nos ipsos in corporalibus, ita & tenemur magis diligere extraneum in spiritualibus &c.

Porrò obligatio servandi hunc ordinem est ex genere suo gravis, cùm nascatur ex præcepto Charitatis gravissimo, & ejus materia ac finis sit gravis.

Quod si possis omnibus subvenire, teneris.

CAPUT IV.

De Eleemosyna.

Quæst. I. Quid est Eleemosyna?

Resp. Est sublevatio alienæ miseriæ propter Deum. Sive est auxilium proximo indigenti datum ex compassione propter Deum. Estque opus misericordiæ imperatum à Charitate. Misericordia autem est virtus, quæ nos ex compassione inclinat ad subveniendum alienæ miseriæ, ex S. August. lib. 9. de Civit. cap. 5. Illi per excessum opponitur nimia cordis mollities seu indulgentia; per defectum cordis durities & crudelitas.

Eleemosynæ, seu opera misericordiæ ac Charitatis magis vulgata, & ad quæ cætera reduci possunt, sunt quatuordecim. Septem corporalia, nempe visitare infirmos & carcere detentos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captivos, vestire nudos, peregrinos hospitio suscipere, & sepelire mortuos. Et septem spiritualia, nempe præbere consilium, corrigere peccantem, docere ignorantem, consolari tristem, remittere offensam; ferre patienter injurias & molestias ac defectus proximi, pro omnibus orare, juxta hos versus.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Consule, carpe, doce, solare, remitte, fer, ora.

Quæst. II. *An extat præceptum Eleemosynæ, & quandonam obligat sub mortali?*

Nota 1. Necessitas seu indigentia proximi triplex est. Prima extrema, ex qua imminet mors vel mutilatio, nisi ei succurratur. Secunda gravis est, cùm homo, nisi ei subveniatur, non potest vitare grave malum, ut captivitatem, gravem infamiam, amissionem status vel dignitatis, jacturam notabilem bonorum, vel magnam miseriam, quæ reddat vitam graviter molestam. Tertia communis, quæ parit aliquod incommodum in necessariis ad vitam vel statum, ita tamen ut non reddat vitam nimis miseram vel molestam, spectatis statu & conditione patienti. In hac versantur plerique mendici triviales.

Nota 2. Bona triplicis sunt generis. Nam.

Nam. 1. Alia sunt necessaria naturæ seu vitæ, illa videlicet sine quibus conservari non potest vita nostra, & aliorum quorum cura nobis incumbit. 2. Alia sunt necessaria statui, sine quibus non potest quis convenienter vivere secundùm conditionem & statum præsentem propriæ personæ, vel aliarum, quarum cura ei incumbit; & hæc iterum duplicia sunt: quædam enim sunt necessaria ad statum simpliciter, ea nimirum sine quibus aliquis suo statu excideret: quædam dumtaxat ad status decentiam modestiæ christianæ consentaneam. 3. Alia non sunt necessaria, sed superflua vel vitæ, vel statui, vel utrique.

Nota 3. Necessarium statui complectitur bona, quæ requiruntur ad sustentanda onera familiæ, ad alendos famulos, ad filios educandos, & in statu honesto juxta suam conditionem collocandos, filias dotandas, ad honestas donationes, moderata cum amicis convivia, hospitalitatem; item ad illum statum servandum in quolibet casu calamitoso probabiliter eventuro, ut sunt morbi, bellum, sterilitas &c. Dico, *probabiliter*: nam non debet attendi ad omnes casus, qui possunt contingere in futurum: *hoc enim esset de crastino cogitare, quod Dominus prohibet*, Matth. 6. *sed debet dijudicari superfluum & necessarium secundùm ea quæ probabiliter & ut in pluribus occurrunt*, ait S. Thom. quæst. 32. art. 5. ad 3. Quare multi habent superflua. *Multa superflua habemus, si non nisi necessaria teneamus; nam si inania quæramus, nihil sufficit. Fratres, quærite quod sufficit operi Dei, non quod sufficit cupiditati vestræ*, ait S. August. in Psalm. 147. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Vix in sæcularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui: & ita vix aliquis tenetur ad Eleemosynam, quando tenetur tantùm ex superfluo statui.*

Nota 4. De necessariis vitæ non est obligatio faciendi Eleemosynam: quia suam suorumque vitam quisque potest, & ordinariè debet alienæ vitæ præferre, ut exigit ordo Charitatis. Excipe, nisi persona indigens sit necessaria bono communi, quod semper proprio anteponendum est.

Resp. 1. Extat præceptum divinum naturale ac positivum dandi Eleemosynam, obligans sub mortali. Constat. 1. ex Matth. 25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum, esurivi enim, & non dedistis mihi manducare, &c.* Ubi damnantur, qui Eleemosynam omisere. Et, 1. Joann. 3. *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo Charitas Dei manet in eo?*

2. Quia lex divina Charitatis graviter obligat quemque ad proximum diligendum sicut seipsum; ideoque ad illi indigenti opitulandum: nam amare proximum est ei bonum velle, & facere quantum possumus, quando ille nostra ope eget. *Ad dilectionem proximi pertinet, ut proximo non solùm velimus bonum, sed etiam operemur, secundùm illud*. Joan. 3. *Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate. Ad hoc autem quòd velimus & operemur bonum alicujus, requiritur quòd ejus necessitati subveniamus; quod fit per Eleemosynarum largitionem; & ideo Eleemosynarum largitio est in præcepto*. S. Thom. 2. 2. quæst. 32. art. 5.

Hoc præceptum extenditur ad quælibet opera misericordiæ, & subsidia tum corporalia, tum spiritualia, quibus proximus indiget, cùm fundetur in Charitate, qua tenemur diligere proximum sicut nos ipsos, & ei facere quod nobis fieri rationabiliter vellemus. Et verò si tenemur subvenire proximo in necessitate corporali, multò magis etiam tenemur in necessitate spirituali: nam longè potior cura habenda est salutis animæ, quàm vitæ corporalis, quæ propter illam amittenda est; cùm salus animæ consistat in consecutione perfectæ ac æternæ felicitatis, & in vitatione infelicitatis æternæ. Quare quidquid dicetur de Eleemosyna corporali, idem cum proportione applicari debet spirituali. Præterea lex Charitatis in proximum obligat ad amandum hominem, qui cum constet corpore & anima, potest secundum utrumque ope nostra indigere; & sic obligat ad subveniendum proximo in ejus corporalibus & spiritualibus necessitatibus. Ita S. Augustinus lib. de moribus Ecclesiæ, cap. 27. ubi ait. *Homo igitur ut homini apparet, anima rationalis est mortali atque terreno utens corpore. Partim ergo corpori, partim verò animæ hominis benefacit qui hominem diligit.*

Triplex autem est necessitas spiritualis, scilicet extrema, cùm proximus sine nostra ope non potest sibi necessaria ad salutem providere; gravis, cùm potest quidem sine nostra ope sibi talia providere, sed non sine magna difficultate, vel incurrit gravissimum periculum peccandi ob paupertatem, igno-

ignorantiam vincibilem, pravam consuetudinem, vel occasionem valde allicientem ad malum; & communis, cui potest ipse providere sine magna difficultate.

Resp. 2. Quilibet in extrema necessitate proximi tenetur sub mortali ei subvenire non solùm de superfluis statui, sed etiam de necessariis ad status decentiam. *Est communis & certa sententia*, inquit Platellius. Quia Charitas ordinata exigit, ut vitam proximi plus diligamus quàm decentiam status nostri, & huic illam præferamus: ac proinde, ut jacturam decentiæ status patiamur pro vita proximi servanda. Imò tunc etiam adjuvandus est proximus ex bonis quodam modo ad integritatem status necessariis. *Ita Suarez, Valentia, Sanchez, & alii multi.* Nam juxta ordinem Charitatis vita proximi præferenda est cuidam integritati status proprii. Et verò amissio integritatis status non reddit hominem miserum, & nemo prudens ad hanc amissionem avertendam exponet se morali periculo mortis; imò hanc amissionem quilibet facilè patietur ad servandam suam vitam.

Hinc teneris sub mortali, proximo in tali necessitate subvenire cum dispendio bonorum etiam gravi, inquit Toletus; & ob hanc causam detrahere de status tui splendore, ornatu, integritate, famulorum numero, & aliis sumptibus.

Resp. 3. In gravi necessitate proximi quisque sub mortali tenetur ei subvenire de bonis statui superfluis. *Est communis & certa sententia.* Prob. Quia 1. hæc verba Christi: *Esurivi & non dedistis mihi manducare, sitivi &c.* Important præceptum Eleemosynæ in necessitate non extrema, sed frequenti, quam indicant fames, sitis &c. Et Christus ibi insinuat multos damnatum iri ob Eleemosynam egentibus denegatam, ideòque indicat præceptum subveniendi proximo in frequenti & satis ordinaria necessitate. Idem significant hæc verba, Luc. 3. *Qui habet duas tunicas det non habenti; & qui habet escas, similiter faciat.* 2. Ex SS. Patribus. Pro omnibus sint S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 3. *Grandis culpa, si sciente te fidelis egeat, si scias eum fame laborare, ærumnam perpeti, præsertim si mendicare erubescat, & non adjuves &c.* Et, S. Aug. tract. 5. in 1. Epistol. Joan. *Esurit frater tuus, in necessitate positus est, à creditore angustiatur, non habet ipse, habes tu .... Quid ad me pertinet, fortè dicis? Ego daturus sum pecuniam meam, ne ille molestiam patiatur? Si hoc tibi responderit cor tuum, dilectio Patris non in te manet.* 3. Quia juxta omnes, quisque tenetur ex Charitate proximum gravi malo liberare, cùm potest sine suo gravi incommodo: nam quisque debet amare proximum sicut seipsum, & ei facere quod sibi fieri rationabiliter vellet. Non est autem grave incommodum dare superflua. 4. Nolle succurrere amico in gravi, sed solùm in extrema necessitate, est per se dissolutivum amicitiæ. Ergo non subvenire gravi necessitati proximi est contra Charitatem proximi & Dei, cui fit & denegatur id, quod fit vel denegatur pauperi, juxta illud Matth. 25. *Quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis: quandiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.*

Imò in gravi necessitate proximi quisque tenetur ei subvenire de bonis ad integram status decentiam aliqualiter necessariis. *Ita Suarez, Valentia, & alii communius.* Prob. tum ex 1. Joann. 3. *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo Charitas Dei manet in eo?* Non dicit substantiam omnino superfluam, sed absolutè substantiam; nec dicit necessitatem extremam, sed necessitatem simpliciter. Tum quia quilibet tenetur amare proximum sicut se ipsum *opere & veritate*; ideoque illi facere quod sibi rationabiliter vellet fieri in pari necessitate, ut jubet Christus, Matth. 7. Atque rationabiliter vellet malo valde gravi liberari cum aliquo incommodo alterius longè minori, qualis est diminutio aliqua decentiæ status, ut si quis de splendore convenienti, de ornatu vestium, de lautitia mensæ, de supellectili aliquid etiam notabile detrahit. Nam *talis decentia non consistit in aliquo indivisibili: quia multis additis homo non excedit status sui conditionem; multis etiam subtractis conditio sui status decenter conservatur. Statur in hoc prudentiæ arbitrio & discretioni, quæ docet de omnibus*, ait S. Thom. in 4. dist. 15. quæst. 2. art. 4. Et verò nolle pati aliquod incommodum ad liberandum à tam gravi malo proximum, non est illum amare sicut seipsum.

Porrò S. Thom. sub necessitate urgenti, gravem etiam comprehendit.

Hoc à fortiori intelligi debet de necessitate gravi spirituali, videlicet, cùm proximus non potest sine magna difficultate salutem consequi, vitare peccatum & pericu-

lum

ſum peccandi, niſi ei ſubveniatur ex bonis illis, vel ſuſtentatio ſuppeditetur Sacerdotibus, qui illos in ſpiritualibus adjuvent: nam tunc Charitas obligat ut cum aliquo damno temporali ſubvenias. *Qui diligit proximum, agit quantùm poteſt ut ſalvus corpore, ſalvuſque animo ſit; ſed cura corporis ad ſanitatem animi referenda eſt*, ait S. Auguſt. lib. 2. de morib. Eccl. cap. 28.

Hinc peccant mortaliter divites, qui tempore caritatis annonæ nihil de ſtatus ſui ſplendore, ornatu, & menſæ lautitia detrahunt, & ſinunt pauperes inedia confici; vel qui in dubio de neceſſitate extrema aut gravi proximi, debitam diligentiam non adhibent ad veritatem indagandam; nam exponunt ſe periculo violandi præceptum Charitatis non ſubveniendo proximo in neceſſitate.

Reſp. 4. Eſt gravis obligatio faciendi Eleemoſynam de ſuperfluis vitæ & ſtatui, etiam in communi pauperum neceſſitate. Ita communiter. *Prob.* Quia. 1. Scriptura præceptum Eleemoſynæ non reſtringit ad extremam & gravem neceſſitatem; immo hæc Chriſti verba, *Eſurivi, ſitivi, &c.* important communem etiam neceſſitatem, quam patiuntur communiter pauperes: eſuries enim & ſitis communibus pauperibus convenit. Idem ſignificant iſta, 1. ad Timoth. 6. *Divitibus hujus ſæculi præcipe facilè tribuere, communicare &c.* Ideoque non expectare extremam vel gravem neceſſitatem ad tribuendum. Pondera has voces *præcipe & facilè*. 2. Patres docent ſimpliciter ſuperflua divitum eſſe pauperum, tamquam eis debita ex mandato Dei. S. Ambroſ. lib. de Nabuthe cap. 12. *Non de tuo largiris pauperi, ſed de ſuo reddis. Quod enim commune eſt in omnium uſum datum, tu ſolus uſurpas. Omnium eſt terra, non divitum . . . . debitum igitur reddis, non largiris indebitum.* S. Hieronym. Epiſt. ad Hedib. *Si plus habes quàm tibi ad victum veſtitumque neceſſe eſt, illud eroga, & in illo debitricem eſſe te noveris.* S. Aug. in Pſalm. 147. *Superflua divitum, neceſſaria ſunt pauperum. Res alienæ poſſidentur, cum ſuperflua poſſidentur.* S. Gregor. lib. 3. paſtor. cap. 22. *Cùm qualibet neceſſaria indigentibus miniſtramus, ſua illis reddimus, non noſtra largimur: juſtitiæ debitum potius ſolvimus, quam miſericordiæ opus implemus.* Idem docent SS. Baſil. Chryſoſtom. & S. Thom. 2. 2. quæſt. 87. art. 1. ad 4. ibi; *Dominus non ſolùm decimam partem, ſed etiam omnia ſuperflua pauperibus jubet exhiberi, juxta illud, Luc. 11. Quod ſupereſt, date Eleemoſynam.* Quare etſi divites ſint ſuperfluorum domini reſpectivè ad alios homines, non tamen reſpectivè ad Deum, cujus ſunt diſpenſatores, & qui illis hæc bona dedit, ut ea in pauperes impenderent. Nam juxta SS. Patres laudatos, ſuperflua impendi debent in Pauperes non ſolùm ex Charitate erga proximum, ſed etiam ex juſtitia erga Deum, qui ea bona in hunc dumtaxat finem dedit. 3. Unuſquiſque tenetur diligere proximum ſicut ſeipſum, & illi facere quod ſibi rationabiliter vellet fieri. Matth. 7. At vellemus rationabiliter nobis ſuccurri in neceſſitate communi ex bonis ſuperfluis alterius. 5. Alioqui Pauperes iſti inciderent in neceſſitatem gravem, imò & extremam. Item grave detrimentum inferretur Reipublicæ relinquendo ei totum onus alendi pauperes.

Hinc peccat mortaliter, qui ex ſuperfluis nullatenus aut non ſufficienter ſubvenit neceſſitatibus etiam communibus pauperum. Nec excuſantur divites, qui ſolùm poſt mortem volunt relinquere bona pauperibus, quia ante mortem urget præceptum eleemoſynæ, & interim proximus patitur miſeriam.

Nec dic divitem poſſe reſervare ſuperflua ad ſe evehendum in altiorem ſtatum, ad quem aptus eſt. Nam non poteſt, niſi ſatisfecerit debito Charitatis, & ſubvenerit occurrentibus Pauperum neceſſitatibus.

Reſp. 5. Tanta Eleemoſyna danda eſt, quanta ſufficit ad levandam proximi neceſſitatem, ut patet ex ratione & fine præcepti Eleemoſynæ, & quidem ab uno & eodem, ſi poſſit, & alii non poſſint, aut nolint dare.

Præterea obſervanda ſunt ſequentia.

1. Eadem eſt obligatio præſtandi gratis operam quamlibet, qua indiget pauper, v. gr. opificium, laborem, auxilium, patrocinium &c. quia eadem eſt ratio ac de pecunia vel alimentis ſubminiſtrandis. S. Thom. 2. 2. quæſt. 71. art. 1.

2. Si alius adſit, qui ſuccurrat, non obligaris: nam tunc Pauper non indiget ope tua. At ſi alii, etſi ditiores te, non ſubveniant, tu teneris: nam tunc Pauper indiget tuo ſubſidio, perinde ac ſi tu unus poſſes opitulari. Nec requiritur evidentia omnimoda neceſſitatis proximi: ſed ſufficit, quòd eam poſſis prudenter judicare adeſſe, nec certò ſcias alium ei ſubventurum.

3. Prælati, Parochi, & superiores tenentur ratione officii inquirere necessitates corporales & spirituales suorum subditorum: quia illorum curam ex officio gerere debent, & erga illos parentum vicibus funguntur. *Cum præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est . . . Pauperum aliorumque miserabilium personarum curam paternam gerere*, ait Concilium Trident. sess. 23. cap. 1. Alii verò non tenentur inquirere: *Non tenetur homo per mundum quærere indigentes, quibus subveniat; sed eis qui sibi occurrunt*, (vel quos aliunde novit) *misericordiæ opus impendat*, ait S. Thomas 2. 2. quæst. 71. artic. 1.

Quæst. III. *An præcepto Eleemosynæ satisfit per mutuum, venditionem, vel alium contractum onerosum?*

Resp. 1. Si proximus sit tantùm Pauper secundùm quid, hoc est, si hìc & nunc careat necessariis, sed habeat alibi bona, vel spem certam ac proximam habendi ex fundo, agro, successione, vel ex industria propria &c. satisfit ei mutuando, non numerata pecunia vendendo &c. id quo indiget. Quia talis non est absolutè ac simpliciter Pauper & egens, cùm indigeat solùm pro definito aliquo loco & tempore; nec indiget ipsa re ut gratis danda, sed solùm mutuatione rei. Ergo non teneor ei dare absolutè & simpliciter. Sic Charitas sufficienter exercetur erga peregrinum hìc versantem, dando ei unde necessitati subveniat, cum onere restituendi cùm erit in patria, ubi bona multa habet. Sic sufficit mutuari frumentum agricolæ nunc egenti, sed uberrimam messem expectanti.

Resp. 2. Si proximus sit absolutè Pauper, ita ut nullibi bona habeat, nec spem proximam ac certam habendi; tunc est obligatio ei dandi necessaria gratis & absque onere restituendi. *Ita Azor, Valentia, Sanchez, & alii multi.* Prob. 1. Ex Luc. 14. *Cum facis convivium, voca Pauperes: & beatus eris quia non habent retribuere tibi.* Et, ex cap. 10. ubi Samaritanus in exemplum debitæ Charitatis adductus, gratis opitulatur. 2. Quia nomine Eleemosynæ Scriptura & Patres intelligunt liberalem & absolutam donationem factam Pauperi; & hanc significat verbum *do*, simpliciter & absolutè prolatum. Enim verò, vendere, locare, mutuare, non est Eleemosynam facere: alioquin cùm divites Pauperibus vendunt, dicerentur eis Eleemosynam facere. 3. Patres suprà citati docent, bona superflua divitum deberi Pauperibus. Charitas exigit, ut proximo absolutè & simpliciter egenti subveniamus modo consentaneo Charitati, quæ non quærit quæ sua sunt; & ejus miseriam absolutam levemus absolutè, ac sine ullo onere & gravamine.

Quæst. IV. *Ex quibus bonis facienda est Eleemosyna?*

Resp. Ex solis bonis propriis, quorum libera administratio habeatur, non ex alienis sine consensu Domini. *Est communis, & certa sententia.* Quia nemo potest donare id quod suum non est, vel cujus alienatio ei prohibita est; nisi careat propriis, & proximus in necessitate extrema versetur, in qua omnia sunt communia quoad usum. Alioqui fit injuria Domino, vel administratori. *Honora Dominum de tua substantia.* Prov. 3. *Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum . . . Qui offert sacrificium ex substantia Pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu Patris sui.* Eccli. 34. *Dicit tibi Deus: Jussi ut dares, sed non de alieno. Si habes, da de tuo; si non habes quod des de tuo, meliùs nulli dabis, quàm alteros spoliabis.* S. Augustin. serm. 278. aliàs 19.

Hinc extra necessitatem extremam. 1. Famuli & ancillæ non possunt ex rebus dominorum, nec filii ex parentum bonis Eleemosynas facere sine eorum consensu expresso, vel tacito, aut prudenter præsumpto; cum non sint Domini bonorum illorum. 2. Religiosus non beneficiatus, nec ullam habens administrationem, cui annexa sit potestas faciendi Eleemosynam, nullum potest largiri sine licentia Superioris expressa, vel tacita, qualem censetur habere iter faciens, aut in studiis versans extra Monasterium, ex pecuniis ei datis, vel (ut ait S. Thom.) *probabiliter præsumpta*. Quod si habeat beneficium cum plena administratione, non indiget ad hoc licentia Prælati, quia potestas, imò & obligatio erogandi Eleemosynas ex bonis sui beneficii est annexa suo muneri. 3. Uxor non potest de bonis communibus & fructibus dotalibus facere Eleemosynas extraordinarias sine consensu mariti, ad quem pertinet illorum administratio. Potest tamen eo invito vulgares & modicas, spectata facultate facere, quales solent fœminæ ejusdem conditionis & facultatis, saltem nisi vir sufficientes largiatur; quia id censetur pertinere ad debitam uxoris substentationem, quam

præ-

præstare vir tenetur, nec circa eas est rationabiliter invitus. Tutores verò & curatores possunt juxta multos, facere modicas Eleemosynas ex bonis quæ administrant: quia pertinet ad rectam bonorum administrationem, ut aliquid ex eis erogetur in Eleemosynam, & hoc cedit in bonum pupilli & minoris, qui consentire debent. Item minor & pupillus possunt facere eas, quas alii ejusdem conditionis & facultatis facere solent, saltem si tutor aut curator nullas ex eorum bonis faciat: quia tutor vel curator consentire debet; & in hoc differunt à filiis familias, quòd habeant dominium bonorum; non tamen majores facere possunt, cùm non habeant liberam bonorum suorum administrationem.

CAPUT V.

De correctione fraterna.

NOta. Correctio seu correptio fraterna est admonitio, qua quis Proximum ex Charitate conatur revocare à peccato. Hinc differt. 1. A correptione judiciali, quæ fit authoritate publica, & ad castigationem delinquentis: ob bonum commune potiùs ordinatur, quàm ad ejus emendationem, estque actus justitiæ vindicativæ. 2. A paterna, qua superior cum authoritate absque forma judicii corripit delinquentem, ad eum emendandum, & ad tollendum scandalum: nam hæc supponit specialem ad id authoritatem in faciente: nec solùm ad bonum delinquentis, sed etiam ad bonum commune ordinatur.

Quæst. I. *An extat præceptum Correctionis fraternæ, & quos ac quando obligat?*

Resp. 1. Extat tale præceptum. Constat. 1. Ex Eccli. 19. *Corripe proximum, ne forte iteret.* Et, 2. ad Thess. 3. *Corripe ut fratrem.* Et, Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum.* Quod de omni peccato intelligendum est; ibi enim species poni ur pro genere: nam ratio cur Christus præcipit corrigere peccantem contra nos, est quia vitam animæ peccando perdidit, ut docet S. Augustin. & patet ex his verbis: *Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.* Immo multi Patres per to *in te* intelligunt *coram te.* 2. Ex cap. 13. *de judic.* & *Pœnitentiis*, dist. 86. & ex Patrum ac Doctorum consensu. 3. Quia Lex charitatis obligat ad subveniendum miseriæ proximi, præsertim gravi. Maxima autem miseria est peccatum; & proximus est in necessitate spirituali saltem aliquali, ob quam indiget Correctione, quatenus sine ea peccatum vitare, aut ab eo resurgere non potest nisi difficulter, ob peccati nempe illecebras, & determinationem pravæ suæ voluntatis, vel ob ignorantiam aut inadvertentiam vincibilem. Unde Correctio fraterna est moraliter necessaria; quod sufficit, ut sit in præcepto, quando fructus ex ea speratur.

Resp. 2. Hoc præceptum obligat sub mortali ad corrigendum proximum de quavis culpa mortali non emendata, quæ est gravissimum malum: nam materia gravis est.

Secundùm Cajet. Valent. Layman, & alios, obligat etiam per se loquendo ad eum corripiendum de veniali. Nam charitas exigit, ut quodvis proximi malum, quantumvis in suo genere exiguum, impediamus vel tollamus, saltem cum facillimè & sine ullo incommodo nostro possumus: sicut obligat, ut nullum malum quantumvis leve ei inferamus. Sed hæc obligatio est solùm sub veniali, ob parvitatem materiæ; nisi sit periculum morale, ne ex venialibus sequatur mortale, vel grave scandalum, vel magnum damnum spirituale Ordini Religioso. Quare ex consensu Doctorum, Superiores Religiosorum tenentur sub mortali impedire & corrigere culpas veniales, per quas notabiliter læditur Religiosæ disciplinæ vigor: quia notabilis jactura disciplinæ, etiam per defectus leves, est grave malum Religionis, quod Superior tenetur ex officio avertere & tollere.

Dixi, *per se loquendo*; nam sæpe non est obligatio respectu venialis, eo quod sæpiùs talis Correctio potiùs obesset quàm prodesset: præsertim sæcularibus: nisi fiat erga aliquem perfectionis suæ studiosum, aut valde familiarem, aut ab eo, qui ratione officii peculiarem curam gerere debet proximi.

Resp. 3. Hoc præceptum obligat omnes & singulos, etiam æquales, inferiores, laicos, peccatores, quando utiliter corripere possunt sine suo gravi damno. *Ita communiter*, cum S. Thom. 2. 2. quæst. 33. art. 4. *Prob.* 1. Ex Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum.* Quod dirigitur ad eum omnem, qui proximi peccatum novit. Et, ex Eccli. 17. *Mandavit unicuique de proximo suo*, adjuvando scilicet in omnibus necessitatibus tum corporalibus, tum maximè spiritualibus. 2. Ex can.

Tam 24. quæst. 3. *Tam Sacerdotes quàm reliqui Fideles omnes summam curam habere debent de his qui pereunt: quatenus eorum redargutione aut corrigantur à peccatis; aut si incorrigibiles apparuerit, ab Ecclesia separentur*. Et, ex cap. 12. de hæret. ubi Innocentius III. ait: *Cùm aliquid sit fratrem peccantem occultè corripere, quod quisque tenetur efficere secundùm regulam evangelicam*. 3. Quia hæc obligatio oritur ex charitate & misericordia, quæ sicut ad eleemosynam corporalem, sic etiam ad spiritualem obligat omnes qui possunt illam facere. Unde etiam subditus tenetur corrigere superiorem: nam præceptum Correptionis fraternæ obligat ad subveniendum per Correptionem omni proximo in miseria spirituali constituto; nec ad hoc requiritur jurisdictio, sed sufficit conjunctio charitatis, quæ, cæteris paribus, debet esse major erga superiores, qui etiam sæpe magis indigent, cùm in majoribus obligationibus & periculis versentur, ut notat Suarez. Debent tamen corrigi seorsim, & magis obsecrando, quàm arguendo, juxta illud, ad Timoth. 5. *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra, ut Patrem*: nisi ex ejus peccato periculum gravis scandali vel fidei immineret; tunc enim publicè corripiendus esset superior ad tollendum scandalum.

Porrò Superiores, ut Parentes, Domini, Pastores, Prælati, ad corrigendos subditos magis obligantur tum ex charitate, nam charitatis ordo id postulat, & sunt magis idonei; tum etiam ex justitia, ratione officii, unde illud, 1. Timoth. 5. *Si quis suorum .... curam non habet, est infideli deterior*. Hinc eorum obligatio ad plures actus se extendit: nam tenentur de eorum peccatis inquirere, ut illa corrigant, & eorum bonum spirituale promovere quantùm possunt. Debent enim ipsi pervigilare, quasi rationem pro animabus eorum reddituri, ex Hebr. 13. Imò debent punire suos subditos etiamsi nulla sit spes emendationis, ut scandalum tollatur, & alii deterreantur, & sic bono communi provideatur.

Resp. 4. Ut hoc præceptum obliget, ex communi sententia, requiruntur sequentia.

1. Ut proximus prudenter judicet peccasse, vel esse in proximo periculo peccandi: alióqui temeraria esset Correctio vel monitio: at nullus actus temerarius præceptus est. Porrò nemo inquirere tenetur nisi superior. Sed ut superior teneatur inquirere, sufficit suspicio, vel dubia cognitio. *Ita communiter*. Quia cùm teneatur ex officio vigilare super gregem suum, etiam tenetur occurrere malis dubiis.

2. Ut sit periculum ne relabatur, vel permaneat in peccato, & ut putetur non aliter facile emendandus; alioquin non esset indigentia spiritualis, ideoque nec locus eleemosynæ spirituali. Præceptum autem subveniendi proximo non obligat, nisi in ejus necessitate seu indigentia.

3. Ut sit probabilis spes emendationis, ex Prov. 9. *Noli arguere derisorem*. Nam desperato fine nemo tenetur ad medium inutile; & Correctio non est præcepta, nisi prout conducit ad emendationem proximi, quæ est ejus finis intrinsecus. Et verò tunc Correctio esset imprudens: nemo autem obligari potest ad actum imprudentem. Ita S. Thomas 2. 2. quæst. 33. artic. 6. ibi. *Duplex est Correctio delinquentis. Una quidem pertinens ad Prælatos, quæ ordinatur ad bonum commune, & habet vim coactivam. Et talis correctio non est dimittenda, propter turbationem ejus qui corripitur: tum quia si propria sponte emendari non velit, cogendus est per pœnas, ut peccare desistat: tum etiam quia si incorrigibilis sit, per hoc providetur bono communi, dum servatur ordo justitiæ, & unius exemplo alii deterrentur ..... Alia est Correctio fraterna, cujus finis est emendatio delinquentis, non habens coactionem, sed simplicem admonitionem, & ideo ubi probabiliter æstimatur, quòd peccator admonitionem non recipiat, sed ad pejora labatur, est ab hujusmodi correctione desistendum: quia ea, quæ sunt ad finem, debent regulari secundum id, quod exigit ratio finis*.

Excipe, nisi redargutio necessaria vel utilis sit ad honori Dei vel famæ proximi consulendum, aut scandalum aliorum impediendum; ut cùm quis blasphemias vel errores profert, aut detrahit proximo. Tum enim fieri debet correctio, etiamsi nulla sit spes emendationis delinquentis; ne tacendo videaris approbare malum; & quia teneris injuriam Dei & grave malum proximi impedire cùm potes. At tunc non erit strictè Correctio fraterna peccantis, sed alius actus charitatis Deo vel alteri proximo debitus.

Porrò non est omittenda Correctio propter aliquam tristitiam delinquentis, vel etiam iram cum aliqua levi culpa, si tandem speretur emendatio. Quia hæc per accidens sequuntur, & ad impediendum majus malum

malum permitti possunt. Item Correctio fieri debet, si per decursum temporis, licet non statim, fructus speretur. Ita S. August. Epist. 10. aliàs 87.

4. Ut non adsit alter magis idoneus, vel dignitate aut ætate superior, qui commodiùs possit & velit corrigere: nam tunc peccans non indiget tua Correctione. Quod si ille tertius aptior nolit, teneris perinde ac si tu unus esses qui posses corrigere: nam tunc tua Correctione peccans indiget.

5. Ut opportuno tempore fiat, quando scilicet fructus probabiliter sperari potest: nam alioqui non prodesset, sed potiùs obesset. Præterea, ut ait S. Thom. quæst. 33. art. 2. *Actus virtutum non quolibet modo fieri debent, sed observatis debitis circumstantiis, quæ requiruntur ad hoc, quòd sit actus virtuosus, ut scilicet fiat ubi debet, & quando debet, & secundùm quod debet.* Quare non semper faciendum est statim atque peccatum cognitum est.

Sed quid si dubitetur, sit ne profutura Correctio?

Resp. Si de fructu dubites, & simul certò scias obfuturam non esse, teneris corrigere, quia sicut in morbo corporali, ita & in spirituali, remedium quod non est obfuturum, adhiberi debet in dubio, an sit profuturum, si nullum certius adsit: & quia adest materia Correctionis, & fieri potest ut obtineatur ejus finis. Si verò dubites, non modò sit ne profutura Correctio, sed etiam num sit nocitura, eam omittere debes; quia cùm Correctio ad emendationem ordinetur, fieri non debet, cùm æquè imminet peccatum proximi ac ejus emendatio. Excipe, nisi alioqui moriturus esset in mortali: nam tunc, etiam in dubio de peccato mortali, ipse admonendus esset, ne proximus damnetur in æternum.

Quæst. II. *An corripiendus est, qui peccat ex ignorantia?*

Resp. Corripiendus est, & docendus, 1. Si ignorantia sit culpabilis: quia est in gravi miseria spirituali, cùm hæc ignorantia sit peccatum, nec excuset à peccato. 2. Si malè agat ex ignorantia invincibili juris naturalis, vel etiam positivi humani, quando fructus speratur. Quia talis ignorantia est magnum quoddam proximi malum ac miseria, & varia incommoda afferre potest, ut scandalum, habitum pravum &c. imò & periculum postea peccandi formaliter: nam sæpe contingit ignorantiam fieri vincibilem ex invincibili, ideòque non ampliùs excusare à culpa. Præterea id exigit studium ac reverentia legis, cujus violatio facilè impediri potest. Et multò magis, si ex illa ignorantia oriatur scandalum, vel irreverentia Dei aut religionis, aut damnum tertii; ut si quis rem alienam bona fide retineret. 3. Si sit invincibilis ignorantia medii necessarii ad salutem: quia talis ignorantia conjuncta est cum evidenti periculo damnationis.

Quæst. III. *Quis ordo Correctionis fraternæ servandus est?*

Resp. Per se loquendo servari debet secundùm omnes, ordo à Christo præscriptus, scilicet ut proximus corripiatur primùm secretò, deinde coram uno aut duobus aliis, si secreta monitio non profuerit, tum verò res ad Prælatum Ecclesiæ seu Superiorem deferatur, Matth. 18. *Corripe eum inter te & ipsum solum .... Si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos ... Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ.* Quia *dic* ordo est præcepti tunc positivi; nam hæc verba *Adhibe, dic*, tam præceptum sonant, quam illud *Corripe*; & Christus eodem tenore verborum substantiam præcepti & ordinem in ejus executione servandum statuit: tum etiam naturalis; nam lex naturalis præcipit ut proximum corrigamus sine detrimento illius famæ, si fieri possit, vel certè cum minimo, quod sufficit ad correctionem, si sine aliquo fieri nequeat Correctio. Neque enim licet proximi famam lædere sine necessitate. Igitur si sufficit secreta monitio, non licet adhibere testes; si unus testis sufficit, non licet adhibere plures; si testes non sufficiunt, deferendum est peccatum ad superiorem, qui pro sua authoritate compescere poterit peccatum; quod neque tu, neque testes coercere potuistis.

Dixi, *per se loquendo*. Nam cùm præceptum hoc sit affirmativum, non obligat pro omni tempore, sed quando charitas & recta ratio dictat. Unde hi casus ab omnibus excipiuntur, in quibus peccatum proximi statim deferendum est superiori.

Quando peccatum proximi est ita publicum, ut non censeatur infamari per denuntiationem factam immediatè superiori. Nam tunc cessat ratio servandi famam, & tunc non solùm emendatio fratris, sed etiam reparatio scandali per punitionem procuranda est. Ita S. Thom. in 4. dist. 19. quæst. 2. art. 3. ad 2. addens; *Si autem nondum in publicum devenit, sed est in via deveniendi,*

tunc etiam denunciandum est, ut scandalo futuro occurratur.

2. Quando peccatum etsi occultum, cedit in damnum communitatis, ut proditio, hæresis, quæ ut cancer serpit, falsificatio monetæ, veneficium &c. & non constat impeditum iri per secretam monitionem, ita S. Thom. 2. 2. quæst. 33. art. 7. Nam bonum commune præferendum est privato, & illi sufficienter providendum, etiam cum infamia nocentis. Item si peccatum cedat in grave damnum tertii privati; ut si quis furtum grave vel necem alterius machinetur, ad turpia sollicitet &c. nisi constet hoc malum impeditum iri per secretam monitionem, ex cap. 4. *de furt.* Quia secundùm ordinem charitatis præferri debet innocens nocenti voluntariè lædenti. *Quædam peccata occulta sunt, quæ sunt in nocumentum proximorum, vel corporale vel spirituale .... & quia ille, qui sic occultè peccat, non solùm in se peccat, sed etiam in alios; oportet statim procedere ad denuntiationem, ut hujusmodi nocumentum impediatur: nisi forte aliquis firmiter existimaret, quod statim per secretam admonitionem posset hujusmodi mala impedire.* S. Thom. 2. 2. quæst. 33. art. 7.

3. Quando prudenter judicatur non profutura tua monitio, nec aliorum inferiorum. Nam tunc duo priores actus essent inutiles, & proximus tunc eget Correptione superioris ut patris, cui tunc revelatur ut singulari personæ, quæ tenet locum testis idonei, & quæ magis potest prodesse quàm alii. S. Thom. quæst. 33. art. 8. ad 4. & charitas exigit ut bonum spirituale præferatur famæ.

4. Si alter satisfactionem tibi debitam deneget, tunc potes illam petere à superiore: quia jure tuo uteris.

5. Quando proximus cessit jus quod habet, ne defectus & peccata denuncientur superiori, non præmissa monitione secreta, ut fit in nostra Societate. Nam quisque potest juri ac favori suo renunciare, cap. 6. *de privileg.* nisi id vergat in aliorum damnum. Ordo autem Correptionis fraternæ in peccantis favorem constitutus est, & fundatur in jure famæ, cujus quisque Dominus est. Porrò non licet delictum grave subditi perfectè emendatum sine relapsus periculo deferre superiori: quia sine causa subditus apud superiorem infamaretur.

Ex dictis sequitur eum peccare mortaliter, 1. Qui ex timore ne proximus offendatur, & ne ipse inde aliquod leve damnum patiatur, omittit in re gravi Correctionem, quam putat profuturam. 2. Qui sine justa causa non servat ordinem à Christo præscriptum. 3. Qui corripit vel denunciat non ex Charitate, ut proximus emendetur, sed ex odio gravi, ut confundatur, ac deprimatnr.

CAPUT VI.

De Peccatis Charitati specialiter oppositis.

Nota. Licèt omnia peccata Charitati generaliter adversentur, & ideo quodvis mortale ejus habitum destruat; sunt tamen quæ illi specialiter opponuntur, & directè pugnant contra ejus actus. Qualia sunt odium, acedia, invidia, discordia, contentio, schisma, rixa, seditio, bellum, scandalum: quæ sunt mortalia ex genere suo, cum directè ac specialiter opponantur Charitati, & excludant à regno Dei, ad Gal. 5.

§. I.

De odio Dei & proximi.

Quæst. I. *Quid est Odium?*

Resp. Odium est aversio objecti. Duplex est, unum inimicitiæ, quò alicui personæ ex ejus displicentia volumus malum, quatenus ejus malum est; alterum abominationis, quo rem vel personam aversamur ut malam præcisè vel ut malam nobis aut aliis.

Quæst. II. *Quale peccatum est odium Dei?*

Resp. Omne Odium inimicitiæ erga Deum est peccatum omnium gravissimum; quia per se & immediatè, directè & formaliter avertit à Deo, & opponitur directè actui Charitatis Dei: qui est actus omnium præstantissimus, & ejus habitui. Nam ex Aristotele, illud est pessimum, quod optimo est contrarium. Item omne Odium abominationis erga Deum est intrinsecè malum & mortale: quia est graviter injuriosum Deo, quasi in eum cadere possit aliqua malitia, vel defectus seu ratio, ob quam aversione dignus sit, cùm tamen Deus sit essentialiter in omni ratione infinitè bonus, & perfectus.

Hinc gravissimum scelus est optare, ut Deus non sit, ut careat aliqua perfectione, v. gr. scientia, justitia, omnipotentia &c. aut

aut de illa dolere. Item gaudere de offensa Dei ut tali &c.

Quæst. III. *Quale peccatum est Odium proximi?*

Resp. Odium inimicitiæ erga proximum est peccatum mortale ex genere suo. Nam directè opponitur Charitati proximi, & graviter prohibetur præcepto diligendi proximum, ex 1. Joann. 3. *Qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est: & scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem.* Potest tamen esse veniale ex levitate materiæ, ut si ex levi displicentia personæ leve malum optetur. Aliud est de Odio Dei, quod semper est mortale, nec admittit levitatem materiæ, cùm vel levissimum malum Deo optare sit Deo graviter injuriosum, quasi in eo reperiatur aliqua ratio aversionis.

Odium verò abominationis erga proximum, si sine justa causa & inordinatè concipiatur, est culpa gravis vel levis pro gravitate vel levitate materiæ. Interdum tamen culpa vacat, & est laudabile, dum scilicet non adversatur Charitati, sed procedit ex amore benevolentiæ erga Deum, vel eum quem sic aversamur, aut alterum proximum, servato ordine debito Charitatis: ut cum quis aversatur peccatorem, non qua homo est, sed qua peccator est, seu quòd peccator sit, in eo aversando ejus peccatum ut ejus malum est, juxta illud, Proverb. 29. *Abominantur justi virum impium.*

Nam sic odisse nil aliud est quàm odisse peccatum in ipso; & tale odium conjunctum est cum Charitate, qua eidem volumus salutem & ejus media, ac alia bona quibus indiget.

Quæst. IV. *An semper est peccatum optare malum proximo, vel de eo gaudere?*

Resp. 1. Numquam licet optare & imprecari malum proximo, quatenus ejus malum est, vel gaudere de ejus malo ut tali, vel dolere de ejus bono ut ejus bonum est. *Ita omnes.* Quia hæc sunt actus odii & inimicitiæ, & repugnant Charitati; ideòque sunt mortalia ex genere suo, nec possunt esse venialia, nisi ob defectum sufficientis advertentiæ, vel ob levitatem mali optati.

Item non licet optare etiam inefficaciter malum proximi quamvis non sit malum illius, aut gaudere de eo etsi inculpatè advenienti, vel dolere de ejus bono, quamvis non ex displicentia personæ, sed præcisè propter bonum minus nostrum, vel alterius proximi. Quia hi actus repugnant debito ordini Charitatis, ex qua tenemur bonum proximi majus & altioris ordinis præferre nostro minori & inferioris ordinis. Idque constat ex his propositionibus ab Innocentio XI. damnatis: *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, vel de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere & desiderare: non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.* 14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas.* 15. *Licitum est filio gaudere de parricidio à se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.*

Resp. 2. Ex S. Thoma in 3. dist. 33. art. 1. ad 4. *Quia Charitas ordinem habet, & plus debet diligere quisque se, quàm alium, & propinquos quàm extraneos, & amicos quàm inimicos, & bonum commune multorum quàm bonum privatum unius: potest aliquis salva Charitate optare malum temporale alicui, & gaudere si contingit, non in quantum est malum illius, sed in quantum est impedimentum malorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis aut Ecclesiæ. Similiter de malo temporali ejus, secundùm quod per malum pœnæ impeditur frequenter malum culpæ ejus.*

Igitur, 1. Licet desiderare affectu inefficaci aliquod malum temporale alteri, verbi gratia morbum, & de illo gaudere præcisè propter ejus bonum spirituale, v. g. ut peccare desinat & resipiscat: quia secundùm ordinem Charitatis, bonum spirituale præfertur temporali.

2. Licet sic optare mortem justè obventuram hæresiarchæ vel malefactori Reipubl. noxio, & de ea gaudere, non quatenus ipsius malum est, sed quatenus per illam mortem majora mala impediuntur, & ob multorum bonum, quod præferendum est bono unius privati.

3. Licitè optas victoriam de hostibus in bello justo, vel Turcarum excidium, ob ingens bonum justum tuæ communitatis, vel Ecclesiæ. Quia bonum Ecclesiæ vel communitatis tuæ preferre debes bono alterius communitatis.

4. Licet optare malefactori pœnam meritam per judicem infligendam, vel ut ipse aut alii coerceantur ab injuria inferenda tibi aut aliis, nam hoc est consentaneum Charitati; vel quia expedit reipub. & bono communi, nam.

nam est actus pietatis erga remp. vel ut jus læsum resarciatur, nam est actus justitiæ. At, ut dixi, numquam licet optare aliis vel sibi majus malum ad vitandum minus; quia hoc est contra debitum ordinem Charitatis. Hinc peccat mortaliter, qui sibi mortem deliberatè optat ex gravi impatientia, ad vitandas aliquas leves molestias.

Quæstio V. *Quid dicendum de Maledictione?*

Resp. 1. Ex dictis constat esse mortale, proferre maledictionem gravem ex animo ut malum grave eveniat, v. g. Diabolus te rapiat. Utinam mortuus sis &c. Imò sibi vel aliis malum grave ex ira imprecari, quamvis sine animo ut eveniat, sæpe mortale est, sive ratione contumeliæ gravis, spectata personæ qualitate, sive ratione scandali. Sic parentes graviter peccant liberis suis præsentibus grave malum oretenus ex ira imprecando: nam suo exemplo eos docent sibi invicem, aliis malum grave imprecari, & iræ servire. Nec à mortali excusatur, qui durante passione, grave malum evenire deliberatè voluit, etsi statim postea noluisset, imò doluisset, si evenisset: quia revera passioni iræ deliberatè consensit in re gravi. Item mortale est seipsum ex ira deliberatè dæmoni devovere, ob fœditatem ac perversitatem rei. *Contingit tamen verbum maledictionis prolatum, esse peccatum veniale, vel propter parvitatem mali, quod quis alteri maledicendo imprecatur; vel etiam propter affectum ejus qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex subreptione aliqua talia verba profert: quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur.* S. Thomas 2. 2. quæst. 76. art. 3. Hinc confitens maledictionem interrogari debet, an ex animo malum grave sibi, vel alteri imprecatus fuerit, an cum scandalo vel contumelia, & quale malum in specie optaverit: nam maledictiones sunt diversæ speciei, pro diversitate malorum optatorum; actus enim voluntatis mali sumunt speciem etiam ex objecto materiali.

Resp. 2. Maledictio gravis effusa in non subditum præsentem, non solùm Charitati, sed etiam justitiæ repugnat. Nam est etiam gravis & injusta læsio honoris proximi, seu contumelia, ideòque obligat ad satisfactionem.

Nota. Maledicere creaturis irrationalibus, quatenus sunt utiles homini, est æquivalenter maledicere homini. Maledicere illis in quantum sunt creaturæ Dei, est blasphemia. Maledicere verò eis secundùm se consideratis *est otiosum & vanum, & per consequens illicitum.* Ita S. Thomas quæstion. 76. art. 2. Hoc tamen ultimum censetur solùm veniale per se, ut si rusticus equis suis mortem vel diabolum optet.

§. II.

De discordia, contentione, schismate, rixa, & seditione.

I. Discordia est dissensio voluntatis à voluntate alterius in iis, quæ quis tenetur velle ex Charitate Dei vel proximi. Opponitur concordiæ, quæ consistit in voluntatum consensione. Estque peccatum mortale ex genere suo, ex Gal. 5. ubi *dissensiones* numerantur inter opera carnis, de quibus ibi dicitur: *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Tum quia Proverb. 4. Deus *Detestatur eum, qui seminat inter fratres discordias.* Tum quia specialiter opponitur Charitati, cujus est voluntates unire. Sed ad hoc requiritur, ut scienter quis dissentiat à bono Dei vel proximi, in quo debet consentire, ut docet S. Thomas quæstione 37. art. 1. addens non esse peccatum discordiæ, cùm unus æstimat hoc esse bonum, & pertinere ad honorem Dei, vel utilitatem proximi; alius autem habet contrariam opinionem: nisi hujusmodi discordia sit cum errore circa ea, quæ sunt de fide aut necessitate salutis, vel pertinacia indebitè adhibeatur.

II. Contentio est altercatio verborum, quibus inordinatè quis alteri contradicit. Est peccatum mortale ex genere suo, sicut alia, quæ sunt contra Charitatem. Unde; ad Galat. 5. *Contentiones* numerantur inter opera carnis excludentia à regno Dei. Contentio autem semper est mortalis. 1. Si impugnetur veritas ad fidem, bonos mores, pietatem, justitiam, vel grave bonum proximi spectans. Si tamen veritas non impugnetur serio, sed solùm exercitii causa, ad illustrandam explicandamque veritatem, vel ad explorandam doctrinam alterius, secluso scandalo & modo inordinato, non est peccatum. 2. Si contentio fiat cum periculo scandali, vel cum gravibus maledictis, conviciis, contumeliis. Est autem solùm venialis, seclusis conviciis ac scandalo, si materia sit levis, vel inordinatio sit solùm in modo, v. gr. si solùm fiat cum nimia

acri-

acrimonia, clamoribus, aut ex solo studio vincendi adversarium.

III. Schisma est voluntaria separatio baptizati ab unitate Ecclesiæ: sive est subtractio ab obedientia Ecclesiæ, vel summi Pontificis ejus capitis in spiritualibus; vel etiam separatio voluntaria à solis membris Ecclesiæ. De hoc sic ait S. Thomas quæst. 39. artic. 1. *Est speciale peccatum, ex eo quod intendit se ab unitate separare, quam Charitas facit, quæ non solùm alterum alteri unit spiritualis dilectionis vinculo, sed etiam totam Ecclesiam in unitate spiritus. Et ideò propriè Schismatici dicuntur, qui propria sponte & intentione se ab unitate Ecclesiæ separant ... Ecclesiæ autem unitas in duobus attenditur, scilicet in connexione membrorum Ecclesiæ ad invicem, seu communicatione, & iterum in ordine omnium membrorum Ecclesiæ ad unum caput scilicet Christum, cujus vicem, in Ecclesia gerit Summus Pontifex. Et ideo Schismatici dicuntur, qui subesse renuunt Summo Pontifici, & qui membris Ecclesiæ ei subjectis communicare recusant.*

Schisma aliud est purum, quod Charitati solùm & paci, ac obedientiæ opponitur, quale est in iis, qui cùm credant unam esse Sanctam Ecclesiam sub visibili capite Romano Pontifice constitutam, & quidquid Ecclesia Romana credit; tamen ex malitia voluntatis, seu superbia, nolunt cum quadam rebellione Papæ subesse ac obedire; vel reliquis Ecclesiæ membris uniti esse. Et aliud cum hæresi conjunctum, ut cùm quis se *separat ab obedientia Papæ, quia non credit ejus potestatem*, ait Toletus.

Porrò omnes hæretici sunt etiam Schismatici, cum ab unitate Ecclesiæ se separent, contrariam doctrinam sectando. Schismaticum esse, qui non à Papa, nec ab universis Ecclesiæ membris, sed solùm à suo Episcopo Papæ unito & verè subjecto, se separat, vel etiam à solis fidelibus membris illius diœcesis, docent Bellarminus, Valentia, & alii, ex S. Cypriano, in Can. *Scire* quæst. 9. 1. Quia hic etiam implicitè, & indirectè se separat à summo Pontifice ac reliquis Ecclesiæ membris, quatenus Episcopus, ejusque subditi habent subordinationem & connexionem cum Papa & aliis Ecclesiæ membris, ut quædam pars cum suo capite, ac reliquis ejusdem corporis partibus. Sic manus à brachio separata, hoc ipso etiam separatur à capite & à toto corpore.

Est autem Schisma gravissimum scelus, ut constat ex Patribus, cùm lædat præclarissimum quoddam bonum commune; nempe ipsam Ecclesiæ unitatem. *Quisquis ab hac Catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere quòd à christianitate disjunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum*, ait Sanctus Augustinus cum multis aliis Episcopis in Epistola 52. quæ est Concilii Zertensis.

5. Rixa est pugna manuum & verborum inter privatos, cùm scilicet aliqui ex ira invicem se percutiunt authoritate privata. In aggressore est peccatum mortale ex genere suo, cùm sit contra Charitatem & justitiam, & ad Gal. 5. *Rixæ* numerentur inter opera carnis excludentia à regno Dei. *In eo autem qui se defendit, potest esse sine peccato, & quandoque cum peccato veniali, & quandoque cum mortali secundùm diversum motum animi ejus, & diversum modum se defendendi. Nam si solo animo repellendi injuriam illatam, & cum debita moderatione se defendat, non est peccatum, nec propriè potest dici Rixa ex parte ejus. Si verò cum animo vindictæ vel odii, vel cum excessu debitæ moderationis se defendat, semper est peccatum. Sed veniale quidem, quando aliquis levis motus odii vel vindictæ se immiscet, vel cum multum non excedit moderatam defensionem. Mortale autem, quando obfirmato animo in impugnantem insurgit ad eum occidendum, vel eum graviter lædendum*. S. Thomas 2. 2. quæstione 41. art. 1.

5. Seditio est bellum aggressivum unius partis reip. adversùs aliam, vel adversùs principem suum. Est semper mortalis, nam semper graviter adversatur unitati, paci, ac bono communi, & etiam justitiæ, cum authoritas bellandi resideat in solo principe, vel Rep. libera.

§. III.

De Bello.

Quæst. I. **A***N Bellum etiam offensivum potest esse licitum?*

Resp. Affirm Quia 1. Luc. 3. S. Joannes Baptista rogatus à militibus quid sibi ad salutem esset agendum; non jussit ut militiam desererent, sed ne quemquam concuterent. 2. Deus, Deuteron. 23. Leges belli gerendi dedit. 3. Principi summo & reip. liberæ licet jus suum tueri ac repetere. Cùm autem careant superiore, à quo jus suum obtine-

tinere possint, debuit iis jure naturæ competere potestas ad jus sibi dicendum, & cogendam partem adversam ad sibi satisfaciendum: alioqui non posset communitas perfecta in pace conservari. De defensivo per se patet, cùm jure naturæ unicuique liceat injustam vim vi repellere cum debita moderatione.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ut Bellum sit licitum?*

Resp. Ex Sancto Augustino lib. 22. contra Faustum cap. 74. & 75. ex S. Thoma 2. 2. quæst. 40. & communi Doctorum sententia, hæc tria.

1. Potestas suprema, quæ residet vel in rep. libera, vel in Principe supremo, cui cura reip. commissa est. Nam qui habent superiorem, possunt ejus authoritatem implorare ad injuriæ compensationem; & sic bellum non potest esse iis licitum.

2. Causa justa, quæ est dumtaxat gravissima injuria Principi vel subditis illata, quam tollere, vel pro ea satisfacere pars adversa recuset. Ex S. Augustino in *c. Dominus*, 23. quæst. 2. ibi. *Bella justa definiri solent, quæ ulciscuntur injurias, si qua gens vel civitas, quæ Bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere quod per injuriam ablatum est.* Nam Charitas & justitia exigunt, ut sine gravissima & necessaria causa non inferantur aliis gravissima damna, qualia fiunt in Bello. Quòd si majora incommoda, quam commoda præsertim respectivè ad honorem Dei & bonum religionis catholicæ secutura prævideantur, à bello abstinendum est: quia secundùm debitum ordinem rerum & Charitatis, honor Dei, bonum Ecclesiæ, salus æterna proximi præferri debent bono temporali status politici.

3. Recta intentio, ut non geratur bellum ex odio, avaritia inordinata, cupiditate amplificandi imperii, sed ad publicam quietem ac justitiam servandam, vel ad opitulandum injustè oppressis.

Porrò licet etiam aliis tanquam sociis auxilium præbere principi habenti justam causam bellandi, & huic uti aliorum auxilio, quamvis sint diversæ religionis, modò absit scandalum & periculum Fidei ac sacrilegiorum, sicut Judas Machabæus fœdus cum Romanis iniit, 1. Machab. 8. Nam per se loquendo licet alium in re justa juvare. At non licet in Bello etiam justo advocare infideles & hæreticos in auxilium, vel iis opem ferre, quando adest periculum scandali, sacrilegiorum, incrementi hæreseos, & detrimenti veræ religionis: Quia salus æterna proximi, & præsertim multorum, præferenda est cuilibet bono temporali; & principes tenentur supra omnia Christo servire, ejusque regnum quod est Ecclesia catholica, quam sanguine suo acquisivit, quantùm possunt, integrum conservare, imò & amplificare. *Major vobis Fidei causa debet esse quàm regni, ampliusque pro parte Ecclesiarum clementia vestra debet esse sollicita, quàm pro omnium securitate terrarum. Subsequentur enim omnia prospera, si primitus quæ sunt Deo chariora serventur . . . . pro vestri enim imperii salute geritur, quidquid pro quiete Ecclesiæ, vel sanctæ religionis observantia laboratur*, ait S. Cœlestinus I. Epist. ad Theodos. Imper. in actis Concil. Ephes.

Cæterum quamvis non possit dari Bellum utrimque justum ex natura rei, cùm circa idem non possint esse jura contraria; fieri tamen potest, ut neutra pars peccet bellando, ob ignorantiam invincibilem.

Quæst. III. *Quænam ante Bellum & in ipso Bello fieri debent, ac licent?*

Resp. 1. Ante Bellum tenetur princeps rem diligenter examinare cum viris probis ac peritis, & habere certitudinem saltem moralem de justitia causæ. Nam cùm ex Bello gravissima sequantur mala ac incommoda, etiam innocentibus; Charitas & Justitia exigunt, ut non inferatur, nisi planè constet de causa justa & sufficienti. Et verò si non licet hominem privatum in dubia causa punire; multò minùs licet multos & totam rempublicam. Quod si justitia sit dubia, & alter sit in possessione, certa injustitia est bellare, quia in dubio melior est conditio possidentis. Deinde tenetur parti adversæ justitiam causæ & suas prætensiones proponere, ut illa possit satisfacere injuriæ illatæ, vel restituere ablata sine alio damno: nam Bellum sine necessitate geri licitè nequit, propter ingentia mala, quæ cum eo conjuncta esse solent. Ex S. Augustino in cap. *Noli*, quæst. 1. *Pacem habere debet voluntas, Bellum necessitas*. Hinc æqua satisfactio oblata acceptari debet; alioqui Bellum sine justa causa & necessitate fieret.

Resp. 2. In Bello justo licita sunt ea omnia & sola, quæ juxta consuetudinem christianorum necessaria sunt ad asequendum finem Belli, scilicet vel ad recuperanda injustè ablata, vel injuriam justè vindicandam, & ad securitatem reipublicæ stabiliendam. Nam cùm finis licitus sit, licita sunt etiam media per se ad illum, necessaria,

ria, non autem alia quæ proximo nocent, cùm nemini sine justa causa damnum inferre liceat.

Hinc 1. Licet occidere hostes pugnantes & resistentes, non tamen innocentes, qui non pugnant, ut sunt clerici, senes, mulieres, pueri, rustici, opifices &c. quamvis sint partes reip. hostilis; quia nunquam licet directè occidere innocentes. Neque enim resp. potest puniri in suis membris, nisi secundùm id quod ejus dominio subest, qualis non est vita civium. Indirectè tamen & per accidens possunt interfici, ut cùm urbs expugnari, vel nocentes seu milites vinci nequeunt, nisi cum periculo & occisione innocentum. Quia bonum publicum, quod ex victoria speratur, est majus bonum quàm vita aliquorum, quorum mors præter intentionem sequitur. Et alioqui non posset contra nocentes Bellum geri, & sic causa bellantium frustra esset justa.

2. Licet spoliare bonis cives etsi non pugnantes, qui sunt membra reipubl. hostilis, si hoc necessarium sit ad finem Belli. Quia cùm sint pars reip. ipsa justè punitur in illis, & debilitatur privatione bonorum, quæ ejus dominio subjiciuntur.

3. Licet uti insidiis & stratagematibus, ex Josue, capite 8. Et, *Dominus* supra cit. qui cap. non sunt mendacia, sed occultatio veritatis.

4. Civitas capta dari sine gravi necessitate non potest in prædam, propter multa scelera & mala, quæ in tali deprædatione à militibus committi solent. Et si detur, tenentur duces diligentissimè curare, ne scelera committantur.

5. Ea quæ caveri nulla prudentia possunt, ut veneno inficere puteos, aquas, glandes, non licent; quia sunt contra jura Belli & gentium. Item christiani à christianis capti non possunt fieri servi, nam id ex consuetudine gentis christianæ receptum est, in honorem religionis christianæ, & libertatis quam per Christum consecuti sumus; unde esset contra jus gentis christianæ.

6. Non licet victori retinere urbes captas, & alia bona immobilia hostium, nisi quatenus debitam compensationem vel satisfactionem non excedunt, vel necessaria sunt ad securitatem in posterum contra victos stabiliendam. Nam compensatio debet esse commensurata debito, & pœna culpæ, alioqui est injusta.

7. Princeps tenetur inchoatum bellum finire, si æqua satisfactio offeratur, securitas sufficiens præstetur, & compensentur impensæ Belli; quia tunc cessat causa continuandi Belli; quod proinde jam foret illicitum.

Resp. 3. Jure naturali nihil fieri licet contra justitiam, jus gentium, fortitudinem, charitatem, & veram religionem. Et Fides data hostibus servanda est, ex Sancto Augustino in cap. *Noli*. Nam hæc obligat jure naturali & gentium; & hoc necessarium est ad pacem ac bonum commune regnorum. Nam si fœdera publica inter regna, & principes non obligarent, nec necessariò servanda essent, nulla pax aut societas inter genus humanum consistere posset. Quod intellige, nisi hostes ipsi fidem fregerint: nam tunc est quædam compensatio, & pacta censentur fieri sub hac conditione, si alter promissis steterit, nec fidem fregerit.

Resp. 4. Tenentur Princeps & ejus duces militibus justa stipendia solvere, & impedire omnia crimina, quæ impedire moraliter possunt, curareque ne proprii subditi iniquis vexationibus graventur, alioqui tenentur ad compensanda damna secuta ex omissione solutionis, vel diligentiæ debitæ, cùm sint eorum causa contra proprium officium & justitiam.

Resp. 5. Ex communi sententia bona justo bello capta, si sint immobilia, cedunt Principi aut reip. Si mobilia, sunt capientium, nisi ex consuetudine regionis ea dividenda sint inter milites, aut una pars cedat Principi. Tamen bona injustè acquisita ab hostibus, restitui debent eorum dominis, ex l. 20. §. *de captivis*, cùm jus habeant in illa, nec sint hostium.

Quæstio IV. *An Repræsaliæ licitæ sunt?*

Resp. Affirm. Positis certis conditionibus. Quia authoritate publica usurpari possunt per compensationem bona subjecta dominio reipubl. quæ in culpa est, dum non procurat reparationem injuriæ à suis membris illatæ alterius reipubl. civibus. Sed hæ conditiones requiruntur. 1. Ut constet de injuria illata. 2. Ut princeps vel magistratus civium nocentium rogatus debitam satisfactionem deneget. 3. Ut fiant authoritate principis civium læsorum. 4. Ne plus damni inferatur quàm justa satisfactio requirit. 5. Ut non fiant in personas Ecclesiasticas, & earum bona, capit. unic. *de injur. in 6.*

§. IV.

De Scandalo.

Quæst. I. **Q***Uid est Scandalum?*

Resp. 1. Generatim duplex est, nempe activum & passivum. Scandalum activum est dictum, vel factum minùs rectum, præbens alteri occasionem peccandi. Sub dicto vel facto comprehenditur etiam omissio externa: nam qui omittit agere vel loqui quod debet, aliis est scandalo.

Dicitur minùs rectum, hoc est, quod vel malum est, ut si turpia loquaris coram adolescente; vel mali speciem habet, ut si mulierem suspectam domi tuæ aleres, licèt cùm ea nec peccares, nec periculum tibi esset cum ea peccandi: aut si justa de causa, coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes die vetito. Unde illud, 1. ad Thessalonicenses 5. *Ab omni specie mala abstinete vos.*

Scandalum passivum est ipsa ruina seu peccatum proximi, ex occasione facti vel dicti vel omissionis alterius commissum. Dividitur in scandalum pusillorum seu infirmorum, quod oritur ex ignorantia vel infirmitate peccantis; & in pharisaicum seu merè acceptum, quod oritur ex ipsa malitia peccantis. Sic vocatur, quia Pharisæi ex insigni malitia occasionem peccandi ex sanctissimis Christi dictis & factis sumebant.

Quæst. II. *An scandalum est speciale peccatum?*

Respond. 1. Dare scandalum directè, inducendo scilicet proximum ad peccandum, etsi non ex intentione expressa ut peccet & pereat, sicut facit dæmon, sed propter utilitatem vel voluptatem aliquam propriam, aut alterius, est peccatum speciale contra charitatem. Nam Lex charitatis in Deum & proximum, vetat ne offensam Dei & malum spirituale proximi quovis modo procuremus. Præterea hoc directè opponitur præcepto correctionis fraternæ, cùm sint contraria revocare proximum à peccato, & eum in illud inducere.

Imò talis inductio habet duplicem malitiam in confessione exprimendam, unam contra charitatem, & alteram contra virtutem, cui repugnat opus illud malum; nam singulæ virtutes obligant directè ad suos actus eliciendos, & indirectè ad non procurandam sui violationem in aliis. Præterea inducens consentit peccato ad quod inducit: Ergo illius reus est: nam, ex Rom. 1. eadem pœna æterna digni sunt qui faciunt, & qui consentiunt facientibus.

Hinc 1. numquam licet petere ab alio vel ei suadere id quod ipse non potest sine culpa præstare; nam hoc esset inducere in peccatum.

2. Qui fœminam induxit ad fornicationem, peccat tum contra castitatem, tum etiam contra charitatem: cùm fuerit ei causa ruinæ; unde hæc circumstantia inductionis in confessione explicanda est. Idque etiamsi ipsa fuerit parata ad malum; nam non est hìc & nunc in actuali voluntate peccandi, sed solùm in habituali: unde sine tua inductione hìc & nunc non committeret hoc peccatum.

3. Consilium pravum specificatur à peccato, quod consulitur, & est etiam contra charitatem.

4. Laudans alium de peccato commisso, vel vituperans quòd non commiserit, tenetur explicare speciem peccati, circa quod fuit laus vel vituperium. Nam illæ laudes vel vituperia sunt exhortationes ex se ordinatæ ac aptæ ad inducendum in peccatum, & ad complacendum de illo si commissum est: quare sumunt ab illo suam specialem malitiam tanquam ab objecto.

Resp. 2. Dare scandalum indirectè tantùm non intendendo peccatum alterius, nec ad illud inducendo, sed præcisè faciendo vel dicendo coram illo aliquid malum, vel mali speciem habens, est peccatum mortale ex genere suo, & speciale contra charitatem. Ita *S. Antonin. Navarr. Suarez, Valentia, & alii multi*. Prob. 1. Ex Matth. 18. *Væ homini illi per quem scandalum venit.* Ubi Christus loquitur de scandalo simpliciter & generaliter. Et, ex Rom. 14. *Si propter cibum frater tuus contristatur; jam non secundùm charitatem ambulas*; ubi agitur de cibis Lege veteri abrogata vetitis, ideòque jam licitis. Et, ex 1. ad Cor. 8. *Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis, &c.* Ubi ut grave peccatum contra charitatem reprehenditur scandalum indirectum, quo fideles plenè instructi carnes idolo immolatas comedebant coram infirmis falsò putantibus id esse de se illicitum, qui inde præter intentionem comedentium impelli poterant ad eas contra conscientiam erroneam comedendas. 2. Quia secundùm omnes, Lex charitatis in Deum & proximum obligat ad ca-

cavendum & impediendum etiam in aliis peccatum, quod est offensa Dei & maximum malum proximi. Item obligat ad proximum à peccato per correctionem fraternam retrahendum: ergo à fortiori obligat ad non conjiciendum eum per scandalum in peccatum vel ejus periculum. Et verò ad contrahendam malitiam aliquam sufficit ut liberè fiat id, quocum conjuncta est, & cognoscitur vel cognosci potest ac debet esse conjuncta: nam tunc illa malitia est saltem interpretativè volita.

Imò hoc scandalum indirectum, ex communi sententia, contrahit etiam malitiam peccati, cujus datur occasio, exprimendam in confessione. Tunc quia dans illud, vult saltem interpretativè tale peccatum alterius, volendo sine justa causa id, ex quo prævidet secuturum, vel ejus periculum: tum quia virtus omnis non solùm vetat actus sibi contrarios, sed etiam ne detur aliis occasio illos ponendi.

Est autem mortale, si detur occasio culpæ mortalis: veniale verò, si detur solùm occasio venialis, secluso periculo gravioris mali: nam quamvis peccatum veniale sit gravius malum quolibet temporali, est tamen leve in suo genere, & reparatu facile.

Hinc peccant mortaliter contra charitatem & castitatem. 1. Qui imagines, vel statuas nudas faciunt, vel palam exponunt: nam hæ æque saltem inducunt ad peccatum, quam sermo obscœnus. 2. Qui scribunt, imprimunt, recitant, tradunt libros amatorios, cantilenas turpes, &c. Item qui componunt, vel agunt comœdias obscœnas, aut periculosas ratione verborum, factorum, aut gestuum. Nam hi omnes sunt causa ruinæ multorum. Nec refert quod eam non intendant, nam dant ei sufficientem causam. Item qui sua præsentia eas approbant, iis consentiunt; & cooperantur solvendo mercedem agentibus. 3. Fœminæ, quæ nudum pectus gestant: nam hæc denudatio apta est scandalum parere infirmis, eos ad complacentias & desideria prava inducendo; & christianæ modestiæ ac sanctitati repugnat. Nec potest excusari consuetudine, utpote contraria præcepto divino. 4. Puella, quæ sine justa causa se præbet conspiciendam ei, à quo putat se turpiter concupiscendam, quamvis id faciat ex mera vanitate, & sine animo ejus amorem excitandi. *Ita communiter*. Item mortaliter peccant, qui alios vexationibus inducunt ad blasphemias, contumelias graves, imprecationes, &c. nam cooperantur ad peccatum.

Præterea observanda sunt sequentia.

1. Peccatum scandali hoc ipso committitur, quòd datur proximo occasio peccandi, quamvis is reipsa non peccet; nam ad hoc satis est, quòd peccatum proximi ex tua actione, vel omissione minùs recta in talibus circumstantiis, spectata ejus fragilitate, sequi probabiliter possit. Nam tunc ei creas probabile periculum peccandi; & quòd tunc non sequatur peccatum, per te non stat, sed per ipsum: sicut mortaliter peccat, qui explodit catapultam cum periculo occidendi hominem, licèt nullus reipsa occidatur.

2. Peccatum coram aliis commissum habet malitiam scandali tunc solùm, quando est periculum probabile, ne ii, coram quibus committitur, inde impellantur ad peccandum. Hinc blasphemia coram solis Religiosis non habet rationem scandali. Qui verò publicè peccat, tenetur eam scandali circumstantiam confiteri ratione periculi, cui se incitandi multos ad peccandum suo pravo exemplo exponit, ut rectè docent Azor, Sanchez, & alii.

3. Numerus eorum, quibus scandalum datur, debet in confessione declarari, sicut numerus hominum uno ictu occisorum. Nam numerus se habet ut objectum peccati, illudque in suo esse individuali constituit; & non solùm aggravat, sed etiam multiplicat peccatum.

4. Actus venialis, vel ex objecto indifferens potest esse mortalis ratione scandali, quando à tali persona & coram talibus fit, ut probabile sit periculum ne inde alii ex infirmitate, vel ignorantia sumant occasionem peccandi mortaliter, ex capite 2. *de novi oper. nunt.* Nam, ex 1. ad Corinth. 8. supra citat. comestio carnis idolo immolatæ, quæ per se licita est, fit mortalis ratione scandali.

5. Cùm fit actio de se licita, quæ aliquam speciem mali habet, tollitur scandalum, declarando justam causam agendi, quando hoc sufficit ad amovendam suspicionem omnem mali. Sic comedens carnes die vetito ob rationem occultam, impedit scandalum, hanc aperiendo.

6. Quamvis juxta multos liceat, non auferendo occasionem peccati, permittere unum peccatum, ut impediantur plura, verbi gratia, liceat hero non auferre occasionem furandi famulis, aut filiis, quos ad furandum pro-

propensos ac paratos novit, ut sic deprehensi puniantur & resipiscant, eo quod tunc rationabiliter permittat furtum unum ut vitentur plura: non licet tamen talia ultrò ponere, aut periculo objicere: quia esset positivè cooperari peccato, & occasionem præbere, ac creare alteri periculum peccandi, quod non licet.

Quæst. III. *An tenemur omittere opus de se non malum, nec speciem mali habens, ob scandalum passivum aliorum vitandum?*

Resp. 1. Non tenemur illud omittere ob scandalum ortum ex malitia, cùm adest rationabilis causa, aut utilitas magna nostra, vel aliena, etiam temporalis. *Ita S. Thom. quæst.* 43. *art.* 8. Quia cùm scandalum illud ex sola malitia scandalizati oriatur, ei soli imputatur: alioquin quivis per suam malitiam posset impedire commoda aliorum. Si tamen nulla esset necessitas vel notabilis utilitas opus illud faciendi, omitti deberet: quia tenemur ex charitate impedire peccatum proximi, etsi ex sola ejus malitia secuturum, cùm nulla adest justa causa illud permittendi. *Layman, Valentia, & alii.*

Resp. 2. Ad vitandum scandalum passivum ex infirmitate vel ignorantia ortum, tenemur omittere opus utile non malum, nec mali speciem habens, vel saltem differre donec proximus moneatur ne scandalizetur, cùm id sine gravi incommodo possumus. Nam ex Lege charitatis tenemur impedire peccatum proximi infirmi, cùm possumus sine gravi nostro incommodo seu damno, Ex Eccli. 17. *Mandavit illis unicuique de proximo suo.* Hinc mulier, quæ prævidet aliquem in particulari ex suo aspectu sumpturum occasionem peccandi ob infirmitatem, tenetur vitare ejus conspectum, cùm potest sine gravi incommodo. Non est tamen obligatio omittendi actionem de se licitam, nec habentem per se aut communi prudentum judicio speciem mali, ne quis generatim ac indeterminatè sumat inde occasionem peccandi; nam alioquin hoc esset onus intolerabile, & obnoxium innumeris scrupulis. Hinc mulier, ad vitandum periculum vagi ac indeterminati scandali, non tenetur abstinere ab ornatu honesto & ordinario secundùm suam conditionem; secùs de extraordinario nec convenienti.

Quæst. IV. *An omitti debet opus bonum ad vitandum scandalum passivùm pusillorum seu infirmorum?*

Resp. 1. Ad vitandum scandalum numquam licet facere actionem prohibitam lege naturali: quia numquam licet facere actionem intrinsecè malam, seu dedecentem naturam rationalem. Neque etiam licet omittere actum lege naturali præscriptum, in iis circumstantiis in quibus præcipitur: quia omissio talis actus est intrinsecè mala, cùm lex naturalis non præcipiat nisi id quod necessarium est ad honestatem morum, spectatis omnibus circumstantiis. Constat etiam ob scandalum aliorum numquam posse omitti, ea quæ necessaria sunt necessitate medii ad salutem: quia (ut ait S. Thomas, quæst. 43. artic. 7.) *Secundùm ordinem charitatis plus debet homo suam salutem spiritualem diligere, quam alterius.*

Item non licet ob scandalum passivum omittere opus bonum in detrimentum fidei, vel boni communis spiritualis. Quo spectat illud S. Gregorii homilia 7. in Ezech. *Si de veritate scandalum sumitur, aut utiliùs permittitur nasci scandalum, quàm veritas relinquatur.*

Resp. 2. Ad vitandum grave scandalum pusillorum, multi putant debere prætermitti præcepta merè positiva, præsertim humana, nisi ex ejusmodi omissione majus damnum immineret vel tibi, vel aliis. Sic si te ituro ad Sacrum die festo excitanda sit cædes, vel gravis rixa, non debes ire. Item si mulier prævidens in sui aspectu aliquem in particulari scandalizandum ex infirmitate, tenetur omittere sacrum etiam die festo semel aut iterùm: quia cùm præcepta omnia charitati deserviant, & ei tanquam fini subordinetur; non obligant in iis circumstantiis, in quibus charitas dictat omittendam eorum observationem, ut impediatur grave peccatum proximi.

Resp. 3. De bonis operibus quæ sunt solùm consilii, docet S. Thomas quæst. 43. art. 7. ea omitti non debere, ad vitandum scandalum ex mera malitia acceptum, juxta illud, Matth. 15. *Sinite illos, cæci sunt, &c.* Nam Pharisæi scandalizabantur quòd Christus cum publicanis & peccatoribus comederet, nec propterea id omisit. Et alioqui quivis sua malitia posset bona spiritualia aliorum impedire.

Si verò Scandalum ex infirmitate aut ignorantia oriatur, occultari debent, vel interdum differri, donec ratio sic agendi proposita sit. Nam ex lege charitatis tenemur proximi ex infirmitate, vel ignorantia lapsuri ruinam impedire, cum facilè possumus. At tunc facile possumus, cùm tale opus non sit præceptum, nec necessarium, & illud diffe-

differendo, vel etiam omittendo ad impediendum peccatum proximi, exerceamus actum charitatis magis meritorium, quàm foret ipsum opus quod omittitur.

Quòd si post redditam rationem non desinant inde scandalizari; tunc scandalum ex mera malitia oritur, & sic propter ipsum non esse dimittenda bona opera, docet S. Thomas, *ibid.*

Quæst. V. *An licet minus peccatum suadere volenti committere gravius, quando aliter gravius impediri nequit?*

Resp. Id non licet loquendo de suasione, aut alia inductione directa. Tum quia semper per se malum est inducere ad peccatum quodvis, etsi leve: nam numquam licet facere malum, nec proinde illud consulere, ne quidem ut eveniant bona, ex Roman. 3. Tum quia qui consulit minus peccatum, etiamsi consulat ad impediendum majus, in peccatum illud minus consentit, illudque approbat, quod est intrinsecè malum. Tum quia suadens esset moralis causa peccati minoris, ad quod alter non erat determinatus: ideòque ei meritò imputaretur. Porrò illud effatum: *E duobus malis minus eligendum est*, non habet locum in peccatis, quæ liberè fiunt, & vitari possunt; sed in his solum malis, quorum unum sustinendi necessitas incumbit.

Tamen peccata inæqualia committere volentem deterrere licet à graviore, tacendo de alio minùs gravi, quia hoc est dumtaxat suadere omissionem gravioris.

Quæst. VI. *Quandonam est peccatum scandali vendere vel dare alteri rem aut operam de se licitam, qua malè usurus prævidetur, vel probabiliter putatur?*

Resp. 1. Peccatum est, quando denegari potest sine gravi damno. Quia secundùm omnes, teste Delugo, quisque tenetur ex charitate impedire peccatum proximi, si potest saltem sine gravi incommodo: Ergo à fortiori tenetur non suppeditare materiam vel operam, qua usurus est ad peccandum: nam charitas est velle bonum dilecto, & removere malum illius. Deinde quisque tenetur peccantem corripere, scandalum amovere: ergo & à fortiori materiam peccandi non præbere. Præterea talis meritò censetur saltem interpretativè velle ruinam alterius.

Hinc mortaliter peccant caupones, qui secundam refectionem bene pransis, vel carnes die jejunii præbent hospitibus, quos sciunt vel prudenter judicant non habere dispensationem, nisi fortè ex denegatione gravissimum malum ipsis immineat, ut mors, incendium, vulnera, &c. Secùs, si ista præbeant viris honestis parentibus, de quorum dispensatione non certò iis constet: nam in dubio debent præsumere esse legitimè dispensatos. Item qui præbent vinum copiosum iis, quos eo inebriandos prævident: nam sine justa causa omittunt impedire peccatum proximi; imò materiam peccandi suppeditant, cùm moraliter possint & debeant iis denegare. Nec lucrum est quærendum ex casu in quo est alterius peccatum, nec est tanti momenti, cùm tamen ebrietas sit damnum maximum animæ & corporis, & scandalosum, ac sæpe nocendi injustè aliis occasionem & causam afferat. *Ita Sanchez, Valentia & alii.*

Idem dic de iis, qui vendunt venenum aliis, quos non constat bene usuros, verbi gratia, ad confectionem medicinæ vel colorum, aut merces iis qui abusuri sunt. Neque hi excusantur eo quòd si non vendunt, alii vendituri sunt, quia isti peccabunt vendendo; non licet autem peccare, eò quòd cæteroquin alii sint peccaturi; neque factum aliorum immutat tuam cooperationem.

Neque etiam excusantur eo quòd ii quibus ista tradunt, jam sint animo parati ad peccandum: quia adhuc cooperantur actui externo malo, quo prava illa voluntas executioni mandatur. At peccatum est non solùm velle malum facere, sed etiam facere & exequi malum, & ejus executioni cooperari: nam lex non solùm voluntatem furandi, v. g. se inebriandi, &c. sed etiam ipsum furtum actuale, ipsam ebrietatem, ejusque cooperationem vetat; & actio externa seu executio rei illicitæ dedecet naturam rationalem, estque illicita, & contra legem divinam.

Resp. 2. Non licet præbere operam vel rem aliquam, quæ in talibus circumstantiis proximè ad peccatum adjuvat, & ad illud determinatè ordinatur. Quia tunc est moraliter cooperari peccato alterius. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandum virginem, & multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, putà ne à domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.*

Nam hæ actiones in talibus circumstantiis proximè ad peccatum adjuvant & ordinantur. Quare qui eas ponit, meritò censetur velle peccatum alterius, & ei consentit. Hinc etiam non licet famulo gladium præbere hero suo alterum occidere volenti, furanti scalam admovere, meretricem domum deducere, litteras amatorias ipsi deferre, &c. Nam hæc & similia ad peccatum proximè concurrunt seu conducunt.

Resp. 3. Licet rem & operam ex se licitam, nec per se ac proximè ad peccatum concurrentem præbere ea abusuro, si adsit causa justa & proportionata excusans, & desit intentio cooperandi ejus peccato, nec alter abutatur contra bonum Reip. vel Ecclesiæ. Nam tunc ista suppeditans, in æstimatione prudenti non censetur cooperari alterius peccato, sed solùm illud permittere ex urgenti causa, ob quam non tenetur illud impedire; & peccatum soli malitiæ abutentis imputatur.

Hæc autem causa tantò gravior & urgentior debet esse. 1. Quantò gravius est peccatum, quod non impeditur. 2. Quantò subministratio tua minùs remotè illud attingit. 3. Quantò probabilius est, te non suppeditante, alterum non executurum peccatum. Item ex communi sententia, requiritur major causa quando alter non est paratus ad peccandum, quia gravius malum patitur. 4. Si abusurus sit contra justitiam: tunc enim requiritur tantum malum vitandum, quod ex charitate non tenearis subire, ad impediendum tale damnum tertii: nam strictiùs tenemur impedire peccata alterius, quæ nocent aliis, quàm quæ non nocent: in his enim solus peccans damnum spirituale voluntariè subit, in illis autem insuper per innocens damnum invitus patitur.

Hinc 1. Parochus potest & debet Eucharistiam ministrare peccatori occulto eam publicè petenti.

2. Excusantur caupones vinum vendentes militibus abusuris ad ebrietatem, si denegare non possint sine damno vitæ, vel bonorum omnium.

3. In necessitate licet ab alio petere, quod potest sine peccato facere, quamvis prævideatur peccaturus, v. gr. mutuum quo indiges, ab usurario.

TRACTATUS DE VIRTUTE RELIGIONIS.

Religio est virtus, qua Deo ut rerum omnium principio, cultus debitus ac supremus exhibetur. Per cultum intelligitur testificatio excellentiæ divinæ, cum submissione nostra erga Deum. Religio non est virtus theologica, sed moralis, cùm habeat pro objecto materiali actus, quibus Deus colitur, & pro objecto formali specialem honestatem elucentem in præstando cultu Deo debito ob summam ejus excellentiam: quæ excellentia divina est titulus seu ratio ob quam honestum est præstare Deo cultum supremum. Est tamen Religio virtutum moralium præstantissima, quia ejus objectum immediatiùs & perfectiùs tendit in Deum, quàm objecta aliarum virtutum moralium.

Actus præcipui Religionis sunt adoratio, sacrificium, oratio, devotio, quæ est prompta & efficax voluntas præstandi ea, quæ ad Dei obsequium pertinent: item laus Dei, gratiarum actio, votum, juramentum, administratio & susceptio sacramentorum, &c.

Porrò tenemur Deum colere non solum actibus internis, sed etiam externis. Nam cùm spiritu & corpore constemus, tenemur utriusque actibus colere Deum, utpote utriusque principium.

CAPUT PRIMUM.

De Adoratione, Oratione, & speciatim de Horis canonicis.

Quæst. I. Quid & quotuplex est *Adoratio?*

Resp. Adoratio latè sumpta est actus, quo testificamur alterius excellentiam, & nostram erga illum submissionem ob ejus excellentiam. Hinc complectitur non solùm excellentiæ alterius significationem, qui est propriè honor, sed etiam submissionem, & hujus testificationem, quam utramque superaddit honori. Consistit formaliter tum in voluntate testificandi excellentiam alterius, & se illi submittendi, hujusque submissionis signum exhibendi ob ejus excel-

cellentiam; tum in exhibitione talis signi.

Adoratio latè sumpta dividitur. 1. in latriam, quæ exhibetur Deo ob increatam & infinitam ejus excellentiam; in duliam, quæ exhibetur Sanctis ob eorum creatam excellentiam supernaturalem; in hyperduliam, quæ sanctæ Virgini Dei Matri ob singularem ejus supra omnes Sanctos & Angelos excellentiam supernaturalem creatam exhibetur; & in politicam, quæ defertur viris, principibus, sapientibus, &c. ob creatam excellentiam naturalem, ut potentiam, sapientiam, &c. 2. In absolutam, qua persona adoratur propter excellentiam sibi intrinsecam; & in relativam, qua aliquid adoratur ob excellentiam personæ, ad quam habet habitudinem aliquam, vel conjunctionem.

Adoratio verò strictè sumpta est cultus latriæ soli Deo debitus, consistens in actu quo testificamur increatam ac infinitam Dei excellentiam, & nostram summam submissionem erga illum, agnoscimusque supremum ejus in res omnes dominium, juxta illud Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.*

Constat autem, 1. Solum Deum adorandum esse cultu latriæ, Sanctos verò colendos esse cultu duliæ, & B. V. cultu hyperduliæ. Nam adoratio debet esse commensurata excellentiæ, cùm propter illam exhibeatur. 2. Christi, Beatæ Virginis, & Sanctorum imagines, & reliquias colendas esse cultu relativo proportionato personæ, cujus sunt; adoratio enim imaginis consistit in signo aliquo externo submissionis ac reverentiæ exhibito imagini propter excellentiam prototypi, ad testificandum submissionem nostram internam erga ipsum prototypum, hujusque excellentiam ac superioritatem agnoscendam, ex Concil. Trid. sess. 25.

Quæst. II. *An & qualis Oratio est præcepta?*

Nota. Oratio latè sumpta est ascensus mentis in Deum: sive quivis pius animæ motus, seu affectus in Deum, qualis est actus fidei, spei, amoris, laudis, gratiarum actio, &c. Strictè sumpta, est petitio decentium Deo facta, sive immediatè, sive mediatè Sanctorum intercessione. Duplex est oratio, scilicet mentalis, quæ fit sola mente, & vocalis, quæ non solùm mente fit, sed etiam voce exprimitur. Hæc dividitur in privatam, quæ fit à persona privata ac privato nomine; & in publicam, quæ fit à communitate, vel à Ministro nomine communitatis. Hinc recitatio breviarii privatim à Clerico facta, est oratio publica; quia nomine Ecclesiæ & tanquam ejus legatus eam fundit.

Resp. 1. Oratio frequens est omnibus adultis præcepta. *Prob.* 1. Luc. 18. *Oportet semper orare, & non deficere*, hoc est oportet orare frequenter & perseveranter. Et capite 21. *Vigilate omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, & stare antè Filium hominis.* 2. Quia sine oratione debita non obtinentur auxilia omnia necessaria ad observanda omnia mandata & ad vincendas tentationes, ex Jac. 4. *Non habetis propter quod non postulatis:* & imprimis donum perseverantiæ non est præparatum adultis nisi orantibus, ut docet Sanctus Augustinus libro de dono perseverantiæ cap. 16. Quare Catechism. Roman. ait: *Preces tanquam instrumentum necessarium nobis* (Deus) *ad id, quod optaremus consequendum, præsertim cùm quædam esse constet, quæ nisi ejus adjumento non liceat impetrare.*

Hinc oratio est adultis necessaria etiam necessitate medii ad salutem, cùm Deus statuerit non dare gratiam perseverantiæ & alia quædam necessaria, nisi orantibus.

Præceptum autem orandi obligat in gravi necessitate ac tentatione propria vel proximi, & sæpissimè in vita; quia continuò Dei auxilio egemus, & ad illud obtinendum instituta est oratio tanquam medium ordinarium.

Resp. 2. Oratio debet esse pia & honesta: alioqui non esset actus religionis, nec cultus Dei. Ut talis sit, debet fieri cum intentione, attentione, fide, fiducia, humilitate, devotione, decenti, ac pia corporis compositione, & de rebus necessariis, vel conducentibus ad salutem & ad gloriam Dei: ita ut res de se indifferentes non petantur, nisi quatenus ex Dei ordinatione & cum ejus gratia possunt conferre ad ejus gloriam & salutem nostram.

Porrò mortale est petere à Deo rem malam vel auxilium ad illam, quia in hoc est gravis irreverentia in Deum, quasi esset author vel fautor peccati.

Quæst. III. *Quinam obligantur ad Horas canonicas?*

Nota. Horæ canonicæ sunt oratio vocalis publica authoritate Prælatorum Ecclesiæ constituta, ut quotidie certis Horis nomine

Ecclesiæ recitetur, ad laudandum & precandum Deum.

Resp. Secundùm omnes Doctores, ad eas sub mortali singulis diebus obligantur. 1. Omnes insigniti aliquo ex sacris Ordinibus, etsi non beneficiati: imò etiam excommunicati & degradati, cùm nullo privilegio ab hoc onere liberentur, nec æquum sit ut commodum ex delicto reportent. Subdiaconi autem incipiunt obligari ipso die suæ inordinationis, saltem ad partem respondentem Horæ, in qua ordinantur: nam cùm obligentur ratione Ordinis sacri, statim illo suscepto obligantur.

Porrò sunt qui docent, Clericum, qui totum officium recitavit antequam ordinem vel beneficii possessionem caperet, teneri iterùm recitare partem officii respondentem Horæ, in qua cœpit obligari. Tum quia observatio præcepti supponit obligationem contractam, tum quia Horæ canonicæ recitantur à Clericis nomine Ecclesiæ: & ante subdiaconatum vel beneficii adeptionem, officium non recitatur nomine Ecclesiæ, cùm nondum quis sit minister ad hoc deputatus.

2. Omnes Religiosi & Moniales professi & ad chorum deputati, etiam fugitivi, ejecti, & ad triremes damnati: nam hi manent verè religiosi, ideòque obstricti obligationibus religionis, quibus si possunt satisfacere, tenentur; culpa enim nemini debet suffragari. Hæc obligatio in Clericis non beneficiatis, & Religiosis ac Monialibus recitandi etiam privatim, si in choro non recitaverint, oritur præsertim ex antiqua & universali Ecclesiæ consuetudine vim legis habente & fundata in eorum statu ad Dei cultum instituto, & constat ex communi usu & consensu totius Ecclesiæ, ut docet Suarez. Dixi, Professi ad chorum destinati, nam non obligantur Novitii, Conversi, Laici, Religiosi Societatis Jesu antequam sint in sacris, Religiosi militarium Ordinum, &c.

3. Omnes Beneficiarii, non solùm ex religione, ut supradicti; sed etiam ex justitia: quia sub hoc onere beneficium eis collatum est, & ab iis acceptatum.

Hinc peccat mortaliter, qui ex prædictis uno die officium totum vel partem ejus notabilem omittit sine justa & gravi causa excusante; ut constat ex consensu Doctorum & totius Ecclesiæ. Nam violat præceptum in re gravi ad religionis virtutem præstantissimam pertinente. Pars autem notabilis & sufficiens ad mortale juxta omnes censetur una parva Hora, verbi gratia, Nona, vel quælibet pars officii ei æquivalens: imò juxta varios media pars unius Horæ parvæ. Item qui interruptim per totum officium omittit quantum est integra Hora parva, peccat mortaliter, quia partes pertinentes ad unum totius diei officium coalescunt moraliter in unum, & conflant unam notabilem quantitatem.

Cæterùm explicandus est in confessione numerus Horarum omissarum; quia omissio plurium vel sunt plura numero peccata, vel unum pluribus æquivalens: & per plurium omissionem saltem multùm aggravatur culpa, & variatur judicium de illa. Præterea numerus Horarum est quid se tenens ex parte objecti, & constituit peccatum in suo esse individuali.

Quæst. IV. *Quænam requiruntur ad debitam recitationem Horarum?*

Resp. 1. Quoad officii qualitatem ex Bulla Sancti Pii V. *Quod à nobis*, Sæculares & Regulares tenentur sub mortali servare formam Breviarii Romani: alioquin suæ obligationi non satisfaciunt. Excipiuntur Capitula & Monasteria, quæ ducentis ante hanc Bullam annis habebant Breviarium particulare, quibus tamen permittitur ex Episcopi seu Prælati, & universi Capituli consensu assumere Romanum. Qui autem ab hoc tempore habent Breviarium proprium sui Ordinis vel Diœcesis suæ, tenentur illud etiam privatim recitare: nam Bulla tales relinquit dispositioni juris communis, quod quemque obligat ad recitandum officium suæ Ecclesiæ, ex capite 13. & capite 14. distinctione 12. & ex Clem. 2. de celebratione Missarum, ubi Clemens V. permittit Clericis & Monachis, ut officium recitare possint juxta formam officii Cardinalium aut Episcoporum, cum quibus vivunt.

Qui utuntur Breviario Romano, non obligantur extra chorum ad officium Beatæ Virginis, nec ad officium Defunctorum diebus in rubrica præscriptis, ex Bulla citata. Tenentur tamen sub mortali ad officium Defunctorum 2. Novembris, item ad Litanias in festo Sancti Marci, & diebus Rogationum, si non intersint processioni: nam ex communi sensu, & consuetudine, censentur pars officii illorum dierum, vel alterum officium eodem die præceptum. In Ecclesiis verò, ubi erat consuetudo officium parvum Beatæ

Vir-

Virginis recitandi, hanc servari vult Pius V. ibidem.

Qui non utuntur Breviario Romano, ad ea omnia tenentur, ad quæ ante Bullam Pii tenebantur, nam à nulla re eximuntur per Bullam, & exceptio firmat regulam in casibus non expressis.

Tenetur autem quisque recitare officium proprium diei, alioqui non satisfacit præcepto, licèt aliud etiam æque longum, v. gr. officium de feria loco officii de Sancto, vel contra recitaverit. Tum quia Ecclesia non officium in genere, sed hoc officium in individuo, seu officium tale proprium hujus diei, prout hos psalmos, has preces, & lectiones continet, præcipit; cujus obligatio est tali diei affixa; & sic cum eo transit. Unde quamvis substantia præcepti in genere sit de septem Horis; tamen substantia præcepti in particulari pro tali die est de septem Horis talibus, quæ scilicet constent talibus psalmis, lectionibus, &c. Tum quia Bulla Pii V. præcipit officium diei juxta formam Breviarii Romani, ad quam pertinet distributio officii per dies feriales, & festos tempori accommodatos: tum quia aliqua officia de aliquibus Sanctis injunguntur de præcepto recitanda tali die, cùm antea essent ad libitum. *Ita S. Antoninus, Tolet. Bellarm. Bonacina, Reginald. de Moya, &c.*

Porrò Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *In die Palmarum recitans officium Paschale, satisfacit præcepto.*

Hinc qui scienter officium mutat, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem fructuum beneficii, cùm non satisfecerit etiam quoad substantiam, præcepto recitandi officium debitum & ab Ecclesia præscriptum. Qui verò inadvertenter officium aliud recitavit, tenetur eodem die officium proprium persolvere, & recitare, quæ omisit, si sine gravi incommodo possit. Qui autem in aliquibus Horis erravit, ubi id advertit, tenetur supplere quod omisit, & reliquas Horas legere juxta officium eo die currens.

Nota. Qui per errorem, etsi inculpabilem, hodie recitavit officium crastinum, cras debet iterum idem officium recitare: quia per legem tale officium pro tali die determinatum est. Item officium de Sancto, die suo omissum, secundùm multos, non debet alia die non impedita recitari; quia officia sicut jejunia diebus suis affixa sunt, & rubricæ solùm excipiunt casum, quo dies illi impediantur altiori festo.

Resp. 2. Quoad tempus, in recitatione publica servanda est recepta cujusque Ecclesiæ consuetudo. In privata verò ad vitandam mortalem culpam, sufficit si recitetur officium totum à media nocte usque ad alteram mediam noctem. Quia in privata recitatione temporis variatio non est gravis inordinatio; & obligatio servandi tempus præscriptum, si quæ fuit gravis, imminuta est per consuetudinem in privata illa recitatione. Ita Sanctus Antoninus 1. part. tit. 13. capite 4. ibi: *Non videtur de se esse mortale, quandocumque quis tardè dicat officium, dum non transeat dies, qui quantum ad hoc videtur terminari circa mediam noctem.* Immo ob justam causam, verbi gratia, iter, negotia, legitimam occupationem, licet in illa privata recitatione antevertere, vel protrahere tempus præscriptum, quod quidem ex consuetudine magnam habet latitudinem. Nam quod fit ex justa causa, rationabiliter & prudenter fieri censetur. Sine causa tamen tempus debitum ac proprium notabiliter variare est veniale, ut v. gr. si legas Primam, vel etiam juxta Layman Tertiam post meridiem, aut Vesperas ante meridiem, excepta Quadragesima: quia est contra consuetudinem communem, & congruentem rationem temporis: Sexta & Nona ante vel post meridiem dici possunt.

Ex consuetudine licet Matutinum cum Laudibus recitare pridie, ab eo circiter tempore, quo sol est propior ad occasum quàm ad meridiem, ut videre est in tabula de tempore inchoandi Matutinum pro die sequenti, Romæ edita typis Rever. Cameræ Apostolicæ, hic post indicem posita. Secus de aliis Horis, quia consuetudo id non permittit; nec obligatio affixa diei, potest impleri ante illum diem, cùm ante illum diem nondum sit; & patet in aliis præceptis de jejunio, auditione Sacri, &c. Obligatio autem recitandi officium est affixa diei in honorem, quem tali die Deo exhibere debemus juxta præscriptum Ecclesiæ. Præterea qui uno die omisit officium, non tenetur aliud alio die recitare, quia obligatio affixa diei transit cum ipso die: Ergo nec potest diem prævenire, cùm par sit ratio.

Secundùm multos, non est mortale extra chorum celebrare Missam ante Matutinum & Laudes: quia inquiunt extra chorum non

non est gravis obligatio ista præmittendi; nec est gravior inordinatio in inversione ordinis inter Matutinum & Missam, quàm in inversione ordinis inter Horas ipsas, quæ solùm venialis est, cùm tamen major sit ordo inter ipsas Horas, quàm inter eas & Missam, nec consuetudo præmittendi recepta est sub mortali, eò quòd nulla sit necessaria connexio & dependentia inter Missam & Matutinum. Verum hæc opinio tuta non videtur; nam est gravis obligatio recitandi etiam privatim Matutinum cum Laudibus ante celebrationem Missæ. 1. Ob consuetudinem vim legis habentem. 2. Quia in rubricis Missalis Romani inter defectus in ministerio Missæ ponitur, quòd celebrans saltem Matutinum cum Laudibus non dixerit. 3. Julius III. in Bulla *Sacræ* concedit Societati Jesu privilegium postponendi officium celebrationi Missæ *ex legitimis & justis causis*, in quo onerat conscientiam Superiorum illud dispensantium: quod inane & illusorium esset, si nulla foret obligatio.

(✠) *Nota*. Auctoris opinio P. Danieli Concina æquo rigidior visa est, ac solido destituta fundamento. *Consuetudo*, inquit, *quam opponunt, non obligat sub gravi culpa, quod autem in Rubricarum libello cavendum dicitur ne ante Matutini recitationem celebretur Missa, non propterea sequitur culpam perpetrare lethalem eum, qui talem ordinem violat: quia licet omnes Rubricæ conjunctim acceptæ quæque formam substantialem ritus constituant, obligent sub gravi; non tamen quælibet divisim accepta. Numquid aliæ Rubricæ, quæ vel in Breviario vel in Missali habentur, totidem sunt præcepta, quæ sub lethali culpa obligant? Væ recitantibus officium vel celebrantibus Missam si omnes Rubricæ essent de præcepto graviter obligantes*. Ita Doctus Theologus Tom. 2. Theol. Christian. lib. 2. dissertationes 2. quæstione 6. Nec ego in ea opinione sum, ut gravem hanc obligationem contra communem Theologorum sententiam tueri, ac proponere velim: sed ut Sacerdotes intelligant, quo innixus fundamento auctor ita opinatus sit, &, ut quoad fieri possit, ante Missæ celebrationem Matutinum recitare procurent, animadvertendum duxi: consuetudinem recitandi Matutinum saltem cum Laudibus ante Missam antiquam esse, ac eo tempore ortam esse, quo in Ecclesia Latina, una tantum in qualibet Ecclesia Missa celebrabatur; quæ Missa, ei quam nunc Conventualem vocamus, respondet. Hanc autem consuetudinem viguisse quoque dum plures privatæ Missæ celebrari cœperunt, constat ex Innocentio IV. qui in Epistola ad Legatum Sedis Apostolicæ in Regno Cypri circa medium tertiidecimi seculi, obliga[tio]nem ex hac consuetudine ortam, ita [...] eis inculcavit: *Sacerdotes dicant horas canonicas more suo, sed Missam celebrare priusquam officium matutinale compleverint, non præsumant*: Et Sanctus Antoninus parte 3. scripsit, *ob consuetudinem generalem* recitandi Matutinum ante Missam peccare mortaliter, qui ante Missæ celebrationem Matutinum cum Laudibus non recitaverit. Atque hinc facile conjicimus, Rubricam illam, qua in Missali præscribitur, ut qui celebraturus sit Matutinum saltem cum Laudibus recitaverit, positam esse ad indicandam obligationem ex antiqua, & usu recepta consuetudine derivatam. Deinde Clericatus decis. 50. de Sacrificio Missæ quinque supra quinquaginta auctores laudat, qui docent peccare mortaliter eos, qui in pravo habitu persistant celebrandi quotidie Missam ante Matutinas laudes. Hinc SS. D. N. BENEDICTUS XIV. Const. Etsi Pastoralis, Italo Græcos monet, ut *priusquam Missam celebrent, officium matutinale recitare curent*. Hæc addidi, ut Sacerdotes intelligant, non omni culpa vacare; qui sine legitima causa Matutinum ante Missam recitare prætermittunt. Si autem legitima causa adsit, ut administratio Sacramentorum, vel alia etiamsi gravis non sit, à culpa omnino excusantur; ut optime notat idem SS. Pater in opere, quod ante Pontificatum evulgaverat de Sacrificio Missæ libro 3. capite 13.)

Resp. 3. Quoad ordinem, est veniale sine justa causa ordinem Horarum invertere, v. gr. Tertiam ante Primam recitare, ut constat ex communi Doctorum sensu. Quia hoc est contra ordinem ab Ecclesia præscriptum: & ad modum præcepti pertinet ordo Horarum. Tenemur autem præceptum non tantùm quoad substantiam, sed etiam quoad modum servare. Hæc tamen inversio extra chorum non est mortalis citra contemptum: quia præceptum observatur quoad substantiam omnes Horas dicendo intra diem naturalem. Imò nec est venialis si fiat ex inadvertentia, aut ex causa legitima, nec est obligatio repetendi; ut si quis ab ægro invitetur ad recitandas secum Vesperas, cùm necdum Nonam persolverit. Nam cùm hic ordo & modus non pertineat ad sub-

ſubſtantiam officii, cenſetur Eccleſia permittere eum mutari, cùm adeſt rationabilis cauſa.

Reſp. 4. Quælibet Hora recitari debet continuatè: Nam unitas uniuſcujuſque Horæ, & & uſus Eccleſiæ id exigunt. Deinde eſt aliqua irreverentia cœptam orationem ſine cauſa interrumpere, ſi enim vituperabile eſt ſermonem cum terreno principe inchoatum ſine juſta cauſa abrumpere; à fortiori ſi id fiat erga Deum Regem regum. Facta tamen ſine cauſa interruptio, juxta multos eſt ſolum venialis in officio privato, quia hic defectus non eſt in ſubſtantia, ſed ſolùm in modo accidentario; cùm ſinguli pſalmi, lectiones & orationes per ſe ſuam habeant completam ſignificationem. Quòd ſi ſubſiſtit juſta cauſa, ut ſi ex officio, vel obedientia, vel charitate aliquid faciendum occurrat, quod non poſſit commodè differri; tunc nulla culpa erit, nec repetenda priora, niſi pauca dicta ſint: nam tunc rationabilis eſt interruptio.

Secundùm multos, Matutinum licitè ſeparatur à Laudibus; imò juxta aliquos, unum nocturnum ab alio per duas circiter horas. Sed videtur obſtare præſens Eccleſiæ conſuetudo contraria: & Azor ad hoc exigit juſtam & rationabilem cauſam; quia tres nocturni cum Laudibus habentur tamquam officium unius Horæ, ac proinde ſimul recitari debent.

Reſp. 5. Quoad modum, officium recitari debet *ſtudiosè & devotè*. Ita Concil. general. Lateranenſ. IV. cap. *Dolentes* de celebrat. Miſſæ, ubi Clericis ſtrictè præcepit *in virtute obedientiæ, ut divinum officium nocturnum pariter & diurnum quantum eis Deus dederit, ſtudiosè celebrent pariter & devotè*. Studiosè, inquit Gloſſa, quantum ad officium oris, & devotè quantum ad officium cordis. Enimverò hoc exigit vera ac religioſa oratio & laudatio Dei. Itaque officium recitari debet tum *ſtudiosè*, hoc eſt, integrè & perfectè, abſque præcipitantia, contradictione, & abſciſſione ſyllabarum: tum *devotè*, id eſt, cum intentione orandi ac laudandi Deum, & debita attentione mentis, ac reverentia tam interna quàm externa.

Item pronuntiatio debet eſſe articulata & ſenſibilis, ſeu per ſe audibilis recitanti, ita ut recitans, ſecluſis impedimentis, ſeipſum audire poſſit. Nam oratio vocalis, prout à mentali diſtinguitur, debet habere ſonum diſtinctum: omnis autem ſonus eſt per ſe audibilis, cùm ſit objectum auditus. Ita *Medin. Navarr. Reginald. Sanchez, &c.*

Quæſt. V. *An ad ſatisfaciendum præcepto requiritur intentio & attentio interna, & qualis?*

Nota. Intentio hìc eſt volitio orandi & laudandi Deum. Attentio duplex eſt, externa, & interna. Attentio externa conſiſtit in attentione ad prolationem verborum, ut diſtinctè ac integrè pronuntientur, excludentem omnem actionem incompoſſibilem cum attentione interna, & evagationem ſenſuum circa objecta diſtractiva. Attentio interna eſt advertentia mentis vel ad ſenſum verborum, vel ad Deum, aut res divinas.

Reſp. 1. In recitatione officii requiritur intentio ſeu voluntas orandi, vel explicita, qua quis initio velit expreſsè orare; vel ſaltem implicita, quæ velit recitare ad ſatiſfaciendum præcepto Eccleſiæ: in hac quippe volitione implicitè includitur intentio Deum orandi & laudandi, cùm id, quod Eccleſia præcipit, ſit laus Dei, & oratio. Nam cùm recitatio externa officii ſit indifferens, ut eſt oratio, ſtudium, exercitium memoriæ, &c. debet ab intentione orandi tanquam à forma determinari, ut ſit oratio & cultus Dei, qualis præcipitur. Et verò recitatio officii ex alia intentione, v. g. ſtudendi non eſt vera oratio vocalis, nec actus religionis. Præterea oratio eſt locutio cum Deo; & non loquitur cum Deo, ſicut nec cum homine, qui non intendit cum eo loqui.

Reſp. 2. Ad ſatisfaciendum præcepto requiritur quoque non ſolùm attentio ad verba, ut diſtinctè ac integrè pronuntientur, & quæ excludat omnem actionem incompoſſibilem cum attentione interna; ita ut qui pingendo, ſcribendo, ludendo, comœdias ſpectando, fabulantes audiendo, &c. Horas memoriter recitaret, non ſatisfaceret præcepto, ſed requiritur etiam attentio interna ad Deum ſeu res divinas, vel ad ſenſum verborum vel ſaltem ad verba ut laudes Dei, orationem & pias affectiones continentia, conſiderando Deum præſentem cum pio humilique ad ipſum affectu, & intendendo per illa Deum orare ac laudare, atque omnem voluntariam diſtractionem rejiciendo. Ita *Reginald. Azor, Layman, Valentia, Suarez dicens, hanc eſſe communem ſententiam.*

Prob. Quia 1. præcipitur oratio vera, quæ ſit actus religionis gratus Deo, & utilis

Ecclesiæ. At sine attentione interna oratio non est verus Dei cultus: nam omnis cultus Dei fieri debet in spiritu & veritate, & non solo corpore, ex Joann. 4. *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate: nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus; & eos, qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Nec est vera oratio, cùm omnis oratio ex Sancto Damasceno, libro 3. de fide capite 24. sit ascensus mentis ad Deum; sed est quædam species hypocrisis, & simulatio orationis, ex Matth. 15. *Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Neque est utilis: *Clamor ad Dominum, qui fit ab orantibus, si sonitu corporalis vocis fiat, non intento in Deum corde, quis dubitet inaniter fieri?* ait S. Augustinus sermone 29. in Psalm. 118. *Quomodo te audiri postulas à Deo, cùm te ipse non audias?* ait S. Cyprianus libro de oratione Dominica. Enimverò qui utilis esset ejusmodi Oratio, utpote injuriosa Deo! *Ipsas superfluas* (res) *cogitare injuria est ejus cum quo loqui cœperas. Oratio tua locutio est ad Deum.* Ita S. Augustinus in Psalm. 85.

2. Cap. *Dolentes* supr. cit. præcipitur devotio simpliciter. At devotio externa sine interna excludente omnem distractionem voluntariam, non est devotio, sed simulacrum devotionis: sicut homo pictus non est verus homo, sed simulacrum hominis. Deinde hæc verba Concilii (*quantum eis Deus dederit*) significant devotionem indigentem gratia Dei, ideòque internam: nam solam externam solent habere hypocritæ.

3. Concil. Tridentin. sess. 24. cap. 12. jubet ut officium recitetur *reverenter, distinctè, devotè*, quæ tria frustra addidisset, si præciperet tantùm reverentiam externam. Et ideo multa Concilia, ut Trevir. II. Burdigal. anno 1583. Bituric. ann. 1584. Narbon. & Conventus Melodun. disertè præcipiunt ut officium recitetur *attentè; & devotè*; & Concil. Coloniense, *elevata mente in solum Deum*. Item Clerus Gallican. ann. 1700. ut absonam & verbo Dei contrariam damnavit hanc propositionem: *Præcepto satisfacit, qui voluntariè labiis tantùm, non autem mente orat.*

Hinc peccat mortaliter qui per notabilem officii partem voluntariè distrahitur, perinde ac si partem illam omitteret; cùm recitatio sine attentione debita non sit recitatio religiosa, quæ præcipitur, nec vera oratio. Item peccat, qui recitat in loco distractionibus exposito, verbi gratia foro publico, vel loco ubi est frequens concursus, clamor, aut strepitus profanus hominum, aut ubi habentur disputationes, ut expressè docent Bonacina, Castropal. &c. Nam cùm teneatur ad attentionem internam, tenetur etiam ad removenda ejus impedimenta; & aliàs voluntariè se exponit periculo non attendendi.

Obj. Ex his sequitur, quòd distractio voluntaria in oratione non præcepta vacet culpa; quia per illam destruitur substantia orationis vocalis, & sic tunc solùm cessat oratio. *Resp.* negativè. Quia est irreverentia contra Deum, exteriùs Deum alloqui, ac profiteri se Deum colere, & id non facere interiùs, sed alia animo volvere, estque simulatio cultus divini. Est etiam irreverentia orationem inchoatam sine causa interrumpere.

Nota. Sufficit attentio virtualis, quæ est attentio ad Deum resve divinas initio orationis habita, & virtualiter perseverans in processu orationis: quamdiu non revocatur, neque expressè per volitionem expressam non ampliùs attendendi, neque implicitè per distractionem voluntariam; ut si advertens te distrahi, mentem non revoces ad Deum vel res divinas. Nam cum attentione illa virtuali subsistit vera oratio, & actus humanus religiosus, & sæpe attentio actualis non est in nostra potestate. Hinc non teneris repetere quæ involuntariè distractus recitasti, cùm virtualiter attenderis. Imò melius est, si non repetas, ad vitandam anxietatem & perturbationem in recitatione officii. Sed ubi quis advertit se distrahi, tenetur mentem statim revocare ad Deum, resve divinas, vel ad sensum verborum: alioqui tunc habet virtuale propositum non attendendi, sicut ille, qui occupat se in rebus exterioribus, quæ non patiuntur secum interiorem attentionem.

Quæst. VI. *An satisfacit, qui legit cum socio extra Ecclesiam?*

Resp. Affirmat. Quia id congruit cum publico usu Ecclesiæ, & recitantes sibi commune faciunt quod alternatim recitant. Sed tunc singuli debent alternos Psalmorum versus distinctè & integrè, & voce audibili à socio recitare; ita ut unus non legat suum versum priusquam alter integrè absolverit suum, & audiatur ab alio. Nam

so-

socius non communicat in parte, quæ anticipatè dicitur, & quam non audit; & sic non potest attendendo illam facere suam: ideoque tenetur supplere antequam suam ipse partem recitet; non enim satisfacit præcepto nisi devotè & attentè recitando partem officii, & aliam audiendo. Si plures quàm duo simul legant, debent, facto solùm duplici choro, alternatim recitare, sive plures sint ex una parte, sive pauciores; aliàs fieret contra usum Ecclesiæ. Secus est de lectionibus, quarum primus primam, secundus secundam, tertius tertiam legere potest.

Quæst. VII. *Quænam excusant à lectione Horarum?*

Resp. Sequentia. 1. Gravis infirmitas, ita ut sine notabili incommodo, seu nocumento, vel incremento morbi, aut periculo gravi recitari nequeant, ex cap. 3. dist. 91. In dubio, ex communi sententia consulendus est medicus probus & peritus, & illius judicio standum: quia ratione officii & peritiæ in arte, hoc judicium ad illum pertinet. Si ipse dubitet, opus est tunc dispensatione Superioris: qui si adiri nequit, & medicus suspicetur grave nocumentum sequi posse, docent tunc ægrum excusari, quia Ecclesia non obligat tunc ad se exponendum periculo gravis damni. Qui autem non potest recitare solus, sed potest cum socio, ad hoc tenetur, si socium commodè habere queat, quia sic potest moraliter observare præceptum; & obligatus ad finem, eo ipso obligatur ad usum mediorum saltem facilè comparabilium. Imò Suarez, Bonacina, & alii docent beneficiatum tunc teneri conducere socium cùm quo recitet, si sufficientes ad hoc fructus ex beneficio colligat, quia fructus illos percipit ut officium persolvat, & per illos potest sibi comparare medium persolvendi.

2. Gravis & repentina occupatio, quæ sine scandalo vel notabili damno proprio aut alieno omitti, vel differri nequeat. Nam Ecclesia non præsumitur velle obligare cum tanto gravamine. Quando tamen aliqua occupatio, vel ægritudo impedit, vel impeditura prævidetur tempore legitimo, tunc est obligatio anteponendi, vel postponendi Horas intra eumdem diem. Quia obligatio cadit in totum diem, & durat per singulas ejus partes, potestque impleri quoad substantiam quavis illius hora. Ergo si una pars diei est impedita, dici debet officium quavis alia.

3. Recitandi impotentia, ut cœcitas, vel carentia Breviarii inculpata, si aliud haberi nequeat: nam nemo tenetur ad impossibile. Quo casu si totum officium, aut parva Hora memoriter dici possit, dici debet. Nam generaliter loquendo, qui non potest totum officium recitare, sed potest partem ejus notabilem, vel unam parvam Horam, v. gr. Primam, vel Tertiam, aut Completorium, ad eam sub mortali tenetur: tum quia Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.* Tum quia hoc præceptum obligat ad omnes & singulas Horas, & quævis Hora est per se oratio Canonica integra, ab aliis distincta, confertque notabiliter ad finem præcepti. Porrò carens officio particulari tenetur recitare officium commune, vel simile.

4. Legitima dispensatio Papæ. Aliqui docent ex usu ubique recepto Episcopos & Superiores Ordinum posse dispensare cum suis subditis ad breve tempus, in dubio de morali impotentia recitandi; & hoc videtur necessarium ad tollendas perplexitates, & impediendum grave nocumentum.

CAPUT II.

De observatione Festorum.

NOta. Præceptum tertium Decalogi de sanctificatione sabbati, est partim morale, partim cæremoniale, ut docet Sanctus Thom. 2. 2. quæst. 122. art. 4. ad 1. Morale, quatenus homo jure naturali tenetur aliquod vitæ suæ tempus impendere cultui divino, ac rebus divinis. Cæremoniale, quantum ad designationem temporis, & secundùm hanc rationem mutatum est ab Apostolis, à quibus sabbato substituta est dies Dominica, quæ est prima hebdomadæ, in memoriam Resurrectionis Christi. Qui hac die à laboribus vitæ suæ, Passionis, & ignominia mortis gloriosus requievit. Item aliquot festorum observatio ab Ecclesia præcipitur in memoriam beneficiorum Dei, & in honorem Sanctorum, in quorum sanctitate & victoria ac mercede, Dei bonitas, potentia ac liberalitas laudatur, & ad quorum imitationem fideles excitantur. Quibus quidem diebus Festis Ecclesia præcipit eumdem cultum qui diebus Domi-

Dominicis præcipitur; in hoc enim consistit festivitas diei, & constat ex sensu & praxi Ecclesiæ.

Præceptum autem de sanctificatione Festorum per se omnes sub mortali obligare constat, tum ex consensu Doctorum & fidelium; tum quia ejus materia est gravis & ad cultum Dei pertinet. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem. *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.*

Quæst. I. *Quænam opera sunt vetita diebus festis?*

Resp. 1. Prohibentur omnia opera servilia, exceptis iis, quæ jure aut consuetudine legitimè sunt permissa, ut coquere cibos, aut alia id genus ob necessitatem, c. 3. *de Feriis*. Opera autem servilia dicuntur opera corporalia, quæ ad necessitatem vel commodum corporis, aut ad aliquid corporale, à servis aut mercenariis exerceri solent, videlicet omnia opera artium mechanicarum, & ruralia, ut fabricare, suere, arare, &c. Quibus opponuntur opera liberalia, quæ ad animum excolendum spectant, ideòque digna homine libero, ut legere, scribere, docere &c. *Nullius spiritualis actus exercitium est contra observantiam Sabbati, puta si quis doceat verbo vel scripto*. S. Thomas 2. 2. quæst. 122. artic. 4. ad 3.

Porro quando opus est verè servile, non refert utrum fiat ex recreatione; an ex lucro: quia intentio operantis non mutat naturam operis. Deinde operari spe lucri commune est omnibus: *Opera autem in quantum sunt communia & servis & liberis, servilia non dicuntur*. S. Thomas ibidem.

Nota. Venatio & piscatio sunt opera servilia. Nam sunt actiones corporales, per se & primariò ordinatæ ad utilitatem corporis, & ad aliquod opus corporeum, scilicet ad captionem & occisionem ferarum, & piscium. Idem dic de opere pingendi, cùm sit opus corporale immediatè ordinatum ad artefactum sensibile assimilandum rei veræ, soleatque à mercenariis, seu iis qui lucrum ex arte quærunt, fieri. Et in Concil. Meldensi ann. 845. expressè prohibentur pictura & venatio. De piscatione constat, ex cap. *de Feriis*, ubi specialiter sub certo onere conceditur facultas halecia piscandi ob necessitatem.

Scribere verò, & pulsare instrumenta musica, non sunt servilia: nam scriptio ordinatur ad animum instruendum; cùm sit quædam locutio permanens, ex se ordinata ad conceptus mentis declarandos, seu ad instruendam mentem propriam vel alienam: pulsatio autem instrumenti musici ordinatur ad delectationem animi. Idem multi dicunt de transcriptione, tum quia per se ordinatur ad mentem instruendam, & exprimendos animi conceptus; tum quia transcribere nil aliud est quàm scribere, quod alius vel ipse transcriptor permanenter locutus est. Aliud est de impressione: nam quæ ad eam immediatè ac per se concurrunt, ad instruendam mentem non deserviunt, sed ad efficiendum quoddam artefactum corporale seu sensibile.

Quamvis autem itineratio, si præcisè consideretur, ut est processus ab uno loco ad alium, sive pedibus, sive equo aut rheda, non sit opus servile, cùm hoc sit naturale, & commune omnibus; tamen servile est ducere jumentum, currum, aut navigium mercibus onustum; item imponere onera, ea tollere, & alia hujusmodi. Quare non licet vectoribus iter die festo inchoare, quamvis continuatio itineris ante festum suscepti iis permittatur, vel ob publicam necessitatem, vel ob damnum quod paterentur ex mora.

Resp. 2. Cap. 1. & ult. *de Feriis: &* Pii V. constit. *Cùm Primum*, vetita sunt insuper. 1. Opera judicialia seu forensia, quæ cum aliquo strepitu fiunt, hoc est, actiones quæ ad decisionem causarum spectant, ut reum citare, testes examinare, formare processum, exigere juramentum judiciale, exhibere instrumenta, proferre aut exequi sententiam, &c. Hæc enim strepitum judicialem continent. 2. Mercatus, nundinæ & celebratio contractuum; ita ut non liceat die festo negotiari etiam privatim, inire contractus permutationis, emptionis, locationis, &c. quia intelliguntur nomine mercatus: nisi ex consuetudine approbata, aut ex justa ac necessaria causa excusentur. Ratio prohibitionis horum operum est, quia animam multum distrahunt, & avocant à rebus divinis, ad quas Festa destinantur, atque ut animus his expeditus possit Dei obsequio, & piis operibus vacare.

Violatio autem hujus prohibitionis est ex genere suo mortalis, cùm pertineat ad religionem, & ordinetur ad finem gravissimum, qui est Dei cultus. Hinc est mortale

tale duas horas sive continenter, sive interruptè laborare; nam est tempus notabile. Imò non pauci docent laborem unius horæ esse mortalem, præsertim si opus sit valde servile & defatigans. Ita *Azor*, *Reginald. Bonacin. Grandin*, *&c.* Opus tamen servile potest esse veniale ex brevitate temporis. In Mercato verò, & præsertim in placito materiæ, quantitas non solùm ex quantitate temporis, sed etiam ex qualitate operis desumitur. Sic brevis agitatio litis in re magni momenti, & prolatio sententiæ, est gravis culpa.

(✠) Nota. Ad Mercatum Nundinasque quod attinet SS. D. N. BENEDICTUS XIV. duas Constitutiones edidit; priori, quæ incipit *Paternæ Charitatis*, tom. 1. pag. 378. statuit, Senogalliensium Nundinarum tempore abstinendum esse Diebus Festis ab operibus servilibus: altera verò quæ incipit. *Ab eo tempore*, pag. 582. decernit.

Primò, *Mercatus*, *& Nundinas Festis diebus non licere: Nundinas autem intelligimus, quæ sunt de rebus majoribus, & semel in anno fiunt, vel raro in eodem loco, & de longinquo ibidem conveniunt homines: Mercatus vero, qui fiunt in rebus minoribus ad quotidianas necessitates pertinentibus, & fiunt singulis septimanis, & ab hominibus de vicino ibidem convenientibus: Verba sunt Venerab. Servi Dei Umberti de Romanis, Quinti Magistri Generalis Ordinis Prædicatorum*, in egregio opere de eruditione Religiosorum Prædicatorum lib. 2. Tract. 2. n. 29. pag. 351. Editionis Romanæ; *Id autem pronunciamus, non quia vendere, ac emere sit opus servile, ideoque vetitum Diebus Festis; sed quia actiones hujusmodi impediunt, & distrahunt Christifideles à cultu divino, ad quem Dies Festi sunt instituti.*

Secundò: *Antiquum profectò esse abusum Mercatuum, itemque Nundinarum iisdem diebus.*

Tertiò: *Ecclesiasticis legibus quovis tempore illas fuisse vetitas.*

Quartò: *Hujusmodi justas, sanctasque leges caruisse effectu.*

Quinto tandem. *Quia malum universale est, ac alte radices egit; est opus prudentia, & maturitate, ne fructu careat medela, ac vulnus exasperet, quod possumus exigendum est, non quod optamus. Admonitionibus proinde uti satius videtur, quam minis; & si minæ quandoque intententur, servandum est exactè monitum sapientissimum S. Augustini in Epistola 22. ad Aurelium Carthaginensem Episcopum, qui agens de auferenda conviviorum licentia totam passim Africam fœdè occupante sub inani obtentu honorandi Festa Sanctorum Martyrum, scripsit:* Non asperè, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur; magis docendo, quam jubendo; magis monendo, quam minando; Sic enim agendum est cum multitudine. Severitas autem exercenda est in peccata paucorum. Et si quid minamur, cum dolore fiat, de scripturis comminando vindictam futurorum, ne nos ipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur. Ita priùs movebuntur spirituales, vel spiritualibus proximiores: quorum auctoritate, & lenissimis quidem, sed instantissimis admonitionibus, cætera multitudo frangatur.

Circa finem verò: *Inter Nundinas, quæ in Provinciis nostris aguntur, illustriores, ut bene nostis, sunt Senogallienses protractæ multis diebus. Cum Anconitanam Ecclesiam Senogalliensi finitimam regeremus, non sine mœrore intelleximus, tempore Nundinarum ea omnia fieri Festo etiam die, quæ aliis hebdomadæ diebus divino cultui non consecratis, peragebantur. Huic malo occurrere satagentes, die 24. Augusti superioris anni Constitutionem nostram de Nundinis Senogalliensibus publicavimus, qua præter cætera jussimus, ut Diebus Festis Apothecæ clauderentur; neque matutinis horis, aut vespertino tempore, quibus Divina Officia in Ecclesiis celebrantur, vel Dei verbum Populo nuntiatur, contractus fierent. Imminutum verò hac de causa sæcularibus negotiis tempus compensaturi, Nundinarum dies, cum iisdem Privilegiis, & immunitatibus, opportunè multiplicavimus: Exequutioni debitæ jussa nostra hoc anno mandata, meliorem, atque utiliorem rerum ordinem pepererunt, magno omnium Civium, & bene moratorum hominum solatio.*

Id ipsum, Ven. Fratres, & vos agite. Constituite, Auctoritate nostra, matutinas, & vespertinas horas, quibus Festo Die, quo Nundinæ habentur, claudi debeant Apothecæ, nec publica possint exerceri commercia, ut qui ad Nundinas confluxerunt, Missæ Sacrificio, & Divinis Officiis intersint aliisque Christianis operibus Festum sanctificent. Vigilate, ut omnia plenè, & exactè impleantur. Nos autem per publicum Edictum non prætermittemus extendere Nundinarum privilegia ad diem sequentem, qui Festus non erit, ut temporalia negotia paucarum horarum spa-

spatio, propter Dei cultum, & animarum salutem intermissa, integri diei accessione commodè peragantur.)

Resp. 3. Choreæ, saltationes, & theatrici ludi diebus præsertim festis damnantur à SS. Patribus, & prohibentur à multis Conciliis. Tum quia retrahunt à divino cultu, & piis operibus, quibus dies festi specialiter destinati sunt: tum quia sunt ordinariè multis, præsertim juvenibus & puellis, occasio peccandi: nam in choreis ex mutuo aspectu, colloquio, manuum contactu, instrumentis musicis, & mutuo sibi invicem placendi desiderio valdè commovetur concupiscentia ad libidinem, excitantur turpes cogitationes, & cupiditates, venereæque delectationes, & excitatæ facile admittuntur. Item à multis Episcopis, & Principibus meritò vetitum est, ne caupones vel alii tempore divini officii & concionis loci incolas ad potandum vel ludendum recipiant. Hocque per se malum est, cùm sit cooperari violationi Festorum, ac scandalo, & præbere facultatem peccandi.

(✠) Nota. Inverecunda spectacula festis potissimum diebus frequentari solita idem SS. Pater sequenti Constitutione prohibuit, quam integram referendam duximus, quod ea explicetur ac confirmetur Auth. doctrina.

Nihil profectò Nobis ad vigilias Dominici Gregis assiduè excubantibus accidere potuit acerbius, nihilque quod minùs hac tempestate opinaremur, quàm ut deformes, & inverecundi Ethnicorum mores, à quibus Christiani hominis pudor, & modestia semper abhorruit, denuo isthic invecti essent, ac veluti postliminio restituti. Quamvis enim minimè Nos lateret, sceleſtos olim Lupercalium Ministros, sacra Fauno, vel Pani per ludum, atque lasciviam persolventes nudos huc illuc per Urbem discurrisse, Sanctumque Pontificem Gelasium Prædecessorem nostrum, tanta commotum impudentia, ac obscœnum morem execrantem, literas dedisse Andronico Senatori, Populoque Romano acri nefarii ritus assertori: Nihilo tamen minus memoriæ proditum est, quinto post Christum sæculo exeunte, Theodorico Italiæ Rege, & Anastasio Orientis Imperatore, pestem illam penitus fuisse sublatam, & extinctam. Nunc verò multorum relatu, (quod dolentes dicimus), certisque indiciis admonemur, profanum morem perpetua involvendum caligine, è tenebris antiquitatis rursus emergere, ac in vestris Diœcesibus fœdè revocari, cum ad Sanctorum Patronorum Festa solemniter recolenda, Pueri, ac interdum etiam Adolescentes, cursu in spem Bravii nudi contendere jubeantur, maxima utriusque sexus, ac omnium ætatum spectante frequentia. Quæ quidem spectacula eò nequitiæ magis, ac improbitatis præseferunt, quo magis, non impuro alicui, ut antea, Numini, sed piæ, castæque Sanctorum memoriæ nuncupantur.

§. 1. Quæ igitur corporis nuditate impudentissimè habita sunt apud veteres Lupercalia, eadem Festi Christianorum dies isthic celebrantur; nec minus injuria in illis verecundia passa est, quam in his hodie morum honestas habeat detrimenti. Dies Festi non ad id instituti sunt, ut Christianus Populus epulis, ebrietatibus, ludis, spectaculis, aliisque id genus licentiæ liberiùs vacet; sed ut Fideles in precibus, divinisque laudibus frequentes, & assidui sint, ut Ecclesiis intersint, Sacramenta ad animæ vulnerum curationem instituta adhibeant, seduleque se exerceant in his operibus, quæ veram pietatem continent, & ut demum Sanctos una cum Christo Regnantes, tamquam Patronos congruis officiis, & honoribus prosequantur.

§. 2. Dedecet præterea membrorum nuditas, atque ita dedecet, ut vetuerit Ecclesiastica Disciplina Salvatoris Imagines nudo penitus Corpore in Tabulis, vel Simulacris expressas; Et quamvis nudo Corpore Christum Cruci suæ affixum, & illorum temporum mores, & gravium Scriptorum auctoritas suadeant; adhuc Christianorum Pietas à tali spectaculo semper abhorruit. Athletarum pugnæ (ut literis consignatum est) in stadio apud Græcos, in Circo apud Romanos usui fuere, atque in illis Disco, Lucta, & Cestu strenue certatum est; utque veterum testantur Monumenta, interdum nudi, interdum etiam fascia tecti homines dimicarunt. In vestris igitur Diœcesibus, Venerabiles Fratres, nonnihil priscæ licentiæ adhuc remanet: Et cum in Plateis seminudi his luctationibus vacent homines; cumque ex industria sæpius, sæpius verò ex violento motu nudi penitus circumagantur: Facilè quisque conjicere potest, quam absonum, & indecorum sit, his ludis aditum non intercludere.

§. 3. Quapropter ne injuncto Nobis Apostolicæ servitutis officio deesse videamur, districtè per hæc scripta mandamus, ut turpes, & obscœnæ hujusmodi exercitationes, Puerorum, & Adolescentum nudorum cursus, luctæque quocumque nomine, vel occasione exhibendæ, à ve-

à vestris Diœcesibus eliminentur. Et quia inobedientiæ delictum, mixti, ut ajunt, Fori videri potest; Curabimus diligenter, ut si qui legum vestrarum rationi fuerint refragati, in eos, etiam qui nostro nomine Civitatibus temporaliter præsunt, rigidè, & condignè animadvertant; sicque fore speramus, ut fœda hæc corruptela, utroque percussa gladio radicitus evellatur.

§. 4. *Verum quia impioribus etiam Causis Vindices non desunt, & perpugnaces Assertores, si qui forte sint, qui impudenter exprobrent, hujusmodi ludos Pontificum Antecessorum tolerantia, ac diuturno usu invaluisse: hi probè sciant, nullum ex temporis lapsu deploratæ causæ comparari præsidium. Et ne longè à vestris Diœcesibus petantur exempla, in memoriam revocent, Choreas etiam quasdam mulierum, & virorum publicè eo die haberi solitas, quo S. Xisti Pontificis, & Martyris Alatrinæ Civitatis Patroni festum recolebatur, jussu Episcopi provide vetitas fuisse; Et edictum Episcopi, licet acri calamo Romanæ Curiæ Advocatorum impetitum, die 2. Aprilis 1694. à Congregatione Negotiis Episcoporum, & Regularium præposita, strenuè fuisse propugnatum. Cæterum cum Sancto etiam Gelasio objiceretur, antiqui moris fuisse Lupercalia, Sanctissimus Pontifex consuetudinem pudori inimicam, & honestati detrahentem reprobavit, ratus Prædecessorum suorum leges saluberrime institutas non defuisse, sed hominum fraude, & malitia leges ipsas fuisse contemptas.*

§. 5. *Quemadmodum itaque Nos de perspecta Prædecessorum nostrorum vigilantia egregie, ut par est, sentimus, & abusum non illorum incuriæ, sed subditorum inobedientiæ ducimus referendum; sic à vobis spectabiles Ecclesiarum vestrarum Antistites à quavis negligentiæ nota vindicentur. Quanti Dei honorem, Sanctorum cultum, & animarum salutem facitis, Venerabiles Fratres, vos hortamur, & obtestamur, ut corrupti hujusmodi mores, specie quadam lætitiæ invecti, reformentur; utque creditæ vobis oves ab impuro, prophanoque Ritu declinantes, ad piam, & fructuosam festos dies celebrandi rationem traducantur. Nos interea in optati eventus auspicium, Apostolicam Benedictionem ex animo Vobis impertimur. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem die 12. Augusti 1742. Pontificatus Nostri Anno Secundo.*)

Quæst. II. *Quænam causæ excusant ab obligatione omittendi opus servile, vel forense, aut contractum?*

Resp. Sequentes. 1. Necessitas propria vel aliena, spiritualis vel corporalis, quæ præverti non potuit; ut cum sine gravi damno opus aliquod omitti aut differri nequit. Ex Matth. 12. & cap. ult. *de Feriis*. Sic excusantur. 1. Pauperes clam die festo sine scandalo laborantes, audito officio, quando aliter se & familiam sustentare nequeunt. 2. Famuli & ancillæ jussu dominorum laborantes, si omittere non possint sine gravi damno, nec ad id cogantur in contemptum legis vel religionis. Si tamen id frequenter contingat, eos deserere debent, ut monet Suarez. 3. Instauratores pontium, fontium, viarum publicarum, & similium, si sine gravi jactura boni communis differri opus nequeat. 4. Ruri laborantes ad vitandum imminens damnum, ut si ob pluviam imminentem, fœnum vel segeres colligantur, vehantur, &c. Sed in his casibus petenda est licentia ab Episcopo, vel Parocho, juxta consuetudinem, quando potest adiri, ne quis facilè hac in re decipiatur, & fingat necessitatem ubi non est, præsertim si labor fiat publicè, ut scandalum vitetur. Quamvis autem multi excusent sartores, qui vestes, quas aliis diebus perficere non potuerint, perficiunt diebus festis, quando urget earum usus ob celebritatem exequiarum, aut nuptiarum; certè peccant si in eam necessitatem sua culpa se conjecerint, ut non rarò accidit.

2. Pietas in Deum, per quam licent opera ad Dei cultum proximè pertinentia, ut altare instruere, templa ornare, &c. Ita Catech. Rom. Ideo Christus, Matth. 12. dicit sacerdotes in templo sabbatum violare, & sine crimine esse. Non licet tamen verrere templa die festo, nec parietes eorum ornare periſtromatis, quando pridiè commodè fieri potest. Aliàs dicunt esse veniale. Neque licent ea, quæ ad Dei cultum remotè spectant, ut conficere ornamenta etiam gratis, construere templum, &c.

3. Charitas erga proximum. Sic licet parare medicamenta infirmis tunc egentibus, non tamen pauperibus danda per anni cursum, saltem si hoc fieri possit alio tempore. Nam, ex Matth. 12. licet die sabbati benefacere proximo indigenti. Cùm enim charitas sit finis præceptorum, nulla debent ejus exercitium impedire. Præterea tenemur diligere proximum sicut nos ipsos: si ergo ob propriam necessitatem licet, etiam licebit ob necessitatem proximi.

4. Con-

4. Consuetudo ab Episcopis permissa. Sic venatio & piscatio moderata ex recreationis causa extra officia divina, necnon emptiones ac venditiones rerum parvi momenti, præsertim ad victum quotidianum necessariarum, clausa officina, dicuntur in variis locis permissæ. Item excusant Barbitonsorem, qui sciente nec vetante Episcopo artem suam exercet erga rusticos & opifices, qui aliis diebus eum adire nequeunt aut nolunt, alioquin se ac suam familiam sustentare non possent. *Observatio sabbati quoad circumstantias temporis, & modi, & loci pro maxima parte relicta est determinationi Prælatorum, quæ cognoscitur tum ex eorum institutis, tum ex consuetudinibus per eos legitimè toleratis*, ait Gerson in regulis moralibus.

5. Dispensatio legitima Papæ, vel Episcopi, vel etiam Parochi ex consuetudine ob gravem & justam causam, quando non datur facilis accessus ad Episcopum.

Quæst. III. *An per quodvis mortale peccatum graviter violatur hoc præceptum, ita ut circumstantia Festi addat novam speciem malitiæ mortalis contra religionem, in confessione exprimendam?*

Resp. Multi negant. Quia. 1. Peccatum non est opus servile propriè, sed solùm metaphoricè: nam non est opus proprium servorum, sed commune omnibus etiam nobilibus: verba autem præcepti sunt propriè accipienda. 2. Hoc repugnat praxi & persuasioni fidelium ac confessariorum: nam nec pœnitentes hanc circumstantiam confiteri solent, nec de ea interrogari. Fatentur quidem peccatum esse magis contra finem præcepti, nempe cultum Dei in genere, quàm sit opus servile, sicque explicant textus Patrum objici solitos. At negant esse contra substantiam præcepti prohibentis opera servilia, & cultum illum specialem, qui tunc præcipitur per abstinentiam ab opere servili. Jam verò, inquiunt, finis præcepti non semper est præceptus. Item fatentur quòd circumstantia illa diei sacræ per se addat malitiam venialem.

Alii Affirmant, & probant. 1. Ex S. August. serm. 22. *Ille verò observat sabbatum, qui non peccat. Ita enim præcipitur; Omne opus servile non facietis. Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Ex S. Gregor. Nyssen. homil. 7. in Eccles. *Quærendum est ergo quid sibi velit præceptum otii sabbati? . . . ut nihil agamus illorum, quorum opus est vitium.* Ex S. Thom. qui 2. 2. q. 122. art. 4. ad 2. dicit expressè peccata contrariari observantiæ sabbati, & magis agere contra hoc præceptum, qui peccat mortaliter, quàm qui laborat. Et ex S. Antonino, part. 1. tit. 14. cap. 4. §. 4. ibi: *Talis circumstantia, scilicet in die festo, trahit peccatum in aliam speciem. Nam fornicans in festo, facit contra duo præcepta, scilicet: Non mœchaberis, & illud de sanctificatione sabbati.* 2. Ex cap. 1. de Feriis. *Omnes dies Dominicos cum omni veneratione decernimus observari, & ab omni illicito opere abstinere.* Et, ex canon. 1. dist. 5. ex lib. de vera & falsa pœnitent. *Consideret qualitatem criminis in loco, in tempore: oportet enim pœnitere fornicantem . . . Si in loco sacro . . . si in tempore orationi constituto, aut festivitate Sanctorum . . . Omnis ista varietas confitenda est & deflenda.* 3. Quia omne opus servile prohibetur. Peccatum autem est opus maxime servile, juxta illud, Joan. 8. *Qui facit peccatum, servus est peccati.* 4. Dies festi sunt tempus ab Ecclesia determinatum ad implendum præceptum divinum naturale, præscribens ut homo sæpe Deum colat, se liberum ac expeditum præstet, vitando scilicet ea, quæ eum impediunt à divino servitio, quale est omne opus servile, & præsertim peccatum, quod magis servitium Dei impedit, quam opus manuale. Quòd si pœnitentes hanc circumstantiam non confiteantur, dicunt hoc provenire ex defectu instructionis.

Alii verò, quibus assentior, distinguunt, & docent peccata, quæ includunt oppositionem specialem, vel afferunt impedimentum sanctificationis festórum, ut cum reddunt hominem incapacem applicationis ad divina, ut ebrietas, quæ longo tempore privat potestate proxima vacandi rebus divinis, item seditio, &c. prohiberi hoc præcepto, & contrahere malitiam mortalem contra religionem, secus de aliis. Patres autem supra citati videntur posse intelligi de fine præcepti, vel de sensu ejus mystico.

Quæst. IV. *Quænam opera diebus festis exercenda sunt?*

Resp. 1. Generatim opera religionis, pietatis & charitatis, ut sunt interesse officiis divinis, Missæ, & Vesperis, orare, piè meditari, libros spirituales legere, audire conciones, sacramenta suscipere, visitare infirmos & carcere detentos, &c.

Prob. 1. Ex Deut. 5. *Observa diem Sabbati*,

bati, ut sanctifices eum. Hoc verbo (inquit Catech. Rom.) *ostenditur sabbati diem religiosum esse, divinisque actionibus, & sanctis rerum officiis consecratum. Itaque diem sabbati tum plene & perfecte celebramus, cum pietatis & religionis officia Deo praestamus.* Dies autem Dominica substituta est ab Apostolis sabbato, cum obligatione eam sanctificandi, ac colendi Deum, & Ecclesia alios festos dies cum eadem obligatione instituit. 2. Ex S. Gregorio, lib. 11. Epist. 3. ubi ait: *Dominico die à labore terreno cessandum est, atque omni modo orationibus insistendum.* Et ex Nicolao I. ad consulta Bulg. c. 11. *Idcircò in diebus festis ab opere mundano cessandum est, ut liberiùs ad Ecclesiam ire, psalmis & hymnis insistere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis Sanctorum communicare, ad imitationem eorum assurgere, eloquiis divinis intendere, eleemosynas indigentibus ministrare valeat Christianus.* Et ex Constit. 5. Pii V. *Antiquorum canonum statuta renovantes, mandamus, ut omnes in diebus praefatis* (festivis) *Ecclesias frequentent, divinis officiis devote intendant, ab omni illicito & servili opere abstineant, mercatus non fiant, profana negotiationes, & judiciorum strepitus conquiescant.* 3. Ex multis Conciliis praecipientibus, ut fideles doceantur diebus festis, qui Dei cultui dicati sunt, vacandum esse divinis officiis, concioni, & piis operibus. Et ex Catech. Romano, qui ait: *Parochus diligenter doceat quibus in operibus & actionibus Christiani diebus festis exercere se debeant:* tum varia opera religionis & charitatis supra dicta recenset. 4. Quia solidus dies sanctificandus est, & Deo consecrandus: ergo non solum matutinis, sed etiam promeridianis horis Deo vacandum est. *Debet ergo die festo insisti operibus spiritalibus orationis, meditationis, auditionis divinorum, lectionis, & Eleemosynis, & hujusmodi*, ait Sanctus Antoninus, part. 2. tit. 9. cap. 7. §. 4. addens quòd abstinere quidem ab opere servili, & Missam audire sit in praecepto obligante sub mortali, non tamen vacare Deo pro majore parte diei, quamvis non sic vacare peccatum sit, scilicet veniale. Quare Rituale Tullense docet, fideles non posse sine legitima excusatione abesse à Vesperis. Enim verò pomeridianum tempus sanctificari debet per illarum auditionem; ideò enim ubique solemniter diebus festis canuntur, & ad illas populus convocatur.

Resp. 2. Speciatim omnes fideles usu rationis praediti tenentur sub mortali audire Missam, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiae, & ex variis Conciliis. Imò omnes jure divino & naturali, supposita institutione hujus unius Sacrificii, tenentur saepe in vita interesse Missae Sacrificio; quia jure naturali tenentur Deo supremum cultum internum & externum saepe exhibere per Sacrificium ab ipso institutum. Unde Ecclesia solùm determinavit tempus, & addidit aliquas preces ac caeremonias sacras, ut dignè ac devotè celebretur.

Quaest. V. *Quaenam requiruntur ad implendum praeceptum auditionis Missae?*

Resp. Sequentia. 1. Ut audiatur Missa integrà. Constat tum ex sensu & praxi Ecclesiae, tum ex cap. 62. de consecrat. dist. 1. ibi: *Missas die Dominico saecularibus totas audire speciali ordine praecipimus; ita ut ante benedictionem Sacerdotis egredi populus non praesumat.* Haec obligatio est sub mortali culpa, ut constat ex fidelium & Ecclesiae consensu: nam materia ejus est ex suo genere gravis, & ad virtutem religionis gravissimam & ad supremum Dei cultum pertinet.

Hinc autem canon Concil. Agathensis ab universali Ecclesia receptus est, & ejus legem ac consuetudinem continet. Die autem Dominica caeteri dies festi pari ratione comprehenduntur, cùm aequè sint divino cultui addicti. Porrò ibi fit mentio saecularium, sed ampliativè, non exclusivè, & subintelligitur vox *etiam*; & Ecclesiae sensus ad omnes extendit, ex cap. *Omnes*, ead. dist. Hinc juxta omnes, mortale est sine justa causa excusante omittere partem Missae notabilem, ut tertiam: veniale verò si pars exigua sine causa omittatur. Nam praecipitur auditio Missae non solùm quoad sacrificium, sed etiam quoad totam liturgiam, scilicet preces, lectiones, actiones & caeremonias sacras, quae in ea fiunt. Unde, cap. *Omnes fideles* de consecrat. dist. 1 dicitur: *Qui autem non perseverant in oratione usque dum Missa peragatur . . . . . convenit communione privari.*

Porrò juxta multos, peccat solùm venialiter, qui ab initio Epistolae usque ad finem Missae interest, quia putant partem omissam non esse notabilem. At ex communi sententia omissio initii Missae, & aliorum usque ad Evangelium inclusivè, imò secundùm multos etiam exclusivè, est mortalis: quia haec pars omissa notabilis est

respe-

respectu Missæ. Imò est mortale abesse solo tempore consecrationis: nam est pars maximè notabilis & principalis, cum in ea consistat essentia Sacrificii, & Ecclesia præcipiat Missam principaliter quoad sacrificium. *Tunc fiunt Missæ, quando munera offeruntur, & corpus vel sanguis Domini consecratur*, ait S. Cæsarius. Idem dicunt alii qui de communione Sacerdotis: quia vel est essentialis pars sacrificii, vel saltem est de illius integritate, & complemento substantiali, ac proinde est pars notabilis: pars enim notabilis æstimari debet non solùm ex diuturnitate, sed etiam ex dignitate operis; nec leve censeri debet abesse ab essentia, vel integritate ac complemento Sacrificii; cui toti interesse teneris. Hinc qui potest solum interesse consecrationi, & non reliquæ parti Missæ, ad id tenetur: nam illa pars est principalis, & continet essentiam Sacrificii, nec principale sequitur accessorium. *Delugo.*

Cæterum tota Missa ejusdem Sacerdotis audienda est, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Quare non satisfacit, qui plures partes simul à diversis audit: nam Ecclesia præcipit, ut audiatur Sacrum per modum totius successivi, cum revera tale sit: nam Missa est totum ex partibus successivis coalescens, & Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, imò quatuor simul à diversis celebrantibus audit.* Neque etiam satisfacit, qui duas partes à duobus Sacerdotibus successivè audit: quia partes diversarum Missarum non faciunt unam Missam integram, cum ad se invicem non ordinentur, non communicentur inter se, sed disjunctæ maneant, & sint partes diversarum Missarum non constituentes unam in ratione sacrificii vel actionis sacræ. At præcipitur auditio Missæ integræ. *Delugo & alii.*

2. Requiritur intentio audiendi Sacrum tamquam actionem sacram, qua Deo supremus cultus defertur, & quæ sit saltem implicita ac virtualis intentio offerendi per Sacerdotem & cum Sacerdote illud sacrificium, seu communicandi sua assistentia oblationi, sacrificiis, orationibus & aliis actionibus sacris. Nam per illam intentionem auditio Missæ debet determinari ex parte audientis ad actum religionis, & cultum supremum, alioqui auditio non esset religiosa, qualis præcipitur: si enim quis interesset Sacro ex mera curiositate spectandi, non faceret actum religionis, nec servaret præceptum.

3. Requiritur præsentia corporis humana; ut patet ex verbo *Audiendi*, & ex sensu ac usu Ecclesiæ: nam ideò necesse est adire locum, in quo Missa celebratur. Sufficit tamen, si quis ex signis quibusdam colligere possit quid à sacrificante agatur, spectata loci natura, sitque per moralem conjunctionem pars ejus multitudinis, quæ dicitur præsens, & est in conspectu altaris. Hinc sufficit Sacrum audire ex quovis templi loco, ex quo possis saltem mediantibus aliis percipere quid geratur, imò ex gradibus vestibuli, si propior accessus sit impeditus, quamvis per accidens sacrificans non videatur, nec audiatur.

4. Requiritur moralis ac pia præsentia, ita ut quis sit non solum corpore præsens, sed etiam animo piè intentus in res divinas, seu in Deum ipsum per preces, oblationes Sacrificii, laudem, amorem, &c. Nam præcipitur auditio Missæ religiosa, qua Deus colatur. At Deus non colitur verè sine attentione ad divina, & pia aliqua affectione; nam Deum *in spiritu & veritate oportet adorare*, Joann. 4. Quare Concil. Trident. sess. 22. non permittit Sacrum fieri in privatis domibus, *nisi priùs qui intersint, decenter composito corporis habitu, declararint se mente etiam, ac devoto cordis affectu non solum corpore adesse.* Et Clerus Gallican. ann. 1700. damnavit hanc propositionem: *Ecclesiæ præcepto* (audiendi Missam) *satisfit per reverentiam exteriorem, animo licet voluntariè in aliena, imò in prava cogitatione defixo.*

Hinc qui per notabilem Missæ partem confabulatur, vel dormit, vel res alias fixè considerat, vel voluntariè distrahitur, peccat mortaliter, nisi aliam postea Missam audire statuerit. Satisfaciunt tamen, qui quoquo modo ministrant Sacro, etsi occupentur quærendis è sacristia necessariis, v. gr. vino, thure, &c. Quia hæc ordinantur ad Missam, & fiunt in loco, qui communicat templo, unde non censetur moraliter abesse. Item satisfaciunt, qui occupantur pulsandis organis, vel follibus attollendis: quia hæc ordinantur ad solemnitatem officii, nec tollunt advertentiam ad ea, quæ in ara geruntur: qui verò notabili tempore Missæ confitetur, non satisfacit præcepto: nam caret attentione ad Missam requisita, videlicet attentione ad Deum, divinave mysteria; qualis esse nequit in narrandis, & in-

& investigandis peccatis, eorumque circumstantiis, & in colloquio cum Confessario. Ita *Suarez*, *Delugo*, *Azor*, *&c.*

Nota 1. Communiter docent non esse jure communi obligationem audiendi, aut faciendi tria Sacra die natali Christi, neque audiendi Sacrum feria quinta, & sabbato, aut officium feria sexta majoris hebdomadæ.

Nota 2. Circa parochiæ frequentationem hæc habet Concil. Trident. sess. 22. *Moneant* (Episcopi) *populum, ut frequenter ad suas parochias, saltem diebus Dominicis, & majoribus festis, accedant*. Et sess. 24. cap. 4. *Moneat Episcopus populum diligenter teneri unumquemque parochiæ suæ interesse ubi commode id fieri potest, ad audiendum verbum Dei*. Clerus verò Gallican. ann. 1700. damnavit hanc propositionem: *Nullus in foro conscientiæ parochiæ suæ interesse tenetur.*

(✠) Nota 3. Alexander VII. ann. 1659. 30. Jan. damnavit propositiones, quæ sequuntur: *Nullus in foro conscientiæ Parochiæ suæ interesse tenetur, nec ad annuam Confessionem, nec ad Missas parochiales, nec ad audiendum verbum Dei, divinam legem, fidei rudimenta, morum doctrinam, quæ ibi in Catechesibus annuntiantur, & docentur.*

Talem legem in hac materia neque Episcopi, neque Concilia Provinciarum, vel Nationum sancire, neque delinquentes aliquibus pœnis aut Ecclesiasticis censuris mulctare possunt.)

Quæst. VII. *Quænam excusant ab auditione Sacri?*

Resp. Excusant. 1. Impotentia non solùm physica, sed etiam moralis, quando scilicet audiri non potest sine gravi damno, scandalo, vel periculo, ut constat ex communi interpretatione & consuetudine. Hinc excusantur infirmi, quibus graviter obesset foras prodire. Qui tamen ex privilegio possunt audire, vel celebrare in oratorio domus suæ, ad id tenentur. Nam non habent moralem impotentiam: & præcipiens aliquid, simul præcipit omnia media ad illud necessaria tum ordinaria, tum extraordinaria, saltem non valde difficilia. Ita *Delugo*. Nec universim verum est, neminem teneri uti privilegio: teneris enim uti quoties ejus usus est necessarius ad servandum aliquod præceptum, quod per talem usum fit moraliter possibile.

2. Charitas, ut si infirmus egeat præsentia alterius. Nam (ut docet S. Bernard. in lib. de præcept. & disp.) quod propter charitatem introductum est, non obligat cum ejusdem charitatis dispendio.

CAPUT III.

De Voto.

Quæst. I. QUid *est Votum?*

Resp. Est promissio deliberatè facta Deo de bono meliori, & possibili. Dixi, *Deo facta*; nam Votum est actus latriæ soli Deo debitus in testificationem supremæ excellentiæ illius, ut authoris bonorum omnium, vel in signum gratitudinis debitæ primo ac supremo Benefactori. S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 5. ad 3. ubi ait, Votum factum Sanctis sic intelligendum esse, *ut ipsa promissio facta Sanctis vel Prælatis, cadat sub Voto materialiter, in quantum scilicet homo vovet Deo se impleturum quod Sanctis vel Prælatis promittit*. Quare promissio facta Sanctis est solùm materia Voti; & ut sic propriè Votum, debet ei adjungi tacitè vel expressè alia promissio, qua promittimus Deo, nos id facturos, quod promittimus Sanctis: alioqui promissio pertineret solùm ad duliam.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad valorem Voti?*

Resp. Ex communi, sequentia.

1. Volitio se obligandi: nam nemo sponte suscipit obligationem sine voluntate se obligandi. Neque enim ad Votum sufficit propositum quamvis firmum, ex cap. 3. *de Voto*, ubi dicitur, in metu mortis proponens animo, Religionis habitum esse aliquando suscepturum, si plus non est in Voto processum, transgressorem judicari non posse, si non impleat quod dixit. Nam propositum est simplex voluntas faciendi vel omittendi aliquid; promissio vero superaddit voluntatem se obligandi alteri. At ex eo quòd voluntas proponat aliquid, non hoc ipso vult se obligare, & obligatur. Sufficit autem intentio virtualis & implicita se obligandi, ut cùm quis sciens Votum obligare, deliberatè vovet, quamvis de hac obligatione actu non cogitet; vel ignorans voti naturam, vult tamen Votum facere prout in se est, ut solitum est fieri, seu facere quod alii faciunt, dum vovent; nam tunc virtualiter & implicitè se obligare vult. Idem dic de eo, qui recipit Ordinem sacrum, ignorans illi annexum esse Vo-

Votum castitatis: nam qui vult statum aliquem, vult virtualiter & implicitè onera illi statui annexa. Neque requiritur ut dicatur expressè, *Promitto*, *voveo*, *me obligo &c.* sed satis est, quòd hoc dicatur æquivalenter & implicitè, etiam interiùs. Ut si dicas cum intentione te obligandi: *Domine redde mihi sanitatem*, *& vivam castè*: vel, *Si convaluero*, *dabo talem Eleemosynam*. E contra verbum *Promitto*, nisi adsit intentio vovendi, significat simplex propositum, ut patet in actu contritionis, quo aliqui promittunt fugam peccati, nec tamen vovent.

II. Advertentia & deliberatio, qualis sufficit ad culpam mortalem directè voluntariam. Quia votum est actus simpliciter humanus, in se liber, tamquam in hominis arbitrio de se relictus, ex cap. 6. *de Voto*, ubi dicitur, quòd *universis liberum sit arbitrium in vovendo*. Præterea nemo tenetur sibi obligationem ex genere suo gravem imponere, nisi plenè advertat quid agat. Quare si quis ex subito animi motu, lingua mentem præveniente dicat, *Voveo*, non obligatur.

Talis autem deliberatio sufficit ad Votum; nam deliberatio, quæ sufficit ad ligandum se reatu æternæ damnationis, sufficit etiam ad se ligandum Deo vinculo promissionis.

Item valet Votum temerè & imprudenter, imò & illicitè, puta cum inani gloria factum, modò finis malus non redundet in ipsam materiam. Nam ad valorem Voti sufficit ut sit de re meliori & possibili, & fiat cum sufficienti cognitione ac libertate. Hinc patet, omnes & solos rationis usu præditos, & sufficientis deliberationis capaces, posse vovere in materia sibi licita, ex cap. 2. *de Voto*.

III. Requiritur, ut promissio sit voluntaria. Nam Votum est actus moralis ac liber, quo Deus colitur. Quare nullum est Votum factum ex errore circa rei promissæ substantiam; cum talis error impediat, ne objectum sit cognitum, ac proinde ne sit volitum. Idem dic de Voto simplici facto ex errore circa causam finalem: quia censetur factum sub tacita conditione, si causa finalis subsistat, & quia sublato motivo volendi non est volitio. Hinc si voveris jejunium pro salute patris, quem falso putabas ægrotare, non valet Votum. At valet Votum, si error sit dumtaxat circa aliquam circumstantiam non mutantem notabiliter rem promissam; ut si voveris castitatem, falsò putans esse servatu facilem; vel circa causam solum impulsivam, ut si voveris dare eleemosynam Petro pauperi præ aliis, quia falsò putas esse pium. Nam talis error non impedit consensum absolutum circa substantialia. Votum verò solemne non irritatur per errorem vel dolum circa motivum extrinsecum: tum quia per illum non irritatur matrimonium carnale, ergo nec spirituale cum Christo: tum quia qui statum aliquem assumit, censetur velle absolutè illum assumere, etiamsi intercedat error vel dolus, qui non sit circa substantialia.

Item secundùm communem sententiam, metus gravis injustè incussus ad extorquendum Votum, irritat quodvis Votum, vel jure naturali, eo quod Deus non acceptet Vota injuriosè extorta; cum nemo probus promissionem sibi tali modo factam acceptaret; & ne det occasionem injustæ coactioni: vel saltem jure canonico, ex cap. 1. *De iis quæ vi &c.* Nam licèt ibi agatur solum de susceptione & professione Religionis, tamen sic receptum est, ut etiam extendatur ad Votum simplex: ita ut saltem usu & consuetudine Vota quælibet ex metu gravi facta, irrita sint. Sed quia hoc non est omnino certum de Votis simplicibus, nam Suarez & alii dissentiunt; ideò in praxi tutior pars est, vel Votum servare, vel petere dispensationem. Porrò certum est valere Votum etiam solemne, factum ex metu spontè suscepto, ut naufragii, mortis, pœnæ æternæ &c. cap. 17. *de Regular.* vel ex metu justè incusso: quia tunc Votum est simpliciter voluntarium, & nulla intervenit injuria. Valet etiam quodvis Votum ex metu levi, etsi injustè incusso; quia non irritatur ab Ecclesia, & est sufficienter voluntarium; sibique vovens imputare debet quod tali metui cesserit.

IV. Ut sit de meliori bono, id est, de eo, quod omnibus spectatis ad salutem utilius & Deo gratius est, quàm directè oppositum, seu negatio illius. Quia Votum debet esse gratum Deo, cum sit actus quo colitur, & quia promissio seu pollicitatio alteri oblata non parit obligationem, nisi ab eo acceptetur: at non potest Deo placere, nec ab eo acceptari voluntas se obligandi ad relinquendum id, quod melius est & ipsi gratius. Imò hoc est illicitum, & contra reverentiam Deo debitam, quia offertur ei aliquid, quod ei placere nequit: quod est illi quodam modo illudere, nisi ignorantia excuset.

Hinc

Hinc invalidum est Votum. 1. De Matrimonio contrahendo, quia melior est Coelibatus. Si tamen matrimonium judicaretur remedium voventi necessarium ad vitandam incontinentiam, juxta multos valeret votum, quia melius est nubere, quam uri, 1. Cor. 7. Idem dicunt si quis voveret pauperculam vel perditam uxorem ducere. 2. De re illicita, quæ promissio est mortalis contra religionem, ob gravem irreverentiam contra Deum: nam promittere Deo rem ipsi ingratam est ei minari. Idque juxta Suarez, Lessium, Reginald. etiamsi res illa sit solùm venialiter mala, & ut talis cognoscatur à vovente; quia est facto attribuere Deo approbationem peccati saltem venialis, & innuere Deo placere peccatum, eoque coli: quod est graviter injuriosum Deo, & directè repugnat ejus summæ sanctitati ac bonitati. 3. De re optima, sed ad obtinendam rem malam, vel ad gratias agendas pro re mala obtenta, v. gr. vindicta, non autem præcisè pro bono effectu secuto ex peccato. Nam Deus non acceptat aliquid, ut sit author peccati, & illud promoveat, vel in gratiarum actionem pro eo, quasi fuerit author peccati: nam esse authorem peccati etsi venialis, repugnat bonitati ac sanctitati divinæ. Valet tamen Votum de actione bona sub conditione turpi adjecta in ejus odium, ut de eleemosyna danda si peccaveris: quia quod directè promittitur, est bonum melius, & ordinatur ad actum bonum, nempè in odium & vindictam peccati, si committatur. 4. De re, quæ omnibus spectatis est indifferens: nam nil confert ad cultum Dei, nec ei placet. Imò tale Votum est cultus vanus ac superfluus, ideoque peccatum saltem veniale. Ut autem res indifferens fiat honesta, debet non solum referri ad finem honestum; sed etiam ex se, vel ex circumstantiis esse apta ad finem illum consequendum, cùm relatio extrinseca rem non immutet. Igitur superstitiosum & nullum est Votum non edendi capita animalium in honorem S. Joannis Baptistæ, vel carnes assas in honorem S. Laurentii. Porrò executio Voti illiciti continet eamdem malitiam, quam ejus emissio; quia executio ex obligatione Voti, est Voti facti approbatio.

V. Ut sit de bono possibili. Nam inepta & illusoria esset promissio rei, quæ præstari non posset; & nemo obligari potest ad impossibile. Hinc irritum est Votum numquam peccandi venialiter, etiam cum deliberatione imperfecta. Nam hoc ita impossibile est in hac vita cum auxiliis ordinariis, ut numquam vitentur omnia peccata venialia sine speciali privilegio, ex Conc. Trid. sess. 6. can. 23. Votum autem requirit, ut quod promittitur, prævideatur esse faciendum, & fieri posse moraliter. Docent tamen valere Votum nunquam peccandi ex proposito & perfecta deliberatione, quia hoc est possibile cum divina gratia absque privilegio, & tale Votum à viris sanctis quandoque factum legimus.

VI. Ut vovens non sit jure positivo inhabilis ad vovendum.

Nota. Laudabiliter posse voveri Deo aliquid, ad quod jam obligamur, & per tale Votum novum vinculum induci est omninò certum, inquit Lessius, tum ex perpetuo usu Ecclesiæ, ubi vovetur non solùm abstinentia à nuptiis, sed etiam abstinentia ab omni voluptate illicita extra matrimonium, quæ omnibus est præcepta. Tum quia opera præcepta sunt Deo gratissima: ergo possunt illi promitti, & hæc promissio novam obligationem affert: nam debitor potest se pluribus nominibus ad idem obstringere, sicut creditor pluribus titulis potest idem exigere à debitore. Quare violatio talis Voti duplicem habet malitiam, unam contra præceptum, & alteram contra religionem ob Votum.

Quæst. III. *Quotuplex est Votum?*

Resp. Dividitur 1. in reale, personale, & mixtum. Votum reale est, quo promittitur pecunia vel res pretio æstimabilis, quæ actio voventis non sit. Personale est, quo promittitur actio personalis aut omissio ipsius voventis, ut Votum castitatis. Mixtum est, quo promittitur & actio vel omissio personalis, & aliquid pretio æstimabile ab ea distinctum, ut si voveas ire ad B. Virginem Lauretanam, ibique munus offerre. 2. In temporale, quod est ad certum tempus; & perpetuum, quod censetur fieri, cùm nullus est obligationi constitutus finis, ut si dixeris: Voveo deinceps castitatem. 3. In absolutum, quod fit sine conditione: & conditionatum, quod fit sub aliqua conditione, v. gr. Voveo eleemosynam, si pater convaluerit: unde non obligat nisi posita conditione, sed ea posita statim obligat, quia obligatio desinit esse suspensa. Porrò nullum est Votum factum sub conditione repugnante naturæ & substantiæ Voti, vel rei promissæ, ut si profitearis Religionem, ea conditione ut aliquid

proprium retineas. 4. In solemne quod ab Ecclesia approbatum & absolutè ac in perpetuum acceptatum est; & simplex, quod emittitur absque acceptatione Ecclesiæ, saltem in perpetuum.

Quæst. IV. *An, quomodo, quos & quando Votum obligat?*

Resp. Obligatio Voti ex suo genere gravis est, ita ut ejus violatio in materia gravi sit mortalis. Ita omnes. Constat 1. Ex Psalm. 49. *Redde Altissimo Vota tua*. Et, Eccles. 5. *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio: sed quodcumque voveris redde*. Et, 1. ad Tim. 5. de viduis quæ continentiæ Votum violaverunt, dicitur: *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt*. 2. Ex traditione, & sensu Ecclesiæ. 3. Ex cap. 6. de Voto. *Licet universis liberum sit arbitrium in vovendo, usque adeo, tamen solutio necessaria est post votum, ut sine proprio salutis dispendio alicui non liceat resilire*. 4. Quia hæc obligatio pertinet ad gravissimam virtutem religionis, qua quis tenetur reddere Deo obsequium promissum, & ab eo acceptatum; ideoque specialiter ipsi debitum. *Maxime debet homo Deo fidelitatem, tum ratione dominii, tum etiam ratione beneficii suscepti, & ideo maxime obligatur homo ad hoc quod impleat vota Deo facta. Hoc enim pertinet ad fidelitatem quam homo debet Deo. Fractio autem voti est quædam infidelitatis species; unde Salomon rationem assignat, quare sint vota reddenda; quia displicet Deo infidelis promissio*, ita S. Thomas 2. 2. quæst. 88. art. 3. Præterea violatio fidei Deo datæ in re gravi continet gravem irreverentiam in Deum, propter summam ejus majestatem. Hinc S. Augustin. Epistol. 127. aliàs 45. ait: *Quia jam vovisti, jam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priùs quàm esses voti reus, liberum fuit: quamvis non sit gratulabunda libertas, qua fit ut non debeatur quod cum lucro redditur. Nunc verè quia tenetur apud Deum sponsio tua, non te ad magnam justitiam invito, sed à magna iniquitate deterreo.*

Materia autem illa Voti est gravis, de qua posset dari præceptum sub mortali obligans: seu quæ per se vel ex circumstantiis notabiliter conducit ad honorem Dei, vel spiritualem utilitatem voventis. Hinc qui semel non implet Votum jejunandi, confitendi, vel audiendi Sacrum &c. peccat mortaliter; cùm hæc materia gravis sit, & sufficiens ad mortale in præcepto Ecclesiæ.

Votum tamen ex communi aut fere communi sententia obligat solùm sub veniali in re levi. Quia Votum est quædam lex privata, quam quis imponit, & species quædam pacti: lex autem & pactum non imponunt obligationem nisi proportionatam materiæ. Deinde omissio fidelitatis & justitiæ in re parvi momenti non censetur gravis injuria & offensa. Præterea res ex omni parte levis non est capax obligationis gravis; nec pendet à voluntate hominis obligationem gravem alligare rei, quæ non est capax illius; nec Deus videtur acceptare talem obligationem irrationabilem. Unde qui vovisset singulis diebus anni dare unum assem pauperibus, peccaret solùm venialiter semel, aut bis omittendo. Secus, si decrevisset non implere Votum, quia materia talis Voti collectivè sumpta gravis est.

Porrò non pauci docent voventem posse in re gravi se obligare solùm sub veniali, si expressè velit, (exceptis votis status religiosi, quæ sunt per se vota graviter in perpetuum obligantia, & nisi Ecclesia aliter statuerit:) tum quia cùm obligatio voti voluntariè assumatur, pendet à voluntate voventis, nec ex lege divina oritur, nisi dependenter à voluntate voventis, tum quia votum est lex privata, quam vovens liberè sibi imponit; legislator autem potest in materia gravi velle tantùm se obligare sub veniali. Constat autem voventem rem gravem obligari sub mortali, nisi expressè voluerit se obligare solùm sub veniali: nam quisque censetur se accommodare capacitati materiæ & usui communi; nisi constet aliud expressè intendisse.

Cæterum violatio Voti præter malitiam irreligiosæ perfidiæ, & infidelitatis erga Deum involvit deformitatem sacrilegii, saltem secundùm quamdam eminentiam: quia per voti violationem id, quod fuit Deo per promissionem dicatum, ei denegatur.

Resp. 2. Quando non constat de alia speciali voventis intentione, non aliter obligat Votum in quavis materia, quàm si esset lex de ea re à Deo, vel ab Ecclesia lata. Quia Votum est quædam lex, quam homo sibi imponit circa materiam illam promissam: imò fit communiter juxta hanc intentionem. Hinc Votum jejunandi, audiendi Sacrum, obligat ad modum præcepti Ecclesiastici de eadem re, ideòque eodem modo servandum. Et vovens excusatur à talis

voti

voti impletione in iis circumstantiis, in quibus excusaretur à præcepto Ecclesiæ, nisi contrarium expresse vel virtualiter intenderit.

Resp. 3. Ex communi sententia, Votum personale solum voventem obligat, nec per alium impleri potest: quia res promissa est propria actio, vel omissio voventis, non alterius. Hinc si non possit illud per se exequi, non tenetur alium substituere, nisi id expresse intenderit. Votum verò reale obligat voventem ad persolvendum per alium de propriis bonis, si per se ipsum implere nequeat; quia res promissa est bonum temporale voventis, quod potest ejus nomine per alium tradi. Item hæredes, secundùm omnes, tenentur exequi Vota realia defuncti, secundùm vires hæreditatis, salva legitima hæredis necessarii, cap. *6. de testament.* & l. 2. §. *de pollicit.* Nam hæres debita bonis annexa solvere tenetur ex justitia, ratione rei acceptæ cum tali onere, & ex contractu implicitè inito per acceptationem hæreditatis; hæreditatem enim adeundo, sicut commoda ejus & omnia jura defuncti acquirit, ita etiam debita & onera realia bonis annexa in se suscipit. Bona autem Deo promissa, sunt ipsi speciali jure debita. Quòd si sint plures hæredes, quisque tenetur pro rata, juxta portionem hæreditatis, quæ ei obtigit, nisi res debita & legata possideatur ab uno, vel obligatio sit individua.

Idem est de Voto mixto quoad partem qua personale est ac de Voto personali, & quoad partem qua reale est, ac de Voto reali; cùm sic vere personale quoad unam partem, & reale quoad aliam. Hinc obligat hæredes non qua parte est personale, sed qua parte est reale: ut si quis peregrinationem, & statuam argenteam vovit, tenetur hæres ad statuam dandam, non item ad peregrinationem, nisi eam promiserit, aut hac lege hæres institutus fuerit.

Qui autem vovit factum alterius, tenetur curare quantum potest, ut alter impleat: hoc enim censetur intendisse. Iste alter tamen nullatenus ad id tenetur, nisi consenserit: nam Votum obligat eum solum qui promisit. Hinc liberi non obligantur Votis parentum eos religioni devoventium nisi ea rata habuerint, cap. 14. *de Regular.* Si verò populus vovit festum vel jejunium, consentiente Episcopo, ad hoc tenentur posteri, non vi Voti, sed ex præcepto Episcopi approbantis, & ita implicitè præcipientis illud festum aut jejunium.

Resp. 4. Impleri debet Votum tempore à vovente præfinito: nam promisit rem tali tempore, unde illam tunc reddere tenetur. Hinc qui vovit jejunium tali die, peccat mortaliter, si eo die non jejunet, perinde ac si die ab Ecclesia statuto non jejunaret, quamvis proponeret alio die jejunare. Quod si ex impotentia, vel negligentia Votum tempore præfinito non impleatur, debet postea impleri, nisi ex intentione voventis, aut Voti natura, res promissa sit affixa certo diei in devotionem illius ad honorem Sancti, vel mysterii, cujus tunc memoria celebratur: ut si quis voverit jejunium vigilia alicujus Sancti principaliter in illius honorem; tunc enim obligatio cum die extinguitur, quia tunc intentio fuit se obligandi ad actum hoc tempore faciendum, non alio: & res promissa est dependenter ab hoc tempore ac per modum unius. Quando autem tempus non ipsius temporis intuitu & devotione constitutum est, censetur adjici ut terminus non ad finiendam obligationem, sed ultra quem non sit differenda; & sic statim postea impleri debet. Nam cum voveris non ultra eam diem differre, es semper in mora differendo, & teneris semper implere: quia perseverat debitum, quoad substantiam, duasque obligationes contraxisti, unam faciendi opus, alteram faciendi tali tempore: unde hac non impleta, manet illa principalior, quæ semper urget.

Si verò nullo definito tempore absolutè voveris, teneris Votum exequi quam primum commodè & rectè potes judicio prudenti. Nam statim moraliter loquendo exigitur à Deo, ex Deuteron. 23. *Cum Votum voveris Domino non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus. Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Et, Eccles. 5. *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere.* Deinde res absolutè & sine dilatione promissa statim debita est, ex l. 14. §. *de regul. jur. In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præsenti die debetur.* Igitur culpabilis est omnis mora, quæ rationabili causa non cohonestatur. Non est tamen continuò mortale differre ad valde breve tempus, modò Votum brevi postea persolvi queat. Nam potest esse materiæ parvitas in mora illa, sicut in aliis rebus. Hæc omnia communem doctrinam continent.

Porrò si votum fuerit negativum, seu de omissione, toties peccatur, quoties fit actio omittenda: quia Votum illud instar præcepti negativi obligat pro toto tem-

pore pro quo factum est, & omnis omnino omissio permissa est.

Sed an vovens, votum implere ante tempus à se præfinitum tenetur ob impedimentum futurum?

Resp. 1. Quando opus vovetur ut proprium opus certi diei, seu temporis; ex communi sententia non tenetur vovens prævenire, etiamsi prævideat impedimentum pro illo die. Quia non vovit actum, nisi tali die faciendum: unde ante illum non obligat Votum. Idem dic quando terminus seu dies additur non solum ad differendam executionem, sed etiam ad suspendendam obligationem usque ad talem terminum: quia res non est promissa ante illum, nec vovens intendit se obligare nisi ex tali die.

Resp. 2. Quando terminus solùm ponitur ad differendum solutionem, & non ad suspendendam obligationem, tunc ex communi sententia vovens tenetur Votum persolvere ante terminum, si prævideat impedimentum pro illo futurum, quia tunc Votum statim ac fit, obligat, absolutè, ut intra terminum designatum opus fiat. Unde obligat determinatè pro illo toto tempore, pro singulis verò partibus quasi disjunctivè. Et ideò vovens tenetur absolutè implere Votum in aliqua parte hujus temporis. Ergo si prævidet futurum esse impedimentum in posteriori parte temporis, tenetur in priori facere, quod est prævenire terminum. Et alioqui contra promissionem dilatio fieret ultra tempus præfinitum. Item licet terminus temporis sit constitutus ad finiendam solutionem, si opus promissum non est proprium onus alicujus determinatæ partis totius temporis usque ad illum terminum, tenetur vovens implere Votum ante terminum illum, si ante illum impedimentum prævideat: ut si quis vovit jejunare sex dies mensis, non designando illos, limitando tamen obligationem ad mensem, ita ut cum illo extinguatur in omni eventu; tunc si prævideat futurum, ut post decimum diem mensis jejunare nequeat, tenetur in prioribus diebus totum Votum implere, & ita prævenire terminum: quia tunc totum tempus mensis est tempus absolutæ obligationis, quæ debet impleri in parte ejus possibili. Quæ omnia confirmantur exemplo præceptorum, v. gr. confitendi singulis annis. Ita Suarez, addens teneri voventem in omnibus casibus vitare impedimentum, ut Votum suum tempore promisso impleri possit: nam Votum obligat saltem implicitè ad non ponendum impedimentum, cùm hoc sit necessarium ad implendam rem expresse promissam: alioqui obligatio Voti esset inefficax & inanis.

Quæst. V. *Quid dicendum in dubio circa Votum?*

Resp. Sequentia. 1. Nullus tenetur Voto, de cujus emissione dubitat, si post diligens examen nulla ei appareat probabilis conjectura, quod Votum illud fecerit. Quia obligatio Voti, quæ voluntariè suscipitur, sine rationabili fundamento, adeòque irrationabiliter affirmaretur. Nemo autem tenetur obligatione, quæ nullo fundamento rationabili nititur.

2. In æquali utrimque probabilitate votum servari debet. *Ita Azor, Vasquez, Thyrsus Gonzales &c.* Quia tunc non potest prudenter negari Votum factum fuisse. Deinde in dubiis tutior pars eligi debet; alioquin talis se exponeret periculo peccandi: nam cùm detur lex certa non violandi Votum, hoc ipso quod dubitat an voverit aliquid, dubitat an illud omittendo, violet eam legem, ideoque peccat. Qui autem agit dubius an peccet, se committit periculo peccandi, & reipsa peccat. A fortiori tenetur Voto, qui sciens se post septennium vovisse, dubitat an habuerit intentionem se obligandi, vel sufficientem advertentiam. Nam actus præsumitur factus ut fieri solet ac debet, nisi contrarium constet; & res in dubio judicari debet à communiter contingentibus. Si quis tamen paulò post quam aliquid promisit, dubitat utrum habuerit intentionem vovendi vel se obligandi, an verò, sit dumtaxat simplex propositum, ordinariè præsumitur non vovisse. Quia verum Votum ordinariè fit cum tanta deliberatione, ut facilè quisque paulò post ejus emissionem possit illud reminisci.

3. Certus de Voto, sed dubius de solutione, tenetur illud implere: nam debito certo non satisfit nisi per solutionem certam.

4. Quando solùm dubitatur de quantitate vel qualitate rei promissæ, Votum explicandum est secundum voventis intentionem ultra quam non obligat, ex Deuteron. 23. *Facies sicut promisisti Domino, & propria voluntate & ore tuo locutus es.* Nam (ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. ultim. art. 4.) *Obligatio voti ex voluntate procedit. Nam vovere voluntatis est, ut Augustinus ait: in tantum ergo fertur obligatio Voti, in quantum se extendit voluntas & intentio ven-*

ventis. Si de intentione non constet, elicienda est ex conjecturis, ex materia, & præsertim ex fine, quem in Voto spectavit; nam causa finalis, seu ratio volendi est mensura rei volitæ. Et si his inspectis adhuc dubium manet, Votum explicandum est secundum communem & usitatam verborum, quibus usus est, acceptationem: nam quisque censetur velle facere quod verbis in sensu usitato acceptis indicat. Quod si non recordetur verba, quibus usus est, eligi debet pars tutior. *Si dubitet quomodo se in vovendo habuerit: debet tutiorem viam eligere, ne se discrimini committat*, ait S. Thom. in 4. dist. 38. quæst. 1. art. 3. ad 6.

Quæst. VI. *An Votum fictum, seu exteriùs factum sine animo vovendi, vel se obligandi, peccatum est?*

Resp. Affirm. Quia illa fictio seu simulatio est mendacium aliquod, & vana usurpatio nominis Dei, continens irreverentiam contra Deum. Seclusis autem contemptu, scandalo, injuria, non esse per se mortale docet Suarez: quia, inquit, velle præcisè proferre verba vovendi sine volitione vovendi, non est gravis irreverentia ac injuria Dei; & fictio non est respectu Dei, sed tantùm respectu hominum, quibus per illam potest fieri injuria levis. In votis tamen solemnibus, vel quæ fiunt in assumptione status religiosi, docet fictionem esse mortalem: quia in ea fit injuria gravis religioni, & consequenter etiam Deo & Ecclesiæ, & vix separari potest à gravissimo scandalo.

Quæst. VII. *Quot modis tollitur obligatio Voti?*

Resp. Ex communi sententia, his. 1. Cessante causa finali, ob quam factum est; nam *cessante causa cessat effectus*, cap. 60. *de appellat.* seu cessante causa finali, deficit intentio voventis, utpote deficiente proprio ac principali motivo; & vovens non censetur voluisse promittere & se obligare illo cessante, ut si jejunium per mensem voveris ad obtinendum sanitatem patris; si hic moriatur, desinis obligari.

2. Materiæ desitione, vel mutatione notabili, ut si res promissa, antea honesta, fiat turpis, vel indifferens, vel impeditiva majoris boni ratione novæ circumstantiæ, aut prohibitionis, vel si fiat impossibilis. Nam Votum est essentialiter de bono meliori & possibili. Item quando non potest servari sine gravi periculo mortis, vel gravis damni in bonis temporalibus, in statu, vel honore, quod sit accidentarium Voto, nisi constet ex natura Voti vel aliter, voventem voluisse se in tali eventu obligare. Nam in tali casu materia non est eadem, nec voventes intendunt communiter tunc se obligare. Neque tunc est obligatio præstandi aliquid aliud loco rei promissæ, quia Votum non obligat ultra intentionem voventis, quæ non est obligandi se ad aliud, quam ad id quod vovet, nisi illud fuerit in hoc inclusum saltem virtualiter. At Voti obligatio non cessat ob difficultates postea obvenientes, quas si vovens prævidisset, non vovisset. Nam, ut notat Lessius, multi castitatem vovent, & religionem profitentur, qui tales postea tentationes ac difficultates patiuntur, quas si prævidissent, vovere noluissent; & tamen omnium judicio non ideò desinunt teneri Voto. Hæc enim omnia præcogitari poterant ac debebant. Quod si non fecerint, sibi imputent, & media idonea adhibeant ad hoc ut Votum implere possint. Votum quippe obligat secundùm mentem, quam vovens reipsa habuit explicitè vel implicitè dum vovit, & secundùm communem usum ac sensum prudentum. Quare Voti vel juramenti obligationem non tollit id quod si antea accidisset, vel prævisum fuisset, impediret ne fieret: sed requiritur mutatio ita notabilis, ut faciat quasi aliud objectum, ad quod voventis intentio prudenter ex circumstantiis præsumatur se non extendisse.

3. Irritatione, dispensatione, vel commutatione.

4. Defectu conditionis positæ, si Votum sit conditionatum. Quia vovens noluit se obligare, nisi conditione illa posita, & res non est promissa nisi sub illa conditione, ac proinde eam præstandi obligatio suspensa est, donec impleatur conditio, qua posita, fit absoluta.

Si vovens Voti conditionem honestam per dolum, fraudem, vel minas impediat, peccat contra Votum, & eo remanet obligatus. Nam Votum sub conditione aliqua honesta factum obligat ad rem promissam implendam sub conditione illa, quæ à vovente non sic impediatur; ideoque etiam ad illam non sic impediendam; alioqui esset illusorium. Unde si vovens impediat per vim, dolum, fraudem, vel minas, peccat, & voto tenetur perinde ac si conditio evenisset. *Ita Sanchez, Azor, & multi apud illum.*

Sed quid, si materia Voti fiat impossibilis

bilis solum quoad aliquam partem vel modum?

Resp. Tunc si commode talis materia dividi possit & soleat, vovens tenetur ad eam partem, quam potest. Quia censetur partes illas divisim promisisse: nam voluntas censetur ferri in objecta secundùm eorum naturam & communem usum, nisi constet, oppositum expresè intendisse. Hinc si non potes dare pauperibus centum quos promisisti, teneris dare decem quos potes. Si verò res promissa dividi nequeat, aut non soleat, ad nil teneris: ut si voveris ædificare Ecclesiam, & postea non habeas pecuniam sufficientem, nisi ad ponenda fundamenta, ad nil teneris; quia partes Ecclesiæ, non divisim, sed collectivè tamquam unicum objectum censeris promisisse, nisi contrarium expresè intenderis.

Quòd si actus non possit fieri solùm quoad circumstantiam seu modum, qui non fuerit intentus principaliter, nec ut conditio necessaria ad obligationem substantialem; tunc res promissa implenda est quoad substantiam: Quia tunc substantia actus fuit principaliter & absolutè promissa, circumstantia verò seu modus, ut aliquid accessorium; principale autem non debet impediri per defectum accessorii. Sic qui vovit jejunium in pane & aqua, & potest solùm servare jejunium ordinarium, ad hoc tenetur: nam jejunium quoad substantiam principaliter vovit, modum verò illum in pane & aqua solùm accessoriè. Secùs si quis non vovit substantiam actus, nisi dependenter à tali modo, qui nequeat servari, ut sæpe fit, cum modus ille notabiliter minuit difficultatem actus: nam tunc intentio actum faciendi non est absoluta, sed cum tali conditione, qua sublata cessat intentio se obligandi, ideoque obligatio: ut si vovisti ire Romam equo, vel rheda, & postea utrumque desit, non teneris ire pedibus.

Si verò modus aut circumstantia sit solùm possibilis, res autem principalis impossibilis, cessat obligatio Voti, quia non fuit intentio se obligandi, nisi dependenter à principali.

Cæterùm si impossibilitas, aut impedimentum non sit perpetuum, eo postea sublato, Votum impleri debet: nam tunc solùm suspenditur ejus obligatio. Si verò sit perpetuum, cessat omnino obligatio Voti, nec vovens tenetur in aliud commutare, nisi hoc vovisset.

Quæst. VIII. *Quænam Vota & à quibus irritari possunt?*

Nota. Irritatio Voti est ablatio ejus obligationis facta nomine proprio ab eo, cujus potestati subjecta est voluntas voventis, vel materia Voti. Duplex est, alia directa, quæ directè cadit in Votum, efficitque ut Votum sit nullum defectu conditionis ad illud requisitæ, scilicet consensus ejus, cui voluntas voventis subjecta est: alia indirecta, quæ cadit dumtaxat in materiam Voti, seu quæ fit tantùm ratione materiæ alteri subjecta remanente Voto.

Resp. 1. Vota omnia eorum, quorum voluntas subjecta est potestati dominativæ alterius, possunt ab eo directè irritari, nec postea reviviscunt. *Ita communiter*. Quia tales ita dependent ab alio, ut sine ejus injuria non possint de seipsis disponere contra ejus voluntatem; ac proinde eorum Vota tacitam ac imbibitam habent hanc conditionem. *Si Superior non contradixerit*. Nam nemo potest vovere contra jura alterius. Quare superiore nolente voluntatem subditi obligari, cessabit obligatio ob defectum conditionis. Quamdiu tamen non irritatur Votum, servari debet; quia licèt non sit firmum, est tamen validum donec superior contradicat, ex cap. *Monacho*, 20. quæst. 4. Ubi Votum à Religioso sine consensu superioris factum dicitur solùm frangendum; hoc est, irritandum: ergo supponitur validum. Quare in hujusmodi Votis non includitur hæc conditio affirmativa, *Si superior consenserit*; sed negativa, *nisi Superior contradixerit*, *dum Superior non contradixerit*, ut notat Sanchez.

Hinc ex communi sententia, 1. omnia Vota impuberum, etiam implenda tempore pubertatis, possunt directè irritari à patre, vel in ejus defectum ab avo paterno, aut tutore, ut qui vices patris gerit; non tamen à matre, nisi sit tutrix. Ratio est dispositio Juris Canonici, quod Votis impuberum ob horum judicii imbecillitatem apposuit hanc tacitam conditionem, *Nisi pater, vel tutor contradixerit*, *cap. Puella*, *20. quæst.* 2. Multi docent eadem Vota impuberum à patre irritari posse tempore pubertatis. Quia Vota illa per tractum temporis non amiserunt hanc suam conditionem, *Nisi pater contradixerit*, sed semper manent subjecta patri, idque expedit ad subveniendum indiscretioni liberorum. Sed juxta varios, id jam non potest tutor; quia

quia eo ipſo quòd pupillus fit pubes, tutor fit curator, cui perſona pupilli ſeu minoris non committitur ſicut tutori: at pater ſemper manet pater. *Suarez*, *Reginald.* Limita, modò liberi in pubertate talia Vota non ratificaverint, ſcientes non fuiſſe firma; nam hæc ratificatio eſt nova Voti emiſſio.

2. Superiores Religioſorum poſſunt directè irritare omnia Vota ſuorum ſubditorum, exceptis Votis, quæ ex inſtituto Religionis fiunt; & Voto ſtrictioris Religionis. Conſtat ex communi Doctorum ſenſu, & uſu in Religionibus recepto: Et ex cap. *Monacho* cit. & ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 88. art. 8. ad 3. Idque vel ex natura ſtatus Religioſi, & Voti obedientiæ, per quod abdicavit jus omne diſponendi de ſeipſo, & cuncta in ſuperiorum poteſtatem tranſtulit: ita ut *velle & nolle non habeat*, *ſed ex illius*, *quem vice Dei ſupra caput ſuum poſuit*, *& cujus imperio ſe ſubjecit*, *voluntate dependeat*, cap. 27. de elect. in 6. vel hoc provenit ex diſpoſitione Eccleſiæ per uſum ſtatuta, quæ ſicut in Votis impuberum, ita in Votis Religioſorum hanc tacitam conditionem ineſſe voluit: *Si Superior non contradicat*, ut ſcilicet meliùs Religioſi in via ſpirituali à ſuis ſuperioribus dirigerentur. Poteſt quoque validè Prælatus ſecundùm communem ſententiam irritare Votum ſubditi à ſe, vel à prædeceſſore æquali aut inferiore approbatum. Quia per iſtam approbationem ſeu licentiam, non amiſit jus ſuperior, quo inferiorum voluntates ſibi habet perfectè ſubjectas ad eorum rectam gubernationem; nec ideo ſuam poteſtatem à ſe abdicavit. Sed hoc non videtur omnibus certum. Fatentur autem omnes talem peccaturum, ſi ſine cauſa conſenſum revocet, quia abutitur ſua poteſtate contra bonum ſubditi, & impedit majus Dei obſequium. Novitiorum verò Vota non poſſunt directè irritari, cùm ſint adhuc ſui juris; ſed ſolùm poteſt ſuſpendi executio Votorum perſonalium, quatenus impediunt obſervantiam regularem, & eorum rectam gubernationem: ita ut ſi egrediantur à Religione, ſtatim reviviſcat eorum obligatio.

Porrò Religioſi, & quivis ſubditi dominativæ alterius poteſtati, ex communi ſententia licitè ac meritoriè ea omnia bona opera vovent, quæ nec regula nec ſuperiorum præcepto eis interdicta ſunt, nec eos à debito illorum obſequio retrahunt; & talia Vota ſtatim obligant, non expectato ſuperiorum conſenſu, donec ipſi non contradicant. Quia cùm ea materia ſit bona nec interdicta, eſt apta Voto emittendo, & quamdiu non interdicitur, eſt in voventium poteſtate.

Reſp. 2. Vota, quorum materia eſt alteri ſubjecta, poſſunt ab eo indirectè irritari, ſeu poteſt eorum executio & obligatio ſuſpendi, etſi ante ſubjectionem facta fuerint, ex capit. *Noli*. 33. quæſt. 5. Quia nemo poteſt & cenſetur promittere aliquid in damnum ſeu præjudicium etiam futurum aliorum, & executio talis Voti hoc ipſo fit illicita, quod alter poteſtatem habens in rem vel actionem promiſſam, contradicit; nam numquam licet jus alterius violare.

Hinc ſecundùm communem ſententiam, 1. Irritari à patre poſſunt indirectè & ratione materiæ Vota puberum, quæ obſunt diſciplinæ & convenienti gubernationi familiæ, in qua pater habet jus regendi filium donec emancipetur. Sic poteſt ſuſpendere obligationem Voti perpetuò abſtinendi à carnibus. At nil poteſt circa Vota puberum, quæ nullatenus ejus poteſtati efficiunt, ut ſunt certæ preces, conſueta pietatis officia, Votum caſtitatis, religionis &c. nam pubes, in ordine ad obſequium divinum, habet jus diſponendi de ſe, & ſuis actionibus perſonalibus, quæ non adverſantur rectæ gubernationi familiæ.

2. Maritus poteſt irritare indirectè Vota uxoris, quæ officiunt uſui matrimonii, prolis educationi, & gubernationi familiæ, ut ſunt Vota peregrinandi, ſæpius jejunandi &c. quia juri mariti obſunt: non autem Vota de certis precibus, aut continentia poſt ejus mortem ſervanda; nec enim maritus poteſt prohibere uxori omnia opera conſilii, cùm omnia juri ejus non officiant, & ſubjectio uxoris ad virum oriatur ſolùm ex matrimonii vinculo, ſitque ei commenſurata. Uxor viciſſim poteſt ſic irritare Vota mariti, quæ obſunt vitæ ſociali, & moderatæ debiti redditioni, cùm ad hæc jus habeat. Poſſunt tamen ambo ex communi conſenſu continentiam vovere, & tunc neutri debitum petere, aut petenti reddere licebit, cùm juri ſuo ceſſerint.

3. Herus poteſt ſuſpendere executionem Votorum famuli & ancillæ, quatenus ſolùm impediunt, vel imminuunt obſequium ſibi debitum, cùm alia ejus juri non officiant.

Obſerva. Vota directè irritata numquam reviviſcunt, quia ſuperior eis contradicendo,

do, efficit ut sint nulla, defectu conditionis requisitæ; cùm inferior non possit validè vovere nisi sub hac conditione tacita: *Si pater vel superior non contradixerit*. At vota indirectè irritata suspenduntur solùm, quandiu materia est subjecta alteri, & reviviscunt ac obligant, quando desinit ei subesse. Quia Votum erat validum absolutè, & ob solam materiæ subjectionem suspensum erat, & ejus executio jam est licita, cùm nulli obsit.

Hinc Vota conjugum, puberum, & famulorum perpetua, quæ tempore subjectionis, vel ante emissa, suspensa fuerunt; eos obligant cùm eorum materia desinit subjici alterius potestati. Unde uxori, quæ sine consensu mariti continentiam vovit, non licet nubere post ejus mortem.

Resp. 3. Qui Vota irritandi potestatem habent, illa validè irritant etiam sine justa causa, quia ad validum usum juris sui non requiritur causa. Peccat tamen si sine causa faciant, cùm sit abusus potestatis contra bonum proximi, & honorem Dei.

Quæst. IX. *Quinam possunt dispensare in Votis & Juramentis?*

Resp. 1. Papam & Episcopos habere potestatem dispensandi in Votis, & juramentis; constat, 1. Ex Matth. 16. *Tibi dabo claves regni Cœlorum . . . . & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cœlis*. Et cap. 18. *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlo*. Quæ verba utpote generalia, intelligi debent de omni vinculo voluntariè contracto ab homine erga Deum; 2. Ex perpetuo Ecclesiæ usu. 3. Quia ad commune bonum fidelium expedit, imò necessaria est hæc potestas.

Dispensatio autem Voti est absoluta condonatio rei Deo promissæ, facta nomine & vice Dei à superiore tamquam ejus vicario; qui tamen tunc non dispensat in lege divina servandi Votum: nam obligationem servandi Votum non relaxat tum, cùm ipsa viget; sed solùm ipsam promissionem, seu rem promissam remittit nomine ac vice Dei, & tamquam ejus OEconomus. Lex autem divina non obligat ad servandam promissionem Deo factam, cui Deus per suum Vicarium cessit.

Resp. 2. Potestas ordinaria dispensandi in Votis & juramentis competit solis Prælatis habentibus jurisdictionem in foro externo. Nam hæc potestas ad externam Ecclesiæ gubernationem pertinet, sicut potestas ferendi leges & censuras: unde non est ordinis, sed jurisdictionis. Hinc eam habent, 1. Papa erga omnes fideles in omnibus Votis. 2. Episcopi erga suos subditos in Votis Papæ non reservatis: nam hæc potestas est necessaria ad regimen Episcopale. Item habentes jurisdictionem quasi Episcopalem, eam dispensandi potestatem habent, ut ordinariam. Potestatem verò delegatam habent qui ab iis accepere.

Vota autem Papæ reservata, præter solemnia sunt quinque, scilicet castitatis perpetuæ, ingrediendi Religionem approbatam, & peregrinationis in Jerusalem, ad Limina Apostolorum, & ad Sanctum Jacobum in Compostella, *Extravag. Etsi Dominici*, de pœnit. Quæ tamen si condicionata fuerint, pertinent ad Episcopum ante impletam conditionem.

Resp. 3. Ex communi sententia ad valorem dispensationis requiritur etiam justa causa. Quia Deus non dedit hominibus potestatem relaxandi sine causa Vota & juramenta sibi facta; cùm talis remissio sit irrationabilis, & honori Dei ac bono animarum obsit. Nec Prælati sunt domini jurium Dei; sed solùm ejus œconomi; at œconomus nil potest circa bona & jura domini, nisi secundum ejus voluntatem rationabiliter præsumptam. In dubio tamen de sufficienti causa, potest subditus stare judicio Prælati dispensantis vel commutantis. *Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 12. ad 2.*

Hinc dispensans in Voto gravi sine justa causa, peccat mortaliter. Quia in re gravi ad Religionem pertinente arrogat sibi potestatem, quam non habet; & peccat contra fidelitatem ex munere debitam. Justæ autem causæ dispensandi hæ recensentur: honor Dei, utilitas Ecclesiæ, commune bonum reip. spiritualis utilitas voventis, periculum morale sæpe violandi Votum ex fragilitate, levitas mentis, ex qua Votum factum est, perturbatio animi, notabilis difficultas superveniens executioni Voti, aliaque id genus, quæ generatim revocari possunt ad pietatem, utilitatem spiritualem, & necessitatem. Quamquam ex his aliquæ videantur solùm sufficere ad Votum commutandum: nam longè gravior requiritur causa ad dispensandum, quàm ad commutandum; & rarò utendum est pura dispensatione, sed admiscenda est aliqua commutatio.

Quæstio X. *Quinam possunt commutare Vota?*

Nota.

Nota. Commutare Votum est mutare materiam Voti in aliam sub eadem obligatione.

Resp. 1. Quisque potest privata authoritate, & sine alia causa, commutare Votum suum in id, quod evidenter melius est, & aliunde non præceptum; modò id Ecclesia non prohibuerit: *Est saltem communior sententia*. Quia 1. ex cap. 3. de jurejur. *Non promissum infringit, qui in melius illud commutat*. 2. Debitum rei minùs bonæ abunde & perfectiùs solvitur Deo in re meliore, quæ semper est Deo gratior, & in qua etiam res promissa continetur, virtualiter saltem quoad finem Voti, qui est rem gratam Deo facere. 3. Deus semper acceptum habet obsequium majus ei delatum loco minoris; cùm magis velit à nobis fieri id, quod melius est, & ei gratius. Hinc Votum recitandi septem psalmos commutari potest à vovente in Votum audiendi Sacrum. Multi excipiunt Vota Papæ reservata, quæ sine ejus authoritate commutari nequeunt; eò quòd talem commutationem sibi propriam reservarit, nisi in statu Religionis commutentur. *Ita Suarez, Sanchez, Layman, &c.*

Porrò melius hic censetur id, quod spectatis omnibus est Deo gratius: tale autem non est semper id, quod secundùm se, & ex genere suo præstantius est, sed quod saluti voventis magis expedit, cupiditates efficaciùs coërcet, & voluntatem Deo perfectiùs subjicit. Hinc quamvis oratio sit absolutè melior jejunio, non licet tamen propria authoritate hoc in illam commutare: quia hic & nunc potest jejunium esse Deo gratius, utpote utilius ab bonum spirituale hujus hominis. In dubio an opus sit melius, requiritur authoritas Prælati, cap. 1. *de Voto*. Et de hoc omnes consentiunt, teste Azor.

Resp. 2. Ex communi sententia, Votum non potest validè commutari privata authoritate in opus minùs bonum, quia tunc intercedit partialis dispensatio, quæ necessariò requirit potestatem Ecclesiasticam; tunc enim tota res promissa non redditur æquivalenter.

Imò requiritur potestas superioris ad commutationem Voti in æquale. *Est saltem communior sententia*. Prob. Tum quia jura non dicunt sufficere authoritatem privatim nisi ad commutandum in evidenter melius, ex cap. 1. *de Voto*. Tum quia talis commutatio requirit permissionem nomine Dei factam, ut res una solvatur pro alia æquali, ac proinde authoritatem Prælati, vicem Dei gerentis; nam res in specie fuit promissa ac debita; ergo alia non melior solvi nequit sine consensu creditoris, scilicet Dei, arg. ex l. 2. §. de rebus credit. ibi: *Aliud pro alio, invito creditore, solvi non potest*.

Resp. 3. Ex communi sententia, non solùm ad licitam, sed etiam ad validam commutationem in minùs bonum, præter authoritatem requiritur justa causa; quia in illa admiscetur aliqua dispensatio, quâ condonatur aliquid, quod ex Voto debetur Deo. Requiritur etiam aliqua causa, sed minor, ad commutationem validam in æquale: quia Deus non concedit ut solutio rei sibi debitæ fiat sine causa in re alia non meliore; & fidelitas Deo debita exigit rem promissam solvi, nisi adsit justa causa rem aliam æqualem dandi, vel nisi detur melior: *Ita Suarez & alii communius*.

Ad hoc tamen juxta multos sufficit major devotio ad illud æquale præstandum: nam non requiritur adeò gravis causa, cùm non fiat relaxatio, sed mera translatio obligationis. Si tamen superior bona fide processerit, putans esse causam justam, licèt talis non sit, juxta multos valet commutatio; quia bona fides superioris est pro causa, cùm Deus non sit in hoc rigidior exactor.

Resp. 4. Ex communiori sententia, quicumque habet potestatem dispensandi, etiam solùm delegatam, habet etiam potestatem commutandi. Tum quia qui potest plus, potest & minus in eodem genere, ex *reg. 53. jur. in 6.* Tum quia qui potest remittere absolutè totum debitum, à fortiori potest illud remittere sub conditione dandi aliud. Cui autem solùm concessa est potestas commutandi, is non habet potestatem dispensandi, quia hæc major est, nec continetur in alia.

Imò non potest commutare nisi in æquale: nam vox & natura commutationis æqualem subrogationem importat, & commutatio in minus continet aliquam dispensationem admixtam. *Ita S. Carol. in instruct. confess. Et est communis sententia*.

Observa 1. Peregrinationes rectè commutantur in jejunia, largas eleemosynas, crebram Confessionem & Eucharistiæ sumptionem: quia plerumque hæc sunt magis salutaria, & Deo gratiora. 2. Juxta multos, ei, cujus Votum commutatum est, licet ad prius redire. Tum quia commutatio facta est

est in ejus favorem, cui proinde renuntiare potest; tum quia videtur solùm facta sub conditione: *Si nolit prius Votum implere*. Excipit Reginaldus, si commutatio facta sit in melius, & acceptata à vovente, eo quòd acceptatio talis commutationis vim habet novi Voti, quo acceptans obligavit se ad reddendum Deo aliquid melius quàm antea voverat. Unde implere prius, esset commutare Votum ex meliori in minùs bonum, quod non licet privata authoritate & sine justa causa. 3. Si opus subrogatum fiat impossibile, vel indifferens, juxta multos, vovens non tenetur implere prius, etiamsi possit; quia hujus obligatio per commutationem extincta est. Obligatio autem extincta, præsertim quæ propria voluntate suscepta est, non reviviscit, nisi propria voluntate iterum assumatur. Sed tamen dici potest commutatio facta fuisse sub hac tacita conditione, ut tunc prius impleatur, si moraliter possit impleri.

CAPUT IV.

De Juramento.

Quæst. I. QUid est Juramentum?

Resp. Est invocatio Dei in testimonium, sive est assumptio divini testimonii ad confirmandum. Unde jurare est, Deum invocare, seu assumere in testem, non quidem ut hìc & nunc veritatem aliquo miraculo testetur, hoc enim esset tentare Deum; sed quando & quomodo ei placuerit, sive in hac vita, sive in altera, quando illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.

Hinc Juramentum differt ab adjuratione, quæ est actus, quo quis alterum rogat, vel ei præcipit aliquid per Deum: ut scilicet ejus timore, reverentia, vel amore cogatur, aut præmoveatur ad aliquid agendum vel non agendum, ut illud, 1. Thessal. 5. *Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc*.

Ad Juramentum duo ex communi sententia requiruntur. 1. Intentio saltem virtualis jurandi, seu Deum in testem asumendi. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 98. art. 3. ad 2. Nam Juramentum debet esse actus humanus, quatenus Juramentum est, ac proinde ab intentione jurandi proficisci: alioquin qui præcisè recitat verba jurandi solùm ex intentione docendi, juraret. 2. Locutio, qua Deus in testem advocetur. Quæ locutio non solùm in verbis consistit, sed etiam in quovis signo, quo exprimitur Dei invocatio, verbi gratia, nutu, contactu Evangelii, elevatione manus &c. quando hæc fiunt ex intentione jurandi. Imò illa locutio potest esse merè interna, & sic juramentum potest esse merè internum.

Hinc 1. Modi loquendi, quibus Deus in testem non adducitur, non sunt Juramenta, ut cùm dicitur: *Tam verum est, quàm sol lucet, quàm loquor &c.* Juraret tamen qui animo Deum ut testem invocandi adhiberet verba, vel alia signa, quæ alioqui de se talem Juramenti significandi vim non habent, ut si cum intentione jurandi diceret: *In veritate hoc faciam*, ut notat Sanchez. Hæc verò locutio: *Tam verum est, quàm Deus existit*, vel *quàm Christus est in Eucharistia*, est blasphemia, si loquens intendat significare tantam esse in suo dicto certitudinem, quanta est in ea veritate fidei: sed non est Juramentum, nisi per hæc verba intendat adducere Deum in testem.

2. *Certissimè, sine dubio, in veritate*, & similes locutiones non sunt Juramenta; secùs si dicatur: *In veritate Dei* vel *Christi*.

3. Ex communi sententia, non sunt ordinariè Juramenta hæ formulæ: *In fide mea; Per fidem meam*, quia ordinariè accipiuntur de fide seu fidelitate humana, sine ullo respectu ad Deum. Unde nemo prudens putat sibi esse rem Juramento confirmatam ob hanc solam locutionem. Item juxta multos, istæ: *In conscientia, Super* vel *pro mea conscientia*; quia saltem apud doctos significant solùm hominem loqui ex veritatis notitia, ex conscientiæ dictamine. Azor tamen dicit, plerosque sentire iis contineri vim Juramenti. Ex communi sententia, non sunt ordinariè Juramenta hæ formulæ: *In fide boni viri, in fide boni Christiani*, vel *Sacerdotis*; quia, ut ordinariè accipiuntur, significant rem aseri vel promitti ea fidelitate & veracitate, quam debet habere vir probus, Christianus, Sacerdos, ut ordinariè accipiuntur; nam tunc Deus non adducitur in testem. Ab iis tamen abstinendum est ob scandalum; nam non omnes ita hæc verba intelligunt, & sunt Juramenta apud eos, qui existimant esse, vel apud quos per consuetudinem accipiuntur velut Juramenta. Si autem *Per fidem meam, Per fidem boni Christiani &c.* intelligitur fides divina, erit Juramentum: qui enim dicit *Per fidem divinam*, vel *veritatem Dei*, censetur, Deum illius authorem in testem adducere. Quare ru-

rudes interrogandi sunt, an per illas formulas intenderint Deum in testem advocare, & omnes ab his avocandi sunt.

4. In istis locutionibus, *Deus scit. Coram Deo loquor. Deus videt conscientiam meam*, spectanda est intentio loquentis. Nam si narrativè solùm proferantur sine intentione jurandi, non sunt Juramenta; quia propriè ille non jurat, qui testimonium Dei non implorat ut exhibendum: secùs, si invocativè usurpentur.

5. Istæ locutiones, *Abnego Deum*, *Per mortem*, *Per ventrem*, *Per caput Dei*, sunt potiùs blasphemiæ, quàm Juramenta, nisi quis per tres posteriores locutiones intenderet Christum adducere in testem.

6. In omnibus modis loquendi habenda est ratio usus, & spectandæ sunt circumstantiæ & intentio loquentis. Nam Juramentum est, si adhibeantur quævis verba vel signa cum intentione jurandi, ut docent Suarez, Azor, Sanchez, alii, etsi illa Juramenti significandi vim non habeant: nam tunc per verba illa, quæcumque sint, loquens vult assumere Deum in testem. In dubio de ejus intentione judicari debet secundùm communem verborum, quibus usus est, acceptionem.

Quæst. II. *Quotuplex est Juramentum?*

Resp. Juramentum dividitur, 1. In explicitum, quo Dei testimonium expresse invocatur, dicendo v. gr. *Deum testor*, *Juro per Deum*, *Per Deum ita est*, *Deum testem invoco &c.* Et implicitum, quo implicitè solùm Deus adducitur in testem, ut *Per Deum*, *Vivit Deus*, hoc est, per vitam Dei, seu per Deum viventem: vel cùm quis jurat per creaturas nobiliores, in quibus Dei potentia, vel alia perfectio specialiter elucet, vel quæ habent specialem relationem ad Deum: tunc enim earum author tamquam in illis repræsentatus seu præsens censetur in testem adduci, ut si dicas, *Juro per Cœlum*, *per Terram*, *per Templum*, *per Evangelium*, *per fidem Christianam &c.* Ex Matth. 23. *Quicumque juraverit in Templo, jurat in illo, & in eo qui habitat in ipso. Et qui jurat in Cœlo, jurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum.* Item *per Sanctos* intuitu Dei, qui in eis peculiari modo habitat, & virtutem ac veritatem ostendit. Vel *Per meam animam*, *in animam meam:* nam Deus in anima rationali specialiter splendet tamquam in imaginem, proindeque censetur Deus in ea splendens adduci in testem. *Sanchez*, *Suarez*, *& alii.*

2. In solemne, quod fit cum aliqua solemnitate, v. gr. certa verborum formula, vel coram Notario & duobus testibus, vel in judicio, vel contactu Evangelii, aut Reliquiarum. Et simplex, quod fit absque solemnitate.

3. In contestatorium, quò Deus solùm ut testis vocatur, v. g. *Per Deum*. Et execratorium, quo Deus in testem simul & vindicem advocatur, unde fit per imprecationem, ut, *puniat me Deus*, *Damner*, *Volo mori*, *Dæmon me auferat*: *Numquam videam Deum*, *si &c.* Nam hæc fieri nequeunt nisi ex Dei vindicis ac judicis mandato. Item *Per meam vel alterius vitam, aut salutem, vel in vita, salute*: nam sensus est: Deus auferat mihi, vel illi vitam, si &c. Item *super animam meam:* nam sensus est: Damnum patiatur anima mea, nisi ita sit; & istud: *Ita me Deus adjuvet*, hoc est: Nisi ita sit, Deus me non adjuvet. Cùm autem execrationes, quæ Dei nomen vel Sanctorum, aut nostra Mysteria continent, ex ira proferuntur, tunc sunt blasphemiæ, quia contumeliosè pronuntiantur.

4. In assertorium, quo confirmatur dictum vel factum de præsenti vel præterito, aut propositum de futuro sine promissione, ut cùm quis jurat se facturum aliquid, licèt illud nemini promittat. Et promissorium, quo quis confirmat promissum, & se obligat alicui ad aliquid pro futuro. Hocque est vel absolutum, vel conditionatum, quod scilicet habet conditionem expressam, aut tacitam, ex dispositione juris, vel intentione jurantis.

Quæst. III. *An & quando licet jurare?*

Resp. 1. Licet cum certis conditionibus jurare. Constat, 1. Ex Deuter. 6. *Per nomen illius jurabis*. Et, Psalm. 62. *Laudabuntur omnes qui jurant in eo*. 2. Ex traditione & praxi Ecclesiæ. 3. Quia juramentum est actus latriæ, quo jurans tacitè testatur Deum habere rerum omnium cognitionem, & vericitatem infallibilem, ac providentiam rerum humanarum.

Imò est obligatio jurandi. 1. Quando à superiore legitimè exigitur. 2. Quoties necessarium est ad subveniendum proximo: nam lex charitatis obligat ad ejus necessitati subveniendum medio licito, præsertim facili, quale est Juramentum.

Resp. 2. Ut licitè fiat Juramentum, requiruntur tres conditiones seu comites, scilicet veritas, judicium, & justitia. Ita omnes, & constat, tum ex Jerem. 4. *Jurabis.*

Vi-

Vivit Dominus, in veritate, & judicio, & justitia. Tum quia si una ex illis deest, committitur irreverentia in Deum.

Veritas exigit, ut jurans prudenter & certò judicet verum esse id quod dicit; & moraliter certus sit se verum effecturum id, quod promittit. Judicium, ut cum discretione, prudentia, consideratione, maturo examine veritatis, ac reverentia, nec sine necessitate & gravi causa juretur. Justitia demum exigit, ut Juramentum promissorium vel assertorium de futuro sit de re licita & honesta.

Quæst. IV. *An semper est mortale, si una ex illis conditionibus desit?*

Resp. 1. Si veritas desit, vel putetur deesse, vel dubia sit Juranti, est perjurium, & semper mortale peccatum, etiam in re levi asserta. *Ita omnes Theologi*. Prob. Quia 1. Deus non potest sine gravi irreverentia ac injuria adduci in testem falsitatis, sive in re magna, sive in parva, vel jocosa. *Quia per hoc datur intelligere, vel quòd Deus veritatem non cognoscat, vel quòd falsitatem testari velit*. S. Thomas 2. 2. quæst. 98. art. 2. quod est valde injuriosum Deo: nam alioqui non esset summè verax, nec proinde Deus; cùm vel levissima falsitas summæ ac infinitæ veracitati repugnet. Unde assumere Deum in testem mendacii vel levissimi, est ex natura actionis, Deo negare infallibilem ac summam veracitatem. Praterea (ut ait S. Thom. quæst. cit. art. 3.) *Ea quæ ex se sunt peccata venialia, vel etiam bona ex genere, si in contemptum Dei fiant, sunt peccata mortalia. Unde multo magis quidquid est, quod de sui ratione pertinet ad contemptum Dei, est peccatum mortale: perjurium autem de sui ratione importat contemptum Dei. Unde manifestum est, quod perjurium ex sui ratione est peccatum mortale*. 2. Ex S. Augustin. sermon. 28. de verbis Apost. *Perjurium peccatum esse, & grande peccatum, nemo dubitat*. 3. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem*. Quare omne perjurium strictè dictum, quod est mendacium Juramento confirmatum, seu falsum Juramentum, mortale est, etiam si joco fiat. *Ille qui jocosè perjurat, non evitat divinam irreverentiam, sed quantum ad aliquid magis auget; & ideo non excusatur à peccato mortali*. Sanctus Thom. 2. 2. quæst. 98. art. 3. ad 2.

Porrò latiùs à S. Hieronymo & jure aliquando sumitur, nempe pro quolibet Juramento illicito, etiam vero, sed sine necessitate facto.

Ergo mortaliter peccat, 1. Qui Jurat id de quo dubitat, vel non est certus; nam exponit se periculo Jurandi falsum. Imò pejerat; nam mentitur, asserens tanquam certum id, quod putat tale non esse. 2. Qui Jurat verum, putans esse falsum: nam talis formaliter & spectato ejus conceptu jurat falsum, & mentitur, cùm loquatur contra mentem; habetque voluntatem adducendi Deum in testem falsitatis. 3. Qui jurat id, quod verum est, & tale putat, sed levibus conjecturis adductus. Ita Catechism. Romanus; quia exponit se periculo Jurandi falsum. 4. Ex communi, qui aliquid Juramento promittit sine voluntate implendi: nam Jurans se aliquid facturum, Jurat se habere firmam voluntatem faciendi: unde si non habeat, mentitur. Vel si Juret se facturum id, quod scit sibi esse impossibile; quia non potest habere propositum efficax implendi: nam propositum non est de re impossibili, cognita ut tali; idque etiamsi res sit mortaliter tantùm impossibilis; quia Jurat se facturum id, quod judicare debet non facturum. Item si dubitet an possit aut debeat præstare: nam pejerat, vel saltem se exponit periculo pejerandi; & in his omnibus deficit certa veritas de præsenti, quam semper in re qualibet habere debet Juramentum promissorium, & quæ exigit, ut sit animus firmus & certus promissa perficiendi.

Resp. 2. Quoad defectum judicii constat, 1. esse semper mortale, si defectus considerationis sit circa Juramentum ipsum, vel circa veritatem, propter periculum perjurii; ut si deliberatè Jures sine prudenti judicio de veritate, vel sine consideratione ad hoc requisita, etsi contingat esse verum, quod Juras; nam exponis te periculo jurandi falsum. Hinc peccant mortaliter, qui factum quod auditu tantùm, vel aliis signis non omnino certis cognoverunt, tanquam certò cognitum Jurati affirmant. Item qui Jurant de alicujus peritia, judicium ferunt sine sufficienti illius notitia, & certitudine de illa. Si verò defectus considerationis sit solùm circa necessitatem & gravitatem rei, ex communi sententia est solùm venialis, seclusis contemptu, scandalo, & periculo Jurandi falsum, ut cùm quis certus de veritate, non satis considerat an sit causa sufficiens Jurandi.

Con-

Conftat 2. effe peccatum faltem veniale, Jurare fine neceffitate, vel magna utilitate, ex Matth. 5. *Ego dico vobis non Jurare omnino . . . . . Sit autem fermo vefter: Eft, eft; Non, non, &c.* Et Jacob 5. *Nolite Jurare quodcumque Juramentum . . . ut non fub judicio decidatis.* Nam eft irreverentia contra fummam Dei majeftatem, quòd interponatur ejus authoritas & ipfe adducatur in teftem fine neceffitate, vel magna utilitate, aut ad res vanas ac leves confirmandas. Sic illicita funt Juramenta urbanitatis gratia emiffa, ut non ingrediendi vel egrediendi priùs, defectu neceffitatis & gravitatis rei. Ea autem non videntur violari, fi Jurans altero urgente præcedat; tum quia imbibunt hanc tacitam conditionem: *Si non nimium repugnaveris, non præcedam*; tum quia illud Juramentum cedens in honorem alterius, remittitur ab eo, cùm Jure cedens contendit ut Jurans prior tranfeat.

Non eft tamen ex communi fententia mortale, Jurare fine neceffitate, vel fuper re levi, aut vana, fed vera & licita; modò abfit contemptus, fcandalum, & periculum pejerandi: quia in hoc non cenfetur gravis irreverentia. Ita S. Antoninus p. 1. tit. 14. c. 4. ibi: *Requiritur judicium, id eft difcretio, ut fcilicet non Juretur, nifi in cafu neceffitatis, vel magnæ utilitatis . . . . . aliàs Jurando leviter, ut communiter fit, etfi verum fit & licitum quod Juratur, eft peccatum, non tamen mortale, nifi fieret in contemptum.* Qui tamen fæpè Jurant fine neceffitate, pejerandi periculum incurrunt, & proinde mortaliter peccant. Nam qui fic Jurant ex confuetudine, propter nimiam facilitatem, & proclivitatem per eam contractam, leviter & temerè jurant; funtque in periculo morali jurandi fine judicio prudenti de veritate, ideòque pejerandi.

Refp. 3. Quod fpectat ad defectum juftitiæ, conftat, 1. Eum, qui jurat fe facturum rem illicitam fine animo faciendi, effe perjurum, quia Juramentum mendacio confirmat. 2. Eum, qui Jurat fe facturum rem graviter illicitam, duplex mortale peccatum admittere; unum, quòd velit rem graviter malam; alterum contra religionem, nam gravis eft in Deum irreverentia, Dei authoritate ac teftimonio fe firmare in propofito Deum graviter offendendi: in hoc enim eft gravis abufus nominis, & authoritatis Dei. Hinc, cap. *Qui Sacramenta.* 22. quæft. 4. dicitur: *Qui facramento fe obligaverit, ut litigans cum quolibet, ad pacem nullo modo redeat; pro perjurio uno anno à communione Corporis & Sanguinis Domini fegregatus, reatum fuum eleemofynis, fletibus, & quantis potuerit jejuniis abfolvat.* 3. Effe pejus jurare de re venialiter mala patranda, quàm de re indifferenti, vel de honefta fine caufa. Communiùs tamen docent effe folùm veniale grave; quia putant non effe gravem irreverentiam, nifi fiat cum quadam contumelia, vel verbis, quæ blafphemiam fonant, aut adfit periculum perjurii. 4. Effe mortale contra religionem Juramento confirmare injuriam mortalem, ut gravem detractionem veram, vel contumeliofam: nam afsumere nomen Dei tanquam inftrumentum ad gravem injuriam proximo inferendam, ideòque Deum graviter offendendum, gravis eft in Deum irreverentia. An autem propriam culpam mortalem præteritam Juramento affirmare cum jactantia & delectatione, fit, præter culpam lethalem jactantiæ & delectationis, mortale peccatum contra religionem, alii afferunt, quia putant efse gravem irreverentiam; alii probabiliùs negant, eo quòd Juramentum per fe non cadat in illam affertionem ut malam, fed ut veram.

Nota. Per præceptum: *Non affumes nomen Dei tui in vanum*, non folùm prohibentur omnia Juramenta contra honorem Dei facta, fed etiam quælibet vana ufurpatio ejus nominis.

Quæft. V. *Quæ & quanta eft obligatio Juramenti promifforii, & affertorii de futuro?*

Refp. 1. Eft obligatio fub mortali præftandi rem licitam juramento promiffam, vel afsertam, faltem fi res illa fit gravis. *Ita omnes.* Conftat, 1. Ex Matth 5. *Reddes Domino Juramenta tua.* Et, ex cap. 10. de jurejur. ubi Summus Pontifex ftatuit Clericum ab Ecclefia removendum, eo quòd non folverit penfionem aliquam Juramento promifsam. 2. Quia hæc obligatio ex fuo genere gravis eft: nam eft obligatio virtutis religionis, & eft præcepta præcepto colendi Deum: ergo ejus violatio eft ex fuo genere mortalis. Deinde tendit ad firmanda pacta inter homines, controverfiafque dirimendas; ad quem finem afsequendum necefse eft, ut ex tali Juramento nafcatur gravis obligatio fervandi promiffa: alioquin hoc vinculum non efset fatis firmum, & facilè ab hominibus rumperetur.

Idem docent Toletus, Leffius, & alii etiamfi res fit levis. Quia 1. Jurans fe aliquid

quid facturum, Deum testem assumit, se non solùm habere animum faciendi, sed etiam se facturum, nisi legitima causa excuset; & sic authoritate divina se obligat ad servandum promissum. Unde duplex veritas exigitur, una præsens, scilicet animus rem juratam præstandi; altera futura, scilicet illius executio suo tempore futura. Ergo si non exequatur, facit, quantùm in se est, ut Deus falsum testatus sit: voluit enim ut Deus testaretur aliquid futurum. 2. Si non servatur Juramentum, etsi de re levi, efficitur Deus testis falsitatis; veritas quippe talis Juramenti consistit in conformitate cum re promissa: nam ab eo quòd res est, vel non est pro tempore importato, propositio est vera, vel falsa. Hinc S. Thom. quæst. 89. art. 7. ait: *Tenetur ut faciat, verum esse id quod juravit: alioquin deest veritas Juramento*. 3. Est mortale contemnere Dei authoritatem interpositam pro quacumque re. Aliud est de violatione voti, quæ in re levi est solùm venialis, non est gravis injuria nec irreverentia in Deum non præstare rem levem promissam, quæ parum conferat ad ejus honorem. At est gravis injuria adducere Deum in testem falsitatis etiam in re levi, & quantum est in se efficere, ut testatus sit falsum in quavis re; neque enim stare potest veracitas Dei infinita, si Deus possit testari falsum in re aliqua etsi leve, ac proinde rem levem juratam non exequi, est facto negare veracitatem Dei, & quantùm est in se illam destruere.

Verùm S. Antoninus, p. 2. tit. 10. cap. 4. §. 1. Sylvester, Sotus, Navarrus, Suarez, Sanchez, Azor, Sylvius, & alii communiter aut saltem communiùs docent, Juramentum promissorium obligare tantùm sub veniali in re levi, sive res levis sit tota materia promissionis, sive solùm pars illius. Probant, quia 1. Rem futuram promittens Juramento, Deum adducit duntaxat in testem, se habere animum implendi promissum, & se obligare ex authoritate Dei, ad illud præstandum, pro capacitate scilicet materiæ, seu rei promissæ. Unde si rem Juramento promissam cum animo eam verè præstandi, omittat, non mentitur, quia nihil dicit aut facit contra mentem, sed solùm eam mutat. Ergo non inducit Deum in testem mendacii; sed infideliter agit, nolens nunc præstare rem sub authoritate divina promissam. Quæ infidelitas est irreverentia in Deum, mortalis quidem in re gravi, sed venialis in re levi. Negant autem eum, qui aliquid Juramento promittit, propriè assumere Deum in testem futuræ executionis Juramenti, sed adduci solùm volunt in testem præsentis promissionis, & obligationis promissa perficiendi inde ortæ, & tanquam fidejussorem quoad executionem futuram.

2. Sicut in humanis contractibus quando quis assumitur testis promissionis, non censetur inductus fuisse ad testificandum falsum, si postea non servetur promissum; sed solùm ut attestetur de contractu præsenti & obligatione inde orta: ita Deus non adducitur ut testis falsi, quando assumitur ut testis promissionis Juramento firmatæ cum animo eam implendi, quamvis postea non impleatur; ideòque tunc Deus non efficitur testis falsitatis si non servatur promissum.

Fatentur quidem rem Juramento promissam dari debere etiam ex reverentia debita authoritati divinæ, quæ interposita fuit ad corroborandam promissionem. Quare si promissio non impleatur, peccatur contra reverentiam authoritati divinæ debitam; sed volunt hanc irreverentiam esse gravem vel levem pro gravitate, vel levitate materiæ seu rei promissæ; perinde ac violatio voti est gravis vel levis culpa & irreverentia pro gravitate vel levitate rei Deo promissæ.

Itaque hi Doctores sentiunt Deum numquam adduci in testem futuræ executionis promissionis, sed tantùm in testem promissionis, & obligationis inde ortæ, & voluntatis promissa præstandi. Quæ quidem obligatio pertinet non solùm ad virtutem justitiæ & fidelitatis, sed etiam ad religionem propter interpositam authoritatem Dei; & commensuratur capacitati materiæ, ita ut gravis sit in re gravi, levis verò in re levi promissa. Juramenti autem promissorii veritas consistit in conformitate ejus cum proposito se obligandi, verè promittendi, & promissa perficiendi.

Nota. Licèt Juramenti obligatio non transeat ad hæredes, cùm sit obligatio propria voluntate suscepta ex Juratione, ideoque personalis, tenentur tamen ex justitia implere Juramenta realia defuncti, quæ non fuerint per injuriam extorta: nam succedunt in onera realia defuncti, sicut in ejus Jura. Defunctus autem per promissionem Juramento confirmatam contrahit onus & debitum reale, quod proinde transit ad hæredes.

redes : Debent etiam impleri erga hæredes promissarii, quia actiones & Jura defuncti transeunt ad illos.

Item Jurans obedientiam alteri ratione dignitatis & officii, verbi gratia, Episcopo, tenetur vi Juramenti obedire omnibus ejus successoribus in ea dignitate seu officio, ex cap. 14. *de Jurejur.* quia censetur Jurasse obedientiam omni habenti tale officium seu dignitatem, quæ est causa & ratio Juramenti.

Resp. 2. Juramentum promissorium habet easdem conditiones, limitationes, & extensiones expressas ac tacitas, quas promissio, vel contractus, cui adjicitur, habet ex mente contrahentium, ex dispositione Juris, vel recepta consuetudine; eodemque modo explicandum est, ex c. 25. *de jurejur.* & *l. ult. cod. de non numer. pecun.* Nam talis est intentio Jurantis; & Juramentum non mutat, sed præcisè confirmat contractum ac promissionem secundùm eorum naturam, & eodem modo quo intelliguntur & accipi solent, non aliter, solumque addit obligationem Religionis. Sic Jurasti puellæ nuptias, scilicet nisi illa fornicetur &c. quia promissio ipsa sic intelligitur, nec aliter obligat. Hinc Juramentum conditionatum non obligat ad rem promissam, donec impleatur conditio, ex capite 3. *de Jurejur.* quia conditio suspendit pactum, & proinde Juramenti obligationem. Obligat tamen ad expectandum eventum conditionis.

Resp. 3. Juramentum de futuro sine promissione obligat: quia simplex assertio de futuro confirmata Juramento obligat ex virtute Religionis ad faciendam veram rem assertam de futuro. Et Jurans se aliquid facturum absque promissione, Jurat non solùm se habere voluntatem id præstandi, sed etiam suo tempore facturum, sicque tenetur efficere veram assertionem suam de futuro. Suarez, Sanchez, &c.

Porrò de Juramentis servandi statuta Communitatis, Collegii, Capituli &c. docet cum multis Sanchez, ea intelligenda esse ita obligare, ut res illa servanda continetur in statutis: nimirum si statutum est tanti momenti, ut obliget sub mortali, obligabit Juramentum sub mortali; si autem sit leve, ita ut sub veniali tantùm obliget, Juramentum sub veniali obligabit. Ratio est, quòd hic non Juret præcisè servare rem illam in statuto contentam, sed prout continetur in statuto, seu statutum ipsum quale est. Ergo obligatio Juramenti metienda est juxta statuti obligationem. Ita Sanchez, qui inde infert, virtute hujus Juramenti non teneri Jurantem ad observanda ea statuta, quæ recepta non sunt, aut in desuetudinem abiere; quia hoc Juramentum est de solis statutis servandis quatenus obligant. Ergo quoties ex quavis causa obligare desinent, cessabit perinde Juramenti obligatio; quia jam illa non sunt statuta, atque Juramentum fuit illis accessorium, quatenus statuta erant. Item eo solo modo Juramentum obligabit ad statuta servanda, quo illa recepta sunt.

In generalibus verò Juramentis obediendi Prælato, aut Rectori, Jurata obedientia non censetur exigi, inquit Reginaldus, nisi id ipsum exprimatur præcipiendo in virtute præstiti Juramenti, vel alia verborum forma æquivalenti.

Quæst. VI. *Quibus casibus juramentum non obligat?*

Resp. His 1. Si sit de re illicita etiam venialiter, ex reg. jur. 58. in 6. *Non est obligatorium contra bonos mores præstitum Juramentum*: nam Juramentum non est vinculum iniquitatis, ex c. 18. *de jurejur.* Enim verò nemo potest obligari ad peccandum, cùm contra quisque teneatur ad non peccandum; alioquin teneretur ad duo contradictoria, ideòque ad impossibile. Imò qui rem illicitam faceret ob Juramentum, bis peccaret: nam præter peccatum illud, quod patraret, gravem irreverentiam contra Deum admitteret, utendo ejus nomine & authoritate tanquam vinculo ac instrumento seu motivo ad eum offendendum. Quare non obligat Juramentum de re, quæ sit in damnum tertii, cap. 28. *de Jurejur.* vel contra bonum publicum, aut legem divinam, vel ecclesiasticam, vel etiam civilem, nisi hæc sit immediatè in favorem privati, cui licitè renuntiare possit. Nam illicitum est damnum alteri sine justa causa & legitima authoritate inferre, bono publico nocere, & leges violare. *Non enim dicenda sunt Juramenta, sed potius perjuria, quæ contra utilitatem ecclesiasticam, & SS. Patrum veniunt instituta*, ait Concil. gener. Lateranens. III. cap. 16.

2. Si sit de re inutili, id est, quæ neque ex se, neque ex fine aut circumstantiis, ad Dei obsequium, vel hominis utilitatem conducit. Nam Juramentum non est vinculum rerum vanarum, & otiosarum, nec Deus vult illas fieri ob nominis sui reverentiam.

Imò tale Juramentum est peccatum, cum sit abusus sancti & terribilis nominis Dei, & irreverentia in Deum. Aliud est cùm res de se indifferens ordinatur ad finem bonum, ad quem conducit; vel est utilis alteri, in cujus gratiam Jurata est: ut si Jurasti, te nullas merces nisi à Titio empturum, obligaris. Nam honestum est reddere proximo rem promissam, quæ ei utilis & grata est: Juramentum autem de opere honesto obligat.

3. Si sit de re impeditiva majoris boni, & contraria consiliis Christi; ut si Jures te non ingressurum Religionem: nam Deus non vult illud servari, cùm majus Dei obsequium impediat. Obligat tamen, si res illa sit promissa homini, & ei utilis: quia homo vult illam fieri ob suam utilitatem, & habet jus ad illam. Unde illam præstandò exercetur debitus actus veracitatis, fidelitatis, justitiæ, & Religionis. Hinc si Jurasti dare viginti aureos Petro diviti, non potes illos dare pauperibus, licet seclusa promissione, hoc sit melius. Nam, ex cap. 25. *de Jurejur.* servari debet Juramentum homini præstitum, quando non vergit in æternæ salutis dispendium, nec redundat in alterius detrimentum.

4. Si sit de re impossibili, nam ex Reg. Jur. *Impossibilium nulla est obligatio*; cum nemo possit ad impossibile obligari.

5. Si fuerit error vel dolus circa rei promissæ substantiam. Quia deest consensus substantialis circa Juramentum: nam Jurans non habet intentionem Jurandi rem illam, circa quam errat, sed aliam quam apprehendit: ut si Jures te daturum vas aliquod, putans esse æneum, cùm sit aureum. Idem dic si error versetur circa causam finalem, quia etiam deest verus consensus, cùm desit motivum verum volendi; & Jurans censetur Jurare sub conditione: Si res ita est: ut si Jures te daturum viginti Petro, eò quòd falsò asserat tibi favisse in aliquo negotio.

6. Si Promissio Jurata non fuerit acceptata ab homine, in cujus gratiam facta est. Quia Juramentum sicut ipsa promissio includit hanc conditionem: Si ab altero acceptetur. Secùs si promissio facta sit in honorem Dei, ut si alteri Juramento promittas, te Sacramenta suscepturum; Religionem ingressurum &c. Tunc enim est Votum Juratum, cùm ad Deum directè spectet, & ejus intuitu fiat: unde statim acceptatur à Deo.

(✠) *Nota*. Ex iis, quæ ab Authore superioribus in quæstionibus sunt explicata, facile patet jure meritòque ab Apostolica Sede vel ex ipso juramenti abusu damnatas, ac sub pœna etiam excommunicationis prohibitas esse Societates, quæ vulgo dicuntur: *de liberi Maratori*, seu: *de Francs Macons*. Etenim jurejurando ad Sacra Biblia interposito homines in hujusmodi Societates cooptantur, quæ civilibus canonicisque legibus damnatæ sunt: quæ Catholicæ Religionis puritati non parum obesse possunt, quod in eisdem cujuscumque Religionis & sectæ homines conveniant; quæque apud prudentes probosque viros ita male audiunt, ut qui eisdem nomen dent, pravitatis & perversionis nomen incurrant: Et arctum, & impervium secreti fœdus ineunt, quo occultantur ea, quæ in hujusmodi Conventiculis fiunt; quæ sanè nec bona esse, nec aptam præseferre juramenti materiam, ex eo liquet: primùm, quia nisi hæc mala essent, tanto nequaquam odio lucem haberent: deinde quia vehemens suspicio est, Religionis puritati obesse, ut supra indicavi; & quia publica populi Christiani fama fert, ea inepta esse atque perversa: demum quia hujusmodi jurejurando ita servando secreto adstringi contendunt, quasi eis liceat hujus juramenti obtentu se tueri, quominus à legitima potestate interrogati omnia fateri teneantur, quæcumque exquiruntur, ad dignoscendum, an aliquid in hujusmodi Conventibus fiat, quod sit contra Religionis aut Reipublicæ statum & leges. Hæc ex duabus constitutionibus Pontificiis deprompsimus, quarum altera est Clementis XII. quæ incipit: *In eminenti*; altera verò BENEDICTI XIV. qua illa confirmatur, cujus initium est: *Providas Romanorum Pontificum*. Ut autem sciant Sacræ Religionis Ministri, qua ratione cum hujusmodi hominum genere se gerere debeant, gravissimas præfatæ prohibitionis, & damnationis causas, quo in Benedictina Constitutione recensentur ordine, referemus; ac pœnas recensebimus, in quas hujusmodi homines, eorumque fautores incurrunt.

Prima itaque est, *quod in hujusmodi Societatibus, & Conventiculis, cujuscumque Religionis ac Sectæ Homines invicem consocientur; quæ ex re satis patet, quàm magna pernicies Catholicæ Religionis puritati inferri valeat: altera est arctum, & impervium secreti fœdus, quo occultantur ea, quæ in hu-*

hujusmodi Conventiculis fiunt ; quibus proinde ea sententia meritò aptari potest , quam Cæcilius Natalis apud Minucium Felicem in causa nimium diversa protulit : Honesta semper publico gaudent , scelera secreta sunt : *Tertia est jusjurandum , quo se hujusmodi secreto inviolabiliter servando adstringunt , quasi liceat alicui , cujuslibet promissionis aut juramenti obtentu se tueri , quominus à legitima potestate interrogatus , omnia fateri teneatur , quæcumque exquiruntur , ad dignoscendum , an aliquid in hujusmodi Conventibus fiat , quod sit contra Religionis aut Reipublicæ statum & leges . Quarta est , quod hujusmodi Societates non minus Civilibus quam Canonicis Sanctionibus adversari dignoscuntur ; quum scilicet Jure Civili omnia Collegia & Sodalitia præter publicam auctoritatem consociata prohibeantur , ut videre est in Pandectarum libro XLVII. Tit. 22.* de Collegiis & Corporibus illicitis ; *& in celebri Epistola C. Plinii Cæcilii secundi , quæ est XCVII. libri X. , in qua ait , edicto suo , secundum Imperatoris mandata , vetitum fuisse ne Hetæriæ essent , idest ne Societates , & Conventus sine Principis auctoritate iniri , & haberi possent . Quinta est , quod jam in pluribus Regionibus memoratæ Societates & Aggregationes Sæcularium Principum legibus proscriptæ atque eliminatæ fuerunt . Ultima demum , quod apud prudentes & probos viros eædem Societates & Aggregationes malè audirent , eorumque judicio , quicumque eisdem nomina darent , pravitatis & perversionis notam incurrerent .*

Prohibetur autem in antea dictis Constitutionibus , *ne quis sub quovis prætextu , aut quæsito colore audeat , vel præsumat prædictas Societates inire , vel propagare , confovere , ac in suis ædibus , seu domibus , vel alibi receptare , atque occultare , iis adscribi , aggregari , aut interesse , vel potestatem , seu commoditatem facere , ut alicubi convocentur , iisdem aliquid ministrare , sive alias consilium , auxilium , vel favorem palam , aut in occulto , directè , vel indirectè , per se , vel per alios quoquo modo præstare ; nec non alios hortari , inducere , provocare , aut suadere , ut hujusmodi Societatibus adscribantur , annumerentur , seu intersint , vel ipsas quomodolibet juvent , ac foveant ; sed omnino ab iisdem Societatibus , Cœtibus , Conventibus , Collectionibus , Aggregationibus , seu Conventiculis prorsus abstinere se debeant , sub pœna Excommunicationis per omnes , ut supra , contrafacientes ipso facto absque ulla declaratione incurrenda , à qua nemo , per quemquam , nisi per Nos , seu Romanum Pontificem pro tempore existentem , præterquam in articulo mortis constitutus , absolutionis beneficium valeat obtinere .)*

Quæst. VII. *An Juramentum injustè extortum obligat ?*

Resp. Affirm. nisi sit de re illicita . Hoc certissimum est apud omnes , inquit Sanchez . *Prob.* 1. Quia est verum Juramentum . Ergo ex eo oritur obligatio Religionis erga Deum , cujus authoritas interposita est : cum hæc obligatio ex natura rei sit inseparabilis à juramento , quod est de re licita , nec alteri noxia . 2. Ex c. 6. & c. 8. *de Jurejur.* ubi Alexander III. loquens de Juramento ex gravi & injusto metu extorto , ait : *Non est tutum quemlibet contra Juramentum suum venire , nisi tale sit , quod servatum vergat in interitum salutis æternæ .* Nec Ecclesia tale Juramentum irritat , sicut Votum ex metu gravi injustè extortum . Nec obstant c. 27. *de Jurejur.* &c. 2. *de pact.* in 6. ubi dicitur , Pacta , quæ secluso Juramento sunt irrita , servari debere eo accedente , dum licitè possunt , si præstitum sit sine vi & dolo . Nam Pontifex vult solum pacta illa non firmari Juramento vi vel dolo præstito , & Juramentum extortum relaxationis causam ex seipso præbere ob injuriam quam continet . Equidem Juramentum non firmat assertionem inclusam in promissione .

Hinc 1. Captivus tenetur cum periculo vitæ redire in carcerem , quo se rediturum Juravit illud prævidens , licèt mors & carcer sint injusta : nam cùm hæc promissio prudens sit , Jurans enim exitum sine illa non obtinuisset ; nec mutatio circa rem promissam facta sit : ejus executio , nempe reditus , est actus licitus , & opus fortitudinis , patientiæ , magnæ veracitatis & fidelitatis , ideòque est materia Juramenti ; nec is censetur se occidere , sed tantùm se exponere periculo mortis ob justam causam . *Ita Toletus , Suarez , Delugo , Sanchez , &c. & est saltem communior sententia .* Item reus tenetur non fugere , etiam cum periculo mortis præviso , si Juravit non fugiturum : nam Juramentum de re licita præstitum in gratiam tertii obligat .

Hinc 2. Qui latroni ex metu mortis Juravit se daturum pecuniam ; & insuper eum non denuntiaturum , non tenetur quidem ad non denunciandum , quia hæc pars Juramenti est illicita , utpote contra bonum publicum , sed tenetur pecuniam promissam tra-

 dere ,

dere, non quidem ex vi promissionis injustè extortæ, cùm actio injuriosa non possit dare jus injurianti in injuriatum invitum; sed ex religione erga Deum, cui soli acquiritur obligatio: ideoque fur semper tenetur accepta restituere ob injuriam illatam. Potest tamen jurans Juramenti relaxationem petere, vel solutam pecuniam repetere. Ita S. Thomas 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 3. *In Juramento, quod quis coactus facit, duplex est obligatio. Una quidem, qua obligatur homini cui aliquid promittit; & talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur. Alia autem est obligatio, qua quis Deo obligatur, ut impleat quod per nomen ejus promisit; & talis obligatio non tollitur in foro conscientiæ, quia magis debet damnum temporale sustinere, quam Juramentum violare. Potest tamen repetere in judicio quod solvit, vel prælato denuntiare, non obstante quod contrarium juravit: quia tale Juramentum vergeret in deteriorem exitum, esset enim contra justitiam publicam.*

Quæst. VIII. *Quid dicendum de Juramento ficto & doloso?*

Resp. 1. Juramentum exteriùs factum sine animo jurandi, est semper intrinsecè malum. Quia 1. est mendacium: nam sic jurans exteriùs significat se habere animum jurandi, quem tamen non habet. 2. Est irreverentia in Deum, abuti ejus nomine & majestate ad decipiendum proximum. 3. Est intrinsecè malum, avertere finem principalem Juramenti, qui est firmare veritatem, & sinceritatem, & pacta. At nisi homines graviter obligarentur ad habendam sinceram intentionem, cùm jurant, prorsus everteretur Juramenti finis, & securitas, ut notat Suarez, inde inferens obligationem hanc esse gravem, utpote ortam ex intrinseca ratione Juramenti, & reverentia divini testimonii. 4. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.*

Hinc Juramentum sine animo jurandi factum etiam de veritate, in contractibus, in judicio, in re quavis gravi semper est mortale contra religionem. Nam est gravis illusio, & abusus nominis Dei contrarius fini Juramenti: si enim homines scirent, posse fictè jurari sine peccato mortali, nil æstimarent Juramentum. Et ita docet communis sententia, quoties Juramentum legitimè petitur, vel spontè fit. Sed idem dicendum videtur, etiamsi minùs legitimè exigatur.

A fortiori semper est mortale sic fictè jurare falsum, cùm semper sit gravis irreverentia in Deum, ipsum exteriùs adducere in testimonium falsitatis, & ipsa verba secundùm se habeant turpitudinem & indecentiam gravem.

Resp. 2. Etsi Juramentum factum sine animo jurandi, sit solùm fictio Juramenti, cùm verba per se non habeant efficaciam; nisi ut sunt vera signa mentis; tamen est obligatio faciendi quod juratur, ratione injustitiæ, vel damni inde orti aut orituri, vel scandali, si non præstetur. Nam quisque tenetur cavere ne ex sua actione sequatur alteri damnum ac scandalum, & secutum tollere. Imò Juramentum dolosum, saltem si non injustè exigatur, impleri debet ex virtute religionis; quia, ut ait Valentia, præceptum naturale religionis obligat ad tuendum honorem divinum, non solùm efficiendo verum id, in cujus confirmationem revera invocatum est divinum testimonium; sed etiam id, quod rationabiliter potest credi fuisse divino testimonio confirmatum: alioqui minuitur per se loquendo honor divinus.

Resp. 3. Qui jurat cum restrictione mentali, aut æquivocatione. 1. Peccat mortaliter contra religionem: nam gravem irreverentiam Deo infert, abutendo ejus nomine & authoritate ad decipiendum injustè proximum; estque perjurus: *Perjuri sunt, qui servatis verbis expectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt*, ait S. Augustinus epistola 224. Enimverò restrictio mentalis, & æquivocatio propriè ac simpliciter dictæ, sunt mendacium. Nam in illis locutio totaliter sumpta est contra mentem; cùm neque ex se, neque ex circumstantiis habeat vim significandi totam propositionem internam, sed solùm significet id, quod verba in sensu obvio per se ferunt in talibus circumstantiis; quod quidem est contra mentem. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem. *Qui mediante commendatione, vel munere ad magistratum, vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare Juramentum, quod de mandato regio à similibus exigi solet, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.* 2. Talis peccat etiam contra justitiam, quando Juramentum justè exigitur, vel spontè fit, ut in judicio, contractibus &c.

Nam

Nam violat jus quod alter habet ne decipiatur, & ut clarè, sincerè, & secundùm ejus intentionem juretur. Quare deceptor obligatur Juramento secundùm intentionem illius, cui jurat; nam tenetur tollere deceptionem injustam. Ita S. Thomas 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 4. ibi: *Quando non est eadem jurandi intentio, & ejus cui jurat, si hoc proveniat ex dolo jurantis, debet Juramentum servari secundùm sanum intellectum ejus, cui Juramentum præstatur. Unde Isidorus dicit: Quacumque arte verborum quis juret, Deus tamen qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui juratur, intelligit . . . Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur secundùm intentionem jurantis. Unde Gregorius dicit, lib. 27. moral. Humanæ aures talia verba nostra judicant, qualia foris sonant: divina verò judicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur.*

Hinc rogatus juridicè, an crimen aliquod admiserit, quod per se non admisit, sed per alium cui id præcepit, perjurus est, si juret se non admisisse; quia hoc Juramentum accipiendum est secundùm legitimum verborum sensum, quem aut ex communi acceptione seu usu habent, aut in quo canones & leges accipiunt. At fecisse verè dicitur non solùm ille, qui per se ipsum fecit, sed etiam qui fieri mandavit, c. 6. *de sent. excomm.* & lib. 1. §. *de vi & vi armata*. Ita Sanchez.

Resp. 4. Juramentum factum cum animo jurandi, sed sine animo se obligandi, vel implendi. 1. Est obligatorium: nam est verum Juramentum, cùm ad hoc sufficiat voluntaria invocatio Dei in testimonium. At obligatio autem ex natura rei inseparabilis est à Juramento, supposita materia licita; nec jurans potest hanc ullatenus vitare, sed necessariò tenetur illam implere ob interpositam authoritatem Dei saltem per modum fidejussoris. *Ita Sanchez, Lessius, Valentia, & alii multi.* 2. Ex communi sententia, semper est mortale; tum quia gravis est irreverentia in Deum, adducere eum in testem, nolendo obstringi illius testimonio, vel obligationem inde contractam implere; tum quia est perjurium, cùm sit mendacium Juramento confirmatum: nam jurans vocat Deum in testem voluntatis se obligandi, & implendi, quam significant voces ex usu & fine Juramenti, quamque scit se non habere.

Nota. Clerus Gallicanus ann. 1700. has propositiones ut perniciosas, & bonæ fidei contrarias damnavit: *Qui intentionem jurandi non habet, licèt falsò juret, non pejerat, etsi alio crimine tenetur, puta mendacii alicujus. Qui jurat cum intentione non se obligandi, non obligatur ex vi Juramenti.*

Quæst. IX. *Quot modis tollitur obligatio Juramenti promissorii?*

Resp. Ex communi sententia his 1. Materiæ mutatione, videlicet si res jurata fiat postea impossibilis, vel illicita ob superioris prohibitionem, vel prorsus inutilis ad intentum finem, vel noxia ei, cui promissa est. *Cùm aliquis jurat, vel promittit se facturum voluntatem alterius, intelligenda est debita conditio: Si scilicet id, quod ei mandatur, licitum sit, & honestum, & possibile; sive moderatum*, ait S. Thomas quæst. 98. art. 2. ad 3. Item ex communi sententia, si fiat aliqua mutatio ita notabilis, ut res jurata videatur in alio statu constituta, & diversa notabiliter ab ea, quæ promissa est, ex cap. 17. & 25. *de jurejur.* Nam talis mutatio quasi aliud objectum facit, ad quod jurantis intentio non extenditur, ut si jurasti te jejunaturum certo die, & eodem die incidas in morbum gravem.

Hinc parentes, qui jurarunt se punituros liberos, vel heri famulos, non tenentur eos punire, si pœna jurata digni non sint, quia invalidum fuit ab initio Juramentum, utpote de re illicita; vel licèt pœna digni sint, si punitio videatur plus obfutura quàm profutura; vel si filius corrigi paratus, veniam petat: nam notabiliter mutatus est status rei; & Juramentum comminatorium habet hanc conditionem tacitè intellectam: *Nisi sit melius non servare: Nisi punitio inutilis sit.* Nam sicut Juramentum non est vinculum iniquitatis, ita nec est impeditivum majoris boni, nec vinculum rerum vanarum & inutilium. Idem dic si id accidat, quod si fuisset Juramenti tempore, jurans temerarius ac insipiens haberetur: nam tunc ad id nullatenus se extendit jurantis intentio.

2. Condonatione seu remissione facta ab eo, in cujus solius favorem juratum est, ob subtractionem materiæ: nisi res promissa fuerit principaliter in honorem Dei. Nam hoc ipso quòd promissarius promissioni renunciat, tollit Juramenti materiam, quod proinde jam non obligat.

3. Commutatione facta à superiore justa de causa, si promissio facta sit Deo. Si verò facta sit in utilitatem hominis, & ab eo acceptata, res promissa potest commutari cum ejus consensu.

4. Irritatione facta ab eo, cui persona seu voluntas jurantis, vel materia Juramenti est subjecta, sicut dixi de voto. Nam Juramentum non obligat in damnum seu præjudicium tertii, & fit sub conditione: Nisi contradixerit talis persona; alioqui res jurata esset illicita, utpote contra jus alterius. Sic Superior Regularium potest validè etiam sine causa, irritare Juramenta subditorum, pater filiorum, maritus uxoris, dominus servi circa ea, quæ eorum potestati subjiciuntur, & in iis casibus, in quibus possunt eorum vota irritare. *Ita Sanctus Thomas*.

5. Si alter non servet promissa, cap. 3. *de jurejur.* Ratio horum generalis est, quia in Juramento promissorio, sicut in voto & promissione, hæ conditiones generales secundùm canones & communem usum includuntur: *Si potero*; *Si res non mutetur notabiliter*; *Si acceptes*: *Nisi remittas*; *Si is, cui voluntas vel materia subest, non contradicat, aut aliter disponat*; *Salvo jure superioris*; *Si alter stet promissis, suam obligationem impleat*. Unde non impleta conditione, cessat obligatio.

6. Demum dispensatione, quæ fieri potest ob Justam causam à superiore habente ordinariam potestatem dispensandi in votis, ut sunt Episcopi, non tamen ii, qui solùm habent potestatem delegatam dispensandi in votis: nam juxta stylum Curiæ Romanæ, privilegium dispensandi in votis distinguitur à privilegio dispensandi in Juramentis. *Ita Navarrus, Azor, Lessius, &c.*

Juramentum tamen promissorium, sicut votum, factum in commodum tertii, & ab eo acceptatum, non potest sine ejus consensu relaxari, nec commutari etiam in melius à superiore, cùm alter per acceptionem jus ad rem illam non acquisierit, nisi in tribus casibus. 1. Ob bonum commune, quod privato præferri debet: ut si quis juratus promiserit alteri beneficii sui resignationem, Episcopus alium multò digniorem & aptiorem judicans, posset illum solvere ab obligatione Juramenti. 2. In pœnam alicujus criminis, in materia, quæ superioris jurisdictioni subjaceat. 3. Ratione injuriæ juranti illatæ, ut cùm Juratum fuit metu, vel fraude.

Quæst. X. *An liceat exigere Juramentum ab eo, qui prævidetur pejeraturus?*

Resp. Non licet personæ privatæ, etiam in judicio. *Ita S. Thomas*, quæst. 98. art. 4. *Sanchez, Reginald. Vasquez, Suarez hanc vocans communem doctrinam &c.* Prob. 1. Ex S. Augustino serm. 28. de verbis Apostol. *Si scit, & cogit jurare, homicida est; ille enim suo perjurio se peremit: sed iste manum interficientis & expressit & pressit*. 2. Cùm tunc nulla sit utilitas exigentis, meritò censetur consentire perjurio, & illius occasionem offerre. 3. Tenemur ex charitate impedire peccatum proximi, saltem, cùm facile possumus. Sed tunc facilè potest impediri perjurium, cùm nulla sit utilitas exigendi à tali Juramentum. Nec quis habet jus illud exigendi, nisi quatenus ad debitum recuperandum conducit; sed ad hoc non conducit, cùm alter prævidetur pejeraturus. Hoc procedit etiamsi alter spontè se offerat: quia tunc exigens tribueret illi occasionem perjurii exequendi, & consentiret executioni pravæ voluntatis.

Id tamen licet judici ad instantiam partis: quia id exigit juris ordo, & officium judicis, qui debet procedere secundùm publicam scientiam, ad quam hoc Juramentum inservit. Quo casu non judex, sed is, qui jus dicere debet, censetur Juramentum exigere. Ita S. Thomas, *suprà*.

Obj. Licet interdum exigere Juramentum ab eo, qui prævidetur juraturus per falsos deos, ut docet S. Augustinus in cap. *Mov.* 22. quæst. 1. Ergo à pari &c.

Resp. Disparitas est, quod Juramentum quamvis per falsos deos valeat ex parte jurantis ad faciendam fidem, & firmandum pactum, ac proinde potest esse medium utile ad avertendum grave damnum petentis. Licet autem ex gravi necessitate ab aliquo petere id, quod potest licitè præstare, etsi prævideatur peccaturus. At perjurium cognitum non potest prodesse privato, ideòque non est justa causa illud non impediendi.

Sed quid, si dubites an alter sit pejeraturus?

Resp. Tunc potes exigere Juramentum in re gravi. Quia in dubio nemo præsumitur malus, aut peccaturus; & hoc potest esse utile ad recuperandum id quod tibi debetur, nec aliter potes illud recuperare.

Quæst. XI. *Quid dicendum de consuetudine jurandi?*

Resp. Quisque tenetur sub mortali consuetudinem jurandi sine necessitate vitare, & contractam evellere. Quia hæc affert morale periculum pejerandi, ut constat experientia, & ex cap. 26. de jurejur. *Ex frequenti & incauta juratione perjurium sæpe contingit*. Ex S. Augustin. Epist. 89. *Jurandi consuetudine & in perjurium sæpe caditur, & sem-*

& semper perjurio propinquatur. Idem docent Sanctus Chrysostomus, homilia 24. ad popul. Isidorus &c. Ratio est, quia hæc consuetudo propter nimiam facilitatem & proclivitatem ex ea contractam constituit hominem in periculo morali jurandi leviter ac temere, ideòque sine consideratione sufficienti ad judicium prudens ac certum de veritate, & consequenter in periculo jurandi falsum. At quisque tenetur sub mortali vitare ac tollere periculum morale peccandi mortaliter; nam *qui amat periculum, in illo peribit*, Eccli. 3. Et quisque tenetur graviter velle efficaciter vitare peccatum mortale. Ergo &c. Hinc illud, Eccli. 23. *Jurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illo . . . . . Vir multùm jurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga.*

Quod verum est etiam de consuetudine jurandi absque advertentia an juretur, necne, ut rectè docent Suarez, Sanchez &c. quia hæc consuetudo exponit periculo proximo incidendi in Juramenta falsa, quæ quamvis inadvertenter & sine animo jurandi prolata sint, habent tamen turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter disconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle, neque in se neque in causa: quippe exteriùs sonant perjurium, & eum sensum ingerunt audientibus. Hæc autem Juramenta indeliberata sunt sufficienter voluntaria ac libera in causa, nempe in consuetudine, & in negligentia eam extirpandi. A fortiori id verum est de consuetudine jurandi advertenter & indiscriminatim, sive verum, sive falsum, vel jurandi inadvertenter circa rei juratæ veritatem: quia exponit se proximò periculo jurandi falsum. *Ita Suarez, Azor, Sanchez & alii.*

CAPUT V.

De Vitiis & Peccatis Religioni oppositis.

NOta. Peccata Religioni opposita sunt ex genere suo mortalia, & cæteris paribus graviora iis, quæ fiunt contra alias virtutes morales: nam opponuntur virtuti inter morales præstantissimæ. Hæc duplicis generis sunt: alia quæ opponuntur per excessum, & nomine superstitionis comprehenduntur, non quod Deus nimium vero cultu coli possit, cum sit infinito honore & amore dignus; sed quod adhibeatur cultus inordinatus, ac vitiosus. Alia per defectum, quæ irreligiositatis nomine exprimuntur.

ARTICULUS PRIMUS.

De Superstitione, & ejus speciebus.

Quæst. I. QUid est Superstitio?

Resp. Est cultus inordinatus ac vitiosus veri vel falsi numinis. Unde duplex est generatim, una ex parte rei cultæ, & est cultus falsi numinis: & alia ex parte modi colendi, qua verus Deus sed modo inordinato colitur, & dicitur vitiosus cultus veri Dei.

Quæst. II. *Quotuplex est species Superstitionis?*

Resp. 1. Duplex est ex parte modi colendi verum Deum, scilicet cultus falsus, & superfluus. Cultus falsus est, cùm falsa miracula prædicantur, vel scriptis mandantur, & sic verorum fides enervatur; vel falsæ Reliquiæ obtruduntur; vel cum authoritate propria proponitur aliquid tanquam institutum à Deo vel ab Ecclesia, quod reipsa non est; vel adhibentur cæremoniæ veteris legis, quæ sunt à Deo repudiatæ; vel cum laicus Deum colit tamquam publicus Minister Ecclesiæ. Hæc superstitionis species est semper ex se mortalis: quia gravem irreverentiam Deo infert, graviterque repugnat ejus honori ac cultui, qui sola veritate nititur. *Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Joann. 4.

Cultus superfluus est modus veri Dei colendi præter Dei & Ecclesiæ institutionem, aut communem fidelium usum, & inutilis ad honorem Dei, & ad excitandam spiritus devotionem, vel domandam concupiscentiam, ut orare adhibito certo numero, situ, colore cereorum; non nere die Sabbati in honorem B. V. interim aliis servilibus insistendo &c. Nam superfluum est medium quod fini non congruit: finis autem divini cultus est honor Dei per subjectionem mentis, & corporis. *S. Thomas quæst. 93. art. 2.* Et cum exterior Dei cultus ad interiorem ordinetur, omnis ille, qui ad interiorem non conducit, superfluus est, qualiscumque illum adhibentis sit intentio. Hæc superstitio, juxta communem sententiam, est solùm venialis, modò actio aliunde nulla lege sit prohibita, & absit scandalum, & contemptus cæremoniarum

Ecclesiæ ac communi fidelium usu: quia & materia levis, & irreverentia non censetur gravis ob simplicitatem. Secus, si fiat post prohibitionem superioris. Si tamen in Missa, vel in administratione sacramentorum, relictis rubricis, aliæ cæremoniæ etiam pro sua devotione & secluso contemptu adhiberentur, videtur non posse excusari à mortali, ob materiæ gravitatem, & periculum grave, & gravem præsumptionem.

Cultus dicitur etiam superfluus ratione certitudinis vanæ, id est, non nixæ promissione divina; ut cum quis certò credit se è tali morbo vel periculo liberandum, gestando imaginem, vel reliquias Sanctorum, vel verba Scripturæ &c. Quia licèt hæc pia sint; tamen à talibus nullus effectus absolutè & infallibiliter expectari potest, cum nullam habeant virtutem naturalem, nec divinam promissionem absolutam.

Resp. 2. Quinque sunt species superstitionis ex parte objecti, quod colitur, seu cultus falsi numinis, nimirum Idololatria, Divinatio, vana observantia, ad quam revocantur Maleficium, & Magia.

Quæst. III. *Quid & quotuplex est Idololatria?*

Resp. 1. Idololatria est supremus ac divinus cultus creaturæ exhibitus; sive est actus, quo cultus supremus & soli Deo debitus, tribuitur creaturæ, ut oblatio sacrificii facta idolo, & quodvis signum honoris, quo quis creaturæ tamquam Deo se submittere intendit, v. gr. genuflexio, suffitus, &c. Hinc patet, esse scelus maximum, cùm per illam honor soli Deo vero debitus tribuatur creaturæ, & sic gravissima injuria Deo inferatur sicut in rep. maximum crimen est subditum pro rege agnoscere, eique regium honorem deferre. Hinc à S. Gregorio Nazianzeno, orat. 38. idololatria vocatur *Extremum & primum malorum*; & Tertullian. lib. de idololatria, c. 1. *Principale crimen generis humani.*

Sunt autem per se tria signa externa propria latriæ, nempe Sacrificium, Templum, & Altare, quæ proinde sine gravi crimine nulli creaturæ offerri possunt. Alia verò signa, quibus Deus colitur, ut genuflexio, inclinatio capitis, latriæ vel inferiori cultui convenire possunt, & ab intentione vel à circumstantiis determinantur.

Resp. 2. Triplex est idololatria; alia perfecta, qua quis divinum honorem idolo defert, quia falsò putat esse Deum. Alia minùs perfecta, cum quis creaturæ cultum externum soli Deo debitum defert, non credens eam habere divinitatem, sed ex pravo affectu, v. g. ex odio veri Dei, vel cupiditate aliquid à diabolo aliave creatura obtinendi: hæc ob malitiam voluntatis, est crimen gravius quam perfecta. Et alia simulata, cum quis sine existimatione divinitatis & interno affectu colendi, sed ex solo metu mortis, supremum cultum creaturæ exteriùs solùm exhibet. Hæc est etiam semper mortale peccatum; nam continet gravem injuriam ac irreverentiam in Deum, deferendo creaturæ honorem externum soli Deo debitum. Estque crimen læsæ majestatis divinæ; sicut qui externis signis subdito honorem regium externum seriò præstaret, committeret crimen læsæ majestatis humanæ. Est etiam mendacium perniciosum contra Religionem, ac confessionem fidei, cum cultus exterior sit signum interioris.

Quæst. IV. *Quid & quotuplex est Divinatio?*

Resp. 1. Divinatio est significatio, vel inquisitio occultorum ope dæmonis expressè vel tacitè invocati. Dico, *occultorum*, id est quæ ab homine propria industria cognosci nequeant. Quod si res illæ à solo Deo cognosci possunt, ut sunt secreta cordis, & futura libera, involvitur tacita idololatria; quia dæmoni tribuitur honor divinus, ei attribuendo quod est Dei proprium, & ab eo expectando quod à solo Deo obtineri potest. Si verò sint tales, quas dæmon naturaliter scire potest, ut sunt actus externi hominum præsentes vel præteriti, est nihilominus mortalis culpa; quia continet invocationem & societatem saltem implicitam cum dæmone jurato Dei hoste, quod quandam defectionem à Deo, & gravem in eum irreverentiam continet.

Resp. 2. Divinatio ex parte pacti duplex est: nam alia fit cum expressa invocatione dæmonis, seu pactione cum eo: ut cùm quis verbis dæmonem invocat, vel aliquid usurpat, per quod putat dæmonem cooperari. Alia fit cum invocatione tacita & implicita: ut cùm ad occultorum notitiam obtinendam adhibentur media vana & improportionata; tunc enim talis notitia non potest expectari nisi à dæmone, cum constet ejusmodi signa vana à Deo non esse instituta, nec à bonis Angelis exhiberi, nec habere connexionem naturalem cum illa: ut dum quis cupit furem cognoscere invertendo cribrum, aut proferendo certa verba.

Resp. 3. Divinatio ex parte medii multiplex est; scilicet Præstigium, cum dæmon variis apparitionibus oculos perstringit; Necromantia, quæ fit per mortuos in speciem suscitatos; Chyromantia, quæ per lineas manus; Aruspicium, quod per viscera animalium; Auspicium, quod per motum, situm, aut numerum avium; Augurium, quod per garritum avium: Astrologia judiciaria, quæ per situm ac concursum siderum; Sors divinatoria, item divinatio, quæ fit per somnia, vel signa in aere, aqua, igne, corporibus terrestribus apparentia &c. Sed ex communi sententia hæc omnia inter se specie morali non differunt, quia non habent malitiam notabiliter inter se diversam.

Nota 1. Aliquos effectus naturales, verbi gratia serenitatem, pluviam, tempestatem conjicere licet ex avium & animalium motu, garritu, volatu: nam hæc sunt proportionata cognitioni talium, saltem probabili.

Nota 2. Duplex est Astrologia; alia naturalis & licita, qua ex siderum concursu prænuntiantur eclypses, venti, pluviæ, frigus, æstus, & similes effectus, qui cum illis connexionem naturalem habent. Alia judiciaria, qua ex siderum concursu futura libera prædicuntur. Hæc à Scriptura, Patribus, & multis Conciliis, & utroque Jure, & à Sixto V. constitut. 17. graviter damnatur ac prohibetur; cum actus liberi non possint per astra cognosci, quippe qui ab astris non pendent, sed à sola voluntate libera. Sicque Astrologia illa continet superstitionem, sicut aliæ divinationes, cùm fundetur in astris tamquam in signis. Quòd si fundetur in astris tamquam in causis erit etiam hæresis, nam tollitur libertas humana.

Nota 3. Triplicis generis sunt Sortes, nempe divisoriæ, consultoriæ, & divinatoriæ. Divisoriæ sunt eæ, quibus decernitur cui aliquid tribuendum sit. Licitè adhibentur sive ad hæreditatis divisionem, sive ad litis compositionem, quando jus utriusque partis apparet æquale, & utraque pars in sortitionem consentit. Item quoties non apparet ratio, cur alter alteri in aliquo commodo vel incommodo debeat præferri, ex Proverb. 18. *Contradictiones comprimit sors: & inter potentes quoque dijudicat*. Nam non sunt superstitiosæ, quia non assumuntur ad investigandum aliquid occultum; nec injustæ, cum ordinentur ad quemdam contractum, in quo æqualis est contrahentium conditio, ut res sit illius, cui sors obtigerit. Sortes tamen omnes vetitæ sunt in electionibus ecclesiasticis, cap. 3. *de sortib.* Nec licet etiam officia sæcularia sorte distribuere, ob periculum eligendi indignum aut minus dignum. Nam beneficia & officia tum ecclesiastica tum sæcularia conferri debent dignioribus, qui non sorte, sed diligenti inquisitione rationis cognosci possunt.

Sortes consultoriæ, quibus inquiritur quid in aliqua re obscura sit agendum, sunt illicitæ, nisi ex inspiratione divina fiant; quia continent saltem tentationem Dei, & periculum deceptionis diabolicæ. Imò sunt superstitio, si à dæmone cognitio expectetur. Quare sub anathemate prohibentur, cap. *Sortes*. 26. quæst. 5.

Sortes divinatoriæ, quibus inquiritur res occulta vel futura, ut si quis ex taxillorum projectione & dispositione divinet, quis sit obtenturus victoriam, beneficium &c. sunt vera superstitio: nam sunt medium vanum & improportionatum huic effectui, ideoque intervenit in iis tacita dæmonis invocatio; & graviter prohibentur multis Canonibus, *caus.* 26. quæst. 5.

Nota 4. Licèt aliqua somnia possint à Deo immitti; qui tamen facilè & temerè somniis credit, non excusatur à gravi culpa, etsi dicat se credere illa esse à Deo. Quia morali periculo dæmoniacæ deceptionis se exponit, & quantùm est ex se vult illis credere, etiamsi à dæmone sint. Ita Suarez. *Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis*. Eccli. 34. Quando autem somnium ad peccatum, vel ad aliquid imprudens aut vanum impellit, aut post somnum homo remanet animo turbato & minùs prompto ac propenso ad opera virtutum, certum est illud non esse à Deo.

Itaque divinatio per somnia, cum quis illis utitur quasi certis regulis ad cognoscendum, vel omittendum aliquid circa vitæ christianæ aut civilis officia, aut circa futura libera, est mortale peccatum superstitionis: nam his somniis se immiscet diabolica deceptio, & sic tacita cum dæmone initur societas. Hinc graviter prohibetur à Deo, Levit. 19. *Non augurabimini, nec observabitis somnia*. Et, Deuteron. 18. *Nec inveniatur in te qui observet somnia, &c. omnia enim hæc abominatur Dominus*.

Quæst. V. *Quid, & quotuplex est observantia vana?*

Resp. 1.

Resp. 1. Observantia vana est Superstitio, qua ad effectum aliquem obtinendum adhibentur media vana, inutilia, & improportionata; vel qua quis ex observatione eventus fortuiti actiones suas vanè dirigit. Non differt à divinatione, nisi quod hæc ad cognitionem occultorum ordinetur, illa verò ad effectum externum, vel opus observantis. Quare quæ dicta sunt de divinatione, debent cum proportione accommodari vanæ observantiæ.

Resp. 2. Dividitur. 1. In eam, quæ fit cum expressa dæmonis invocatione, seu pactione; ut cum quis verbis dæmonem invocat, vel usurpat aliquid, per quod scit dæmonem operari: & in eam, quæ fit cum implicita ac tacita invocatione dæmonis, ut cum sine invocatione verbis facta adhibentur ad aliquid assequendum media vana & improportionata, nec à Deo instituta.

Dividitur. 2. In tres species. Prima est ars notoria, qua ad scientiam aliquam repentè & sine studio acquirendam usurpantur media vana & improportionata, ut verba ignota, certæ preces, aliqua potio &c. & tunc tribuitur dæmoni quod soli Deo convenit, scilicet infundere scientiam. Secunda est observantia sanitatum, qua ad sanandos morbos hominum vel animalium, aut vitam ac valetudinem conservandam adhibentur media vana, & per se inania, ut certa signa, nomina ignota, cæremoniæ inanes, certæ figuræ, numeri, caracteres ignoti &c. aut etiam remedia naturalia, sed quibus aliqua frivola seu vana adjunguntur tamquam necessaria, ut herbæ collectæ in vigilia S. Joannis Baptistæ; aut etiam adhibentur preces, verba Scripturæ, gestatio reliquiarum, vel schedarum verbis Evangelii inscriptarum cum vana circumstantia, ut si inserantur aliqua falsa, apocrypha, incerta, aut verba ignota, ineptave: vel si vis & efficacia precum constituatur in modo eas scribendi vel proferendi, aut in tali charta, tali figura, tali hora; vel si preces, verba Scripturæ, gestatio reliquiarum adhibeantur cum certa persuasione obtinendi sanitatem aut alios effectus, putà non moriendi sine confessione, vitandi infortunii &c. Tertia est observantia eventuum, qua quis ex eventu fortuito conjicit aliquid prosperi vel adversi, & inde actiones suas moderatur; ut si quis manè domo egrediens, pedem offendat, & ideò domum revertatur timens aliquid infausti; vel si quis credat aliquos dies esse infaustos, ideoque negotia omittat, alios verò faustos, quibus ea conficiat: quod prohibetur, cap. *Quis.* 26. quæst. 7. Nam cum ista nullam habeant vim naturalem, vel supernaturalem ad ea mala vel prospera annuntianda, nec cum illis connexionem habeant, observantur ut signa vana, quibus cooperatur dæmon, ut animos hominum talibus vanitatibus implicet, & à Deo ac virtutibus avertat.

Nota. Cognoscitur & fit vana observantia. 1. Si ad effectum aliquem obtinendum adhibeatur aliquid, quod nullam habet vim seu proportionem naturalem, nec à Deo per se vel per Ecclesiam institutum est ad talem effectum, aut communi usu fidelium approbatum; tunc enim non potest effectus expectari nisi à dæmone, cùm Deus se vanis rebus non immisceat: ideòque tunc est saltem tacita dæmonis invocatio, & cum eo pactio: ut si quis gestet amuleta, ligaturas, involucra falsis caracteribus consignata, contra vulnera, vel subitam mortem &c. 2. Si medio naturali vel supernaturali adjungatur aliqua res, vel circumstantia falsa aut vana tanquam necessaria & efficax: quia cùm illa non sit verum medium, necesse est ut adhibeatur instar signi, quod cum non sit à Deo, continet pactum occultum cum dæmone, & ejus invocationem implicitam. 3. Cùm preces, vel verba sacra, aut reliquiæ usurpantur cum certa persuasione obtinendi infallibiliter effectum. Nam cùm neque ex natura sua, neque ex promissione divina habeant vim infallibilem, absolutam, effectus non potest infallibiliter expectari nisi à dæmone: ut si recitentur preces promittentes recitantibus mortis subitæ, vel certi periculi vitationem; nullæ enim preces talem vim absolutam & infallibilem habent. *S. Antoninus.* Secùs, si proferantur verba Scripturæ, aut gestentur reliquiæ, vel recitentur quædam preces, quæ nec falsum, nec vanum contineant, ad obtinendum aliquid à Deo, si saluti nostræ expedire judicaverit, non tribuendo illis vim certam & absolutè infallibilem: hoc enim pium ac bonum est, modò nulla vana circumstantia contaminetur. 4. Cùm ex rebus vel verbis sacris effectus vanus expectatur, ut si proferantur verba sacra, ut annulus moveatur: nam virtus divina non efficit vana & inutilia; & ideo ista referuntur saltem tacitè ad dæmonem, qui maximè cupit rebus vel verbis sacris honorari.

Quæst. VI. *Quid est Magia?*

Resp. Magia generatim est ratio efficiendi mira, hoc est, quæ habent causam occultam, sed creatam, ac proinde quæ non superant vires naturales hominis vel Angeli: in quo mira differunt à miraculis, quæ superant vires omnes naturales, & à solo Deo fieri possunt. Duplex est Magia, naturalis & superstitiosa. Naturalis est ratio efficiendi mira industria humana absque dæmonis opera, unde est licita. Magia superstitiosa & illicita est ratio efficiendi mira ope dæmonis, estque species vanæ observantiæ. Hæc duplex est ratione finis seu effectus: nam vel exercetur ad ostentationem, aut commodum proprium vel alienum, & vocatur simpliciter Magia: vel fit ad nocendum aliis, & tunc dicitur Maleficium.

Quæst. VII. *Quale peccatum est Divinatio & quævis vana observantia, aut Magia?*

Resp. Est semper de se mortale, à quo sola ignorantia invincibilis excusat, qualis non est in rudibus, qui moniti, se ab iis non abstinent, vel qui in dubio ea exercent. Nec potest esse veniale ratione materiæ. *Est communis sententia*. Prob. 1. Ex Deuteron. 18. *Cave ne imitari velis abominationes illarum gentium. Nec inveniatur in te . . . . qui ariolos sciscitetur, & observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat, nec divinos, aut quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter istiusmodi scelera delebit eos.* 2. Ex Patribus, & multis Conciliis. 3. Ex cap. *de sacrileg.* ubi Sacerdos, qui ex astrolabio authorem furti inquirere voluit, etsi sine intentione invocandi dæmonem, gravissimè peccasse dicitur, & à ministerio altaris per annum integrum suspenditur. 4. Quia in talibus continetur invocatio dæmonis, & pactio quædam cum eo vel expressa, vel saltem implicita seu tacita. Nam quoties ad cognitionem, aut effectum aliquem obtinendum adhibetur aliquid vanum, & per se ad id inutile, nec à Deo vel ab Ecclesia institutum, necesse est, ut talis cognitio vel effectus expectetur à dæmone, & ejus ope obtineatur: cùm obtineri nequeat per vim talis medii, utpote per se inutilis & improportionati, nec à Deo, qui res illas vanas non instituit, nec iis utitur; nec à bonis Angelis, qui nil agunt nisi Dei jussu: unde tunc factò invocatur dæmon, à quo id expectatur, & cum eo initur quædam societas, usurpando ea, quibus se immiscet & cooperatur. Omnis autem invocatio, pactio, vel societas etiam implicita cum dæmone, perpetuo Dei hoste, in quavis re, est graviter injuriosa Deo, & in ejus contemptum cedit; cum homo relicto Deo ad hostem ejus infensissimum honoremque divinum affectantem confugiat: quod est crimen læsæ majestatis divinæ, sicut in republica societas & commercium cum hoste Principis est crimen læsæ majestatis, præsertim si ille conetur in omnibus actionibus Principi contumeliam inferre. Hinc illud 1. Corinth. 10. *Nolo vos socios fieri dæmoniorum.*

Nec obstat quòd aliquis testificetur se renuntiare omni pacto; quia reipsa facit contra suam testificationem, hoc ipso quod medium vanum usurpat: nam facto ipso opem dæmonis implorat, & vult tacitum factum, volendo uti rebus vanis & improportionatis ad aliquid obtinendum, cùm illud non possit expectari, nec obtineri nisi à dæmone, qui solus talibus rebus cooperatur, & se immiscet: testificatio autem facto contraria nil excusat, & est illusoria. Gravius tamen crimen est, & invocatio & pactio sic explicita, cùm sit expressa voluntas dæmonem verbo aut facto invocandi, ideòque in confessione explicari debet. *Omnes igitur artes hujusmodi vel nugatoriæ vel noxiæ superstitionis, ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacta quædam infidelis & dolosæ amicitiæ constituta penitus sunt repudiandæ & fugiendæ Christiano.* S. Augustin. lib. 2. de Doctrina Christ. cap. 33.

Hinc mortaliter peccant. 1. Qui occulta vel futura per media vana & improportionata inquirunt, prædicunt, enuntiant, vel qui tales consulunt, aut eorum dictis fidem certam adhibent. Item qui alios de fortuna consulunt seriò, vel cum scandalo: si autem joco tantùm, nec fides adhibeatur, & scandalum absit, dicitur esse solùm veniale, quia superstitio non est perfecta, nec seria. Obstat tamen, quod consulens cooperetur peccato mortali alterius, ideoque mortaliter peccet, nisi uterque joco tantùm agat; nam tunc videtur peccare solum venialiter. 2. Qui notitia ex divinatione parta utuntur tanquam certa, vel actiones suas secundum eam dirigunt. 3. Qui ad aliquid obtinendum media inepta & improportionata adhibent, etiam joci causa, sed ex quadam curiositate, ut experiantur quid casu accidat, quamvis putent totum

totum esse vanum & futile; nam ii tentant experiri, an dæmon de facto se illis mediis immisceat: ergo tentant cum dæmone societatem habere, quod mortale est, etsi joco fiat. *Ita Castropal. la Croix &c.*

Quæst. VIII. *Quid est Maleficium?*

Resp. Est ratio nocendi aliis ope dæmonis; unde continet triplicem malitiam mortalem, scilicet contra Religionem, charitatem, & justitiam. Duplex est. Aliud dicitur veneficium, quo alicui in propria persona, vel animalibus damnum infertur, morbis, doloribus, morte &c. fitque multis modis, utendo vel causis naturalibus cognitis ope dæmonis, aut signis: ut cum imagines pinguntur in aliqua parte, & tunc alii læduntur in simili parte corporis, vel signa quædam aliorum corporibus vel vestibus applicando, quibus durantibus malè afficiuntur. Aliud est amatorium seu philtrum, quod adhibetur ad carnalem amorem, vel odium excitandum, dæmone humores & phantasiam commovente; unde oritur gravis tentatio, quæ tamen libertatem non adimit: quare qui philtro infecti in rem veneream consentiunt, verè peccant mortaliter.

Porrò maleficium tolli potest. 1. Exorcismis, oratione, pœnitentia, jejuniis, & aliis pietatis operibus. 2. Remediis ex medicina petitis. 3. Destructione seu combustione signorum, quibus annexum est pactum, præcisè ut operum diaboli, ex Rituali Romano *de Exorcismis*. At non licet illud tollere per aliud maleficium, vel superstitionem, cum sit intrinsecè malum invocare dæmonem, vel ad id inducere.

Nota. Divinatores, magi, & malefici non sunt absolvendi, nisi omne pactum cum dæmone & commercium abjurent ac dissolvant, & omnia signa, artis magicæ instrumenta, libros, schedas, ligaturas comburant, & damna illata resarciant. Quod si chyrographum dæmoni dederint, non necesse est illud ab eo extorqueri, nam ad ejus destructionem sufficit pœnitentia.

ARTICULUS II.

De Irreligiositate.

IRreligiositas est peccatum, quo Deus in se, vel in rebus, aut personis sacris inhonoratur. Quintuplex est species, scilicet, blasphemia, tentatio Dei, sacrilegium, simonia, & perjurium, de quo jam egi.

Quæst. I. *Quid est Blasphemia, & quotuplex?*

Resp. 1. Blasphemia est locutio contumeliosa in Deum. Triplex est speciè diversa; nempe hæreticalis, imprecativa, & merè dehonestativa.

Hæreticalis est ea, quæ hæresim continet, & sic duplicem habet malitiam mortalem, nempe contra fidem, & religionem. Fit vel attribuendo Deo id, quod ei non convenit, ut si dicatur tirannus, crudelis, injustus &c. Item, O miserum Deum; Vel de eo negando quod ei convenit: ut si dicatur non esse omnipotens, bonus, misericors, non curare nostra, non prospicere rebus humanis, non omnia esse bene ordinata, dæmonem esse Deo meliorem, fideliorem &c. Vel tribuendo creaturæ quod Dei proprium est, ut si dicatur dæmon aliquid creasse, vel mundum regere &c.

Hinc hæreticalis est hæc Blasphemia: *Denego Deum Christum*: quia denegatur Deo existentia aut dominium: & ista, *Denego Evangelia*: quia denegatur Deo veritas infallibilis. Item si dicas, *Denego Deum, si hoc ita non est*: quia negare Deum etiam sub conditione cujusvis objecti, est negare quod Deo proprium est, scilicet existentiam à quolibet objecto creato independentem. Si tamen non crederetur error per blasphemiam expressus, tunc non committeretur hæresis, sed grave peccatum contra confessionem externam fidei, & aliud contra honorem Dei.

Imprecativa est ea, qua quis Deo malum imprecatur; ut si dicas; *Utinam Deus non esset! Non haberet potentiam! Sit maledictus, pereat Deus &c.* Hæc odium Dei continent.

Merè dehonestativa est ea, qua per modum contumeliæ & contemptus enuntiatur aliquid Deo conveniens, ut illud Juliani; *Vicisti Galilæe*: aut indignanter, irreverenter, irrisoriè, exprobrativè, contumeliosè nominatur Christi mors, caput, vel sacramenta, mysteria, ut cum ex ira profertur contumeliosè Mors Dei: nam ista tunc dicuntur de Deo tanquam contemptibilia, & vituperabilia; & in his magnus Dei contemptus apprehenditur, unde graviter prohibentur, cap. *Si quis.* 22. quæst. 1.

Revocantur ad blasphemiam alia signa contra Deum, licet verba non adsint, ut in cœlum spuere, infrendere dentibus &c. Item blasphemiæ sunt vituperia & verba contumeliosa tum contra res sacras, cum ad Deum eorum authorem redundet; tum contra Sanctos (quia, ut ait S. Thom. q. 13. artic. 1.) sicut Deus in Sanctis suis laudatur, in quantum laudantur opera quæ Deus in Sanctis efficit; ita & blasphemia, quæ

fit in

fit in Sanctos, redundat in Deum, qui in iis elucet specialiter; cum habeant eximiam sanctitatem, quæ est excellentissima divinæ naturæ participatio, & ad hoc sufficit virtualis habitudo ad Deum. Quare cap. 2. *de maledict.* graviter punitur: *si quis contra Deum, vel aliquem Sanctorum suorum, & maxime Beatæ Virginis, linguam in blasphemiam publicè relaxare præsumpserit.*

Imò blasphemia est maledicere creaturis irrationalibus quatenus sunt creaturæ Dei, vel ejus instrumenta, ut tempestati: nam iis maledicere sub ea ratione est maledicere Creatori. S. Thom. quæst. 76. art. 2. Blasphemia tamen immediatè in Deum prolata gravior est quàm in Sanctos: nam gravius est Deum in seipso contumelia afficere, quàm repræsentatum in Sanctis: in his quàm in aliis creaturis.

Rursus blasphemia, sicut laus Dei, cui directè opponitur, alia est cordis, seu merè interna; alia oris seu externa, quæ verbis vel aliis signis externis exprimitur. *Ita S. Thom. quæst.* 14. *art.* 1.

Quæst. II. *Quale peccatum est blasphemia?*

Resp. Omnis blasphemia est per se peccatum mortale, nec admittit levitatem materiæ. Quia quælibet Dei contumelia, vel maledictio est gravis injuria, & contemptus Dei: nam per eam infinita Dei majestas positivè deprimitur & dedecoratur. *Nihil horribilius blasphemia, quæ ponit in excelsum os suum,* ait S. Hieron. lib. 7. in Isa. cap. 18. Hinc illud, Psalm. 36. *Maledicentes ei disperibunt.* Et in lege veteri morte puniebatur, Lev. 24. *Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur.*

Nota 1. Ad mortalem blasphemiam non requiritur intentio expressa ac formalis Deum inhonorandi: sed virtualis & interpretativa sufficit, nempè cum quis liberè profert ea, quæ ex propria significatione vel communi apprehensione, & ex modo proferendi, aliisve circumstantiis Dei inhonorem continent, quamvis id fiat sine ullo pravo in Deum affectu, sed ex joco, vel ad iram aut indignationem exprimendam. Quia hæc per se tendit in gravem Dei inhonorationem; & reipsa gravis est irreverentia & inhonoratio Dei, assumere verba ei contumeliosa, ad jocum vel iram exprimendam. Gravior tamen injuria esset, si hoc fieret ex directa intentione Deum inhonorandi vel ex animo in Deum irato, & tunc sæpè conjungitur cum odio saltem abominationis in Deum.

Nota 2. Blasphemia hæreticalis, & imprecativa debet declarari, ut plura peccata specie diversa. Nam prior præter irreligiositatem seu contumeliam Dei, continet malitiam hæresis, si adsit assensus internus; vel si desit, negationis externæ fidei contra præceptum confitendi fidem: posterior verò malitiam odii Dei contra charitatem Dei. Item blasphemiæ prolatæ contra Sanctos differunt specie ab iis, quæ proferuntur contra solum Deum. Nam irreverentia, quæ fit contra aliquem Sanctum, semper habet duplicem malitiam; unam contra duliam, quæ inclinat ad colendum Sanctos propter eorum excellentiam supernaturalem creatam; & alteram contra virtutem religionis, quæ præcipit cultum Dei propter excellentiam increatam Dei: ex illa enim irreverentia in Sanctos redundat irreverentia in ipsum Deum propter peculiarem conjunctionem, quam habet cum Sanctis. Et licèt non intendatur irreverentia Dei, sufficit tamen indirecta volitio ad contrahendam malitiam. Imò blasphemiæ contra B. V. differunt specie ab iis, quæ proferuntur contra alios Sanctos; cùm hyperdulia, qua colitur Dei Mater, specie differat à dulia, qua coluntur alii Sancti, propter diversitatem maximam excellentiæ, in qua fundatur cultus Deiparæ. Blasphemiæ verò in alios Sanctos omnes pertinent ad eandem speciem, cùm sint omnes contra duliam. *Ita Delugo.*

Nota 3. Qui habet consuetudinem blasphemias proferendi, vel sibi, aut aliis dæmonem aut grave malum imprecandi, tenetur sub mortali efficaciter proponere, & serio conari eam evellere: alioqui toties peccat, quoties ad eam advertens id omittit: quia vult saltem interpretativè permanere in morali periculo peccandi, cùm pravus habitus ad similes actus vehementer pertrahat, & pariat necessitatem moralem peccandi. Et quandiu eam consuetudinem non retractat, nec curat emendare, imputantur ei ad culpam mortalem blasphemiæ omnes, quas ex ira aliqua, aut alio passionis motu, etsi sine advertentia ad verborum sensum, profert. *Ita Toletus, Delugo, Sanchez, & alii multi.* Quia sunt sufficienter voluntariæ ac liberæ in causa non retractata, & quam emendare non curat. Quòd si contritione elicita quis interim dum diligenter curat illum habitum extirpare, subinde labitur ex inadvertentia & non ex negligentia, excusatur à culpa: quia blasphemiæ illæ impetu naturali effusæ, non sunt voluntariæ nec in se, nec in sua causa, cùm consuetudo, ut supponitur, efficaciter retractata sit, & eam, quantum potest, emendare conetur. *Quicumque verò blasphemantem audierint, eum verbis*

bis acriter objurgare teneantur, si citra periculum suum id fieri posse contingat; eumdemque deferre, vel notificare apud Judicem Ecclesiasticum seu Secularem intra triduum debeant, ait Leo X. in Concil. Lateran. V. sess. 9.

Nota 4. Appellatio nominis Dei, vel Jesu, vel Sanctorum, per modum loquendi, non tamen contumeliæ, ut *O Jesu! Deus bone &c.* licèt non sit blasphemia, est tamen vana usurpatio nominis Dei, & culpa venialis contra Religionem. Nam sanctum & terribile nomen Domini usurpare sine reverentia ac pietate, sed tanquam modum loquendi, est habere illud tanquam aliquid profanum, ideoque est irreverentia. Unde prohibetur, Eccl. 23. *Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus Sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis*, id est, à peccato irreverentiæ contra eos.

Nota 5. Assidua nominatio dæmonis licet sine imprecatione, sed per modum loquendi, cum Christianum non deceat, omnino vitanda est: & ratione scandali potest esse grave peccatum, ut notat Layman.

(✠) *Nota*. SS. D.N. BENEDICTUS XIV. singulari studio, atque zelo nefarium Blasphemiæ scelus ex Ecclesiastico statu eliminare contendens, præter pœnas, quas pro compescendis in Urbe Blasphemiis præscripsit, *Brevi*, quod incipit, *Ad execrabile Blasphemiæ scelus &c.* Congregationi Venerabilium S. R. E. Cardinalium in tota Republica Christiana Generalium Inquisitorum adversum hæreticam pravitatem injunxit, quatenus hortarentur Ecclesiastici status Archiepiscopos, seu Ordinarios quoscumque, ut ipsi alicui Archiconfraternitati, seu Confraternitati sub quolibet titulo, seu invocatione canonicè erectæ, & institutæ, in qua viri, tum doctrina, tum pietate præditi adscripti reperiantur, nonnullas regulas, seu constitutiones à S. Carolo Borromæo pro Congregatione, seu Confraternitate Correctorum earumdem Blasphemiarum sancitas, præscriptas, & accommodatas unire satagant, studeant, & adnitantur. Ut autem Confratres ad præfatas Regulas observandas excitet, indulgentiam plenariam largitur.

Primo. Omnibus & singulis virilis sexus, qui dictas Confraternitates in posterum ingredientur, die primo eorum ingressus, si verè pœnitentes, & confessi Eucharistiam sumpserint.

Secundo. Tam descriptis, quam pro tempore describendis Confratribus, in cujuslibet eorum mortis articulo, si verè pœnitentes, & confessi, ac sacra Communione refecti, vel quatenus id facere nequiverint, saltem contriti nomen Jesu, ore si potuerint, sin minus corde, devotè invocaverint.

Tertio. Iisdem contritis, confessis, & Eucharistia refectis, si Ecclesiam, seu Cappellam, vel Oratorium suarum respectivè Archiconfraternitatum, seu Confraternitatum in tribus anni festis diebus per Ordinarium semel tantum eligendis, ac specificandis, à primis Vesperis usque ad occasum Solis devotè visitaverint, & ibi pro Christianorum Principum concordia, Blasphemiæ, & hæresum extirpatione &c. pias ad Deum preces effuderint.

Quarto. Eandem indulgentiam impertitur omnibus utriusque sexus Christifidelibus, qui supra dicto modo, Ecclesiam, seu Ecclesias, à dictis Ordinariis designandam, seu designandas, in qua, seu quibus de eorundem Ordinariorum licentia in quatuor anni feriatis, vel non feriatis, seu Dominicis diebus per ipsosmet Ordinarios specificandi devotè visitaverint.

Demum centum dies de injunctis, seu quomodolibet debitis pœnitentiis in forma Ecclesiæ consueta relaxat, si Congregationibus seu publicis, seu privatis suarum Confraternitatum interfuerint, si devium ad viam salutis reduxerint, vel pietatis, charitatisque Opus pro Blasphemiæ vitio evellendo exercuerint, si demum interfuerint concionibus, seu prædicationibus ter in anno contra execrabile Blasphemiæ scelus faciendis, juxta S. Caroli Borromæi regulas: quas italico idiomate, ut missæ sunt ad Ordinarios, subnectimus.)

Quæst. III.

REGOLE

Per li Fratelli Correttori delle Bestemmie.

Primo. Tutte le Persone, che saranno aggregate a questa Confraternita dovranno riconoscere per loro Capo l' Ordinario, e suoi Successori, proccurando d' impiegare ogni loro opera, e studio per adempire tutte quelle cose, le quali saranno loro proposte per l' avvanzamento di un' opera sì lodevole, e santa.

Secondo. Dovranno tutti congregarsi in quel luogo, ed in quelle giornate, che saranno destinate dall' Ordinario, o dal Guardiano, e Capo della stessa Congregazione, affine di conferire circa i mezzi più facili, e proprj per l' estirpazione di un simil vizio, e di stabilire i giorni, ne' quali dovranno li Fratelli, che saranno prescelti, coperti con il cappuccio, quando l' Ordinario così creda più espediente, andare a due per due in giro per la Città, e Luoghi, affine d' invigilare alla fraterna, e caritativa correzzione de' Bestemmiatori.

Terzo. Avranno l' avvertenza di non lasciar mai senza questa Pia Opera le giornate di Festa, nelle quali il

Quæst. III. *Quid est tentatio Dei, & quale peccatum?*

Resp. 1. Tentatio Dei est dictum vel factum vel omissio ad capiendum experimentum divinæ alcujus perfectionis, ut potentiæ, bonitatis &c. vel voluntatis, per effectum extraordinarium à Deo temerè expectatum. Deus autem tentatur dupliciter. 1. Expresè, cùm ex directa intentione experimenti sumendi de aliqua Dei perfectione, aliquid fit, vel omittitur: ut si petatur miraculum, ut innotescat Dei potentia, vel ejus in aliqua re voluntas, omissis aliis mediis; vel si quis in puteum saliat ad explorandam Dei in se providentiam. 2. Implicitè, & interpretativè, quando etsi non intendatur tale experimentum, id tamen fit vel omittitur, quod ad nihil aliud videtur ordinabile, nisi ad explorandum aliquam Dei perfectionem, vel voluntatem; ut si quis nolit uti mediis ordinariis, vel à Deo institutis, ad aliquid quod optat, sperans id à Deo solo, v. gr. sanitatem sine remediis, conservationem vitæ sine cibo & potu: vel si quis velit docere aut concionari sine ullo studio &c. Huc etiam pertinent eæ probationes justitiæ vel innocentiæ, quæ fiunt per ferrum candens, vel aquam, aut per duellum, aut aliter &c. damnatæ, cap. *Mennam*. 2. quæst. 5. & cap. ult. *de purgat. vulg.* Si tamen ista fierent ex intentione experiendi an Deus innocentiam hoc etiam modo tueatur, esset tentatio Dei expresse.

Resp. 2. Omnis tentatio Dei prohibetur, Deuteron. 6. & Matth. 4. *Non tentabis Dominum Deum tuum*. Estque per se peccatum mortale, sive fiat expresè ac directè; nam velle expresè aliquam Dei perfectionem explorare, est magnus Dei contemptus, & gravis irreverentia: sive fiat indirectè & tacitè; nam gravis est in Deum irreverentia, quòd vilis creatura negligat ac respuat ordinaria divinæ providentiæ media, velitque saltem interpretativè, ut Deus ad nutum illius sine necessitate leges pro-

---

li il Popolo è più numeroso, e pur troppo accadono maggiori scandali, girando sopra tutto per le Botteghe, Ostarie, Bettole, e Ridotti.

Quarto. Quando sentiranno qualche Bestemmia, pregheranno il Bestemmiatore (anche inginocchiandosi avanti di lui, se ciò stimeranno opportuno, o necessario) di ricordarsi, che Iddio è il suo Creatore, e Benefattore, e che gli ha dato la lingua per lodarlo, o ringraziarlo: e non per disprezzarlo, e maledirlo, dicendogli poche, e pesanti parole con tutta la carità, e sommissione.

Quinto. Distribuiranno nel giro, che anderanno facendo per tutte le Botteghe, e Case un Ricordo stampato del tenore, che s' inserisce nel fine delle presenti Regole.

Sesto. Sarà cura del Prelato di destinare trè giorni dell' anno in trè diverse Chiese per le Prediche da farsi contro il suddetto Vizio della Bestemmia col precedente invito stampato, ed affisso, ed avrà particolare attenzione, che da' Sagri Oratori si persuadano gli Ascoltanti a correggere caritativamente i Delinquenti, ed a denunziarli in caso, che non giovino le ammonizioni.

Settimo. Saranno obligati li medesimi Fratelli di esortare con dolcezza, ed a tempi opportuni li Padri di Famiglia, Maestri di Scuola, Mercadanti, Capi delle Arti, e qualunque ordine di Persone ad invigilare, perchè li loro Figlj, Scolari, Servidori, ed Operarj non bestemmino, correggendoli, castigandoli, e denunziandoli a' Superiori, e ad impedire, che non conversino con Gente di simil vizio, e senza timor di Dio.

Ottavo. Dovranno li Confratelli essere li primi a dar buon' esempio nel parlare modesto, nell' esemplarità de' costumi, e nell' umiltà, e mansuetudine per ricavar profitto nella correzione degli altri.

Nono. Faranno ogni trè mesi una Comunione Generale in quella Chiesa grande, e capace di maggior numero di Popolo, che sarà dal Prelato destinata a tale effetto, ed anche in questa occasione si farà una breve esortazione per confermare il Popolo ne' santi proponimenti di fuggire questo vizio esecrando.

Decimo. Finalmente siccome questi Confratelli dal canto loro con santo coraggio adempiranno le proprie incombenze, così dovranno gli Ordinarj, e Governatori con pubblico Editto provvedere, che se alcuno avrà ardire di motteggiare, disprezzare, o rispondere ingiuriosamente a qualunque Fratello, che con carità lo corregga, sarà severamente, ed irremissibilmente anche per la prima volta punito con trè tratti di corda da darsi in pubblico, se sarà Uomo, e della Galera anche perpetua quante volte alle parole si unissero gli insulti; ed alla frusta, e carcere perpetuo, se sarà Donna, oltre le pene pecuniarie da applicarsi a' Luoghi Pii secondo la qualità, e grado delle Persone delinquenti.

Undecimo. Questa Confraternita (lasciando fermo ad arbitrio dell' Ordinario il Titolo di quella, alla quale sarà unita) riconoscerà per Protettrice la Santissima Virgine, ed il Santo Angelo Custode, recitando ogni volta che dovrà adunarsi, le Litanie con l' Orazione: *Concede misericors Deus fragilitati nostræ præsidium &c.* e per trè volte l' Orazione: *Angele Dei &c.* al Santo Angelo Custode, con il Salmo: *Laudate Dominum omnes gentes*: e l' Orazione: *Deus qui culpa offenderis, & pænitentia placaris.*

Ricordo da distribuirsi in tutte le Botteghe e Case.

FRATELLI DILETTISSIMI ASTENETEVI DALLE BESTEMMIE

Con ricordarvi:

Primo. Che Dio vi sente.

Secondo. Che Dio presto vi ha da giudicare sopra ogni parola, molto più sopra le Bestemmie.

Terzo. Che Dio vi ha dato la lingua per lodarlo, e benedirlo, e non per offenderlo, e disprezzarlo.

Quarto. Che se vi abusate del Nome di Dio in vita, non saprete, e non potrete invocarlo per vostro ajuto in morte.

providentiæ immutet. Item mortale est, ex sola curiositate petere miraculum: nam est agere cum Deo tanquam cum ludione, ac curiositatum fautore, & velle ut sua omnipotentia aliquid mirabile ad hunc vanum finem efficiat, quod summam Dei sapientiam ac majestatem valde dedecet.

Tentatio Dei quandoque adjunctam habet infidelitatem; ut si quis dubitans de aliqua Dei perfectione, vel providentia, eam miraculo experiri cupiat. Quandoque est etiam contra charitatem propriam, ut si conjuncta sit cum periculo vitæ, aut gravis læsionis. Licet tamen petere à Deo miraculum ad bonum finem, vel ex speciali ejus inspiratione, vel si necessitas justa, aut pia utilitas adsit, quando omnia media ordinaria non sufficiunt, modo id petatur cum humilitate, & res tota divinæ voluntati committatur: nam tunc nulla est irreverentia in Deum.

Quæst. IV. *Quid est Sacrilegium, & quotuplex?*

Resp. 1. Sacrilegium est violatio seu indigna tractatio rei sacræ, hoc est, rei Deo dicatæ, sive ad Dei cultum specialiter destinatæ. Violatur autem res sacra, cum aliquid fit, quod peculiariter sanctitati illius, vel reverentiæ illi debitæ, seu Deo in illa debitæ repugnat, sive violatio rei sacræ est quælibet irreverentia in illam.

Resp. 2. Cum triplicis generis sit res sacra, scilicet persona, locus, & res aliæ, idcirco tres sunt sacrilegii species, personale, locale, & reale.

I. Sacrilegium personale est, quo indignè tractatur persona sacra, ut Clericus, vel Religiosus. Quod fit quatuor modis, 1. Eos injustè percutiendo, aut quamlibet aliam actionem violentam ac contumeliosam in eos injustè exercendo, contra privilegium canonis, *Si quis suadente*. 2. Eos subjiciendo tribunali sæculari contra privilegium fori. 3. Imponendo eis tributa, vel onera publica sine legitima authoritate contra immunitatem Ecclesiasticam: nam hæc privilegia eis concessa sunt intuitu religionis, 4. Omne peccatum contra castitatem à Religiosis, vel Clericis sacro ordine insignitis commissum, est sacrilegium: quia per votum corpus & animam specialiter Deo consecrarunt quoad fugam omnis actus venerei. Hoc etiam incurrunt alii, qui cum ipsis peccant; cum ei cooperentur.

Item cujuslibet voti violatio est sacrilegium: nam eo ipso quod res per votum Deo dicata est, jam est jure divino ad Dei cultum destinata, ideòque sacra. *Cajetanus, Azor, Bonacina, Lessius, & alii.*

II. Sacrilegium locale est violatio loci sacri, ut templi & cœmeterii. Talis est omnis actio irreverentiam loci includens, aut specialem habens cum sanctitate loci vel cultu divino repugnantiam, sive ex natura sua, sive ex prohibitione Ecclesiæ, videlicet.

1. Effractio, spoliatio, incensio Ecclesiæ, eversio altaris, cap. 22. *de sentent. excommun.* 2. Homicidium, effusio illicita sanguinis aut seminis humani, sepultura excommunicati non tolerati, aut non baptizati; nam his polluitur locus sacer. 3. Usus profanus Ecclesiæ tanquam vulgaris loci, ut si in ea fiant negotiationes, exercitium judiciorum sæcularium, seditio, conclamatio, vana & profana colloquia, confabulationes quælibet tempore divini officii, vel quævis alia, quæ cultum divinum turbare aut impedire possunt, aut oculos divinæ Majestatis offendere, cap. *Decet de immun. in 6.* Ex Conc. general. Lugdun. II. à quo hæc omnia prohibentur. 4. Extractio violenta rei è loco sacro, ubi lex asyli viget. 5. Furtum sive rei sacræ, sive rei profanæ in loco sacro, quamvis ibi non depositæ, ut crumenæ occulta abscissio, ex cap. *Quisquis*. 27. quæst. 4. ubi Joann. VIII. ait: *Sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro.* Ubi autem lex non distinguit, nec nos distinguere debemus; sed generaliter & distinctè accipiendum est, quod lex generaliter dicit. Et ad reverentiam Ecclesiæ pertinet, ut res omnes in ea positæ à furtis & injuriis sint liberæ. *Ita Suarez, Layman, Reginald. Filliucius asserens esse communem.* 6. Convivia, cap. 4. dist. 42.

III. Sacrilegium reale est indigna tractatio rei sacræ distinctæ à persona & loco. Res autem illæ dicuntur sacræ, quæ vel sanctitatem producunt, ut Sacramenta; vel quæ sacra significant, ut verba Scripturæ; vel quæ sacra repræsentant, ut imagines Christi & Sanctorum, item cæremoniæ sacræ; vel quæ sunt particulæ, aut res Sanctorum, ut Reliquiæ; vel quæ ad cultum Dei, & ejus ministrorum sustentationem, ususque pios sunt consecrata, seu destinata, ut vasa, sacra ornamenta, item bona temporalia Ecclesiæ, cap. 4. *& seq.* 17. quæst. 4. &c. *Nulli*. 12. quæst. 2.

Et

Et ex Concil. gener. Lateranens. II. can. 10. & aliis.

Porrò etiam sola omissione committitur sacrilegium, ut si Chrisma, vel SS. Eucharistia non satis custodiatur clavibus adhibitis: vel si vasa sacra, corporalia, pallæ, vestimenta, altaria, & similia non sint satis munda aut decora, ex cap. 1. & 2. *de custod. Euchar.* vel permittantur species corrumpi in pixide &c.

Cùm autem in iis rebus diversæ sint habitudines ad sanctitatem, seu diversa sit ratio sanctitatis; ideo diversas constituunt species rerum sacrarum: & sic earum violationes sunt sacrilegia diversæ speciei. Lessius & alii addunt tempus Deo dicatum, nempe dies Dominicos ac Festos, eo quòd sint mensura actionum sacrarum & ad illas destinati; quamvis alii dicant violationem festi non esse sacrilegium, sed quamdam irreligiositatem.

Hinc sacrilegium reale est indigna administratio, vel susceptio Sacramentorum, profanatio reliquiarum, imaginum, vasorum sacrorum; ut si quis utatur calice ad potandum, ornamenta sacra ad usus profanos adhibeat; abusio verborum Scripturæ non solùm ad errores confirmandos, sed etiam ad res profanas: unde Concil. Trident. sess. 4. verbi Dei violatores appellat, jubetque puniri eos, qui verba & sententias sacræ Scripturæ ad profana quæque convertunt, & torquent ad scurrilia, fabulosa, vana, adulationes, detractiones &c. Item invasio bonorum sive mobilium sive immobilium, & jurium Ecclesiæ; suppressio piorum legatorum, defraudatio decimarum &c. nam hæc ad Dei cultum data sunt, ideoque Deo dicata.

Quæst. V. *Quale peccatum est Sacrilegium?*

Resp. Est peccatum mortale ex genere suo, quia per illud Deus in rebus sacris inhonoratur; irreverentia enim rei sacræ illata redundat in ipsum Deum, ad quem relationem habet, & ad cujus cultum destinata est. Præterea ratio ipsa dictat, sancta sanctè & reverenter tractanda esse. Est autem tantò gravius crimen cæteris paribus, quantò res quæ violatur, est sanctior & sacratior. Potest tamen esse veniale ob levitatem materiæ, ut si unus assis in Ecclesia surripiatur.

Porrò cùm sacrilegium novam speciem peccati constituat ratione specialis deformitatis oppositæ religioni, debet semper exprimi in confessione. Hinc circumstantia personæ sacræ in luxuria, & loci sacri in furto declaranda est: nam utrumque continet duplicem malitiam specie diversam, unam contra religionem, alteram contra castitatem vel justitiam. Imò quia omnia sacrilegia non sunt ejusdem speciei infimæ, nec gravitatis, debet quoque exprimi in qua re fuerint commissa.

Quæst. VI. *An omne peccatum in loco sacro commissum contrahit speciem sacrilegii?*

Resp. 1. Certum est contrahere, si sit specialiter ab Ecclesia prohibitum in loco sacro, quales sunt actus supradicti: quia quod prohibetur fieri in loco sacro, prohibetur intuitu & ex motivo religionis. Unde tunc actus vetitus opponitur specialiter virtuti religionis.

Resp. 2. Omne peccatum saltem externum in Ecclesia commissum contrahit inde malitiam sacrilegii. Quia tale peccatum repugnat sanctitati loci Deo consecrati, & propriæ ejus institutioni, quæ est ut Deus in eo piè colatur. Nam est per se & ex natura rei indecentia ac irreverentia, ut locus orationi & cultui divino dicatus convertatur in locum peccandi & offendendi Deum. Enim verò si actus profanus alibi licitus, ut venditio columbarum ad usum Templi, violat sanctitatem loci, & ideò, Matth. 21. prohibetur à Christo, qui ejiciebat omnes vendentes & ementes in Templo, quia Templum est *domus orationis*, hoc est solis actionibus piis destinatum; à fortiori actus per se malus factus in loco sacro sacrilegium est. Præterea à Concil. general. Lugdun. cap. *Decet*, prohibentur in Ecclesia quæcumque possunt oculos divinæ Majestatis offendere.

Multi verò id negant de actu merè interno: quia, inquiunt, nullam habet relationem ad locum sacrum utpote sensibilem, nec proinde repugnat ejus sanctitati ac reverentiæ. Sed hæc ratio non omnes convincet.

ARTICULUS III.

De Simonia.

Quæst. I. QUid est Simonia?

Resp. Definitur studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spirituale vel spirituali annexum. Sic dicta est à Simone Mago, quod ille primus in nova lege hoc crimen admiserit volendo emere dona Spiritus sancti.

Dicitur 1. *Studiosa voluntas*, id est, volitio deliberata ac libera.

2. *Emendi vel vendendi*, hoc est, commutandi pretio temporali, sive non gratis dandi aut accipiendi, sed interventu pretii temporalis. Nam his verbis intelligitur omnis contractus non gratuitus, sive fit nominatus, sive innominatus, ut docent omnes cum S. Thoma 2. 2. quæst. 100. art. 1. ad 5. Quare sufficit emptio & venditio virtualis.

3. *Pretio temporali*, quo intelligitur pecunia, & res omnis pecunia æstimabilis, ac quævis commoditas temporalis. Secundùm omnes cum S. Gregor. cap. *Sunt*. 1. quæst. 1. & S. Thom. quæst. citat. art. 5. Simoniæ pretium triplex est. 1. Munus ab obsequio, id est, quodvis obsequium, servitium, ministerium in rebus temporalibus præstitum, vel præstandum: ut si quis alteri beneficium conferat pro eo quod ejus negotia gesserit &c. 2. Munus à manu, scilicet pecunia, vel res omnis mobilis aut immobilis pretio æstimabilis, ut gemmæ, equus, vinum, prædium, remissio debiti, jus aliquod &c. 3. Munus à lingua, nempe favor, patrocinium, intercessio, adulatio, laus, commendatio apud alium &c. Nam hæc sunt pretio æstimabilia, & commodum temporale pariunt. Ut si quis collatoris, vel patroni amico aut famulo det munera, ut pro ipso beneficium petat, eum laudet, ac commendet &c. Hinc, cap. *Salvator*. 1. quæst. 3. *Qui res ecclesiasticas munere linguæ, vel indebiti obsequii, vel pecunia largitur vel adipiscitur, simoniacus est*. Nam in his casibus commutatur saltem æquivalenter & moraliter spirituale vel spirituali annexum pro temporali; quod est virtualiter vendere spirituale; & interventu rei temporalis acquiritur spirituale.

4. *Spirituale*, id est, res vel actio sacra, seu ad salutem animæ specialiter ordinata, vel ad cultum Dei pertinens, ut dona Spiritus sancti, gratia, virtutes, oratio, Sacramenta, divina officia, benedictiones, reliquiæ Sanctorum; item omnis potestas supernaturalis, ejusque usus; ut omnis actus ordinis vel jurisdictionis Ecclesiasticæ. Hinc concio, exhortatio, catechesis facta à ministro Ecclesiæ est materia simoniæ, cùm ad salutem animæ immediatè ordinetur. Secùs de munere & actu docendi Theologiam, quia Theologia, licèt versetur circa objectum supernaturale, potest propriis viribus acquiri; & actio eam docendi per se primò non ordinatur ad animæ salutem, neque immediatè dirigitur ad movendam voluntatem.

5. Per *spirituali annexum* intelligitur id, quod ad spirituale ordinatur, vel ab eo dependet, aut ei conjungitur. Potest autem conjungi vel antecedenter, ut jus Patronatus, quod supponitur præsentationi ab beneficium; altaria, vasa sacra, quæ antecedenter ordinantur ad sacrificium Missæ, & ei præsupponuntur; vel concomitanter, ut labor intrinsecus & necessarius administrationi Sacramentorum: vel consequenter, ut proventus beneficii, qui supponit officium divinum.

Nota. Allata definitio strictè est simoniæ juris divini, non simoniæ juris ecclesiastici saltem omnis: nam non convenit simoniæ, quæ reperitur in permutationibus, & resignationibus factis sine authoritate Superioris citra temporale pretium. Sic autem potest generatim simonia omnis definiri: Quævis pactio, datio & acceptatio rei spiritualis, vel spirituali annexæ, lege prohibita ob reverentiam rei sacræ.

Porrò id in spiritualibus est simonia, quod in temporalibus usura; & sicut datur usura palliata, ita & simonia.

Quæst. II. *An ad simoniam requiritur intentio formalis dandi, vel accipiendi rem temporalem, ut pretium rei spiritualis?*

Resp. Neg. sed sufficit voluntas dandi vel accipiendi spirituale non gratuitò, sed pro temporali, sive ut pretio vel compensatione, sive motivo saltem principali. Item sufficit intentio virtualis emendi vel vendendi, seu commutandi spirituale pro temporali, inclusa in voluntate obtinendi spirituale per temporale, & vicissim.

Prob. Quia. 1. Simon Magus, Actor. 8. damnatur quòd præcisè obtulisset pecuniam eo fine, ut acciperet potestatem conferendi Spiritum sanctum: *Et quòd existimarit donum Dei pecunia possideri*, hoc est, acquiri per pecuniam. 2. Cap. 34. *de simon.* dicitur simoniæ reus, qui sine ullo pacto donationem facit *ea intentione, ut per temporalia bona quæ offert, spiritualia valeat adipisci*. Et Conc. gener. Lateranens. I. cap. 1. prohibet *ordinari quemquam per pecuniam, vel promoveri*. Et Concil. gener. Lateranens. II. can. 2. vetat beneficium vel aliquid spirituale per pecuniam acquiri, *Quoniam simoniacum est*. Item, cap. *Ex multis*. 1. q. 3. Alexander II. ait: *Chalcedonense Concilium condemnat eos, qui Ecclesiæ beneficium interventu*

ventu pecuniæ acquirunt. 3. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem; *Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed dumtaxat tanquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solùm gratuita compensatio pro spirituali, aut econtra*. 4. Per hoc tractatur res spiritualis ut commutabilis & comparabilis re temporali, non ut donum gratis dandum & accipiendum contra illud Christi, *Gratis accepistis, gratis date*. 5. Tunc moraliter loquendo & in æstimatione prudenti, temporale reipsa se habet ut pretium, cùm non detur alio titulo, quàm ad obtinendum spirituale, nec conferatur spirituale nisi ad temporale consequendum. Sicut enim dans munus judici ut motivum ad obtinendam sententiam iniquam, dicitur emere justitiam; & judex illam ferens propter munera accepta dicitur vendere justitiam: ita qui dat temporale ut moveat alium ad dandum beneficium, emit virtualiter beneficium, & qui confert beneficium propter munera data vel danda, illud vendit, & verè tunc datur unum loco alterius. 6. Alioqui nemo subtilitatis metaphysicæ peritus posset unquam simoniam admittere; aperireturque via latissima simoniæ.

Aliud est cùm datur temporale per modum stipendii & sustentationis; nam datur in subsidium necessarium ad sustentationem personæ occupatæ in gratiam dantis, & quæ interea actioni sibi quæstuosæ vacare non potest. Lex enim naturalis postulat, ut sustentatio, spectato personæ statu, suppeditetur ei, qui in alterius commodum occupatus est.

Quæst. III. *Quotuplex est Simonia?*

Resp. Dividitur. 1. In eam, quæ est juris divini, & in eam, quæ est juris humani. Prior est ea, quæ ideò prohibita est, quia mala est ex natura sua. Talis est emptio vel venditio etiam virtualis rei aut actionis sacræ: nam recta ratio dictat rem sacram indignè ac irreverenter tractari, hoc ipso quod datur vel accipitur pro re temporali; tunc enim rei temporali æquiparatur facto, sicque deprimitur. Simonia juris humani est ea, quæ solùm mala est quia prohibita est; sive est pactio, aut commutatio, seu acceptio, quæ ex natura sua non habet malitiam simoniæ, sed solùm ex prohibitione Ecclesiæ facta ex motivo Religionis, seu intuitu reverentiæ erga res sacras. Nam ita facit ut objectum suum sit materia illius virtutis, ex cujus motivo fertur; sic communio à non jejuno facta est sacrilegium, quia Ecclesia ex motivo reverentiæ vetuit sumptionem cujuslibet rei ante communionem.

Dividitur 2. in mentalem, conventionalem, realem, & confidentialem.

Simonia mentalis non est præcisè nudum propositum committendi simoniam, nam hæc dicitur purè mentalis, & hoc modo datur etiam furtum mentale, seu merè internum: sed est actio externa facta ex intentione simoniaca exteriùs non apparente: sive est datio vel acceptio rei spiritualis pro temporali, vel rei temporalis pro spirituali, nullo interveniente pacto etiam tacito: ut si quis serviat Episcopo hac intentione, ut pro obsequio temporali ei procuret beneficium, nulla tamen verbis vel nutibus facta conventione. Hæc autem est vera simonia, & ejusdem speciei coram Deo cum simonia reali, ex cap. 34. *de simon.* Dicitur mentalis, quia licèt externum actum seu effectum habeat, malitia tamen simoniæ non apparet exteriùs, sed in mente manet.

Conventionalis est pactio simoniaca expressa, vel tacita seu implicita, sed nondum tamen executioni mandata saltem ab utraque parte. Nam alia est purè conventionalis, quæ neutra ex parte completa est; alia conventionalis mixta & semirealis, quæ ex una tantùm parte completa est, ut si post pactionem initam conferatur ab uno beneficium, sed ab alio non detur temporale, vel econtra: unde participat aliquid de reali.

Realis est pactio simoniaca ex utraque parte completa saltem inchoatè: quod addo, quia ad simoniam realem sufficit solutio partis pretii cum receptione rei spiritualis vel spirituali annexæ.

Simonia confidentiæ, est cùm quis alteri beneficium procurat, eligendo, præsentando, postulando, resignando, commendatione, vel alia ratione, cum confidentia, hoc est, cum pacto expresso vel tacito, ut is, cui procuratur, illud aliquando resignet procuranti vel alteri, aut ut pensionem vel fructus aliquos ex eo præstet. Hæc simonia graviter prohibetur à Pio IV. Bulla 85. & à Pio V. Bulla *Intolerabilis*. Dicitur confidentialis, eò quod procuratio beneficii nitatur confidentiæ pactioni, vi cujus beneficium ipsum, vel fructus illius, pensiove expectatur.

Quatuor modis committitur. 1. Per accessum, ut cum Prælatus volens tibi per ætatem incapaci procurare beneficium, illud

confert alteri ea conditione, ut quamprimum capax fueris, illud accipias.

2. Per ingressum, ut cùm quis beneficium sibi collatum ante captam ejus possessionem, alteri resignat eo pacto, ut illud postea ingrediatur, si iste moriatur, vel dimissurus sit.

3. Per regressum, cùm quis beneficium à se possessum alteri resignat ea conditione, ut iste sibi vel alteri idem beneficium resignaturus sit convenienti tempore.

4. Si præsentans, resignans, conferens &c. paciscatur expresè vel tacitè, ut pensio vel pars fructuum beneficii sibi vel alteri detur. Porrò ad hanc simoniam requiritur, ut accessus, ingressus, & regressus sint in idem beneficium. Hinc qui resignat beneficium alteri ea lege, ut hic aliud, quod possidet, dimissurus sit in favorem tertii, non est reus simoniæ confidentialis, sed conventionalis, vel realis.

Quæst. IV. *Quibus casibus est Simonia juris divini, ideòque indispensabilis?*

Resp. Ea generatim prohibentur ut simoniaca jure divino, naturali & positivo, quæ cum sint spiritualia, vel spiritualibus annexa, commutantur pro temporali. Speciatim verò sequentia.

1. Dare vel accipere temporale pro virtutibus supernaturalibus, donis Spiritus sancti, Sacramentis, Reliquiis sacris, quavis potestate spirituali sive ordinis sive jurisdictionis, ejusve actu, prælatura Religiosorum, jure eligendi, usu gratiarum gratis datarum, precibus, officiis divinis, missa, concione, quavis functione spirituali &c. Ita omnes. Nam hæc omnia ad finem supernaturalem per se primò ordinantur, & supposita fide, recta ratio dictat, res sanctas sanctè esse tractandas; & res supernaturalis ordinis ideoque inæstimabiles pretio temporali, ut viles ac infimas indignè tractari, si commutentur re temporali.

2. Dare vel accipere temporale pro beneficio ecclesiastico etiam simplici, & solùm quoad jus percipiendi fructus temporales. Est communis Theologorum sententia, teste Suarez. *Prob.* tum ex cap. *Salvator*. 1. quæst. 3. tum quia jus percipiendi fructus temporales ita est connexum officio spirituali, ut non possit obtineri nisi ratione illius officii, cujus exercendi jus habeatur: nam jus percipiendi fructus temporales beneficii, est jus tales fructus obtinendi ministerio spirituali, cujus exercendi jus habeatur: Beneficium enim est propter officium, ex cap. ult. *de rescript. in 6.* & ex Concil. Trident. sess. 21. cap. 3. *Cùm beneficia ad divinum cultum, atque ecclesiastica munia sint constituta*: Ita ut jus percipiendi reditus necessariò & ex justitia debeatur, & acquisitum sit ei, qui habet titulum, id est, potestatem exercendi tale ministerium spirituale, propter quod fructus sunt destinati. Ergo jus illud percipiendi fructus vendi non potest, quin vendatur primariò & directè jus exercendi officium spirituale, & ipsum officium, ex quo hoc jus provenit, ex cap. *Si quis*. *Quisquis horum alterum vendit, sine quo nec alterum provenit, neutrum invenditum derelinquit*. Quare etsi non tenearis dare beneficium alteri, tamen si conferas, teneris gratis conferre, nec potes temporale ei annexum subtrahere. *Beneficia nullo modo vendere licet, quia eis venditis intelliguntur etiam spiritualia venditioni subjici*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 100. art. 4. Nec obstat, quod calix consecratus emi possit ratione materiæ. Nam ex S. Thom. hæc est disparitas, quia calix consecratus spirituali annexus est antecedenter, seu non præsupponit spirituale, sed ei advenit spirituale, nempe consecratio. Unde non ita pendet à spirituali, ut eo vendito vendi censeatur spirituale. Idem dic de jure patronatus. At jus percipiendi reditus ecclesiasticos fundatur in spirituali, & illud præsupponit, ita ut competere non possit, nisi ei, qui habet titulum seu potestatem spiritualem exercendi nomine Ecclesiæ ministerium spirituale, propter quod fructus destinati sunt.

Potest tamen Papa ex plenitudine potestatis, titulum seu jus officii spiritualis abrogare, & temporale beneficii ob Ecclesiæ necessitatem, vel majorem utilitatem alienare. Et tunc temporale beneficii separatum à titulo nil haberet spirituale, nec proinde ejus distractio esset simoniaca.

Idem est de commenda clericali, ac de beneficio, cui æquivalet, quia principale in ea est spirituale ministerium, cui temporale commodum consequenter annexum est.

3. Omnis transactio in beneficiis, vel aliis rebus spiritualibus, facta compensatione cum re propriè temporali: nam tunc spirituale commutatur cum temporali.

4. Dare vel exigere temporale non solum pro receptione seu admissione ad religionem, ut patet, (nam hæc est quid spirituale, cum ex se ordinetur ad animæ salutem ac perfectionem, & ad Dei cultum,) sed etiam

etiam pro sustentatione ingredientis Religionem, quando bona Monasterii sufficiunt. *Ita multi*. Quia jus vivendi ex bonis Religionis ex institutione Ecclesiæ & mente fundatorum, annexum est professioni; sicut jus percipiendi reditus annexum est admissioni ad canonicatum: ita ut illud nequeat obtineri nisi ratione professionis, quæ est quid spirituale. Nam Monasteria sunt dotata, & authoritate Ecclesiæ sic instituta, ut homines ibi adscripti liberiùs Deo vacarent, & assiduè pro fidelibus orarent. Item jus vivendi ex bonis communitatis hoc ipso competit ei, qui fit membrum communitatis per professionem: nam bona communitatis per se destinata sunt usui omnium ejus membrorum, quæ sunt ipsamet communitas. Ergo nihil exigi potest pro jure vivendi ex bonis Monasterii, quin exigatur pro ipsa professione, ex qua provenit hoc jus, quod est spirituale, vel saltem spirituali annexum. Quemadmodum igitur non potest citra simoniam juris divini in beneficio conferendo vel resignando, vendi vel emi jus percipiendi proventus temporales propter ejus connexionem cum spirituali titulo; ita ut qui unum vendit, alterum, nempe spirituale non relinquat invenditum, ex canon. citat. ita etiam non potest vendi jus utendi bonis temporalibus Monasterii propter ejus connexionem cum ipsa professione Religiosa in qua fundatur. Præterea admissio in Religionem est admissio ad omnia jura Religiosorum, inter quæ est jus vivendi ex bonis Religionis. Quare cum Alexand. III. cap. *Non satis*. Innocent. III. cap. *Dilectus*. Et Concil. general. Lateranen. IV. cap. *Quoniam de Simonia*. Id graviter prohibent, in hoc juris divini naturalis observantiam præcipiunt.

Si autem Monasterium sit pauper, nec possit plures sustentare, non est simonia exigere aliquid ab ingredi volentibus: quia illud exigitur non pro jure alimentorum, nec ut pretium religionis, sed ut habeat Monasterium unde ei possit providere, & ut alii Religiosi non careant necessariis, ad quæ jus jam acquisitum habent. Ita S. Thom. in 4. dist. 25. quæst. 3. art. 2. ad 7. Sed erit injustitia & simonia, si quid amplius exigatur ultra id, quod requiritur ad hunc finem, quia jam cessat ratio allata quoad excessum. Quod tamen est intelligendum moraliter, nec consistit in indivisibili.

Nec obstat, quod dicitur Martinus V. exemisse Moniales à pœnis latis ab Urbano IV. Nam pœnæ violationi juris divini appositæ, sunt juris ecclesiastici: unde tolli possunt, remanente jure naturali & divino, quod prorsus indispensabile est.

(✠) *Nota*. Non adeo facile cum Authore pronunciandum est, Simoniacum esse consuetum dotale subsidium, quod à Cœnobiis exigitur à Puellis, sese Deo voventibus: Nam quamvis eam dotis pensitationem plerique Doctores improbaverint, usus tamen ubique receptus illam approbat, quodque magis est, Sacr. Congr. Concilii die 18. Septembris 1683. à Simonia immunem pronunciavit, eademque quæstione, in una Bononiensi iterum examinata die 14. Aprilis 1725. Sacr. Congreg. in eadem perstitit sententia, ut ait BENEDICTUS XIV. lib. 7. de Synodo Diœcesana cap. 58. Ubi subdit etiam, Sacr. Congreg. Concilii adhærendo doctrinæ S. Thomæ 2. 2. quæst. 100. art. 3. ad 4., sæpius decrevisse, à singulis Sanctimonialium Cœnobiis, ad normam decreti Concilii Tridentini *sessione 25. cap. 3. de Regular.*, tot esse Moniales recipiendas, quot, Episcopi judicio, ex communibus reditibus, aut consuetis eleemosynis sustentari possint: censuisse itidem à Monialibus intra præfinitum numerum comprehensis, seu in demortuarum locum subrogandis, nihil esse Monasterio pendendum; nisi interim Monasterii reditus fuerint imminuti, nec amplius pares sint, consueto sororum numero substentando: ab his verò, quæ ultra præfinitum numerum recipiuntur, dotem persolvendam, dixisse, cujus fructibus ali queant, quemadmodum refert Fagnanus *in cap. non amplius, de instit.* num. 24. ubi inquit, *Verum Sacr. Congreg. super negotiis Episcoporum, & Regularium animadvertens sanctimonialium Monasteria, sine dotium subsidio diu sustineri non posse, & propter ingruentes necessitates, & casus inopinatos, plerumque ad inopiam redigi, Summis Pontificibus approbantibus, prudenter sanxit, ut dotales eleemosynæ à Monialibus numeratis persolverentur, tametsi numerus esset taxatus ad mensuram redditium Monasterii*. Deinde Sacrarum Urbis Congregationum decreta vindicat, & Van-Espenium refellit, qui *in suo tract. de Simonia, circa ingressum in Religionem cap. 3. §. 3.* absolute asserit, contra jus naturale, & divinum peccare Monasteria, *quorum proventus sunt sufficientes ut numerum aliquem Religiosorum substentent, & tamen nullum gratis ad Monasterium ad-*

mittunt. Nam licet sit juris naturalis & divini Simonia, quæ committitur dum quidpiam recipitur tanquam pretium ingressus in Religionem; tamen si illud recipiatur pro onere, quod sibi assumit Monasterium, substentandi Religiosum, ad quod ceteroquin subeundum sufficiunt Monasterii reditus, est Simonia tantum juris Ecclesiastici. Tunc enim pretium sumitur pro onere alendi personam Religiosam, quod est temporale, & pretio æstimabile. Sed, quod jus ad alimenta è Monasterii proventibus percipienda profluat ex ipsa professione Religiosa; & idcirco Ecclesia, ne ulla ratione pretium, pro ea accipi videretur, distriƈte vetuit, quidquam ab eo exigi, cui Monasterium necessaria ad victum stipendia subministrare potest; atque hujus criminis reos in Simoniacorum classem retulit. Id omnium prima constituit septima Synodus, quæ est Nicæna secunda celebrata anno 787. can. 19. antea enim, ut observat Thomassinus *part. 3. de vet. & nova Eccles.* discipl. lib. 1. cap. 51. Et si plures leges latæ fuissent, ad compescendam Monachorum avaritiam, alimentorum obtentu, pecunias ab illis extorquentium, qui sese Dei ac Religionis obsequiis mancipabant, nulli tamen in mentem venerat potuisse in hoc negotio Simoniam committi.

Addit præterea, cum versemur in Simonia, quæ ortum habuit à sola lege Ecclesiastica, mirum non esse, hanc potuisse nunc severius accipi, nunc justis de causis aliquantulum emoliri, prout, vel augetur, vel minuitur præsumptio venditionis rei spiritualis, seu verius animi illam nundinandi, in qua præsumptione fundatur. Et recensitis diversis hac de re particularium Ecclesiarum statutis, ita subneƈtit; in hac opinionum varietate, diu anceps hæserat Sacr. Congr. Concilii; sed cum experientia didicerit, nullum reperiri adeo opulentum Sanctimonialium Cœnobium, quod, ad reparanda quotidiana suorum redituum detrimenta, non egeat novarum dotium accessione, firmiter tandem amplexata est S. Caroli decreta, eaque religiosè observari voluit, quod non solùm constat ex allegatis ejusdem decisionibus, sed adhuc clariùs ex alia, quæ refertur in Bibliotheca Præmonstratensi *pag. 356.*; cujus verba sunt: *Non vestiantur Moniales, nec admittantur ad habitum, nisi prius Parentes, vel illi, ad quos earum cura spectat, promptam habuerint pecuniam pro dote, vel eleemosyna consueta: & illam deposuerint solvendam Monasterio post emissam professionem.*

Concludit denique, si hæc secum animo revolvat Episcopus, non statim illicitum, & Simoniacum pronuntiabit dotale subsidium, quod à Puellis sese in Religionem recipientibus, exigitur; neque faciles aures præbebit suasionibus hominum, qui, ut propriæ parcant pecuniæ, suasque filias, sine ullo sumptu, Religioni alendas tradant, monasteriorum opulentiam exaggerant, novamque pecuniam illis collatam in inutiles, ac voluptuosos sumptus erogari clamitant. Non idcirco tamen negamus, interdum expedire, dotis quantitatem imminui, & quandoque etiam prorsus remitti; sed quod in peculiaribus circumstantiis, & consulta prius Sacra Congregatione Concilii, fieri decet, non poterit Synodali Constitutione, generatim, atque universim faciendum decerni. Illud autem curabit Episcopus, ne ultra præfinitam dotem, Monasterio pendendam, alia pecuniæ summa à Puellis extorqueatur, in Monialium commodum, aliosve usus impendendam, qui ad Puellæ sustentationem nequaquam pertinet: Id quippe, cum nulla ratione cohonestari valeat, adhuc remanet sub censura *Extravag. 1. de Simonia, inter commun.* ubi Urbanus V. utriusque sexus Regularibus distriƈte inhibuit, ne ante, aut post cujusquam in Religionem ingressum, *Quoscumque pastus, prandia, seu cœnas, pecunias, jocalia, aut res alias, etiam ad usum Ecclesiasticum, seu quemvis pium usum alium deputata, vel deputanda, directe, vel indirecte, petere, vel exigere quoquo modo præsumant.*

Modum quoque imponent sumptuosis apparatibus, musicis concentibus, commessationibus, aliisque ejusmodi, quæ, cum magno familiarum impendio, alicubi fieri solent, in Monialium ingressu, & Professione; omnem siquidem mundanam pompam, omnem profanum luxum dedecere spirituales nuptias, quas eligit Puella, quæ Deo, & Religioni se devovet, scite ponderat Navarrus *in tract. de reditibus Ecclesiasticis, in fine quæstionis primæ, pag. 150. edit. Romanæ anni* 1586. ubi hæc ad rem scripsit: *Quid quæso dicemus ad prodigas illas expensas, & profanos apparatus fieri solitos, ex pacto tacito, vel expresso, dum Puellæ vel ingrediuntur in Monasterium, vel Professionem emittunt? Quid aliud moderatius, quam, ut hæc vehementer interdicantur, & culpentur, & puniantur illæ, quæ taliter faciunt?*

eiunt? Et simul etiam doceantur, quam honestior apparet cunctis hæc inspicientibus, modesta quædam, humilisque temperantia, spirituali juncta contemplationi, quam pomposa profanitas, mundanæ cuidam admixta voluptati, in funeralibus ejus, qui per Professionem moritur mundo, & nascitur, vel excrescit Deo.)

5. Vendere jus Patronatus. *Ita Navarrus, Suarez, Layman, & alii multi.* Quia hoc jus est spirituale: nam est potestas ad actum spiritualem, nempe præsentationem, quæ dat jus præsentato ad beneficium habendum, ita ut necessario institui debeat, si sit idoneus, cap. 18. *de jur. Patron.* At potestas ad actum spiritualem; est spiritualis. Nec ideò venditur jus Patronatus, quia vendito fundo transfertur jus Patronatus ei annexum: Nam ut vendi diceretur jus Patronatus, deberet aliquid accipi ratione illius juris, quod esset simoniacum.

Porrò est simonia juris divini etiam post collatum spirituale, vel spirituali annexum, & nullo præcedente pacto dare vel exigere aliquid temporale tamquam debitum, vel ut pretium, aut mercedem vel compensationem, ex cap. 39. *de simon.* Nam tunc facto ipso temporale æquiparatur spirituali, quasi esset illius pretium: & ideo SS. Patres Giezi simoniæ arguunt, quod pecuniam pro curatione lepræ miraculosè facta petierit. Licet tamen seclusa Ecclesiæ prohibitione, aliquid gratis oblatum accipere postquam res spiritualis gratis collata est; quia non datur pro re spirituali, sed ex gratitudine & benevolentia, ex cap. 30. *de simon.*

Quæst. V. *Quibus casibus est simonia juris humani?*

Resp. Communiter recensentur. 1. Permutatio beneficiorum sine authoritate Prælati, nullo interveniente pretio. Item resignatio extra Curiam Romanam in favorem certæ personæ, & resignatio cum pacto, ut resignatarius suum beneficium cedat tertio, vel cum confidentia accessus, aut regressus. Nam in his non commutatur spirituale, nec spirituali annexum pro temporali: unde licet commutare beneficia cum authoritate Episcopi, *Clement. de rer. permut.* & Papa potest in aliis dispensare. Ista sunt tamen simoniaca, quia prohibita sunt ab Ecclesia ob reverentiam rei sacræ, & ob periculum ne fiant ex aliquo motivo temporali.

2. Venditio officiorum sacristæ, œconomi, defensoris, advocati, procuratoris Ecclesiæ &c. De quibus, cap. *Salvator.* 1. quæst. 3. Nam talis venditio prohibita est intuitu religionis, non quod ista officia sint in se quid spirituale, aut sacrum, sed propter quamdam conjunctionem, quam habent cum supellectili sacra, rebus & ministris Ecclesiæ.

3. Acceptio munerum etsi modicorum sponte ac gratis oblatorum ex occasione examinis ad parochiam, ex Concil. Trid. sess. 24. cap. 18. Item ex occasione collationis ordinum, tonsuræ, litterarum dimissoriarum, aut testimonialium, ex Trid. Concil. sess. 21. cap. 1. Dixi, *ex occasione.* Nam dare, vel accipere aliquid pro collatione ordinum, tonsuræ, aut pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus est simoniacum jure divino: cùm ista sint actus procedentes à potestate spirituali ordinis & jurisdictionis, proindeque spirituale. Subscriptio verò earumdem litterarum, cùm sit complementum illarum, est quid spirituale, aut saltem pertinens ad aliquid spirituale, nempe ad actum jurisdictionis. Præterea quando principale fieri debet gratis, gratis etiam accessorium fieri debet, cùm ex regulis juris accessorium sequatur naturam principalis.

Quæst. VI. *An permutatio rerum spiritualium inter se simoniaca est, ideoque illicita?*

Resp. Neg. Si illæ non habeant annexum aliquod temporale commodum, & nullum interveniat pretium. Quia nullo jure est vetita. Non jure divino; nam nulla est per se irreverentia, si res sacra cum alia commutetur nullo interveniente pretio, cùm utraque sit ejusdem ordinis: Neque jure Ecclesiastico: nam licèt in jure prohibeatur generaliter omnis pactio in rebus spiritualibus, hoc intelligitur de iis, quibus annexum est aliquod temporale commodum, vel quæ fit interveniente pretio temporali. Hinc licitè duo paciscuntur mutuas preces, mutua sacrificia, mutuam operam sacram, v. gr. me obligo ad celebrandum cras Missam pro te, ut tu alio die eam pro me celebres.

Quæst. VII. *An Simoniæ reus est, qui temporale pro spirituali promittit sine animo implendi?*

Resp. Affirmat. Nam talis habet voluntatem acquirendi beneficium per aliquid temporale promissum. Deinde non solùm datio, sed etiam promissio in jure prohibetur ut simoniaca, cap. 12. *de simon.* Ubi Pontifex declarat, promissionem ipsam continere simoniacam pravitatem. Et à Conc.

Melphitano, cap. 1. dignitate vel officio privantur, *qui dato vel promisso, vel pretio, vel servitio ea intentione intento, vel precibus, ecclesiasticam dignitatem assequi nituntur.*

Qui verò sine animo se obligandi promittit temporale pro spirituali, committit grave peccatum saltem injustæ deceptionis, scandali, inductionis, & cooperationis ad simoniam mentalem alterius. Item qui rem spiritualem fictè promittit pro temporali, graviter peccat mendacio pernicioso & scandaloso, & irreverentiam infert rebus sacris, ita illis abutendo.

Quæst. VIII. *Quale peccatum est Simonia?*

Resp. 1. Simonia juris divini est semper per se peccatum mortale. *Ita omnes*. Constat. 1. ex lib. 4. Reg. cap. 5. ubi Giezi correptus fuit lepra, quod pecuniam pro curatione lepræ per miraculum facta exegisset. Et ex Act. 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecunia possideri . . . Pœnitentiam age ab hac nequitia tua*. Et Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date*. 2. Quia est gravis irreverentia in rem sacram, & consequenter in Deum ejus authorem, dum tanquam profana & temporalis commutatur pretio temporali, eique æquatur saltem facto; & sicut res infima, venalis, profana & temporalis tractatur ac deprimitur. Unde simonia in jure canonico vocatur execrabile flagitium, detestabile scelus. Nec potest esse venialis ex levitate materiæ, seu rei spiritalis, cùm nulla sit quæ non sit res gravis momenti in se & inæstimabili pretio, utpote ordinis superioris, & ordinata ad supernaturalem Dei possessionem: neque etiam ratione rei temporalis pro spirituali datæ: nam quo vilior est res illa temporalis, eò majus est rei spiritualis vilipendium.

Hinc infert Suarez, esse mortale emere vel vendere unam Salutationem Angelicam, vel unum *Agnus Dei*.

Videtur autem esse peccatum non solùm contra religionem, sed etiam contra Justitiam: nam iniquum est vendere rem suo dominio non subjectam contra voluntatem Domini, qui gratis dare jussit; & pretio commutare id quod pretio commutari nequit, nec pretio æstimabile est. Item est contra fidem, si simoniacus putet rem spiritualem esse venalem.

Resp. 2. Simonia juris Ecclesiastici est etiam mortale peccatum contra religionem, cùm sit graviter prohibita ex motivo religionis, seu intuitu reverentiæ rebus sacris conservandæ, ut constat ex jure canonico; & pœnis gravissimis perinde contra illam ac contra simoniam juris divini latis. Et quia, ut ait Suarez, est ejusdem speciei cum simonia juris naturalis, ideòque ejusdem est gravitatis specificæ: nam habet materiam ejusdem rationis ex jure positivo, & opponitur honestati ejusdem virtutis. Species quippe tam virtutis, quam præcepti ex objecto & motivo sumitur, ac proinde præcepta licet quoad efficientes causas diversa, sunt ejusdem speciei, si habeant idem objectum & motivum; & consequenter eorum transgressiones erunt ejusdem speciei. Est quoque contra justitiam defectu tituli, & materiæ legitimæ: unde omnes actus simoniaci sunt irriti, & obligant ad restitutionem.

Porrò quævis simonia est species quædam sacrilegii, cùm sit indigna tractatio rei sacræ: nam per simoniam res sacra tanquam profana ac temporalis tractatur: ideoque irreverenter ac indignè.

Quæst. IX. *An licet emere, vel vendere temporale spirituali annexum?*

Resp. 1. Quod est quovis modo annexum spirituali, numquam potest emi aut vendi ratione spiritualis. Patet; nam tunc spirituale pretio æstimaretur, & venderetur. Hinc non licet pluris vendere calicem consecratum, quàm si non esset consecratus, vel fundum ob jus Patronatus. Item non potest res sacra elocari, neque ob usum rei sacræ, quia usus rei sacræ non potest vendi, cùm sit sacer, & quid spirituale: neque ob usum profanum, cùm res sacra non possit adhiberi ad usus profanos.

Resp. 2. Temporale antecedenter, annexum spirituali, seu cui spirituale postea advenit, ut fundus cui postea accedit jus Patronatus, vas quod postea consecratur, seclusa Ecclesiæ prohibitione, licitè emi ac vendi potest, ratione temporalis, materiæ, artificii, modo non vendatur cariùs ob spirituale annexum, quam sine illo valeat. Quia res illa retinet suum valorem intrinsecum, nec ita dependet à re spirituali, ut ea vendita hæc censeatur vendi. Sic vendi possunt calices consecrati ad subveniendum necessitati pauperum, & fundus, cui annexum est jus Patronatus, quod tunc concomitanter transfertur, sed non venditur, cùm pretium soli fundo respondeat.

Porrò prohibetur venditio Ecclesiæ, c. 15. *de Simon.*

Resp. 3.

Resp. 3. Vendi nequeunt concomitanter annexa spirituali, & quæ sunt ei intrinsece, seu per se conjuncta, ut opera, seu labor necessarius ad exercendam functionem sacram, v. g. Missam, concionem &c. *Ita communiter*. Quia. 1. Labor & opera cùm sint intrinseca actioni spirituali, & ab ea inseparabilia, vendi non possunt, quin actio spiritualis vendatur. 2. Labor necessarius ad aliquam actionem coalescit cum ea in unum opus morale, & sic conditionem ejus accipit. 3. In nullo opere labor est dignus pretio distincto ab ipso opere, sive labor operi intrinsecus nullam aliam æstimationem habet præter ipsum opus: nam labor solum appetibilis est & quæritur ob opus. Ergo sicut actio sacra non est pretio æstimabilis, ita nec labor ei conjunctus. Præterea hoc ipso quod Christus præcepit ut spiritualia gratis darentur, jussit etiam gratis dari id omne, sine quo spiritualia dari nequeunt.

Item opera & actiones, quæ per se necessariæ sunt ad functionem sacram, prout ab hominibus exerceri potest, non possunt vendi, nec pretio æstimari, ut studium, præparatio ad concionem &c. Quia omnes illæ actiones & opera non habent æstimationem nec utilitatem nisi ratione operis spiritualis, ad quod ordinantur; & proinde si venderentur, spirituale censeretur vendi. *Ita Suarez*. Secus, si labor, fatigatio, vel aliæ actiones sint spirituali extrinseca, & per accidens adjuncta, ut fatigatio longioris itineris ad celebrandam Missam in loco dissito: nam hæc nil includunt spirituale, & ab eo sunt separabilia, & aliunde sunt pretio æstimabilia.

Resp. 4. Temporale consequenter annexum spirituali, hoc est, quod præsupponit rem spiritualem, & ab illa dependet, vendi non potest sine simonia: quia non potest acquiri nisi ratione spiritualis, nec vendi nisi vendatur spirituale præsuppositum. Præterea quod est annexum consequenter spirituali, ipsum spirituale supponit, & se habet velut ejus accessorium; at accessorium naturam principalis sequitur, ex regul. jur. 42. in 6. *Accessorium naturam sequi congruit principalis*. Ergo cum principale vendi nequeat sine simonia, ita nec accessorium. Quare simoniacum est vendere vel emere jus percipiendi reditus ecclesiasticos, annexum officio spirituali, aut jus vivendi de bonis Monasterii annexum professioni.

Quæst. X. *An licet dare vel accipere temporale ob functionem aliquam spiritualem, v. gr. Missam, concionem &c.*

Resp. 1. Certum est non licere dare vel accipere temporale præcisè pro aliqua functione spirituali, vel labore ei intrinseco, nam hoc est simoniacum jure divino. Item non potest accipi pretium præcisè pro obligatione ad spiritualia præstanda: quia obligatio ad spirituale est quid spirituali annexum, & ad illud per se ordinatur, suamque æstimationem ab illo accipit. Hinc Cantoribus conductitiis, & Musicis non licet stipendium accipere, ut pretium sui obsequii, sed solum titulo sustentationis honestæ: nam eorum officium ordinatur ad cultum divinum, nempe ad laudes Dei canendas, & fidelium devotionem excitandam.

Resp. 2. Licet temporale dare & accipere per modum sustentationis cum obligatione ut fiat spirituale, v. gr. celebrentur Missæ, administrentur Sacramenta. Quia. 1. Ita habet praxis recepta in Ecclesia. 2. Concilium Constantiense, sess. 8. damnavit hunc articulum Vviclefi: *Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis, eis in temporalibus subvenientibus*. 3. Tunc datur solùm pecunia ad sustentationem Ministri sub conditione spirituale præstandi non ut ejus pretium. At sic dare, ideòque accipere licitum est, imò & justum: nam iis qui ministrant populo spiritualia, debetur ex justitia sustentatio: *Dignus est enim operarius cibo suo*, Matth. 10. Et verò naturalis justitia exigit, ut ei qui in alterius gratiam, & commodum occupatus est, & se privat facultate vacandi rei sibi lucrosæ, sufficiens sustentatio spectato statu personæ suppeditetur, ex 1. Corinth. 9. *Quis militat suis stipendiis unquam? &c.* Nihilominus ea gratis ministrant, quia non exigunt quidquam tanquam ministerii pretium, hoc enim tanquam majus omni pretio gratis præstant. Sed ut hoc gratis præstent, requirunt necessariam sustentationem à populo, & licite exigunt id quod authoritate publica, vel consuetudine approbata constitutum est in sustentationem Ministri. Unde licet accipere aliquid pro sustentatione secundùm approbatam consuetudinem ad Missas pro aliquo celebrandas, ad conciones non debitas ex officio &c. Imò *gratis spiritualibus prius exhibitis licite possunt statuta & consueta oblationes, & quicumque alii proventus exigi*

à no-

à nolentibus & valentibus solvere, authoritate Superioris interveniente, ait S. Thomas, 2. 2. quæst. 100. art....

Non licet tamen quidquam exigere etiam à divitibus titulo sustentationis ad sepulturas, exequias, benedictiones nubentium, ad ministrationem Sacramentorum &c. per horum spiritualium subministrationem. Nam hoc graviter prohibent Conc. gener. Lateran. III. cap. 7. & Later. IV. cap. 66. *Hoc enim haberet quandam venditionis speciem*, ait S. Thomas supra.

(✠) *Nota*. Refert P. à Breno, atque ex aliis fide dignis auctoribus accepimus, Orientales Mahumetano Imperio subjectos inopia pressos, pro Sacramentorum administratione quidquam accipere, quod eleemosynæ, ac decimarum, quæ ipsis debeantur nomine honestare solent. Ut autem omnem avaritiæ ac simoniæ speciem Episcopi & Missionarii ex iis penitùs amovere studeant, animadvertendum duximus. Primùm antiquis Ecclesiæ Orientalis Canonibus sub gravissimis pœnis prohibitum esse, ne *non venales gratiæ in venditionem deducantur*, canon. 29. Apostol. Can. 2. Chalcedon. Et can. 5. septimæ Synodi Generalis. Deinde ad Orientales etiam pertinere Canones in Conciliis Lateranensibus conditos supra ab Auctore citatos, ac Pontificias Constitutiones, quæ omnibus singulis Ecclesiæ ministris quidquam ob Sacramentorum administrationem exigere & recipere prohibent, ac Simoniacum esse decernunt, quidquid præsumptionem secum ferat venditionis rei spiritualis, seu veriùs animum illam nundinandi. Liquet id ex iis, quæ in appendice ad tractatum de legibus explicavi. Præsumptio autem venditionis rei spiritualis, seu veriùs præsumptio animi lucrifaciendi ex administratione rei spiritualis in iis manifestò apparet, qui ita pro Sacramentorum administratione pecuniam, vel rem aliam exigunt, ut si non detur administrare nolint: Habet enim id quandam venditionis speciem, ut S. Thomas notavit. Denique ex Const. SS. D. N. BENEDICTI XIV. Incipient. *Apostolica Prædecessorum*, qua approbatur Canon Synodi Nationalis à Maronitis in Monte Libano celebratæ anno 1736. quo cavetur ne Patriarcha quidquam exigat à Parochis aliisque in Sacrorum oleorum distributione, clarè intelligimus, quæ sit hac de re Apostolicæ Sedis sententia; & qua cura sacris ministris laborandum sit, ut hujusmodi penitùs tollatur abusus. In ea itaque, Primò, Apostolicæ Sedis sollicitudinem ac providentiam in eo maximopere commendari dicitur; quia *ut ab Ecclesiastico ordine omnis vel minima avaritiæ suspicio, aut Simoniacæ labis species, in iis præsertim, quæ ad Sacramentorum administrationem spectant, penitùs amoveretur, inhibitum fuit, ne pro pastu, vel alicujus consuetudinis obtentu, in iis, quæ Sacramenta respiciunt, etiam à sponte dantibus, non secus ac voluntariè antiquitùs fiebant oblationes, quidpiam directè vel indirectè accipiatur, aut exigatur*. Secundò laudantur Maronitæ Antistites, *quod oblationes pecuniarias, aliasque, tempore & occasione sacrorum oleorum distributionis, fieri consuetas, tanquam sacris Canonibus contrarias, omnino tollendas, Canone, quem ipse confirmat, constituerint*. Tertiò declaratur, *oblationes in sacrorum oleorum distributione ante factas ab omni simoniacæ labis pravitate, & turpi avaritiæ quæstu fuisse immunes*, vetaturque *ne imposterum à quoquam simoniæ & avaritiæ insimulentur*. Quartò præcipitur in virtute sanctæ obedientiæ, *ut singulis annis die Dominica infra octavam Solemnitatis B. Mariæ Virginis Immaculatæ in Cœlum Assumptæ, in perpetuum Patriarchæ pro tempore existenti antedictas pecuniarias oblationes sub nomine charitativi subsidii Parochi, Monasteriorumque superiores contribuant & solvant*; jubeturque, *ut Patriarcha opportuno tempore sacra olea gratis omninò transmittat, sive distribuat, & nihil penitùs, vel pecuniæ, vel alterius cujusque rei, etiam à sponte dantibus recipiat, aut exigat*. Atque hinc patet, non esse insimulandos avaritiæ & simoniæ Orientales, qui inopia pressi occasione administrationis Sacramentorum eleemosynam, sive charitativum subsidium, ad eorum sustentationem necessarium, recipiant; id verò esse contra sacros Canones, qui ad removendam omnis avaritiæ & simoniæ suspicionem, hoc quoque prohibuerunt. Quamobrem Episcopis aliisque Ministris procurandum est, ut ad Maronitarum exemplum, & juxta præscriptum citatæ Constitutionis, non occasione administrationis Sacramentorum, sed alio tempore opportuno, Parochis, aliisque Sacerdotibus Sacramenta Fidelibus ministrantibus, charitativa subsidia tribuantur; juxta decretum, quod sequitur: Proposito dubio à Cyrillo Patriarcha Græco Antiocheno, *ut declararetur, & decerneretur, quid orator ex administratione Sacramentorum, & collatione ordinum pro congrua sui ipsius sustentatione, ac suæ Sedis conservatione, necnon*

pro tributis Turcharum Imperatori solvendis recipere posset citra simoniæ labem. Sanctissimus D. N. Papa Clemens XI. auditis votis Eminentissimorum Cardinalium Supremæ Inquisitionis die 2. Junii 1718. Respondit. *Nihil percipi posse ex administratione Sacramentorum, & collatione ordinum; & pro congrua sustentatione, quatenus illam non habeant, orator utatur juris remediis ad formam sacrorum Canonum, ita tamen ut solutio, seu exactio nunquam fiat tempore, vel occasione administrationis Sacramentorum*. Licèt autem non possint Parochi aliquid etiam à sponte dantibus pro administratione Sacramentorum accipere, possunt tamen pro eleemosyna, quod sponte offeratur, accipere, ex decreto Sacræ Congregationis Concil. 1. Febr. 1593.)

Sed an est simonia vendere sepulturam?

Resp. Est simonia juris divini, si vendatur locus sepulturæ, quatenus est sacer, seu ratione benedictionis: nam sic spectatus est aliquid sacrum. Item si quid detur pro sepeliendis mortuis, ex cap. 9. de simonia ex Conc. gener. Lateran. Nam hæc est functio sacra.

Est autem simonia juris ecclesiastici, si vendatur sepultura ratione materiæ, seu pro ipsa terra. Nam hoc ab Ecclesia prohibitum est ex motivo religionis, & reverentiæ erga rem sacram, nempe benedictionem annexam terræ sepulturæ, atque ad vitandum periculum & suspicionem simoniæ, ex cap. 41. de simon. & c. 13. de sepulturis, ubi Innocentius III. sic ait: *Abolendæ consuetudinis perversitas apud Montempessulanum (ut dicitur) inolevit, ut decedentibus non priùs permittatur effodi sepulturam, quam pro terra, in qua sepeliendi sunt, certum pretium Ecclesiæ persolvatur*. Et infrà: *Mandamus, quatenus cum loci Diœcesanus existas, inhibeas Clericis, ne quidquam omnino præsumant exigere hac de causa*.

Dices. Ergo illicita est consuetudo, quæ in multis locis invaluit, ubi venditur certus locus cœmeterii, vel Ecclesiæ ad sepulturam perpetuam familiæ & hæredum. *Resp*. Multi hoc excusant, quia non venditur sepultura, nequidem ratione terræ; sed exigitur pretium ratione oneris, quod suscipitur, alios ibi non sepeliendi; quod onus censent esse pretio æstimabile, eò quod vi illius conventionis talis locus non sit amplius juris communis, sed privati.

Quæst. XI. *An est simonia saltem mentalis, præstare aliquid spirituale principaliter propter temporale taxatum vel sponte oblatum, v. gr. recitare officium principaliter propter retributionem &c.*

Resp. Affirm. *Ita multi præsertim Canonistæ*. Quia intentio principalis obtinendi temporale per spirituale tamquam per medium, est simoniaca; nam tunc temporale moraliter loquendo se habet æquivalenter ut pretium, & expetitur loco spiritualis. Deinde ratio simoniæ in hoc præcipuè consistit, quod morali agendi modo res spiritualis temporali æquetur, aut postponatur; quod fit, dum spirituale propter temporale principaliter præstatur. Unde S. Antoninus, 2. p. tit. 3. cap. 5. asserit esse mortale, quærere aut appetere beneficia curata principaliter propter honorem & divitias, quæ ex iis percipiuntur. Et S. Thomas, quodlib. 8. quæst. 6. art. 1. ait: *Si hujusmodi retributiones recipit quasi finem operis sui principaliter intentum, simoniam committit, & ita mortaliter peccat. Si autem habeat principalem finem Deum in tali actu, ad ejusmodi autem retributiones respicit secundariò, non quasi in finem, sed sicut in id, quod est necessarium ad suam sustentationem, constat quòd non vendit actum spiritualem; & ita simoniam non committit, nec peccat*.

Porrò distributiones quotidianæ institutæ sunt, ut Clericorum negligentia in horis solemniter persolvendis earum privatione mulctaretur, & hujus pœnæ metu impediretur: unde se habent ut removens impedimentum, non ut motivum persolvendi officium.

Quæst. XII. *An est simonia dare, vel accipere pretium pro omissione actus spiritualis?*

Respond. Affirm. si omissio moraliter censeatur procedere à potestate spirituali, & habeat effectum moralem, ex cap. 14. *de simon*. Nam tunc talis omissio est revera quidam usus potestatis spiritualis, ideòque nullo pretio æstimabilis ac comparabilis: ut si omittas absolvere à censura, vel à peccatis post auditam confessionem, vel si paciscaris ut non eligas talem: nam ligatum detinere, vel aliquem rejicere est exercitium spiritualis potestatis, & proinde invendibile. Si verò omissio actus spiritualis non censeatur in æstimatione prudenti exercitium potestatis spiritualis, neque intuitu rei spiritualis æstimetur, multi docent non esse simoniam, sed turpe lucrum, aut injustitiam, si actus erat jure debitus; nam talis omissio non est exercitium jurisdictionis, sed

sed est dumtaxat voluntarius non usus illius, seu potiùs voluntarius & naturalis usus libertatis. Est tamen in hoc quædam turpitudo simoniæ affinis, inquit Lessius, quia tacitè indicatur actum spiritualem esse vendibilem, quod in ejus injuriam cedit: si enim est æstimabile pretio ipsum non fieri, etiam æstimabile pretio videtur ipsum fieri.

Quæst. XIII. *Quot modis committitur Simonia in materia beneficiali?*

Resp. 1. Simonia juris divini est promittere, dare vel accipere aliquid pretio æstimabile pro collatione, electione, præsentatione, confirmatione ad beneficium, & generaliter pro quavis actione, qua jus etiam inchoatum ad illud acquiritur, vel qua dubium confirmatur. Quia tunc res spiritualis commutatur cum temporali, & per temporale acquiritur spirituale: illæ enim actiones sunt spirituales ob respectum, quem habent ad spirituale, & procedunt à potestate spirituali. Hinc simonia est, pensionem super beneficio dare, vel promittere mutuum: nam licèt mutatio sit ex natura sua gratuita, tamen ex ea oritur mutuatario commodum temporale. Imò simoniacum est aliquid exigere pro immissione, seu introductione in possessionem beneficii, vel installatione, ex cap. 9. & 36. *de simon.* Nam per hoc acquiritur jus quoddam spirituale, nempe administratio, ut saltem aliquid connexum cum exercitio juris spiritualis.

Item simonia est dare vel promittere aliquid alteri, ut per se vel per alium obsecret aut curet ut detur beneficium, cap. 1. *Præsentium*. 1. quæst. 5. quia munere temporali intenditur obtentio beneficii, & paratur via ad beneficium, eoque medio comparatur. Nec refert quòd intercessio sit tantùm mediata, cum idem sit effectus & finis, & reipsa spirituale per temporale acquiratur. Præterea obsecratio etiam mediata est causa moralis concessionis beneficii: Ergo hanc causam emens, emit virtualiter effectum ab illa manantem.

Resp. 2. Simoniaca est & nulla saltem jure Ecclesiastico, non solùm permutatio beneficiorum, & cujuslibet juris beneficia spectantis, sed etiam omnis in beneficiis conventio, pactio, vel conditio, quæ obligat ad id, quod non est jure debitum, si fiat privata authoritate. Item resignatio sub conditione, pacto, vel onere, quod de jure non inest beneficio, facta sine authoritate Papæ, ex c. 34. *de simon.* & ex cap. 5. *de rerum permut.* ibi: *Generaliter teneas, quod commutationes præbendarum de jure fieri non possunt: præsertim pactione præmissa, quæ circa spiritualia, vel connexa spiritualibus labem semper continet simoniæ.* Et cap. ult. de pactis. *Pactiones factæ à vobis pro quibusdam spiritualibus obtinendis; cum in hujusmodi omnis pactio, omnisque conventio debeat omnino cessare, nullius penitùs sunt momenti.*

Ratio legis est, quia in pactione & commutatione rei spiritualis, cui temporale commodum annectitur, periculum est ne id fiat intuitu rei temporalis. Est autem simonia juris divini spirituale temporali etsi annexo spirituali emere & vendere, vel spirituale intendere, dare aut accipere principaliter ob temporale etsi spirituali annexum. Resignatio verò in favorem prohibita est tum ad tollendam omnem speciem hæreditatis in beneficiis, tum propter periculum ne id fiat ex aliquo motivo temporali, tum ne per hoc adimatur collatori libertas dandi beneficia iis, quos magis idoneos censuerit.

Hinc 1. Simoniaca est & nulla omnis transactio, cessio beneficii, vel juris etiam dubii circa beneficium non gratuita, propria authoritate facta, c. 8. *de transact.* Item pactio ad impediendam, vel dirimendam litem super beneficio, si ita fiat ut unus litigantium cedat juri suo pro pecunia, & alteri beneficium pacificum relinquat: nam in ea permutatur spirituale pro temporali, compensando spirituale per temporale. Vel unus desistat, modò alter solvat impensas factas, cap. 4. *de pactis*. Nam hæc impensarum solutio, vel habet rationem pretii pro adeptione beneficii, cum non fuerint factæ in gratiam alterius, vel saltem suspecta est inter privatos.

Licitè tamen inter litigantes fit compositio per sententiam Judicis ordinarii vel delegati, vel etiam arbitrorum ecclesiasticorum à Superiore deputatorum pro ineunda concordia, qui accedente partium consensu & compromisso, adjudicent beneficium illi, cujus jus est probabilius, eique imponant pendendam alteri pecuniam certam, non in compensationem juris, sed ob bonum temporale pacis, & ut à lite recedatur, cap. 2. *de arbit.* Potest etiam in hoc casu ei, cui beneficium adjudicatur, imponi persolvenda annua pensio, imposita non beneficio, sed beneficiato, & ad hujus vitam, cap. 21. *de præbend.* Sed hæc compositio facta, privata partium authoritate,

etiam

etiam sub conditione ut approbetur à Superiore, est simoniaca, nec potest à Superiore approbari, ex eod. cap. Quia tunc præsumitur dari temporale pro spirituali ob utilitatem contrahentium. At cum ea fit à judice compositio, non idem præsumitur: nam judex censetur intendere dumtaxat bonum pacis & concordiæ. Nec obstat quod volentes permutare, possunt pacisci de modo sub conditione, *Si Superior approbet*: quia in tali casu est specialis prohibitio.

2. Simoniacum est pactum reparandi Ecclesiam, dandi aliquid fabricæ, vel pauperibus, &c. ad obtinendum beneficium, cap. *Ex multis*, 1. q. 3. Nam licèt hæc sint pia opera, habent tamen materiam temporalem pretio æstimabilem. Præterea est onus, quod jure non inest beneficio.

3. Ita permutatione committitur simonia, non solùm si beneficia permutentur sine authoritate Ordinarii, sed etiam si permutantes compensent authoritate propria inæqualitatem fructuum pecunia vel pensione; aut si unus illorum alteri imponat aliquod onus, quod sit præter naturam permutationis, v. gr. omnes sumptus solvendos. Item si permutentur jura quælibet ad beneficia, vel actiones ad illa pertinentes, ut si unus cedat suæ præsentationi, ut alter sibi conferat aliam: si ita paciscantur; Tu elige, vel præsenta hunc ad hoc beneficium; & ego eligam, vel præsentabo, te aut illum ad illud: Do tibi meum suffragium in hac electione, & tu dabis mihi tuum in alia: Te præsentabo, eligam, si mihi vel meo nepoti beneficium resignes &c. Nam omnia pacta in hac materia generaliter prohibentur, eo quod hæ actiones spirituales habeantur, & fiant ut via ac medium ad temporale annexum spirituali.

Hanc doctrinam extendit Suarez ad omnia spiritualia, quæ habent temporale annexum consequenter, etiam si propriè & in rigore non sint beneficia, qualis est Vicaria amovibilis ad nutum: tum quia eadem est ratio malitiæ, periculi, & prohibitionis; tum quia cap. 5. cit. *de reb. permut.* vetantur omnia pacta generatim circa spiritualia & connexa spiritualibus. Idem dic de Prælatura religiosorum licèt non perpetua, ex dict. cap. quia Prælaturæ illæ sunt quid spirituale annexam habens administrationem rerum temporalium. Hinc graviter peccant duo religiosi sic paciscentes: Suffragare mihi ut sim Provincialis, & tibi suffragabor ut sis Prior, ex cap. 11. *de simon.*

4. Simoniaca est omnis resignatio in favorem alterius, vel cum reservatione pensionis, facta sine authoritate Papæ, ex tit. *Ut ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur.* Et constat ex usu & praxi Ecclesiæ, & ita declaravit Conc. Rothomag. ann. 1581. & Bituric. ann. 1584.

Sed an in Beneficiis conventio de remuneratione qualibet gratuita, seu obligatione dandi aliquid ex gratitudine, sive temporale sive spirituale, est vera simonia?

Resp. Affirm. Tum quia omnis conventio seu pactio in hac materia prohibita est ut simoniaca. Tum quia hæc conventio ex se parit novam obligationem fidelitatis & justitiæ pretio æstimabilem, obligationi gratitudinis superadditam: alioqui frustra fieret, & nunquam exigeretur: unde posita hac pactione, si non detur id de quo conventum est, alter conqueritur tanquam de injuria sibi facta, & de fide non servata, quod seclusa conventione non fieret. Proindeque tunc datio non est gratuita, sed onerosa & reciproca, fitque contractus, *Do ut des*, vel *Do ut facias*: Suarez, Layman, & alii communiter.

Nota 1. Præbendæ canonissarum sunt materia simoniæ, ut resolvit Sac. Congregatio Cardin. ann. 1691. Nam videntur esse vera beneficia, licèt non clericalia; sunt enim jus perpetuum, authoritate Ecclesiæ constitutum seu approbatum percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis, seu Deo dicatis, propter officium spirituale.

Nota 2. Ex extrav *Ambitiosæ*, non licet locare fructus beneficii vel Monasterii ultra triennium. Sed juxta multos hæc restrictio non est in plerisque locis recepta; proinde dicunt posse locari etiam ad tempus vitæ beneficiati. Porrò id non fuit prohibitum ob periculum simoniæ, sed ne per hujusmodi locationem seu alienationem noceatur Ecclesiis, & successoribus.

Quæst. XIV. *An est Simonia dare vel procurare beneficium ratione consanguinitatis?*

Resp. Cum S. Thoma, 2. 2. quæst. 110. art. 5. ad 2. *Si aliquis aliquid spirituale alicui conferat gratis propter consanguinitatem, vel quamcumque carnalem affectionem, est quidem illicita & carnalis collatio, non tamen simoniaca, quia nihil ibi accipitur. Unde hoc non pertinet ad contractum emptionis & venditionis, in quo fundatur simonia.* At simonia est si conferas, vel procures beneficium con-

consanguineo aut affini, ut inde honoratior vel potentior, vel opulentior fias, aut tua familia. Item si beneficium procures extraneo ut consulat tuis consanguineis, aut affinibus. Nam tunc datur spirituale intuitu commodi temporalis percipiendi. Ita Sanctus Thomas, in 4. dist. 25. quæst. 3. art. 3. ad 7. ubi ait: *Qui dat ratione consanguinitatis præbendam, si intendit aliquod bonum in seipsum redundans sic, quòd magnificetur per hoc, & nobilitetur domus sua; vel quòd ipse in consanguineis sit fortior, & sic ipse aliquid accipere sperat, pro quo spiritualia dat, simoniam committit.*

Quæst. XV. *An est Simonia conferre, vel præsentare ad beneficium ob commendationem amici?*

Resp. Affirm. si favor humanus in eo principaliter intendatur, nam talis favor pretio æstimabilis est. Ita S. Thomas 2. 2. qu. 100. art. 5. ad 3. ibi: *Munus à lingua dicitur vel ipsa laus pertinens ad favorem humanum, qui sub pretio cadit; vel etiam preces, ex quibus acquiritur favor humanus, vel contrarium evitatur. Et ideo si aliquis ad hoc principaliter intendit, simoniam committit. Videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit: unde ipsum factum est simoniacum. Si autem preces pro digno porriguntur, ipsum factum non est simoniacum; quia subest debita causa, ex qua illi, pro quo preces porriguntur, spirituale aliquid conferatur. Tamen potest esse simonia in intentione, si non attendatur ad dignitatem personæ, sed ad favorem humanum.*

Quæst. XVI. *An licet emere vel redimere pensionem?*

Resp. Ex communi sententia, simonia est emere vel vendere pensionem assignatam pro aliquo officio spirituali, v. g. pro Adjutore Episcopi, Concionatore &c. quia hæc fundatur in ministerio spirituali, nec nisi ratione illius potest quis jus ad illam habere. Unde non potest vendi quin vendatur ministerium spirituale, in quo fundatur. Neque licet eam redimere, quia non potest extingui obligatio ad tale ministerium spirituale, cum hoc debeat remanere. Item simonia est juris divini emere vel vendere alias pensiones, quæ soli Clerico conceduntur, sive in sustentationem, sive ad litem componendam, aut fructuum inæqualitatem compensandam in beneficiis: quia sunt annexæ titulo, & officio spirituali, scilicet recitandi officium B. V. imposito à Pio V. ita ut qui illud omittit, reditus amittat. Et sic non solùm requirunt statum clericalem, sed etiam hoc officium spirituale, ratione cujus acquiritur jus ad illos reditus. Quare jam pensiones illæ sunt quidpiam spirituale constans ex illa obligatione spirituali, & jure ad temporalia ei annexa: sive nil aliud sunt, quàm jus percipiendi fructus ecclesiasticos medio officio spirituali. Cùm autem hoc officium sit invendibile, ita & jus percipiendi fructus illos ab illo est inseparabile. Neque hæ pensiones redimi possunt, nisi tollatur spirituale, quod tolli non potest nisi à Papa, à quo constitutum est. *Ita Suarez, Reginaldus, & alii.* Secùs de laicali pensione; quia talis pensio est quid merè temporale; cùm non fundetur in titulo spirituali, nec ei annexa sit functio spiritualis, nec ad eam ordinetur, sitque separata à titulo spirituali.

Quæst. XVII. *An redemptio vexationis licita est in beneficiis?*

Resp. 1. Simonia est redimere vexationem, seu oppositionem non injustam ad obtinendum beneficium, v. gr., dare pecuniam alteri ne defectum tuum collatori detegat, ne pro alio obsecret, ne habens jus utcumque probabile litem moveat vel motam prosequatur, ne doctior ad concursum cum aliis conveniat, ut competitor à prætensione justa desistat &c. *Ita omnes, teste Suarez.* Quia via ad beneficium per pecuniam directè pararetur, & media re temporali acquireretur spirituale. Et licèt redimens non det pretium immediatè pro re spirituali; tamen mediatè vult acquirere jus spirituale mediante pecunia, quod est emere illud. Et quamvis jam haberes jus aliquod ad illud, tamen cum vexatio est justa, eo ipso jus non est omninò firmum, & sic pretio emeretur jus firmum, quod antea non habebatur, quod est saltem ex parte emere jus spirituale. Imò ex communi sententia, quando jus in re nondum est acquisitum, aut necdum plenum, non licet redimere vexationem injustam ab iis, qui ad beneficium juvare possunt, nempe iis, ad quos spectat eligere, conferre, instituere, confirmare, præsentare &c. ex cap. 23. *de simon.* quia per pecuniam acquireretur res spiritualis, aut saltem jus in re firmum, quod antea non habebatur, quod est emere spirituale: ut si elector velit eligere indignum ut te impediat, esset simonia dare ei pecuniam, ne sic te impediat.

Licet tamen vexationem iniquam redimere ab-

ab iis, qui solùm impedire possunt, non verò juvare. Quia hac redemptione solùm removentur impedimenta injustè apposita; nec proinde via ad beneficium paratur magis, quàm parata esset ante justam impedimentorum positionem. Hinc licet Clerico pecunia impedire calumnias, quibus alioqui impeteretur apud collatorem.

Resp. 2. Habenti jus in re acquisitum in beneficio plenum ac certum, licet pretio, non tamen re spirituali, vexationem injustam redimere, & impedimenta injusta removere, ex cap. 28. *de Simon.* quia tum non datur pretium pro re spirituali, cum hæc habeatur jam acquisita, sed solum pro liberatione ab injuria, quæ est quid temporale, & nil acquiritur de novo. Quare vexans, qui pretium recipit pro cessatione ab injuria, non est simoniacus, cum nil recipiat pro re spirituali; sed est solum injustus, & tenetur ad restitutionem, cum sine justo titulo accepta possideat: nam alter sponte ac liberaliter non dat, sed per injuriam coactus.

An verò jam confirmato vel instituto liceat pretio redimere vexationem, qua injustè impeditur à possessione capienda, controvertitur. Alii negant, quia possessio est aliquid spirituale, vel spirituali annexum, cum per illam obtineatur exercitium functionum seu actuum spiritualium. Alii afferunt id licere, quia possessio præcisè sumpta, supposito titulo, est factum quoddam corporale, quod non dat, sed supponit jus spirituale completum: nec est spiritualis, nisi ratione tituli seu juris, cui annexa est. Ergo acquisito titulo ac jure, pretium non datur pro aliquo spirituali, cum jam habeatur, sed solum ad tollendum injustum impedimentum possessionis, quæ illi titulo per se immediatè debita est, & consistit in aliquo facto merè temporali, si secundùm se sumatur. Et verò beneficium collatum & acceptatum dat plenum jus in re, ita ut si sic provisus moriatur ante captam possessionem, beneficium vacet per mortem; quia nempe possessio non addit jus, sed tantùm facit ut competat potestas administrandi & percipiendi fructus. Jam verò ex S. Thoma, 2. 2. quæst. 100. artic. 2. ad 5. *Postquam jus alicui jam acquisitum est, licet per pecuniam injusta impedimenta removere.*

Resp. 3. Simonia est redimere justam vexationem post obtentum & possessum beneficium. *Ita omnes, teste Suarez.* Nam eo ipso quod justa est vexatio, sequitur quod jus in beneficio non sit omnino firmum; vel auferri possit. Unde tunc daretur pretium ad confirmationem & conservationem beneficii. Vel si sit omninò firmum, necesse est ut aliquod crimen sit patratum, propter quod ille esset beneficio privandus, & tunc dare pretium ad removendum illud impedimentum esset simonia, quia pretio temporali emeretur conservatio rei spiritualis.

Resp. 4. Semper est simoniacum dare spirituale ad redimendam vexationem injustam, etiam post obtentum beneficium; item dare beneficium cum pacto, ne is, cui datur, in posterum vexet vel noceat etiam injustè. Quia tunc spirituale datur pro temporali commodo, seu in compensationem mali temporalis vitandi, quæ est quid de se pretio æstimabile.

Quæst. XVIII. *An est Simonia saltem mentalis suscipere Ordines, ut beneficium obtineatur principaliter ob ejus reditus?*

Respond. Affirmat. Quia 1. is re spirituali viam sibi parat ad bonum temporale principaliter intentum; & ipsum spirituale ut medium ad obtinendum temporale principaliter refert: atque ita suo agendi modo temporale spirituali æquiparat, aut etiam præfert. 2. Ex Synodo Excestriensi, ann. 1287. can. 8. *Ad propriam recurrant conscientiam quo fine ad ordines aspirent, an ut Deo & Ecclesiæ virtuosiùs & gratiosiùs famulentur, non pro temporali questu, nec beneficiis à suis ordinatoribus extorquendis, quoniam tales simoniacos reputamus.* Unde Fagnan. in cap. *Ad nostram*, de elect. ait, *Clericum, qui ordines suscipit, ut beneficium consequatur, simoniam committere mentalem, quæ non obligat ad beneficii dimissionem, sed tantummodò ad satisfaciendum Deo per pœnitentiam, nisi pactum præcesserit.*

Quæst. XIX. *An licet dare, vel promittere aliquid temporale alteri, ut faciat aliquod opus salutare in suam utilitatem, verbi gratia, suscipiat Sacramenta, audiat Sacrum &c.?*

Resp. 1. Licet dare aliquid temporale absolutè alteri, petendo ab illo, ut aliquid spirituale faciat in bonum animæ suæ, modò nulla imponatur obligatio illud faciendi. Quia tunc est solùm donatio liberalis, facta ad alliciendum alterum ad bonum opus, sine obligatione mutua & pacto oneroso. Item licet aliquid promittere sub conditione: Si feceris hoc opus bonum, intendendo spirituale bonum operantis, & se obli-

obligando ad standum promissis impleta conditione, & non aliter, modo nulla alteri oriatur obligatio; ex cap. 2. *de condit.* ubi approbatur concessio libertatis facta servo ea conditione, ut Monachus fieret, & non aliter. Nam ibi nulla est simonia, sed est præcisè quædam optio, quæ alteri gratuitò offertur in suum solum bonum, ut hoc vel illud eligat pro suo arbitrio.

Resp. 2. Simonia est dare, vel promittere temporale sub pacto & conditione, ut alter obligatus sit ad faciendum opus salutare in suam utilitatem, ex cap. *Quam pio.* 1. quæst. 2. quia ibi intervenit pactum onerosum circa spirituale cum pretio, quod in jure prohibetur ut simoniacum, & tunc datur & accipitur pretium pro spirituali. *Ita Suarez.*

Quæst. XX. *An accepta per simoniam restitui debent?*

Resp. 1. Beneficia, dignitates, officia, & alia ejusmodi simoniacè accepta, non possunt in conscientia retineri, sed dimitti debent, cum omnibus fructibus, ante omnem sententiam. Constat tum ex consensu Doctorum, & sensu ac usu Ecclesiæ, tum ex cap. *Si quis dator*. Et cap. *Ea quæst.* 1. quæst. 3. & aliis juribus citandis. Tum quia sine justo titulo possidentur, cum omnis collatio, provisio, & pactio simoniaca irrita sit & nulla, saltem jure ecclesiastico, c. ult. *de pact.* & proinde careat omni effectu, nullumque jus tribuat; ut declaravit Martinus V. in Conc. Constantiensi, sess. 43. approbante, ibi: *Electiones, postulationes, confirmationes, & quævis provisiones simoniacæ Ecclesiarum, Monasteriorum, dignitatum, officiorum, & beneficiorum ecclesiasticorum quorumcumque deinceps factæ, nulla sint ipso jure, nullumque jus cuiquam acquiratur; nec promoti, confirmati, aut provisi faciant fructus suos, sed ad illorum restitutionem tanquam iniquè ablata percipientes, teneantur.* Idem declarat Paulus II. in extravag. *Cum detestabile de simon.* confirmata à Pio V. Et S. Thomas, 2. 2. quæst. 100. art. 6. ait: *Nullus potest licitè retinere id, quod contra voluntatem Domini acquisivit, puta si aliquis dispensator de rebus Domini sui daret alicui contra voluntatem, & ordinationem Domini sui, ille qui acciperet, licitè retinere non posset. Dominus autem, cujus Ecclesiarum Prælati sunt dispensatores & ministri, ordinavit ut spiritualia gratis darentur secundùm illud*, Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date. Et ideo qui muneris interventu spiritualia quæcumque assequitur, ea licitè retinere non potest.* Unde quamvis hæc irritatio esset tantùm de jure Ecclesiastico, ut multi docent, tamen, illa supposita, obligatio relinquendi beneficium cum omnibus suis fructibus, est de jure divino naturali, ut rectè notat *Suarez*, & patet: nam jure naturali non licet retinere alienum sine ullo jure ad illud.

Quod verum est, etiamsi simonia ipso proviso inscio commissa sit, nisi quis ut eum inhabilem redderet, pecuniam dederit, vel ipse de simonia suspicans, expresse contradixerit, cap. 27. cit. & cap. 33. *de simon.* Immo si sciens tertii simoniam in procurando tibi beneficio, illud admisisti, nulla est tua provisio, quamvis contradixeris, ut docent Suarez, Reginald. Lessius, & alii. Quia acceptando cooperatus es executioni simoniæ cognitæ: nam hæc simonia inde accipit suam consummationem, per quam fit realis completa. Item si pecuniam ab alio promissam solveris, vel solutam reddideris, provisio tua nulla est, quamvis simoniæ contradixeris, vel eam ante acceptionem ignoraveris, ex cap. *Sicut tuis*. 33. cit. de simon. Nam censeris consentire simoniæ alterius, eamque approbare. Et solutio illa pecuniæ, & consensus ille est moraliter pars contractus simoniaci: nam mediator promittebat pecuniam nomine tuo, & tanquam refundendam à te; ideòque tuus consensus & refusio supponebantur futura. Ergo per tuam refusionem pecuniæ completur contractus simoniacus.

Secundùm varios, ignoranti simoniam ab alio commissam non favet regula Cancellariæ de triennali possessione ad præscriptionem: quia expresse exigit, ut possessio sit *absque simoniaco ingressu*. Sed multi alii docent, eum qui mediante tertii simonia beneficium accepit, posse illud retinere, si integro triennio hanne simoniam ignorarit, quia illa verba, *absque simoniaco ingressu*, videtur in rigore requirere, ut simonia se teneat ex parte ingredientis beneficium: nam licèt collatio sit simoniaca, ingressus tamen, seu actio, qua provisus ingreditur, non est simoniaca; nec ipsa punitur, sed actio mediatoris, quæ fuit simoniaca; neque hæc appellatur strictè ingressus, sed est potiùs aperitio portæ ut alter ingredi queat. *Ita Cabassutius, Lessius, Layman, Delugo, asserens hanc esse communem sententiam, & pro ea referens Gomez, Rebuff. & alios.* Verùm consuli debet usus Curiæ Romanæ.

Cor-

Constat autem eum, qui beneficium per simoniam parentum, vel amicorum, licèt ignorans, obtinuit, si hanc ante elapsum triennium rescierit, teneri statim illud purè resignare, & omnes fructus perceptos extantes restituere, non tamen eos, quos bona fide consumpsit, cum eos bona fide possederit. Ita Sanctus Thomas quæst. 100. art. 6. ad 3. Suarez, & alii communiter. Nam irritatio fertur à jure in omnem provisionem & acquisitionem, quæ fit per simoniacam labem; nec ad hanc requiritur culpa vel scientia acquirentis aut conferentis, ex cap. 33. de simonia.

Porrò ad nullitatem provisionis, & beneficii relinquendi, ejusque fructus restituendi obligationem, sufficit simonia conventionalis occulta, & mixta seu semirealis, quando nempè beneficium vel officium datum est, nondum dato pretio promisso: tunc enim provisio & acquisitio est verè simoniaca, ideòque nulla. Nam ex juribus, ad nullitatem sufficit, quod provisio sit simoniaca, ut satis patet tum ex Constitutione Martini V. citata, tum ex extravaganti *Cum detestabile.* De simonia, ubi Paulus II. sic loquitur: *Per electiones verò, postulationes, confirmationes, provisiones, seu quasvis alias dispositiones, quas simoniaca contigerit labe fieri, & quæ viribus omninò careant in Ecclesiis, Monasteriis, dignitatibus, personatibus, officiis Ecclesiasticis, & quibusvis beneficiis, aut aliquo eorum cuiquam jus nullatenus acquiratur, nec inde faciat aliquis fructus suos, sed ad illorum omnium quæ percepit restitutionem, sub animæ suæ periculo sit adstrictus.* Hoc patet etiam ex can. *Ea quæ* 1. quæstione 3. ubi Urbanus II. in Concilio Placentino ait: *Quidquid vel in sacris ordinibus, vel in Ecclesiasticis rebus, vel data vel promissa pecunia acquisitum est, nos irritum esse & nullas unquam vires habere censemus.* Ubi disjunctivè dicit: *data vel promissa pecunia.* Ergo ut acquisitio sit irrita, sufficit quod promissa sit pecunia. Præterea ex juribus citatis, omnis acquisitio beneficii simoniaca, est ipso facto irrita. Ergo ante solutam pecuniam promissam non valet, & nunquam valuit: nam si valeret, non esset ipso facto & per se irrita, sed tantùm irritaretur ex post facto, nempe quando soluta esset pecunia. Curiæ Romanæ consulendus est stilus. Si tamen acceptum sit beneficium nondum dato pretio, hoc non debet solvi: quia simonia fieret realis completa ex utraque parte, & sic contraheretur excommunicatio.

Resp. 2. Reliquiæ sacræ si vendantur, contractus est nullus, quia non sunt materia venditionis, cùm non sint pretio æstimabiles. Quare restituto pretio restitui debent tanquam sub causa & conditione acquirendi pretii.

Si verò fundus propter jus Patronatus ei annexum, vel sacra vasa propter consecrationem cariùs vendantur, contractum esse validum censet Layman: quia spirituale est tantùm accessorium his rebus: utile autem per inutile præsertim accessorium vitiari non debet; sed restitui debet excessus pretii, utpote sine titulo acceptus.

Resp. 3. Pretium, seu quodvis temporale simoniacè acceptum, restitui debet, etiam jure divino naturali. Quia 1. contra jus dantis, & proinde injustè acceptum est. Nam qui dedit pretium, habet jus ut res spiritualis gratis conferatur sibi, saltem ex hypothesi quod detur. Deus dedit omnibus jus res spirituales obtinendi gratis, juxta illud Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date*, & solùm imposuit onus alendi Ministros, juxta modum ab Ecclesia præscribendum. Qui autem dedit temporale, non intendit dare liberaliter, nec transferre dominium, nisi quatenus debet, & quatenus alter justè exigere potest, ut patet à simili de usura. Deinde spiritualis res non est materia venditionis, sed est ex natura sua invendibilis. Jus autem temporale in re spirituali fundatum vendi nequit, nisi res ipsa spiritualis etiam vendatur, quæ tamen invendibilis est. Unde can. 6. *Si quis dator.* 1. q. dicitur: *Rationis ergo vigore cogitur, quod injustè receperit, restituere, & quidquid turpis lucri gratiâ receperat, non tenere.* 2. Ecclesiæ Ministri sunt tantùm dispensatores, non domini rerum spiritualium; unde non possunt illas dispensare, nisi pro voluntate Christi jubentis ut illæ gratis concedantur: alioqui non minùs injustè agunt, quam eleemosynarius principis, qui pro eleemosyna gratis ex voluntate Domini danda, aliquid à pauperibus exigeret. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Non est contra justitiam beneficia Ecclesiastica non conferre gratis, hinc collator conferens illa beneficia pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.* Et verò injustè exigit, & accipit pretium, qui de suo nil dat pretio æstimabile; ut

ut facit conferens beneficium non gratis. Nam fructus ad ipsum non pertinent, sed ad futurum beneficii possessorem: jus verò ad fructus, utpote fundatum in titulo spirituali, non est æstimabile pretio temporali, & necessariò competit ex justitia ei, qui habet beneficium; imò est ipsummet beneficium; Ergo collator vel patronus injustè exigit pretium, nec habet titulum justum accipiendi ac retinendi quidquam, quod omninò sponte ac liberaliter datum non sit.

Resp. 4. Si simonia sit realis in materia beneficiali, simoniacè accepta debent restitui Ecclesiæ, in qua est beneficium, vel pauperibus loci, etiam ante omnem sententiam, ex cap. 11. *de simon.* ubi dicitur, temporalia recepta pro dando assensu electioni Ecclesiasticæ restituenda esse illi Ecclesiæ, cùm ea sine gravi salutis periculo retineri non possint. Et est communis sententia. Sed si simonia non sit in beneficiali materia, juxta multos accepta restitui debent ei, qui dedit: quia jure naturali res reddi debet ei, qui habet ejus dominium, nisi lex in pœnam ei reddi vetet. Sed qui dedit simoniacè, retinet dominium rei datæ, cum pactio simoniaca sit nulla, nec proinde jus ullum transferat, & lex non prohibet reddi, quod simoniacè datum est, nisi simonia fuerit realis in beneficio. Nam, in cap. citato, ubi pecunia accepta dicitur restituenda esse non danti, sed Ecclesiæ, agitur solùm de simonia reali in beneficio, nec idem ullibi statuitur in aliis casibus: unde hæc pœna, cùm sit quid odiosum, non debet extendi ultra casus in lege expressos. Imò cap. 19. *de simon.* præcipitur reddi pecuniam ei, qui religionem simoniacè fuerat ingressus.

Nota. Qui dant, vel accipiunt, aut promittunt aliquid pro aliqua justitia, vel gratia apud Sedem Apostolicam obtinenda, incurrunt ipso facto in excommunicationem Papæ reservatam; & justitia vel gratia sic obtenta nulla est, quamvis nondum completa sit promissio. Patet ex extravaganti *de sentent. excomm. in 6.* innovata per Bullam 24. Gregorii XIII.

Sed an Simonia mentalis ad restitutionem obligat?

Resp. Multi negant: & probant, 1. Ex c. 46. *de simon.* ubi Gregor. IX. ait: *Ad resignationem spiritualium & temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi præcedente, utcumque taliter acquiruntur, (in quo casu delinquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori,) eos pro simonia hujusmodi non teneri.* 2. Et S. Thom. 2. 2. q. 100. artic. 6. ad 6. *Quoad Deum sola voluntas facit simoniacum, sed quoad pœnam ecclesiasticam exteriorem non punitur ut simoniacus, ut abrenuntiare teneatur, sed debet de mala intentione pœnitere.* 3. Quia sola injustitia externa seu effectiva inducit obligationem restituendi. At in simonia mentali nulla est injustitia externa, sed solùm affectiva. 4. Dicunt talem esse usum Rotæ, & Pœnitentiariæ; & addunt Ecclesiam non irritare collationem beneficii, nisi simonia sit externa saltem implicitè: nam Ecclesia non punit actus merè internos.

Quæst. XXI. *Quænam sunt pœnæ contra simoniacos ipso facto latæ?*

Nota. Nulla pœna ipso jure lata est contra simoniam, nisi ea commissa sit vel in religionis ingressu, aut professione, in ordinatione, aut in beneficio, quo nomine comprehenduntur etiam officia quælibet jurisdictionem spiritualem habentia, ut Provincialatus, Prioratus, Guardianatus &c. Extravag. *Cum detestabile*, de simonia. Quia in his tribus ob honores, dignitates vel commoda temporalia frequentiùs committitur, aut saltem majus est periculum illius.

Nota 2. Licèt quælibet simonia etiam mentalis sit grave crimen, tamen consentiunt Doctores, nullam pœnam juris contrahi ob simoniam mentalem, quæ absque externo pacto expresso vel tacito admittitur, ex cap. 46. *de simon.* cit. ubi dicitur de simoniacis mentalibus *sufficere per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori.* Neque etiam ob simoniam purè conventionalem, excepta confidentiali: quia jura has pœnas statuentia realem rei spiritualis receptionem requirunt, ut constat ex Extrav. 1. & 2. *de simon.* & ex canon. 1. quæst. 1. & ideo consentiunt etiam nullam pœnam contrahi ob simoniam mixtam seu semirealem, quando non fuit tradita res spiritualis, sed solùm pretium, seu res temporalis. Nam donec res spiritualis acquiratur, & sic quasi contractetur, non censetur plenè consummata exteriùs simonia.

An verò contrahantur pœnæ canonicæ, si traditum sit beneficium, vel res spiritualis, licèt pretium promissum nulla ex parte fuerit solutum, controvertitur. Toletus & alii asserunt, quia licèt pretium non sit traditum, simonia tamen videtur completa exteriùs, sicuti contractus venditionis censetur completus, si res sit tradita, & pretium pro-

promissum, etsi nondum solutum. Alii nunc communiùs docent solam simoniam realem utrimque completam traditione rei spiritualis simul & pretii, aut partis pretii inducere pœnas juris; tum quia juxta multos hæc est praxis Curiæ Romanæ; tum quia pœnæ juris, præsertim graves, impositæ pro aliquo actu, intelliguntur de actu perfectè completo, & ex omni parte consummato exteriùs cum effectu, nisi lex aliud disertè exprimat: nam ex reg. jur. *Odia sunt restringenda.* Quod intellige de pœna excommunicationis: nam ad nullitatem provisionis sufficit quod beneficium, vel officium datum sit, nondum dato pretio.

Dixi, *aut partis pretii*. Nam si re spirituali tradita, promissi pretii pars aliqua fuerit soluta, tunc secundùm omnes contrahuntur pœnæ. Quia tum verè spirituale traditum est pro temporali, & vice versa; nec minus completa est simonia, quàm si ab initio conventum esset de sola illa minima quantitate.

Resp. 1. Pœnæ simoniæ in beneficiis, & officiis spiritualibus sunt, 1. Excommunicatio Papæ reservata, quam ipso facto incurrunt, tum qui simoniacè eligunt, præsentant, instituunt; tum qui sic eliguntur, præsentantur, instituuntur; item mediatores & procuratores simoniacæ ordinationis, aut collationis beneficii secutæ, ut parentes, amici; & omnes qui suam operam interponunt, vel pecuniam offerunt, extravag. *Cum detestabile* & alibi.

2. Omnis simoniaca electio, præsentatio, resignatio, provisio, collatio, irrita est, nullumque jus tribuit; ita ut sic provisus teneatur ante omnem sententiam beneficium dimittere, & omnes fructus Ecclesiæ restituere, cùm nullum jus in beneficium acquirat, ibid. & ex Concil. Constantiensi supr. cit. Idque, ut dixi, quamvis simonia sit solùm conventionalis mixta.

3. Simoniacè electus, vel provisus, ut ipso facto inhabilis ad idem beneficium, nec potest illud ex Episcopi dispensatione obtinere, c. 27. *de simon.* & c. penult. *de elect.* ubi excipitur, si sit beneficium simplex, & ipso electo ignorante, nec ratum habente; simonia commissa sit; tunc enim post puram resignationem potest Episcopus dispensare. Imò ex Bulla 5. S. Pii V. simoniacus fit etiam inhabilis ad quascumque alias dignitates, & quæcumque alia beneficia obtinenda.

Nota. Has pœnas ex communi sententia incurrunt etiam, qui propria authoritate permutant beneficia; nam ii in jure dicuntur simoniaci, & verè committunt simoniam juris ecclesiastici. Item simonia realis in prælaturis regularium, ut sunt Prioris, Guardiani, Rectoris, Provincialis &c. inducit nullitatem actus, obligationem dimittendi Superioris munus, & excommunicationem Papæ reservatam: nam sunt officia Ecclesiasticam jurisdictionem habentia, idque statuitur expresse à Paulo II. extrav. *Cùm detestabile*. de simon. & constat etiam ex Bulla Martini V. supr. cit.

Resp. 2. Pœnæ simoniæ confidentiæ ex Bulla 85. Pii IV. Bulla etiam 85. Pii V. sunt. 1. Excommunicatio Papæ reservata contra utrumque contrahentem, si sint inferiores Episcopi; nam hi incurrunt solum interdictum ab ingressu Ecclesiæ. 2. Privatio beneficii per confidentiam obtenti, & quidem ante omnem sententiam, cùm ejus collatio nulla sit. 3. Inhabilitas ad idem beneficium, & ad alia acquirenda. 4. Privatio Beneficiorum, antea legitimè possessorum, & pensionum priùs obtentarum; non tamen juxta multos ante sententiam judicis declaratoriam cum justo titulo possideantur; & dicunt ita usu receptum esse. 5. Beneficia per confidentiam collata & accepta, reservata sunt Papæ: quare resignari non possunt in manus ordinariorum, nec ab iis conferri. Insuper fructus beneficiorum per confidentiam acquisitorum, & pensionum sic constitutarum reservantur Cameræ Apostolicæ. Sed hæc reservatio in Gallia non observatur.

Nota 1. Ut contrahantur hæ pœnæ, requiritur ut datum sit & acceptum beneficium; ut patet ex his verbis Bullæ Pii IV. *Omnes & singulos; qui beneficia, vel pensiones hoc intercedente vitio acceperunt*. Non tamen necesse est, ut qui beneficium accepit, promissionem suam impleverit, hoc est vel pretium promissum solverit, vel beneficium alteri resignaverit, vel pensionem solverit, aut fructus beneficii ab alio percipi permiserit. Nam hoc specialiter statutum est contra hanc simoniam, quæ gravioribus pœnis punitur, eo quòd innumeris fraudibus sit obnoxia, & magis latenter quàm quævis alia committatur, habeatque speciem successionis hæreditariæ in jure valde exosam. Imò has pœnas incurrit beneficium recipiens, qui novit intentionem confidentialem dimittendi, quamvis recipiat

sine tali intentione, uti significant hæc verba Bullæ Pii V. *Etiamsi sola dimittentis intentione receperit.*

Nota 2. Cùm Constitutiones Pii IV. & Pii V. novas pœnas non superaddant ratione confidentiæ, nisi contra illum, qui per confidentiam recipit beneficium, vel pensionem: soli recipientes privantur beneficiis & pensionibus anteà legitimè acquisitis: non autem resignantes sub pactione confidentiali, aut ad id cooperantes; qui tamen ut verè simoniaci, incurrunt excommunicationem Papalem jure antiquo latam, si confidentiaria pactio fuerit ex utrave parte completa.

Resp. 3. Pœnæ simoniæ in ordinatione sunt. 1. Excommunicatio Papæ reservata, quam ipso facto incurrit tum ordinans, tum ordinatus, extrav. *Cum detestabile*, quod multi extendunt ad primam tonsuram, quia c. 11. *de ætat. præfic.* dicitur per eam conferri ordo clericalis, & usitato loquendi modo aliquis per eam simpliciter constituitur in ordine clericorum. 2. Ordinatus suspensus est ab ordinibus, non solùm quos simoniacè suscepit, sed etiam omnibus simpliciter, ibid. Ordinans verò suspensus est per triennium à collatione omnium ordinum; ex cap. 45. *de simon.* Per Bullam verò Sixti V. *Sanctum*, suspensus est à collatione omnium ordinum, etiam tonsuræ, & ab executione omnium munerum Pontificalium, & interdictus est ab ingressu Ecclesiæ. Sed dicunt hanc Bullam non esse usu receptam in plerisque locis, præsertim in Galliis. Qui autem nec sciens, nec volens simoniacè ordinatus est, secundùm S. Thomam, quæst. 100. art. 6. ad 3. & alios, non potest sine dispensatione ordines exercere.

Resp. 4. Pœnæ simoniæ commissæ circa ingressum religionis, & possessionem sunt. 1. Excommunicatio lata contra personas singulares dantes & accipientes. 2. Suspensio ab officiis capitularibus lata in conventum, si consenserit. Utraque pœna ipso facto contrahitur, & Papæ reservatur, extravag. *Sanè*, de simon. 3. Simoniacè scienter professus, in aliud arctius monasterium, in pœnam criminis detrudi debet, capit. 25. *de simon.*

TRACTATUS DE BENEFICIIS ECCLESIASTICIS.

Hæc materia pertinet ad Virtutem religionis: nam beneficii dotatio, & officium sunt actus religionis, & pacta circa illud vetita sunt simoniaca.

Quæst. I. Quid est Beneficium Ecclesiasticum?

Resp. Est jus perpetuum authoritate Ecclesiæ constitutum percipiendi fructus ex bonis Ecclesiasticis propter officium spirituale.

Dicitur 1. *Jus perpetuum*: quia beneficium institutum est, ut semper duret, adeo ut si uni auferatur, debeat tribui alteri. Hinc Vicaria amovibilis non est propriè Beneficium.

2. *Authoritate Ecclesiæ*, hoc est, Papæ, vel Episcopi: nam ad eos solos pertinet officia spiritualia instituere, eisque proventus annectere. Hinc Capellaniæ non collativæ, sed à privatis licèt in perpetuum dotatæ pro Missarum celebratione, non sunt Beneficia.

3. *Ex bonis Ecclesiasticis*, id est Ecclesiæ ad Dei cultum donatis, ex quibus erecta sunt Beneficia, & ex quibus soli fructus cedunt beneficiariis; non autem fundus, qui semper remanet Ecclesiæ, cujus bona immobilia alienari non possunt sine justa causa, & licentia Papæ, alioqui alienatio ipso jure irrita est.

4. *Propter officium spirituale*, hoc est, ad functiones seu actiones aliquas spirituales obeundas, quales sunt recitare Horas canonicas, facere sacrum, administrare Sacramenta, prædicare verbum Dei &c. Nam beneficium propter officium institutum est, & ad aliquam functionem spiritualem obligat, ex Concil. Trid sess. 21. cap. 3. & cap. ult. de rescript. in 6. ibi: *Officium propter quod Beneficium Ecclesiasticum datur.*

Quæst. II. *Quotuplex est Beneficium?*

Resp. Dividitur 1. In Beneficium sæculare, quod Clericis sæcularibus; & in regulare, quod regularibus addictum est; & conferri debet.

2. In simplex, & duplex. Simplex est illud, quod nullam habet annexam curam animarum, jurisdictionem, præeminentiam, dignitatem, administrationem, sed so-

solum obligationem recitandi officium divinum, & Missas celebrandi; ut Capellania, simplex Canonicatus, item Præstimonium, quod est portio ex ecclesiasticis proventibus detracta, quæ adolescentibus studiorum causa confertur in titulum perpetuum, habetque annexum officium spirituale. Duplex est illud, quod annexam habet curam animarum, vel jurisdictionem in foro externo, vel præeminentiam, vel administrationem Ecclesiasticam, ut Episcopatus, Parochiale Beneficium, Abbatia, Præpositura, Cantoria &c.

3. In manuale, quod potest ad collatoris nutum auferri, ideòque deficit à proprietate Beneficii defectu perpetuitatis; & in non manuale, quod adimi nequit, nisi ob crimen, vel irregularitatem.

4. In collativum, quod confertur per voluntatem absolutam ac liberam Prælati; in patronatum, quod confertur à Prælato ad præsentationem vel nominationem factam per patronum; & electivum, quod per suffragia electorum, accedente postea confirmatione, confertur.

5. In titulare, quod scilicet ad vitam, & cum plenitudine juris confertur, & in commendatum, quod solius administrationis, aut custodiæ causa datur. Quod si detur in vitam commendatarii, tunc omnia ferè jura eis competunt, quæ titularibus. Unde commenda perpetua æquivalet Beneficio in titulum dato.

6. In incompatibilia, & compatibilia. Incompatibilia sunt ea, quæ annexam habent curam animarum, vel quæ personalem residentiam postulant, ut sunt duo Episcopatus, duo curata Beneficia, duæ dignitates &c. vel quæ in eadem Ecclesia instituta sunt ad eumdem finem, habentque idem onus ac officium eodem tempore persolvendum; qualia sunt duo Beneficia uniformia sub eodem tecto, ut duo Canonicatus in eadem Ecclesia. Compatibilia verò sunt ea, quæ personalem residentiam non exigunt, nec idem onus ac officium eodem tempore persolvendum.

Quæst. III. *Quot modis acquiruntur Beneficia?*

Resp. Prima regula juris in 6. sic habet: *Beneficium Ecclesiasticum non potest licitè* (subintellige etiam, nec validè) *sine institutione canonica obtineri*. Institutionis autem canonicæ diversi sunt modi, nempe sex, quibus beneficia acquiruntur, nimirum. 1. Collatione libera. 2. Præsentatione, & subsequa institutione. 3. Electione, & subsequa confirmatione. 4. Postulatione, & subsequa admissione. 5. Resignatione acceptata in favorem. 6. Permutatione approbata. Sex illis modis addi potest interdùm sola electione jus habentium absque alia confirmatione; & tunc dicuntur Beneficia, electiva collativa, alia autem confirmativa.

Observanda est hìc regula Cancellariæ de triennali possessore, quæ sic habet. *Voluit & ordinavit idem Dominus noster, ut si quis quæcumque Beneficia ecclesiastica, qualiacumque sint, absque simoniaco ingressu, ex Apostolica, aut ordinaria collatione, aut electione, per triennium pacificè possederit, si se non intruserit, super hujusmodi Beneficiis molestari nequeat; necnon impetrationes de Beneficiis sic possessis factas, irritas, & inanes censeri decrevit.* Valet autem in utroque foro ex *Clement. de sequest.* quia Papa supplet id, quod deest ex justo titulo, censeturque illud interea conferre. Sed ad hoc requiritur titulus saltem coloratus, & capacitas possessoris, alioqui haberetur pro intruso. Quod si provisus habuerit impedimentum sibi cognitum, cum ei collatum est Beneficium, v. g. defectum ætatis, censuram &c. tum non ei prodest istius regulæ præsidium, etsi titulum coloratum habuerit, quia non possedit bona fide.

§. I.

De Libera Collatione.

1. Collatio libera est concessio juris realis in Beneficio, procedens ex mero arbitrio conferentis. Dicitur libera, ut distinguatur ab institutione & confirmatione, quæ sunt quidem collationes, seu concessiones juris, sed non liberæ: nam tenetur Prælatus præsentatum à patrono, & electum suffragiis electorum instituere, nisi obstet indignitas præsentati, vel electi, quæ probetur juridicè.

2. Jure communi Episcopus habet potestatem conferendi Beneficia in Diœcesi sua vacantia, cùm in ea sit princeps & moderator sacrorum. Hanc habere possunt etiam alii inferiores, ut Capitulum, Abbates. Si Collator Beneficii illud conferre neglexerit intra sex menses à die, quo notitiam vacationis habuit, vel si intra illud tempus indigno contulerit, collatio jure devolutionis pertinet ad proximum supe-

superiorem, & sic gradatim ad Papam, à quo non regreditur ad Ordinarios.

3. Licèt debeat conferri Beneficium sine pacto, vel conditione, Episcopus tamen potest exigere conditiones, quæ ex natura rei insunt: cum enim exigantur tacitè, possunt quoque exigi expressè.

§. II.

De Præsentatione, & jure Patronatus.

Præsentatio est exhibitio personæ cujusdam ad Beneficium, legitimè facta per patronum superiori, ad quem pertinet institutio, quæ est concessio juris realis in Beneficio facta ad Præsentationem patroni. Præsentatio verò potest fieri etiam per laicos, si jus patronatus habeant: nam præsentatio non dat jus in re, sed solum ex dispositione canonum dat jus ad rem, ita ut præsentatus institui debeat à prælato, nisi probetur indignus.

Jus Patronatus est potestas præsentandi Clericum ad Beneficium vacans. Dico, *vacans*. Nam si non vacet, irrita est præsentatio, eo quod sit contra bonos mores, utpote præbens desiderandæ mortis occasionem. Et ob hanc causam prohibita est promissio Beneficii antequam vacet, cap. 2. *de concess. præbend.* ex Concilio generali Lateranensi III. Quod si fiat, nulla est promissio, sicut provisio inde obtenta, ex reg. 22. Cancell.

Pluribus modis hoc jus acquiritur. 1. Fundatione, hoc est donatione soli seu areæ ad superædificandam Ecclesiam. 2. Ipsa Ecclesiæ ædificatione. 3. Dotatione Ecclesiæ, assignatis sufficientibus reditibus. Unde possunt esse plures ejusdem Ecclesiæ patroni. 4. Præscriptione, scilicet multiplicatis præsentationibus per tempus immemoriale. 5. Concessione Papæ.

Jus Patronatus dividitur in Ecclesiasticum, quod alicui competit ratione beneficii à se possessi, aut ex eo quod de bonis ecclesiasticis Beneficium fundarit, vel dotarit: & in Laicum, quod alicui competit ex eo quod ipse vel aliquis è suis prædecessoribus Ecclesiam fundavit, vel extruxit, vel dotavit.

Patrono Laico conceduntur ad præsentationem quatuor menses à notitia vacationis Beneficii, sex verò Ecclesiastico. Si intra id tempus patronus non præsentaverit, tum potest Episcopus Beneficium, cui voluerit, conferre, cap. 3. *de jure Patron.* Quod si duo pluresve patroni diversas personas nominent & sint æqualia horum suffragia, potest superior quam illarum maluerit præferre, sed tenetur semper conscientia digniorem præferre. Si verò plures patroni in unum consentiant, aliis dissentientibus, præfertur sententia majoris partis, cap. 3. *de Jure Patron.* Quod si absque scandalo fieri nequit, Episcopus pro suo arbitrio alium, etiam à nullo præsentatum substituere potest, ibidem. Item si patronus laicus duos successivè præsentet ante institutionem, tunc potest Episcopus alterutrum pro arbitrio instituere, sed debet digniorem. Secùs, de patrono ecclesiastico: nam prior ab ipso præsentatus debet institui, cap. 24. *de Jure Patron.* si fuerit dignus; aliàs neuter, quia jure pro hac vice excidit. Ratio disparitatis est, quia patronus ecclesiasticus præsumitur nosse digniorem, quem proinde statim nominare debet, ideoque variare non debet, quod permittitur laico, qui præsumitur non satis nosse digniorem, ideòque plures cumulativè præsentare potest.

(✠) *Nota*. Circa præsentationem à Patrono Ecclesiastico faciendam ad Parochiales Ecclesias, SS. D. N. BENEDICTUS XIV. Constitutione, quæ incipit, *Redditæ nobis*, qua tria ab Archiepiscopo Florentino proposita dubia resolvuntur, statuit. Primò, Patronum Ecclesiasticum ad Beneficium curatum præsentare debere eum, qui magis idoneus, magisque dignus est inter approbatos ab Examinatoribus. Secundò, si inter examinatos nullus sit, qui de judicio queratur, debere Episcopum præsentato beneficium conferre, nec in Patroni judicium inquirere; si verò aliquis ex concurrentibus judicio illi minime acquiescat, posse Episcopum antequam institutionem concedat, in Patroni judicium inquirere. Tertiò, Si is, qui se digniorem existimat, & posthabitus est, appellationem interponat, admittendam esse tantùm in devolutivo, at non retardare possessionem præsentati, si judicium Episcopi cum Patroni judicio conveniat; si verò in ferendo judicio de magis digno, sententia Episcopi, & Patroni Ecclesiastici minime concordant, tum si qui ex approbatis ab Examinatoribus, & tanquam magis dignus præelectus est à Patrono, putet se gravatum esse ab Episcopo, neque ejus judicio acquiescere vult, & ideo provocat, ejus appellationem ad suspensionis effectum operari debere, & Ecclesiam Pa-

Parochialem sub OEconomo remanere, donec lis finiatur.)

Patronus non potest seipsum præsentare, cap. 25. *de Jure Patronat.* sed potest filium suum, si idoneus sit. Episcopus tamen potest patrono Beneficium motu proprio conferre. Si patronus laicus præsentet indignum, jubetur alium dignum præsentare: si Ecclesiasticus, privatur hac vice jure præsentandi.

§. III.

De Electione, Postulatione, & Confirmatione.

Electio est designatio personæ capacis ad prælaturam, vel beneficium vacans, facta per suffragia. Per eam acquiritur jus ad Beneficium: nam jus in beneficio, sola confirmatione obtinetur; quare si quis absque confirmatione immisceat se administrationi Beneficii, censetur intrusus, & amittit jus, quod erat per electionem consecutus, c. 5. *de elect. in 6.*

Electio ex Concilio generali Lateranensi IV. cap. 24. triplici modo fieri potest, vel per scrutinium, cum quilibet eligentium suffragium suum secretò tradit; vel per compromissum, cum eligendi potestas in unum, vel plures communi eligentium consensu transfertur; vel per inspirationem, cum eligentes subito quodam motu in unum communiter consentiunt.

Ut electio valeat, hæc requiruntur. 1. Ut omnes eligentes sint saltem Subdiaconi, si agatur de electione virorum: nam ex Clement. 2. *de ætat.* & Concil. Trident. sess. 24. cap. 4. nemo ferendi suffragium jus habet, nisi sit saltem Subdiaconus. 2. Ut vocentur omnes, qui eligendi jus habent. Non obstat tamen, si aliquis de capitulo vocatus venire noluerit, vel nequiverit, c. 28. *de elect.* 3. Ut eligatur is, in quem omnes, vel major, vel sanior Capituli pars consensit, ex Concilio Lateranensi IV. cap. 24. Pars autem sanior hìc intelligitur, quæ in electione omnes regulas canonum servat: minùs sana, quæ non servat.

Postulatio est facta ab electoribus superiori obsecratio, ut ad vacans Beneficium vel dignitatem admittere velit aliquem, qui eligi non poterat ob impedimentum canonicum, quod non est vitium corporis, aut animæ.

Confirmatio est concessio juris in Beneficio facta à superiore ei, qui electus, vel postulatus est. Unde non differt ab institutione, nisi quòd hæc connotet præsentatum, illa verò electum, vel postulatum. Porrò electus debet, seclusо impedimento, intra tres menses à notitia electionis acceptatæ petere confirmationem: alioqui electio est irrita, cap. 6. *de elect. in 6.*

§. IV.

De Resignatione.

Resignatio est spontanea dimissio sui Beneficii facta coram legitimo superiore eam acceptante, scilicet Papa vel Episcopo. Duplex est, altera simplex, seu sine ulla apposita conditione, & hæc fieri potest coram eo, cujus est conferre Beneficium, & instituere; altera conditionalis, quæ fit cum aliqua conditione, & hæc iterùm duplex est: nam si fiat ea conditione, ut Beneficium alteri designato conferatur, dicitur resignatio in favorem: si fiat ea lege, ut resignans à resignatario aliud Beneficium accipiat, est permutatio. Sed operæ pretium est scire quæ requirantur, ut resignatio sit valida, & licita. Quare

Dico 1. Ut resignatio in favorem, vel sub onere pensionis sit valida, requiritur. Ut Beneficium sit Resignantis; nam Resignatio est sui juris cessio. Quod si Resignans commiserit delictum, ob quod certò privabitur Beneficio, modò non teneatur illud dimittere ante sententiam judicis, Resignatio ante illam facta valebit, sed potest irritari. 2. Ut sit spontanea, hoc est, nec metu injusto, nec vi, nec dolo extorta; alioqui est nulla, vel certè annullanda, c. 4. *de iis quæ vi, metusve causa fiunt*, & cap. 5. *de renunt.* & *Clement.* 1. *de Pœnis.* 3. Ut in manus Papæ fiat, nam in jure prohibetur Resignatio in favorem, can. *Plerique.* 8. quæst. 1. & omnis pactio in Beneficiis jure communi prohibetur, ne scilicet jus hæreditariæ successionis in Ecclesiam introducatur, ne sit locus acceptioni personarum, & ne libertas conferendi collatoribus adimatur. 4. Requiritur consensus patroni laici, si Beneficium fuerit patronatum. 5. Debet acceptari à Papa, alioqui resignans non perdit jus suum, cap. ult. *de renunt.* 6. Debet conferri Beneficium ei, in cujus favorem resignatum est, non alteri, nec aliter: alioqui provisio non valebit, quia fieret sine Beneficii vacatione; non

enim tunc vacat per resignationem, cum hæc habeat hanc conditionem, sine qua possessor non intendit resignare. 7. Debet acceptari ab eo, in cujus favorem resignatur: alioqui resignans non amittit jus suum, cùm non resignet nisi sub hac conditione. Porro resignans etiam post acceptationem superioris manet sui Beneficii possessor, donec resignatarius possessionem acceperit. 8. Si resignans sit infirmus, debet supervivere viginti dies post resignationem: aliàs censebitur Beneficium vacare per obitum, non per resignationem, ac proinde omnis collatio vi illius facta irrita est. Ita Regula Cancellariæ de infirmis. 9. Resignatio facta in Curia Romana debet, intra sex menses à die supplicationis oblatæ computandos, publicari in loco Beneficii. Si autem fiat causa permutationis extra Curiam, debet publicari intra mensem: alioqui si resignans moriatur antequam resignatarius ceperit possessionem, Beneficium censebitur vacare per obitum, & collatio facta resolvetur. Ita Regula Cancellariæ. In Gallia tempus sex mensium, aut unius mensis computatur à die admissæ Resignationis; & hoc tempus potest à Papa prorogari ad partis petitionem.

Dico 2. Ut Resignatio etiam simplex sit licita, debet fieri ex justa causa bonum Ecclesiæ, vel spiritualem resignantis utilitatem spectante. Nam Clerici præsertim beneficiarii ratione sui status debent gloriæ Dei, & utilitati Ecclesiæ inservire; & proinde non eis licet sine causa justa deponere curas spectantes ad Beneficia, quæ susceperunt. Unde S. Pius V. Constit. 58. prohibet Episcopis & aliis, ne admittant Resignationes, nisi eorum, *qui aut senio confecti, aut valetudinarii, aut corpore impediti, vel vitiati, aut crimini obnoxii, censuris ecclesiasticis irretiti, aut nequeunt, aut non debent Ecclesiæ vel Beneficio inservire; seu qui unum aliud vel plura Beneficia obtinuerit, vel quos ad aliud contigerit promoveri.* Hìc addere juvat vulgarem versum resignandi causas complectentem.

Debilis, ignarus, malè conscius, irregularis,
Quem mala plebs odit, dans scandala, cedere possit.

Dico 3. Ut Resignatio in favorem sit licita debet insuper fieri ob utilitatem Ecclesiæ; quia scilicet alter judicatur aptior. Nam si Resignatio vel permutatio fiat ob consanguinitatem, vel ex alio affectu carnali, est illicita; si verò fiat pro aliquo commodo temporali utriusque vel alterius, est simoniaca.

Porrò jure communi non licet in periculo mortis resignare Beneficium sub conditione tacita regressus si convalescat æger, ex Concil. Trident. sess. 25. c. 7. ibi: *Cum in Beneficiis ecclesiasticis ea, quæ hæreditariæ successionis imaginem referunt, sacris constitutionibus sint odiosa, & Patrum decretis contraria, nemini in posterum accessus, aut regressus, etiam de consensu, ad Beneficium ecclesiasticum cujuscumque qualitatis concedatur.* Et ex Bulla 134. Pii V. In Gallia tamen ei qui in morbo gravi constitutus resignaverit coram Ordinario, permittitur regressus recuperata valetudine.

Dico 4. Ut Resignatio, vel permutatio cum reservatione pensionis sit licita, præter consensum Papæ & resignatarii, requiritur causa justa, quæ est indigentia resignantis. Nam non est alia justa causa dispensandi à lege generali hanc reservationem vetante ob rationem allatam à Congregatione Cardinalium ad reformationem Ecclesiæ deputatorum à Paulo II. scilicet, quia *reditus sunt annexi Beneficio ut corpus animæ, ideoque natura sua pertineant ad eum qui Beneficium habet, ut possit ex eis vivere honestè pro suo ordine: simulque queat sustinere impensas pro divino cultu, & templi sacrarumque ædium reparatione, ut quod reliquum est, impendat in pios usus. Hæc est enim natura horum redituum.* Et verò ipsa Resignatio Beneficii non est causa justa pensionis exigendæ, cùm jus percipiendi fructus fundetur in officio, quod resignans dimittit, & transfert in alium. Ratione autem officii præteriti nil potest exigere, cùm propter illud jam reditus perceperit.

(✠) *Nota*. Vide Constitut. BENEDICTI XIV. incipien. *In Sublimi Beati Petri Cathedra &c.* editam 4. Kal. Septembr. 1742. tom. 1. p. 71. in qua Resignationes Beneficiorum cum reservatione pensionis, & pacto eam cassandi per anticipatas, vel anticipandas solutiones, damnantur, & annullantur; adjecta pœna privationis beneficii, inabilitationis ad alia assequenda, & restitutionis pecuniæ pro cassatione pensionis perceptæ, & irritantur cassationes, & extinctiones pensionum intra sex menses à capta possessione beneficii, ac etiam cessiones commodi exigendi pensiones factæ intra sex menses à capta possessione.)

§. V.

De permutatione.

Permutatio hìc eſt à beneficiatis facta Beneficii ſui in manibus Ordinarii mutua reſignatio ea lege, quod alterius Beneficium alteri conferatur, & viciſſim. Si permutanda Beneficia in diverſis Dioeceſibus ſita ſint, requiritur authoritas utriuſque Epiſcopi. Si autem permutatio fiat cum adjectione oneris, vel penſionis, requiritur authoritas Papæ; quia Beneficia conferri debent ſine diminutione, & onere, quod iis jure non ineſt. Quod ſi beneficia ſint inæqualia quoad dignitatem, vel juriſdictionem, eſt ſimonia juris divini hanc inæqualitatem compenſare per aliquid temporale: quia hæc dignitas & juriſdictio eſt quid ſpirituale, & res ſpiritualis æſtimaretur & compenſaretur re temporali. Si verò ſint inæqualia quoad fructus, Papa poteſt ad inæqualitatem compenſandam imponere penſionem Beneficio pinguiori, tanquam conditionem, ut alter indemnis ſervetur.

Ad permutationem eadem requiruntur, quæ ſuprà de reſignatione dicta ſunt. Quare beneficia nequeunt aliis quam permutantibus conferri: alioqui invalida erit eorum collatio, quia permutantes non intendunt reſignare mutuò Beneficia, niſi ut ſibi conferantur. Quòd ſi permutatione facta, beneficium deprehendatur ſubjectum liti; qui illud reſignavit, debet litem proſequi: ſi evictum fuerit, alter redibit ad ſuum ſine nova proviſione, & ſine nova in poſſeſſionem immiſſione, ex cap. 20. *de præbend. in 6.*

Ut permutatio licitè fiat, requiritur juſta cauſa, ſcilicet utilitas Eccleſiæ, ſeu major Dei cultus, & majus animarum bonum, vel utilitas ſpiritualis permutantium, quatenus hic in illo Beneficio & alter in alio meliùs poteſt Deò ſervire, ex c. 5. *de rerum permut.* Ita S. Thomas, in 4. diſt. 25. quæſt. 3. art. 3. ad 8. ibi: *In permutatione eſt ſimonia, ſi pro aliquo terreno commodo utriuſque, vel alterius, talis commutatio fiat. Si autem pro aliquo ſpirituali, utpote quia hic in illo loco meliùs poſſit Deo ſervire, non eſt ſimonia.*

Quæſt. IV. *Quænam conditiones ſeu dotes requiruntur, ut quis ſit capax Beneficii poſſidendi?*

Reſp. Ex communi ſententia, ſunt ſequentes. 1. Thorus legitimus: nam illegitimè nati, ſive naturales, ſive ſpurii, ſunt incapaces Beneficii ob irregularitatem, à qua ſolus Papa diſpenſare poteſt ad omnes ordines & omnia Beneficia: Epiſcopus verò non niſi ad tonſuram, minores ordines, & Beneficium ſimplex, cap. 1. *de filiis presbyt.* in 6. & cap. 20. *de electione.*

2. Clericatus ſeu prima tonſura, ſine qua irrita eſt cujuſvis Beneficii collatio, ex cap. 6. *de tranſact.* & cap. 2. *de inſtitut.* Ratio eſt, quia Beneficium fundatur in officio ſpirituali, & propter illud confertur; cujus quidem officii incapax eſt laicus. Si Beneficium ex ſua inſtitutione vel lege aut conſuetudine requirat certum ordinem ſacrum, carens illo ordine eſt ad illud inhabilis, cap. 22. *de elect.* ex conſuetudine tamen ſatis eſt, ſi intra annum ſuſcipiatur is ordo: ſed non debet ultra differri: *ex Clement.* 2. *de ætat. de elect.* & Conc. Trident. ſeſſ. 22. cap. 4.

3. Ætas idonea, cap. 7. *de elect.* alioqui collatio eſt nulla. Hæc autem varia requiritur pro varietate Beneficiorum. Ad Epiſcopatum requiruntur triginta anni completi, ex cap. citato. In Gallia ſufficit inchoatus annus 27. ex Concordat. Ad Abbatias, dignitates, & parochialia Beneficia annus 25. inchoatus exigitur, ibid. & à Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 12. Tamen ad dignitates non habentes annexam curam animarum ſufficit annus 22. completus, ex Concil. Trident. ibid. Ad beneficia ſimplicia, ut ſunt Capellaniæ, annus 14. inchoatus requiritur à Concil. Tridentin. ſeſſ. 23. cap. 6. Ad Canonicatum Eccleſiæ Cathedralis jure novo requiritur annus 21. quia annexum habet ſubdiaconatum. Ex conſuetudine tamen datur habenti tantùm annos 14.

4. Cælibatus, ita ut ſi clericus minorum ordinum ineat matrimonium, ipſo jure amittat Beneficium, ſi quod habet. Ita communiter ex cap. 1. 3. 5. & 8. *de cleric. conjug.* Et conjugatus ad Beneficia admitti non debet, *niſi forte caſtitatem voveret perpetuam, & qui unicam & virginem habuiſſet uxorem*, ut dicitur capite 2. *de cleric. conjug.*

5. Immunitas à cenſura & irregularitate etiam occulta, ita ut nulla ſit non ſolùm collatio Beneficii facta excommunicato, ſuſpenſo, vel irregulari, ſed etiam ejuſdem electio, præſentatio, & reſignatio in ejus favorem, ex c. 7. *de cleric. excommun.* c. 8. *de ætat.* & cap. ult. *de cleric. pugnant.* & cap. 18. *de ſentent. excomm. in 6.*

6. Mo-

6. Morum probitas, cap. 7. *de elect.* & Conc. Trident. sess. 33. cap. 1. Et ratio ipsa dictat Dei & Ecclesiæ ministros maximè debere esse virtutibus ornatos, cùm alios exemplis, monitis & precibus debeant in pietate promovere. Improbo tamen facta collatio non est ipso jure irrita, sed irritanda, nisi crimen annexam habeat censuram, vel irregularitatem, cap. 11. *de excess. prælat.*

7. Scientia, ea scilicet, quæ ad omnia munia Beneficio annexa rectè obeunda requiritur, cap. 7. *de elect.* ex Concil. general. Lateran. III. & ex Conc. Trid. Et per se patet, cum propter illa rectè persolvenda institutum & datum sit Beneficium.

8. Corporis aptitudo, ea nempè quæ ad officium decenter præstandum necessaria est. Hinc cœcus, mutus, sunt incapaces Beneficii, cum horas recitare nequeant. Cœcitas tamen superveniens non privat Beneficio priùs acquisito.

9. Vocatio divina, ex Hebr. 5. Nam ad Deum pertinet ministros suos eligere per vocationem; alioquin quis se exponit periculo damnationis æternæ: Cum hic status gravissimis multisque obligationibus sit obnoxius.

10. Intentio perseverandi in statu ecclesiastico, & suscipiendi ordinem muneri suo necessarium, nisi occurrat postea justa causa, quæ alium statum suadet. Nam ecclesiastica Beneficia instituta sunt pro iis dumtaxat, qui statuerint se ministerio Ecclesiæ mancipare: & Ecclesiam in re gravi decipiunt, qui sine prædicta intentione Beneficia suscipiunt. Quare qui Beneficium accipit animo ejus fructibus fruendi donec uxorem convenientem invenerit, vel studia absolverit, vel aliis resignandi, secundùm communem sententiam, teste Lessio, peccat mortaliter. Quia Ecclesiam decipit in re gravi; Beneficia quippe instituta sunt pro iis solis, qui divino servitio se penitus dicarunt. *Nec est absolvendus donec animum mutet, aut Beneficium dimittat*, ait Toletus. Multi tamen docent, hunc non teneri ad restituendos fructus perceptos, si muneri suo satisfecerit; quia jus id nusquam statuerit, nisi de beneficio parochiali suscepto sine animo recipiendi sacerdotium intra annum; & aliunde eos percepit cum justo titulo, & persoluto officio, propter quod dantur.

Adeptus autem Beneficium curatum debet intra annum sacerdotium suscipere: alioquin nisi justa causa impeditus fuerit, Beneficio illo privatur ipso facto, cap. 35. *de elect.* in 6. Qui verò acceptat parochiam sine animo recipiendi sacerdotium intra annum, peccat mortaliter, & tenetur restituere fructus etiam ante omnem sententiam, nisi mutata voluntate illud recipiat, *ibid.* quia Ecclesia Beneficium curatum confert cum tali onere, & sub tali conditione. Item qui Beneficium simplex requirens ordinem sacrum admittit sine animo certo illum recipiendi, peccat mortaliter; quia quisque tenetur de jure naturali velle esse idoneus ad munus, quod suscipit, & reipsa se idoneum ad illud ritè & cum onere annexo exercendum præbere.

Præterea Dei gloria, animarum salus, & propria perfectio procuranda debet esse solum motivum suscipiendi Beneficii ob hunc finem instituti, semota omni cupiditate prava divitiarum, honorum, ac commodorum temporalium.

(✠) *Nota*. Iis, quæ ab Auth. exposita sunt, duo accedunt, quæ sunt à SS. D. N. definita, scilicet.

Beneficia curata, aut residentialia conferri non posse Presbyteris, aut Clericis Congregationis Missionis. Constitut. quæ incipit, *Quo magis uberes &c.* die 18. Decembris 1742. Et Beneficia Ecclesiastica sæcularia conferri non posse Canonicis Regularibus Lateranensibus, aut Sanctissimi Salvatoris, absque indulto Apostolico, Constit. cujus initium est, *Quod inscrutabile &c.* die 9. Julii 1743.)

Quæst. V. *An licet habere plura Beneficia?*

Resp. Non licet sub mortali accipere ac retinere plura Beneficia etiam simplicia, & cum dispensatione Papæ, quando unum sufficit ad honestam sustentationem; nisi aliud postulet Ecclesiæ necessitas, vel utilitas, vel alia justa causa in utilitatem Ecclesiæ redundans. *Ita Sanctus Thomas, Quodlib. 8. Toletus, Bellarminus, in admonitione ad suum Nepot. Azor, Reginaldus, Layman, Lessius, dicens esse ferè communem Theologorum sententiam. Imò videtur nunc communis.*

Prob. Quia 1. Papa non est dominus Beneficiorum à Conc. gener. Later. III. c. 13. & 14. Lateran. IV. cap. 29. & Nicæn. II. cap. 15. & à Conc. Trident. sess. 24. c. 17. ubi statuitur, *ut unum tantùm Beneficium ecclesiasticum singulis conferatur. Quod quidem si ad vitam ejus cui confertur honestæ*

sustene-

sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, etiam conferri. At usus dispensationis sine justa causa datæ est illicitus, ut dixi in tractat. de Legibus. 2. Hæc pluralitas, nisi necessitas vel utilitas Ecclesiæ interveniat, est vetita jure divino naturali, ideòque prorsus indispensabilis. Nam seclusa tali causa, pluralitas illa est intrinsecè mala, cum contineat multas inordinationes, (ut docet Sanctus Thomas sup.) Nimirum 1. Minuitur cultus divinus: Deus enim magis per plures ministros; quam per unum colitur. 2. Ecclesiam destituit suis operariis: nam unus nequit in pluribus locis residere, nec plurium ministeria obire. 3. Fundatores frustrantur sua pia intentione: nam Beneficiorum fundatio eò tendit ut plures ministri Ecclesiæ constituantur. 4. Nisi Ecclesiæ necessitas, vel utilitas aliud postulet, iniquum est ut unus stipendia pluribus Ecclesiæ ministris destinata accipiat. 5. Subsidio privantur alii pauperes clerici, & forsan magis idonei & Ecclesiæ utiliores futuri. 6. Inde profluunt scandalorum occasiones, & suppeditatur avaritiæ, luxus & ambitionis materia. Quare Concil. general. Lateranens. III. ait, cap. 14. pluralitatem Beneficiorum *certum continere periculum animarum*; & Conc. Trident. cap. cit. addit, hac pluralitate præverti ordinem Ecclesiasticum. Porrò Beneficiorum pluralitas non est intrinsecè mala, nisi in circumstantiis, ubi non adest necessitas vel utilitas Ecclesiæ.

Dixi, *nisi id postulet &c. Nam*, ut ait Toletus, *plura Beneficia habere est de eorum numero quæ mala sunt; tamen possunt bona fieri, si aliquibus bonis circumstantiis copulentur*. Addit quòd perinde sit habere unum Beneficium cum una commenda perpetua seu ad vitam, vel plures commendas, ac habere plura Beneficia in titulum. Nam commenda perpetua æquiparatur Beneficio in emolumento & onere, & Concil. Trident. sess. 24. cap. 17. expressè declarat quòd non licet plura Beneficia etiam commendata habere.

Obj. Si pluralitas Beneficiorum esset intrinsecè mala, nunquam licita esset. *Resp.* Ita est, si esset intrinsecè mala in omnibus circumstantiis. Sed non est ex se mala nisi in circumstantiis, ubi non adest necessitas vel utilitas Ecclesiæ.

Quæst. VI. *An est culpa mortalis Beneficium conferre indigno vel minùs digno?*

Nota. Indignus dicitur, qui ad officium debitè præstandum est ineptus ratione pravæ vitæ, vel ignorantiæ, vel morbi, aut similis impedimenti: vel dubitatur non futurus utilis Ecclesiæ, nec satisfacturus officio: Hinc qui versatur in habitu alicujus peccati mortalis, est indignus: *quia per quodlibet peccatum mortale aliquis redditur indignus ad quodlibet spirituale exequendum*; ait S. Thomas, quodlib. 8. quæst. 4. art. 6. Dignior censetur non absolutè qui doctior est, vel sanctior, sed qui omnibus spectatis putatur meliùs officio satisfacturus, & futurus utilior Ecclesiæ, ac bono animarum in illo Beneficio, S. Thomas 2. 2. quæst. 63. art. 3.

Resp. 1. Mortale est quodvis Beneficium, etiam simplex, conferre indigno, eumve præsentare, eligere &c. dum haberi potest dignus. Ita omnes. Prob. 1. Ex Concil. gener. Later. IV. cap. *Grave*, de Præbend. *Præcipimus, ut prætermissis indignis, idoneos assumant, qui Deo & Ecclesiis velint & valeant gratum impendere famulatum*. Qui contra fecerit, jubetur suspendi à conferendis Beneficiis. Et Concil. Trident. sess. 7. cap. 3. *Inferiora Beneficia Ecclesiastica, præsertim curam animarum habentia, personis dignis & habilibus &c. conferantur. Aliter autem facta collatio, sive provisio omnino irritetur*. 2. Quia cum Beneficium sit institutum propter officium in Dei gloriam & Ecclesiæ utilitatem præstandum, recta ratio dictat non posse conferri ei, qui dotibus ad omnes ejus functiones dignè obeundas requisitis caret, vel non putatur prudenter illi officio satisfacturus. 3. Talis promotio cedit in grave damnum injustum Ecclesiæ: quod proinde secundùm omnes compensari debet ab ipso indigno, qui procuravit sibi & accepit Beneficium, & post hunc ab eo qui providit, deinde à cooperatoribus: nam Ecclesiæ ex justitia debetur minister dignus.

Hinc collator, elector, vel patronus debet positivè scire eum, cui Beneficium datur, esse dignum; nec sufficit, si nesciat esse dignum. Quia ex officio tenetur eligere vel præsentare dignum, ideòque nosse eum, quem præsentat vel eligit, talem esse. Unde tenetur diligenter inquirere num sit idoneus: alioqui se exponit periculo præsentandi vel eligendi indignum, & proinde peccandi mortaliter.

Nota. Juxta omnes, teste Delugo, eligere indignum seu ineptum ad officia sæcu-

laria,

laria, est semper mortale, tum contra charitatem, cùm ex electione indigni multa mala in republica multis oriantur. Tum contra justitiam; nam reipublicæ rector tenetur ex officio reipublicæ mala præcavere & avertere, & proinde multo magis non ponere illorum causam, & occasionem: alioqui tenetur ad restitutionem. Quod verum est etiam de aliis, qui potestatem à principe accipiunt eligendi vel vendendi illa officia: nam non accipiunt potestatem eligendi, nisi eo modo, quo princeps eligere debet.

Resp. 2. Ad Beneficium annexam habens curam animarum, vel jurisdictionem, vel functionem magni momenti, ut concionandi, docendi &c. Item ad superioritatem religiosorum, eligere, postulare, proponere, aut præsentare dignum omisso digniore, ex communi sententia est mortale. *Prob.* 1. Ex Concil. Later. III. cap. 17. ubi præcipit, *ut ille præficiatur Ecclesiæ, qui majoribus juvatur meritis*, & ex Concil. Tridentin. sess. 24. cap. 1. ubi declarat, *omnes & singulos, qui ad promotionem præficiendorum quodcumque jus habent, aut alioquin operam suam præstant . . . . mortaliter peccare, nisi quos digniores & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, eorum exigentibus meritis, præfici diligenter curaverint.* Et quamvis ibi loquatur de Episcopatibus, tamen idem sentire de Parœciis patet, ex cap. 18. ubi præcepit, ut Parœciæ dentur dignioribus, & dicit patronum teneri digniorem ad eas præsentare. Unde S. Pius V. constit. 33. ait: *Ut non solùm dignis, sed etiam magis idoneis repertis juxta Concil. Trident. decretum parochiales Ecclesiæ conferantur, volumus & eadem authoritate decernimus.* Et Innocentius XI. damnavit hanc propositionem. *Cùm dixit Concil. Trident. eos alienis communicantes peccare mortaliter, qui nisi quos digniores, vel Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint ad Ecclesias promovent; Concilium vel 1. videtur per hoc digniores, non aliud significare velle nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo; vel 2. locutione minùs propria ponit digniores, ut excludat indignos, non verò dignos; vel tandem loquitur 3. quando fit concursus.* 2. Ex S. August. epist. 29. *Nec sanè putandum est leve esse peccatum in personarum acceptione ... quis enim ferat eligi divitem ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore, atque sanctiore?* 3. Quia electores, patroni, collatores tenentur graviter ex officio & fide debita Ecclesiæ distribuere officia & beneficia, sicut bonum Ecclesiæ & animarum, ad quod instituta sunt, exigit; & utilitatem Ecclesiæ ac cultum divinum, quantùm possunt, pro munere suo promovere. Quod non præstant eligendo minus dignos: nam notabili fructu per digniores præstando, Ecclesias defraudant, imò causam dant gravi detrimento spirituali, quod semper sequitur ex prælatione minus digni, & quod impediretur à digniore. 4. Quia est peccatum acceptionis personarum in re gravi, de quo Jac. 2. *Si personas accipitis, peccatum operamini.* Nam hoc peccatum consistit in eo quod in jure dicendo, aut bonorum communium distributione, id quod debitum est uni propter aliquam causam, v. gr. æquitatem, virtutem, meritum, doctrinam &c. datur alteri intuitu alicujus causæ, v. gr. amicitiæ, consanguinitatis, munerum &c. ob quam non debetur. Sive acceptio personarum est peccatum, quo in distributione aliquorum bonorum & onerum, non causæ ad rem pertinentis, sed personæ aliarumve causarum ad rem non pertinentium ratio habetur. Unde tunc violatur justitia distributiva in re gravi, cum in distributione Beneficiorum non attendatur qualitas spectans ad causam, ob quam dari debent: quæ causa est dare Ecclesiæ optimos ministros. Hinc Vasquez ait, nullum dubitare esse mortale eligere minus dignum in Beneficio annexam habente curam animarum.

Ob easdem rationes, ex communi sententia, officia sæcularia magni momenti conferri debent sub mortali magis idoneis: nam id exigit bonum commune; & si omittantur digniores, magnum detrimentum patitur respublica.

Resp. 3. Electores, patroni, collatores tenentur graviter curare, ut dignioribus Beneficia etiam simplicia conferant. *Est communis sententia.* Prob. 1. Ex cap. unic. *Ut Eccles. benefic.* ubi Innocentius III. de Beneficio non curato loquens ait: *Non ex affectu carnali, sed discreto judicio debuisti ecclesiasticum officium & Beneficium in persona magis idonea dispensare.* 2. Ex SS. Patribus, & ex S. Thoma, qui, 2. 2. quæst. 63. art. 2. generaliter & indistinctè docet committi acceptionem personarum in Beneficiis, si non dentur dignioribus. Et, ad 3. ait: *Ut electio impugnari non posset in foro judiciali, sufficit eligerr bonum, non oportet eligere meliorem, quia sic omnis electio habere posset calumniam. Sed quantùm*

tùm

tùm ad conſcientiam eligentis, neceſſe eſt eligere meliorem vel ſimpliciter, vel in comparatione ad bonum commune. 3. Quia Beneficia primariò inſtituta ſunt ad majorem Dei cultum & Eccleſiæ utilitatem: ſecundariò autem ut ſint præmia virtutum, quibus digniores in Eccleſia honorentur, & juventur. At uterque finis impeditur, ſi minus digni præferantur. 4. Omittens digniores agit in re gravi contra fidelitatem ex officio debitam Eccleſiæ: nam Eccleſia talibus commiſit facultatem providendi de Beneficio ea lege, ut utantur tanquam fideles diſpenſatores ſecundùm fines ab Eccleſia in beneficiorum inſtitutione intentos: quod eſt aliquid grave. Et verò ab bonum Eccleſiæ multum intereſt, ut divina officia quàm decentiſſime & devotiſſime celebrentur. At violare in re gravi fidem ex officio debitam eſt mortale. 5. Violatio juſtitiæ diſtributivæ per acceptionem perſonarum mortalis eſt ex genere ſuo, adeoque in re gravi, ut in canonicatu, vel quando notabilis & evidens eſt exceſſus inter promotum, & eligendum. Ita Sanctus Antoninus, Vaſquez, Molina, Rebellus, & alii contra alios, qui docent eſſe ſolum veniale, modo verè digni eligantur. Leſſius verò concedit eſſe mortale, ſi id paſſim fiat. Idem docet Delugo.

Hinc reſignans & permutans tenetur minus digno digniorem, qui eſt in promptu, præferre, tum ex charitate boni communis, tum ex juſtitia diſtributiva. Quia Beneficia ſunt inſtituta pro dignioribus, nec ab Eccleſia facultatem reſignandi vel permutandi accipiunt, niſi cum eodem onere, quo obligantur prælati & patroni. Porrò ſi aliquod Beneficium ex dotatione dandum ſit alicui ex tali capitulo vel familia, dignior eſt eligendus. Si tamen nullus eſſet dignus, alius alibi quærendus eſſet, quia hæc fuit intentio fundatorum & Eccleſiæ, nec alia potuit eſſe.

Nota. Nulla eſſet culpa dare minus digno Beneficium ſimplex, cùm id poſtulat charitas, vel alia juſta cauſa ad majus bonum Eccleſiæ ſpectans aut redundans: ut ſi clericus, præſertim ſacerdos, non poſſit inopia levari, niſi per Beneficium ſimplex: vel ſi digniores reſervandi ſint pro Beneficiis curatis: vel ut Paſtor minùs idoneus à cura animarum amoveatur.

Quæſt. VII. *Quibus modis Beneficia amittuntur?*

Reſp. Quatuor. 1. Per mortem Beneficiati. 2. Libera reſignatione coram ſuperiore eam acceptante. 3. Per ſententiam judicis, ob crimen juxta canones hac privatione puniendum, ut homicidium, ſimplex ſacrilegium, adulterium, perjurium &c. 4. Diſpoſitione juris, idque quadrupliciter. 1. Per alterius Beneficii incompatibilis conſecutionem. 2. Per matrimonium. 3. Per profeſſionem religioſam. 4. Per aliquod crimen, cui privatio Beneficii ipſo jure annexa eſt: qualia ſunt hæreſis, ſchiſma, ſimonia, falſificatio litterarum Apoſtolicarum, ſodomia, homicidium per ſicarium pretio conductum &c. Tamen juxta communem ſententiam reus non tenetur ſtatim ante ſententiam declaratoriam criminis Beneficium ſuum dimittere, niſi hoc expreſsè habeatur in jure. Sed tunc ſententia judicis declaratoria retrotrahitur ad diem commiſſi criminis: ita ut non ſolum omnes fructus Beneficii ab illo die percepti amittantur, ſed etiam reſignatio vel permutatio illius poſt crimen facta reſcindi poſſit.

Quæſt. VII. *Quænam obſervanda de Penſionibus?*

Reſp. Sequentia. 1. Penſio eſt jus percipiendi fructus ex alterius Beneficio. Alia eſt laica, qua propter temporale aliquod obſequium datur, nec exigit clericatum, adeoque laicis competere poteſt, ut procuratori, advocato &c. Alia clericalis ſeu eccleſiaſtica, quæ ſolis clericis conceditur. Et hæc duplex eſt, ſcilicet merè ſpiritualis, quæ datur clerico ob miniſterium ſpirituale, v. gr. concionatori, vicario parochi; & mixta, quæ quidem ſtatum clericalem requirit, & in eo fundatur, non tamen ob miniſterium ſpirituale, ſed ad honeſtam ſuſtentationem datur.

II. Ut penſio clericalis validè & licitè obtineatur, quatuor requiruntur. 1. Ut impetrans ſit clericus, ſeu habeat primam tonſuram; non ſit conjugatus, nec illegitimus, nec irregularis, nec ulla cenſura irretitus. Quòd ſi penſio ſit mixta, requiritur inſuper ut non habeat aliunde neceſſaria ad honeſtam ſuſtentationem: ſi verò ſit merè ſpiritualis, ut miniſterium ſpirituale poſſit & velit rectè præſtare. 2. Requiritur diſpenſatio Papæ: nam lex eſt generalis, & titulus juris canonici, *ut Eccleſiaſtica Beneficia ſine diminutione conferantur*, & conſtat ex uſu Eccleſiæ. Quare Epiſcopi penſionem conſtituere nequeunt, niſi in quibuſdam caſibus, in quibus facultas hæc eis à

Con-

Concil. Trident. seff. 21. cap. 6. & seff. 23. cap. 18. conceditur. 3. Requiritur justa causa, sine qua ex communi sententia graviter peccarent & Papa, & impetrans, sicut malè res domini sui dispensans oeconomus, & qui recipit pecuniam ab oeconomo malè res domini sui dispensante. Unde non licet eam retinere, *Sine causa enim* (inquit Toletus, l. 5. cap. 83.) *non habet locum in foro interiori & coram Deo dispensatio, sed tantùm in foro exteriori. Unde qui pensiones retinent, etiam cum dispensatione, si non adest causa legitima, securi non sunt, nec excusantur, quia Papa dedit; nam Papa non est dominus bonorum Ecclesiæ, sed solùm universalis dispensator. Unde sicut cùm dispensat in voto, non facit hominem securum in conscientia, nisi causa adsit, ita in pensionum & Beneficiorum distributione. Causa autem hæc debet esse in utilitatem Ecclesiæ, cujus sunt bona: si enim nulla via in Ecclesiæ hujus, vel universalis utilitatem tendat, non est causa legitima.* 4. Debet esse moderata, ita ut beneficiario relinquatur quantum satis est ad honestam sustentationem. Ex consuetudine non debet excedere tertiam partem fructuum, quamvis Papa ob justam causam possit majorem constituere.

III. Sicut non licet habere plura Beneficia, ita nec plures pensiones, quando una sufficit; quia cùm pensio detur in vitæ subsidium, si una sufficiat ad honestam sustentationem, cessat causa aliam obtinendi. *Azor, & alii.*

IV. Pensio extinguitur. 1. Morte naturali, vel civili, aut degradatione pensionarii, 2. Per matrimonium, vel professionem religiosam. 3. Per varia delicta, qualia sunt hæresis, læsæ Majestatis aut Sedis Apostolicæ, item percussionis Cardinalis, vel Episcopi, in cujus dioecesi percipitur pensio.

V. Pensionarius clericus, qui non est aliunde obligatus ad Horas canonicas, tenetur sub mortali recitare quotidie parvum B. V. officium; & si omiserit, non facit fructus suos, sed tenetur perceptos restituere fabricæ vel pauperibus, eo modo quo beneficiatus omittens tenetur. Ita statuit Pius V. in Bulla *Ex proximo*, quæ viget etiam in Galliis. Nec jam conceditur pensio nisi sub hoc onere. Tenetur etiam tonsuram & habitum clericalem gerere, ut statuit Sixtus V. Const. 92.

DE MATUTINO PRIVATO,

Sive de tempore inchoandi Matutinum pro die sequenti.

TABULÆ

Omnibus Breviarium Romanum recitantibus propositæ, Romæ editæ Typis Reverendæ Cameræ Apostolicæ.

Ad usum Horologii Italici.

1 Januarii	hora 21. cum quadrante.
1 Februarii	hora 20.
25 Februarii	hora 20. cum tribus quadr.
19 Martii	hora 20. cum dimidio.
11 Aprilis	hora 20. cum quadr.
1 Maji	hora 20.
1 Junii	hora 19. cum trib. quadr.
13 Julii	hora 20.
16 Augusti	hora 20. cum quadr.
6 Septembris	hora 20. cum dimid.
28 Septembris	hora 20. cum trib. quadr.
11 Octobris	hora 22.
16 Novembris	hora 21. cum quadr.

Ad usum Horologii Gallici.

20 Januarii	hora secunda cum quadrant.
13 Februarii	hora sesquisecunda.
1 Martii	hora secunda cum trib. quadr.
18 Martii	hora tertia.
4 Aprilis	hora tertia cum quadrante.
20 Aprilis	hora sesquitertia.
10 Maji	hora tertia cum tribus quadr.
8 Junii	hora quarta.
30 Julii	hora tertia cum tribus quadr.
28 Augusti	hora sesquitertia.
7 Septembris	hora tertia cum quadrante.
24 Septembris	hora tertia.
13 Octobris	hora secunda cum quadr.
20 Octobris	hora sesquisecunda.
18 Novembris	hora secunda cum quadr.
25 Decembris	hora secunda.

TRACTATUS
DE VIRTUTIBUS MORALIBUS,
ET VITIIS EIS OPPOSITIS.

VIrtutes Morales sunt eæ, quæ habent pro objecto attributionis immediato actus humanos ut honestos, hoc est, consentaneos naturæ rationali ut rationali, & legi divinæ; & pro formali ipsam honestatem elucentem in illis actibus. Quælibet autem virtus moralis seorsim sumpta habet pro objecto materiali certos actus honestos sibi proprios, & pro objecto formali specialem honestatem elucentem in suis actibus.

Præter Religionem quatuor sunt primariæ virtutes morales, à quibus aliæ dimanant, vel quibus annexæ sunt, unde dicuntur Cardinales, nimirùm Prudentia, Fortitudo, Temperantia, & Justitia, quæ commendantur, Sap. 8. *Sobrietatem & prudentiam docet* (sapientia) *& justitiam & virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus.*

CAPUT PRIMUM.

De Prudentia, & Vitiis ei oppositis.

I. PRudentia est virtus ostendens quid in quavis particulari actione agendum sit tanquam honestum, vel fugiendum tamquam turpe, in ordine ad finem ultimum: nam agitur hìc de perfecta prudentia, quæ proposito vero & ultimo fine totius vitæ humanæ, nempe Deo, seu Dei gloria & possessione, præscribit media ad hunc finem apta. Hinc patet quàm sit necessaria. *Oculi tui videant recta*. Prov. 4. *Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei*. Ephes. 5. Est autem virtus moralis tum objectivè, quatenus versatur circa eandem materiam, decernendo & dictando quid virtus moralis prosequi, & quid fugere debeat: tum directivè, quatenus dirigit voluntatem ad eliciendos actus semper honestos, & fugiendos inhonestos. Non residet tamen in voluntate, sed in intellectu: unde dicitur virtus intellectualis, morum doctrix.

II. Prudentiæ actus sunt benè consultare, rectè judicare, & præcipere executionem.

III. Peccata specialiter prudentiæ opposita, alia sunt per defectum, scilicet. 1. Præcipitatio & inconsideratio, quæ sunt peccata ejusdem speciei & gravitatis, cujus sunt illa, quibus homo se exponit, præcipitanter & inconsideratè judicando, vel agendo: nam eodem præcepto prohibentur. 2. Mentis inconstantia, qua sine justa causa mutatur sententia. Est mortalis quando quis ex voto, vel charitate, vel alio præcepto tenetur graviter perseverare in sententia. 3. Negligentia, quæ est mortalis vel venialis prout quis negligit id, ad quod graviter vel leviter obligatur, aut adiit periculum graviter vel leviter peccandi.

Alia sunt per excessum, nempe. 1. Prudentia carnis, quæ proposito malo fine, nempe bono creato inordinatè expetito, præscribit media ad hunc finem assequendum apta. Est mortale ei obsequi in re gravi: nam, Roman. 8. *Prudentia carnis mors est . . . Sapientia carnis inimica est Deo, legi enim Dei non est subjecta*. 2. Astutia, quæ est notitia mediorum pravorum, occultorum, ad fallendum aptorum, cum affectu exequendi conjuncta. Est mortalis vel venialis pro ratione affectus cui subest, & damni quod proximo obvenit, & pravitatis medii. Ad hanc revocantur dolus & fraus, quæ in eo inter se differunt, quòd dolus sit astutiæ executio tum verbis, tum factis: fraus autem solis factis. 3. Nimia sollicitudo temporalia acquirendi, vel conservandi, quæ prohibetur Matth. 6. *Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis &c.* Mortalis est, cùm ex sollicitudine violatur gravis obligatio, vel cùm in ea re creata ponitur finis ultimus; ut facit, qui ex affectu illius peccat mortaliter, vel sic peccare paratus est, potiùs quàm re illa carere.

CAPUT II.

De Fortitudine, & Virtutibus ei annexis, ac Vitiis oppositis.

Quæst. I. QUid est Fortitudo, & quænam sunt vitia ei opposita?

Resp. 1. Fortitudo est virtus, quæ animum secundùm rectam rationem & legem divinam moderatur circa ea, quæ acerba & terribilia sunt: ita ut nec pravo timore, nec temeritate quidquam agat aut omittat contra rectam rationem & legem divinam.

Qua-

Quare moderatur timorem, audaciam, & tristitiam in gravibus malis, & periculis præsertim mortis. Sive Fortitudo est virtus moralis inclinans voluntatem ad aggredienda pericula & ardua, ad perferendum labores & gravia mala, secundùm rectam rationem & voluntatem divinam. De qua virtute agit S. Paulus, Ephes. 6. his verbis: *Confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli . . . ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare.* Et 1. Cor. 16. *State in fide, viriliter agite, & confortamini.*

Fortitudinis actus sunt aggressio & perpessio.

Resp. 2. Peccatur contra Fortitudinem per excessum & defectum timoris, & audendi: undè quatuor sunt vitia ei opposita. 1. Timiditas seu timor inordinatus, cùm timetur quod, vel quando non oportet, vel plus quam oportet. 2. Animi stupiditas, qui est defectus timoris rationabilis, ut cùm quis mala seu pericula non formidat, nec cavet, quæ, vel quando, vel quantùm oportet formidare & cavere. 3. Audacia seu temeritas, quæ est excessus in audendo vel aggrediendo, quando, ubi, quomodo non oportet. 4. Ignavia, quæ est defectus audendi, ut cùm quis non aggreditur vel non sustinet quod, & quando, & sicut recta ratio dictat.

Quæst. II. *Quænam sunt virtutes Fortitudini annexæ, & vitia his opposita?*

Resp. Sunt quinque ejusmodi virtutes, nimirum.

I. Magnanimitas, quæ est virtus ad contemptum rerum caducarum, & ad opera magna ac heroica qua talia in omni virtutum genere inclinans. Quare licèt versetur circa opera ardua aliarum virtutum, est tamen specialis virtus, quia ad illa inclinat ex motivo proximo sibi proprio, nempe quia sunt magna & ardua, hoc est, consentanea animo magno & generoso, ad maximam dignitatem, perfectionem, ad amicitiam ac filiationem Dei, beatitudinemque destinato, & magis gratiæ præsidiis instructo.

Ei per excessum opponuntur præsumptio, ambitio, & vana gloria, de quibus dixi in tractatu de Peccatis. Per defectum verò pusillanimitas, quæ est vitium, quo quis ex animi parvitate, nimiaque abjectione recusat tendere in id quod est suæ potentiæ proportionatum, detrectatque officium, vel res magnas, quibus gerendis aptus est cum auxilio Dei; suamve authoritatem, dignitatem, & privilegia negligit; cùm id necessarium vel utile est ad Dei honorem, aut aliorum utilitatem. Est mortale, vel veniale peccatum, prout sub mortali vel veniali tenetur suscipere id quod detrectat, vel tueri id quod negligit.

II. Humilitas est virtus, quæ vera nostri cognitione appetitum excellentiæ propriæ secundùm rectam rationem & Dei voluntatem moderatur, ne inordinatè extollamur, & inclinat ad vilitatem nostram ac subjectionem erga Deum actibus internis & externis agnoscendam ac profitendam, atque omnem gloriam ac honorem Deo ut bonorum omnium authori tribuendum.

Ejus actus præcipui sunt, 1. Agnoscere se ex seipso nihil esse, nihilque, sed omnia accepisse à Deo; imò se esse peccatorem, adeoque suppliciis & omni contemptu dignum. 2. Nihil sibi adscribere, sed seipsum contemnere, omnem honorem, gloriam ac laudem Deo ut bonorum omnium authori attribuere. 3. Neminem contemnere, nemini velle præponi, sed omnes sibi animo præferre, considerando aliorum perfectiones ac virtutes, sua vero vitia & peccata, juxta illud, Phil. 2. *In humilitate superiores sibi invicem arbitrantes.* 4. Subjicere se in omnibus Deo, & superioribus ut Dei Ministris propter Deum. 5. Laudes & honores, quantum recta ratio permittit, fugere; ea propter se nunquam quærere, nec partis delectari. 6. Contemptus, contumelias, & humiliationes æquo animo propter Deum exemplo Christi ferre, imo & diligere. 7. In rebus externis & functionibus, quantùm in se est, amplecti semper id, quod est abjectius & minùs honoratum, habita tamen ratione decoris, dignitatis, & officii.

Humilitas est virtus præstantissima, virtutum procreatrix, & radix summæ ac æternæ gloriæ, juxta illud Christi, *Qui se humiliat, exaltabitur*, Luc. 14. & 18. estque necessaria ad salutem, imò est fundamentum aliarum virtutum, sicut superbia est radix omnis peccati. Ei opponitur non solùm superbia, sed etiam inordinata sui subjectio, quæ fit cum injuria aut neglectu muneris proprii, aut jactura status sui, vel damno eorum, quibus prodesse debes: ut si pater infra filium, superior infra subditum exteriùs se abjiciat; nam humilitas incli-

inclinat ad sui abjectionem juxta rectam rationem, & ut decet. Unde illud, Eccli. 9. *Est qui se nimiùm submittit.*

III. Magnificentia, quæ est virtus inclinans ad magna opera externa magnis sumptibus efficienda, quando recta ratio dictat, & præcipuè ad ea, quæ pertinent ad honorem Dei. Differt à liberalitate, quòd hæc circa sumptus mediocres, & ordinarios, illa circa majores versetur. Ei opponitur per excessum profusio, qua quis majores sumptus facit quàm ratio dictat. Est mortalis ratione gravis damni proximo illati, ut si propterea debita non solvas, eleemosynas omittas &c. Per defectum verò parvificentia, qua quis, præ animi angustia, opus magnos sumptus requirens non audet suscipere quando oportet, vel susceptum relinquit, vel non decorè perficit. Est mortalis, si graviter quis ad opus magnum teneatur, v. gr. ex voto, promissione &c.

IV. Patientia, qua in rebus adversis mœror temperatur, & mala præsentia æquo animo tolerantur. Est maxima virtus & valde necessaria. *Patientia opus perfectum habet, ut sitis perfecti, & integri, & in nullo deficientes.* Jacob. 1. *Patientia vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem.* ad Hebr. 1. Opponitur per excessum impatientia, qua quis plus justo de malis dolet. Potest esse mortalis ratione scandali, vel mali, quod quis ex impatientia facit, optatve; vel præcepti violati. Per defectum insensibilitas seu animi durities, cum quis ob animi stuporem nec propriis, nec alienis malis movetur.

V. Perseverantia, seu constantia, quæ inclinat & firmat ad persistendum in opere bono, & non obstante molestia ac difficultate quantumvis diuturna, quandiu recta ratio dictat. Ei opponitur per excessum pertinacia, qua quis proprium sensum, vel agendi propositum retinet quando non oportet, vel plùs quàm oportet: per defectum inconstantia in agendo, qua quis sine justa causa à bono proposito desistit. Utraque est mortalis vel venialis pro subjecta materia, seu prout gravis vel levis obligatio violatur. Est autem semper veniale sine justa causa propositum bonum mutare, vel ab eo bene cœpto desistere in re non præcepta, quia inordinatum est & contra rectam rationem, leviter [& sine rationabili causa bonum propositum mutare, vel ab inchoato bono discedere.

Nota. Per se loquendo, graviùs peccatur contra aliquam virtutem per defectum, quàm per excessum: sic gravior est superbia quàm nimia abjectio: desperatio quàm præsumptio. Quia peccata defectuum sunt contra id, ad quod primariò ac principaliter virtus inclinat. Sic spes primariò inclinat ad sperandum in Deum, & secundariò ad non nimiùm in se sperandum, & sic de aliis.

CAPUT III.

De Temperantia, & Virtutibus ei annexis.

Quæst. I. **Q**uid est Temperantia?

Resp. Temperantia latè sumpta est virtus, quæ secundum rectam rationem & legem divinam operationes & passiones humanas moderatur. Sive est virtus refrænans animi affectus, qui ipsum contra rectam rationem alliciunt, illosque moderans secundùm rectam rationem ac legem divinam. *Temperantia est motionum in libidinem atque in alios non rectos impetus animi firma & moderata domatio*, ait S. Augustin. l. 83. quæst. q. 31. Sed sic sumpta non est virtus specialis, nam id præstat omnis virtus moralis in sua materia: Justitia enim, v. gr. affectum à furtis & injuriis avertit.

Temperantia strictè sumpta est virtus, quæ secundùm rectam rationem ac legem divinam moderatur appetitum & usum rerum, quæ delectationem sensuum, præsertim gustus & tactus pariunt, qualia sunt esculenta, poculenta, & venerea. Hinc tres sunt temperantiæ species, nempe abstinentia, sobrietas & castitas.

Abstinentia est virtus, quæ secundùm rectam rationem moderatur appetitum & usum ciborum oblectantium, atque etiam potionis non inebriantis.

Sobrietas est virtus, quæ appetitum & usum potionis vim inebriandi habentis moderatur secundùm rectam rationem. Supple semper, & legem divinam: nam quidquid est contra rectam rationem, est etiam contra legem Dei, cùm recta ratio sit intimatio legis divinæ æternæ.

Regula autem ac mensura cibi, potus, & somni sumenda est ex fine proximo, ad quem ista per se referuntur, qui est bona corporis valetudo, & idonea mentis ad suas functiones obeundas dispositio, seu habitudo,

tudo, ad Dei gloriam ultimatè ordinata: nam finis est mensura eorum, quæ sunt ad finem. *Habet vir temperans in hujusmodi rebus mortalibus & fluentibus vitæ regulam utroque testamento firmatam, ut eorum nihil diligat, nihil per se appetendum putet: sed ad vitæ hujus atque officiorum necessitatem, quantùm sat est, usurpet utentis modestia, non amantis affectu*, ait S. Augustinus, lib. de moribus Eccles. cap. 21. Per necessitatem intellige non solùm absolutam ac physicam, sed etiam moralem, non enim illud solùm dicitur necessarium vitæ humanæ, ejusque officiis, sine quo absolutè vivere, aut ea officia omnino obire non potes; sed etiam id, sine quo hoc non potes commodè & convenienter tuo statui, spectatis quoad qualitatem cibi & potus circumstantiis status, conditionis, officii, opulentiæ, loci, personarum, quibuscum vivis, & negotiorum occurrentium. Igitur ad temperantiam spectat nec plùs nec minùs cibi, potus & somni sumere, quàm ad bonam corporis valetudinem, & vires, ad munera sua rectè obeunda requisita, aptamque mentis ad suas functiones dispositionem expediat: cum hoc discrimine, quod major quantitas sit illicita; minorem autem subinde sumere ob justam & graviorem causam, quam sit robusta valetudo corporis, v. gr. ob carnis mortificationem, vel satisfactionem pro peccatis, sit laudabile, etiam si vires corporis imminuantur; modo tamen valetudo non nimis frangatur, nec mens reddatur ad suas functiones ineptior, ita ut homo semper valeat rectè præstare ea, ad quæ tenetur. Ea quippe bona est corporis valetudo, quæ optimè mentis & animæ saluti servit: nam corporis est, ut animæ serviat ad suas functiones, quæ omnes ad Dei gloriam & salutem nostram referri debent. Hæc autem abstinentia major, quàm ratio temperantiæ per se exigit, pertinebit ad aliam virtutem, ex cujus affectu servatur; v. gr. castitatem, pœnitentiam &c.

Castitas est virtus, quæ cohibet vel moderatur appetitum & usum venereorum ac delectationis venereæ secundùm rectam rationem & legem divinam. De qua Paulus, 2. Corinth. 7. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus*. Et, 1. ad Timoth. 2. *Quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate*. Pudicitia autem vel est eadem virtus, quæ castitas, vel ejus pars integralis cohibens oscula, amplexus, aspectus, & tactus impudicos, eorumque delectationem.

Triplex est castitas: nempe virginalis, conjugalis, & vidualis. Prima est voluntas constans & efficax abstinendi tota vita ab omni prorsus actione & delectatione venerea. Secunda est voluntas constans & efficax abstinendi ab omni actione & delectatione venerea cum non conjuge, & ea utendi cum conjuge semper juxta rectæ rationis & legis divinæ regulam. Tertia est propositum abstinendi in posterum propter Deum ab omni actione & delectatione venerea percepta in conjugio.

Abstinentiæ opponitur gula strictè sumpta, sobrietati ebrietas, & castitati luxuria, de quibus dixi in Tractatu de peccatis.

Quæst. II. *An licet agere ob voluptatem seu delectationem moderatam & per se licitam, eamque propter se appetere?*

Resp. Neg. Quia 1. Omnis actus, qui non est bonus saltem ratione finis, hoc ipso malus est, ut docet S. August. lib. 4. contra Julian. cap. 3. *Cum facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur*; idque satis indicat Christus, Matth. 12. dum ait: *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines; reddent rationem de eo in die judicii*, utique tanquam de peccato. Ergo omne opus otiosum moraliter est malum, æque ac verbum otiosum, cum sit eadem ratio, & species ibi ponatur pro genere. At omnis actus, qui non est bonus, est saltem otiosus moraliter seu in ordine ad mores; ergo malus est. Jam verò actus non est bonus, nisi habeat finem honestum, hoc est, consentaneum naturæ rationali & legi divinæ. 2. Homo deliberatè agens tenetur semper agere propter finem proportionatum, seu consentaneum naturæ rationali quatenus rationalis est, ideoque propter finem honestum: tenetur enim semper agere modo proportionato seu consentaneo naturæ rationali qua rationali, alioqui sciens ac volens deficit à conditione sua & à dignitatis præstantia, qua brutis excellit, seque ipsum deprimit ad modum agendi brutalem. Non potest autem agere modo proportionato naturæ rationali qua rationalis est, nisi agendo propter finem consentaneum naturæ rationali, quatenùs rationalis est. 3. Agens ob delectationem agit inordinatè & contra rectam rationem: nam pervertit rerum ordinem à Deo authore naturæ institutum, secundùm quem delectatio ex natura sua

est

est propter operationem, non autem operatio propter delectationem, ut agnovit Aristoteles; *Bonum delectabile*, inquit, *cùm sit inferius honesto, ordinatur per se ad illud*: & docet S. Thom. 1. 2. q. 4. art. 2. ad 2. *Divinus intellectus, qui est institutor naturæ, delectationes apposuit propter operationes*: ut scilicet faciliùs, promptiùs, meliùs, & constantiùs efficerentur. Itaque delectatio moderata potest quidem percipi, & appeti ut medium, sed non ut finis; cùm inordinatum sit, velle sistere in eo tanquam fine actionis, quod Deus instituit solùm ut medium ad actionem meliùs, promptiùs & constantiùs faciendam. 4. Innocentius XI. damnavit has propositiones. 8. *Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum; modò non obsit valetudini; quia licitè potest appetitus naturalis suis actibus frui*; hoc est, sistere in delectatione actuum tanquam in fine obtento. 9. *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa, ac defectu veniali.*

Hinc manducare etiam moderatè, audire musicam, odorari florem, & similia oblectamenta capere ob solam delectationem, per se loquendo est venialis culpa.

Quæst. III. *Quænam sunt virtutes Temperantiæ annexæ?*

Resp. Sex. Mansuetudo, Clementia, Studiositas, Modestia, Eutrapelia, & Circumspectio.

I. Mansuetudo est virtus, quæ iram moderatur juxta rectam rationem sic, ut non irascamur, nisi quando, quantùm, cui, & quomodo oportet. De qua Apostolus ad Tit. 3. *Admone illos .... neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines.*

Ei opponitur per excessum iracundia, de qua alibi; per defectum verò nimia dissimulatio, cùm nempe ex iræ defectu mala impunita manent, nec quis irascitur, ubi, quando, quantùm, & quibus oportet, ut justitia servetur, vitia corrigantur, scandalum tollatur &c. Est mortalis ex genere suo, cùm repugnet charitati, vel justitiæ.

II. Clementia est virtus, qua superior ex animi lenitate inclinatur ad pœnam debitam mitigandam, vel remittendam, quantùm patitur recta ratio, justitia, disciplinæ bonum, reipubl. salus, & ædificatio publica.

Ei opponitur per excessum crudelitas, qua quis ex animi austeritate propensus est ad exigendam pœnam ultra meritum culpæ. Est ex genere suo mortalis, cùm repugnet charitati & justitiæ. Per defectum verò nimia lenitas, qua quis pœnam remittit aut mitigat, ubi severitate utendum recta ratio dictat, ad delinquentem emendandum, servandam disciplinam &c. Est culpa gravis vel levis, pro ratione damni vel scandali, quod ex ea provenit.

III. Studiositas est virtus, quæ secundùm rectam rationem moderatur appetitum sciendi, & ipsum studium, ita ut quis ea solùm velit scire, quæ ipsius conditioni & capacitati conveniunt, & studeat ea diligentia qua oportet, iis rebus quibus oportet, ex debito fine, & in debitis circumstantiis loci & temporis. Unde ejus est, refrænare affectum inordinatum cognoscendi, moderari studium, incitare ad diligenter addiscendum res necessarias & convenientes.

Ei opponitur per excessum curiositas, quæ est inordinatus appetitus cognoscendi. Est autem inordinatus, vel ex parte objecti, & tunc definitur: Appetitio vel cura superflua cognoscendi ea, quæ ad se non pertinent, sive quæ nec ad propriam, nec ad proximi utilitatem, nec ad Dei honorem conducunt. Vel ex parte modi, ut si ea, quæ ad te spectant, velis addiscere tempore non congruenti, vel laboribus immodicis, & corpori vel menti noxiis.

Curiositas est mortalis. 1. Ratione objecti prohibiti, v. gr. si legas libros ab Ecclesia aut superioribus prohibitos, aut velis scire ea quæ dicuntur in confessione &c. 2. Ratione medii, si adhibeatur graviter illicitum, ut superstitiosum &c. vel ratione finis mortaliter mali. 3. Ratione periculi peccandi mortaliter, ut si legas libros contra fidem aut bonos mores &c. 4. Si per studium minùs utile homo impediatur ab addiscendis iis, quæ scire tenetur. 5. Ratione nocumenti seu damni, ut si ob immoderatum studium valetudo graviter lædatur. 6. Si quis ab alio scire vult, quod sub mortali revelare nequit. 7. Ratione injuriæ gravis, ut si quis litteras alterius clausas sine consensu ejus, à quo, vel ad quem scribuntur, saltem prudenter præsumpto, aperit & legit: nam tunc violatur jus, quod quisque habet, ne arcana consilia & negotia litteris commissa sine ejus consensu cognoscantur. *Ita Navarrus, Toletus, Layman & alii.* Unde est mortale contra justitiam, litteras alienas legere, quando continent secreta magni momenti, vel ea quæ multum expedit non innotescere, vel quæ multum optat celari is, à quo vel ad quem scribuntur,

vel quando timeri potest inde secutura aliqua infamia vel aliud damnum grave. Cum autem id omne ante aperitionem ignoretur, ideò litterarum alienarum aperitio lectioque ordinariè mortalis est ob morale periculum lædendi jus secreti in re gravi. Id etiam est contra fidem publicam, cui sigilla litterarum credita intelliguntur.

Multi docent esse solùm veniale litteras à domino dilaceratas & in publicum projectas ex sola curiositate colligere, junctisque partibus legere; quia tunc habentur pro derelictis. Sed hoc alii negant; quia dominus lacerando satis ostendit se non derelinquere jus, quod habet ad secretum litterarum. Imprudenter quidem agit, partes laceratas in publicum projiciendo; sed imprudentia alicujus non privat illum jure suo.

Item peccat contra justitiam, qui alterius scripta ipso invito legit, & quidem mortaliter, si fiat cum gravi damno, vel alter valde cupiat esse secreta, graviterque sit laturus. Excipe, nisi constaret scripta vergere in damnum injustum communitatis, vel etiam privati; nemo enim habet jus ad medium injustum. Possunt quoque litteræ aperiri authoritate publica, nempe Principis, Magistratus, cum id exigit bonum commune, cui jura privatorum subordinantur. Sed ii, qui secreta legerint, tenentur celare. Parentes habent etiam jus aperiendi litteras liberorum curæ suæ subjectorum.

Curiositas autem, qua non læditur graviter charitas nec justitia, est per se solùm venialis, secluso periculo graviter peccandi, vel prohibitione gravi: quia non est per se magna inordinatio quod quis plus æquo appetat cognitionem rerum sibi non necessariarum aut utilium; vel præcisè id, quod ad se non pertinet, cognoscere velit sine gravi injuria alterius, aut supervacaneam in eo curam ponat, modò necessaria non negligat.

Per defectum adversatur studiositati negligentia, quæ est voluntaria omissio studii vel inquisitionis ad discendum, quæ quisque scire vel discere tenetur. Estque peccatum grave vel leve pro gravitate vel levitate rei, quæ sciri debet, spectato ejus fine. Hinc gravis negligentia discendi obligationes suas, sive proprias sui muneris seu officii est semper mortalis.

IV. Modestia duplex est: una est modestia motuum externorum, quæ motus & gestus corporis externos moderatur secundùm rectam rationem, ita ut congruum est personæ spectatæ tum in se, tum in ordine ad eos quibuscum versatur, & ad locum, tempus, statum &c. *Hoc est enim pulchritudinem vivendi tenere, convenientia cuique sexui & personæ reddere*, ait S. Ambrosius, lib. 1. de officiis, cap. 9.

Ei opponitur per excessum petulantia & insolentia, qua non servatur decorum in voce, gestu, & aliis motibus externis corporis; ut si quis vocem nimiùm attollat, gestus aut gressus insulsos habeat, si Religiosus mores aulicos sectetur &c. Per defectum morum ruditas seu rusticitas.

Altera est modestia cultus, seu parcitas, qua in cultu ornatuque corporis, & apparatu rerum externarum, domus, supellectilis, conviviorum &c. servatur mediocritas, & congruitas ad personam, facultates, statum, conditionem, approbatam consuetudinem; & ad tempus, locum &c. Contra hanc peccatur, 1. Per luxum, excedendo modum consuetum & convenientem conditioni ac facultati personæ in vestibus, conviviis, supellectili &c. Item assumendo vestem alterius sexus. *Cultus exterior* (inquit S. Thom. 2. 2. quæst. 196. art. 2. ad 3.) *debet competere conditioni personæ secundùm communem consuetudinem. Et ideo de se vitiosum est, quod mulier utatur veste virili, aut è converso: & præcipuè quia hoc potest esse causa lasciviæ, & specialiter prohibetur in lege ... Potest tamen quandoque hoc fieri sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causa se occultandi ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimenti, vel propter aliquid aliud hujusmodi.* 2. Ratione affectus inordinati, quando nimium studium in hujusmodi rebus ponitur, ut sæpe faciunt fœminæ, multum temporis tam pretiosi in se ornandis collocantes. 3. Per defectum, & dicitur Sorditas, qua non servatur decorum in cultu corporis, & rerum suarum.

Porrò peccata contra utramque modestiam interdum sunt mortalia, scilicet, ratione scandali, damni, pravi finis &c. Sic excessus in ornatu & apparatu externo est mortalis ratione affectus, si sit causa non solvendi debita, non dandi eleemosynas necessarias, non collocandi liberos in statu convenienti, vel alia non præstandi ad quæ quis tenetur: vel ratione affectus graviter immoderati, ut si propter ornatum aliquis sit paratus peccare mortaliter: vel ratione scandali, quod sæpe dant mulieres in

modo

modo se exornandi, qui ad luxuriam alliciat intuentes, ut revera alliciunt mulierum reseratus sinus, cæteræque corporis nuditates, ut docet Sanctus Carolus, in instruct. confessar.

Quod ad larvas & personatus attinet, hæc propter immodestiam, & nimiam mentis divagationem sunt peccata venialia; mortalia verò si in talibus circumstantiis adhibeantur, ut ad libidinem incitent, vel libidini præbeant occasionem, ut sæpe contingit.

Sed an mulieres peccant, si se ornent ad placendum viris?

Sic respondet S. Thom. 2. 2. q. 169. art. 2. *Si mulier conjugata ad hoc se ornet ut viro suo placeat, potest hoc facere absque peccato. Illæ autem mulieres, quæ viros non habent, nec volunt habere, & sunt in statu non habendi, non possunt absque peccato appetere placere virorum aspectibus ad concupiscendum, quia hoc est dare eis incentivum peccandi. Et si quidem hac intentione se ornent, ut alios provocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale. Et eadem ratio quantùm ad hoc est de viris.* Et ad 2. ait: *Mulierum fucatio est quædam species fictionis, quæ non potest esse sine peccato .... Non semper tamen talis fucatio est cum peccato mortali, sed solùm quando fit propter lasciviam, vel in Dei contemptum.*

V. Eutrapelia seu jucunditas est virtus, quæ inclinat ad servandum modum ac decorum in dictis & factis ludicris ad animi recreationem institutis.

Contra illam peccatur per excessum. 1. Ratione objecti, si immodestum, petulans, contumeliosum, injuriosum, obscœnum, periculosum, vel prohibitum jocandi aut ludendi genus usurpetur. 2. Ratione circumstantiarum, si genus ludendi vel jocandi alioqui licitum exerceatur in loco vel tempore indebito, modo indecoro, nimis diu, vel contra dignitatem personæ illud usurpantis, vel ejus coram qua usurpatur. 3. Ratione immodici affectus. *Caveamus*, etiam *ne dum relaxare animum volumus, solvamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorum operum*, ait S. Ambrof. lib. 1. de offic. cap. 20.

Per defectum verò peccatur, cùm quis ea animi austeritate seu morositate omnem honestam animi recreationem sibi necessariam repudiat, vel in aliis impedire conatur.

VI. Circumspectio est virtus, quæ sermones moderatur secundùm rectam rationem & legem divinam, ita ut non loquamur nisi quando, ubi, quæ, quibus & quomodo oportet: Est valde necessaria, quia ex ejus defectu innumera admittuntur peccata; nam *lingua ignis est, universitas iniquitatis*. Jac. 3.

APPENDIX.

De Jejunio Ecclesiastico.

Quæst. I. *Quænam ad illud requiruntur?*

Resp. 1. Tria. Abstinentia à carnibus, atque etiam ab ovis & lacticiniis; nam hæc sunt etiam prohibita jure communi, eo quod ex carne originem ducant; & multum nutriant, can. 6. dist. 4. ex S. Greg. ibi: *Par est, ut quibus diebus à carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementinam carnis trahunt originem, jejunemus, à lacte, videlicet, caseo, & ovis.* Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova & lacticinia in quadragesima obliget.* Verùm hac in re spectanda est cujusque regionis legitima consuetudo: nam quibusdam in locis esus ovorum & lacticiniorum omnibus jejuniorum diebus prohibetur, in plerisque verò solùm in quadragesima: imò dicunt in quibusdam, ut in Germania, ne in quadragesima quidem. S. Thom. 2. 2. quæst. 147. art. 8. ad 3. ait: *In jejunio quadragesimali interdicuntur universaliter etiam ova & lacticinia. Circa quorum abstinentiam in aliis jejuniis diversæ consuetudines existunt apud diversos, quas quisque observare debet secundùm morem eorum, inter quos conversatur.*

2. Abstinentia à pluribus refectionibus, ita ut intra spatium diei naturalis non nisi semel corpus reficiatur. Sic enim Ecclesia vult per jejunium corpus castigari, & concupiscentiam coerceri, ut tamen natura ipsa non notabiliter lædatur: multum autem læderetur, si una refectio non permitteretur; & corpus non castigaretur, nec concupiscentia satis coerceretur, si permitterentur duæ. Hæc refectio debet esse continua, aloqui non esset una, sed repetita. Si quis tamen ob urgentis negotii causam ab illa nondum sufficienter sumpta discedat, potest confecto negotio ad rem redire, eamque perficere; quia spectatis circumstantiis, & ex inten-

intentione censetur unica moraliter refectio. Secùs, si satis refectus ab ea discesserit. Non licet autem diu protrahere prandium, nam hoc esset æquivalenter duplicem refectionem sumere: idem enim est in ordine ad nutriendum corpus, sumere novam, aut diu continuare eandem refectionem, quæ reipsa erit moraliter & virtualiter multiplex. Nec refert, quòd non semper edatur, sed fiat confabulatio; nam interea concoquit stomachus cibos sumptos, qui sufficiebat pro integra refectione, & alii substituuntur.

Hinc qui die jejunii manè comedit etiam inculpatè, puta ex inadvertentia, tenetur eo die abstinere ab alia refectione: si potest sine gravi incommodo; quia jejunium adhuc quoad unicam refectionem servare potest. *Lessius*.

3. Certum tempus refectionis, quod nunc ex recepta consuetudine est circa meridiem, ita ut non liceat sine justa causa hanc horam anticipare, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Potest tamen pro arbitrio differri refectio usque ad horam tertiam pomeridianam, vel solis occasum, ante quod tempus olim erat vetita, saltem in quadragesima.

Quæst. II. *An præceptum jejunii per se obligat sub mortali?*

Resp. Affirmat. Constat 1. ex SS. Patribus, Basilio, orat. 11. de jejunio. Gregorio Nazianzeno, epistol. 74. Hieronymo, epist. 54. Cyrillo Alexandrino, homil. 1. Paschali, & aliis; ex variis Conciliis, & ex consensu Doctorum & fidelium. 2. Quia res præcepta capax est gravis obligationis (cùm sit opus virtutis in suo genere grave) & ab Ecclesia absolutè præcipitur. Præcepta autem obligant pro gravitate materiæ, saltem dum superior expresse non declarat se velle tantùm leviter obligare. 3. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subjicere præcepto.*

Hinc peccat mortaliter. 1. Qui die jejunii, vel abstinentiæ carnium comedit sine necessitate carnes; nisi excuset à mortali materiæ parvitas, quæ communiter admittitur, eò quod prohibeantur carnes prout nutritivæ, seu refectivæ virium, ac parùm carnis parùm nutrit: ergo etiam parùm, seu sub parva culpa, & non graviter prohibetur; Hæc tamen parvitas difficile constitui potest. 2. Qui vescitur ovis aut lacticiniis, nisi permissa sint ab Episcopo, vel legitima consuetudine. 3. Qui aliquid notabile extra unam refectionem, & collatiunculam comedit, etiam interruptim.

An autem mortale sit tempus refectionis notabiliter anticipare sine justa causa?

Controvertitur. Layman censet olim quidem notabilem anticipationem fuisse mortalem, nunc verò spectata hodierna Ecclesiæ consuetudine esse solùm venialem. Sed Covarruvias, Navarrus, Sanchez, Comitolus, Azor, Reginaldus & alii docent, etiam nunc esse mortalem, & probant. 1. Ex sensu fidelium & ex fine jejunii. 2. Ex cap. *Solent*, de consecr. dist. 1. *Nullatenus jejunare credendi sunt, si ante manducaverint, quam vespertinum celebretur officium.* Et, ex Concilio Rothomag. an. 1502. c. 21. *Nullus in quadragesima prandeat, antequam, hora nona peracta, vespertina incipiat. Non enim jejunat, qui ante manducat.* Ergo ex mente Ecclesiæ tempus refectionis lege vel consuetudine universali statutum, est conditio pertinens ad substantiam præcepti, vel ad modum substantialem illius. Nam etsi in anticipatione horæ discessum sit ab instituto veteris Ecclesiæ, non tamen in eo quòd certa hora servetur, quam non liceat comedendo prævenire. 3. Ex S. Thom. in 4. dist. 15. q. 3. art. 4. q. 3. *Ille jejunium solvit, qui Ecclesiæ determinationem non servat. Unde cùm Ecclesia instituerit certum tempus comedendi jejunantibus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit.* 4. Quia tunc violatur præceptum in re notabili, & quæ multum pertinet ad rationem jejunii ecclesiastici. Sylvius. Porrò juxta multos nulla est culpa, si ob justam causam, qualis est iter necessarium faciendum, tempus illud notabiliter antevertatur, eò quòd id usu receptum sit apud doctos & probos; & faciliùs excusatio in hoc locum habeat, quàm in aliis ad jejunium requisitis, cùm refectionis tempus ad finem jejunii minus conducat.

Quæst. III. *Quid dicendum de Cœnula seu Collatiuncula?*

Resp. 1. Hæc consuetudine inducta est, & ab Ecclesia tolerata, ideòque ex probata piorum ac timoratorum consuetudine in qualibet regione, scientibus, & annuentibus Ecclesiæ Prælatis, determinanda est, secundùm quantitatem & qualitatem ciborum. De quantitate id universim dici potest; eam debere esse valde modicam, ne cœnula convertatur in cœnam; juxta multos

tos non debere esse eamdem pro omnibus & ubique, sed diversam pro diversitate complexionum, laborum, & regionum, quarum aliæ aliis calidiores sunt: unde fit ut alii minore cibo quam alii indigeant. In variis locis consuetudo plus permittit in Vigilia Nativitatis, & in Cœna Domini, quàm aliis diebus. Quoad qualitatem prohibentur ii cibi, qui valdè nutriunt, qualia sunt ova, pisces, legumina cocta; ignis enim coctio materiam nutritioni aptiorem efficit, ut proinde corruptela sit, inquit Azor, si sumantur legumina & pisces. Nam cum lex jejunii unicam refectionem permittat, inductaque sit consuetudine cœnula, in hac iis solùm cibis licet uti, qui ipsa consuetudine sunt approbati, quales sunt leviores, ut fructus, & pro more regionis parum casei. Licet tamen sumere jusculum ex leguminibus coctis ob necessitatem, ita ut habeat rationem medicinæ potiùs quàm cibi: nam ex S. Thom. medicinarum assumptio non solvit jejunium.

Resp. 2. Non licet cœnulam sumere manè ante meridiem: quia Ecclesia præcipit & canones præscribunt, ut nil sumatur in cibum ante horam consuetam, quæ circiter meridiem est. Imò non licet cœnulam sumere etiam circa meridiem, dilata ad vesperam cœna, nisi justa causa subsistat, ut ratione negotiorum per diem gerendorum, hospitum, itineris, vel si quis aliter non posset noctu dormire. *Ita Navarrus, Azor, Lessius, Layman, dicens hanc esse communem sententiam.* Quia consuetudo cœnulam permittens habet, ut nocte tantùm sumatur, nisi adsit justa causa excusans; quæ tamen si absit, juxta multos erit solùm veniale; quia non violatur jejunium quoad substantiam, sed solùm variatur ejus circumstantia non substantialis.

Quæst. IV. *An qui ex justa causa dispensatus est in abstinentia carnis, hoc ipso liberatur abstinentia ab altera refectione?*

Resp. Neg. Quia. 1. Istæ duæ abstinentiæ, quas lex jejunii præscribit, sunt à se invicem separabiles, & seorsim conducunt ad finem præcepti, videlicet macerationem carnis: & causa dispensationis sufficiens pro una, non semper sufficit pro duabus. Cùm autem lex plures obligationes dividuas continet, qui unam exequi nequit, tenetur ad aliam, si possit. 2. Papa Romæ, & Episcopi in variis diœcesibus cùm dispensarunt in abstinentia carnis ob causam pro ea sola sufficientem, declararunt se non dispensare in abstinentia à pluribus refectionibus, sed ejus obligationem reliquere. Et dicitur extare authentica de hoc Clem. XI. declaratio.

(✠) *Nota*. Licet Clemens XI. promulgato per Cardinalem Vicarium Edicto, declaraverit, quadragesimali recurrente jejunio, eos, quibus carnium usus justa de causa permittitur, *jejunii legem observare debere*; tamen plures deinceps in contraria fuere sententia, & exorta hac de re in variis Lombardiæ partibus controversia circa ann. 1736. plura pro utraque opinione edita fuere volumina. Bartholomæus Casali, Petrus Coppellotti, P. Benedictus Maria Brignole, & Sebastianus Pauli, sub nomine *Apostoli Augusti*, uterque Congregationis Matris Dei, sustinuere, iis, quibus usus carnium conceditur, jejunandum non esse: contra verò Alexander Mantegazzi, Antonius Theodorus Carbonara, Ludovicus Antonius Muratori, P. Daniel Concina Ord. Prædicatorum, aliique propugnaverunt, eos quoque jejunii legem observare oportere, quibus justa de causa salubrium carnium usus concedatur. At SS. D. N. BENEDICTUS XIV. eximio, quo pollet restaurandæ disciplinæ, corrigendorumque abusuum studio, non solùm lites finivit, sed etiam dubia, quæ passim occurrere solebant, explicavit; regulas pro restauranda, ac sarta tecta servanda jejunii disciplina constituit; ac methodum in dispensationibus servandam præscripsit.

Anno 1741. Epistola ad omnes Catholicos Episcopos data, ad tollendos abusus adversus jejunii Quadragesimalis observantiam invectos, hæc Episcopis inculcat: *Debitum igitur Paternæ uniuscujusque vestrum sedulitatis, & charitatis officium jure postulat, ut omnibus notum faciatis, & annuntietis, nemini quidem sine ligitima causa & de utriusque medici consilio: multitudini verò, veluti populo aut civitati, aut genti indiscriminatim integræ, nonnisi gravissima, & urgente necessitate, & in casibus per Sacr. Canonum statuta præscriptis, cum debita Apostolicæ hujus S. Sedis reverentia, à Quadragesimali Jejunio dispensationem, toties quoties opus fuerit, concedendam, nec audacter fidenterque usurpandam, nec superbè & arroganter ab Ecclesia sicut alibi in more positum esse accepimus, esse postulandam. Gravissimam verò urgentemque necessitatem etsi non est cur vobis explicemus: nolumus tamen vos ignorare, cum hujusmodi necessitate, & servandam esse*

potissimum unicam comestionem, sicut alias hic Romæ, ac nos ipsi hoc anno urgentibus causis dispensantes, expressè præscripsimus; & licitas atque interdictas epulas promiscuè minimè apponendas esse. Præterea dispensatos moneri jubet, ut alia pia opera jejunii loco substituant.

Anno 1742. in Epistola ad Andream Archiepiscopum Valentiæ, ait, Superiori constitutione se non suscepisse definiendum, *an qui Ecclesiastica auctoritate ab jejunio excusantur, non solùm vetitis cibis uti, sed datos pariter vespertinæ abstinentiæ fines egredi queant. Præcipimus autem Episcopis, eorumque delegatis, ut nemini vescendi carnibus, aliisque cibis vetitis veniam tribuant, nisi sub gravi, imperata simul unicæ comestionis norma. Ita universale illud præceptum pro tua spectatissima vigilantia Gregi tuo indicendum jubeto*.

Anno verò 1744. 8. Julii quæstiones ab Archiepiscopo Compostellæ circa jejunii leges propositas, in hunc modum resolvit.

I. Utrum, quæ in antedictis nostris literis in forma Brevis de unica comestione, & de epulis non permiscendis, præscribuntur, sub gravi etiam præcepto prohibeantur?

Respondemus: *Concedentes facultatem vescendi carnibus tempore vetito, sub gravi teneri easdem facultates non aliter dare, quam geminis hisce adjectis conditionibus, videlicet unicæ in diem comestionis, & non permiscendarum epularum. Eos verò, qui hujusmodi facultatibus utuntur, sub gravi ad binas ipsas conditiones implendas obligari*.

II. An ii, quibus concessum est vesci carnibus, possint in vespertina refectiuncula, ea quantitate carnis vesci, quæ jejunantibus permittitur?

Respondemus, *Non licere; sed opus habere eo cibo, eaque uti potione, quibus utuntur homines jejunantes rectæ meticulosæ conscientiæ*.

III. An qui jejunii tempore vesci carnibus permittuntur, & unica comestione uti debent horam jejunantibus præscriptam servare opus habeant?

Edicimus, *observandum iis esse*.

IV. Quænam sint epulæ licitæ, quæ vetantur cum interdictis conjungi?

Respondemus: *Epulas licitas pro iis, quibus permissum est carnes comedere, esse carnes ipsas. Epulas interdictas esse pisces, adeoque utrumque simul adhiberi non posse. Piscibus tamen edendis non interdicuntur ii, quibus datur tantùm facultas adhibendi ova, & lacticinia*.

V. An præceptum de utroque epularum genere non miscendo dies quoque Dominicos Quadragesimales complectatur?

Affirmatur *complecti*.

VI. Utrum hæc lex ad eos quoque pertineat, qui ex Bulla Cruciatæ edere possunt ova, & lacticinia?

Rescribimus: *Nihil in prænunciatis nostris Apostolicis literis statutum esse, quod respiciat gratiosum Cruciatæ Diploma. Quare, qui eo gaudent, illius tenorem strictè, & consideratè perpendant, ex ejusque sententia se gerant. Caveant autem, ne inani quapiam excusatione sese solutos esse arbitrentur præscriptis ibi legibus*.

VII. Utrum memorata duo præcepta urgeant extra Quadragesimam?

Respondetur: *Urgere extra Quadragesimam utrumque præceptum; illud scilicet unicæ comestionis cum reliquis legibus in secundo, & tertio ad hæc postulata responso expressis; & alterum non permiscendi epulas licitas cum interdictis, ut in quarto postulato definitum est*.

Anno 1745. die 10. Junii Epistola, quæ est ad universos Episcopos, plura Ecclesiæ Pastoribus inculcat, pro jejunii disciplina conservanda, & reintegranda, circa dispensationes generales nonnisi justa de causa petendas, & concedendas. Vide tom. 1. Bull. pag. 523.

Quæst. V. *An toties quis peccat mortaliter, quoties die jejunii sumit refectionem iteratam?*

Resp. Non pauci affirmant. Quia 1. juxta omnes toties quis peccat, quoties carnes comedit; quia præceptum abstinendi à carnibus est negativum, vetans ne ullo diei tempore comedantur. At præceptum abstinendi à pluribus refectionibus est etiam negativum: nam non præcipit unam refectionem, sed præcisè plures refectiones prohibet. Ergo sicut peccatur per quasvis comestiones carnium, ita & per quaslibet & singulas refectiones ultra unam: præcepta enim negativa violantur non solùm per primum & secundum actum; sed etiam per quoscumque alios sequentes. 2. Quando vetatur, aliquid sæpiùs quàm semel uno eodemque tempore fieri, non solùm prohibetur fieri bis, sed etiam ter, quater &c. Sic, cùm lex vetat ne fidelis sæpiùs quàm semel eodem die communicet, aut sæpiùs in vita baptizetur, non solùm secundo, sed.

sed etiam tertio & quarto actu violatur præceptum. 3. Mortificatio carnis, quæ est finis legis, adhuc aliqua obtineri potest per omissionem aliarum refectionum: nam si quis manè & in prandio se refecerit, adhuc notabilis est mortificatio se abstinere vesperi, uti fuisset abstinere manè, & semper subtrahitur materia concupiscentiæ. 4. Ecclesia solùm permittit unam refectionem, idque ad mortificationem carnis. Ergo prohibet omnes alias, & præter secundam refectionem vetatur quoque alia ulterior, quæ etiam repugnat mortificationi carnis. Enimverò etsi præceptum jejunii videatur affirmativum, quoad formam verborum, inquit Silvius, in se tamen continet hanc negationem. Non pluries comedes, aut non sumes plures refectiones.

Hinc tres refectiones sumere non licet ei, cui duæ sufficiunt, & permissæ sunt ob infirmitatem.

Quæst. VI. *An violat jejunium qui extra refectionem consuetam & cœnulam, aliquid bibit, vel comedit?*

Resp. 1. Multi docent non violari potu etiam vini, modò non in ea quantitate bibatur, quæ censeatur esse in fraudem jejunii. Quia id permittit consuetudo à tempore immemoriali: nam cùm potus ordinetur potiùs ad distributionem cibi per corpus, & refrigerium sanguinis, quàm ad alendum; ideò Ecclesia ejus usum non vetuit. Idem dicunt de electuariis quibusdam, quæ parùm nutriunt, v. gr. thæo. Sed alii id negant aut non cedunt, nisi de potu necessario ad sitim sedandam, qui nihil aut parùm nutriat, & de electuariis, quæ in parcissima quantitate & cum necessitate sumuntur, ita ut sint loco medicinæ.

Circa hoc sic habet S. Thomas 2. 2. quæst. 137. art. 6. ad 2. *Jejunium Ecclesiæ non solvitur nisi per ea, quæ Ecclesia interdicere intendit instituendo jejunium. Non autem intendit Ecclesia interdicere abstinentiam potus, qui magis sumitur ad alterationem, licet aliquo modo nutriat. Et ideò licet pluries jejunantibus bibere. Si autem quis immoderatè potu utatur, potest peccare, & meritum jejunii perdere, sicut etiam si immoderatè cibum in una comestione assumat.* Et ad 3. *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum. Unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio, nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi.*

Resp. 2. Secundùm omnes violatur jejunium, si extra hæc tempora sumatur jusculum, lac, vel similis potio, quæ ad nutriendum principaliter ordinatur. Quia vetantur ea omnia, quæ per se ac principaliter ordinantur ad nutritionem; sive ea comedendo, sive bibendo, aut sorbendo sumantur: nam hæc cibi nomine veniunt, ut docet Bellarminus, libro 2. de bonis operib. cap. 1. Idem dic de pomis, piris, uvis recentibus, & omnibus aliis fructibus: nam hæc & similia sumere est juxta communem sensum revera comedere, non bibere, & ex se nutriunt. *S. Antoninus*. Licet tamen ob necessitatem aliquid in parva quantitate sumere per modum medicinæ, quamvis nutriat. Sic manè pauxillum panis cum haustu vini sumere licet ei, qui aliter sine gravi incommodo non posset jejunare, vel functiones animi, aut munera sua rectè obire: nam id tum se habet per modum medicinæ, quæ non prohibetur diebus jejunii.

Resp. 3. Qui exiguum quid nutritivum sæpiùs eodem die sumit, etsi sine proposito aliquid notabile sumendi, peccat mortaliter, cùm ad quantitatem notabilem scienter pervenit. Quia 1. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *In die jejunii qui sæpiùs modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium*. 2. Plura illa modica conflant simul magnam quantitatem, & producunt notabilem effectum, in quo uniuntur, scilicet notabilem nutritionem. Nam nutriunt perinde ac si magna quantitas continenter sumeretur, singulæ enim partes cibi sive simul, sive interruptè sumantur, addunt robur & substantiam, quæ roboratio manet simul post sumptas omnes partes. Hinc non licet bibere pro arbitrio, & toties aliquid exiguum manducare ne potus noceat; nam sic sæpiùs modicum quid comedendo, perveniretur ad quantitatem notabilem, ideòque violaretur jejunium. Quantitas autem notabilis ab aliquibus censetur, si unum & dimidium, vel duas ad summum uncias superet.

Porrò non excusatur à culpa veniali, qui rogatus ab amico exiguum quid comedit ne inurbanus videatur; nam non est hæc justa ac legitima causa solvendi ex parte Jejunium: nec licet unquam peccare vel leviter. *Azor, & alii.*

Quæst. VII. *Quinam excusantur à lege Jejunii?*

Nota,

Nota. Certum eſt omnes Chriſtianos poſt 21. annum completum teneri ad Jejunium ab Eccleſia præceptum, niſi juſta ex cauſa excuſentur. Nam nemo qui poteſt, excipitur, & lex eſt univerſalis, ut conſtat ex ſenſu Eccleſiæ; & cauſa hujus præcepti in omnibus locum habet; nam omnes egent mortificatione carnis, & caſtigatione corporis ut ſubjiciatur ſpiritui, & Deo ſatisfiat pro peccatis.

Reſp. Quoad abſtinentiam ab altera refectione excuſantur generatim omnes, qui ſine gravi incommodo ſeu damno Jejunare non poſſunt. Speciatim verò hi. 1. Ægroti, infirmi, item convaleſcentes, quos infirmitas valde extenuavit, quia iis non ſufficit una refectio, ſed indigent crebriore & modica. De ſufficienti gravitate infirmitatis, conſulendus eſt prudens Medicus; nam ratione officii & peritiæ ad ipſum ſpectat hoc judicium. Quod ſi cauſa ei eſt dubia, & incerta, authoritate ſuperioris opus eſt; quia tunc neceſſaria eſt juris relaxatio, ad quam Medicus vel Confeſſarius poteſtatem non habet. *Azor*. Qui autem ob infirmitatem non poſſunt Jejunare omnibus diebus quadrageſimæ, ſed poſſunt aliquot diebus cujuſque hebdomadæ, v. g. alternis, vel duobus &c. tenentur illis diebus, quibus non habent juſtam cauſam non Jejunandi. Nam cum ſingulis diebus ſit affixa nova obligatio Jejunandi, & hæc non tollatur niſi per juſtam cauſam; ſi aliquot diebus impleri poſſit obligatio, tunc ea urget. Qui verò dormire nequeunt, niſi ſumpta cœna, non ideò excuſantur à Jejunio, cùm poſſint illud ſervare ſine gravi incommodo, v. g. collatiunculam circa meridiem ſumendo, & integram refectionem ſerò: nam præceptum obligans ad aliquid, ſimul obligat ad media ſaltem non valde difficilia, licèt non ordinaria.

2. Prægnantes, & nutrices: nam egent cibo pro ſe & pro fœtu vel prole, & Jejunium iis graviter noceret.

3. Pauperes, qui non habent quod uni juſtæ refectioni ſufficiat. Sed, ut (ait S. Thomas quæſt. 147. art. 4. ad 4.) *Pauperes qui poſſunt ſufficienter habere, quod ei ſufficiat ad unam comeſtionem, non excuſantur propter paupertatem à Jejuniis Eccleſiæ; à quibus tamen excuſari videntur illi, qui fruſtatim eleemoſynas mendicant, qui non poſſunt ſimul habere quod eis ad victum ſufficiat.*

4. Pueri ante annum 21. completum non obligantur ex generali Eccleſiæ conſuetudine ſic communiter recepta, & intellecta ſecundùm communem Doctorum ſententiam, inquit Sanchez. Ratio eſt: quia cùm uſque ad hoc tempus communiter creſcant ac firmentur hominum corpora, egent frequentiore cibo, non ſimul, ſed pluribus vicibus ſumpto, *tum propter debilitatem naturæ, cum propter neceſſitatem augmenti, quod fit de reſiduo alimenti*, ait S. Thomas art. 4. ad 2. Nec obſtat quod aliqui ante hoc tempus non indigeant frequenti cibo, quia legiſlator *attendit id quod communiter & in pluribus accidit*, ait S. Thomas, monens conveniens eſſe ut adoleſcentes jejunent plus vel minùs ſecundùm modum ſuæ ætatis, ut cùm tempus obligationis advenerit, faciliùs eam exequantur, & præſertim ut carnis concupiſcentias, quibus tunc exæſtuat natura corrupta, Jejunio coerceant. Imò poſſunt adoleſcentes ad Jejunium obligari, ob urgentem gravem neceſſitatem, ſive publicam, ut Joann. 3. ſive privatam, ut ſi egeant hoc remedio ad cohibendam libidinem: nam bonum commune & privatum ſpirituale præferri debet bono privato & corporali.

Porrò qui annum 21. complet in quadrageſima, tenetur reliquis diebus Jejunare; etiamſi unicus dies ſupereſſet, quia præceptum illud diviſibiliter obligat ad ſingulos dies. *Sanchez & alii*.

Quoad ſenes, quamvis aliqui putent eos à Jejunio eximi circa annum ſeptuageſimum; tamen ex communi ſententia, teſte Layman, aut ſaltem communiore, non eſt pro iis certum tempus conſtitutum, quo lege Jejunii ſint ſoluti, eo quòd alii citiùs, alii tardiùs viribus deficiant, cùm econtra communiter creſcant & firmentur homines uſque ad annum 21. Quare ſenes non excuſantur, niſi quando corporis vires deficiunt, ita ut pluribus modicis egeant refectionibus, alioqui grave nocumentum paſſuri. *Senes ſi ſunt multùm debiles, eo modo poſſunt excuſari, ſicut dictum eſt de infirmis. Ratione autem ſenectutis tantùm non excuſantur, ſi ſunt fortes ad ferendum Jejunium; nec eſt determinata ætas ab aliquo uſque ad quos annos quis tenetur ad Jejunium*; ait S. Antoninus 2. part. tit. 6. c. 1. §. 5.

5. Operarii, opifices, & ii omnes, qui ex officio exercent opera laborioſa, ob quæ ſine gravi incommodo jejunare nequeant. Quales ſunt agricolæ, foſſores, ditores, fabri lignarii & ferrarii, piſtores, & bajuli,

& alii

& alii similes, quorum labor gravis est, & corpus multum defatigat. Idque juxta multos, quamvis non sint pauperes, modò talia opera ex officio exerceant; quod, teste Sylvestro, iis concessit Eugenius IV. Ita ut non teneantur cessare ab exercitio suæ artis seu professionis ad jejunandum. Porrò eo die, quo non laborant, ut si dies festus superveniat in quadragesima, tenentur jejunare, nisi aliàs grave incommodum sentirent ob laborem præcedentis diei, aut judicio prudenti redderentur inepti ad laborandum die sequenti.

Ex communi sententia non excusantur Notarii, Scribæ, Pictores, Barbitonsores, Sartores, Typographi, qui torcular non tractant, sed caracteres dumtaxat componunt, Sutores, præsertim ii qui non suunt, sed solùm scindunt corium, & materiam præparant, famuli, & ancillæ, qui non magnis in laboribus exercentur; & omnes quorum labor non est gravis, nec fit cum magna agitatione, quando unam justam refectionem sibi accommodatam habere possunt: quia isti possunt sine notabili incommodo jejunare. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione Jejunii, nec debent se certificare an labor sit compatibilis cum Jejunio*. Item Professores seu Præceptores, qui manè & serò docent; non excusantur à Jejunio præcisè ob suum laborem, nisi adsit specialis infirmitas: nam experientia constat posse eos communiter jejunare sine gravi nocumento, quod solùm potest eos excusare. Lex autem est secundùm id, quod communiter est.

6. Qui pedibus conficiunt iter, quod in tempus aliud à Jejunio liberum nequeat commodè differri; modò spectatis omnibus, ut itineris longitudine, viarum difficultate, laboris gravitate, itinerantis viribus, &c. non possint sine notabili incommodo jejunare. Quare circa hoc non potest determinari numerus leucarum, qui generatim excuset à Jejunio; nam alii plùs, alii minùs laboris capiunt ex via; & viæ aliæ aliis sunt difficiliores: tempus etiam potest augere vel minuere incommoda, &c.

Dixi, *pedibus*, quia non excusantur, qui equo vel curru iter faciunt, nisi fortè ob extraordinariam concussionem ac defatigationem non possint sine gravi incommodo jejunare. Nam lex Jejunii obligat, quando servari potest sine notabili incommodo seu nocumento. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Excusantur absolutè à præcepto Jejunii omnes illi, qui iter agunt, equitando, utcumque iter agant, etiam si iter necessarium non sit, & etiam si iter unius diei conficiant*.

7. His causis multi addunt pietatem, sive opus præstantius, & Deo gratius, incompossibile moraliter cum Jejunio, ut sunt opera misericordiæ tum corporalia, tum spiritualia, & etiam religionis, quæ quis Jejunando non posset exercere, nec in tempus aliud differre, si exerceantur ex officio, vel obedientia, vel ob necessitatem proximi. Quia (ut ait S. Thomas 2. 2. quæst. 747. art. 4. ad 3.) *Non videtur fuisse intentio Ecclesiæ statuentis Jejunia, ut per hoc impediret alias pias & magis necessarias causas*. Nam cum Ecclesia præcipiat Jejunium ut promotivum ad bonum, non intendit obligare ad illud prout impedimentum est majoris boni. Sic Ecclesia diebus festis judicialem strepitum vetat, *nisi necessitas urgeat, vel pietas suadeat*, ait Gregorius IX. cap. ult. de Feriis.

Observa 1. Nemo ab abstinentia carnis liberatur præcisè ob ætatem, & laborem gravem; sed ad hoc requiritur morbus vel infirmitas major, & specialis. Quia abstinentia à carnibus rariùs potest grave nocumentum inferre, quàm abstinentia ab altera refectione.

2. Quamvis adsit gravis infirmitas, vel morbus, adhuc petenda est licentia à superiore, nisi fortè in certis casibus ex consuetudine non petatur. Ita S. Thomas loco citato, & Concil. Tolet. VIII. cap. 9. id exigit. Quia rectus ordo disciplinæ id postulat; tum ut agnoscatur authoritas Ecclesiæ: tum maximè ut vitetur periculum seipsum decipiendi, & violandi legem: nam sibi quisque facilè fingere potest adesse causam justam exemptionis.

3. In dubio de sufficientia causæ ad non Jejunandum, semper peti debet dispensatio; quia stat pro lege possessio, & in dubio tutior pars eligi debet. Dispensare possunt cum sæcularibus Episcopus, vel etiam Parochus, juxta cujusque Diœcesis consuetudinem: nam potestas dispensandi in hac lege sæpè occurrente potest ex consuetudine esse Parocho concessa, cum bonum animarum id postulet. Cum Regularibus verò superior localis: quia in suos potestatem habet quasi Episcopalem. Nam, ut ait Sanchez, ex vi sui muneris instituitur, ut plenam

nam spiritualem subditorum curam habeat cum sufficienti jurisdictione ad hoc munus, quæ postulat, ut Prælati etiam locales potiantur jurisdictione Episcopali erga illos, & sint illis loco Episcoporum, cum ab Episcopis privilegio Pontificio eximantur. Confessarii autem sicut & Medici possunt solùm declarare obligationem Jejunandi non esse, ubi id constat, & causam dispensandi sufficientem esse, vel non esse: qui graviter peccabunt, si imprudenter & nimia facilitate declarent. *De consilio rationabili Medici infirmus solvens Jejunium, vel comedens carnes diebus prohibitis non peccat: sed peccaret Medicus, si sine causa rationabili, vel saltem dubia talia mandat, vel ordinat infirmis:* ait Sanctus Antoninus, loco citato.

APPENDIX.

Ad usum Missionariorum.

De Orientalis Ecclesiæ circa Jejunium disciplina.

DE Orientalis Ecclesiæ disciplina etiam circa ecclesiastica Jejunia, plura dicturus sum in tractatu de Sacris Christianorum ritibus, quem ante tractatum de Sacramentis in genere exponi debere ad usum Missionariorum necessarium existimavi. Hìc verò nonnulla opportunum visum est indicare, quæ necessaria sunt, ut Orientales ritus Christiani sciant, quando, & qua ratione ex Ecclesiæ præcepto ipsis sit jejunandum.

Principio autem statuo Orientales ex Ecclesiæ præcepto teneri ad jejunia illa, quæ vel ex præscripto antiquorum Canonum, aut ex antiqua, usu recepta & confirmata consuetudine observari solent: hæc enim habet vim legis, ut omnes fatentur.

Deinde ab hujusmodi lege dispensari non posse ab Episcopis, vel Patriarchis, ut in Appendice ad tractatum de legibus demonstravi; & ut constat etiam ex Constitutione SS. D. N. BENEDICTI XIV. *Demandatam Cœlitus*, in qua factum Cyrilli Patriarchæ Antiocheni improbatur, quod *in quodam Episcoporum consessu in Monte Libano habito anno 1736., receptam Ecclesiæ Græcæ disciplinam circa Jejunia immutaverit.*

Denique, non omnes Orientales convenire circa dierum numerum, in quibus sit jejunandum, nec circa modum. Quod quidem discrimen non novum, sed antiquum est; ut videre est apud Thomasinum tract. de jejunis Ecclesiæ part. 2. cap. 20. & ut notat Balsamon in fragmento à Cotelero latinè reddito in not. ad l. V. Constit. Apostol. cap. 20. Quamobrem jure meritoque præsumitur, antiquam esse diversam jurisjurandi consuetudinem, quæ in diversis Ecclesiis Orientalibus viget: Quod notatum volo, ut quisque intelligat, propriæ Ecclesiæ consuetudinem hac in re servare debere. Iis præmissis ad particularia descendendo, exordium sumam ab Italo Græcis, iis scilicet, qui in Italia, & in Insulis Italiæ adjacentibus degunt, sed græcos ritus servant.

De iis BENEDICTUS XIV. Const. *Et si pastoralis*, ait: Primò, *ad observantiam jejuniorum, & vigiliarum Latinæ Ecclesiæ, si tota loci illius Græcorum communitas, vel potior Laicorum pars cum Parochis, & Presbyteris conjuncta induci posset, optimum esset; idque absque alia Sedis Apostolicæ dispensatione, arbitrio Ordinariorum relinquimus Latinorum, non tamen ad id cogi debent, si velint ritum suum in jejuniis sequi, cum ipsi qualibet hebdomada feria quarta, & feria sexta, ut asseritur, soleant jejunare, neque privatis personis fas sit, ubi Parochiam Græcam habent, ibi, contra proprium ritum Latinorum more jejunia, & vigilias servare; sed omnes vel græcè cum Græcis, vel latinè cum Latinis jejunent. Ubi verò propriam Parochiam non habent; ibi liberè, & licitè possunt in omnibus Latino ritui se se conformare, sive Laici sint, sive Presbyteri, excepto græco ritu, qui in Missis, ac Divinis Officiis à Presbyteris est servandus.*

Secundò, ait, *ubi Parochiam Græcam habent, tolerandus est apud Græcos esus carnium die Sabbati, si sine scandalo fieri potest; in locis autem ipsorum, & inter eos tantùm.*

Tertiò, *prohibentur tamen Græci suis Famulis Latinis cibos vetitos apponere, sive die Sabbati, quando præfatis Græcis carnes comedere licet, sive alio quocumque tempore, quo Latini debent ab illis abstinere: Latini enim Famuli Græcorum, latinum ritum servare tenentur.*

Quartò, *item tolerandum est, ut ad jejunium eodem die Sabbati in Quadragesima, excepto uno Sabbato Sancto, ex antiqua traditione, non teneantur, sed dumtaxat ad abstinentiam.*

Quintò, *in jejuniis quoque biduanis, vel triduanis, vel aliàs à Diœcesanis, vel in Jubilæis à Summo Pontifice Romano indictis,*

dies

dies Sabbati in eis comprehensus, vel præscriptus, in alium diem pro Græcorum plebe ab ipsis Diœcesanis Apostolica Auctoritate permittitur commutari.

Sextò, *tam Græcis in Corsica habitantibus, quàm omnibus & singulis Albanensibus, & Græcis, qui in Italia, & insulis adjacentibus commorantur*, concedit, & indulget, *ut ad instar Latinorum in quorum Diœcesibus degunt, in Quadragesima quartis, & sextis feriis, & reliquis anni jejuniis, vino, oleo, & piscibus cujuscumque generis uti possint*; atque literas Clementis Papæ XII. confirmat, quibus Abbati, & Monachis Monasterii Ordin. Sancti Basilii magni ritus Græci Orientalis Terræ Dimidii Jussi Panormitanæ Diœcesis concessit, *ut piscibus sanguinem habentibus liberè & licitè nonnullis anni Quadragesimis vesci possint, non obstantibus ritus Græci ordinationibus.*

Nota: Præter Quadragesimale jejunium, & abstinentiam, vel jejunium feriæ quartæ, & sextæ, Italo-Græci abstinere quoque debent à carnibus, lacticiniis, & ovis tribus aliis temporibus: scilicet, à die Lunæ post festum SS. Trinitatis ad festum usque Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli *exclusivè:* à prima Augusti usque ad festum Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis, & à quintadecima Novembris usque ad Nativitatem Domini. Hæc est, quæ apud Italo Græcos consuetudo viget; ut constat ex supplici libello, quo Pompilius Rodota nomine Italo-Græcorum anno 1742. supplicavit Sanctissimum, ut eo anno abstinentiam, quæ præcedebat Festum Apostolorum ad duodecim tantùm dies redigeret, quoque stante sterilitate ciborum quadragesimalium gratiam pro illo tantùm anno obtinuit, die 18. Aprilis 1742. Et quod spectat ad abstinentiam, quæ præcedit Festum Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, Sacra Congreg. Supremæ Inquisitionis die 7. Septembr. anno 1737., petente D. Rodota Archiepiscopo Boreæ ut ipsi facultas concederetur, occasione visitationis Ecclesiarum ritus Græci utriusque Siciliæ, dispensandi subditos ab hac Quadragesima, quod maximi incommodi sit, præsertim pauperibus labore manuum viventibus, monendum censuit dictum Archiepiscopum per Sacr. Congreg. de Propaganda Fide, ut in visitatione curaret omninò tollere abusus hujus Quadragesimæ observationi contrarios; ne hujusmodi abusus progressu temporis pro consuetudine allegentur.

At non eadem est aliorum Græcorum consuetudo. Nam P. Goar vir in hujusmodi rebus valde peritus, in notis in Præsanctificatorum officium n. 27., hæc habet. *Quamvis autem in honorem Apostolorum, à Dominica post Pentecosten Sanctorum omnium celebritati addicta, ad diem Petro & Paulo consecratum, posterumque alium Apostolorum cunctorum solemnitati communem, jejunium assumptum observent: brevissimum tamen est, & pro festivitatis Paschalis varietate incertum, nec tam grave, ut olei pisciumque comestionem secum ferat illicitam. Aliud item à prima Augusti ad diem B. Virginis Assumptioni celebrandæ dicatum, devotionis licet, & affectus erga illam demonstrandi gratia suscipiatur, non ita protrahitur tamen, & ab ovis & caseo tantum, non piscibus & oleo interdicit. Jejunium tandem Christi Natalitiis prævium, quamvis olim decimaquinta Novembris incipi soleret: nunc tamen frigidior Græcorum devotio ad dies septem contraxit.* Balsamon, ut Cotelerus refert loco supra à nobis citato, ait, *Jejunium quatuor festorum, Nativitatis Jesu Christi, SS. Apostolorum, Transfigurationis, & Dormitionis Deiparæ esse inexcusabile; ejus verò dierum quantitatem non esse æqualem apud omnes; sed ante septem quidem dies uniuscujusque horum festorum, omnes Fideles, Laici scilicet, & Monachi coguntur jejunare inexcusabiliter, quique non ita faciunt, ab Orthodoxorum communione alienabuntur:* In supra citata Const. *Demandatam Cœlitus.* BENEDICTUS XIV. Summus Pontifex recensens jejunia Græco-Melchitis servanda, ait, *præter jejunium Quadragesimæ, quod in tota Ecclesia Paschalibus Resurrectionis Domini Festis Apostolica institutione præmittitur, similis etiam quadraginta dierum abstinentia Natalitiæ Christi solemnitati præcedit; tum alia quatuordecim dierum ante Festum Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis observatur; & alia demum ante Festum Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, totidem dies complectens, quot à feria secunda post Octavam Pentecostes ad eorumdem Apostolorum Festum intercurrunt.* Vides ergo diversitatem, quæ nunc viget penes Orientales circa dierum numerum, quibus jejunare solent, retroactis quoque temporibus fuisse: ex quo jure meritòque deducimus, unamquamque Ecclesiam jejunia observare oportere, quæ ex majorum consuetudine servanda esse accepit.

Discrimen quoque in iis observare est circa jejunandi modum; Licet enim ad ante-

pascha-

paschale jejunium, quod attinet, eadem debeat esse in omnibus jejunandi ratio, ut infra demonstrabo; tamen circa alia jejunia invicem dissident: alii enim contenti sunt sola abstinentia à carne, lacticiniis, & ovis (excipimus tamen dies mercurii & veneris, in quibus ferè omnes ab oleo quoque, & piscibus abstinent): alii jejunium protrahunt usque ad nonam tantum: alii denique pro loci consuetudine majorem vel minorem rigorem servant. Atque in iis etiam derivata ex majoribus consuetudo in unoquoque loco tanquam lex Ecclesiæ observanda est.

Venio nunc ad magnum quadragesimæ jejunium. Facile intelligere est, Græcos aliosque Orientales in eo, non solum teneri ad unicam comestionem, exceptis diebus Dominicis & Sabbatis, in quibus, si excipias Sabbatum Sanctum, juxta propriæ Ecclesiæ disciplinam jejunare non debent; Sed prætereà abstinere quoque debere à piscibus cum sanguine præter quam Annunciationis, & Palmarum Festivitates: imò nonnulli etiam ab oleo abstinent si non semper, saltem prima hebdomada, & feria quarta & sexta majoris hebdomadæ. Obligationem hanc, tum ex iis deducimus, quæ notat Goarius loco supra citato; tum ex dispensatione Italo Græcis à SS. Pontificibus concessa; tum denique ex eo, quod consuetudo hæc ubique vigeat, ubi ortis ex ignorantia abusibus, disciplina non est immutata.

Circa feriam quartam & sextam, BENEDICTUS XIV. Constit. paulo ante citata, indistinctè servari præcipit *in toto tractu Patriarchatus Antiocheni laudabilem consuetudinem à majoribus derivatam, abstinendi etiam qualibet Feria quarta, & sexta per annum ab esu piscium, quæ ab aliis quoque finitimis Populis ejusdem Græci ritus exactè custoditur.*

Nota 1. Pisces, à quibus abstinere debent, ii sunt, qui sanguinem habent. Nam dum ab iis abstinent, fas Orientalibus est uti *squillis, ostreis, cancris, polypodibus, sepiis, & aliis hujusmodi exsanguibus, quasi à piscium perfectiorum natura alienis, & cruditate, seu vilitate stomacum affligentibus, sicut & piscium ovis exsiccatis & sale ad solem conditis*, ut notat Goaer loco supra citato.

Nota 2. In supradicta Constitutione Summus Pontifex facultatem concedit Patriarchæ Antiocheno, ut dum persistere cognoverit talem necessitatem in incolis Libani & Anti Libani, qua carnibus & lacticiniis vesci cogantur, *in singulos annos tantùm, & non aliter, nec alio modo dispensationem singulis præfatis Communitatibus concedere possit, illæsa remanente etiam quoad illos generali lege de Jejuniis & abstinentiis, à qua nemini liceat dispensationem in genere concedere*. Hac stante dispensatione Incolæ supradicti censeri non debent dispensati à lege præscribente unicam comestionem Jejunii tempore, juxta ea quæ ab Auctore de Jejuniis Latinorum differente explicata sunt, & à Summo Pontifice Constitutionibus ibi à nobis indicatis, declarata, & definita.

Nota 3. Dubitari non potest, quin dicta Constitutio, qua parte jubet servandos esse ritus & Jejunia Orientalis Ecclesiæ, ac tollendos abusus, qui contra Orientalis Ecclesiæ disciplinam irrepserant, Orientales omnes Græcum ritum servantes, obliget. Id manifestum fit ex eo, quod id summus Pontifex die 11. Maji anno 1744. Constit. incip. *Inter plures*; decreverit, ut Monachi Ordinis Sancti Basilii Magni Ruthenorum, statuto, quo pro recta Monasteriorum utriusque Provinciæ Lithuanicæ & Polonicæ disciplina, constituerant, ut Orientalis Ecclesiæ usus, consuetudines, exercitia, Jejunia, ritus, & cæremoniæ in eisdem observarentur, adderent hujusmodi verba: *Juxta Epistolam decretalem SS. D. N. BENEDICTI XIV. demandata cœlitus.*

Nota 4. In illis locis, in quibus contra propriæ Ecclesiæ consuetudinem feria quarta, & sexta, ac nonnullis quadragesimæ diebus à Catholicis, ritus, vel Græci, vel Armeni, vel Coptici, aut alterius cujuscunque, omittitur abstinentia à piscibus cum sanguine, olei &c., quod hujusmodi abstinentias in Romana Ecclesia observari non noverint, vel quod Latini nonnulli Missionarii ignorantes Orientalis Ecclesiæ disciplinam, Catholicos ad hujusmodi abstinentias non esse obligatos, docuerint, hujusmodi omissio pro abusu habenda est, atque omninò tollenda. Nam præterquam quod constat hujusmodi abusum ex ignorantia ortum ducere, Apostolica Sedes eum semper improbavit. Patet id ex instructione, quam juxta decretum approbatum à Clem. XI. 6. Februarii 1716., suprem. Inquisit. Commissarius misit ad Euthimium Archiepiscopum Tyri & Sidonis, in qua improbatur permissio facta ab hujusmodi Archiepiscopo vescendi piscibus feria quarta & sexta

ta, ac quadragesimæ tempore contra Ecclesiæ Græcæ consuetudinem: atque ex alio ejusdem supremæ Inquisitionis decreto 29. Januar. 1732., quo negatur Armenis ad fidem Catholicam conversis in Crimæa dispensatio comedendi pisces diebus supraindicatis, ac etiam aliis diebus, si qui sint, in quibus juxta propriæ Ecclesiæ disciplinam abstinere debeant. Nec ab hujusmodi abstinentia excusari possunt, quia per eam convenirent cum Hæreticis: hæc enim non est signum hæreseos protestativum, sed observatio Orientalis Ecclesiæ disciplinæ, quæ si penès hæreticos viget, multò magis vigere debet apud Catholicos. Hinc in supracitata instructione permissio facta ab Archiepiscopo illo damnatur, ob scandalum, & Catholicæ nostræ fidei derisionis motivum, quod Ecclesiæ inimicis afferret, quos non disciplinæ immutatione, sed exacta observantia, virtutum exemplo, atque Catholicæ veritatis manifestatione allicere, & ad Orthodoxam fidem amplectendam trahere debemus.

Nota 5. In locis illis, in quibus à Paschate ad Pentecosten omitti solent abstinentiæ in feria quarta, & sexta; non videntur cogendi Catholici ad eas observandas. Cùm enim constet ex Thomassino aliisque, antiquam esse hujusmodi consuetudinem, præsumi potest ex disciplina à majoribus accepta hujusmodi abstinentias omittere.

Quæ sint jejunia propria Armenorum, colligitur ex dispensatione ad decennium concessa ab Innoc. XIII., 14. Januar. 1723., & ad aliud decennium prorogata à Clem. XII. 13. Maji 1733. pro Armenis Leopoli commorantibus. Ibi enim quinque jejunia recensentur, scilicet in ipsis festivitatibus Pentecostes, excepta die 1., per hebdomadam unam, & vocatur jejunium Ecclesiæ: Alterum, quo se disponunt ad transfigurationem Domini per hebdomadam unam: Tertium, ad Sanctæ Crucis apparitionem in Monte Varak per hebdomadam unam: Quartum, ad S. Jacobum Nisibensem per hebdomadam unam. Quintum, ad S. Sergium tempore baccanaliorum per hebdomadam unam. In illis autem dispensationibus Summi Pontifices jejunium Quadragesimale juxta solitum & ritum Armenum servari mandaverunt.

Maronitæ diebus Mercurii & Veneris abstinent tantùm à carnibus & lacticiniis; & Quadragesimæ tempore pisces manducant. Hanc verò consuetudinem, & antiquam esse, & licitam facilè conjicimus. Quippe ii plura cum Latinis communia habent, & ab Orientalibus reliquis diversa, ut in tractatu de ritibus indicabo.)

CAPUT IV.

De Virtutibus Justitiæ annexis.

Nam de Justitia erit Tractatus specialis.

SAnctus Thomas vocat Virtutes Justitiæ annexas, alii vero Justitiæ species imperfectas, quæ versantur circa aliquod debitum ad alterum, sed quod non est tam rigorosum, quàm debitum Justitiæ, vel quod adeò magnum est, ut nequeat reddi ad æqualitatem; tales sunt Religio, Pœnitentia, Pietas, Observantia, Obedientia, Gratitudo, Affabilitas, Liberalitas, & Veritas in dicendo. De Religione fusè dictum est: de Pœnitentia suo loco; nunc de aliis.

1. Pietas sumpta pro speciali virtute, est virtus, per quam tribuitur debitus cultus tum parentibus tanquam vitæ & educationis post Deum authoribus: tum patriæ, quia patria aliquo modo est principium ortus, eo quod parentes foveat, & idonea ad ortum & educationem suppeditet: tum etiam aliis consanguineis ob conjunctionem, quam habent cum parentibus. Consistit hic cultus tum in honore parentibus suo tempore & loco deferendo, tum obsequiis & necessariis vitæ subsidiis præstandis, ita Sanctus Augustinus, lib. 83. quæst. 31.

2. Observantia est virtus, per quam defertur cultus, hoc est, honor & obsequium superioribus, ob eminentiam conjunctam cum beneficio gubernationis; atque etiam aliis personis virtute, sapientia, aut dignitate conspicuis, quatenùs ratione talis perfectionis idonei sunt ad nos gubernandum, seu dirigendum, saltem exemplo suo vel consilio. Duplex est, nempe politica, qua ob dignitatem politicam, vel excellentiam humanam, & religiosam, qua ob dignitatem vel perfectionem supernaturalem cultus defertur.

3. Obedientia duplex est, alia est virtus generalis, inclinans ad observandum quodvis præceptum ex quovis motivo bono: & sic obedire pertinet ad quamlibet virtutem, ex cujus motivo mandatum servatur. Ei opponitur inobedientia generalis, quæ est vitium generale, consistens in cujusvis præcepti violatione, ex quovis motivo; ideòque

que est peccatum mortale in re gravi, veniale in levi, & includitur in omni peccato tamquam ratio generica.

Alia est virtus specialis inclinans subditum ad exequenda præcepta superiorum, quia præcepta sunt. Ei opponitur inobedientia formalis, quæ est violatio præcepti, quia præceptum est; unde semper mortalis est etiam in re levi: quia est contemptus præcepti, ac potestatis præcipiendi; nam nolle obedire præcepto quia præceptum, est illud contemnere, & simul potestatem unde manat.

Porrò obedientia minùs strictè sumpta est virtus, qua quis voluntati superioris se accommodat, sive præcipiat, sive non. *Voluntas enim superioris, quocumque modo innotescat, est quoddam tacitum præceptum; & tantò videtur obedientia promptior, quanto expressum præceptum obediendo prævenit, voluntate superioris intellecta*, ait S. Thom. 2. 2. q. 104. art. 2.

4. Gratitudo est virtus inclinans ad compensandum beneficium acceptum, quantum, & ubi recta ratio postulat. Ejus officia sunt beneficii æstimatio, benigna acceptatio, gratiarum actio, grata commemoratio, & repensio beneficii pro loco & tempore. Ei opponitur ingratitudo, quæ est peccatum, cùm disconveniat naturæ rationali ut rationali, & opponitur virtuti: *Ex hoc enim aliquid dicitur esse peccatum, quòd virtuti contrariatur*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 148. art. 1.

6. Liberalitas est virtus, quæ moderatur amorem divitiarum, & reddit nos faciles, & promptos ad eas impendendas, quantum, & quandò recta ratio dictat. Unde ejus officium est, 1. Moderari affectum divitiarum secundùm rectam rationem. 2. Est largitio & modus debitus in ea servandus. Ei opponitur per defectum avaritia: per excessum prodigalitas, quæ consistit in defectu conservandi, & excessu erogandi. Quamvis hæc sit sæpe venialis, quatenus cum sola liberalitate pugnat; est tamen mortalis culpa, cum quis inde se reddit impotentem ad solvenda debita, ad sustentandam convenienter familiam, ad eleemosynas erogandas &c. vel ratione finis, periculi, scandali &c.

7. Veritas in dicendo, seu veracitas est virtus, quia inclinamur ad semper loquendum conformiter menti nostræ; unde facit ut recte utamur signis ordinatis ad mentem alteri patefaciendam: de qua, Ephes. 4. *Deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo; quoniam sumus invicem membra*. Ei opponitur mendacium: circa quod.

Quæst. I. *An omne mendacium est intrinsecè malum?*

Resp. Affirm. Ita omnes & Aristoteles ipse lib. 4. Ethic. cap. 7. dicit mendacium per se esse malum & vituperabile. *Prob.* Quia in se continet inordinationem; nam pervertit naturalem institutionem & finem locutionis ad hoc entibus intellectivis concessæ, ut possint inter se communicare sensus suos: ac proinde per se evertit communicationem cum hominibus & commercium vitæ socialis; estque deceptivum proximi. Ideò omne mendacium in Scriptura prohibetur. *Noli velle mentiri omne mendacium*, Eccli. 7. *Verbum mendax justus detestabitur*, Prov. 13. *Nolite mentiri invicem*, Col. 3. Unde Alexander III. cap. 4. *de usur.* ait, quod *Scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri*.

Mendacium tamen quod nec proximum, nec honorem Dei graviter lædit, nec scandalum parit, nec est contra bonos mores, veniale est, quale est merè jocosum, vel officiosum, ut docet S. August. in Psalm. 5. Nam tunc ejus inordinatio non censetur gravis. At mendacium perniciosum, quod graviter lædit bonum proximi, vel honorem Dei, aut grave scandalum parit, est mortale: quia graviter repugnat charitati Dei, vel proximi, vel etiam justitiæ, aut religioni. Tale est omne mendacium contra fidem, religionem, vel bonos mores, in judicio, testimoniis, juramentis, contractibus, detractione gravi &c. *Os quod mentitur, occidit animam*, Sap. 1. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*, Psal. 5.

Idem dic de simulatione, nam est verè & propriè mendacium in facto; mendacium enim est locutio contra mentem. Per locutionem autem intelligitur actuum internorum significatio, per quævis signa mentis significativa, sive sint verba, sive facta, gestus, nutus, sive scriptura. Nam (ut ait S. August. lib. de mendac. cap. 3.) *Ille mentitur qui aliud habet in animo, & aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enuntiat*. Et S. Thom. 2. 2. quæst. 111. art. 1. ait: *Ad virtutes veritatis pertinet, ut quis talem se exhibeat exteriùs per signa exteriora, qualis est. Signa autem exteriora non solùm sunt verba, sed etiam facta. Sicut ergo veritati opponitur, quòd aliquis per verba exte-*

exteriora aliud significet quàm quod habet apud se, quod ad mendacium pertinet; ita etiam opponitur veritati, quòd aliquis per aliqua signa factorum vel rerum aliquid significet contrarium ejus, quod in eo est: quod propriè simulatio dicitur. Unde simulatio propriè est mendacium quoddam in exteriorum signis factorum consistens. Non refert autem utrùm aliquis mentiatur verbo, vel quocumque alio facto. Unde cùm omne mendacium sit peccatum, consequens est etiam quòd omnis simulatio est peccatum. Sed quæst. 119. artic. 3. ad 4. ait: *Licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione, ut Augustinus dicit, in libr. contra Mendac.* Aliud est enim verum clare, & aliud falsum significare.

Quæst. II. *An aliquando licet uti æquivocatione, vel restrictione mentali?*

Nota. Æquivocatio hìc est vox, seu propositio varios habens sensus, quam proferens prævidet ab audiente accipiendam in alio sensu, quàm ipse intelligit. Duplex est; alia determinabilis exteriùs, & latè dicta, cujus scilicet sensus verus à proferente intellectus, potest per se cognosci ex circumstantiis aut indiciis exterioribus; alia indeterminabilis, & strictè dicta, cujus sensus à loquente intellectus, non potest ullatenus deprehendi.

Restrictio mentalis est propositio, cujus verba exteriùs prolata falsum sensum & contrarium menti loquentis exprimunt, si præcisè secundùm se spectentur; sed conjuncta cum iis, quæ mente retinentur, faciunt sensum verum. Duplex est; una purè mentalis & strictè dicta, cujus sensus à loquente intellectus non potest ex circumstantiis aut indiciis exterioribus, aut usu communi deprehendi: ut si quærenti an videris Petrum, respondeas *non vidisse*, subintelligendo *in foro*, cùm tamen videris domi tuæ. Nam ex nullis circumstantiis colligi potest te interrogari de visione in foro, aut de illa respondere. Altera non purè mentalis, cùm verba exteriùs prolata adjunctas habent circumstantias externas, quibus ea quæ mente retinentur, per se facilè cognosci possunt, ita ut circumstantiæ illæ ex usu apud prudentes recepto consignificent, & verum sensum restrictionis sufficienter indicent; inter quas recensentur status confessarii, legati, secretarii, obligatio secreti &c.

Resp. 1. Nunquam licet uti æquivocatione indeterminabili exteriùs, nec restrictione purè mentali. Quia 1. sunt per se deceptivæ proximi, & contra naturalem institutionem ac finem locutionis & signorum ordinatorum ad exprimendos conceptus mentis: ideòque sunt per se malæ & inordinatæ. 2. Earum usus est perniciosus reip. & societati humanæ: nam si licitus esset, tolleretur sermonum certitudo; nemo enim unquam certus esset de fide & mente alterius, omnibusque dolis pateret aditus; & sic everteretur authoritas testimonii humani, & fides humana, ideòque & commercium inter homines corrueret. 3. Sunt mendacium; & si juretur, fiet perjurium. Nam locutio taliter sumpta est contra mentem, cum neque ex circumstantiis externis habeat vim significandi totam propositionem internam, aut partem illam in mente subintellectam, sed id solùm significet quod verba in suo sensu obvio præ se ferunt, quod quidem est contra mentem. Enimverò, ut ait Delugo, veritas propositionis vocalis consistit in ejusdem propositionis, secundùm significationem externam vocibus impositam, conformitatem cum mente loquentis. Præterea voces datæ sunt homini à natura ipsa, ut suos conceptus patefaciat, & ut iis non utatur nisi juxta significationem semel impositam. *Verba*, (inquit S. Augustin. Enchir. 22.) *propterea sunt instituta: non per quæ se invicem homines fallant, sed per quæ in alterius quisque notitiam cogitationes suas perferat. Verbis igitur uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est.* 4. Innocentius XI. damnavit has propositiones sicut jacent. 26. *Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid quod revera facit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.* 27. *Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens & studiosa.*

Resp. 2. Certum est, non licere uti ulla æquivocatione etiam determinabili, neque restrictione etiam non purè mentali. 1. Ex intentione decipiendi proximum, seu ei falsam opinionem ingenerandi; quia hoc per se malum est: nam (ut ait Layman) sicut veritas est mentis perfectio, ita falsitas omnis est dehonestatio & dedecus ejusdem:

alterius autem mentem ad Dei similitudinem conditam dedecorare velle, intrinsecè malum est. *Verbis uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est*, ait S. Augustin. sup. 2. Quoties interrogans habet jus inquirendi & sciendi veritatem, ut superior, judex &c. Nam huic juri respondet in interrogato obligatio clarè & sine ambiguitate veritatem detegendi, & secundùm interrogantis mentem respondendi. *Azor, dicens esse communem omnium sententiam*. Quando non adest gravis & justa causa occultandi veritatem: quia bonum, & lex societatis humanæ exigit, ut clarè & juxta interrogantis mentem respondeamus, quamvis non habeat jus strictum rem illam cognoscendi, saltem dum non adest gravis & justa causa eam occultandi. Quæ lex fundatur in ipsa natura hominis, in quantùm est animal sociabile. *Quia homo est animal sociabile, naturaliter unus homo debet alteri id, sine quo societas humana servari non posset. Non autem possent homines ad invicem convivere, nisi sibi invicem crederent tanquam sibi invicem veritatem manifestantibus. Et ideo virtus veritatis aliquo modo attendit rationem debiti*, ait Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 109. art. 3. ad 1.

Hinc quærenti an liceat uti æquivocatione, vel restrictione mentali, dici debet id non licere, ut constat ex propositione damnata cit. Non solùm quia æquivocatio, & restrictio simpliciter dictæ intelliguntur ordinariè de æquivocatione indeterminabili exteriùs, & de restrictione purè mentali; sed etiam quia interrogatio est indefinita, ideòque universalis. At juxta communem sententiam, non licet in casibus supradictis uti restrictione etiam non purè mentali, nec æquivocatione etiam determinabili.

Itaque potest esse solùm controversia in casu, ubi adest obligatio ei qui non habet jus exigendi ejus cognitionem, nec suppetit alia via eam occultandi, & intenditur solùm occultatio veritatis, non autem deceptio proximi, quæ tantùm permittitur.

Multi earum usum cum tali limitatione defendunt post S. Antoninum, 2. part. titul. 10. capit. 1. §. 1. & S. Raymundum, libr. 1. *Summ. tit. de mendac.* Quia, inquiunt, per eas non affirmatur falsum, sed verum, quamvis obscuriùs expressum, ita ut tamen veritas ex circumstantiis extrinsecis deprehendi possit, & sic non sunt per se deceptivæ: nam verba, ut conjuncta signis, vel circumstantiis humano modo cognoscibilibus, sunt significativa totius propositionis mentalis; unde nullam per se continent fallaciam aut deceptionem. Neque repugnant societati seu commercio humano, cum potiùs ad illud sint necessariæ: nam alioqui nulla erit via licitè servandi vitam proximi, & secretum graviter obligans, & eludendi importunitatem hominum curiosè inquirentium de iis, quæ ad illos non spectant, nec eos scire expedit, & quæ sine gravi damno injusto revelari nequeunt. Addunt, adversarios suos easdem quoad rem admittere, sed mutato nomine appellare vel fictionem, vel figuram, vel præcisionem, vel usurpationem sensus mystici, præcisivi, formalis; aut ita illas definire, ut videantur intelligere solùm æquivocationem non determinabilem, & restrictionem purè mentalem, vel usurpatam cum intentione decipiendi proximum.

Sed alii cujusvis æquivocationis & restrictionis usum absolutè & indiscriminatim damnant. Quia 1. earum usus fuit incognitus Patribus, & præsertim S. Augustino, tanquam utilis ad vitandum mendacium, aut necessarius ad occultandam in necessitate veritatem. Nam S. Doctor, lib. contra mendac. cap. 18. proponit casum hominis gravi morbo periclitantis, cujus jam vires ferre non possit, si ei mortuus unicus & charissimus filius nuntietur, quique à te sciente verè mortuum esse quærit, an vivat? Unum tantùm ex his tribus, *Mortuus est*, *Vivit*, *Nescio*, respondere potes, inquit S. Augustin. Nam quidquid aliud dixeris, vel si tacueris, nihil aliud crederet æger, quàm filium mortuum esse. Sic casum S. Doctor resolvit: Ex illis tribus duo sunt falsa, nempe, *Vivit*, & *Nescio*, nec dici possunt nisi mentiendo. Unde id unum salva veritate, cui (non obstante quolibet incommodo inde per accidens secuturo,) adhærere debes, respondere potes, *Mortuus est*. 2. Quia dicunt eas esse mendacia, & per se deceptivas proximi. 3. Quia, inquiunt, non est necessitas iis utendi; nam si de re sub secreto commissa interrogeris, respondere debes interrogationem illam illicitam esse, nec tibi licere quidquam ad eam respondere. Reus verò non legitimè interrogatus respondere debet se nihil habere, quod dicat. Addunt, non esse absurdum, quod certis casibus nulla restet via licita occultandi veritatem, sicut nec se defen-

fendendi contra injuſtum aggreſsorem. Prioris ſententiæ patroni reſpondent ad 1. S. Auguſtinum loqui de caſu, in quo agitur de æquivocatione non determinabili exteriùs, vel de reſtrictione purè mentali. Ad 2. negant, quia ſenſus totius propoſitionis mentalis cognoſci poteſt vel ex uſu communi, vel ex indiciis aut circumſtantiis exterioribus. Ad 3. dicunt reſponſionem illam ſæpe indicare veritatem occultandam; unde Deus aliam viam licitam occultandi veritatem ſuppeditavit.

Nota. Clerus Gallicanus ann. 1700. hanc propoſitionem, *Patriarchæ & Prophetæ, Angeli, ipſe Chriſtus,* nedum viri juſti & ſancti, æquivocationibus, ſive amphibologiis, & reſtrictionibus mentalibus uſi ſunt*, damnavit ut ſcandaloſam & impiam. Enimverò reſtrictiones mentales & æquivocationes per ſe continent aliquid artificioſæ fallaciæ ab ingenua ſinceritate alienæ, propter quod vulgò cenſeantur à Chriſtiana ſimplicitate ac ſinceritate abhorrere: unde dedecet ſupremam & eſsentialem veritatem hujuſmodi artificio uti, cujus quidem uſus reddit verba loquentis neſcio quo modo contemptibilia, & nòn parùm ſuſpecta: ac proinde loquentis authoritatem non parùm minuit. Igitur dicendum eſt, Chriſtum & homines ſpiritu divino afflatos in his difficilioribus locis locutos fuiſse figurativè, myſticè, parabolicè, propheticè. Deus quippe poteſt verba à vulgari ſignificationis uſu ad ſuperiorem quamdam ſignificationem transferre, ut reipſa transfert locutiones ſacramentales, puta iſtam: Ego te baptizo, &c.

TRACTATUS
DE OBLIGATIONIBUS SPECIALIBUS CERTORUM STATUUM Et Officiorum.

CAPUT PRIMUM.

De Obligatione Clericorum.

NOta. Clerici ſunt ii, qui aliquo ordine, vel ſaltem tonſura ſunt inſigniti. Præter mandata omnibus Chriſtianis communia, ſunt quædam ipſis ſpecialiter prohibita, & quædam præcepta.

Quæſt. I. *Quænam ſunt ſpecialiter prohibita Clericis, præſertim ſacro ordine initiatis, vel beneficiatis?*

Reſp. Ex communi ſententia, Sequentia, 1. Armorum geſtatio, niſi neceſſitas urgeat ad defenſionem vitæ, cap. 2. de vita & honeſtate. *Clerici arma portantes, & uſurarii excommunicentur.*

2. Venatio, quæ fit clamore & armis, præſertim cum cane, vel accipitre, vel falcone; ita ut mortaliter peccent, ſi frequenter ſic venentur, cap. 1. de clerico venat. *Epiſcopum, Presbyterum, aut Diaconum, canes aut accipitres, aut hujuſmodi ad venandum habere non licet. Quod ſi quis talium perſonarum in hac voluptate ſæpiùs detentus fuerit: ſi Epiſcopus eſt, tribus menſibus à communione; ſi Presbyter, duobus; ſi Diaconus, ab omni officio ſuſpendatur*. Et cap. 2. *Omnibus ſervis Dei, venationes, & ſylvaticas vagationes cum canibus, & accipitre aut falcone interdicimus*. Et, ex Concil. gener. Later. IV. cap. 15. *Venationem & aucupationem univerſis Clericis interdicimus; unde nec canes, nec aves habere præſumant.* His adde plura Concilia provincialia, quæ quamlibet venationem armis factam vetant. Ratio eſt, quia venatio à gravioribus occupationibus, à ſtudio, oratione, & ſpiritualibus exercitiis, vel charitatis operibus avocat, mentem à Deo plurimùm diſtrahit, populo ſcandalum parit, nec decet ſtatum clericalem. Præterea variis periculis obnoxia eſt. Quare Religioſos adhuc magis venatio dedecet, eiſque ſpeciatim prohibetur, *Clement.* 1. *de ſtatu Monach.* in Concil. gener. Viennenſi. Item ne venaticos canes intra ſuas domos retineant. Tamen juxta S. Raymundum & alios, licita eſt interdùm Clericis venatio quieta, quæ fit laqueo, vel retibus cauſa neceſſitatis vel recreationis moderatæ.

3. Militia, cap. *Quicumque*. 23. quæſt. 8. & can. 5. diſt. 50 & ex Apoſt. 2. ad Timot. 2. Quia ex S. Thoma, 2. 2. quæſt. 40. art. 2. *Bellica exercitia maximè repugnant illis officiis, quibus Epiſcopi & Clerici deputantur propter duo; 1. quidem, generali ratione: quia bellica exercitia maximas inquietudines habent. Unde multùm impediunt animum à contemplatione divinorum, & laude Dei, & oratione pro populo, quæ ad officium pertinent Clericorum. 2. Propter ſpecialem rationem: nam omnes Clericorum ordi-*

nes ordinantur ad altaris ministerium , in quo sub Sacramento repræsentatur Passio Christi . . . . . Et ideo non competit eis occidere, vel effundere sanguinem ; sed magis esse paratos ad propriam sanguinis effusionem pro Christo , ut imitentur opere quod gerunt ministerio.

4. Negotiatio , quæ est emptio rei cum intentione eam integram & non mutatam vendendi, vel permutandi cum lucro. Quamvis sit per se licita , (nam per se licet lucrum via justa intendere, & comparare ad finem honestum ,) tamen Clericis ac Religiosis graviter prohibita est, cap. 15. *de vita & honest.* ex Concil. gener. Later. IV. Et Clement. 1. eodem tit. & cap. 6. *Ne Clerici vel Monach.* ubi Alexander III. ait : *Secundùm instituta prædecessorum nostrorum sub interminatione anathematis prohibemus , ne Monachi vel Clerici causa lucri negotientur .* Tum quia valde indecorum est Clericos & Religiosos lucris terrenis , quæ contemnere debent , incumbere . Tum quia negotiatio exponit periculo peccati , nempe injustitiæ , fraudum &c. & nimis animum secularibus curis implicat, & à spiritualibus avertit. Item à Concil. Chalced. can. 3. eis prohibetur conductio prædiorum alienorum , ut ex eorum fructibus lucrentur . Possunt tamen proprios agros colere , ut fructus vendant ; & greges in suis prædiis alere , ut ex fœtu , lacte pecuniam conficiant , aut ipsa animalia saginata vendant . Eis quoque licet, res, quæ ad suos usus emerunt, non ut vendant , postea data occasione cariùs vendere ; nam hoc non est negotiatio . At non videtur iis licere negotiari per alios , qui totam præstent industriam ; ut pecuniam in societate mercatorum deponere , nisi id fiat ex necessitate, & ex consensu Papæ expresso vel tacito . Tum quia hoc illorum statui indecorum est , & in illis avaritiam redolet : tum quia ita fert consuetudo vim legis habens ; nam reprehenderentur qui hoc facerent.

(✠) *Nota* . Vide Constit. quæ incipit *Apostolicæ Servitutis* , in qua SS. D. N. BENEDICTUS XIV. non solùm confirmat pœnas in Clericos negotiatores a Sacris Canonibus , & ab aliis Summis Pontificibus stabilitas, sed illas quoque ad eos expressè extendit , qui *illicitè sub alieno nomine negotiantur perinde ac si per seipsos , ac proprio eorum nomine , negotia illa exercerent .* Atque decernit Primò : *ut omnia & singula bona sic ab eis alieno nomine illicitè acquisita sub inevitabili spolii pœna subjiciantur .*

Secundò : Ut negotia à Laicis inchoata , & ad Clericos delata , statim dimittantur , nec, nisi necessitate urgente, continuari possint ; de licentia tamen Congreg. Concilii , aut etiam Ordinarii extra Italiam ; idque ad tempus dumtaxat, ac per interpositam Laici personam.

Tertiò : Ut exempti a spolio ad effectum testandi aut transmittendi , non intelligantur exempti quoad bona per interdictam negotiationem acquisita.)

5. Cohabitatio cum femina , de qua suspicio esse potest, ex Concil. Nicol. I. can. 3. ibi : *Vetuit omninò magna synodus , ne liceat Episcopo , nec Presbytero , nec Diacono , nec ulli penitùs eorum , qui sunt in clero , interdictam habere mulierem , præter quàm utique matrem , vel sororem , vel amitam , vel eas solas personas , quæ omnem suspicionem effugiunt .* c. 1. & 9. *de cohabit.* & ex Concil. gener. Later. I. cap. 3. ob periculum proprium , & scandalum aliorum.

6. Ludus alearum , ut chartarum , taxillorum ex c. 1. dist. 35. ex c. 11. *de excessib. prælat.* ex variis Conciliis , præsertim ex Concil. gener. Later. IV. c. *Clerici*, de vita & honest. ibi : *Clerici . . . ad aleas & taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint.* Quare Delugo ait : *Propter hos Canones obligationem aliquam peculiarem in Clericis agnoscunt Doctores communiter .* Ratio est , quia talis ludus eorum statui indecorus est, & multis malis ac peccatis obnoxius. Unde mortaliter peccant, qui sæpe tali ludo ludunt cum jactura notabili temporis , vel etiam semel cum scandalo, vel magna pecuniæ summa . Religiosis verò ludus aleæ & chartarum adhuc strictiùs vetitus est : nam, *Religiosis*, inquit Molina , *longè magis indecens est , & scandalosus aliis , quàm Clericis sæcularibus , eoque magis ipsis indecens , & scandalosus aliis, quò arctiorem vitam profitentur, & magis in ea religione regularis disciplina viget .* Quare Busembaum docet Religiosos , apud quos disciplina regularis viget , à gravi peccato vix posse excusari si ludant chartis vel aleis. Et Delugo, disp. 31. sect. 1. n. 12. hæc ait : *Perdoctus Pat. M. Bannes indubitanter aliquando asseruisse fertur , si hominem nostræ Societatis vidisset chartis semel ludentem , judicaturum eum peccati mortalis reum . Quod ego etiam de Patribus Capuccinis , Carmelitis Discalceatis , & similibus dico .*

7. Sæcularia negotia, ex 2. Tim. 2. *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat, cui se probavit.* Et ex multis Conciliis, & ex toto tit. *Ne Clerici vel Monachi sæcularibus negotiis se immisceant.* Hinc non possunt exercère officium Advocati coram Judice sæculari, nisi in propria causa, aut Ecclesiæ, aut miserabilium personarum, quæ suas causas administrare nequeunt, capit. 1. *de postul.* Item nec officium Procuratoris, Tabellionis seu Notarii in placitis sæcularibus, & alia negotia, quæ multùm distrahunt & implicant: nam per illa à rebus spiritualibus, & propriis eorum officiis nimium abstrahuntur. In Gallia tamen ex consuetudine recepta, & ob bonum Ecclesiæ licitè funguntur officio Consiliarii & Judicis in causis civilibus.

8. Chirurgiæ exercitium, quo adustio vel incisio infertur, prohibetur Clericis sacro ordine initiatis: item sententiam sanguinis dictare aut proferre, sanguinis vindictam exercere, aut ubi exercetur, interesse; & quidquam dictare aut scribere ad hunc finem, cap. 9. *Ne Clerici vel Monach.* ex Concil. gener. Later. IV. Ex communi sententia tamen licet Clericis medicinam secundùm artis regulas exercere ex charitate sine ullo periculo & scandalo, modò ipsi incisionem vel ustionem non inferant.

9. Popinarum ingressus, nisi necessitatis causa in itinere, ex multis canonibus, distinct. 44. & ex Concil. general. Later. IV. capit. 16. ibi: *Tabernas prorsus evitent, nisi fortè causa necessitatis in itinere constituti.* Et ex multis Conciliis Provincialibus.

10. Omnis luxus, can. 7. & 8. dist. 41. & ex Concil. Nicæno II. c. 16. Sæculi voluptates & spectacula, can. 3. dist. 23. Comessationes & ebrietates, cap. 14. *de vita & honest.* ex Concil. gener. Later. IV. Choreæ, *Concil. Trident.* sess. 24. cap. 12.

Porrò Concilium Trident. sess. 22. cap. 1. hæc omnia innovat & confirmat. Nam ibi *Statuit, ut quæ aliàs à Summis Pontificibus, & à sacris Conciliis de Clericorum vita, honestate, cultu, doctrinaque retinenda, ac simul de luxu, comessationibus, choreis, aleis, lusibus, ac quibuscumque criminibus, nec non sæcularibus negotiis fugiendis copiosè ac salubriter sancita fuerunt, eadem in posterum iisdem pœnis vel majoribus arbitrio Ordinarii imponendis, observentur.* Lege tot.

(✝) *Nota.* BENEDICTUS XIV. lib. VII. de Synodo Diœc. cap. 60. ait, Comæ suppositiciæ, seu *parruchæ* usum plures Synodos Diœcesanas Clericis interdixisse approbante Sac. Congr. Concil., adjecta contumacibus pœna. 2. Nefas olim fuisse, Clericis iis uti; imo comas nutrientes etiam invitos tonderi potuisse. 3. Majorem præseferre vanitatem comam fictitiam, quam propriam studiose concinnatam; quamobrem pluribus de causis Clericos summopere dedecere. 4. Posse Episcopos has interdicere, nisi causa priùs ipsis cognita aliter suaserit. 5. Ita permittenda, ut modesta sit, & priùs Episcopo spectata. 6. Non posse Episcopos facultatem facere Sacerdotibus celebrandi Missam cum coma fictitia, cum id solus Romanus Pontifex, cujus lege prohibetur, concedere valeat. Et capit. 51. docet, comædias, choreas, spectacula, & similia Clericis non licere; ac si comædiæ sint inhonestæ, nec Laicis interesse licere.

Nota. Eadem omnia prohibita sunt Religiosis non solùm Clericis, sed etiam Laicis: quia nomine Clericorum comprehenduntur Religiosi, quando prohibitio spectat decentiam status, ut notat Suarez.

Quæst. II. *Quænam specialiter Clericis præcipiuntur?*

Resp. Tenentur 1. Clerici præsertim sacro ordine initiati vel beneficiati, *habere coronam vel tonsuram congruentem*, cap. 25. *de vita & honest.* ex Concil. gener. Later. IV. & cap. 4. eodem tit. *Si quis ex Clericis comam relaxaverit, anathema sit.* Item gestare habitum clericalem & suo ordini convenientem, can. 22. dist. 23. & Clement. 2. *de vita & honest.* & ex Concil. Tridentin. sess. 14. capit. 9. & ex constit. 92. Sixti V. ubi gravi pœna præcipit, ut omnes isti Clerici jugiter deferant *tonsuram & habitum clericalem, vestes scilicèt talares.* Et verò eos qui à mundo separati, se divino ministerio dedicarunt, laicalem vitam exteriore habitu profiteri dedecet. Hinc peccat mortaliter, qui notabili tempore non gestat tonsuram, vel habitum clericalem, saltem quo discernatur à laicis, cùm id præcipiatur sub gravibus pœnis, & res sit gravis pertinens ad decentiam status, & bonum ac decus Ecclesiæ. *Ita Navarrus, Sanchez, & alii.* Nec excusat consuetudo, cùm sit irrationabilis, & corruptela. Unde S. Carolus in Synod. II. Eccles. Mediol. inter alios casus hunc sibi reservat: *Qui quævis*

beneficia obtinentes habitum clericalem non induunt. Permittit tamen Clericis iter facientibus, ut vestitu contractiore utantur. *Decentem tamen illum*, inquit, *atque hujusmodi esse oportet, quo eos esse ecclesiastici ordinis homines agnosci facilè possit. Cùm verò eò venerint quò pervenire contendunt, talarem togam induant.*

Porrò Religiosis prohibetur sub excommunicatione ipso facto contracta, & Papæ reservata, ne habitum sui ordinis temerè, hoc est, sine justa causa dimittant, cap. 2. *Ne Clerici vel Monachi*. in 6.

2. Tenentur Clerici sacro ordine insigniti servare castitatem perpetuam, ex voto solemni, quod Ecclesia ob reverentiam sacri ministerii annexuit ordini sacro, ita ut illi per voluntariam ordinis susceptionem facto ipso tacitè profiteantur ac voveant castitatem. Constat ex variis juribus, ex Concil. gener. Later. I. can. 21. ibi: *Presbyteris, Diaconibus, Subdiaconibus, & Monachis, concubinas habere, seu matrimonia contrahere, penitùs interdicimus; contracta quoque matrimonia ab hujusmodi personis disjungi, & personas ad pœnitentiam debere redigi, juxta sacrorum canonum definitionem judicamus*. Ex Concil. general. Later. II. capit. 7. ibi; *Nullus Missas eorum audiat, quos uxores vel concubinas habere cognoverit. Ut autem lex continentiæ, & Deo placens munditia in ecclesiasticis personis & sacris ordinibus dilatetur; statuimus quatenus Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, regulares Canonici, & Monachi atque Conversi professi, qui sanctum transgredientes propositum, uxores sibi copulare præsumpserint, separentur. Hujusmodi namque copulationem quam contra ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus. Qui etiam abinvicem separati pro tantis excessibus condignam pœnitentiam agant*. Et ex Concil. Trident. sess. 24. can. 9. Hæc lex castitatis & continentiæ omnibus Episcopis, Sacerdotibus & Diaconis ab ipsis Apostolis authoritate Ecclesiastica constituta fuit, ut docet Concil. Carthaginense II. can. 2. Et verò Patres veteres non solùm Latini, sed etiam Græci, hanc obligationem commemorant, cujus quidem initium cum ignoretur, ab ipsis Apostolis sumendum est. Postea eadem lex ad Subdiaconos extensa fuit jam à primis Ecclesiæ sæculis; nam Concil. Eliberitanum ann. 305. habitum, canon. 33. Subdiaconos hac continentiæ lege comprehendit. Hoc etiam constat ex sensu ac praxi Ecclesiæ.

Item tenentur quotidie recitare Breviarium ex variis juribus, & præsertim ex universali Ecclesiæ consuetudine vim legis habente; ut constat ex consensu Doctorum, qui se habent in hac re ut multitudo testium omni exceptione majorum.

3. Clerici ratione sui status & juramenti, obedientiam specialiter debent Episcopo in iis, quæ spectant ad honestatem vitæ, & reformationem morum, ad correctionem & pœnas pro peccatis impositas, ad divinum cultum, officium, & sacramenta, ad jura Episcopalia, & ad jurisdictionem Ecclesiasticam, cap. *Quia frater*. 7. q. 1. Et cap. 16. *de Offic. judic. ordin.*

4. Tenentur servare honestatem & modestiam in omni compositione & gestu corporis, temperantiam & moderationem in cibo & potu, ex dist. 41. & dist. 44.

5. Ratione sui status debent morum sanctitate, & virtutibus omnibus laicis prælucere, *quorum forma & exemplum esse debent*, ait Concil. general. Later. II. c.

Quæst. III. *Quænam sunt obligationes speciales Beneficiatorum?*

Resp. Beneficiati, etsi carentes ordine sacro, tenentur ex justitia horas canonicas recitare quotidie, ita ut si eas culpabiliter omiserint, peccent mortaliter, nec faciant fructus suos, & ad eorum restitutionem teneantur, saltem post sex menses pacificæ possessionis. *Ita omnes*. Prob. 1. Ex Concil. Later. V. sess. 9. ibi: *Statuimus & ordinamus, ut quilibet habens Beneficium cum cura, vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio divinum officium non dixerit legitimo impedimento cessante, Beneficiorum suorum fructus suos non faciat pro rata omissionis recitationis officii & temporis: sed eos tanquam injuste perceptos in fabricas hujusmodi Beneficiorum, vel pauperum eleemosynas erogare teneatur*. Quod decretum confirmat & explicat Pius V. const. *Ex proximo*, vigente etiam in Gallia. *Statuimus*, inquit, *ut qui horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiserint, omnes beneficii seu beneficiorum suorum fructus, qui illi vel illis diebus responderent, si quotidie dividerentur; qui verò Matutinum, tantùm dimidiam; qui cæteras omnes Horas, aliam dimidiam: qui harum singulas, sextam partem fructuum ejusdem diei amittant*. 2. Quia sub hoc onere ab Ecclesia Beneficium eis collatum est, & ab eis acceptatum: nam *Be-*

neficia propter officia conceduntur, ait Concil. Constantiense, sess. 34. Idem docet Concil. Trid. sess. 21. cap. 3.

Observa 1. Hæc restitutio fructuum debetur in conscientia ante omnem sententiam; nam omittens non habet jus ad illos fructus defectu conditionis, quam Ecclesia exigit ut illud acquirat. Et Con. Later. cit. dicit, *non facere fructus suos pro rata omissionis officii*, sed teneri restituere *tanquam injustè perceptos*. At ut quis teneatur restituere injustè acceptum, & quod suum non est, non requiritur sententia Judicis. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Restitutio à Pio V. imposita beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quòd sit pœna*. Excusatur tamen à restitutione, qui sine sua culpa omisit, v. g. ob morbum, unde Conc. Later. addit: *Cessante legitimo impedimento*.

2. Non liberatur à restitutione, qui aliis diebus recitat quod omisit: quia obligatio restituendi est imposita omissioni graviter culpabili officii quotidiani, quod cùm suo die affixum sit, non potest impleri alio die.

3. Non sufficit adesse Horis quando recitantur in choro, quia recitari debent ab ipso beneficiato, ex eadem Bulla.

4. Alexander VII. damnavit has propositiones 22. *Habens capellaniam collativam, aut quodvis aliud beneficium ecclesiasticum; si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si officium per alium recitet*. 33. *Restitutio fructuum ob omissionem Horarum suppleri potest per quascumque eleemosynas, quas antea beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerit*.

5. Commendatarii perpetui obligantur ad Horas. Quia substituuntur beneficiatis titularibus cum tota obligatione: imò nunc habentur pro veris titularibus, & commenda perpetua æquiparatur beneficio, ex Concil. Trid. sess. 7. cap. 2. & sess. 24. cap. 17. nam habet vim & effectum tituli, datque jus perpetuum percipiendi fructus. Coadjutor verò non obligatur præcisè ratione coadjutoriæ, licèt instituatur cum futura successione, quia nondum est beneficiatus. Excipe, nisi habeat jus plenum administrandi ob beneficiati amentiam, aut similem infirmitatem, vel assumatur ad totum onus beneficii in defectum beneficiati; nam tenetur ad omne onus, ad quod assumitur.

6. Impuberes ratione studiorum non excusantur: nam comprehenduntur voce, *Quilibet* Concil. Later. & beneficium non datur nisi propter officium. Item ad Horas obligantur præstimonia habentes, ex Bulla Pii V. citat.

7. Ex communiori sententia, nulla est obligatio recitandi ante partam possessionem, quia ante illam non censetur provisus beneficium perfectè consecutus, nec potest fructus percipere; nec beneficii jura exercere. Excipe, nisi dilatio possessionis capiendæ proveniat ex culpa, vel negligentia beneficiati: nam *mora sua cuilibet est nociva*, reg. Jur. 25. in 6. & nemini sua fraus vel negligentia prodesse debet. Tenemur autem statim sub mortali accepta possessione, ex Bulla cit. Qui autem sex primis mensibus omisit, juxta alios tenetur ad restitutionem: quia ex natura rei tenetur, non solùm ex jure ecclesiastico; nam datum ob causam obligantem retineri non potest, causa non secuta: juxta alios non tenetur, quia Papa remittit obligationem restituendi ob omissum sex primis mensibus officium, licèt talis graviter peccaverit, cùm violaverit præceptum in re gravi.

8. Tenuitas beneficii non excusat ab hac obligatione. *Ita S. Antoninus, Navarrus, Suarez, Toletus, Azor, Reginaldus, & alii communiùs*. Quia jura ad officium obligant omnes beneficiarios sine exceptione, ut patet ex his verbis Conc. Later. *Quilibet habens beneficium cum cura vel sine cura*. Et ex his Bullæ Pii V. *Qualiacumque beneficia obtinentes*. At ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Et lex generalis est, dari beneficium propter officium. Imò, cap. *Clericus*, dist. 91. jubetur Clerico pauperi, ut agricultura vel artificio sibi victum comparet sine officii detrimento. Præterea beneficium acceptans, sponte acceptat omne onus illi annexum, & in illud consentit. Nec ex tali onere patitur injuriam, cum hæc scienti & sponte consentienti non fiat. Sic vir tenetur ad onera matrimonii & alendam uxorem, quamvis ab ea non acceperit dotem sufficientem. Saltem in hoc consuli debet cujusque Ecclesiæ consuetudo, & in dubio Episcopus loci.

Sed an beneficiarius privatur omnibus beneficii fructibus respondentibus iis diebus, quibus non recitavit, si obierit alia ministeria beneficio annexa?

Resp. Suarez, Reginaldus, Azor, Navarrus, & alii docent, omnibus privari;

 quia

quia Concil. Later. dicit generaliter, omittentem Horas non facere fructus suos; & Pius V. sine ulla exceptione & distinctione statuit, ut omnes beneficii seu beneficiorum suorum fructus amittat: ubi eodem modo de beneficiis sive curatis sive simplicibus loquitur.

Non pauci tamen docent, teneri tantùm ad partem fructuum respondentem officio omisso, spectata quantitate redituum & onerum. Quia beneficium, cui alia onera annexa sunt, ut prædicatio, ministratio sacramentorum, celebratio Missæ &c. non solùm propter Horas, sed etiam propter illa alia onera & ministeria institutum est, & datur. Ergo æquitas postulat, ut qui alia munera ritè obiit, non privetur stipendio iis debito. Cùm enim imponatur obligatio restituendi, quia beneficium datur propter officium; quando aliquis præstat plura officia, & omittit unum illorum, ut recitationem Horarum, satis est si restituat partem stipendii respondentem officio omisso. Dicunt autem Conc. Later. & Pium V. loqui de omnibus fructibus respondentibus Horis canonicis, non verò de aliis datis ob alia ministeria, & intelligi debere pro materia subjecta, vel saltem ea decreta non fuisse recepta cum tanto rigore, sed cum hac moderatione, ut qui alia onera habent, quibus satisfecerint, possint fructus iis respondentes lucrari.

Respondet Suarez, licèt beneficium detur propter plura officia, nihilominùs legem potuisse punire omissionem unius officii privatione omnium fructuum etiam respondentium aliis servitiis; privasse autem ex verbis citatis constare. Alii docent ad securitatem conscientiæ petendam esse compositionem cum sacra Pœnitentiaria.

Quid si beneficium possidens nullos ex eo fructus percipiat?

Resp. 1. Tenetur Horas recitare in his casibus, 1. Si omnes fructus loco pensionis impendat ei, qui sibi resignavit, vel Sacerdoti substituto ad peragenda beneficii onera. Quia habet titulum & possessionem beneficii, cui annexa est obligatio personalis recitandi Horas: quod si non fruatur fructibus, hoc est per accidens, & quia sic ipse sponte consentit. 2. Si iis privetur juste, v. gr. quia non residet, vel nondum sacris initiatus est, vel ob aliquam culpam. Nam Ecclesia non debet privari suo debito servitio ob culpam aut aliquem defectum ministri, qui hanc fructuum privationem sibi imputare debet. 3. Si illi fructus aliquo casu perierint, verb. gr. incendio, sterilitate, hostium spoliatione &c. vel si hominum injuria pro aliquo tempore auferantur sine spe recuperandi. Quia cum beneficia instituta sunt, simul imposita est perpetua obligatio officii, licèt fieri nequeat, quia aliqui ejusmodi casus decursu temporis accidant. Qui autem beneficium semel acceptat, sicut omnia jura & emolumenta percipit, ita suscipit in se pericula, & cum periculis se obligat ad ejus onera, idque ex pacto tacito inter ipsum & Ecclesiam. Adde quod superiorum vel sequentium annorum proventus talem jacturam satis compensare possunt. 4. Quando reditus primi vel secundi anni subtrahuntur beneficiato, ut cedant fabricæ, vel antiquis canonicis: tum quia talis consuetudo non fuit inducta, ut minueretur officium: tum quia cum his conditionibus sponte suscepit beneficium: tum quia per applicationem fructuum fabricæ, ipse liberatur in posterum onere solvendi pro fabrica, & si applicentur canonicis, ipse tunc obtinet jus & spem idem percipiendi ab aliis, & suo tempore eadem commoda percepturus est. Nec refert quòd priùs mori potest aut cedere beneficio, quia hoc se habet per accidens.

Resp. 2. Si absque sua culpa nullos fructus percipiat, nec sit spes eos postea percipiendi, ut cum fundus beneficii ab hæreticis occupatur, juxta multos non obligatur ad Horas ratione hujus beneficii. Quia non est mens Ecclesiæ ut teneatur ad hoc onus, cum stipendium non habeat, & censeatur amisisse facultatem unquam percipiendi. Quòd si partem fructuum, aut distributiones recipiat, ad officium totum tenetur non minùs, quàm qui beneficium insufficiens ad integram sustentationem habet. At si sit spes percipiendi aliquando fructus, teneretur: tum quia hæc spes est pretio æstimabilis, & beneficium pacificè possessum cum tali spe est sufficiens ratio obligandi, & interim gaudet honore & privilegiis: tum quia teneretur si casu fortuito, ut propter sterilitatem, furtum, bellum, & similia, aliquibus annis non reciperet fructus.

Quæst. IV. *Ad quid insuper tenentur Beneficiati choro addicti?*

Resp. 1. Tenentur choro interesse tempore divi-

divini officii, ita ut si sine legitima causa ab eo absint ultra tempus sibi à jure concessum, peccent mortaliter, & teneantur ad restitutionem. *Prob.* 1. Ex cap. 3. dist. 91. *Clericus qui absque corpusculi sui inæqualitate vigiliis deest, stipendio privatus excommunicetur.* Et ex tit. *de cler. non resident.* Et, ex Concil. Trident. sess. 24. cap. 12. ibi: *Obtinentibus in cathedralibus aut collegiatis dignitates, canonicatus, præbendas aut portiones, non liceat vigore cujuslibet statuti aut consuetudinis ultra tres menses ab eisdem Ecclesiis quolibet anno abesse. Salvis nihilominus earum Ecclesiarum constitutionibus, quæ longius servitii tempus requirunt &c.* Et ex multis Conciliis provincialibus. 2. Quia ex officio tenentur in choro Horas omnes recitare, & propter hanc recitationem publicam in choro stipendium accipiunt; ad hoc enim instituta sunt illa beneficia. Quare Sacra Cardinal. Congregatio, die 20. April. 1602. declaravit, Canonicos qui non recitant in choro, non satisfacere obligationi suæ. Tenentur autem omnibus & singulis Horis interesse: nam tenentur officium integrum solemniter persolvere, & non tantùm partem officii: Unde Concil. gener. Later. IV. cap. 17. præcipit Clericis, choro præsertim adstrictis & Canonicis *in virtute obedientiæ, ut divinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & devotè.*

Quanta autem ad mortale requiritur absentia à choro, ultra duos aut tres menses juxta cujusque Ecclesiæ consuetudinem, sive ex consuetudine, sive ex continuis, sive ex interruptis diebus componatur, controvertitur. Suarez excusat solùm à mortali absentiam unius diei.

Excusantur tamen à præsentia chori & residentia, absentesque jure percipiunt fructus beneficiorum Canonici studentes Theologiæ per annos 5. vel docentes Theologiam toto tempore, quo docent, cap. ult. *de Magist.* Item duo Canonici, qui sunt in obsequio Episcopi ad Ecclesiæ utilitatem, cap. 15. *de cleric. non resid.* & qui sunt in obsequio Papæ ad eundem finem, cap. 14. *eod. tit.*

Nota. Qui etiam ex legitima causa à choro absunt, non lucrantur distributiones quotidianas, & recepta tenentur restituere, non obstante remissione, ex cap. 32. *de præbend.* & ex Conc. Trid. sess. 24. cap. 12. ibi: *Distributiones qui statis Horis interfuerint, recipiant: reliqui, quavis collusione aut remissione exclusa, his careant, juxta Bonifacii VIII. Decretum, quod incipit: Consuetudinem &c.* In quo excipiuntur *solum ii, quos infirmitas, seu justa & rationabilis corporalis necessitas, aut evidens Ecclesiæ utilitas excusaret.* Hinc punctator, cui ex officio incumbit notare absentes à choro, tenetur ad restitutionem, si eos non notet, quia causa est quod solvantur distributiones iis quibus non debentur cum damno eorum, quibus jure debentur; quibus proinde tenetur restituere de suo. Idem est de distributore, si distributiones solvat iis quibus non debentur, hoc est, iis qui absunt non ob infirmitatem aut necessitatem corporalem, vel in evidentem utilitatem Ecclesiæ, sed ex alia causa licèt justa; nam is privat alios, quibus jure debentur. Ex decreto Conc. Trid. sess. 22. cap. 3. Distributiones illæ saltem, quæ ab Episcopis post tale decretum institutæ sunt ex fructibus beneficii, applicari debent fabricæ quatenus indigeat, aut alteri pio loco, arbitrio Ordinarii.

Porrò cœcus habens præbendam tenetur choro interesse, & audire alios canentes, & recitare quantum ipse potest & recordatur; nam ad id tenetur ex vi beneficii cum præbenda. Cur enim excusaretur? *Ita Suarez, Filiuc.*

Resp. 2. Iidem tenentur jure communi canere in choro, & alta voce recitare officium secundùm Ecclesiæ suæ usum, ex c. 9. dist. 92. *Quilibet Clericus Ecclesiæ deputatus, si ad quotidianum psallendi officium matutinis vel vespertinis horis ad Ecclesiam non convenerit, deponatur à clero.* Et ex Conc. Trident. sess. 24. cap. 12. *Omnes divina per se, & non per substitutos compellantur obire officia .... atque in choro ad psallendum instituto, hymnis, & canticis Dei nomen reverenter, distinctè, devoteque laudare.* Item ex variis Conciliis. Nam ad officium talium beneficiatorum publica canonicarum precum decantatio pertinet, cum ad eam instituta sint illa beneficia; & reipsâ reditus eis specialiter dentur ut choro inserviant. Nec distributiones constitutæ sunt ob nudam præsentiam, sed ut cum aliis psallant, & officium decantent. Quare non satisfaciunt privatim in choro Horas recitando, nec lucrantur distributiones, quæ debentur solis choro inservientibus: nam quod datur ob causam obligantem, causa non secuta, non debetur, sed restitui debet.

(✠) *Nota.* Extat hac de re BENEDICTI XIV. Constitut. ad Universos Italiæ Pariarchas, Archiepiscopos, ac locorum

rum Ordinarios, cujus initium est, *Cum semper*, tom. I. Bullarii pag. 366. in qua §. 24. sequentia leguntur.

„ Equidem scimus in aliquibus Metropo-
„ litanis, & Cathedralibus Ecclesiis, in-
„ ter Canonicos eam opinionem invaluisse,
„ ut se munus suum satis implere conten-
„ dant, dum Choro præsentes assistant, li-
„ cet ipsi sibi silentium imperent, neque
„ psallentibus Beneficiatis, aut Mansionariis
„ in cantu se adjungant. In hujusce verò
„ opinionis confirmationem adduci ab iis-
„ dem solent inveteratæ consuetudines, sta-
„ tuta peculiaria, aut etiam prætensa Ec-
„ clesiarum suarum privilegia. At quum
„ Synodus Tridentina sess. 24. cap. 12. lo-
„ quens de Dignitatibus, & Canonicis,
„ qui Choro interesse debent, unum ex eo-
„ rum officiis esse dicat, *in Choro ad Psal-
„ lendum instituto, Hymnis, & Canticis Dei
„ nomen reverenter, distinctè, devoteque lau-
„ dare*, quumque pauca omninò sint Capi-
„ tula, in quibus eo modo à Canonicis in
„ Choro assistitur, ideoque receptæ in Uni-
„ versali Ecclesia disciplinæ paucos illos
„ adversari dignoscantur; quum insuper
„ opinio illa nunquam in Congregatione
„ Concilii Tridentini interpretationi præ-
„ posita, examinata sit, quin statim explosa
„ fuerit, & improbata; quamvis præsum-
„ ptis consuetudinibus, aliisque fundamen-
„ tis, & rationibus innixa perhiberetur,
„ Canonicis etiam Ecclesiarum Patriarcha-
„ lium hujus Nostræ Urbis super hoc in-
„ stantibus; quum denique idem judicium
„ prolatum reperiatur à pluribus Conciliis
„ Provincialibus, ab hac etiam Apostolica
„ Sede approbatis, & confirmatis; nihil
„ jam reliquum esse videtur, quominus pau-
„ ciores universorum legi se accommodent.
„ Equidem minime Nobis compertum est,
„ quo peculiari titulo suffulti persuasum ha-
„ beant unius, vel alterius Ecclesiæ Cano-
„ nici, se muneri suo satisfacere per sim-
„ plicem in Choro assistentiam, absque Di-
„ vinæ Psalmodiæ cantu. Verum, nisi illis
„ præsto sit Apostolicum non præsum-
„ ptum, vel abrogatum, sed legitimum,
„ ac vigens Privilegium, sive Indultum;
„ jure ac merito verendum est, ne isti,
„ dum ità se gerunt, Præbendarum, ac
„ Distributionum fructus minimè suos fa-
„ ciant; & consequenter ne ad eorum re-
„ stitutionem teneantur.

Porrò pars chori, quæ tacet, tenetur attendere ad ea quæ canit altera; nam tenetur ad totum officium moraliter concurrere, & totum facere suum. Aliàs non censeretur moraliter præsens toti officio; nam is non dicitur præsens alicui rei, qui ad aliud attendit, ex l. *Coram* §. *de verb. signif.* Nec satisfacit qui prævenit, & privatim recitat partem alterius chori, & postea voluntariè distrahitur; nam non satisfacit toti officio publico chori, non enim communicat in parte officii, quam non recitat, nisi ad eam attendendo. Unde in solemni Missa omnes tenentur audire attentè Evangelium, Epistolam, & alia quæ ab uno decantantur.

Controvertitur an legitima sit consuetudo, qua in quibusdam locis Canonici totum onus psallendi seu canendi imponunt vicariis vel cantoribus conductitiis, ipsi verò certis temporibus adsunt. Certum est tales saltem teneri privatim horas recitare: nam generalis est lex recitandi horas, cui non satisfacit, qui tantùm alios recitantes audit; item teneri choro interesse tempore officii cum devotione & attentione: quod si domi horas persolverint, attendere more orantium, alioqui vana nec religiosa esset illorum præsentia.

Quæst. V. *An Beneficiarii omnes tenentur partem fructuum beneficii, honestæ sustentationi superfluam, impendere in pauperes vel alios pios usus?*

Resp. Secundùm omnes ad id sub mortali tenentur. Et quidem, paucis exceptis, etiam jure naturali, ita ut consuetudo in contrarium excusare non possit. Sed omnes penè Canonistæ (ut ostendit Navarrus) & plurimi, ne dicam plerique Theologi veteres cum Richard. S. Bonav. S. Raymund. S. Antonin. multique recentiores Turrian. Comitol. Layman, Gormaz &c. docent, ad id teneri non solùm ex charitate & religione, sed etiam ex justitia, ita ut si superflua omnia non impenderint in usus pios, teneantur ad restituendum pauperibus, vel aliis piis causis: ideòque non habere dominium omnium fructuum beneficii absolutum & liberum, sed gravatum onere justitiæ superflua impendendi in pios usus.

Prob. 1. Ex Patribus, & Conciliis. S. Ambros. epist. 31. ad Valent. *Nihil Ecclesia sibi nisi fidem possidet. Hos reditus præbet, hos fructus. Possessio Ecclesiæ sumptus est egenorum.* S. Hieron. in càn. *Quoniam.* 16. quæst. 1. *Quidquid habent Clerici, pauperum est.* S. August. in can. *Si privatum.* 12. quæst. 1. *Non illa nostra sunt, sed pauperum, quorum procuratio-*

tionem.

tionem quodam modo gerimus, non proprietatem nobis usurpatione damnabili vindicamus. S. Gregor. l. 5. epist. 55. ait, Patrimonium Ecclesiæ Romanæ esse res pauperum. Et, l. 11. epist. 23. ad Julian. de se ut possidente bona Ecclesiæ ait: *Quem constat non res suas, sed ad dispensandum res pauperum habere ... dispensatoris locum in rebus, sicut scitis, pauperum tenemus.* S. Bernard. epist. 2. ad Falcon. *Quod præter necessarium victum ac simplicem vestitum de altario retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.* Ita alii Patres. Adde can. *Res Ecclesiæ.* 12. quæst. 1. Concil. gener. Nicæn. II. cap. 12. *Omnium ecclesiasticarum rerum Episcopus sollicitudinem habeat, & dispenset eas tanquam Deo contemplante. Non liceat autem ei fraudare quidquam ex illis vel cognatis propriis donare quæ Dei sunt. Quòd si pauperes fuerint, ut pauperibus largiatur.*

Concil. gener. VIII. cap. 15. decernit, Ecclesiasticos reditus ad ministrorum sustentationem, *& ob escam pauperum, & peregrinorum sustentationem esse.* Concil. gener. Lateranens. III. cap. 19. dicit. *Ecclesiarum bona, & clericorum, & pauperum Christi usibus deputata esse.* Gregor. IX. cap. 16. de foro compet. ait: *Cum valdè sit iniquum ea, quæ collata sunt pro remedio peccatorum, Ecclesiis vel relicta, aut eis justis modis aliis acquisita, aliis usibus applicari.* Concil. Turon. ann. 813. cap. 10. *Rebus Ecclesiæ ita utantur, non ut propriis, sed ut sibi ad dispensandum commissis.* Ita loquuntur multa alia Concilia. Unde Concil. Paris. 829. adductis multis canonibus, & textibus Patrum, ait, cap. 15. *Sicut igitur præmissa documenta declarant, non sunt res Ecclesiæ, ut propriæ, sed ut Dominicæ, & à Domino commendatæ tractandæ.* Adde Sanctum Thom. qui 2. 2. quæst. 110. art. 1. ad 7. ait: *Quamvis res Ecclesiæ sint Papæ ut principalis dispensatoris, non tamen ejus ut domini & possessoris.* Et quæst. 119. art. 3. ad 1. *Clerici sunt dispensatores bonorum Ecclesiæ, quæ sunt pauperum, quos defraudant prodigè expendendo.*

Dices. Patres docent superflua divitum, etiam laicorum, esse pauperum; & tamen divites non tenentur ex justitia strictè dicta dare superflua sua pauperibus, ita ut si omittant, obligentur ad restitutionem. Ergo similiter cum Patres dicunt bona Ecclesiæ esse pauperum, esse dona Dei, non intendunt significare obligationem justitiæ dandi bona ecclesiastica superflua pauperibus vel piis operibus. *Resp.* Neg. conseq. Quia 1. Textus Patrum intelligi debent pro subjecta materia. Bona autem Ecclesiastica, utpote bona Deo dicata, & in solos pios usus donata, diversæ sunt moraliter naturæ obligationis ab aliis bonis. Et verò etiamsi nulli essent pauperes, nihilominus secundùm omnes bona superflua beneficiorum in alios usus pios impendi deberent, quamvis in hoc casu laici sua superflua sibi retinere, vel consanguineis donare possent; quia nempe bona superflua beneficiorum sunt bona Dei, & bona Deo dicata, & donata in usus pios. 2. Concilia in suis canonibus propriè & accuratè loqui solent, & tamen non aliter in præsenti materia loquuntur atque Patres. 3. Obligatio impendendi in usus pios bona superflua beneficiorum, quam Patres & Concilia agnoscunt & tradunt, est omninò distincta à præcepto charitatis, & ab obligatione quam habent beneficiarii circa bona patrimonialia superflua: nam hæc obligatio est specialis beneficiariis circa bona ecclesiastica superflua, & illa sola bona spectat.

Nec dicas, Patres & canones loqui de bonis immobilibus: nam apertè loquuntur de bonis; quæ ad sustentandos ministros Ecclesiæ, & alendos pauperes impendi debent. Constat autem nunquam ministris licuisse bona immobilia consumere in suos vel pauperum usus.

Prob. 2. Quia bona Ecclesiæ sunt ei donata à fidelibus ea intentione, & cum onere ac pacto saltem implicito seu tacito, ut impenderentur in cultum divinum, & alios pios usus, scilicet, in sustentationem ministrorum Ecclesiæ & pauperum, in fabricam, ornamenta Templi &c. quatenùs hæc bona donata sunt in cultum divinum, ideoque in usus pios Deo gratos. Nam 1. A Patribus & Conciliis bona Ecclesiæ dicuntur vota fidelium, pretia peccatorum, bona Dei, hoc est, bona Deo consecrata, quatenus donata sunt tantùm in ejus cultum, & usus pios ipsi gratos. Item Ecclesiæ Prælati dicuntur œconomi, & dispensatores, non absoluti domini bonorum Ecclesiæ. 2. Fideles bona sua donando Ecclesiæ volebant opus salutare, meritorium, & Deo gratum facere, & illa Deo consecrare; quod non fecissent quoad partem superfluam bonorum; si non dedissent cum onere & pacto, saltem implicito seu tacito, ut in usus pios & gratos omnia impenderentur: nam non est opus pium dare

mini-

ministris Ecclesiæ bona illorum sustentationi superflua, ut de iis faciant quod libuerit, & possint ea in usus profanos impendere. 3. Hæc intentio fidelium satis constat ex Patribus & Conciliis. S. Ambrosius, l. 2. de offic. cap. 20. dicit, fideles Ecclesiæ ministris probis sua obtulisse, ut per eos ad pauperes pervenirent. *Quicumque* (inquit) *bonum operarium videt, nisi confert quod ille suo officio dispenset, securus quòd ad pauperem sua perveniat misericordia. Nemo enim vult, nisi pauperi proficere suam collationem.* S. Thomas, in epist. 2. ad Cor. c. 12. lect. 5. ait, quòd Principes & alii bona Ecclesiæ *non dederunt Prælatis propter se, sed propter pauperes: & ideo non dederunt eis, sed pauperibus. Prælatis autem dantur tanquam pauperum dispensatoribus.* Concil. gener. Lateranens. II. c. 10. ait: *Decimas Ecclesiarum, quas in usus pietatis concessas esse canonica demonstrat authoritas, à laicis possideri prohibemus.* Concil. Aquisgran. ann. 816. c. 16. *Res Ecclesiæ, sicut à SS. Patribus traditur, & in superioribus capitulis continetur, vota sunt fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum: fideles namque Christi amore succensi, ob animarum suarum remedium, cœlestis patriæ desiderium, suis propriis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam; ut his & milites Christi alerentur, & Ecclesiæ exornarentur, pauperes recrearentur, & captivi redimerentur. Quapropter vigilanti ac solerti cura providendum est his, qui ejus facultates administrant, ne eas in suos solummodo usus convertant, sed magis juxta possibilitatem rerum, Christo famulantium, imò eorum in quibus Christus pascitur, & vestitur, curam gerere penitus non negligant &c.* Concil. Valent. ann. 865. cap. 21. *Quia cum ipsæ res Ecclesiæ à piis & fidelibus Deo oblatæ, juxta antiquorum Patrum sententiam, nihil sint aliud, nisi vota fidelium, patrimonium pauperum, redemptio peccatorum; si eas fideliter & integrè ecclesiasticis usibus non defendimus, & in eos qui obtulerunt, & in Deum cui oblatæ sunt, gravissimo nos reatu implicamur.* Concil. Tribur. cap. 13 *Ideo dandæ* (sunt decimæ) *ut Deus placetur, & ministri Ecclesiæ liberiores fiant ad spiritualis servitii expletionem, necnon secundùm statuta canonum in sustentationem pauperum, & restaurationem Ecclesiarum proficiant &c.* Omitto multa alia Concilia idem declarantia.

Neque dicas ante erectionem beneficiorum, quæ octavo vel nono sæculo accidit, fuisse quidem obligationem justitiæ impendendi superflua in usus pios; sed postea Ecclesiam instituendo beneficia dominium eorum redituum absolutum ac liberum transtulisse in beneficiarios, cum sola obligatione charitatis vel religionis impendendi superflua in usus pios.

Nam contra est 1. Bona Ecclesiæ post erectionem beneficiorum non amiserunt naturam & conditionem boni merè ecclesiastici & Deo dicati, ideoque in usus pios impendendi. Nam bona ecclesiastica sunt bona specialiter in Dei cultum donata, & in opera Deo grata dicata, & sic ab Ecclesia acceptata. 2. Cùm data sint à fidelibus solùm in Dei cultum & pios usus, imposita est obligatio perpetua justitiæ ea sic impendendi. 3. Posteriora Concilia de illis bonis loquuntur sicut priora, & dicunt ea esse bona Dei impendenda in usus pios. Nam Leo X. const. 7. approbante Concil. Lateranens. V. statuit, *ut Cardinales Ecclesiarum bona temerè non effundant, sed ea in piis & sanctis operibus exponant, quorum causa magni, & optimi reditus per sanctos Patres statuti, & ordinati fuerunt*, scilicet secundùm naturam, & donationem illorum bonorum. Concil. Trident. sess. 25. cap. 1. ait: *Omnino eis* (Episcopis) *interdicit, ne ex reditibus Ecclesiæ consanguineos, familiaresve suos augere studeant, cùm & Apostolorum Canones prohibeant, ne res ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent; sed si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant . . . Quæ verò de Episcopis dicta sunt, eadem non solùm in quibuscumque Beneficia ecclesiastica tam sæcularia quàm regularia obtinentibus observari, sed & ad S. Romanæ Ecclesiæ Cardinales pertinere decernit.* Concil. Mediol. I sub S. Carolo, tit. 63. *& sacrorum canonum decretis statutum est, & SS. Patrum testimoniis celebratum, quæ bona fidelium pietas Deo consecravit, ea vel illorum necessitatibus honestè sublevandis, qui Christi ministri effecti essent, vel Ecclesiis reficiendis, earumque ornamentis ad divinum cultum necessariis comparandis, vel pauperibus sustentandis addicta esse; siquidem ubi primùm Ecclesiæ bona esse cœperunt, eam naturam & conditionem consecuta sunt, ut in alium, quàm in sacrum & pium usum eorum fructus converti nefas esset.* Concil. Rothomag. ann. 1583. *de Monast.* ait: *Ne existiment commendatarii sibi commendatum monasteriorum regimen ad luxum vel prodigalitatem, aut ad augendam rem suam, & consanguineorum*

neorum familiam, sed ad piam & justam alienarum rerum dispensationem, & quarum non habent proprietatem, Deoque de omnibus reddendam esse rationem. Idem habet Concil. Aquense ann. 1585. Et Concil. Burdigalens. ann. 1583. tit. 16. ait, reditus Ecclesiæ esse Dei proprios. Et, tit. 26. *Peculium Christi sunt bona Ecclesiæ Episcopis, Sacerdotibus, & Clericis, cum ad honestum vitæ eorum subsidium & spiritualis sumptum ministerii, tum ad pauperum alimentum atque sustentationem tradita*. Et Concil. Rhemense, ann. 1583. cap. 18. ait: *Si deinceps quisquam Ecclesiæ bona, quibus pauperes ali oportuit, in ejusmodi lusus profudisse convictus sit, & qui quæstum fecit, rem pauperum malè partam restituere, & qui jacturam passus est, tamquam sacri patrimonii dilapidator graves pœnas exolvere cogantur*. His adde S. Bernardum, qui serm. 18. in Cantic. sic ait: *Timeant Clerici, timeant ministri Ecclesiæ, qui in terris Sanctorum quas possident, tam iniqua gerant, ut stipendiis quæ sufficere debeant minimè contenti, superflua quibus egeni sustentandi forent, impie sacrilegeque sibi retineant, & in usus superbiæ atque luxuriæ victum pauperum consumere non vereantur; duplici profectò iniquitate peccantes, quod & aliena diripiunt, & sacris in suis vanitatibus & turpitudinibus abutuntur*. Præterea olim quarta pars redituum Ecclesiæ in illorum divisione pauperibus assignata fuit: tunc verò est permixta cum reditibus beneficiorum; nam nullibi separata reperitur.

Dixi, cum onere & pacto saltem implicito, quatenus fideles sua bona Ecclesiæ donabant ad Dei cultum & animarum salutem; ideoque cum onere ut ea in usus pios ac Deo gratos impenderentur.

Obj. 1. Concil. Trident. sess. 22. cap. 3. statuit, ut beneficiarii, qui servitium debitum in Ecclesia quolibet die statuto omiserint, non acquirant dominium distributionum. Et Pius V. declarat non recitantes officium non facere fructus suos. Ergo beneficiarii, qui rectè suo officio funguntur, acquirunt dominium fructuum.

Resp. Acquirunt redituum dominium; sed restrictum & gravatum onere justitiæ impendendi superflua in pios usus, non autem absolutum & liberum. Sic si darem alteri centum aureos ad peregrinationem cum onere erogandi id, quod ultra necessariam sustentationem superfuerit, is acquirit dominium pecuniæ, sed gravatum; ideòque tenetur ex justitia superflua pauperibus erogare; & si non eroget, tenebitur ad restitutionem. Similiter beneficiarii possunt dici habere dominium fructuum beneficii, quia habent dominium partis necessariæ ad honestam sustentationem, & dispensationem superfluorum in pios usus impendendorum; sed dominium illud est gravatum onere justitiæ impendendi superflua in pios usus: sicut hæres habet dominium hæreditatis cum onere justitiæ solvendi debita defuncti. Item qui bona fide pecuniam alienam suæ permiscet, fit dominus totius cumuli: sed cum onere justitiæ solvendi alienam suæ permixtam.

Obj. 2. Ex communi Theologorum sententia, Clerici habent dominium absolutum ac liberum partis bonorum, quæ necessaria est ad suam sustentationem: ergo & bonorum superfluorum.

Resp. Neg. conseq. Disparitas est quòd bona ad congruam Clerici sustentationem necessaria, ei data sint absolutè, cum solo onere rectè fungendi officio spirituali. Largitio quippe bonorum necessariorum congruæ sustentationi ministri Dei est pia impensa jam facta; pium est enim & gratum Deo sustentare ejus ministrum in ejus obsequium: sicut erogatio eleemosynæ necessariæ sustentationi pauperis est pia impensa & bonum opus, quamvis pauper ille postea malè uteretur hoc dono. At bona superflua Clerici sustentationi non sunt data absolutè, sed cum onere illa in pios usus impendendi: nam datio talium bonorum facta absolutè & sine hoc onere non est pius usus, cùm non sit opus pium & Deo gratum, dare alicui bona superflua, de quibus possit pro libito disponere in quosvis usus, etiam vanos. Bona autem omnia Ecclesiæ sunt bona Deo consecrata, & data ea solùm intentione, ut in pios usus impenderentur.

Obj. 3. Fideles bona suæ Ecclesiæ Prælatis donarunt absolutè & sine ullo onere.

Resp. Neg. Nam fideles bona sua Prælatis Ecclesiæ donarunt in cultum divinum, ideòque impendenda in solos usus pios, utpote solos Deo gratos. Fideles enim bona sua non donarunt Prælatis Ecclesiæ, ut de illis disponere possent in usus profanos: alioqui non pium & Deo gratum opus fecissent, quod tamen solùm facere intendebant: pium quippe opus non est, dare Prælatis bona superflua ad quosvis usus etiam profanos. Quòd si fideles hoc onus in pactum non deducebant, ratio est, quia

probè

probè sciebant suam illam intentionem Prælatis illis satis notam esse, & videbant bona omnia ecclesiastica in pios usus semper impendi. Hoc autem videntes, sua bona in tales usus impendendos donabant.

Obj. 4. Si ita est, Ecclesia non deberet tolerare consuetudinem in multis locis vigentem, qua beneficiarii de omnibus bonis suis testantur pro arbitrio, & qua consanguinei divites eorum bonis intestato succedunt.

Resp. Neg. Quia 1. Ecclesia ad vitandas perturbationes & multas lites potest hujus obligationis observationem cujusque conscientiæ relinquere; & sufficit, ut cap. 12. *de testam.* declaret, *quòd mobilia per Ecclesiam acquisita de jure in alios pro morientis arbitrio transferre non possint*; cùm jam id de immobilibus declarasset. 2. Cùm nullus præsumendus sit malus, nisi probetur; non est censendus beneficiarius donare consanguineis, vel impendere in usus profanos partem piis causis ex justitia debitam, sed tantùm bona patrimonialia, vel donatione aut industria acquisita, vel suæ sustentationi debita, quæ parciùs vivendo sibi reservavit. 3. Etsi constet partem aliquam bonorum piis causis esse debitam ex justitia, forum externum hoc tolerat ad impedienda multa mala, quæ ex innumeris litibus orirentur, ob difficultatem discernendi superflua illa ab aliis bonis: sicut non dat actionem circa venditionem injustam, dum læsio non excedit dimidiam partem justi pretii. Et verò ex communi sententia mortaliter peccant beneficiarii, si testentur de superfluis ad usus non pios. Cur hoc Ecclesia tolerat? Cur talem dispositionem non irritat?

Ex dictis sequitur laicos, qui sive testamento, sive ab intestato succedunt bonis provenientibus ex beneficiis, vel quia aliàs dono acceperunt, nisi sint pauperes, teneri in conscientia ad illa restituenda pauperibus loci beneficii, vel aliis piis causis. Nam testator vel donator non potuit jus in illa transferre ad usus profanos, cùm ipse illud non habuerit: nam *Nemo potest plus juris transferre in alium, quàm sibi competere dignoscatur*, reg. jur. 79. in 6. Nemo enim dat quod non habet. Item qui alea lucrati sunt aliquid notabile ex bonis illis superfluis, tenentur *rem pauperum male partam restituere*, ut statuit Concilium Rhemense, ann. 1583.

Nota 1. Ex dictis saltem patet, beneficiarios teneri non solùm ex charitate, sed etiam ex religione impendere bona superflua in usus pios, idque jure divino naturali: cum constet bona illa esse bona Deo dicata & ad ejus cultum data: ideoque si aliter impendant, reos esse culpæ mortalis & sacrilegii: ac proinde etiamsi non constaret peccasse contra justitiam, meritò ipsis in satisfactionem imponitur obligatio tantumdem ex bonis patrimonialibus restituendi piis causis, quantùm ex ecclesiasticis in usus profanos impenderint.

Nota 2. Clerici, qui pensionem clericalem accipiunt, tenentur quoque superflua in pia opera impendere. Quia accipiunt illa ut ministri Ecclesiæ, & cum onere illis bonis affixo. Item commendatarii, cùm subeant locum beneficiarii titularis in munere, jure & commodis, subeunt quoque eadem onera. Præterea bona monasterii sunt bona Deo dicata: unde omnia ex natura sua, & ex vi donationis illorum debent impendi in pios usus. Religiosus verò habens beneficium extra monasterium, non unitum monasterio, tenetur bona superflua impendere non in usum monasterii, sed in usus pios in loco sui beneficii, ut in subsidium pauperum, in fabricam, & ornamenta templi parochiæ: nam ex jure & ex institutione beneficii habet facultatem ac obligationem superflua in pauperes beneficii & alios pios usus ejus loci præ cæteris impendendi. Quare illud: *Quidquid acquirit monachus, monasterio acquirit*, non intelligitur, de iis, quæ ex beneficio acquirit, sed ex donatione vel propria industria.

Nota 3. Per congruam sustentationem intelligitur quidquid necessarium est ad victum, vestitum, & habitationem beneficiarii ac personarum ei necessariarum, ad hospitalitatem exercendam, ad modicas aliquas donationes remuneratorias, uno verbo, ad honestam ac convenientem cujusque vivendi rationem, ab omni luxu & intemperantia alienam secundùm cujusque statum, officium, dignitatem, ordinem, & qualitatem beneficii. Quæ omnia æstimari debent judicio prudenti, & secundùm consuetudinem piorum, ac timoratorum ejusdem conditionis, & sacros canones de vita & honestate Clericorum, & regulam à Concil. Trident. sess. 25. cap. 1. traditam, videlicet: *Ita mores suos omnes componant, ut reliqui ab eis frugalitatis, modestiæ, continentiæ, ac sanctæ humilitatis exempla petere possint. Quapropter non solùm jubet, ut Episcopi modesta*

desta supellectili & mensa ac frugali victu contenti sint, verùm etiam in reliquo vitæ genere; ac tota ejus domo caveant, ne quid appareat, quod à sancto hoc instituto sit alienum, quodque non simplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum præ se ferat.

Nota 4. Nomine piorum operum intelliguntur omnia opera misericordiæ tum corporalia, tum spiritualia. Item omnia quæ ad Dei cultum & animarum salutem spectant; nam bona illa donata sunt non solùm ad subveniendum necessitati corporali, sed etiam spirituali fidelium, & ad promovendum cultum divinum. Pauperes verò censentur ii, qui carent necessariis sive ad vitam, sive ad statum suum sustentandum secundùm suam conditionem.

Porrò locus beneficii, cæteris paribus, anteponendus est cæteris; hinc si in illo sint necessitates extremæ vel graves, illis statim subvenire debet beneficiarius. Aliàs potest exteris opitulari, modò communium necessitatum proprii loci non obliviscatur.

Sed an Clerici tenentur etiam sub mortali impendere in pios usus partem superfluam bonorum, quæ accipiunt ex ministerio spirituali, ut administratione Sacramentorum, concionibus, sacrificiis, fungendo vicaria temporali &c.

Resp. Non pauci asserunt cum Innoc. in cap. *Quia nos*, de testament. & Panormit. Quia 1. ex jure non possunt de illis testari sicut de patrimonialibus, cap. 9. *de testam.* ibi: *De his tamen quæ consideratione Ecclesiæ perceperunt, nullum de jure possunt facere testamentum*. At talia sunt bona illa, quæ titulo officii aut ordinis percipiuntur. 2. Ex Concilio Nannetensi, cap. 10. *Presbyteri noverint decimas & oblationes, quas à fidelibus accipiunt, pauperum & hospitum & peregrinorum esse stipendia, & non quasi suis, sed quasi commendatis uti: de quibus omnibus sciant se rationem posituros in conspectu Dei, & nisi eas fideliter pauperibus, & his qui præmissi sunt, administraverint, damna passuros.* Et Conc. Rhedon. ann. 1273. c. 12. *Quidquid habent Clerici* (scilicet ut Clerici) *pauperum est*. Idem habet S. August. sup. cit. 3. Ex S. Hieron. l. 14. in Ezech. ad cap. 46. *Qui ditior est Sacerdos quam venit ad Sacerdotium, quidquid plùs habuerit, debet dare pauperibus . . . Ut reddat ea, quæ Domini sunt, Domino suo*. Et, ex S. Bernard. Epist. 2. ad Fulcon. ubi generaliter ait: *Quidquid præter necessarium victum ac simplicem vestitum de altario retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est*. 4. Quia ejusmodi bona sunt bona Deo consecrata, utpote intuitu religionis & cultus divini perinde ac bona beneficiorum, data ad sustentationem ministri, & alios pios usus. Nec fideles dant illam pecuniam ut mercedem operis, vel pretium laboris, nam (hoc esset simoniacum, cùm opus & labor sint spiritualia) sed ut necessitatis & subventionis stipendium, inquit S. Thom. q. 100. art. 2. ut scilicet Clerici habeant unde sustententur, & si quid supersit, in pios usus impendant, & pauperes alant pro suo officio. *Oblationes quæ à populo Deo exhibentur, ad Sacerdotes pertinent, non solùm ut eas in suos usus convertant; verùm etiam ut eas fideliter dispensent, partim quidem expendendo eas in his quæ pertinent ad cultum divinum; partim verò in his quæ pertinent ad proprium victum, partim etiam in usus pauperum &c.* ait S. Thom. 2. 2. quæst. 86. art. 2. Et verò bona Ecclesiæ, quæ à Patribus dicuntur bona Dei, & in pios usus impendenda, nihil fere aliud erant tribus primis sæculis sub Imperatoribus ethnicis, quàm pecunia & alia mobilia, quæ à fidelibus dabantur Clericis titulo ministerii spiritualis.

Quæst. VI. *An Clericus, qui habet bona patrimonialia sufficientia, potest sibi sumere ex bonis ecclesiasticis partem suæ sustentationis necessariam, & disponere de patrimonialibus, perinde ac si careret beneficio?*

Resp. Longè plures affirmant cum S. Antonino, 3. p. tit. 15. c. 1. §. 18. & Prob. 1. Ex c. 16. & c. 30. *de præbend.* & cap. *Charitatem* 12. quæst. 2. ibi: *Justum namque est, ut illi consequantur stipendium, qui pro tempore suum commendare reperiuntur obsequium.* Ubi nulla fit distinctio divitum & pauperum & cap. *Clerici*. 1. quæst. 2. *Clerici omnes stipendia sanctis laboribus debita secundùm servitii sui meritum consequantur*. 2. Quia qui servit altari, potest vivere de altari, ex 1. Cor. 9. *Quis militat suis stipendiis unquam? . . . Nescitis quoniam qui altari deserviunt, cum altari participant? Ita & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere*, & Matth. 10. *Dignus est operarius cibo suo*. 3. Qui occupatus est in commodum aliorum, habet jus percipiendi ab iis necessaria ad suam sustentationem, quamvis dives sit. 4. Ex c. *Episcopi*, & c. *Manifesta*, & sequentibus. 12. q. 1. colligitur Episcopos posse retinere bona patrimonialia cum portione canonica bonorum Ecclesiæ. Idem supponit Alexand. III.

c. *Quia*,

c. *Quia*, de testament. ubi statuit Clericos posse testari de bonis patrimonialibus, non autem de ecclesiasticis reditibus.

Ad Canones & textus Patrum in oppositum objici solitos, respondent Ecclesiam olim, cum ejus reditus essent exigui, statuisse ut distribuerentur solùm iis, qui indigerent, non autem iis, qui patrimonium haberent: postea verò hanc disciplinam mutasse.

Quæst. VII. *Ad quid tenentur Episcopi, Parochi, & ii, quibus animarum cura incumbit?*

Resp. 1. Ii tenentur generatim jure divino residere, & per se officium suum rectè præstare, oves sibi creditas verbo, exemplo, & Sacramentis pascendo, eorum salutem ac utilitatem spiritualem procurando, & peccata ac scandala, quantùm possunt, impediendo. *Est communis sententia*. Prob. 1. ex Ezech. 34. *Væ Pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos: nonne greges à Pastoribus pascuntur? . . . . Greges meos non pascebant &c.* Et, ex 1. Petr. 5. *Pascite qui in vobis est gregem Dei; providentes spontaneè secundùm Deum . . . . Forma facti gregis ex animo*. 2. Ex Concil. Trident. sess. 23. cap. 1. *Cùm præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus cura animarum commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbique divini prædicatione, Sacramentorum administratione, ac bonorum omnium operum exemplo pascere; pauperum, aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere, & in cætera munia pastoralia incumbere: quæ omnia nequaquam ab iis præstari & impleri possunt, qui gregi suo non invigilant, neque assistunt . . . S. Synodus eos admonet & hortatur, ut divinorum præceptorum memores, factique forma gregis, in judicio & veritate pascant & regant . . . Declarat omnes . . . obligari ad personalem in sua Ecclesia vel Diœcesi residentiam, ubi injuncto sibi officio defungi teneantur, neque abesse posse nisi ex causis infra scriptis, &c. Eadem omninò etiam quoad culpam, amissionem fructuum, & pœnas de curatis inferioribus, & aliis quibuscumque, qui beneficium aliquod ecclesiasticum curam animarum habens obtinent, S. Synodus declarat & decernit, &c.* 3. Quia quicumque accipit aliquod officium præsertim cum emolumento, obligat suam personam ad proprias illius functiones, tacitèque promittit se illas obiturum quantùm res feret; nec aliter rei committitur officium. Neque sufficit, quod suum officium præstet per alios, nisi necessitas vel majus bonum commune cogat eum ad tempus abesse: nam rectæ rationi repugnat, ut quis officium, præsertim cum emolumentis habeat, & onus illius in alium transferat. Præterea pastorale munus est per se personale; nam is constituitur pastor, cujus cura, diligentia & industria electa est ad pastoralia munera obeunda. His adde Jus canonicum, tit. *de Cleric. non resident.*

Hinc Episcopi & Parochi peccant mortaliter contra jus divinum naturale, ideoque indispensabile, si notabili tempore sine gravi & justa causa absint. Quòd si justa absentiæ causa subsit; tenentur per alium idoneum gregi suo sufficienter providere. Circa hoc utrumque Concil. Tridentin. ibidem eorum conscientias onerat proposito Dei timore; & justas absentiæ causas exponit, quæ sunt, *Christiana charitas, urgens necessitas, debita obedientia, & evidens Ecclesiæ, vel reip. utilitas.*

Porrò residentia est personalis præsentia in loco beneficii ad debitum officium ibi præstandum. Quamvis autem omnia beneficia de jure communi & ex primæva sui institutione residentiam requirant; possunt tamen aliqua simplicia eam non exigere, vel ex fundatione, vel consuetudine rationali, ut cùm beneficia illa non habent sufficientes reditus ad sustentandum beneficiarium, qui proinde cogitur alibi manere, ut habeat unde vivat.

Nota. Provisi de beneficio curam animarum habente vel de canonicatu, tenentur publicam fidei professionem facere, alioqui fructus suos non faciunt, ex Conc. Trid. sess. 24. c. 12.

Resp. 2. Speciatim de parochis, tenentur, 1. Habere scientiam competentem, & sufficientem ad rectè dirigendas oves suas in rebus ad salutem pertinentibus; ideòque scire dogmata fidei, & Theologiam moralem: ita Scripturas sacras & Canones, & statuta propria suæ Diœcesis. *Sciant igitur Sacerdotes Scripturas sanctas, & Canones, ut omne opus eorum in prædicatione & doctrina consistat, atque ædificent cunctos tam fidei scientia, quàm operum disciplina*, cap. 1. dist. 38. Ex Concil. Tolet.

1. Constanter residere in sua parochia; ex Conc. Trid. cit. & ex c. 3. *de Cleric. non resident.*

2. Pro ovibus orare, & sacrificium offerre, & quidem juxta Toletum, Fagnan. Gavant. & alios, iis applicare Missam diebus Festis ac Dominicis; quia Conc. Trid. dicit simpliciter teneri pro ovibus suis sacrificium offerre; quod indicat specialem applicationem,

tionem, & obligationem diversam ab ea, quam habent singuli Sacerdotes applicandi fructum omnibus fidelibus. Et Concil. Mediolan. IV. à Sede Apostolica approbatum, prohibet curatis ne diebus dominicis, & aliis, quibus pro populo celebrare tenentur, aliud suscipiant Missarum celebrandarum onus. *Ita Fagnan.* Item S. Congregatio Cardinalium apud Gavant. & Barbosam declaravit, non posse parochum accipere stipendium pro Missa iis diebus, quibus tenetur ex officio celebrare in sua parochia, nempe diebus festis ac dominicis. Et verò parochus accipit à suis ovibus sustentationem, ut sua munia possit obire, & missas his diebus celebret, non aliis profectò applicandas.

(✠) *Nota*. Vide Const. 103. SS. D. N. BENEDICTI XIV. tom. 1. Bullarii pag. *366.* quæ incipit, *Cum semper oblatas*, in qua Patriarchis, Archiepiscopis, cunctisque locorum Ordinariis per Italiam constitutis, commendat & inculcat, ut Concilii Tridentini, Apostolicæque Sedis Decreta, de applicanda ab animarum Pastoribus pro Populo Missa, executioni sedulò mandari curent. Ac statuit. 1. Etiam Vicarios amovibiles, & temporarios, ac regulares ad id teneri. 2. Decernit, ac declarat, quod *licet Parochi, seu alii animarum curam habentes, congruis præfinitis redditibus destituantur, & quamvis antiqua seu etiam immemorabili consuetudine in ipsorum Diœcesibus, seu Parochiis obtinuerit, ut missa pro Populo non applicaretur, eadem nihilominus omnino in posterum ab ipsis debeat applicari.*

3. Teneri ad Missæ applicationem diebus dumtaxat festis de præcepto, iis etiam comprehensis festis, quibus Populus tenetur Missam audire, licet *permissum sit opera servilia exercere.*

4. Facultatem concedit Episcopis dispensandi Parochos pauperes ab applicatione pro Populo diebus festis, ea tamen lege, ut in Ecclesia Parochiali celebrent, ac totidem Missas infra hebdomadam pro Populo applicent *quot in diebus festis, infra hebdomadam occurrentibus juxta peculiarem intentionem alicujus pii Benefactoris obtulerint.*

5. Ut in Patriarchalibus, Metropolitanis, Cathedralibus, & Collegiatis Missa Conventualis quotidie celebranda pro Benefactoribus in genere applicetur, contraria consuetudine minimè obstante.

6. In hujusmodi Collegiatis absolvit ab applicatione secundæ, & tertiæ Missæ Conventualis, nisi aliud usu receptum fuerit.)

4. Populum frequenter, ut diebus saltem dominicis, necessaria ad salutem docere, & doctrinam christianam explicare, eumque ad virtutes ac vitam christianam adhortari per se, si possint, vel alios idoneos, si legitimè impediti fuerint: ita ut omnes facilè quæ ad salutem consequendam necessaria sunt, scire possint, ex Conc. Trident. sess. 5. cap. 1. ibi: *Quicumque parochiales, vel alias curam animarum habentes Ecclesias quocumque modo obtinent, per se, vel alios idoneos, si legitimè impediti fuerint, diebus saltem dominicis & festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua & eorum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque eis cum brevitate & facilitate sermonis vitia quæ eos declinare, & virtutes quas sectari oporteat, ut pœnam æternam evadere, & cœlestem gloriam consequi valeant.* Ac eos, si huic muneri suo defuerint, cogi debere per censuras ecclesiasticas. Et, sess. 24. cap. 4. mandat Episcopis ut saltem dominicis & aliis diebus festis pueros in singulis parochiis doctrinam doceri curent. Hinc Bonacina ait, *Parochum mortaliter peccare, si uno continuo mense integro, aut etiam duobus vel tribus mensibus totius anni discontinuis non concionetur: quia hæc videtur materia gravis non solùm secundùm se, sed etiam respectivè.*

5. Sacramenta suis parochianis ministrare quoties ea rationabiliter petunt, vel alium idoneum providere. Nam ex officio tenentur oves suas pascere, ordinaria media salutis à Christo instituta præbere, suorum utilitatem spiritualem procurare, & præstare ea omnia, quæ pastoris sunt; inter quæ præcipuum est sacramenta ministrare & necessaria ad salutem docere, & sub hoc onere accipiunt stipendium sustentationis.

6. Peccata corrigere præsertim publica, & scandala tollere vel per se si possunt, vel ea deferendo Episcopo, si publica sint, & omnes peccati occasiones quantùm fieri potest avertere, ideoque inquirere peccata publica. Item scire an singuli sacramenta debita in Paschate suscipiant, & sacrum diebus festis audiant &c. *Ipsi enim pervigilant*, (hoc est, ex officio, seu pervigilare debent) *quasi rationem pro animabus vestris reddituri*, Hebr. 13.

7. Magnam & peculiarem curam habere pauperum, & providere ne ob inopiam à justitia deflectant; eorum necessitates inqui-

inquirere, iisque quantum possunt subvenire, ex Concil. Trident. supr. Nam ii sunt loco parentum, & ad hoc specialiùs obligantur, quam alii. Item pauperes sepelire, etiam sine ullo stipendio, & pro eorum salute orare.

8. Nullos matrimonio conjungere, nisi sufficienter peritos rerum fidei & præceptorum Dei ac Ecclesiæ; ideoque horum ignaros priùs docere: quia illi postea ista liberos suos edocere tenentur.

9. Invigilare ut Ludi magister rectè fungatur officio, pueros doctrinam christianam doceat, bonisque moribus imbuat verbo & exemplo.

10. Frequenter visitare infirmos, etiamsi sacramentis sint muniti. Quia quo vicinior est mors, eò majus salutis periculum ingruit à dœmone, & major est corporis ac animi infirmitas; ergo tunc maximè suorum saluti providere debent.

11. Servare statuta Diœcesis, & curare ut à suis serventur: nam obligant in conscientia, cùm sint lata à superiore habente potestatem præcipiendi & ferendi leges.

12. Tenentur ex justitia, etiam cum certo vitæ periculo, ovibus suis subvenire non solùm in extrema, sed etiam in gravi eorum necessitate spirituali, ex Joann. 10. *Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis*. Nam ratione officii ad amplius obligantur quàm extranei Sacerdotes, qui cum periculo mortis tenentur proximo subvenire in extrema necessitate. Hinc juxta omnes, parochus tenetur suis peste laborantibus sacramenta, præsertim Pœnitentiam ministrare per se, vel per alium idoneum, nisi Episcopus jubeat ut ipsemet ministret: quamvis enim saluti suæ absolutè providere possint per actum perfectæ contritionis, tamen quia talis actus difficilis est, censentur esse in necessitate gravi. Et Sacra Congregatio apud Fagnan. approbante Gregorio XIII. censuit Parochos tempore pestis teneri omnino residere in suis Ecclesiis, & per se vel per alium idoneum ministrare peste infectis Baptismum & Pœnitentiam. Id tamen possunt per alium idoneum ob majorem utilitatem parochiæ, ut ipsi sani prodesse possint, & erga illos officio pastoris fungi. Idem dic de superioribus regularium.

14. Denique omnium bonorum operum ac virtutum exempla præbere, ex Concil. Trident. supr. & ex ad Tit. 2. *In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum*. Et ex 1. ad Timoth. 4. *Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate*. Quo virtutis amorem & vitii odium ac fugam suis efficaciùs ingenerent, scientes, quòd pro animabus illorum rationem sint reddituri, *ad Hebr.* 13. Igitur vitam suam ita instituant, ut quod verbis populum docent; ipsi opere confirment, ac veluti imagine ostendant, *forma facti gregis ex animo*.

Sed quantum temporis absentiæ sine causa justa ad mortale sufficit?

Resp. Cabassutius, l. 5. Jur. can. cap. 1. docet absentiam 15. dierum intra annum non esse mortalem, modò relinquatur idoneus substitutus. Sed num pauciores sufficiant, alii viderint. Possunt autem parochi ob certas causas justas & necessarias, sed priùs (ut statuit Concil. Trident.) per Episcopum cognitas & probatas, abesse sine culpa, relicto Vicario idoneo ab Episcopo approbato.

(✠) *Nota*. Ad obligationes Clericorum spectat Const. 29. quæ incipit, *Universalis Ecclesiæ Cura*, in qua sub pœna excommunicationis, & nullitatis contractus prohibentur alienationes fructuum Beneficiorum *sub nomine cedendi commodum, seu utilitatem percipiendi fructus eorumdem beneficiorum, quos alteri quoad vixerint vendunt, recepta pecunia ad eam summam, & quantitatem, quam ipsi, habita ratione eorum ætatis, & corporis valetudinis, durante vita, consequi potuissent*.)

CAPUT II.

De statu & obligationibus Religiosorum.

Quæst. I. **Q***Uid est status Religiosus?*

Resp. Est stabile vitæ institutum, ab Ecclesia approbatum & tendens ad perfectionem christianam per tria vota paupertatis, castitatis & obedientiæ.

Ad ejus essentiam tria requiruntur. 1. Tria illa vota, quæ substantialia vocantur, eaque perpetua de se & ex parte voventis. Nam Religio est stabilis quædam forma vitæ perducens ad perfectionem charitatis per primaria Christi consilia, quibus removentur præcipua impedimenta, & homo se suaque omnia consecrat Deo in perpetuum holocaustum. Non necesse est tamen, ut sint solemnia: nam qui in Societate Jesu vota simplicia emittunt, sunt verè Religiosi, ut definit Greg. XIII. Bulla *Ascendente Domino*: quia per vota simplicia potest fieri traditio irrevo-

irrevocabilis ex parte voventis in perpetuum Dei obsequium; quæ sufficit ut quis constituatur in statu religioso. Nam ad statum propriè dictum non requiritur immutabilitas omni modo, sed satis est quòd Religiosus se ipsum votorum vinculis liberare nequeat, ut patet in servo, qui rectè dicitur esse in statu servitutis, quamvis possit à Domino manumitti. Hinc vota Religionis alia sunt simplicia, quæ fiunt sine solemnitate; alia solemnia, quæ fiunt cum certa solemnitate ab Ecclesia instituta. Quæ solemnitas juxta multos in eo consistit, ut vota emittantur sub certa regula à Sede Apostolica approbata, juxta ritum substantialem in eadem regula præscriptum, cum traditione & acceptatione ex utraque parte perpetuis, & via ordinaria indissolubilibus. 2. Approbatio Ecclesiæ: quia ordo religiosus est status supernaturalis distinctus à communi statu christianorum, & sacra quædam communitas, in qua debet esse spiritualis jurisdictio in utroque foro. Hæc reservata est Papæ in Conc. Later. & Lugdun. 3. Traditio facta superiori ut ministro Dei illam acceptantis, qua vovens se totum Deo in Religione dedicat, & Religioni propter Deum tradit irrevocabilem ex parte sua.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad valorem professionis Religiosæ?*

Resp. Sequentia. 1. Certa ætas, quæ ex Conc. Trid. sess. 25. cap. 15. est annus 16. completus. 2. Ut non fiat nisi post annum integrum & continuum probationis, ibid. Dico, *continuum*, ita ut si novitius, vel die uno Religionem deseruit, reversus debeat rursus integrum annum probationis conficere, ut validè profiteatur. Imò duarum horarum interruptione reddi novitiatum nullum resolvit S. Congregatio, teste Fagnano, ad cap. *Ad nostram*, de regular. Nam ex Canonistis dum in aliquo decreto requiritur aliquod tempus, illud debet esse continuum. 4. Ut non sit cum vinculo matrimonii consummati; aut sine consensu conjugis, ex cap. 3. & c. 12. *de conversat. conjug.* 4. Ut profitens nullum habeat impedimentum in illo ordine essentiale, quia per illud redditur inhabilis ad professionem hujus Religionis, nec ejus traditio verè acceptatur. 5. Emissio trium votorum substantialium spontanea, non fraude nec metu injusto extorta, quæ sui ipsius traditionem complectitur. 6. Acceptatio traditionis facta nomine Dei & Religionis ab habente potestatem illum incorporandi tali Religioni, cap. 13. *de regular.* Nam professio fit ad modum contractus onerosi utrimque obligatorii, quo professus fidem suam adstringit Deo, traditque se Religioni propter Deum, & Religio ipsa obligatur, ad eum tamquam membrum suum tractandum, alendum, curandum, gubernandum, retinendum secundùm Religionis institutum. Ergo requiritur ut juxta cujusque Religionis decretum, habeat potestatem & voluntatem admittendi nomine Religionis, & obligandi Religionem.

Eadem requiruntur, ut vota simplicia Societatis nostræ sint valida. Nam per illa quis verus Religiosus efficitur, & non soli Deo, sed etiam Societati obligatur tradens se illi; & Societas quoque obligatur ad ipsum alendum, gubernandum, imò & retinendum, nisi justa causa illius dimittendi subsit, ut constat ex suis constitut. & Bullis SS. Pontificum.

Observa 1. Professio fieri potest vel expressè, vel tacitè. Expressè fit, cùm quis utitur formula promissionis, quæ voluntatem se Deo & Religioni obstringendi ac tradendi explicet. Tacitè fit tripliciter. 1. Cùm quis exacto probationis tempore defert per triduum habitum professorum, ubi is aliquo signo distinctus est, cap. 3. *de regul. in 6.* Si tali habitu suscepto faciat aliquod opus professis proprium, ut si in Capitulo suffragium dederit, cap. 4. *de reg.* 3. Si ex ea Religione, ubi novitii & professi eundem habitum habent, deferas habitum per totum annum sequentem tempus novitiatum, eo expleto censeris professus, cap. 1. *de regul. in 6 & Clement.* 2. *de regul.* Debent autem hæc fieri animo profitendi, & consentiente illo, cujus est admittere ad Religionem.

2. Ex Conc. Trid. sess. 25. cap. 19. qui emisit professionem nullam propter vim ac metum, vel defectum ætatis, aut quid simile, potest reclamare intra quinquennium à die professionis, causas nullitatis deducendo coram superiore & ordinario, retento semper habitu. Sed post quinquennium non debet audiri.

3. Ut professio, quæ nulla fuit ab initio, valida fiat; necesse est ut ipse sciens esse nullam, postea ratam habeat, vel certè apud se ita statuat: Volo illam esse validam, etiamsi fortè ob aliquam causam ab initio valida non fuisset. Non enim satis est eam ratificare; ex eo quòd putetur ab initio fuisse validam: quia hæc ratificatio ex errore proficiscitur,

tur, unde non est voluntaria, cùm incogniti nulla sit voluntas; & ignorans nullitatem votorum non censetur contraxisse novam obligationem diversam à priore.

4. Ex communi sententia, cætera vota simplicia extinguuntur per professionem, saltem si profitens velit commutare, cap. 4. *de voto*, quia talis commutatio est evidenter in melius: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 12. ad 1.) *Omnia alia vota sunt quorumdam particularium operum; sed per religionem homo totam vitam suam Dei obsequio deputat.* Sed controvertitur an ad hanc commutationem requiratur, ut profitens illam intendat, necne. Quare Suarez consulit, ut profitens admoneatur de hujusmodi commutatione facienda.

5. Professus obligatur ad tendendum ad perfectionem, nam ex vi suæ professionis tenetur velle statum suum servare, & secundùm illum vivere. *Ille qui statum Religionis assumit non tenetur habere perfectam charitatem, sed tenetur ad hoc tendere, & operam dare, ut habeat charitatem perfectam*, ait S. Thomas, 2. 2. quæst. 186. art. 2. & est communis sententia. Religiosus enim status est essentialiter status perfectionis acquirendæ; & quisque tenetur omnia statui suo essentialia velle servare, & secundùm illum vivere.

Quæst. III. *An Papa potest dispensare in votis solemnibus ex gravi causa?*

Resp. Affirm. *Ita communis sententia.* Quia 1. Solemnitas votorum est ex solo jure ecclesiastico, ut constat ex cap. unic. *de voto in 6.* & ex constitut. Greg. XIII. *Ascendente Domino.* Ergo potest eadem authoritate tolli. Ergo Papa potest in votis solemnibus dispensare, perinde ac in simplicibus. 2. SS. Pontifices sæpe in his votis dispensarunt, ut cùm Ramiro Rege Arragoniæ, Casimiro I. Rege Poloniæ Religiosis professis, & aliis apud Cajet. Azor, & alios. Nec obstat c. 6. *de statu Monach.* ubi Innocent. III dicit: *Abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis adeò est annexa regulæ Monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere.* Quia solum vult sine abdicatione & castitate statum religiosum non posse consistere, etiam cum licentia Papæ; ac proinde Papam non posse dispensare cum Monacho manente in statu Religiosi professi. At de plenitudine potestatis potest aliquem extrahere ex illo statu, ad contrahendum matrimonium ob gravem causam, v. gr. ut religio & pax in regno firmentur.

Quæst. IV. *An Religiosi sunt capaces dominii rerum temporalium?*

Resp. 1. Religiosi non solemniter professi possunt in particulari habere dominium bonorum temporalium, licèt non possint de illis pro libito disponere, nec iis uti sine licentia superioris. Constat ex constitut. Gregor. XIII. *Ascendente Domino*, sic statuente de iis, qui post probationis biennium vota simplicia emiserunt in Societate Jesu. Quare non est de essentia paupertatis religiosæ, ut privet dominio, sed solùm ut privet potestate utendi & disponendi pro libito & sine licentia superioris, & ut illo volente obliget ad abdicandum suarum rerum dominium. Enim verò dominium, cujus usus ita impeditus est ac dependens, & alienatio sic obstricta & debita, parvi momenti est; tuncque non plus habes in temporalibus rebus potestatis, quæ exerceri possit ad libitum, quàm is qui caret dominio.

Resp. 2. Religiosi solemniter professi possunt habere in communi dominium bonorum temporalium, ita ut illud sit penes communitatem, ex Concil. Trident. sess. 25. cap. 3. quia neque ex ordinatione Ecclesiæ, neque ex intentione voventium communitas religiosa sit incapax dominii; & aliunde intentio fidelium bona Religiosis donantium est transferre illorum dominium in communitatem religiosam. Hæc tamen non habet dominium illorum absolutum ac liberum, sed ligatum ac restrictum ad congruam sustentationem Religiosorum & pios usus, ita ut non possint in usus profanos impendi sine injustitia. Nam hæc bona sunt Deo dicata, & donata solùm ad pios usus; eademque est ratio illorum ac aliorum bonorum ecclesiasticorum. Porrò bona Religiosorum immobilia, & mobilia pretiosa, quæ servari possunt, alienari nequeunt, nisi in commodum Religionis; nam sic à jure statutum est; hæcque est intentio donantium, ut Religio perseverare possit.

Resp. 3. Religiosi solemniter professi sunt in particulari incapaces omnis dominii, proprietatis, & similis juris bonorum temporalium sive mobilium sive immobilium. *Est communis sententia, & certa*, inquit Lessius. Nam Ecclesia hanc incapacitatem annexuit solemni voto paupertatis, sicut & incapacitatem matrimonii solemni voto castitatis. Item in nostra Societate Coadjutores formati sunt incapaces omnis dominii, nisi à Societate legitimè dimittantur. Quia Ecclesia hanc incapacitatem annexuit

illo-

illorum votis, licèt tantùm publicis, non solemnibus. At Religiosi professi retinent dominium famæ, & jura merè spiritualia: nam his non renuntiant, & Ecclesia eorum voto annexuit incapacitatem dominii rerum duntaxat temporalium.

Resp. 4. Religiosi professi beneficiarii, ut Abbates, Priores, & similes habentes beneficia regularia vel sæcularia, habent jus administrandi, & dispensandi fructus sui beneficii, tum ad congruam sustentationem, tum ad causas pias; quia id eis à jure & consuetudine concessum est. At nihil possunt impendere in usus profanos, vel consanguineis non indigentibus donare: alioqui peccant contra justitiam, & accipientes tenentur ad restitutionem. Quia istorum bonorum non sunt domini, sed solùm administratores & dispensatores, habentes tantùm jus & facultatem impendendi illa bona secundùm præscriptum Canonum ac Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religioni vel Ecclesiæ donarunt. Imò etiam peccant contra votum paupertatis, disponendo de re temporali sine licentia legitima.

Quæst. V. *Ad quid obligatur Religiosus ex vi voti paupertatis?*

Resp. Ex communi sententia tenetur. 1. Nullam rem temporalem pretio æstimabilem sine licentia superioris accipere, retinere, absumere, destruere, permutare, commodare, alienare, donare, aut ea uti. Nihil enim pretio æstimabile potest habere & tractare ut proprium, id est, propria voluntate ac authoritate, seu proprio arbitratu ac nomine; & sine dependentia ac licentia superioris. Nam per votum paupertatis, etiam simplex, quod fit in Societate Jesu post biennium probationis, homo privatur potestate utendi & disponendi sine licentia superioris de quavis re temporali, & usu ullo dominii libero ac independente, quamvis retineat dominium, sed restrictum & dependens à Superiore, etiam quoad retentionem, & cum obligatione illud relinquendi ad nutum superioris. Per solemne verò Religiosus privatur insuper omni dominio etiam radicali, proprietate, & simili jure rerum temporalium. Constat ex sensu ac usu Ecclesiæ, & cap. *Non dicatis.* 12. quæst. 1. Ex S. August. epist. 109. ubi ait: *Non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia .... Quod si aliqua* (monialis) *rem sibi collatam celaverit, furti judicio condemnetur.* Ex c. 6. *de statu monachor.* ubi Innocentius III. ait: *Prohibemus districtè in virtute obedientiæ, sub obtestatione divini judicii, ne quis monachorum proprium aliquo modo possideat, &c. Unde si quidquam alicui fuerit specialiter destinatum, non præsumat illud accipere, sed Abbati vel Priori assignetur . . . Nec æstimet Abbas quòd super habenda proprietate possit cum aliquo monacho dispensare: quia abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis, adeo est annexa regulæ monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere.* Et ex Conc. Trident. sess. 25. c. 2. *Nemini Regularium tam virorum, quàm mulierum liceat bona immobilia vel mobilia quovis modo ab eis acquisita tanquam propria, aut etiam nomine conventus possidere, vel tenere; sed statim ea superiori tradantur, conventuique incorporentur.* Imò juxta Navarrum, & Suarez, votum illud obligat ad non desiderandum habere aliquid proprium & ut suum, ex c. *Voventibus* 17. q. 1. ibi: *Voventibus virginitatem non solùm nubere, sed etiam velle damnabile est.*

Hinc ex communi sententia Religiosus sive solemniter professus sive non, peccat si quid seu domi, seu foris sine superioris licentia expressa, vel implicita aut tacita, aut in necessitate prudenter præsumpta accipiat, possideat, retineat, destruat, commodet, commutet, absumat, donet, alienet, aut aliqua re utatur. Nam ista omnia sunt actus proprietarii, cùm fiant proprio arbitratu ac authoritate, & sine licentia superioris. Omnis autem actus possessoris proprietarii est Religioso illicitus. Nam per votum paupertatis abdicat se potestate possidendi aliquid ut proprium & sine dependentia ac licentia. Imò ista non solùm sunt sacrilegia contra votum, sed etiam furta contra justitiam, ut notat Suarez: nam cùm res sit communitatis, committitur furtum usurpando rem alienam, vel ejus usum, invito domino, seu administratore ac possessore, qui est loco domini, nempe Religione, quæ habet dominium, vel saltem administrationem & possessionem bonorum illorum. Idque etiam si res illa Religioso ab externis donata sit; quia hoc ipso quòd ab illo acceptatur, acquiritur communitati; nam ratione voti & traditionis suæ ac pacti cum Religione quidquid acquirit Religiosus, acquirit Religioni, ut constat ex variis juribus, ex consensu Doctorum, & ex praxi ac sensu Ecclesiæ. *Furtum est privata possessio . . . Societatis enim expilatio est rei cujuscumque & undecumque in privatum usum sevocatio*: ait S. Basil. in constit. mon. c. 34.

Quare omnis alienatio, donatio &c. sic facta est irrita, & restitutioni obnoxia. Unde nec licet Religioso rem acceptatam reddere donatori, quia id esset alienare quod acquisitum est Religioni. Neque enim bona Religionis dicuntur communia in eo sensu, quòd Religiosus quisque possit pro libitu ea in suum usum accipere, cum econtra sic potiùs essent cuilibet furanti propria; sed in hoc solo sensu dicuntur & sunt communia, quod sint communitatis, cujus superior possit ea singulis juxta cujusque necessitatem ad usum concedere.

Nostri verò, qui vota tantùm simplicia emisere, peccant mortaliter, si de rebus, quarum habent dominium, disponant vel utantur in quantitate notabili sine licentia superioris. Nam licet possint retinere & acquirere dominium radicale bonorum temporalium, sunt tamen privati jure actuali de illis disponendi suo arbitratu & sine licentia superioris. Sed controvertitur, an dispositio sine licentia superioris facta sit quoque invalida.

Porrò ii non habent dominium, nisi bonorum quæ in sæculo possidebant, vel quæ postea ex successione necessaria & ab intestato, vel fortè etiam ex libera parentum dispositione obveniunt, quæque ad eorum patrimonium pertinere videntur. Unde aliæ res, quas aliunde, ut ab amicis, vel industria acquirunt, hoc ipso fiunt Societatis, ideoque harum dispositio sine licentia facta est certò invalida. Quia intentio Societatis aut superiorum licentiam acceptandi concedentium non est, ut hujusmodi rerum dominium acquirant.

Item Religiosus sæpiùs quid leve sine licentia recipiens, absumens, vel impendens, vel destruens ex bonis communitatis, vel aliunde datis, etsi sine animo iterandi & attingendi quantitatem notabilem, peccat tamen mortaliter, quando scienter pervenit ad quantitatem sufficientem ad mortale furtum sic factum. Nam est eadem ratio ac de furtis minutis, ut docet Sanchez; & ultima acceptione complet quantitatem notabilem furti & proprietatis. Quod verum est, licèt ista sint esculenta, vel poculenta domus, nam hæc sunt pretio æstimabilia, & Superior debet esse circa illas acceptiones graviter invitus: tum quoad modum, cùm repugnent disciplinæ religiosæ & subordinationi debitæ; tum etiam quoad substantiam, cùm repugnent mortificationi, & foveant sensualitatem, quæ est magnum impedimentum perfectionis. In his tamen ad mortale requiritur eadem quantitas, quæ in esculentis & poculentis respectu famulorum ad furtum mortale. Idque certum omninò censendum est, saltem si ista sine rationabili necessitate sumantur.

Hinc etiam peccat contra votum paupertatis Religiosus, qui à sæculari invitatus, manducat aut bibit sine licentia superioris. Nam comestio & potatio, ex communi hominum sensu est usus activus facti rei temporalis in proprium commodum, & pretio æstimabilis, qui proinde per votum paupertatis illicitus est sine consensu superioris, sicut comestio & potatio rei sine consensu domini est injusta: & Religioso non licet uti ulla re temporali pretio æstimabili sine licentia superioris. Nam qui etiam rem pretio æstimabilem accipit suo arbitratu & sine licentia, jam aliquid pretio æstimabile accipit propria voluntate ac authoritate, & sine licentia superioris, ac proinde quoad aliquid pretio æstimabile se gerit ut dominus. Ita *Suarez*, *Sanchez*, *&* *alii*. Nec obstat, inquit *la Croix*, quòd Religiosus non peccat admittendo suffitum pretiosum sibi factum ab externo, nam in hoc habet se merè passivè, & externus ipse hunc suffitum verè consumit in gratiam Religiosi: at Religiosus comedendo aut bibendo ipsemet consumit, & activè se habet; nam cibum vel potum illum accipit in suum usum, sibi applicat, & sumit in alimentum. Illsung. addit contrariam opinionem fuisse à R. P. Vitellesco Præposito Generali Societatis prohibitam tanquam non consentaneam paupertati, quam Societas profitetur, neque à Professoribus nostris docendam, neque ulli re ipsa exercendam. Porrò usus rei, quæ uno usu consumitur, ut alimentum, tanti æstimatur, quanti res ipsa, quia tunc tota res accipitur, ut notat Suarez.

2. Tenetur esse animo paratus exui rerum sibi permissarum possessione & usu, omni momento, quo superior voluerit. Nihil enim potest retinere, nisi cum dependentia continua à voluntate superioris: nam quod auferri non potest, habetur ut proprium.

Hinc peccat contra votum, qui rem cum licentia acceptam abscondit, ne superior eam auferat, repetat, vel licentiam datam revocet. Item qui murmure, querelis superiorem impedit ne rem concessam repetat, vel dum superior aliqua ei aufert, conqueritur tanquam de injuria. Nam ista omnia

omnia sunt actus sibi usurpantis usum independentem ac irrevocabilem, cujus est incapax per votum paupertatis. Quippe non potest acquirere sibi jus ad res temporales, quod non subordinetur superiori, eique acquiratur; alioqui jam haberet aliquid proprium pretio æstimabile, nempe jus ad talem usum irrevocabile. Item talis jam rem possidet animo ac modo proprietario; & vult habere, & quantùm in ipso est, facit licentiam irrevocabilem. Licentia autem irrevocabilis in hac materia est iniqua & nulla, utpote repugnans paupertati; cùm per illam res jam possideatur ut propria, quippe quæ jam repeti nequeat. *Ita ex communi Suarez.*

3. Tenetur rem sibi concessam dimittere statim atque superior revocat licentiam datam; alioqui jam eam habet sine licentia.

4. Rem quamlibet determinatè concessam ad unum usum, non potest adhibere ad alium usum etiam honestum. Nam hic usus esset sine licentia, ideoque esset actus proprietarius, qui per votum paupertatis prohibetur: nam votum tollit facultatem habendi proprium, & proinde etiam actum talis facultatis; quod enim tollit facultatem, à fortiori tollit actum. Unde peccat mortaliter, si pecuniam notabilem ad unum usum concessam impendat in alium sine licentia. Item non potest id, quod ad usum sibi conceditur, alteri commodare sine facultate, quia Religiosus habet tantùm jus utendi ad suam utilitatem rebus sibi concessis continuò dependens. Usuarius autem non potest usum rei sibi concessum concedere alteri, hoc enim est usufructuarii. *Instit. de usu & habitu.* A fortiori, ut notat Layman, non licet Religioso secum auferre vel alteri dare esculenta aut poculenta, quæ in mensa singulis apponuntur, nisi adsit licentia generalis usu ipso expressa, vel inducta in rebus hujusmodi: sicut cum quis aliquos convivio excipit, non facit eos dominos rerum appositarum, neque copiam facit, ut eas ad alios transmittant, aut ad proprias domos asportent. Nec refert quòd sua parsimonia aliquid sibi reservavit; nam ista ei solum conceditur, ut ipse absumat ad suam sustentationem; & quidquid residuum est, manet in bonis Monasterii. Estque communis & vera sententia, inquit Suarez, non licere Religioso sine ulla licentia superioris donare intra vel extra Religionem aliquid ex rebus sibi concessis ad usum suum, licèt possit ipse illud consumere, ut si de quantitate cibi aliquid sibi subtrahat, vel ex quantitate pecuniæ quam iter agendo posset expendere. Quia ei conceditur tantùm talis usus facti pro se; & ideò præter illud non potest ullum alium sua authoritate usurpare: si ergo illum usurpat, in eo se gerit, ut dominus. Præterea quidquid sua parsiomonia conservat, hoc ipso, illud conservatur Religioni; nam quidquid Religiosus acquirit, non sibi, sed Religioni acquirit. Ergo à fortiori conservat &c.

5. Tenetur adhibere eam saltem diligentiam in conservandis rebus sibi ad usum concessis, quam adhibere solent viri prudentes & diligentes in rebus suis. Nam habet obligationes usuarii, cum precariò conceditur usus salva rei substantia, estque actus dominii independentis rem negligere, vel libito deteriorem facere, aut destruere. Quòd si res etiam ad consumptionem tribuatur, ut vestis, oleum, & tribuitur ei tantum ad consumptionem necessariam vel utilem, non autem ad destructionem Monasterio damnosam, & ex negligentia acceleratam. Quare si res sua negligentia pereat, aut deterior fiat, vel si quid plus æquo consumat, peccat contra votum & justitiam.

6. Non potest habere superflua pretiosa, & statui paupertatis non convenientia, nec quidquam etiam validè impendere in usus turpes, vel vanos, vel dedecentes statum Religiosi, ita ut magis videantur convenire sæculari diviti, quam Religioso pauperi. Nam, ut ait Delugo, votum paupertatis non solùm obligat ad non utendum sine licentia Prælati, sed etiam ad conservandum statum pauperis, & vitandos sumptus qui pauperes non decent secundùm Religionis institutum. Et omnis superfluitas, utpote solorum sæculi divitum propria, repugnat per se statui religioso & voto paupertatis. Idque etiam si superior consentiat, nam superior tales usus nec licitè, nec validè concedere potest. *Ita Navarrus, Sanchez, Delugo, Layman, & alii*, tum quia repugnant statui pauperis, & à canonibus prohibentur: tum quia superior non est dominus bonorum communitatis, nec eorum quæ dantur Religioso, sed solùm administrator secundùm Canones & regulam Ordinis. Jura autem & decreta à summis Pontificibus, qui sunt supremi omnium Religionum Prælati, condita vel confirmata, ei solùm concedunt administrationem ad usus necessarios, & pios, ac statum Religiosum decentes, vetantque quidquam ad

profanos & vanos usus impendi. Et Conc. Trid. sess. 25. cap. 2. ait: *Mobilium usum ita superiores permittant, ut eorum supellex statui paupertatis, quam professi sunt, conveniat, nihilque superflui in ea sit.* Ergo superior non habet potestatem concedendi hanc licentiam, quæ proinde nulla est. Unde Sacra Congregatio Cardinalium, teste Fagnaro in cap. *Monachi*, declaravit. *Regulares præter supellectilem, quæ statui paupertatis regularis convenit, non posse de licentia suorum superiorum regularium alia bona mobilia superflua, & dependenter à voluntate eorumdem superiorum, & ad solum usum proprium possidere seu retinere, & possidentes vel tenentes mobilia superflua non excusari propter licentiam superiorum à culpa & pœna.* Quare nec Prælatus cum ipso conventu potest hanc licentiam concedere: nam licèt conventus sit dominus eorum bonorum, hoc tamen dominium est restrictum per votum paupertatis, Ecclesiæ decreta, & intentionem donatorum ad usus necessarios, utiles, & pios. Ita *Delugo*, *Lessius*, *Navarrus*, *Sanchez*, *& alii.*

Hinc Religiosus impendens aliquid notabile, etiam cum licentia superioris, in usus vanos, superfluos & profanos, ut in ludos, convivia, vanas picturas, res sumptuosas, vestes sericas, &c. vel pretiosa aut superflua: aut statui suo indebita retinens, vel de bonis in suum usum concessis, aut de bonis monasterii lautè vivens, & opiparè epulans; peccat contra votum paupertatis, cum hæc licentia nulla sit. Qui verò in ludo aliquid lucratus est ex bonis Religiosi, vel accepit ad usus vanos & dedecentes ejus statum, tenetur illud restituere Religioni, perinde ac si accepisset à fure. Igitur cum pecunia vel res generaliter conceditur à superiori, intelligi debet concedi solùm in usus honestos, necessarios vel utiles, & statui religioso decentes, cum aliter nec licitè, nec validè concedi queat.

7. Procurator, Oeconomus, & similes non possunt quidquam dare, impendere, alienare, pro libitu, sed solùm secundùm ordinis regulam, & superioris voluntatem, & quatenus ratione muneris eis commissum est. Unde Sanchez cum multis infert, procuratorem peccare mortaliter contra votum, si quid notabile in alios usus præter assignatos à superiore, quantumvis ii ex se liciti sint & communitati deserviant, expendat sine expressa vel prudenter præsumpta superioris voluntate, quia agit ut dominus. Item dispensator aliquarum rerum tenetur eas distribuere secundùm regulam & voluntatem superioris, ita ut non det alia nec plura vel pauciora, nec meliora vel deteriora, quàm scit superiorem velle: qua parte enim discedit à voluntate superioris, incurrit vitium proprietatis, cùm expendat vel distribuat perinde ac si esset dominus, & ab alterius arbitrio non penderet. Præterea quidquid fit ultra facultatem sibi concessam, fit sine licentia, sed proprio arbitratu ac authoritate; ideoque est actus proprietarius: actus enim proprietarius est is omnis, qui proprio arbitratu, & authoritate fit; talis autem est is omnis, qui fit sine licentia superioris. Ita Suarez, & alii. *Oportet quòd ea, in quibus inferior superiori subjicitur, dispenset non aliter quàm ei sit à superiore commissum*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 32. art. 8. Porrò in nostra Societate officiales pendent in omnibus à voluntate immediati superioris localis.

Ipsi verò Religionum Prælati peccant contra paupertatis votum, & justitiam, si bona conventus aliter impendant vel donent, quàm Ordinis sui regula, vel approbata consuetudo, aut superiorum Prælatorum voluntas eis permittit. Et si quid notabile donent vel impendant in usus vanos, aut superfluos, peccant mortaliter, & alienatio irrita est, & restitutioni obnoxia. Quia Prælati non sunt bonorum communium domini, sed solùm administratores in utilitatem Religionis & pios usus, ex cap. 2. *de donat.* & voto ut alii obstringuntur. Nec id possunt etiam cum consensu conventus: nam etsi conventus habeat dominium istorum bonorum: tamen hoc dominium per votum paupertatis, Ecclesiæ decreta, & per intentionem donatorum est restrictum ac limitatum ad pios & necessarios usus, ut dictum est.

Sed notanda sunt sequentia.

1. Licentia superioris requisita debet esse vel expressa, vel implicita, quæ scilicet contineatur virtualiter & implicitè in alia expressa; vel tacita, quæ rei cognitionem in superiore supponit, & quæ ex circumstantiis prudenter adesse judicetur, ut cùm Prælatus sciens subditos aliquid accipere, retinere, donare, non prohibet cùm facilè possit; nam tunc tacitè consentire censetur: secùs si difficilè impedire posset, eo quòd, v. gr. timeret ne domus turbaretur tuis querelis, tunc enim verè tolerat, non concedit, unde non excusaris. Licentia tamen tacita, vel generalis in Religionibus

bene

bene ordinatis non conceditur, nisi in rebus levis momenti & crebrò occurrentibus.

2. Licentia præsumpta seu interpretativa non sufficit, nisi cùm res & causa urget, & superior non potest tunc adiri; ita ut censeatur non velle, ut ejus licentia expressa tunc requiratur, vel concedere licentiam quamvis non petatur. *Ita Lessius, & alii*. Nam non sufficit quòd licentia daretur si peteretur; cùm enim conditio illa non ponatur in re, non ponitur id quod ex ea sequeretur. Sic non cessat obligatio legis, quia superior in ea dispensaret, si rogaretur. Præterea alioqui inferiores semper aut ferè semper pro libitu sine actuali dependentia de rebus disponerent.

Hinc ad mortale vitandum non sufficit quòd superior licentiam concederet, si peteretur; sed facultas expressa requiritur, si res differri, aut superior adiri possit. Quia aliàs superior esset rationabiliter invitus, non solùm quoad modum, sed etiam quoad substantiam: nam superior ex officio tenetur sub mortali non consentire, ut inferior de rebus disponat non petita licentia, cùm peti potest; nam alioqui dissolveretur & everteretur religiosa disciplina cum gravi damno spirituali Religionis, quod ex officio tenetur impedire superior. Quare superioris displicentia quoad talem modum parit displicentiam quoad substantiam. Secùs de patrefamilias, qui spectat tantùm utilitatem temporalem.

Porrò qui rem ex præsumpto consensu accepit, tenetur postea ubi primum potest, petere licentiam ut retinere possit. Quia licentia requiritur non solùm ad accipiendum, sed etiam ad retinendum: ergo hæc ad retentionem peti debet, cùm potest. *Delugo &c.*

3. Requiritur licentia omninò voluntaria quæ non sit per vim, metum, fraudem obtenta, nec procedat ex errore. *Ita Suarez, Sanchez, Delugo, & alii*. Hinc si Religiosus importuna sollicitatione vel querelis aliquid impetraret à superiore, ideò solùm permittente, ut hominis molesta importunitate se liberet; vel quia timet majus malum, aut ne subditus querelas & murmurationes effundat, ut ait Delugo, est paupertatis violator. Quia hæc non est licentia voluntaria, sed mera tolerantia extorta; & usus rei sic concessus est injustus, perinde ac usus equi à domino vi vel metu injusto extortus. Idem dic si fingat causam, ob quam ei concedatur licentia, vel taceat id, quo cognito non solet dari. *Ita Suarez, Sanchez, & alii*. Nam tunc error, vel ignorantia facit, ut licentia non sit voluntaria, ideòque ut sit nulla.

4. Non sufficit licentia tantùm debita, sed quæ probabiliter præsumatur deneganda, vel quæ irrationabiliter denegetur. *Ita Suarez & alii*. Quia tunc acceptio usus, & dispositio esset verè & de facto sine licentia superioris, & independens, & fieret nomine proprio; nam voluntas debita, nulla voluntas est, quandiu contraria de facto inest. Et sicut quamvis dives teneatur pauperi dare eleemosynam in gravi necessitate, si tamen deneget, non licet accipere: ita hìc. Præterea rectus ordo id postulat: nam quisque sibi facile persuaderet licentiam sibi irrationabiliter negari, cum magno detrimento spirituali.

5. Ex communi sententia, quantitas sufficiens ad furtum mortale, sufficit etiam ad peccatum mortale contra hoc votum. Nam hoc peccatum proprietatis se habet instar furti, cùm sit usurpatio rei vel usus, aut alienatio aut consumptio rei sine consensu superioris, sine quo est injusta & sacrilega. Hæc autem quantitas sufficiens est saltem ea, quæ ~~absolutè &~~ in se spectata censetur notabilis sine respectu ad personas.

Dico, *saltem*, nam sunt qui putant, minorem quantitatem sufficere. Hinc (ut notant Sanchez, Delugo, & Ilsung.) falsum est Religiosum in hoc habendum esse ut filium familias, si (ut docent multi) respectu illius major quantitas ad furtum mortale bonorum paternorum requiritur, quàm respectu extranei, eo quod putent plùs requiri ut pater sit rationabiliter graviter invitus. Nam peccatum contra paupertatem non mensuratur præcisè ex damno temporali, sicut furtum filii; sed multo magis ex damno spirituali religiosæ disciplinæ, circa unum ex fundamentis præcipuis vitæ religiosæ. Gravitas autem culpæ, qua sine licentia usurpatur usus rei, quæ hoc usu non consumitur, mensurari debet ex æstimabilitate talis usus, & temporis diuturnitate.

6. Si Religiosus inconsulto superiore recuset acceptare rem sibi ex liberalitate oblatam, Sanchez docet eum non peccare contra hoc votum. Quia vi illius non obligatur ad acquirendum Religioni, sed ad non alienandum, accipiendum, utendum sine licentia. Potest tamen peccare contra charitatem, impediendo sine justa causa bonum Religionis, cui illa res ipso acceptante acqui-

acquirenda erat. At non peccabit, si donum non necessarium Religioni recuset ex justa causa, v. g. ut liberior sit ad sua ministeria obeunda, vel ad majorem ædificationem.

7. Quoties Religiosus damnum injustè intulit sive extraneis, sive Religioni, ejus bona usurpando vel destruendo, vel aliter nocendo, tenetur restituere, quantùm potest, ex iis bonis, de quibus licitè potest disponere in alios usus, vel imminuendo expensas, quas licitè posset ex conventus bonis facere, nisi condonet Prælatus, vel dominus. *Ita Delugo & alii*. Nam injuria omnis jure naturali resarciri debet, quantùm fieri potest, nisi condonetur.

8. Spectandæ sunt leges ac regulæ cujusque instituti, ut monet Delugo. Quia fieri potest, ut quod fortè non repugnat paupertati religiosæ spectatæ in genere, repugnet paupertati ut est propria talis Religionis. Sic in quibusdam Religionibus quædam permittuntur, quæ non permittuntur in nostra Societate, repugnante ejus instituto quoad hoc strictissimo.

9. Si Religiosus aliquid sine licentia valida Superioris donet vel alienet, accipiens tenetur illud restituere Religioni. *Ita omnes*. Quia Religiosus caret potestate alienandi, & sic transferendi ejus dominium.

Quæst. VI. *Ad quid obligatur Religiosus ex voto Castitatis?*

Resp. Secundùm omnes tenentur sub mortali non solùm abstinere à conjugio, sed etiam ab omni voluntario actu luxuriæ, tum interno tum externo, ut à turpi cogitatione, delectatione morosa, ab impudico sermone, desiderio, aspectu, tactu, ab omni actu venereo, ab omni probabili periculo horum, & ab omnibus iis, quæ aliquo modo sunt contra castitatem. Nam votum castitatis etiam simplex, secundùm significationem receptam in Ecclesia, & consensum Doctorum, & praxim fidelium hæc omnia complectitur; & vovetur castitas tum corporis, tum mentis. Unde quidquid in sæculari soluto est peccatum contra castitatem, est insuper in Religioso sacrilegium contra votum; & duplicem habet malitiam in confessione exprimendam, unam luxuriæ contra virtutem castitatis, & alteram sacrilegii contra votum & religionem.

Porrò gravius sacrilegium est luxuria Religiosi sacro ordine insigniti, quam sæcularis eodem ordine initiati: nam per prius flagitium violatur duplex votum solemne, duplexque consecratio.

Quæst. VII. *Ad quid obligatur Religiosus ex vi voti obedientiæ?*

Resp. Ex communi sententia, tenetur. 1. Ad servandam regulam secundùm vim obligationis ejus in unaquaque Religione receptam. Nam per votum obedientiæ subjecit se regulæ & potestati superiorum: hocque votum emisit secundùm regulam; ideòque se obligavit generatim ad vivendum secundùm regulam eo modo, quo ipsa intendit, & ad obediendum superiori præcipienti consentaneè regulæ. *Ita Lessius*. Quare si regula ordinis sub culpa absolutè obliget, ejus transgressio est contra votum, & sacrilega. Si verò regula ex voluntate institutoris non obliget sub culpa absolutè, ejus transgressio non est contra votum, modò Religiosus sit paratus ad pœnam subeundam cùm imponetur. Quod addo, quia omnis regula religiosa, sub qua comprehenduntur etiam constitutiones & statuta Religionis, obligat in conscientia, etiam in nostra Societate, ad pœnam subeundam si imponatur. Nam, ut docet Suarez, regulæ, constitutiones & statuta Religiosorum habent rationem legis, nec sunt mera consilia, cùm habeant authoritatem à Papa illa confirmante, vel fiant per jurisdictionem ab eo acceptam; ideòque obligant in conscientia, vel ad culpam absolutè, vel saltem ad pœnam. Præterea superior habet jus puniendi actus contra regulas ac statuta: & quidem in Societate nostra expresè hæc potestas pro cujuscumque transgressione datur superiori.

2. Tenentur ad res contentas in regula pertinentes ad vota, & ad ea quæ in sua Religione præcepta sunt, & quidem sub mortali, si res illa sit gravis; sub veniali, si levis: quia tenetur servare vota illa secundùm regulam, & hæc obligant pro capacitate materiæ.

3. Tenetur ad omnia, quæ superior præcipit consentanea ordinis constitutionibus, regulis, statutis, & instituto, sive ea expresè, sive implicitè vel virtualiter in instituto ac regulis contineantur, vel ad illa etiam indirectè pertineant; & quidem si præcipiat in virtute obedientiæ, in nomine Christi, vel simili forma, qua indicet se velle obligare graviter, vel quantùm potest, tenetur subditus sub mortali obedire in materia gravi. Nam ad hos se obligavit per votum obedientiæ, ut constat ex sensu & usu in Religionibus recepto; & superior habet potestatem præcipiendi & graviter obli-

obligandi secundùm regulam, secundùm quam Religiosus vovet obedientiam, & cui se subjecit, quamvis ipsa regula per se, & seclusо præcepto superioris non obliget absolutè sub culpa. Aliàs votum obedientiæ inane & illusorium esset. *Transgressio horum trium* (votorum) *obligat ad mortale. Aliorum autem* (quæ continentur in regula) *transgressio non obligat ad mortale, nisi vel propter contemptum regulæ . . . . . vel propter præceptum sive oretenus à prælato, sive in regula expressum, quia hoc esset facere contra obedientiæ votum*, ait S. Thom. 2. 2. q. 188. art. 9. Hinc, cap. 27. de elect. in 6. dicitur: *Religiosi arbitrium, non ex sua* (*cùm velle & nolle non habeat*) *sed ex illius, quem vice Dei supra caput suum posuit, & cujus Imperio se subjecit, voluntate dependet.* In Societatis Jesu const. part. 9. cap. 3. hæc habentur: *Generatim loquendo, in rebus omnibus, quæ ad propositum Societati finem perfectionis & auxilii proximorum ad gloriam Dei faciunt, omnibus præcipere in obedientiæ virtute possit.*

Hinc Superiores præcipere possunt non solùm omnia quæ sunt in regula, quamvis hæc per se absolutè non obliget, sed etiam quæ sunt moraliter necessaria ad præcavenda peccata, ad institutum, regulas, vel vota servanda; & nova statuta ad hunc finem condere. Nam hæc virtualiter & implicitè pertinent ad institutum ac vota, & sub illis continentur. Sic clausura arctissima jure præcipitur monialibus, quæ illam non voverunt; quia experientia docuit, hanc esse moraliter necessariam ad custodiam castitatis, quam voverunt.

Item ad vitæ religiosæ reformationem & observationem strictiorem, sine qua disciplina religiosa & institutum ordinis in suo vigore conservari moraliter nequit, possunt à superioribus obligari professi. Nam hoc implicitè ac virtualiter voverunt; & subjiciens se alicui ad finem, se ei quoque subjicit in iis quæ necessaria sunt ad illum finem. *Ita Sanchez, Lessius, Layman, & alii.* Nec consuetudo habet tantam vim, ut Religioni vel Papæ adimat potestatem reformandi & tollendi talem consuetudinem. *Ita Suarez.*

Quòd si superior forma præcipiendi non utatur, non videtur obligare sub mortali, nisi aliunde constet. Videtur tamen obligare sub veniali, si aliquo modo mandet, inquit Lessius, quia non intendit consulere & suadere dumtaxat, sed aliquo modo præcipere & obligare, quantumvis non tantum, quantum posset. Et ipsa ratio disciplinæ religiosæ postulat, ut inferior obtemperet, etiamsi ei extremum præceptum non imponatur. Ita ille, addens superiorem non posse ratione hujus voti obligare subditum ad ea, quæ sunt vel contra regulam, vel supra regulam, vel infra regulam, scilicet inutilia, nisi præcipiat ex causa quæ sit juxta regulam. Quia subditus ex vi voti hujus non intendit promittere, nisi vivendi ad normam & obedientiam secundùm proprium institutum & regulam. Potest tamen superior majorem austeritatem præcipere in pœnam commissi delicti: quia potest injungere pœnam dignam & consentaneam delicto, nam hoc exigit officium ac munus superioris; & ideo non est hoc supra regulam, quia ex vi illius subjicitur Religiosus condignæ pœnæ: ergo obedientia secundùm regulam includit obligationem parendi in hac pœna. Ita Suarez ex communi Doctorum sententia.

4. Potest obligari à superiore cum periculo vitæ, quando aliqua actio periculosa necessaria est ad bonum commune Religionis. *Ita Suarez, & alii.* Hinc potest obligari ad opitulandum fratribus ejusdem Religionis peste infectis; quia ad conservationem & bonum regimen Religionis pertinet, quòd Religiosi mutua sibi obsequia præstent, & in necessitate sibi subveniant: ideòque hoc saltem implicitè ad regulam pertinet. *Ita Cajetanus, Castropal., Sanchez, &c.* Item tempore pestis Religiosi, quorum institutum est spirituali proximorum saluti incumbere, tenentur jussu superioris sæcularibus peste infectis sacramenta ministrare, si Parochi ei muneri obeundo non sufficiant, & superior tenetur id præcipere. Quia hoc est secundùm eorum regulam, cùm eorum munus sit esse Episcoporum & Parochorum coadjutores in salute spirituali proximi adjuvanda. *Ita Sanchez, & alii.*

Præterea notanda sunt sequentia.

1. Peccatum contra votum obedientiæ habet duplicem malitiam, unam sacrilegii ratione facti voti, & alteram injustitiæ contra hominem, ratione traditionis & promissionis factæ Religioni & ejus Prælatis. *Ita Suarez.*

2. In dubio de potestate superioris, vel an res præcepta sit licita, tenetur subditus parere, ex cap. *Qui culpatur.* 23. quæst. 1. quia tunc melior est conditio superioris, qui est in possessione authoritatis & pote-

ſtatis præcipiendi, & in quem inferior ſuam libertatem abdicavit. Idque rectus ordo & ſubordinatio debita poſtulat. Præterea ſuperior habet jus præcipiendi id omne, quod non eſt certum excedere ejus poteſtatem.

3. Superior regularium habet etiam poteſtatem patrisfamilias in ordine ad politicam domus gubernationem, etiam erga novitios. Unde ex quarto præcepto Decalogi poteſt ſuos obligare in hac materia, licet in regula non contineatur. Habet quoque à Papa juriſdictionem eccleſiaſticam quaſi epiſcopalem in ſuos ſubditos & novitios, vi cujus poteſt illos obligare independenter à voto, ſicut Epiſcopus ſuos ſubditos.

4. Superiori aliquid ordinanti, quamvis non ſub præcepto, nec in virtute obedientiæ, dicere, *Nolo parere*, vel *Nolo facere*, ſecundùm communem Doctorum ſententiam eſt peccatum mortale; quia hæc verba continent gravem contemptum poteſtatis legitimæ, & irreverentiam contra ſuperiorem, ut ſuperior & Dei miniſter eſt, qui contemptus redundat in Deum ipſum, juxta illud, *qui vos ſpernit, me ſpernit*. Idem docet Delugo, ſi hoc dicatur vicario, vel ſuperiori vel miniſtro: quia eſt ſuperior quaſi vicarius & delegatus Prælati principalis; & Prælatus ſeu Rector, vult, ut obediatur vicario ſuo miniſtro ſicut ſibi jubenti ſub præcepto obedientiæ: quare tunc verè contemnitur authoritas ſuperioris, quod ſemper eſt mortale.

5. Superiores regularium poſſunt præceptis, ſtatutis, ac ſententiis ſubditos ſuos ubicumque terrarum exiſtentes obligare, excommunicare, fugitivos propria authoritate capere. Quia poteſtas in ſuos iis competit non ratione territorii, ſed ratione perſonalis obligationis, ex voto obedientiæ.

6. Papa eſt primus ac ſupremus omnium Religionum Præpoſitus generalis, unde Religioſi tenentur vi voti obedientiæ ei primariò obedire in omnibus, in quibus tenentur ſuis Prælatis regularibus. Nam hoc votum per ſe primò ac principaliter fit ſummo Pontifici tamquam ſupremo omnium Religionum Præpoſito.

7. Ab Innocentio XI. damnata eſt hæc Michaelis de Molinos propoſitio: *Præpoſitis obediendum eſt in exteriore, & latitudo voti obedientiæ Religioſorum tantummodò exteriùs pertingit. In interiore verò aliter res ſe habet, quò ſolus Deus & director intrant.*

Quæſt. VIII. *An peccat Religioſus violans regulam per ſe non obligantem ſub culpa, niſi ab ſubeundam pœnam, cùm imponitur, ſi eam ſubire paratus eſt?*

Reſp. 1. In praxi rarò, ac vix fieri poteſt, ut non peccet ſaltem venialiter, ob inordinatum aliquem affectum, ut ſenſualitatis, curioſitatis, vanitatis, &c. vel ob negligentiam, otioſitatem, acediam; vel ob defectum finis honeſti, vel debitæ circumſtantiæ in actu, quo violatur regula; vel ob aliquam aliam inordinationem. *Ita Suarez, Sanchez, Leſſius, & alii commun.* Et Sanctus Thom. 2. 2. quæſt. 186. art. 9. ad 1. Nam quævis inordinatio eſt peccatum, cùm adverſetur rectæ rationi ac legi divinæ, & vitiet actionem. Sic v. gr. omiſſio meditationis, vel examinis, vel ſtudii, ex negligentia ſeu torpore quodam ſemper eſt peccatum acediæ. Præterea omnis actus deliberatus, qui non eſt bonus, hoc ipſo malus eſt, cùm nullus ſit indifferens in individuo, & lex divina naturalis præcipiat ut homo ſemper honeſtè ac decenter naturæ ſuæ rationali vivat, ſeu agat. Ut autem actus ſit honeſtus, neceſſe eſt ut ejus objectum ſit bonum, vel ſaltem indifferens, ſed referibile ad bonum finem, ad quem conducat, ut fiat modo debito, cum concurſu rationabili omnium circumſtantiarum, & ex fine honeſto ſeu motivo virtutis. Si unum ex his deſit, hoc ipſo actus non eſt bonus, ſed malus. *Bonum enim ex integra cauſa, malum ex quolibet defectu*. At rarò ac vix fieri poteſt, ut actus, quo violatur regula, fiat modo debito, & cum concurſu rationabili omnium circumſtantiarum, & ex motivo honeſto: cùm regulæ & conſtitutiones Religionum ad rectitudinem morum in tali ſtatu debitorum & virtutum actus ſpectent, ſintque medium perfectionis reſpectu talis hominis, ei declarans voluntatem divinam. Idem dic de omiſſione vel actione contra voluntatem ſuperioris nolentis per ſe obligare ſub culpa.

Ob eamdem rationem vix fieri poteſt, ut quis ſine peccato rejiciat inſpirationem divinam circa bonum meri conſilii. Qui enim fieri poteſt ut bonum, ad quod Deus hìc & nunc nos impellit, & ei placet à nobis fieri, poſſit omitti rectè, honeſtè, & ob bonum finem? Cum autem non detur actus moralis indifferens in individuo, omnis actus qui fit vel omittitur deliberatè non ex fine honeſto, eſt hoc ipſo ſaltem peccatum veniale. Quare Toletus, lib. 3. cap. 2. inter peccata omiſſionis recenſet, *divinis inſpirationibus non reſpondere, nec operari aliquod bonum*,

num, *cùm possit quis operari*, *licèt non obligetur ex præcepto*. Et meritò viri timorati humiliter se accusant de inspirationum divinarum repulsa. Itaque in his casibus rarò abest peccatum vel acediæ, vel sensualitatis, vel vanitatis, vel impatientiæ, &c. Nam vel levissima inordinatio sufficit ad veniale.

Resp. 2. Mortaliter peccat Religiosus, qui regulas illas circa exercitia spiritualia, abnegationem sui, actus virtutum, religiosam disciplinam, frequenter & ex consuetudine violat, teneturque graviter hanc consuetudinem vitare & emendare. *Ita Sanchez*, *Layman*, *& alii*. Quia 1. tunc intervenit contemptus saltem interpretativus vitæ regularis ac perfectionis; & se conjicit in periculum violandi vota, ad quorum observationem illæ regulæ sunt media saltem moraliter necessaria, ut experientia constat. 2. Scandalum aliis, & grave damnum spirituale Religioni affert, religiosamque disciplinam graviter perturbat. 3. Ex vi votorum, quibus se Religioni in perpetuum ex parte sua addixit, tenetur sub mortali ad perseverandum in Religione absque nocumento notabili Religionis, & ad ita se gerendum ut sit tolerabilis & expelli non debeat. Qui autem regulas violare solet, intolerabilem se reddit, ut expelli debeat; aut si toleretur, graviter nocet Religioni. Adde quod Concil. Trident. sess. 25. cap. 1. *Præcipit ut omnes regulares tam viri quam mulieres ad regulæ quam professi sunt præscriptum vitam instituant & componant*, *atque imprimis &c.* Hinc propositum non servandi communiter has regulas est mortale, cùm contineat virtualiter & implicitè voluntatem inferendi grave damnum Religioni, & scandalum aliis. *Ita multi*.

Resp. 3. Semper peccat mortaliter, qui regulam violat ex contemptu. *Hoc fatentur omnes*, *inquit Sanchez*. Quia hoc est contra votum professionis, quo Religiosus promisit subjectionem erga regulam: quod est aliquid grave, quod tunc violat; nam *transgreditur ex contemptu*, *quando voluntas ejus renuit subjici ordinationi legis vel regulæ*, ait S. Thom. Præterea hoc continet contemptum authoritatis à Deo acceptæ, unde manat regula. Idem docet S. Bernard. *de præcept. & dispens.* cap. 14. ubi ait, violationem mandati levioris esse grave crimen propter contemptum: *Elatio quippe contemnentis in minimis quoque mandatis culpam facit non minimam*, *convertit in crimen gravis rebellionis nævum satis levem simplicis transgressionis*, *&c.*

Quæst. IX. *Quænam sunt obligationes Superioris Religiosorum?*

Resp. Traduntur cap. 6. de statu Monach. ubi Innocentius III. ait: *Præ cæteris potens sit in opere & sermone*, *ut exemplo vitæ*, *verboque doctrinæ fratres & instruere possit in bono*, *& à malo revocare*. *Zelum Religionis habens secundùm conscientiam*, *ut delinquentes corripiat & castiget*, *obedientes foveat & confortet . . . Vigilem curam & diligentem sollicitudinem gerens de omnibus*: *ut de officio sibi commisso dignam Deo possit reddere rationem*. *Quòd si prævaricator ordinis fuerit*, *aut contemtor seu negligens*, *aut remissus*, *pro certo se noverit non solùm ab officio deponendum*, *sed & alio modo secundùm regulam castigandum*; *cùm offensa non solùm propria*, *verùm etiam aliena de suis manibus requiratur*. Tenetur autem imprimis subditos promovere ad perfectionem propriam sui instituti; quia est finis talis Religionis, & ad hoc constitutus est superior. Unde tenetur diligenter curare, ut vota & regulæ omnes, quæ sunt media ad talem perfectionem, accuratè ab omnibus serventur; & impedire, quantùm potest, corrigere & punire non solùm peccata etiam venialia subditorum, sed etiam violationes regularum licèt per se non obligantium absolutè sub culpa. *Prælatus Regularis* (inquit Delugo, tom. 1. de justit. disputat. 9. sect. 2.) *potest graviter peccare negligendo culpas veniales in subditis*, *imò & observantiam circa regulas*, *quæ tamen ex se non obligant subditos ad peccatum etiam veniale*. *Quia in hac ipsa negligentia prælatus defuit graviter obligationi*, *qua ex munere suo tenetur consulere potissimum bono & profectui subditorum*, *& observantiæ regulari*, *quæ per ejusmodi defectus toleratos maximè labefactatur*: *multò enim magis & graviùs obligatur ex munere suo prælatus regularis ad procuranda bona spiritualia*, *quàm temporalia sui conventus*. *Quare si ob ejus culpam communitas patitur grave detrimentum in spiritualibus*, *non poterit ipse à peccato gravi excusari*; *& poterit contingere quod subditi solum venialiter peccent*, *& prælatus peccet graviter in iis defectibus permittendis*. *Debet igitur prælatus vigilare*, *& adhibere moralem diligentiam in iis damnis præcavendis*. Ita ille.

Similiter (inquit la Croix, tom. 3.) *Peccat*

erat mortaliter superior, si per ejus dissimulationem passim negligatur observantia alicujus regulæ, v. gr. prohibentis ingressum in aliena cubicula, regulæ silentii &c. licèt transgressio talis regulæ ne veniale quidem esset. Ratio est, quia observatio talis regulæ multum confert ad decorem, ædificationem & utilitatem talis communitatis, sæpe etiam præcavet gravia mala in subditis. Ergo si superior negligat, infideliter fungitur munere suo, nocetque graviter communitati, ac graviùs peccat, quàm si in administrandis temporalibus gravem committeret negligentiam. A fortiori peccat mortaliter superior, si per ejus incuriam & dissimulationem subditi somno vel otio vacent, exercitia spiritualia omittant seu negligant &c. Quare (ut ait Sanctus Antoninus, 2. part. tit. 9. cap. 5.) *Prælatus debet esse sollicitus ad inquirenda vitia subditorum, nec sufficit quod corrigat defectus quos contingit eum scire, sed debet inquirere diligenter vitam subditorum, si fortè etiam occultos defectus potest deprehendere, ut admonendo & præcavendo malis obviet.* Estque hæc communis Theologorum sententia. Hinc etiam superiores tenentur avertere & non permittere suis subditis occasiones peccatorum, etiam venialium, & amittendi vel minuendi fervorem spiritus ac studium perfectionis, cum teneantur eorum perfectionem promovere & avertere ejus impedimenta.

Præterea diligenter perpendat mandatum illud Apost. Rom. 12. *Qui præest in sollicitudine.* Et, Hebr. 13. *Ipsi pervigilant*, hoc est pervigilare ex officio debent, *quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Et illud, Eccli. 22. *Rectorem te posuerunt? Noli extolli: esto in illis quasi unus ex ipsis. Curam illorum habe.* Item illud Concil. Trid. sess. 23. cap. 1. *Præcepto divino mandatum est omnibus, quibus cura animarum commissa est, oves suas agnoscere . . . ac bonorum omnium operum exemplo pascere &c.* Denique ex Concil. Trident. sess. 25. c. 2. superioris tenentur singulis subditis omnia, quæ iis necessaria sunt, suppeditare ex bonis communitatis. Nam ex officio vices parentum erga illos gerunt, & bona ad hunc finem Religioni donata sunt; & alioqui donat occasionem mulctis ac peccatis, & interdum violationi paupertatis. Bona verò suorum sustentationi superflua erogare tenentur in causas pias, uti dixi de Clericis: nam bona Religionis sunt bona Deo dicata & in ejus cultum donata. *Reginald. & alii.*

Item superiores graviter tenentur apostatas & fugitivos requirere, ex cap. 24. de Regular.

Quæst. X. *An est obligatio sub mortali eligendi, vel proponendi digniorem in Superiorem regularium, licèt prælatura sit temporalis?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia, teste Delugo.* Quia. 1. eadem est ratio ac de Episcopo & Parocho, cùm superior Religiosorum sit animarum pastor, & habeat subditos, quos in viam salutis dirigere, imò & ad perfectionem promovere tenetur ex suo munere. 2. Alioqui grave damnum spirituale inferretur Religioni; nec efficaciter subditi ad perfectionem adducentur, ut experientia constat. Et verò (ut ait Delugo, disp. 35. sect. 5.) eadem mala oriri possunt in Religione, si non eligantur dignissimi, quæ in Ecclesia, cùm facilè possint eligi indigni, qui digni videbantur; & cùm adeò difficile sit invenire verè & absolutè dignum, qui suo exemplo, & prudentia continere possit subditos in disciplina religiosa, & hanc, si (ut plerumque contingit) relaxata sit, ad pristinum & debitum rigorem reducere, subditosque ad perfectionem religiosam promovere, qui est finis gubernationis religiosæ. *Ita ille.*

Quæst. XI. *An licet fœminis ingredi domos Religiosorum?*

Resp. Negat. Nec etiam licet superiori eas admittere. Nam id semper generatim prohibitum fuit, saltem ex consuetudine vim legis habente, ad amovendum scandalum, occasionem peccandi, perturbationem, & alia mala; ut constat ex S. Gregorio Magno, lib. 5. epist. 40. ad Valentinum Abbatem, & refertur canon. 20. caus. 19. qu. 2. ubi ait. *Pervenit ad nos, quod in monasterio tuo passim mulieres ascendant, (& quod adhuc est gravius) monachos tuos sibi commatres facere, & ex hoc incautam cum eis communionem habere. Ne ergo hac occasione humani generis inimicus sua eos (quod absit) calliditate decipiat, ideò hujus te præcepti serie commonemus, ut neque mulieres in monasterio tuo deinceps qualibet occasione permittas ascendere, neque monachos tuos eas commatres sibi facere. Nam si hoc denuò ad aures nostras quocumque modo pervenerit, sic te severissimæ noveris ultioni subdendum, ut emendationis tuæ qualitate cæteri sine dubio corrigantur.* Ubi S. Pontifex conqueritur de ingressu mulierum in monasterium Religiosorum: ergo hic ingressus jam erat mulieribus

ribus illicitus; huncque ipse graviter prohibet, ut patet ex his verbis: *Ideò hujus te præcepti serie commonemus &c.* tum ex gravi pœna intentata: *Sic te severissimæ noveris ultioni subdendum*: quod ad omnes Religiosorum domos & superiores spectat: *Ut cæteri sine dubio corrigantur*. Quamvis autem hæc prohibitio à S. Gregorio renovata, ad Abbatem, & in ejus persona ad omnes regularium superiores dirigatur; tamen ad mulieres etiam spectat, quæ supposita hac prohibitione non possunt Religiosorum domos ingredi sine scandalo, & cooperatione ad peccatum Religiosorum eas admittentium, vel injuria Religiosis illata, si invitis eorum Superioribus ingrediantur.

Hanc antiquam prohibitionem apertè supponunt Pius V. constit. *Regularium*. Et Gregorius XIII. constit. 28. revocantes quamlibet licentiam ingrediendi Religiosorum domos mulieribus prænobilibus & Ducissis concessam: nam si hic ingressus omnibus mulieribus illicitus non fuisset, minimè licentia Papæ Ducissis opus fuisset. Idem vetant multa Concilia particularia, & Clerus Gallicanus ann. 1643.

Imò ex constit. Pii V. *Decet Romanum Pontificem*, edita ann. 1570. omnes mulieres Religiosorum domos ingredientes extra casus permissos, ipso facto incurrunt excommunicationem Papæ reservatam, nisi excusentur ob ignorantiam invincibilem. Ita Navarrus, Suarez, Sanchez, Castropalao, Fagnanus, & Cabassutius Gallus, in sua juris Canonici theoria & praxi, addens hanc excommunicationem in Gallia Episcopis reservatam esse. Religiosi verò, qui mulieres quascumque introducere admittereve præsumunt, contrahunt ipso facto pœnam privationis officiorum, inhabilitatis in posterum ad illa & alia omnia, & suspensionis à divinis latam, *Constit. Regularium*, quam idem Pius V. ad causam, quo introducerentur quæcumque mulieres, extendit, constituit. *Decet Roman. Pontif.* cit. ubi ait. *Apostolica authoritate tenore præsentium dicimus, & declaramus fuisse & esse mentem & intentionem nostram, quòd dictæ literæ* (Constit. Regularium) *non solùm comprehenderent & comprehendant mulieres habentes aut prætendentes facultatem & indulta ingrediendi Monasteria, sed etiam omnes & quascumque mulieres tam in genere, quam in specie*.

Ex dictis intelliges, vulgus graviter errare existimans ingressum in Religiosorum & monialium domos licitum esse, cum murus dirutus est, & aditus patet. Nam hic casus nullibi excipitur in Jure, nec à Doctoribus: *Ubi autem lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*; & tum valet ratio prohibitionis, nempe quies, tranquillitas Religiosorum, scandali, tentationum, & occasionum peccandi amotio. Nec tunc ingressus magis licitus est, quam cum Monasterii janua casu aliquo aperta est.

Ingressus tamen in Religiosorum domos licitus est. 1. Omnibus mulieribus causa processionis, & sepulturæ, ut declaravit idem Pius V. eadem constit. Non tamen eis tunc licet alia loca, ne hortum quidem, ingredi. 2. Imperatricibus & Reginis, earumque filiabus cum suo comitatu: nam in prohibitione generali non fit earum expressa & specifica mentio. Idem est de supremis Ducissis ob eamdem rationem; nam in sua ditione sunt tamquam Reginæ, & eadem authoritate pollent; quod etiam patet ex consuetudine tacitè à prælatis Ecclesiæ approbata. Sed aliæ mulieres, quæ eas comitantur, non debent ab iis discedere. 3. Fundatricibus, ex declaratione à Sacra Cardinalium Congregatione facta pro Minimorum ordine: quæ etiam valet pro aliis Religiosis, saltem quorum regula eas excipit, vel qui aliorum ordinum privilegia participant.

(✠) *Nota*. Authoris nostri opinio communis erat dum ipse scripsit; Sed SS. D. N. BENEDICTUS XIV. Pontificatus sui anno II. die 3. Januarii 1742. Constit. quæ incipit *Regularis Disciplinæ*, inter abusus recenset, ac improbat Mulierum ingressum in Monasteria Virorum, etiam in publicis Supplicationibus, aliisque ab Authore relatis casibus. *Quoniam autem*, inquit, *sicut dolentes accepimus, alii quidem Apostolicas leges, ac præcepta hujusmodi, vel ausu temerario parvipendentes, vel ad eorum arbitrium interpretantes; Fœminis quibuscumque aditum, ingressumque, tam manifestè, ac tanta solemnitate vetitum permittunt; alii verò privilegia, indulta, prærogativas, facultates, licentias, & alias quocumque pacto excogitatas concessiones sibi sive à jure, sive ab homine factas, & impertitas, seu facta, & impertita, ac quorumcumque munerum, dignitatum, ac præeminentiarum ratione debitas, seu debita arrogantes, prætendentes, obtendentesque; fœminas quaslibet intra Monasteriorum Claustra, Septa, Cœnacula, Cubicula, aliasque officinas aut admitti, ac recipi sinunt, mandantque, aut unà secum ducunt; alii*

alii denique sub pietatis, ac religionis praetextu, cùm Supplicationes, sive cum Sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, sive cum Sacris Sanctorum, Sanctarumque Reliquiis, Statuis, & Imaginibus per Claustra, Septa, & alia Monasteriorum loca de more, ut asserunt, habentur, sine ullo prorsus discrimine masculos, & fœminas supplicationes hujusmodi per eadem loca sequi, & comitari licitum, quinimò, ut indulgentias lucrari valeant, necessarium esse ostendunt.

Itaque primò hæc omnia abolere, ac improbare constituit.

Secundò: Abolet, & revocat quascumque facultates, licentias, & quocumque alio pacto nuncupatas Confessiones, factas sive per S. R. E. Cardinales, sive per Cardinalium Congregationes, sive per Legatos à Latere, vel Apostolicos Nuncios, *quocumque modo, ac tenore, & sub quibuscumque verborum formis expressas.*

Tertiò: Censuris subjectos esse declarat, qui iis facultatibus uti velint.

Quartò: Denique præservat privilegia à S. Sede legitimè concessa Patronis, Fundatoribus, insignibusque Monasteriorum Benefactoribus: *Dummodo de concessione hujusmodi per Apostolicas in simili forma brevis, vel sub Plumbo desuper expeditas literas dumtaxat, & non aliter omnino factas, & impertitas fuisse priùs Ordinariis locorum, Antistitibus, vel Præsulibus, per legitima, & authentica documenta constare fecerint, & dummodo nec vagandi, nec otiandi, nec comedendi, cœnandique, nec per ambulacra, cubicula, cœnacula, aliaque loca, & officinas discurrendi causa, sed ad Ecclesias accedendi, vel Missas audiendi, aliaque erga Deum pietatis officia, & opera exercendi studio ingrediantur, & dummodo de earum adventu, & ingressu interdiù, & opportunè faciendo, Superiores pro tempore certiores facere, ad hoc ut absque fratrum incommodo, & offensione, recto tramite ad Ecclesias pergatur, & alia de jure servanda serventur.*

Quæst. XII. *An licitus est ingressus in monasteria Monialium?*

Resp. Omnibus cum viris, tum fœminis sub excommunicatione ipso facto contracta prohibitus est sine licentia Episcopi, vel Superioris, ex Concil. Trid. sess. 25. c. 5. ubi ait: *Ingredi intra septa monasterii* (sanctimonialium) *nemini liceat, cujuscumque generis, aut conditionis, sexus, vel ætatis fuerit, sine Episcopi vel Superioris licentia, in scriptis obtenta, sub excommunicationis pœna, ipso facto incurrenda. Dare autem tantùm Episcopus, vel Superior licentiam debet in casibus necessariis: neque aliis ullo modo possit, etiam vigore cujuscumque facultatis, vel indulti hactenus concessi, vel in posterum concedendi.* Hoc decretum in Gallia usu receptum est. Gregorius autem XIII. constit. ann. 1657. edita, quæ incipit, *Ubi gratiæ*, postquam revocavit licentias omnes ingrediendi monasteria, & domos Religiosorum ac sanctimonialium quibusvis etiam Ducissis concessas, prohibet sub poena excommunicationis ipso facto incurrenda omnibus & quibuscumque personis ecclesiasticis & sæcularibus, & regularibus, ne nisi casibus necessariis, & cum licentia Episcopi, vel superioris, Monasteria monialium ingrediantur, & simul ipsis monialibus sub eadem pœna vetat, ne ullam personam aliter admittere præsumant, non obstantibus quibuscumque constitutionibus, statutis, consuetudinibus, & privilegiis &c.

Quæst. XIII. *Ad quid tenetur, qui vovit Religionem?*

Resp. 1. Qui vovit Religionem in genere seu indeterminatè, tenetur ingredi aliquam, in qua vigeat disciplina religiosa. Si non admittatur in uno ordine, vel in probatione deprehendat hunc sibi non expedire, ex communi sententia tenetur probare alias plures Religiones suæ linguæ; quia tale votum est votum de assumenda aliqua ex omnibus Religionibus, ideòque de omnibus sub disjunctione. Sed quia tentatis pluribus diversorum ordinum, & ab ipsis repulsus, inde judicare potes ab omnibus te esse repellendum, vel nullam tibi convenire; ideò voto satisfacis, si tot Religiones petas & experiaris, ut prudenter judicare possis ex earum repulsa vel experientia, ab aliis omnibus repellendum vel ea tibi non expedire: quod colligitur ex causa repulsæ & disconvenientiæ, quæ sit generalis & communis omnibus aliis ordinibus.

Qui autem vovit determinatè unum ordinem, si in una domo illius ordinis receptus non fuerit, tenetur plures alias ejusdem ordinis, quamdiu est spes probabilis admissionis. Si verò domum particularem ita determinavit, ut aliam ingredi non intenderit, nequidem implicitè, si ibi non recipiatur, non tenetur alias tentare, sed absolutè cessat votum. Quia non vovit dimissionem sæculi, nisi dependenter ab ingressu talis loci, & jam conditio sub qua vovit,

vovit, non est in ejus potestate. Si tamen ob aliquod impedimentum temporale non fuit receptus, tenetur eo cessante se iterùm offerre, quia ejus admissio videtur solùm fuisse dilata ad tempus: secùs, si absolutè repulsus est, tali impedimento non extante: nam non intendit se ulteriùs obligare, si absolutè repelletur, alioquin deberet semper manere incertus & suspensus.

Porrò qui vovit aliquam determinatam Religionem, potest perfectiorem ingredi, quia hoc est melius. Sed qui ita vovit aliquam Religionem determinatè, ut simul ingressum Religionis in genere intenderit, tenetur priùs conari ut admittatur in illam determinatam; & non admissus tenetur aliam ingredi. Quia hoc utrumque vovit; & tale votum est virtualiter duplex, alterum Religionis in genere ac vagè, alterum hujus. Ergo utrumque compleri debet, quantùm potest. *Ita Sanchez &c.*

Resp. 2. Qui vovit Religionem, tenetur diligenter ac seriò curare ut recipiatur, eam ingredi tempore statuto, & sincere experiri tyrocinium, & postea profiteri si judicet Religionem illam sibi convenire, atque ad hunc finem adhibere media idonea, & impedimenta quantùm in se est, amovere. Nam ista omnia virtualiter & implicitè vovit; & intendit se obligare ad ingressum Religionis, in ordine ad statum ipsum amplectendum, si conveniat: & aliàs ingressus esset vanus & inutilis, nec proinde voti materia. Quare voto non satisfacit, si ex sola animi levitate egrediatur: nam ex vi voti tenetur se probare, & de ratione probationis est, ut res probata admittatur si conveniens videatur. *Ita Suarez.* Tenetur autem in his adhibere diligentiam moraliter possibilem: nam, ut ait Sanchez, obligatio Religionis est gravissima: ac proinde adstringere debet ad diligentiam humano modo possibilem, qualem postulant res arduæ & magni momenti. Quòd si sua culpa effecit, ut rejiceretur, vel non reciperetur, tenetur postea seriò curare ut iterùm admittatur. Nam votum obligat ad non apponendum sponte sua impedimentum executioni ejus, alioquin esset inane & illusorium. Si verò intra probationis annum bona fide factæ, judicet ex causa sufficienti sibi non expedire statum illum, potest relinquere. Quia jure communi concessus est annus probationis in favorem tum Religionis, tum etiam ingredientis, ut post sufficiens experimentum possit liberè eligere quod sibi magis expedire judicaverit. Vovens autem Religionem non renuntiat huic favori, sed censetur velle ingredi secundùm jus commune & usum ordinarium.

Qui verò vovit etiam profiteri, tenetur profiteri & perseverare, etiamsi ea vitæ norma ei incommoda & difficilis appareat. *Ita Azor, Lessius, Layman, & alii multi.* Nam is vovit absolutè, & se obligavit ad profitendum, si judicaretur idoneus & ratio vovendi esset tolerabilis; plùs enim vovit, quàm qui vovit solùm ingressum, ut constat ex S. Thom. 2. 2. q. ultim. art. 4. & ex communi sensu ac usu. Unde non ei licet egredi, nisi ineptus sit, vel difficultas tanta sit ut periculum peccandi vel impediendi majus bonum inducat.

Resp. 3. Qui vovit Religionem non præfinito tempore, tenetur statim eam ingredi & supradicta præstare. Quia dilatio minuit rem promissam, nempe obsequium Dei, nam quò plùs differt, eo minùs reddit Deo, cujus obsequio promisit se totum vitæ suæ tempus daturum in Religione, si hæc ei conveniat. *Ita Sanchez, Deluge, & alii.*

CAPUT III.

De Obligationibus Conjugum.

Quæst. I. **Q***Uænam sunt obligationes Conjugum inter se?*

Resp. Ex communi omnium sententia tenentur. 1. Simul cohabitare & convivere, ex Genes. 2. & Matth. 19. *Dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una.* Et 1. Corinth. 7. *Iis autem qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere* (sine justa causa) *quòd si* (etiam ex justa causa) *discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat.* Nam hanc cohabitationem non solùm quoad tectum, sed etiam in convictu & cæteris exigunt natura contractus matrimonii, vinculum ac debitum conjugale, prolis susceptio ac conveniens educatio, & mutua obsequia præstanda. Licet tamen viro ob justam causam sine facultate uxoris ad breve tempus discedere, non vice versa; imò diù abesse licet viro, si res familiaris vel obsequium principis id exigat. Aliàs non licet, ex c. 1. de conjug. leprof. *Cum vir & uxor una caro sint, non debet alter sine altero*

esse diutiùs. Habitationis autem electio ad virum pertinet, cùm sit mulieris caput, ex 1. Cor. 11. unde uxor tenetur maritum sequi, cap. *Unaquæque* 13. quæst. 2. nisi obstet grave periculum corporis vel animæ, vel speciale pactum antecedens: nam præceptum naturale vitandi peccatum & tuendi vitam prævalet.

2. Debet sibi mutuum amorem charitatis specialem. Nam sunt specialiter mutuò conjuncti, tum per contractum insolubilem, tum etiam per Sacramentum, quod est signum unionis Christi cum Ecclesia, quam inter se imitari debent. Uxor autem debet insuper marito honorem, obsequium, & in iis quæ ad gubernationem domus, filiorum educationem, & bonos mores spectant, obedientiam. Item tenetur domus curam habere, *ad Tit.* 2. & viro opportunè & sufficienter necessaria subministrare.

Vir verò uxori debet regimen, curam, tutelam, sustentationem, & correctionem rationabilem; nam vir est caput & superior uxoris. Quamvis autem, ex S. Antonino, & S. Thoma, in 4. dist. 35. art. 2. ad 1. maritus possit aliquando uxorem verberare moderatè, ad ejus correctionem ob gravem culpam, si ejus emendatio id exigat; tamen in praxi uxoris verberatio raro moderatè & utiliter fit. Certè extra hanc exigentiam non licet verberare uxorem, nec verbis contumeliosis afficere: nam ipsi debetur honor & amor; cùm uxor sit commembrum viri, principium familiæ, licèt subordinatum, & socia atque adjutrix domesticæ administrationis. Hæc officia mutua tradit Apost. Ephes. 5. *Mulieres viris suis subditæ sint sicut Domino: quoniam vir est caput mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ . . . . . Viri diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam . . . . Unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat: uxor autem timeat virum suum.* Et, ad Tit. 2. *Viros suos ament, prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis.*

Tenetur etiam vir uxorem alere, ac sustentare convenienter suo statui pro suis facultatibus; idque tum ex conjugalis vinculi & amoris debito, tum ex officio capitis familiæ, cujus primum membrum est uxor; tum ex justitia: nam ideò ab ea accipit dotem, & bonorum administrationem obtinet, ut matrimonii onera sustineat, uxorem & familiam sustentet, l. 2. Cod. *de jure dotium*. Quòd si dotem non exegit, tenetur adhuc uxorem alere, quia juri suo cessit, & est semper ejus caput, habetque ejus operas sibi obligatas. Ideòque vir tenetur diligentiam & laborem saltem mediocrem adhibere ad bona conservanda & acquirenda, ut possit uxorem & familiam convenienter statui suo sustentare.

Hinc graviter peccat uterque conjux, si rixas, odium, dissensiones excitet vel foveat; si pacem & societatem conjugalem turbet; si alterum contumeliis afficiat; si ad iram gravem vel aliud grave peccatum incitet, aut ei peccandi occasionem præbeat; si sine sufficientibus indiciis malè judicet de alterius continentia, si rem familiarem non curet; si bona dilapidet &c.

Speciatim autem uxor graviter peccat, si viro in re gravi ad bonos mores, vel ad familiæ bonum & domus gubernationem spectante, non obediat, cùm in his sit viro subjecta; si imperium sibi vindicet: nam alienam potestatem sibi usurpare nefas & iniquum est; si quid notabile ex bonis communibus impendat, vel alienet contra voluntatem rationabilem mariti, & consuetudinem legitimam fœminarum similis status, si domus curam negligat; si virum inopem non alat cùm potest: nam uxor dives virum inopem sustentare, & casus ejus fortuitos ferre debet, ex l. 22. ff. *Soluta Matrimon.* hoc enim exigit specialis amor conjugalis, quem ei debet.

3. Conjuges debent sibi mutuò fidem conjugalem in ordine ad copulam conjugalem, & omnem actum venereum, qui ex se ad illam refertur ac tendit, ita ut in illis quivis actus venereus cum aliena persona, vel circa alienam, ut copula, tactus, oscula, vel horum desiderium, delectatio venerea, pollutio voluntaria, & omnia peccata luxuriæ, præter malitiam luxuriæ propriam, contineat injustitiam mortalem ratione conjugii. Nam ex 1. Cor. 7. *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: Similiter autem vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Ergo uterque conjux solus habet dominium integrum corporis alterius quoad copulam, ideòque & ad omnes actus ad illam ordinatos; & obligatur ad abstinendum ab omni actu venereo cum alio, eo quòd de se ad copulam & adulterium referatur, ut rectè docet Sanchez. Quare conjugi fit injuria, si aliquis actus venereus exerceatur erga alteram personam, vel optetur.

4. Tenetur uterque reddere debitum conjuga-

jugale, hoc eſt, corpus ſuum ad culpam conjugalem dare alteri rationabiliter petenti, ex 1. Cor. 7. *Uxori vir debitum reddat: ſimiliter autem & uxor viro . . . Nolite fraudare invicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, ut vacetis orationi.* Et quoad hoc uterque habet jus æquale. Nam ex vi contractus matrimonii vir & fœmina transferunt in ſe mutuò poteſtatem corporum in ordine ad copulam, & ſic uterque habet jus in corpus alterius ad copulam. Hæc obligatio eſt ſub mortali, cùm ſit juſtitiæ, & in re gravi. Præterea ex debiti denegatione alter conjux conjicitur in periculum pollutionis & incontinentiæ. Unde eſt mortale vel ſemel ſine juſta cauſa debitum negare illud ſeriò, inſtanter & rationabiliter petenti, vel ſi ſit periculum incontinentiæ. Non eſt tamen mortale, denegare ſi compars remiſsè petat, & dilationem facilè concedat citra periculum incontinentiæ, cùm tunc non graviter exigatur: imò nec veniale, ſi petens non ſit ſui compos, ut in ebrietate vel amentia, quia in illa petitio non eſt actus humanus, item quoties petens non eſt rationabiliter invitus, quod patet in aliis debitis, ut ſi reddi nequeat debitum ſine notabili detrimento ſanitatis, & periculo morbi; ſi nimis ſæpe petatur, aut tempore fluxus menſtrui, graviditatis, puerperii, citra periculum incontinentiæ. Nam conjuges non tradunt ſibi invicem poteſtatem ſuorum corporum niſi ad uſum rationabilem, & ſalva perſonæ incolumitate, cui rectus ordo naturæ priùs conſuli exigit, quàm generationi prolis.

Item conjux non tenetur debitum reddere, ſi compars adulterium commiſerit: quia ob tale crimen & fidem violatam amiſit jus exigendi. Hæc tamen poteſt petere debitum tamquam licitum & benevolè concedendum, non exigendo tamquam debitum, quandiu compars ignorat vel diſſimulat; quia non tenetur crimen ſuum prodere, nec pœnam hanc in ſe exequi, donec ei à conjuge innocente imponatur. Quòd ſi uterque conjux adulterium commiſerit, utique licet debitum petere & reddere, eo quod *comparia crimina compenſatione mutua deleantur*, cap. ult. de adult.

Porrò non licet debitum denegare ob devotionem, vel communionem intentam, ſi abſolutè exigatur, vel periculum ſit incontinentiæ, diſſenſionum &c. Neque ob paupertatem, ſeu metum impotentiæ ſuſtentandi prolem numeroſiorem: nam debent in Dei providentia confidere. Tamen S. Antoninus cenſet licere conjugibus mutuo conſenſu abſtinere à copula ad vitandam filiorum multitudinem, modò abſit periculum incontinentiæ. At mulieri non licet denegare debitum ob incommoda & moleſtias, quas gravidæ experiuntur, vel ob difficultatem ordinariam partus: nam nubendo talibus pœnis à Deo Evæ & aliis mulieribus impoſitis ſpontè ſe ſubjecit.

S. Carolus monet conjuges, ut in magnis anni ſolemnitatibus, diebus dominicis, diebus jejuniorum, & certo tempore orationi deſtinato, & quibus diebus Euchariſtiam percepturi ſunt, ſumpſerintve, ab uſu matrimonii quantùm poſſunt, communi conſenſu abſtineant, idque conformiter multis canonibus antiquis.

Quæſt. II. *Quibus caſibus non licet debitum petere?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia ſub mortali non licet conjugi. 1. Qui vovit caſtitatem ſive ante, ſive poſt matrimonium, capit. 3. *de converſ. conjug.* Nam tenetur ſervare votum quantum poteſt, abſtinendo ab omni actu venereo non debito ex juſtitia: votum enim illud includit obligationem præcepti negativi pro omni tempore obligantis, cùm ſit promiſſio abſtinendi ab omni actu venereo. Unde nec ei licet inchoare actus ordinarios ad copulam. Tenetur tamen reddere petenti, utpote habenti jus exigendi, niſi votum emiſſum ſit cum conſenſu compartis, quæ juri ſuo ceſſerit: quo caſu neutri licet petere, nec reddere. Qui verò poſt matrimonium conſummatum vovit religionem aut ordines ſacros, poteſt petere & reddere debitum. Quia per hoc votum contraxit ſolùm obligationem ſuſcipiendi religionem, vel ordines, ſi ſupervixerit; ſed ſtatim poſt mortem conjugis tenetur votum implere.

2. Qui tempore matrimonii culpabiliter cognovit perſonam conſanguineam compartis in primo, vel ſecundo gradu. Nam Eccleſia id graviter vetat ob affinitatem contractam cum conjuge per inceſtum, cap. 1. & 10. *de eo qui cognovit*, & donec acceperit diſpenſationem, quam dare poteſt Epiſcopus, & regulares habentes privilegium. Comparti tamen innocenti reddere tenetur, *cum ſuo jure non debeat ſine ſua culpa privari*, cap. 6. eod. tit. Secus, ſi compars cum conſanguinea hanc affinitatem etiam contraxerit: nam tunc neutri licet petere & reddere debitum; quia, cùm uterque ſit ſuo

jure privatus, redditio esset incestuosa & illicita, nec hæc permittitur, nisi ob jus conjugis innocentis.

3. Qui extra casum necessitatis prolem suam legitimam baptizat, aut in Baptismo vel Confirmatione tenet. Quia contraxit spiritualem cognationem, quæ tum impedit petitionem debiti, ut colligitur ex Rituali Romano: nam id quod dirimit matrimonium contrahendum, si superveniat matrimonio contracto, impedit petitionem debiti, ut constat ex communi consensu Doctorum. Secùs, si in casu necessitatis baptizavit, ex c. *Ad limina*, quæst. 1. Nam quod quis obligationi suæ satisfecerit, non debet privari jure suo.

4. Qui contraxit cum dubio de valore matrimonii, donec dubium prudenter deposuerit. Tenetur tamen reddere comparti, quæ bona fide contraxit, cap. 2. *de secund. nupt.* Quod si uterque cum tali dubio contraxerit, neutri licet debitum petere vel reddere, quia manente tali dubio exponerent se periculo fornicandi, & abstinendo nullum periculum peccandi adeunt. Item qui post matrimonium bona fide contractum incipit dubitare de ejus valore, tenetur de veritate diligenter exquirere, & durante dubio non potest debitum petere, ne ultrò se exponat periculo fornicandi: tenetur tamen reddere, c. 44. *de sent. excom.* Nam debet vitare periculum violandi jus alterius, imò certam injuriam, quæ fieret privando possessorem bonæ fidei sua possessione absque sufficienti probatione. Qui verò moraliter certus est de nullitate matrimonii, nec potest debitum petere, nec reddere, etiam ignoranti, *ibid.* nam scienter fornicaretur: copula enim cum non conjuge est saltem fornicatio. Unde debet potiùs mortem oppetere.

Resp. 2. Secundùm multos, saltem veniale est petere debitum. 1. Tempore fluxus menstrui, ex S. Gregor. c. *Ad ejus* dist. 5. S. Hieron. in cap. 18. Ezechiel. & S. August. quæst. 64. in Levit. & lib. 3. contra Julian. cap. 21. ibi: *Talis pudicitia* (conjugalis) *nec menstruatis, nec gravidis utitur fœminis, nec ejus ætatis, quam certum est eas jam concipere non valere*. Nam hic concubitus est indecens, & minùs congruit generationi ac bono prolis. Imò ex S. Thoma, in 4. dist. 32. art. 2. proli sæpe noxius, ob indispositionem mulieris ad concipiendam prolem. Hinc aliqui putant esse mortale, quia putant talem copulam solere multùm nocere proli. Sed S. Antoninus negat esse mortale. Et S. Thomas art. cit. dicit, tunc debere reddi petenti, si monitioni non acquiescat. Quòd si fluxus esset quasi perpetuus & nimis diuturnus, juxta S. Thomam, ibidem, S. Antoninum & alios, licet debitum petere.

2. Tempore graviditatis, etiam citra periculum abortus: nam hoc tempus non congruit, cùm tunc concipi fœtus nequeat. Unde S. Augustin. lib. de bono conjug. c. 9. ait: *Sunt viri usque adeo incontinentes, ut conjugibus nec gravidis parcant.*

3. Tempore puerperii, tum ob mulieris indispositionem, tum ob nocumentum prolis jam natæ si à matre alatur, vel ejus quæ nasci posset, vel etiam ipsius matris; nam juxta Medicos inde imminent uxori incommoda non levia. Unde S. Gregor. cap. *Ad ejus* cit. ait: *Nisi purgationis tempus priùs transierit, viris suis non debent admisceri.*

4. Diebus dominicis ac festis, nisi rationabilis causa id exigat. Quia cùm talis actus, propter carnalem delectationem admixtam, animam absorbeat & valde deprimat, multumque mentem distrahat, hominem reddit ineptum ad spiritualia, quibus præcipuè diebus illis vacandum est. Ita S. Thomas, supplem. quæst. 66. art. 5. Sanct. Bonav. Tolet. &c. Unde (ut ait Suarez) est opus incongruum pro tali tempore, & in eo tunc exercito sine justa causa cohonestante apparet aliqua inordinatio contra ordinem quem dictat prudentia, postulatque temperantiæ ac religionis virtus, apponendo sibi & conjugi impedimentum tantæ distractionis & hebetudinis ad Deò prout oportet tali tempore vacandum. Prudentia autem in omni opere requirit congruitatem temporis; & omnis actus, qui non fit omnibus debitis circumstantiis est malus; quippe bonum ex integra causa, malum ex quovis defectu. Hinc illud, Eccles. 3. *Omnia tempus habent . . . . . Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus.*

Porrò fatentur licitè debitum reddi posse in his casibus, si petens monitioni non acquiescat. Imò petitio videtur posse excusari à culpa per grave periculum incontinentiæ, quod vix aliter amoveri posset.

Quæst. III. *Quibus casibus non licet debitum reddere petenti?*

Resp. 1. Est mortale reddere debitum, quoties est mortale petere, ob circumstan-

tiam

tiam se tenentem ex parte copulæ, quæ ob eam fit illicita; ut si petatur in loco sacro vel publico, vel cum periculo abortus aut effusionis extra vas naturale, vel gravis detrimenti prolis, vel mortis alterutrius conjugis &c. *Sanchez & alii*. Quia tunc est cooperatio formalis ad actum graviter illicitum; & prava ista circumstantia actus afficit petitionem ac redditionem.

Resp. 2. Quando petere est mortale ob circumstantiam personalem petentis, ut si habeat votum castitatis, juxta S. Antoninum & alios multos, si petens averti nequeat, compars tenetur reddere. Quia cùm actus ille de se sit licitus, petens retinet jus suum; nec reddens cooperatur petitioni; sed ea supposita cooperatur copulæ, quæ licita est ex parte reddentis, & à se debita. Alii verò cum Rich. Comitolo &c. docent, tunc non licere reddere: quia petens hìc & nunc non potest talem actum licitè facere, & per votum amisit usum sui juris; cùm non possit habere jus ad peccandum: ergo non licet ei cooperari. Suadent autem ut compars, quæ non vovit, petat dum prævidet à vovente petendum, & tum utrique licita est copula. Si vovens prævenerit, alter dicat petenti; volo ergo ut tu mihi reddas. Quod si petens contraxit affinitatem cum conjuge per incestum ipsi notum, non licet debitum reddere, quia potest ei justè negari, cùm jus petendi amiserit: unde reddere esset moraliter cooperari ejus peccato.

Si verò usus conjugii sit solùm venialis ex parte petentis, ut si petat ob voluptatem, reddi debet graviter exigenti: ne petens exponatur periculo graviùs peccandi, & detur occasio rixarum, odii &c. nec tunc censetur moraliter cooperari culpæ alterius: quia copula potest ab altero peti, & hìc & nunc licitè exerceri, estque gravis causa reddendi. Si autem peteret situ vel modo non consueto & venialiter malo, juxta multos potest & debet reddi, si non possit petens adduci ad aliter coeundum, & sit periculum ne graviùs peccet si denegetur: juxta alios non tenetur reddere, quia non petit modo debito & naturali, nec habet jus ad copulam tali modo exercendam.

Quæst. IV. *An aliquando conjuges tenentur petere debitum?*

Resp. Non tenentur per se loquendo: quia nemo per se loquendo tenetur uti jure suo, quod pro se introductum est, *cùm liberum sit unicuique suo juri renuntiare*, c. 6. de privil. At tenentur per accidens. 1. Si alter, præsertim uxor, ex signis vel ex dispositione videtur cupere hoc remedium, licèt ex verecundia taceat. S. Thom. in 4. dist. 32. art. 2. nam tunc potiùs debitum redditur petenti implicitè seu interpretativè. 2. Si alioqui sit periculum incontinentiæ in comparte, nam quisque tenetur ex charitate impedire peccatum proximi, cum facilè potest. 3. Si id necessarium sit ad fovendum amorem mutuum. 4. Si prolis procreatio necessaria sit ad avertendum grave damnum, præsertim religionis vel reip.

Quæst. V. *An liceat exigere usum conjugii præcisè ad vitandam in se incontinentiam, ut pollutionem, adulterium, quamvis nulla sit spes prolis gignendæ?*

Resp. Juxta multos licet, quia 1. Matrimonium secundariò institutum est in remedium concupiscentiæ, ex 1. Cor. 7. *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquæque suum virum habeat . . . . & iterum revertimini in ipsum, ne tentet vos Satanas, propter incontinentiam vestram.* 2. Licitè & approbante Ecclesia contrahunt senes, quibus ob senium nulla est spes suscipiendæ prolis. 3. Sicut est actus licitus & charitatis exigere debitum ad impediendum incontinentiam compartis, ita & ad eam in se vitandam; cùm ordo charitatis postulet, ut in iisdem circumstantiis priùs nostro quàm proximi bono spirituali, imò & temporali necessariò consulamus. 4. Sanctus Antoninus 3. part. tit. 1. cap. 20. §. 5. ait: *Tunc est veniale petere ubi non speratur proles, imò nec veniale si fiat propter vitandam fornicationem in se vel in alio. Et in hoc concordant Doctores.* 5. Catechismus Romanus Concil. Trident. part. 2. de matrim. numer. 13. exponens *quibus de causis vir & mulier conjungi debent?* Sic ait: *Prima ratio est hæc ipsa diversi sexus natura, instinctu expedita Societas, mutui auxilii spe conciliata . . . altera est procreationis appetitus, non tam quidem ob eam rem, ut bonorum & divitiarum hæredes relinquantur, quàm ut veræ fidei & Religionis cultores educentur . . . . Tertia est, quæ post primi parentis lapsum ad alias causas accessit, ut scilicet, qui sibi suæ imbecillitatis conscius est, nec carnis pugnam vult ferre; matrimonii remedio, ad vitanda libidinis peccata utatur. De quo Apostolus scribit* 1. Cor. 7. *propter fornicationem &c. Hæ igitur sunt causæ, quarum aliquam sibi proponere quisque debet, qui piè & religiosè nuptias velit contrahere.*

Secundùm alios eſt culpa venialis. Probant: 1. ex S. Auguſt. enchir. c. 78. & l. de bono conjug. cap. 7. ibi. *Reddere debitum conjugale nullius eſt criminis: exigere autem ultra generandi neceſſitatem, culpæ venialis*. Ex S. Gregor. lib. 32. moral. cap. 17. *Tunc ſolùm conjuges in admixtione ſine culpa ſunt, cùm non pro explenda libidine, ſed pro ſuſcipienda prole miſcentur*. Et ex S. Thom. in 4. diſt. 31. q. 2. art. 2. *Duobus ſolis modis conjuges abſque omni peccato conveniunt, ſcilicet cauſa prolis procreandæ, & debiti reddendi. Aliàs autem ſemper eſt ibi peccatum, ad minùs veniale*. Et ad 2. *Si aliquis per actum matrimonii intendat vitare fornicationem in conjuge, non eſt aliquòd peccatum, quia hoc eſt quædam redditio debiti, quod ad bonum fidei pertinet. Sed ſi intendat vitare fornicationem in ſe, ſic eſt ibi aliqua ſuperfluitas, & ſecundum hoc eſt peccatum veniale; nec ad hoc eſt matrimonium inſtitutum, niſi ſecundùm indulgentiam, quæ eſt de peccatis venialibus*.

Sed reſpondent prioris ſententiæ patroni, patres ſolùm intendere, quòd cùm actus conjugalis non propter generationem prolis exercetur, plerumque ſit veniale peccatum, quia plerumque & ordinariè ſub prætextu vitandæ incontinentiæ voluptas carnalis intenditur tanquam finis actus, quod illicitum eſt. Cùm autem aliquid ſæpe & ordinariè fit, de illo ſimpliciter & ſine reſtrictione loqui ſolent homines.

Sanchez cum aliis cenſet, tunc ſolùm debiti petitionem ad vitandam incontinentiam carere culpa, cum aliis adhibitis mediis, præſertim oratione, ſtimuli carnis ſedari nequeunt: ita ut non voluptas, ſed ſola periculi peccandi vitatio intendatur; additque ſemper eſſe veniale primariò intendere vitationem incontinentiæ, non prolis generationem, ubi ſpes eſt prolis; quia inordinatio eſt ſecundarium finem præponere primario fini, qui eſt prolis generatio, dum obtineri poteſt. At cùm finis primarius impoſſibilis eſt, docet licere, cùm impoſſibile intendi nequeat, eo omiſſo ſecundarium finem intendere, præſertim ſi adſit aliqua neceſſitas.

Quæſt. VI. *An conjuges teneantur ſub mortali abſtinere ab uſu conjugii, dum mulier hactenus mortuos edidit filios?*

Reſp. Aſſerit Sylvius; ſed Sanchez, Sanbovius & alii negant: quia felicem partum ſperare poſſunt: cùm poſſit contingere & aliquando contingat, ut mulier poſt multos abortus feliciter tandem pariat: Quare tunc debent oratione crebra, eleemoſynis, & aliis piis operibus benedictionem Dei efflagitare, & vitare omnem intemperantiam etiam in hoc uſu, & alias culpas, quæ ſæpe ſunt cauſa abortus.

Quæſt. VII. *Quandonam peccant conjuges in uſu conjugii?*

Nota. Certum eſt hunc eſſe licitum, ſi fiat cum debitis circumſtantiis ad procreandam prolem, per quam Deus glorificetur. Nam ob hunc finem Deus matrimonium inſtituit: vel etiam ad reddendum debitum, cùm hæc redditio ſit actus juſtitiæ.

Reſp. 1. Secluſo quovis periculo, & alia inordinatione, eſt ſemper venialis culpa, ſi exerceatur ob ſolam voluptatem. *Eſt communis ſententia*. Prob. 1. Ex S. Auguſtino lib. 1. de nupt. cap. 15. *Carnis concumbendo appetere voluptatem, ſed non præter conjugium, venialem habet culpam*. 2. Innocentius XI. oppoſitum damnavit. 3. Homo ſemper tenetur agere propter finem honeſtum, utpote ſolùm conſentaneum naturæ ſuæ rationali. 4. Eſt debiti ordinis everſio quærere actum propter delectationem, cùm delectatio ſit propter ipſum actum; idque præſertim in actu conjugali, qui ex ſe ad prolis generationem ordinatur.

Reſp. 2. Peccant mortaliter, 1. Si habeant copulam extra vas debitum, aut cum effuſione ſeminis extra illud: nam hoc adverſatur fini naturali ſeminis & copulæ, qui eſt prolis generatio, ideòque bono ſpeciei. *Ab ea verò parte corporis, quæ non ad generandum eſt inſtituta, ſi & conjuge quiſque utatur, contra naturam eſt, & flagitioſum*. Ita S. Auguſt. lib. 2. de nuptiis & concup. cap. 20. Imò eſt abuſus, *qui eſt contra naturam, execrabiliter fit in meretrice, ſed execrabiliùs in uxore*, ait S. Auguſt. lib. de bono conjug. cap. 11. quia adverſatur etiam bono fidei conjugalis, cui cedere conjuges nequeunt. Nam uterque conjux tenetur ſervare alteri corpus ſuum caſtè; nec habet jus in corpus alterius, niſi ad copulam naturalem generationi aptam. Item ſi habeant copulam extra vas debitum; etiam ſine animo ibi conſummandi, ſed ſe excitandi ad conſummandum in vaſe debito: nam tunc eſt actus ſodomiticus, & ſodomia inchoata: ille enim tactus ex ſe ordinatur ad effuſionem ſeminis extra vas. *Sanchez, & alii*. 2. Si ſervato vaſe debito non ſervetur naturalis ſitus, cum periculo effuſionis ſeminis extra vas. Quòd ſi ſecluſo tali periculo non

non servetur sine necessitate, ut dum vir ob majorem voluptatem accedit à tergo, vel succumbit, juxta multos est solùm veniale, quamvis grave & graviter increpandum: quia est abusus, ac naturalis ordinis eversio in solo modo accidentali, cùm non impediatur generatio: & inordinatè quærere voluptatem intra matrimonii usum sit solùm veniale, modò in ea non ponatur finis ultimus, cùm tunc non sit gravis inordinatio. Sed (ut notat S. Thom.) etsi hoc non sit mortale ex parte actus, est tamen signum concupiscentiæ mortalis, cui non sufficiunt modi ordinarii. Ex eodem autem S. Doctore nulla erit culpa citra periculum effusionis, quando corporis dispositio alium situm non patitur. 3. Si actus valde turpes & graviter repugnantes honestati naturali exerceant, eos præsertim, qui per se ordinantur ad copulam in vase indebito, suntque ejus inchoatio, ideòque mortales. 4. Si impediant generationem, vel conceptam prolem extinguant. 5. Qui de industria actum conjugalem interrumpunt absque seminatione integra, ob periculum proximum pollutionis, quod tunc numquam abest saltem ab alterutro. Item juxta Navarrum, Azor, & alios contra S. Antoninum, si in coitu vir de industria non seminet, etiam consentiente uxore: quia tunc est periculum proximum pollutionis saltem in viro. Certè contra naturam est coitum sine seminatione relinquere, cùm coitus conjugalis sit ordinatus à natura ad prolis generationem: unde tunc copula est illicita & inordinata. 6. Si actum illum exerceant cum periculo abortus; nam aborsio est mortalis, ergo mortale est ejus periculum voluntarium: vel cum gravi nocumento prolis aut valetudinis conjugum; nam graviter tenentur vitam propriam & prolis tueri. 7. Si cum affectu adulterino ad aliam personam, quæ in ipso actu præsens repræsentetur vel optetur; vel cum affectu fornicario, seu affectu accedendi ad suam etiamsi non esset sua: nam affectus ille mortalis est: vel cum tanto ad voluptatem affectu, ut in ea finis ultimus ponatur, ut si cum alia quàm uxore æque facturus esset, ut notat S. Thomas; vel ob finem aliquem graviter malum, nam finis dat actui malitiam propriam, cùm in ipso intendatur. 8. Si exerceantur coram aliis, ob grave scandalum, & turpitudinem actus taliter exerciti; vel in Ecclesia ob sacrilegium, est enim contra reverentiam Deo & loco sacro debitam, & per eum polluitur Ecclesia. 9. Mulieres quæ susceptum semen de industria ejiciunt, aut ejicere conantur, vel quæ proprium privatim fundunt: nam hoc repugnat fini seminis, qui est generatio; unde gravis est inordinatio.

Quæst. VIII. *An & qualia sunt peccata tactus, & aspectus obscœni inter conjuges?*

Resp. 1. Tactus ex se ordinati ad copulam sunt iis liciti, si sine periculo pollutionis immediatè referantur ad copulam conjugalem, nec fiant propter voluptatem. Quia cùm licitus sit actus consummatus, etiam liciti sunt actus prævii ex se ad illum ordinati, & licitè se juvant ac excitant conjuges ad actum honestum. Si verò fiant præcisè ob voluptatem majorem, quamvis ordinentur ad copulam, sunt culpa venialis: quia numquam licet agere propter voluptatem. Quòd si exerceantur cum periculo proximo pollutionis, ex communi sententia sunt mortales; quia cùm pollutio graviter repugnet generationi, est æque saltem illicita conjugatis ac aliis: & proinde tenentur sub mortali vitare ejus periculum proximum, & non ponere causam illius proximam. Item juxta S. Antonin. Sylvestr. Comitol. & alios, sunt culpa mortalis, si exerceantur absque animo perveniendi ad copulam: quia illi actus venerei non sunt conjugibus liciti, nisi quatenus ad copulam conjugalem ordinantur: ergo si ad eam non ordinentur, jam fiunt illiciti, perinde ac si inter solutos exercerentur. At juxta alios sunt solùm veniales: quia, inquiunt, tales actus natura sua ordinantur ad copulam ipsis licitam, nec quidquam illis deest, nisi quod hìc & nunc non referantur ad copulam, solus autem defectus debiti finis est per se loquendo solùm venialis.

Certè in praxi hi actus in multis censendi sunt mortales, saltem ob periculum proximum pollutionis, quod rarò abesse potest, cùm ex se commotionem spirituum genitalium valde excitent.

Resp. 2. Graviter illiciti sunt etiam conjugibus tactus quidam valde infames, dum scilicet inter membrum tangens & tactum fœda nimis est disproportio. Quia tales actus graviter dedecent naturam rationalem, & indicant affectum voluptatis prædominantem ac graviter inordinatum: nec conjugium potest excusare actiones, quæ ex se ad copulam conjugalem non ordinantur. Quare cùm infamias illas à mortali excusasset Sanchez, id in posteriori editione retractavit. Sciant igitur conjuges *vas suum*

possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderii, sicut & gentes, quæ ignorant Deum. 1. Thess. 4.

Quæst. IX. *An peccat mortaliter conjux, si in absentia compartis, secluso periculo pollutionis, captet delectationem veneream, vel se libidinosè tangat?*

Resp. Affirm. Quia tactus impudicus & delectatio venerea valde commovent spiritus genitales, eorumque motum excitant; quæ commotio spirituum genitalium ex natura sua tendit & ordinatur ad seminis effusionem, ideòque absente comparte ad pollutionem. At sicut pollutio est lethalis, ita & omnis actus voluntarius natura sua ad illam ordinatus. Ita *Navarr. Sylvest. Azor, Vasquez, Laym. & alii.*

Quæst. X. *Ad quid tenetur qui post votum castitatis vel religionis matrimonium sine dispensatione contraxit?*

Resp. 1. Qui post votum castitatis contrahit, peccat mortaliter, & semper tenetur abstinere à petitione debiti, & post mortem conjugis à secundis nuptiis. Est communis sententia, & usu Ecclesiæ approbata, inquit Sanchez. Quia votum obligat in his omnibus quæ alteri injuriosa non sunt, & impleri debet votum quantùm potest. At juxta varios non tenetur ante consummationem amplecti statum religiosum: tum quia hoc non vovit, & est medium extraordinarium ac valde arduum: tum quia, extrav. *Antiqua*, Joannes XXII. declarat conjugem, qui ante consummationem matrimonii sine consensu uxoris sacros ordines suscepit, compellendum esse ad illud consummandum petente uxore, si ipse noluerit religionem profiteri: ergo, inquiunt, talis non obligatur ad religionem amplectendam; cùm ad eam non compellatur, sed ad consummandum, licèt voto castitatis obstrictus, & posset illud servare per hoc medium.

Sed alii plures cum S. Antonino 3. part. tit. 1. capit. 16. docent talem teneri statum religionis amplecti, si aptus sit. Quia non superest ei alia via servandi votum, nisi voti dispensationem aut commutationem obtineat, vel alteri conjugi persuadeat continentiam vovere, vel cedere juri petendi debitum: quisque autem tenetur servare votum quantùm potest. Quòd si medium illud, quod ei superest, sit valde arduum, sibi imputet, cùm sua culpa se conjecerit in necessitatem illud adhibendi ad servandum votum. Sylvius addit, quòd si talis non sit idoneus ad religionem, & hæc alia media non prosint, non peccabit, nequidem prima vice, si rogatus consummet, quia ad hoc tunc tenetur.

Resp. 2. Qui post votum ingrediendi Religionem contraxit, tenetur ante consummationem ingredi. *Ita omnes.* Quia id licitè adhuc potest, & ad id se voto adstrinxit. Sed licèt consummando graviter peccarit, postea tamen potest debitum non solùm reddere, sed etiam petere. Quia non vovit castitatem, sed tantùm ingressum aut professionem status, in quo vovenda est, aut saltem non vovit nisi in religione servandum. At ex communi sententia post mortem vel adulterium conjugis tenetur religionem ingredi: nam tenetur implere obligationem, quæ tempore matrimonii fuerat solùm suspensa, cùm jam impleri possit. Si tamen jam non fuerit aptus, petat commutationem voti.

CAPUT IV.

De Obligationibus parentum & liberorum, & aliorum superiorum ac inferiorum erga se invicem.

Quæst. I. *Quænam sunt Obligationes parentum erga liberos?*

Resp. Secundùm omnes tenentur. 1. Illos alere & convenienter sustentare, hoc est victum, vestitum, habitationem, medicamenta præbere, tum ex jure canonico, c. *Si quis* distinct. 30. ubi anathematizatur, qui dereliquerit proprios filios, & eos non aluerit: tum ex jure civili. Cod. *de alendis liberis*, & §. *de liberis agnoscend.* tum etiam jure naturali, quandiu liberi sibi ipsis res necessarias providere non possunt. Nam cùm eis per generationem esse dederint, debent quoque illud convenienter conservare, & ad suam perfectionem ac debitum vitæ statum perducere: Idque ipsa naturæ propensio ordinata satis indicat: suntque parentes administri providentiæ divinæ erga suos liberos. *Debetur liberis à parente secundùm naturalis amoris affectum sustentandæ vitæ providentia sive proventus. Parentum enim est colligere sive thesaurum recondere liberis, ut præter hoc quòd ad vitam illos genuerunt, etiam vivendi subsidia subministrent*, ait Basil. in Psalm. 7. Unde tenentur etiam curare, ut artes statui suo congruentes discant, eisque

procu-

procurare statum suæ conditioni convenientem, & nati dotem constituere, cum iis alimenta & sustentationem necessariam ac convenientem suppeditare teneantur.

Hinc graviter peccant parentes, si liberos parvulos diligenter non custodiant, & ab iis gravia mala non avertant; si infantes exponant, si rem familiarem non curent, bona dilapident, vel diligentiam saltem mediocrem non adhibeant ad acquirenda & conservanda bona necessaria ad liberos honestè secundùm suum statum collocandos, filias dotandas, & iis hæreditatem congruam relinquendam: nam debent etiam futuris eorum necessitatibus providere, ex 2. Cor. 12. *Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.*

Possunt tamen parentes exhæredare filios ex justa causa in testamento exprimenda, nempè ob gravem culpam & ingratitudinem in se admissam, vel dilapidationem bonorum familiæ, vel vitam luxuriosam filiæ; nam tunc tali pœnà digni sunt. Quare in iisdem casibus possunt iis denegare ea, quæ statui suo conveniunt: numquam tamen res necessarias ad vitam sustentandam, si aliunde non habeant.

Nota. Mater debet primo triennio liberos alere, & postea pater, donec ex arte vel officio possit vitam sustentare, ex lib. 9. Cod. *de patr. potest.* quòd si pater ex inopia nequeat, tenebitur mater. In defectum patris & matris, tenentur avi, & alii ascendentes, l. 5. §. *de lib. agnosc.*

2. Parentes præter sustentationem congruam debent liberis christianam institutionem, ex Ephes. 6. *Educate illos in disciplina & correptione Domini*. Nam finis matrimonii est generatio prolis, à qua Deus piè sanctèque colatur; ac institutio christiana est liberis ad hunc finem necessaria. Hæc in tribus potissimùm consistit. Ut eos maturè per se vel per alios doceant necessaria ad salutem, & ad vitam christianam agendam. *Filii tibi sunt? Erudi illos, & curva illos à pueritia illorum.* Eccli. 7. Et S. Augustin. in Psalm. 5. ait: *Regite filios vestros, regite familias vestras. Quomodo ad nos pertinet in Ecclesia loqui vobis, sic ad vos pertinet in domibus vestris agere, ut bonam rationem reddatis de his qui vobis sunt subditi.* 2. Ut eos non solùm verbis, sed etiam exemplo ad peccati fugam, cupiditatum cohibitionem, & virtutum exercitium adducant, & peccatorum occasiones ab iis avertant: *providentes bona non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus*. Rom. 12. A fortiori coram liberis, quos ex suo munere tenentur efficaciter ad virtutes, & timorem ac amorem Dei instituere. *Patres discant quomodo etiam commissis sibi exempla bene vivendi exteriùs præbeant. Scire etenim prælati debent, quia si perversa unquam perpetrant, tot mortibus digni sunt, quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt. Unde necesse est, ut tantò se cautiùs à culpa custodiant, quantò per prava quæ faciunt, non soli moriuntur, sed aliarum animarum, quas pravis exemplis destruxerunt, rei sunt.* S. Gregor. p. 3. Pastor. admonit. 5. Et Sanctus Hieronymus, epist. 7. ad Lætam, de institutione filiæ monet: *Nihil in te & in patre suo videat, quod si fecerit, peccet. Mementotè vos parentes virginis, magis eam exemplo doceri posse, quàm voce.* 3. Ut delinquentes corrigant objurgando, & cùm oportet, moderatè puniendo, juxta illud Prov. 23. *Noli subtrahere à puero disciplinam: si enim percusserit eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, & animam ejus de inferno liberabis*; & cap. 13. *Qui parcit virgæ, odit filium suum.* Eccli. 30. *Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella . . . Non des illi potestatem in juventute, & ne despicias cogitatus illius. Curva cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus dum infans est, ne forte induret, & erit tibi dolor animæ. Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas.* Alioqui parentes sunt participes peccatorum liberorum ex cap. 3. dist. 86. ubi Joannes VIII. ait: *Facientis culpam procul dubio habet, qui quod potest corrigere, negligit emendare. Scriptum quippe est: Non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus participes judicantur.* Et ex S. Gregor. lib. 7. epistol. 6. *Qui non corrigit resecanda, committit.* Quare lib. 1. Regum cap. 3. Deus ait. *Suscitabo adversum Heli omnia quæ locutus sum super domum ejus. Prædixi enim ei quòd judicaturus essem domum ejus in æternum propter iniquitatem, eo quòd noverat indignè agere filios suos, & non corripuerit eos.*

Patri autem liberos, sicut nec domino servos occidere, mutilare, vel vulnerare non licet; quia ista pertinent ad publicam potestatem exercendi justitiam vindicativam, sive ad perfectam potestatem coercitivam, qua carent parentes & domini ut tales: cum enim præsint tantùm familiæ domesticæ, quæ est imperfecta communitas, habent solùm

solùm potestatem imperfectam, coercendi scilicet pœnis levioribus, quæ damnum irreparabile non inferunt. Sola quippe communitas perfecta, seu ejus princeps perfectam habet potestatem coercendi & puniendi malefactores, etiam morte.

Porrò educationis cura ad patrem tanquam ad familiæ caput maximè spectat, quamvis etiam mater ad eam graviter obligetur.

Hinc graviter peccant parentes, si non curent diligenter, ut liberi fidei rudimenta, & alia ad christianè vivendum necessaria maturè addiscant, pravorum consortium vitent, à vitiis abstineant, mandata Dei & Ecclesiæ servent; si consilio vel exemplo pravo ad peccatum inducant; si de eorum factis non inquirant, permittantque eos liberiùs vivere, ludo & delectationibus immodicis assuescere, iisque ad ea pecunias suppeditent; si patiantur eos vitam otiosam agere; si delinquentes non objurgent, puniantque moderatè &c. Ex 1. Timoth. 5. *Si quis suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit* (facto scilicet) *& est infideli deterior*.

3. Tenentur liberis suis electionem status liberam relinquere; peccantque graviter, si eos invitos ad matrimonium, vel religionem cogant, vel ab iis avertant. Nam liberi habent jus sibi statum vitæ liberè eligendi; eorum salus maximè pendet ab electione status, ad quem à Deo destinantur & vocantur. Quare, Conc. Trid. sess. 25. cap. 18. excommunicat eos, qui fœminam cogunt ad religionem vel professionem, aut sine justa causa impediunt ejus vel ingressum vel professionem.

Item etiamsi liberi velint matrimonium inire, non debent parentes eos cogere ad contrahendum cum tali vel tali, si repugnent, cap. *de nupt.* 31. quæst. 2. Quia, ut ibi ait Pontifex, quorum unum corpus est, unus debet esse animus. Alioqui datur occasio dissidiorum, rixarum, adulterii &c. Grave autem peccatum est alios conjicere in periculum graviter peccandi.

Nota. Ex communi sententia in defectum patris & matris ad prædicta tenentur jure naturali ascendentes ex linea paterna & materna.

Item parentes tenentur jure naturali etiam alere & christiane educare liberos illegitimos, qui & quamdiu sibi ipsis de rebus necessariis providere non possunt, cùm verè sint eorum parentes, ex cap. 5. *de eo qui duxit &c.* Non possunt tamen iis aliquid ultra necessariam sustentationem, causa mortis donare vel relinquere: nam hoc vetant leges justæ, ne scilicet legitimorum hæredum minuatur hæreditas. Quod si fecerint, filii illegitimi excessum hæredibus legitimis, etiam ante sententiam, restituere tenentur; cùm illius possidendi incapaces facti sint juxta legum authoritatem.

Quæst. II. *Ad quid obligantur liberi erga parentes?*

Resp. Secundùm omnes, debent parentibus amorem, reverentiam & obedientiam. Nam hæc tria continet & exigit præceptum naturale divinum: *Honora patrem tuum & matrem tuam*, Deut. 5. & Matth. 19. ut docet Catechismus Romanus, & omnes Doctores. Idque dictat recta ratio propter triplicem respectum parentum ad filios, scilicet causæ, præeminentiæ, & regiminis.

I. Itaque tenentur liberi parentes verè amare, & quidem magis quàm cæteros: cùm illis plùs debeant, sintque conjunctiores quàm aliis: & hunc amorem significare. Quare tenentur bonum spirituale & temporale iis velle & suppeditare in eorum necessitatibus etiam communibus. Exigitque tum pietas, ut iis subministrent necessaria ad vitam honestè secundùm suum statum sustentandam; quamvis sua culpa in hanc necessitatem inciderint, & filii sua bona ab illis non acceperint. Quovis enim modo parentes erga liberos egerint, tamen iis vitam & conservationem debent, ex Matth. 15. & cap. 1. dist. 30. Et l. 1. & 2. Cod. *de alend. liber. ac parent.* Debent quoque subvenire parentibus in omnibus aliis necessitatibus quoad honorem, famam, libertatem &c. & eorum defectus tegere ac patienter ferre. *In opere & sermone & omni patientia honora patrem tuum*. Eccli. 3. *In toto corde tuo honora patrem tuum, & gemitum matris tuæ ne obliviscaris: memento quoniam nisi per illos natus non fuisses; & retribuere illis, quomodo & illi tibi*. Eccli. 7.

Hinc graviter peccant liberi, si parentibus signa odii ostendant, maledicant; vel signa amoris nunquam aut raró dent; si durè tractent; si ipsos alloqui, aut salutare detrectent; si de ipsis erubescant, vel tanquam incognitos aut extraneos tractent; si graviter contristent, vel ad gravem iram impellant, etsi ex causa levi, quam prævident gravem molestiam iis procreaturam. *Qui affligit patrem, & fugat matrem, ignominiosus est & infelix*. Prov. 29. *Quàm malæ famæ est qui derelinquit patrem: &*

maledictus à Deo, qui exasperat matrem. Eccli. 3. *Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur.* Exod. 21. Si torvo oculo intueantur, vel asperè loquantur, perinde ac si odio haberent; si non subveniant in necessitate spirituali, vel corporali, ægros non invisant, carcere detentos liberare negligant, eorum sanitati non consulant, non curent maturè sacramentis muniri, aliis auxiliis spiritualibus juvari; si eorum testamenta ac legata non exequantur, vel exequi differant, vel non curent pro iis mortuis preces & sacrificia offerri &c. Si iis mortem exoptent, ut ab iis citiùs liberentur, vel citiùs eorum bona obtineant. Porrò quæ essent mortalia contra charitatem, si fierent erga extraneos, sunt etiam contra pietatem, & longè graviora si erga parentes; quæ circumstantia semper exprimi debet in confessione; nam tunc peccatum habet duplicem malitiam specie diversam contra charitatem & pietatem. *Toletus, Delugo, &c.*

II. Quoad reverentiam, ejus obligatio clarè exprimitur verbo *Honora*. Et Eccli. 3. *Qui timet Dominum, honorat parentes, & quasi dominis serviet his, qui se genuerunt.* Nam (ut ait S. Thomas,) parentes participant rationem principii, cùm propter generationem, tum etiam propter educationem, disciplinam, & omnia, quæ ad perfectionem vitæ pertinent. Præterea repræsentant dignitatem Dei, qui est omnium pater.

Hinc mortaliter peccant liberi. 1. Si parentes spernant, irrideant, contumeliis afficiant, de illis detrahant; eorum monita, consilia & minas contemnant, præsertim coram ipsis. *Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corvi &c.* Prov. 3. Quæ autem in his ob levitatem materiæ erga alios non essent nisi venialia, erga parentes ob circumstantiam personæ ut plurimùm sunt mortalia. Ob hanc culpam Cham filius Noe, patris maledictum incurrit, Genes. 9. Quod Deus postea confirmavit, ut posteris hujus culpæ gravitas innotesceret. 2. Si eos percutiant licèt leviter, aut iis minentur: imò si contra eos manum tollant, etsi sine animo percutiendi: in his enim censetur gravis irreverentia ac injuria erga parentes. 3. Si ad sublimem fortunam evecti, parentes ex contemptu agnoscere dedignentur. 4. Si eos in foro externo etiam vero crimine accusent, excepto crimine hæreseos, proditionis, conjurationis in Principem, quod aliter impediri non posset: in his enim ne patri quidem parcere debent propter damnum publicum, quod præ privato averti debet.

III. Liberi tenentur obedire parentibus in iis quæ spectant ad gubernationem domesticam, & ad bonos mores. In his enim subditi sunt parentibus, quorum est regere familiam, & eam bonis moribus imbuere. *Filii obedite parentibus vestris in Domino; hoc enim justum est. Honora patrem tuum, & matrem tuam; quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi.* Eph. 6. *Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in Domino*, Coloss. 3. Et Rom. 1. Qui non obediunt parentibus, dicuntur digni morte. Hinc S. Augustin. in titulum Psalm. 70. ait: *Ubi hoc jubet pater quod contra Deum non sit, sic audiendus est quomodo Deus, quia obedire patri jussit Deus.* Ratio est, quia (ut ait S. Thom. quolib. 2. art. 9.) *Ad illa se extendit debitum obedientiæ, ad quæ se extendit jus prælationis. Habet autem pater carnalis jus prælationis in filium. 1. Quidem quantùm ad domesticam conversationem, sic enim est paterfamilias in domo, sicut Rex in regno: unde sicut subditi tenentur obedire Regi in iis quæ pertinent ad gubernationem regni, ita etiam filii & alii domestici tenentur obedire patrifamilias in his, quæ pertinent ad dispensationem domus. 2. Quantùm ad morum disciplinam: unde Apost. dicit* Hebr. 12. *Patres quidem carnis nostræ habuimus eruditores: debet enim pater filio non solùm educationem, sed etiam disciplinam. In his ergo filius tenetur obedire patri carnali, & non in aliis.*

Hinc peccant mortaliter liberi, si in re gravi ad mores, vel ad domesticam curam, vel ad pacem & concordiam in familia tuendam, vel ad ejus bona, famam, honorem spectante non obtemperent; & speciatim si contra parentum prohibitionem, improborum societatem, propinas frequentent, aleæ ludum, compotationes, vel quidlibet aliud illicitum aut periculosum exerceant, si contra eorum mandatum nolint dare operam litteris aut artibus suo statui congruentibus, si iis inconsultis nubant, vel si filius contra eorum voluntatem ducat uxorem se indignam, vel nolit sine justa causa ducere quam parentes volunt, ob magnum familiæ bonum; si filia contra prohibitionem domo egrediatur, vel sola noctu viros alloquatur, &c.

Non

Non debent autem filii parentibus obedire cùm aliquid præcipiunt vel vetant contra Dei, vel Ecclesiæ præcepta, aut consilia evangelica. Nam *obedire oportet Deo magis quàm hominibus*, Act. 5. Neque quoad electionem status, nam hæc pendet à divina vocatione. Debent tamen consensum & consilium petere, non autem sequi, nisi sit consentaneum vocationi divinæ.

Porrò filius familias, si parentes ejus opera non egeant, potest à paterna domo discedere ad discendam aliquam artem honestam statui suo convenientem, vel quærendum aliquod vitæ genus honestum, petita facultate, quam pater ei denegare non potest, ex l. ult. §. *De liber. exhib.*

Nota. Eadem fere ratio est de avo, proavo, & quolibet ascendente, respectu nepotis, pronepotis, & cujuslibet descendentis, & vicissim. Nam hi omnes considerantur quasi patres & filii, ascendentes quippe sunt mediati progenitores. *Delugo*.

Sed an filius cupiens ingredi religionem, tenetur in sæculo remanere, ut parentum necessitati subveniat?

Resp. Affirm. si necessitas sit extrema vel gravis, nec alius possit aut velit iis opitulari, & possit ipse remanendo in sæculo. *Est communis sententia*. Quia subvenire parentibus graviter indigentibus est præcepti divini naturalis; ingredi autem religionem per se est tantùm consilii. At propter opus consilii non est omittendum præceptum, utpote obligatorium. Imò tum religio cessat esse opus consilii respectu filii, cùm tunc sit ei illicita. Unde Christus, Matth. 5. arguit Pharisæos, quòd suaderent ut eroganda parentibus egenis impenderentur in cultum divinum. Quod verum est, etiamsi filius voverit religionem; nam illud votum solùm est de ingressu religionis, quatenus est opus melius, nec impedit observationem præcepti divini. At ingredi religionem relictis parentibus in gravi necessitate, non est opus melius, & impedit observationem præcepti divini.

Si verò non sunt in tali necessitate, ut filiorum obsequio multùm indigeant, possunt prætermisso parentum obsequio filii religionem intrare, etiam contra præceptum parentum. Quia post annos pubertatis quilibet ingenuus libertatem habet, quantùm ad ea quæ pertinent ad dispositionem sui status, præsertim in his quæ sunt divini obsequii; & magis est obtemperandum Patri spirituum ut vivamus, quàm parentibus carnis, ut Apost. dicit ad Hebr. 2. Ità S. Thom. 2. 2. quæst. 189. art. 6.

Porrò neque parentibus licet ingredi religionem, dum liberi carent necessariis ad sustentationem, vel educationem suo statui convenientem. Nam parentes jure naturali tenentur ea liberis providere; nec licet Deum tentare, ordinaria media omittendo sub spe divini auxilii. S. Thom. loco cit. Nisi sufficienter illis provideant de rebus necessariis ad vitam & statum, & illos per alios rectè instituere.

Nota. Nemo tenetur in sæculo remanere propter fratrum, vel sororum aut aliorum propinquorum necessitatem gravem, sed non extremam. Quia nemo tantum iis debet, nec ita strictè tenetur iis subvenire, sicut parentibus; nisi tamen fratres vel sorores sint adhuc sub cura patris aut matris, nam tunc creant vel augent necessitatem ejus: quippe sub necessitate parentis includuntur omnia, quæ pertinent ad statum & munus suum, inter quæ præcipuum locum habet conveniens liberorum educatio ac cura. Atque ita ratione parentis sic obligari quis potest erga fratres suos, qui tunc consideratur ut pars ejusdem parentis. *Ita Suarez.*

Sed quid, si filius professionem jam emiserit, an tenetur egredi, ut parentibus succurrat?

Resp. Juxta multos tenetur, si parentum necessitas sit extrema, cui aliter subvenire nequeat, sive illa ante, sive post professionem evenerit. Quia in utroque casu æqualiter urget præceptum pietatis, nec minùs sunt illius parentes in uno, quàm in altero. Ut autem talis egressus sit licitus, requiritur. 1. Ut religiosus petat licentiam, nam hoc exigit debitum subjectionis & recta disciplina; & alioquin orietur perturbatio communitatis & scandalum. Sed prælatus tenetur hanc licentiam concedere: quòd si petitam deneget, dicunt posse religiosum egredi, eo quòd prælatus sit irrationabiliter invitus, & aliunde præceptum divinum naturale subveniendi parentibus urgeat. 2. Ut egressus gestet suæ religionis habitum. 3. Ut quamdiu manet in sæculo, servet quoad fieri potest regulas, & statuta religionis: nam non desinit esse religiosus. 4. Ut redeat ubi primùm eorum necessitati sufficienter providit: nam cessat causa manendi extra monasterium. At si necessitas parentum sit solùm gravis, non extrema, non tenetur, nec proindè ei licet egredi sine legitima superioris sui licentia: quia religiosus est per

per professionem traditus religioni & potestati sui prælati. Res autem uni tradita non potest sine ejus consensu alteri concedi, etiam quoad usum, citra necessitatem extremam. Ita *S. Thomas*, *S. Antoninus*, *& alii multi*.

Quæst. III. *Ad quid superiores & inferiores generatim obligantur erga se invicem?*

Resp. 1. Superiores tum ecclesiastici, tum sæculares tenentur procurare bonum subditorum, & eorum malum impedire secundùm potestatem, quam habent, & munus quod exercent erga illos, ex Eccli. 32. *Rectorem te posuerunt? Curam illorum habe*. Et, 1. Timoth. 5. *Si quis suorum curam non habet . . . est infideli deterior*. Nam omnis potestas publica ac munus est propter bonum subditorum, & superiores ratione sui officii parentum vicibus funguntur.

Resp. 2. Ut filii erga parentes, ita cum proportione subditi erga superiores quoslibet, debent amorem, reverentiam, & obedientiam, secundùm cujusque potestatem ac munus. Nam (ut docet Catech. Rom. de quarto præcepto) *Præter eos qui nos genuerunt, multi præterea sunt, quos in parentum loco colere debemus, vel potestatis vel dignitatis, vel præstantis alicujus muneris & officii nomine*. Idque constat ex Script. & Patribus: 2. Petri 2. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis . . . quia sic est voluntas Dei . . . Omnes honorate . . . Regem honorificate*. Et, Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, &c. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem*. Et Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris, & subjacete eis &c.* Eccli. 7. *Honorifica sacerdotes*.

Hinc graviter peccant inferiores, si superioribus in re gravi ad eorum munus pertinente non obediant; si eos contemnant, vel eorum defectus aliis referant, ut eos odiosos ac contemptos reddant; si illis debita ratione officii non suppeditent, ut decimas ecclesiasticis, tributa principibus, & aliis stipendia &c.

Quæst. IV. *Quænam sunt obligationes Tutoris & Curatoris?*

Nota. Tutor est is, cui commissa est cura pupilli, & bonorum ejus. Curator est, qui assignatur minori, præcipuè in curam ejus bonorum. In hoc inter se differunt, quòd tutor detur principaliter in curam personæ, & secundariò in curam bonorum impuberis: Curator verò principaliter in curam bonorum, & secundariò personæ puberis.

Resp. Tutor tenetur curam gerere pupilli, ejus personam tueri, eum bonis moribus imbuere, & christianè educare per se vel per alios, & dare operam, ut artem sibi convenientem addiscat. Item ejus bona curare, & fideliter ac diligenter administrare. Nam in hunc finem jure publico constituitur, & assignatur pupillo loco patris, ideòque ejus vices erga eum gerit. Tutor enim est is, qui pupillo datur in defensionem & curam personæ ac bonorum pupilli. Curator verò tenetur rectè ac fideliter bona minoris administrare, & insuper ejus personam tueri cùm opus fuerit, & educationi ac institutioni invigilare: nam præcipuè assignatur in curam bonorum, secundariò in curam personæ. Quare si tutor, vel curator in hoc delinquat, vel graviter sit negligens, peccat graviter & tenetur ad compensationem damni; quia peccat contra proprium officium ad aliorum commodum spectans, proindeque contra justitiam.

Hinc tenetur statim inventarium omnium bonorum pupilli & minoris efficere, l. 24. Cod. *de admin. tutor.* Omnia eorum bona, jura & actiones diligenter conservare, & curare ut ex iis reditus annui percipiantur, bona aliàs peritura vendere, ex mobilibus prædia idonea comparare, *Ex digestis & codice*. Quod si neglexerint, vel res pupilli aut minoris in suos usus converterint, tenentur rem ablatam vel amissam restituere, & compensare totum lucrum cessans ac damnum emergens. Tenentur autem de culpa lata & levi, l. 7 *Cod. de Arbit. intel.* nam justum pretium suæ administrationis exigere possunt; & sic eorum munus cedit in utilitatem suam & aliorum. Peccant etiam, si pupillo vel minori dent pecuniam ad usus malos vel inutiles, cùm ex suo officio teneantur fideliter ac utiliter eorum bona administrare.

Cæterùm pupilli & minores tenentur obedire & reverentiam exhibere tutoribus & curatoribus velut parentibus, quorum locum illi tenent.

Quæst. V. *Ad quid obligantur domini & famuli erga se invicem?*

Resp. 1. Secundùm omnes, domini tenentur, I. Gerere curam salutis famulorum & famularum, ex 1. Timoth. 5. *Si quis suorum, & maximè domesticorum, curam*

non habet, fidem negavit & est infideli deterior. Nam sunt ipsorum caput, & vices parentum erga eos gerunt; ideoque obligantur cum proportione ad ea, ad quæ parentes erga liberos tenentur. Quare graviter tenentur curare, ut famuli & ancillæ res ad salutem necessarias calleant, peccata & occasiones peccati vitent, Dei & Ecclesiæ præcepta servent, sacramenta tempore debito frequentent. Item tenentur bona exempla iis præbere, graviter delinquentes corrigere, & iis invigilare: *Attende domesticis tuis*, Eccli. 32.

II. Tenentur alimenta congrua præbere, & tempore statuto mercedem justam solvere. *Domini quod justum est & æquum servis præstate: scientes quod & vos dominum habetis in cælo*. Coloss. 4. *Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque manè*, Levit. 19. *Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt*. Eccli. 34. Nec possunt ante terminum elapsum domo dimittere sine justa causa, quia violarent contractum. Quòd si dominus sine justa causa se tenente ex parte famuli, invitum eum dimittat ante tempus condictum, tenetur ei integrum stipendium dare, perinde ac si toto illo tempore servierit, l. 38. §. *Locati*. Nam conductor pensionem solvere tenetur, quando re vel opera conducta usus non est, ob causam se tenentem ex parte sua. Si verò invito domino & sine justa causa famulus discedat, nihil ei conceditur in foro externo: at in foro conscientiæ debetur ei merces pro rata temporis quo servivit, nisi aliud ferat pactum, vel exitu suo intempestivo damnum domino intulerit; retenta mercede, aut illius parte compensandum: quia opera præstita est digna pretio, quo privari non potest in pœnam, nisi ex conventione, vel per sententiam Judicis. *Delugo, & alii*.

III. Tenentur eos non aspere ac superbè tractare, sed benignè tanquam fratres in Christo & cohæredes vitæ æternæ, quos debent sicut seipsos diligere. *Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas, scientes quia & illorum & vester dominus est in cœlis; & personarum acceptio non est apud eum*. Ephes. 6. Unde peccant si domesticos contumeliis afficiant, ut si appellent diabolos, canes &c. si immoderato labore vexent &c.

IV. Tenentur curare, ut in eorum morbis ac infirmitatibus auxilia temporalia & spiritualia non desint. Juxta multos tamen, seclusa pactione vel consuetudine, non tenentur ex justitia famulis alimenta & stipendium dare toto tempore morbi diuturni. Nam hæc debentur solùm propter operas quotidianas, & conductor nihil tenetur solvere, dum re vel opera sibi locata uti non potest, ob causam provenientem ex parte locatoris vel rei locatæ. Item non tenentur solvere impensas pro eorum curatione, nisi sint modicæ, vel nisi versentur in necessitate. Postulat tamen charitas, ut impensas saltem modicas faciant pro eorum curatione & alimentis: & hæc est praxis timoratorum. Imò charitas eos obligat ad gratis præstanda famulis pauperibus omnia, quibus indigent, si ea possint præstare.

V. Tenentur famulos expellere, qui liberos, aliosve domesticos verbis vel moribus pravis corrumpunt, si reprehensione non emendentur. *S. Carol. Instruct. Confess. & Concil. Mediolan. III.* Nam tenentur à suis causas & occasiones peccandi amovere.

Porrò cùm famulus vel ancilla justis de causis expellitur, sufficit si pro rata temporis stipendium ei persolvatur. Nam justa causa expellendi famulum rectè censetur impedimentum ex parte locatoris proveniens: ob quod conductor jam ejus opera uti non potest.

Resp. 2. Famuli & ancillæ debent suis dominis amorem, reverentiam, obedientiam & fidelitatem. Ex 1. Timoth. 6. *Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur*. Et Ephes. 6. *Servi obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo: non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes sicut domino &c.* Et ex ad Tit. 2. *Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes*. Ita tenentur dominis suis eadem præstare cum proportione, quæ filii parentibus: nam domini erga illos parentum vicibus funguntur. Et insuper tenentur ex justitia fideliter servire ac laborare, munus sibi commissum rectè obire, & res sibi creditas diligenter curare ac servare: nam ad hæc præstanda stipendio conducti sunt, & ex contractu onerosо obligantur.

Hinc mortaliter peccant, 1. Si in re magni momenti non obediant. 2. Si peccata ac defectus familiæ aliis referant: 3. Si non bene laboraverint toto tempore designato,

gnato, & obsequia debita negligenter præstent; & tenentur tum ad restituendum partem stipendii pro rata laboris omissi: nam non habent jus nisi ad stipendium labori & operæ impensæ congruens: tum ad compensandum damnum & lucrum cessans, quia fuerunt injusta illorum causa, cùm sequantur ex omissione diligentiæ ac operæ ex justitia debitæ. Idem dic de aliis operariis conductis. 4. Si de bonis dominorum disponant sine eorum consensu. 5. Si grave damnum inferri permittant, cùm impedire possint; vel videntes inferri taceant, nec moneant dominum, sive illud inferatur ab extraneis (quod certius est, & *ita ferè habet communis gentium sensus*, ait Lessius,) sive à confamulis, etiam in rebus, quarum cura sibi specialiter commissa non est; teneturque illud resarcire in defectum aliorum. Nam famuli omnes tenentur ex justitia non permittere, ut damnum hero à quoquam inferatur: nemo enim famulum vel ancillam accipit, nisi cum hoc pacto tacito, ut impediat ejus damnum, si possit. Præterea domestici aliter & magis tenentur impedire damnum heri sui, quàm extranei, qui ad id ex charitate tenentur. Domestici verò, quibus specialiter domus vel alia res commissa est, tenentur insuper magna cura eam custodire, diligenter invigilare ne quid damni in ea patiatur dominus.

VI. Si ante tempus condictum discedant sine justa causa. Nam ex contractu, ideoque ex justitia tenentur toto illo tempore servire; & sic tenentur resarcire damnum, quod dominus inde patitur, ut si majore pretio alium conduxit &c. Omnis enim injustitia damnosa parit obligationem restituendi.

Quæst. VI. *Quænam sunt obligationes magistrorum, & discipulorum?*

Resp. Inter magistros, pædagogos, & discipulos est quodam modo eadem obligatio, quæ inter parentes & liberos. Nam Magistri & pædagogi vices parentum erga discipulos gerunt in iis, quæ ad studia & bonos mores spectant.

Sed speciatim magistri & pædagogi graviter peccant. 1. Si cùm non sint idonei nec sufficienter docti ad hoc munus rectè ac utiliter obeundum, illud suscipiant, aut non dimittant, aut se ad illud idoneos non præstent. 2. Si discipulorum progressum in literis non sedulo promoveant. 3. Si non satis studeant ipsi, ut rectè officio fungantur. 4. Si ex proposito falsa ut vera doceant, vel superstitiosa aut saluti noxia. 5. Si negligant eos bonis moribus imbuere, nec delinquentes arguant, nec puniant cùm possunt. 6. Si ipsis malum exemplum præbeant. 7. Si improbos, & alios perniciosos ad scholam admittant, vel ex iis non dimittant, ne alios depravent. 8. Si doctoratus, vel licentiatus gradum indignis conferant; nam (ut docent S. Antoninus, Navarr. Sylvest. Sanchez, & alii) est mortalis culpa præsertim in Theologia, Jure canonico & civili, & Medicina, imò etiam videtur in Philosophia. Nam per hoc graviter bono publico nocent, & rempub. vel Ecclesiam publico testimonio decipiunt in re gravi: unde fit ut indignis conferantur officia sæcularia, vel beneficia Ecclesiastica, cum damno multorum.

Porrò Concil. Later. V. sess. 9. præcipit, ut humaniorum litterarum magistri discipulos, rebus fidei, & præceptis Dei ac Ecclesiæ instruant.

Discipuli peccant, 1. Si magistris & pædagogis non exhibeant honorem ac reverentiam. 2. Si non obediant in rebus ad studia & bonos mores pertinentibus. 3. Si malorum consortium sibi vetitum non vitent. *Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus stultorum similis efficietur.* Prov. 14. 4. Si libros prohibitos legant. 5. Si à schola absint sine justa causa. Si tempore studiis destinato lusui vacent vel otio. Et quidem mortaliter peccant, si studia notabiliter negligant, tum quia agunt in re gravi contra obedientiam parentibus ac præceptoribus debitam: tum quia se reddunt ineptos ad munus suo statui conveniens in posterum ritè obeundum: tum quia vita otiosa est fons & origo multorum peccatorum, præsertim adolescentibus. Quare non sunt absolvendi, nisi negligentiam suam emendare curaverint.

CAPUT V.

De Obligationibus personarum Judicialium vel Forensium.

In his generatim requiruntur Scientia, Diligentia, Veritas, Fidelitas, & justitia.

NOta. Qui officium aliquod ad aliorum commodum spectans suscipit, tenetur ex justitia. 1. Ad curandum, ut sua negligentia nemini damnum sequatur. 2. Ad procuranda commoda ejus, cui per officium servit, saltem quantùm commodè potest; & ad

& ad diligenter obeunda ea, quæ ad tale munus ſpectant, & neceſſaria ſunt ad finem, ad quem inſtitutum eſt. Nam hæc tacitè promittit, & ad ea ſe obligat, hoc ipſo quòd tale munus aſſumit; & ideo ſtipendium ei datur. Hinc ſi munus ſuum negligat, tenetur damna inde ſecuta reſarcire, & ſtipendium acceptum reſtituere pro negligentia.

§. I.

De Judice.

Quæſt. I. *AD quid tenetur Judex, ut rectè judicet?*

Reſp. 1. Judex (idem dic de Advocato, Medico &c.) tenetur ex juſtitia habere ſcientiam ſufficientem ad munus ſuum rectè obeundum. Nam tenetur ex juſtitia rectè judicare: *Diligite juſtitiam, qui judicatis terram*, Sap. 1. *Juſtifica puſillum & magnum ſimiliter*. Eccli. 5. Ergo tenetur etiam ad ea, quæ ad rectum judicium requiruntur, qualis eſt ſcientia legum, conſuetudinum &c. Debet etiam habere conſtantiam ac virtutem ad hoc munus neceſſariam: alioquin ſe exponit periculo injuſtè judicandi. *Noli quærere fieri judex; niſi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne fortè extimeſcas faciem potentis, & ponas ſcandalum in æquitate tua.* Eccli. 7.

Hinc 1. petens aut ſuſcipiens officium Judicis ſine ſufficienti ſcientia & idoneitate, peccat mortaliter: nam voluntariè exponit ſe periculo malè judicandi cum damno aliorum. 2. Judex debita ſcientia carens abſolvi non debet, niſi ſe officio abdicet, vel niſi brevi tempore ſcientiam ſufficientem acquirere poſſit & conetur. Nam nulli licet officium, cujus munia obire nequit, ſuſcipere vel retinere, præſertim cum damno vel periculo proximi. 3. Si Judex ex imperitia malè judicet, quamvis putet ſe rectè judicare, tenetur compenſare totum damnum inde litigantibus obveniens, ſive in ſubſtantia litis, ſive in ſupervacaneis impenſis. Nam eſt cauſa injuſta talis damni, quod eſt ei voluntarium ſaltem indirectè, nempe in ignorantia culpabili, ex c. ult. *de injur.* ibi: *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, aut hæc imperitia tua, ſive negligentia evenerunt, jure ſuper his ſatisfacere te oportet: nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo injuriam veriſimiliter poſſe contingere vel jacturam.*

Reſp. 2. Ex communi ſententia, ut Judex rectè judicet, præter ſcientiam debet, 1. Habere juriſdictionem & authoritatem in perſonas judicandas, & in cauſam: alioqui injuriam facit tum partibus, cauſæ illarum ſe ingerendo; tum legitimo judici, ejus poteſtatem & officium uſurpando: quæ uſurpatio judicii ex communi æſtimatione hominum eſt injuria gravis ex genere ſuo, cùm per illam violentur & jus privatorum & authoritas publica. Imò ejus ſententia eſt irrita, cùm careat poteſtate ad judicandum neceſſaria, cap. 4. *de judic.* & cap. 4. *de pœnit.*

Porrò quatuor modis poteſt quis habere poteſtatem judicandi aliquem. 1. Ratione poteſtatis ordinariæ vel delegatæ. 2. Ex conſenſu partium; ut cùm partes ex compromiſſo ſe alicui ſubjiciunt, ut judici, vel ut arbitro. 3. Ratione delicti in ſuo territorio patrati. 4. Ratione rei, de qua contra poſſeſſorem cauſa movetur, ex cap. ult. *de foro compet.*

II. Tenetur judex habere certitudinem ſaltem moralem in cognitione cauſæ: alioqui imprudenter judicaret; & teneretur ad reſtitutionem, ſi ex negligentia cognoſendi malè judicaret, ex cap. ult. *de injur.* cit.

III. Tenetur judicare ſecundùm leges, tum quoad modum procedendi, ordinem & formam judicii, tum quoad ſententiam ferendam & exequendam, ex cap. 1. *de conſtit.* & ex S. Ambroſ. in Pſalm. 118. ſerm. 20. *Bonus judex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed juxta leges & jura pronuntiat, ſcitis juris obtemperat, non indulget propriæ voluntati: ſicut audit, ita judicat: & ſicut ſe habet negotii natura, decernit. Obſequitur legibus, non adverſatur: examinat cauſæ merita, non mutat.* Et ex inſtit. *de officio judic.* ibi: *Ne aliter judicet quàm quod legibus, aut conſtitutionibus, aut moribus proditum eſt.* Nam ad hoc conſtitutus eſt à republica vel principe. Quare non poteſt quemquam condemnare inauditum & ſine teſtibus. *Clement.* 2. *de ſentent. & re judic.* nec uti poteſt ſcientia injuſtè & contra juris ordinem parta: alioquin injuriam continuaret & augeret. Item nec poteſt ſecundùm omnes, condemnare eum, quem privata ſcientia ſcit eſſe nocentem, ſi juridicè non ſit probatus reus. Quia non habet poteſtatem judicandi niſi ut perſona publica, ergo non poteſt judicare, niſi ſecundùm ſcientiam publicam, quæ habetur per teſtes, legitimaque inſtrumenta & acta.

IV. *In*

IV. *In summa æquitatem ante oculos habere debet judex* l. 4. §. de eo quod certo loco. *In omnibus quidem, maximè tamen in jure, æquitas spectanda*, l. 90. de reg. jur. *Decerne quod justum, & judica inopem pauperem*, Prov. 31. Ut autem justitiam in omnibus constanter servet, memoria semper teneat illud, Sap. 6. *Discite judices finium terræ .... quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo, interrogabit opera vestra & cogitationes scrutabitur: quoniam cùm essetis ministri regni illius, non rectè judicastis, nec custodistis legem justitiæ, neque secundùm voluntatem Dei ambulastis. Horrendè & citò apparebit vobis: quoniam judicium durissimum his, qui præsunt, fiet: exiguo enim conceditur misericordia; potentes autem potenter tormenta patientur*.

V. Quando jus non est clarum, tenetur ferre sententiam secundùm opinionem certò probabiliorem in quæstione tum juris, tum facti. Nam officium judicis est judicare secundùm merita causæ, & sententiam, quæ, inspectis allegationibus, & probationibus, æquitati & juri conformior est: alioqui esset locus acceptioni personarum, contra Scripturam multis locis, ut, Deut. 1. *Quod justum est judicate; sive civis sit ille, sive peregrinus. Nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis ut magnum: nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est*. Et contra reg. 12. jur. in 6. *In Judiciis non est acceptio personarum habenda*. Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propositionem. *Probabiliter judico, Judicem posse judicare juxta opinionem minùs probabilem*. Quare judex non potest ferre sententiam secundùm judicium aliorum, si post diligentem & sinceram veritatis inquisitionem certus sit de majore probabilitate suæ opinionis: nam tunc certus est de obligatione secundùm illam judicandi. *Nec in judicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut à vero devies*. Exod. 23.

Quòd si opiniones sint æque probabiles, & nullus ex litigantibus rem possideat, debet rem inter partes ex æquo dividere, vel ejus pretium, si dividi nequeat. Nam judex non est dominus rei, sed tenetur suum cuique jus tribuere secundùm merita causæ: ergo uterque cùm æquale jus habeat, debet res æqualiter ei distribui; aliàs esset acceptio personarum. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius pro alio*.

Idem dic de quæstione facti, Judex enim tenetur causam adjudicare parti pro se habenti testimonia, vel instrumenta, aliave argumenta probabiliora, cùm jus probabilius reddant, l. 21. §. *de testib.* Quòd si hæ probationes facti sint æquales, æquale jus fundant; ideò æqualiter res est inter eos dividenda, si nemo eam possideat; alioquí possessori adjudicanda, cùm in dubio & pari causa melior sit conditio possidentis, ex reg. 65. jur. in 6. In causis verò criminalibus si utrimque appareat æqualis probabilitas, debet reo favere, eum absolvendo, ex regul. 11. jur. in 6. Alioqui se exponeret periculo damnandi innocentem.

VI. Tenetur lites celeriter expedire cap. 2. de sentent. & re judic. ibi: *Jurgantium controversias celeri sententia terminare, & æquitati convenit & rigori*. Nam partes habent jus, ut non sine justa causa differatur judicium. Quare tenetur partis læsæ damna & impensas, quæ ex iniqua dilatione sequuntur, compensare.

VII. Debet habere rectam intentionem, scilicet justitiæ, ita ut nihil agat ex odio, invidia, aliove pravo fine: nam actio licèt ex objecto bona participat malitiam finis.

Ex dictis collige, judicem, qui in cognoscenda, vel decidenda causa negligens, aut iniquus fuit, peccare mortaliter contra justitiam, & teneri ad resarcienda parti læsæ omnia damna, cùm fuerit eorum causa injusta.

Quæst. II. *An Judex potest capite condemnare eum, quem certò novit innocentem, si per testes legitimè probetur reus?*

Resp. 1. In tali casu, ex communi sententia, judex tenetur omnes vias inire, quibus possit eum liberare, ut impediendo accusationem, extrahendo judicium, remittendo causam ad superiorem, & apud eum assumendo officium testis &c. Quòd si his mediis non possit eum liberare, secundùm multos non ei licet talem morte damnare, sed debet jurare se certò cognoscere ejus innocentiam, & potiùs officium dimittere, & quælibet pati. Quia directè innocentem occideret, & quidem ut causa principalis mandando ut occidatur, quod est intrinsecè malum, & contra illud, Exod. 23. *Insontem & justum non occides, quia aversor impium*. Enim verò intrinsecè malum est adimere alicui vitam sine authoritate: sed judex nullam habet authoritatem in vitam innocentis, cùm hæc solius Dei dominio subjecta sit: nec respublica potest verum

innocentem directè occidere, sicut potest directè bonis temporalibus spoliare, ob justam causam ad bonum commune pertinentem, quia habet dominium altum in bona subditorum, non autem in eorum vitam.

Equidem tenetur judex judicare secundùm allegata testimonia; & judicare ut persona publica, quæ sequi debet scientiam publicam, si nempe judicet. At in casu proposito non potest judicare, condemnando, quia innocentem occidere per se malum est; neque absolvendo, quia juridicè probatur reus.

Idem dic de mutilatione: quia respublica non potest hanc pœnam innocenti inferre, non enim habet dominium vitæ & corporis suorum subditorum. Quare nec minister justitiæ potest executioni mandare sententiam mortis vel mutilationis, quam certò scit esse iniquam; sicut enim per se malum est jubere occidi innocentem, ita & hæc jussa exequi.

Resp. 2. In causis civilibus, & in iis, in quibus agitur solùm de pœnis pecuniariis, ex communi sententia, judex potest judicare secundùm allegata & probata. Quia respublica habet dominium altum bonorum privatorum, vi cujus potest de illis disponere, quando bonum publicum id requirit, ut in hoc casu; ne cum populi scandalo forma, seu ordo judiciorum publicorum evertatur ac impediatur, cujus quidem observatio necessaria est ad pacem & quietem reipub. Nam iniqui judices possunt impunè contra allegata & probata, prætextu scientiæ privatæ, jus recusare iis, quibus vellent. Deindè nemo civium meritò potest ægrè ferre aut queri sibi injuriam esse factam à judice per talem sententiam; cùm videat se ab illo juvari non posse, neque par esse ut judex potiùs officium deferat, quàm sententiam ferat. Denique innocens potest hæc bona postea recuperare. Tenetur tamen judex in hoc casu prius omni industria curare, ut falsitas detegatur, vel ut processus impediatur, imò remittere causam ad superiorem, si fieri possit sine detrimento boni communis.

Quæst. III. *An peccat & tenetur ad restitutionem Judex, qui reum condemnat ex cognitione injustè extorta?*

Resp. Affirm. *Ita Covarruv. Sot. Gomez, Lessius, Sanchez, Delugo, & alii.* Quia injuriam, quam fecit, notitiam injustè extorquendo, continuat hac utendo, & dat injustè causam damni, quod ex illa sequitur: Præterea confessio injustè extorta est injusta; & sic nullum dat jus; nec ex ea procedi potest, cùm injustum sit medio injusto uti.

Confessio autem criminis injustè extorquetur, 1. Si Judex reum interroget: nulla præcedente infamia, vel semiprobatione, aut sine indiciis competentibus. 2. Si tormentis vel eorum metu elicuit confessionem sine indiciis sufficientibus ad torquendum. Nec refert quòd confessio fuerit postridie ratificata, quia cùm fuerit irrita, nulla est ratificatio ex ea orta. 3. Si persona non poterat torqueri ob ætatem, vel infirmitatem, vel privilegium ac dignitatem. 4. Si dolo, v. gr. promissione impunitatis inductus est reus ad confitendum, nam tunc ei facta est injuria.

Quæst. IV. *An licet Judici munera à partibus accipere?*

Resp. 1. Non licet Judici quidquam accipere pro ferenda sententia sive justa, sive injusta. Non pro justa: quia ex justitia eam debet; & sic venderet quod suum non est, sed quod alteri debitum est; & acciperet contra jus quod alter habet, ut jus suum obtineat sine suo sumptu. Ideoque sic accepta restituere tenetur, cùm nullum habet titulum retinendi, non enim hæc liberaliter & omnino voluntariè donantur, sed ad vexationem injustam redimendam. Neque pro injusta, ut patet; nam (ut ait S. August. epistol. 54.) *Cum judicia & testimonia, quæ nec justa & vera vendenda sunt, iniqua & falsa venduntur, multò sceleratiùs utique pecunia sumitur, quia sceleratè etiam quamvis à volentibus datur.* Et sic accepta restituere tenetur, quia accipiendo injustè agit contra officium, & Clerus Gallican. ann. 1700. oppositum damnavit. Spectato autem solo jure naturali, & ante omnem sententiam restitutio fieri debet ei qui dedit, juxta illud S. Augustin. epist. cit. *Recipe quod mihi, dum tibi malè adessem, dedisti.*

Resp. 2. Neque licet Judici munera liberalia, & spontè ac sine ullo onere oblata à partibus accipere: quia id prohibetur jure communi humano laicis, lib. 18. §. *de offic. Præsid.* & l. 6. §. *de offic. Procons.* & *Authent. Ut Judices sine quoquo suffragio.* Ecclesiasticis verò, cap. 10. *de vit. & honest.* & cap. 11. *de rescript. in 6.* Immo, ut docet Delugo, etiam jure naturali, si munus sit magni momenti, tum ob scandalum, tum ob periculum morale pervertendi justitiam, quod quisque vitare tenetur: nam moraliter loquendo fieri non potest, ut ob donum

donum illud non propendeat in favorem donantis; idque judicari debet à communiter contingentibus. Hinc illud Deuter. 16. *Non accipies personam, nec munera, quia munera excæcant oculos sapientium, & mutant verba justorum. Justè quod justum est, persequeris.* Et, Eccli. 20. *Dona excæcant oculos Judicum.* Adde quòd dans, sæpè non det omnino sponte ac liberaliter, sed quia timet ne Judex alioqui plùs faveat parti adversæ, aut moras trahat, sicque dat pro actu ex justitia debito. Cùm autem dissentiant Doctores circa obligationem restituendi ante omnem sententiam munera sponte ac liberaliter, nec ad vexationem injustam redimendam donata; confessor debet semper judicem obligare ad talem restitutionem: tum quia fortè ad eam jam tenetur ex conscientia; tum quia tali poena dignus est, & per eam avocandus est à relapsu.

Nota. Sunt qui excipiunt leviora munuscula, in quibus corruptionis periculum abest, quæ ex urbanitate offeruntur, nec nisi quasi inurbanè recusarentur. Quia cessat ratio prohibitionis; & l. 18. §. *de offic. Præsid.* & cap. 11. *de rescript. in 6.* Judex delegatus potest recipere *esculentum, vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis consumi possit diebus.* Sed multi docent Judices sæculares nihil omnino posse à partibus recipere, eo quòd leges digest. correctæ sint per jus authenticorum, quo prohibetur Judicibus universaliter munera accipere, Auth. *Ut Judices sine quoquo suffragio.*

Quæst. V. *Quid Judici servandum circa Inquisitionem?*

Nota. Triplex est Inquisitio. Prima Generalis, quando in genere quæritur, an leges serventur. Secunda Specialis, cùm de certa persona & certo crimine inquiritur. Tertia Mixta, cùm inquiritur generatim de persona, & specialiter de crimine, vel econtra.

Resp. 1. Judex & Magistratus nulla data occasione ex suo officio potest ac debet facere Inquisitionem generalem, ex cap. 1. *de offic. Judic.* Quia ex officio tenetur prospicere bono communi, occasionem criminum tollendo, crimina puniendo in aliorum exemplum, & aliunde nemini fit injuria.

Resp. 2. Quando crimen est publicum, sed author ignoratur, Judex debet quærere in genere quis patravit: nam id exigit bonum publicum: alioqui scelesti homines spe impunitatis invalescerent, & crimina multiplicarentur.

Resp. 3. Non licet Judici contra aliquem facere inquisitionem specialem tendentem ad punitionem, nisi præcesserit infamia, vel semiprobatio, vel aliquid quod justam det causam, ex cap. 21. & 23. *de Accusat.* & est communis sententia. Nam per illam inquisitionem quis suspectus & infamis redderetur.

Quæst. VI. *Quænam requiruntur ad subjiciendum torturæ reum?*

Resp. 1. Ex communi sententia, illæ torturæ sunt injustæ, quas sustinere est reo moraliter loquendo impossibile, spectatis viribus & complexione. Unde non potest Judex ex confessione sic extorta procedere. Peccat etiam graviter, si non priùs alias omnes mitiores detegendæ veritatis vias tentet, quàm torturæ subjiciat; cùm hoc sit postremum medium in defectum aliorum, damnosum & valde periculosum.

Resp. 2. Ad torquendum reum, qui jure non prohibetur torqueri, ex communi requiruntur probationes vel indicia de commisso gravi crimine, digno poena mortis, tali medio & cruciatui congruentia; ita ut sola confessio rei ad plenam probationem deesse videatur. Nam tortura instituta est ad subsidium probationis, cùm argumenta & indicia sunt valdè magna, necdum tamen sufficientia, ut sic plena probatio eliciatur.

Porrò prohibentur torqueri, nisi in criminibus exceptis, viri illustres, vel in magna dignitate constituti, Doctores, milites, senes, impuberes, prægnantes, & nondum confirmatæ à partu.

Resp. 3. Semel tortus, si nihil est confessus, non potest iterum torqueri, nisi nova crimini indicia superveniant, quia per torturam priora elisit. Si verò crimen in tortura fassus, extra eam revocet coram judice, repetitur tortura, quia per talem revocationem indicia non sunt elisa, & alioqui tortura semper esset inutilis. Si verò tertiò tortus ac confessus, tertiò retractet, absolvendus est: quia præsumendum est vi tormentorum coactam fuisse confessionem falsam. Excipiunt aliqui, nisi indicia sint gravissima, quæ violentam præsumptionem pariant, crimen maliciosè à reo negari.

Quæst. VII. *An sententia Judicis obligat in conscientia?*

Resp. 1. Sententia justa semper per se obligat in conscientia. *Est communis sententia.* Quia est præceptum legitimum superioris, & usus potestatis legitimæ, cui qui

resistunt, Dei ordinationi resistunt, & sic ipsi sibi damnationem acquirunt.

Resp. 2. Secundùm communem, sententia certò injusta per se non obligat. 1. Si constet niti falsa præsumptione, ut falsis probationibus, quamvis lata sit secundùm allegata & probata. Quia nulla est, cùm nitatur falso fundamento, ideoque nullo: neque enim judex habet potestatem disponendi de juribus & bonis aliorum, sed solùm reddendi unicuique jus suum, & declarandi quid cuique debitum sit. Nec bonum exigit, ut privati amittant reipsa jus suum per sententiam injustam. Præterea cùm sententia sit actus justitiæ, cujus est suum cuique tribuere ad æqualitatem; non valet, nec obligat si veritati justitiæ non conformetur: 2. Si sit injusta ex omissione debiti ordinis juris quoad essentialia, & formæ judicialis: quia judex non habet potestatem ferendi sententiam, nisi servato juris ordine. *Injustum judicium non est judicium*, ait S. Thomas 2. 2. quæst. 70. art. 4. ad 2. Hinc qui per iniquam sententiam, quam sciebat esse iniquam, accepit bona alterius, tenetur ea restituere, nec unquam præscribere potest. Quia sunt aliena, & possessor malæ fidei nunquam præscribit: imo tenetur impensas & damna compensare. Qui verò bona fide aliquid accepit per sententiam injustam, quam putabat justam, si ante tempus præscriptioni requisitum, cognoscat fuisse injustam, restituere tenetur accepta, non tamen impensas, nec fructus bona fide consumptos, saltem si iis non sit factus ditior. Quòd si ea possedit bona fide toto tempore ad præscribendum sufficienti, non tenetur restituere, quia legitimè præscripsit.

Sententia tamen injusta servanda est, quantùm requiritur ad vitandum scandalum, perturbationem, & incommoda graviora. Nec licet per vim se defendere contra judicem, & ejus ministros, cùm servatus est juris ordo: quia judex habet jus exequendi sententiam, quam servato juris ordine tulit. Imò nec id licet in praxi, si non servatus sit, quando inde perturbatio vel scandalum secuturum est, ut plerumque fit.

Quæst. VIII. *Ad quid tenetur Judex circa pœnæ impositionem?*

Resp. Ex communi sententia, si lex pœnam imponit, tenetur judex facta sufficienti probatione crimen declarare, & pœnæ per legem impositæ executionem procurare: si verò lex minetur tantùm pœnam, tenetur judex eam imponere, & executioni incumbere. Nam judex est minister & executor justitiæ à principe vel republica constitutus, ad curandum ut serventur leges, & puniantur crimina; unde ex officio ei incumbit custodia & executio legum, & punitio criminum. Quare non potest remittere pœnam lege statutam, nisi in casibus jure expressis aut consuetudine receptis: nam inferior non potest dispensare in lege superioris. Præterea est contra bonum commune, quòd delicta maneant impunita, aut non satis punita; nam est moralis occasio ut multiplicentur. Imò ipsi supremo principi non licet condonare cirimina nisi aliquando ex justa causa, alioqui occasionem præberet patrandi crimina, & iis cooperaretur, cùm maxima peccandi illecebra sit impunitas, sicque magnum reipublicæ damnum inferret. Judex verò ne quidem potest minuere pœnam, etiamsi actor consentiat, nisi quando delinquentis ætas, infirmitas, vel modus delinquendi gravitatem criminis minuens, aut justa aliqua ratio id postulet; vel id ad bonum commune pertinere, dictat epichia. Item non ei licet, saltem ordinariè augere pœnam lege statutam, alioqui injuriam inferret reo, à quo majorem pœnam exigeret, quam ex lege deberet: nam lex pœnam statuens, eo ipso judicis potestatem restrinxit, ne graviorem imponeret. Aliquando tamen potest augere pœnam propter extraordinarias circumstantias, quæ crimen multùm aggravent, ut si crudelissimo genere mortis patratum fuisset homicidium, &c. Quia lex statuens pœnam, loquitur de delictis ordinariis, seu ordinario modo patratis, nec excludit judicis providentiam, quantùm ad bonum commune, & aliorum exemplum necessaria est.

§. II.

De Accusatione.

NOta. Accusator & denuntiator inter se differunt. Nam accusare est deferre crimen judici ad vindictam ob bonum commune, cum obligatione crimen probandi: denuntiare verò est deferre crimen præcipuè ad emendationem rei, vel ob bonum commune, sine obligatione illud probandi.

Quæst. I. *An & quis tenetur accusare vel denuntiare?*

Resp. Est communis sententia, qui ad hoc deputati sunt, vel stipendium accipiunt à

reg.

rep. ut fiscalis, & custodes ac vigiles tenentur ex justitia deferre crimen, ac proinde ad damna ex omissione delationis secuta. Item custodes agrorum, nemorum &c. saltem quantùm necesse est ad vitandum damnum domini, vel illatum resarciendum: nam ad id tenentur ex officio; & contractus, seu quasi contractus intercedit inter eos & remp. seu communitatem, ut ad id teneantur. Alii verò privati accusare seu potiùs denuntiare tenentur, etiam citra superioris præceptum, quando crimen est noxium reip. & adhuc pendet in futurum, vel continuandum putatur, ut hæresis, proditio, falsæ monetæ fabricatio, crimen læsæ majestatis, veneficium, publicum latrocinium &c. Nam quisque tenetur, etiam cum proprio damno, malum communitatis avertere quantùm potest: pars enim tenetur etiam cum proprio detrimento prospicere incolumitati totius. Item cùm id necessarium est ad avertendum grave damnum innocentis: nam charitas obligat ad impediendum grave malum innocentis, dum sine nostro gravi incommodo possumus, quamvis inde malum impendeat reo, quia innocens præferri debet voluntariè nocenti. *Libera eum qui injuriam patitur de manu superbi*. Eccli. 4. Nec tunc præmitti debet secreta monitio, nisi certò constet per eam malum impeditum iri. Nam in re tanti momenti eligi debet id, quod tutius est bono publico vel innocenti: facile enim posset talis privatim monitus simulare pœnitentiam, & occultè exequi quod statuerat; & quisque jure naturali obligatur ad defendendum innocentem ab injuria hominis nocentis, etiam cum aliquo damno nocentis, qui sibi illud imputare debet, cùm aliter ejus injuria impediri nequit.

Qui crimen probare nequeunt, non debent accusare: quia *ad hoc nullus tenetur quod non potest debito modo perficere*, ait S. Thom. quæst. 18. art. 1. Sed tunc debet admonere eos, qui malum impendens avertere possunt; & si hæc monitio sufficiat ad impediendum damnum, non nominata persona, à qua illud imminet, non licet eam nominare. Quia neminem licet sine necessitate lædere in fama aut aliis bonis, præsertim privata authoritate.

Sed si delictum sit occultum, & probari possit, sed ex eo non impendeat damnum, & speretur proximus emendandus privatis monitis, & ad debitam satisfactionem inducendus; an privato licet eum accusare, non præmissa monitione secreta?

Resp. Juxta multos non licet: quia tunc sine justa causa infamaretur proximus, & hoc saltem repugnat charitati. Sed S. Thom. in 4. dist. 19. art. 3. quæst. 1. ad 4. postquam horum sententiam retulit, addit: *Vel dicendum secundùm alios, quòd in accusatione non agitur ad emendationem peccantis, sed ad bonum commune, scilicet justitiam conservandam per punitionem delinquentis. Et ideò accusatio in judicio bona conscientia potest fieri, etiamsi monitio non præcedat. Nec est contra præceptum Domini, quod intelligitur, quando agitur de emendatione peccantis.*

Quæst. II. *An accusator aliquando tenetur desistere ab accusatione?*

Resp. Tenetur quando deprehendit accusatum esse innocentem; vel cùm crimen incipit esse dubium, & tale remanet post diligentem veritatis inquisitionem; vel cùm videt se probare non posse: tunc enim injuriam inferret, si pergeret in accusatione; nam quisque jus habet ne accusetur crimine falso, aut dubio, aut etiam vero, quod probari nequit, nam frustra accusaretur, & sic sine causa ei inferretur infamia.

§. III.

De Testibus.

Suppono ad legitimam & plenam in judicio probationem regulariter requiri & sufficere duos testes, ut constat ex omnium sententia & praxi, & ex Matth. 17. *In ore duorum vel trium testium stat omne verbum.*

Dico, *regulariter*; nam aliquando unus sufficit ut ad impediendum matrimonium c. 25. *de sponsalib.* Idem ad leviores pœnas: unde ex testimonio publici custodis mulctari solent furantes ligna in sylva communi, & in religionibus leves pœnitentiæ imponi solent ex unius testimonio: quia in iis ita expedit facere ad bonum commune. *Ita Delugo.* Aliquando verò duo testes non sufficiunt, ut in testamentis &c. Testes autem debent sensu externo percepisse id, de quo testantur, & de eodem facto cum iisdem circumstantiis deponere, & esse omni exceptione majores, hoc est, contra quos nihil jure opponi possit, cur non sint ad testificandum admittendi.

Sunt autem aliqui, qui jure rejiciuntur, nimirum, 1. Servus, 2. Mulier jure cano-

nico in criminalibus, sed in jure civili in omni causa admittitur. 3. Minor 20. annis in criminalibus, in civilibus autem impubes. 4. Inimicus. 5. Consanguinei, & domestici actoris, exceptis quibusdam casibus apud Lessium. 6. Infames. 7. Perjuri. 8. Socii criminis. 9. Persona vilis & inops, de qua suspicio est facilè posse corrumpi, secùs si honesta sit. 10. Delirus & semifatuus. Ex quibus tamen ii, qui solo jure positivo sunt ad testificandum inhabiles, possunt admitti in criminibus exceptis, ut hæresi, crimine læsæ majestatis, falsæ monetæ, maleficio, furto famoso &c. item quando delictum est commissum eo tempore, & in eo loco, ubi copia testium haberi nequit, ut in campo, Sylva, cubiculo, nocturno tempore.

Quæst. I. *An & quando quis tenetur testificari?*

Resp. 1. Ex communi sententia, est obligatio sub mortali. 1. Cùm hoc necessarium est ad avertendum grave malum impendens spirituale vel temporale publicum vel privatum innocentis, quamvis id non requiratur à judice. Nam tunc tenemur denuntiare, ut dixi, & charitas graviter obligat ad proximum ab injusto damno liberandum, & ad damnum injustum proximi impediendum. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 70. art. 1. addens: *Si ejus testimonium non requiratur, tenetur facere quod in se est, ut veritatem denuntiet alicui, qui ad hoc possit prodesse. Dicitur enim in Ps.* 81. *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate; &* Proverb. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem.... Super his verò quæ pertinent ad condemnationem alicujus, non tenetur aliquis ferre testimonium, nisi cùm à superiore compellitur secundùm ordinem juris. Quia si circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc spetiale damnum nascitur, vel si immineat periculum accusatori, non est curandum: quia ipse in hoc periculum sponte se ingessit. Alia autem ratio est de reo, cui periculum imminet, eo nolente.* Si tamen accusator ex obligatione accusarit, v. gr. quia crimen reipublicæ vel religioni directè perniciosum erat, quale est hæresis, conspiratio contra principem: tunc debet ejus damnum vera testificatione averti.

2. Posito præcepto superioris, vel judicis, exceptis casibus mox dicendis. Nam omne præceptum justum obligat in conscientia, & bonum commune id exigit; alioquin enim crimina sæpiùs impunita manent, & justitia non posset administrari, cùm gravi reipublicæ detrimento.

Porrò secundùm multos testis legitimè interrogatur, ideoque tenetur testificari, quoties præcessit vel accusatio, vel denuntiatio, vel querela ab alio porrecta; nec ad hoc requiritur (licèt à fortiori sufficiat) infamia delinquentis, aut semiprobatio, aut indicia, sicut requiritur ut reus ipse legitimè interrogetur. Quia bonum commune postulat ut judex habeat tunc jus interrogandi; nam alioqui nunquam posset puniri crimen certum, cujus author est occultus, & sic plurima crimina forent impunita, quod est contra bonum publicum. Plus autem requiritur, ut quis teneatur testari contra seipsum, quàm contra alium extraneum; potestque facilè haberi semiprobatio absque confessione rei, quæ vix ac ne vix quidem habetur absque testimonio testis.

Resp. 2. Etiam posito præcepto & monitorio, non tenetur ex communi sententia testari, nec deferre. 1. Qui rem nôrunt ex confessione sacramentali. 2. Qui rem accepit sub secreto naturali, consilii vel auxilii petendi causa, ut Advocatus, Theologus, Medicus, Obstetrix, Chirurgus &c. Nam tunc est obligatio naturalis servandi secreti: alioqui peccatores à consilio petendo averterentur; unde desperatio & multa mala sequi possent; nec tunc est intentio judicis ut reveles, cùm bonum publicum & conservatio societatis civilis exigat secretum servari. Excipe nisi testificatio necessaria sit ad avertendum imminens grave damnum communitatis, vel privati innocentis; tunc enim teneris aperire secretum etiam juratum, quod tunc non obligat, cùm sit de re illicita. Nam quisque tenetur, saltem ex charitate, impedire grave damnum publicum, vel privatum innocentis, qui reo præferendus est. *Ita com. cum S. Thom.* Alii autem qui delictum viderunt, vel ab aliis audierunt, & postea jurant non revelaturos, tenentur obedire præcepto, etiamsi non agatur de damno aliorum avertendo; nam qui secluso juramento vel promissione tenetur revelare, adhuc tenetur non obstante juramento, quod tunc non obligat, cùm sit de re illicita & contra jus superioris. 3. Qui rem accepit à viris non fide dignis, quia hæc testificatio nullam in judicio faceret fidem. 4. Si scias alterum non peccasse mortaliter: nam mens judicis est inquirere de delicto graviter culpabili. 5. Si ex tua testificatione tibi vel tuis immineat

mineat grave damnum, nisi bonum publicum eam exigat, vel nisi privatum damnum alienum impediendum tuo longè prævaleat, ita ut secundùm regulas prudentiæ & charitatis tenearis illud subire. Nam leges humanæ ordinariè non obligant cum gravi nocumento seu damno. *6.* Pater, filius, maritus, uxor, fratres, sorores, consanguinei vel affines delinquentis usque ad secundum gradum juxta aliquos, & juxta plures usque ad quartum, ex cap. *Si testes* 4. *quæst.* 3. referente legem Jul. 4. §. *de testib.* tum quia bonum commune requirit, ut conservetur pax, & vitentur odia ac dissensiones in familiis: tum quia ordinariè id fieri nequit sine gravi damno revelantis ob conjunctionem. Excipe semper crimina læsæ majestatis, hæresis, veneficii, aliave, quæ communitati grave damnum afferrent, nisi revelarentur.

An autem famuli ac domestici eximantur à testimonio ferendo contra dominum, controvertitur. Sed in hoc standum est praxi fori contentiosi, in quo si illorum exceptio non admittatur, testari tenentur.

7. Quando per mandatum intenditur solum emendatio rei, vel satisfactio partis læsæ, qui novit crimen, non debet illud aperire ante præmissam monitionem, nisi constet non profuturam. Nam præceptum correptionis fraternæ tunc urget; & cùm sit juris naturalis ac divini, ejus obligationem tollere nequit præceptum humanum. Quòd si reus monitus resipuit, & satisfecit, non licet eum denuntiare. Quia diffamaretur proximus sine justa causa; nec superior censetur velle tunc revelationem, cùm jam ejus intentioni satisfactum sit. Si verò judex intendat punitionem, secundùm multos tenetur subditus reum patefacere etiam post ejus emendationem, quia bonum commune id exigit; alioqui enim crimina sæpe manerent impunita, & sic in perniciem reipublicæ multiplicarentur.

8. Monitorium non obligat ad revelationem ipsum authorem criminis, nec cooperatores; possunt tamen per censuras compelli ad satisfaciendum parti læsæ.

9. Si crimen per illatam injuriam, v. gr. litteras aperiendo, cognovisti: quia hæc injuria conventioni de secreto servando æquivalet, nullum jus ex injuria oritur tibi.

Nota. Qui intra tempus in monitorio præscriptum non revelavit, cùm debuisset; peccavit mortaliter, & excommunicationem latam contrahit, teneturque quàm primum commodè poterit, revelare, si hoc adhuc prodesse potest. *Est communis.* Quia non cessat obligatio cessante termino, quando terminus non ad finiendum obligationem, sed ad eam sollicitandam apponitur, quando hìc fit. Et talis adhuc manet in peccato inobedientiæ, & potest obedire præcepto: ergo tenetur.

Quæst. II. *Quandonam testis peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem?*

Resp. In his casibus. 1. Si affirmet ut verum id, quod non certò novit. 2. Si dum testari tenetur, occultet se ne interrogetur. 3. Si judici legitimè interroganti non obediat. 4. Si veritatem occultet, cap. 1. *de crim. fals.* 5. Si pro dicenda veritate pretium accipiat; non tamen pro labore itineris, impensis, vel lucro cessante. 6. Si falsum testetur, quod est grave scelus ex Proverb. 6. *Sex sunt quæ odit Dominus . . . testem fallacem*, & cap. 21. *Testis mendax peribit.* Præter perjurium peccat contra justitiam, & tenetur resarcire omnia damna inde secuta; imò & revocare testimonium cum pari suo damno, & periculo etiam vitæ, si accusatus de ea periclitetur, & retractatio putetur profutura. Quia per injuriam est causa efficax periculi & damni alterius; & in damno æquali melior est conditio innocentis, ejusque potiùs habenda ratio. Hinc etiam qui alium induxit ad falsum testimonium, tenetur ex justitia eum monere, ut illud revocet: quod si noluerit, tenetur qui induxit, rem totam aperire judici, etiam cum periculo vitæ, si innocens illud subeat, & spes sit retractationem profuturam; quia est causa injusta talis periculi & damni.

Porrò testis, qui bona fide testificatus est falsum, tenetur ex justitia suum testimonium retractare, si ex eo sequatur damnum alteri. *Ita Molina, Lessius, Delugo, & alii.* Quia quisque tenetur ad procurandum ne ex sua actione sequatur aliis damnum injustum.

Peccant similiter contra justitiam, & tenentur de damno, qui falsa instrumenta conficiunt, aut vera adulterant, & iis ad pervertendum judicium utuntur. Item qui aliquam scripturam, vel syngrapham, aut apocham adulterat, peccat mortaliter etiamsi ista fiant ad manifestam injuriam propulsandam, & suum jus certum recipiendum; quia ista faciens decipit rempublicam in re gravi, ac nocet publicæ fidei: unde id graviter legibus vetitum est. Hoc tamen casu non tenetur ad restitutionem, cùm habeat jus cer-

certum ad rem hac via acceptam. Idem dic de eo, qui scripturam publicam amisit, si pro sua indemnitate aliam similem efficiat: nam ejusmodi scripturarum falsificatio est valde perniciosa reipublicæ, cujus maximè interest, ne falsificentur scripturæ, vel sigilla publica: alioqui magna ex parte periret fides actuum publicorum, si hoc licitum esset. Quare lex id vetans, cùm justa sit & in materia gravi graviter obligat.

Quæst. III. *An tenetur ad restitutionem, qui à judice etiam in generali citatus se occultat, vel testimonium fraude declinat, vel veritatem reticet?*

Resp. Communior sententia asserit. Quia respublica imponit onus ac officium ferendi testimonium post citationem; & sic qui aliquid scit, tenetur ex officio sibi imposito tanquam publica quædam persona veritatem testari: sicut qui à republica invitus constitueretur judex, teneretur ex justitia judicare. Præterea lex ac justum præceptum Judicis tribuit actori ac reo jus ad testimonium alterius, sicut sententia justa tribuit ad bona alterius. Alioquin quilibet sæpe frustra jus haberet implorandi authoritatem judicis. Quare si testis veritatem taceat, injuriam facit, & sic tenetur resarcire damnum inde parti læsæ secutum.

Item qui subtrahit, supprimit, lacerat, vel tradere renuit instrumenta alteri profutura ad suum jus obtinendum, tenetur damnum restituere, cap. *Si quis* 12. quæst. 2. etiamsi sit in favorem adversarii, ex cap. 4. *de test. cogend.* ubi Alexander III. ait: *Quod nemo debet adversario instrumenta subtrahere: & quod tam ille, qui subripit instrumenta, quàm qui adversario parem advocationis copiam subtrahit, iniquam ostendit à se litem foveri, & experiri debet in se judicis authoritatem elusam.*

Quòd si fugias, vel te occultes antequam citeris ad testificandum, juxta multos peccas etiam contra justitiam; & teneris ad restitutionem. Sed hoc negant alii, eo quòd jus, quod oritur parti ex tuo testimonio, procedat ex solo præcepto, & præceptum non obliget antequam impositum sit. Peccas tamen, saltem contra charitatem; nam hæc obligat ad impediendum grave damnum injustum proximi, cùm potest impediri, saltem sine gravi nostro damno.

§. IV.

De Reo.

Quæst. I. AN *Reus tenetur fateri veritatem?*

Resp. 1. Si reus non interrogetur legitimè seu juridicè, non tenetur fateri suum crimen; sed potest judicem eludere, absque tamen mendacio. Quia judex non habet jus interrogandi reum, nisi cùm procedit juridicè. Ut autem interrogetur juridicè seu secundùm ordinem juris, requiritur ut præcesserit vel infamia, vel indicia competentia, vel semiplena probatio, seu assertio unius testis omni exceptione majoris, ex cap. 21. & 24. *de accusat.* Quamvis juxta multos ad interrogandos testes ab accusatore productos sufficiat accusatio. Quare judex debet reo aperire statum causæ, probationes, indicia, testes, ut sciat se juridicè interrogari; & ut si quid contra habeat, possit opponere.

Resp. 2. Reus à legitimo judice juridicè interrogatus, tenetur sub mortali apertè veritatem & crimen suum fateri, etiamsi morte plectendus sit, alioqui eam vitaturus. Ita S. Thom. 2. quæst. 69. art. 1. Covarruv. Cajetan. Navarr. Sot. Toletus, Azor, Lessius, Sanchez, Layman, Turrian. estque communis sententia, teste Delugo, contra alios docentes non teneri, si aliàs sit spes evadendi; secùs si absit.

Prob. Quia judex in hoc casu habet jus interrogandi, & exigendi veritatem ob bonum publicum: ergo reo inest obligatio eam fatendi, facitque contra jus judicis, authoritatem & justitiam publicam si eam occultet. Nam jus in judice ad interrogandum reum, exigendamque ab eo veritatem, & obligatio in reo ad illam clarè detegendam, sunt duo correlativa, quorum unum sine alio esse nequit. Et verò si reus non teneretur veritatem fateri, non posset justè torturis adigi ad eam confitendam, cùm iniquum sit torturis compellere aliquem ad id, ad quod non tenetur. Præterea quisque sub mortali tenetur superiori legitimè præcipienti obedire in re gravi, at judex est superior, & legitimè præcipit, dum secundùm juris ordinem interrogat reum. Unde Catech. Rom. de octavo præcepto ait. *De reis autem & sontibus vult eos Deus verum confiteri, cùm ex judicii formula interrogantur.* Jam verò præceptum humanum justum, cui

cui per se conjunctum est periculum mortis, obligat cum tali periculo; alioquin nunquam per se se obligaret. Item præceptum humanum obligat cum periculo vitæ, dum fit ob bonum commune grave & necessarium. Bonum autem commune exigit, ut crimina puniantur, & ut reus juridice interrogatus verum fateatur; alioquin sæpe judicia eluderentur cum magno reip. damno, & multa crimina impunita manerent, unde facile pullularent. Et discrimen est inter reum & testem: quòd hic fit innocens, non ille.

Neque dicas judicem habere jus præcipiendi reo ad mortem condemnato, ne fugiat è carcere, & tamen reo licet fugere. Nam si judex habet jus reo hoc præcipiendi, & revera præcipiat, tunc non licet reo fugere; quia præceptum justum ac legitimum violare per se illicitum est, ideòque nequidem mortis vitandæ causa licitum esse potest. Sed hoc præceptum non est necessarium bono communi, sicuti est præceptum clare confitendi veritatem, quia facilè hæc fuga alteri impediri potest.

Neque etiam obstat, quòd testes à judice interrogati veritatem revelare non tenentur, si inde sibi aut suis grave detrimentum timeant. Nam tunc jus judicis in tali casu non se extendit erga testes, sicut erga reum, nisi hoc necessarium fit ad impediendum grave damnum communitatis: testes enim utpote innocentes, jus habent vitam, bona sua & consanguineorum conservandi; non autem reus ob crimen à se patratum & semiplenè jam probatum.

Denique reus non potest evadere nisi mentiendo: omne autem mendacium in judicio justo circa crimen, est mortale, cùm sit in re gravi & contra justitiam. *Ille qui mentitur in judicio se excusando, facit & contra dilectionem Dei, cujus est judicium; & contra dilectionem proximi, tum ex parte judicis, cui debitum negat; tum ex parte accusatoris, qui punitur, si in probatione deficiat.* Unde & *in Psalm.* 140. dicitur: *ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis*, ait S. Thom. quæst. 59. art. 1. ad 3. Adde quòd à reo exigatur juramentum de dicenda veritate. Quare non potest absolvi reus, nisi veritatem aperuerit saltem ante sententiam: nam quamdiu judicium durat, censetur eadem interrogatio judicis durare, ideòque eadem fatendæ veritatis obligatio, & negatione illa injusta causam injustam tuetur. Ita communiter Doctores, teste Sanchez contradicente.

Imò juxta Cordub. Navarr. Cabassut. & alios, etiam post sententiam mortis tenetur. Sed hoc alii negant; nisi necessarium sit ad avertendum grave malum publicum aut privatum, eò quòd, sententia lata, judicium sit finitum; & finito judicio finiatur rei obligatio ad respondendum: nam cessat finis interrogationis, qui est rei damnatio vel absolutio. Item, lata sententia, cessat prorsus interrogatio judicis; imò ipse jam non potest interrogare, quippe qui functus est officio suo, ex cap. 10. *de fide instrum.* & ex l. 55. §. *de re judic.* ibi: *Judex postquam semel dixit sententiam, judex esse desinit.* Neque hæc confessio rei necessaria est ad securitatem conscientiæ judicum: nam si judicarunt secundùm allegata & probata, securi sunt absque tali confessione: si secùs, ea nihil ipsis prodest ad solatium. Nec inde sequitur infamia judici aut aliis, cùm omnibus notum sit solitos esse reos crimina negare. Reus tamen post damnationem teneretur crimen fateri, si ejus confessionem exigeret bonum commune vel scandali amotio, vel si esset periculum ne quis postea innocens eodem crimine accusaretur & damnaretur: nam charitas exigit, ut proximi damnum grave impediamus cùm possumus sine nostro gravi damno.

Porrò consentiunt Doctores, reum, si absolvatur, non teneri apud judicem confiteri crimen suum, sed ei sufficit confessio sacramentalis cum debita pœnitentia, quia jam est extra judicis potestatem.

Resp. 3. Reus interrogatus tenetur etiam complices seu socios sui criminis patefacere, si contra eos stent indicia sufficientia, vel unius testimonium, aut infamia, vel si ejus crimen ex se sine sociis fieri nequeat, & bonum commune exigat ut detegantur: nam tunc legitimè interrogatur de illis. Secùs, si ista omnia desint, quia tunc non interrogatur legitimè, ex l. *ultim. Codic. de accusat.* & cap. 1. *de confessis*, nisi crimen exceptum sit, & in publicam perniciem tendens, ut hæresis, crimen læsæ majestatis, proditio, publicum latrocinium, veneficium, falsatio monetæ, vel committendum sit in privatæ personæ perniciem. Tunc enim tenetur complices patefacere, saltem quos non scit esse emendatos, alioquin non absolvendus: quia hoc saltem charitas exigit. Item tenetur complices detegere, dum legitima consuetudo obtinuit,

ut etiam in privatis criminibus occultis, quæ detegi reipublicæ interest, reus de complicibus interrogetur.

Resp. 4. Reus, qui ad vitanda tormenta falsum crimen sibi imponit, ob quod sit morte plectendus, peccat mortaliter. Quia est directè & positivè causa moralis injusta suæ mortis, cùm falsa sui infamatione directè moveat judicem ad injustam sui occisionem; estque tam sui homicida, quàm qui alteri falso testimonio mortem infert, est illius homicida. Cùm autem homo non sit dominus suæ vitæ ac membrorum, ei nunquam licet dare injustè causam destructionis ejus. Quare non potest absolvi nisi dicta revocet, etiam cum periculo quævis tormenta patiendi.

Quæst. II. *Quandonam licet reo appellare?*

Resp. Licet si prudenter judicet sententiam esse iniquam, vel quia est innocens, vel quia si sit nocens, damnatus est ad pœnam justo graviorem, nec est servatus ordo juris; nam cuique licet justum præsidium contra injuriam sibi quærere, cap. 53. *de appellat.* At ei non licet, si putet contrarium: *cùm appellationis remedium non sit ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiæ institutum*, cap. 6. *de appellation.* Concil. Later. Alioqui faceret injuriam tum judici, cui calumniam imponit, & cujus officium impedit, tum adversario suo, cujus justitiam quantùm potest perturbat ac impedit. *Iniqua est omnis appellatio, ad quam justitiæ inopia non coegit*; ait S. Bernard. l. 3. *de consid.* cap. 2. unde injustè appellans tenetur omni jure ad impensas litis, & alia damna adversario inde secuta.

Quæst. III. *Quid licitum est reo circa pœnam & fugam?*

Resp. Reus justè damnatus ad mortem, quam vitare fugiendo nequit, ex communi sententia tenetur ad locum destinatum proficisci, collum parare, manus apponere, & facere ea, quæ à ministro justitiæ commodè fieri nequeunt. Quia hæ actiones sunt necessariæ saltem moraliter ad executionem pœnæ justæ, cùm sine illis non possit saltem convenienter & commodè pœna justa executioni mandari. Unde censentur justè præcipi à judice per sententiam mortis, ut convenienter exerceatur justitia; & aliunde sunt de se indifferentes, nec ex natura sua connexæ sunt cum morte. Non licet tamen reo exequi pœnam mortis aut mutilationis, v. g. venenum haurire, pectus gladio transfigere, suspendio se præfocare, se projicere è scala; quia seipsum directè occideret, quod nemini licet, sicuti nec se mutilare; & ista crudelitatem in seipsum sapiunt, ac repugnant juri naturali.

Resp. 2. Reo etsi verè nocenti licet ante & post sententiam fugere ad vitandam mortem, aut mutilationem, nisi se obligaverit ad permanendum. Ita communiter cum S. Thoma, quæst. 69. art. 4. ad 2. quia non conjicitur in carcerem, ut ibi teneatur sponte remanere; nam esset nimis grave ac durum tale præceptum, ob summam hominum ad sui conservationem à natura insitam inclinationem; nec hoc est necessarium ad bonum commune, nam potest facile aliter detineri.

Hinc regulariter licet reo fugere ad vitandam mortem, etiamsi custos carceris grave damnum inde passurus sit; nisi juramento, aut voto, aut speciali promissione se obligaverit ad permanendum, cùm tunc utatur jure suo. Item licet fugere ne capiatur, vel etiam à ministro apprehendente se excutere; non tamen vim inferre custodi vel ministris, percutiendo, vulnerando &c.

Resp. 3. Multi, imò teste Delugo, Doctores communiter censent, reo licere vitandæ mortis causa carcerem effringere. Quia cùm fuga sit ei licita, licitum est etiam medium ad id necessarium: neque in hoc resistit formaliter judici, sed fugit periculum. Neque vim infert potestati publicæ, quia hæc non est in vinculis & lapidibus, sed in judice & ministris.

Negant autem eum tunc violare jus reip. sed præcisè utitur jure suo. Dicuntque leges id sub capitali pœna vetantes, l. 1. §. *de effract.* esse merè pœnales, & se habere velut vincula, quæ reum pœnarum metu contineant. Unde non est punitio propriè dicta, sed modus coercendi & retinendi reum ne fugiat. Delugo verò ait eas leges quoad mortis pœnam esse injustas.

An autem aliis liceat suppeditare reo instrumenta ad effringendum carcerem, negant Toletus, Navarrus, Sot. Valent. & alii; qui tamen fatentur reo licere effringere carcerem, quia ista suppeditare est contra bonum publicum exigens, ut custodia publica sit firma ac tuta. Affirmant Cajetan. Salon. & alii, quia si licet consulere reo fugam utpote ei licitam, quidni & præbere media ad hunc finem necessaria?

Item

Item licet reo ostendere viam & modum, quo possit elabi. Ergo &c.

Consentiunt omnes id non licere officialibus & ministris justitiæ; quia agerent contra officium suum, quo tenentur diligenter reos custodire & judici subservire. Negant etiam omnes, teste Delugo, licere aliis reum juvare effringendo exterius carceres seu portas, effodiendo parietes, vel alia similia faciendo, quia custodiam publicam violarent; & aliàs nihil posset esse satis firmum ac tutum ad custodiam reorum, quod cederet in maximum reip. detrimentum. Si enim non licet effringere portas, vel parietes domus privatæ, minùs licebit domus publicæ, per quod publica potestas offenderetur. Et quamvis id liceret reo ipsi, propter naturale jus conservandi vitam, non tamen hoc licebit aliis, quibus id non est necessarium ad sui conservationem.

Resp. 4. Reo ad mortem justè damnato non licet resistere, nec se defendere contra judicem vel executores sententiæ. Quia resisteret potestati à Deo ordinatæ ad vindictam malorum; ideòque sibi damnationem acquireret, ad *Rom.* 13. Deinde judex ac ministri habent jus puniendi reum & exequendi sententiam, & sic iis resistendo fieret injuria; nec potest esse bellum ex utraque parte justum, seclusa ignorantia invincibili. Ita S. Thom. quæst. 69. art. 4. addens innocenti injustè seu contra ordinem juris damnato licere resistere, sicut licet resistere latronibus, nisi propter scandalum vitandum, cùm ex hoc aliqua gravis perturbatio timeretur.

Innocens verò damnatus per sententiam justam in foro exteriori, utpote latam secundùm allegata & probata, licèt carentem veritate, tenetur pœnam patienter tolerare, si non potest eam vitare sine resistentia publica & scandalo: nam semper talis resistentia est illicita, quando sententia justa est secundùm allegata & probata: tunc enim judex utitur legitimè potestate legitima, cui non licet resistere; & habet jus exequendi sententiam. Ita Sot. Malder. Covarr. Vasquez, Sanchez, Lessius dicens esse fere communem sententiam. Quòd si damnatus posset sine violenta resistentia & scandalo pœnam effugere, tunc non tenetur ad illam sustinendam, cùm sit verè innocens.

Resp. 5. Reo ad mortem damnato licet non fugere ex amore justitiæ. Imò mortem commerito licet se judici ultrò sistere, & occasionem justitiæ exercendæ offerre: Nam sicut alteri licet suadere judici, ut publica authoritate reo justam mortem decernat; ita & reo idem licet ad satisfaciendum Deo & justitiæ publicæ.

Resp. 6. Ex communi sententia, damnatus ad exilium, vel ad pœnam carceris saltem non valdè molesti, tenetur eò se conferre, & manere in exilio vel in carcere. Ita S. Thom. Sanchez, Suarez asserens esse communem sententiam. Et proinde non licet aliis suppeditare ei instrumenta ad effringendum carcerem. Item damnatus ad mulctam pecuniariam, tenetur eam solvere, etiam antequàm exigatur, si judex expresè jubeat, ut sine alia monitione reus eam solvat. Quia hæ pœnæ non habent injustitiam, nec crudelitatem ex hoc præcisè quòd à reo executioni mandentur. Reus autem tenetur per seipsum exequi pœnam justam non nimis acerbam, ad quam à judice damnatus est, præsertim cùm talis pœna, ut est carceris, exilii, & mulctæ non egeat executione alterius; nam quisque tenetur parere justæ sententiæ, & obedire superiori justa & moraliter possibilia præcipienti.

Porrò si reus ante solutam pecuniam moriatur, tenetur hæres eam solvere: nam succedit in eodem onere bonis affixo. Cùm autem Jura dicunt pœnam non transire ad hæredem, loquuntur vel de pœna corporali, vel de pœna, quæ nondum fuit debita vivente reo.

Non pauci censent, damnato ad triremes licere fugere, nisi data fuerit fides præsertim jurata remanendi. Quia non tam damnatur, ut ibi maneat, quàm ut detineatur; & quia nimis esset grave reum obligari in conscientia ad sponte manendum, quando fugere potest; cùm in triremibus manere sit res durissima, quod extendunt ad perpetuum carcerem valdè molestum. Nisi sit religiosus: nam is ex communi sententia tenetur manere, quia ex voto obedientiæ tenetur parere prælato in hac pœna justa ipsi præcepta.

§. V.

De Obligationibus Advocati.

Dico secundùm communem sententiam: Advocatus tenetur ex justitia. 1. Habere competentem scientiam, qua valeat sufficienter justitiam & merita causarum secundùm jura cognoscere & proponere; cùm pro idoneo Advocato se exponat, & ut

talis

talis ſtipendia accipiat; alioquin ſe committit periculo graviter nocendi aliis.

2. Suo clienti præſtare diligentiam debitam pro qualitate cauſæ, & fidelitatem, eique indicare cauſæ æquitatem, vel injuſtitiam, probabilitatem obtinendi, & periculum eam perdendi. Nam hæc omnia pertinent ad ejus officium; & ſtipendio conductus eſt, ut utiliter, juſtè & diligenter negotium gerat.

3. Abſtinere ſe à fraudibus, falſis probationibus, conviciis, & aliis injuriis contra partem adverſam: nam ei faceret injuriam.

4. Non accipere ultra pretium juſtum, ſcilicet taxatum: vel ſi non ſit, illud cenſetur juſtum, quod habetur tale judicio prudentum, ſpectata qualitate negotii, peritia Advocati, & labore, quem impendit, ac conſuetudine approbata; nam exceſſus ſupra juſtum pretium eſt injuſtus. Nec ei licet paciſci cum cliente de aliquota parte, ſi vincat, nempe ut pro pretio det, v. gr. tertiam vel quartam partem illius, quod ex victoria conſequetur: nam hoc prohibetur l. 53. §. *de Pact.* ne Advocatus, quia ſua res agitur, conetur per fas & nefas victoriam obtinere, & ne fraudibus occaſio detur.

5. Non licet Advocato tueri cauſam, quam ſcit eſſe injuſtam, vel nihil ferè habere probabilitatis, ita ut ſemper apud judices rejiciatur. Nam injuſtum eſt, injuſtitiam tueri, & alios ad eam inducere. Tamen ex cauſis civilibus æque probabilibus, juxta multos, ei licet alterutram tueri, modò cliens de periculo perdendæ litis moneatur. Quia utraque pars habet jus proferendi ſuas rationes in judicio per ſe vel per alium, & Advocatus ſolùm ſui clientis jura proponit, non judicat. Sed limito, modò cliens ſit poſſeſſor, vel ipſe Advocatus judicet clientis cauſam eſſe probabiliorem, aut ſaltem talem viſum iri judicibus. Nam non poteſt agere cauſam contra poſſeſſorem, quam judicat eſſe dubiam, & talem communiter haberi, ac judicibus viſum iri; quia non ei licet cauſam ſuſcipere, niſi quam talem eſse judicat, ut eam poſſit probare judici, & perſuadere ut pro illa ſententiam ferat, hoc enim eſt Advocati officium. At tunc non poteſt talem judicare cauſam, quam cenſet eſse dubiam; idque certius ac clarius eſt, ſi cauſa ſit contra poſseſsorem, cùm ipſe ſciat in dubio & pari cauſa meliorem eſse conditionem poſseſſoris, ideoque injuſte eum vexatum iri.

A fortiori in cauſa criminali dubia non licet tueri partes actoris. Quia hic in tali caſu graviter peccat contra reum: ergo etiam Advocatus, cùm conſtet in dubio reum debere abſolvi, ideòque cauſam actoris eſſe injuſtam.

Item non licet ſuſcipere cauſam civilem, quam certò judicat eſse minùs probabilem, & talem viſum iri judici. Nam defenderet cauſam, quam magis judicat eſse injuſtam, quàm juſtam: & induceret judicem ad judicandum cauſam habenti jus minùs probabile, ideòque ad injuſtè judicandum, conareturque impedire ne ſententia feratur in favorem ejus, cujus jus cenſet eſse potius ac melius, quippe proinde vincere debet, quod iniquum eſt. Quare Advocatus antequam cauſam ſuſcipiat, tenetur ejus æquitatem & probabilitatem perpendere, eamque clienti indicare.

Hinc Advocatus peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem, 1. Si cùm non ſit ſatis peritus ac idoneus, Advocati officium ſuſcipiat. 2. Si defendat cauſam, quam ſcit eſse injuſtam; & tunc tenetur compenſare omnia damna inde ſecuta, ſive parti adverſæ, ſive clienti, quem non monuit de injuſtitia cauſæ ab eo ignorata, nam illorum eſt cauſa injuſta, auxilium & conſilium præſtando pro injuſtitia. 3. Si quamlibet cauſam ſine diſcrimine & conſideratione ejus juſtitiæ ſuſcipiat, ſolùm attendens ad formalitatem juris, nihil expendens cauſæ meritum. 4. Si in progreſsu cauſæ iniquitatem deprehendens, non moneat clientem ut deſiſtat, nec ipſe eam deſerat, licet priùs juſtam putaverit: nam aliàs ſcienter injuſtitiam tueretur. *Non debet tamen eam prodere, ut ſcilicet aliam partem juvet, vel ſecreta ſuæ cauſæ alteri parti revelet*, ait S. Thom. quæſt. 71. art. 3. 5. Si ob ejus imperitiam, vel negligentiam, vel malitiam cliens cauſa cadat, aut indebitas impenſas faciat, vel aliud damnum patiatur, ex cap. ult. *de injur.* Nam horum damnorum eſt cauſa injuſta, ſive committendo, ſive omittendo contra munus ſui officii, ad quod præſtandum ſe tacitè obligavit. 6. Si periculum litis amittendæ non indicet clienti, qui eo cognito non fuiſset ligaturus. 7. Si cauſæ expeditionem cum damno clientis differat, & poſtponat. 8. Si fundamenta, vel ſecreta cauſæ detegat adverſario. 9. Si in defendenda cauſa utatur aliqua falſitate, proferendo ſcripturas falſas, teſtes falſos, addu-

adducendo leges falsas, vel abrogatas, aut doctrinam reprobatam, vel leges veras in falsos sensus scienter detorquendo &c. 10. Si falsa crimina parti adversæ imponat, vel vera sed occulta ad causam non pertinentia referat, vel utatur conviciis. 11. Si accipiat pretium justo majus. 12. Si injustam transactionem suadeat. 13. Si plures causas accipit quàm rectè expedire possit. 14. Si injustis dilationibus & cavillationibus partem adversam vexet, vel impediat ne jus suum prosequatur. 15. Si scripta sua nimiùm extendat, & vanis ac inutilibus rationibus refertiat, ut majus lucrum acquirat.

Nota. Advocatus tenetur sub mortali in extrema, vel gravi necessitate pauperum, gratis eis patrocinari, sicut etiam Medicus, Chirurgus, & alii operm suam gratis præstare tenentur. Nam quisque tenetur ex charitate proximo graviter egenti impendere subsidium necessarium, cùm potest saltem sine gravi suo damno: alioquin non amat proximum sicut seipsum. *Erue eos qui deducuntur ad mortem; & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses. Si dixeris, vires non suppetunt: qui inspector est cordis, ipse intelligit, & servatorem animæ tuæ nihil fallit reddetque homini juxta opera sua.* Proverb. 24.

§. VI.

De obligationibus Referentis, Secretarii, Notarii, Procuratoris, & Apparitoris.

Dico. Ii omnes generatim tenentur fideliter ac justè exequi suum officium; & proinde scire omnia, quæ ad illud spectant, debitamque diligentiam adhibere. Quòd si quid faciant vel omittant contra proprium officium, peccant contra justitiam; ideòque tenentur resarcire damna inde aliis orta. Quæ enim sunt debita ex officio ad aliorum commodum spectante, debentur ex justitia, cùm debeantur ex contractu implicito in assumptione officii: nam suscipiens officium, hoc ipso se obligat ad id omne, ad quod institutum est. Nec excusantur ob ignorantiam, cap. *ult. de injur.* quia tenentur ex justitia sufficientem scientiam ac peritiam habere, aut officium non assumere cum periculo damni aliorum, & *imperitia culpæ adnumeratur*, l. 184. §. *de regul. jur.*

Item peccant, & tenentur ad restitutionem, si stipendium majus eo, quod lege vel consuetudine taxatum est, accipiant. Quia tunc accipiunt pretium operæ justo majus; cùm pretium taxatum sit unicè justum, & consistat in indivisibili, ut patet in emptione; nec excessus spontè donatur, sed dans vult tantùm solvere justum pretium. Quòd si stipendium non fuerit taxatum, illud solùm erit justum, quod secundùm communem prudentum æstimationem est æquale operæ ac obsequio præstito: nam si sit inæqualitas inter pretium & operam, jam est injustitia. Speciatim verò

1. Referens peccat, si defectu studii, aut diligentiæ sufficientis malè referat, aut aliquid substantiale omittat, si conetur unius jus magis, quàm alterius exponere &c.

2. Secretarius peccat, si juramentum violet, si processus aut sententiam diligenter non custodiat, vel partibus sine mandato judicis ostendat; si testimonia non fideliter transcribat &c.

3. Tabellio seu Notarius peccat, & tenetur de damno, si ignoret quæ ad suum officium pertinent; si instrumenta non rectè conficiat; si juramentum vel secretum violet; si in testimoniis testium, vel dictis ac factis partium aliquid addat, vel detrahat: si sincerè omnia prout se habent non scribat; si ministro transcriptori cum erroris periculo aliquid committat; si acta & instrumenta negligenter custodiat, cum periculo damni partium; si differat instrumentorum expeditionem, ut pecuniam extorqueat; si testamentum hominis rationis usu destituti scribat; si testes falsos admittat; si solemnitates necessarias in contractibus ex ignorantia, negligentia, vel malitia prætermittat; si conficiat instrumentum falsum, usurarium vel injustum. Si amisso instrumento antiquo publico, vel testamento, aliud simile confingat; si testimonium aliquod necessarium cum alterius damno non exhibeat; si parti petenti instrumenta sua vel alia, sine quibus recuperare nequit id quod sibi debetur, occultet, vel transumptum neget &c. nam in his omnibus peccat contra officium & justitiam, & causam damni dat.

4. Procurator peccat, si litem injustam suadeat, procuret, vel suscipiat; si suadeat reo vel parti, ut veritatem neget; si partes ad compositionem iniquam adducat; si falsos testes inducat: si differat ac protrahat

trahant causam, vel petat dilationes supervacaneas, aut non petat necessarias: si falsa vel incerta ut certa proferat; si causam primò acceptatam, primò non procuret; si nomine partis juret sine particulari ejus informatione cum periculo pejerandi: si sua imperitia, vel negligentia, aliave culpa causa sit cur lis perdatur &c. Vide dicta de Advocato.

5. Apparitor peccat, si non servet jusjurandum; si accepto mandato capiendi aliquem, vel ejus bona, ipse monuerit, ut sibi caveat; si plura negotia expediens in eodem loco, vel eodem die, tantumdem pro singulis exigat, quantùm pro diversis itineribus, vel pro diversorum dierum expeditionibus acciperet; si lustrans domos asperiùs agat, ut aliquod munus extorqueat, si vim injustam aut aliam injuriam inferat; si falsum in actis suis enuntiet: si tempore præscripto acta juridica sibi commissa non faciat &c.

CAPUT VI.

De obligationibus Ducum & Militum.

DIco 1. Belli Duces graviter contra Justitiam peccant, ideoque ad restitutionem tenentur, 1. Si vi, vel fraude, dolove milites conscripserint, 2. Si suos milites invitos aliis Ducibus vendant vel commutent. 3. Si curam eorum, tum quoad corpus, tum quoad animam non gerant. 4. Si abeundi potestatem promissam denegent. 5. Si militibus stipendia debita subtrahant, vel minuant, aut potum vel cibum corruptum aut periculosum præbeant. 6. Si militum furta, rapinas, concussiones, stupra, & alia crimina, quantùm possunt non impediant, nec puniant. 7. Si pagos aliquos majori quàm par sit militum copia gravent, vel si aliquos ob pecuniam acceptam à militum hospitio eximant, qui idcirco apud alios incolas mittantur. 8. Si quid accipiant ad impediendas vexationes militum: nam ex officio & justitia jam tenentur eas impedire. 9. Si temerè prælium ineant, vel sine causa justa vitam militum exponant. 10. Si fortiter non pugnent. 11. Si non habeant completum numerum militum, pro quo stipendia accipiunt. Nec licet eis, ad compensandum stipendium priùs sibi debitum, postea in lustratione militum ficta nomina conscribere; tum quia compensatio licitè fieri non potest fraude & falsitate: tum quia hoc fieret cum gravi damno seu periculo reipubl. seu Principis, qui putans se habere tot milites, non plures conscribit vel mittit ad castra, unde hostes non vincuntur, aut etiam vincunt. 12. Si fidem hostibus datam frangant, ut dolose interpretentur.

Dico, 2. Milites omnes tenentur sub mortali ex justitia, 1. Duci seu præfecto militiæ parere, fortiter pugnare, stationem servare, arcem sibi commissam diligenter custodire, & defendere etiam cum vitæ periculo. Nam ad hæc omnia præstanda conducti sunt, & stipendia accipiunt. 2. Sine Ducis sui licentia à castris & exercitu non discedere; nam sub hac etiam obligatione conducti sunt, & aliàs non posset haberi sufficiens numerus ad pugnam paratus. 3. Non discedere à militia ante tempus condictum, nam pacta servari debent. 4. Suis stipendiis contenti esse, & neminem concutere, ex Luc. 3. Nihil auferre vel extorquere à non hostibus, & ab iis apud quos diversantur, nec quidquam exigere præter id quod à principe constitutum est: alioquin injuriam faciunt, & tenentur ad restitutionem, cùm nullum jus ad ista habeant. Nec excusantur eo quòd stipendia integrè non solvantur; nam hæc solutio sicut debitum, spectat ad solum principem vel Duces; Milites enim alendi sunt ex ærario Principis; nec unus locus præ cæteris gravandus est. 5. Sine jussu Ducis, aut saltem post ejus prohibitionem damna hostibus non inferre, cap. *Miles* 23. quæst. 5. nam ad hoc requiritur authoritas publica, cujus Milites sunt tantùm executores. Nihil auferre vel exigere à subditis reipubl. hostilis, qui Principi vel Duci aliquid solvunt pro redimenda omni exactione & damnificatione: nam hac solutione jus acquirunt ad immunitatem ab omni damno & exactione. 7. Semper meminerint se obligari legibus divinis & humanis, & semper teneri abstinere ab omni crudelitate, luxuria, ebrietate, blasphemia, impietate, perjurio, duello, injuria, sacrilegio &c.

Quæst. *An qui dubitant de justitia belli possunt aut debent militare?*

Resp. Subditi, qui de belli justitia dubitant, Principi jubenti parere debent, ac militare. Nam in dubio quisque tenetur obedire superiori suo, cùm hic sit in possessione potestatis præcipiendi; idque exigat debita subordinatio. *Vir justus si fortè sub rege homine etiam sacrilego militet, rectè potest*

potest ille jubente bellare, cui quod jubetur, vel non esse contra Dei præceptum, certum est; vel utrum sit, certum non est: ita ut fortasse reum regem faciat iniquitas imperandi; innocentem autem militem ostendat ordo serviendi, ait S. August. lib. 22. contra Faustum cap. 75. Idem dic de extraneis, qui ante bellum erant stipendiarii; quia debent Principi suas operas ad militandum, quo jure certo in dubio privari non debet Princeps. Item milites subjecti vel conducti justitiam belli examinare non tenentur, quamdiu nulla probabilis ratio in contrarium occurrit; quæ ipsis dubium positivum afferat. At extranei nondum stipendio conducti, belli justitiam investigare debent, nec militare, nisi facta inquisitione, prudenter judicent talem Principem bellum justum gerere, alioquin non possunt prudenter judicare se non peccare militando. Nec eis licet militare sub Principe, de cujus justitia dubitant; quia nulla cogente & excusante obediendi necessitate exponerent se periculo gravissimæ injuriæ aliis inferendæ.

Porro nemo debet contra proprium Principem aut patriam militare, cùm hoc sit contra pietatem & fidelitatem debitam.

CAPUT VII.

De Obligationibus Medicorum, Pharmacopæorum, & Chirurgorum.

DIco. Hi tenentur sub mortali. 1. Habere sufficientem scientiam & peritiam. Nam lex naturalis & humana vetat, ne quis artem, præsertim periculis refertam, quam ignorat, exerceat; & alioquin se exponunt periculo gravissima detrimenta inferendi proximo. 2. Impendere debitam diligentiam ad curandos morbos: nam ad hoc ex officio & pacto saltem implicitò, idcòque ex justitia tenentur. 3. Adhibere remedia tutiora, certiora, aut in horum defectum probabiliora, & quæ citiùs sanitatem allatura sunt: tum quia alioquin vitam proximi periculo imprudenter exponerent, tum quia tenentur ex charitate, & ex officio ac justitia, meliori modo quo possunt, & cum minimo damno ac periculo alios curare; & idcircò eorum opera conducitur. Quòd si omninò dubium sit medicamen, nec probabiliter judicetur profuturum, communior docet, inquit Filiuccius, non esse dandum. Quia si detur, exponitur æger periculo, fortè sanandus: si non detur & mors sequatur, ea non culpa Medici, sed violentia morbi eveniet. Si tamen nulla sit spes de salute infirmi, nec adsit remedium nisi dubium, de quo scilicet dubitatur num profuturum an nociturum sit, debent illud adhibere: quia sic infirmi negotium utiliter geritur: nam potest curari si detur, & versatur in certo mortis periculo si non detur; meliorque est salus incerta, quàm mors certa. 4. Tenentur saltem ex charitate statim ægrum monere per se vel per alios de periculo mortis, ut suæ saluti æternæ maturè providere possit. Et Concilium generale Lateranense IV. cap. *Cùm infirmitas*, de pœnit. districtè præcipit Medicis, ut priusquam curationem corporis incipiant, infirmos *moneant & inducant, ut medicos advocent animarum*. Hanc legem innovavit S. Pius V. constit. 2. addendo, ne Medici ultra tertium diem visant ægrotum, nisi de illius confessione sibi constet, cùm scilicet morbus gravis est, vel periculum est ne gravis fiat.

Hinc peccant. 1. Si absque sufficienti peritia morbos curare tentent. 2. Si debitam curam & operam pro gravitate morbi non impendant. 3. Si medicamenta minùs idonea, certa ac tuta, relictis certioribus, vel evanida adhibeant; aut cùm certa desunt, sed suppetunt probabiliter utilia, dent inexplorata explorandi gratia. 4. Si curationem negligant aut protrahant lucri causa, aut naturam morbi non satis expendant, vel ea non benè perspecta temerè adhibeant remedia obvia, aut periculosa. 5. Si aliquid contra legem Dei suadeant. Si sine justa causa carnium usum permittant, à jejunio præcepto avertant. 7. Si pauperibus graviter ægrotantibus gratis non opitulentur. 8. Si medicamenta ad impediendam generationem, vel ad fœtum expellendum præbeant, vel doceant. 9. Si optent morborum frequentiam. 10. Si occultos morbos pudendos eorum, quos curant, divulgent. 11. Si mercedem justo majorem exigant &c.

Mercatorum, Opificum & Operariorum obligationes, ac peccata patent ex dictis de Contractibus, de Justitia, & alibi.

Paucis tamen rusticorum & opificum obligationes hic congero: Igitur.

Hi omnes tenentur. 1. Artis aut professionis suæ sufficientem peritiam habere. 2. Illam sine fraude, negligentia, & cujusquam damno exercere. 3. Debitam diligentiam ad opus suum perficiendum, & utile

aliis

aliis ac secundùm rationabilem eorum voluntatem præstandum adhibere. 4. Nihil ultra justum pretium exigere. 5. Contractus & pactiones in omnibus fideliter servare.

Hinc graviter peccant & ad restitutionem tenentur. 1. Rustici, qui gravi imperitia vel negligentia grave damnum dominis in messibus, arboribus, agris, sylvis, vineis aut animalibus procreant. 2. Coloni, qui dominos suos defraudant, non præbendo integram fructuum partem, de qua conventum est, vel nonnisi de deterioribus frugibus vel bona dominorum aut jura non curant. 3. Opifices, qui laboribus suis vel impensis parcentes, opus imperfectum ac vitiosum efficiunt. 4. Mercenarii, qui non diligenter laborant toto diei tempore, quo tenentur, & pro quo conducti sunt.

TRACTATUS DE JUSTITIA, ET JURE, ET INJURIIS, ET RESTITUTIONE.

PARS PRIMA.

DE JUSTITIA, ET JURE.

CAPUT PRIMUM.

De Justitia.

NOta. Justitia sumitur. 1 Pro gratia sanctificante, quam qui habet, dicitur justus. 2. Pro complexione omnium virtutum, seu virtute generali. 3. Pro speciali virtute morali, ut hìc.

Quæst. I. *Quid est Justitia, prout est virtus specialis?*

Resp. Est virtus moralis, perficiens & inclinans voluntatem ad constanter ac perpetuò tribuendum unicuique jus suum, id est quidquid ei debitum est ex jure. Nam jus hìc sumitur non pro jure formali, quod est facultas legitima ad aliquid, sed pro jure objectivo, seu objecto illius facultatis, nempe pro debito ex jure, seu debito rigoroso. Duplex quippe est debitum, unum simplicis honestatis; & est illud cujus violatione contrahitur solùm turpitudo moralis: tale est debitum gratitudinis. Aliud est debitum ex jure, seu debitum rigorosum, de quo solo hìc agitur, & est illud, quod si non redditur, contrahitur non solùm turpitudo moralis, sed etiam obligatio restituendi, vel satisfaciendi, vel subeundi pœnam, quæ exigi possit ab eo, cui illud debetur. Justitia autem versatur circa hoc debitum rigorosum. Unde ejus objectum materiale est redditio debiti rigorosi: formale verò est specialis honestas hujus redditionis. *Justitia suum cuique tribuit, alienum non vindicat. Utilitatem propriam negligit, ut communem æquitatem custodiat.* S. Ambrosius, lib. 1. de offic. cap. 24.

Quæst. II. *Quomodo dividitur justitia?*

Resp. Dividitur in legalem, commutativam, distributivam, & vindicativam.

Justitia legalis est virtus inclinans ad tribuendum Communitati, seu Reip. debitum, ut debitum Communitati propter bonum commune; sive ad præstanda ea omnia, quæ communitati debita sunt in ordine ad bonum commune. Dicitur legalis, quia habet pro objecto id, quod debetur communitati ratione Legum. Vocatur etiam generalis, quia versatur circa debitum ex jure communi seu generali, quod habet communitas sive ejus princeps, ad actiones & bona privatorum in ordine ad bonum commune. Hæc justitia est vera species justitiæ propriè sumptæ; nam versatur circa debitum rigorosum propriè dictum ut tale: communitas enim & ejus princeps habet verum jus justitiæ in subditos, ad exigenda ea quæ necessaria sunt, vel utilia ad bonum commune. Et vicissim est in subditis debitum & obligatio rigorosa præstandi ea quæ communitas aut princeps pro suo jure exigit, in ordine ad bonum commune. Idque ex natura rei, nam stare non potest communitas sine tali jure in subditos.

Justitia commutativa est virtus inclinans ad reddendum ad æqualitatem debitum rigorosum particularibus vi dominii aut proprietatis, vel pacti aut contractus, alteriusve tituli particularis, ratione cujus habent jus in re, vel jus ad rem: unde spectat jus fundatum in titulo particulari, & æqualitatem rei ad rem. Sic vocatur, quia inter actiones, quas moderatur, valde frequentes & illustres sunt commutationes, hoc est, mutuæ utrimque dationes & acceptiones; nam versatur adhuc circa alias actiones; puta simplices tributiones, ut cum, v. gr. datur quod promissum est liberaliter cum intentione dandi jus ad rem, promissione acceptata.

Justitia distributiva est virtus inclinans com-

communitatem, seu ejus principem & ministros ad distribuenda civibus bona communia, officia, munera, proportionatè ad cujusque merita & dignitatem: onera verò communia proportionatè ad cujusque facultatem & vires. Unde spectat non æqualitatem rei ad rem, sed proportionem rerum ad personas seu ad personarum merita, dignitatem, & facultates.

Justitia vindicativa est virtus inclinans superiorem ad reum pro merito puniendum. Non est omnino contradistincta à commutativa & legali, sed ad utramque pertinet sub diverso respectu. Nam vindicta debetur læso & communitati ex officio à principe vel judice, & sub hac ratione vindicta pertinet ad justitiam commutativam. Item debetur reip. ratione Legum propter bonum commune; reipubl. enim interest, & legibus statuitur ut puniantur crimina, & sub hoc respectu pertinet ad legalem.

Porrò violatio cujuscumque justitiæ supradictæ est peccatum ex genere suo mortale, secundùm doctrinam omnium, inquit Suarez. Nam quælibet est virtus magni momenti, & habet finem gravissimum, nempe civium pacem, concordiam, charitatem, securitatem, bonum commune &c. Unde ejus violatio in materia gravi, est gravis inordinatio.

CAPUT II.

De Jure.

Quæst. I. Quid est jus?

Resp. Jus formale, cui respondet debitum rigorosum, est potestas legitima ad aliquid, cujus violatio obligat ad restitutionem, vel satisfactionem, vel pœnam, quæ possit exigi à læso.

Dicitur. 1. *Legitima*, id est, Lege aliqua concessa, vel Legi conformis, vel justo titulo nixa.

2. *Ad aliquid*, scilicet retinendum, abstinendum, agendum, omittendum, impediendum, vel ad utendum aut fruendum aliqua re, vel de ea disponendum.

Quæst. II. *Quomodo dividitur Jus?*

Resp. Dividitur, 1. in jus in re seu reale, quod est potestas legitima circa rem sibi obligatam & suam factam, ideòque dat actionem in rem ipsam, ita ut possit res illa vindicari ac repeti ubicumque fuerit; & in jus ad rem, quod est potestas legitima ab obtinendum, sibique obligandam rem nondum sibi obligatam seu factam suam, ideòque non parit actionem in rem, sed in personam quæ illam debet. Sive jus in re est jus, quod quis habet in re, ut jam sua facta, & dat actionem realem. Jus ad rem est jus, quod quis habet ut res aliqua fiat sua, & parit actionem personalem. Actio autem hìc est jus prosequendi in judicio id quod suum est, vel quod sibi debetur.

Dividitur, 2. in varias species.

Quæst. III. *Quænam sunt species juris realis?*

Resp. Sunt dominium, usus, ususfructus, servitus, emphyteusis, feudum, pignus & hypotheca, quibus affinis est possessio. Hìc aliquæ, cæteræ alibi exponentur.

§. I.

De Dominio.

Quæst. I. Quid est Dominium, & quotuplex?

Dominium in genere est jus gubernandi, vel disponendi de re aliqua, tanquam sua. Unde duplex est, jurisdictionis, & proprietatis. Dominium jurisdictionis est potestas gubernandi subditos in illorum commodum, præcipiendo scilicet, prohibendo, judicando, puniendo &c. Duplex est, aliud politicum seu sæculare, quod est potestas gubernandi subditos in rebus temporalibus, qualis est in regibus & aliis principibus: aliud Ecclesiasticum, quod est potestas gubernandi subditos in ordine ad bonum spirituale, qualis est in Papa & Episcopis &c. Gubernandi actus sunt præcipere, vetare, permittere, judicare, punire, remunerare.

Dominium proprietatis, de quo solo hìc agitur, est jus disponendi de re aliqua tanquam sua, seu suo nomine, arbitratu, & authoritate, nisi lex vel pactum obsistat. Quod addo, quia ejus usus potest lege vel pactione impediri: sic pupillus non potest bona sua alienare, licèt sit eorum dominus, nec debitor pignus, quamvis sit ejus dominus, ob pactionem cum creditore initam.

Dividitur. 1. In altum, quod habet resp. seu princeps disponendi de bonis & actionibus privatorum ad bonum commune; & in humile, quod quisque privatus habet

habet disponendi de suis bonis in proprium commodum, 2. In plenum seu perfectum, quod est jus disponendi de re & fructibus ejus tamquam suis, & non plenum, quod est jus disponendi vel de sola re, vel de solis emolumentis; unde subdividitur in directum, quo quis habet solam proprietatem rei sine jure percipiendi ejus fructus; & in utile, quod est jus disponendi de fructibus & emolumentis rei, non de ipsa re.

Quæst. II. *Quænam subjiciuntur dominio hominis?*

Resp. 1. Res omnes externæ & inferiores, usibus humanis subjectæ, cadunt sub dominium hominis jure naturæ, ut agri, montes, flumina, plantæ, bestiæ, metalla, & alia similia. Ex Psalm. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus*. Nam homo habet à natura potestatem disponendi de illis in suum commodum.

Resp. 2. Ex communi doctorum sententia, homo non habet jure naturæ dominium in alterum hominem. Quia omnes homines jure naturæ, sunt pares, cùm sint ejusdem naturæ, ab eodem parente & in eumdem finem conditi. Potest tamen homo illud habere jure gentium & civili, ut constat ex Scriptura.

Dominium autem in servos seu mancipia, quatuor modis acquiritur. 1. Jure belli justi. 2. Nativitate, ita ut qui nascitur ex serva, servus fiat. 3. Justa condemnatione, ut cùm quis ob crimen servitute damnatur à judice. 4. Emptione, homo enim, cùm sit Dominus suæ libertatis, potest se ipsum vendere. Possunt etiam parentes ob gravissimam necessitatem vendere proles non emancipatas: quamdiu enim proles sunt sub patria potestate, parentes habent jus ex illis percipiendi omnia emolumenta, quæ ipsi de se percipere possent si essent sui juris. Jure tamen civili solus pater potest vendere prolem, & solùm propter nimiam paupertatem, & victus causa. Imò in Gallia ne pater quidem id potest propter quamcumque necessitatem, nam Leges vetant & irritant ejusmodi venditiones.

Hinc non licet servis fugere, saltem si venditione vel nativitate facti sint servi, modò iis alimenta necessaria tribuantur, nec vi impellantur ad peccandum, quam aliter vitare nequeant: nam fugiendo, seipsos Domino subtrahunt & furantur, contra jus quod habet in illos, ideoque ei injuriam inferunt. *Servum fugitivum sui furtum facere, & ideo non habere locum nec usucapionem, nec longi temporis præscriptionem, manifestum* l. 1. Cod. *de servis fugitivis*. An autem justo bello captis & in servitutem redactis ab infidelibus, liceat fugere ad suos, controvertitur. Sed inter omnes constat non licere, si promiserint se numquam fugituros; nam jure naturali fides data servari debet. *Azor*.

Resp. 3. Homo non habet dominium vitæ suæ, sed solus Deus est Dominus vitæ hominum. Ita omnes, ex Sap. 16. *Tu es, Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem*. Quia homo non potest licitè disponere de suo esse, illud destruendo pro arbitrio; nam non potest esse Dominus sui esse; quia Dominus est quid relativum, ideòque ad aliud, & dicit superioritatem, quæ nequit esse erga seipsum, quamvis quisque possit esse Dominus suarum actionum. Item homo non est Dominus suorum membrorum; quia non est Dominus sui ipsius, ergo nec membrorum; nam homo est omnes partes simul, quæ suum esse componunt & integrant.

Resp. 4. Ex communi sententia, neque resp. seu princeps habet dominium vitæ suorum subditorum; ex Script. cit. Nam Deus solus illud habet, cùm solus sit creator hominum, qui cùm solus dederit eis totum esse, ad eum solùm pertinet illud esse pro arbitrio destruere, & occidere innocentes. Princeps tamen habet convenientem usum vitæ subditorum in ordine ad bonum commune. Nam potest illam in bello exponere, quando id necessarium est ad bonum commune, & interficere homines scelestos, ut custos tranquillitatis & boni publici; sicut homo, ut custos vitæ suæ, potest resecare membrum putridum, & exponere partem pro salute totius.

Resp. 5. Ex communi sententia, homo est verè Dominus suæ famæ, & honoris. Nam homo famam propria industria, virtute, ac labore sibi acquirit & auget; potest ejus restitutionem condonare; & in multis casibus potest se ipsum infamare ob justam causam, v. g. ad sui humiliationem, ad coercendam superbiam, ad restituendam famam alteri, ad Dei misericordiam commendandam. Non tamen licet seipsum infamare sine rationabili causa; nam esset contra rectam rationem, & illud, Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine*.

Quæst. III. *Quænam requiruntur ad acquirendum dominium?*

Resp. 1. Ad acquirendum dominium rei

quæ nullius est, sufficit sola rei apprehensio facta animo illam faciendi suam: *Quod enim nullius est, id ratione naturali, occupari conceditur*. L. 3. §. *de acquir. rer. dom.* Nisi aliter speciali aliqua Lege vel consuetudine statutum sit.

Resp. 2. Ad acquirendum dominium rei, quæ habet Dominum, jure naturæ sufficit mutuus consensus signo externo expressus, sed jure positivo duo ordinariè requiruntur, scilicet titulus, & traditio, ex l. 20. Cod. de pact. *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*, Juncta Lege 31. §. de acquir. rer. domin. *Numquam nuda traditio transfert dominium; sed ita, si venditio aut aliqua justa causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur*.

Titulus autem est fundamentum dominii, ac radix, sive ratio & causa, propter quam dominium alicui competit, ut venditio; per eum tamen non habetur dominium aut jus in re, sed solùm jus ad rem, nisi accedat traditio, quæ est veluti conditio requisita à jure, ut tituli acquiratur dominium. Traditio verò duplex est: alia realis, qua res ipsa datur in manus; & alia ficta seu civilis, quæ fit per instrumentum, ut per traditionem clavium, aut similem aliam actionem Lege vel consuetudine institutam.

Dixi, *ordinariè*, quia licèt ad acquisitionem dominii semper requiratur titulus, tamen ad eam Lex non requirit traditionem in his casibus. 1. In hæreditate, cujus dominium acquiritur sola acceptione hæreditatis, l. 23. §. *de acquir. vel amitt. poss.* 2. In legato, cujus dominium acquiritur, ubi primùm hæres hæreditatem adiit, l. *66.* §. *de furt.* 3. In beneficiis, in quibus jus in re per solam collationem & acceptationem acquiritur. 4. Ex titulo donationis, venditionis, aliove simili acquiritur dominium civitatibus, Ecclesiis, aliisque similibus piis locis ob speciale privilegium.

Quæst. IV. *Quomodo acquiritur dominium animalium?*

Resp. 1. Animalia ex sua natura mansueta & domestica, ut oves, equi, gallinæ, anseres, boves &c. quantumvis aberrent & fugiant, semper remanent prioris domini, nec fiunt occupantis. Ita omnes, *ex institut. de rer. divis.* ubi dicitur furari, qui hæc animalia detinet, cùm effugiunt. Nam hæc etiam si fugerint, non assequuntur naturalem libertatem, cùm naturali sua indole sint domestica; ac proinde remanent prioris Domini. Quare non licet ea capere vel detinere, nec eorum pelles, si extincta sint. Idem de animalibus ex natura sua feris vel silvestribus, ut sunt cervi, lepores &c. quæ ejus, à quo capta sunt; custodia seu loco concluso coercentur, vel quæ usu mansuefacta habent consuetudinem redeundi ex libera vagatione in potestatem Domini, ut columbæ, cuniculi, accipitres, cervi cicurati &c. Nam tamdiu carent naturali libertate. Animalia autem, quamdiu carent libertate naturali, habent Dominum, & sic non sunt occupantis. Præterea tales feræ non minùs possidentur à Dominis, quàm aliæ domesticæ. Hinc non licet capere pisces ex vivario alterius, nec cuniculos aut columbas pascentes in agro tuo occidere, quamvis possis abigere; nec eas illecebris aut fraude in tuum columbarium traducere: alioquin teneris restituere, cùm habeant Dominum, qui habet jus ne ex ejus dominio extrahantur vel occidantur. Nec obstat quòd cuniculi & columbæ damnum privatis afferant: nam cùm sint reip. utiles, privati debent illud pati propter bonum publicum, & tale onus censetur à rep. illis imponi hoc ipso quòd ex privilegio vel consuetudine conceditur columbarium erigi, vel garenam institui.

Si verò ejusmodi animalia redeundi consuetudinem amittant, censentur recuperasse naturalem libertatem, & sic sunt primò occupantis. Nam jam nullius sunt, & jam in ordine ad priorem Dominum perinde se habent ac si nunquam capta fuissent, ut avis quæ ex cavea in liberam aream evasit, vel piscis, qui è tuo vivario in fluvium transiit, *ex Institut. de rer. divis.* Hinc tibi licet retinere columbas, quæ sponte, non attractæ, se sociaverunt tuis columbis, & ad proprium columbarium redire desierunt. Examen verò apum quamvis avolet ex alveario tuo, tamdiu tuum manet, quamdiu in tuo conspectu versatur, nec difficilis est ejus prosecutio. *Institut. de rer. divis.* Quòd si difficile sit illud sequi & recuperare, potest à quovis capi.

Resp. 2. Animalia fera & sylvestria, si antea nullius fuerint, vel quæ aliquando alicujus fuerunt, sed jam naturalem libertatem recuperarunt, fiunt primò occupantis, *Institut. de rer. divis.* & leg. 3. §. *de acquir. rer. dom.* Quia, cùm naturali libertate gaudeant, nullius sunt: quæ autem nullius sunt, fiunt primò occupantis, nisi

lex specialis vel consuetudo obstet. *Porrò quamvis alienum pecus in agro suo quis deprehendisset, sic illud expellere debet, quomodo si suum deprehendisset: quoniam si quod ex ea re damnum cepit, habet proprias actiones*. L. 39. §. ad Legem Aquil.

Sed cujus est fera læsa, vel laqueo capta?

Resp. Si feram læsisti, quantùm satis est ad capiendum, & læsam insequeris cum certitudine morali eam capiendi, est tua. Tunc enim censetur amisisse naturalem libertatem per vulnus inflictum, & à te quasi capta: unde si alius eam ceperit, tenetur tibi restituere. Item si fera laqueo tuo ita capta sit, ut non sit evasura, est tua: unde non potest ab alio capi, sicut nec piscis per tuum rete captus; nam ei ademisti libertatem, & per instrumentum tuum occupasti: possumus enim sicut manibus, ita & instrumentis rem apprehendere, & in potestatem nostram redigere. Quòd si fera erat facilè evasura, est primò occupantis; quia nondum amisit libertatem, *ex Inst. de rer. divis.*

Quæst. V. *Cujus est Thesaurus?*

Resp. Jure naturali & gentium totus est inventoris: nam quæ nullius sunt, fiunt jure naturali & gentium primi occupantis. Thesaurus autem nullum habet Dominum, nam definitur in Jure, *Vetus quædam depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam Dominum non habeat*. L. 31. § *de acquir. rer. dom.* Ubi per pecuniam intelliguntur quævis opes mobiles, ut vasa, gemmæ, annuli, catenæ aureæ &c. Dicitur autem vetus depositio: nam si non sit vetus, non censetur thesaurus, sed res inventa, quæ Domino, & in ejus defectum ejus hæredibus restitui debet: qui si cognosci nequeant, impendi debet in usus pios, quia sunt bona incerta. *Si quis aliquid vel lucri causa, vel metus, vel custodia, condiderit sub terra, non est thesaurus, cujus etiam furtum fit*. L. *Nunquam*. §. de acquir. rerum domin.

Jure tamen civili communi obligante in conscientia, hæc statuta sunt de thesauro, 1. Thesaurus totus est illius, qui eum in proprio fundo reperit. *Instit. de rer. dom.* Si tamen arte magica ibi inventus sit, totus pertinet ad fiscum, saltem post sententiam judicis. 2. Qui fortuitò thesaurum in fundo alieno reperit, est Dominus dimidii, alterum verò dimidium tenetur ante sententiam judicis tradere Domino speciali fundi, sive sit princeps, sive privatus, *ex Institut. de rer. divis.* quæ dispositio non est poenalis, sed definitiva proprietatis rerum. 3. Thesaurus de industria quæsitus in fundo alieno sine consensu Domini, totus est Domini, leg. unica *Cod. de Thes.* Varii tamen putant, inventorem non teneri ante sententiam judicis tradere nisi dimidium, ob hæc verba Legis ex ea parte poenalis: *Totum locorum Domino reddere compellatur*. 4. Si thesaurus inveniatur in platea, foro, vel via publica, juxta multos dividi debet cum fisco; juxta alios totus est inventoris.

Nota. In his sicut aliis spectandæ sunt speciales locorum Leges vel consuetudines, & servandæ. Sic in Gallia thesaurus in alieno fundo repertus, in tres partes æquales dividi debet, quarum una sit inventoris, altera Domini fundi, tertia dynastæ, seu alterius justitiarii vel regis, si solus in loco sit altus justitiarius. Thesauri verò à Domino fundi inventi media pars est inventoris, alia dynastæ vel regis. Imò circa hoc variæ sunt in variis provinciis consuetudines.

Sed quid, si in aliqua domo inveniatur pecunia occultata, cujus depositio non sit antiqua?

Resp. Ea non est invenientis, cùm thesaurus non sit, utpote non vetus depositio: nec ulla Lex eam invenienti tribuit. Sed si homines ejusdem familiæ in illa domo habitaverint continuo & diuturno tempore, hæredibus illius familiæ restitui debet: nam prudenter præsumitur ab aliquo ex hac familia fuisse occultata. Si verò locatores plurimi in eadem domo habitarint, nec ulla haberi possit præsumptio, ad quam familiam inventa pecunia pertineat, tunc illa distribui debet pauperibus, vel applicari aliis bonis operibus proximo utilibus; quia est bonum alienum inventum & incertum. Bona autem aliena inventa, quorum Dominus vel ejus hæres cognosci non potest, sic impendi debent, ut dictum est in tract. de just. cap. 3. quæst. 11.

Quæst. VI. *Cujus sunt lapidicinæ, venæ metallicæ gemmæ, lapilli &c.*

Resp. 1. Lapidicinæ, carbonariæ, cretariæ, arenariæ, fodinæ ferri, plumbi, quæ sunt in fundo alicujus, pertinent ad Dominum fundi. Nam vel sunt pars fundi, qui non consistit in sola superficie, sed in tota profunditate usque ad centrum terræ, vel sunt ejus fructus. Idem dic de venis metallicis, spectato solo jure naturali &

gen-

gentium, quia sunt partus fundi, cùm in eo nascantur seu formentur, vel ejus partes. Jure tamen civili in variis locis venæ auri & argenti in fundo privatorum repertæ, sunt partim principis, partim inventoris. Possunt autem Principes ob bonum commune, sibi jus effodiendi hæc metalla vindicare, & concedere privatis jus ea inquirendi ubilibet, etiam in agris alienis, & eruta fisco applicandi ad sustinenda onera reip. compensato solo damno, quod infertur loco.

Resp. 2. Gemmæ, corrallum, lapilli, & similia, quæ inveniuntur in promontoriis, sunt occupantis, *Institut. de rer. divis.* quia nullius sunt.

Quæst. VII. *Quinam sunt alii speciales modi acquirendi dominium?*

Resp. Sunt alluvio, specificatio, accessio, confusio, commixtio, inædificatio, pictio, implantatio, satio, nativitas, *ex Instit. de rer. divis.* & leg. 7. §. *de acquir. rer. dom.* Itaque

1. Per *alluvionem*, id quod vi aquarum insensibiliter uni fundo detrahitur, & alteri adjicitur, fit Domini fundi, cujus fit adjectio. Dico, *insensibiliter*; nam si notabilis pars tui prædii statim subducta aquarum tempestate adjiciatur meo, ea tibi remanet.

2. Per *specificationem*, cùm res aliena ita mutatur in aliam speciem, ut ad primum statum reduci nequeat: ut si ex alienis lanis vestem conficias, vestis est tua; sed teneris solvere pretium lanæ, & damna si quæ sint, & ad hoc datur actio alteri. At si res aliena in pristinum statum restitui possit, ut vas argenteum in massam argenteam, dominium vasis acquiritur ei, cujus est materia.

3. Per *accessionem*, cùm quid ad ornatum alteri rei adjicitur: ut si quis alienam domum pinxerit, pictura Domino domus cedit, nec tenetur ad impensas, nisi tale ornamentum postulaverit.

4. Per *confusionem*, & *commixtionem*. Si materiæ ad duos dominos spectantes, sive casu, sive communi consensu confunduntur vel permiscentur, quod resultat, fit commune utrique pro rata materiæ, si materiæ adinvicem secerni nequeunt, ut duo vina confusa, vel duo acervi tritici permixti: si verò res separari possint; ut oves in grege permixtæ, debent separari.

Si autem alienam pecuniam, Domino inscio vel invito, tibi hoc ignoranti datam misceas tuæ, volens totam habere tuam, nec jam discerni possit à tua, acquiris ejus dominium. L. 78. §. *de solut.* Teneris tamen restituere rem æqualem, nam nemo locupletari potest ex re aliena cum damno ejus Domini, *Regul.* 48. *de jur. in 6.*

5. Per *inædificationem*, ædificium in alieno fundo constructum cedit Domino fundi, qui tenetur & operas solvere, si alter bona fide ædificaverit: secùs si mala fide. Item si quis in fundo suo ædificat ex materia alterius, fit Dominus materiæ, sed tenetur alteri de damno. Quòd si Mævius in fundo Caji è Titii materia ædificet, ædificium cedit Cajo; sed Titius potest petere pretium materiæ, vel eam vindicare si diruatur ædificium.

6. Per *Pictionem*. In tabula aliena pictor fit Dominus tabulæ, sed tenetur priori Domino tabulæ de damno.

7. Per *implantationem* & *sationem*, nam arbores, & plantæ in aliquo fundo à quolibet collocatæ, eo ipso quòd radices egerunt, cedunt Domino fundi. Idem est de seminibus in agro alieno sparsis: nam sicut ædificia solo cedunt, ita multo magis plantæ & arbores, cùm à terra sustententur, alimentum & incrementum trahant. Qui tamen arborem alienam in suo fundo transplantavit, tenetur de damno.

8. Per *Nativitatem*. Quod ex animali fœminei sexus nascitur pertinet ad Dominum animalis, l. 5. *de rei vindic.*

Quæst. VIII. *Quinam sunt capaces dominii?*

Resp. 1. Omnis & sola substantia intellectualis est capax dominii: quia dominium est facultas de re aliqua disponendi arbitratu suo, quæ facultas non potest esse sine intellectu & voluntate. Hinc bruta dominium non habent in terræ gramina; neque qui ea prohibet, injuriam ipsis infert, sed eorum Domino.

Resp. 2. Infantes sunt capaces juris & dominii. Constat tum ex communi usu omnium gentium, tum ex illo, ad Gal. 4. *Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt à servo, cùm sit Dominus omnium:* Nam licèt ad usum dominii requiratur usus rationis, tamen ad dominium habituale & in actu primo, sufficit natura intellectualis, ac libertas innata; & aliunde possunt infantes jus suum exercere per eos, qui eorum curam agunt, nempe per parentes, tutores, remp.

Quæst. IX. *An Filiusfamilias habet Dominium bonorum, quæ dicuntur fortunæ?*

Nota 1. Filiusfamilias dicitur is, qui adhuc est sub patria potestate. Patria autem potestas est jus Lege civili inductum, quod habet solus pater, vel avus paternus in personas & bona liberorum legitimorum, vi cujus potest de illis disponere secundùm quod Leges ei permittunt.

Nota. 2. Bona filiorumfamilias sunt quadruplicia, nempe castrensia, quasi castrensia, adventitia, & profectitia.

Castrensia sunt ea, quæ acquiruntur in militia, vel occasione militiæ, ut stipendia militaria, hostium spolia, ducum vel commilitonum dona, vel in obsequio principis in ejus aula exhibito: item ea, quæ eunti ad militiam, vel ad obsequium principis dantur, & lucra omnia, quæ ex talibus bonis, interventu alicujus contractus, proveniunt.

Quasi castrensia dicuntur ea, quæ habent privilegium castrensium, & sunt ea quæ filius acquirit ex officio & munere publico, ut judicis, advocati, tabellionis; ex professione alicujus artis liberalis; & quod datur intuitu realis functionis, ut libri &c. ex liberalitate principis, ex officio clericali, ex beneficio Ecclesiastico; item quæ dantur filiofamilias, ut ipse tantùm, non pater, usumfructum habeat. Denique id omne, quod acquiritur post clericatum. Authent. *Presbyteros, Cod. Episc.*

Adventitia sunt ea, quæ neque castrensia sunt, neque quasi castrensia, neque à patre aut ejus intuitu donata sunt, sed aliunde filio proveniunt, puta successione in bona materna, amicorum donatione, aut legato, inventione thesauri, propria industria, labore &c.

Profectitia sunt ea, quæ proveniunt à patre vivo, vel patris gratia donata sunt, vel ex bonis paternis acquisita, verbi gratia, negotiando.

Resp. Filiusfamilias habet plenum dominium in bona castrensia, & quasi castrensia, eorumque administrationem liberam. Unde potest sine consensu patris de illis arbitratu suo disponere per contractus, donationes, imò per testamentum, si compleverit ann. 14. Bonorum autem adventitiorum habet proprietatem, sed pater usumfructum, unde filius non potest de illis disponere. Profectitiorum verò filiusfamilias nec habet proprietatem, nec usumfructum. Ratio horum est dispositio juris civilis.

Quæst. X. *An servi seu mancipia habent dominium aliquarum rerum?*

Resp. Non habent dominium lucri & fructuum suarum operarum ac laboris, sed Dominus, ut constat ex jure: at habent dominium etiam perfectum non solùm famæ & bonorum spiritualium, sed etiam, secundùm multos, temporalium. 1. Quæ Dominus eis concessit. 2. Quæ servo dantur ad compensationem injuriæ illatæ in bonis, quorum est Dominus, ut in fama. 3. Quæ eis data sunt ea conditione, ut non acquirantur Domino. 4. Quæ de bonis suis ludo aut aliqua negotiatione sine Domini detrimento lucrantur. Ratio est, quia jura non reddunt servum incapacem dominii; nec consentaneum esset imbecillitati humanæ ut tale onus imponeretur invito, esset enim magna occasio peccandi. Imò jura supponunt in eo dominii capacitatem; nam l. *Vix.* §. *de judic.* servis datur actio contra dominos, si dicant se suis nummis redemptos. Quare jura, quæ dicunt servos, quidquid acquirunt quavis causa vel occasione, dominis acquirere, intelligenda sunt regulariter, & de lucro sui laboris, aut saltem consuetudine jam mitigata sunt. Hinc servus à religioso solemniter professo differt, qui est prorsus incapax dominii.

§. II.

De Præscriptione.

Nota. Præscriptio sumpta pro usucapione, ut nunc sumitur, est acquisitio dominii per possessionem bonæ Fidei continuatam tempore per Legem definito. Nomine dominii, jura, servitutes, officia & beneficia etiam comprehenduntur.

Quæst. I. *An per præscriptionem vere acquiritur in foro conscientiæ dominium rei alienæ absque consensu & culpa prioris Domini?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia resp. vel princeps, vi dominii alti in bona subditorum, habet potestatem disponendi de bonis privatorum ad bonum commune, ideòque transferendi rerum dominia & jura absque consensu & culpa prioris Domini, quando id postulat bonum commune. At principes hac potestate usi sunt, & reipsa voluerunt rerum dominia sola præscriptione sic transferri, id postulante bono publico, ne scilicet dominia

essent

essent incerta, lites multiplicarentur; ut patet ex multis Legibus civilibus approbatis jure canonico, quæ sine ulla limitatione & distinctione dicunt. *Bono publico usucapionem introductam esse, ne scilicet quarumdam rerum diu & fere semper incerta dominia essent*, l. 1. §. de usucap. *Ut aliquis litium finis esset*, leg. ultim. §. pro suo, & usucapionem definiunt. *Adjectionem dominii per continuationem possessionis temporis Lege definiti*, leg. 3. §. de usucap. Item jus canonicum, quod præcipuè bonum animæ spectat, approbat indistinctè præscriptiones bonæ fidei, ut patet ex toto titulo *de præscript.* Itaque præscriptio introducta est principaliter, non ad puniendam negligentiam prioris Domini, sed ob prædictos fines ad bonum commune spectantes, & quietem civium ac familiarum: & ad excitandam diligentiam & curam possessorum circa bona sua, capit. 5. *de præscript.*

Hinc licet retinere rem legitimè præscriptam; etiamsi postea cognoscatur fuisse alterius, nisi tamen prior Dominus per judicem restituatur in integrum: quæ restitutio conceditur minoribus, qui habent jus eam petendi toto quadriennio à die, quo majores facti sunt. Idem jus Ecclesiæ, & aliis piis locis conceditur per quadriennium à die quo Ecclesia novit præscriptionem bonorum suorum, ex cap. 1. *de restit. in integrum in 6.* & interdum conceditur etiam majoribus ob justas causas. Post sententiam autem judicis est obligatio in conscientia res præscriptas restituendi; quia justa est, nec nititur falsa præsumptione, sed Legibus ita disponentibus.

Obj. 1. Nemò potest justè acquirere dominium rei alienæ invito illius Domino. *Resp.* Præscriptione acquiritur dominium, volente & sic statuente principe, habente altum dominium in bona subditorum, vi cujus potest servata proportione de illis disponere ad bonum commune, sine consensu privatorum, qui non habent nisi dominium ipsi subordinatum. Præterea prior Dominus non est rationabiliter invitus, cùm Lex præscriptionis sit justa, & expediat bono communi, quod semper anteponendum est privato.

Obj. 2. Injustum est aliquem re sua privari absque ulla culpa. *Resp.* Hoc justum est, quando id postulat commune bonum, cui jure merito cedere debet privatum.

Obj. 3. Lex præscriptionis fundatur principaliter in præsumptione negligentiæ prioris Domini. Ergo si hic caruit negligentia, non privatur re sua in conscientia. *Resp.* Neg. ant. Nam præcipua Legis præscriptionis ratio est, ut tollatur incertitudo dominiorum, & ut impediantur lites plurimæ, quarum alioquin finis non esset, ut patet ex Legibus supra citatis; Unde quamvis Lex præscriptionis minùs principaliter & partialiter niteretur præsumptione negligentiæ prioris Domini; tamen per illam Legem princeps vult & potest transferre dominium absolutè & efficaciter propter alias rationes spectantes bonum commune, quod translationem dominii rei alienæ postulat, quamvis nulla intercesserit negligentia prioris domini, in quo Lex præscriptionis differt à sententia Judicis fundata in falsa præsumptione: nam Judex per suam sententiam non intendit, nec potest transferre dominium, sed tantùm vult & potest declarare ad quem pertineat.

Instabis. Ex capit. 5. de præscript. Lex præscriptionis instituta fuit initio *propter vitandam miserorum segnitiem*: Ergo nunc etiam fundatur in præsumptione negligentiæ. *Resp.* Neg. conseq. Nam aliud est excitare diligentiam & curam circa bona, aliud punire negligentiam. Ergo intendere excitare diligentiam & vitationem negligentiæ, non est hæc unica ac principalis ratio Legis.

Obj. 4. Si post præscriptionem constet rem fuisse alienam, novus possessor non est ampliùs in bona fide: ergo tunc jam non potest licitè rem illam retinere. *Resp.* Neg. ant. Nam verè potest judicare rem jam esse suam ex justo præscriptionis titulo, quamvis antea fuerit aliena.

Quæst. II. *Quænam conditiones requiruntur ad legitimam præscriptionem?*

Resp. Quatuor, videlicet possessio, bona fides, titulus, & continuatio possessionis cum bona fide per tempus lege definitum.

1. Requiritur possessio, ex reg. 3. jur. in 6. *Sine possessione præscriptio non procedit*; & ex leg. 25. §. de usucap. Sufficit autem possessio civilis. Hinc usufructuarius, conductor, feudatarius &c. non possunt rei proprietatem præscribere, cùm rem non possideant suo nomine, sed solùm nomine directi domini; item nec colonus, nec is qui ab eo agrum emisset, absente & ignorante domino: quia civilis possessio manet apud dominum absentem, quamdiu retinet ani-

num possidendi, vel donec sciat rem suam ab alio occupatam, nec audeat eum repellere. Quamvis autem qui per alium possidet, verbi gratia, per colonum, possit præscribere, non tamen is qui alieno nomine possidet: quia qui alterius nomine possidet, non est verè possessor, sed alius per eum possidet.

2. Requiritur bona fides, ex reg. 2. jur. in 6. *Possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit*: alioquin furta & injuriæ foverentur, iisque via aperiretur. Hoc debet præservare toto tempore ad præscribendum requisito, ut constat ex Concil. Lateranens gener. IV. capit. 41. relato in cap. ult. de præscript. ibi: *Quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est, synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio tam canonica, quàm civilis; cùm sit generaliter omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest observari. Unde oportet, ut qui præscribit in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ.*

Bona autem fides hìc est persuasio, qua quis prudenter judicat rem esse suam, & ab eo licitè retineri: nam (ut notat Lessius) si quis ex ignorantia crassa aut affectata, vel ex inordinata cupiditate existimat rem esse suam vel non esse alienam, non est bona fides. Duplex hìc bona fides distinguitur. 1. Cùm quis prudenter judicat rem esse suam, & hæc requiritur ad inchoandam possessionem. Nam qui inchoat possessionem, dubitans sit ne res sua, an aliena, ex communi sententia, non est bonæ fidei possessor: ideòque non procedit præscriptio, donec deposito prudenter dubio possessionem inchoet: quia nulla est ratio cur ipse potiùs rem possideat quàm alter, ac proinde eam sibi vindicans, facit injuriam alteri; nec ejus conditio est melior quàm conditio alterius. 2. Cùm quis post diligentem inquisitionem veritatis nescit, nec judicat probabiliùs rem quam habet, esse alienam, ideòque judicat se posse ut suam retinere. Hæc juxta multos sufficit ad continuandam possessionem, quia ut quis post inchoatam bona fide possessionem perseveret esse possessor bonæ fidei, satis est quòd post diligentem veritatis inquisitionem non habeat rei alienæ conscientiam, ex Concil. Lateran. cit. & ex S. Augustin. in cap. *Si Virgo*. 34. quæst. 1. *Tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissimè dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum. Cùm verò scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur. Hinc justè injustus possessor vocabitur.* At dubitans num res sit aliena vel sua, non habet conscientiam rei alienæ, & ignorat se possidere alienum. Deinde possessio bona fide inchoata est ratio sufficiens ad rem sibi retinendam, donec probetur esse alienam: quia *in pari causa potior est conditio possidentis*, reg. 65. jur. in 6. Possessor autem cùm dubitare incipit, tenetur diligenter exquirere veritatem: qua diligenter investigata, si perseveret dubium, potest juxta multos determinatè & prudenter judicare se posse rem ut suam retinere; eo quòd in tali dubio melior est conditio possidentis. Sed sine tali judicio non potest rem illam retinere: nam si dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat sibi eam retinere, non continuat possessionem bona fide, l. 32. §. *de usucap.*

Hinc 1. Leges civiles statuentes præscriptionem triginta & quadraginta annorum procedere etiam cum mala fide, abrogatæ sunt jure canonico, ut patet ex Concil. Lateranens. cit. & cap. 5. *de præscript.*

2. Si creditor certo tempore non exigat à te debitum, licèt postea ei denegetur actio in judicio, non tamen præscribis contra illum, si noris debitum; sed teneris solvere totum debitum: nam habes conscientiam debiti quod tua sponte teneris solvere, & sic cares bona fide ad præscribendum. Si quis tamen invincibiliter ignoret debitum, vel prudenter putet solutum fuisse, potest illud præscribere spatio triginta annorum cum illa bona fide. L. 3. *Cod. de præscript. 30. vel 40. ann.*

Nota. Ignorantia juris saltem clari etiam inculpata, ex communi sententia impedit præscriptionem saltem ordinariam: ut si acceperis aliquid à pupillo sine tutoris authoritate, ignorans invincibiliter eam requiri, non præscribis. Secus de ignorantia facti invincibilis, ut si ignores eum esse pupillum, currit præscriptio, ex leg. 4. §. *de juris & facti ignor.* ibi *Juris ignorantiam in usucapione negatur prodesse, facti verò ignorantiam prodesse constat*. De ignorantia invincibili juris dubii controvertitur. Imò juxta multos invincibilis ignorantia juris clari non obest præscriptioni triginta vel quadraginta annorum; quia jura loquuntur de præscriptione ordinaria, quæ tribus, vel decem, vel viginti annis expletur, cùm illa sola, inquit Lessius, cognita sit jure digestorum, unde jura citata desumpta sunt.

3. Re-

3. Requiritur titulus coloratus sive apparens, qui scilicet putetur probabiliter verus, licèt sit falsus, ut cùm intervenit causa de se apta ad transferendum dominium, v. g. donatio, venditio &c. sed ex latente aliqua causa fuit invalida. Constat ex utroque jure. Ex c. *Usucapio*. Cod. de usucap. & c. 27. de præscript. ibi: *Cum in præscriptione rerum Ecclesiasticarum, bona fides, & justus titulus* (supple apparens) *exigantur*. Nam sine titulo non potuit esse bona fides initio possessionis. Ad præscriptionem tamen longissimi temporis, nempe triginta, vel quadraginta annorum, præsumitur titulus præcessisse, quia difficiliùs probatur qua ratione inchoata sit possessio tam longo tempore durans; nisi juris præsumptio sit contra præscribentem.

Dixi, *coloratus*, nam titulus verus, seu validus sufficit sine præscriptione ad transferendum dominium secuta traditione. Quare cùm, in l. cit. requiritur titulus verus, & in cap. cit. justus, utraque hac voce intelligitur causa de se apta ad transferendum dominium, quamvis reipsa sit invalida ob aliquem defectum occultum.

4. Requiritur possessio cum bona fide continuata per totum tempus lege definitum, quod tempus diversum est pro diversitate rerum præscribendarum. Nam ex communi sententia, res mobiles possessione triennali cum titulo præscribuntur, *Instit. de usucap.* Sed sine titulo requiruntur triginta anni: quia res immobiles contra privatum præscribuntur triginta annis sine titulo: ergo idem censeri debet de mobilibus, cùm nil aliud de his statutum sit absente titulo.

Ad præscribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanam requiruntur centum anni, contra aliam Ecclesiam, vel hospitale, vel monasterium, vel pias causas quadraginta anni, ex Authentica. *Quam actiones*, c. de SS. Ecclesiis. Ad præscribenda verò immobilia privatorum, cum titulo requiruntur decem anni inter præsentes, & viginti inter absentes, *Instit. de usucap.* Sine titulo requiruntur triginta anni, ut colligitur ex l. 3. *Cod. de præscript. triginta vel quadraginta annorum*, & ex c. 3. *de præscript.* ubi dicitur res præscribi possessione triginta annorum, nulla facta mentione tituli. Si autem dominus fuit partim præsens, partim absens, tot anni sunt abjiciendi, quot abfuit, ex Authentica. *Quod si*, cod. *de præscript. long. temp.* ita ut duo anni absentiæ computentur tantùm pro uno anno præsentiæ. Unde si præsens fueris octo annis, & postea in alieno territorio habites, ut res immobilis præscribatur contra te, requiruntur adhuc quatuor anni. Res autem quælibet minoris non præscribitur nisi triginta annis.

Dixi, *sine titulo*, supple, qui probetur: nam tunc præsumitur præcessisse. Quare ad præscribendum requiritur titulus coloratus, vel qui probetur, vel qui præsumatur præcessisse.

Nota. Præsentes hìc dicuntur, ii, qui in eodem territorio, licèt non in eadem civitate, habitant; absentes, qui in diversis territoriis. 2. In hac materia tempus breve dicitur, quod est minus decennio. Longum est spatium decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes. Longissimum triginta vel quadraginta annorum. Immemoriale verò, cujus initii non extat memoria etiam apud seniores. 3. Bona mobilia sunt res corporales, quæ loco moveri possunt, ut animalia, vestes, pecunia &c. Ad hæc revocantur debita & actiones, quæ ex rebus mobilibus competunt. Immobilia sunt quæ loco moveri non possunt, ut domus, fundus &c. Ad quæ reducuntur res incorporeæ, ut jura, servitutes, census, ususfructus, beneficia; item debita & actiones, quæ ex rebus immobilibus competunt, aliaque jura ad illa spectantia.

Quæst. III. *An qui bona fide accipit aliquid ab authore malæ fidei potest illud præscribere?*

Resp. 1. Hæres qui bona fide aliquid ab authore malæ fidei accepit, nunquam potest illam præscribere. Est communis sententia, ex instit. de usucap. & l. 11. §. de divers. temp. præscript. ibi: *Cùm hæres in jus omne defuncti succedit, ignoratione sua defuncti vitia non excludit*. Quia hæres in jure censetur una persona cum defuncto, succeditque ubi in omnia jura, ita etiam in omnes obligationes reales & onera: unde cùm defunctus ob injustitiam contraxerit obligationem rem mala fide possessam restituendi, hæres in hac obligatione succedit. Item *vitia possessionum à majoribus contracta perdurant, & successorem authoris sui culpa comitatur*, l. 11. Cod. de acquir. & retin. poss.

Resp. 2. Qui rem bona fide ab authore malæ fidei accepit alio titulo quàm hæreditatis, puta donationis, emptionis, legati &c. potest eam præscribere tempore ordinario

est

Est communis sententia, ex l. 5. §. *de divers. temp. præscript.* Excipiuntur duo casus. Primus, Si res sit immobilis, & ille contra quem præscribitur, ignoret eam ab alio possideri, tunc enim ad præscribendum requiruntur triginta anni, ex Authent. *Mala fidei*, Cod. de præscript. longi temp. Secundus; si res illa sit furtiva, vel vi possessa, nam non potest tunc præscribi spatio decem vel viginti annorum *instit. de usucap.* Sed juxta multos potest spatio triginta annorum, ex l. *Sicut*. Cod. *de præscript. triginta, vel quadraginta annorum*.

Quæst. IV. *An res omnes præscribi possunt?*

Resp. Multa præscribi non possunt, scilicet, homo liber, res sacræ & religiosæ, ut calices, templa, cœmeteria &c. jus decimarum percipiendarum à laico, res publicis usibus destinatæ, ut forum, pons, via publica &c. limites provinciarum, episcopatuum & parochiarum, si de illis constat; res populi, immunitatis ab iis, quæ quis ut subditus debet principi ut sunt tributa, obedientia &c. quamdiu scilicet manet subjectio, nam subditus potest præscribere immunitatem, per quam desinat esse subditus: ad quod requiruntur quadraginta, vel quinquaginta anni cum titulo, & sine titulo tempus immemoriale. Nulla tamen potest præscribi exemptio à jurisdictione spirituali Summi Pontificis, quia Christus absolutè voluit omnes christianos illi, ut Vicario suo & Ecclesiæ capiti visibili, semper subjectos esse in spiritualibus.

§. III.

De usu, usufructu, & servitute.

Quæst. I. Quid est usus?

Resp. Usus duplex est, nempe juris & facti. Usus juris, de quo solo agunt Juristæ, est jus seu potestas legitima utendi tantùm re aliena, salva ejus substantia. Usus facti est actualis usus legitimus, vel etiam jus utendi re aliena, quæ ipso usu consumatur, sed revocabile ad nutum concedentis: tale est jus quod habent religiosi utendi vestibus ac alimentis, & cæteris rebus sibi concessis.

Quæst. II. *Ad quid tenetur usuarius?*

Resp. Tenetur 1. rem, cujus habet usum, integram diligenter conservare proprietario: nam non habet jus ea utendi, nisi salva ejus substantia. 2. Non ei licet percipere fructum distinctum ab ipso usu concesso; quia solus usus ei conceditur; imò nec potest usum sibi concessum alteri donare, locare, vendere, quia non habet jus utendi nisi ad suum usum.

Quæst. III. *Quid est ususfructus?*

Resp. Est jus utendi & fruendi re aliena, salva ejus substantia, l. 1. §. *de usur.* Unde est jus non solùm utendi re aliena: sed etiam omnem ejus fructum percipiendi. Porrò usus est assumptio rei ad aliquid, ut equi ad equitandum: fructus verò est id, quod provenit ex re, ut agnus vel lana ex ove.

Hinc usufructuarius potest omnem fructum rei & utilitatem percipere, v. gr. in fundo, quidquid in eo nascitur, ut fœnum, segetes, lapides, metalla, arenæ &c. quæ crescunt in fundo. Item proventus venationum, aucupiorum &c. fructus arborum: in animalibus verò fœtus, lanam, lac &c. In sylvis cæduis potest se gerere ut paterfamilias, cædendo quotannis certam portionem; non potest tamen arbores grandiores nisi valde vetustas & ferè inutiles, neque frugiferas cædere. Non fit autem dominus fructuum, nisi postquam eos percepit: potest etiam omnem utilitatem ususfructus & usum juris vendere, locare, vel donare, manente apud ipsum usufructu, quem non potest alteri donare, aut vendere, sine consensu proprietarii.

Quæst. IV. *Ad quid tenetur usufructuarius?*

Resp. Ex instit. *de rer. divis.* & digest. *de usufructu*, tenetur 1. uti re, cujus habet usumfructum, sicut bonus paterfamilias utitur re sua, quam sibi & posteris conservare cupit. Unde non potest arbores non cæduas cædere, agrum deteriorem etiam negligentia sua facere, teneturque de damnis sua culpa proprietario. 2. Si habeat usumfructum pecorum, tenetur in locum capitum demortuorum, vel inutilium, alia capita è fœtu substituere; quæ substituta cedunt in dominium proprietarii. Similiter tenetur loco vitium, vel arborum demortuarum, alias serere, non tamen loco dejectarum vi tempestatis. 3. Rem domino suo integram diligenter conservare. Unde tenetur pro illius conservatione sumptus moderatos facere: sic tenetur ad modicas refectiones domus, ut integra permaneat; non tamen ad magnos sumptus, quibus efficiatur melior. 4. Tenetur præstare sumptus ad fructuum perceptionem necessarios, & sol-

& solvere tributa, quæ pro re frugifera debentur.

Quæst. V. *Quid, & quotuplex est servitus?*

Resp. 1. Servitus activè sumpta est jus, quod quis habet in re aliena ut sibi serviat, id est, ut in ea aliquid fiat vel non fiat in suum commodum. Passivè sumpta, est subjectio seu obligatio rei alienæ, ut aliquid in ea fiat vel non fiat in commodum alterius, salva rei substantia.

Resp. 2. Servitus generatim duplex est, realis, & personalis. Realis est ea, quæ à re immediatè debetur alteri rei, ut si ager tuus serviat meo, quatenus ager meus dat mihi jus transeundi per tuum. Personalis est ea, qua res obligatur personæ, vel contra. Servitus realis alia est urbana, quæ debetur prædio urbano; alia rustica, quæ rustico. Prædium autem urbanum dicitur omne ædificium habitandi causa confectum, sive in urbe, sive in villa, & hortus amœnitatis causa ei annexus. Rusticum verò sunt ager, vinea, pratum, pecorum stabulum à domo sejunctum.

Servitutes urbanæ sunt, ut lignum in tuum parietem admittatur, ut stillicidium in tuas ædes, vel aream tuam recipiatur, ut murus altiùs non attollatur, ut fenestra in muro non aperiatur. Servitutes rusticæ nominatæ sunt iter, actus, via, aquæductus. Iter est jus, quo pedes vel eques potest commeare per fundum alienum, non tamen ducere jumentum aut vehiculum. Actus est jus jumentum & armenta ducendi per prædium alterius. Via continet in se iter & actum. Aquæ ductus est jus aquam ducendi per fundum alienum. Innominatæ verò sunt jus aquam hauriendi, pecora adaquandi, pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

§. IV.

De Possessione.

I. POssessio alia est facti, quæ est actus possidendi, abstrahendo an justè an injustè; & alia juris. Possessio facti, quæ ordinariè intelligitur nomine possessionis, definitur rei apprehensio, vel detentio corporis, animi, & juris adminiculo. Dicitur 1. *apprehensio* vel *detentio*, quia vel primum fit, & tunc est apprehensio, quæ est inceptio possessionis: vel jam facta est, & tunc est detentio, quæ est continuatio possessionis. 2. *Rei*, qua voce intelligo cum Lessio, non solùm res corporales, sed etiam incorporeas, ut sunt census, beneficium, & similia, quæ à Theologis dicuntur possideri, à Jurisperitis verò quasi possideri. 3 *Corporis adminiculo*: quia ut res aliqua possideatur, debet apprehendi aliquo actu corporali, v. g. manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se vel in alio in quo contineri censeatur. 4. *Animi*: quia res debet apprehendi animo illam possidendi tanquam suam. 5. *Juris*, id est jure non resistente, seu impediente: nam ad possessionem requiritur, ut jus, seu Leges non impediant, ne detentio rei censeatur possessio ejus. Hinc detentio rei sacræ facta à laico nequidem est possessio facti, jure id impediente. Contra fur acquirit possessionem facti respectu rei furtivæ profanæ, quia jus non impedit, ne detentio talis rei sufficiat ad possessionem.

Possessio juris est jus insistendi rei tanquam suæ, non prohibitæ possideri. Dicitur 1. *Jus*, per quod differt à possessione facti, quæ est ipsa occupatio, vel detentio, ex qua jus oritur, si justa est: quod si non sit justa, non oritur ex ea jus in conscientia. 2. *Insistendi rei*, hoc est, rem pacificè detinendi, & juris remediis, interdum etiam armis tuendi adversus perturbantes. 3. *Tamquam sua*: nam si quis insistat rei nomine alterius non est vera possessio. Hinc tutor non possidet bona pupilli; sed possidet per tutorem, quia tutor non retinet illa bona ut sua, sed nomine pupilli.

II. Possessio dividitur in naturalem, & civilem. Possessio naturalis est ea, qua res possessa corpore & animo retinetur ut sua, dum scilicet quis corporaliter insistit detentioni rei tanquam suæ: quod facit qui rei in conspectu positæ ita vicinus est, ut ei continuò adesse possit. Civilis est, qua res corpore & animo apprehensa retinetur solo animo; sic possidet res suas is qui abest, quamdiu habet animum eas retinendi. Hìc additur tertia species possessionis, quæ civilissima dicitur, & est ea, quæ sola dispositione Legis acquiritur absque omni corporis, & animi adminiculo, etiam ab inscio: sic hæres parvulus possidet hæreditatem defuncti sine ullo apprehensionis actu & cognitione.

PARS III.

De injuriis, & necessaria restitutione in genere.

CAPUT PRIMUM.

De injuria seu injustitia in genere.

Quæst. I. QUid est injuria?

Resp. Est voluntaria violatio juris alieni. Sicut enim per actum justitiæ jus suum alteri tribuitur, ita per actum injustitiæ hoc jus violatur. Porrò injuria censetur gravis, ideoque mortalis, quando per se apta est parere tristitiam magnam seu difficilè sedabilem; aut aversionem animi difficilè impedibilem, spectata communi hominum conditione ac dispositione naturali, communiter parit. Nam talis injuria graviter repugnat justitiæ fini, qui est pax, tranquillitas, mutuus amor per conservationem æqualitatis & jurium.

Quæst. II. *An volenti potest fieri injuria?*

Resp. 1. Fit injuria consentienti ex dolo, vi, vel metu injustè incusso: quia talis non cedit moraliter juri suo, saltem sufficienter ad tollendam injuriam. Nam cessio juris tollens injuriam debet esse omnino voluntaria, & expers omnis injustæ coactionis ac deceptionis injuria enim non potest parere ullum jus injurianti, & nemo debet commodum ex sua iniquitate reportare. Hinc, qui ad vitam servandam dat pecuniam latroni, patitur injuriam, licèt velit eam dare, quia in illam dationem non consentit, nisi per vim injustam: idem dic de consentiente per ignorantiam, ut si quis solvat centum, putans se ea debere, patitur injuriam, si quinquaginta tantùm debeat; nam non vult dare centum si non debeat.

Resp. 2. Fit etiam injuria consentienti, quoties consensus est moraliter nullus, ut patet. Sic fit injuria solventi usuras, vel pretium justo majus pro merce &c. quia consensus in ista est nullus, cùm sit de re impossibili. Nam dans vult ista dare tantùm tanquam pretium, non autem gratis: sed impossibile est illorum esse pretium, mutuum enim est essentialiter gratuitum, & pretium est essentialiter quid æquale merci: ergo excessus pretii non est pretium.

Resp. 3. Quoad jura abdicalia, consentienti omninò voluntariè non fit injuria, ex regul. juris 23. in 6. *Scienti & consentienti non fit injuria*. Quia eo ipso quod sponte consentit, cedit efficaciter istis juribus: ideoque actio non est contra jus, sed secundùm jus alteri concessum. Sicque nulla est violatio juris, nec proinde injuria.

Resp. 4. Quoad jura inabdicabilia consentienti fit vera injuria. *Prob.* 1. ex cap. 36. *de sentent. excomm.* ubi Innocentius III. ait, percussionem clerici, ad satisfactionem alicujus offensæ juxta morem patriæ, triginta circiter fustium percussionibus corpus suum ultro subjicientis, esse injuriosam, licèt non sit violenta, *cùm ille canon non tam in favorem clerici ordinati, quam in favorem ordinis clericalis fuerit promulgatus*. 2. Quia jus inabdicabile est illud, cui efficaciter cedere non potest Dominus: ergo cùm tunc consensus sit inefficax ad tollendum jus quod habet consentiens ne fiat illa actio, reverà manet totum jus illud, ac proinde talis actio est verè injuriosa, utpote contra jus alterius permanens. 3. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Copula cum conjugata consentiente marito non est adulterium; adeoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum*. Quippe jus mariti est inabdicabile, cùm ex natura matrimonii jus copulæ sit essentialiter conjugibus affixum. Maritus tamen consentiens censetur condonare injuriæ reparationem.

CAPUT II.

De natura & necessitate restitutionis.

Quæst. I. QUid est restitutio?

Resp. Est rei alienæ redditio, vel damni illati compensatio, debita ex justitia ad æqualitatem; vel etiam rei alteri debitæ solutio. Nam de ea sic semper hìc agetur. Unde est actus justitiæ commutativæ, quæ versatur circa qualitatem rei ad rem, ex S.Thoma, 2. 2. quæst. 62. art. 1. Differt à satisfactione sive latè, sive strictè sumpta. Nam satisfactio latè sumpta est quid generalius, & complectitur tum restitutionem, tum etiam quamlibet reparationem, & subditionem pœnæ pro offensa alteri illata: satisfactio verò sumpta strictè est inhonorationis ac contumeliæ illatæ reparatio, & sic spectat personam. At restitutio est rei alienæ redditio, damni compensatio, vel debiti solutio; & spectat res, non personas: nec semper supponit injuriam, ut satisfactio: nam v. gr. qui depositum

ſitum reddit, vere reſtituit, licèt nullam injuriam intulerit. Quæ tamen de reſtitutione dicentur, applicari debent ſatisfactioni latè ſumptæ, & reparationi famæ, honoris, & aliorum bonorum; cùm ſit eadem ratio ac regula pro his omnibus.

Quæſt. II. *An reſtitutio actualis neceſſaria eſt ad ſalutem neceſſitate præcepti?*

Reſp. Affirm. Niſi impotentia excuſet, vel adſit juſta cauſa differendi. Conſtat 1. ex Rom. 13. *Reddite omnibus debita ... Nemini quidquam debeatis, niſi ut invicem diligatis.* Et, Ezech. 33. *Si fecerit judicium & juſtitiam, & pignus reſtituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quicquam injuſtum: vita vivet, & non morietur &c.* Et, Jacob. 5. *Ecce merces operariorum, quæ fraudata eſt à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini ſabaoth introivit.* 2. Ex reg. 4. jur. in 6. *Peccatum non dimittitur, niſi reſtituatur ablatum.* Idem habet S. Auguſt. Epiſt. 54. & refertur in cap. *Si res.* 14. quæſt. 6. ibi: *Si res aliena, propter quam peccatum eſt, cùm reddi poſſit, non redditur, non agitur pœnitentia, ſed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum: ſed ut dixi, cùm reſtitui poteſt.* 3. Quia qui non reſtituit cùm poteſt, nec habet rationabilem cauſam differendi, voluntariè nocet, & facit injuriam proximo: nam eum privat poſſeſſione & uſu rei ſuæ, vel debitæ; & violat jus quod habet, ut rem illam nunc poſſideat. At injuria quælibet prohibita eſt Lege divina naturali, præſertim hac generali: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Suum cuique reddendum.* Quod procedit, ſive res ſit debita ob injuriam, ſive ex contractu juſto, cùm ſit utrobique eadem ratio, & creditor habeat jus ſtrictum poſſidendi rem ſibi ex contractu debitam.

Hoc autem præceptum divinum naturale eſt primariò negativum, & ſecundariò affirmativum. Nam primariò vetat ne retineatur alienum, vel alteri debitum, invito rationabiliter domino, & ideò præcipit actum reſtituendi. *Præceptum de reſtitutione facienda, quamvis ſecundùm formam ſit affirmativum, implicat tamen in ſe, negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere*, ait S. Thom. quæſt. 62. art. 8. ad 1. Quare obligat ſemper pro ſemper: nam ſemper illicitum eſt retinere rem alienam domino rationabiliter invito.

Præterea omiſſio reſtitutionis eſt virtualiter acceptio rei alienæ continuata, invito domino; ideòque furtum continuatum contra præceptum negativum, *Non furtum facies.* Unde Conc. gener. Later. IV. cap. 39. ait, *non multùm intereſſe, præſertim quoad periculum animæ, detinere injuſtè ac invadere alienum.* Et à Conc. Trid. ſeſſ. 25. cap. 12. Qui decimas non ſolvunt, res alienas invadere dicuntur.

Hinc mortaliter peccat, qui notabili tempore omittit reſtitutionem, vel ſolutionem integram, quam poteſt facere, vel etiam brevi tempore omittit; ſi inde creditor damnum grave patiatur. Quia tunc graviter lædit jus alterius, nec excuſatur eo quod impoſuerit hæredibus ſuis obligationem reſtituendi, cùm hanc ipſe nunc habeat, & implere teneatur. Adde quòd ſæpe hæredes non reſtituant, ideoque periculum ſit ne omittatur reſtitutio. Qui autem non poteſt reſtituere, debet habere voluntatem ſaltem implicitam reſtituendi, cùm primum facultas reſtituendi aderit, & moralem diligentiam adhibere ad hanc facultatem comparandam: qui enim tenetur ad finem, ſimul tenetur ad media ad eum neceſſaria. Qui verò non poteſt totum reſtituere, tenetur ſtatim reſtituere, ac ſolvere partem, quam poteſt; cùm circa illam non habeat juſtam excuſationem.

Quæſt. III. *Quandonam peccatum injuſtæ detentionis continuatur, & multiplicatur?*

Reſp. 1. Qui non reſtituit, vel debita non ſolvit, cùm poteſt & debet, actu peccat toto tempore, quo id omittit. Quia omiſſio reſtitutionis vel ſolutionis debitæ toto eo tempore quo fieri poteſt, eſt injurioſa proximo: nam per illum continuè læditur jus quod habet poſſidendi rem ſuam, vel ſibi debitam, & ea utendi; & talis omiſſio eſt ſufficienter voluntaria, cùm omittens poſſit & debeat reſtituere, & ad hanc obligationem advertere. Tunc enim ſi non reſtituit, habet voluntatem continuam ſaltem interpretativam detinendi rem alienam vel alteri debitam: quæ voluntas permanet moraliter, quamdiu non retractatur, vel interrumpitur; ſicut qui alium injuſtè conjicit in carcerem & ibi relinquit, continuè peccat, quia continuè lædit jus proximi.

Igitur qui non reſtituit cùm poteſt, peccat actu ſingulis momentis, non quidem ſingulis novum peccatum addendo, ſed prius actu continuando. Quod quò plus durat, eo ſit gravius ratione majoris liberæ

dura-

durationis, vel etiam majoris nocumenti, quod inde domino evenit, nisi tale peccatum detentionis interrumpatur, & multiplicetur.

Resp. 2. Iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ, novum peccatum admittit, & sic multiplicat numero peccata injustæ detentionis, 1. Quoties habet voluntatem expressam non restituendi. Nam quilibet ejusmodi actus est peccatum; & nihil est exterius, in quo illi actus uniantur & continuentur, ad faciendum unum moraliter actum. 2. Quoties interrumpit illud peccatum actuale detentionis, & postea advertit, vel advertere potest ac debet ad obligationem restituendi, & tamen non restituit, cùm potest: quia toties omissio restitutionis est ei saltem interpretativè voluntaria, & nova culpa. Interrumpitur autem moraliter per contritionem vel propositum restituendi, per impotentiam restituendi, per somnum, vel longam distractionem, aut occupationem circa alias res: nam tunc volitio non restituendi non durat virtualiter eadem numero.

Ex dictis sequitur iniquum detentorem teneri explicare in confessione. 1. Totum tempus, quo sua culpa non restituit vel non solvit, ut intelligatur gravitas peccati, & quantum fieri potest multitudo actuum internorum, vel continuatio, æquivalens multis actibus internis. 2. Numerum volitionum non restituendi, seu quoties admisit novum peccatum detentionis: nam tot sunt peccata numero distincta. 3. Quoties interim occasionem restituendi habuerit & neglexerit, ut intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum. 4. An dominus ex illa detentione tristitiam magnam, vel grave damnum passus sit, ut intelligatur tota malitia detentionum.

Sed quid si detentor utatur re aliena?

Resp. 1. Si domino perinde fit, utarisne re sua, an eam apud te detineas otiosam, non magis peccas utendo, quàm retinendo solùm. Quòd si dominus longè ferret ægriùs usum quàm otiosam detentionem, eo quòd res usu atteratur, vel periculo exponatur, tunc graviùs peccas usu ejus rei quàm nuda detentione: nam plus est cæteris paribus uti re aliena, quàm eam nude detinere invito domino, ac proinde major est injuria. 2. Si res apud te facta sit deterior, ita ut prudenter judices dominum eam non ampliùs velle, sed potiùs pretium ejus; non peccas ea utendo, aut eam destruendo, quia hoc non facis invito domino. Peccas tamen ejus pretium non restituendo cùm primum potes.

CAPUT III.

De radice obligationis restituendi.

Quæst. I. Unde oritur obligatio restituendi?

Resp. Ex quatuor capitibus, scilicet 1. Ex injusta acceptione, qua intelligitur injusta & culpabilis rei alienæ ablatio, retentio, vel damnificatio, ex cap. ult. de injur. ibi: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem tulisti, aut hæc imperitia tua sive neligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet.* Nam jus per injuriam auferri nequit: ergo in eo cujus res ablata, vel destructa est, semper manet jus ad illam habendam, vel ejus pretium, quod est res æquivalenter; ac proinde manet in altero obligatio restituendi. 2. Ex re accepta, id est, ex re aliena in se, vel in æquivalenti extante apud alium sine hujus culpa: nam *locupletari non debet aliquis cum alterius injuria vel jactura*, regul. jur. 58. in 6. Præterea dum res est aliena, eo ipso subest juri alterius, qui inde minùs habet dum ea caret, quàm habere deberet. 3. Ex contractu explicito, vel implicito, seu quasi contractu in assumptione officii seu muneris, nam quidquid fit contra pactum, vel officium ad aliorum commodum spectans, est contra justitiam commutativam, ideoque obligat ad restitutionem. 4. Ex Lege positiva & justa sententia. De his duobus ultimis alibi dictum est.

Quæst. II. *An oritur obligatio restituendi ex damnificatione nullatenus peccaminosa v. gr. ob inconsiderationem, distractionem mentis, oblivionem prorsus involuntariam?*

Resp. Non oritur extra contractum & officium. Quia 1. *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit*, cap. 2. de constit. 2. Quia qui damnum sine ullo peccato extra contractum & officium intulit, ex nullo capite tenetur restituere: non ratione injuriæ, cùm non peccaverit: neque ratione rei acceptæ, aut contractus, vel legis, vel sententiæ, cùm nihil horum extet. 3. In hoc casu damnum non illatum fuit damnificato rationabiliter invito: nemo enim potest velle rationabiliter, ut quis sibi non inferat damnum etiam tum

cùn

cùm de eo inferendo non cogitat, & involuntariè ac necessariò infert: nam non potest rationabiliter velle id, quod tunc impossibile est. Præterea qui damnum sine ullo peccato extra contractum & officium intulit, se habet instar possessoris bonæ fidei, qui non tenetur restituere rem alienam, quam bona fide consumpsit, si ex ea non sit factus ditior.

Dixi, *extra contractum*, quia Leges imponunt contrahentibus onus restituendi damnum secutum ex culpa merè juridica; & contrahens hoc ipso quòd contrahit, illud onus tacitè in se suscipit, cùm velit & debeat contrahere secundùm Leges. Quare, quamvis damnum non sit illatum domino rationabiliter invito, tunc tamen indemnitas ei debetur ex pacto seu contractu explicito, vel implicito: sicut debetur cùm res perit casu fortuito, nisi præcesserit pactum eum præstandi.

Quæst. III. *An oritur obligatio restituendi ex damnificatione veniali?*

Resp. 1. Ex damnificatione & furto veniali ob parvitatem materiæ oritur obligatio restituendi sub veniali. Quia non restituendo injustè privatur dominus possessione & usu rei suæ, vel sibi debitæ, sufficientis ad materiam injustitiæ venialis, quæ tolli debet.

Resp. 2. Ex damnificatione gravi quoad materiam, sed veniali ob defectum advertentiæ, oritur obligatio restituendi. Quia tunc committitur vera culpa & injuria, licèt levis: at omnis injuria ex natura rei, ideoque jure naturali resarciri debet, ex cap. ult. *de injur.* cit. Non videtur tamen esse obligatio restituendi totum damnum citra contractum aut officium: quia injuria venialis ac imperfecta non debet citra contractum aut quasi contractum, tantam obligationem parere, quantam injuria gravis & perfectè voluntaria. Et quia tunc damnum leviter peccantis, leviter est imputabile: Ergo non tenetur totum compensare. Deinde cum ea restitutiò sit pœna seu onus jure naturali culpæ correspondens, debet esse culpæ proportionatum. Sunt tamen qui docent, tantum posse esse damnum, ut pars illius correspondens culpæ veniali, sit adhuc gravis momenti, ideoque sub mortali restitui debeat, quia alioqui retineretur res notabilis debita, invito domino, quod est mortale.

Cæterum in praxi quando damnum grave est, censeri ordinariè debet intervenisse culpam mortalem. Nam (ut notat Lessius,) generaliter in operibus externis periculosis, citra subitaneam passionem vehementem, raro contingit advertentia imperfecta: scilicet opera illa periculum suum statim & facilè ingerunt, mentemque ad sui considerationem excitant. Præterea ad mortale sufficit confusa cognitio periculi, vel obligationis diligentiùs advertendi; quæ facilè haberi potest. Quare in dubio an culpa sit mortalis, an venialis, totum damnum resarciri debet, præsertim cùm in dubio potior sit conditio innocentis.

Quæst. IV. *An oritur obligatio restituendi ex damno dato per culpam juridicam in officio, vel extra illud commissum?*

Nota. Culpa duplex distinguitur: theologica, & juridica seu civilis. Culpa theologica est peccatum imputabile, sive mortale, sive veniale: culpa juridica est omissio diligentiæ debitæ ad cognoscendum, vel cavendum, vel faciendum, vel providendum, ex qua sequitur damnum, sive illa omissio sit peccatum, sive non. De hac sola hìc agitur, & triplex est, lata, levis, & levissima. Culpa lata est omissio diligentiæ, quam passim in rebus ejusmodi propriis adhibere solent homines diligentiores & prudentiores ejusdem conditionis. Levissima, est omissio diligentiæ, quam soli diligentissimi & prudentissimi adhibent. Ut si quis, v. gr. librum sibi commodatum relinquat ante ostium domus, & amittatur, tunc censetur amisisse per culpam latam; si relinquit in cubiculo suo, non obserato ostio, erit culpa levis; si ostium obseravit, sed non advertit an esset bene obseratum, est levissima.

Resp. 1. Ex communi sententia, extra officium & contractum, non oritur obligatio restituendi damni secuti ex culpa levi & levissima. Quia circa contractum & officium nemo tenetur majorem diligentiam adhibere in suis operibus ne alteri noceat, quàm in similibus casibus adhibere solent homines ejusdem conditionis diligentes ac prudentes: nemo enim tenetur esse diligentior ac prudentior cæteris hominibus diligentibus & prudentibus ejusdem conditionis: nisi ad id specialiter se obligarit. Constat tamen, inquit Lessius, esse obligationem restituendi damnum secutum ex culpa lata, nisi constet illam esse prorsus inculpabilem; quia quisque ex justitia tenetur, ne alteri noceat, adhibere in actionibus suis eam diligentiam, quam adhibere solent in ejusmodi actionibus diligentes ac prudentes; nam quisque jus habet

ne sine

ne sine justa causa & authoritate sibi infewhich ratur damnum : ergo si non adhibet, non facit id ad quod tenetur ex justitia, & sic damnum inde secutum censetur ei voluntarium, & meritò imputatur, ac proinde illud tenetur resarcire.

Resp. 2. Per se loquendo nemo tenetur in conscientia ad restitutionem propter culpam levem, vel levissimam in officio, vel arte commissam, sed tantùm propter latam. *Est communis aut ferè communis sententia*. Quia nemo tenetur in officio, vel professione sua adhibere majorem diligentiam & providentiam, quàm soleant adhibere diligentes & prudentes ejusdem professionis: nam nec gravius onus quis vult sibi imponere, dum officium suscipit, vel artem exercet, nec resp. plus ab ipso exigit.

Hinc advocatus, v. gr. qui bona fide præstitit id quod diligentes & periti advocati in similibus causis præstare solent, non tenetur ad restitutionem, si causa cadat, eo quod non præstiterit id quod diligentissimè præstitisset. Idem dic de judice, magistratu, medico, architecto &c.

Dixi, *per se loquendo*: nam si quis profiteatur se diligentiorem & peritiorem aliis, aut diligentissimum, & sic eos, qui tales quærunt, ad se pertrahat; is tenetur adhibere majorem aut etiam maximam diligentiam & prudentiam. Quia id promisit, & ad id se obligavit saltem implicitè: unde tenetur resarcire totum damnum ex levi vel etiam ex levissima culpa secutum, cùm non adhibendo majorem, vel maximam diligentiam, peccaverit graviter in re gravi contra pactum saltem implicitum, ideoque gravem injuriam fecerit.

Porò culpa quæ dicitur lata in iis, qui officium, vel artem exercent, censeretur levis in aliis privatis: Unde illi dici possunt teneri de culpa levi comparatè ad alios, qui non tenentur ex officio vel pacto; cùm debeant majorem diligentiam adhibere, quàm si nihil commodi perciperent, vel non ex officio facerent.

Resp. 3. Qui præbet consilium in rebus ad suum officium vel artem pertinentibus, tenetur ad restitutionem ratione culpæ latæ. Quia ex officio tenetur in consilio dando adhibere eam diligentiam & prudentiam, quam adhibere solent in similibus casibus homines diligentes ejusdem professionis. Ergo si non adhibet, peccat contra justitiam; ideoque tenetur ad restitutionem damni ex hac culpa secuti. Item tenetur ratione ignorantiæ, quia talis ex officio tenebatur hoc scire, & in responso vitare errorem, ex quo damnum secutum est: unde meritò censetur causa injusta damni secuti. Et utrumque patet ex cap. ult. *de injur.*

Non tenetur tamen ad restitutionem, qui consultus aperit bona fide dumtaxat opinionem suam, dicendo ita sibi videri, nec suadendo ut alter faciat, & à fortiori si indicet se dubitare. Nam tunc si alter sequatur, imprudentiæ damnum adscribere debet; modo consultus non habeatur à consulente peritior ac prudentior quàm revera sit. Imò si des consilium in rebus, quæ ad tuum officium non spectant, & quarum parum peritus es, & alter sciens tuam imperitiam, consilium tuum sequatur, non teneris de damno inde secuto; nam damnum illud sibi imputare debet, & scienti ac volenti non fit injuria. Si tamen agitur de damno tertii, ut si suadeas alteri contractum injustum, vel ut non restituat, peccas graviter in re gravi, & teneris illi tertio: nam illi tertio & quidem invito damnum infers tuo malo consilio. Nec obstat quòd veritatem inculpatè ignorares; quia nihilominus imprudenter agis: nemo enim nisi imprudenter miscet se consiliis dandis in rebus, quas non intelligit, & sciens ac volens exponit se periculo errandi cum damno tertii, quod proinde ei sufficienter est voluntarium, meritoque imputatur. Ita ferè Lessius.

Porò hæc regula juris 62. in 6. *Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur*: intelligitur solùm de eo, qui bona fide dat consilium in rebus ad suum officium non pertinentibus, & qui ratione sui muneris aut status peritiam non profitetur. Vel nomine fraudis intelligitur culpa lata, quæ ei æquiparatur in jure.

Quæst. V. *Ex qua culpa juridica in contractibus oritur obligatio restituendi?*

Resp. 1. Si contractus cedat in utilitatem solius accipientis, ut in commodato; accipiens tenetur ad restitutionem, si res aliena pereat, vel deterior fiat ex culpa etiam levi & levissima: Sed non tenetur, si fecit id quod diligentissimi ac prudentissimi in simili re propria conservanda facere solent. Constat ex l. 18. §. *commod.* & ex instit. lib. 3. tit. 15. & ex cap. 1. *de commod.* Ratio dispositionis juris est, quia æquitas naturalis postulat, ut is qui gratis utitur re alterius in suam tantùm utilitatem, maximam diligentiam adhibeat, ne pereat, vel deterior fiat.

Exci-

Excipitur precarium, in quo accipiens tenetur solùm ex dolo vel culpa lata, l. 8. §. *de precario* : eo quòd res concessa precariò, potest à Domino quovis tempore revocari, non autem res commodata : quare æquum est, ut qui accepit precarium, non teneatur de tanta culpa.

Resp. 2. Si contractus sit utilis utrique contrahenti, ut contractus pignoris, locati & conducti, uterque tenetur ad restitutionem damni secuti ex culpa lata & levi, non autem levissima, ex l. 5. §. *commod.* & l. 23. *de reg. jur.* Ratio est, quia cùm res aliena alicui conceditur in ejus utilitatem, æquitas postulat ut eam valdè diligenter custodiat; non tamen ad tantam diligentiam teneatur, quantam si in sui tantùm utilitatem accepisset. Quare ad nihil tenetur, si fecerit quod diligentiores faciunt in simili re propria conservanda. Hinc artifices, qui laborant in re aliena ob stipendium, & domestici, quibus incumbit ex officio cura custodiendæ rei domesticæ, tenentur resarcire damnum ex culpa etiam levi secutum. Qui tamen conductus est ad transportandum columnam vel alias res fragiles, tenetur de culpa levissima respectu illarum rerum, l. 25. §. *locat.* Quia nempe talis negligentia in ejusmodi rebus non censetur levissima, sed major propter summam diligentiam, quam illæ res ex natura sua exigunt. *Delugo, & alii.*

Resp. 3. Si contractus cedat in utilitatem solius dantis, ut in deposito, accipiens tenetur solùm ad restitutionem ex culpa lata, & dolo, ex l. 5. §. *commod.* & l. 24. §. *de reg.* & instit. lib. 3. tit. 15. Nam æquitas postulat, ut qui habet rem alienam in commodum solius domini, non teneatur ad majorem diligentiam & custodiam, quam passim adhibere solent in rebus suis homines, cùm nullum commodum inde percipiat.

Hinc si depositum pereat apud te sine tua culpa lata, non teneris illud restituere, nisi in his casibus. 1. Si adsit pactum de majori vel maxima custodia adhibenda, vel etiam de casu fortuito præstando, ex l. 1. §. *deposit. Contractus enim Legem ex conventione accipiunt*, ibid. 2. Si in culpa fuisti tecum deferendo depositum in locum periculosum, vel fuisti in mora non reddendo, cùm potuisti, & debuisti, teneris ad restitutionem, quantamcumque custodiam adhibueris, ex variis juribus, & cap. ult. *de depos.* ibi: *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur*. 3. Si accepisti mercedem pro deposito custodiendo, ex eodem cap. Tunc enim teneris de culpa levi : quia contractus depositi cedit in tuam & domini utilitatem, transitque in locationem operæ ad illud custodiendum. 4. Si teipsum ad depositi custodiam offeras petenti diligentissimum custodem, tunc teneris de culpa levissima, l. 1. §. *depos.* quia tunc censeris custodiam diligentissimam promittere.

Obj. In prædictis Legibus depositarius dicitur obligari solùm ex dolo, non ex culpa. *Resp.* In jure lata culpa dolo æquiparatur, Lege 32. §. *depos.* & Lege 226. §. *de verb. obligat.* ibi : *Magna negligentia culpa est magna, culpa dolus est*. Quare cùm Leges decernunt dolum solùm præstandum esse, non culpam, culpæ nomine levis & levissima intelligitur; & sub nomine doli comprehenditur culpa lata. Cùm autem statuunt in contractibus culpam esse præstandam, per culpam intelligitur aliquando levis, aliquando levissima, pro subjecta materia.

Resp. 4. Est obligatio in conscientia resarciendi secundùm has Leges ante sententiam judicis, damnum secutum sine peccato, sed ex culpa merè juridica in contractibus. *Ita Covar. Navarr. Molin. Vasquez, Lessius dicens esse communiorem, & alii.* Prob. Quia qui ex contractu rem alterius accipit, obligat se saltem implicitè ad eam servandam cum onere per Leges annexo, & ad præstandam curam ac diligentiam, quam Leges præscribunt : cùm præsertim hæ Leges fundentur in naturali æquitate, & sancitæ sint propter bonum commune, ut contractus facilè ineantur; & ad excitandum curam ac diligentiam circa res alienas. Neque enim fundantur in præsumptione culpæ mortalis; nam v. gr. in culpa levissima non potest forum externum præsumere peccatum mortale, ut notat Vasquez, & tamen, cap. unico de commodato dicitur simpliciter; *Cùm gratia sui quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur.* Unde tunc est obligatio restituendi ex contractu, cui Leges justæ eam annexuerunt, & quam contrahens hoc ipso quòd contrahit, tacitè in se suscipit, cùm velit & debeat contrahere secundùm Leges.

Quæst. VI. *An qui inculpabiliter dixit vel fecit aliquid, ad quod jus nullum habet; & ex quo impendet damnum proximo, tenetur ex justitia illud impedire, vel restituere, si non impediat quantùm commodè potest?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia quisque tenetur ex justitia curare, ne ex sua actione eveniat damnum proximo contra jus illius; ideoque impedire, ne malum ex sua actione secutum perseveret: alioqui qui non impedit, quantùm commodè potest, censetur causa moralis perseverantiæ effectus à se positi, & damni secuti; quod proinde ei imputabitur: nam quisque jus habet ne ei damnum sine justa causa, & authoritate inferatur.

Hinc qui inculpatè errorem docuit, vel consilium noxium dedit, tenetur, ubi advertit, dedocere; qui inculpatè res alienas incendit, tenetur quantùm commodè potest, ignem extinguere, alioqui continuatio incendii foret ei voluntaria & moraliter imputabilis. Si tamen non posset impedire alterius damnum sine graviori aut saltem æquali suo damno, non poterit illi imputari, sed censebitur justè permitti. Nam multò minor est obligatio tunc impediendi, quàm non inferendi positivè damnum; cùm ipsa non oriatur ex injusta læsione vel actione; ideoque non est obligatio impediendi damni, nisi cùm potest impediri sine gravi aut saltem æquali suo damno. Cujus quidem damni proprii gravitas debet spectari respectivè ad damnum, quod inde proximo sequetur.

Quæst. VII. *Quid restitui debet ratione injustæ acceptionis vel damnificationis?*

Resp. Qui injuriam alteri intulit, rem ejus culpabiliter accipiendo, aut retinendo, aut damnum inferendo &c. tenetur in conscientia restituere rem si adhuc extet; vel ejus pretium, si ipsa non extet; item omnes fructus naturales ac mixtos, sive perceptos, sive non perceptos, seu quos dominus percepturus erat: & compensare omne damnum emergens ac lucrum cessans. *Est communis sententia.* Quia ratione injuriæ contrahitur obligatio injuriatum omnino indemnem reddendi; & restituendi in eum statum in quo fuisset, si injuria illata non fuisset: alioqui injuria integrè non tolleretur, nec æqualitas, quam justitia intendit, reponeretur; & sic non cessaret totaliter injustitia. Quare mensura restitutionis faciendæ ratione injustæ acceptionis vel damnificationis, est quantitas boni alieni ablati, & damni illati ac lucri impediti, quamvis lædens nihil inde emolumenti perceperit, ex cap. *Gravis*, de restit. spoliat. ubi Cœlestinus III. ait: *Mandamus ablata cum integritate restituere, damna plenariè resarcire, & de illatis injuriis competenter satisfacere compellatis: provisuri, ut non tantum fructus à novo & violento possessore perceptos, sed quos possessores veteres percepissent, reddi faciatis eisdem.*

Igitur fur, vel malæ fidei possessor, vel damnificator injustus tenetur. 1. Rem alienam injustè possessam restituere domino. Nam quamdiu retinet, facit ei injuriam violando jus quod habet rem suam possidendi, & ea utendi. Quòd si res aliena non extat, tenetur ejus pretium restituere, cùm sit causa injusta damni, quod patitur dominus privatione rei suæ, quam tenebatur restituere. 2. Compensare omne damnum emergens & lucrum inde cessans domino, l. 5. Cod. *de rei vindic.* Nam est causa injusta utriusque, teneturque dominum indemnum servare, ut tollatur injuria illata. Porrò lucrum justum alterius impedire est illi damnum inferre: nam est eum privare lucro sperato, ad quod jus habet, & facere ut minus habeat quàm habuisset. 3. Restituere omnes fructus naturales & mixtos quos percepit, quamvis dominus non percepisset, nec illi extent ampliùs; nec ex illis factus sit ditior, ex l. 22. Cod. *de rei vindic.* ibi: *Certum est malæ fidei possessores, omnes fructus solere cum ipsa re præstare.* Quia fructus rei hoc ipso quòd producuntur, fiunt illius qui est dominus rei, & res quælibet domino suo fructificat, ex instit. *de rerum division.* Nam res ubicumque est, semper domini est, & domino valet, quod ibi valet. Ergo fructus æque restitui debent, ac res ipsa; & nunc est etiam obligatio restituendi ex re accepta. Quòd si illi fructus interea, dum retinentur, pereant; pereunt non domino, sed injusto detentori, qui est in mora culpabili. Item tenetur restituere fructus omnes naturales & mixtos, imò & merè industriales, quos dominus singulari sua diligentia licitè percepisset, quamvis ipse damnificator nullos perceperit, ex l. 33. §. *de rei vindic.* ibi: *Fructus non modo percepti; sed & qui percipi potuerunt, honestè æstimandi sunt.* Et ex cap. *Gravis* citat. Nam debet compensari omne damnum emergens & lucrum cessans.

Nota 1. Fructus merè naturales sunt illi, qui ex re aliqua gignuntur sine ulla fere industria aut labore, ut herbæ in pratis: arborum poma, animalium fœtus. Merè industriales sunt ii, qui ex sola industria & labore proveniunt, licèt mediante alia re tan-

tanquam mero instrumento, ut quæstus, qui ex negotiatione, vel ex usu artificioso alicujus instrumenti, puta penicilli, percipitur. Fructus mixti sunt ii, qui ab ipsa re, mediante industria & labore proveniunt, ut fructus agrorum, vinearum; ad quos revocatur pretium locationis ædium, earumque rerum, quæ habent usum locabilem. Nam pretium locationis rerum est fructus earum, quem pariunt mediante usu sui, qui est pretio æstimabilis, & datur solùm pro usu rei, ex l. 19. & 36. §. *de usuris*. Hi fructus vocantur civiles, & debentur domino rei, l. 5. Cod. *de rei vindic.* ibi: *Domum, quam ex matris successione ad te pertinere, & ab diversa parte injuria occupatam esse ostendis, Præses provinciæ, cum pensionibus quas percepit, aut percipere poterat, & omni causa damni dati, restitui jubebit*. Soli autem fructus merè industriales, quos dominus rei non percepisset, non sunt restituendi, quia non sunt fructus rei alienæ, sed industriæ propriæ. Sic qui pecunia furtiva negotiatus est, non tenetur lucrum suum restituere, sed solùm pecuniam ablatam, & omne damnum emergens ac lucrum cessans, si quod est.

Nota 2. Semina & alia similia, si sint aliena, non fructificant domino suo, sed domino agri, l. 25. §. *de usur.* ibi: *Omnis fructus non jure seminis, sed jure soli percipitur*. Quia sunt magis agri, quàm seminis, quod mortuum est, & ab agro vivificari & ali debet. Hinc qui triticum furtivum seminavit in agro suo, non tenetur restituere segetes, sed aliud triticum in eadem mensura cum damno emergente & lucro cessante, si quod est secutum domino tritici.

Nota 3. Restitutio fructuum facienda intelligi debet deductis pretio operæ ac laboris, & impensis, quæ à domino fieri debuissent ad illos percipiendos, ad conservationem rei, & ad ejus melioramenta, quibus rei valor crevit domino, ex l. 7. §. *Soluto matrim.* Quia his deductis dominus non patitur damnum, & reponitur æqualitas.

Quæst. VIII. *An injustus damnificator tenetur insuper aliquid solvere pro culpa in pœnam?*

Resp. Non tenetur ante sententiam judicis. Quia punitio ad judicem pertinet; sed post sententiam tenetur pœnam solvere, quia judex habet jus eam infligendi, & justa sententia obligat in conscientia. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 61. art. 3.

Quæst. IX. *An fur vel injustus possessor, aut damnificator tenetur restituere rem alienam, si peritura fuisset apud dominum?*

Nota 1. Possessor malæ fidei est is, qui rem alienam injustè accepit, vel retinet, aut consumpsit, vel alienavit, putans aut dubitans esse alienam, vel se non legitimè possidere; vel ex ignorantia graviter culpabili judicans esse suam. Possessor bonæ fidei est, qui rem alienam detinet, judicans prudenter esse suam. Unde bona fides nunquam potest oriri ex ignorantia, quæ non excusat à culpa mortali in acceptione rei, & omissione inquirendi cujus res sit: nam tunc non potest prudenter censeri justa possessio.

Resp. 1. Injustus possessor tenetur rem alienam restituere, si illa non erat peritura apud dominum nisi per injuriam alterius, v. gr. furtum. *Est communis sententia.* Quia sicut ille alius faciendo injuriam, teneretur restituere; ita tu præveniens teneris integrè damnum resarcire, cùm fueris causa injusta totius damni.

Nota 3. Si res periit dolo vel injuria injusti possessoris, quia vel amisit culpa lata, vel eam scienter destruxit, absumpsit, alienavit &c. tenetur ejus pretium restituere domino, etiamsi apud hunc casu peritura fuisset. *Est communis sententia, teste Layman.* Quia talis est hìc & nunc causa injusta interitus rei, quæ verè periit per injuriam detentoris, ac proinde ratione injustæ læsionis, statim contrahit restituendi obligationem, quæ subsequente fortuito casu non extinguitur. Sic qui occidit hodie Petrum, alioqui cras interficiendum à fera, est causa injusta mortis Petri, & tenetur ad restitutionem. Idque magis adhuc constat, si tempore, quo ex culpa periit, vel destructa est res aliena, non erat notitia interitus vel periculi futuri. Quia cùm periculum illud ignoraretur, res illa verè tantum valebat apud homines, sicut si peritura postea non fuisset. Totus ergo valor ille fuit per injuriam ablatus ab injusto possessore, & ipse totius illius debiti reus factus est, atque adeo suscepit jam in se onus & obligationem totius illius debiti solvendi. A quo debito non liberatur ex eo quòd eventus subsequens ostendat rem fuisse postea perituram vel minùs valituram, quia hoc non facit rem minùs valuisse, tum cùm injustè destructa est, pro quo tempore taxari debet valor damni illati. *Ita Delugo.*

Resp. 2. Item tenetur restituere rem alienam, quæ casu apud ipsum periit, si

non sit omnino certum casu perituram fuisse apud dominum. Quia in dubio melior est conditio innocentis, & domini possidentis jus certum recipiendi rem suam, vel ejus pretium.

Imò juxta multos tenetur, etiamsi res certò fuisset peritura apud dominum casu, vel justa hostium spoliatione. Quia. 1. hoc ipso quòd quis rem alienam injustè aufert, vel detinet, facit domino injuriam, cui est per se annexa obligatio restituendi: per accidens autem est quòd esset casu similiter apud dominum peritura. 2. Qui injustè accipit, injustè detinere incipit: sed qui injustè detinet, semper est in mora restituendi; qui autem est in mora, tenetur etiam de casu fortuito, nam mora trahit ad se periculum rei; ut statuunt jura. 3. Casus subsequens non facit ut fur vel injustus possessor damnum reipsa non intulerit, sed solùm facit quod imputatum fuisset alteri causæ. Item qui semel ratione rei injustè acceptæ obligatur, per eventum fortuitum postea subsequentem non absolvitur.

Obj. 1. Nullum damnum ex injuria est illatum domino, cùm constet eum ex casu fortuito non minùs privandum fuisse re sua, quàm si nulla fuisset injuria illata, ideòque nihil minùs habeat quàm aliàs fuisset habiturus: ex injuria autem oritur obligatio restituendi solum damnum ex ea secutum, non aliud. *Resp.* Damnum domino illatum est, spectato statu, in quo privatus fuit re sua per injuriam, cui per se annexa est obligatio restituendi.

Obj. 2. L. ult. § *ad legem Rhod.* statuitur quòd si navem conduxerim ad merces meas convehendas, ipse verò nauta me invito merces meas in navem deteriorem transtulerit, cum qua merces meæ perierint, teneatur mihi de hoc damno, si altera navis salva evaserit; sed non teneatur si ambæ naves ea navigatione perierint, quia æque merces meæ in priori navi conducta periissent. *Resp.* Ibi non agitur de injusto possessore, qui rem alienam habet per injuriam, sicut in nostro casu.

Sed si rem alienam, quæ incendio, vel aliter peritura erat apud dominum, auferam, & post elapsum periculum non statim restituam, & postea apud me pereat, non jam peritura apud dominum: an teneor ejus pretium restituere?

Resp. Affirm. *Ita omnes.* Quia res illa à periculo libera & secura ad dominum pertinebat, & sic ei statim tunc reddi debuit; quare si non fuit reddita, injuria ipsi facta fuit per injustam detentionem, quæ fuit causa damni; nam apud dominum non ampliùs periisset.

Quæst. X. *An ratione injuriæ restitutio facienda est juxta summam æstimationem, quam res à tempore detentionis habuit?*

Resp. 1. Si res aliena apud furem vel injustum possessorem facta est deterior, quàm cum accepta est, tenetur restituere secundùm statum illum quem res tunc habebat. Nam tempore quo accepit, res illa tantumdem valebat; & accipiendo, damnum injustum domino intulit, privando eum re sua in tali statu, & facultate eam majore pretio vendendi.

Resp. 2. Si res apud injustum possessorem melior effecta est, sive intrinsecè & in substantia, ut si vitulus evaserit in bovem; sive extrinsecè & in valore, ut si auctum sit ejus pretium ob emptorum multitudinem: restitui debet domino in tali statu, si extet. Nam res semper mansit in ejus dominio: melioratio autem & incrementum rei pertinet ad ejus dominum. Si autem res illa non extet, & vendita fuerit majore pretio, quàm vendidisset dominus, totum pretium acceptum restitui debet domino: quia res tempore, quo cariùs vendita est & melior erat, domini erat, & domino debebatur: ergo pretium acceptum ei debetur, cùm sit valor suæ rei. Quòd si res casu periit, vel minore pretio vendita fuit, aut in deteriore statu & valore alienata vel consumpta, restitui debet domino secundùm æstimationem, quam in optimo statu & maximo valore habuit, si dominus eam tali tempore erat venditurus, vel passus est damnum emendo aliam summo valore: quia injustus possessor fuit causa injusta talis lucri cessantis vel damni. Idem dic, si incertum sit, an dominus lucrum ex ejus melioramento fecisset, vel quo pretio venditurus fuisset, ut docent passim Doctores. Nam injustè privatus fuit potestate lucrandi, & vendendi summo valore, qua fortè usus fuisset: in dubio autem melior est conditio innocentis, & possidentis jus exigendi integram indemnitatem.

Imò juxta varios, restitutio fieri debet secundùm summum valorem & incrementum, etiamsi dominus re sua certò usurus non erat in tali statu, nec juxta summum valorem venditurus. Quia dum res apud injustum possessorem melior & rarior facta est, domino meliorata fuit, ipsique debita erat in tali statu. Ergo facta est domino injuria cum damno, eum privando re sua in optimo

ejus

ejus ſtatu & valore: quæ injuſta detentio eſt nova injuria à prima acceptione diſtincta, per quam ſtatim contracta eſt obligatio eam reſtituendi cum tali incremento & valore. Obligatio autem ex injuria contracta extinguitur per ſolam reſtitutionem, & quamvis nullum damnum dominus recipiat, ſpectato ſtatu in quo futurus eſſet, ſi ad tempus minoris valoris rem ſervaturus eſſet; tamen recipit damnum, attento priori ſtatu in quo habuit dominium rei plus valentis, quo majore valore ad ſe pertinente injuſtè privatus fuit. Confirmatur l. 8. §. *de condict. furt.* ibi: *Si ex cauſa furtiva res condicatur, cujus temporis æſtimatio fiat, quæritur? Placet tamen id tempus ſpectandum, quo res unquam plurimi fuit: maximè cùm deteriorem rem factam fur dando non liberatur; ſemper enim moram fur facere videtur.*

Obj. Reſtitutio fieri debet ſolùm ad æqualitatem damni illati. At tunc non eſt illatum damnum ſecundùm ſummum valorem rei; nam ejus incrementum non erat certò profuturum domino, cùm dominus fuiſſet eam venditurus ante tempus illius incrementi, nec coactus fuit eo tempore aliam emere. *Reſp.* Damnum domino illatum eſt, attento priori ſtatu, in quò habuit dominium rei plus valentis, & revera privatus fuit re ſua in optimo ejus ſtatu & valore.

Quæſt. XI. *An qui ponit actionem, ex qua damnum obvenit alteri, tenetur illud reſtituere?*

Reſp. 1. Si damnum evenit tertio ex actione tua mala vel otioſa, quæ fuerit periculoſa ſive per ſe, ſive ratione circumſtantiarum, teneris illud reſarcire, quamvis aliunde adhibueris diligentiam ne evenerit, & illud non intenderis. Quia. 1. Illud damnum eſt tibi ſufficienter voluntarium in cauſa, nempe in actione tua mala periculoſa, per quam illud creas. 2. Intuliſti injuriam damnoſam illi tertio, quippe qui jus habebat ne malam illam actionem ſibi periculoſam faceres.

Secùs eſt, ſi damnum eveniret alteri ex tua actione non mala licèt periculoſa, ſed utili tibi, cujus faciendæ jus habebas, modò adhibueris debitam ad illud impediendum diligentiam, quæ adhiberi potuit, retenta illa actione licita: tunc enim damnum illud tibi non imputaretur, cùm utaris jure tuo, ex cap. 31. de elect. *Non videtur injuriam facere, qui utitur jure ſuo.* Et ex l. 193. §. de regul. jur. *Nemo damnum facit, niſi qui id fecit, quod facere jus non habet.* Sed ſi non adhibueris debitam cautionem, ne alii damnum eveniret, teneris de damno. Nam quiſque tenetur ex juſtitia curare, ne ex ſua actione damnum eveniat alteri: nam proximus habet jus ne ei damnum inferatur ſine juſta cauſa & legitima authoritate. Propter eandem rationem teneris reſtituere damnum, ſi jus non habeas faciendi aliquid periculoſum, licèt non malum. Sic qui in itinere foveam lupi capiendi cauſa facit, tenetur de damno. L. 28 §. *ad leg. Aquil.*

Reſp. 2. Teneris reſarcire damnum, quod alteri evenit ex tua culpa, ſcilicet actione mala vel inutili, ſi damnum illud intendiſti, licèt ex ea plerumque damnum non eveniat. Nam tunc damnum tibi voluntarium eſt in ſe, & meritò cenſeris illius cauſa, cùm reipſa ex directa intentione illud intuleris per actionem tuam malam, vel inutilem.

Reſp. 3. Teneris reſarcire damnum, quod obvenit alteri ex actione tua mala vel inutili, quamvis ex ea plerumque damnum tertio non eveniat, nec illud intenderis, ſi prævideris probabiliter eventurum. Quia 1. tunc damnum illud eſt voluntarium tibi in actione illa mala tanquam in cauſa, vel ſaltem tanquam in occaſione, quæ eſt æquivalenter cauſa. 2. Feciſti injuriam alteri, qui jus habebat ne actionem illam malam faceres in talibus circumſtantiis, nempe cum ſuo periculo, quamcumque aliunde diligentiam adhibueris. S. Thom. 2. 2. quæſt. 74. artic. 8.

Reſp. 4. Non teneris reſarcire damnum, quod ex tua actione mala non periculoſa obvenit, ſi illud non intenderis, nec potueris prævidere obventurum, eo quòd nunquam aut ferè nunquam illud eveniat ex tali actione in talibus circumſtantiis. Quia cum damnum illud nec in ſe, nec in alio tibi voluntarium eſt, cùm nec illud intenderis, nec potueris prævidere; nec requiritur cautio ubi non eſt periculum. Hinc qui alienam arborem aſcendit ad fructus furandos, & caſu cadens ſupra ſocium, eum præter intentionem occidit, non eſt reus homicidii, nec tenetur ſocio ad reſtitutionem. Quia talis aſcenſus, licet illicitus, non erat ſic periculoſus: unde ille ſolùm reus eſt furti. Quando autem S. Thomas loco citato, dicit dantem operam rei illicitæ, ex qua mors alterius ſequitur, eſſe reum homicidii, ſupponit illam rem eſſe aliquatenus periculoſam, ſaltem ex circumſtantiis.

Quæſt. XII. *An in dubio de damno ſecuto ex actio-*

actione mala per se damnificativa, est obligatio restituendi?

Resp. 1. Qui injustè posuit actionem ex se impeditivam lucri vel damnificativam, tenetur in dubio an reipsa alteri lucrum cessaverit, aut damnum secutum sit, restituere pro ratione dubii, seu quanti æstimatur certum subeundi damni periculum. Quia talis fuit causa injusta periculi, quod alter subit, patiendi damnum, nec constat non passum fuisse; iniquumque est, ut innocens in tali dubio totum periculum certum subeat, & alter sit immunis omni obligatione.

A fortiori qui certus est de patrata à se actione injusta per se sufficiente ad damnum inferendum, & de damno secuto, sed dubitat an secutum sit ex illa, tenetur restituere saltem pro ratione dubii, & æstimationis periculi. Dico *saltem*; nam juxta Lessium & alios multos, tenetur de toto damno: tum quia possessio est pro actione injusta, quòd talem effectum procrearit, nisi oppositum constet; tum quia præsumptio juris valet, quamdiu de contraria veritate non constat: sed tunc est præsumptio juris, damnum ex illa actione, v. gr. consilio malo, secutum esse, ex reg. 45. jur. in 6. *Inspicimus in obscuris quod est verosimilius, vel quod plerumque fieri consueverit.*

Obj. Non est æquum, tantum teneri restituere eum, qui solùm ex probabili præsumptione, quantum qui ex certa scientia damnum intulit. *Resp.* Hoc est justum, quando constat, positam esse causam injustam damni, & damnum secutum esse: nam in dubio an damnum revera ex illa actione secutum sit, melior est conditio innocentis & domini.

Idem dic de omissione injusta, hoc est, omissione rei ex justitia debita, dum dubitatur an ex ea secutum sit damnum: nam in moralibus omissio injusta est æquivalenter actio injusta.

Quæst. XIII. *An qui solo exemplo movit efficaciter alium ad damnum inferendum, tenetur damnum ab hoc illatum resarcire in ejus defectum?*

Resp. Affirm. Si hoc eventurum probabiliter præviderit. Quia. 1. talis posuit actionem malam & periculosam ratione circumstantiarum, ex qua probabiliter prævidit damnum tertio secuturum; ergo fecit ei injuriam. Nam quilibet habet jus, ne fiat actio mala cum periculo damni sui. 2. Verè movit alium ad damnum inferendum, & æque est causa damni, quod ex motione exempli sequitur, ac si ex consilio sequeretur. 3. Qui occasionem damni dat sine justa causa, damnum dedisse censetur, ex cap. ult. *de injur.* & l. 30. §. ad leg. Aquil. *Qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur.* Idem dic de eo, qui hoc eventurum prævidere aut potuit aut debuit.

Quæst. XIV. *An quis tenetur restituere damnum irrogatum per suum mancipium, animal, vel filium?*

Resp. 1. Ante omnem sententiam tenetur ratione culpæ, si negligens fuit in præcavendo, ex cap. 3. 4. & ultim. *de injur.* Nam tunc damnum illud ei voluntarium fuit in omissione diligentiæ debitæ; ideoque ei meritò imputatur. Hinc qui animal ferum non tenuit domi clausum, vel catenis ligatum, tenetur de damno ab eo illato. Ob eandem rationem, qui potestatem in alios habent, peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem, si, ubi est periculum damni, non provideant ne fiat à suis. Nam dominus & pater tenentur ex justitia impedire ne aliis damnum inferatur à suis, vel per sua animalia.

Resp. 2. Si damnum irrogatum sit sine culpa voluntaria domini, hic tenetur dare pro noxa mancipium, vel animal, aut damnum compensare, ex jure civili, institut. digest. & Cod. *de noxial. actionibus.* Et canonico, cap. ult. *de injur.* ibi: *Quod si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris: nisi ex dando passis damnum, velis liberare te ipsum; quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, vel quæ consueverunt nocere, fuissent, & quam debueras non curasti diligentiam adhibere.* Quæ leges non sunt pœnales, sed dispositivæ, & æquitati ac naturali rationi valde consentaneæ. Quia cùm animal, vel servus non sint sui juris, sed totum quod sunt, domini sint, leges justè disposuerunt, ut sicut omnis utilitas ab eo proveniens domini est, ita etiam & damnum domini sit, nisi velit ipsum pro eo tradere: nam qui sentit commodum, debet sentire & onus, regul. 55. jur. in 6. Quare hæ leges obligant ante sententiam, nisi ex consuetudine legitimè præscripta, sententia requiratur: nam in foro conscientiæ idem dicendum est circa ista, quod æquus judex cognita veritate judicaret. *Ita Sanchez & alii.*

Item quando ex domo aliquid projicitur, vel effunditur, quod damnum intulit; si ante non fuit clamatum, caput familiæ

in illa

in illa domo habitantis tenetur ad solvendum duplum illius damni, quamvis sine ejus culpa illati. L. 1. & l. 6. §. *de his qui effuder.* ibi: *Habitator suam, suorumque culpam præstare debet.* Sed juxta multos, si dominus verè peccato careat, nihil tenetur restituere ante sententiam: quia sic usu receptæ sunt illæ leges, nec id necessarium est ad finem illarum. At post sententiam tenetur in conscientia parere sententiæ judicis, quia hæc non fundatur in præsumptione culpæ, sed in legibus, quæ ad bonum commune & pacem publicam ita statuerunt, & ut domini diligentiùs caverent ne damnum aliis à suis inferatur.

Resp. 3. Parens non tenetur ex delicto filii, vel damnum resarcire, vel filium noxæ dedere, si absque parentis culpa commissum est, ex Instit. *de noxial. act.*

Quæst. XV. *An qui impedivit alterum à consuetudine alicujus boni, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Qui quocumque modo etiam solis precibus vel consilio, saltem absque causa justa, impedit aliquem à consecutione boni ipsi ex justitia debiti, sive habeat jus in re, sive solùm jus ad rem, peccat contra justitiam, & tenetur compensare totum damnum. *Ita omnes.* Quia illius fuit causa injusta, violando jus, quod habet alter ad habendum illud bonum. Unde si alter habebat jus in re, impediens tenetur restituere valorem illius rei; si verò solùm jus ad rem, v. gr. per justam promissionem acceptatam, electionem, præsentationem &c. tenetur restituere quanti jus illud judicio prudenti æstimabitur.

Idem dic de impediente alterum ne utatur jure suo, v. gr. exercendi suam artem, operam locandi, petendi aliquid &c. Nam quilibet habet ejus utendi jure suo, quod jus tunc violatur.

Resp. 2. Qui vi, fraude, dolo, minis, detractione, calumnia, mendacio, vel alio modo injusto impedit aliquem à consecutione beneficii vel officii, quo dignus erat, vel alterius boni ex justitia non debiti, ut doni, legati &c. tenetur restituere, quanti judicio prudenti ea spes ei valebat. *Est omnium, teste Sanchez.* Quia licet impeditus non habeat jus strictum ad tale bonum, jus tamen habet ne ab illius consecutione per vim, fraudem, vel aliam quamvis viam illicitam impediatur, & ut perfectè liberum cuique sit ei gratificari. Ergo tali facta est injuria, quæ resarciri debet. Idque sive vis, vel fraus exerceatur circa eum, qui impeditus est à consecutione boni: ut si quis vi eum detineat, vel minetur ei ne petat, vel eum decipiat; sive circa collatorem, ut minando ne conferat, vel falsò persuadendo alterum esse indignum.

Dixi, *quanti spes &c.* Nam non tenetur ad æquale, *quia gratiam illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri*, ait S. Thomas, quæst. 62. art. 2. ad 4. Quod si nulla erat spes, non tenetur restituere damnum, cùm reipsa nullum intulerit. Si tamen exigua spes fuisset, compensanda est judicio prudenti.

Qui autem à consecutione beneficii ecclesiastici, vel officii, aliquem indignum impedivit per vim & fraudem, licèt peccaverit, non tenetur damnum restituere; quia non fecit injuriam quoad illud, cùm nullum ad illud habeat jus, etiam conditionatum & in libera collatoris voluntate positum: nam illicitum est conferre beneficia vel officia indignis. Item qui à consecutione beneficii aliquem dignum & spem habentem impedit, ut digniori conferatur, non fecit injuriam impediendo, nec tenetur ad restitutionem; quia ille non habet jus etiam remotum ut digniori præferatur. Si tamen impediat calumnia vel detractione, tenetur ad restitutionem famæ, sicut in primo casu.

Idem dic, si dignum solis precibus & commendatione impediat, ut æque digno conferatur: quia non habet jus ut illi præferatur in bonis communibus, nec injusta via impeditur; & tibi licet petere pro æquè digno: secùs, si injusta via talem impediat; nam tunc teneris illi restituere quantùm ea spes ei valebat: quia jus habet, ne injustè impediatur, ut beneficium conferatur alteri non digniori.

Resp. 3. Qui etsi sine vi vel fraude, vel alia injusta via impedit dignum à consecutione beneficii, vel officii, ut detur indigno, tenetur ad restitutionem Ecclesiæ vel reipub. quæ inde damnum injustè patitur. *Est communis sententia.* Quia utraque jus habet, ne damnum ei quovis modo inferatur. Idem dic si modo non injusto impedias digniorem, ut detur minùs digno; quia Ecclesia & respub. habent jus habendi optimos ministros & magistratus. Sed juxta multos non tenetur restituere impedito; quia non violavit justitiam commutativam erga illum, quippe qui nullum jus talis justitiæ habet ad beneficium vel

officium: non enim habet jus in re, nec jus ad rem, quo debitum ei sit beneficium vel officium, & quo possit illud jure exigere.

Resp. 4. Ex communi sententia, qui sine vi, fraude, vel alia via injusta aliquem impedivit à consecutione boni non debiti ex justitia, non tenetur ad restitutionem. Quia non fecit injuriam impedito, cùm nullum jus habeat ad illud bonum, & impediens liberum cuique relinquat gratificari ei, si velit, & nullam viam injustam adhibeat. Nec refert, quòd alter statuerat donare; quia sine injustitia semper potest propositum mutare: ergo & ad id induci via non injusta. Odium autem seu animus nocendi per medium non injustum, & in iis, in quibus potest quis alioquin nocere absque injustitia, non est peccatum contra justitiam, sed solùm contra charitatem.

Hinc non tenetur ad restitutionem, qui sine vi, vel fraude, aut alia ratione injusta, sed solis precibus vel obsequiis aliquem avertit ab instituendo tali hærede, aut à relinquendo legato, vel donando aliquo bono, vel qui curavit revocari testamentum, & alium hæredem institui. Quia nemo habet jus ad successionem, vel legatum, quamdiu testator vivit, cùm liberè pro libito semper possit revocare & mutare testamentum. Tamen sine justa causa aliquem à consecutione boni non debiti impedire via non injusta est contra charitatem, qua debemus velle bonum proximo, & quæ vetat ne alteri faciamus quod nobis fieri rationabiliter nolumus.

Sed quid, si alterius Procuratorem, vel Tabellarium, litteras aut mandata alterius deferentem ad impetrandum beneficium, vel ad aliquod negotium, detineam prætextu recreationis vel potationis, sciens hanc detentionem nocituram mandatario?

Resp. Peccas contra justitiam, & teneris ad restitutionem. Ita Delugo, & alii. Quia mandatarius habet jus, ut Procurator, vel Tabellarius, seu famulus diligentiam adhibeat, & moram vitet, ad quod tenetur ex justitia; & tu scienter impedis executionem, ac usum ejus juris, seu id, ad quod ille jus habet. Sed qui quovis modo etsi de se licito scienter impedit usum juris alterius, & id ad quod jus habet, facit ei injuriam, cùm violet ejus jus; ideòque tenetur ad restitutionem damni inde secuti. Idem dic, si famulum alterius quovis modo detineas, sciens hanc detentionem causam esse damni domini, ad quod vitandum famulus ex justitia tenetur: nam cooperaris injustitiæ alterius, & verè es causa moralis talis damni.

Quæst. XVI. *An accepta ob opus malum restitui debent?*

Resp. 1. Sic accepta ante opus malum patratum restitui debent. *Ita omnes.* Quia ista non dantur nisi ex lege, ut accipiens se obliget ad opus malum, ad quod impossibile est obligari: unde datio est nulla, & sic rei dominium non fuit translatum; ex cap. ultim. *de pactis.*

Resp. 2. Crimine patrato, pretium retineri potest, nisi per legem aliquam acquisitio sit irrita, vel accipiens fiat inhabilis ad acquirendum illius dominium. Ita S. Antoninus, Covarruv. Cajet. Lessius, Delugo, & alii multi. Quia. 1. accipiens non est inhabilis ad illud acquirendum, & pretium datum est omnino voluntariè, non quidem ut pretium peccati, quod est tantùm conditio sine qua non daretur, sed ut solutio promissi positi à conditione. 2. Mulier potest retinere id, quod acquisivit per meretricium, ex l. 4. §. *de condict. ob turp. caus.* & ex S. Thom. quæst. 62. art. 5. ad 2. & in 4. dist. 15. quæst. 2. art. 4. quæst. 2. *Si lex prohibuit actum, ex quo quis lucratur, sed non lucrum supposito actu; tunc quamvis acquirendo tali actu contra legem fecerit, tamen tenendo contra legem non facit, & ideo hæc retineri possunt.* 3. Quia promissio de solutione pretii valet, si consideretur ut facta ex suppositione conditionis positæ, quamvis non valeat ut facta sub conditione ponenda.

Ad leges in contrarium objici solitas, dico eas non reddere irritam acquisitionem rei ob turpem causam datæ, nec facere accipientem inhabilem ad acquirendum illius dominium; sed solùm decernere, ut ante opus patratum habeantur pacta illa invalida, & ut ne patrato opere inde oriatur obligatio civilis, ob quam scilicet posset in judicio exigi promissum: quod probatur ex l. 2. *Cod. de dict. ob turp. caus.* ubi res ob turpem causam accepta, ei qui accepit relinquitur; & ex l. 8. §. *eod. tit.* ubi dicitur solutum ob turpem causam non posse repeti.

Dixi, *nisi per legem &c.* Quia quando lege aliqua positiva accipiens redditur inhabilis ad acquirendum dominium, vel annullatur actus, ex quo pendet acquisitio, tunc res accepta restitui debet. Nam per talem legem translatio dominii impeditur etiam in conscientia, cùm bona & actus sub-

ſubditorum ſubjiciantur voluntati juſtæ Legislatoris in ordine ad bonum commune, quod ſemper per Legem juſtam intenditur. Quòd ſi is, qui dedit, fiat per Legem incapax datum retinendi, ſi reſtituatur, tunc reſtitutio fieri debet pauperibus, vel aliis piis operibus: ſecùs, fieri debet danti; quia cùm translatio dominii rei datæ nulla ſit, res remanet prioris domini, qui illius dominio ſe non abdicavit, niſi ut in recipientem transferret. Equidem ſi eam rem ob opus malum dederit, dignus eſt ut ea privetur, ſed hæc pœna infligi debet à judice, non à privato.

Reſp. 3. Quoad praxim, in pœnitentiam imponenda eſt à confeſſario obligatio dandi pauperibus vel piis cauſis accepta pro quovis opere malo patrato, ſi accipiens non indigeat: tum quia peccatum eſt tali pœna dignum, tum ne lucrum ex peccato reportet, & ſic ad peccatum affectum retineat & ad illud iterandum adjiciatur.

Quæſt. XVII. *An accepta ob opus bonum jam debitum reſtitui debent?*

Reſp. 1. Accepta pro actione, vel omiſſione debita ex juſtitia reſtitui debent danti. *Eſt communis ſententia*. Quia 1. Quæ accipiuntur pro actione, vel omiſſione debita ex juſtitia, accipiuntur per injuſtitiam, nempe contra jus, quod habet proximus ut id fiat vel omittatur ſine ſumptu ſuo: at accepta per injuſtitiam reſtitui debent. 2. Tunc nullus eſt titulus, ſeu jus accipiendi & retinendi; neque enim oritur ex contractu oneroſo, cùm ejus natura ſit ut utrimque obligationem pariat: nulla autem nova obligatio imponitur ei, qui jam ex juſtitia obligatus eſt. Non item ex pacto gratuito, quia danti non eſt animus liberaliter dandi; ſed dat coactè ex metu injuriæ, ne jure ſuo defraudetur.

Reſponſio vera eſt, etiamſi pretium tibi detur ab alio tertio, cui nihil debebas. *Eſt communis ſententia*. Nam ille verè dat pro re, quam gratis dare debet, & ad quam jus habet is, cujus cauſam gerit, & pro quo petit: ac proinde ei vendis mediante pretio ab amico dato id, quod ei ex juſtitia debes. Nec refert, quòd opus debitum feceris in gratiam dantis pretium; nam hæc relatio non tollit obligationem exequendi opus ſine pretio, nec ullum commodum pretio æſtimabile affert ſolventi pretium; eſtque ſolùm mentalis: ergo non impedit injuſtitiam.

Hinc peccant contra juſtitiam, & tenentur reſtituere, qui aliquid accipiunt pro ferenda ſententia juſta, pro teſtimonio vero dicendo, pro reſtituendo depoſito, commodato, invento, vel pro ſolvendo debito; vel pro abſtinendo à furto, homicidio, & detractione &c. cùm hæc omnia ſint debita ex juſtitia.

Reſp. 2. Accepta pro opere debito ex charitate tantùm, vel aliis virtutibus, quod ſine labore, ſumptu aut periculo fieri poteſt, reſtitui debent. *Ita Covarruv. Molina, Leſſius, & alii*. Quia communi hominum judicio talia opera non ſunt pretio æſtimabilia; nec omnino voluntariè ac liberaliter aliquid pro illis datur, ſed coactè ob neceſſitatem.

Hinc qui accepit pecuniam, ut furem indicet &c. tenetur eam reſtituere.

Si autem opus illud ex ſola charitate debitum fieri nequeat ſine labore, vel ſumptu, vel periculo, aliqui docent accepta pro eo retineri poſſe: quia qui pro illo accipit vel exigit pretium, peccavit ſolùm contra charitatem, cùm illud ſit pretio æſtimabile. Alii verò nihil diſtinguunt, & cenſent, accepta pro quovis opere ex charitate, vel alia virtute debito, reſtituenda eſſe: quia iniquè exigitur & accipitur pretium pro opere, quod nullo oblato pretio præſtari debet; & dans coactè & rationabiliter invitus dedit, nempe timuit ne alioquin non fieret id quod debetur. Delugo docet, eſſe obligationem ex charitate reſtituendi accepta ob opus debitum ex charitate, quando charitas obligabat ad ſubveniendum gratis proximo: quia ea obligatione poſita, acceptio pretii impedit ne poſſit fieri ſatis præcepto charitatis, cùm pretio accepto non ſubveniatur gratis proximo prout charitas præcipiebat; ſed tunc non eſt reſtitutio niſi latè dicta.

Reſp. 3. Si conſtet aliquid ſponte ac liberaliter donatum præcisè ad inclinandum accipientem ad bonum opus ex juſtitia, vel charitate debitum faciendum, hic non tenetur illud reſtituere. Quia donatio gratuita ac voluntaria eſt juſtus titulus retinendi donum gratuitum; niſi tamen Lege poſitiva inhabilis ſit ad acquirendum dominium rei donò datæ, ſicut eſt judex circa munus ſaltem magni momenti ſponte oblatum.

Reſp. 4. Qui aliquid accepit pro actione vel omiſſione, quæ ſolùm cedit in ſuum commodum, vel in honorem Dei, non tenetur illud reſtituere. Quia illud ex cauſa vel ſub conditione donatum eſt omnino

volun-

voluntariè ac liberaliter : nemo enim emit ab alio actiones, vel omissiones liberas ei soli utiles; ut si des alteri aliquid, ut Sacrum audiat, jejunet, ne ebrietur, non obligando eum ad hoc opus &c. Qui tamen accepit aliquid ne admittat crimen, quod Legibus punitur, cogitur in judicio ad restituendum; & post sententiam tenetur restituere, cùm sit justa, & Legi conformis.

Quæst. XVIII. *Quid restitui debet ratione rei acceptæ?*

Resp. Qui tenetur restituere solùm ratione rei acceptæ, ex communi sententia tenetur solùm restituere rem alienam si adhuc extet, vel id in quo ex ea factus est ditior, si non extet apud se; & ad fructus extantes, aut quatenus ex iis factus est ditior. Quia tantumdem & non plùs habet ex re aliena, sive in æquivalenti. Quare mensura restitutionis faciendæ ratione rei acceptæ est quantitas possessionis rei alienæ vel in se, vel in æquivalenti possessæ: ita ut tantum restituatur, quantùm rei alienæ in se, vel in æquivalenti possidetur, l. 25. §. *de petit. hæred.* Alienum autem in æquivalenti quis possidet, cùm rem alienam consumendo aut donando, rebus suis pepercit, vel alienando aliquid acquisivit.

Quæst. XIX. *Ad quid tenetur possessor bonæ fidei?*

Resp. 1. Qui rem alienam bona fide possidet, putans prudenter esse suam, ubi primùm novit esse alienam, ex communi sententia tenetur eam restituere prima opportunitate, l. 22. §. *de petit. hæred.* quia dominus habet jus rem suam possidendi. Quod si non reddat ubi primùm potest commodè, incipit esse possessor malæ fidei, & tenetur ad restitutionem tum ratione rei acceptæ, tum etiam ratione injustæ detentionis, quæ est æquivalenter injusta acceptio; unde si interim res etiam casu pereat, tenetur ejus pretium restituere, cùm fuerit in mora culpabili. Tenetur autem rem eamdem domino restituere, nec licet ei pecuniam vel aliud pro illa sine ejus consensu dare: quia res illa in individuo est domini, nec sine injuria potest dominus invitus cogi rem suam vendere, aut commutare, cùm habeat jus illam possidendi ac retinendi, & constat ex lib. 3. *Regum*, capit. 21. ubi de vinea Naboth.

Resp. 2. Ex communi sententia, si possessor bonæ fidei consumpsit, vel amisit, vel alienavit, nihil admisit, vel tenetur restituere, si non sit inde factus ditior, ex *instit. de offic. judic.* & l. 23. §. *de petition. hæred.* Nam cùm solùm teneatur ratione rei acceptæ & possessæ, non tenetur plùs restituere, quàm ex ea possideat, sine in se, sive in æquivalenti. Sed tenetur restituere id in quo factus est ditior ex re aliena, ead. l. cit. Quia id in quo factus est ditior, succedit in locum rei acceptæ, quæ tunc extat in æquivalenti apud ipsum, & eatenus possidet rem alienam in æquivalenti. Præterea iniquum est, ut quis ex re aliena cum domini jactura locupletetur: *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria.* Reg. 48. jur. in 6.

Hinc nil tenetur restituere, si res aliena durante bona fide perit casu vel etiam culpa; vel si eam donavit aut consumpsit, aliam non donaturus. Secus, si aliam ex suis erat donaturus, quia tantumdem ex suis bonis servavit, & sic ex re aliena plùs habet quàm alioquin haberet. Si autem rem alienam sibi donatam vendidit, tenetur ejus pretium domino ipsius rei restituere: nam habet pretium rei, quod est æquivalenter res ipsa, & sic factus est ditior ex re aliena.

Resp. 3. Ex communi sententia, possessor bonæ fidei tenetur deductis expensis & laboribus restituere domino fructus rei naturales & mixtos, qui apud illum extant, leg. 22. cod. *de rei vindic.* Nam res fructificat domino suo, sive fructus qui ex re aliqua nascuntur, pertinent ad eum, ad quem res ipsa pertinet; nam id totum, quod res est & potest, est domini, sicut res ipsa. Si illi fructus non extent, tenetur solùm quatenus ex iis factus est ditior: nam res alterius extat tantùm apud ipsum æquivalenter quoad hoc, ex leg. 1. cod. *de petit. hæred.* ibi: *Fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores extiterint.* Sed non tenetur restituere. 1. Fructus meræ industriæ, quia non sunt rei. 2. Fructus quos negligentia sua non percepit, quamvis eos percepisset dominus rei: nam non tenetur dominum indemnem reddere, nec restituere in pristinum statum, cùm eum ab eo non detruserit saltem culpabiliter; unde nec tenetur lucrum cessans aut damnum emergens compensare. 3. Juxta multos non tenetur restituere fructus naturales & mixtos, quos bona fide & cum titulo colorato possedit per triennium, etiamsi inde factus sit ditior: quia res mobiles præscribuntur triennali possessione cum titulo colorato. *Instit. de usucap.*

Hinc

Hinc possessor bonæ fidei tenetur tantùm restituere rem alienam, & ejus fructus, vel id in quo factus est ditior ex re aut fructibus ejus naturalibus vel mixtis.

Quæst. XX. *An & cui restituenda sunt bona vacantia & derelicta?*

Resp. 1. Bona vacantia, id est, bona quæ relinquit aliquis ab intestato decedens sine hæredibus, qui secundùm Legem ei ab intestato succedant, restitui debent fisco: quia ad fiscum pertinent, leg. 4. cod. *de bon. vac.* Bona tamen mobilia vacantia peregrinorum in pios usus per Episcopum impendi debent, Auth. *Omnes peregrini*, cod. de succession.

Resp. 2. Bona derelicta, vel quæ nullum umquam habuere dominum, jure naturæ & gentium sunt inventoris. Nam cùm nullius sint, fiunt primò occupantis, nisi aliter Leges speciales statuant, *ex instit. de rer. divis.* & lib. 1. §. *Pro derelicto*: Bona autem derelicta sunt ea, quæ dominus eo animo abjecit, ut jam esse sua nolit. *Instit.* Hinc bona naufragorum, vel bona quæ per incendium ejiciuntur; aut in tempestate projiciuntur servandæ navis causa, aut alluvione aquarum abripiuntur, non sunt habenda pro derelictis; quia dominus semper detinet voluntatem illa habendi ut sua: unde & restitui debent etiamsi periculo eripueris, aliàs peritura *ex instit. de rer. divis.* & leg. 18. cod. *de furtis*, & ex cap. 3. *de raptor.* & ex Bullis Julii II. & Pauli III. Quia salva facta sunt domino suo, qui semper habuit voluntatem ut ad se reverterentur; res enim sive in periculo, sive extra periculum, semper est domini sui.

Quæst. XXI. *An & cui restitui debent bona inventa, & bona ac debita incerta?*

Nota. Bona ac debita incerta dicuntur ea, quorum dominus, vel creditor, vel ejus hæres cognosci, vel inveniri nequit post diligentem inquisitionem, quæ judicio prudenti sufficiat pro rei gravitate. Hinc non sunt incerta dum constat ea deberi certæ communitati, vel majori ejus parti. Item conservari debent, quando est spes dominum inveniendi. Quòd si dubitetur solùm cui ex pluribus res debeatur, tunc si dubium prudenter resolvi nequit, inter illos ex æquo dividi debet juxta quantitatem dubii, ut servetur æqualitas.

Resp. 1. Bona aliena inventa, quorum dominus vel ejus hæres, post diligentem inquisitionem cognosci non potest, impendi debent in pauperes, vel in alia pia opera. Quia, 1. Catechismus Romanus dicit: *Si rerum inventarum dominus nulla ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda.* 2. Sententia communis Doctorum, teste Lessio, cum S. Thoma docet, ita impendi debere, & quidem jure naturali, quod satis patet ex ratione, qua utuntur. 3. Res quæ remanent in dominio alterius, si nequeant ei reddi, jure naturali debent secundùm ejus voluntatem rationabilem & prudenter præsumptam: nam non licet de eo cuiquam aliter quàm ex ejus voluntate disponere. At hæc censetur rationabilis voluntas dominorum, ut talia bona impendantur in pauperes, vel alia pia opera; cùm sic impendantur optimo quo impendi possunt modo, & id cedat in suam vel suorum vel publicam utilitatem, nullusque sit, qui non putet, eleemosynam esse opus bonum & utile. Jam verò qui amisit aliquid, semper retinet ejus dominium: nemo enim amittit dominium rei suæ, nisi vel sua propria voluntate, vel Lege aliqua, aut sententia justa, non autem casu fortuito. Unde illud. S. Auuguft. c. *Si quid.* 14. q. 5. *Si quid invenisti, & non reddidisti, rapuisti.* 4. Ex Authent. *Omnis*. Cod. *Communia, de success.* ibi: *Si intestati decesserint* (peregrini & advenæ,) *ad hospitem nihil perveniet, sed bona ipsorum per manus Episcopi, si fieri potest, hæredibus tradantur, vel in pias causas erogentur.* Et ex l. 44. §. *de furtis*, ibi: *Qui alienum quid jacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstringitur, sive scit cujus sit, sive ignoravit: nihil enim ad furtum minuendum facit, quòd cujus sit ignoret.*

Nota. Si in rei inventione nullus labor, vel sumptus impensus fuit, inventor non potest quidquam retinere aut exigere, quia nullum habet ad id titulum; sed tenetur rem totam gratis domino, vel pauperibus reddere; nullum enim habet jus retinendi quidquam ex re aliena, & injustum est ut quis rem suam pretio sibi comparet. Potest tamen accipere, quæ ipsi dantur, vel liberaliter ex gratitudine, modò nihil exigat, vel propter laborem, si quis fuerit.

Resp. 2. Bona vel debita incerta sive ex delicto, sive ex contractu, vel ratione rei acceptæ, restitui debent pauperibus, vel aliis piis causis, idque jure naturali secundùm communem sententiam, teste Delugo. De bonis injustè partis constat. 1. Ex cap. 5. *de usur.* ubi Alexander III. jubet usuras pauperibus restitui, si non supersunt ii quibus deben-

debentur, vel eorum hæredes; *Cùm non remittatur peccatum nisi restituatur ablatum:* quæ ratio valet pro quibusvis debitis saltem ex delicto. Et, ex cap. *Nemo*, 14. q. 5. ibi: *Nemo qui rapit, moriens, si habet unde reddat, salvatur. Si eos, quorum fuit, invenire non poterit, Ecclesiæ, vel pauperibus tribuat.* 2. Nemo debet commodum ex sua iniquitate reportare. 3. Dominus non vult ea retineri ab injusto possessore: alioquin daretur occasio injuriis inferendis sub spe justè retinendi injustè parta.

De bonis ac debitis non ex delicto constat etiam ex dictis: quia bona ac debita incerta sunt instar rerum inventarum, quarum dominus cognosci nequit, & eadem est ratio pro illis; ergo idem est judicium de illis. Enim verò bona, quæ non possunt tradi domino, vel creditori, nec ejus hæredibus, jure naturali impendi debent secundùm voluntatem ejus rationabilem prudenter præsumptam, & ei restitui meliori modo quo possunt, ideòque dari pauperibus, vel piis causis, cùm id ei, vel hæredibus, vel reip. prosit.

Sed quid si post applicationem inveniatur dominus?

Resp. 1. Si ante diligentem inquisitionem bona, vel debita incerta impendisti in pauperes, teneris adhuc restituere domino comparenti. *Est communis sententia.* Quia fecisti injuriam vero domino, qui jus habet ne bona sua amissa diligenti inquisitione alienentur; & quia tua culpa est, quòd non inveneris dominum, ut ei redderentur bona quando reddi poterant. Si tamen res adhuc existat apud pauperem, vel locum pium, hic restituere tenetur; quia qui dedit non potuit transferre dominium, quod proinde manet apud dominum. Quòd si post diligentem inquisitionem erogasti pauperibus, ad nihil teneris; non enim teneris ratione rei acceptæ, cùm nihil apud te extet; neque ratione injuriæ, quia jam restituisti eo modo, quo potuisti ac debuisti; neque ex contractu, aut Lege, cùm nihil horum sit. Si tamen ea tibi tamquam pauperi applicasti, Lessius docet, teneri ea restituere domino postea cognito, modo adhuc extent in se vel in pretio; quia teneris ratione rei, nec es in tanta necessitate, ut ea tibi possis reservare.

Rectè autem monent, si res inventa vel debita sit magni momenti, potiùs eam xenodochio, vel monasterio pauperi, quàm aliis pauperibus dandam esse, sub obligatione eam restituendi domino, si comparuerit. Si tamen bona fide in alios pauperes distributa fuerit, cùm jam nulla spes superesset inveniendi dominum, ad nihil amplius distribuens tenebitur, cùm adhibuerit debitam diligentiam ad restituendum domino, & jam restituerit secundùm ejus voluntatem rationabiliter præsumptam.

Resp. 2. Secundùm multos, pauper vel pius locus, cui bona incerta erogata sunt, non tenetur ea restituere domino comparenti, nisi data fuerint sub hac conditione. Quia pauper, vel locus pius acquisivit absolutè dominium: nam res ei absolutè donata est, cùm dominus non poterat censeri invitus. Sed alii docent rem restituendam esse, si adhuc extet in se, vel in æquivalenti, quia donatio facta est sub conditione tacita, *Si non compareat dominus:* alioquin negotium ejus non esset satbenè gestum: quod mihi videtur probabilius de re, quæ adhuc extat in se.

Quæst. XXII. *An qui habet rem alienam, tenetur ad restitutionem si pereat vel deterior fiat ex casu fortuito?*

Resp. Qui rem alienam injustè accepit, vel detinet, ex communi sententia tenetur de damno omni etiam fortuito: quia ratione injuriæ tenetur dominum rei indemnem servare. Qui verò rem alienam bona fide vel ex contractu habet, non tenetur de casu fortuito, si absint culpa, mora, & pactum, ex l. 23. §. *de regul. jur.* & cap. unico *de commodat.* Quia his seclusis res quælibet perit domino l. 9. Cod. *de pignor. act.* Et verò casus fortuitus est extra humanam prudentiam, cùm sit inopinatus rei eventus, qui ab homine prævideri aut evitari non potuit, ut incendium, latronum vis, mors &c. Sed secundùm omnes, tenetur de casu fortuito. 1. Si intercedit pactum de illo præstando, nam pacta obligant ex justitia. 2. Si sit in mora culpabili restituendi, ut si tempore statuto non restituat rem cùm possit, & hæc postea pereat. Nam ex regul. 25. jur. in 6. *Mora sua cuilibet est nociva:* si enim restituisset, fortè non periisset: & per moram culpabilem fit injustus detentor. 3. Si ex culpa dedit occasionem casui fortuito, non observando pactum, ut si re usus sit in alio loco, vel tempore alio, quàm quo conventum est, & magis periculoso, in eoque res periit, vel si contra pactum ignem accendit in re locata, quæ postea casu combusta est. Nam peccavit contra justitiam, quod si non fecisset, damnum

num non fuiſſet; & quia *qui occaſionem damni dat, damnum videtur dediſſe*, cap. ult. *de injur.* Hæc traduntur cap. 2. de depoſ. *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, caſus etiam fortuitus imputatur.*

CAPUT IV.

De Cooperantibus ad damnum.

Quæſt. I. AN *qui cooperantur ad damnum alterius tenentur ad reſtitutionem?*

Reſp. Affirm. *Ita omnes.* Quia qui quoquo modo ſunt cauſa efficax injuſta damni, tenentur illud reſarcire; nam quiſque jus habet, ne ei quocumque modo directè, vel indirectè, immediatè vel mediatè damnum ſine juſta cauſa & authoritate inferatur, ut & reſarciatur injuſtè illatum, ex cap. ult. *de injur.* ubi Gregor. IX. ait: *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, ſeu aliis irrogantibus opem fortè tuliſti, aut hæc imperitia tua ſive negligentia evenerunt, jure ſuper his ſatisfacere te oportet. Nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti, ex facto tuo injuriam veriſimiliter poſſe contingere, vel jacturam.* Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad reſtitutionem illius damni illati.*

Novem autem ſunt modi, quibus quis poteſt cooperari damno alterius: unde ſecundùm omnes, cauſæ cooperantes ſunt novem, ſcilicet mandans, conſulens, conſentiens, palpo ſeu adulator, receptator, participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans: quarum ſex priores ſunt poſitivæ, tres verò poſteriores negativæ. Comprehenduntur his verſibus, apud S. Thom. 2. 2. quæſt. 62. art. 7.

Juſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus,
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

Quæſt. II. *Quid requiritur ut cooperantes teneantur ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Requiritur ut ſua cooperatione fuerint cauſa damni. Nam qui non eſt cauſa damni, nullum damnum reipſa intulit: ſed qui nullum damnum intulit, nullum tenetur reſarcire. Porrò *non ſemper conſilium, adulatio vel aliquid hujuſmodi eſt efficax cauſa rapinæ. Unde tunc ſolùm tenetur conſiliator, aut palpo ad reſtitutionem, quando probabiliter æſtimari poteſt, quòd ex hujuſmodi cauſis fuerit injuſta acceptio ſubſecuta*, ait Sanctus Thomas, 2. 2. quæſtion. 62. art. 7.

Reſp. 2. Ut jubens, conſulens, conſentiens, laudans, receptator, adjuvans teneantur reſtituere, ſufficit ut executor mandato, conſilio, conſenſu, adulatione, recurſu verè motus, vel alterius auxilio ac opera adjutus ſit ad damnum inferendum. Quia tunc ſunt verè cauſa damni; neque enim eſt de ratione veræ cauſæ, ut ea non poſita non ponatur effectus, ſed tantùm, ut ex ea ſequatur effectus: nam cauſa efficax eſt præcisè ea, ex qua phyſicè, vel moraliter provenit effectus. *Ita Covarruv. Cajetanus, Sot. Azor, Vaſquez, Molina, Leſſius, Delugo, & alii.* Idque certum eſt, inquit Leſſius, etiam ſi alius non defuiſſet, qui juſſiſſet, conſuluiſſet, adjuviſſet &c. nec credibile eſt aliquos id negare; ne eos quidem qui indiſtinctè requirunt, aut alioquin damnum ſecutum non fuiſſet, ſed ſupponunt nullam aliam cauſam fuiſſe ſuperventuram: alioquin eorum opinio eſt apertè falſa. Quia talis ita eſt cauſa damni in hoc caſu, ut ſi ipſe, vel alius ſimilis non moveret vel adjuvaret executorem, damnum non fieret: ergo verè eſt cauſa, ſine qua non fieret damnum: nam cauſa ſine qua non, eſt ea, quæ ita cooperatur, ut ſine ipſa vel ſimili ſuperveniente, non fieret effectus à cauſa executrice. Igitur jubens, conſulens, adjuvans &c. tenentur reſtituere, etiamſi non defuiſſet alius qui juſſiſſet, conſuluiſſet, adjuviſſet &c. Enim verò alium præveniendo in injuria, contraxit obligationem, quam ipſe contraxiſſet; & alioquin qui damnum injuſtè paſſus eſt ab aliis, non haberet jus exigendi reſtitutionem ob multitudinem hominum iniquorum.

Quare ſolùm controverſia eſſe poteſt, quando executor abſque illo conſilio, mandato, laude, miniſterio, auxilio, idem damnum illaturus fuiſſet, quamvis nulla alia ſimilis cauſa fuiſset ſuperventura: quia nempe jam erat ex ſe ad id paratus, & promptus. Tunc etiam eſse obligationem reſtituendi affirmant Cajetan. Sot. Medina, Vaſquez, Molina, quos refert, & ſequitur Delugo aſserens hanc eſse communem ſententiam inter recentiores, modò revera ſuo conſilio, mandato vel auxilio cooperetur de facto ad damnum. Quia talis eſt verè cauſa damni: nam eſse cauſam non eſt quòd illa deficiente effectus non fieret, ſed

quòd

quòd illa etiam reipsa cooperetur ad damnum. Nec obstat quòd executor jam ex se esset causa efficax damni; nam duæ causæ totales morales possunt concurrere ad eumdem effectum, atque etiam duo motiva totalia, ita ut uno eorum deficiente effectus adhuc ex vi alterius fieret, v. gr. si medicus erat in aliquem locum vocatus à duobus infirmis ad eos curandos, ita ut propter singulos seorsim iret, movetur quidem ab utroque, ita tamen ut altero deficiente iret; tunc singula motiva verè concurrunt, & tamen altero deficiente effectus fieret. Unde quoties tuum consilium, vel auxilium verè movet & influit, licèt eo deficiente idem damnum fieret, adhuc verè es causa damni: nam verè damnum adhuc oritur ex tuo consilio &c. Cæterum in dubio an alter tuo consilio &c. efficaciter motus fuerit ad damnum inferendum necne, teneris restituere. Quia in dubio nemo præsumitur malum sua sponte facturus; & quia possessio stat pro obligatione restituendi, cùm constet positam esse causam de se damni illativam. *Vide dicta Q. XI.*

Sed quid, si executor consilio, aut alia simili causa motus est tantùm ad damnum inferendum faciliùs, confidentiùs, vel citiùs?

Resp. Multi negant, mandantem aut consulentem teneri tunc restituere. Quia tum rem moraliter æstimando, non est causa efficax damni, & nihil interest ad damni illationem an faciliùs, confidentiùs &c. illatum sit, si revera sublato consilio &c. illatum verè fuisset ab executore jam ad id ultrò determinato; & tunc consulens, laudans &c. non tam sunt causæ substantiæ damni; quàm modi vel circumstantiæ, qua mandatur executioni, ut quòd fiat hoc modo, hoc instrumento, hoc tempore &c. Ergo non tenentur substantiam damni rependere. Et ita sentire dicunt S. Thomam in 4. dist. 15. q. 1. art. 5. ad 3. quæstiunc. ubi ait de consulente: *Non obligatur semper ad restitutionem, nisi in certis casibus, quando probabiliter credit, quod consilium suum efficax, & quod aliàs injusta ablatio commissa non fuisset:* Et S. Antonin. 2. part. titul. 2. cap. 2. §. 6. ubi dicit, jubentem & consulentem teneri de damno, *quod alias non fuisset factum*, supple, seclusa alia simili causa.

Medina verò, Cajetanus, Sot. Molina, Vasquez, Reginaldus, & alii affirmant. Quia adhuc talis est vera causa damni: nam est causa hujus individuæ actionis damnosæ, quæ hìc & nunc fit, & ad eam concurrit.

Porrò adhuc probabilius est teneri ad restitutionem eum, qui fuit causa ut damnum citiùs inferretur, tum ex leg. 51. §. ad leg. Aquil. ibi: *Si quis servo mortiferum vulnus inflixerit, eumdemque alius ex intervallo ita percusserit, ut maturiùs interficeretur, quàm ex priore vulnere moriturus fuerat, statuendum est, utrum eorum lege Aquilia teneri:* tum quia alioquin potuisset executor mutare voluntatem, vel impediri à damno inferendo; & sic damnum sine tuo consilio, vel opera potuisset non extitisse, & fortè non extitisset: deinde es causa damni hìc & nunc illati.

Quæst. III. *An omnes cooperantes ad damnum tenentur singuli in solidum?*

Resp. 1. Mandans, consulens, consentiens, laudans, vel receptans &c. tenetur ad restitutionem totius damni, si causa fuit totius damni; partis verò, si solùm partis causa fuit. Nam quisque tenetur resarcire totum & solum damnum, cujus causa injusta fuit; & quando multi ad idem damnum concurrunt, tunc singuli tenentur in solidum modo infrà explicando.

Quoad participantes, cùm plures cooperantur ad idem damnum inferendum sic ut singuli sint causa actionis injustæ, seu conferant in actionem injustam; ut dum plures communi consilio, opera, auxilio, domum, vineam, hortum spoliant, gregem abigunt, vel ædes incendunt, aut unus præbet aliis instrumenta, v. g. claves, arma, scalas &c. tunc singuli tenentur in solidum, id est, unusquisque tenetur non solùm restituere pro sua parte, sed etiam resarcire totum damnum, si alii non restituant, vel quia nolunt, vel quia non possunt. Nam singuli in totum damnum influxerunt communi conspiratione, opera, vel auxilio; & reipsa actio damnosa est communis omnibus: ideòque singuli sunt causa totius damni, & quidem totalis totaliter effectus; cùm totum damnum oriatur à singulis, licèt sint partialis causa partialitate causæ, ex leg. 51. §. *Ad l. Aquil.* Ad obligationem autem in solidum satis est quòd quilibet eorum sit causa, ex qua damnum illatum est, sive unus seorsim ad illud sufficeret, sive non: nam licèt posset unus per seipsum seorsim damnum inferre; at reipsa hìc & nunc sine hoc tamquam socio alius damnum non infert; & sic uterque est causa damni in totum. Ita *Covarruv, Cajetanus, Sotus, Molina, Lessius,*

Tan-

Tannerus &c. Nec obstat quòd concurrant ad totum damnum solùm partialitate causalitatis; ideòque solùm partialiter damnum à singulis proveniat: nam hoc probat, singulos teneri tantùm absolutè ad partem damni, hypotheticè verò ad totum, seu ex hypothesi quòd alii non restituant; qui tamen suam partem tenentur rependere alteri pro se restituendi, cùm actio damnosa verè à singulis manet.

Hæc autem obligatio in solidum ad totum magis adhuc constat respectu participantis, qui ita concurrit ad damnum, ut sola ejus actio sufficeret ad illud creandum, licèt non sola illud creaverit. Quia ex modo quo influit, totaliter ponit effectum, & est causa simpliciter illius: Ut si duo simul lethaliter vulnerent aliquem, singuli eum occidunt, quia singuli ponunt id, quod sufficit ad ejus mortem. *Ita Delugo.* Item respectu causæ partialis, sine cujus causalitate, & cooperatione, quavis alia causa superaddita, effectus non fieret; nam tunc moraliter loquendo & in æstimatione prudenti singulæ ejusmodi causæ partiales æquivalent totalibus: nam licèt singulæ non possint ponere effectum & damnum, possunt tamen illud impedire subtrahendo cooperationem, sine qua effectus non fiet. Itam *idem Delugo, Vasquez.*

Quando verò plures sic damnum inferunt, ut singuli solùm faciant partem damni, independentes à se mutuò, ita ut unus non moveat, nec incitet, nec adjuvet alium, ut cùm plures per se separatim, sine communi consensu, conspiratione & opera damnum inferunt; tunc singuli non tenentur in solidum, sed solùm pro sua parte, & independenter à se invicem. Quia tunc unusquisque non est causa totius damni, sed solùm partis damni, quod per se intulit.

Resp. 2. Causæ negativæ damni, seu non impedientes damnum alterius, scilicet, mutus, non obstans, non manifestans, cùm ex justitia tenentur impedire, ex communi obligantur in defectum aliorum ad restitutionem in solidum. Quia sunt causa injusta totius damni post alios: nam causa permissiva damni contra debitum justitiæ, est vera illius causa injusta, cùm potuisset & debuisset ex justitia impedire, nec tamen impedivit: unde violavit jus, quod alter habebat, ut ejus damnum impediret, quod proinde ei meritò imputatur.

Quæst. IV. *Quo ordine cooperantes tenentur ad restitutionem?*

Nota. 1. Constat omnes ad grave damnum injustum quovis modo cooperantes peccare mortaliter: nam, Rom. 1. *Digni sunt morte, non solùm qui faciunt* peccatum grave, *sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Nota 2. Is dicitur primo loco teneri ad restitutionem, qui sic ad eam tenetur, ut ipso restituente cæteri nihil debeant; & alteri restituenti, ipse, quod solvit, totum rependere teneatur. Secundo loco teneri dicitur, qui si restituerit, cæteri nihil debent excepto primo, qui totum solutum tenetur ei rependere: & sic de aliis.

Resp. Inter obligatos in solidum hic ordo ex communi doctorum sententia servandus est.

Primo loco, & ante omnes tenetur is, apud quem res aliena extat in se. Nam qui rem alienam in individuo habet, tenetur eam restituere ratione rei acceptæ, ideòque primariò: res enim aliena, quamdiu extat in se, per se debetur domino, & semper clamat pro eo.

Quòd si res aliena jam non extat in se, & is, ad quem pervenit, consumpsit aut alienavit eam mala fide, sciens, aut saltem dubitans esse alienam; tunc adhuc ante omnes tenetur ejus pretium restituere; *quia pro possessore habetur, qui dolo desiit possidere*, regul. jur. 36. in 6. & quia nova injuria, quam fecit alienando vel consumendo, non liberat eum à restitutione primo loco facienda, perinde ac si rem haberet; alioquin ex iniquitate sua commodum reportaret. Præterea cùm ex re aliena sciens ac volens præ cæteris commodum perceperit, æquum est ut præ cæteris restituere teneatur.

Si verò rem alienam habens, eam consumpsit, alienavitque bona fide, ignorans esse furtivam, is non tenetur restituere, nisi quantùm ex ea re factus est ditior, cùm fuerit possessor bonæ fidei. Ad hoc tamen primo loco tenetur, quia quoad hoc habet rem alienam in æquivalenti, & ex ea præ cæteris commodum percepit. Quare si alter damnum compenset, is ad quem res furtiva pervenit, tenetur huic restituere rem, si adhuc extet, vel ejus pretium, si mala fide consumpsit, vel quantùm ex ea ditior factus est, si consumpsit bona fide: nam jus domini translatum est in eum, qui damnum compensavit.

Secundo loco, mandans seu jubens: quia est causa magis principalis; executor verò se habet ut ejus instrumentum. Nam damnum non solùm jubentis motione, sed etiam

nomine

nomine & authoritate executori necessitatem quamdam moraliter imprimente, fit. Item qui fraude induxit, vel metu aut vi coegit, & cui alter non est ausus contradicere; nam injustè conjecit executorem in obligationem restituendi, eique damnificato injuriam intulit; & sic debet executorem indemnem servare, ideòque priùs resarcire totum damnum inde secutum. Quare si is restituerit, nihil tenetur executor ei rependere.

Eodem etiam quo jubens loco, tenetur is, qui suo nomine damnum fieri rogavit, aut suasit suo nomine fieri; quia censetur in se totum onus restituendi suscepisse, & se habet instar mandantis. Præterea is, cujus nomine fit damnum, est causa principalis, quæ instar finis & efficientis moralis movet cæteras: ergo ante cæteras tenetur. *Lessius*.

Tertio loco tenetur executor, quia est causa principalis post mandantem, cæteri verò sunt causæ secundariæ; nam magis suo nomine influit in damnum, & illud immediatiùs attingit, quam illæ aliæ causæ. Deinde quod hæ causæ faciunt, id faciunt ut quodam modò servientes executori. Si tamen plures inter se inito consilio communem inimicum imperant, & unus ex eis illum occidat, vel ejus domum incendat, omnes æqualiter restituere tenentur: quia omnium nomine damnum factum est, & omnes sunt participantes.

Quarto loco, & in priorum defectum, cæteræ causæ positivæ, nempe consulens, consentiens, laudans, receptans, adjuvans, tenentur singulæ ad suam partem secundùm proportionem suæ cooperationis; & quidem æquè primò ratione suæ cooperationis, sine ordine inter se. *Est communis sententia*. Quia una non est cooperata ad damnum mediante altera, & ut instrumentum alterius, vel alterius nomine, sed unaquæque per se in suo ordine: unde una non est magis, vel minùs principalis causa respectu alterius. Ergo si mandans vel executor non restituat, omnes istæ causæ secundariæ tenentur pro rata restituere; majorem quidem portionem quæ magis, minorem verò quæ minùs cooperata est. Tenetur tamen quælibet totum restituere in defectum aliarum.

Si tamen executor nomine omnium damnum intulit, omnes simul tenentur primo loco; quia illorum causa factum est, & consentiendo ut sic fieret, tacitè in se receperunt obligationem restituendi. Executor verò ut executor tenetur tunc secundo loco, nisi sit etiam unus illorum, quorum causa factum est; tunc enim tenetur simul cum aliis.

Ultimo loco, post omnes causas istas positivas & in earum defectum, tenentur causæ negativæ, seu non impedientes damnum contra debitum justitiæ. Tum quia causa negativa minùs ac remotiùs ad damnum concurrit, quàm positiva. Nam causa positiva reipsa creat positivè, physicè, vel moraliter damnum; negativa verò solùm non impedit influxum positivæ. Tum quia negativa non tenetur ad restitutionem, nisi quia alius damnum intulit, nec resarcit: unde damnum passus non potest petere restitutionem à non impediente, nisi priùs probaverit sibi damnum illatum esse, nec compensatum. Ergo prius est, alios non restituisse, quàm causam negativam teneri ad restitutionem: Ergo hæc tenetur solùm in defectum positivæ. Si tamen contingeret, damnificatorem ex consideratione præteritæ negligentiæ superioris, vel custodis incitari ad damnificandum, tunc superior, vel custos non impediens non se haberet ut causa merè negativa, sed simul ut positiva; ideòque tenetur simul conferre in restitutionem cum causis positivis, & non post illas, ut notat Delugo.

Porrò inter causas negativas non datur ordo, quia neutra est instrumentum alterius, aut magis præcipua; nisi tamen una teneretur magis immediatè impedire damnum.

Quæst. V. *Quando plures sunt causæ æque principales, vel æque secundariæ, ut videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ tenentur?*

Resp. Tenentur æquas portiones conferre ad damni compensationem: nam cùm æque principaliter cooperatæ sint ad totum damnum, æqualiter & æquis partibus tenentur ad illius restitutionem. In defectum reliquorum quisque tenetur in solidum, quia quisque concurrit ad totum damnum, cùm sit causa totius actionis damnosæ: ergo in defectum sociarum tenetur totum damnum resarcire.

Quæst. VI. *Si una causa restituerit, an aliæ obligantur?*

Resp. 1. Si causa magis principalis totum restituat, cæteræ omnes liberantur ab onere restitutionis. *Est communis sententia*. Quia causæ minùs principales tenentur solùm restituere in defectum causæ magis principalis,

&

& primariò obligatæ : ergo hac restituente aliæ sunt liberæ, nec tenentur ei quidquam rependere. Si verò causa secundaria restituerit, causa magis principalis & primariò obligata tenetur ei totum rependere. *Ita communiter*. Quia causa minùs principalis solvendo acquisivit jus, quod creditor habebat exigendi solutionem à causa principaliori, quæ primariò tenebatur; nec par est, ut sit pejoris conditionis, ex eo quòd solverit id, quod altera primariò tenebatur solvere, & qua solvente nihil deberet; sicque ejus negotium utiliter gesserit, ex leg. 43. §. *de negot. gestis*. Præterea alioquin debitor principalis melioris conditionis esset ob suam iniquitatem, qua restituere noluit id, quod immediatè debebat, & non in defectum aliorum.

Hinc. 1. Si mandans restituerit, aliæ omnes causæ sunt liberæ: nam sunt minùs principales. Executori verò restituenti solus mandans tenetur ei totum rependere. 2. Si alia causa secundaria restituerit, jubens, & in ejus defectum exequens tenetur ei totum reddere; cùm executor sit causa magis principalis post jubentem. 3. Si causa positiva restituerit, libera est causa negativa; cùm hæc teneatur solùm in defectum illius. E contrà si causa negativa restituerit, tenentur causæ positivæ secundùm suum ordinem ei totum solutum restituere. 4. Si creditor remittat causæ magis principali, ut jubenti, vel executori, aliæ sunt liberæ. Quia cùm remissio extinguat debitum, debitor principalis liber est: ergo ii, qui solùm in ejus defectum tenebantur, sunt liberi perinde ac si causa principalis restituisset. Si verò creditor condonet uni causæ minùs principali, tenetur adhuc restituere causa magis principalis; quia solùm remittitur obligatio causæ secundariæ, non causæ principalis, quæ per se tenetur independenter à minùs principali. Neque etiam liberantur aliæ, quæ in eodem gradu cum ipsa debent, quia solùm portio alterius, non harum, condonatur; aliæ tamen jam non tenebuntur solvere portionem illius, cui remissio facta est.

Resp. 2. Si una ex causis æqualiter obligatis totum restituerit, aliæ in defectum causæ priori loco obligatæ, tenentur singulæ pro sua portione ei rependere. *Ita communiter*. Quia aliàs non servaretur æqualitas inter cooperantes illos; cùm singuli æqualiter teneantur pro rata, & quia jus, quod habebat dominus exigendi à singulis partem, translatum est in eum, qui priùs totum solvit: neque enim pro sociis solvit, ut essent liberi à restitutione; sed quia illis nolentibus vel non valentibus restituere, tenebatur domino restitutionem integram procurare; & sic habet jus repetendi ab illis, quod pro illis domino solvit, & quod ipsi dare debuissent. Neque enim alii sunt melioris conditionis, quia non fecerunt id, ad quod tenebantur; nec ille debet esse pejoris, quia prior solvit id, ad quod tenebantur, & sic negotium ipsorum utiliter gessit. Quod verum est, quamvis alios induxerit: nam non fecit ei injuriam, quia scientes & volentes induxit sine vi, vel fraude, neque mandavit, aut coegit, neque suasit ut in sui gratiam agerent, sed ob communem utilitatem, vel propriam cujusque, unde non censetur totum onus restitutionis in se suscepisse.

Quòd si unus ex æqualiter obligatis nollet, aut non posset suam portionem restituere, cæteri tenentur hanc partem ferre, & æqualiter inter se dividere: v. g. si tres teneantur æqualiter ad restituendum triginta aureos, & unus illos persolvat, eo quòd alii duo nolint, aut nequeant suas portiones restituere: postea verò alter eorum duorum velit restituere, hic tenetur priori ultra decem restituere quinque, tamquam dimidium portionis, ad quam tenetur tertius, qui non vult, vel non potest restituere: nam tenetur æqualiter cum eo, qui priùs totum solvit, subire onus pro eodem tertio, cum sit æque concausa damni.

Quæst. VII. *Quandonam in particulari singulæ causæ cooperantes ad damnum, tenentur ad restitutionem?*

Resp. Ad singula seorsim totidem paragraphis.

§. I.

De Mandante.

Resp. 1. IS, cujus mandato, sive expresso, sive tacito, alter motus fuit ad damnum inferendum, ex communi sententia tenetur primariò ad restitutionem, sive præcipiendi authoritate polleat, sive non; quia talis est causa præcipua damni: nam ejus nomine, ac authoritate fit damnum, & mandans, seu jubens necessitatem quamdam moralem executori imprimit, qui censetur esse solùm ejus instrumentum, *cum is*

committat verè, ejus authoritate, vel mandato delictum committi probatur, cap. *de sent. excomm.* Imò tenetur resarcire non solùm damnum, quod præcepit, sed etiam quod ex mandato inde præter ejus intentionem secutum est, si res præcepta fuerit periculosa. Quia tunc mandans censetur causa culpabilis talis damni, aut saltem dedisse sua culpa occasionem tali damno, ex cap. ult. *de homicid. in 6.* ibi: *Is qui mandat aliquem verberari, licèt expressè inhibeat ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, si mandatarius fines mandati excedens mutilet, vel occidat; cùm mandando in culpa fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare.*

Dixi, *tacitè*, ut si quis famulo vel filio, aut alteri, qui ipsius imperio moveatur, dicat: Vindictam ex tali opto; aut vellem ut tali inferretur tale damnum, leg. 1. §. *mandat.*

Resp. 2. Ex communi sententia si jubens ante damnum illatum mandatum revocet, idque mandatario innotescat, non tenetur restituere damnum postea illatum. Quia jam non censetur causa damni, cùm illud non proveniat ex mandato, tunc enim alter non agit ex vi mandati, nec mandantis nomine, sed suo nomine & motu. Secùs si revocatio mandati ante damnum non innotescat; quia tunc ex vi mandati damnum infertur. Tenetur etiam mandans ad restitutionem, licèt mandatum revocaverit, si non impederit subditum à damno inferendo; tunc enim tenetur ut non obstans.

Resp. 3. Si scias alterum paratum esse nomine tuo damnum inferre, nec impedias cùm possis, cohibendo vel significando, te nullatenus id velle, teneris restituere. Quia censeris mandasse saltem tacitè, aut certè taciturnitas tua censetur consensus & approbatio. Deinde quisque tenetur ex justitia impedire, ne nomine ipsius, & tamquam aliquid sibi gratum, damnum proximo injustè inferatur.

Sed an qui ratum habet damnum suo nomine factum, tenetur restituere?

Resp. Neg. Si neque expressè, neque tacitè mandaverit. *Est communis sententia.* Quia talis nullatenus est causa damni: nam id, quod posterius est tempore, non potest esse efficiens causa effectus præcedentis. Hæc autem reg. 10. jur. in *6. Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari*, intelligi debet præsertim de contractibus, qui alterius nescientis nomine celebrati, & à consensu ejus pendentes, subsequente ratificatione confirmantur. Ratihabitio comparatur etiam mandato quoad culpam & pœnas in jure expressas, non autem quoad obligationem restituendi, nisi ea sit causa efficax cur damnum inferatur, vel illatum non resarciatur.

§. II.

De Consulente.

Resp. 1. Consulens dicitur is, qui consilio, vel precibus, promissis, suggestione motivi, vel ostensione viæ nocendi induxit alium ad damnum inferendum. Ex communi sententia tenetur restituere; quia est causa moralis & injusta damni. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.* Quòd si sint plures consulentes, singuli tenentur ex æquo: nam omnes in damnum æque influunt, cùm omnium consilio alter motus sit ad damnum creandum. Idem dic de pluribus jubentibus.

Resp. 2. Si consulens ante damnum illatum revocet consilium, ex communi sententia tenetur adhuc resarcire damnum postea secutum, si consilium consistebat in ostensione utilitatis vel delectationis inde percipiendæ, vel modi exequendi. Quia tunc adhuc meritò censetur causa damni, cùm sit culpabilis causa motionis impressæ, ex qua damnum oritur, & quæ non tollitur revocatione; nam hac non obstante consilium semper remanet in motivo suggesto, vel via nocendi ostensa: quemadmodum si ignem injeceris in res alienas, quæ postea incendio consumantur, teneris restituere, quantumcumque postea coneris extinguere ignem. Ex quo patet disparitas inter revocationem talis consilii, & mandati: nam revocatio talis consilii non tollit omnem rationem agendi à consulente propositam, nec proinde motionem inde ortam. At revocatio mandati tollit omnem rationem agendi à mandante propositam; ac proinde omnem motionem ab ipso procedentem: cùm mandatarius non agat nisi nomine mandantis; nec impellatur ad agendum, nisi ut ei obsequatur. Hinc si mandans mandato suasionem addiderit, tenetur ratione consilii cum mandato conjuncti restituere damnum post revocationem illatum.

Quod

Quod si consilium consistebat in falsa doctrina, v. gr. quòd talis contractus esset licitus, qui tamen illicitus est, & consulens ante executionem illud revocaverit, aperiendo illius falsitatem, ex communi sententia non tenetur restituere. Quia tunc efficaciter tollit causam damnum inferendi, & motionem à se impressam. Item qui precibus, blanditiis, vel promissis ad damnificandum induxit, & ante damnificationem ostendit sibi displicere, propositum mutasse, & promissa revocare, non tenetur restituere. Quia non est causa moralis damni postea illati; nam tollit penitus omnem rationem agendi à se propositam, & motionem à se impressam.

Resp. 3. Qui minus malum consulit ad majus avertendum, non tenetur ad restitutionem, si consulit ut minùs damnum eidem inferatur, cui inferendum erat majus. Quia per hoc consilium nullum damnum alteri infert; imò majus impediendo, utiliter rem ejus gerit; & tunc propriè non consulit damnum, sed potiùs imminutionem damni, seu evitationem majoris damni. At tenetur, si parato majus damnum inferre Paulo, consulat ut minùs damnum potiùs inferat Petro, cui non statuerat inferre. Quia consilio suo est causa injusta damni Petro illati, & injuriam infert Petro: nam quivis innocens habet jus ne sibi inferatur damnum, etiam ad avertendum majus alterius. Et verò Petrus tam habet jus ut servetur illæsus à minori illo damno, quàm Paulus ut servetur illæsus à majori. Excipe nisi damnum Petri sit tam leve, ut teneatur ex charitate illud pati ad impediendum majus damnum Pauli; quia tunc non est rationabiliter invitus.

§. III.

De Consentiente.

Resp. CONsentiens, quo nomine intelligitur etiam approbans, favens, suffragium ferens, tenetur ad restitutionem, quando per consensum, approbationem, favorem, suffragium, authoritatem influit in actionem damnosam: nam qui in hanc influit est causa damni ex ea secuti. Influere autem censetur, quando ab ejus consensu, favore, approbatione, vel suffragio oritur.

Hinc qui suffragium injustum tulit ad damnificandum, ad sententiam aut Legem injustam, ad eligendum indignum in aliquod munus vel beneficium, tenetur de damno, si suffragium dedit antequam essent sufficientia ad id suffragia, nihil obstante quòd tametsi non suffragatus fuisset, idem damnum ab aliis factum fuisset. *Ita communiter*. Quia revera fuit cum aliis causa injusta damni; nam sine illo aut alia simili causa superventura non fieret damnum. 2. Si ignoret esse sufficientem numerum suffragiorum; nam voluit esse causa damni per injuriam. Quamvis non dederit, nisi post suffragia sufficientia, si poterat adducere priores suffragatores ad revocanda sua suffragia injusta. Nam tunc ex officio ad id obligatur, admonendo quæ sui erant officii, & recusando suum suffragium; & sic tunc tenetur de damno secuto saltem tamquam mutus, vel non obstans. Imò tenetur etiam ut causa positiva, si suffragia sint revocabilia, ut cùm publicè feruntur in consilio. Quia tunc damnum non est efficaciter illatum ante ultimum suffragium; nam pendet non solùm ex prima prolatione suffragiorum sufficientium, sed etiam ex perseverantia in illis, quatenus postea non revocantur. Quare quamdiu suffragium revocari potest, nondum est efficaciter positum ad creandum damnum; ac proinde qui dat ultimum suffragium, simul positivè cum aliis concurrit ad damnum, perinde ac si omnes simul suffragia irrevocabilia dedissent. *Ita Delugo.*

Quòd si major pars iniquum suffragium ante te irrevocabiliter dedisset, ita ut nequeas impedire damnum dissentiendo & resistendo, peccas contra justitiam suffragando, cùm consentias injustitiæ; sed juxta multos non teneris resarcire damnum, hancque esse communem sententiam asserit Layman, quia non fuisti causa illius efficax, cùm jam antea irrevocabiliter illatum fuerit. Juxta alios teneris, quia etiam postremorum suffragatorum ut consentientium nomine damnum executioni mandatur.

§. IV.

De palpone, seu adulatore & laudatore.

Resp. QUi adulatione, laudatione, vituperatione alterum ad damnum creandum inducit, v. gr. ad vindictam, injuriam patrandam, laudando facinus, vel exprobrando ignaviam ob omissionem vindictæ vel criminis, tenetur ad restitutionem, si alter ex tali laude vel exprobratione motus sit ad damnum inferendum. Quia est

causa moralis damni : nam se habet instar consulentis, proponendo laudem, vel ignominiæ vitationem ex facinore secuturam, vel ut motivum agendi.

§. V.

De Receptatore.

Resp. AD restitutionem tenetur qui recursum, securitatem & fiduciam alteri præbet ad damnum inferendum, vel ad non resarciendum illatum. Ut si recipiat domi damnificatorem, & non alios passim; si rem furtivam custodiat, ut furi servet; si ipsum furem, vel ejus instrumenta occultet, ita ut hinc incitetur ad damnificandum. Item caupo, vel alius recipiens aliquem consumentem bona aliena, ut filiumfamilias impendentem bona parentum. Nam tales revera cooperantur damno; quippe sine illis, aut alia simili causa hoc damnum non fieret, ex leg. 3. §. de incendio. *Non tantùm qui rapuit, verùm is quoque qui recipit, ex causis supradictis tenetur: quia receptores non minùs delinquunt, quam aggressores.*

Qui verò furem dum à lictoribus quæritur, occultat solùm, ut ejus vitam conservet, non censetur ei cooperari, quamvis fur fortè è periculo elapsus, aliquando damnum aliis sit illaturus. Nam damnum illud est merè casuale respectu occultantis, & præter ejus intentionem; illa enim actio per se solùm ordinatur ad eripiendum miserum hominem ex præsenti periculo vitæ, vel pœnæ corporalis: secùs, si furem ita occultaret, ut spem refugii in posterum daret, qua fur fidens furta continuaret.

§. VI.

De Participante.

Resp. DUpliciter quis participans dicitur. 1. Qui solùm particeps est prædæ; & hic tenetur restituere tantùm partem, quæ ei obvenit: nam quoad illam duntaxat fecit injuriam domino, rem ejus injustè accipiendo. 2. Qui particeps est actionis damnosæ, præbendo auxilium, operam, instrumentum, adjuvando ad executionem, vel explorando; & hic tenetur resarcire damnum pro rata, imò totum, si alii non restituant suas partes: nam est causa injusta actionis damnosæ, ideòque tenetius damni ex ea orti. L. 21. §. *de furtis*, & cap. 6. *de homicid.* Sic tenetur, qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente; qui excubias agit, qui furem comitatur defendendi causa, qui ad confringendum & asportandum adjuvat &c. Nec refert quòd te non juvante, damnum nihilominus factum fuisset; nam eo ipso quòd adjuvisti, fuisti concausa damni, quod revera sine te non est factum. Quare participans non solum peccat mortaliter, juxta Prov. 29. *Qui cum fure participat, odit animam suam.* Sed etiam tenetur ad restitutionem.

§. VII.

De Causis negativis.

Resp. 1. EX communi sententia, negativè cooperantes ad damnum, sunt ii, qui non impediunt damnum, cùm impedire rationabiliter possunt & tenentur ex justitia. Tenentur autem ex justitia, quia tenentur ratione officii, muneris, vel contractus, ut superior, princeps, dux belli, magistratus, bonorum administrator, pater, tutor, curator, famuli, custodes pecorum, agrorum &c. & alii stipendio conducti. Non impeditur autem damnum tripliciter. 1. Tacendo, id est, non reprehendendo, non dissuadendo, non prohibendo, non clamando &c. 2. Non obstando, id est, omittendo subsidium, custodiam, opem, vel operam ad impediendum damnum. 3. Non manifestando damnificatorem domino, sive ante ne fiat, sive post damnum factum, ut resarciatur, aut etiam non monendo ipsum damnificatorem de obligatione restituendi.

Itaque ex communi sententia, qui tenentur ex officio, vel contractu, aut quasi contractu, impedire damnum alterius, si negligant impedire, peccant contra justitiam, & tenentur illud resarcire. Quia censentur causa moralis & injusta damni: nam hoc ipso quod tenentur ex officio, vel contractu impedire damnum alterius, hic habet jus, ut damnum ejus impediant: ac proinde si negligant impedire, faciunt ei injuriam damnosam. Et verò alter damnum patitur ob omissionem operæ ex justitia debitæ ad illud impediendum, ideòque ob injustitiam illorum: nam si hi fecerint id, ad quod ex justitia tenebantur, alter non pa-

tere-

teretur damnum, quod proinde illis meritò imputatur.

Hinc ad restitutionem tenentur Principes, magistratus, & belli duces, si non impediant latrocinia, & injurias subditorum. Nam ex justitia tenentur conservare jura & bona subditorum: reditus enim quos habent, sunt stipendia ad hoc instituta. Idem dic de judice & canonico, qui sine justa causa absunt, cùm prævident aliquid iniquum esse gerendum: nam ex officio illud impedire, & contradicere tenentur.

Resp. 2. Qui solùm ex charitate tenetur impedire damnum alterius, si non impediat cùm sine magno incommodo potest, peccat quidem contra charitatem, sed non tenetur ad restitutionem: quia non peccavit contra justitiam, nec censetur causa injusta damni; cùm alter non habeat jus ut damnum ejus impediat. Secùs, si quis positivè conferat ad damnum proximi; is enim teneretur de damno, nam quilibet habet jus ne quivis alter ad damnum ejus positivè cooperetur: cùm habeat jus ne ei inferatur damnum sine justa causa & authoritate.

Hinc ad restitutionem tenetur. 1. Qui à fure pecuniam accipit ne clamet, ne indicet; vel id promisit gratis, quamvis damnum ex sola charitate impedire teneatur: quia hoc promisso furem animosiorem ac securiorem reddit, & sic positivè concurrit ad damnum. 2. Qui obligatum ex officio ad clamandum vel impediendum, quovis modo impedit: nam injustè impedit usum juris, quod habet tertius ut is clamet. 3. Qui clamare vel obstare volentem, licèt ad id ex justitia non obligatum, impedit per vim vel dolum: nam quisque habet jus, ne quis ejus defensionem & bonum impediat per vim vel dolum, aliamve viam injustam.

Sed ad quid tenentur Custodes agrorum, vinearum, sylvarum, si non impediant damnum, vel non manifestent damnificatores, ut resarciatur?

Resp. Peccant contra justitiam, & religionem, quia agunt contra officium, vel pactum, & juramentum; teneturque resarcire totum damnum. *Est communis sententia.* Nam ex officio vel pacto tenentur sua custodia & delatione dominum loci illæsum servare.

An autem teneantur restituere mulctas quas domini acciperent ex dilatione, si non deferant? Multi negant: quia hi custodes constituuntur, non ut domini locupletentur ex lucro pœnarum, sed ut custodiant rem commissam, & impediant damnum; nec tenentur deferre ad hoc ut dominus habeat mulctas, sed solùm ut non patiatur damnum. Alii probabiliùs affirmant; quia videntur constitui tum ut impediant damna, tum etiam ut deferant damnificatores, præsertim cùm id expediat ad avertenda multa damna, quæ aliàs fierent sublato metu mulctarum: unde non deferendo peccant contra officium & contractum, vel quasi contractum; sicque tenentur restituere mulctas pecuniarias, quas perciperent domini ex delatione sibi jure debita.

CAPUT V.

De circumstantiis restitutionis, & ordine in ea servando.

Quæst. I. *Cuinam res debet restitui?*

Resp. Ei, à quo accepta vel ablata fuit, modò sit dominus rei, vel habeat jus eam detinendi vel custodiendi, administrandi &c. vel ea utendi &c. qualis est conductor, commodatarius, depositarius, & similes. Quia illi fieret injuria, cùm habeat jus rem possidendi, vel detinendi, custodiendi, ea utendi &c. Res autem aliena ablata furi, restitui debet non furi, sed domino. Quia fur non habet jus eam possidendi, sed dominus; admonito tamen fure ne perseveret in peccato, putans se teneri restituere, vel ne iterum restituat cum suo damno.

Quòd si is, cui restitutio facienda est, mortuus sit, fieri debet hæredibus ejus; quia hi succedunt in omnia jura defuncti, l. 62. §. *de reg. jur.* & l. 57. §. *de acquir. vel amitt. hæred.* ibi: *Hæres in omne jus mortui, non tantùm in singularum rerum dominium succedit.* Si autem post diligentem inquisitionem hæredes cognosci nequeant, debet restitutio fieri pauperibus, juxta dicta de bonis ac debitis incertis.

Porrò hæredes hìc intelliguntur quicumque in defuncti hæreditatem jure succedunt, sive per testamentum, sive per sententiam, sive aliter.

Quæst. II. *Quo tempore fieri debet restitutio?*

Respond. Statim, quantùm moraliter fieri potest. *Est communis sententia.* Nam præceptum restitutionis est primariò negativum; prohibet enim detentionem rei alienæ vel

vel alteri debitæ invito rationabiliter domino, & sic obligat semper, & pro quovis tempore.

Solutio verò debitorum ex contractu fieri debet tempore, de quo inter contrahentes expressè, vel tacitè conventum fuit: eo transacto, si debitor sine justa causa non solvat, injuriam creditori infert, & tenetur compensare totum damnum hinc obveniens, etiamsi creditor solutionem non exigat, ex l. 12. *Cod. de contrah. stipul.* nam creditor habet jus accipiendi tunc solutionem; & ipsum tempus præfinitum pro creditore interpellat, c. ult. *de locat.* Si tamen debitor paratus sit tempore constituto solvere, sed creditor vel absens sit nullo procuratore relicto, vel præsens recipere nolit, tunc debitor non tenetur de damno postea eveniente, non de pœna statuta.

Quòd si nullum tempus solutioni debitorum ex contractu expressè aut tacitè præfinitum sit, tunc debitor non ante censetur esse in mora culpabili, nec tenetur de damno, quàm creditor debitum congruo tempore exegerit. Ita communiter per sensum contrarium, ex l. c. quia tunc creditor sciens & valens petere, censetur dilationem concedere non petendo, modò non omittat petere ex metu vel oblivione.

Porrò licet debitori anticipatè solvere debita, si terminus fuerit præfinitus in ejus favorem, ut in mutuo & commodato. Quia quisque potest juri suo cedere; & quia tunc terminus non est appositus ne solutio anticipatè fiat, sed ne ultra differatur. Secùs, si terminus fuit appositus in favorem creditoris; nam fieret injuria creditori habenti jus, ne sibi fiat solutio ante præfinitum tempus, ex l. 15. §. *de annuis legat.*

Quæst. III. *In quo loco & cujus impensis fieri debet restitutio?*

Resp. Si debitum ortum sit ex injuria, nempe ex injusta acceptione, detentione, vel damnificatione culpabili, restitutio fieri debet impensis debitoris, & eo loco ubi dominus rem suam possessurus erat, si ablata vel destructa non fuisset. *Ita communiter.* Quia restitutio ob injuriam ita fieri debet, ut dominus in eum statum restituatur, in quo fuisset, si nulla injuria illata fuisset, & omnino indemnis servetur: alioquin non reponeretur æqualitas, nec integrè tolleretur injuria, nec dominus restitueretur in pristinum statum, ex quo injustè dejectus est, & ad quem jus habet. Quare si dominus aliò migravit, & rem suam secum translaturus erat, si habuisset; restitutio ei debet fieri ubi nunc degit impensis debitoris, deductis sumptibus, quos in ea re secum asportanda facturus fuisset. Nec excusatur debitor, etiamsi omnibus spectatis, damnum, quod ex sumptibus vel aliunde patietur, sit duplo majus illo, quod dominus pateretur, si ei non restitueret, spectata paupertate & necessitate utriusque. Ut si debeat centum ex delicto, nec possint reddi nisi adhuc alia centum impendendo: quia magis æquum est, ut delinquens patiatur damnum illud, & amittat centum ex bonis suis, quàm quòd creditor innocens cogatur idem damnum pati: nam in pari damno melior est conditio innocentis seu injuriam passi, quàm nocentis, qui sibi imputare debet damnum illud, cùm sit ejus causa per injuriam, *Vasquez*, *Delugo &c.*

Si tamen restituere non posset, nisi faciendo impensas duplo longè majores quàm res valeat, potest differre restitutionem, donec illam absque tanto suo detrimento facere queat, vel monere creditorem, ut significet quid de re illa fieri velit. Quòd si monere nequeat, & prudenter judicet numquam aliter posse fieri restitutionem; juxta multos potest ac debet restituere ejus consanguineis vel pauperibus: quia creditor non est tunc rationabiliter invitus; & alioquin magna esset inæqualitas, si debitor restituere deberet cum quibuscumque sumptibus. Quisque tamen tenetur causam damni à se injustè positam tollere, & damna injustè illata restituere cum suo damno æquali, atque etiam saltem paulò majore: nam justum non est, ut innocens damnum injustè sustineat, ne is, qui illud injustè tulit, æquale aut paulò majus damnum patiatur in illo impediendo & resarciendo. Quare injustus damnificator tenetur ad amplius, quàm damnum secundùm se consideratum æstimetur; non quidem ut dominus inde plùs accipiat quàm amiserit, sed quia hoc est necessarium tamquam medium, ut fiat integra restitutio. Nam qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad medium necessarium.

Nota. Ut sciatur cum quanto damno restituere teneatur debitor ex delicto, perpendi debet, an creditor hìc & nunc sit, vel non sit rationabiliter invitus circa omissionem vel dilationem restitutionis; hoc autem colligi debet tum ex communi sensu hominum, tum etiam inde si attendatur quid homines prudentes bonum societatis huma-

humanæ intendentes, statuissent circa hos casus antequam evenirent.

Resp. 2. Quæ debentur ex re accepta bona fide extra contractum, restitui debent in loco ubi habentur; nec debitor tenetur ea impensis suis mittere domino, sed impensis domini. *Ita omnes*. Quia possessor bonæ fidei non tenetur cum suo damno dominum in pristinum statum restituere, cùm eum per injuriam non deturbaverit. Igitur debet solùm præsentare rem ubi illam habet, & custodire, monito interea domino, ut significet quo pacto velit rem sibi suis sumptibus remitti. Imò ipse dominus tenetur non solùm ad impensas rei remittendæ, sed etiam custodiendæ necessarias l. 2. §. *de negot. gest.*

Resp. 3. Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero restituenda est, si in alterius tantùm partis utilitatem accepta sint, debent ejus impensis restitui, nisi justa pactione aliter conventum sit. Quia æquum non est, ut res ex contractu debita restituatur impensis illius, cujus commodum in eo quæsitum non est, sive ut quis damnum ex beneficio collato pati debeat. E contra par est, ut qui sentit commodum, sentiat & onus, *reg. jur.* 55. in 6. ibi: *Qui sentit onus, sentire debet commodum, & è contra*.

Resp. 4. Quæ debentur ex contractu, restitui debent ex natura contractus in eo loco, ubi res accepta fuit. *Ita multi*. Quia nullus locus magis justitiæ congruit; & æquitas postulat, ut sicut res eadem accepta, vel alia æquivalens, quæ loco acceptæ substituitur, restituenda est, ita etiam restituatur in eodem loco ubi accepta fuit, cùm restitutio sit repositio rei in pristino statu. Hinc ex natura contractus teneris reddere mutuum, depositum, rem locatam, in loco ubi accepisti, non alibi nisi impensis alterius. Item ex natura contractus debes solvere pretium rei emptæ vel locatæ in loco, ubi res traditur, pro qua solvendum est. Nam in quocumque alio solutio fiat, deficere potest æqualitas contractus: hæc enim desumitur ex æqualitate dati & accepti, quæ dependet multùm à loco in quo datur & accipitur: quia valor rei vel usus illius, & æstimabilitas pretii ac pecuniæ variatur ex varietate loci. *Delugo*. Possunt tamen contrahentes de alio loco paciscі, modò hoc onus justa mercede compensetur, ut servetur æqualitas. Et tunc ibi restitui debet: nam pacta justa obligant, & contractus ex conventione legem accipiunt, ex *reg. jur.* 85. *in* 6.

Respond. 5. Quæ debentur ex donatione, legato, testamento, tradi debent in loco ubi erant, cùm donarentur, (nisi aliud in ipsa dispositione expressum sit,) & impensis ejus cui donata sunt. *Ita omnes*. Nam qui rem gratis dat, vel legat, non intendit se ad amplius obligare. Si tamen hæres eam aliò transferret, teneretur suo sumptu illam remittere in locum ubi erat priùs. *Ita Lessius*.

Quæst. IV. *Cujus periculo fieri debet restitutio?*

Resp. 1. Restitutio facienda ratione injuriæ, fit periculo debitoris. *Est communis sententia*. Quia ratione injuriæ tenetur dominum prorsus indemnem servare, & sic debet subire omne damnum ac periculum: dominus enim nullum debet pati damnum ex injuria sibi illata. Et quia *culpa præcedente casus etiam fortuitus imputatur*, cap. ult. *depos.*

Hinc ex communi sententia, si debitor adhibita maxima diligentia rem nuntio, quem putat fidelem, vel confessario tradat restituendam domino, & hi sive culpatè, sive inculpatè rem domino non reddant; tenetur iterum ad idem restituendum, donec reipsa dominus accipiat. Quòd si pluries idem restituere tenetur, id fit per accidens, & sibi imputare debet: nam *damnum quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare*, reg. jur. 86. in 6.

Restitutio autem rei alienæ in individuo facienda à possessore bonæ fidei fit periculo domini, modò possessor eam remiserit per hominem, quem prudenter judicabat esse redditurum, ex libro 20. §. *commodat.* quia seclusis culpa, mora, & pacto, res perit domino. Hinc restitutio rei commodatæ, locatæ, depositæ, fit periculo domini, si nulla interveniat culpa restituentis.

Resp. 2. Ex communi sententia, solutio debitorum ex contractu facienda ex bonis debitoris, ejus periculo fit; ita ut si pecunia eorum solutioni destinata surripiatur; vel ab eo, cui restituendum commisit, amittatur aut retineatur, ipse tenetur aliam dare creditori. Quia res perit domino, & es dominus pecuniæ tuæ donec creditori tradatur: tunc enim solùm à te in illum transfertur dominium. Nisi tamen creditor miserit vel designaverit hominem certum, cui pecuniam committas; hic enim acci-

pit loco creditoris, sive creditor censetur accepisse per designatum. Quare si hic pecuniam amittat vel retineat, damnum est creditoris, non tuum, lib. 39. & 49. §. *de solut.*

Quæst. V. *Quo ordine restituendum est?*

Nota. Quando bona debitoris in solutione omnibus creditoribus sufficiunt, non est opus ullo ordine, cùm omnibus satisfaciendum sit.

Resp. 1. Ex communi sententia, quando res aliena extat in re, restitui debet domino, nec potest aliis in solutione dari. Quia est domini; & debitor solvere debet ex bonis propriis, non alienis: nam rei dominium nequit transferri ab eo, qui illud non habet. Unde si ignoretur dominus rei in se extantis, commodatæ depositæ, ablatæ &c. vel ejus hæres, hæc impendi debet in pauperes, vel alia pia opera, juxta dicta.

Res in rigore justitiæ credito vendita extans apud debitorem non videtur reddi debere venditori præ aliis creditoribus, si is aliunde non habeat jus prælationis. Ita multi, præsertim Jurisperiti, qui apud Covarruviam afferunt hanc esse communem sententiam. Quia res vendita non est ampliùs venditoris, secuta traditione & habita fide de pretio ejus; nam tunc translatum est ejus dominium; neque manet illi obnoxia jure hypothecæ: nulla enim inducitur hypotheca, nisi vel ex conventione vel jure positivo, & nulla ex hoc utroque capite reperitur inducta. Et verò si illa res ab emptore alteri revendita esset, hic haberet dominium in eam omnino liberum. Tamen res venditæ quæ adhuc extant apud emptorem, possunt & debent ex quadam æquitate reddi venditori. Ita judicarunt multæ supremæ curiæ in Gallia, & colligitur ex L. Procuratoris, §. *de tributis*, quod intellige nisi obstet consuetudo loci.

Resp. 2. Ex bonis debitoris, 1. Priùs solvi debent impensæ pro funere debitoris, l. penult. §. *de religios. & sumpt. funeris*. Item pro curatione ejus.

2. Ex communi sententia, priùs solvenda sunt debita certa, id est, quorum cognoscitur creditor, quàm incerta, id est, quorum creditor ignoratur. Tum quia creditor incertus, cùm nequeat per se immediatè recipere rem debitam, non est rationabiliter invitus, ut ipsi præferatur creditor certus, qui immediatè damnum pateretur ex omissione restitutionis: nam habet jus immediatum ac determinatum exigendi solutionem, quod pauperes aut aliæ causæ piæ non habent circa debita incerta; cùm ista possint in hos vel illos usus pios impendi. Tum maximè quia in hoc creditor incertus consentire meritò præsumitur; cùm sit opus pium ac Deo gratum subvenire debitori indigenti & gravato ære alieno, ut possit se liberare à creditoribus certis eum prementibus, remanente onere postea debita incerta solvendi pauperibus, cùm facultas aderit.

3. Ex communi sententia, debita ex titulo oneroso priùs solvi debent, quàm debita ex titulo gratuito; v. gr. liberali promissione vel legato, ex l. 19. §. *de re jud.* ibi: *Qui ex causa donationis convenitur, in quantùm facere potest, condemnatur, & quidem is solus deducto ære alieno*. Quia in pacto gratuito & legatis intelligitur conditio, *Si absque tertii damno fieri possit nisi status rerùm mutetur*. Præterea nemo censetur se ex sola sua liberalitate velle obligare in casu quo ad egestatem redigeretur, nec æquitas id patitur. Hinc debita defuncti solvi debent ante omnia legata, etiam pia. Idem dic de votis: quia Deus non acceptat illa cum detrimento tertii. Vota tamen solvenda sunt ante legata: quia obligant defunctum, non legata, quæ supponunt solutionem aliorum debitorum contractorum.

4. Solvendum est creditoribus hypothecam habentibus ante alios, qui non habent, leg. 19. Cod. *Qui potiores in pign.* Nam bona sunt specialiter obligata solutioni hypothecariorum, qui proinde jus speciale habent, ut ex iis solutionem recipiant præ aliis.

5. Inter creditores hypothecarios priùs solvendum est iis, qui priores sunt tempore, juxta reg. jur. 54. in 6. *Qui prior est tempore, potior est jure*. Nam obligatio posterior non potest tollere jus alteri jam acquisitum. Unde in ea intelligitur hæc conditio. *Si sine damno prioris creditoris poterit ex eadem re cæteris satisfieri*. Sunt tamen aliqui casus, in quibus posterior tempore præfertur priori hypothecario. 1. Si pecuniam mutuavit ad conservationem vel refectionem rei quæ alteri obligata erat, l. 5. §. *Qui potiores in pign.* Nam huic damnum non infertur, cùm sine hac mutuatione res hypothecata periisset, vel deterior facta fuisset. 2. Si mutuavi tibi, verbi gratia centum, ut satisfaceres pro mercium vectura,

vel

vel pro locatione ædium, in quibus asservarentur, debeo ex illis solutionem accipere ante alios in illis hypothecam habentes, l. 6. §. eod. tit. 3. Est hypotheca dotalis, per quam bona mariti sunt obligata uxori, ejusque liberis; ita ut ex illis bonis dos deduci possit ante alios creditores habentes tacitam hypothecam priorem, l. 12. Cod *Qui potiores in pign.* Sed ex communi sententia, dos non præfertur hypothecæ expressæ priori, licèt præferatur expressis posterioribus; tum quia creditores anteriores iniquè per nuptias supervenientes privarentur suo jure, quod expresse pacti fuerant: tum quia fiscus & dos æquantur in jure, & tamen fiscus non præfertur hypothecis anterioribus expressis, l. 8. §. *Qui potior in pign.* & l. 4. cod. eod. tit. 4. Cùm ex pecunia pupilli vel minoris res aliqua empta est, res illa manet pupillo obligata ante omnes, l. penult. cod. *de servo pignori dato*. 5. Si credam tibi pecuniam ad emendam rem aliquam cum pacto expresso, ut res illa maneat mihi hypothecata pro debito, præferar aliis hypothecam generalem habentibus in omnibus bonis tuis etiam futuris, l. 7. Cod. *Qui pot. in pign.* Nam nulli creditori infertur damnum: debitor enim sine mea pecunia mutuata non haberet illam rem vel ejus valorem. 6. Cùm quis cum fisco contraxit, manent ejus bona fisco obligata, cum privilegio prælationis. Item jus habet fiscus ratione tributi nondum soluti, lib. 2. Cod. *de privileg. fisci*. 7. Cùm quis alicui pecuniam ad militiam mutuat, habet hypothecam cum privilegio prælationis etiam ante dotem, licèt sit posterior dote: quia in his duobus ultimis casibus spectatur bonum commune, quod privato præferri debet.

6. Post creditores hypothecarios, seu reales solvendum est aliis creditoribus personalibus non habentibus hypothecam. Inter hos primo loco solvendum est iis, qui habent personale privilegium prælationis; quale habet sponsa in bonis sponsi ratione dotis traditæ, non secuto matrimonio; & qui deposuit pecuniam apud nummularium, non percipiens inde usuras; item qui pecuniam credidit ad navem extruendam, instruendam, emendam &c.

Secundo loco solvendum est aliis creditoribus ex titulo oneroso, cuique pro rata, v. gr. media vel tertia pars debiti, sive debitum ex contractu, sive ex delicto contractum sit: nam secundùm multos inter hæc debita nulla est prælatio, cùm sint æquè debita ex justitia sine ullo privilegio. Itaque inter creditores merè personales nulla est prælatio, sed cuique pro rata solvi debet, ex l. 6. Cod. *de bonis auctor. &c.* Et l. 17. §. *de privil. credit.* ibi: *Privilegia non ex tempore æstimantur, sed ex causa: & si ejusdem tituli fuerunt, concurrunt, licèt diversitates temporis in his fuerint.* Quia omnes æquales jus habent; Et illa regula: *Qui potior est tempore &c.* valet solùm inter hypothecarios.

Nota. Quæ hactenus de ordine restitutionis dicta sunt ex jure communi seu Cæsareo, ea servanda sunt ibi & quatenus illud receptum est. Quòd si in aliquibus locis sint hac de re aliæ leges vel consuetudines rationi consentaneæ, servandæ sunt etiam in foro conscientiæ, ut docet communis sententia; nam hæ leges non nituntur falsa præsumptione. At omnis lex rectæ rationi consentanea, quæ non nititur falsa præsumptione, obligat in conscientia, cùm sit actus efficax & absolutus potestatis obligativæ. Præterea nemo jus habet disponendi de bonis suis nisi secundùm leges, & cum dependentia à suprema potestate, quæ habet jus altum in bona privatorum relatè ad bonum commune, quod est finis omnium legum.

Quæst. VI. *An priùs petenti liceat priùs solvere?*

Nota. Non licet creditori priùs petenti solvere cum damno ejus, qui habet hypothecam priorem, vel privilegium: quia huic fieret injuria, cùm habeat jus prælationis. Unde solvens tenetur ei de damno, & ipse potest recuperare ab alio creditore id, quod solutum est, l. 22. cod. *de jure deliber.* Qui solutionem petiit vel accepit, sciens jus aliorum, peccavit contra justitiam, & tenetur ante sententiam judicis restituere aliis creditoribus privilegiatis. Quia fecit illis injuriam damnosam: nam petendo induxit debitorem ad damnum injustum inferendum creditoribus hypothecatis, & solutionem recipiendo cooperatus est injustæ damnificationi illorum.

Resp. Si unus ex creditoribus personalibus, non privilegiatis, exigat in judicio solutionem debiti ante alios non habentes jus prælationis, tenetur debitor ei integrè solvere, etiamsi tempore esset posterior. Quia lex & sententia judicis dat ei jus prælationis ob diligentiam, quam adhibuit

ante

ante cæteros l. 6. & 24. §. *Quæ in fraud. credit.*

Dixi, *in judicio*. Nam si extra judicium petat, controvertitur. Asserunt Sylvester, Navarrus, Lessius & alii; quia diligentia posterioris creditoris petentis facit eum potiorem, & quia, in l. 24. cit. dicitur non posse revocari id quod solutum est uni creditori debitum exigenti, nulla facta mentione judicii; & hæc ratio additur, quia vigilando meliorem suam conditionem fecit. Alii cum Delugo negant, quia sola petitio privata sine sententia judicis non potest dare jus uni in detrimentum aliorum æquale jus habentium; & leges supradictæ intelliguntur de petitione in judicio, accedente sententia judicis.

Sed si debitor non valens solvere omnibus creditoribus, solverit uni creditori non habenti jus prælationis, an hic tenetur restituere alteri creditori habenti tale jus?

Resp. Affirm. Quia accipiendo solutionem impedit alterum à recipienda solutione sibi priùs jure debita, & sic facit ei injuriam damnosam. Et tunc violatur non solùm ordo, sed etiam substantia restitutionis; nam quod uni ex justitia debitum est, solvitur alteri. Deinde accipiens cooperatur dationi injustæ & damnosæ alterius, seu damnificationi injustæ creditoris, cui hæc pecunia priùs debetur & detrahitur: quænam enim major cooperatio dationi injustæ esse potest, quàm acceptio, quæ illam perficit & complet, & sine qua nullum parit damnum? Sed qui cooperatur actioni injustæ & damnosæ tenetur ad restitutionem. *Ita Azor, Delugo, & alii.*

Quæst. VII. *An debitor potest solvere totum debitum creditori non petenti, si ipse non sit par solvendo aliis, qui pariter non habent hypothecam nec privilegium?*

Resp. Negat. Quia faceret injuriam aliis, qui jus habent ne alter carens privilegio & actione ipsis præferatur. Nam, spectato jure naturali, bona debitoris, quæ omnibus debitis solvendis non sufficiunt, sunt pro rata secundùm proportionem dividenda creditoribus æquale jus habentibus, & quorum nullus habet jus prælationis: nam sunt æqualiter iis debita. Multi excipiunt, si unus creditor sit in gravi necessitate, non alii: quia debitus ordo charitatis exigit, ut præferatur aliis, qui cùm non indigeant, non sunt rationabiliter inviti.

Quæst. VIII. *An qui aliquid gratis vel cum onere accipit ab eo, quem scit exinde reddi impotentem ad solvenda debita, peccat contra justitiam, & tenetur accepta restituere, licèt eum ad id non induxerit?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia, teste Delugo*. Prob. Quia talis injuriam infert creditoribus; nam cooperatur injusto impedimento, quo debitor reddit sibi impossibilem solutionem, sive concurrit efficaciter ad injustam alienationem & injustitiam contrà creditores à debitore admissam: quælibet enim alienatio ad sui valorem & efficaciam requirit acceptationem. Et verò (ut ait Delugo) ad damnificationem creditorum non minùs conducit acceptatio tua, quàm inductio; etenim tu non acceptares rem, si maneret adhuc apud debitorem, & ipse non esset impotens ad solvendum: Ergo per acceptationem non minùs quàm per inductionem cooperaris ad damnum, quod creditoribus infertur. Imò tu comples & perficis illud, quod per oblationem debitoris solùm erat inchoatum, & quasi in affectu, per acceptationem verò perficitur & ponitur in effectu. Hinc Clerus Gallicanus ann. 1700. ut falsam & justitiæ regulis repugnantem damnavit hanc propositionem: *Etiamsi donatario perspectum sit bona sibi donata à quopiam ea mente ut creditores frustrentur, non tenetur restituere, nisi eam donationem suaserit, vel ad eam induxerit.*

CAPUT VI.

De causis excusantibus à restitutione, vel ejus dilatione.

Quæst. I. AN *remissio creditoris excusat à restitutione?*

Resp. Affirm. si sit legitima. Quia per illam condonatur jus exigendi & accipiendi solutionem; ac proinde tollitur in debitore obligatio solvendi, quæ postea non redit; nam obligatio semel extincta minimè revivisit, l. 9. Cod. *de remiss. pign.* Deinde sicut creditor potest jus suum, quod habet in debitorem, alteri donare, ita etiam ipsi debitori, quod est remittere; nam remissio est quædam donatio.

Ut autem hæc remissio sit legitima, & verè liberet à restitutione, tres conditiones requiruntur.

1. Ut remissio sit perfectè voluntaria, nec habeat mixtum involuntarium; quia est liberalis donatio sui juris, ideòque actus liberalitatis, qui necessariò procedere debet ex spontanea ac liberali voluntate. Hinc nulla

Nulla est remissio facta ex errore vel ignorantia, utpote voluntarium tollente: aut vi, metu, vel fraude extorta, ob involuntarium mixtum & injuriam: nemo quippe ex sua injuria jus & commodum reportare potest. Metu censetur extorta, si debitor expressè vel implicitè minetur creditori, nisi remittat vel totum vel partem; aut si adhibeat preces valde importunas incutientes metum, aut significet nisi contentus sit parte debiti oblata & residuum remittat, omnia amissurum; item si cogat creditorem subire multas molestias in petendo debito, sæpe venire, frustra diu expectare &c. Fraus esset si debitor fingeret se longè pauperiorem quàm revera sit &c.

Hinc invalida est remissio partis debiti facta ex metu amittendi totum creditum culpa vel fraude debitoris. Nec liberantur potentes, quibus inferiores remissionem concedunt ex metu ne iis displiceant, vel ab iis damnum patiantur.

2. Ut creditor possit condonare debitum: non enim potest condonare, nisi qui potest donare. Hinc filiusfamilias non potest remittere debita paterna, sicut nec procurator, vel commissarius quæ debita sunt domino, vel committenti, &c.

3. Ut condonatio non sit à jure annullata, prout est in his casibus. 1. Si visitantes Ecclesias, accipiant aliquid ab iis præter necessaria ad victum pro illis diebus quibus visitant, tenentur restituere duplum intra mensem, non obstante quacumque remissione iis sponte facta à dantibus, cap. 2. *de cens. in 6.* Si judex delegatus aliquid acceperit à partibus, nisi fortè esculentum aut poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi, vel si dum cogitur extra domicilium proficisci, acceperit plus, quàm moderatas impensas; vel si denique acceperit aliquid pro impensis; dum partes sunt pauperes, tenetur accepta restituere, non obstante remissione, cap. 11. *de rescript. in 6.* 3. Si inquisitores prætextu officii inquisitionis pecunias extorserint, tenentur restituere nullis remissionibus super hoc valituris, *Clement. 2. de hæret. in 6.* 4. Si Canonicus qui non interest officio, acceperit distributiones. *Concil. Trident. sess. 24. cap. 12.*

Quæst. II. *An cessio bonorum creditoribus facta liberat à restitutione?*

Resp. Neg. Sed solùm excusat à dilatione, ita ut debitor teneatur debita integrè solvere ex iis, quæ postea acquirit, retentis necessariis ad suam & suorum sustentationem parcam. *Est communis sententia.*

Prob. 1. Ex jure civili, l. 1. Cod. *Qui bonis cedere possunt*, ibi: *Qui bonis cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati: in eo enim tantummodo hoc beneficium* (cessionis) *eis prodest, ne injudicati detrahantur in carcerem.* Et, ex l. 4. §. de cess. bon. *is qui bonis cessit, si quid postea acquisierit, quantùm facere potest convenitur.* Quia in foro conscientiæ per necessitatem & impotentiam non tollitur, sed solùm suspenditur obligatio restituendi, donec facultas adsit: ergo nec cessio plùs præstat. Igitur cessio bonorum hoc solùm præstat, ne debitor possit conjici in carcerem, ex cit. l. & ne si post cessionem aliquid acquirat, possit eo spoliari, si eo indigeat ad suam vel suorum sustentationem, ex l. 6. §. *de cess. bon.* Quod etiam valet in foro conscientiæ, cùm sit privilegium jure concessum, & contractus juxta leges celebrentur; sed de residuo tenetur debita solvere.

Quæst. III. *An ingressus in Religionem liberat à restitutione?*

Nota. Apud omnes constat validam esse professionem hominis debitis gravati; quia persona ejus est libera; nec jure positivo irritatur, ut declaravit Clemens VIII. quoad hoc punctum abrogans quod Sixtus V. statuerat. Uterque autem Pontifex prohibuit ne in Religionem recipiantur ære alieno gravati.

Resp. 1. Si debitor habeat bona, tenetur ante ingressum restituere; nam nullam habet justam differendi causam.

Resp. 2. Secundùm multos, si debitor possit brevi tempore, v. gr. paucis annis, consuetis laboribus solvere debita saltem magna ex parte, tenetur differre ingressum, ut ea solvat: quia alioqui creditores essent rationabiliter inviti, & sic injuriam iis inferret.

Resp. 3. Si debita sint incerta, ideoque in pia opera impendenda, debitor potest religionem ingredi, licèt manens in sæculo possit solvere. *Id supponunt omnes.* Quia poterit saltem ex consilio confessarii, ea sibi tanquam pauperi applicare ad opus Deo gratum & meritorium, ut nempe possit ingredi religionem.

Resp. 4. Si debitor non possit debita solvere, nisi longo tempore vel insolitis laboribus, secundùm multos potest licitè religionem ingredi, relictis omnibus bonis suis creditoribus. Quia in hoc casu debitor patere-

pateretur damnum in bonis ſpiritualibus longè majus quàm ſit commodum creditorum: unde hi non ſunt rationabiliter inviti.

Alii tamen non pauci id negant: tum quia jure naturali talis debitor tenetur ex juſtitia reſtituere, ideòque injuriam inferet, ſi voluntariè ſe impotentem reddat ad ſolvendum; obligatio autem juſtitiæ prævalet conſilio: Tum quia ſtuprator virginis ſub promiſſione matrimonii, tenetur abſtinere ab ingreſſu religionis, ut promiſſioni oneroſæ ſatisfaciat. Et hæc ſententia, teſte Lyman, fuit approbata à Sixto V. & Gregorio XIV.

Quæſt. IV. *An ſi debitor immemor ſui debiti tantum donet creditori, quantum ei debet, excuſatur à reſtitutione?*

Reſp. Neg. Niſi ex manifeſtis conjecturis colligatur eum habere voluiſſe pro ſoluto ſi quod deberet. Quia liberalis & gratuita donatio nec eſt, nec poteſt eſſe ſolutio neceſſaria debiti ex juſtitia: nam hæc inter ſe pugnant. Nec refert quòd ſi debitor debiti ſui meminiſſet, gratis non donaſſet; nam actualis diſpoſitio voluntatis, non autem conditionalis ſeu conditionatè futura attendenda eſt, & operatur in pactis; nam quod non exiſtit actu, nihil efficere poteſt. Si autem debitor memor debiti tantumdem donet animo ſe liberandi, quamvis putetur liberaliter donare, ſatisfacit debito, & ſic nil jam debet.

Quæſt. V. *An debitor liberatur à reſtitutione, ſi creditori ſui creditoris ſolvat, quod debet?*

Reſp. Multi affirmant, modò debita utriuſque ſint ejuſdem naturæ, nec ſint alii priores creditores privilegiati aut hypothecarii. Quia, inquiunt, ſolvendo fratri meo centum quæ illi debes, emo & acquiro jus quod habebat exigendi à te centum. At jus quod habeo in te tanti valet, quanti illud quod tu habes in me; & ſic hæc jura ſunt æqualia, & proinde jam inter jura illa eſt poſita compenſatio, ſive acquiſitio unius eſt ſolutio alterius.

Certè id non licet invito creditore: nam creditor habet jus exigendi & accipiendi id quod ei debetur, & debitor habet obligationem ſolvendi ſuo creditori id quod ei debet: nec debitoris eſt creditoris ſui debita ſolvere. Et verò in foro externo cogar iterum ſolvere tibi, niſi mea cauſa factus ſis debitor alteri, ut ſi gerens mea negotia mutuum ab illo acceperis, vel niſi ob rem alterius debitum contraxerim, ut ſi conduxi à te domum, quam tu ab illis conduxiſti.

Quæſt. VI. *An excuſatur à reſtitutione, qui non poteſt reſtituere, niſi per bona ſuperioris vel inferioris ordinis?*

Nota. Bonorum naturalium triplex eſt ordo. In ſupremo ordine ſunt vita, membra, ſanitas, virginitas, libertas: in medio honor & fama: in infimo divitiæ, & res pecunia æſtimabiles.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, debitor non tenetur reſtituere cum jactura bonorum ſuperioris ordinis, quæ in æſtimatione prudenti ſit longe majus detrimentum quàm damnum compenſandum. Tum quia creditor non eſt tunc rationabiliter invitus. Tum quia reſtitutio fieri debet ut ſervetur æqualitas: ergo non obligat debitorem ut longè gravius detrimentum patiatur, quàm ſit detrimentum creditoris. Sic per ſe loquendo non teneris cum jactura propriæ vitæ reſtituere famam æqualis tui, vel vendere libertatem tuam ut debita ſolvas.

At reſtitutio fieri debet cum jactura bonorum ſuperioris ordinis, ſi bona inferioris ordinis reſtituenda, ex circumſtantiis cenſeantur prudenti judicio prævalere aut æquivalere bonis ſuperioris ordinis amittendis, ita ut damnum bonorum ſuperioris ordinis æſtimetur minoris, vel non multò pluris quàm damnum boni ordinis inferioris. Nam tunc æqualitas reponenda id exigit: & alioqui creditor eſſet rationabiliter invitus, cùm nulla adſit cauſa, ſeu juſta excuſatio non reſtituendi. Sic ſi ad reſtituendam famam, vel magnam pecuniæ ſummam neceſſarius ſit labor cum periculo morbi facilè ſanabilis, tunc cum hoc periculo reſtitui debet, ut notat Delugo.

Porrò bonum inferioris ordinis, ſed maximi momenti, vel in magna quantitate, poteſt moraliter, ſeu in æſtimatione morali & quoad uſus humanos prævalere, aut æquipollere bonis ſuperioris ordinis, ſed exigui momenti, vel in parva quantitate; quemadmodum argentum in magna quantitate plus valet, quàm aurum aliquod exiguum, licèt aurum ex natura ſua ſit pretioſius argento, & in ſpecie ſuperiori. Sic etiam quamvis fama ex genere ſuo ſit majus bonum quàm divitiæ, tamen ſpectatis circumſtantiis in certis caſibus, hæ illi præponderare poſſunt in æſtimatione humana, ſi nempe ſint ingentes, & fama exigui momenti, qualis eſt fama perſonæ ſuſpectæ, vel vilis admodum conditionis, quæ parvi æſtimatur. *Ita multi.*

Reſp. 2.

Resp. 2. Controvertitur an restitutio fieri debeat per bona inferioris ordinis, verbi gratia, per pecuniam pro damno in bonis superioris ordinis, verbi gratia, pro damno vitæ, membri, famæ, si aliter damnum resarciri nequeat.

Multi affirmant. *S. Ansel. Sylvius, Adrian. Cajet. Sot. Azor, Molina, Valentia, Rebellus, Gradin. &c.* Quia 1. S. Thom. 2. 2. q. 62. art. 2. ad 1. docet: *Quando id, quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est, puta cùm aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundùm arbitrium boni viri.* Et ad 2. *Si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in aliis dictum est.* 2. Damnum omne injustè illatum resarciri debet quantùm & eo modo, quo potest, nec impotentia restituendi ad perfectam æqualitatem liberat debitorem ab obligatione solvendi id, quod potest: justitiæ enim commutativæ est non modo reddere justum, quatenus est æquivalens, sed etiam quantùm possibile est, sive in diverso genere. Præterea non est universim verum, quòd bona superioris ordinis non possint in æstimatione morali & in ordine ad usus humanos, aliquo modo compensari bonis ordinis inferioris; sic enim defectus formæ compensatur per divitias; item homines libertatem pecunia vendunt, & vitæ incolumitatem exponunt pro stipendio. Et verò bona corporis, famæ, & fortunæ in hoc conveniunt, quòd sint bona naturalia & utilia; estque homini naturaliter optabile, ut si carendum sit hoc genere mediorum, abundet saltem mediis alterius generis. Fatentur quidem vitam & membra non cadere sub commutationem, & commercium civile: at negant inde sequi non debere in conscientia compensationem pro damno in illis illato; dicuntque pecuniam non dari tunc, ut pretium vitæ, membri vel famæ, sed ut compensationem damni vitæ, membri, aut saltem illius usus, vel famæ. Hinc concludunt pro mutilatione, deformatione, vel alio damno corporis infra mortem, vel pro fama, quæ reparari nequeat, fieri debere regulariter aliquam restitutionem in pecunia arbitrio prudentis. Pro damno autem vitæ debere fieri compensationem vel in pecunia hæredibus occisi eroganda, si certò constet occisum decessisse in statu peccati; vel si hoc non constet, ei applicando tantam partem satisfactionum propriarum, quantam Deus novit sufficere in compensationem vitæ: nisi tamen reus pœnam talionis subeat, nam tunc fit compensatio vitæ ablatæ, juxta illud: *Dentem pro dente &c.* licèt remaneat obligatio compensandi alia damna.

Alii multi hanc obligationem negant. *Covarr. Navar. Gomez, Ledesma, Lessius, Delugo, Sanchez &c.* Quia 1. ex l. ult. §. *de his, qui effuder. Cicatricum, aut deformitatis nulla fit æstimatio, quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Et lib. 1. *In homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest.* Ergo vita & membra hominis non sunt pretio æstimabilia & compensabilia. 2. Bona superioris & inferioris ordinis non sunt inter se commensurabilia, nec commutabilia. 3. Ex S. Thom. quæst. 62. art. 2. *Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit.* At æqualitas inter bonum superioris & bonum inferioris ordinis nequidem in parte esse potest: alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum adæquare ex toto aliud. 4. Justitia non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit in se vel in æquivalenti, sive ex toto, sive ex parte. At bonum superioris ordinis non potest reddi in æquivalenti, etiam ex parte per bonum inferioris ordinis; alioqui hoc per sui incrementum posset illud tandem exæquare. Jam verò, inquiunt, qui nec in toto, nec in parte restituere potest bonum injustè ablatum, excusatur ob impotentiam. Fatetur tamen Lessius fieri posse, ut sit obligatio ex charitate ad aliquam compensationem pecuniariam pro damno membri vel vitæ &c. Si nempe læsus sit pauper, vel occisi uxor, ac liberi sint pauperes, & non putentur mœrorem aliter depositurì; læsor verò eam sine gravi incommodo præstare possit.

Prior sententia videtur probabilior. Ad fundamentum oppositæ. *Resp.* Quamvis vita & membra hominis liberi non sint pretio æstimabilia, nec bona superioris & inferioris ordinis sint commutabilia ad æqualitatem, tamen damnum in bonis superioris ordinis illatum potest aliquo modo, nempe in ordine ad usus humanos, compensari pecunia, quæ non datur ut pretium vitæ, vel famæ, sed ut compensatio damni vitæ, membri, vel famæ, & ut tollantur effectus hujus damni, nempe mœror, dolor animi, & alii. Et quamvis bonum superio-

prioris ordinis non possit reddi in æquivalenti etiam ex parte, si secundùm se spectetur, tamen ejus carentia potest aliquo modo compensari, quoad usus humanos: sic defectus formæ, vel nobilitatis compensatur divitiis, sic libertas pecunia venditur. Justitia autem obligat ad compensandum damnum eo modo quo fieri potest, saltem quoad usus humanos, si non possit quoad bonum ablatum. Et verò æqualitas justitiæ, quæ per restitutionem reponitur, non consistit in ipsis naturis rerum, sed in rationabili æstimatione rerum, secundùm quod usui humano deserviunt.

Quæst. VII. *Quænam sunt causæ justæ differendi restitutionem vel solutionem debiti?*

Resp. 1. Generatim id omne, quod facit ut dominus vel creditor non sit rationabiliter invitus circa dilationem, est causa justa, propter quam licitè differtur restitutio. Quia sola detentio rei alienæ vel alteri debitæ injusta prohibetur. At est detentio non injusta, nisi sit contra voluntatem domini: nam omnis injustitia est contra rectam rationem, ac proinde detentio, quæ non est contra rectam rationem, non est injusta.

Resp. 2. Ex communi sententia, multiplex est causa, ob quam licitè differtur restitutio quamdiu ipsa durat, quas tradit S. Antoninus, p. 2. tit. 2. p. 8.

1. Est extrema necessitas tua, vel tuorum vel proximi, cui aliter subvenire non potes, quàm rem alienam vel alteri debitam impendendo. Quia in tali necessitate omnia, saltem quoad usum, sunt communia. Transacta autem hac necessitate teneris restituere; nam obligatio restituendi priùs contracta non extinguitur ob supervenientem necessitatem, sed tantùm suspenditur. Porrò qui potest partem solvere, ad id tenetur, nam non habet justam causam non solvendi eam, & quo ad eam dominus esset rationabiliter invitus.

2. Est gravis necessitas tua, vel tuorum, quos sustentare teneris, nisi tamen creditor sit in pari necessitate. Ex lege 133. §. de regulis juris ibi: *In condemnationem personarum, quæ in id quod facere possunt, condemnantur; non totum quod habent extorquendum est, sed & ipsarum ratio habenda est ne egeant.* Et, ex cap. 3. de solut. Quia tunc creditor non potest rationabiliter exigere solutionem; cùm ipse teneatur proximo gravi necessitate laboranti opitulari, vel donando, vel saltem mutuando. Quòd si creditor sit in pari necessitate, ex communiori sententia ei satisfieri debet; quia tunc esset rationabiliter invitus quòd ei non restituas: cùm ex ordine charitatis possit, cæteris paribus, sibi potiùs quàm debitori velle consulere; sitque melioris conditionis, utpote possidens jus exigendi solutionem ex justitia debitam, nec extra necessitatem extremam omnia sint communia.

3. Magnum periculum salutis animæ propriæ vel tuorum, ut si periculum sit ne filiæ tuæ præ inopia se prostituant, vel ne filii latrocinentur: ita tamen ut non suppetat alia via commoda id avertendi, nisi differendo solutionem. Nam tunc creditor vel dominus tenetur ex charitate consentire dilationi, cùm debitor sit in gravi necessitate spirituali.

4. Magnum detrimentum in rebus propriis non debitis, modò creditor simile damnum non patiatur ex dilatione, & postea debitor certò sit restituturus. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitus circa dilationem: ipse enim rationabiliter vellet sibi tunc concedi dilationem si esset debitor: tenetur autem tractare debitorem suum eo modo quo vellet rationabiliter tractari in pari casu. Item contra æquitatem naturalem ageret, si vellet sibi statim restitui cum tanto alterius incommodo. Quare qui non potest statim restituere centum aureos, quos debet, nisi domum vel prædium vendendo multò minoris quàm valet, potest aliquandiu differre solutionem. Idem dic si non potest statim solvere sine periculo gravis infamiæ; cùm fama sit bonum præstantius divitiis.

Dixi, *in rebus non debitis*. Nam si debitor restituendo patiatur tantùm jacturam in rebus debitis, vel in lucro quod intendit facere ex rebus debitis, non potest idcirco restitutionem differre: hoc enim non est damnum pati in rebus suis, sed relinquere alienas vel alteri debitas, & non facere lucrum ex alieno vel alteri debito. Excipe, nisi sine illo lucro aliis creditoribus satisfacere nequeat: tunc enim creditor tenetur ex charitate permittere dilationem, si commodè possit, & contra rectam rationem vellet sibi statim restitui cum tanto aliorum creditorum damno, quod dilatione solutionis vitari potest sine magno ejus damno.

5. Si debitor non potest restituere sine damno in bonis altioris ordinis longè majore quàm sit commodum creditoris. Nam alioqui non servaretur æqualitas:

ideoque tunc restitutio sine injustitia exigi nequit.

6. Est jactura proprii status, justè acquisiti; modò debitor sua culpa in hoc periculum sese non conjecerit, nec idem periculum subeat creditor. Quia tunc creditor peccaret contra charitatem, si vellet sibi satisfieri cum tanto incommodo debitoris, & sic non est rationabiliter invitus. Tenetur tamen debitor tenuiter vivere secundùm statum, & sibi detrahere quantùm potest de splendore & decentia, quæ non sunt absolutè necessaria ad statum conservandum, ut sensim restituere possit: nam decentia status non consistit in indivisibili. *Ita Lessius, & alii.* Et generatim quilibet debitor ex justitia tenetur opera, labore, parsimonia, vel alia via sibi moraliter possibili curare, ut acquirat unde debita omnia solvat: nam obligatus ad finem obligatur ad media, saltem non nimis difficilia, sine quibus finem consequi non potest.

Dixi 1. *Justè acquisiti.* Nam si quis rapinis, usuris, fraudibus, furtis, aliisve injuriis ad aliquem statum altiorem pervenisset; ex communi sententia tenetur cum ejus jactura statim restituere. Quia hoc non est statum suum amittere, sed alienum ac injustè possessum relinquere, & ad proprium reverti. Consulendum est tamen famæ debitoris, quantùm fieri potest.

Dixi 2. *Modò debitor sua culpa &c.* Nam si debitor sua culpa, putà ludis, comessationibus, superfluis sumptibus ad eas angustias redactus sit (ut faciunt multi nobiles,) non meretur dilationem, & sibi imputare debet quòd non possit restituere sine sui status amissione. *Ita Sot. Tolet. Lessius, & alii.*

Dixi 3. *Nec idem periculum &c.* Nam ex sententia communi, si creditor ob dilationem solutionis amissurus sit statum justè acquisitum, non debet differri solutio. Quia extra necessitatem extremam in pari causa damni potior est conditio creditoris, ob jus habendi rem sibi debitam, quod possidet; & quia tunc esset rationabiliter invitus circa dilationem, cùm cæteris paribus possit secundùm ordinem charitatis se aliis præferre.

7. Damnum spirituale, vel temporale grave ipsi creditori, vel alicui tertio probabiliter eventurum ex restitutione. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitus, si enim damnum ipsi immineat, tunc differendo, ejus negotium utiliter geritur: si aliis, ipse tenetur ex charitate pati dilationem sibi graviter non damnosam, ad vitandum gravius damnum proximi. Imò ex charitate tenemur differre solutionem, si creditor pecunia restituenda certò abusurus esset ad peccandum, & spes sit, dilata solutione, malum illud impeditum iri. Quia ex charitate tenemur impedire damnum grave spirituale proximi, etiam cum aliquo ejus incommodo temporali, si possumus sine nostro gravi damno, ut patet ex correctione fraterna, dum adhibentur testes. Item secundùm communem sententiam, ex justitia tenemur differre, si creditor, re soluta abusurus sit contra justitiam, v. gr. si furens repetat gladium apud te depositum ad occidendum inimicum, tunc enim gladium reddere, esset proximè cooperari homicidio; & alter jus habet ne in talibus circumstantiis gladium restituas, nisi ex recusatione æquale malum tibi impendeat.

Quæst. VIII. *An est obligatio compensandi lucrum cessans & damnum emergens ex dilatione solutionis, vel restitutionis?*

Resp. Debitor, qui ex culpa fuit in mora solvendi tempore debito, tenetur ista compensare: quia peccavit contra justitiam, & ex peccato contra justitiam oritur obligatio resarciendi damnum inde secutum. Quòd si sine sua culpa non restituit tempore debito, adhuc ad id tenetur, si debitum erat ex delicto. Quia injuria præcedens est causa illorum, cùm sine illa non contigissent; & debitor ex delicto tenetur creditorem restituere in eum statum in quo fuisset, si injuria illata non fuisset: alioqui non integrè resarcitur & tollitur injuria.

Sed juxta multos non tenetur debitor ex contractu justo, nisi fuerit culpabiliter in mora. Quia non est causa injusta, nequidem mediata lucri cessantis vel damni ex dilatione obvenientis creditori; sicque videntur contractus intelligi; & quia, ex reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei per quem non stat, si non faciat, quod per eum fuerat faciendum.* Rectè limitant, nisi differant solutionem præcisè ad vitandum damnum aliquod grave, quod statim solvendo pateretur; & non ob necessitatem extremam vel gravem. Nam tunc debitor ex contractu tenetur compensare creditori lucrum cessans & damnum emergens ex dilatione illa licèt justa: quia in pari casu prior est conditio creditoris possidentis jus exigendi solutionem; & par non est ut debitor se ipsum servet indemnem cum damno creditoris, cui solve-

solvere potest : unde creditor non tenetur aliter consentire in hanc dilationem.

PARS III.

De Injuriis in particulari, & necessaria restitutione.

CAPUT PRIMUM.

De Injuriis & damnis in bonis spiritualibus, & necessaria restitutione.

NOta. Bona spiritualia alia sunt naturalia, ut potentiæ naturales, scientiæ, & artes, earumque usus ; & alia supernaturalia, quæ ad animæ sanctitatem & salutem immediatè ordinantur, ut sunt gratia, virtutes infusæ, earum actus, bona merita, sacramenta &c.

Quæst. I. *An qui injustè læsit alterum in bonis spiritualibus naturalibus, tenetur ad restitutionem?*

Resp. Qui veneno, potione, vel alio modo alium memoria, vel usu rationis, aut alterius potentiæ naturalis privavit, aut maleficiis dementavit, vel vi, aut fraude pertraxit ad aliquid sumendum, ex quo tale damnum secutum est, peccavit graviter contra justitiam, & tenetur ex justitia tollere, ac curare ista mala, si potest, & resarcire omnia damna inde secuta. *Est communis sententia.* Quia illorum causa fuit per injuriam, violando jus, quod proximus habet ad bona naturalia, quodque non minùs strictum est, quàm jus ad bona externa, quæ possidet.

Item qui alteri causa est injusta damni in scientia, vel arte, sive quia vi, fraude, aliave via injusta aliquid prohibuit ab acquisitione, vel usu earum ; sive quia cum ex officio, aut pacto teneretur alios docere, notabiliter fuit negligens in docendo, aut sine debita peritia munus docendi suscepit; sive quia culpabiliter falsa pro veris docuit &c. tenetur omnia damna inde ipsis & aliis secuta resarcire, & revocare, quæ falsa docuit. Nam qui actione, vel omissione injusta posuit causam damni, tenetur causam illam tollere, & damnum omne inde secutum resarcire ; alioqui injuria non tolleretur, nec resarciretur.

Quæst. II. *An qui alterum læsit in bonis supernaturalibus, tenetur ad aliquam restitutionem?*

Resp. 1. Qui alterum vi, metu, vel fraude, vel alio modò injustè induxit in peccatum, vel abduxit à bono opere, aut decepit falsa doctrina contra fidem, vel bonos mores, tenetur ex justitia vim, ac seductionem tollere, fraudem & errorem aperire, removere causas ulterioris lapsus, & curare, quantum fieri potest, ut alter restituatur in eum statum, de quo injustè eum dejecit : v. gr. inducendo ad poenitentiam, orando Deum pro ejus conversione &c. *Est communis sententia.* Quia est causa injusta talis damni : quilibet enim habet jus ne injustè lædatur in bonis animæ, sicuti in bonis corporis. At talis injustè lædit ; nam quisque habet jus ne decipiatur in suis bonis, & ne vis ei inferatur sine justa authoritate, quæ nequit esse ad peccatum & errorem. Ergo tenetur causam damnorum, quam injustè posuit, tollere, & omnia damna jam ex ea secuta restituere. Hinc qui prava dogmata docuit, tenetur revocare, & quantùm potest, disseminatos errores ex animis vellere, etiam cum damno vitæ.

Resp. 2. Ex communi sententia, qui sine vi, metu, fraude & deceptione alium in peccatum induxit, non tenetur ei ex justitia ad restitutionem, nisi sit prælatus, vel alius, qui ex officio tenetur promovere bonum spirituale suorum. Quia ubi non est vis, nec fraus, nec deceptio in inductione, nec culpa contra officium, injuria non est, quippe quæ scienti, ac sponè volenti fieri nequit. Talis tamen tenetur ex charitate, plusquam alii, curare, ut alter convertatur: nam charitas & æquitas exigit, ut is, qui malo suo exemplo, vel consilio alium pervertit, curet præ cæteris, ut convertatur. Si quis tamen etiam solo consilio, vel precibus induxisset alterum in peccatum injustitiæ contra tertium, peccavit contra justitiam : nam inducens peccat contra virtutem, cui opponitur peccatum ad quod inducit, & in defectum inducti tenetur ei tertio de damno : quilibet enim habet jus ne quis positivè cooperetur ad ejus damnum sine ejus consensu, vel sine justa causa & authoritate.

Quæst. III. *An qui avertit aliquem à Religione, tenetur ad aliquam restitutionem?*

Resp. 1. Qui, metu, calumnia, fraude, mendacio, aliove modo injusto impedit vel avertit aliquem à Religionis ingressu aut professione, peccat graviter contra justitiam, & tenetur vim, ac fraudem tollere, & ei suadere ingressum, seu reditum, &

mona-

monasterio compensare quanti valebat spes commodi temporalis, quod ex ipsius donatione, labore ac industria expectabatur, si injustè abductus non fuisset. *Est communis sententia*. Quia utrique fecit injuriam damnosam; nam quisque habet jus strictum, ne via injusta bonum ejus impediatur. Talis tamen seductor non tenetur ipse religionem ingredi: tum quia fortè non est aptus; tum quia status religionis, cùm sit status perfectionis, requirit Dei vocationem, & nullus ad illum nisi spontè volens admitti debet.

Resp. 2. Ex communi sententia, qui alterum sine vi, fraude, mendacio, aliave via injusta, sed sine justa causa avertit à religionis ingressu, vel professione, non tenetur ad restitutionem; quia nemini fecit injuriam. Sed peccat contra charitatem, retrahendo eum sine justa causa à maximo bono; & constat ex *Concil. Trident. sess.* 25. cap. 18. ubi excommunicat *eos, qui sanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine justa causa impedierint*: nam tanta pœna supponit culpam mortalem. Eadem autem est ratio si juvenis vel vir abducatur à religione. Nulla tamen erit culpa, si adducat causas dissuadendi religionem, ut si quis non sit aptus, vel si in illa religione, seu monasterio observantia religiosa non vigeat, vel si parentes graviter egeant filii auxilio. Licet etiam parentibus, si prudenter dubitent de viribus vel constantia suorum liberorum, illos ad tempus non longum retinere & probare: sed graviter peccant, si eos exponant periculis peccandi, vel alliciant per se aut alios ad voluptates, aliave illicita, ut sic à proposito avocent.

Resp. 3. Qui religiosum, etsi sine vi & dolo, sed solo consilio vel precibus à religione abduxit, tenetur ex justitia compensare monasterio damna temporalia inde secuta. Quia fecit injuriam religioni; nam hæc habet jus retinendi suos subditos tanquam membra, & religiosus per vota totum se tradidit religioni in honorem Dei, & sic religio habet jus ad commoda, quæ præstitisset, & quibus privatur per abductionem. Sic abducens servum à domino, tenetur ad restitutinem.

CAPUT II.

De injuriis in corpus proximi per homicidium & mutilationem, & necessaria restitutione.

NOta. 1. Præcepto *Non occides* prohibentur homicidium, mutilatio, percussio, & similis afflictio ac damnificatio corporalis injusta; item horum causæ, & dispositiones, ut odium, vindicta, ira, rixæ &c. Imò ut à Christo explicatur, est etiam affirmativum, præcipiens humanitatem, mansuetudinem, patientiam, injuriarum condonationem.

Porrò homicidium, quod est injusta hominis occisio, gravissimum crimen est, cùm per illud injustè adimatur proximo bonum temporale maximum & irreparabile. Fit etiam gravis ex circumstantia personæ, quæ occiditur, ut si pater, consanguineus, clericus &c.

Nota. 2. Est de fide licitè occidi bruta animalia in usus hominum, ex Genes. 9. *Omne quod movetur, & vivit, erit vobis in cibum*: nam homo est dominus animalium, ex Genes. 1. *Dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & universis animantibus, quæ moventur super terram.* Tenetur tamen homo abstinere è crudelitate, qua utendo, & bestias doloribus sine causa conficiendo, peccat saltem venialiter: quia in hoc est quædam inordinatio, & abusus dominii. Hinc illud, Prov. 1. *Novit justus jumentorum suorum animas: viscera autem impiorum crudelia.*

Quæst. I. *An licet peccatores occidere?*

Resp. 1. Licet authoritate publica occidere peccatores reipub. noxios. *Prob.* 1. Ex Exodi 22. *Maleficos non patieris vivere; &*, ad Rom. 13. de supremo principe dicitur: *non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram, ei qui malum agit.* 2. Quia talis potestas necessaria est reipub. ad bonum commune, & publicam tranquillitatem, ideoque à Deo reip. concessa est. Et quia pars noxia toti, potest ob totius conservationem excludi, cùm pars sit propter totum.

Resp. 2. Non licet authoritate privata peccatores occidere, præcisè propter eorum scelera. *Ita omnes*, ex Matth. 26. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et ex cap. *Quicumque*. 23. quæst. 8. Quia non licet occidere peccatores, nisi autho-

ritate à Deo concessa propter bonum commune; ac proinde id ad eum solùm pertinet, cujus est procurare bonum publicum. Nec obstat quòd interdum permittatur, ut quivis possit occidere quosdam subditos reipub. publicos hostes; quia tunc non occiduntur privata, sed publica authoritate concessa à principe.

Sed an licet verberare aliquem ob culpam quam admisit?

Resp. Non licet, nisi habenti potestatem in delinquentem. Quia (ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. 65. art. 2.) *Per verberationem nocumentum infertur corpori ejus qui verberatur: nocumentum autem inferre alicui non licet, nisi per modum pœnæ propter justitiam. Nullus autem justè punit aliquem, nisi sit ejus jurisdictioni subjectus. Et ideo verberare aliquem non licet nisi habenti potestatem aliquam super illum, qui verberatur. Et quia filius subditur potestati patris, & servus potestati domini, licitè potest verberare pater filium, & dominus servum causa correctionis & disciplinæ.* Idem dic de Magistro, & Tutore; quia gerunt vicem patris.

Quæst. II. *An licet occidere uxorem, vel filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum?*

Resp. Neg. *Est communis sententia.* Prob. 1. ex cap. *Inter hæc* & seq. 33. quæst. 2. Et ex S. Augustin. lib. 2. *de adult. conjug.* cap. 11. ibi: *Non licet uxorem adulteram occidere, sed tantùm dimittere.* 2. Quia non licet propria authoritate, ut patet; neque etiam ulla lege humana potest id fieri licitum: tum quia ubi observari potest ordo judicii, iniquum est reum inauditum, destitutum omni defensionis remedio, nullo servato juris ordine, & sine judicio punire, pœnæque executionem committere ipsi offenso, & quidem illicò, cùm animus recenti offensa maximè perturbatus est. Hinc regul. jur. 136. *Non est singulis concedendum, quod per magistratum publicè fieri possit.* Tum quia est contra charitatem sine urgenti necessitate recusare reo spatium ad pœnitentiam. Sed illum statim cum periculo certo damnationis æternæ occidere. 3. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Non peccat maritus occidens propria authoritate uxorem in adulterio deprehensam.* Porrò leges civiles, quæ hoc factum non improbant, id faciunt per meram tolerantiam, ne videantur favere adulteris, & ob justum ac gravissimum dolorem in tali casu, & vehementiorem iræ motum, quem quis facile temperare nequit.

Quæst. III. *An licet seipsum occidere, vel mutilare?*

Resp. 1. Non licet sine authoritate divina seipsum occidere. *Ita omnes.* Constat 1. ex S. August. lib. *de civit.* cap. 47. & can. 9. & seq. 23. quæst. 5. & ex generali præcepto, *Non occides.* 2. Quia homo non est dominus suæ vitæ, sed solus Deus, ex Deut. 32. *Ego occidam, & ego vivere faciam.* Ergo homo non potest sine authoritate Dei seipsum destruere: nam est illicitum & injustum destruere rem alterius sine ejus consensu, & jus ejus usurpare; destructio enim rei propria authoritate facta, est actus dominii in illam. 2. *Quælibet pars, id quod est, est totius: quilibet autem homo est pars communitatis: unde in hoc quod seipsum interficit injuriam communitati facit*, ait S. Thomas, quæst. 64. art. 5. Porrò Martyres qui se in rogum conjecere, id fecerunt ex speciali Dei inspiratione, ac proinde authoritate divina.

Hinc 1. non licet authoritate privata occidere aliquem volentem & petentem: quia nullus potest dare hanc facultatem, cùm solus Deus habeat dominium vitæ. 2. Nunquam liciti sunt erga seipsum actus per se mortiferi, qui immediatè, & ex propria natura tendunt ad mortem, ut jugulatio, strangulatio, sumptio veneni, præcipitatio ex alto loco, projectio in rogum, & similes; quia esset seipsum directè & positivè occidere. 3. Quilibet tenetur vitam & membra conservare mediis ordinariis: tum quia sicut Deus vetat propriam vitam sibi auferri, ita jubet, ut quisque tanquam à Deo constitutus vitæ ac membrorum suorum custos, vitam ac membra conservet: tum quia moraliter censetur mortem sibi inferre qui non utitur mediis, quæ author naturæ providit ad ordinariam vitæ conservationem. Tamen juxta multos non tenemur uti mediis valde extraordinariis, vel pretiosissimis cum jactura omnium bonorum, quia hoc non est se occidere, sed solùm suam mortem permittere ob justam causam.

Resp. 2. Ex communi sententia licet ob gravissimam ac justam causam aliquid facere, vel omittere, unde præter intentionem mors certò sequatur; nam non est prohibitum homini ne vitam suam periculis unquam exponat, nec præceptum est, ut semper conetur eam positivè servare quantum potest, sed tantùm ne absque justa causa il-

lam periculo exponat. Sic miles potest & tenetur manere in statione ob bonum commune, & aggredi hostes cum certo mortis periculo. Item reo morti damnato licet non fugere è carcere ad satisfaciendum Deo & reipub.

Resp. 3. Non licet seipsum mutilare, nisi hoc sit necessarium ad salutem corporis. *Ita omnes*. Quia homo non est dominus membrorum suorum, sicut nec sui ipsius; sed habet dumtaxat convenientem eorum usum & administrationem ad bonum totius corporis. Hinc nunquam licet se castrare ad vitandas tentationes, servandamque castitatem: idque vetat Concil. Nicæn. I. can. 1. Nam mutilatio nunquam est medium necessarium ad salutem animæ, cùm membra perniciem animæ nunquam afferre possint: alioqui Deum pravè naturam instituisset. Imò hæc mutilatio non est remedium ad castitatem utile, cùm non tollat tentationes carnis, ut docent SS. Patres Basil. Chrysost. & August. Item non licet parentibus castrare pueros, etsi consentientes, ad conservandam vocis suavitatem, etiam in obsequium Ecclesiæ, quia solus Deus est dominus corporis & membrorum: qui sic concessit homini usumfructum membrorum, ut eorum abscissionem permiserit tantùm ob salutem totius.

Dixi, *Nisi necessarium &c.* Quia pars ordinatur ad totum, & est propter totum: ergo resecari potest membrum ad servandum totum corpus. Imò tenetur homo permittere abscissionem membri, si hæc à medicis judicetur necessaria ad vitæ conservationem, nec perferendi sint acerbissimi dolores: quia tenetur vitæ suæ periclitanti opitulari mediis non valde difficilibus, cùm sit ejus custos & œconomus, non dominus. Quòd si ingentes cruciatus perferendi essent, non teneretur id permittere, ut docent passim Doctores. Quia non tenetur vitam conservare mediis nimis acerbis & moraliter impossibilibus, nisi tamen ejus vita censeatur bono communi necessaria.

Quæst. IV. *An licet aliquando occidere innocentem?*

Resp. 1. Nunquam licet directè occidere. *Ita omnes*. Ex Exod. 23. *Insontem & justum non occides, quia aversor impium*. Nam nullus homo habet dominium vitæ alterius, sed solus Deus. Hinc non licet infantes vel uxores hostium in bello etiam justo captos occidere, ut parentes obsessi se ac filios à nece liberandos dedant. Nec etiam licet rabiosos suffocare ne aliis nocebant, sed debent includi, vel alligari. Quòd si quem injustè aggrediantur, is solùm potest vim vi repellere, cum debita moderatione, nec plùs quàm necessarium est ad vitam tuendam.

Resp. 2. Licet interdum ob gravissimam causam aliquid facere vel omittere, unde præter intentionem sequatur mors innocentis. Ita passim Doctores, qui docent, 1. In bello justo licere duci ad expugnandos hostes dirigere tormentum bellicum in turrim, vel arcem, in qua innocentes aliqui præter ejus intentionem perituri sunt: tunc enim non censetur moraliter causa illorum mortis, sed solum illam permittere; nam utenti jure suo non imputatur effectus præter intentionem secutus

2. Licet civitati cogere civem innocentem ad adeundum tyrannum, qui civitati excidium minaretur, nisi civis ille sibi traderetur, quamvis prævideretur occidendus. Nam civitas potest cogere cives ad id, ad quod jure naturali tenentur: at innocens ille jure naturali tenetur vitam certo mortis periculo exponere propter bonum commune. Quòd si civis ille nollet obtemperare, jam verè non esset innocens; unde jam posset à repub. tyranno tradi. Secus, si tyrannus peteret virginem ad illam stuprandam: nam non posset à rep. cogi ad adeundum tyrannum, tum propter animæ periculum, tum quia illum adire in talibus circumstantiis est consentire luxuriæ.

Quæst. V. *An unquam licet procurare abortum?*

Resp. 1. Per se semper est mortale directè impedire, ne fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, vel fœtum ejicere. *Prob.* 1. Ex S. Basil. epist. ad Amphil. *Quæ de industria fœtum corrupit, cædis pœnas luat. Formati autem vel informis subtilitas à nobis non attenditur*. Et ex Conciliis Eliberit. Ancyr. Mogunt. Vormat. & ex cap. 5. *de homicid.* ibi: *Si aliquis causa explendæ libidinis, vel odii meditatione; homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non possit generare aut concipere, vel nasci soboles, ut homicida teneatur*. 2. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Licet procurare abortum ante animationem, ne puella deprehensa occidatur, aut infametur*. 3. Hoc repugnat bono speciei humanæ & naturali fini seminis humani, quod ex se ordinatur ad generationem, & speciei humanæ conservationem ac propagationem: ideòque in-

gens scelus est. Idque debuit in omni casu à Deo prohiberi; nam si id aliquando liceret, periculum esset ne homines delectationis copulæ contenti, partum prolis negligerent, & sæpe impedirent ex aliquo prætextu, ut curis & laboribus prolis liberarentur: quod cederet in detrimentum speciei humanæ, & foret occasio fornicationi & stupris, à quibus absterret timor prolis. Hoc tamen scelus non est propriè ac strictè homicidium, ex cap. 20. *de homicid.* ubi dicitur non inducere irregularitatem; nam fœtus inanimis non est simpliciter & complete homo: homo enim est compositum ex corpore & anima spirituali unitis.

Resp. 2. Qui animato fœtui abortum procurat, verè ac propriè homicidium committit. Nam revera hominem injustè occidit, ideòque fit irregularis, ex cap. citat. Item ex constitut. Sixti V. & Gregorii XIV. excommunicatus: quòd si parens id faciat, verè fit parricida. Quare numquam licet abortum fœtus animati procurare, etiam si alioqui sit periculum ne fœtus simul cum matre intereat; quia numquam licet occidere innocentem, etiam ad servandam alterius vitam: Idem dic si dubium sit an fœtus sit animatus; quia esset se exponere periculo occidendi innocentem.

Hinc mortaliter peccant medici vel alii, qui dant potiones ad procurandum abortum, sive fœtus sit animatus sive non, & mulieres sumentes. Item qui abortui occasionem præbent etiam præter intentionem, dando operam rei illicitæ, vel debitam cautionem omittendo, ut si quis percutiat mulierem gravidam, *vel si ipsa nimis saltavit, vel nimis inordinatè laboravit, vel propter inordinatas lascivias*, ait S. Antoninus.

Nota. Innocent. XI. damnavit hanc propositionem: *Videtur probabile omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primùm incipere eamdem habere cum paritur: ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.*

Cùm autem incertum sit animationis tempus; alii enim assignant diem à conceptu 30. vel 40. pro mare, & 50. vel 80. pro fœmina, alii aliter; raro abest periculum homicidii in procurando abortu.

Sed num licet ad matris conservationem ei præbere pharmacum, quo fœtus putetur moriturus?

Resp. 1. Non licet præbere matri, nec ei sumere remedium ex vi sua ordinatum ad expulsionem fœtus sive animati sive inanimati, etiamsi certa sit utriusque mors, si non adhibeatur, & probabile sit matrem servandam esse illo adhibito. *Ita Azor, Delugo, Sylvius, & alii.* Quia hoc esset procurare abortum directè, seu ex natura operis, quod est semper intrinsecè malum, utpote contra naturam, & finem generationis; idque etiam si fœtus non sit animatus: nam ex natura rei & ordinatione authoris naturæ, fœtus concipitur, ut animetur, & animatus edatur in lucem. Multo minùs id licet post animationem fœtus: nunquam enim licet occidere directè innocentem, ut alius servetur. Nec infans est injustus aggressor vitæ matris, nihil enim injustum contra eam molitur; nec est membrum seu pars physica matris, cùm sit homo ab illa realiter distinctus.

Resp. 2. Ex communi sententia, licet matri sumere, & ei præbere remedium per se curativum matris, nec per se tendens ad abortionem, quamvis sit periculum ne inde abortio sequatur: modò constet fœtum non esse animatum, & mater alioqui moritura esset. Quia tunc si abortio contingat, non censetur procurata, sed solùm permissa; nam præter intentionem nec ex ipso opere contingit, matre utente jure suo: mater enim in tali casu non privatur jure utendi remediis, ad vitæ suæ conservationem necessariis, nec per se abortum procurantibus.

Non licet tamen matri non ex morbo periclitanti sumere, nec ei dare pharmacum quodvis, quo expellatur vel expelli possit fœtus etiam inanimatus, quamvis matri immineret infamia, vel mors inferenda ab extrinseco: quia tunc directè intenditur abortus ad vitandam infamiam vel mortem: nam pharmacum per se directè nihil facit ad alterutrum vitandum, nisi per expulsionem fœtus tanquam medium, nec sumitur nisi ex intensione procurandi abortus, ut medii ad vitandam infamiam vel mortem. *Azor, Cardenas &c.*

Resp. 3. Si proles sit animata, vel dubitetur an sit, est mortale adhibere remedium directè curativum matris, sed cum periculo mortis fœtus, si probabile est eo non sumpto prolem vivam edendam esse, & sic baptizandam. *Est communis sententia.* Quia mater tenetur salutem æternam prolis in extrema necessitate præferre vitæ propriæ corporali. Non tamen licet matrem discindere ut proles baptizetur; quia directè occidere innocentem est intrinsecè malum; ideoque

illi-

illicitum ob nullum finem bonum: nam non sunt facienda mala, ut eveniant bona, *Rom.* 3.

Quòd si æquale periculum est abortus, sive remedium sumatur sive non, licet matri illud sumere; quia tunc sine majore periculo ac damno fœtus, consulitur vitæ matris.

Quæst. VI. *An licet injustum aggressorem actualem occidere in vitæ suæ defensionem?*

Resp. Ex S. Thoma, Catechismo Romano, & communi sententia Doctorum, licet omnibus, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Quia. 1. Exodi 22. qui furem nocturnum occidit, dicitur non esse reus mortis; quia nempe fur ille præsumitur venisse animo non solùm furandi, sed etiam occidendi, ut explicat S. August. 2. Ex cap. 18. *de homicid. Vim vi repellere omnes leges & omnia jura permittunt*. 3. Homo habet jus conservandi vitam injustè oppugnatam, & illam præferendi vitæ injusti aggressoris, qui se ex mera malitia in hoc periculum mortis conjicit.

Sed ut hoc licitum sit, quædam requiruntur. 1. Ut sit actualis aggressio: nam ante actum aggressionis, & post eum occidere non licet, quia non est tunc vis repellenda, nec opus est defensione, ubi non est aggressio. Hinc ex communi sententia, non licet occidere aut repercutere eum, qui percussit & jam fugit, vel certè destitit, aut ob vulnus acceptum non potest jam nocere; tunc enim occisio vel percussio non est necessaria ad propulsandam injuriam, cùm jam illata sit, & jam cessarit aggressio: unde esset ultio, quæ privato nunquam licita est. Item qui scit alium se quærere ad occidendum, non potest illum prævenire occidendo, quia non esset vera defensio.

2. Ut nihil fiat, nisi quod necessarium est ad vitam servandam. Nam non licet inferre majus damnum, aut uti vi majore quàm necesse sit ad vitæ defensionem: alioqui jam non est defensio, sed ultio injusta, & ideo, cap. citat. Innocent. III. ait: *Quamvis vim vi repellere omnia jura & omnes leges permittant, tamen id fieri debet cum moderamine inculpatæ tutelæ, non ad sumendam vindictam, sed ad injuriam propulsandam*. Hinc si injustum invasorem armis spoliando, vel debilitando, aut vulnerando possis mortem vitare, non licet illum occidere; cùm tunc ejus occisio non sit necessaria ad vitæ defensionem.

3. Ut nihil ex odio neque ex animo vindictæ fiat, & ut non intendatur per se mors invasoris, sed sola vitæ propriæ conservatio per justam sui defensionem. Quia occisio hominis privata authoritate facta, non est finis licitus, nec medium per se necessarium ad sui defensionem; sed est tantùm aliquid consequens per accidens ex necessitate finis, qui est vitæ conservatio. *Illicitum est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam authoritatem, qui intendens hominem occidere ad sui defensionem, refert hoc ad publicum bonum, ut patet in milite pugnante contra hostes, & in ministro judicis pugnante contra latrones, quamvis etiam & isti peccent, si privata libidine moventur*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 64. art. 7.

4. Ut aggressor non sit persona reipub. necessaria vel valde utilis, ut princeps, dux exercitus &c. quia ex ordine charitatis bonum commune, utpote bonum multorum, præferri debet privato, quod est bonum unius vel paucorum.

Cæterum in praxi percussio, & occisio injusti vitæ aggressoris rarò vacat culpa, quia ferè nunquam servantur conditiones ad licitam defensionem requisitæ. Et ideo aliqui Patres occisionem sine publica authoritate factam, indefinite damnant, scilicet ob periculum vindictæ, & excessus in modo defensionis, vel ob intentionem directam occidendi.

Obj. Tenemur plùs diligere salutem animæ proximi, quàm vitam nostram corporalem. *Resp.* Tenemur plùs diligere affectivè, & etiam effectivè, cùm proximus est in necessitate. Non tamen tenemur vitam nostram pro salute proximi profundere, nisi in casu necessitatis, in quo egeat nostra ope. At tunc invasor non est in necessitate, sed in voluntaria malitia; nec eget ope mea, nam potest facilè se periculo liberare desistendo ab injuria. Licet tamen oppugnato, ad perfectiorem actum charitatis, quo vita exponitur pro salute animæ inimici ex mera malitia periclitantis exercendum, sinere se occidi potiùs quàm occidere, modò sit moraliter certus se esse in statu gratiæ: *Nam alias fatuè faceret, exponendo se morti corporis & animæ; cùm sibi per mortem præcludatur via pœnitentiæ*, ait S. Antoninus, part. 2, tit. 1. cap. 2.

Sed an tenetur ad restitutionem, qui in defensione vitæ alterum occidit, vel mutilavit?

Resp. Non tenetur, si id fecit cum debita moderatione; quia nullam intulit injuriam. Sed qui justæ defensionis modum excedit occidendo, cùm potuisset aliter vitam tueri, v. gr. fugiendo, cùm id posset sal-

faltem fine gravi ignominia, vel armis fpoliando, aut faltem non lethaliter vulnerando, tenetur omnia damna compenfare. Quia illa occifio fuit injufta, utpote non neceffaria ad vitæ defenfionem: nam privatus nullum habet jus, nifi ut vitam tueatur per medium ad hoc neceffarium; & quifque jus habet, ut non occidatur ab alio authoritate privata, nifi ob neceffariam vitæ defenfionem. Ergo talis eft caufa injufta mortis & damnorum inde fecutorum. *Ita Azor, Sanchez, & alii, eftque communis fententia.*

Quæft. VII. *An licet occidere accufatorem, & falfos teftes, qui vitam injuftè oppugnant?*

Refp. Neg. Quia 1. qui falfum teftimonium dicit in judicio, non cenfetur aggreffor vitæ, fed committit injuriam, quæ ex fe puniri poteft, & alia via repelli: nam non propria authoritate, fed per judicem, & fervato ordine juris procedit. Hoc debuit jure naturali in omni cafu prohiberi: nam fi hoc liceret, aperiretur via multis cædibus, homicidiis, cum gravi detrimento reipub. homines enim fibi facile perfuaderent fe injuftè accufari, & nullam aliam defenfionis viam effe, præter mortem accufatoris. 3. Alexander VII. damnavit hanc propofitionem: *Licet interficere falfum accufatorem, falfos teftes, ac etiam Judicem, à quo iniqua certò imminet fententia, fi alia via non poteft innocens damnum evitare.*

Quæft. VIII. *An licet occidere pro defenfione pudicitiæ eum, qui eam tentat violare?*

Refp. Multi docent id licere, fi aliter pudicitia defendi nequeat, hancque effe communem Doctorum fententiam afferunt Leffius & Sylvius. Probant, quia præterquam quod in hac re fit periculum confenfus in delectationem, idcoque peccati, imò & depravationis; pudicitia ac integritas eft bonum maximi momenti, fuperioris ordinis ac bona fortunæ, imò in æftimatione multorum bono vitæ æquiparandum, & aliunde, fi amittatur, irreparabile. Idem docet S. Antonin. 2. part. tit. 8. cap. 8. *Quia*, inquit, *ille utitur jure fuo naturali, quo licet vim vi repellere, & magis tenetur faluti fuæ providere, quàm alterius: nam exponit fe periculo confentiendi actui peccati, permittendo fe opprimi, propter difficultatem retinentiæ voluntatis.*

Sed alii negant. Quia 1. Hic cafus nec à Scriptura, nec à PP. nec à Conciliis, aut Summis Pontificibus excipitur à prohibitione generali, *Non occides*. Pudicitia, cùm fit virtus, non in corpore, fed in anima refidet, nec amitti poteft, nifi per confenfum liberum, ex S. Auguft. lib. 1. *de civ.* cap. 18. & ex S. Hieronym. in cap. *de pudicitia*. 32. quæft. 5. *Corpus mulieris non vis maculat, fed voluntas*. Et aliunde per occifionem invaforis adimitur ei pœnitentiæ, & animæ falvandæ locus. Probant etiam ex S. Auguftino, lib. 1. *de libero arbitr.* cap. 5. Sed priores S. Doctores intelligunt, quando quis injuftum aggrefforem occidere intendit, aut juftæ defenfionis metas excedit.

Porrò certum eft teneri mulierem, vel adolefcentem refiftere invafori pudicitiæ, tum interiùs per difplicentiam, tum exteriùs totis viribus, manibus, pedibus, aliove modo fibi poffibili: ita ut ei non liceat, etiam ad vitandam mortem, quieto & immoto corpore manere: nam non refiftentia exterior effet cooperatio, qualis poteft effe ad congreffum turpem. Nulla enim cooperatio requiritur in fœmina ad talem actum, nifi quòd requiefcat & non refiftat pofitivè viro. *Ita Delugo*. Quod fi nequeat fe tueri, tenetur alios clamoribus in auxilium advocare; nam tenetur adhibere omnes vias neceffarias ad impediendum turpem congreffum. Hinc, Deuteron. 22. puella, quæ in civitate vim patiens non clamavit, jubetur lapidibus obrui.

Quæft. IX. *An licet occidere furem in defenfionem bonorum, quæ dicuntur fortunæ?*

Refp. 1. Certum eft, non licere ob bona non magni momenti: nam recta ratio dictat nefas effe graviffimum malum, præfertim authoritate privata, inferre proximo ad vitandum noftrum leve damnum. Item fi bona fint magni momenti, fed poffint aliter recuperari, puta in judicio: nam tunc fine caufa jufta, & neceffitate occideretur proximus privata authoritate: punitio autem pro injuria pertinet ad folam authoritatem publicam.

Refp. 2. Multi cum S. Antonino docent, licere injuftum aggrefforem actualem occidere in defenfionem bonorum magni momenti, quæ non poffint aliter defendi, aut recuperari. Sed alii negant id licere etiam laicis, nifi bona illa fint vitæ confervandæ neceffaria. Ita Innocentius in cap. *Si vero*. Tabiena, Abulenf. Panormit. Rofella, Grandin. Fagnanus afferens effe communem Canoniftarum fententiam &c. Probant. Quia. 1. Neque Scriptura, neque Patres, neque Cano-

Canones, neque Summi Pontifices, hunc casum excipiunt à generali præcepto. *Non occides.* Immo, Exod. 22. Deus id expressè vetat: nam dicit, eum qui furem diurnum occiderit, esse reum homicidii: quia scilicet, ut habetur cap. 3. de homicid. *Poterat discernere, quòd ad furandum, non occidendum venisset, & ideo non debet occidi.* Ergo non licet furem occidere, qui venit tantùm ad furandum. Quare cùm, eodem cap. 22. Exod. dicitur: *Si effringens fur domum fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit; percussor non erit reus sanguinis:* agitur de fure nocturno, qui præsumitur velle etiam occidere, nam additur: *Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur.* Et, S. Gregor. lib. 31. moral. cap. 8. *Plus ipsis raptoribus debemus metuere, quàm rebus irrationabilibus defendendis inhiare.* 3. Quia iniquum est, & contra debitum ordinem charitatis privata authoritate adimere proximo bonum superioris ordinis & per se irreparabile, nempe vitam, ad bonum inferioris ordinis & per se reparabile conservandum. 4. Ex Jure civili, l. 3. §. ad l. *Aquil.* non permittit furem diurnum occidi, nisi se telo defendat; unde solum vitæ periculum excipit; & l. 9. §. ad *l. Cornel.* dicitur: *Furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impune feret, si parcere ei sine periculo suo non potuerit.* 5. A Clero Gallicano, ann. 1700. damnata est ut legi Dei & ordini charitatis divinitùs instituto contraria, perniciosa, & erronea hæc propositio generaliter & indefinitè sumpta: *Non solum vitam, sed etiam bona temporalia, quorum jactura esset damnum gravissimum, licitum est defensione occisiva defendere. Fatemur rariùs licitum esse Ecclesiasticis. Si tamen aliquando contingat futurum tale malum, id est gravissimum damnum, etiam ipsis licitum erit bona ista cum occisione furis defendere.*

Obj. 1. Cap. *Interfecisti*, de homicid. *Respondent* ibi non excusari ab occisione furis nisi qui occidit, *se suaque liberando*. Ergo ad solas res conservandas non licet occidere furem, nam ista ponuntur copulativè: non sufficit ergo altera pars, ut notavit Panormitanus.

Obj. 2. Leges omnes vim vi repellere permittunt. *Resp.* Id licere, sed cum ea moderatione, quam recta ratio & lex charitatis præscribunt. At non servatur hæc moderatio, cùm occiditur homo ad defensionem bonorum: quia tunc privata authoritate eripitur bonum majus & per se irreparabile, ad conservandum minus bonum & per se reparabile, quod sane inordinatum est & iniquum. Bona porrò variis modis defendere licet etiam armis, si necesse sit; modò caveatur, ne invasor mutiletur & occidatur.

Alii docent licere quidem injustum aggressorem occidere ad defendendum bona temporalia, quæ aliter defendi, vel recuperari non possunt, si illa bona sint magni momenti, & necessaria ad status sui conservationem.

Certè videtur non licere privata authoritate occidere injustum aggressorem ad tuendum bona magni momenti, sed quæ non sunt necessaria domino ad vivendum convenienter suo statui: nam hoc saltem probant argumenta adducta; & quia tunc cessat ratio, quæ à multis affertur ad probandum licere occidere ad servanda bona temporalia; & nimis magna esset disproportio inter malum quod inferretur, & illud pro quo vitando infertur: ideòque inæqualitas & injustitia.

Nota. Innocentius XI. damnavit has tres propositiones. 31. *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* 32. *Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus; sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus.* 33. *Licitum est, tam hæredi quam legatario, contra injustè impedientem ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut & jus habentes in cathedram vel præbendam contra eorum possessionem injustè impedientem.*

Quæst. X. *An licet occidere alium in defensionem honoris & famæ?*

Resp. Nemini licet etiam ad injustam infamiam aut contumeliam impediendam, vel reparandam. 1. Quia vita est bonum per se irreparabile, & majus honore ac fama: cùm inter bona naturalia principem locum obtineat. Ergo iniquum est, & contra legem charitatis, eam adimere proximo ad defensionem honoris & famæ, quæ sunt bona inferioris ordinis, & per se reparabilia. Id etiam repugnat patientiæ, mansuetudini, & humilitati christianæ. 2. Percussio, vel occisio in illo casu est vindicta, non defensio: nam non conducit ad servandum honorem, utpote jam ablatum per injuriam; sed solum ad acquirendum alium honorem apud mundanos homines ob fortitudinem falsam, qua offensam vindicasti. 3. Si id liceret, pateret via multis cædibus, vio-

lentiis & perturbationibus in magnam reipub. perniciem; unde debuit prohiberi lege naturali. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam vel ictum fustis fugiat.*

Hinc etiam ex communi sententia non licet alapam pro alapa, fustem pro fustibus reddere, si jam percussor ab injuria destitit. Quia jam non esset defensio, quæ locum non habet nisi in actuali aggressione; sed hoc esset vindicta, cùm non sit utile ad tuendum vel recuperandum honorem, nisi quatenus continet rationem vindictæ, quæ semper illicita est. *Delugo*. Imò non licet convitia conviriis, contumelias contumeliis repellere: quia hæc non est via ordinata & apta honoris defendendi, sed redderetur malum pro malo privata authoritate, quod non licet, ex 1. Petr. 3. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto &c.* & Luc. 6. *Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.* Sed illatæ contumeliæ repelli possunt verbis non contumeliosis; vel satisfactione injuriarum, si necesse sit ad reprimendam alterius audaciam, vel ad dignitatem ac authoritatem suam tuendam, sine tamen odio, & cum animo parato remittere hanc satisfactionem justam, & plures alias injurias ferre, si salus proximi id exigeret, ex Matth. 5. *Ego autem dico vobis non resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.*

Obj. 1. Honor vel fama est quid præstantius vita.

Resp. Non est nisi in æstimatione stultorum & Imprudentum; sed est bonum longè inferius, utpote in alieno judicio positum, & quod desiderare propter se mera vanitas est. At vita est primum ac fundamentum omnium bonorum naturalium, & per se irreparabile, cujus dominium habet solus Deus. Deinde fama vera nititur sola vera virtute. Cura autem boni nominis, quam Scriptura commendat, consistit in eo, quòd homo nihil turpe agat, nihil quod naturam rationalem & dignitatem filii Dei adoptivi dedeceat.

Obj. 2. Calumnia & contumelia non vindicata reddit hominem infamem.

Resp. Neg. Nam cùm aliunde constet eum, qui calumniam aut injuriam passus est, esse virum probum aut fortem; ejus moderatio non ei vertitur vitio, sed laudi apud prudentes: nihil enim indecorum agit, qui injuriam non ulciscitur, sed fert patienter secundùm præceptum & exemplum Christi, aut moderatè defendit in judicio. Imo condonatio injuriarum est præstantissimus fortitudinis actus, ac proinde summa laude digna. Præterea occisio vel percussio calumniatoris, aut percussoris non est medium aptum ad abstergendam infamiæ labem, nisi juxta perversum judicium quorumdam mundanorum hominum, reprobatum à Deo, & contemnendum: non enim ex calumniatoris occisione sequitur cognitio falsitatis ipsius calumniæ, imo sæpe contrarium accidit. Demum si quis honorem suum & famam aliter recuperare nequeat, debet illius jacturam inter damna irreparabilia recensere, & æquo animo ferre propter amorem Dei, id præcipientis sub poena æterna, & remunerantis immenso veræ gloriæ pondere.

Quæst. VI. *An in defensionem alterius liceat occidere injustum invasorem, & an ad hoc tenemur?*

Resp. 1. Ex communi sententia, licet vitam proximi ab alio injuste oppugnatam defendere, etiam cum occisione invasoris injusti, si aliter defendi nequeat. Quia sicut possumus tueri vitam propriam cum occisione invasoris injusti, modo explicato; ita & vitam proximi innocentis, qui charitatis nexu nobis conjunctus est, & quam debemus sicut nos ipsos diligere.

Resp. 2. Per se loquendo nemo tenetur vitam hominis privati cum periculo vitæ propriæ defendere. Quia quisque potest secundùm ordinem charitatis magis vitam propriam diligere, quàm vitam alterius privati: ergo non tenetur vitam suam exponere ad temporalem hominis privati vitam conservandam. Privati tamen tenentur vitam suam exponere ad defensionem principis, vel alterius personæ publicæ, ex cujus morte sequeretur grave detrimentum reip. quia bonum commune semper anteponi debet privato.

Resp. 3. Sub mortali tenemur ex charitate vitam proximi injustè oppugnatam defendere, quando possumus sine probabili periculo vitæ propriæ & gravi damno proprio. *Prob.* 1. Proverb. 24 *Erue eos qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare non cesses.* 2. Ex lege

ge charitatis tenemur impedire grave damnum injustum proximi, cùm sine gravi nostro possumus, imò & innocenti de vita periclitanti subvenire ex bonis necessariis ad decentiam status, & cum aliquo incommodo.

Quin etiam, juxta varios, ad id tunc tenemur etiam cum occisione injusti invasoris, si aliter defendi nequeat: quia jure naturali quisque tenetur defendere innocentem, si possit: & melior est ac potior conditio innocentis, quàm injusti aggressoris, cui proinde præferri debet in æquali damno, nisi ipse innocens sponte velit potius mori, ob salutem æternam aggressoris.

Porrò quisque tenetur ex charitate etiam honorem, & famam, & bona alia proximi defendere contra injuriam, cùm commodè potest, resque exigit. Nam cùm quisque teneatur diligere proximum sicut seipsum, potest & debet ei opitulari eo modo, quo sibi licitè posset & vellet subveniri in eadem necessitate. Nemo tamen tenetur nocentem morte justa damnatum liberare, etsi magna vi pecuniæ possit: quia bonum commune postulat, ut crimina non maneant impunita, nec tali fit injuria.

Resp. 4. Obligantur ex justitia ad tuendam vitam, & fortunas proximi. 1. Superiores publica authoritate ad aliorum gubernationem præditi, ut principes, magistratus &c. 2. Qui ad tuendum proximum à principe vel magistratu constituti sunt, ut tutores, curatores. 3. Qui ad hoc specialiter conducti sunt, ut milites. 4. Qui ad hoc se explicitè, vel implicitè obligarunt, ut feudatarii, & omnes famuli, *Lessius & alii*. Nam isti omnes ad id vel ex contractu, vel ex officio commodum aliorum spectante, ideòque ex justitia, obligantur.

Quæst. XII. *Quandonam homicidium casuale est peccatum, & obligat ad restitutionem?*

Resp. 1. Homicidium omninò casuale, quod scilicet nec est in se, nec in sua causa voluntarium, non est peccatum, imo nec propriè homicidium, sed simplex occisio. Quia peccatum est essentialiter voluntarium: ergo quod nullo modo voluntarium est, nullatenus peccatum est.

Hinc qui occidit alterum in ebrietate inculpabili, non est reus homicidii, nec tenetur ad restitutionem: quia occisio illa non est voluntaria neque in se, cùm desit usus rationis; neque in causa, nempe in ebrietate, cùm hæc non fuerit ullatenus volita nec culpabilis. Secùs, si ebrietas fuit culpabilis, & hanc causam prævidit vel prævidere potuit: nam tunc occisio est voluntaria in causa, ideòque imputabilis ad culpam & damnum.

Resp. 2. Qui facit actum etsi licitum, sed periculosum, omissa diligentia debita ad vitandam mortem alterius, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quamvis alium præter intentionem occidat. Quia homicidium est ei voluntarium in causa, nempe in omissione diligentiæ debitæ, seu in gravi negligentia præcavendi occisionem, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 74. art. 8. ergo est ei imputabile.

3. Qui facit actum illicitum periculosum, si alterum occidat, licèt præter intentionem, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quantamcumque aliunde diligentiam adhibuerit ad vitandam occisionem alterius. Quia occisio est ei voluntaria in causa, nempe in omissione debitæ cautionis, sed ad non occidendum: ad hoc enim debebat omittere actum illicitum, ex quo sciebat sequi posse alterius occisionem; & occisus habebat jus ne fieret actus illicitus sibi periculosus. Ita S. Thomas, 2. 2. q. 64. art. 8. ibi: *Contingit id, quod non est actu & per se volitum & per se intentum esse per accidens volitum vel intentum, secundùm quòd causa per accidens dicitur removens prohibens: Unde ille qui non removet ea, ex quibus sequitur homicidium, si debeat removere, erit quodammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter. Uno modo, quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debebat, homicidium incurrit. Alio modo, quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideò secundùm jura, si aliquis det operam rei licitæ, diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum. Si verò det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non evadit reatum, si ex ejus opera mors hominis sequatur.*

Hinc peccant mortaliter parentes, qui infantes valde teneros in lecto secum collocant, etiamsi mors non sequatur. Nam hoc est valde periculosum, etiam quavis cautione aliunde adhibita: sæpe enim reipsa suffocantur, non obstante tali cautione, ut experientia constat: ideòque hoc est semper illicitum, cùm sic collocando se exponant periculo illos perimendi. Quare, can. *Consuluisti*. 2. q. 5. Stephanus V. ait: *Monendi sunt & protestandi parentes, ne tam tenellos*

nellos secum in uno lecto collocent, ne negligentia qualibet proveniente suffocentur, vel opprimantur, unde ipsi homicidii rei inveniantur.

Resp. 4. Omittens aliquid, ad quod ex justitia obligatur, si ex ejus omissione periculosa sequatur mors alterius, quamvis præter ejus intentionem, peccat peccato homicidii, & tenetur ad restitutionem. Quia homicidium est ei voluntarium in causa, nempe in omissione diligentiæ debitæ ex justitia: ergo meritò ei imputatur.

Hinc medicus reus est homicidii mortalis, & tenetur ad restitutionem, si æger moriatur propter ejus imperitiam, vel negligentiam; quia scilicet non fecit id, quod periti & diligentes medici facere solent in simili casu. Nec excusatur ob ignorantiam; nam tenetur scire, vel se non immiscere aliis curandis cum eorum periculo, ex capitul. ultim. *de injur.* Idem dic de advocato, ex cujus imperitia, vel negligentia cliens innocens morte damnatur, & de principe non expellente, cùm potest, latrones, qui occidunt, vel spoliant viatores &c.

Resp. 5. Omittens aliquid, ad quod ex charitate tantùm obligatur, si alter ex tali omissione moriatur, peccat mortaliter, & reus est mortis alterius; nam hæc est ei sufficienter voluntaria in causa, nempe in omissione, juxta illud: *Si non pavisti, occidisti*. Non tenetur tamen ad restitutionem, quia non peccavit contra justitiam commutativam; & fecit homicidium latè, non strictè dictum, quatenus mors illa non sequitur ex omissione contra justitiam.

Nota. Quæ hìc dicta sunt de homicidio, ea sunt applicanda mutilationi, & aliis peccatis ac damnis, quæ ex alterius actu sequuntur. Nam hæc imputantur, si sequantur ex actu periculoso illicito; vel etiam licito, sed non adhibita diligentia debita ad ea præcavenda. Vide dicta, quæst. 10. cap. 3.

Quæst. XIII. *An duellum est aliquando licitum?*

Nota. Duellum propriè est duorum, vel paucorum certamen, in certo loco & tempore designato, cum vitæ vel mutilationis periculo, ex mutuo consensu initum authoritate privata. Dico, *privata*: nam pugna paucorum, quæ authoritate principis in bello justo cum hoste suscipitur ob bonum commune, non est strictè duellum, & juxta multos potest quandoque esse licita; ut 1. Si suscipiatur ad justum bellum conficiendum, quia paucorum pugna non est minùs licita quàm pugna generalis: imò potiùs est eligibilis, in quantum paucorum sanguine finitur bellum, vitanturque cædes, & damna majora; modò tamen per hoc non redigatur victoria ad statum magis dubium, quàm per pugnam generalem: alioquin princeps peccaret contra justitiam in subditos, spem victoriæ ferè certam commutando cum incerto eventu duelli. 2. Si tempore belli videtur necessaria ad debilitandos hostium animos, & suorum erigendos, & ad victoriam faciliùs consequendam &c. Nam sicut in bello justo ob bonum commune authoritate Principis licita est pugna inter multos, ita & inter paucos. Sic David authoritate Saulis pugnavit cum Goliath.

Illicita tamen esset pugna inter duos vel paucos milites, etsi cum consensu principum, ad delectationem quamdam, vel vanam ostentationem, aut privatam illorum vindictam. Quia principes non habent dominium vitæ suorum subditorum, sed solùm convenientem usum ad bonum commune; unde non possunt eam exponere ob finem vanum, nec necessarium bono communi.

Resp. Duellum, quod fit authoritate privata, semper est mortale & intrinsecè malum, nec unquam licet illud offerre vel acceptare. *Ita omnes*. Quia. 1. Deus solus habet dominium vitæ hominis: ergo non licet eam destruere, nec illius destruendæ periculo se exponere sine authoritate Dei, qui hanc non dedit privatis, nisi ad necessariam vitæ propriæ defensionem; nam destructio rei propria authoritate facta, actus est dominii in illam. Præterea occidere alterum non est modus satisfaciendi, sed est mera vindicta; nam est ei nocere, absque eo quòd nobis aliquid emolumenti eveniat. Ergo duellum omne graviter repugnat juri naturali divino. Quare Concil. Tridentin. sess. 25. cap. 19. ait: *Detestabilem duellorum usum, fabricante diabolo introductum esse; ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur.* 2. Graviter etiam prohibetur jure, tum ecclesiastico, cap. 1. *de Torneam.* ex Concil. Later. & cap. *de purgatorio vulgari*, & à Concil. Trid. cap. cit. cum civili, nempe principum edictis. Quare duellum quodlibet etiam privatum repugnat omni juri, atque etiam specialiter charitati propriæ & proximi, cùm duellan-

tium

tium vita & salus æterna morali periculo exponantur.

Adde quòd si duellum fiat vel ad indagandam veritatem, aut ad justitiam ac innocentiam probandam; & tunc crudelitati additur superstitio; nam hoc medium fallax est, & improportionatum, cùm innocens possit perinde occidi ac reus. Vel ob inimicitias, & ad injuriam vindicandam; nam vindicta nunquam licita est privata authoritate, imò nec publica cum æquali periculo injuriam passi.

Dices. Duellum necessarium est ad vitandam ignominiam, seu ignaviæ notam, quæ contrahitur, si duellum non acceptetur, vel injuria accepta non vindicetur. *Resp*. Hæc est falsa ignominia. Nam apud Deum & homines verè sapientes ac probos, in quorum existimatione vera fama consistit, nullam incurrit ignominiam, sed magnam gloriam acquirit, qui ut divinis humanisque legibus duellum vetantibus pareat, duellum injuria affectus non offert, nec provocatus acceptat. Neque enim dedecus est, sed ingens honor ac gloria, virtutem, & præsertim charitatem ac fortitudinem, seipsum ac iram vincendo, exercere, Christi consuetudinem ac patientiam imitari, quippe *Gloria magna est sequi Dominum*. Eccli. 23. Nam Dei præceptum, & virtus est sola regula veri honoris. Nec vir sapiens falsis improborum hominum judiciis, sed recta ratione, & fide divina duci debet.

Præterea qualiscumque sit illa apprehensa ignominia, quæ ex solo perverso mundanorum hominum judicio sequitur, est prorsus contemnenda, ne amittatur gloria cœlestis ac felicitas æterna, & contrahatur ignominia æterna ac summa infelicitas. Neque enim ad ignominiam, quæcumque illa sit, vitandam, licet vitam alterius ac propriam periculo committere, contra legem divinam vetantem vitæ propriæ, & alienæ destructionem, & proinde ejus periculum: nam solus Deus est dominus vitæ hominum, & vita est superioris ordinis quàm honor & fama. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Vir equestris ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud illos incurrat*.

Porrò non licet provocato hora condicta ad locum certaminis se conferre, etsi non animo duellandi, sed se defendendi contra provocantem, si ab ipso oppugnetur. Quia in his circumstantiis esset directè se exponere periculo vitam alienam destruendi, vel propriam amittendi, & alteri occasionem proximam aggrediendi præbere. Imò moraliter ac in æstimatione prudenti, & æquivalenter esset duellum acceptare.

Nec dic acceptationem duelli esse defensionem. Nam defensio solùm habet locum, dum ab actuali aggressore vis vi repellitur cum debita moderatione. Præterea ipsa acceptatio est etiam aggressio; nam qui acceptat, vult aggredi adversarium, & in ipsum invadit.

Quæst. XIV. *Quænam sunt pœnæ duelli?*

Resp. Concil. Trident. sess. 25. cap. 19. ipso facto excommunicat. 1. Principes ac dominos temporales, qui suis in terris locum aliquem ad ejusmodi pugnam concesserint. 2. Suasores & spectatores duelli. 3. Ipsos pugnantes, & qui eorum patrini vocantur, cum proscriptione bonorum, perpetua infamia, & pœnis homicidarum; & si in conflictu decesserint, privatione ecclesiasticæ sepulturæ. Gregor. verò XIII. const. 78. & Clemens VIII. const. *Illius vices*, pœnas illas extenderunt ad duella privata, seu non solemnia, hoc est, in loco non tuto, nec publicè commissa, & absque patrinis sociisve; imò ad provocantem & acceptantem, etiamsi pugnam ob aliquod impedimentum non commiserint, si ad locum accesserint pugnaturi, & per eos non steterit quominus pugnarent. Item Clemens VIII. hanc excommunicationem Papæ reservavit, & hanc cum aliis pœnis supradictis extendit etiam ad suadentes, vel provocantes, ad spectatores, ad scribentes, mittentes ac divulgantes chartulas provocatorias, eorumque fautores & complices, ad eos qui ad duellum arma, equos, commeatus, vel consilium & auxilium præbuerint, vel præberi curaverint quocumque modo, etiamsi pugna non fuerit secuta, atque etiam ad eos, qui paciscuntur de dirimendo certamine, cùm primum alteruter vulneratus fuerit, seu sanguinem effuderit, aut certus ictuum numerus utrimque illatus fuerit.

Observa 1. Duvallius asserit, has constitutiones, quamvis in Gallia promulgatæ non sint, tamen esse usu receptas, eo quòd committentes duella particularia puniantur excommunicatione & privatione sepulturæ ecclesiasticæ. Alii dicunt Episcopos Galliæ specialiter excommunicationem duello sibi reservatam annexuisse. Certè cœtus multorum Archiepiscoporum & Episcoporum Parisiis, ann. 1654. congregatorum excommunicationem ipso facto tulit & Episcopo reserva-

servavit contra duellum privatum ineuntes, contra provocantes, voces vel chartas provocatorias ferentes, & alios eas acceptantes, quamvis pugna non sit secuta, modò per eos non steterit quominus pugnarent. Natalis Alexander, in sua Theologia dogmatica & morali, lib. 1. sic ait: *Consuetudo in Gallia invaluit, ut duelli crimen & provocatio ipsa ad duellum, singulari certamine non secuto, sint casus solis Episcopis reservati.*

2. Nomine spectatorum juxta multos non intelliguntur casu, & obiter aspicientes duellum, qui illac fortuitò transibant, sed qui illud spectant *ex composito*, ut fert Bulla Gregorii; & *de industria*, ut Clemens loquitur.

3. Licèt quævis pugna cum vitæ periculo voluntariè suscepta privata authoritate, sit jure naturali illicita, cùm nusquam liceat privatim vitam hominis destruere, vel illius destruendæ periculo se exponere ad vindicandam quamlibet injuriam: tamen ad contrahendam excommunicationem illam, juxta multos requiritur pugna ex pacto invicem inito, uno scilicet indicente, & altero acceptante, cum designatione loci ac temporis. Quia Gregorius expressè dicit, *Ex condicto, statuto tempore, & in loco convento*: & Clemens, *Ex composito*: unde si duo subitò in iram, vel rixam versi gladios extrahant, & ibi pugnent, quamvis peccent mortaliter, tamen hanc excommunicationem non contrahunt, quia hæc pugna non est ex condicto, seu ex composito, sive pacto pugnandi, sed est ipsamet rixa.

4. Qui moritur in conflictu; privatur sepultura sacra. Si tamen duellum non fuerit notorium, Barbosa monet, nunc Parochum debere rem ad Ordinarium deferre; quia publicæ pœnæ solùm publicis criminibus, & authoritate publica sunt infligendæ.

5. Secundùm multos, qui alterum in duello utique voluntario occidit, non tenetur ipsi nec ejus hæredibus ad restitutionem: quia, inquiunt, occisus in pugnam lethalem consentiendo, censetur spontè in mortem consentire, adeòque in damna mortem consequentia, & concedere alteri facultatem contra se agendi, quod potest. Item provocatus si provocantem occidat, nil tenetur restituere, quia provocans invitat alium ad sui occisionem, ni fortè superior sit, & sic implicitè consentit in omnia damna inde secutura: scienti autem & spontè consentienti non fit injuria. Nihilominùs videtur teneri restituere damna creditoribus inde obvenientia, & alere uxorem ac liberos occisi, si indigent, & occisus eos alebat ex suo quæstu: nam hic non potest validè condonare jus alienum. Constat autem provocantem teneri ad restitutionem; si provocatus occidatur, & involuntariè pugnarit; & solùm ad vim repellendam, quia provocans est tunc aggressor injustus, nec aggressori injusto sponte condonatur restitutio. Porrò provocatus, qui voluntariè & ex condicto descendit in pugnam, censetur, & est aggressor: nam nullam vim patitur, & reverà provocantem etiam aggreditur, nec purè se defendit.

Quæst. XV. *Quid tenetur homicida, vel mutilator restituere?*

Resp. 1. Ex communi sententia, læsor tenetur solvere integras expensas factas in curationem læsi, & compensare omne lucrum cessans, & omnia damna realia ex homicidio, mutilatione, vel læsione secuta, l. ultim. §. *de his qui effud.* Quia injusta sua actione fuit causa efficax talium damnorum & cessationis lucri: sed qui est causa damni per injuriam, tenetur ad restitutionem, cap. ultim. *de injur.* Omnia autem damna realia, & lucrum cessans restitui debent hæredibus occisi, quia ex ejus morte hæc damna passi sunt. Quia hæredes hoc ipso quòd sunt hæredes, succedunt in omnia jura realia defuncti, leg. 37. §. *de acquir. vel amitt. hæred.*

Hinc si læsus quæstum ex officio, industria, labore, vel artificio aliquo faciebat, tenetur læsor restituere hæredibus, non quidem quantum læsus lucraturus erat, (cùm hoc sit incertum, & variis modis impediri possit) sed quantum judicio prudentum valet spes lucri, spectatis omnibus circumstantiis: æstimatio enim lucri cessantis facienda est inspectis hominis occisi, vel læsi valetudine, robore, ætate, peritia, artificio, statu, modo vivendi, & lucrandi, deductis quidem impensis, & iis quæ consumpsissent; nam quæ consumpturus erat non possunt numerari in lucris ad hæredes pervenientibus. Occisor autem solùm tenetur restituere valorem operarum & industriæ, quatenus ex illis obventurum erat hæredibus emolumentum.

Sed ex communi sententia deduci non debet æstimatio laboris. Tum quia labor fuit injustè impeditus: tum quia plerique libentius laborem impendunt ad lucrum, quam

quam otiantur: & alioquin plerumque nil restituendum esset, cùm sæpe lucrum non superet æstimationem laboris.

Item occisor tenetur aliquid, arbitrio prudentum, restituere animæ occisi, si non constet decessisse in statu peccati, & præsumatur pro peccatis suis esse satisfacturus, si diutius vixisset. Nam ex hac parte damnum spirituale per injuriam illatum est, eum privando facultate præstandi his satisfactiones: quod proinde resarciri debet per eleemosynas, Missas, preces &c. juxta æstimationem verisimilitudinis satisfactionum, quas occisus per se, vel per alios sibi comparasset, si non fuisset occisus. Ita S. *Antonin. ex Scoto*, *Delugo*, *Navarr. & alii.*

Nota. Si homicida vel alius damnificator moriatur antequam restituerit, tenentur hæredes ex ejus bonis restituere, quantum ipse tenebatur. Quia hæredes succedunt in omnes obligationes reales defuncti, sicut in omnia ejus bona & jura; quamvis jus civile neget hæredibus occisi actionem de damno in foro externo in hæredes occisoris, nisi ante mortem ejus lis contestata fuerit, sed hoc non liberat eos in foro conscientiæ; nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quod lis ante contestata, vel non contestata fuerit. Immo ex communi sententia ad restitutionem tenentur hæredes, etiamsi læsor, morte vel alia pœna mulctatus sit. Quia damna privati non resarciuntur per hanc publicam punitionem, quæ in vindictam publicam & terrorem aliorum irrogatur, & quæ est tantùm compensatio injuriæ reip. illatæ: lex autem divina naturalis obligat ad resarciendum omne damnum injustè illatum; & cum quis duobus diversas res debet, non satisfacit utrique debito, solvendo uni, & non solvendo alteri quod ei debet. Nisi tamen hæredes occisi contenti sint pœna talionis, ut plerumque solent, si sint nobiles ac divites: nam restitutionem remittere possunt.

Resp. 2. Ordinariè læsor nil tenetur restituere pro impensis funeris. Nam cum aliquando faciendæ fuerint, nil damni ex hac parte illatum est, nisi fortè propter accelerationem; eo quòd citiùs istæ impensæ fieri debuerint, ex quibus adhuc aliquid lucri fieri potuisset, vel nisi funus factum sit in alieno loco, ubi majores sumptus quàm domi fieri debuerunt: nam omne lucrum cessans & damnum emergens compensari debet.

Quæst. XVI. *An occisor, vel mutilator tenetur restituere non solùm uxori & liberis; sed etiam aliis, & creditoribus?*

Resp. 1. Si occisus vel mutilatus alebat uxorem & liberos, vel parentes ex quæstu quem faciebat, læsor tenetur eos alere. *Est communis sententia*. Quia tantumdem damni illi injustè intulit, per occisionem injustam impediendo, ne alerentur ab hoc homine determinatè, nempe marito, patre, vel filio. Imò ad id tenetur, etiamsi læsus omnia, quantum potest, occisori remiserit; quia hæc obligatio oritur ex injuria talibus illata, quæ non potest valide cedere juri, quod habet uxor ut à marito, liberi ut à parentibus, parentes ut à filiis alantur, cùm hoc jus fundetur in specialissima conjunctione, & speciali debito ad invicem. *Delugo & alii.*

Dixi, *ex quæstu*. Nam si alebat ex bonis quæ extant, & sufficiunt ad eos alendos, occisor non tenetur eos alere, sed solùm alia omnia damna compensare.

Resp. 2. Occisor tenetur alere eos, quos occisus determinatè alebat ex liberalitate, si probabiliter in posterum aliturus erat, & quamdiu erat aliturus: Sive tenetur illis restituere secundùm æstimationem spei, quam habebant de alimentis ex liberalitate occisi percipiendis. Ita *S. Bernardin. Vasquez, Turrian, Azor, dicens esse communem, & alii multi contra multos.* Quia ipsis fuit causa injusta talis damni, & fecit injuriam, violando jus quod habebant, ne via injusta impedirentur ab alimentis accipiendis à tali homine. Quilibet enim jus rigorosum habet, ne per actionem injustam impediatur à beneficio alterius. Ergo sicut qui per vim in alium illatam eum ex quocumque motivo impedit, ne tibi donet aliquid, tenetur tibi restituere: ita &c. Et verò actio exterior, quæ est contra justitiam, si fiat ex odio, & animo nocendi, est etiam contra justitiam, si fiat ex alio motivo, cùm sit per se injusta.

Resp. 3. Occisor tenetur restituere creditoribus occisi quantum occisus probabiliter judicio prudentum soluturus erat, si bona ejus extantia non sufficiant ad debita omnia solvenda. *Ita omnes*. Quia occisor per illam injustam occisionem causa fuit, cur isti creditores damnum passi fuerint, & fecit eis injuriam, violando jus, quod habebant, ne adimeretur debitori facultas iis solvendi, & ne impedirentur sine justa causa à receptione debitorum.

Id tamen quod creditoribus restituetur, detra-

detrahendum erit ex iis, quæ hæredibus sunt restituenda; cùm tantò minùs ex bonis occisi post mortem ejus naturalem accepissent. Quòd si hæredibus omne lucrum cessans & damnum emergens restituerit, nihil debet creditoribus, quia hi debent petere solutionem ab hæredibus.

Idem dic de mutilatore ob eandem rationem.

Nota. Cum læsus antequam moreretur, dixit se remittere injuriam ac mortem occisori; id intelligi debet quoad odium ac rancorem, ut lege charitatis tenetur, vel etiam quoad actionem ac pœnam: non autem quoad restitutionem damnorum realium inde secutorum, nisi hanc clarè exprimat. Nam remissio restitutionis non est necessariò connexa cum depositione odii & remissione pœnæ, nec ad eam obligatur læsus. Imò etiamsi hæc damna expresè remittat, non videtur valida esse remissio respectu creditorum, & uxoris ac liberorum quoad alimenta, quæ tenebatur iis præbere, nisi bona relicta ad eos alendos sufficiant; quia non pótest cedere jus aliorum.

Quæst. XVII. *An debet aliquid restitui pro vita, membro, cicatrice hominis liberi?*

Resp. Certum est, 1. Cùm per injustam occisionem, vel mutilationem illata sit injuria non solùm realis, sed etiam personalis, quæ est vera offensa ac contemptus personæ, teneri læsorem ad satisfactionem pro ea, per significationem doloris, petitionem veniæ, aliaqué submissionis signa apta ad placandum læsum, si adhuc vivat: nam omnis injuria tolli ac resarciri debet ex justitia quantum potest. Quòd si conditio lædentis hæc non patiatur, & læsus placari possit per satisfactionem pecuniarum, ad hanc tenetur lædens saltem, ut quoddam est submissionis ac doloris signum, & animi placandi medium. Quemadmodum si per pecuniam posset vitam, vel membrum restituere, teneretur ex justitia eam in hunc finem suppeditare. 2. Lædentem teneri in conscientia solvere mulctam pecuniariam à judice impositam in pœnam: nam judex habet jus puniendi injurias, & sententia justa obligat.

Sed controversia est, an præcisè pro vita, membro &c. pecunia sponte restitui debeat? Alii asserunt probabiliùs, quia omne damnum restitui debet eo modo, quo id fieri potest. Negant alii, eo quòd nemo tenetur restituere damnum boni superioris ordinis per bona inferioris. Vide dicta p. 1. cap. 6. quæst. 6.

Dixi, *hominis liberi*. Nam pro vita animalis, vel mancipii, solvi debet quanti vendi poterant: pro mutilatióne verò quanti minoris inde æstimantur; quia vita servi & animalis pretio æstimatur, & sic ad æqualitatem compensari potest.

Quæst. XVIII. *An tenetur ad restitutionem qui putans occidere Petrum, occidit Paulum, quem invincibiliter putabat esse Petrum?*

Resp. Affirm. ex leg. 18. §. *de injur.* Quia reverà voluit injustè occidere hunc hominem individuum, qui est reipsa Petrus, quamvis putarit esse Paulum. Sive quia voluit injustè occidere hominem, & reipsa injustè occidit hunc qui est Paulus. *Ita Rebellus, & alii.* Unde non minùs tenetur ad restitutionem quàm teneretur, si incendisset domum Titii, putans eam esse Caji.

CAPUT III.

De injuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, & de necessaria restitutione.

Quæst. I. *AD quid tenetur corruptor virginis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, qui virginem sponte consentientem, & absque ulla vi, fraude, dolo, importunitate precum, & promissione matrimonii vitiavit; ad nihil ei tenetur: quia scienti & sponte consentienti non fit injuria, ex reg. jur. 27. in 6.

Sed tenetur ad aliquam satisfactionem honorariam erga parentes puellæ adhuc sub patria potestate existentis, per signa doloris, submissionis, petitionem veniæ &c. si crimen resciant. *Ita Cajetan. Navarr. Valentia, Rebell. & alii*, cum S. Antonin. 2. p. tit. 5. c. 6. ubi ait. *In foro conscientiæ, si deflorat eam voluntariam, non tenetur ei. Patri autem tenetur, quia injuriatus est. Unde ei in aliquo satisfaciat, vel saltem eum placet.* Nam violavit jus custodiæ, quod habet circa illam pater: pater enim habet jus custodiendi, & tuendi integritatem corporis suæ virginis. Item talis familiam dedecoravit. Quòd si ideò parentes majorem postea dotem conferre debeant filiæ, ut nubat juxta suam conditionem, tenetur corruptor hoc damnum resarcire, cùm sequatur ex injuria à se parentibus illata, sicque

ipse sit causa illius injusta. *Ita Azor*, *Navarr. Valentia*, *& alii multi*.

Porrò tenetur mulier alere prolem à partu usque ad tertium annum. Ab anno tertio & deinceps ipse corruptor, donec proles possit sibi providere: imò ab ipso partu, si mater non possit, vel ipse ad id se obligarit. Si verò duo eamdem fœminam cognoverint, & dubitatur uter sit pater, uterque tenetur æqualiter hoc onus sustinere; cùm æquale sit de uttoque dubium, & uterque certò posuerit actionem per se generativam. *Ita commun.* Quòd si hospitali exposita fuit proles, debent parentes ei restituere impensas; nam hospitale solùm fundatum est pro pauperibus gratis alendis, non pro aliis, nisi sumptu suo. *Est communis sententia*.

Resp. 2. Qui vi, minis, aut fraude, vel falsis persuasionibus vitiavit virginem absque promissione matrimonii, tenetur compensare omnia damna virgini, & ejus parentibus inde obvenientia. Quia est illorum causa per injuriam; ergo tenetur ea resarcire pecunia, vel eam ducere, si aliter resarcire nequeat. *Invitam & seductam si constupravit, injungendum est sibi, quòd satisfaciat ad arbitrium boni viri, vel cum ea componat. Et si promisisset eam ducere in uxorem, ut copulam ab ea extorqueret, servet promissum, & hoc, nisi nimis distans esset eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis & potens*, ait S. Antonin. loco citato. In foro autem externo in pœnam obligabitur ad eam dotandam, aut ducendam, quamvis nuptias non promiserit, ex cap. 1. *de adulter.*

Quòd si puellæ ejusque parentibus nulla obvenerint damna, quia res mansit occulta, & ipsa æque commodis potita est nuptiis; stuprator juxta multos non tenetur, nisi ad satisfactionem honorariam, puta petitionem veniæ &c. Quia nihil debetur pro ipsa defloratione pudicitiæ, cùm sit irreparabilis, & pretio non æstimabilis; neque pro alio damno inde secuto, cùm nullum reipsa secutum sit.

Non pauci tamen probabilius docent, pro solo damno virginitatis injustè violatæ fieri debere compensationem pecuniariam, vel aliam arbitrio boni viri. Quia nempe damnum irreparabile in bono superioris ordinis compensandum est per bona inferioris ordinis. Vide dicta part. 2. cap. 6. q. 6. Quòd si jam nupta damnum aliquod patiatur, quia res, v. gr. innotuit marito &c. certum est stupratorem teneri hæc damna resarcire, cùm ex ejus injuria sequantur.

Nota. Metus reverentialis conjunctus cum metu mali injustè inferendi, sufficit ut stuprator teneatur ad restitutionem, si nempe puella, vel alia mulier, ob authoritatem sollicitantis, & ex reverentia erga eum, & metu patiendi aliquod malum injustum, non audeat resistere. Nam quamvis talis metus non excuset à culpa, facit tamen ut consensus non sit omnino voluntarius, seu ut sit mixtus involuntario, nec sufficiat ad valorem donationis simili metu extortæ: ergo retinet rationem injuriæ, ac proinde damnum sequens est injustum, paritque obligationem restituendi. Secùs de muneribus, & blanditiis, quæ non minuunt, sed potiùs augent voluntarium; item de precibus quæ non injiciunt metum mali injustè postea inferendi, nec continent vexationem injustam. *De-Lugo*.

Resp. 3. Qui promissione matrimonii mulierem corrupit, is tenetur eam ducere, sive verè, sive fictè promiserit. *Est communis sententia*. Nam si verè ex animo promisit, tenetur eam ducere; quia hæc promissio fuit verus contractus onerosus sub conditione, quæ fuit impleta ab una parte: ergo altera tenetur illum ex parte sua complere, cùm id licitè præstare possit.

Quòd si matrimonium fictè promiserit, ex communi sententia tenetur adhuc illud inire. Quia qui exigit aliquid ab alio per fictam promissionem, injustè decipit, & facit injuriam, violando jus, quod quisque habet, ne per deceptionem aliquid ab eo exigatur; ac proinde deceptor tenetur deceptionem injustam ac injuriam tollere, eliciendo verum consensum, atque illo mediante veram promissionem facere, & factam præstare. Et alioquin infinitis fraudibus commercia humana paterent, & in illis esset inæqualitas. Præterea nemini sua fraus patrocinari debet, ut monent jura. Igitur non sufficit, mulierem sic corruptam dotare, vel pecunia damnum resarcire, si ipsa non consentiat; nam ipsa non consensit in copulam, nisi ut seductori nuberet. Nec huic licet religionem ingredi; quia non potest nisi matrimonio injuriam resarcire, ad quod ex justitia tenetur. Idem dic si animo ficto cum ea per verba de præsenti contraxit, eo tantùm fine, ut ea potiretur, ut docet S. Thom. in 4. dist. 28. art. 1. ad 4. Quamvis enim matrimonium tunc sit nullum, tamen manet obligatio eam ducendi,

si ipsa

si ipsa velit, ratione scilicet injuriæ resarciendæ; nec satis est pecuniam dare, cùm in propria specie satisfieri possit; nam non potest creditori invito unum solvi pro alio quod debetur, l. 2. §. *de rebus credit.* quia habet jus ad id quod sibi debetur.

Excipiuntur aliqui casus, in quibus stuprator non tenetur corruptam ducere, etiamsi id verè promiserit; sed tunc tenetur solùm aliter, v. gr. pecunia, damnum inde secutum compensare. 1. Si illa finxit se virginem, nobilem, divitem, cùm non esset; quia injustè decepit, & in injuriis datur compensatio: imò idem docent multi, si ipse non ab ipsa deceptus falsò putavit esse virginem; quia hæc est sufficiens causa dissolvendi sponsalia, ideòque recedendi à promissione, modò damnum aliter resarciatur. 2. Si puella nolit ei nubere, vel parentes nolint eam tradere. 3. Si inde prudenter timerentur gravia mala, ut infelices exitus, graves discordiæ inter familias, grave scandalum &c. Nam tunc mulier non est rationabiliter invita, modò damnum aliunde resarciatur. 4. Si aliquod impedimentum legitimum intervenerit, ut si sacros ordines suscepisset, quamvis illicitè. 5. Si fœmina deflorata postea cum alio fornicetur: quia promittenti fecit injuriam, & justam dedit causam recedendi à promissione. Idem censet Sanchez, quoties supervenit mutatio, seu causa gravis, sufficiens ad sponsalia dissolvenda. 6. Si facta fuerit promissio, & hanc fictionem fœmina potuerit deprehendere ex verborum ambiguitate, aut aliis conjecturis claris, vel ex magna disparitate conditionis sibi nota, ut si seductor sit nobilis, vel opulentus, & ipsa plebeja & pauper. Ita S. Thom. in 4. dist. 28. art. 2. ad 4. ubi ait, *non teneris ducere, si sit multò melioris conditionis, aut aliquod signum evidens fraudis fuerit:* tunc enim puella seipsam stultè decepit, & sibi deceptionem imputare debet. Damnum tamen inde secutum resarciri debet, ut ipsa alteri æquali nubat, vel si nubere nolit, reponatur in statu honesto, ubi decenter vivere possit: quia promissio illa involuntarium aliquod effecit: nam puella si certò fraudem novisset, non consensisset, & sic injuriam aliquam passa est.

Quòd si mulier disparitatem illam in nobilitate, divitiis &c. ignoravit, & alter nuptias fictè promiserit, juxta multos non tenetur etiam eam ducere, sed solùm pecunia satisfacere arbitrio prudentum, ut possit æquè honestè ac commodè alteri nubere, ac si corrupta non fuisset: ut indicat S. Thom. loc. cit. Quia seductor ratione injustæ deceptionis solùm tenetur ad restituendum, quantum fœminæ intererat, poni consensum illum, quem appendebat, & quem volebat pro sui corporis pretio; nam per hoc tollitur deceptio injusta mulieris, & reponitur æqualitas. Ipsa autem non appendebat, nec petebat consensum tanti valoris, sed minoris; quia non cognoscebat conditionem ac dignitatem promittentis. Quem proinde consensum non potest deceptor reddere, nisi reddat simul multo plùs quam fœmina petiit, & quam ipse debebat. Quare deceptor tunc solùm tenetur reddere in æquivalenti, tantum pecuniæ dando, quantum sufficit ut nubat viro æqualis conditionis; nisi tamen jurasset eam ducturum, nec dispensationem obtinuisset: nam ducere tenetur non vi promissionis fictæ, sed vi juramenti, & reverentiæ Deo debitæ.

Porrò vir superioris conditionis, qui verè nuptias promisit, ad eas tenetur, nisi grave scandalum inde meritò timeretur. *Sanchez, Azor, Delugo, Lessius, & alii.* Quia tunc juri suo cessit, & ratione promissionis veræ, & acceptatæ debitus est excessus, ad quem reddendum voluit se obligare. Et verò sponsalia inter æquales valent & obligant: ergo multò magis erunt valida, quando in compensationem fœmina sui corporis usuram concessit. Quare si aliam ducit, tenetur compensare, quantum fœminæ intererat, habere ipsum in virum; cùm tantumdem damni ei injustè intulerit: mulier enim per promissionem sibi factam sub onere à se impleto, acquisivit jus ad rem promissam, tanquam ad aliquid sibi debitum ex justitia.

Quòd si mulier corrupta nolit nubere seductori volenti promissum complere, is juxta multos non tenetur eam dotare, si sit æqualis conditionis, ex regul. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei per quem non stat, si non faciat quod per eum fuerat faciendum*, & ex hac 66. ibidem. *Cùm non stat per eum ad quem pertinet, quominùs conditio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.*

Enim verò nuptias solùm promisit, & mulier non habet justam causam aliud exigendi loco illarum. Sed juxta Panormitan. tenetur eam dotare, si fœmina sit longè melioris conditionis, nec velit ei nubere: quia

quia damnum & dedecus illatum non resarciretur talibus nuptiis, sed novum inferretur. Quod verum est, si damnum & dedecus familiæ inde sequeretur: nam mulieri non fuit injustè illatum, si (ut suppono) sine vi & fraude, sed sola promissione matrimonii adducta consensit in copulam, sciens inæqualitatem conditionis.

Sed quid si is, qui vera vel ficta promissione matrimonii seduxit aut stupravit, nec potest satisfacere nisi nubendo, habeat votum castitatis aut religionis?

Resp. Si votum secutum sit deflorationem, ex communi sententia tenetur ducere: quia jam ante erat jus strictum fœminæ acquisitum, & obligatio eam ducendi. Quare votum non potuit esse de non contrahendo hoc matrimonio, alioquin nullum esset, cùm sit de re illicita; sicut invalidum est votum dandi pauperibus id, quod jam alteri debitum est ex justitia.

Si autem votum præcesserit copulam, adhuc secundùm communem, aut saltem communiorem sententiam, tenetur eam ducere; saltem post obtentam dispensationem voti, quam tenetur petere, si hæc votum ignoravit. Quia. 1. executio voti non ineundi matrimonium, jam facta est ei illicita respectu talis mulieris, cùm fieri nequeat sine gravi ejus injuria. 2. Quia, inquit Delugo, obligatio voti provenit solùm ex libera voluntate gratuita voventis, qui sibi imponit talem obligationem. Non potest autem aliquis velle se obligari tali genere obligationis in præjudicium juris alieni, quia non potest ipse propria authoritate alieno juri derogare. Unde votum involvit hanc conditionem tacitam: Si potero implere sine præjudicio juris alterius. 3. Si quis vovisset dare omnia bona sua pauperibus, si post ea gravem injuriam in bonis alteri inferret, teneretur restituere per bona voto promissa pauperibus. 4. Tunc potest & debet petere dispensationem voti, seu dilationem executionis ejus: quivis enim tenetur adhibere media licita necessaria ad actum justitiæ exercendum. Si tamen fœmina scivisset votum, tunc corruptor non tenetur eam ducere, quia illa non bona fide contraxit; cùm videret eum non posse licitè nuptias promittere; nisi fortè ipse ei persuaserit se facilè obtenturum dispensationem, quo casu tenetur eam sibi comparare.

Quid dicendum de seductore mulieris non virginis?

Resp. Patet ex dictis. Itaque qui viduam honestam, vel mulierem ab alio corruptam, sed quæ passim virgo habebatur, promissione matrimonii etiam simulata seduxit, tenetur eam ducere, si ipsa velit. Nam hæc promissio facta est in modum contractus: *Do ut facias:* cùm mulier det sui corporis usum, ut ille promissa perficiat. Quod si fictè promisit, adhuc tenetur: quia tenetur tollere deceptionem & injuriam illatam. Si autem vi aut fraude sine tali promissione seduxit, tenetur ante sententiam judicis damna inde secuta compensare, cùm sit injusta illorum causa.

Quæst. II. *Ad quid tenetur, qui sub promissione matrimonii consanguineam violavit?*

Sic respondet Delugo: Si impedimentum sit tale, in quo Papa nunquam soleat dispensare, ut inter consanguineos in primo gradu transverso, vel certè in quo non soleat dispensare, nisi ex gravissima causa, qualis tunc non datur; tunc promissio est invalida propter impossibilitatem rei promissæ, ac proinde solùm erit obligatio satisfaciendi & resarciendi damnum alio modo, si quod injustè illatum est; quod non contingit quando fœmina non fuit decepta, non vi aut metu coacta. Si verò impedimentum est tale, in quo dispensari soleat ex causa, qualis tunc intervenit, & matrimonium promissum fuit sub conditione dispensationis; tunc promissio illa obligat ad procurandam dispensationem: quia totum id, quod promittitur, licitum est & possibile, nempe procurare dispensationem, & ea obtenta matrimonium contrahere. Imò idem censet, etiamsi promissio matrimonii facta fuerit sine illa conditione; modò uterque impedimentum noverit. Quia conditio dispensationis utpote necessariæ subintelligebatur: nam conditio, quæ de jure necessaria est ad valorem actus promissi, semper subintelligitur in ipsa promissione: taciti autem & expressi eadem est vis. Porrò si quis consanguineam per vim, metum aut fraudem absque promissione matrimonii corrupit, tenetur resarcire damna illata, & secuta: quia fuit injusta causa illorum, copulam obtinendo per injuriam. Quòd si aliter damnum resarcire non potest, nisi eam ducendo, tenetur sibi dispensationem procurare, ut eam ducat; nam qui tenetur ad damnum illatum resarciendum, tenetur adhibere media ad hoc necessaria. *Ita Delugo.*

Quæst. III. *An quid tenentur adulteri?*

Resp. 1. Si partus non sit securus, adulter secundùm multos tenetur solùm ad satisfactio-

factionem honorariam marito præstandam pro injuria ei illata: quia pro injuria ab omni damno reparata non debetur ex justitia, nisi satisfactio per signa doloris & submissionis, ut petitionem veniæ &c. Quæ tamen locum non habet cùm injuria ignoratur; nam satisfactio honoraria non fit nisi scienti se injuria affectum, cùm consistat in placatione animi justè offensi. Unde non est exhibenda marito, nisi injuriam norit, & eam cupere putetur.

Resp. 2. Si proles ex adulterio nata sit, tenetur adulter prolem alere ab anno tertio & deinceps, donec sibi de alimentis providere possit: à partu ad tertium annum inclusivè ipsa mater, ex cap. 2. *de convers. infid.* in defectum matris tenetur pater, & vicissim.

Resp. 3. Adulter & adultera tenentur æquè primò & ex æquo compensare damna, quæ obveniunt marito & legitimis hæredibus, ex sustentatione, hæreditatis partitione, & legatis, donationibus proli spuriæ factis à consanguineis patris putativi, vel matris in damnum legitimarum prolium, quibus alioqui cederent. *Est communis sententia.* Quià uterque est æque principalis causa injusta horum omnium damnorum: nam uterque posuit actionem injustam, ex qua sequitur generatio prolis, ac deinde omne tale damnum. Et ad id tenentur singuli in solidum ex alterius defectu, ex capit. ultim. de injur. *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, jure super his satisfacere te oportet.* Idque ex communi sententia, etiamsi adulter suppositionem non suaserit. Quia nihilominus est æque primò causa horum damnorum ac adultera: nam cùm generatio prolis in muliere conjugata sit vera causa deceptionis, ac suppositionis, & ad actionem generativam injustè uterque æque primò concurrerit, uterque est æque primò causa damnorum inde evenientium.

Neque refert, si alteruter alterum ad adulterium induxit sine vi & dolo: nam consulens ut consulens non est damni causa principalis respectu exequentis. Uterque autem executioni mandavit causam damnorum, nempe adulterium. Si tamen alteruter vim aut metum gravem etiam reverentialem incussisset, hic teneretur de omni damno: nam esset solus causa principalis adulterii, & consequenter damnorum ex eo secutorum. Alter verò tenetur solùm in ejus defectum, cùm sit causa minùs principalis, utpotè minùs voluntaria, nec posuerit causam damni, nisi per injuriam à priore sibi illatam compulsus.

Resp. 4. Si probabilius sit, prolem ab adultero esse genitam, tenetur adulter & adultera compensare omnia damna; nam tunc non possunt prudenter negare esse suam, idèòque se obligari ad compensationem damnorum, & utrumque prudenter judicare possunt.

Sed quid si dubium sit, utrùm ab ipso adultero, an à marito proles sit genita?

Resp. Tunc tenentur adulter & adultera restituere marito, vel ejus hæredibus, pro ratione majoris, vel minoris dubii, judicio prudentum. *Ita Molina, Rebell. Layman & alii.* 1. Quia uterque est causa injusta periculi pretio æstimabilis, quod subit maritus prolem alienam tanquam propriam alendi. 2. Iniquum est, ut in dubio damni totum illius periculum subeat innocens; & causa talis periculi, quæ posuit actionem de se damnificativam, sit omnino libera.

Obj. 1. In dubio nemo spoliandus est re sua, & melior est conditio possidentis.

Resp. Hoc axioma æque, imò magis favet marito, quà adulteris. Nam ille est in possessione suorum bonorum, quibus in dubio non debet spoliari, & insuper ei certò facta est injuria de se damni illativa. Spoliaretur autem in dubio, si deberet bona sua impendere ad alendam prolem dubiam: nam quamdiu dubium est, an proles sit ab ipso, an ab adultero genita, dubium quoque est an ipse, an adulter teneatur illam alere; neque enim tenetur maritus alere nisi suam prolem.

Obj. 2. Proles in dubio an sit legitima, debet præsumi legitima: nam ratione matrimonii est in possessione suæ legitimitatis, qua non debet privari ratione dubii.

Resp. Proles debet quidem tunc in foro externo præsumi legitima, & habet etiam in foro interno jus dividendi hæreditatem cum legitimis. Sed quia in hoc dubio manet marito periculum certum damni subeundi, in quod adulteri eum injustè conjecerunt, hi tenentur hanc injuriam pretio æstimabilem resarcire. Et præsumptio illa est solùm in gratiam prolis innocentis.

Quæst. IV. *Quomodo tenetur adultera damna compensare?*

Resp. 1. Adultera tenetur, quantùm fieri potest citra famæ jacturam & vitæ periculum, procurare ne quid damni maritus & legiti-

legitimi hæredes ratione prolis spuriæ patiantur. *Est communis sententia*. Quia si omnibus modis, quibus potest, non caveret damnum marito & heredibus, iis inferret injuriam, cùm posuerit actionem injustam damni illativam. Hinc si habet bona propria, tenetur ex illis damna compensare. Si non habeat, tenetur rem familiarem diligentiùs administrare, de cultu corporis sui, & sumptibus solitis propriis detrahere quantum potest, spectata conditione status, valetudine &c. Item relinquere in morte solis legitimis tantùm ex bonis, de quibus liberè disponere potest, & secundùm multos religiosum statum spurio suadere, si ad eum idoneus videatur.

Resp. 2. Si hisce modis plenè potest damnum compensare, non tenetur revelare crimen suum: nam tunc nullum damnum inde sequitur legitimis hæredibus. Si verò non potest, nec judicat prudenter illud impeditum iri si detegat crimen suum, tunc nec tenetur aperire, quia imprudenter & frustra aperiret. Imò etiamsi judicaret posse averti damna hæredibus per illam revelationem, non tenetur crimen suum occultum revelare cum periculo mortis vel gravis scandali, discordiarum, perpetui odii mariti, infamiæ totius familiæ, vel propriæ, saltem publicæ, si non sit suspecta, vel alterius mali gravioris, quàm sit damnum hæredum. *Est communis sententia*. Prob. 1. ex cap. 9. *de Pœnitent.* ubi Innocentius III. consultùs de quadam muliere, quæ partum sibi supposuerat, ne bona mariti ad alios devolverentur, essetne absolvenda, cùm crimen suo marito timeret detegere, respondet Pontifex: *Sicut mulieri quæ ignorante marito de adulterio prolem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda: ita nec illi debet pœnitentia denegari . . . sed competens satisfactio per discretum Sacerdotem ei debet injungi*. Ergo non tenetur cum tali metu crimen detegere: si enim teneretur & nollet, non esset capax absolutionis. 2. Quia tunc maritus, & hæredes non sunt rationabiliter inviti; & tunc restitutio censetur moraliter impossibilis.

Si tamen mulier sciret, spurium esse valde bonum, ac prudentem, & sibi fidem habiturum, & hæreditatem cessurum, nec crimen ejus revelaturum, (quod vix & rarissimè præsumendum est) teneretur ei detegere. Quia infamia nocentis apud unum aut alterum postponenda est gravissimo innocentium damno, cujus est causa injusta; ut patet ex eo, quòd juxta communem sententiam liceat grave peccatum alterius occultum aperire tertio, ad avertendum grave damnum ei ab illo altero impendens.

In praxi tamen ordinariè non est obliganda adultera ad crimen suum aperiendum, sive marito, ob gravia mala inde obventura, quæ ordinariè imminent; sive spurio: quia hæc relevatio est ordinariè inutilis ad avertendum damnum: nam filius, juxta communem sententiam, non tenetur credere matri juranti eum esse spurium, nisi id probet certis argumentis, ut si tempore conceptionis, & ante & post ostendat maritum absentem fuisse &c. Nam qui nascitur in conjugio legitimo censetur esse legitimus, nisi contrarium ostendatur.

Nota. Quæ dixi de adultera & filio spurio, dicenda sunt de filio supposititio, quem mulier supposuit, ac finxit esse suum, ne hæreditas ad alios transeat: nam injuria his facta est, quæ eodem modo tolli, vel resarciri debet.

CAPUT IV.

De injuriis contra famam & honorem per judicium temerarium, detractionem, calumniam, & contumeliam, & de necessaria restitutione. De susurratione dictum est tract. de peccatis cap. 7. art. 6.

Quæst. I. **Q***Uale peccatum est judicium temerarium, item suspicio, ac dubitatio temeraria?*

Nota. 1. Dubitatio est suspensio intellectus inter assensum & dissensum. Suspicio est inclinatio, seu concitatio mentis ad assentiendum uni parti, sic tamen ut nondum absolutè ei assentiatur. Judicium est assensus mentis, qui si sit cum formidine oppositi, dicitur opinio, si sine tali formidine, vocatur judicium firmum. Hi actus sunt temerarii, quando sine sufficientibus indiciis, seu rationibus concipiuntur: nam si ex sufficientibus motivis, non sunt temerarii, ut si judices Petrum esse injustum, quia usuras exigit. Charitas tamen postulat, ut dum opus externum excusare non potes, excuses intentionem vel indeliberationem, si possis, aut totum Deo discutiendum relinquas. Porrò majora indicia requiruntur ad prudens judicium, quàm ad suspicionem, vel dubi-

dubitationem, cùm plùs sit judicare, quàm suspicari, vel dubitare.

Nota 2. Levia sunt indicia, quæ considerata facti & personæ qualitate, aliisque circumstantiis, ut loci, temporis &c. non sufficiunt ad movendum virum prudentem & bonum ad sic dubitandum, suspicandum, vel judicandum de proximo. Gravia autem sunt, quæ omnibus illis consideratis movere possunt probum & prudentem ad dubitandum, vel malè opinandum, seu judicandum de proximo: cùm enim hæc materia sit mortalis, non potest alio modo definiri, quodnam sit leve, quodnam grave judicium seu argumentum, quàm ex prudentia, & boni viri judicio, ait Sylvius tom. 3.

Resp. 1. Temerarium de re gravi proximum infamante judicium etiam opinativum, quod cum plena advertentia concipitur, est mortale contra justitiam. *Ita omnes de judicio firmo, & communis est sententia inter recentiores, teste Delugo, de judicio etiam opinativo ac formidoloso*. Prob. 1. Ex Matth. 7. *Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*. Et ex Luc. 6. *Nolite judicare, & non judicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini*. Et, Jacob. 4. *Qui judicat fratrem suum, detrahit legi, & judicat legem*. Ubi generatim & indistinctè prohibetur graviter omne judicium temerarium, & proinde non solùm firmum, sed etiam opinativum. 2. Quia per illud fit gravis injuria proximo. Nam graviter violatur jus quod habet, ne sine sufficienti causa judicetur malus aut vilis, & perdat bonam æstimationem apud alium: hocque homines molestissimè ferre solent. Quare est obligatio illud judicium statim deponendi, ut tollatur injuria. 3. *Ex hoc ipso quòd aliquis malam opinionem habet de alio sine causa sufficienti, indebitè contemnit ipsum, & ideo injuriatur ei*, ait Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 60. artic. 3. ad 2. *Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*. 1. ad Corinthios 4.

Dixi 1. *Temerarium. Nam judicium de personis, licèt quandoque sit falsum, non tamen semper est peccatum, nisi quando est omnino temerarium*, ait S. Thom. quod lib. 12. artic. 34. Proximus enim non habet jus, ut æstimetur probus ab eo, cui crimen ejus sufficienter cognitum est.

Dixi 2. *Cum plena advertentia*: nam potest esse veniale non solùm ob levitatem materiæ & temeritatis, sed etiam ob defectum plenæ advertentiæ. Imò nullum est, si sit ex sola intellectus promptitudine absque ullo deliberato voluntatis consensu conceptum. Sed ubi primùm advertis te sic malè judicare, peccas perseverando in eo judicio, utpote mortali, posita plena advertentia cum gravitate materiæ.

Porrò ad temeritatem mortalem non requiritur advertentia actualis ad insufficientiam indiciorum seu motivorum, si mala præoccupatio, voluntaria passio, invidia vel odium sit causa præcipitationis judicii & defectus advertentiæ actualis: nam tunc temeritas illa est sufficienter voluntaria in causa, nempe in mala affectione; & inadvertentia insufficientiæ indiciorum est vincibilis ac culpabilis.

Resp. 2. Suspicio & dubitatio voluntariæ graviter temerariæ in re valde gravi, & cum advertentia plena, sunt peccata mortalia, saltem si ex pravo affectu & malevolentia nascantur. *Ita Delugo, Lessius, & alii multi*. Quia 1. ad Timoth. 6. inter gravia peccata numerantur *suspiciones malæ*. Et, ex 1. ad Cor. 13. *Charitas non cogitat malum*. Quem locum sic explicat S. Chrysostomus, hom. 33. *Non modo mihi malè comparat contra illum qui diligitur, sed ne suspicatur quidem*. 2. Sanct. August. epist. 137. *Ne malevolo animo de servis Dei falsa suspicando pereatis, illud apostolicum recordamini: Nolite ante tempus judicare*. 3. Tunc fit gravis injuria proximo: nam quisque habet jus ne quisquam de ipso sine sufficienti causa malè opinetur, suspicetur, & de sua probitate dubitet, illudque jus graviter violatur in re valde gravi. Et nullus est prudens, qui non putet gravem sibi injuriam fieri, indeque gravem molestiam sentiat; nec eum, qui ita de se suspicaretur, haberet in numero suorum amicorum. In dubitatione illa continetur judicium: nam qui sic cum plena deliberatione dubitat, non solùm suspendit afsensum, sed etiam judicat ambiguam esse probitatem proximi, nec eum posse prudenter judicari probum.

Quare cùm S. August. tract. 90. in Joann. ait suspiciones temerarias ad tentationem humanam pertinere, sine qua duci non potest ista vita; & S. Thom. q. 60. art. 3. dicit

dubi-

dubitationem temerariam esse venialem; intelligi debent de repentinis nondum satis deliberatis, vel leviter temerariis, & ex humano errore, non ex malevolentia conceptis. Et ideo multi docent, peccare solum venialiter eum, qui de gravi malo proximi suspicatur, vel dubitat ex solo errore intellectus, quo apprehendit indicia, ob quæ suspicatur, tanquam sufficientia ad suspicandum, paratus suspicionem deponere, ubi meliùs adverterit: tum quia temeritas illa non est omnino voluntaria, cùm non ex malitia, sed ex solo humano errore & fragilitate suspicetur; tum quia indicia propter quæ suspicatur, non carent omni verisimilitudine ad suspicandum: quando enim suspicio non est malevolentia, sed ex solo humano errore, indicia non carent omni probabilitate.

Observa 1. Quando timorati, præsertim scrupulosi, inquit Sylvius, ejusmodi sinistras cogitationes de proximis patiuntur, & dubitant an lethaliter peccaverint; rogandi sunt, an si tunc advertissent illud esse judicium temerarium & peccatum, deliberatè voluissent consentire? Si enim negativè respondeant, censendi sunt non peccasse mortaliter, quia vel nullus adfuit voluntatis consensus, vel non fuit plenè deliberatus. Quare regula etiam locum habet in timoratis, qui vel contra fidem, vel contra castitatem tentationes & varias cogitationes patiuntur, quibus nullo modo consentire vellent, si eas plenè adverterent.

Observa 2. Materia, quæ in detractione ad mortale sufficit, hìc quoque sufficit. Hinc materia gravis censetur non solùm peccatum mortale, sed etiam habitus peccati venialis, spectatis statu, fama & qualitate personæ; vel defectus inculpabilis, sed infamans, seu unde quis notabiliter vilescit in animo judicantis, vel in contemptum adducitur, ut esse fatuum, spurium &c. Ergo mortaliter peccas, si temerè judices, vel suspiceris Religiosum habere consuetudinem mentiendi, esse vanum, regulas suas negligere, orationi non vacare &c. aliquem esse fatuum, & officio ac honore indignum &c.

Observa 3. Quamvis certum sit, opus ab aliquo factum, esse mortale ex genere suo, non ideo temerè potes judicare proximum certò peccasse mortaliter. Quia potest excusari coram Deo, ob imperfectam deliberationem, vel inconsiderationem aut ignorantiam invincibilem. Item incertis rumoribus de proximi crimine, vel malo infamante fides nulla adhibenda est; nam rumores incerti non possunt fundare judicium prudens. Denique semper extra necessitatem animus à dubitatione, suspicione & judicio de peccatis alienis cohibendus est, ut vitetur periculum temerè judicandi, vel suspicandi cum injuria proximi. *Etiamsi perperam actum quidem deprehendas; nec sic judices proximum: magis autem excusa intentionem, si opus non potes, putà ignorantiam, putà subreptionem*, ait S. Bernard. serm. 40. in Cantic.

Sed hìc quæri potest, utrùm dubia sunt in meliorem partem interpretanda?

Resp. 1. Dubia de personis ad bonam, vel malam æstimationem pertinentia, sunt in meliorem partem interpretanda. *Est communis sententia*. Prob. 1. Ex S. Augustin. lib. 2. de sermone Domini in monte, c. 18. *Nolite judicare ut non judicemini &c. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur .... de quibus temerarium est judicare, maximè ut condemnemus*. 2. Ex Sancto Thoma 2. 2. quæst. 60. art. 4. *Ex hoc ipso quòd aliquis habet malam opinionem de alio absque sufficienti causa, injuriatur ei & contemnit ipsum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre absque causa cogente; & ideo ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium est*. 3. Quia maximè cavendum est, ne fiat injuria proximo, & de possessione bonæ famæ injustè dejiciatur.

Sic autem hæc dubia in meliorem partem sunt interpretanda. 1. Negativè, ita ut in dubio etiam positivo nunquam judices, opineris, vel suspiceris proximum esse improbum, vel peccasse graviter: alioquin peccares contra justitiam, inferendo malum proximo sine sufficienti & justa causa: quisque enim jus strictum habet, ne ei malum sine justa causa inferatur: haberi autem improbum, est malum proximi grave, utpote per se concitativum gravis molestiæ. Et dubium etiam positivum non est sufficiens, nec justa causa judicandi proximum peccasse: incertum enim crimen non est sufficiens & justa causa eum privandi bona æstimatione, quam possidet.

2. Positivè practicè, hoc est, ut in praxi & vi-

& vitæ civilis usu, ubi de cautela non agitur, affectu interno, & externo modo agendi proximus tractetur tanquam si revera esset probus, ei præstando consueta honoris & urbanitatis officia, perinde ac si nullum esset de ejus probitate dubium. Nam illis proximum ob dubium exortum privare iniquum esset, & contra has regulas charitatis: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Item quoties pravus in proximum animi motus vincendus est, aut vis hìc & nunc statuere apud te quo loco sit habendus, aut periculum est ne bona opinio de eo à te concepta minuatur si judicium suspendas; tunc judicare debes positivè eum habendum ut virum probum, nec ob dubium exortum bonam de eo opinionem minuendam esse.

Dixi, *de personis*. Nam dubia de rebus, putà an contractus talis sit licitus necne, non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis momentis æstimanda. Quia tunc id unum agitur, ut cognoscatur veritas, & vitetur illicitum; nec timendum ne cuiquam inferatur injuria; & ex eo nihil boni vel mali accrescit rei.

Resp. 2. Cùm agitur de damno vitando, vel remedio adhibendo, dum non constat de probitate proximi, ex communi sententia licet sibi de aliis consulere, & eam cautionem adhibere, quam prudentia dictaret adhibendam, supposito quòd esset malus, non tamen de eo malè judicando aut suspicando. Quia tunc nemini infertur injuria, vel damnum: licitum est autem sibi & proximo sine cujusquam injuria providere. Hinc non peccas dum excipiendo ignotum in ædes tuas, ita caves rebus tuis, ac si dubia esset hominis probitas.

Quæst. II. *Quid est Detractio, Contumelia, & Calumnia?*

Nota. Fama est existimatio bona de aliquo, qua putatur bonus, & habilis ad aliquem bonum usum: Sive est existimatio, seu opinio excellentiæ alterius. Honor est testificatio excellentiæ alterius animo conceptæ. Excellentia autem, quam spectat fama & honor, consistit primariò in virtute ac sapientia, earumque functionibus, quæ homines verè laudabiles reddunt; secundariò autem in aliis perfectionibus, ut sunt ingenium, doctrina, nobilitas. Item quoad honorem, potestas sive ecclesiastica sive sæcularis, dignitas principii, quæ inest parentibus &c. Imò id quod singularem quemdam ad has perfectiones ordinem habet, vel ut instrumentum virtutis, vel ut effectus, est etiam ratio honorandi, ut nobilitas, quæ ex præclarè gestis orta est.

Hinc fama & honor inter se differunt, cum fama sit opinio de excellentia alterius, honor verò externa testificatio nostræ opinionis de excellentia alterius.

Resp. 1. Detractio est injusta ademptio seu læsio, vel imminutio bonæ famæ alterius in ejus absentia. Nam si quis coram altero famæ ipsius detrahat, jam non erit simplex detractio, sed etiam contumelia, qua coram violatur honor alterius.

Ex S. Thoma fieri potest detractio octo modis. 1. Falsum crimen vel defectum imponendo. 2. Verum amplificando. 3. Occultum detegendo. 4. Sinistrè interpretando factum alterius. 5. Rectè facta vel dotes alterius negando. 6. Illa extenuando. 7. Silendo ubi silentium æquivalet confessioni defectus proximi, ut quando ex silentio intelligi facilè potest alium vel non esse laude dignum, vel non tanta, vel habere aliquem defectum. 8. Simulatè vel remissè aut frigidè laudando, juxta hos versus.

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens.
Qui negat, aut reticet, minuit, laudatve remissè.

Resp. 2. Calumnia est falsi criminis aut defectus impositio. Unde est species detractionis omnium gravissima ex genere suo, cùm superaddat detractioni genericè sumptæ mendacium perniciosum.

Resp. 3. Contumelia est injusta inhonoratio personæ præsentis, seu læsio honoris alterius sine justa causa & authoritate coram eo facta, sive dictis, sive factis: ut crimen, vel defectum, vel malum pœnæ alteri præsenti objiciendo ex animo illum inhonorandi; vel ejus imaginem conculcando, ipsum percutiendo, repræsentando aliquid, quod honorem illius lædat, ei maledicendo, conviciando, illum illudendo, irridendo &c. quod est ex genere suo mortale; cùm hoc sit per se dissolutivum amicitiæ, juxta illud, Eccli. 22. *Qui convitiatur amico, dissolvit amicitiam.*

Quæst. III. *An & quando detractio, calumnia, & contumelia sunt peccata mortalia?*

Resp. 1. Hæc tria sunt ex genere suo mortalia contra justitiam. *Ita omnes.* Nam 1. ad Rom. 1. detractores & contumeliosi dicuntur esse digni morte. 2. Per detractionem

& ca-

& calumniam proximus injustè læditur in fama, per contumeliam in honore: quæ sunt bona præstantiora divitiis, & ad quæ proximus jus habet. Quare hæc tria sunt peccata graviora furto, quod ex genere suo mortale est: nam (ut ait Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 73. art. 3.) *Peccata quæ committuntur in proximum, sunt pensanda per se secundùm nocumenta, quæ proximo inferunt. Tantò autem est majus nocumentum, quantò majus bonum demitur.*

Dixi, *ex genere suo:* nam possunt esse venialis culpa. 1. Ob defectum sufficientis advertentiæ, 2. Ob levitatem materiæ, ut si narretur levis aliqua alterius imperfectio. Plures tamen ejusdem defectus leves alteri detegere, potest esse mortale; quia possunt tandem collecti lædere graviter bonam existimationem illius. Item *cùm peccatum convitii, vel contumeliæ, ex animo dicentis dependeat*, (inquit Sanctus Thomas quæst. 72. art. 2. ad 3.) *potest contingere, quòd sit peccatum veniale, si sit leve convitium, non multùm hominem dehonestans, & proferatur ex aliqua animi levitate, vel ex levi ira absque firmo proposito aliquem dehonestandi, putà cùm aliquis intendit, aliquem per hujusmodi verbum leviter contristare.* Porrò, ad 2. ait: *Sicut licitum est aliquem verberare, vel in rebus damnificare causa disciplinæ; ita etiam causa disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod convitiosum dicere, & hoc modo Dominus discipulos vocavit stultos, & Apostolus Galatas insensatos.* Et ita excusari possunt plura verba contumeliosa parentum in filios, & dominorum in servos. Raro tamen adhibenda sunt verba contumeliosa in correptionibus; quia sæpe potiùs exacerbant, quàm emendent, & subditus facilè putat ea potiùs ex aliqua animi passione, quàm ex charitate proficisci.

Resp. 2. Detractio omnis, licèt fiat solùm ex quadam animi levitate, vel loquacitate, & sine intentione lædendi proximum, est ex genere suo mortalis culpa contra justitiam. *Prob.* Ex 1. ad Cor. 6. *Neque fures . . . neque maledici regnum Dei possidebunt.* Et Jacob. 4. *Nolite detrahere alterutrum. Qui detrahit fratri . . . . detrahit legi, & judicat legem.* Hinc illud Proverb. 4. *Remove à te os pravum, & detrahentia labia sint procul à te.* 2. Quia injusta ac voluntaria læsio famæ proximi est gravius peccatum quàm furtum: nam per eam aufertur fama, quæ est bonum majus divitiis, quæ per furtum auferuntur, juxta illud, Prov. 22. *Melius est nomen bonum, quàm divitiæ multæ.* Sed detractio facta ex mera loquacitate & sine animo lædendi proximum, est læsio famæ proximi injusta, ut patet: nam proximus habet jus, ne ejus fama lædatur ex quocumque fine ac modo; & est etiam voluntaria saltem indirectè & implicitè, cùm voluntariè dicantur ea, ex quibus per se sequitur læsio famæ proximi: ad mortale autem sufficit voluntarium indirectum. *Si autem proferat ex animi levitate, vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi fortè verbum quod dicitur, sit adeo grave, quod notabiliter famam alicujus lædat; & præcipuè in his quæ pertinent ad honestatem vitæ: quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis*, ait Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 73. art. 2. Unde tunc est obligatio restituendi, ex capit. ultim. de injur. *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere vel jacturam.* Ibidem: *Eliminemus igitur omnem ex ore nostro detractionem, scientes quòd etsi cinerem comedamus, nulla nobis aspera vitæ hujus utilitas proderit, nisi à detractione abstineamus*, ait S. Chrysost. hom. 3. ad popul.

Idem dic de contumelia, qua notabiliter honor proximi læditur, etiam si sine animo lædendi proferatur; quia semper est mortale, voluntariè etiam indirectè inferre sine justa causa damnum notabile proximo ex quovis motivo. Infertur autem voluntariè damnum grave in honore, quoties profertur aliquid, quod prævidetur, vel prævideri potest aptum esse ad lædendum notabiliter honorem, & contristandum graviter proximum.

Cæterum detractio, quæ fit per libellum famosum, pejor est, cæteris paribus, quàm quæ voce fit; quia infamia ad plurimos permeat, & vix potest aboleri. Unde morte punitur: & qui talem libellum spargit, & qui inventum vulgavit, leg. unic. Cod. *de famos. libell.* Jure etiam canonico gravissimè prohibetur, tum causa 5. quæst. 1. tum in Bullis Pii V. & Gregorii XIII. Item, pejor est, si fiat in aliquam communitatem, capitulum, ordinem religiosum; quia plures læduntur in fama, & ita damnum majus est.

Resp. 3. Ex communi sententia, detractio & contumelia sunt culpa mortalis, quoties sine justa causa graviter læditur fa-

ma, vel honor proximi, licèt absque animo graviter lædendi: nam mortale est, notabile damnum sine justa causa inferre proximo. Venialis verò, si non graviter lædatur; nam levitas damni excusat à mortali, nisi fiat ex intentione graviter nocendi, vel prævideatur gravem dolorem concitatura proximo: nam sine justa causa & authoritate graviter nocere, vel gravem mœrorem creare proximo est mortalis culpa; cùm sit, grave malum inferre proximo.

Graviter autem vel leviter læditur fama vel honor pro gravitate, vel levitate materiæ, spectatis omnibus circumstantiis, præsertim personæ læsæ. Nam gravitas vel levitas materiæ hìc præcipuè spectanda est, relatè ad personam læsam, & ejus famam: fieri enim potest ut quod respectu unius est materia levis, sit gravis respectu alterius, si sit persona magnæ authoritatis & famæ valde integræ, aut quæ obligetur ad majorem vitæ sanctitatem; ut si de puero vel vili famulo dicas, quòd sæpè mentiatur, censetur leve: at si hoc dicas de Episcopo, Sacerdote, Religioso bonæ famæ, vel laico honorato, est grave; nam per hoc graviter læditur fama illorum; cùm ii, qui mentiri consueverunt, parvi fiant, præsertim si ex statu, munere, officio cæteris virtute præstare debeant. Regula ergo universalis, inquit Delugo, ad gravitatem detractionis desumenda est circumstantiis personæ, defectus qui narratur, existimationis quam persona illa apud homines habet, & similibus, ex quibus si grave detrimentum prudentis arbitrio famæ infertur, detractio erit gravis: sin minùs, erit levis.

Item contumelia in se levis, potest esse gravis respectu personæ, cui infertur, ut si sit superior, pater &c. Imò semper mortalis est, quoties fit ex animo graviter dedecorandi vel contristandi proximum: nam sola voluntas gravis mali proximo creandi sine justa causa est mortalis. E contra si convicium absolutè ac in se grave sit, sed propter vilem personarum conditionem, aut morem patrium loquendi, grave esse non censeatur, veniale esse docent multi, qui mortalis non damnant pueros, mulierculas ac viros infimæ sortis, cùm certis conviciis ac contumeliis apud plebejos usitatis se lacessunt: quia honor vilium personarum his injuriis non censetur graviter lædi, nec his fides adhibetur. Excipe nisi sit intentio graviter lædendi vel contristandi, nam hæc mortalis est.

Hinc 1. mortaliter peccat qui detrahit cum animo notabiliter lædendi famam proximi, vel absque tali animo eam notabiliter lædit, aut dat causam talis læsionis, advertens, vel advertere debens probabiliter ex eo dicto, vel facto tale damnum inferri. *Navarr.*

2. Narratio defectus venialis plerumque est solùm venialis; quia non solet graviter lædere famam proximi, cùm etiam justi sine culpa veniali non vivant. *In multis enim offendimus omnes*, Jacob. 3. Est tamen mortale dicere de quibusdam personis in munere, vel statu majorem perfectionem exigente constitutis, verbi gratia Episcopo, Religioso &c. quòd habeat consuetudinem alicujus peccati venialis, v. g. quòd sæpe plus justo bibat, sit vanus &c. Nam in talibus id censetur magni momenti, & eorum fama multùm inde imminuitur, & ideo despiciuntur.

3. Quamvis possit esse solùm veniale, referre aut exprobrare defectus naturales & involuntarios, ut ingenii, corporis, fortunæ, cùm hi defectus non sint culpabiles; tamen mortale est, si fama vel honor inde graviter lædatur, vel si proximus graviter contemnendus sit, viliorque apud alios reddatur; ut si extra casus exceptos de viro honorato, qui habetur nobilis, dicas esse ignobilem, ejus parentes pœnam infamantem subiisse; item si inde grave damnum alteri sequatur; vel si in faciem exprobretur conviciandi causa, etiam vili personæ, quæ gravem inde mœrorem patiatur. Nam mortale est sine justa causa contristare graviter proximum, vel grave damnum ei ferre. Ideo per se mortale est narrare defectum occultum natalium, verbi gratia si dicas de aliquo eum esse illegitimum: nam hoc vilitat hominem, idque molestiùs ferre solent homines, quàm si de illis referatur grave peccatum.

4. *Ex Navarro*, detractio, quæ generalibus nominibus vitiorum tam mortalia quàm venialia comprehendentibus fit, ut si dicas aliquem esse avarum, iracundum &c. mortalis est, quando cum damno notabili, aut magno ejus periculo fit, ut coram talibus, qui probabiliter existimari possunt tam maculas mortales, quàm veniales concepturi; nisi de solis venialibus vel de sola naturæ propensione verba fieri admoneantur: nam alioquin graviter læditur fama.

5. Peccat mortaliter, qui nullum defectum

ctum in particulari de proximo detegit, sed solùm in genere dicit, se de illo aliquid scire, quod nemo de illo facilè suspicaretur, vel quod illum magno pudore afficeret, si diceretur; item si dicas, illum non esse eum, qui communiter habetur &c. Tunc enim graviter læditur fama proximi, & sæpe graviùs, quàm si gravis ejus defectus nominatim detegeretur: nam ex hoc obscuro loquendi modo grave aliquid, imò sæpe longè deteriora latere auditores intelligunt, vel suspicantur, quàm fortè reipsa sint.

6. Quando ratione conditionis personæ, peccatum aliquod mortale non censetur notabiliter lædere famam, illius revelatio non est mortalis: ut si de milite narres eum duellum commisisse; vel referas ea delicta de personis, quas scis de illis publicè jactare.

7. Irrisio, quæ est species contumeliæ, mortalis est quoties fit ex animo graviter confundendi proximum, vel exprobratur sine causa justa grave peccatum, aut defectus infamis, vel derisus graviter contristatur aut contemnitur: nam tunc ei grave malum infertur sine causa justa. *Aliquem illudere vel irridere est eum omnino parvipendere, & eum tam vilem æstimare, ut de ejus malo non sit curandum, sed sit quasi pro ludo habendum. Et sic derisio est peccatum mortale .... & tanto graviùs, quanto major reverentia debetur personæ, quæ illuditur*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 75. art. 2.

Resp. 4. Est mortale detegere alicujus crimen occultum grave non nominando personam, sed solùm communitatem, ex qua est, quando communitas inde gravem infamiam passura est, ut monasterium, capitulum &c. Item si de aliqua communitate in genere detrahas, v. gr. si dicas de communitate religiosa nullam ibi esse disciplinam, aut de civitate eam esse plenam adulteris, usurariis &c. graviter peccas, nisi hæc infamia sit publica ubi hoc dicis. Quia tunc gravis infamia injustè infertur illi communitati, & sic manet obligatio eam reparandi. Nam quamvis congregatio regularium reipsa non maculetur ex unius hominis nequitia, sicut nec Apostolorum collegium ex scelere Judæ; maculatur tamen ejus fama apud homines præsertim simplices & imperfectos.

Resp. 5. Est mortale detrahere in re gravi apud unicam personam & sub secreto, licèt putetur non revelatura. *Est communis sententia, teste Delugo*. Quia tunc injustè infertur proximo grave damnum ablatione bonæ existimationis apud alium, ut patet in judicio temerario, quo quis apud se unum spoliat alterum bona existimatione; perinde enim proximo nocetur, sive in propria, sive in aliena mente ingeneretur de eo prava opinio. Et verò diffamatio apud unicum est res per se concitativa gravis molestiæ ac doloris, ut patet ex difficultate, quam ordinariè homo habet in aperiendo crimine soli confessario, quamvis sciat hoc sibi salutare esse. Unde vix est vir honestus, qui naturaliter non ferat molestiùs bonæ famæ amissionem apud unum virum gravem, quàm jacturam summæ notabilis pecuniæ.

Resp. 6. Est mortale imponere alteri culpas veniales falsas, vel veras, sed occultas detegere, aut defectus naturales falsos, quando inde patitur damnum notabile, vel impeditur à consecutione boni notabilis, vel officii aut beneficii quo dignus est, si hoc prævideri potest, aut eo animo deteguntur; & est obligatio hæc damna cum fama restituendi, ex cap. ult *de injur.* Quia tunc injustè datur causa damni gravis & jactura boni notabilis. Sic Navarrus ait, se nosse virum insignem & probum ab adipiscendo egregio quodam munere impeditum per culpas veniales vanitatis & iracundiæ falsò ei impositas.

Quæst. IV. *An contumelia & detractio differant specie?*

Resp. Affirm. Quia per illas proximus diverso modo & in diversis specie bonis injustè læditur. Imò peccata contumeliæ possunt inter se specie differre, sicut & peccata detractionis, pro diversitate specifica objectorum: sic injusta revelatio adulterii specie differt ab injusta manifestatione furti. Unde qui uno sermone de eodem dicit, eum commisisse furtum, adulterium, & homicidium, triplex specie peccatum detractionis admittit: & qui eumdem contumeliosè compellat furem, adulterum & homicidam, tria peccata contumeliæ admittit specie distincta. *Azor*. Nam peccata sumunt speciem ab objecto; unde specie diversa sunt, si habeant objecta specie moraliter diversa.

Quæst. V. *An & quando auditor detractoris peccat mortaliter?*

Resp. 1. Hortari, incitare alterum ad inchoandam, vel continuandam gravem detractionem, v. gr. approbando exteriùs dicta, addendo de suo, item scienter præbendo

bendo occasionem detrahendi, v. gr. interrogando de aliorum defectibus, significando id sibi gratum fore &c. ex communi sententia, est mortale tum contra charitatem ratione scandali, & inductionis ad peccatum; tum contra justitiam. Quia talis est causa moralis detractionis injustæ, aut saltem ei moraliter cooperatur & sic tenetur ad restitutionem in defectum detractoris. *Si aliquis detractiones audiat absque resistentia, videtur detractori consentire: unde fit particeps peccati ejus. Et si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detractio propter odium ejus, cui detrahitur; non minùs peccat quàm detrahens, & quandoque magis. Unde Bernardus dicit, detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facilè dixerim*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 72. art. 4.

Resp. 2. Auditor, qui lætatur detractione gravi, licèt non inducat ad detrahendum, nec incitet ad continuandum, nec exteriùs sibi placere significet, ex communi sententia peccat mortaliter tum contra charitatem, quia lætatur gravi damno proximi; tum affectu contra justitiam, quia gaudet de actu injusto: nam *digni sunt morte non solùm qui mala faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*, ad Rom. 1. Non tenetur tamen ad restitutionem, quia non est causa damni; peccatum enim contra justitiam non parit obligationem restitutionis, nisi ex eo secutum sit damnum. Equidem tenebatur illud impedire, sed solùm ex charitate, non ex officio, ut suppono.

Resp. 3. Auditor detractionis gravis, licèt ad eam non inducat, nec ea lætetur, nec libenter audiat ex curiositate, secundùm communem sententiam peccat mortaliter contra charitatem, non impediendo dum impedire potest, aut non obsistendo, nisi prudenter putet monitionem suam inutilem fore, aut metuat grave aliquod damnum; perinde ac non impediens furem bona proximi auferentem, cùm potest impedire. Quia secundùm omnes, teste Delugo, ex lege charitatis quisque graviter tenetur impedire grave damnum, si sine gravi incommodo, seu damno proprio potest: nam quisque ex charitate tenetur amare proximum sicut seipsum, & ei facere quod sibi rationabiliter fieri vellet in simili casu. Hinc illud, Eccli. 28. *Linguam nequam noli audire*. Et illud Prov. 24. *Cum detractoribus non commiscearis; quoniam repentè consurget perditio eorum: & ruinam utriusque quis novit?* Imò juxta Delugo, si damnum proximi sit gravissimum & irreparabile, teneris impedire cum aliquo gravi tuo incommodo.

Porrò cùm auditor detractioni non potest resistere, tenetur tamen, saltem si commodè potest, discedere, vel sermonem aliò avertere, vel faciem tristiorem ostendere. Nam hoc pacto impeditur continuatio detractionis, aut saltem minuitur detractoris fervor, ex Prov. 25. *Ventus Aquilo dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem*. Et tunc saltem est tacita improbatio peccati, & virtualis correptio. Tenetur autem quisque damnum proximi, & offensam Dei impedire, quantùm moraliter potest.

Resp. 4. Dum proximo infertur calumnia, cujus falsitatem nosti, teneris ejus falsitatem aperire, ac probare quantùm potes. Quia ex charitate teneris impedire grave damnum proximi, quando sine gravi tuo incommodo potes. Quòd si tuum silentium in talibus circumstantiis æquivaleat tacitæ concessioni delicti, seu defectus falsò impositi proximo, ut fit dum ille est tibi notissimus, & tamen ejus innocentiam non pandis, peccas contra justitiam. Nam tunc moraliter censeris consentire & fateri rem ita esse ut refertur; & ita facis contra jus, quod proximus habet, ne ullo modo, etiam tacitè, approbetur & confirmetur calumnia sibi illata: estque tunc tacita calumnia, seu calumniæ confirmatio, & approbatio contra justitiam, obligans ad restitutionem. Sic si quis Romæ de tuo concive tibi notissimo coram te dicat, eum esse ignobilem, spurium, injustum &c. & ipse contrarium sciens taceas, eo ipso videris consentire, & fateri ita esse. *Delugo*.

Resp. 5. Si superior subditum detrahentem famæ alterius etiam non subditi, non impediat nec coerceat, peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem famæ, in defectum subditi. *Ita Lessius, Delugo, & alii*. Quia superior tenetur ex officio, ideoque ex justitia subditos suos corrigere, à peccato cohibere, & impedire ne alios injustè lædant, unde si non impedit cùm potest, meritò censetur causa injusta damni. Quod si subditus absente superiore detrahat, tunc superior ex officio tenetur cogere subditum ut restituat famam; nam tenetur ex officio compellere subditum, ne perseveret in injuria alteri inferenda: perseverat autem in injuria, eamque continuat subditus, qui non restituit famam à se

læsam.

læsam, cùm potest. Hinc patet, dominus, prælatus &c. tenentur ex justitia impedire detractiones, & cogere subditos detrahentes ad restitutionem.

Dixi etiam *Prælatus*, seu superior regularium; quia prælatus est etiam caput politicum suorum subditorum: quare tenetur eos gubernare, etiam in ordine ad bonum commune aliorum civium, sicut dominus tenetur gubernare suos servos & curare ne inferant damna aliis civibus. Ei enim, qui est caput politicum, tribuuntur & imputantur damna à subditis illata, si non impediat. *Ita Delugo*. Et à fortiori quivis superior ac prælatus tenetur ex justitia impedire subditum detrahentem alteri suo subdito: nam ex officio & justitia tenetur ab omni damno subditos suos tueri, si possit: quia non solùm est rector suorum subditorum, sed etiam judex & custos, qui ex suo munere, ideoque ex justitia tenetur impedire damna suorum subditorum.

Nota. Jure naturali non licet librum famam proximi lædentem, & crimina vera sed occulta sine causa justa pandentem legere, perinde ac audire detractionem: nam crimini authoris libri quodam modo consentit, aut cooperatur lector, ut auditor detractioni. Præterea quisque rationabiliter vellet, ut liber contra ejus famam injustè scriptus, à nemine legeretur.

Quæst. VI. *An audita, lecta, vel alia quælibet referens absque asseveratione peccat?*

Resp. 1. Qui audita vel lecta refert eo modo, vel nominatis iis authoribus, ut audientes meritò possint induci ad opinandum, vel suspicandum grave malum de proximo, peccat mortaliter contra justitiam, & tenetur ad restitutionem. Quia est causa injusta gravis damni seu mali proximi, nempe malæ opinionis, vel suspicionis, nam dat aliis sufficientem causam malè opinandi, hoc ipso quòd eo modo refert audita, ut alii meritò inducantur ad malè opinandum.

Resp. 2. Qui audita refert sine causa coram iis, quos probabile est credituros ex sola levitate vel malitia, quamvis non eo modo referat, ut meritò credi possent; peccat mortaliter non solùm contra charitatem, ex qua quisque tenetur impedire malum proximi saltem cùm facilè potest, sed etiam contra justitiam, & sic tenetur ad restitutionem, saltem si non sint publica. Nam rectè censetur causa injusta gravis damni, cùm sine justa causa ponat id, ex quo probabiliter prævidet secuturum grave damnum proximi; & proximus habet jus, ne in tali circumstantia, seu cum suæ infamiæ periculo audita referantur.

Præterea talis est causa, ut alii peccatum proximi norint, ideoque est causa, ut fama alterius apud tales amittatur. Idem dic, si ex ejus narratione gravis mali suspicio auditoribus verisimiliter suboritura sit, ut vulgò saltem accidit, ob infirmitatem hominum, qui faciliùs mala quàm bona de proximo opinantur. Talis enim suspicio est grave malum saltem respectu personæ honestæ.

Resp. 3. Qui audita refert eo modo, in iis circumstantiis, ubi constet auditores non esse credituros, nec ullum esse periculum infamiæ, neque malæ suspicionis, aut dubitationis de probitate proximi (quod rarò contingit) non peccat mortaliter, imò nec venialiter, si adsit justa causa referendi, quia tunc nullum damnum nec periculum damni creat.

Quæst. VII. *An crimen proximi quod publicum est in aliquo loco, licet detegere in alio, ubi ignoratur, vel in eodem?*

Nota 1. Crimen dicitur publicum seu notorium tripliciter. 1. Publicitate juris; dum de eo constat per publicam judicis sententiam, vel per confessionem rei, aut convictionem in judicio, seu legitimum testium testimonium. 2. Publicitate facti, cùm in loco publico coram multis patratum est, ita ut nulla tergiversatione celari possit, nec ullo juris suffragio excusari. 3. Publicitate famæ, quando fama criminis ex sufficientibus indiciis orta pervenit ad majorem partem communitatis, vel ad tot personas de communitate, ut spectatis circumstantiis, impossibile sit moraliter quin perveniat ad notitiam majoris partis communitatis, seu civitatis, pagi, parœciæ, collegii, vel monasterii.

Nota. Crimen notum majori parti unius communitatis particularis, v. gr. collegii, monasterii, non censetur publicum absolutè & respectu omnium, sed solùm respectivè ad illam communitatem v. gr. collegium, monasterium &c. Quare si notum sit solùm collegio, monasterio, non censetur publicum extra illud, nec sine injustitia potest narrari iis, qui non sunt de illo. Quia talis publicitas non est absoluta, sed restricta ad illos, cum quibus monasterium communicat in regula & regimine. Sic peccata solùm publica inter domesticos non possunt

narrari

narrari iis, qui non sunt de familia. Item peccata publica in religione aliqua non possunt revelari externis: nam religiosus infamis tantùm apud suos, retinet jus ad famam apud externos. Item si in vicinia dumtaxat notum sit crimen, est contra justitiam illud revelare aliis partibus amplæ civitatis, vel locis in quibus criminosus famam hactenus illæsam retinet. Ita Layman dicens hanc esse communem doctrinam.

Resp. 1. Ex communi sententia, non est contra justitiam revelare in quovis loco crimen alicubi notum per sententiam judicis publicè denuntiatam, in qua nominetur reus. Quia per hanc sententiam reus privatur jure ad famam pro omni loco: nam judex habet jus spoliandi absolutè reum fama, sicut & vita, in vindictam publicam criminis; & reipsa spoliare intendit, quando eum publicè condemnat, ut cæteris ubique sit in exemplum & terrorem; datque omnibus facultatem illud divulgandi; & ideò nocentes puniuntur in media luce & coram populo.

Delictum tamen in una religione publicum etiam per sententiam judicis regularis, injustè extra eam revelaretur. Quia ex mente ferentis sententiam ipsa non est lata pro publica notitia aliorum, sed solùm pro privata suorum subditorum, alioqui bono communi religionis perniciosa esset.

Resp. 2. Est mortale contra charitatem, crimen alterius alicubi publicum, etiam per sententiam publicam judicis, detegere sine justa causa in eo loco, quo fama non erat illud perlatura, si author criminis erat ibi bonæ famæ. *Ita Lessius asserens hanc esse fere communem sententiam.* Quia proximo infertur sine justa causa grave malum graviter contristativum, nempe infamia, quod ipse detegens nollet rationabiliter sibi fieri in pari casu, contra illud, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Nec refert, quòd ille jus ad famam jam amiserit; nam illam absque injuria & fraude adhuc possidebat, & possessurus erat in eo loco. Si tamen fama communis crimen sic publicum brevi erat perlatura in locum ubi revelasti, non peccas mortaliter contra charitatem, illud antea aperiendo: quia fama brevi justè destruenda non magni æstimatur, nec proinde illius damnum censetur magnum.

Dico, *justè*: nam qui crimen, quod injustè divulgandum erat, prior divulgat, peccat mortaliter, & tenetur compensare damna; sicuti is, qui prior incendit domum, prævidens injustè brevi incendendam ab aliis. Nam qui prævenit in injuria, prævenit in obligatione, quæ contraheretur ab aliis, & quæ necessariò annexa est injuriæ damnosæ.

Resp. 3. Si crimen quantumvis publicum non sit verum, est mortale contra justitiam illud nescienti aperire. *Ita Layman, Delugo & alii.* Quia innocens per infamationem injustam licèt publicam, non amittit jus ad famam: nam jus illud fundatur in carentia criminis, vel ignorantia publica veri criminis; ac proinde non potest sine injuria diffamatio ejus ad plures propagari. Et verò innocentem infamare, etiam apud unum, per se malum injustum est, atque mendacium perniciosum.

Resp. 4. Est mortale contra justitiam, crimen verum, sed solùm notum per confessionem rei in judicio, vel testium testimonium, divulgare in loco, ubi nondum de eo publicè infamatus est. *Est communis sententia, teste Layman.* Quia reus adhuc retinet jus ad famam, cùm nondum eo in pœnam sit privatus per authoritatem publicam; & nondum crimen publicum est in ordine ad populum; sed illis duobus modis dicitur notorium solùm in ordine ad judicem, ut ab eo condemnari possit. Quare nequidem in eo loco licet illud divulgare, nisi ibi jam infamia de illo laboret, ut sæpe contingit.

Resp. 5. Juxta multos mortale est contra justitiam, crimen verum in uno loco publicum sola publicitate facti vel famæ, divulgare in alio loco, quo fama non erat illud perlatura. *Ita Adrian. Tolet. Sot. Rebell. Valentia, Molina, & alii.* Quia author criminis alibi illæsam habet famam, & per talem notitiam non amisit jus ad famam in aliis locis; neque enim ille censetur famam abjecisse respectivè ad alia loca; neque jure ad illam privatus est per authoritatem publicam in pœnam criminis. Fatentur tamen licere ob bonum publicum referre in historiis delicta publica defunctorum, quamvis infamia ad alia loca deferatur, tum ut notitia rerum publicè gestarum habeatur, tum ut homines timore infamiæ perpetuò duraturæ à criminibus deterreantur.

Dixi. *In alio loco.* Nam ex communi sententia, non est contra justitiam, nescientibus revelare crimen alterius in loco, ubi de eo publicè infamatus est. Quia is in illo loco jus ad famam, sive jus secreti amisit per publicitatem, cui causam dedit, committen-

mittendo crimen in multorum conspectu, vel dando multis indicia, per quæ crimen multis innotescit & divulgatur. Addit Delugo ad bonum publicum expedire, quòd unusquisque ab aliis cognoscatur, qualis revera publicè est. Neque etiam hæc revelatio mortalis est contra charitatem, quia ex ea non sequitur grave damnum proximo, cùm ibi jam sit publicè infamatus: nec potest rationabiliter id multùm molestè ferre, cùm famam ipse suam in eo loco abjecisse censeatur, crimen publice committendo.

Quòd si crimen verum factum sit injustè publicum, ut si cùm esset secretum, aliqui pluribus illud revelarint, Delugo negat peccare contra justitiam eum, qui illud aliis ejusdem loci nescientibus detegit. Quia tunc solùm est contra justitiam manifestatio criminis, quando jus habet proximus ne infametur, ejusmodi autem jus nullum habet in prædicto casu; nam totum jus proximi fundatur, vel in carentia talis criminis, vel in eo quòd sit occultum; uterque enim hic titulus dat jus: prior quidem absolutè & universaliter, posterior verò saltem ut non narretur absque necessitate: utroque autem titulo cessante, nullum manet jus. Cùm ergo sive justè sive injustè verum crimen factum est publicum, ablatum est fundamentum totum juris impedientis ne detegatur, cùm & verum sit, & publicum jam sit, undecumque publicitas illa provenerit, modò non oriatur ex confessione sacramentali.

Resp. 6. Si is, qui olim ob sua crimina infamis fuit, famam honestè vivendo recuperavit, mortale est contra charitatem illa crimina nescientibus narrare, vel revocare in memoriam. Quia sine justa causa ei infertur grave damnum ac malum, quod narrans in simili casu nollet rationabiliter sibi inferri. Imò est contra justitiam, si crimen non fuit publicum per sententiam judicis. Quia sicut malis moribus infamia facti contrahitur, & fama bona amittitur; ita bonis moribus infamia facti tollitur, & fama bona recuperatur cum jure ad illam. *Ita Tolet. Azor, Molina, Reginal. Delugo, Layman, & alii.* A fortiori est contra justitiam, si inde detur occasio opinandi eum adhuc esse improbum, etiamsi per sententiam justè olim infamatus sit; nam habet jus ad famam illam, quam postea bene vivendo sibi comparavit, & quam justè possidet.

Item est mortale contra justitiam, crimen alterius, quod facto vel fama dumtaxat publicum fuit, sed jam sola oblivione deletum, narrare nescientibus, vel reducere in memoriam. Quia talis jus habet ad famam pro tempore, quo crimen suum desiit esse publicum: nam per oblivionem reducitur res ad eum statum quam habuit, antequam esset publica. Ergo sicut res antea, dum erat occulta non poterat revelari; ita nec potest, quando redit ad priorem statum, & rursus induit naturam rei occultæ. *Ita Delugo*, qui excipit crimen publicum per sententiam publicam; quia facultas illud divulgandi orta ex sententia publica adhuc irrevocata, perseverat donec publica authoritate infamia tollatur. Sed saltem id erit contra charitatem.

Quæst. VIII. *An eum, qui uno aut altero crimine infamis est, licet de aliis infamare?*

Resp. 1. Si illa alia crimina sint ordinariè conjuncta cum graviori crimine, quod jam publicum est, ita ut non censeatur notabiliter augere infamiam, non est peccatum saltem mortale, illa detegere iis, qui jam principale norunt. Quia non censetur nova infamia saltem gravis inferri, aut prior graviter augeri: ut si narres de ebrioso publico, eum non rectè curare rem familiarem, rixari cum uxore &c. De fornicario publico, quod scripserit litteras amatorias &c.

Dixi, *graviore*. Nam mortale est contra justitiam, aperire crimen atrox ei, qui novit minùs grave, licet ejusdem speciei, verbi gratia: Si dicas Paulum surripuisse mille nummos, cùm alter sciat eum tres solùm furatum esse: quia tunc graviter & injustè augetur ejus infamia.

Imò potest esse gravis injuria, detegere peccata ejusdem speciei multiplicata; ut si semel aliqua fœmina adulterium notorium commisit, non ideo postea licebit aliud ejusdem adulterium occultum patefacere: nam relapsus multùm auget infamiam. *Delugo.*

Resp. 2. Si crimina illa non sint connexa, ex communi sententia est mortale contra justitiam illa detegere, præsertim si sint alterius generis. Quia graviter & injustè læderetur ejus fama, sive injustè inferretur ei nova infamia gravis: nam qui infamis est in uno genere vitii, non indcircò censetur infamis in omnibus aliis vitiis: diversorum enim vitiorum diversa est infamia, & alia major, alia minor. Quare qui amisit jus ad famam in una virtute, non

ideò

ideò jus amisit ad famam in altera virtute. Sic potest quis haberi ebriosus, & tamen esse & haberi justus in contractibus, fidelis uxori &c. Fama quippe non est quid simplex & indivisibile, sed constat diversis quasi partibus, quarum una potest haberi sine alia. Quare sicut potest quis habere unam partem famæ, licèt non habeat alias; ita potest retinere jus ad unam partem famæ, licèt non retineat ad alias.

Hinc est contra justitiam, furis capite damnati adulterium occultum prodere &c.

Notat Delugo, totum hoc desumendum esse ex damno novo, quod circa famam fit; an judicio prudentum sit grave, vel leve.

Quæst. IX. *An licet aliquando revelare crimen occultum alterius?*

Nota. Certum est id numquam licere, si crimen innotuit solùm per confessionem sacramentalem, vel si talis revelatio cedit in detrimentum publicum. Sed extra hos casus.

Resp. 1. Ex communi sententia, revelatio criminis occulti fieri potest & debet, quando necessaria est ad avertendum grave damnum communitati, aut privato innocenti impendens, sive spirituale, sive temporale. Quia nocens non habet jus retinendi famam cum gravi damno, quod inde alteri injustè obveniret: nam bonum commune & privatum innocentis præferri debet bono privato nocentis. Et charitas obligat ad impediendum damnum communitatis, vel privati innocentis, cùm impediri potest; nec alter tunc censetur rationabiliter invitus, cum adsit justa causa, ob quam debeat famæ suæ jacturam pati. Ob eamdem rationem idem tibi licet, si hoc necessarium sit ad avertendum tuum grave damnum injustum, etiam temporale.

Manifestatio autem criminis occulti alterius non est detractio, nisi cùm est inordinata. Sed quæ fit ob justam & rationabilem causam & sine animo nocendi, est ordinata: nam detractio formalis, quæ semper intrinsecè mala est, solùm fit, cùm proximi defectus, aut crimen revelatur, vel sine justa causa, vel ex intentione illum infamandi. Imo ex S. Thom. quæst. 70. art. 1. ad 2. homo tenetur manifestare ea, quæ sibi sub secreto commissa sunt: *Si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ.*

Hinc quando agitur de officio, beneficio ecclesiastico conferendo; de matrimonio contrahendo, de religione suscipienda; potes & debes occulta impedimenta, incapacitatem, vel vitia alterius, unde aliquod grave damnum meritò timetur, detegere iis, ad quos id spectat, sed non pluribus; & illi tenentur sic audita non referre aliis. Sic tibi licet monere amicum, ut in famulum non assumat Petrum, nihil aliud initio allegans, quàm quod ei non convenit, sed postea dicere esse furacem, si amicus persistat velle eum assumere, nisi causam repellendi norit. Item licet monere alterum, ut vitet consortium hominis, quem certo nosti esse corruptis moribus, ne ipse pervertatur; vel ut sibi caveat ab homine injuriis dedito. Sic Apost. 2. ad Timoth. 4. monet: *Alexander ærarius multa mala mihi ostendit . . . quem & tu devita.*

Item talis revelatio fieri debet, cùm necessaria est ad bonum spirituale delinquentis, ut si fiat superiori, parentibus, servato quantum opus est ordine fraternæ correctionis: quia bonum spirituale animæ anteponi debet famæ. *S. Basil. in reg. brev. resp. ad interrog.* 5.

Resp. 2. Licet injuriam sibi ab alio factam referre ad petendum consilium necessarium, non nominata persona, nisi ad consilium opus sit, modò non pluribus referatur, quàm necesse sit: quia tunc injurians non est rationabiliter invitus; & læsus habet jus, consilium necessarium in injuriis acceptis quærendi. Non tamen licet ad solatium præcisè, seu ad dolorem leniendum narrare amico injuriam sibi factam, nominata persona: quia iniquum est gravem infamiam proximo inferre sine justa & gravi causa, quale non est solatium illud, quod non est bonum tanti momenti, nec necessarium, cum verum solatium possit sine infamatione proximi obtineri, scilicet confugiendo ad Deum, qui est *Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* 2. ad Cor. 1. Et verò si non licet furari pro solatio suæ gravis miseriæ: cur liceret detrahere pro solatio doloris?

Resp. 3. Si quis fictis virtutibus, vel simulata peritia famam sibi comparavit, licet aperire hanc simulationem, si ea vertat in alicujus damnum grave: ut si quis simulet, se peritum medicum, advocatum &c. & constet non esse talem. Quia is non habet jus famam in errore fundatam retinendi cum aliorum damno, vel periculo. Quòd si simulatio virtutis, vel doctrinæ nemini nocere possit,

est contra justitiam eam detegere; nam quamdiu hypocritæ malitia est occulta & nemini nocet, jus habet ne positivè existimetur malus: detegendo autem hypocrisim, facis ut positivè existimetur malus.

Quæst. X. *An est mortale detrahere defuncto in re gravi?*

Resp. Affirm. Etiamsi ejus infamia ad alios non redundet. *Ita omnes.* Quia defunctus retinet jus ad bonam opinionem, quam habet apud homines; & censetur etiam post mortem possidere famam suam, per quam vivit in memoria hominum. Ergo eam auferendo, infertur ei grave damnum injustum; fama enim etiam post mortem magni æstimatur ab hominibus, & ideo ejus intuitu res maximè arduas aggrediuntur. Hinc illud, Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi & magni.*

Quare est obligatio restituendi famam defuncto sive ante, sive post ejus mortem injustè læsam. Nam injusta ademptio boni proximi obligat ad restitutionem. Nec hanc remittere potest hæres, quia jus remanet defuncto, qui damnum injustè patitur.

Quæst. XI. *An licet se ipsum infamare?*

Resp. 1. Ex communi sententia, laudabile est, se ipsum infamare, veritatem aperiendo sine scandalo, vitæ periculo, & aliorum injuria, aut damno, ad coercendam superbiam, ac vanam gloriam, ad acquirendam humilitatem, ad imitandum Christi opprobria, ut fecerunt quidam Sancti. Quia homo est dominus suæ famæ, & honestè eam bono majori postponit. Si id faciat sine justa causa, erit per se loquendo venialis culpa, quia est quædam inordinatio & prodigalitas. Non est tamen per se mortalis; quia nec est contra justitiam, cùm homo sit dominus suæ famæ; nec contra charitatem, quia charitas non obligat ad bona temporalia externa comparanda, vel conservanda, nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia, vel ad vitam temporalem nostram, aut proximi conservandam.

Resp. 2. Ex communi sententia, est mortale contra charitatem seipsum infamare, aut cum scandalo proximi, vel etiam proprio, ut si inde fias ad peccandum effrænatior; aut cum periculo vitæ propriæ, ut si dicas te violasse thorum alterius: nam est mortale dare alteri occasionem graviter peccandi, & prodigere id, cujus dominium non habet. Item si infamia tua impediat, ne possis prodesse proximo, cui ex sola charitate prodesse teneris.

Imò est etiam contra justitiam, si propria infamia redundet ad alios, ut ad ordinem religiosum, si sit religiosus; quia cùm fama tua sit connexa cum fama aliorum, non potest lædi fama tua, quin etiam fama illorum lædatur. Ii autem jus habent, ne sua fama spolientur sine gravi & justa causa, quod jus tunc violas. Item si fama tua sit necessaria ad bene & utiliter gubernandos alios, ut si sis episcopus, parochus, prælatus &c. Nam ex justitia teneris nihil facere quod impediat, ne rectè & utiliter aliàs munus tuum exequaris: cum tenearis ex justitia illud rectè & utiliter aliis obire.

Quæst. XII. *An licet contumeliam illatam repellere?*

Resp. Sic respondet S. Thom. 2. 2. q. 72. art. 3. *Dicendum quòd sicut patientia necessaria est in his, quæ contra nos fiunt, ita etiam in his, quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his, quæ contra nos fiunt, sunt in præparationem animi habenda, sicut August. l. de Sermone Domini in monte exponens illud præceptum Domini: Si quis percusserit te in unam maxillam, præbe ei & aliam, ut scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit: non tamen hoc semper tenetur facere actu; quia nec ipse Dominus hoc fecit, sed cùm suscepit alapam, dixit: Quid me cædis? Et ideò etiam circa verba contumeliosa, quæ contra nos dicuntur, est idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. Primo quidem propter bonum ejus, qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, & de cætero talia non attentet secundùm illud* Proverb. 26. Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. *Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas.*

Quæst. XIII. *An & quomodo restituenda est fama?*

Resp. 1. Est obligatio justitiæ ex genere suo gravis restituendi famam injustè læsam, sive imponendo falsum crimen, sive detegendo sine justa causa verum, sed occultum defectum, vel crimen. *Ita omnes.* Quia tunc illata est vera injuria damnosa, quæ proinde tolli, ac resarciri debet; jus enim, quod quisque habet ad famam, auferri ob crimen etiam verum, sed occultum, & jam nemi-

nemini nociturum nequit, nisi per authoritatem publicam. Adde quòd bonum commune exigat, ut defectus vel crimina occulta non detegantur sine necessitate aliqua: aliàs læderetur pax ac tranquillitas publica, & tolleretur maximum frænum vitandi postea alia crimina, quod est famæ bonæ conservatio, & quo sublato in desperationem & quodvis flagitium facile ruit humana fragilitas.

Resp. 2. Fama injustè ablata restitui debet integrè apud eos omnes, apud quos ablata fuit. Nam justitia exigit, ut damnum injustè illatum resarciatur integrè, & fiat restitutio ad æqualitatem; alioqui injustitia non tolleretur totaliter, & remaneret inæqualitas. Hinc qui publicè infamavit, tenetur famam publice restituere. *Restitutio* (inquit S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 2.) *est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit. Et ideò restituere importat redditionem illius rei, quæ injustè ablata est. Cùm ergo conservare justitiam sit de necessitate salutis, consequens est, quod restituere id quod injustè ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.*

Resp. 3. Qui alium infamavit, falsum crimen imponendo, ex communi sententia tenetur illud efficaciter revocare, & adhibere omnem moralem diligentiam, ut falsa illa opinio ex animis hominum evellatur. Unde tenetur auditoribus apertè significare voce, vel scripto si necesse sit, se falsum dixisse, aut etiam mentitum esse si opus sit, adhibito etiam juramento & testibus, si aliter non putentur credituri, quamvis idcirco ipse sit infamandus. Quia tenetur efficaciter resarcire injuriam illatam, ac proinde adhibere media ad id necessaria; & suæ culpæ imputare debet, quod sibi imposuerit tale onus.

Qui autem verum alterius crimen, vel defectum injustè revelavit, non debet dicere se falsum dixisse, quia mentiretur; quod numquam licet: neque enim sunt facienda mala ut eveniant bona; sed debet apud rudes dicere se perperam locutum fuisse, talem injustè infamasse, ei injuriam intulisse: apud peritos verò qui ex ejusmodi locutione magis confirmarentur in opinione admissi criminis, debet (quantùm fieri potest sine mendacio) infamatum laudare in aliis virtutibus apud eos, coram quibus detraxit, ut quantùm in una virtute amisit opinionis bonæ, tantum in aliis acquirat, & sic fiat quædam compensatio; item eum honorare, vel quovis alio modo ingenerare bonam opinionem de eo. *Aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo, & justè, putà cùm aliquis crimen alterius prodit ordine debito servato, & non tenetur ad restitutionem famæ. Alio modo falsum dicendo, & injustè: & tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, sed injustè, putà cùm aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad restitutionem famæ quantùm potest, sine mendacio tamen; utpote quod dicat se malè dixisse, vel quod injustè eum diffamaverit.* Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 2.

Sed qui libro famoso alterum injustè infamavit, tenetur restituere famam contrariis scriptis, vel publica revocatione: alioqui restitutio non esset efficax, & proportionata damno.

Resp. 4. Qui falsum, vel verum crimen alterius injustè revelavit, tenetur ex justitia reparare famam non solùm apud eos omnes, apud quos eam abstulit, sed etiam apud alios omnes, quibus hi postea idem retulerunt, saltem in eorum defectum, si prævidit vel prævidere potuit, eos apud quos detraxit, rem propagaturos. *Est communis sententia.* Quia tunc detractor fuit causa injusta alterius infamiæ secutæ ex illius injuria, & voluntariæ in illa. Quare ab immediatis auditoribus quærere tenetur, an idem aliis retulerint? Imò etiam si probabiliùs putasset, auditores immediatos audita non relaturos esse aliis, videtur adhuc teneri in horum defectum. Quia tunc adhuc dedit injustè occasionem illi ulteriori infamiæ: nam homines etiam aliàs prudentes facilè data occasione, ex inconsideratione, vel aliter audita narrant. *Qui autem occasionem damni dat, damnum videtur dedisse*, cap. ult. de injur.

Quæst. XIV. *An qui crimen falsum alteri imponit, vel verum sed occultum injustè detegit, tenetur omnia alia damna sive in corpore, sive in aliis bonis inde secuta resarcire?*

Resp. Affirm. *Est communis & certa sententia.* Prob. 1. Ex cap. ult. de injur. ubi Gregor. XIII. ait: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, jure super his satisfacere te oportet.* 2. Quia est obligatio resarciendi omnia damna secuta ex injuria mortali; qui enim hanc intulit, est causa injusta damnorum inde secutorum: idque verum est, etiamsi crimen sit verum, sed occultum. Nam qui illud injustè manifestavit,

vit, est causa moralis injusta damnorum, hæc enim secuta non fuissent sine tali manifestatione injusta criminis.

Hinc qui defectum seu crimen, sive verum sive falsum injustè aperiendo impedivit alterum à consecutione optimi matrimonii, vel officii, aut beneficii, quo dignus est, tenetur ei restituere quanti spes illius obtinendi valet arbitrio prudentis, cùm injustè impediverit. Quòd si infamatus ideò privatus sit officio, vel alio bono quod jam habebat, restitui debet valor officii vel talis boni, quia detractor fuit causa injusta jacturæ boni jam acquisiti. Imò qui proximum in vitæ periculum conjicit, falsum crimen ei affingendo, tenetur ex justitia retractare etiam cum propriæ vitæ periculo. Nam in pari causa & discrimine potior est conditio innocentis quam nocentis, qui est culpabilis causa periculi; & ideò quivis tenetur damnum à se alteri injustè paratum impedire cum suo damno saltem pari & paulò majori.

Quæst. XV. *An tenetur ad restitutionem, qui falsò sed bona fide putans crimen esse verum & publicum, illud narravit?*

Resp. Qui innocentem licèt inculpatè infamavit etiam correctionis causa, ubi primùm errorem suum deprehendit, tenetur ex justitia famam ejus restituere, & avertere damnum ex infamia imminens. *Est communis sententia, teste Delugo.* Quia 1. justitia quemlibet obligat ad curandum, ne ex sua actione sequatur damnum aliis sine justa causa. 2. Tenetur ratione rei acceptæ seu famæ ablatæ, sicut qui bona fide accepit rem alienam, tenetur eam restituere ubi primùm id agnovit. Fama autem ex natura rei manet in potestate ejus, à quo ablata est. Item causa fuit damni dati, & est in potestate ipsius eam auferre, & impedire ne ulteriùs illud continuetur. 3. Non restituendo quodam modo detines famam proximi, dum in mente alterius malam opinionem à te injectam relinquis, quam potes evellere.

Hinc si fueris in mora restituendæ famæ, & interea damnum in aliis bonis infamato eveniat, teneris adhuc illud resarcire. Quia ex illo tempore quo tuum errorem deprehendisti, & potuisti sine tuo gravi incommodo restituere, censeris causa injusta infamiæ ut perseverantis, seu detentionis famæ, & damnorum ex tua omissione injusta secutorum. Præterea qui causam damni à se positam non removet, censetur velle effectum, seu damnum, quod ex ea secuturum novit. Secùs si infamatus sine infamatoris culpa patiatur aliquod damnum, antequam infamator errorem suum agnoverit: nam tunc non tenetur illud resarcire, cùm sit inculpabilis causa infamiæ, ideoque & damni inde secuti: nemo autem extra contractum aut quasi contractum, seu officium tenetur resarcire damnum, quod sine sua culpa voluntaria alteri sequitur.

Sed quid si me narrante de aliquo publicè infamato, auditores alium intelligant?

Resp. Si periculum fuit ne auditores alium intelligerent, teneris ex justitia etiam cum pari damno ad restitutionem. Tunc enim meritò censeris causa moralis infamiæ ex tua narratione secutæ. Si non fuit tale periculum, innocentem purgare, si potes saltem sine gravi incommodo, teneris, tum ex charitate quæ semper exigit, ut grave damnum proximi avertamus, quoties sine gravi incommodo possumus; tum ex justitia, quæ obligat ad curandum, ne ex nostra actione sequatur aliis damnum sine justa causa. *Molina, Delugo &c.*

Quæst. XVI. *An hæres detractoris tenetur ad restitutionem famæ à defuncto violatæ?*

Resp. Neg. Quia hæc obligatio non respicit bona ei relicta, sed est merè personalis. At tenetur ex justitia resarcire damna realia ex infamia secuta. Nam obligatio resarciendi damni in rebus illati afficit bona infamatoris, & hæc bona cum suo onere transeunt ad hæredem, defuncti personam repræsentantem, qui sicut in bona ac jura, item in onera ac debita realia defuncti succedit.

Quæst. XVII. *Quænam excusant à restitutione famæ?*

Resp. Excusat 1. Condonatio valida talis restitutionis facta ab eo, cujus infamia non redundat in alios: nam cùm talis sit dominus suæ famæ, potest ejus restitutionem sicut aliorum externorum validè condonare. Illicitè tamen condonaret, si ejus fama necessaria esset ad ædificationem proximi, vel ad tollendum scandalum, tunc enim peccaret contra charitatem.

In tribus autem casibus non potest validè condonari restitutio famæ. 1. Si infamia tua redundet in alios, qui inde maneant infamati vel suspecti: quia non potes de aliorum fama disponere, & cedere jus quod habent, ne infamia eis inferatur, & ut illata tollatur: talis est infamia religiosi, quæ redundat in suum ordinem &c. 2. Si fama tua necessaria sit ad rectam muneris tui administrationem, nisi officium deponas, vel aliter famam tuam apud alios recuperes.

Nam subditi habent jus, ut munus tuum erga illos rectè ac utiliter exerceas, idcòque ut tollatur impedimentum ortum ex tua infamia. 3. Si ex tua infamia secuturum est damnum alicui tertio; nam infamator tenetur ex justitia impedire illud damnum, cùm ei causam injustè dederit, ac proinde tenetur tollere infamiam tuam, ex qua obventurum est, nisi tamen aliter amoveatur.

2. Excusat, si fama sit aliunde recuperata, putà per sententiam judicis, vel per rei evidentiam, vel per testes, aut aliter. Quia jam sublatum est totum damnum illatum: ergo nihil manet resarciendum; perinde ac si equum tibi surreptum casu recepisses. Potest tamen infamator condemnari per judicem ad aliquam satisfactionem etiam pecuniariam in pœnam criminis. Sed si non accusetur apud judicem, tenetur tantùm ad satisfaciendum per signa doloris, petitionem veniæ, vel honorem aliquem secundùm conditionem personarum, ob mœrorem illatum & infamiam, quam passus est læsus donec sublata fuerit, si putetur talem satisfactionem velle. Damna autem in aliis bonis ex infamia secuta, compensari semper debent. Calumniator tamen tenetur semper revocare calumniam, non obstante sententia judiciaria accusatum absolvente; quia per illam sententiam non sufficienter restituta est fama apud omnes: multi enim existimant & existimare possunt, accusatum fuisse absolutum ob defectum probationum criminis, non verò ob ejus falsitatem.

3. Si restitutio sit impossibilis, nam nemo tenetur ad impossibile, ex reg. jur. in 6.

4. Si revera nulla fuit infamia ex detractione secuta, ut si audientes jam antea sciebant quod narrasti, vel illud non crediderunt: quia tunc nullum damnum secutum est, ergo nullum est resarciendum. Si tamen tua narratione infamia proximi notabiliter aucta est, aut si auditores inducti sunt ad judicandum malum de proximo, quod antea tantum suspicabantur, teneris ad restitutionem: quia tunc fuisti causa injusta talis incrementi, seu damni.

5. Si restitutio fieri nequeat sine periculo vitæ infamatoris, quæ judicio prudentum præstet famæ infamati. Quia non est obligatio restituendi cum longè majori damno, spectatis omnibus; nec tunc læsus est rationabiliter invitus. Si tamen ex tua calumnia impendeat infamato aut aliis damnum grave in spiritualibus, vel periculum vitæ, aut grave scandalum, aut grande malum publicum, teneris cum periculo vitæ famam restituere. Nam ista damna æquivalent, aut etiam præstant damno vitæ infamatoris. Idem dic, si jactura famæ, vel aliorum bonorum tanti, vel ferè tanti ex circumstantiis æstimetur, quanti jactura vitæ tuæ: nam quisque tenetur damnum à se illatum restituere etiam cum æquali vel paulò majore detrimento suo. A fortiori fieri potest, ut quis famam restituere teneatur cum jactura bonorum omnium.

6. Juxta multos non teneris restituere, si crimen verum occultum, quod aliis narrasti, fiat alia via justa publicum publicitate, qua infamatus amiserit jus ad famam.

7. Si infamia penitus abierit in oblivionem, nec periculum sit ne reviviscat: quia tunc infamia jam est abolita, ac proinde damnum sublatum. Sed si reviviscat postea, erit tunc obligatio restituendi. Si autem periculum sit, ne aliquando infamia reviviscat, (ut facilè fieri potest, nam homines data occasione facilè recordantur quæ obliti erant) debet detractor satisfacere pro illo periculo, honorando, laudando infamatum, imò & dicta revocando, si crimen sit falsum.

Quæst. XVIII. *An in restitutione famæ potest fieri compensatio?*

Resp. 1. Est mortale contra justitiam falsum crimen sive in judicio, sive extra illud imponere etiam calumniatori ad suam justitiam, vel famam tuendam. *Est communis sententia, teste Delugo.* Quia 1. est medium intrinsecè malum, & prohibitum hac lege, *Non falsum testimonium dices*, Matth. 19. estque mendacium perniciosum ac injustum in re gravi: nam quisque habet jus, ne ei ob ullam causam falsum crimen affingatur. Hinc Concilium Arelatense I. & II. & Matiscon. I. & alia Concilia jubent excommunicari generaliter eos, qui falsum crimen objiciunt aliis. 2. Innocentius XI. damnavit has propositiones. 43. *Quidni non nisi veniale sit detrahentis authoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere?* 44. *Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui ut suam justitiam & honorem defendat: Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.*

Resp. 1. Non licet infamantem infamare, narrato etiam vero crimine præcisè ad compensandam infamiam illatam. *Est communis sententia.* Quia non licet privata authoritate malum pro malo reddere, & vindictam exercere. *Non reddentes malum pro malo*,

malo, nec maledictum pro maledicto, sed è contrario benedicentes, quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam suam à malo, & labia ejus ne loquantur dolum. Declinet à malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & sequatur eam, 1. Petr. 3. Est autem mera vindicta, quando quis privata authoritate infert damnum, per quod proprium damnum non impeditur, vel acceptum non resarcitur, ut cùm infamia alterius non tollit tuam infamiam: sic non licet incendere domum ejus qui tuam incendit. Hinc qui se mutuò infamarunt, tenentur ad restituendum sibi mutuò famam, nisi sibi mutuò condonent, ut præsumitur, si æqualitas sit in infamia.

Resp. 3. Si quis te falsò infamet, ex communi sententia potes aliquem ejus defectum vel peccatum verum occultum detegere ad labefactandum ejus testimonium, v. gr. quòd antea fuerit deprehensus in mendacio, perjurio, modò hæc manifestatio sit utilis & necessaria ad famæ tuæ defensionem, nec majorem ei infamiam pariat, quàm sit ea quam tibi injustè parat. Quia 1. quisque habet jus tuendi propriam famam, quam alter vult injustè adimere; nec ille est tunc rationabiliter invitus, cùm cogat læsum ad hoc medium necessarium. 2. Potes detegere crimen alterius ad impediendum grave damnum proprium vel proximi: ergo multò magis id potes ad avertendum damnum, quod ipse criminosus tibi parat injustè inferre.

Illicita tamen est defensio immoderata propriæ famæ, ut si majorem infamiam alteri inferas ad tuam minorem avertendam: nam esset inæqualitas, ideoque injustitia resarcienda.

Quòd si manifestatio alieni criminis non sit necessaria ad famæ tuæ defensionem, sive quia potes eam aliter tueri, ut testibus, juramento &c. sive quia hæc revelatio ad tuam defensionem inutilis est; tunc illud detegendo peccas contra justitiam, & teneris ad restitutionem. Nam ille habet jus ad famam, quamdiu ejus infamia non est necessaria ad infamiam, quam tibi injustè infert, amovendam: & sine justa causa læderetur fama proximi, quod est intrinsecè malum: essetque mera vindicta. *Sanchez, Molina, Delugo, Lessius dicens hanc esse communiorem sententiam.*

Resp. 4. Dum duo se mutuò infamarunt, & infamia utriusque æqualis est, si unus nolit famam alteri restituere, juxta multos alter non tenetur ad restitutionem, modò infamia prioris non redundet in alios. *Prob.* 1. Ex cap. ult. *de adulter.* ibi: *Cùm paria crimina compensatione mutua deleantur.* 2. Quia in rebus temporalibus, quando jura sunt paria, si alter nolit tibi servare jus & solvere debitum, nec tu teneris præstare quod ei debes: est enim quædam justa defensio tui juris, & compensatio boni tibi debiti. Fama autem est bonum temporale, cujus domini sumus: unde uterque potest ob infamationem mutuam alter alteri restitutionem famæ condonare. Qui tamen priùs læsisset, tenetur ad restitutionem talis excessus infamiæ, alioqui non reduceretur æqualitas. Item si altero volente tibi restituere, tu nolis idem ei præstare, peccas graviter contra justitiam; quia es causa damni, quod is invitus patitur. Neque enim infamatio tui tollit infamiam ei illatam.

Quæst. XIX. *An qui infamiam à se injustè illatam tollere nequit, tenetur pecunia compensare?*

Resp. Multi negant, eo quòd bona superioris ordinis nequeant restitui per bona inferioris ordinis; ac proinde tunc sit impotentia restituendi. Nam, inquiunt, justitia commutativa, quæ æqualitatem spectat ac postulat, non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit vel in se vel in æquivalenti saltem ex parte. Sed fama utpote bonum superioris ordinis ad pecuniam, non potest reddi in æquivalenti etiam ex parte per pecuniam, alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum exæquare ex toto bonum superioris ordinis, ac proinde pecunia totam famam, contra illud, Proverb. 22. *Melius est nomen bonum, quàm divitiæ multæ.* Igitur cùm fama sit supra omne pretium, non est pretio æstimabilis, nec compensabilis.

Alii tamen cum S. Thoma 2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 1. & 2. probabilius docent, talem teneri compensare pecunia, vel piis suffragiis pro infamato oblatis, vel aliter arbitrio prudentis, propter easdem rationes, ob quas dicunt pecuniam pro damno vitæ vel membri restitui debere. *Vide dicta*, part. 2. cap. 6. quæst. 6.

Fatetur Lessius, infamatorem teneri ex quadam æquitate & etiam ex charitate infamiam pecunia compensare, si infamatus

ſit pauper, qui non videatur aliter mœrorem depoſiturus, & infamator ſit dives. Sicuti enim ratione alicujus conjunctionis vel beneficii accepti lex charitatis me magis obligat erga hunc, quàm erga alium: ita etiam ratione alicujus incommodi, quod alteri intuli, magis teneor erga illum. Sed videtur hæc eſſe obligatio juſtitiæ: nam ex juſtitia depelli debet mœror injuſtè illatus, & in hoc caſu pecunia eſt unicum medium aptum ad eum tollendum.

Porrò conſentiunt omnes infamatorem, ſi per judicem condemnetur ad ſatisfactionem pecuniariam; teneri ex juſtitia illam præſtare. Quia ſuppoſita tali injuria judex habet jus eum ad talem ſatisfactionem condemnandi in pœnam criminis, & dandi læſo jus ad illam; idque etiamſi fama eſſet recuperata: nam judex poteſt juſta pœna punire delicta etiam poſt damna ſarta. At quiſque tenetur juſtæ ſententiæ parere. Item ſi infamator tranſigat certa pecuniæ ſumma cum infamato, tenetur ex juſtitia eam tradere; nam hoc pactum eſt juſtum, cùm infamatus poſſit certa pecunia paciſci, ut cedat jus quod habet ad accuſandum infamatorem, & exigendam ſatisfactionem ac reſtitutionem cùm erit poſſibilis. Juſtæ autem conventiones obligant ex juſtitiâ.

Quæſt. XX. *An honor per contumeliam læſus reſtitui debet, & quomodo?*

Reſp. 1. Qui injuſtè alterius honorem læſit ſive coram aliis, ſive coram ipſo ſolo, ex communi ſententia tenetur ad reſtitutionem. Quia fecit injuriam contra juſtitiam commutativam; & contumelia parit imminutionem dignitatis, & dolorem ac mœrorem, quæ per ſatisfactionem tolli debent. Nam ſecundùm æſtimationem hominum per contumeliam læditur & imminuitur dignitas: dum enim aliquem contumelia afficis, ejus dignitatem lædis, eamque quantum in te eſt, viliorem reddis.

Item qui cauſam offenſionis dedit proximo, tenetur quantùm poteſt ipſum placare, & ſe ei reconciliare, ex Matth. 5. *Qui dixerit fratri ſuo, fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adverſum te; relinque ibi munus tuum, & vade priùs reconciliari fratri tuo .... Eſto conſentiens adverſario tuo citò &c.*

Quòd ſi honor coram aliis læſus ſit, debet apud illos omnes reſtitui, alioqui honor injuſtè ablatus non reſtitueretur ad æqualitatem. Si tamen læſus vindictam ſumpſerit de inhonorante, v. gr. ſi eum percuſſerit, & hic id toleraverit, ſecundùm Delugo non requiritur ordinariè ulteriùs ſatisfactio pro honore, niſi læſus ſit multò ſuperior. Quia pro ſatisfactione videtur acceptare vindictam de ſe ſumptam; & hoc ipſo quòd alter viciſſim non vindicat, cenſetur agnoſcere ſuam culpam, & teſtari exiſtimationem de læſo. Deberetur tamen alia reparatio honoris apud alios teſtes injuriæ, qui de hac vindicta ſumpta nihil reſcirent.

Reſp. 2. Si ſimul cum contumelia illata ſit infamia, vel ex illa ſequatur aliquod aliud damnum, tunc etiam cum fama reſarciri debet damnum illud, quia lædens eſt illorum cauſa injuſta.

Reſp. 3. Ea adhiberi debet ſatisfactio, quæ prudentum judicio, ſpectatis omnibus circumſtantiis perſonæ lædentis, & læſæ dignitate, injuriæ gravitate &c. ſufficiat ad reparandum honorem violatum: nam juſtitia obligat ad ſatisfactionem æqualem offenſæ &c.

Varii autem aſſignantur ſatisfaciendi modi, ſcilicet exhibitio externa honoris, amica & honorifica ſalutatio ac compellatio, invitatio ad menſam, locum honorificum ibi dando, ſignificatio doloris, veniæ petitio, & alia ſigna doloris, humiliationis & reverentiæ erga offenſum &c. Raro autem ſuperiores tenentur veniam à ſubditis petere, *ne dum nimia ſervatur humilitas, regendi frangatur authoritas*, ait S. August. in. epiſt. 109. Sed contumeliam offenſione majoris benevolentiæ & peculiari honore ac favore tollere poſſunt.

Nota. Omiſſio honoris debiti ſuperioribus vel etiam æqualibus, eſt peccatum non ſolùm contra obſervantiam, ſed etiam contra juſtitiam, ideoque obligat ad aliquam ſatisfactionem. Quia hoc debitum rigoroſum eſt, & omiſſio honoris debiti, ubi & quando debetur, eſt inhonoratio ac contumelia interpretativa: nam per illam cenſetur lædi dignitas ſuperioris, & honor æqualis: ut ſi tranſeunte prælato, non aperias caput cæteris aperientibus, cenſeris eum contumelia afficere.

CAPUT V.

De injuriis in bonis quæ dicuntur fortunæ, & neceſſaria reſtitutione.

NOta. Injuriæ circa bona fortunæ complectuntur omnes damnificationes, ſeu

seu actiones & omissiones, quibus damnum in ejusmodi bonis injustè alteri infertur, sive rem ejus usurpando, recipiendo, detinendo, sive destruendo, sive deteriorando; sive exigendo id quod non debetur, sive non solvendo id quod ei debetur ex justitia, sive quovis alio modo. Quæ omnia sub nomine furti latè sumpti comprehenduntur: & prohibentur præcepto, *Non furtum facies*, Ex Conc. Coloss. & Catech. Romano. *A parte enim totum significavit quidquid illicitè rerum proximi aufertur*, ait S. Augustin. in cap. *Pœnale*. 14. quæst. 5. Et verò inferre quocumque modo damnum alteri, idem est, quod quodpiam ab ipso auferre. Nam (ut ait Aristoteles) damnum quempiam accipere idem est quod minùs habere quàm habere debuit. Quare quæ dicentur de furto strictè sumpto, applicanda sunt omnibus aliis modis creandi damni proximo.

Quæst. I. *Quid est furtum & rapina, & quomodo differunt inter se?*

Resp. 1. Furtum sumitur tripliciter. 1. Latissimè pro omni injusta damnificatione in bonis, sive commissione, sive omissione fiat. 2. Latè pro omni injusta acceptione rei alienæ, sive ea sit fraudulenta, ut fit per contractus iniquos, sive occulta ut fit per furtum strictè dictum, sive violenta ut fit per rapinam. 3. Strictè, & furtum sic sumptum est occulta rei alienæ ablatio invito rationabiliter domino, vel ejus justo detentore.

Dicitur. 1. *Ablatio*, per quam intelligitur occupatio, acceptio & retentio: nam acceptio, & accepti retentio moraliter censetur eadem actio: qui enim rem alienam iniquè retinet, licèt eam antea justè acceperit, perinde facit ac si tunc primò injustè acciperet. *Detinere id quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cum acceptione injusta: & ideo sub injusta acceptione intelligitur etiam injusta detentio*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 66. art. 3. ad 2.

2. *Occulta*, hoc est, quæ fit domino nesciente, vel saltem quam quis intendit facere domino nesciente, & sine vi.

3. *Rei*, quo nomine à Theologis intelliguntur non solùm res corporales & mobiles, sed etiam res immobiles & jura, ut census, servitutes, usus ac possessio.

4. *Invito Domino*, seu sine consensu domini saltem prudenter præsumpto. Nam si quis acciperet aliquid, quod prudenter judicat donaturum dominum, si peteret, & nequit petere, non furatur, ex l. 47. §. *de furt.* Si autem id incertum sit, præsumendus est dominus invitus, cùm nullus præsumatur velle ut bona sua auferantur.

5. *Rationabiliter*. Nam dominus debet esse cum ratione invitus: unde qui in extrema necessitate accipit occultè ex quibus indiget ad vitam servandam, nec aliter potest ea habere, non est reus furti.

6. *Vel ejus detentore*, seu possessore. Nam furtum committitur quoties aufertur res invito eo qui eam legitimè possidet vel detinet, ut conductore, commodatario &c. Ex l. 10. & 11. §. *de furt.* Quia tunc aufertur usus, possessio, vel securitas, quam alter per illam rem habebat.

Resp. 2. Rapina est rei alienæ usurpatio injusta & violenta, seu facta præsente & invito domino, vel ejus detentore justo. Specie differt à furto, quia injustitiæ furti superaddit aliam injuriæ speciem contra proximi honorem: nam vim inferre alicui in bonis suis, species quædam est contemptus & contumeliæ. Quare rapina cæteris paribus est peccatum gravius furto. Imò fieri potest ut quis mortaliter peccet in genere contumeliæ, licèt res ablata sit materia furti venialis, ut si rem exiguam superiori vel personæ illustri per vim eripias.

Porrò rapinæ reus est, qui per metum injustè incussum aliquid ab altero extorquet: ut si publici ministri, vel potentes viri aliquid indebitum postulent ab aliis, quod rogati ob metum recusare non audent, estque crimen concussionis. Nam ipsis interiùs renitentibus vim inferunt, dum exteriùs reluctari non audent.

Quæst. II. *Quomodo dividitur furtum?*

Resp. Dividitur in simplex, & qualificatum, quod scilicet secundùm leges est dignum majore pœna, quodque quadruplex est. Primum est sacrilegium, quod est furtum rei sacræ, vel rei prophanæ in loco sacro. 2. Est Peculatus, quod est furtum rei ad fiscum vel ærarium publicum pertinentis. 3. Plagium, quod est surreptio servi alieni, vel etiam hominis liberi. 4. Abigeatus seu abductio alienorum pecorum.

Quæst. III. *Quale peccatum sunt furtum, & quævis injusta damnificatio, & rapina?*

Resp. Sunt mortalia ex genere suo: ita omnes. Constat, 1. Ex 1. Corinth. 6. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare . . . Neque fures . . . neque rapaces regnum Dei possidebunt*,

2. Quia sine justa causa & authoritate inferre damnum proximo est, tum contra charitatem, tum contra justitiam: quæ virtutes obligant sub mortali in re gravi. *Quàm grave scelus furtum sit ipsa naturæ vis & ratio satis ostendit; est enim justitiæ contrarium, quæ suum cuique tribuit*, ait Catechismus Concilii Tridentini.

Dixi, *Ex genere suo*: quia furtum potest esse veniale ex parvitate materiæ: nam per furtum rei levis leve damnum infertur proximo, nisi inde sequatur aliud malum.

Quæst. IV. *Quænam quantitas requiritur, ut furtum, vel quævis alia damnificatio in rebus externis sit mortalis?*

Nota 1. Furtum rei levis potest esse mortale per accidens ratione damni inde secuti aut lucri cessantis: ut si acum fureris sartori, qui non possit aliam habere, & ideò uno vel pluribus diebus operas suas perdat; tunc peccas mortaliter, non quidem peccato furti strictè dicti, cùm non surripias aliquid notabile, sed peccato damnificationis injustæ, quæ proprio nomine caret: nam per ablationem acus es causa injusta, cur sartor damnum grave patiatur: est autem mortale contra justitiam, creare alteri grave damnum sine justa causa. 2. Ratione scandali, si scias ideò alterum blasphematurum: nam mortale est sine justa causa facere id, ex quo prævidetur alter mortaliter peccaturus. 3. Ratione gravis mœroris, quem concipit dominus ex furto rei levis propter affectum ad illam: tunc enim graviter peccas saltem contra charitatem, ex qua tenemur impedire grave damnum proximi, quando facilè possumus; licèt illud irrationabiliter eventurum sit. Sed hìc quæritur quænam materiæ quantitas per se requiratur ad mortale, secluso omni alio.

Nota 2. Quantitas per se requisita ad mortale peccatum in furto & quavis alia damnificatione injusta, debet esse gravis, vel absolutè, vel respectivè: nam ablatio rei levissimæ, puta oboli, non potest esse mortalis per se, cùm sit levis læsio proximi & leve malum. Quantitas autem gravis absolutè est ea, quæ secundùm se & respectu omnium est notabilis, & parit utilitatem notabilem: ideòque ejus ablatio privat notabili utilitate, & sic infert damnum notabile, & consequenter reddit dominum cum ratione graviter invitum. Quantitas gravis respectivè est ea, quæ est notabilis relatè ad facultatem, conditionem & indigentiam certarum personarum, spectatis omnibus circumstantiis: sic quantitas aliqua levis respectu divitis, censetur gravis ac notabilis respectu pauperis ratione illius inopiæ. Hinc Marc. 12. Christus ait viduam pauperem, quæ duo minuta dederat, plùs, spectata scilicet ejus penuria, dedisse, quàm divites, qui multa præbuerant.

Resp. Quantitas gravis absolutè, ideòque sufficiens ad mortale respectu omnium, etiam regum, est ea quæ exæquat valorem sexaginta assium seu trium librarum. Nam talis summa secundùm se spectata, est notabilis, & parit utilitatem notabilem. Nec levis est etiam respectu regis, spectatis omnibus ejus oneribus, ad quæ sustinenda non parum juvat: ex ea enim rex potest uno die decem vel duodecim milites alere, qui vitam suam pro illo exponunt, vel unum militem per multos dies. Igitur cùm talis valor in ordine ad usus humanos sit magnus in se, nec contemnendus, ejus damnum meritò censetur magnum absolutè & respectu cujuslibet vel ditissimi, quem privat facultate disponendi de bono secundùm se notabili, nec parum utili; & sic talis valoris damnum est notabile secundùm se ac ratione boni ablati. Adde quòd si tale furtum non prohiberetur graviter, daretur occasio multis illud patrandi; unde sequeretur gravissimum damnum principibus. Imò multi doctores minorem quantitatem ad mortale assignant etiam respectu ditissimorum.

Quantitas verò gravis respectivè ad conditiones personarum & sufficiens ad mortale, quadruplex est; nimirum respectu divitis est circiter triginta asses; respectu mediocriter divitis viginti asses; respectu artificis non pauperis duodecim asses, vel quantùm ei valet merces operæ diurnæ, respectu pauperis sex asses, vel id quod singulis sufficit ad victum diurnum. Nam unaquæque hæc summa respectu singulorum meritò censetur notabilis, & singuli præsumuntur in his esse cum ratione graviter inviti: enimverò talis summa est respectu singulorum pretium laboris haud levis, & illis sufficit ad victum diurnum, & non exiguam ipsis parit utilitatem, atque ejus privatio incommodum non leve. Et verò victus diurnus secundùm communem existimationem, est quid notabile: ergo quantitas ad eum necessaria, est etiam notabilis.

Nota. Cùm quantitas materiæ furti mortalis non possit mathematicè statui, sed tantùm moraliter; qui regi surriperet summam designatam excepto uno vel altero asse,

asse, censebitur peccare mortaliter, quia in moralibus parum pro nihilo reputatur; ac proinde quæ parum distant, nihil distare censentur.

Quæst. V. *An & quando peccatur mortaliter per minuta furta?*

Resp. 1. Ex communi sententia, qui per plura parva furta, uni vel pluribus facta, intendit acquirere quantitatem notabilem, peccat mortaliter cum illa intentione; quia volitio furandi rem notabilem, seu inferendi damnum notabile, mortalis est: nam est volitio peccandi mortaliter, & actus voluntatis participat totam malitiam objecti. Tum etiam quovis furto levi ex illa intentione procedente; quia singulis vicibus aufert rem parvam cum intentione mortali auferendi magnam. Quod autem fit ex intentione mortali, quamvis in se leve sit, est peccatum mortale: actus enim imperatus à voluntate participat malitiam interioris actus imperantis: nam cum illo constituit unum moraliter actum totalem, estquè illius executio. Supposita tamen tali intentione, multa illa furta continenter facta, unum sunt furtum mortale: quia manant ab uno eodemque proposito efficaci, non interrupto & virtualiter permanente. Sed si interruptè fiant, tunc multiplicantur actus voluntatis mortaliter mali. Item peccat mortaliter qui rem levem semel furatur cum voluntate furandi magnam, si ea occurreret, quia habet volitionem furti mortalis.

Resp. 2. Qui sæpe minima furatur sine animo auferendi rem notabilem, sed tantùm ex occasione data accipit successivè quantitatem notabilem, vel damnum notabile paulatim & successivè infert, peccat mortaliter per ultimum furtum vel damnum rei de se levis, ubi advertit se per illud quantitatem notabilem complere. *Est communis sententia.* Prob. non solùm quia tunc incipit detinere alienum in notabili quantitate, ut docet communis sententia, sed etiam ratione ipsius acceptionis, ut docet saltem communior. Nam tunc scienter accipit usque ad notabilem quantitatem, & hac ultima acceptione notabile damnum infert. 2. Qui vult & ponit complementum damni notabilis proximi, eo ipso vult damnum notabile proximi. Sed qui vult damnum notabile proximi, peccat mortaliter. Ergo. Et verò si quis decem furtis parvis surripuit novem asses artifici, & videns, si adhuc tres furetur, quantitatem fore notabilem, & damnum grave respectu illius; certè eo ipso quòd vult furari & furatur tres asses, vult saltem interpretativè quantitatem quam surripit, esse notabilem; & damnum quod intulit, esse grave. Sed qui hoc vult, peccat mortaliter. 3. Hæc ultima acceptio licèt de se levis, prout conjuncta moraliter cum aliis prioribus, complet ablationem rei gravis, revera gravis est, ac proinde mortalis: sicut retentio ultimæ partis licèt de se levis, tamen quatenus cum retentione aliarum jam acceptarum complet retentionem gravem, est gravis ac mortalis retentio. Itaque licèt levia furta præterita non uniantur moraliter cum hoc ultimo in ratione peccati, uniuntur tamen ratione materiæ & damni illati: multæ enim leves materiæ & multa levia damna inter se moraliter uniuntur, & aliquid grave conflant. Hanc autem totam materiam gravem censeris velle per ultimum furtum illam complens, quo volens injustè retinere multas materias leves, adhuc accipis unam cum aliis prioribus aliquid grave constituentem; sicque vis omnes illas simul sumptas, ideoque grave damnum alterius.

Hinc famuli & ancillæ peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, si per plura furta levia etiam circa esculenta & poculenta, quantitatem sufficientem ad mortale compleant: quamvis juxta multos requiratur major quantitas in esculentis & poculentis, quæ ipsimet consumunt, quàm in iis, quæ aliis donant. Idem dic de liberis, licèt circa illos multi requirant majorem quantitatem, quàm circa famulos; quia, inquiunt, parentes sunt minùs inviti.

Imò secundùm Rebell. Sanchez, Delugo, Bonac. & alios, quodlibet furtum leve factum post completam materiam est mortale. Quia toties adest voluntas saltem implicita augendi prius damnum grave, quod reipsa augetur: & toties completur voluntas habendi materiam gravem, partim retinendo, partim addendo novam: ac proinde quodlibet furtum subsequens est executio talis pravæ voluntatis.

Resp. 3. Qui per furta minima quantitatem notabilem implevit, ex communi sententia tenetur sub mortali quàm primùm restituere: quia alioqui esset iniquus detentor rei alienæ, seu alteri debitæ notabilis, & læderet jus alterius in re gravi. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca*

furta, quantumcumque sit magna summa totalis.

Resp. 4. Tota hæc doctrina de levibus furtis vera est, etiamsi fiant diversis personis, quarum singulæ seorsim sumptæ damnum dumtaxat leve patiantur, ita ut 1. quodlibet ejusmodi furtum cum animo quid notabile acquirendi, sit mortale. *Ita communiter.* Tum quia graviter & generaliter damnantur in Scriptura omnes, qui utuntur ponderibus vel mensuris iniquis, licèt ex tali usu sæpe leve dumtaxat damnum singulis obveniat, Deut. 25. *Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus: nec erit in domo tua modius major & minor ... Abominatur enim Deus eum, qui facit hæc, & aversatur omnem injustitiam.* Et, Prov. 11. *Statera dolosa abominatio est apud Dominum .... & pondus æquum voluntas ejus.* Tum quia quodlibet fit cum voluntate mortali, seu peccandi mortaliter: nam mortale est velle furari alienum in magna quantitate, cùm hoc graviter prohibitum sit, & materia sit gravis. Præterea hæc ratio damni creandi nocet graviter societati humanæ; unde meritò censetur graviter prohibita jure naturali: nam alioqui singuli à diversis possent grave damnum accipere, & daretur ansa artes ac labores honestos negligendi; nam citra mortale quilibet posset ditescere per minuta illa furta diversis facta.

2. Licèt plura levia furta ac damna fiant diversis sine intentione acquirendi aliquid notabile, sed tantùm ex occasione data, tamen ultimum furtum, seu damnum de se leve, sed complens quantitatem notabilem, est mortale. *Ita Turrian. Valentia, Sanchez, & alii multi.* Quia licèt quantitas sit levis respectu singulorum, quibus fit furtum, nec proinde singulis inferatur grave damnum; est tamen notabilis respectu communitatis, seu multitudinis eorum. Ergo fur ultimo furto levi complente quantitatem notabilem, vult & infert damnum notabile illius communitati seu multitudini eorum: & vult habere & habet alienum in magna quantitate. Et verò multis inferre damnum parvum, perinde est, inquit Lessius, ac si uni inferas magnum; nam omnia illa parva simul juncta efficiunt unum magnum, quod est communitatis, quæ tali summa posset aliquem notabiliter juvare.

3. Est obligatio sub mortali sic accepta restituendi quamprimùm: nam alioqui injustè retineretur res aliena notabilis, & notabile damnum injustè illatum continuaretur. Quòd si restitutio fieri moraliter nequeat singulis, quibus subtracta est res levis, aut illatum leve damnum, vel quia ignorantur ii singuli, vel quia executio difficilior est, quàm res tantilla postulet, vel quia periculum est infamiæ; tunc restitutio fieri debet pauperibus communitatis damnificatorum, vel in alia pia opera eidem loco utilia; nam hoc videtur consentaneum justæ voluntati illorum. Secùs, si quis sit modus restituendi ipsis læsis vel majori illorum parti, v. gr. vendendo eisdem civibus postea in majori mensura, vel minuendo pretium: quia læsus habet jus ut damnum sibi restituatur, dum restitui ei potest.

Nota. Secundùm multos ad mortale requiritur major quantitas in furtis parvis, quæ fiunt pluribus, quàm quæ uni: quia damnum divisum in plures censetur minus. Iidem doctores communiter aliquando plùs requirunt in furtis levibus ad mortale constituendum, quàm in uno furto gravi, quando inter furta illa parva intervallum magnum intercedit. Quia dominus minùs graviter cum ratione invitus est, & minus damnum censetur, quam si simul eadem quantitas surriperetur. Unde exigunt quantitatem paulò majorem in illis furtis minutis, ut quantitas censeatur notabilis in ordine ad constituendum mortale, quàm in uno furto gravi. Certè si non adeo magnum sit intervallum, non requiritur ad materiam gravem major quantitas, dum paulatim accipitur, quàm dum simul: nam tunc illa ejusdem est æstimationis, & damnum æque magnum infertur.

Quæst. VI. *An quando plures uni per levia furta grave damnum inferunt, singuli peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, licèt singuli parum accipiunt?*

Resp. 1. Si id communi consilio, vel auxilio, vel concursu fiat, singuli peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem in solidum: nam singuli consentiunt in totum damnum, & ad illud totum moraliter cooperantur. Hinc si multi milites vineam ingressi, communi consilio vel auxilio notabile damnum inferant, quilibet miles peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem in solidum, licèt duos tantùm racemos carpsisset.

Resp. 2. Si id casu fiat, ita ut alter alterius non sit conscius, sed quilibet seorsim, & independenter ab alio leve damnum inferat, ignoretque damnum ab aliis illatum, vel inferendum, tunc nullus peccat mortaliter, & singuli tenentur solùm sub veniali restitue-

restituere partem damni à se illati. Quia tunc singuli non sunt causa physica aut moralis damni notabilis, nec in illud ullatenus consentiunt; unde quòd damnum notabile ex singulorum furtis simul sumptis sequatur, est omninò per accidens & præter intentionem singulorum.

Resp. 3. Si advertant notabile damnum inferendum per minuta furta, & tamen aliquid leve singuli accipiant, sed sine communi consilio & auxilio, ita ut nullus sit alteri suo exemplo vel hortatione causa furandi, quilibet peccat solùm venialiter, & tenetur tantùm ad restitutionem levis damni quod infert: quia quilibet non est physica, vel moralis causa damni gravis, sed dumtaxat levis. Damnum enim leve per suum furtum intulit, & non fuit aliis causa, nec occasio furandi, ut supponitur; nec consilio, auxilio, aliave ratione cooperatus est moraliter damnis ab aliis illatis. Nec unum furtum ratione solius cognitionis aliorum conjungitur moraliter cum illis in ordine ad constituendum unum damnum grave imputabile singulis; nec quilibet tunc vult interpretativè damnum notabile proximi, ac in illud consentit. Quia quilibet non cooperatur moraliter gravi damno, & per accidens ac præter cujusque intentionem est, quòd suum furtum cum aliis grave damnum physicè constituit.

Quæst. VII. *An fur acquirit dominium rei furtivæ?*

Resp. Neg. Si ea discerni possit à rebus propriis: quia ad transferendum dominium requiritur justus titulus, ex l. 31. §. *de acquir. rer. domin.* qui hìc deest. Idem dic de usuris; quia ex hac lege nunquam nuda traditio transfert dominium, nisi præcesserit venditio aut justa causa. Cùm autem, *instit. de rer. divis.* dicitur, traditione rei transferri dominium, hoc intelligitur de traditione rei cum justo titulo, quem alibi leges requirunt. At traditio usurarum est sine justo titulo seu causa justa: nam ratione mutui nihil licet accipere, nec illæ liberaliter ac sponte donantur; sed sunt bonum alienum domino invito ac sine justo titulo acceptum & retentum, perinde ac pecunia à latrone extorta. Hinc qui bona fide res alienas à fure, vel usurario accepit, tenetur eas restituere vero domino, ubi primùm id rescierit: nam *nemo plus juris ad alium transferre potest, quàm ipse haberet.* L. 54. §. de reg. jur.

Si autem fur vel usurarius res furtivas vel usuras suis rebus permiscuerit, ita ut ab his discerni nequeant, & ipse habeat animum acquirendi sibi totum cumulum, earum dominium juxta multos acquirit, ex instit. de rer. divis. & leg. 78. §. de solut. ibi: *Si alieni nummi inscio vel invito domino soluti sunt, manent ejus, cujus fuerunt. Si mixti essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri qui accepit, in libris Cassii scriptum est, ita ut actio domino cum eo qui dedisset furti competeret.* Sed lex illa non loquitur de mixtione mala fide facta. Et, *institut. loc. cit.* id relinquitur arbitrio judicis. Illud certum est remanere tunc obligationem restituendi earum valorem, & compensandi omnia damna ob injuriam illata. Ex communi autem sententia fur & usurarius fiunt domini pretii accepti ab emente bona fide rem aliquam alienam, sed cum prædicta obligatione, ex l. 49. §. *de furt.* ibi: *Quod enim ex re furtiva redigitur, furtivum non esse nemini dubium est. Nummus ergo qui redactus est ex pretio rei furtivæ, non est furtivus.* Quare si hac pecunia fur aliquid emat, v. gr. pannum, venditor fit dominus talis pecuniæ; nec tenetur illam restituere, cùm sit furis: sed fur manet obligatus ad restitutionem. Imò fur aliquid emens pecunia furtiva, rei emptæ dominium acquirit, ex *l. penult.* Cod. *Si quis alteri vel sibi &c.* Venditor verò non fit dominus pecuniæ furtivæ, nisi quando illam cum propria miscuit, ita ut ab illa discerni nequeat, l. 78. §. *de solut.* Ratio est, quia fur non habet dominium rei furtivæ sicut alter contrahens rei suæ: ergo non potest illud æque transferre. Præterea hoc ita statutum est legibus; nec est iniquum, quia pro eo quod rei alienæ venditor fit dominus pretii, ipse vicissim emptori de evictione obligatus manet.

Quæst. VIII. *An licet occultè recipere rem suam apud alium extantem?*

Resp. 1. Qui occultè accipit rem suam apud alium justo titulo, v. gr. pignoris, locationis, commodati extantem, peccat contra justitiam, & tenetur rem illam reddere, & resarcire damnum, si quod inde evenit. Quia injustè alium privat usu juris, quod in illam rem habebat, scilicet juris securitatem ex ea percipiendi, vel ea utendi. Qui autem rem suam apud alium depositam furtim accipit, peccat; quia (ut ait S. Thom. quæst. 66. art. 5. ad 3.) gravat depositarium, & sic tenetur ad revelandum hoc gravamen, ipsum monendo, vel depositum reddendo.

Resp. 2. Qui occultè accipit rem suam apud alium sine justo titulo extantem, & quam,

quam potest alia ratione, puta per judicem recuperare, peccat contra justitiam legalem, quia violat juris ordinem. Sed non tenetur ad restitutionem, quia res illa sua est, & alter nullum jus in illam habet. Ita Sanctus Thom. 2. 2. quæst. 66. art. 4. ad 3. ibi: *Qui furtim accipit rem suam apud alium injustè detentam, peccat quidem, non quia gravat eum, qui detinet; (& ideò non tenetur ad restituendum aliquid, vel ad recompensandum) sed peccat contra communem justitiam, juris ordine prætermisso. Et ideò tenetur Deo satisfacere, & dare operam ut scandalum proximorum, si inde ortum fuerit, sedetur.* Talis autem non peccaret, si alia ratione, nempe petitione, vel judicis authoritate, vel sine magnis sumptibus rem suam recuperare non posset, modò absit scandalum, & moneatur injustus detentor (si fieri potest) nihil jam debere.

Quæst. IX. *An uti licet occulta compensatione?*

Nota. Occulta compensatio est, cùm inscio eo qui tibi debet, accipis vel retines privata authoritate ex ejus bonis ea, quæ tibi certò debet ex justitia.

Resp. 1. Non licet officialibus reip. opificibus, operariis, famulis & ancillis &c. aliquid surripere, eo quod putent stipendium, de quo convenerunt, esse justo minùs. Quia. 1. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Famuli & famulæ domesticæ possunt occultè heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod acceperunt.* 2. Nunquam licita est compensatio, nisi debitum sit certum, quod hìc non contingit. 3. Agerent contra pactum: nam consenserunt in pretium minus. 4. Nihil eis debetur ex justitia ratione laboris & operarum, nisi pretium, de quo conventum est, licèt sit infimum, ex Matth. 20. *Non facio tibi injuriam: nonne ex denario convenisti mecum?* Quòd si constaret pretium illud, de quo convenerunt, esse minus infimo, tamen fieri potest ut illorum opera non sit magis utilis domino, qui illos noluisset acceptare sub majore pretio. An autem hoc ita se habeat, non ipsorum, sed domini est judicare. 5. Non invenerunt alios, qui plùs dare voluerint. Ergo illud est justum pretium: nam justum pretium est illud, quod communiter homines solvunt: non enim plùs valet res vel opera, quàm id quod communiter pro ipso inveniri potest. Denique si id liceret, aperiretur via innumeris furtis: nam isti sibi facilè persuaderent stipendia esse justo minora: essentque judices & executores in propria causa etiam dubia ac incerta. Hinc sartores peccant contra justitiam, si retineant fragmenta panni, fila serica &c. ut sic compensent sibi mercedem, quam putant satis magnam non solvi; & tenentur ad restitutionem. Idem de aliis, qui laborant in materia aliena.

Resp. 2. Concurrentibus certis conditionibus licita est occulta compensatio. *Est communis sententia.* Quia jure naturali cuique licet indemnem se servare citra alterius injuriam. In occulta autem compensatione licita nemini fit injuria: nam occulta compensatio neque est contra justitiam commutativam, cùm nulla injuria inferatur debitori nolenti solvere: ipse enim ex justitia tenetur tantumdem dare, & creditor accipit id quod ex justitia suum esse debet; estque justa defensio ab injuria, qua creditorem continuò vexat debitor, injustè retinendo id, quod ei ex justitia debet. Ergo debitor non potest esse rationabiliter invitus quoad substantiam; sed nec quoad modum, quia creditorem excusat necessitas, & impotentia aliter accipiendi solutionem. Neque est contra justitiam legalem & publicam potestatem: nam supponitur judex vel nolle vel non posse rem debitam creditori adjudicare.

Conditiones autem necessariæ ad licitam compensationem hæ sunt.

1. Ut certum sit, rem illam nunc actu debitam esse ex justitia. Nam si id incertum esset, non liceret quidquam surripere; quia in dubio & in casu incerto melior est conditio possidentis; & iniquum est pro debito incerto certam solutionem propria authoritate sumere, atque exponere se periculo accipiendi rem alienam sibi non debitam. Neque id licet, si res non esset debita ex justitia, sed solùm ex gratitudine; quia debitum ex gratitudine non est rigorosum, nec ullum parit jus ad rem, nec est circa aliquid determinatum, sed pendens ex libera voluntate alterius. Defectus hujus conditionis continet peccatum injustitiæ obligans ad restitutionem, quia tunc fit injuria cum damno.

2. Ut creditor non possit rem suam vel sibi debitam alia ratione, puta petitione, vel per judicem obtinere, saltem sine gravi detrimento vel incommodo. Alioquin fieret injuria publicæ potestati, & peccaretur contra ordinem debitum à jure constitutum

juxta

juxta l. unic. Codic. *Nequis in sua causa*, ibi. *Generali lege decernimus, neminem sibi esse judicem, vel jus sibi dicere debere.* Solus tamen defectus hujus conditionis non obligat ad restitutionem: quia debitori non est illatum damnum, cùm (ut supponitur) non plùs acceptum sit ex ejus bonis, quàm certò debitum erat ex justitia. *Ita S. Antoninus.*

3. Ut creditor non accipiat rem debitoris depositam apud se, vel sibi commodatam, ex l. 11. *Codic. depos.* & l. ultim. Codic. *commodat.* & ex cap. ultim. de depos. ubi Gregor. IX. ait: *Sane depositori licuit, pro voluntate sua depositum revocare, contra quod compensationi, vel deductioni locus non fuit: ut contractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam minimè referatur; licèt compensatio admittatur in aliis, si causa ex qua postulatur, sit liquida.* Ratio est, quia fieret contra fidelitatem & obligationem depositi vel commodati, quod maximam fidem postulat, & contra conventionem saltem tacitam restituendi rem domino.

4. Ut accipiatur res in eadem specie, si fieri potest: alioqui debitoris res sine necessitate & ejus consensu, ac proinde injustè permutaretur.

5. Ut fiat sine periculo scandali, & infamiæ propriæ, vel proximi, vel damni tertii, qui putaretur furatus, & cogeretur restituere. Nam quamvis hoc damnum sequeretur per accidens, tenemur tamen ex charitate impedire grave malum proximi, quoties possumus sine nostro gravi damno.

6. Ut fiat sine injuria tertii, qualis esset, si acciperetur res alteri commodata, locata, oppignorata, vel apud eum deposita. Nam iste tertius habet jus, rem illam ad suum usum, vel securitatem detinendi, aut custodiendi. Item si bona omnia essent hypothecata aliis: nam hi habent jus ex iis solutionem accipiendi cum detrimento aliorum. Vel etiam si non essent hypothecata, sed non sufficerent aliis debitis solvendis, non potes integram solutionem recipere, nisi hypothecam, vel privilegium habeas: nam alioqui non habes jus ad integram solutionem cum damno aliorum, sed solùm pro rata, cùm alii creditores æque jus habeant ad bona debitoris, quod jus violas, si ex integro debitum recipias; nam aufers aliis id, quod pro rata perciperent. His adde, ut facta compensatione, debitor, si fieri moraliter potest, moneatur nihil jam debere, tum ne permaneat in peccato, existimando se teneri debitum solvere; tum ne ipse, vel ejus hæredes cogantur iterum solvere tuis hæredibus. Quod si voluerit postea solvere, non debet accipi iterata solutio, vel si nequeat sine infamia recusari, occultè statim restitui debet.

Cùm autem rarissimè omnes istæ conditiones concurrant, rarissimè licita esse potest compensatio occulta. Quamvis autem sit illicita, non tamen obligat ad restitutionem, nisi quando injustè illatum est damnum alteri.

Quæst. X. *An licet in gravi vel extrema necessitate aliena surripere?*

Resp. 1. Non licet in necessitate tantùm gravi alienum surripere. *Prob.* Ex cap. 3. de furt. *Si quis propter necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus; pœniteat hebdomadas tres.* 2. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Permissum est furari non solùm in extrema, sed etiam in gravi necessitate.* Neque jure naturali, neque gentium id permittitur, cùm in sola extrema necessitate bona sint communia. Imò id debuit jure naturali prohiberi: nam si liceret, pateret via innumeris furtis cum magno societatis humanæ detrimento, ac perturbatione reip. nec homines satis abstinerent ab otio, inertia, vel dilapidatione bonorum.

Resp. 2. In extrema necessitate licet accipere rem alienam, necessariam ad vitæ suæ vel suorum conservationem. *Est communis sententia.* Quia in extrema necessitate omnia sunt communia saltem quoad usum. Nam quisque habet jus naturale & obligationem conservandi vitam suam ac suorum per media ordinaria ad hoc ex se ordinata, & à Deo authore naturæ omnibus concessa: qualia sunt bona externa, quorum proinde divisio & proprietas fieri non potuit, nisi servato aliis jure utendi illis in extrema necessitate.

In tali necessitate *etiam potest aliquis occultè rem alienam accipere, ut subveniat proximo sic indigenti*, ita S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 7. ad 3. si nempe ex propriis bonis nequeat illi subvenire. Tunc enim surripiens est veluti instrumentum indigentis. Præterea cùm quisque teneatur diligere proximum sicut seipsum, potest & debet ei subvenire eo modo, quo sibi licitè posset & vellet opitulari in eadem necessitate.

Neutrum tamen licet, 1. Si dominus rei sit, vel foret in pari necessitate. *Ita omnes.* Nam *in pari causa melior est conditio possidentis*,

tis, reg. jur. 2. nisi probabilis spes sit, posse te convenienti modo petendo obtinere in quo indiges: quia cùm propria per donationem habere potes, sine necessitate alienum surriperes. Putat tamen Lessius, in hoc casu peccare solùm venialiter non petendo, eo quòd non peccetur quoad rem ipsam, sed solùm quoad modum, & dominus debeat esse contentus quoad substantiam.

Qui autem rem alienam etiam magni momenti clam in extrema necessitate surripuit, secundùm multos non tenetur restituere, quando commoda facultàs aderit. Quia omnia tunc sunt communia simpliciter & absolutè, cùm bona ad vitæ conservationem à Deo hominibus omnibus concessa sint. Unde Sanct. Thom. ad 2. ait. *Per talem necessitatem efficitur suum id, quod aliquis accipit ad sustentandam propriam vitam*. Teneris tamen restituere id, quod mutuo accepisti, vel emisti, & in extrema necessitate consumpsisti. Quia consumpsisti rem propriam acquisitam per contractum obligantem ad reddendum æquivalens; & ideo quando res illa perit, tibi, qui es dominus, actu perit, non alteri, qui fuit, sed jam non est ejus dominus. Quare obligatio, quam per contractum contraxisti, per supervenientem necessitatem fuit solùm suspensa, non extincta. Idem dic, si res in necessitate accepta perduret hac transacta, ex cap. *Quod* 1. quæst. 7. Sic qui equum alterius abstulit, ut fuga vitæ consulat, tenetur illum reddere, ubi ex periculo evasit; quia indigebat solùm usu equi, non ejus proprietate. Item qui magnam pecuniæ summam in extrema necessitate surripuit, tenetur ea transacta residuum restituere, quia cessante tali necessitate cessat jus ex ea ortum, quod est solùm ad vitæ necessaria. Item si non sis simpliciter & absolutè pauper, sed habeas alibi bona, teneris restituere, quod extra patriam in extrema necessitate surripuisti; quia non licet alienum surripere, nisi eo modo, quo extrema necessitas urget. At necessitas non est simplex & absoluta: ergo non potes quidquam sumere nisi sub conditione restituendi. Præterea non habes plùs juris ad capiendam rem alterius; quàm hic habeat obligationis eam dandi tibi: at tenetur solùm eam tibi mutuare, cùm non sis simpliciter pauper.

Quæst. XI. *Quandonam uxor marito, & maritus uxori injuriam infert in bonis, & tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Ex communi sententia, uxòr peccat contra justitiam, & tenetur restituere viro vel ejus hæredibus, si aliquid de bonis dotalibus, vel communibus, vel propriis viri surripiat aut impendat invito rationabiliter marito. Quia injuriam cum damno infert marito: nam is solus in suum commodum habet administrationem dotis, & bonorum communium, quæ scilicet conferuntur initio, vel acquiruntur tempore matrimonii, & proprietatem mediæ partis horum, ut constat ex jure: dominium verò omnium bonorum propriorum, id est, quæ ipse ante matrimonium habebat, & quæ per contractum matrimonii noluit esse communia. Uxor tamen, secundùm communem sententiam, potest de bonis communibus, & fructibus dotalibus accipere quantùm opus est ad suam sustentationem, ad quamcumque familiæ necessitatem, si maritus ea deneget, cùm dare possit; vel ad eleemosynas moderatas faciendas secundùm consuetudinem piarum mulierum ejusdem conditionis & facultatis, nisi vir sufficientes largiatur; vel ad avertendum damnum familiæ aut mariti, ut fecit Abigail, 1. *Reg. capit.* 25. Item si maritus sit prodigus, potest uxor subtrahere bona necessaria ad alendam familiam, & educandos ac collocandos liberos secundùm suum statum. Nam in his omnibus maritus non est rationabiliter invitus, cùm speciali jure teneatur ista præstare, & familiam ac uxorem sustentare convenienter suo statui, & spectatis facultatibus utriusque. Vir enim debet uxori tanquam sociæ, familiæque matri decentem sustentationem pro qualitate status & quantitate facultatum utriusque; & ideo uxor dedit ei dotem, & insuper præstat subsidium atque operas suas.

Potest etiam uxor ex bonis dotalibus & communibus, si non habeat alia, nec vir dare velit, accipere quantùm opus est ad suppeditandam sustentationem necessariam patri indigenti, vel matri, vel proli propriæ indigenti, si quam habet ex alio matrimonio, modò remaneant necessaria marito & ejus familiæ. Quia ipsa tenetur illis subvenire, & isti jus speciale ab ea petendi alimenta habent, nec vir potest rationabiliter id iniquè ferre. Omnia tamen sic tradita tenetur probabiliter uxor referre in suam partem, dum partitio fiet cum hæredibus viri; quia injustè de alieno subveniret, cùm habeat propria. Alii tamen censent, uxorem ad hoc non teneri; quia ea

lege

lege cenſentur matrimonia contrahi, ut onera & debita realia, quæ ſuperveniunt uni conjugum, fiant quoque debita alterius; & quia inopia parentum, filiorum, uxoris cenſetur eſſe inopia ipſiuſmet uxoris, cui maritus tenetur ſubvenire.

Reſp. 2. Maritus peccat contra juſtitiam, & tenetur reſtituere uxori, vel ejus hæredibus, 1. Si diſſipet ejus dotem, cum dotis proprietas ſit penes uxorem; vel accipiat aut impendat bona paraphernalia, id eſt, ea bona quæ uxor non attulit in dotem, nec per contractum matrimonialem voluit eſſe communia, ſed ſibi reſervavit: nam uxor habet illorum omnium plenum dominium & adminiſtrationem, nec proinde vir habet jus ullum de iis diſponendi. Idem dic de bonis ſibi à marito, vel à quovis alio donatis, ut de illis liberè diſponat.

2. Si bona communia notabili quantitate, invita uxore prodigè donet, vel in uſus malos aut vanos impendat: nam licèt horum adminiſtratio ſit penes maritum, tamen proprietas mediæ partis illorum ad uxorem jure communi pertinet; ac proinde maritus facit ei injuriam, partem ipſius, ipſa rationabiliter invita, profundens. Unde ſoluto matrimonio, tenetur maritus, vel ejus hæredes ad reſtituendum uxori, vel ejus hæredibus. *Ita Leſſius, Sanchez, & alii multi.*

Quæſt. XII. *An liberi peccant, & tenentur ad reſtitutionem, ſurripiendo bona parentum?*

Reſp. Liberi qui ſurripiunt, vel impendunt aliquid notabile ex bonis parentum, vel ex bonis, quorum dominium, vel uſumfructum pater habet, peccant mortaliter, & tenentur reſtituere Parentibus, vel cohæredibus. *Eſt communis ſententia*, & conſtat, 1. Ex Proverb. 28. *Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo & à matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt.* Ergo peccat mortaliter. 1. Quia accipiunt rem alienam notabilem invito domino: neque enim habent jus ullum diſponendi de bonis parentum viventium. Nam *quamvis filiusfamilias ſit hæres, non tamen eſt adhuc dominus rerum, & ideò dare non poteſt*, ait S. Thom. in 4. diſt. 15. quæſt. 2. art. 5. quæſt. 2. ad 1. Quare Catech. Roman. ait furti reos eſſe filios & uxores, qui à parentibus & viris pecunias ſurripiunt.

Idem dic ſi filius contra voluntatem parentis in uſus vanos, vel illicitos, ut in compotationes, commeſſationes, ludum &c. expendat ſummam notabilem ex iis pecuniis, quas parens ei ad honeſtos tantùm uſus præfinitos dedit, putà ad emendum libros, veſtes &c. quia parens non intendit illi pecunias donare abſolutè ac ſimpliciter, ſed tantùm cum reſtrictione ad uſus à ſe determinatos. Unde filius non habet jus de illis diſponendi, niſi ad tales uſus, pater enim non plùs juris ei confert, quàm intendit conferre. *Ita Leſſius, Navarr. &c.*

Hinc ſi filius habet bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia, tenetur ex illis reſtituere: ſi non habeat, tenebitur in partitione hæreditatis cum cohæredibus computare in ſuam partem quod ſurripuit, niſi conſtet hos tantumdem ſurripuiſſe, vel niſi pater expreſsè aut tacitè condonavit.

Quæſt. XIII. *An ſi filiusfamilias plus cæteris fratribus pro patre laboret, & aliquid ultra ſuam ſuſtentationem ex labore ſuo ac induſtria lucretur, poteſt ex tali lucro pretium operarum ſuarum ſubtrahere, patre inſcio?*

Reſp. Nihil poteſt ſibi aſſumere, ſi parentes egeant ejus obſequio: quia filius ex pietate debet ejuſmodi obſequia utrique parenti indigenti. Quod ſi parentes non egeant ejus obſequio, & plùs lucretur, quàm impendat, juxta multos poteſt operæ ſtipendium petere, ſicut poteſt alteri locare operas, ex l. 10. §. *de obſeq.* ibi: *Pietatem liberi parentibus, non operas debent.* Quòd ſi nihil petat, nihil poteſt clam ſurripere. Quia tunc cenſetur gratis laborare; & alioquin ſi petiviſſet, pater potuiſſet eum repellere, & ejus loco accipere alium, qui gratis aut viliore pretio aut meliùs ſerviſſet. Ergo cùm pater non contraxerit cum filio, ei non debet ſalarium; præſertim cùm non ſit conſuetudo, ut talis filius ſalarium à patre exigat. Præterea etiamſi deberetur illi ſalarium, non ei licet ſurripere patre vivo, quia illud lucrum recenſetur inter bona advenientia, quorum poſſeſſio & uſusfructus pertinent ad patrem donec filius emancipetur.

Multi tamen contra multos docent, in tali caſu filiumfamilias qui laboravit cum voluntate mercedem aliquando percipiendi, ſed quam ex metu patrem offendendi petere non auſus eſt, poſſe retinere aliquid ſuo labori congruens, quod patre mortuo ex bonis ſurripuit; deductis ſuſtentatione & uſu-

usufructu. Quia, inquiunt, filius non debet esse deterioris conditionis quàm extraneus, cui ejusmodi merces deberetur; neque tenetur pro parte non indigente gratis laborare. Et licèt in foro externo censeatur gratis laborasse, cùm nullam pactionem inierit; tamen hæc præsumptio non habet locum in foro interno, cùm ille semper habuerit voluntatem contrariam. *Ita Barthol. Decius*, *Navarr. Lessius*, *Cabassut. &c.* Sed hoc est incertum. Quare non ei licet salarium occultè compensare: nam occulta compensatio non est licita, nisi ubi jus certum.

Quæst. XIV. *An qui rem furtivam emit, tenetur illam restituere domino?*

Resp. 1. Qui rem furtivam emit mala fide, sciens, vel dubitans esse furtivam, tenetur eam restituere si habet, vel ejus pretium in defectum furis, si non habeat nec possit recuperare. *Est communis sententia.* Quia injustitiam commisit, rem alienam mala fide sibi accipiendo contra voluntatem domini: unde tenetur ratione injustæ acceptionis. Nec potest à domino exigere pretium furi datum, sed jacturam illam malitiæ suæ ac imprudentiæ imputare debet, ex Tob. 2. *Videte, ne fortè furtivus sit, reddite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid aut contingere.*

Resp. 2. Qui rem alienam à fure exiguo pretio emit cum intentione eam reddendi domino, tenetur quidem illam restituere cum fructibus perceptis, sed potest à domino exigere pretium furi datum, & impensas ad eam emendam ac conservandam factas, & dominus tenetur id totum ei rependere. *Est communis sententia.* Quia ille rem domini utiliter gessit, rem ejus exiguo pretio emendo, ne ei periret. Ergo æquitas exigit, ut ei rependatur quidquid de suo ad hoc impendit, quòd si magno, vel ferè æquali pretio emit cum tali intentione, dominus tenetur solùm reddere, quantùm judicio prudentum gerendo utiliter negotium ejus, impendere potuit.

Resp. 3. Quis rem furtivam emit bona fide, nesciens nec dubitans esse furtivam, tenetur eam restituere domino etiam non repetenti; nec potest reddere furi ut pretium datum recipiat, nisi certò sciat ab eo rem domino restitutum iri. *Ita Major*, *Covarruvias*, *Medina*, *Sotus*, *Azor*, *Molina*, *Layman*, *& alii multi contra multos*. Quia 1. dominus habet jus, ut sua sibi res restituatur à quocumque ejus possessore, non obstante jactura pretii, nam ea non obstante dominus potest per se immediatè à quovis possessore rem suam recipere ac vendicare, leg. 3. Cod. *de rei vendic.* & dominus nihil juris circa talem rem amisit, perinde ac si à fure donata fuisset. Dominium enim rei alienæ non transfertur nisi per legem, aut judicis sententiam, vel per domini voluntatem, ex l. 11. §. de regul. jur. *Id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest.* Ergo possidens ratione rei acceptæ tenetur eam reddere domino. Et verò perinde esse videtur, sive dominus rem suam repetat, sive ob facti ignorantiam non repetat: nam ignorantia jus ipsi suum non adimit. 2. Si fur non inveniretur, vel si obiisset, juxta omnes, res furtiva deberet reddi domino, nec potest exigi pretium datum; quia nempe est aliena. At ex eo quod reperiri latro possit, idem dominus nullum jus amittit. 3. Tradens rem alienam furi non restituturo, cooperaris iniquæ illius detentioni, & positivè concurris ad privandum dominum propria re. 4. Res cum omnibus suis conditionibus, & melioramentis ad dominum pertinet. Cùm ergo jam sit in statu securitatis apud emptorem, & hic status spectet ad rem ipsam, sitque quoddam melioramentum extrinsecum rei, ad dominum pertinet. 5. Non licet rem alienam à periculo ereptam in illud reducere, v. g. non licet rem alienam ab incendio extractam in ignem projicere. His adde textum Tob. 2. supra cit. qui supponit rem bona fide emptam esse.

Nec potest emptor pretium furi datum à Domino repetere, ex leg. 2. Cod. *de furt.* ibi: *In civilem rem*, (id est, contra jus, ut ait glossa,) *desideratis, ut agnitas res furtivas non priùs reddatis, quàm pretium solutum fuerit à dominis.* Nam qui emit à fure, nullum habuit jus in re empta, nisi quod à fure potuit transferri. At nullum jus potuit à fure transferri, cùm fur nullum habuerit, ex reg. jur. 79. in 6. & l. 54. §. de divers. reg. *Nemo plùs juris ad alium transferre potest, quàm ipse haberet.* Ergo emptor nihil potest exigere pro re illa, in quam jus nullum habet; sed damnum, quod inde patitur, fortuito casui imputare debet, perinde ac si pecuniam adulterinam accepisset, vel aliquid casu amisisset. Si tamen sciret furem restituturum rem domino, posset ei reddere ut pretium datum recuperaret: nam tunc dominus non est rationabiliter invitus. Imò fur habet jus rem repetendi reddito pretio ut eam restituat.

Obj.

Obj. 1. Qui furi rem emptam reddit, is non ponit rem illam in pejore statu quàm erat ante emptionem. Ergo non facit injuriam domino.

Resp. Neg. conseq. Nam rem privat statu intermedio meliore, quem acquisiverat.

Inst. Hic status non provenit ex ipsa re, sed ex libera voluntate ementis. *Resp.* Undecumque proveniat hic status, spectat ad rem, proindeque ad dominum rei. Sic res ex incendio erepta ab altero non potest ab eodem in idem periculum injici. Ergo dominus jus habet, ut res sua in illo statu meliore, seu securiore relinquatur.

Obj. 2. In jure datur actio furi, per quam possit rem reposcere. *Resp.* Non datur talis actio, nisi quia prudenter judicatur velle rem domino restituere, quod leges illæ præsumunt.

Resp. 4. Si emptor bonæ fidei rem furtivam bona fide consumpsit, aut si illa apud eum casu vel culpa periit, non tenetur ejus pretium restituere domino, nisi quatenus ejus pretio, vel ea factus est ditior, ex l. 23. *de petit. hæred.* quia fuit possessor bonæ fidei, seclusa lege positiva aliud statuente.

Resp. 5. Si quis rem furtivam bona fide emptam revendiderit, & postea compareat dominus, primus emptor tenetur rescindere contractum, pretium secundo emptori reddere, & rem ipsam furtivam restituere domino. *Ita Sotus, Azor, Valentia, Delugo, & alii.* Quia 1. Venditor ex vi contractus tenetur servare emptorem indemnem ab omni lite, molestia & sumptu circa rem venditam, nec potest eum ad alium ablegare, ex l. 1. §. *de evict.* alioquin esset inæqualitas, ideòque injustitia: nam cùm accipiat pretium certum ac securum, cujus dominium in eum transfertur, tradere debet emptori rem securam, cujus quoque dominium in eum transferatur: quam rem si non tradit, tenetur pretium reddere, & rem recipere, ut reponatur æqualitas. 2. Error dedit causam contractui, nec emptor voluit tradere pretium nisi pro re, cujus dominium in ipsum pariter verè transferretur. Quare venditor non satisfacit cedendo actionem, quam habet contra eum, à quo priùs eam emit: hoc enim non est, eum indemnem servare, sed cogere ad sumptus & molestias, ex leg. 11. §. *de action. empt.*

Quòd si comparente domino, secundus emptor, qui rem habet, inveniri nequeat, venditor non tenetur pretium acceptum domino rei restituere, nisi illud quod ex revenditione sine industria propria lucratus est, vel nisi rem dono accepisset. Quia cùm domino teneatur solùm ratione rei acceptæ, & jam rem alienam non possideat, nec habere queat, tenetur solùm restituere, quatenus ex ea factus est ditior. Et aliunde leges statuunt, ut venditio rei furtivæ valeat ad transferendum dominium pretii pro ea accepti, non tamen ipsius rei, l. 49. §. *de furt.*

Quæst. XV. *An qui pascit, vel ligna cædit contra justam prohibitionem, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Qui pascit, vel ligna cædit in loco alicujus privati, vel in loco communitatis suæ, sed locato alteri, vel in loco alterius communitatis, peccat contra justitiam pro ratione rei ablatæ, & damni illati, quod sæpe multò pluris est, quàm res succisa valeat; & tenetur ad restitutionem. *Ita Sot. Lessius, & alii.* Quia violat jus alienum cum damno: nam herbæ & ligna, utpote prædiorum fructus, pertinent ad dominum fundi, qui potest ea locare & vendere.

Licet tamen, herbis & frugibus collectis, mittere oves ad pascendum herbam nascentem, quam dominus agri non est vendíturus, nec ex ea utilitatem percepturus, nec suo gregi destinaturus. Quia tunc non aufertur alienum invito domino, sed tacitè consentiente; & ita fert consuetudo recepta.

Resp. 2. Qui in loco communitatis suæ pascit, vel ligna cædit contra justam prohibitionem, peccat, & tenetur restituere communitati, si magnum damnum inferat. *Ita Delugo, Valentia, & alii.* Quia aufert alienum invito domino, & injustè minuit portionem aliorum. Enim verò si pecuniæ ad communitatem suam pertinentis & singulis ejus membris distribuendæ summam notabilem surriperet, num graviter peccaret, & restituere teneretur? Ergo etiam peccat, & ad restitutionem tenetur, si æquivalens injustè quoquo modo auferat. Idem dic à fortiori de eo, qui ligna cædit in sylva ad principem pertinente, cùm verè auferat rem alienam invito domino.

Quæst. XVI. *An is, qui contra prohibitionem venatur, piscatur, vel aucupatur, peccat & tenetur ad restitutionem?*

Nota. Certum est. 1. Eum, qui alterum impedit à venatione, vel piscatione, ad quam jus habet, peccare, & teneri ad restitutionem probabilis lucri, quod deductis im-

impensis ac laboribus facturus erat, quia ei injuriam infert cum damno. 2. Eum, qui etiam justè venando, damnum aliis infert, putà segetes proculcando, sepimenta dissipando &c. teneri resarcire damna illata: quia alii habent jus, ne damnum patiantur in bonis suis. 3. Eum, qui occidit aut lædit animal alterius, dum in suo prædio damnum infert, peccare graviter, & teneri ad restitutionem. Quia non habet jus occidendi aut lædendi animal alienum, sed solùm expellendi, & satisfactionem exigendi; non enim ideo desinit esse domini sui, sine cujus consensu destrui non potest, nisi per authoritatem publicam.

Resp. 1. Qui venatur in fundo alicujus privati invito domino, semper peccat saltem venialiter. *Ita Covarruv. Medina*, *Lessius*, *&* *alii*. Quia facit ei injuriam: nam dominus jus habet, ut nemo in suo fundo se nolente venetur, *ex instit. de rer. divis.* Et, l. *Item* §. *de ususfructu*. Quod si notabile damnum inferat, ut capiendo feras, quas dominus fundi venaturus erat & probabiliter capturus; vel crebra venatione efficiendo, ut minoris æstimetur jus venandi, quod vendere vel locare statuerat, peccat mortaliter contra justitiam, & tenetur ad restitutionem judicio prudentis statuendam: nam violat jus domini cum gravi ejus damno.

Resp. 2. Qui venatur in fundo alieno sepe, vel muro clauso, peccat graviter, & tenetur restituere animalia in tali loco detenta, quæ ibi cepit. Quia ejusmodi animalia sunt domini, cujus est locus, cùm censeantur amisisse naturalem libertatem, & jam occupata à domino, à quo facilè apprehendi possunt. *Instit. de rer. divis.* Idem dic de eo, qui in alieno stagno seu vivario piscatur; quia pisces omnes ibi conclusi, sunt domini loci.

Resp. 3. Qui venatur aut piscatur in loco publico non prohibito, nec ulli speciatim addicto, sed modo, seu medio, vel tempore prohibito, peccat mortaliter si notabile damnum inferat, v. g. extinguendo magna ex parte ferinam sobolem, vel aquas inficiendo. *Lessius & alii*. Quia tunc graviter lædit jus venandi ac piscandi, quod habet communitas; & spem lucri ac oblectationis injustè aliis eripit, vel saltem notabiliter minuit: unde tenetur ad resarciendum hoc damnum.

Resp. 4. Qui venatur in locò publico venationi Principis, vel aliorum justè assignato, semper peccat contra justitiam saltem venialitér, & mortaliter, dum notabile damnum infert, ut capiendo feras magni pretii, vel multa, ita ut Princeps, vel alii qui soli jus venandi habent, non possint tot capere quot antea solebant, vel non æquè facilè &c. *Ita Valentia*, *Lessius*, *&* *alii*. Quia tunc graviter lædit jus Principis: unde tenetur ad compensationem damni, si Princeps eam curet, nec contentus sit ut deprehensi pœnam luant.

Resp. 5. Qui in loco publico prohibito, vel ad privatum pertinente venatur invito domino, licèt peccet, & teneatur resarcire damnum illatum; non tamen tenetur restituere feras captas, quæ libertate naturali fruebantur. Quia ejusmodi feræ sunt primò occupantis, cùm nullius sint; nisi tamen feræ libertate fruentes lege aliqua ita addicantur Principi, vel bono publico, ut non cedant in dominium capientium.

Quæst. XVII. *An tributa solvi debent ex justitia?*

Nota. Tributum hìc latè sumitur, nempe pro eo omni, quod principi vel reipub. penditur, ut & statum ac dignitatem suam tueri, & communibus necessitatibus ac commodis prospicere possit. Unde hac voce continetur etiam vectigal, quod pro rebus in civitatem, vel provinciam invectis, vel ex ea avectis exigitur, & vocatur etiam Gabella.

Resp. Est obligatio justitiæ solvendi justa tributa ac vectigalia. *Est communis sententia*. Prob. v. Ex Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*. Et, Rom. 3. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal*. 2. Quia ex justitia debentur principi ratione sui officii ac laboris pro rep. & pacti saltem impliciti; suntque justa stipendia administrationis suæ ad ejus sustentationem, & subsidia necessaria ad onera publica sustinenda, ad pacem, tranquillitatem ac justitiam tuendam, reip. pericula avertenda &c. Principes enim ex officio tenentur subditorum felicitati, quieti ac saluti diligenter consulere, justitiam per se, vel per suos præfectos ac magistratus administrare, crimina avertere, punire & coercere subditos, & eorum bona ac jura tueri, hostes arcere: item Leges divinas, Ecclesiam, & ejus jura ac decreta, atque Religionem catholicam tueri ac promovere. Ut autem hæc præstare possint, tenentur populi, tributa ac vectigalia eis solvere, iisque parere. Hinc tributa justa solvi debent antequam petantur, nisi ex consuetudi-

tudine non solvantur ante petitionem; & ex communi sententia, teste Valentia, restituere debet, qui ea non solvit. Item non licet uti fraude ad vitandam gabellam, sed solvi debet saltem cùm exigitur.

Imò etiam exteri tenentur vectigalia solvere. Quia justè iis imposita sunt, & sub hac tacita conditione admittuntur ad negotiandum; atque onus hoc compensatur per protectionem ac securitatem, quam ibi habent, & per alia commoda, quæ ibi percipiunt.

Ut autem tributa justa sint, non debent esse majora quàm postulet principis sustentatio, consideratis status dignitate ac ditione, & necessitas, vel magna reip. utilitas. Nam hic est finis ad quem ordinantur, propter quem solùm exigi possunt; ideòque non debent illum excedere. Quòd si principes plùs exigant ad superfluum luxum, ad prodigas largitiones, ad usus vanos &c. peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem. Quia non habent potestatem in personas & facultates subditorum, nisi in ordine ad bonum commune, & suam sustentationem convenientem. Nam omnis potestas publica est solùm ad bonum publicum instituta, ideòque non se extendit ultra illud, cùm finis rei sit ejus mensura. Unde S. Thom. 2. 2. quæst. 66. art. 8. ad 3. ait: *Si aliquid principes indebitè extorqueant, rapina est, sicut & latrocinium. Unde dixit Augustinus, remota justitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? . . . . . Unde & ad restitutionem tenentur, sicut & latrones.* Debent quoque tributa exigi secundùm proportionem facultatum singulorum, sic ut non alii plùs, alii minùs graventur, quàm justum sit.

Quòd si bonum commune postulet, ut nova & extraordinaria tributa imponantur ob causam publicam, in eam ex justitia impendi debent, & causa cessante cessare.

Obj. Samuel 1. Reg. cap. 8. ait: *hoc erit jus Regis: filios vestros tollet . . . agros quoque vestros, & vineas, & oliveta optima tollet* &c.

Resp. Non intelligitur jus legitimum, sed usurpatum, quod Reges sibi arrogaturos esse prædicebat Samuel, ut populum à Regis postulatione avocaret. Unde vox hebræa significat judicium, morem Regis. Nam, 3. Reg. cap. 21. Deus Regem Achab graviter arguit, & gravissima mala ei intentat, quòd vineam Naboth usurpaverit.

Porrò in dubio de justitia tributorum, ea solvi debent. Quia in dubio justitiæ debet præsumi pro justo præcepto superioris possidentis jus præcipiendi, & exigendi tributa, quod jus est altius & majus jure, quod habent subditi in bona quæ possident. Præterea princeps sæpe habet causas justas occultas. Imò etiamsi essent evidenter injustæ sive ex toto sive ex parte, tamen solvenda sunt, cùm exiguntur, ad vitandum scandalum ac perturbationem publicam, ob quam causam quisque juri suo cedere debet.

Quæst. XVIII. *Quid dicendum de Decimis?*

Resp. Decimæ solvi debent ex justitia & religione secundùm receptam consuetudinem, & ad restitutionem tenentur qui eas non solvunt integras, vel solùm de deterioribus rebus. Constat, 1. Ex titulo de decimis, ex Conc. gener. Later. II. quod c. 10. de laicis decimas Ecclesiarum quoquo modo accipientibus ait: *Nisi Ecclesiæ reddiderint, sciant se sacrilegii crimen committere, & periculum damnationis æternæ incurrere.* Eadem autem est ratio de non solventibus & sibi retinentibus. Et ex Later. IV. cap. 52. ibi: *Decimas Ecclesiis cum integritate persolvant, & ad id per censuram ecclesiasticam compellantur. Illæ quippe decimæ necessariò sunt solvendæ, quæ debentur ex lege divina, vel loci consuetudine approbatæ.* Item, ex Concil. Trident. sess. 25. cap. 12. ibi: *Cum decimarum solutio debita sit Deo: & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas invadunt.* 2. Quia sunt bona consecrata Deo, & debita ex justitia intuitu religionis in sustentationem ministrorum, qui habent jus percipiendi sustentationem à populo, cùm in ejus commodum occupati sint, & pro eo Deum orent, laudent, sacrificium offerant, & alia sacra ministeria obeant.

Quæst. XIX. *An malè distribuens bona, vel onera communia, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Quamvis violatio solius justitiæ distributivæ non obligat ad restitutionem, quippe quæ est actus justitiæ commutativæ, æqualitatem rei ad rem spectantis; quia tamen sæpe justitia commutativa concurrit cum distributiva, ideo sæpe mala distributio bonorum, vel onerum distribuendorum obligat ad restitutionem, quoties scilicet in ea violatur justitia commutativa, seu aliquod alterius jus in re, vel ad rem.

Resp. 2. Qui onera, tributa, militum hospitia &c. malè distribuit, nec justam proportionem in iis servat, tenetur ad restitutionem privatis, quos illa improportionata distributione gravat. Quia in hoc violat etiam justitiam commutativam: nam illos sine causa justa spoliat bonis quæ possident, vel graviori incommodo afficit; & privatus quisque habet jus strictum ac proprium, ne supra facultatem & debitam proportionem gravetur.

Resp. 3. Distributio bonorum communium debitorum privatis ex aliquo titulo particulari, v. gr. laboris, operæ, pacti &c. ut solutio stipendii facienda militibus, vel operariis ex ærario publico, pertinent ad justitiam commutativam, quippe quæ versatur circa debitum ex aliquo titulo particulari, ut constat ex ejus notione. Quare si malè fiat, contrahitur obligatio restituendi.

Resp. 4. Si bona communia ex lege, vel consuetudine, vel voluntate superioris, aut donatoris destinata sint principaliter in bonum eorum quibus distribui debent, qualia sunt proventus aliquarum civitatum ad hoc donati vel destinati, ut singulis incolis distribuantur proportionatè ad indigentiam, vel merita aut dignitatem singulorum; item pecuniæ summa à principe in præmium constituta militibus qui fortiter pugnarunt; aut spolia hostium jussu ducis dividenda inter milites pro singulorum meritis ac dignitate, malè ea distribuens tenetur restituere eis, quibus minùs distribuit quàm habere debebant. Quia in ea distributione violavit justitiam commutativam: nam singuli habent jus accipiendi proportionatè ad suam indigentiam, vel merita, servitia &c. fundatum in donatione talium bonorum per distributorem proportionatè facienda.

Item qui accepit bona distribuenda pauperibus alicujus communitatis juxta cujusque indigentiam, tenetur ex justitia commutativa talem pecuniam istis pauperibus & non aliis, sic distribuere secundùm voluntatem donantis. Nam singuli isti habent jus rigorosum in donatione fundatum accipiendi secundùm suam dignitatem. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 62. artic. 1. ad 3. ibi: *Recompensatio, quam facit distribuens ei, cui dedit minùs quàm debuit, fit per comparationem rei ad rem: ut si quantò minùs habuit quàm debuit, tantò plus ei detur. Et ideò jam pertinet ad justitiam commutativam.*

Resp. 5. Qui malè distribuit bona communia primariò ordinata ad bonum commune, ut qui confert officia publica, vel beneficia ecclesiastica indignis aut minùs dignis, tenetur resarcire damna inde secuta Ecclesiæ, vel communitati. Quia ex officio & pacto implicito, vel ex commissione acceptata, ideòque ex justitia commutativa erga Ecclesiam, vel communitatem, tenebatur in hac distributione bono communi prospicere, & eligere digniores. Sed juxta multos non tenetur ad restitutionem dignioribus quos præteriit, quia hi non habent jus strictum ac sibi proprium, & fundatum in titulo aliquo particulari proprietatis, pacti, donationis, contractus, nisi id factum sit in concursu & examine, in quo digniores habent ex pacto implicito jus sibi proprium, ut aliis præferantur.

Quæst. XX. *An in dubio, utrùm res sit aliena, restitui debet?*

Resp. 1. Qui bona fide rem possidere cœpit, si postea incipiat dubitare, an sit aliena, tenetur ex justitia veritatem diligenter exquirere. Nam hæc investigatio necessaria est, ut unicuique quod suum est reddatur, & aliàs se exponit periculo retinendi rem alienam. Quòd si post diligentem inquisitionem non appareat probabiliùs rem esse alienam, manet in possessione bonæ fidei, nec tenetur restituere: quia in tali dubio melior est conditio possidentis, juxta reg. 65. jur. in 6. *In pari delicto vel causa, potior est conditio possidentis.* Et l. 170. §. de reg. jur. *In pari causa possessor potior haberi debet.* Nam possessor præter jus dubium utrimque æquale, habet jus certum actualis possessionis, quo potiori jure vincit jus dubium alterius non possidentis. Idque exigit bonum commune, ut finiantur lites, sumptus impediantur, bona non negligantur, & alioquin nemo ferè securus esset in rerum suarum pacifica possessione.

Quòd si æque probabile appareat rem esse alienam, Azor cum aliis docet, licere possessori eam consumere vel vendere, modò in animo habeat ejus pretium domino postea cognito restituere, & admoneat emptorem de illo dubio: nam est quoddam vitium occultum rei, ex quo damnum emptori sequi potest, si dominus compareat. Si verò multò probabilius possessori appareat esse alienam, tenetur eam restituere domino, vel si cognosci nequeat, pauperibus. Nam tunc longè major probabilitas prævalet possessioni, & potest certitu-

titudinem moralem parere. Nec jam par est causa, quam regulæ juris ad meliorem conditionem possidentis exigunt ac supponunt, ut notat Delugo. Nec talis potest tunc prudenter negare esse alienam & jurare esse suam.

Resp. 2. Possessor bonæ fidei, qui occurrente dubio non exquirit diligenter veritatem, peccat mortaliter; & si postea certò agnoscat dominum verum rei, tenetur ei restituere rem, & ex eo tempore quo dubitare cœpit, rei fructus, tum naturales, tum mixtos non solùm quos percepit, sed etiam quos non percepit, sed percepisset dominus, si rem suam habuisset. *Lessius*, & *alii*. Quia ex eo tempore cœpit esse possessor malæ fidei, cùm sciverit se non posse justè sine inquisitione diligenti rem retinere, & fecit domino injuriam, negligendo inquirere: nam quilibet habet jus, ne quis se exponat periculo retinendi rem ejus, & ut in dubio jus ejus expendatur. Quòd si, quia neglexit statim inquirere, nequeat postea veritatem invenire, tenetur restituere pro ratione dubii. *Ita Sanchez*, *Delugo & alii*. Nam omittendo inquirere, fecit injuriam ei, de quo dubitabat an esset dominus: ergo hæc injuria resarciri debet secundùm proportionem spei, quam alter habere poterat, ut agnosceretur verus dominus.

Resp. 3. Qui antequàm possideat, dubitat utrum res sit aliena, potest eam accipere titulo venditionis, donationis &c. modò accipiat ex intentione eam restituendi domino, si post diligentem inquisitionem invenerit. Quia in hoc domino præstat beneficium, nam alioqui nunquam fortasse fuisset ei restituenda. Quòd si accipiat ut sibi absolutè retineat, peccat contra justitiam. Nam lege justitiæ tenetur non se exponere periculo accipiendi rem alienam invito domino: at tali periculo se exponit, cùm res illa possit esse alterius. Acceptam tamen potest, mutato animo, retinere donec inveniat dominum cui restituat, & tunc debet diligenter inquirere an sit aliena. Et si probabiliùs appareat esse alienam, tenetur eam domino cognito, vel pauperibus, si cognosci nequeat, restituere cum omnibus fructibus: nam non potest tunc prudenter judicare esse suam, & negare esse alienam. Si autem sit æquè probabile rem esse alienam, debet eam cum altero, de quo dubitat, dividere; & possessio capta cum dubia fide, meliorem non facit conditionem sic possidentis. Ergo cùm æqua sit ejus conditio ac alterius non possidentis, æquale jus uterque habet: ideòque res, vel ejus pretium inter illos æquabiliter dividi debet.

Idem dic si quis dubitans an res sit aliena, præoccupavit illius possessionem à nemine occupatam. Si verò dubius an res sit sua, eam abstulit à possessore bonæ fidei, tenetur totam ei restituere sicut possessor malæ fidei: quia in dubio & pari causa potior est conditio possessoris bonæ fidei.

Resp. 4. Quando nullus eorum, de quibus dubitatur an sint domini rei, rem possidet, si dubium sit æquale, res æqualiter inter illos dividi debet; vel si dividi nequeat, ejus pretium, nisi fortè ex eorum consensu agatur; nam non est ratio uni totum, vel plùs aut minùs adjudicandi. Si longè probabilius sit ad unum illorum totam pertinere, tota ei est adjudicanda, ut adjudicaret æquus judex re ita cognita.

Quæst. XXI. *An qui dubitat utrum solverit debitum, tenetur adhuc illud integrè solvere, si certò scire nequeat se solvisse?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia*. Quia 1. Debito certo non satisfit per solutionem non certam; nam solutio dubia non est æqualis debito certo; justitia autem æqualitatem exigit. 2. In eo casu pro debito stat possessio. 3. In foro conscientiæ judicare debemus de rebus istis sicut prudens judex cognita veritate, & inspecto jure naturali judicaret in foro externo; nam forum internum debet sequi sententiam fori externi, nisi constet externum niti præsumptione falsa. At in foro externo debitor cogetur solvere debitum certum, nisi probet solutum esse, etiamsi creditor fateatur se de solutione dubitare, nec de ea recordari.

Nec dicas in dubio meliorem esse conditionem possidentis. Nam, 1. hoc non est verum, nisi quando in cæteris par est causa possidentis & non possidentis; nam regulæ juris parem causam exigunt ad meliorem conditionem possidentis. 2. Creditor possidet jus exigendi & accipiendi solutionem debiti sui, quo jure spoliari non debet in dubio. Nec refert quòd debitor pecuniam solvendam possideat: nam dubium non versatur circa ipsam pecuniam, cujus sit; sed circa jus exigendi debitum, an adhuc sit. Cùm autem jus illud certò extiterit, & non constet de ejus extinctione, creditor possidet durationem juris illius. *Ita Delugo*, *Sanchez &c.*

Quæst. XXII. *An est contra justitiam prodere alterius secretum suæ fidei commissum, &*

est obligatio resarciendi damnum inde secutum?

Resp. Affirm. *Est communis sententia*. Quia quilibet habet jus, ne ejus secreta detegantur; estque mortale si arcanum sit gravis momenti, vel inde grave damnum proximi aut discordia sequi possit. Unde illud, Eccli. 27. *Qui denudat arcana amici, fidem perdit . . . Denudare amici mysteria desperatio est animæ infelicis.*

Quare non licet arcanum etiam à privato creditum, sine ejus consensu alteri aperire, etiam ex præcepto superioris, nisi alia via cognitum sit, *quia servare fidem est de jure naturali*, ait Sanct. Thom. quæst. 70. artic. 1. ad 2. Nihil autem potest præcipi nec fieri contra id, quod est de jure naturali.

Hinc graviter peccant & ad restitutionem tenentur, qui proximi secretum explorant, vel ad januam auscultando, vel epistolas legendo, vel alio quovis modo: nam quilibet jus habet ad suum secretum. Item superiores, consiliarii, medici, advocati & amici, quibus consilii, vel auxilii petendi causa, secretum committitur, graviter peccant, si illud detegant; quia vi muneris ac officii sui, ad servandum secretum obligantur. Imò qui ab altero alienum secretum accepit, & illud detegit cum gravi proximi detrimento, mortaliter peccat, tum contra charitatem vetantem, ne quis alteri faciat quod sibi fieri non vult, tum etiam contra justitiam, perinde ac cùm fama læditur: nam quivis jus habet ad suum secretum, perinde ac ad suam famam.

Excipe, nisi secreti revelatio necessaria sit ad impediendum grave damnum injustum spirituale vel temporale tertii, vel communitatis à tali homine inferendum aut continuandum; tunc enim non spectato præcepto superioris teneris secretum tibi creditum revelare iis quorum interest, non nominata persona, nisi hoc necessarium sit ad malum impediendum. *Ita communiter*. Quia charitas obligat ad impediendum damnum commune & privatum innocentis etiam cum damno nocentis: nam bonum publicum, vel jus innocentis, ad cujus defensionem revelatur secretum, prævalet juri, quod nocens habebat ad illud secretum, & ejus damno.

Circa ea, quæ aliter (quàm per confessionem sacramentalem) *homini sub secreto committuntur: aliquando sunt talia, quæ statim cùm ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur, putà si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ, vel si quid aliud est hujusmodi, quod quis propalare tenetur vel testificando, vel denuntiando. Et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum.* Ita S. Thom. 2. 2. q. 70. art. 1. ad 2.

Hinc teneris patefacere eos, qui prava dogmata occultè spargunt, vel aliquid moliuntur contra patriam, vel vitam, famam, bona alicujus privati, modo id extra confessionem noveris. Idque quamvis jurasses te non revelaturum. Nam juramentum illud, utpote contra obligationem naturalem charitatis, invalidum est & illicitum.

Item juxta multos non teneris secretum justè cognitum cum certo periculo vitæ tuæ, vel gravissimi damni occultare, nisi sit ex confessione notum, vel secretum principis, aut reip. vel nisi ejus revelatio vergeret in grave reip. seu communitatis malum, vel promiseris cum tanto damno servaturum. Quia seclusis his casibus & cæteris, habes jus tibi potiùs consulendi, quàm alteri privato; quia non est in hoc rationabiliter invitus, nec censeris voluisse te obligare cum tanto onere ad illud servandum.

Nota. Is, cui alter injustè aperuit secretum tertii, tenetur illud non detegere. Quia illa cognitio derivata est à primo, manifestatione sub secreto data, & ulterior illa manifestatio cederet in injuriam alterius, qui secretum commisit, essetque extensio ac ampliatio injuriæ factæ à primo iniquo proditore. Præterea si tale secretum detegas, impedis separationem damnorum, quæ ex priore secreti violatione sequuntur, & ad quam jus habet ille tertius.

Quæst. XXXIII. *An obligatio restituendi bona externa, & resarciendi damna in illis injustè illata à defuncto, transit ad hæredes etiam extraneos?*

Resp. Affirm. Constat, 1. ex cap. ult. *de sepult.* & cap. 9. *de usur.* & cap. 5. *de raptor.* ibi: *Hæredes ejus moneas & compellas, ut his, quibus ille per incendium, vel alio modo damna contra justitiam irrogaverat, juxta facultates suas condigne satisfaciant.* 2. Quia onus restituendi bona est affixum bonis defuncti, qui eo ipso censebatur jam totum id habere minùs in suis bonis, quod teneretur illud in conscientia solvere; ac proinde onus illud transit ad eorum posse-

possessorem : 3. Hæres substituitur in locum defuncti, eumque repræsentat quoad bona, jura, ac debita realia; & sicut succedit in bona ac jura, item in onera ac debita realia defuncti, quæ in se suscipit ex contractu implicito per acceptationem hæreditatis.

Si plures sint hæredes, singuli tenentur pro hæreditaria portione, non tamen in solidum. Quia sicut bona & jura defuncti dividuntur inter hæredes, ita & onera ac debita dividi debent, ex l. 2. *Cod. de hæred. act.* & l. 26. *Cod. de pact.* Æquum est enim, ut qui tantùm ex parte commodum percepit, onus quoque ex parte dumtaxat sentiat: nam licèt singuli repræsentent defunctum, non tamen totaliter, sed ex parte: omnes autem simul eum repræsentant totaliter. Cap. autem *Tua nos de usur.* solùm significatur totam obligationem restituendi transire ad hæredes simul junctos, ita tamen ut singuli non teneantur nisi ex parte.

Quòd si res aliena extet in se apud unum hæredem, hic tenetur eam integram restituere. Idem dic de re defuncti hypothecata alteri. Nam res sic alteri obligata transit cum suo onere ad quemlibet possidentem, cap. 5. *de pignor.* Sed tunc is habet actionem de evictione contra cæteros hæredes, qui debent ei rependere pro rata.

Cæterum legatarii non universales minimè obligantur ad restitutionem, si ea quæ hæredibus relicta sunt, sufficiunt ad solvenda omnia debita, relicta portione hæredibus jure debita. Quia non succedunt in onera testatoris sicut hæredes, nec ejus personam repræsentant. Si bona non sufficiant, debent legatarii conferre ad restitutionem pro rata: quia ante omnia legata debent solvi debita, & postea deduci portio hæredibus debita.

Nota. Hæredes tenentur etiam contractibus à testatore initis, l. 3. cod. *de contrahen. & committ. stipul.* ibi: *Generaliter sancimus omnem stipulationem sive in dando, sive in faciendo inveniatur, & ad hæredes & contra hæredes transmitti, sive specialis hæredum fiat mentio, sive non*. Nam, ut dixi, hæredes repræsentant defunctum, eique sicut in bona ac jura, & in onera, debita & obligationes reales succedunt.

TRACTATUS DE CONTRACTIBUS

PARS PRIMA.

De Contractibus in genere.

CAPUT PRIMUM.

De natura, divisione, & effectu Contractus.

Quæst. I. Quid est contractus?

Resp. Contractus latè sumptus idem est ac Pactum, quod l. 1. §. *de pact.* definitur: *Duorum, pluriumve in idem placitum consensus*, obligationem scilicet pariens vel in utraque parte, ut venditio; vel saltem in una, ut promissio gratuita acceptata. Contractus strictè sumptus est pactum obligationem mutuam inducens: sive est duorum, vel plurium in idem consensus ac conventio, obligationem tuam pariens, ex leg. 19. §. *de verb. signif.* ubi dicitur esse *ultro citroque obligatio*. Hinc contractus strictè sumptus differt à pacto, quòd hoc præscindat à mutua obligatione, ille verò semper mutuam inducat.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad valorem contractus?*

Resp. Quatuor. 1. Habilitas personarum ad contrahendum. 2. Capacitas rei ut contractui subjiciatur. 3. Consensus mutuus, & quidem signo externo expressus: nam per contractum homo homini obligatur more humano, qui est ut signo sensibili explicet alteri consensum internum, qui ab eo acceptetur. Porrò *in conventionibus, contrahentium voluntatem potiùs, quàm verba spectari placuit*. Leg. 219. §. de verb. signific. 4. Forma substantialis à jure præscripta, si aliqua sit constituta. Nam nulla res potest subsistere sine sua forma substantiali: alioquin illa forma simul esset substantialis; & non esset.

Quæst. III. *Quomodo dividuntur contractus?*

Resp. Dividuntur, 1. In formalem seu expressum, & virtualem seu implicitum. Contractus formalis seu explicitus est ille, quo duo vel plures expresse conveniunt de eadem re cum obligatione mutua, vel saltem unius erga alterum. Contractus vir-

virtualis, seu quasi contractus est, cùm tacitè suscipitur obligatio justitiæ ex facto aliquo licito, v. gr. absentis negotiorum gestione, hæreditatis aditione, vel ex acceptione officii aut muneris absque ulla expressa pactione, qualem obligationem in se recipiunt princeps, magistratus, prælatus, tutor, negotiorum gestor, medicus, advocatus, administrator, artifex &c. Qui enim officium ad aliorum commodum spectans suscipit, eo ipso se obligat ad procurandum bonum alterius, in cujus gratiam exercetur; & sæpe alter obligatur vicissim erga illum vi legis, aut consuetudinis, aut pacti saltem impliciti. Istæ conventiones tacitæ vocantur quasi contractus, eorumque vim habent in ordine ad obligandum ex justitia.

2. In nominatum, & innominatum. Contractus nominatus est, qui nomen proprium habet, ut emptio, locatio &c. Innominatus est, qui tantùm habet genericum nomen, ut pacti, contractus. Hujus sunt quatuor species, scilicet, *do ut des*, *do ut facias*, *facio ut des*, *facio ut facias*. L. 5. §. de præscript. verb. Hi contractus innominati id proprium habere dicuntur, quòd ab eis pars contrahens resilire possit quamdiu altera eas non implevit. Sic v. gr. si tibi dedi pecuniam ut ires Lugdunum, jure civili possum pecuniam tibi datam repetere, si nondum ieris, nec ullos sumptus ad hoc feceris.

3. In gratuitum, & onerosum. Gratuitus est ille, in quo nihil rependitur, seu in quo nullum intercedit pretium aut merces, ut commodatum, mutuum &c. Onerosus est, in quo aliquid rependitur, seu in quo dans accipit pretium aut mercedem, ut emptio, locatio &c.

4. In contractum bonæ fidei, & stricti juris. Contractus bonæ fidei dicuntur ii, in quibus servari debet non solùm id, de quo conventum est, sed etiam id, quod æquum bonumque judici videtur, quamvis non sit expressum in contractu: quia in iis bona fides spectatur in ordine ad aliquid vel restituendum, vel reficiendum, vel compensandum, vel præstandum: tales sunt emptio, venditio, locatio, conductio, depositum, commodatum, mandatum, societas, pignus, permutatio. Contractus stricti juris sunt ii, in quibus agitur in rigore verborum, seu juris scripti, prout scilicet in contractu, vel dispositione fuit expressum, & de quo conventum est: tales sunt mutuum, stipulatio, donatio, promissio liberalis, legatum, testamentum, emphyteusis &c.

5. In nudum, & vestitum. Nudus est mera conventio carens firmamento, quod pariat actionem in foro externo: talis est contractus omnis innominatus antequam sit ex altera parte impletus, nisi accedat formula stipulationis, vel juramentum. Vestitus est conventio innixa aliquo firmamento, vi cujus pariat actionem civilem, qualia sunt scriptura, testes juramentum.

6. In eos qui re, seu traditione rei perficiuntur, ut mutuum, commodatum, precarium, depositum, pignus. Et in eos, qui solo consensu perficiuntur, cujusmodi sunt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, mandatum, emphyteusis &c.

7. Denique in purum, cui nullum additur accidens, hoc est, qui fit sine conditione, modo, sine solutione ad diem &c. Et non purum, cui additur accidens; & hic quintuplex est. 1. Dicitur ad diem, cùm præfigitur dies, ante quem non oriatur obligatio solvendi vel tradendi, aut actio. 2. Sub modo, cùm additur modus sub quo contractus obliget, v. g. Dono tibi hunc equum cum hac obligatione, ut loces domum tuam Titio. 3. Ad causam, cùm fit ob aliquam causam. 4. Ad demonstrationem, cùm apponitur aliquod signum ad rem, vel personam ostendendam. 5. Sub conditione, cùm apponitur aliqua conditio.

Quæst. IV. *Quænam est materia contractuum?*

Resp. Omnia bona, quorum quis & dominium & administrationem habet: nam bona illa possunt transferri in dominium, & administrationem, vel usum alterius.

Quæst. V. *An omnis contractus obligat in conscientia?*

Nota 1. Effectus contractus est obligatio, quæ definitur, Juris vinculum, quo adstringimur ad aliquid dandum, aut faciendum, aut patiendum, vel non dandum, aut non faciendum. Triplex est obligatio. 1. Merè naturalis, quæ nascitur ex solo jure naturali, & semper obligat in conscientia, sed non parit actionem in foro externo. 2. Merè civilis, quæ parit actionem in foro externo, ob aliquam præsumptionem falsam, sed non obligat in conscientia. 3. Mixta, quæ & obligat in conscientia, & parit actionem in foro externo.

Nota 2. Contractus solubilis potest ex mutuo contrahentium consensu dissolvi,

lib.

lib. 35. §. *de reg. jur.* Quia uterque contrahens potest cedere juri suo. Unus tamen obligatus non potest seorsim ab alio resilire, l. 5. *Cod. de obligat.* Nam alter habet jus in illum vi contractus.

Resp. Omne pactum validum etiam nudum, parit obligationem in conscientia, licèt in foro externo non tribuat actionem, nisi juramento confirmetur. *Est communis sententia.* Quia 1. Ad talem obligationem, supposita materiæ capacitate & personarum habilitate, ex natura rei sufficit consensus mutuus signo externo declaratus; nam per illum datur alterutri vel utrique jus aliquod, quod violare non licet. Nec plùs jure gentium requiritur. *Quid enim tam congruum fidei humanæ, quàm ea, quæ inter eos placuerunt, servare?* l. 1. §. *de pact.* Nec obstat l. *Juris gentium*, ubi dicitur: *Nuda pactio obligationem non parit.* Nam hìc agitur de obligatione civili. 2. cap. 1. *de pactis* generaliter dicitur pacta esse custodienda, & ad id paciscentes censura compellendos. Et capit. 3. dicitur: *Studiosè agendum est, ut ea quæ promittuntur, opere compleantur.* 3. Lex divina etiam naturalis obligat ad servandam fidem datam, eamque fallere intrinsecè malum est. 4. Alioquin periret bona fides, sine qua stare nequit societas humana.

Dixi, *validum.* Nam omnis contractus jure positivo absolutè irritus nullam parit obligationem in conscientia; quia revera nullus est, & perinde se habet ac si factus non esset; cùm nullatenus sit per legitimam potestatem, cui voluntates & bona subditorum subjiciuntur. Quòd si contractus non sit ipso facto irritus, sed tantùm irritandus, obligat in conscientia, donec à judice irritetur.

Quæst. VI. *An qui habuit animum contrahendi, sed cum voluntate expressa non se obligandi, manet obligatus?*

Resp. Si voluntas contrahendi prævaleat voluntati non se obligandi, sitque magis efficax & absoluta, tunc verè obligatur. Nam tunc fit verus contractus, qui necessariò parit obligationem: si verò posterior voluntas prævaleat priori, vel utraque sit æqualis, tunc nullus est contractus: quia deest voluntas efficax verè contrahendi, cùm essentiale sit contractui inducere obligationem. Sed tunc ratione injuriæ, qua injustè proximum tecum bona fide contrahentem decepisti, teneris præstare id quod ei exterius promisisti: nam teneris tollere injustam deceptionem, habendo voluntatem veram te obligandi, & eam implere si alter velit.

Quæst. VII. *An contractus sine solemnitatibus à jure requisitis factus ligat conscientiam?*

Nota. Solemnitates sunt quidam ritus, seu conditiones, quæ secundùm leges in contractibus adhiberi debent, v. gr. certus numerus testium &c.

Resp. Contractus defectu solemnitatis jure positivo invalidus non obligat in conscientia, & nullus est in utroque foro. Quia sufficiens potestas in Ecclesia & in rep. ad invalidandos actus subditorum, & ad præscribendam formam in contractibus, qua sublata non obligent; nam hæc potestas valde expedit, imò necessaria est ad bonum commune, & ad rectam administrationem; & voluntas ac bona subditorum subjiciuntur potestati legislativæ in ordine ad bonum commune, & rectam illorum gubernationem. Patetque ex praxi, v. gr. in matrimonio clandestino, in contractu pupilli sine tutoris authoritate &c. Enim verò si homines privatis suis conventionibus quasdam conditiones apponere possunt, quibus deficientibus, conventiones illæ jam non obligant, & in irritum abeunt; à fortiori id possunt supremi Principes erga subditorum contractus propter bonum commune.

Hinc nullum jus possessoribus competit ex hujusmodi contractibus. Nam prior dominus non potuit in illos transferre dominium rei, de qua disposuit contra legem irritantem, cùm ejus potestas fuerit impedita ab authoritate legitima & superiore. Et sic nullum jus retinendi habet, qui illam accipit ex pacto irrito per legem. Cognoscitur autem contractum esse invalidum, vel ex verbis legis, aut consuetudine, vel si judici constaret nullam inesse fraudem, & tamen censeretur nullus.

Obj. Lex irritans fundatur in præsumptione fraudis. Ergo si constat nullam fuisse fraudem, valet contractus saltem in foro conscientiæ.

Resp. Lex irritans non fundatur in præsumptione particulari fraudis in hoc vel illo contractu: sed fundatur in periculo fraudis, ut sæpe contingentis, aut cui datur occasio per ejusmodi contractus solemnitatibus destitutos.

Observa 1. In omni contractu servari debent leges ac consuetudines loci, in quo fit,

ex cap. ult. *de foro compet.* Et, l. 6. §. *de evict.* 2. In contractu apponi possunt onera & obligationes ei ex natura rei non annexa, modò non repugnent naturæ talis contractus, nec lege prohibeantur: quia quisque potest juri suo credere, & se obligare ad id, ad quod aliàs non teneretur. Sed debent onera illa compensari, cùm sint pretio æstimabilia: aliàs non servaretur æqualitas. Apposita autem impleri debent ex justitia, juxta reg. 85. jur. in 6. *Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur*, & l. 1. §. *de depos.* 3. Non omnis contractus factus contra legem est invalidus; nam *multa fieri prohibentur, quæ facta tenent*, ut constat ex jure: sic valet venditio rei jam alteri venditæ, sed nondum traditæ, quamvis sit illicita.

Quæst. VIII. *An contractus invalidus firmatur juramento, & obligat ex justitia?*

Nota 1. Aliud est juramentum esse validum, & aliud contractum juramento firmari. Juramentum est præcisè validum, quando servari debet ob honorem Dei adducti in testem, quamvis per illud nullum jus acquirit is, in cujus favorem factum est: unde inducit solam obligationem religionis, quæ tota respicit Deum, nec transit ad hæredes, utpote personalis, tolliturque juramenti relaxatione. Juramentum verò firmat contractum, quando validum contractum efficit, ideòque non solùm inducit obligationem religionis, sed etiam justitiæ, & jus tribuit alteri. Unde obtenta juramenti relaxatione, remanet obligatio justitiæ orta ex contractu valido, quæ transit ad hæredes, utpote realis, ex l. 8. §. *de peric. & commodo rei venditæ.*

Nota 2. Juramentum sive firmet contractum, sive non, est validum & obligat, quando potest servari sine peccato & damno alterius, ex cap. 8. & 28. *de jurejurando.* Quia reverentia Deo debita id exigit, propter ejus authoritatem interpositam.

Resp. 1. Ex communi sententia, contractus vi, metu injusto vel dolo extortus, vel injuriam continens ex parte illius cui juratur, non firmatur juramento, ita ut rescindi non possit, ex cap. 28. *de jurejurand.* Quia qui injuriam intulit, tenetur jure naturæ eam resarcire, & restituere alium priorem statum ac libertatem; ideòque remittere jus ex promissione acquisitum, si quod sit. Unde talis non habet jus firmum & irrevocabile; juramentum enim non tollit injuriam acceptam, sed jurans potest ob injuriam acceptam petere & obtinere relaxationem juramenti, qua obtenta cessat omnis obligatio. Hinc quamvis usuræ juratæ solvi debeant ex obligatione religionis, cap. 6. *de jurejur.* cùm licitè solvi possunt; tamen promissio illas solvendi non firmatur juramento, nec usurarius jus ullum ad illam acquirit, sed tenetur solutas restituere, ex cap. citat. Idem dic de promissione facta furi ex metu ab eo injustè incusso.

Resp. 2. Contractus jure naturali invalidi non firmantur juramento. Patet: nam juramentum non mutat naturam illorum, nec potest supplere defectum substantialem, propter quem sunt irriti.

Resp. 3. Contractus solo jure positivo irritus non firmatur juramento, si irritatio facta sit immediatè & principaliter propter bonum commune. *Est communis sententia.* Prob. tum ex cap. 12. *de foro compet.* ubi dicitur clericus non posse etiam cum juramento renuntiare privilegio fori, cùm hoc principaliter concessum sit ordini & statui clericorum, & juri seu beneficio publico privatorum pactio derogare non possit. Tum quia tunc eo ipso contractus est in detrimentum communitatis, ac proinde res promissa non potest licitè præstari, & sic juramentum nullius roboris est, ex cap. 28. *de jurejur.*

Si verò irritatio facta sit immediatè ac principaliter propter utilitatem privatam contrahentium, tunc juxta multos contractus juramento firmatur, modò absit injustitia ex parte illius, cui juratur. Quia 1. tales contractus accedente juramento transferunt dominium, & dant actionem, tum ex jure civili, l. *Sacramenta*, cod. *Si adversus vendit.* ibi: *Sacramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis inviolabiliter custodiuntur.* Tum ex jure canonico, cap. 2. *de pact.* in 6. & ex cap. 28. *de jurejurand.* ubi Pontifex declarat contractum, quo uxor consentit in alienationem fundi dotalis, qui jure positivo irritus est; servari debere, si accesserit juramentum sine vi & dolo præstitum. Igitur cùm jura tunc negent jus repetendi & reclamandi, quod concedunt quando juramentum dolo vel metu extortum est, agnoscunt jus justitiæ tunc oriri, & volunt valere contractum ob reverentiam juramenti. 2. Quisque potest renuntiare favori pro se directè introducto per legem, nisi ob aliquam causam id prohibeatur, ex l. 51. Cod. *de Episc. & Cleric.* Licet enim cedere juri

& bo-

& bono privato, cujus domini sumus. Ergo posita renuntiatione, perinde est ac si non esset jus positivum: at jure positivo seclusо contractus illi sunt ex natura sua firmi & validi, ideòque perinde obligant ex justitia, ac si, per leges non fuissent irritati.

Si tamen legislator ita irritaret contractum, ut nullam vim habere vellet in conscientia, quantumvis contrahentes velint, tunc non firmabitur juramento. Quia subditus non potest derogare potestati ac voluntati legislatoris, & juramentum, cùm sit accessorium contractui, non potest facere ut id, quod non est, valeat.

Quæst. IX. *An & quomodo obligant contractus ad diem, sub modo, ad causam, & ad demonstrationem?*

Resp. 1. Contractus *ad diem*, inducit statim obligationem, quam tamen debitor non tenetur complere ante diem præfinitum. Contractus verò ad diem incertum, v. gr. *Cùm nupseris, cùm navis ex Indiis venerit*, suspendit consensum & obligationem, nam resolvitur in conditionalem, v. gr. *Si nupserit &c.* l. 1. §. *de condit. & demonstr.*

Resp. 2. Contractus *sub modo*, obligat statim, nec est irritus, etiamsi modus non impleatur, nisi appositus sit sub annullatione donationis vel legati. Nam modus dispositionem perfectam supponit & consequitur, non autem illam suspendit; in quo differt à conditione: modus enim est quoddam onus adjectum dispositioni, quo alter gravatur ad aliquid præstandum. Est tamen gravis obligatio ex justitia talem modum præstandi.

Resp. 3. Contractus seu dispositio facta *ad causam*, nulla est, si causa finalis non subsistat. Quia non est voluntas dandi seu alienandi, nisi sub conditione, si causa finalis subsistat; & sublata causa volendi, non est volitio. Hinc res data ob causam retineri non potest, causa non subsecuta. At valet dispositio, si sola causa impulsiva deficiat: quia dispositio non fit sub conditione illius, & subsistente motivo principali ac finali volendi, subsistit dispositio. Porrò in dubio præsumitur causam fuisse tantùm impulsivam, quando disponens intendebat favere, & commodum præstare ei, pro quo disponit.

Resp. 4. Error, seu falsitas in demonstratione non vitiat contractum seu dispositionem, modò demonstratio non apponatur per modum conditionis, nec error sit circa substantiam rei, contractus, seu personæ: nam talis error non tollit consensum circa substantialia. Idem dic, quando constat de re & persona, cui dispositio fit; l. 17. & 33. §. *de condit. & demonstrat.* Quia demonstratio fit ad peculiariter indicandam rem, de qua fit dispositio, & personam cui fit: quare si aliunde de utraque constet, non oberit falsitas. Hinc valet hæc dispositio: Dono vel lego Titio equum meum, quem emi Parisiis, licèt alibi emerim: vel prædium prope urbem situm, constans quinquaginta jugeribus, licèt non tot constet. At dum res, quæ demonstratur, non existit, nulla est dispositio defectu materiæ, ut si dicas: Dono vel lego Titio pecuniam, quam in tali loco habeo, cùm ibi nullam habeas.

Quæst. X. *Ad quid obligat contractus alternativus, seu sub disjunctione?*

Resp. 1. Si disjunctio cadat in res diversæ speciei, v. gr. Promitto tibi bovem vel equum; ambæ manent sub obligatione, sed disjunctivè pro arbitrio promissoris, ex l. 10. §. *de jure dotium*. Et reg. 70. jur. in 6. ibi: *In alternativis debitoris est electio, & sufficit, alterum adimpleri.* Una autem pereunte tenetur promissor dare quæ superest, nec sufficit dare pretium rei destructæ, modò creditoris culpa non perierit. Si autem alternativa detur in res ejusdem speciei, seu quæ differunt solùm secundùm plùs & minùs, v. gr. centum, vel quinquaginta aureos, aut in tempus, v. gr. post annum vel biennium, debetur solùm id, quod minus est, l. 109. *de verbor. oblig.* ibi: *Si ita stipulatus fuero: Decem aut quindecim dabis, decem debentur. Item si ita: Post annum aut biennium dabis, post biennium dabis. Quia in stipulationibus id servatur, ut quod minus esset, quodque longius esset, videretur in obligationem deductum.*

Hinc si per errorem majus datum fuit, restitui debet. Si verò disjunctio cadat in personas, v. gr. Si dones centum Petro vel Paulo, debentur quinquaginta utrique ex jure novo, l. 4. Cod. *de verb. & rer. signif.*

Quæst. XI. *An & quando contractus sub conditione valet, & obligat?*

Resp. 1. Contractus seu dispositio sub conditione de præsenti vel præterito valet, & obligat statim, si conditio extat, vel extitit. *Ita omnes*, ex l. 37. §. *de rebus credit.* Quia posita conditione dispositio transit in absolutam, & ei æquivalet: nam ponitur consensus, qui minimè suspensus est. Idem docet communis sententia, si conditio sit

de

de eo, quod necessario futurum est, l. 9. §. *de novat.* Quia (ut ait S. Thom. in 4. dist. 29. art. 3.) *talia futura jam sunt præsentia in suis causis*; & jam in præsenti verum est, quòd hoc futurum sit, ac proinde conditio censetur præsens: ut do, vendo tibi, si es moriturus, si sol cras oriatur. Si autem conditio de præsenti, vel præterito non est nec fuit posita, juxta omnes non valet contractus, *institut. de verbor. oblig.* Quia non datur consensus nisi dependenter ab illa conditione posita, qua proinde deficiente, non est consensus. Hinc non posita conditione, nulla est hæc donatio: Dono tibi hunc equum, si negotium meum fideliter gessisti, dum hoc falsum est.

Resp. 2. Si conditio honesta & possibilis sit de futuro contingenti libero, contractus non obligat ad præstandam rem promissam ante impletam conditionem. *Ita omnes.* Quia disponens sub conditione, non intendit se obligare, nec disponere nisi illa posita. Non potest tamen resilire ante tempus præfinitum, sed tenetur conditionis eventum expectare: nam conventio ad hoc statim obligat absolutè, & in hoc videntur omnes convenire, inquit Delugo. Quòd si impediat conditionem, nihilominus alteri obligatur, ex l. 82. §. *de verbor. obligat.* Et, ex reg. jur. 66. in 6. ibi: *Cùm non stet per eum, ad quem pertinet, quominùs conditio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.* Si verò conditio suo tempore impleatur, contractus juxta multos obligat jam absolutè sine novo consensu, ex l. 11. §. *Qui potiores in pign.* Et ex l. 7. *de contract. empt.* ibi: *Conditionales venditiones tunc perficiuntur, cùm impleta fuerit conditio.* Nam tunc ponitur id, quo posito, quis priùs voluit obligari ac disponere. Si tamen in contractu matrimonii & in aliis, qui non solo consensu, sed traditione perficiuntur, consensus ante conditionem impletam revocatus sit, non valebunt sine novo consensu. Quia traditio fieri nequit sine consensu ejus, qui rem traditurus est, & consensus ante conditionis eventum revocatus est, ideoque jam non permanet moraliter. *Delugo.* Si autem conditio non fuerit posita tempore præfinito, contractus jam non obligat, & in irritum recidit: quia contrahens sub conditione, non intendit se obligare & disponere, illa non posita. Dispositio autem pendens ex hominis libera voluntate, non aliter obligat, quàm disponens intendit.

Porrò sola conditio expressa reddit contractum ac dispositionem conditionalem, non autem tacita, & quæ est intrinseca contractui, ex l. 99. §. *de condit. & demonstr.* Unde tacita non suspendit obligationem.

Resp. 3. Conditio impossibilis invalidat contractum & dispositionem, exceptis matrimonio, & dispositionibus ultimæ voluntatis, ex l. 31. §. *de oblig. & act.* Et *ex instit.* Quia contrahens conditione non vult obligari ac disponere, nisi ea conditione posita: Cùm autem conditio impossibilis nequeat poni, nunquam ipse poterit obligari, & sic voluntas non potest efficaciter tendere in obligationem sub conditione, quæ apprehenditur ut impossibilis. Idem dic, si conditio de re illicita facienda: tum quia in jure conditio turpis habetur impossibilis, cùm illud solùm legitimè possimus, quod licitè possumus: tum quia nemo potest obligari ad peccandum, & ad id præstandum, quod per se inducit & illicit alium ad peccandum. Idem est, si conditio sit contra substantiam contractus: nam impedit consensum substantialem in ipsum contractum.

Excepi 1. Matrimonium: quia *cap. ult. de condit.* Gregor. IV. statuit, *ut conditiones appositæ in matrimonio, si turpes, aut impossibiles fuerint, debeant propter ejus favorem pro non adjectis haberi.* Ergo illis non obstantibus valet matrimonium secundùm præsumptionem fori externi supponentis tales conditiones non seriò adjici. Valet etiam in foro interno, si contrahentes habeant intentionem generalem contrahendi secundùm leges Ecclesiæ, prævalentem alteri intentioni particulari. Si tamen conditio turpis, vel impossibilis esset contra substantiam matrimonii, non valeret matrimonium. Nam tunc deest voluntas etiam implicita illud verè contrahendi; non enim potest quis simul velle efficaciter verum matrimonium, & simul aliquid velle quod ipsum destruit: cujusmodi est conditio impossibilis circa substantiam ejus, v. gr. modò possim pro arbitrio illud matrimonium dissolvere.

Excepi 2. Ultimas voluntates, ut sunt testamentum, legatum, & donatio mortis causa. Nam in illis conditiones impossibiles, vel turpes ex juris dispositione habentur pro non adjectis, & dispositio testatoris manet absoluta & valida, & ex l. 1. 6. & 14. §. *de condit. instit.* Et ex instit. *de hæred. instit.* Eo quod intentio disponentis non censeatur his conditionibus alligata.

Quod

Quòd etiam valet in foro interno, saltem nisi constet de contraria voluntate disponentis: nam homo rectè præsumitur, voluisse validè & secundùm leges disponere de rebus suis, nec voluisse mori intestatus, nec in re tanti momenti ludere & jocari, faciendo actum irritum: & ideo meritò censetur ex errore potiùs, quàm joco talem conditionem adjecisse, putando esse possibilem & honestam; eoque fuisse animo, ut si impossibilem, vel turpem esse sciret, eam non apponeret, aut saltem eam non exigeret, si aliàs dispositio esset nulla.

Aliud autem leges statuerunt de contractibus & dispositionibus inter vivos; quia illis per se loquendo nil nocet, contractum esse nullum, cùm possint de novo contrahere, rejecta illa conditione impossibili.

Nota. In ultimis voluntatibus pro non adjecta etiam habetur hæc conditio, *Si non nupserit*, l. 100. *de condit. & demonstrat.* Idque in favorem matrimonii, ut respub. augeatur. Sed postea jure codicis, hoc restrictum est ad primas nuptias, ita ut in secundis hæc conditio vim habeat, & si contra facias, legatum amittas, Authent. *Cui relictum*, Cod. *de indicta viduit.* Item hæc conditio, *Si religionem non ingrediaris*, etiam pro non adjecta habetur, ex authent. *de sanct. Episc. cap.* 37. in favorem religionis, qui est status majoris perfectionis. Hinc si mulieri relicti sint mille aurei, *si nupserit*, ei tradi debent, licèt religionem ingrediatur.

CAPUT II.

De consensu ad valorem contractus requisito?

Quæst. I. *Quisnam & qualis consensus requiritur ad valorem contractus?*

Resp. Ex communi sententia consensus debet esse. 1. Verus seu internus, & mutuus, ut patet ex definitione. Hinc non sufficit fictus & merè externus: nam consensus fictus non est verus consensus, sicut homo pictus non est verus homo. 2. Debet aliquo signo externo exprimi, alioqui consensus unius non potest cognosci ab alio, nec proinde acceptari, & vicissim, sicque non possent convenire in idem. 3. Debet esse liber, & plenè deliberatus: nam sine plena deliberatione seu advertentia nemo censetur velle suscipere in se obligationem ex genere suo gravem, & quilibet contractus etiam latè sumptus debet esse actus simpliciter humanus.

Dices. Ergo ad nihil tenetur, qui contrahit fictè, hoc est, sine animo verè contrahendi, vel se obligandi.

Resp. Is, 1. peccat contra justitiam, & quidem mortaliter in re gravi, & reus est mendacii perniciosi. Nam in quolibet contractu utrimque obligatorio lex justitiæ præscribit, ut uterque verè contrahat, & ne alter alterum decipiat. 2. Quamvis non obligetur directè & immediatè vi contractus ficti, qui nullus est; tamen tenetur in conscientia ratione injuriæ alteri factæ, impedire damnum, quod inde alteri oriri posset, & illatum resarcire, quia posuit ejus causam per injustam deceptionem. Imò tenetur tollere deceptionem ipsam, & verè contrahere, contractumque ut verum implere: nam ex justitia tenebatur verè contrahere, & sic injuriam fecit fictè contrahendo. Ergo tenetur injuriam illam tollere, verè postea contrahendo: nisi tamen excusaret aliqua alia justa causa, quo casu semper damnum ex deceptione ortum resarciri debet.

Quæst. II. *An consensus ex errore, vel dolo datus contractum invalidat?*

Nota 1. Error est judicium falsum. *Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita*, l. 1. §. *de dolo malo*.

Nota 2. Error vel dolus potest esse, 1. Circa substantiam rei, de qua contrahitur, ut si emas vitrum pro gemma, l. 14. §. *de contr. empt.* vel circa naturam contractus, ut si consentias in contractum, quem putas esse commodationem, cùm sit locatio; vel circa motivum substantiale seu principale contractus, ut si Titio promittas mille aureos, quia putas esse consanguineum tuum, cùm non sit. 2. Circa accidens, seu qualitatem accidentalem rei, contractus, vel motivi principalis. Porrò in multis contractibus ratio personæ se habet tantùm accidentaliter, ut in venditione &c. In quibusdam verò habet rationem, vel motivi substantialis, ut in donatione, & promissione liberali; vel substantiæ objecti, ut in matrimonio.

Nota 3. Illud censetur pertinere ad substantiam rei in contractibus, ad quod ex communi hominum usu, vel dispositione legis

legis præsumitur saltem implicite & virtualiter restricta contrahentium intentio, ita ut illo sublato tollatur intentio contrahendi.

Nota 4. Duplex est motivum contractus; unum intrinsecum ac substantiale, quod est id in quod voluntas primariò fertur, dum contrahit, ut in matrimonio acquisitio dominii in corpus conjugis, in emptione acquisitio rei venditæ &c. Et aliud extrinsecum contractui, estque causa tantùm impulsiva ad contrahendum, ut nobilitas, divitiæ in matrimonio &c.

Nota 5. Error vel dolus potest esse antecedens, vel concomitans. Antecedens est, qui dat causam contractui, ita ut sine illo non fuisset initus. Concomitans seu incidens est ille, qui non dat causam contractui, sed solùm alicui conditioni ejus, aut circumstantiæ, in quantum scilicet sine illo contractus quidem fuisset, sed alia conditione, v. gr. viliori pretio res fuisset empta, si aliquis defectus innotuisset.

Resp. 1. Quilibet error, vel dolus circa substantiam rei, vel naturam contractus, vel motivum intrinsecum ac substantiale invalidat contractum jure naturæ. *Est communis sententia*. Quia deest consensus in aliquid substantiale, quod ignoratur, voluntas enim non fertur in incognitum, ex l. 12. & 41. §. *de contrahen. empt.* Ex ex l. 9. Cod. *de jur. & facti ignor.* ibi: *Cùm nullus sit errantis consensus*. At sine consensu circa omnia substantialia contractui, nullus est contractus, utpote à libera voluntate dependens, ut constat ex ejus definitione. Hoc procedit, etiamsi error sit concomitans; quia illo posito, non adest consensus substantialis, ob defectum cognitionis: *Cùm non consentiant qui errent, quid enim tam contrarium consensui quam error?* l. 15. *de jurisdict.* At nihil subsistit sine eo, quod est de illius substantia.

Hinc 1. Si putarem tibi vendere agrum, & tu putares tibi donari, nulla est venditio: nam erratur in specie contractus. 2. Venditio vasis ærei pro aureo nulla est. 3. Nullum est matrimonium cum Berta, quæ putatur esse Titia. Item si quis falsò putans matrimonium esse solubile, velit tantùm facere contractum solubilem, & potiùs non contrahere, nullum est matrimonium. Si tamen intendens facere contractum solubilem, habeat simul voluntatem generalem faciendi contractum, quem alii faciunt, valet matrimonium vi illius consensus generalis, qui debet censeri absolutus & efficax.

Resp. 2. Si error vel dolus sit circa qualitatem, & non det causam contractui, ex communi sententia non irritat contractum: quia non tollit consensum circa substantialia. Unde si rem plus emeris quàm valeat, tenet contractus; sed venditor tibi restituere tenetur excessum pretii non solùm supra summam, sed etiam supra illud justum, quo, sublato dolo, res vendita fuisset: quia excessus fuit dolo extortus, ideoque quoad illum facta est injuria. Nec contractus potest irritari à decepto; quia dolus seu injuria non fuit causa contractus, & per restitutionem excessus pretii tollitur injuria, & deceptus constituitur in eo statu in quo fuisset, sublato dolo. Imò etiamsi error, vel dolus circa accidentalia, vel causas quæ alliciunt aut avocant à contractu, det causam contractui, non invalidat contractum, ex l. 5. Cod. *de inutil. stipul.* Et l. 5. Cod. *de rescind.* Quia cùm error vel deceptio non sit circa substantialia, non impedit consensum substantialem, & sic perficitur essentialiter contractus: accidentia enim & extrinseca non tollunt substantiam rei. Idque patet in contractu matrimonii, quod juxta omnes valet, etiamsi contrahatur cum paupere, eo quòd putetur dives. Nec refert, quòd si scivisses illam qualitatem, vel conditionem rei, non contraxisses: nam actus iste voluntatis, qui sub conditione talis cognitionis futurus fuisset, non est actu, nec virtualiter, & sic nihil efficit, nec impedit consensum actualem absolutum ac sufficientem: alioqui omnes ferè contractus nulli essent.

Error tamen circa qualitatem invalidat contractum, quando contrahens expresè, vel implicitè non vult contrahere, nisi objectum sit tali qualitate affectum. Nam tunc qualitas illa simul cum substantia rei ingreditur objectum substantiale contractus, & non est voluntas contrahendi, nisi posita illa qualitate tanquam conditione.

Resp. 3. Quoties error vel dolus circa qualitatem, dans causam contractui, provenit à parte contrahente, contractus etsi validus, potest rescindi pro voluntate decepti, si solubilis sit; unde non est omnino firmus. *Est communis sententia*. Quia decipiens injuriam facit, quam tenetur tollere, auferendo dolum, & restituendo deceptum in eum statum in quo erat ante contractum, & sic reddendo omnia infecta, si dece-

deceptus velit. Præterea *fraus & dolus cuiquam patrocinari non debent*, cap. 5. *de empt.* ac proinde deceptus habet jus dissolvendi contractum, & tollendi obligationem illam, si voluerit consensum revocare. Quare talis contractus obligat decipientem absolutè & irrevocabiliter, cùm sit validus, nec habeat jus eum rescindendi; deceptum verò revocabiliter & conditionatè tantùm, si nolit contractum rescindere: qui si velit stare contractui, tenetur deceptor excessum pretii pro merce vitiosa accepti reddere. Imò juxta Dclugo, quando contrahens inculpabiliter decipit per deceptionem, quæ dat causam contractui, potest deceptus dissolvere contractum: quia sensus taliter contrahentium hic est, ut nolint irrevocabiliter se obligare, nisi stante veritate eorum, quibus alter contrahens inducitur ad contrahendum.

Dixi, *Si solubilis sit*. Nam in iis, quæ constituunt statum ex natura sua firmum & irrevocabilem, qualia sunt matrimonium, & professio religiosa, voluntas naturæ rei, de qua agitur, accommodat se & consentit absolutè, irrevocabiliter & independenter ab aliis conditionibus, quæ non sunt de substantia talis contractus.

Si verò talis error, vel dolus dans causam contractui proveniat non à parte contrahente, sed aliunde ipsa inscia, tunc non solùm valet contractus ob consensum circa substantialia, sed etiam rescindi nequit à decepto. *Ita multi*. Quia pars contrahens non fecit ei injuriam; unde nec tenetur restituere alium in priorem statum, ac libertatem, sed solùm rem adducere ad æqualitatem. Deceptor verò tenetur resarcire damnum illatum, cùm sit causa illius injusta.

Excipe promissionem gratuitam, & donationem liberalem: nam possunt revocari pro arbitrio decepti, si error vel dolus circa notabilem quantitatem causam dederit, quamvis is non proveniat à promissario vel donatario: quia in illis pactis unus solùm se sponte & ex liberalitate obligat, ideoque pendet ab illius solius voluntate, ut pacto apponat conditionem, vel limitationem quam voluerit, qualis est hæc, ut nolit obligari saltem irrevocabiliter, si notabilis sit error, vel mutatio. Aliud est de contractibus onerosis seu reciprocis, qui pendent à voluntate duorum sese mutuò obligantium, qui sic invicem obligari volunt, ut secluso errore circa substantiam rei vel contractus, & dolo quolibet dante causam contractui, & ab altero contrahentium proveniente, rescindi non possint ab alterutro: alioquin sæpe nulla foret contractuum securitas, & pateret via innumeris litibus; nam facilè alteruter sibi persuaderet se fuisse deceptum. Excipiuntur sponsalia, in quibus major libertas desideratur, eo quòd ordinentur ad mutuum amorem, & ad contrahendum indissolubile matrimonii vinculum.

Quæst. III. *An validus, ac firmus est contractus ex metu celebratus?*

Nota. Duplex est metus, levis & gravis. Metus gravis alius est absolutè gravis, alius respectivè. Metus gravis absolutè, & qui dicitur cedens in constantem virum, est metus alicujus mali in se gravis, quo vir fortis commoveri solet: ut metu mortis, mutilationis, diuturni carceris, exilii, jacturæ omnium bonorum, amissionis status &c. sive hæc mala immineant timenti, sive ejus liberis, parentibus, conjugi, vel consanguineis. Ad metum gravem revocatur metus reverentialis, seu timor habendi parentem, vel superiorem infensum, si hæc offensio putetur magna, diuturna, ac molesta, vel cum gravibus minis, aut verberibus conjuncta sit. Metus gravis respectivè dicitur, qui est alicujus mali, quod etsi non commoveat virum constantem, tamen fœminæ, vel seni, vel puero, vel homini meticuloso formidandum meritò videtur: nam hi omnes non minùs concutiuntur levioribus malis, quàm viri fortes gravioribus. Porrò ut metus censeatur gravis, necesse est ut malum, quod timetur, verisimiliter immineat, alioquin vanus esset timor. Igitur metus gravis est, quo timetur malum verisimiliter impendens, & grave, vel absolutè seu secundùm se, vel respectivè ad timentem. Metus verò levis est, quo timetur malum leve, vel grave, sed non verisimiliter impendens.

Resp. 1. Contractus strictè sumptus, ex metu gravi injustè ad extorquendum consensum incusso factus, ex communi sententia validus est, 1. Jure naturæ; quia metus gravis non impedit voluntarium, ac liberum sufficiens ad peccatum mortale, quando non tollit usum rationis, nec sufficientem deliberationem: voluntas enim non potest cogi quoad actus elicitos. Sic mercator cum plena advertentia rationis, & deliberatione voluntatis eligit ejectionem mercium potiùs quàm naufragium.

Nec obstat quòd contrahens nollet con-

tra-

trahere, si metus abesset: nam ut supponitur, verè consentit, & conditio nihil ponit in re, sed relinquit absolutam electionem ad vitandum majus malum. Et verò hæc duo diversa sunt, *Volo contrahere*, *vellem contrahere si metus abesset*. 2. Jure positivo, exceptis quibusdam. *Prob.* tum jure canonico, cap. 2. *de iis quæ vi &c.* ibi: *Quæ metu & vi fiunt, de jure debent in irritum revocari*. Ergo sunt solùm irritanda: tum civili, lib. 21. §. *de eo quod metus causa*; & l. ult. Cod. *de his quæ vi &c. Venditiones, donationes, transactiones, quæ per potentiam extortæ sunt, præcipimus infirmari*. Ergo ante sententiam non sunt irritæ.

Obj. Aliquas leges. *Resp.* Sensus illarum legum est, quod contractus ex metu injusto facti, sint irritandi, non sint firmi, nullius sint momenti, nullas vires habeant pro voluntate metum passi, quatenus ad ejus arbitrium rescindi debent, imò ab ipso rescindi possunt.

Excipiuntur quidam contractus ex metu injusto facti, qui jure positivo sunt irriti, scilicet, 1. Matrimonium; cap. 15. *de sponsalibus*. Ratio est, quia si esset validum, cùm natura sua sit indissolubile, injuria non posset tolli, & inde gravissima incommoda sequerentur. 2. Professio religiosa, cap. 1 *de iis quæ vi &c.* Ratio est, quia professio religiosa est matrimonium spirituale, & vinculum indissolubile ex parte professi, quod proinde tam perfectè voluntarium ac liberum esse convenit, quàm carnale. 3. Promissio dotis, vel ejus solutio, l. 21. §. *de eo quod metus causa &c.* Ratio est, quia dos est accessoria ad matrimonium, unde ejus naturam sequi debet, sicque maximam etiam libertatem requirit. 4. Promissio vel traditio rerum Ecclesiæ, cap. 2. *de jurej.* Ratio est, conservatio rerum Ecclesiæ. Et verò si alienatio rerum Ecclesiæ sponte facta sine solemnitatibus non valet, multò magis non valet, si sit metu extorta. 5. Jurisdictio metu gravi extorta, ex l. 2. §. *de judic.* 6. Secundùm multos, sponsalia metu extorta; quia sunt via ad matrimonium contrahendum: unde perfectam etiam libertatem sicut ipsum requirunt. Fieri enim non potest, ut quis promissione sua obligetur ad actum invalidum, nempe ad matrimonium, quod invalidè contrahitur à persona, gravi metu injusto compulsa.

Dubitatur de contractu facto cum pupillo per authoritatem tutoris metu extortam,

Resp. 2. Contractus factus ex metu etiam respectivè gravi injustè incusso ad extorquendum consensum, juxta communem sententiam potest rescindi arbitrio metum passi, sicut dictum est de dolo, unde non est omnino firmus. Quia qui metum injustè intulit, fecit alteri injuriam, quæ fuit causa contractus alioqui non futuri. Ergo tenetur tollere ac resarcire injuriam, & omnia incommoda inde manantia, & læsum in priorem statum libertatis restituere, omnia compensare etiam ante omnem sententiam; ac proinde metum passus habet jus recuperandi suam priorem libertatem independenter à sententia judicis. Potest tamen, si velit, stare contractui invito injuriante, cùm non sit per se irritus, & injurians non habet jus eum rescindendi. Hinc qui metu coactus emit aliquid ab altero, potest contractum dissolvere, vel cogere venditorem ad standum contractui.

Imò tertius possessor tenetur reddere metum passo rem metu injusto extortam, si hic eam repetat, ex l. 14. §. *de eo quod metus causa &c.* Quia revocato consensu res illa pertinet ad priorem possessorem, & non potuit ad alium transire, nisi vitio metus affecta, & cum obligatione revertendi ad suum priorem dominum ejus arbitrio.

Id totum locum habere docent multi, etiamsi metus non à contrahente, sed à tertio incuteretur, idque jure naturæ. Quia consensus per injuriam extortus non transfert rem solidè & irrevocabiliter, sed eo modo ut maneat jus in rem, & non solùm in personam quæ injuriam intulit: par enim non est, ut quis per injuriam alterius jus omne in rem suam amittat. Præterea ratione injuriæ res est in priorem statum restituenda: ergo obnoxia est restitutioni ubicumque fuerit. Aliud est de errore vel dolo circa qualitatem accidentalem proveniente à tertio, quia non impedit voluntarium perfectum circa substantialia. At metus à quovis incussus ad extorquendum consensum, reddit illum minùs voluntarium quoad substantiam. Cæterum constat, contractum in tali casu posse rescindi authoritate judicis, & dari actionem non solùm in personam, quæ metum intulit, sed etiam in rem, ad quemcumque pervenerit, lib. 9. §. *de eo quod metus causa*.

Dixi 1. *Metu gravi*. Nam metus levis, etiam respectivè, qui in jure dicitur vanus, non præsumitur dedisse causam contractui, & ob hanc præsumptionem, & ne multi-

plicen-

plicentur lites, in foro externo non admittitur exceptio, nec datur actio ad rescindendum contractum. Tamen si metus levis injustus verè dederit causam contractui, ita ut eo sublato non fuisset datus consensus, juxta multos potest in foro conscientiæ rescindi contractus pro voluntate metum passi. Quia qui metu injusto, licèt levi, extorquet consensum, facit alteri injuriam, quam proinde tenetur tollere ac resarcire restituendo coactum in priorem statum: unde hic habet jus ad hanc restitutionem & redditionem rei suæ, si velit rescindere contractum.

Hinc qui metu injusto sive gravi, sive levi consensum extorsit, tenetur in conscientia restituere id quod ex tali contractu accepit, si coactus velit, & insuper totum lucrum cessans & damnum emergens compensare, cùm per injustam coactionem suam fuerit illorum causa. Coactus autem tenetur vicissim accepta restituere, si contractui stare nolit: nam non habet justum titulum ea retinendi.

Dixi 2. *Metu gravi etiam respectivè*, scilicet ad fragilitatem talis personæ, ut docet communis aut saltem longè communior sententia. Nam metus respectivè gravis idem præstat, quod metus absolutè gravis; homines enim meticulosæ indolis non minùs commoventur levibus malis, quàm viri fortes gravioribus: ideòque metus respectivè gravis involuntarium, seu repugnantiam æque creat.

Dixi 3. *Injustè incusso*. Nam si metus fuerit justus, id est de malo debito, quod alter jure inferre potest, contractus non potest rescindi à coacto: quia in illo nulla injuria intervenit, quæ sola rescindendi causa est.

Dixi 4. *Metu incusso ad extorquendum consensum*. Nam si metus fuerit alia de causa incussus ab alio tertio etiam injustè, contractus non potest rescindi: ut si quis in latrones incidens, metu ne ab illis occidatur vel spolietur, alteri, qui injuriæ non est particeps, promittat pecuniæ summam, ut eum liberet, tenetur promissa complere. Quia tunc metus non est propriè causa contractus, sed solùm occasio; nec contractus est metu extortus, sed cùm metus sit ob aliam causam injectus, adhibetur sponte contractus tamquam medium ad illum pellendum. Qui tamen metum illum injustè incussit, tenetur ad restitutionem damnorum; nam est illorum prima causa, vel saltem occasio injusta, ex cap. ult. *de injur.* Idem de metu à causa naturali, vel interna orto: nam talis metus citra omnem injuriam provenit, & à nullo alio, quo quis ad contrahendum compellitur, nisi à se ipso.

Porrò si contractus licitus juramento firmatus sit, non potest rescindi nisi à superiore.

CAPUT III.

De iis, qui contrahere possunt.

Quæst. I. *Quinam generatim validè possunt contrahere?*

Resp. Ii omnes & soli usu rationis prædit, qui liberam habent bonorum administrationem, seu legitimam facultatem disponendi de illis. Quia cùm contractus sit actus humanus, qui solùm humano modo, id est, cum advertentia & libertate fieri debet, requirit rationis usum, & cùm sit actus, quo de re aliqua disponitur, requirit in contrahente liberam facultatem disponendi. Posito autem libero rationis usu, & jure disponendi non ligato, nihil ultra potest requiri ad facultatem contrahendi.

Hinc non possunt validè contrahere infantes, amentes, ebrii, furiosi, prodigi, curatorem habentes &c.

Quæst. II. *An uxor potest contrahere?*

Resp. Uxor non potest contrahere, nec disponere de bonis familiæ, & de dote ejusque fructibus, marito præsente, & valente bona illa administrare rationabiliter invito. Quia quamvis totius dotis & dimidiæ partis bonorum communium proprietates pertineant ad uxorem, tota tamen administratio bonorum familiæ & dotis pertinet ad virum, utpote caput familiæ. Potest autem ipsa disponere de aliis bonis, quæ præter dotem attulit, & sibi reservavit, cùm horum habeat & proprietatem & administrationem.

Dixi, *Marito præsente &c.* Nam si sit absens, si amens, vel fatuus, tunc uxor bona familiæ dispensare potest. Si item maritus expressè vel tacitè consentiat in impensas & contractus uxoris; vel sit irrationabiliter invitus, ut si recusaret ea, quæ sunt necessaria ad suam & familiæ sustentationem congruentem, potest uxor in his casibus uti bonis familiæ, sed prudenter & moderatè.

Quæst. III. *An filiusfamilias, pupillus, & minor possunt contrahere?*

Nota 1. Infans est, qui nondum septennium complevit. A septennio usque ad decimum

cimum cum dimidio dicitur infantiæ proximus, si sit mas; vel usque ad nonum cum dimidio, si sit fœmina. Pubes est qui habet annum 14. completum si sit mas; vel duodecimum si sit fœmina. Ante hanc ætatem dicuntur impuberes. Pubertati proximus censetur masculus à decimo anno cum dimidio usque ad annum 14. completum; & fœmina à nono cum dimidio usque ad 12. completum.

Nota 2. Pupillus est impubes, qui desiit esse sub potestate patris, propter ejus mortem, vel emancipationem. Minor est pubes, qui annum 25. nondum complevit, quo completo dicitur major.

Nota 3. Constat inter omnes. 1. Pupillum infantiæ proximum, ne naturaliter quidem obligari ob defectum sufficientis judicii; vel saltem ob periculum talis defectus jura illius contractibus resistunt, omnemque obligationem tollunt, *instit. de inutil. stipul.* 2. Minorem qui curatore caret, obligari tum naturaliter, tum civiliter, ex contractu alienationis bonorum mobilium, quæ servando servari non possunt: quia minor curatore carens potest per se solum, quod posset cum consensu curatoris. Sed poterit petere restitutionem in integrum, si ex contractu fuerit læsus, l. 3. Cod. *de in integr. restit.*

Resp. 1. Filiusfamilias impubes non obligatur civiliter ex contractu etiam de bonis castrensibus, & cum consensu patris facto, *institut. de inutil. stipul.* Si pubes sit, potest de bonis castrensibus & quasi castrensibus, etiam sine consensu patris contrahere, & obligari etiam civiliter. Nam horum liberam administrationem habet. At non potest de adventitiis, nec de profectitiis disponere sine consensu patris, quia non habet illorum liberam administrationem.

Resp. 2. Pupillus pubertati proximus, & minor obligantur tum civiliter, tum naturaliter, si cum consensu tutoris & curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretiosis, ex l. 13. §. *de author. & consensu tutor.* Secùs de immobilibus & mobilibus pretiosis, quæ servando servari possunt, nam hæc validè alienare nequeunt sine decreto judicis, l. 4. cod. *de prædiis minor.* & l. 22. cod. *de administr. tutor.* Quòd si sine consensu tutoris, vel curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretiosis, juxta multos obligantur naturaliter, sed non firmiter, quatenus hæc obligatio tolli potest beneficio restitutionis in integrum; ita ut qui aliquid ab illis accepit, non teneatur restituere ante sententiam. Sed alii probabiliùs negant, eos obligari naturaliter, nisi quatenus facti sunt ditiores. Quod probant, 1. Ex instit. *Quibus alienare licet*: ubi dicitur: *Neque pupillum, neque pupillam ullam rem sine tutoris authoritate alienare posse ... nec debitum solvere sine authoritate tutoris posse; quia id quod solvunt, non fit accipientis: cùm scilicet nullius rei alienatio eis sine tutoris authoritate concessa sit.* Et, ex l. 11. §. *de acquir. rer. dom.* ibi: *Pupillus quantum ad acquirendum non indiget tutoris authoritate: alienare verò nullam rem potest nisi præsente tutore authore.* Quoties autem contractus legibus simpliciter irritantur sine expressa limitatione ad forum externum, intelligi debent irritari etiam in foro conscientiæ, ideoque nullam parere obligationem. 2. Quia ad validè contrahendum etiam in foro conscientiæ requiritur libera bonorum administratio, qua carent pupilli & minores. Jam verò leges illæ, quæ dicunt pupillum sine authoritate tutoris obligari, intelligi debent de pupillo, qui factus est ditior ex contractu, & in quantum factus est ditior.

Resp. 3. Ex communi sententia, pupillus pubertati proximus sine authoritate tutoris validè contrahit cum majore in suum commodum, non autem in suum incommodum, ex instit. *de author. tutor.* Quod jura statuerunt in favorem ætatis illius, ut scilicet minoribus ætas in damnis subveniret, & in prosperè gestis non obesset. Hinc si pupillus sine authoritate tutoris aliquid emerit, non potest venditor pupillum compellere ad dandum pretium: si tamen velit pupillus stare contractui, cogere potest venditorem actione civili ad tradendam mercem pro pretio constituto. Sed si venditor pupillo mercem tradidit non recepto pretio, potest repetere mercem suam, & pupillus tenetur in conscientia eam restituere: nam nemo licitè locupletari potest cum alterius injuria vel jactura, ex reg. jur. 48. in 6. Quod si dolo, vel culpa pupilli res tradita perierit, eam solvere cogitur, l. 1. §. *depos.*

Quæ autem dicta sunt de pupillo, eadem dicta intelligantur de minore contrahente sine consensu curatoris sui. Nam curator non minùs datur rebus minorum administrandis, quàm tutor rebus pupillorum, unde minor habens curatorem, pupillo quoad bona & contractus æquiparatur.

Quæst. IV. *An pupillus vel minor tenetur solvere pecuniam, quam sine consensu tutoris vel curatoris mutuam accepit?*

Resp.

Resp. Tenetur, si eam in usus necessarios, vel utiles impenderit, ex l. 5. §. *de auth. & consensu tutor.* ibi: *Naturaliter obligabitur, in quantum locupletior factus est.* Ex pecunia autem in tales usus consumpta factus est ditior; nam tantumdem suis rebus pepercit. Et verò iniquum est, quemquam locupletari cum damno alterius maximè bona fide mutuantis. At non tenetur, si eam in usus inutiles consumpserit: quia leges volunt, eum nullo modo obligari, ne ejus bona inutiliter consumantur, ex l. cit. & l. 59. §. *de oblig. & actib.* ibi: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, nequidem jure naturali obligatur.* Leges autem, quæ videntur significare obligationem pupilli, intelligendæ sunt secundùm l. 5. §. *de author. & consensu tut.* citatam; nempe supponunt, pupillum ex accepto mutuo locupletiorem factum esse. Excipe, nisi mutuans bona fide putaverit, pupillum eam pecuniam impendere velle in suam utilitatem: nam tunc naturalis æquitas solutionem exigit, nec lex intendit privare debito alterum bona fide procedentem, & gratificare volentem.

PARS II.

CAPUT PRIMUM.

De Contractibus in specie.

De Promissione.

Quæst. I. QUid est Promissio?

Resp. Est actus voluntatis exteriùs expressus (nam de promissione facta homini hìc agitur) quo quis se obligat alteri ad aliquid: sive est deliberata fidei obligatio, facta alteri de re aliqua licita & possibili. Duplex est, nempe onerosa, qua onus alteri vicissim imponitur, unde pertinet ad alios contractus; & gratuita, qua nullum onus alteri imponitur. Si promissio fiat certa verborum formula, qua unus rogat, & alter promittit, dicitur stipulatio: v. gr. *Spondes te mihi daturum viginti aureos? Spondeo.*

Quæst. II. *Quænam requiruntur, ut promissio valeat & obliget?*

Resp. Ex communi sententia, ista. 1. Voluntas se obligandi, ex l. 3. §. *de oblig. & act.* Nam omnis obligatio, quæ non est ex lege, vel præcepto, oritur ex privata hominis voluntate. Unde non est satis dicere, *Promitto me hoc facturum*, si solùm intendas significare animi propositum, non autem te obligare: nam simplex propositum est mera voluntas faciendi aliquid, sed absque animo se obligandi. Sufficit tamen voluntas se obligandi virtualis & implicita, quam habet, qui sciens promissionem obligare, vult promittere, nec habet voluntatem contrariam: nam hoc ipso vult se obligare: qui enim vult causam, vult implicitè effectum, qui ex illa necessariò oritur, sicut qui vult antecedens, vult necessariò consequens. Omnis autem promissio necessariò parit obligationem, si acceptetur. Idem dic etiam si quis ignoret obligationem ex promissione oriri, modò velit facere promissionem veram, qualis ab aliis fieri solet: nam tunc habet voluntatem implicitam se obligandi, sicut baptizans, cum sola intentione faciendi, quod Christiani faciunt cùm baptizant, habet voluntatem implicitam faciendi Sacramentum, licèt ignoret quid illud sit.

2. Requiritur perfecta deliberatio, & advertentia plena ad id quod agitur: Quia cùm hæc obligatio sit onus quoddam, quod voluntariè suscipitur, non debet censeri impositum, nisi adsit plenus consensus, qui nequit esse sine plena advertentia, sufficiente ad peccatum mortale: & ideo promissio debet etiam esse libera, cùm sit actus humanus, quo homo voluntariè ac liberè se obligat.

3. Ut absit error & dolus circa substantiam rei, vel causam finalem, alioqui deesset consensus substantialis.

4. Ut sit spontanea: nam si per vim vel metum sit extorta, non obligat saltem irrevocabiliter & firmiter, nisi sit jurata, ex cap. 6. *de jurejur.* ibi: *Debitores ad solvendas usuras in quibus se obligaverant, cogi non debent. Si verò de ipsarum solutione juraverint, cogendi sunt domino reddere juramentum.* Quia saltem promissio sic facta potest irritari à promittente, qui ob injuriam acceptam habet jus, ut in priorem statum ac libertatem restituatur, & ut sic accepta ei restituantur. *Talis obligatio tollitur per coactionem; quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 3. quod præsertim procedit de promissione gratuita: nam æquitas non patitur, ut quæ ex liberalitate fiunt, fiant coacte.

Ad vim saltem in promissione gratuita, quæ debet esse omnino spontanea, reducitur metus reverentialis, quo quis repugnante voluntate consentit, eo quòd non audeat con-

contradicere: item preces valde importunæ, quibus res promittitur, vel obtinetur repugnante voluntate, & solùm ad molestiam precum repellendam, quæ aliter sine majore incommodo repelli nequeat.

5. Ut sit de re licita & possibili. Nam nemo potest obligari ad rem illicitam, vel impossibilem. Hinc nulla est promissio rei jam promissæ alteri. Valet tamen promissio facta homini de bono minore, licèt impeditivo majoris boni: nam minus bonum potest ei magis placere, quàm majus: secùs de Deo.

6. Ut ab homine, cui fit, acceptetur. Quia sine utriusque partis consensu nullum est pactum, quod, l. 3. §. *de politic.* definitur, *Duorum consensus atque conventio*; & sic nulla obligatio ex eo oritur, l. 1. §. *de pact.* Præterea sicut promissio, vel obligatio onerosa tacitam hanc habet conditionem: *Si alter vicissim se velit obligare*, qua sublata non obligat; sic etiam gratuita promissio & donatio hanc tacitam habet conditionem: *Si acceptetur*; qui enim promittit vel donat, non censetur animum se obligandi habere, donec alter acceptet, & rem sibi gratam fore declaret, cùm velit ei gratificari.

Hinc promissio & donatio non obligant, & semper revocari possunt ante acceptationem. Promissio tamen moraliter durat ut oblata, quandiu non revocatur, vel ab alio non censetur recusari: unde si illa nondum revocata sit post intervallum temporis, perinde obligabit ac si statim acceptata fuisset. Idque locum habet in aliis contractibus. Porrò juxta multos, ut promissio gratuita, non onerosa, censeatur acceptata, regulariter sufficit taciturnitas ejus cui fit, ex reg. jur. 42. in 6. *Qui tacet, consentire videtur.* Quæ præcipuè valet in iis, quæ solùm tacentis commodum continent. Regula verò sequens, *Is qui tacet, non fatetur, sed nec utique negare videtur*, procedit in promissionibus onerosis acceptandis.

Excipiuntur pollicitationes, quæ fiunt civitati, vel Ecclesiæ, vel ad pias causas: quamvis enim jura non loquantur expressè nisi de pollicitationibus factis civitati ad restaurandas ruinas &c. l. 3. & 4. §. *de pollicit.* tamen id extendunt Doctores ad pollicitationes & donationes ad pias causas; quia hæ æquiparantur iis quæ fiunt civitati, si privilegia spectentur ex l. 18. & 23. Cod. *de sacrosanct. Ecclesiis*. Sed tunc intervenit acceptatio reip. aut Ecclesiæ: vel leges solùm volunt ut tales promissiones non possint pro libito revocari, sed semper possint acceptari, & promissum peti.

7. Ut promissio exteriùs significetur: nam alioqui non posset acceptari. Hinc si sit merè interna, non obligat, nisi facta sit Deo, à quo utpote cordium inspectore statim acceptatur. Unde si promissio fiat alicui solùm ob Dei honorem, v. gr. Promitto me Dei amore tali pauperi daturum centum, statim obligat antequam acceptetur à paupere, quia talis promissio censetur esse votum, quod statim obligat, utpote statim acceptatum à Deo.

Quæst. III. *An quævis promissio etiam gratuita obligat sub mortali in re gravi?*

Resp. Affirm. Ita S. Antoninus, Azor, Lessius, Vasquez, Sanchez, Reginaldus, & alii communius.

Prob. Quia 1. Pacta omnia obligant: ergo obligant graviter, si materia sit gravis. 2. Promissio acceptata inducit obligationem justitiæ, quæ gravis est in re gravi: nam obligatio justitiæ est ea, quæ parit in altero jus exigendi aliquid: sed promissio etiam gratuita hoc jus parit, promittere enim non est solùm affirmare se daturum vel facturum aliquid, sed est insuper se obligare alteri, ideoque jus ei dare ad exigendum, ut patet ex communi sensu. Unde homines queri solent, factam sibi esse injuriam, dum violatur promissio acceptata, per quam acquiritur jus ad rem, quod transit ad hæredes; ac proinde gravis est injuria, ideoque mortalis, si violetur jus ad rem gravem promissam. 3. Promissio, quæ fit per formam stipulationis, vel coram notario & testibus, obligat ex justitia, cùm det actionem in foro externo, cujus sententia spectat huc, ut suum cuique jus reddatur. Horum autem assistentia non addit novam obligationem, sed supponit, & facit solum ad majorem securitatem. 4. S. Aug. l. 1. *de Doctr. Christ. cap. 36.* generaliter ait: *Omnis fidei violator iniquus est.* 5. Et ex Tullio, l. 1. offic. *Fides est justitiæ fundamentum, dictorum, conventorumque constantia.* Ergo qui in promissis fidem non servat, justitiæ fundamentum, quo pacta nituntur, evertit. At hoc est ex suo genere graviter inordinatum. 6. Donatio gratuita accedente traditione dat jus in re: ergo promissio gratuita acceptata dat jus ad rem.

Itaque fidelitas, qua fides data servatur, est species justitiæ, quatenus reddit unicuique jus suum ex promissione debitum: quamvis

vis sit justitia minus stricta, dum promissio est gratuita. Quare fidei etiam gratis datæ & acceptatæ violatio est quædam injustitia, & quidem ex genere suo turpis, hominemque reddens contemptibilem; & dicitur infidelitas.

Porrò consentiunt omnes, eum, qui non implet promissionem gratuitam, teneri resarcire damna inde secuta, cùm dederit illis causam, non servando fidem datam, & sic decipiendo. Idem dic, etiamsi fictè promiserit; quia fuit causa damni per deceptionem, ideòque per injuriam. Non est tamen obligatio compensandi lucrum cessans ex re liberaliter promissa, eo quòd suo tempore non fuerit data, quia promissio gratuita non obligat ex justitia tam stricta, quàm promissio onerosa: nam illa dat solùm jus, rem promissam petendi, & conquerendi de violata fide data; & obligatio ab illa orta pendet à sola promittentis voluntate, qui non intendit se obligare nisi ad dandam rem promissam.

Nota. Juxta multos major quantitas ad mortale requiritur in violatione promissionis gratuitæ, quàm onerosæ, vel in furtis: quia minùs invitus censetur promissarius, quòd res gratis promissa recusetur, quàm si res propria æqualis valoris auferatur.

Quæst. IV. *Ad quid obligat promissio facti alieni?*

Resp. Obligat ad procurandum sincerè & bona fide factum alterius. Nam promittens factum alienum, eo ipso censetur velle se obligare ad illud procurandum: alioquin ad nihil obligaret promissio illa, & nulla esset; nam non potest obligare ad ipsum factum alienum; quia ut alienum non est in promittentis potestate, & ad impossibile obligari non potest. *Ita Molina, Sanchez, Delugo, & alii multi.*

Quæst. V. *An promissio facta ob causam turpem, seu opus illicitum obligat?*

Resp. 1. Omnis promissio & pactio de re illicita facienda, non obligat, & nulla est jure naturali ante executionem. *Ita omnes.* Quia nemo potest obligari ad peccandum. Quòd si jurata sit, juramentum est invalidum; cùm non sit vinculum iniquitatis. Imò promissor tenetur retractare statim promissionem, utpote iniquam, & ad peccandum allicientem.

Resp. 2. Multi docent, imò Delugo asserit esse communem sententiam Theologorum, post opus malum patratum obligari promissorem ad solutionem pretii promissi, si datio & acceptatio nulla lege sit prohibita, nec irritata. Quia 1. Promissio matrimonii facta puellæ sub conditione quòd faceret sui copiam, quamvis ante copulam non obliget, post eam tamen ex justitia obligat promittentem ad servanda promissa. Qui si non perficeret, postquàm puella ex parte sua implevit conditionem, injuriam ei faceret, & inæqualitatem inter se & illam poneret. 2. In illis pactis intervenit duplex promissio, una absoluta faciendi rem illicitam, & hæc nunquam valet, nec obligat; altera est conditionalis, & ex suppositione conditionis positæ: sicut possum pauperi promittere: *Si peccavero, dabo tibi eleemosynam.* Quæ pactio perficitur posita conditione turpi, oriturque obligatio ex vi consensus ut sequentis, non ut antecedentis opus malum. 3. Posita conditione impletio rei promissæ non est turpis, nec enim promissum impletur ob causam turpem, sed ut fides data servetur. Quòd si quis pretium promissum solvat eo quòd crimen patratum sit, tunc peccat, quia tunc approbat peccatum præteritum; sed hoc est per accidens, & ex ejus malitia: nam potest & debet solvere præcisè, ut fides data servetur.

Alii verò negant tunc obligare: quia pactiones ob causam turpem in utroque jure absolutè & indistinctè decernuntur *nullius esse momenti, nullam obligationem inducere, nullam vim habere*, cap. ult. *de pactis*, ubi Gregor. IX. ait: *Etiam juxta legitimas sanctiones pactum turpe, vel rei turpis, aut impossibilis de jure vel facto, nullam obligationem inducit.* Et l. 26. de verb. obligat. *Generaliter novimus, turpes stipulationes nullius esse momenti.* Et l. 6. Cod. de pact. *Pacta quæ contra leges, constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati juris est.* Item l. 5. Cod. *de legib.* Sed priores respondent, his legibus significari tales pactiones non valere ante opus patratum, neque post patratum dare actionem in foro externo: per illas autem non tolli obligationem naturalem, quæ ex promissionibus onerosis oritur.

Quæst. VI. *Quænam promissiones secundùm omnes sunt jure positivo irritæ?*

Resp. Sequentes. 1. Promissiones, quæ dant occasionem peccandi; ut si alteri promittas te remissurum ei obligationem de dolo, vi, furto, injuria &c. l. 27. §. *de pact.* quia hoc cederet in detrimentum boni communis. 2. Promissiones, quibus adimitur potestas disponendi de rebus suis,

v. gr. promissio non condendi aut non revocandi testamentum, non instituendi alium hæredem nisi talem; quia hæc omnia sunt contra bonos mores civiles, hoc est, quos expedit esse in rep. bene instituta. 3. Beneficii ecclesiastici nondum vacantis promissio quovis modo facta, est illicita & nulla, ex Conc. gen. Lateran. III. cap. 8. etiamsi nullum in particulari promittatur, cap. 2. *de concess. præbend.* in 6. ne detur occasio optandi mortem possessoris. Unde nec licet illud petere, cùm ejus promissio sit vetita.

Quæst. VII. *Quandonam promissio acceptata & valida desinit obligare?*

Resp. Ex communi sententia, in his casibus. 1. Si res promissa fiat inutilis vel noxia promissario; nam tunc cessat esse materia promissionis, estque contra finem illius, vel si ejus impletio fiat illicita aut impossibilis, quia nemo tenetur ad aliquid illicitum vel impossibile. 2. Si is, in cujus commodum facta est, remittat: nam tunc cedit juri suo, & sic tollit obligationem promittentis. 3. Quando causa finalis, ob quam promissio facta est, non extat; ut si promiseris alteri propter beneficium, quod putas te ab illo accepisse, cùm non acceperis, quia non promisisti nisi ex hac suppositione falsa; & est error in causa finali seu motivo substantiali. Item si talis causa cessat, ut si promiseris aliquid ob paupertatem, & hæc sublata jam sit; nam non intendisti te obligare ad dandum, nisi subsistente causa finali tempore executionis. 4. Quando duo sibi vicissim aliquid promiserunt, & alter non vult promissa præstare ex cap. 3. *de jurejur.* & ex reg. jur. 75. in 6. ibi: *Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem à se præstitam servare recusat.* Nam tunc fit mutua compensatio, & promittens non censetur promisisse nisi sub tacita conditione, quòd alter promissum ex sua parte servaret. 5. Si status rerum & personarum ita mutetur, ut promissor juxta prudentum judicium non censeatur voluisse obligare se in tali eventu: tum quia promissio non obligat ultra intentionem promittentis, nec habet vim nisi ex intentione, quam expresse vel implicitè habet, dum promittit; tum quia sicut ex regul. jur. 81. in 6. *In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus,* si in speciali peterentur; ita neque in promissione comprehenduntur illi eventus, qui judicio prudentum fuissent excepti, si menti occurrissent. Sic qui promisit se tibi mutuaturum pecuniam, non tenetur stare promisso, si postea hac indigeat ob gravem & improvisam necessitatem. Ita S. Thom. 2. 2. q. 110. art. 3. ad 5. ibi: *Ad hoc quòd teneatur facere quod promisit, requiritur quòd omnia immutata permaneant; alioquin nec fuit mendax in promittendo, quia promisit quod habebat in mente subintellectis debitis conditionibus. Nec etiam est infidelis non implendo quod promisit, quia eædem conditiones non extarent.* Nec obstat quòd promissio sit jurata: quia juramentum firmat promissionem tantùm secundùm intentionem, qua censetur facta, & in eo sensu, quo facta est, non in alio. Quare si promissio habet tacitam conditionem, sive ex mente promittentis, sive ex natura rei, sive ex juris dispositione aut interpretatione, juramentum non tollit eam conditionem, sed solùm secundùm eam firmat promissionem.

Porrò cùm arctior sit obligatio & interpretatio promissionis onerosæ, quàm gratuitæ, faciliùs in gratuita subintelliguntur aliquæ conditiones, quæ ex communi prudentum sensu inesse censentur; nec hæc obligat, cùm impleri nequit sine gravi damno non prævisο, nec ut ait S. Antoninus: *si superveniat causa rationabilis non implendi.* Quia, ut supra dixi, in promissione gratuita promittens se solùm ex liberalitate obligat, ideòque pendet ab illius voluntate, ut apponat conditionem vel limitationem quam voluerit, qualis est hæc, ut nolit obligari si superveniat causa rationabilis non implendi.

CAPUT II.

De Donatione.

Quæst. I. *Quid, & quotuplex est Donatio?*

Resp. 1. Donatio est datio liberalis, sive doni datio. Donum autem est datum gratuitum, id est, quod neque ex justitia debitum est, neque alteri obligationem justitiæ & fidelitatis imponit; quamvis ex eo oriatur obligatio gratitudinis. Unde donatio, est rei aut juris alicujus gratuita concessio.

Ut donatio valeat, ex communi sententia, debet esse deliberata & spontanea, ut dixi de promissione ob easdem rationes; nam *nec ignorans, nec invitus quidquam donat,* l. 10. Cod. *de donat.* Hinc qui aliquid per vim vel dolum accepit, tenetur illud restituere, & tol-

& tollere ac resarcire injuriam, restituendo alium in priorem statum ac libertatem. Imò juxta multos donatio ex metu levi injusto, tanquam causa finali, facta, est in foro conscientiæ nulla: quia donatio ex natura sua exigit, ut fiat sponte ac liberaliter: saltem est revocabilis ad nutum donantis. Non valet etiam, nisi sit acceptata ab eo cui fit, ut dixi de promissione, & patet etiam tum ex l. 10. §. de donat. ibi. *Si nescit rem, quæ apud se est, sibi esse donatam, vel missam sibi non acceperit, donatæ rei dominus non fit*. Tum ex cap. *de præbendis in 6.* Ratio est, quia donatio est pactio, quæ est essentialiter consensus plurium.

Resp. 2. Donatio dividitur 1. in realem, quæ fit cum traditione doni, unde transfert dominium in donatarium; & in verbalem, quæ fit solis verbis absque traditione doni, & hæc solùm parit jus ad rem. 2. In purè liberalem seu perfectam, quæ in donante nullam ne gratitudinis quidem supponit obligationem; & in remuneratoriam seu antidoralem, quæ supponit obligationem gratitudinis, & qua proinde compensantur beneficia & obsequia gratis collata. Multi autem, quos refert & sequitur Sanchez, docent, quando alicui prohibentur donationes erga aliquos, non prohiberi donationem remuneratoriam, proportionatam beneficiis & obsequiis aliàs non debitis, ex l. 1. §. *de donat.* ubi dicitur: *Si dat aliquis ea mente, ut statim velit accipientis fieri, nec ullo casu ad se reverti: propter nullam aliam causam facit, quàm ut liberalitatem & munificentiam exerceat. Hæc propriè donatio appellatur.* Ergo, inquiunt, si quis dat, ut debita naturalis gratitudinis solvat, non est propriè ac strictè donatio, sed remuneratio. 3. Alia est inter vivos, qua quis donat cum intentione, ut res se vivo sit donatarii: & alia mortis causa, qua quis sic donat, ut nolit rem nisi post mortem suam esse donatarii, ut si dicam: *Dono tibi hanc rem post mortem meam, vel Cùm moriar, vel Quia timeo ne moriar.*

Quæst. II. *Quinam possunt validè donare?*

Resp. Illi soli qui habent dominium & liberam administrationem bonorum: nam qui solùm habent administrationem, possunt tantùm secundùm mentem domini & in ejus commodum alienare: qui autem solùm dominium habent sine administratione, non possunt propria authoritate pro arbitrio disponere de suis bonis: *Pro non dato habetur, quod ab illo datur, qui non potest de jure donare*, cap. 5. de jure patron.

Hinc 1. non possunt validè donare ii omnes, qui non possunt contrahere, de quibus supra, 2. Qui præsunt communitatibus, puta civitati, monasterio; item tutores & curatores ex bonis pupillorum & minorum possunt solùm facere eleemosynas, & donationes remuneratorias moderatas, in quibus censeantur rependere utiliter, non liberaliter propriè donare. 3. Maritus ex bonis communibus nihil potest invita uxore donare saltem sine legitima causa, ob quam uxor non sit rationabiliter invita: quia marito sola potestas ea administrandi competit quoad partem ad uxorem pertinentem; ac sub facultate administrandi non continetur facultas donandi: nam donatio non est rei administratio, sed amissio, ex lib. 7. §. *de donat.*

Quæst. III. *Quænam donationes sunt jure civili invalidæ?*

Resp. Sequentes. 1. Donatio excedens quingentos solidos invalida est quoad excessum, nisi insinuetur, l. 36. Cod. *de donat.* Verum circa summam & modum insinuationis consulendæ sunt leges ac consuetudines locorum. In Gallia ex edicto Henrici II. non valet donatio excedens quinquaginta libras, nisi authoritate publica insinuata sit. Excipiunt multi quamlibet donationem ad causam piam: quia donatio ad redemptionem captivorum non eget insinuatione, *l. citat.* & legata ad causas pias non indigent solemnitate per leges ad legata prophana requisitas. Hancque esse communem sententiam testatur Julius Clarus, apud Lessium. Pro nomine donationis venit remissio debiti liquidi.

2. Donatio omnium bonorum tam futurorum, quàm præsentium inter vivos invalida est: quia per talem donationem homo privat se testandi potestate, quod leges reprobant tanquam contra bonum ordinem, quem decet esse in rep. l. 61. §. *de verb. oblig.* Valet tamen si fiat mortis causa, quia cùm possit revocari arbitrio donantis, non aufert testandi facultatem.

3. Donationes conjugum inter se jure communi non sunt validæ saltem irrevocabiliter, adeoque ad arbitrium donantis revocari possunt, exceptis quibusdam casibus, l. 1. & 3. §. *de donat. inter vir. & uxor.* & cap. ultim. *de donat. inter vir. & uxor.* Ubi Gregor. IX. ait: *Donatio, quæ constante matrimonio inter conjuges dicitur esse* fa-

facta . . . firmitatem non habet, nisi donatoris obitu confirmetur &c. Ratio est, ne conjuges mutuo amore sese bonis spolient cum damno liberorum & parentum; & ne concordia videatur pretio conciliari. Donationes tamen inter conjuges non revocatæ confirmantur alterius obitu, ex l. 31. §. & l. 3. Cod. hoc tit. & cap. cit. modò eæ non impediant, ne liberi suas legitimas partes accipiant, ex l. 1. Cod. *de inoffic. donat.*

4. Donatio patris facta filio nondum emancipato, quæ jure digest. erat nulla, jure codicis est tantùm revocabilis, exceptis paucis casibus: unde non revocata confirmatur morte patris, vel etiam emancipatione filii, si res est tradita. Quia quandiu filius est sub patria potestate censetur veluti una persona cum patre quoad effectus civiles. Valet autem donatio matris in filium, quia filius non est in potestate matris, scilicet civili, & in ordine ad effectus civiles.

Nota. In his & similibus, ubi agitur de dispositione bonorum, spectandæ & servandæ sunt leges ac consuetudines speciales locorum rationi consentaneæ, quæ sæpè à jure communi Cæsareo discrepant. Nam cùm voluntates subditorum eorumque bona subjiciantur potestati legislativæ in ordine ad bonum commune, nemo potest de suis bonis disponere licitè contra leges justas, quæ semper obligant in conscientia. Imò nec validè, si sint irritantes. *Leges justæ habent vim obligandi in foro conscientiæ à lege æterna*, ait S. Thom. 1. 2. q. 96. art. 4.

Quæst. IV. *An donatio acceptata potest revocari?*

Resp. 1. Donatio facta mortis causa, in tribus casibus revocatur. Si donatorem illius pœniteat, sive expresè, sive etiam implicitè, ut si rem illam alteri donet: quia talis donatio ex dispositione juris habet hanc tacitam conditionem, *Nisi revocetur*. 2. Si ante donatorem moriatur donatarius, donatio est ipso jure revocata, nisi donator promisisset, se eam non revocaturum; nam tunc juxta varios transiret ad hæredes donatarii. 3. Si donator dederit intuitu instantis periculi mortis, censetur tacitè revocata donatio sublato periculo: quia censetur facta sub hac conditione, *Si non evasero*, ex tit. *de mortis causa donat.*

Resp. 2. Donatio inter vivos revocatur ob quatuor causas. Ob ingratitudinem donatarii, l. ultim. Codic. *de revocat. donat.* & cap. ultim. *de donat.* ut si donatori injurias atroces, vel grave rerum ejus damnum, vel vitæ periculum intulerit. Item juxta doctores, si inopia pressum non aluerit. Sed ante sententiam judicis hæc pœna non debetur. 2. Ob prolem postea susceptam, ut si quis prole carens magnam suorum bonorum partem donarit, & postea ei nascatur proles, l. 8. Codic. *de revocat. donat.* quia tunc donatio habet saltem ex dispositione juris hanc conditionem, *Si proles non nascatur*. 3. Si sit inofficiosa, hoc est, facta contra officium pietatis debitæ liberis, vel parentibus, ut quando per eam filii privantur sua legitima, id est parte hæreditatis sibi debita secundùm leges, l. 1. Cod. *de inoffic. donat.* 4. Si quid donatum sit ob causam, non secuta causa.

Resp. 3. Donatio inter vivos acceptata nequit revocari nisi ob causas prædictas, l. 5. & ultim. Cod. *de revocat. donat.* Quia jure naturæ donatarius acquisivit dominium rei donatæ & traditæ, jus verò ad rem, si nondum sit tradita; nec leges dant jus revocandi nisi ob causas supradictas.

Quæst. V. *An donatio facta ad certum finem valeat, si finis ille non præstetur?*

Resp. 1. Quando aliquis donat ob certum finem, si non intendat ad illum obligare, sed solùm allicere animum, vel præbere media ad illum assequendum, si placuerit, valida est donatio etiamsi finis non sequatur. *Est communis sententia*, ex l. 7. Cod. *de condict. ob causas*. Quia donatio non est conditionata, sed absoluta, & facta solùm ex animo alliciendi ad aliquid. Unde res donata potest acceptari & retineri à donatario, etiamsi non habeat animum præstandi quod cupit donator. Sic puella potest acceptare legatum sibi factum ut nubat, nisi nolit nubere. Item valet donatio, qua quis donat alteri: ut sibi faveat in aliqua re, quamvis hic non faverit; quia principaliter facta est ad alliciendum, non ad obligandum. Quod verum est, etiamsi donator non donasset, si putasset alium non esse alliciendum: nam adhuc subsistit causa finalis, cùm donet ut possit allicere, non autem sub conditione si actu alliciat. Peccat tamen graviter fœmina, quæ munera acceptat ab amasio largiente ad alliciendum ejus consensum ad libidinem, quamvis ipsa nolit consentire ejus pravæ voluntati: nam fovet impurum ejus amorem ac desiderium, & censetur illum approbare.

Resp. 2. Si donator intendat donatarium ad certum finem obligare, donatio corruit, & res donata restitui debet, fine non impleto,

pleto, si ille sit principalis finis donationis. *Est communis sententia*, ex l. 8. Cod. *de condict. ob causas*. Nam donator non vult rem esse alterius, nisi posita tali causa finali tanquam conditione.

Quæst. VI. *An dolus vel error circa causam finalem irritat donationem, & promissionem gratuitam?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia donatio & promissio gratuita fit sub conditione: Si causa finalis subsistat; & quia causa finalis est motivum substantiale donationis & promissionis gratuitæ, quo proinde non subsistente, non subsistit actus: nam actus voluntatis non est, sublato motivo volendi. Ergo si sit error circa causam finalem, deest tunc volitio donandi vel promittendi. Sic si quis falsò putans Titiam esse consanguineam, dotem ei promittat vel donet, quia est consanguinea, hæc promissio vel donatio nulla est.

Hinc tenetur ad restitutionem. 1. Qui fingit se habere aliquam conditionem seu qualitatem, quæ requiritur ut quis admittatur gratis in aliquod collegium vel hospitale, vel ut accipiat aliquod pium legatum. Item qui fingit se pauperem, ut recipiatur gratis in seminarium fundatum pro pauperibus alendis: nam adest dolus & error circa causam finalem & conditionem, qua non posita, nulla est intentio donandi, nec ullum jus nascitur. 2. Qui accipit aliquid ob causam fictam. 3. Qui se fingit pauperem, tenetur accepta titulo eleemosynæ restituere, vel donatori, quia adhuc illius sunt, nam non fuit voluntas dandi nisi vero pauperi; vel pauperibus, quia dum non constat donatorem revocasse voluntatem, censetur perseverare in priori voluntate dandi pauperi: unde tunc ejus voluntatem exequitur.

Secùs, si error sit solùm circa causam impulsivam, quæ nempe tantum movet ad faciendum, vel dandum promptiùs & faciliùs, non autem movet ad dandum simpliciter; quia ea sublata adhuc est voluntas dandi; ut si Petro verè pauperi, sed simulanti pietatem, des eleemosynam principaliter ob paupertatem.

CAPUT II.

De Mutuo, & Usura.

Quæst. I. QUid est *Mutuum*, *seu Mutuatio?*

Resp. Est contractus, quo res numero, pondere vel mensura constans traditur eo animo, ut statim fiat accipientis, cum obligatione reddendi similem in specie & bonitate, post lapsum temporis, ex l. 2. §. *de rebus credit. & Institut.* lib. 3. tit. 15.

Dicitur 1. *Res numero &c.* ut sunt pecunia, frumentum, vinum, oleum: nam materia mutui sunt res, quæ in jure dicuntur functionem recipere, hoc est, quarum una potest fungi vice alterius, ut vinum vini, pecunia pecuniæ, & sic substitui pro alia, ex l. cit. 2. *Traditur*, quia mutuum traditione perficitur. 3. *Ut statim fiat &c.* nam per mutuum, dominium rei transfertur: unde ex instit. cit. *Mutuum appellatum est, quia ita à me tibi datur, ut ex meo tuum fiat.* Quare mutuatarius sub suo periculo tenet rem mutuatam; sed omnes fructus ex ea percepti ad eum pertinent, nam res perit & fructificat domino. Hinc mutuum differt à commodato, locato &c. 4. *Cum obligatione &c.* Per hoc differt à donatione. 5. *Reddendi similem &c.* Per hoc differt à permutatione, in qua res unius speciei datur pro re alterius speciei, v. gr. frumentum pro vino. 6. *Post lapsum temporis:* nam est intrinsecum mutuo, ut non statim reddi debeat, alioqui esset inutile mutuatario; & per hoc differt à cambio, ubi pro moneta aurea statim redditur argentea ejusdem valoris.

Quæst. II. *Quænam sunt obligationes mutuatoris, & mutuatarii?*

Resp. 1. Mutuator tenetur, 1. Monere mutuatarium de vitio rei, si quod sit: alioqui tenebitur de damno, cùm ei causam dederit. 2. Non repetere mutuum ante tempus præfinitum. Quod si non sit constitutum, non potest repeti nisi post aliquod tempus judicio prudentis assignabile, spectatis circumstantiis & fine ob quem datur, quamvis teneatur ante recipere. 3. Non plùs exigere quàm valeat res mutuata: nam mutuum est contractus essentialiter gratuitus, & alioqui esset injustitia & usura.

Resp. 2. Mutuatarius, ut patet ex natura mutui, tenetur 1. Reddere mutuum tempore statuto: quòd si non sit constitutus terminus, quando mutuans rationabiliter repetet? 2. Si ex culpa sua non reddat tempore debito, tenetur compensare mutuanti damnum inde secutum & lucrum cessans, cùm sit illius causa injusta; nisi ex eo quòd mutuans tunc non repetierit mutuum, prudenter judicet terminum prorogasse. 3. Tenetur

tur de omni casu fortuito, ita ut non liberetur, nisi cùm mutuator mutuum reipsa acceperit vel per se ipsum, vel per alium à se designatum: quia tunc res semper manet mutuatarii, & sic ei perit. 4. Tenetur reddere rem ejusdem speciei & bonitatis; nec sufficit si solvat ejus pretium, nisi alter sponte consentiat: mutuum enim eadem bonitate qua datum est, eodemque genere reddi debet, l. 3. §. *de reb. credit.* neque enim mutuum est venditio aut permutatio.

Quæst. III. *In qua specie & bonitate res mutuata reddi debet?*

Resp. Seclusa speciali conventione justa non potest exigi pecunia eadem in specie physica, sed solùm eadem in valore, quem habuit tempore mutui, sive interim valor monetæ auctus fuerit, sive imminutus, saltem si tempore mutui hæc mutatio non fuit prævisa nec spectata. Ita communiter Theologi, teste Delugo. Nam cùm in pecunia per se spectetur solùm valor extrinsecus, non entitas physica, & ex usu constet speciem monetæ potissimum desumi ex valore, non ex materia, reddendo valorem, quem habuit tempore mutui, tantum reddis quantum accepisti. In aliis verò rebus, in quibus per se spectatur & intenditur rei entitas, restitui debet in eadem specie physica, v. gr. triticum pro tritico, & quidem in eadem mensura, sive pretium ejus crescat, sive decrescat, quando tempore mutui hæc mutatio non prævidetur, nec ad eam attenditur. Quia cùm in iis rebus, entitas & bonitas intrinseca spectetur, reddendo eandem mensuram ejusdem speciei physicæ, & bonitatis intrinsecæ, tantum redditur quantùm acceptum est, & sic servatur æqualitas. Aliud est de moneta dum ejus valor accrevit; Quia in ea æqualitas valoris, non substantiæ spectatur.

Quæst. IV. *An licet pacisci de reddenda re mutuata in eadem mensura & quantitate, vel pecunia in eadem specie physica?*

Resp. 1. Si sit dubium, utrùm res tempore restitutionis valitura sit pluris aut minoris, licet pacisci ne reddatur par mensura rei æque in se bonæ, & eam suo tempore accipere, quamvis interim pretium ejus valde creverit, ex cap. ult. *de usur.* Quia tunc par est contrahentium conditio, & servatur æqualitas; nam erga utrumque est æqualis spes lucri, & æquale periculum damni. Idcirco licet etiam exigere tot in specie physica nummos, quot dati sunt, sive valor mutetur, sive non, quando utrumque est æque probabile.

Resp. 2. Si certum vel probabilius sit, rem tempore solutionis plùs valituram quàm modò, vel valorem monetæ augendum, non licet exigere parem mensuram vel parem numerum nummorum, sed solùm eam mensuram, quæ tunc æquabit valorem præsentem rei mutuatæ, vel pretium æquale monetæ mutuatæ. *Ita Lessius, Delugo, Salas, & alii multi.* Quia alioqui exigeretur ultra id quod æquivalet rei mutuatæ, quod est usura: res enim tempore solutionis pluris valebit, quam eo quo traditur. Hinc si sex modii tritici tunc valeant duodecim aureis, non licet totidem exigere, si tempore solutionis valituri sint quindecim.

Excipe, nisi statuisses rem vel monetam tuam usque ad illud tempus servare: nam tunc licet pacisci, ut moneta in eadem specie physica vel mutuata cum eo incremento reddatur, deducta æstimatione laboris, periculi & sumptus in ea re usque ad illud tempus servanda; nam tunc id exigitur ratione lucri cessantis.

Quæst. V. *An filiusfamilias etiam major, qui sub patria potestate constitutus mutuam accepit ab alio pecuniam sine consensu patris, tenetur eam restituere post mortem patris?*

Resp. Juxta multos, imò communem sententiam, teste Lessio, non tenetur, etiam in conscientia, nequidem post mortem patris, si eam in ludis, compotationibus aut aliis rebus inutilibus consumpsit, & non putabatur esse sui juris. Quia jure civili nempe senatusconsulto Macedoniano in Gallia & in Lotharingia vigente, tollitur omnis obligatio etiam naturalis ex tali mutuo: nam hoc in odium ac pœnam sic mutuantium, & ob bonum commune, nempe ad tollendam occasionem multorum malorum ac scelerum fuit statutum à repub. seu principe habente dominium altum in bona subditorum relatè ad bonum commune; & alioqui lex non assequeretur finem suum, nec satis provisum esset securitati parentum, & aliis incommodis ac criminibus ex illis mutuis sequi natis. Unde huic privilegio filiusfamilias renuntiare non potest, quia non in ejus favorem præcisè, sed præcipuè parentum, & ad avertenda gravia mala concessum est. Et quia *jus publicum privatorum pactis mutari non potest*, l. 38. *de pact.* Nec hoc mutuum confirmari potest juramento, cùm sit in detrimentum tertii, & boni publici. Et jurans potest saltem petere relaxationem juramenti, qua obtenta, ad nihil tenebitur. Idem dic si filiofamilias

milias merces fuerunt venditæ credito, vel aliæ res mutuo datæ in fraudem legis, ut scilicet ex illis venditis pecuniam compararet, l. 3. §. *ad senat. consult. Macedon.*

Quæst. VI. *Quid est usura, & quotuplex?*

Resp. 5. Usura latè sumpta est quodlibet lucrum sive licitum, sive illicitum, vel fructus ex aliqua re perceptus. Strictè sumpta, ut hìc sumitur, est lucrum temporale præcisè ratione mutui perceptum, vel quæsitum: sive lucrum immediatè ex mutuo proveniens aut intentum. *Usura est, si plus acceperis, quàm dederis*, ait S. Hieronym. in cap. 18. Ezechiel. *Usura est, si plus quàm dedisti, expectes accipere*, ait S. Augus. in Ps. 36. Lucrum autem est id, quod quis acquirit, cùm antea non esset suum, nec ei ex justitia deberetur.

Dicitur. 1. *Lucrum temporale*, id est, pecunia vel quidlibet pretio æstimabile: nam ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 2. *Secundùm Philosophum, omne illud pro pecunia habetur, cujus pretium potest pecunia mensurari*. Hinc non est usura mutuare ad acquirendam amicitiam alterius: quia hæc non est pretio æstimabilis.

2. *Ratione mutui*, sive expressi ac formalis, sive virtualis ac impliciti. Unde lucrum aliunde proveniens potest esse injustum, nec tamen usurarium, ut excessus justi pretii ex re vendita. E contra quidquid pretio æstimabile ultra sortem reddendam, sive ante sive post mutuum datum, exigitur vel accipitur tamquam ex mutuo debitum, usura est. Mutuo tamen gratis dato, si quid sponte ac liberaliter offeratur, id mutuans licitè accipit, *non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum: quia etiam antequàm pecuniam mutuasset, licitè poterat aliquod donum gratis accipere; nec pejoris conditionis efficitur per hoc quòd mutuavit*, ait S. Thom. quæstion. 78. art. 2. sed in praxi non licet aliquid accipere à pauperibus, & raro ab aliis licet: quia raro donant sponte ac liberaliter; sed plerumque dant solùm, vel ad ulteriorem dilationem solutionis obtinendam, vel ex metu ne aliàs mutuum deinceps recusetur.

Resp. 2. Usura multiplex est, scilicet realis, mentalis, aperta, & palliata. Realis est ea, quæ in mutuo deducitur in pactum sive expressum, sive implicitum: cùm mutuans expressè, vel implicitè declarat se velle, aut expectare aliquid supra sortem. Mentalis est, cùm quis mutuat ex intentione aliquod lucrum ex mutuo percipiendi; talem intentionem non significans ei cui mutuat, licèt eam exteriùs exequatur, sed occultè & præcisè mutuando. Unde usura alio sensu dicitur mentalis, quàm alia peccata dicuntur mentalia; hæc enim sic vocantur, quamdiu actu externo non consummantur: at usura dicitur mentalis, in quantum nullum pactum supponit, quamvis datione mutui, & receptione lucri exteriùs impleatur; sola enim voluntas percipiendi lucrum ex mutuo si mutuum non detur, est usura purè mentalis.

Usura aperta est ea, quæ percipitur ex mutuo explicito cum pacto expresso lucri. Palliata seu implicita est ea, quæ provenit ex mutuo implicito ac virtuali, latente sub alio contractu, v. gr. venditionis, depositi &c. qui tamen sit vel includat virtualiter mutuum. Unde est vera usura, sed velata aliquo prætextu: ut si deponas apud Titium aliquid in pondere, numero, vel mensura consistens, data ei facultate utendi, & ad libitum disponendi, cum pacto ut pro usu aliquid ultra capitale solvat: nam tunc est reipsa mutuum, l. 9. §. *de rebus credit.* & sic lucrum inde proveniens est usura.

Quæst. VII. *An & quo jure usura est prohibita?*

Resp. Quælibet usura omni jure prohibita est. Et 1. quidem jure divino positivo, Ezec. 18. Ubi usura gravissimis criminibus annumeratur. *Uxorem proximi sui polluentem, egenum & pauperem contristantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola levantem oculos suos: ad usuram dantem, & ampliùs accipientem nunquid vivet? Non vivet: cùm universa hæc detestanda fecerit, morte morietur.* Et Psalm. 14. *Quis habitabit in tabernaculo tuo . . . . . qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Quem locum de præcepto explicat Concil. Nicæn. I. capit. 17. & Luc. *Mutuum date nihil inde sperantes.* Equidem (ut notat S. Thomas) mutuum dare potest esse interdum consilium; sed lucrum ex mutuo non quærere semper est præceptum: sicut in illo, Psalm. 75. *Vovete, & reddite vota Domino Deo vestro*, prius verborum continet consilium, posterius verò præceptum. Quare Concil. general. Lateranens. II. canone 13. ait usuram divinis legibus in veteri & novo Testamento prohibitam esse: idem docet Concil. general. Lateranens. III. capit. 25. Et, Concil. gen. Vienn. c. *Ex gravi*, sic definit: *Si quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter affir-*

affirmare præsumat; exercere usuras non esse peccatum, decernimus eum velut hæreticum puniendum. His adde Patrum consensum. Pro omnibus sint S. Basil. in Psalm. 14. Sanctus Gregor. Nyssen. homil. 4. in Ecclesiasten. S. Ambrosius, lib. de Tobia, cap. 14. S. Chrysostomus, homil. 5. in Matth. S. Hieronymus, in cap. 18. Ezech. S. Augustin. in Psalm. 34. serm. 3. S. Leo, serm. 6. de jejunio decimi mensis.

2. Jure divino naturali, ut docet communis sententia doctorum. Nam recta ratio dictat esse illicitum, & contra justitiam commutativam, in contractu, ubi servanda est æqualitas, plùs exigere, vel accipere vi illius, quàm valeat res quæ datur: nam in hoc est inæqualitas, ideòque injustitia. Sed aliquid supra sortem, seu rem mutuò datam accipere ratione mutui, est plùs accipere, quàm valeat res data, ut patet: nam sors reddenda jam est æqualis valoris cum re mutuata. Unde ipsi ethnici solo lumine naturali norunt usuræ malitiam, ut Plato, lib. 1. *de legibus*, Aristoteles, lib. 1. *Politic.* cap. 7. Cato, Cicero, Seneca, Plutarchus &c. Adde quòd ex S. Thom. 1. 2. quæst. 108. art. 1. & 2. ex consensu Theologorum omnia præcepta divinæ legis evangelicæ sunt juris naturalis, præter præcepta de sacramentis & de fide.

3. Jure canonico, ut patet ex toto titulo de usuris, & ex pœnis contra usurarios statutis. Hinc usurarii compellendi sunt tum ad omnes contractus usurarios utpote injustos rescindendos, antequàm absolvantur, tum ad restituendum usuras & compensandum omne lucrum cessans & damnum emergens ex usuris solutis.

Obj. 1. Deus permisit Judæis, ut usuras acciperent ab extraneis, Deut. 13. *Non fœneraberis fratri tuo ad usuram, sed alieno*.

Resp. Deus non permisit usuram propriè dictam, nempe lucrum ratione mutui proveniens; sed ad summum, ut supremus bonorum omnium dominus occasione mutui Judæis concessit dominium rei additæ sorti, sicut tradidit illis vasa Ægyptiorum. Unde Judæi auctarium non vi mutui, sed vi donationis divinæ accipiebant. Porrò hanc concessionem multi restringunt ad illos alienigenas, quibuscum Judæi justum bellum gerebant. Ita S. Ambrosius, lib. de Tobia cap. 15. ubi ait; *Quis erat tunc alienigena, nisi Amalech, nisi Amorrhæus, nisi hostis? Ibi, inquit, usuram exige. Cui jure inferuntur arma, huic legitimè inducuntur usuræ ... ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere*. Ibidem dicit: *Sine dubio maledictus, qui ad usuram dedit*.

Dixi, *Ad summum*. Quia S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. ad 2. docet, id non fuisse eis concessum ut licitum, sed dumtaxat toleratum ad majus malum vitandum, ne scilicet à Judæis Deum colentibus usuras acciperent propter avaritiam, cui dediti erant.

Nec obstat illud, Deut. *Fœnerabis gentibus multis; ipse a nullo fœnus accipies*. Nam fœnerare ibi significat mutuum, & fænus accipitur pro mutuo: ibi quippe promittitur divitiarum abundantia.

Obj. 2. Montes pietatis qui sunt cumulus pecuniarum publica authoritate institutus ad mutuandum pauperibus, approbati sunt à Concil. Later. V. & tamen in illis aliquid exigitur supra sortem.

Resp. Illud auctarium non exigitur ratione mutui, sed damni emergentis, seu pro eorum impensis & indemnitate dumtaxat, ut expresè declarat Concil. Later. V. Nam ad conservationem & administrationem horum montium conducuntur ministri, quibus debetur aliqua merces, quæ si sumeretur ex ipsa sorte reddenda, brevi montes illi exhaurirentur, & sic damnum emergeret ex mutuo. Cùm autem montium conservatio, indemnitas & administratio ordinetur ad utilitatem accipientium mutuum, ut semper paratam pecuniam invenire possint absque necessitate adeundi usurarios cum majore suo damno, æquum est ut pro ea aliquid conferant; nam qui commodum sentit, onus quoque sentire debet, ex regul. jur. 55. in 6.

Obj. 3. Mutuans privat se potestate utendi & fruendi re mutuata, quam aliàs haberet.

Resp. Non ideò licet aliquid supra sortem exigere pro privatione ista. Quia sicut potestas illa non habet æstimabilitatem distinctam ab æstimabilitate illius rei; ita privatio illius potestatis non habet æstimabilitatem distinctam ab æstimabilitate privationis ipsius rei. Privatio autem rei sufficienter compensatur redditione ejusdem, & carentia periculi illius, quamdiu non redditur, cùm mutuanti, ut supponitur, ex privatione rei nullum lucrum cesset, nec damnum sequatur.

Nec dicas posse aliquid exigi propter usum rei mutuatæ; nam per se injustum est vendere alteri usum rei non suæ, sed hujus alterius; per mutuum enim transfertur

ita

in mutuatarium rei mutuatæ dominium: ac proinde usus rei pertinet ad illum, præsertim cùm usus rerum, quæ mutuantur, non sit æstimandus seorsim ab illis, sitque illarum consumptio, vel alienatio. Igitur nihil est pro quo lucrum ex mutuo accipi jure possit, ac proinde lucrum ex muto est omnino injustum, cùm justo titulo careat.

Obj. 4. Jus civile probat usuras, digestis & codice de usuris.

Resp. 1. Cum S. Thoma usuræ non probantur, sed tolerantur, seu non puniuntur ad impedienda majora mala, sicut tolerantur meretrices. 2. Jus civile potest intelligi de usuris latè sumptis, nempe de pecunia, quæ ultra sortem accipitur ob aliquod interesse, scilicet vel ob lucrum cessans, vel damnum emergens. 3. Si quædam leges sic explicari non possent, nec supponerent titulum justum, correctæ sunt per jus canonicum, & sunt per se injustæ, ideoque nullæ.

Obj. 5. Ex S. Thom. potest aliquid accipi pro usu pecuniæ.

Resp. Loquitur de usu pecuniæ locatæ, non autem mutuatæ; sic enim, 2. 2. q. 78. art. 1. ad 6. ait: *Usus principalis pecuniæ est distractio pecuniæ in commutationes: unde non licet ejus usum vendere. Tamen potest esse aliquis secundarius usus pecuniæ argenteæ: putà si quis concederet pecuniam signatam ad ostentationem, vel ad ponendum loco pignoris; & talem usum pecuniæ licitè homo vendere potest.* Quia scilicet vendens non mutuat, sed locat: unde pecuniæ dominium & periculum retinet.

Obj. 6. Mutuum dare est beneficium præstare.

Resp. Non idcirco propter hoc beneficium licet aliquid exigere: imò verò quia mutuum est beneficium, ideò est essentialiter gratuitum: nam beneficium est bonum gratis datum. Ideòque essentialiter gratuitum. *Benefici liberalesque sumus, non ut exigamus gratiam, neque enim beneficium fœneramur*: ait Cicero, l. de amicitia. Igitur mutuum est contractus essentialiter gratuitus, & institutus in solius mutuatarii commodum.

(✠) *Nota.* Quæ ab Authore in hac septima quæstione & seqq. exposita sunt, & propugnata, confirmat, ac probat SS. D. N. BENEDICTUS XIV. in Epistola Encyclica, quam prima Novembris 1745. dedit ad omnes Italiæ Episcopos, quæque incipit. *Vix pervenit.* Sed quæ huc spectant, clarius & luculenter exponit in insigni, ac universæ Ecclesiæ perutili operè, de Synodo, in quo, ea innuens: *Quæ de usuris, & contractibus ab Episcopis in Synodis decerni possint*, plura de usuris, & mutuo explicat atque declarat, quæ cum scitu necessaria videantur, omnia transcripsimus.

2. Omne lucrum ex mutuo, præcisè *ratione mutui*, uti loquuntur Theologi, hoc est lucri cessantis, damni emergentis, aliove extrinseco titulo remoto, usurarium, atque omni jure naturali scilicet, Divino, & Ecclesiastico illicitum esse, perpetua fuit, & est Catholicæ Ecclesiæ doctrina, omnium Conciliorum, Patrum, & Theologorum unanimi consensione firmata. Huic contradixere Græci schismatici, qui, teste Guidone Carmelita *in catalogo Hæreticorum*, quodcumque lucrum ex mutuo permittunt: Græcis ex parte consensit Calvinus, qui ad *cap.* 18. *Ezechielis*, licere docuit, aliquod moderatum lucrum, non quidem à paupere, sed à divite, præcisè ratione mutui, exigere. Errorem à Calvino obiter insinuatum, ex professo propugnavit Carolus Molinæus *in suo tr. de usuris*, ubi *n.* 10. audacter affirmat, usuram non esse prohibitam, *nisi in quantum est contra Charitatem*; distinguit deinde *num.* 85. tres hominum gradus: Primus complectitur pauperes, emendicata stipe viventes, quibus non mutuo, sed eleemosyna succurrendum, ait: Alter indigentes, qui pro tempore indigent, quamvis pares sint, mutuo postea restituendo; atque his quoque mutuum gratuito dandum, asserit: Tertius gradus complectitur divites, & Mercatores, qui nihil indigent, sed rem suam negotiatione amplificare student, & ab his usuram moderatam, ratione mutui, justè, ac sanctè exigi posse, tradit Molinæus. Eamdem pravam opinionem amplexatus, alia ratione defendit Claudius Salmasius, in duplici tractatu, altero inscripto *De usuris*, altero *De trapezitico fœnore*, quibus in locis usuram, nisi Charitatem lædat, ab omni culpa absolvit, eo quod sit *merces locatæ pecuniæ*. Verum quamquam plurimi Heterodoxi, Calvini, Molinæi, & Salmasii systemati stabiliendo allaboraverint, inter quos Petrus Hernigius *lib.* 2. *q.* 1. Gerardus Noodt *de fœnore, & usuris lib.* 1. Gronovius, & Barbeyrac *in notis ad Hugonem Grotium, lib.* 1. *cap.* 12. Boehmerus *jur. Eccles. Potest. tom.* 1. *lib* 5. *tit.* 19. rationem tamen, qua eam Salmasius tutatus est, fere omnes refellerunt, rectè arbitrantes, mutuatæ pecuniæ dominium transferri in mutua-

tuatarium, ac propterea, non posse mutuum locationi, ullo pacto computari, sicuti testatur Gotfridus Mascovius *in notis ad Pufendorf. lib. 3. cap. 7. §. 5.*

3. Impiæ Calvini, & Molinæi opinioni non veriti sunt subscribere pauci quidam doctores Catholici: distinguunt & isti duplex genus mutui: unum quo pecunia, aliave res datur ad consumptionem, quod plerumque fit cum indigentibus, pecuniam mutuam accipientibus, ut se, suamque familiam sustentent, debita solvant, filiam nuptui tradant &c.: alterum, quo datur ad negotiationem, ut cum Mercatoribus fieri solet, qui acceptam mutuo pecuniam negotiatione augent; ingensque ex ea lucrum reportant; in primo casu usuram esse fatentur, quidquid exigitur ultra sortem; At à fœnoris labe excusant lucrum, quod in secundo casu ex mutuo percipitur, dummodo sit moderatum, modumque servet, à patriæ legibus definitum.

4. Novam hanc distinctionem, ab Hæreticis primum excogitatam, præverterant Ecclesiæ Patres, qui uno ore, absolutè, atque indefinitè fœneratitium pronuntiaverant, quidquid ex mutuo, ultra sortem exigitur: Tertullianus *lib.* 4. contra Marcionem *cap.* 17. ita explicat Ezechielis locum: *Pecuniam*, inquit, *suam fœnori non dedit*, *& quod abundaverit*, *non sumet*; *fœnoris scilicet redundantiam*, *quod est usura*. 2. Basilius *in Psalm.* 14. (*tom.* 2. *oper. pag.* 107.) allegato pariter Ezechielis loco, ait; *Ezechiel id in maximis malis recenset*, *si fœnus*, *& quidpiam ultra sortem accipiatur*. S. Ambrosius *lib. unic. de Tobia*, *cap.* 14. *num.* 19. (*tom.* 1. *oper. col.* 107.) *Et esca usura est*, *& vestis usura est*, *& quodcumque sorti accedit usura est*. S. Hieronymus *in cap.* 18. Ezechielis (*tom.* 5. *oper. col.* 210.) *Alii pro pecunia fœnerata solent munuscula accipere diversi generis*, *& non intelligunt usuram appellari*, *& superabundantiam*, *quicquid illud est*, *si ab eo quod dederint*, *plus acceperint*. S. August. *in Psalm.* 36. *serm.* 3. *n.* 6. (*tom.* 4. *oper. col.* 285.): *Si fœneraveris homini*, *idest mutuam pecuniam dederis*, *à quo aliquid plusquam dedisti expectes accipere*, *non pecuniam solam*, *sed aliquid plusquam dedisti*, *sive illud triticum sit*, *sive vinum*, *sive oleum*, *sive quodlibet aliud*: *si plusquam dedisti expectas accipere*, *fœnerator es*: Concilium Agathense relatum à Burchardo *libro* 2. *capit.* 116. Ivone *part.* 6. *cap.* 100. & à Gratiano *caus.* 14. *quæst.* 7. *c.* 4. *num.* 4. *Usura est ubi amplius requiritur*, *quàm datur*; *v. gr. si dederis solidos decem*, *& amplius quæsieris.* Ex quibus Gratianus ibidem concludit: *Ecce evidenter ostenditur*, *quod quidquid ultra sortem exigitur*, *usura est*. Patribus adhæsere veteres Theologi, qui, duce D. Thoma 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. adeo districtè omne lucrum ex mutuo, jure naturali, & Divino vetitum asseruere, ut ne minus quidem *ab obsequio*, *aut à lingua*, quod certè quid minimum est, nullique onerosum, à mutuatario, solius mutui causa, exigi posse docuerint.

5. Neque verò Calvini, & Molinæi Asseclis suffragantur aut loca Sacræ Scripturæ speciatim prohibentia, ne pauperes usuris opprimantur, uti Exodi, 22. *vers.* 25. Levitici 25. *vers.* 35. aut sententiæ Patrum, usuras dumtaxat redarguentium immoderatas; aut Canones Conciliorum, puta 36. ex Apostolicis, 17. Nicænus, & 12. Concilii Arelatensis primi, solos Clericos fœneratores severis pœnis subjicientes; Etenim antiqui Testamenti pagina, in ipsismet in contrarium adductis locis, & adhuc clarius Deuteronomii 25. *vers.* 29. Ezechielis 18. *& Psalm.* 14. omnem omnino usuram, absque ullo personarum, à quibus exigatur, discrimine, prohibet, & detestatur; Pauperes autem alicubi expresse nominat, vel tantum exempli causa, quia plerumque contingit, ut illi magis egeant ope aliena, & necessitate adacti mutuum accipiant, etiam sub obligatione immoderatum fœnus solvendi, quemadmodum ad prædictum Exodi caput adnotavit etiam Hugo Grotius, vel quia usuræ, quæ à pauperibus extorquentur, præter propriam pravitatem, quamdam redolent sævitiam, & immanitatem, speciali nota, & reprehensione dignam, sicuti ratiocinatur Gibalinus *de usuris*, *lib.* 1. *cap.* 7. *art.* 7.

6. In novo autem Testamento *Luca* 6. illis Christi Domini verbis: *Mutuum date*, *nihil inde sperantes*, præceptum tradi, seu verius naturalem legem iterum inculcari, nihil prorsus lucri ex mutuo, ab ullo, sive paupere, sive divite exigendi, non solum docet D. Thomas 2. 2. *q.* 78. *art.* 1. *ad* 4. sed concors fuit Conciliorum, Patrum, summorumque Pontificum sententia, præcipue Urbani III. *in cap. Consuluit de Usuris*, qui præfati Textus auctoritate, omnem quantumvis minimam usuram, universim vetitam pronuntiarunt; explicans enim præfata Christi Domini verba, iis pro-

prohiberi ait, *omnem usuram*, *& superabundantiam*. Dicere autem summos Pontifices, & Concilia prædicti Textus verum, & genuinum sensum non esse assequuta, quod aliquos mussitare non puduit, & temerarium, & fere hæreticum est: quidquid enim sit, an Ecclesia, non solum infallibili polleat auctoritate, in definiendis quæstionibus, Fidem, aut mores respicientibus, quod nullus Catholicorum negat, sed etiam in delectu rationum, quas ad solas definitiones stabiliendas interdum adducit, de quo nonnulli Catholici dubitarunt, certum, & indubitatum est, eam errare non posse, in interpretanda Divina Scriptura, ejusque genuino sensu Fidelibus aperiendo.

7. Haud absimilia reponimus ad testimonia Patrum: hi siquidem, licèt vehementius invehantur in usuras immoderatas, atque à pauperibus extortas, veluti culmen sceleris, ad quod homines pertrahit sordida, atque insatiabilis avaritia, non idcirco tamen approbat moderatas, à divitibus exigendas; quinimmo etiam istas aliis in locis expresse condemnant: Enimvero Ambrosius *cit. lib. de Tobia c. 6.* (*tom. 1. oper. col. 597.*) de his agens, qui pecuniam suam fœnerantur non indigenti, seu diviti, sed negotiatori, cui uberes proventus pariat, eos in hunc modum increpat: *Nihil nequius fœneratoribus, qui aliena damna sua lucra arbitrantur, & dispendio suo deputant, quidquid ab aliis possidetur. Aucupantur hæredes novos, adolescentulos divites explorant, per suos adjungunt, sed simulantes paternam, & avitam amicitiam, volunt domesticas eorum cognoscere necessitates . . . . Sin verò nullos laqueos alicujus necessitatis offenderint, intexunt tabulas, ajunt, nobile prædium esse venale, amplam domum, accumulant proventus fructuum, annuos reditus exagerant, hortantur, ut coemant, similiter faciunt pretiosas vestes & monilia nobilia prædicantes. Neganti se habere pecuniam, ingerunt suam, dicentes: Utere, tu tua: de fructibus empta possessionis pretium multiplicabis, debitum reddes;* & c. 14. (*col. 607.*): *Et putas te piè facere, quia à Negotiatore, velut munus suscipis? Inde ille fraudem facit in mercium pretium, unde tibi solvit usuram. Fraudis illius tu auctor, tu particeps, tibi proficit quidquid ille fraudaverit. Et esca usura est, & quodcumque sorti accedit usura est. Quod velis ei nomen imponas, usura est.* Similiter Hieronymus *in cit. cap. Ezechielis* (*col. 208. num. 5. oper.*) perinde ac si cum illis ipsi congrederetur, contra quos pugnamus, fœnus reprobat, etiam ex re percipiendum, quæ ingentem fructum mutuatario attulit, inquiens: *Soles argumentari, ac dicere: Dedi unum modium, qui satus fecit decem modios, nonne justum est, ut medium modium de meo plus accipiam, cum ille mea liberalitate novem, & semis de meo habeat?* Nolite errare, *inquit Apostolus*, Deus non irridetur. *Respondeat enim nobis breviter fœnerator misericors: utrum habenti dederit, aut non habenti. Si habenti, utique dare non debuerat: Sed dedit quasi non habenti; ergo quare plus exigit quasi ab habente &c.*

8. Ad Canones, quod attinet, si argumentum, quod ex illis instaurant, quidquam habet roboris, & efficacitatis, probaret etiam fornicationes, & adulteria esse Laicis permissa, quia plerique Canones in solos Clericos fornicarios, & adulteros, nulla facta Laicorum mentione, animadvertunt, quæ sane argumentatio inepta, & ridicula foret: novum quippe non est, Ecclesiam severiùs in Clericis punire delicta, quæ etiam in Laicis execratur; sicuti opportune, & ad rem apposite monuit Concilium Carthaginense, 1. *can.* 13. *Quod in Laicis reprehenditur, id multo magis in Clericis oportet prædamnari.* Ceterum non desunt alii innumeri Canones, Clericos æque ac Laicos usurarios redarguentes; atque ut alios prætereamus, antiquissima Synodus Eliberitana *canon.* 10. (*tom. 1. collect. Harduin. col. 252.*) hæc habet: *Si quis Clericorum detectus fuerit usuras accipere, placuit eum degradari, & abstineri. Si quis etiam Laicus accepisse probatur usuras, & promiserit correctus jam se cessaturum, nec ulteriùs exacturum, placuit ei veniam tribui. Si verò in ea iniquitate duraverit, ab Ecclesia esse projiciendum.* Ac Leo Magnus *epist. ad Episcopos per universam Italiam, relata canon. septimo paragrapho decimoquarto, quæstione quarta* exagitans usuræ peccatum, ait: *Quod nos, non dicam in eos, qui sunt in Clericali officio constituti, sed in Laicos cedere, qui Christianos se dici cupiunt, condolemus.*

9. Jure itaque ac merito Auctores permittentes moderatum lucrum ex mutuo, à divite, & Negotiatores exigere, veluti adversantes communi, & perpetuæ Catholicæ Ecclesiæ doctrinæ, inclamarunt, & validissimis argumentis confutarunt Navarr. *comm. de usuris, num. 8. & seqq.* Gibalinus, & Leotardus, in suo Quilibet *de usuris* tractatu,

Car-

Cardinalis de Lugo *de just. & jur. tom. 2. disput. 25.* Jacobus Gaytte, in egregio opere, quod concinnavit adversus Molinæum, Salmasium, Auctoremque libelli Gallici *du traitè de la pratique des Billets*, Saint beuve *in resolut. casuum conscientiæ, tom. 2. ultima editio Paris. anni* 1700. *cas.* 210. *pagin.* 422. *& seqq.* Aloysius Bulteau, seu Bullellus *in apolegia pro Lactantio in materia usurarum, edita Parisiis ann.* 1577. Pouget *in suis Canonic. instit. tom.* 1. *p.* 760. Natalis Alexander *Theolog. dogmat. & moral. tom.* 8. *part.* 2. *cap.* 7. Gennet. *Theolog. moral. tom.* 1. *tract.* 4. *de mutuo, & usura, quæst.* 6. *& seqq.*, Pontas *in dictionar. cas. conscient. tom.* 3. *verb. Usura*, Continuator, *prælect. Theologic. Honorati Tournely, tract. de contract. p.* 2. *c.* 3. aliique plurimi.

10. Verum, quoniam tot Doctorum auctoritate, & argumentis minime perterriti, prædictam exoticam opinionem nonnulli iterum refricare non dubitarunt, propterea Nos ad Petri Cathedram evecti, ne Catholicæ doctrinæ puritas, cujus depositum Nobis est à Christo concreditum, hac erroris labe fœdaretur, datis ad Italiæ Episcopos encyclicis litteris sub die prima Novembris 1745. hæc inter cætera declaravimus: Primò, omne lucrum ex mutuo, ratione mutui, usurarium, & illicitum esse: secundò, ad usuræ labem purgandam, nullum arcessiri posse subsidium, vel ex eo quod id lucrum non excessivum, & nimium, sed moderatum; non magnum, sed exiguum sit: vel ex eo quod is, à quo id lucrum, solius causa mutui, deposcitur, non pauper, sed dives existat, nec datam sibi mutuo summam relicturus otiosam, sed ad fortunas suas amplificandas, vel novis coemendis prædiis, vel quæstuosis agitandis negotiis, utilissime sit impensurus: tertiò, quamquam unà cum mutui contractu possint quandoque alii tituli, ut ajunt, forte concurrere, ipsi mutuo extrinseci, è quibus justa oriatur causa, aliquid, ultra sortem ex mutuo debitam, exigendi, atque falsò, & temerè affirmari diximus, ejusmodi titulos semper reperiri, ac ubique præsto esse, itaut illorum ratione, quotiescumque pecunia, frumentum, aliudve id generis, alteri cuicumque creditur, toties semper liceat auctarium moderatum, ultra sortem integram, salvamque recipere. Alia præterea ediximus, atque in contractibus servanda commendavimus (quæ in Episcopales Synodos utiliter inseri potuerunt) ne usuræ macula inficiantur, sicuti videre est *in præfatis nostris litteris impressis tom.* 1. *nostrar. Constitut., Constit.* 143., quas nuperrime Theologico commentario illustravit Daniel Concina Ord. Prædicat. Theologus.

11. Quamobrem si jampridem aliquot Episcopi, inter quos Cardinalis de Camus Episcopus Gratianopolitanus, Cardinalis de Bissy tunc Episcopus Tullensis, Jacobus Benignus Bossuet Episcopus Meldensis, & Bragadinus Episcopus Veronensis in suis edictis, & Pastoralibus instructionibus, præfatam proscripserant erroneam opinionem, utpote quam noverant jam à Conciliis, summorumque Pontificum Constitutionibus prædamnatam, multo magis integrum nunc erit Episcopis illam, postquam iterum nominatim, & expresse est ab Apostolica Sede reprobata, novis, si opus fuerit, Constitutionibus, è sua Diœcesi exturbare, eamque temere dissemînantes, aut usu ipso approbantes severis pœnis coercere.

12. Post eliminatum Hæreticorum errorem, qui paucorum fraudulentia, etiam in Catholicam rempublicam irrepere cœperat, abs re non erit obiter detegere falsam doctrinam, qua sunt imbuti Judæi, inter Christianos degentes. Ex illis Deuteron. verbis *cap.* 23. *Non fœneraberis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec frugem, nec quamcumque aliam rem, sed alieno*, inferunt Hebræi sibi licere fœnerari Christianis, quos, licèt inter eos versentur, pro alienis habent, & extraneis. Facile quidem esset hanc Judæorum fallaciam retundere, aut dicendo cum Ambrosio *cit. lib. de Tobia cap.* 15. in allegato textu, permissum dumtaxat fuisse Judæis usuras exigere ab Amorrhæis, Amalecitis, aliisque vicinioribus populis, à quibus Deus dominium abstulerat rerum omnium, quas possidebant, & Judæis contulerat; aut dicendo cum D. Thoma 2. 2. *cit. q.* 76. *art.* 1. *ad* 2., non fuisse permissum Hebræis usuras exigere ab extraneis, sed toleratum, tanquam minus malum, eo pacto, quo, propter duritiam cordis eorum, fuit in illis toleratum uxorum repudium; quod etiam ante Divum Thomam senserat Alexander de Hales *part.* 3. *quæst.* 86. *art.* 2., ubi ait: *Nunquam fuit Judæis licitum fœnerari alieno, sed permissum fuit illis, sicut dare libellum repudii, propter duritiam cordis sui. Peccabant tamen mortaliter fœnerando alieno; sed permittebatur eis duplici de causa, scilicet ne facerent pejus, ideſt ne fœnerarentur fratribus suis; & quia duri erant, & paulatim trahendi ad perfectionem*: At quo-

quoniam res est cum Hebræis, qui Theologorum, & SS. Patrum auctoritatem irrident, nec ullus nobis suppetit modus evellendi pravam illam opinionem, quæ in eorumdem mentibus altas egit radices; unum faciendum superest, nimirum, ut falsæ illius opinionis usum, qui in detrimentum cedit, & oppressionem pauperum Christianorum, pro viribus impediamus; neque aliter id præstari potest, quam opportunis Constitutionibus Episcoporum, & Christianorum Principum edictis, quibus severè prohibeantur Judæi Christianorum loca incolentes, ne ratione mutui, quidquam à Christianis extorqueant, & certa simul præscribatur quantitas lucri, ultra quam, nihil impune exigere possint ex aliis contractibus, cum Christianis initis.

13. Primum statutum fuit in Concilio Albiensi anni 1254., edito à Luca Dacherio *tom. 2. spicilegii*, in cujus *cap. 19. (c. 643.)* habetur: *Statuimus, & mandamus, in his, quæ deinceps mutuaverint Judæi Christianis, Christianorum ipsorum stetur simplici juramento, an quidquam usurarium sit in eis, & in eo quod usurarium esse dixerint, sic jurati absolvantur*, quod decretum renovatum legimus in Concilio Montis Pessulani, anni 1258. *cap. 5. eod. tom. 2. spicilegii.* Alterum edixit Innocentius III. *In Concilio Generali Lateranensi cap. 67. relat. in c. Quanto magis, de usuris*, ubi districtè vetuit, ne Judæi obtentu cujuslibet contractus, quem ceteroquin licitè cum Christianis inire queunt, graves, & immoderatas usuras exigant: *Synodali decreto statuimus, ut si de cætero, quocumque prætextu Judæi à Christianis graves, & immoderatas usuras extorqueant, Christianorum eis participium subtrahatur, donec de immoderato gravamine satisfecerint competenter.* Utrumque verò ad compescendos fœneratores Judæos, in temporali ditione Ecclesiæ commorantes, iterum decernendum consuluit Marcellus Severolus, sacri Consistorii Advocatus, Nobis, dum viveret, singularis amicitiæ nexu conjunctus, in suo elaborato suffragio, edito apud Passerinum *in cap. Quamquam, 2. post num. 84. de usuris in 6.* & ne à Synodis recedamus, ita nuperrime statuit Episcopus Pisaurensis *in sua Diœcesana Synodo habita anno 1742. tit. 4. num. 17.* cujus exemplum poterunt alii Episcopi imitari.)

Quæst. VIII. *Quænam propositiones usuræ palliatæ damnatæ sunt?*

Resp. 1. Alexander VII. hanc damnavit: *Licitum est mutuanti aliquid supra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.* Est falsa: nam obligatio non repetendi sortem ante certum tempus etsi longum, est intrinseca mutuo postulato: est enim de ratione mutui in communi, ut res mutuata repeti nequeat, nisi post certum tempus, varium pro varietate & exigentia causæ petendi mutui, cùm hoc sit necessarium ad finem mutui, qui est gratis impendere subsidium utile proximo: alioquin inane esset mutuum, nec beneficium. Igitur obligatio non repetendi sortem ante hoc tempus præfinitum est intrinseca huic mutuo in individuo; & si terminus sit ad longum tempus; tunc trahitur ad longum tempus obligatio intrinseca mutuo, & tunc est mutuum longum, seu in longum tempus, sicut mutuatio summæ magnæ est mutuum magnum. Præterea talis obligatio, secluso alio extrinseco, sufficienter compensatur obligatione mutuatarii ad reddendam rem mutuatam post tale tempus, & subeundum toto illo tempore illius periculum. Hinc nec licet aliquid exigere; eo quòd mutuans terminum constitutum proroget: quia est prorogatio mutui, quod ex natura sua est gratuitum; & quia nihil potest exigi ratione dilationis solutionis.

Resp. 2. Innocentius XI. damnavit has duas propositiones. 41. *Cùm numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem quàm futuram, potest creditor aliquid supra sortem à mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari.* Est falsa: nam centum libræ per se & secluso extrinseco, nec pluris, nec minoris valent hodie, quàm infra annum, cùm semper maneant eædem, & earum valor præcisè per tempus non crescat. Nec pecunia præsens est utilior possidenti, si mansura fuisset otiosa in arca. Et alioquin usura non esset illicita, & cuilibet liceret exigere auctarium vi mutui, quod fidei repugnat: nam in omni mutuo essentialiter datur pecunia præsens nonnisi in futurum reddenda.

42. *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum; sed solùm si exigatur tanquam justitia debitum.* Est falsa. Quidquid enim rependi debet ex benevolentia & gratitudine, omninò spontaneè & liberaliter rependendum est, nec exigi potest. Et gratitudo non obligat ad aliquid certum ac definitum, sed potest impleri variis modis.

modis. Præterea imponitur nova obligatio ex pacto pretio æstimabilis, quæ est contra naturam remunerationis gratuitæ ac liberalis, cùm imponat necessitatem pacti: *Nemo enim in necessitatibus liberalis existit*, l. 18. §. *de adim. legat.*

Quæst. IX. *Num saltem licet exigere aliquid ultra sortem à divitibus, & iis qui ex pecuniis mutuatis magnum lucrum faciunt, ut sunt Judæi, mercatores, &c.*

Resp. Neg. Ita expresse Conc. Mediol. I. sub S. Carolo, & Clerus Gallicanus Meloduni congregatus, ann. 1579. Quia usura in Scriptura generaliter ac sine distinctione pauperis & divitis prohibetur; & quia est per se mala ac injusta. Quamvis enim non tenearis divitibus mutuare, tamen posito quòd mutues, non plùs potes exigere quàm dedisti; & pecunia mutuata jam non est tua, sed ejus cui data est, ad quem proinde pertinet totum lucrum ex ea perceptum. Quòd autem tua pecunia sit ipsis tam utilis futura, hoc provenit ex eorum conditione, cura & industria, non à te, nec ab ipsa præcisè pecunia, quæ de se sterilis est. Sic non licet cariùs merces vendere emptori, qui ex iis magnum sua industria lucrum facturus est.

Objicit Carolus Molinæus: *Creditor mutuando dat causam propinquam & efficacem, hoc est, ut vulgò dicunt, sine qua non, hujus lucri. Ergo lucrum dare videtur. Igitur partem lucri saltem in eventum lucri stipulari potest, ex divinis & naturalibus regulis.*

Resp. Creditor dat id, quod non est causa instrumentalis lucri, nisi mediante industria mutuatarii, & cùm jam ejus dominium à creditore in ipsum translatum est: ac proinde tota causa lucri, nempe pecunia & industria, est mutuatarii, non mutuantis; & consequenter totum lucrum est mutuatarii: utpote totum ortum ex re & industria ipsius. Quòd autem creditor dominium pecuniæ suæ in mutuatarium transtulerit, hoc ad æqualitatem compensatur per obligationem reddendi mutuanti eamdem valore pecuniam, quæ ipsi otiosa erat, & cujus periculum interea subit mutuatarius. Nam mille nummi per se & secluso omni extrinseco, non pluris valent hodie quàm intra duos vel plures annos, cùm eorum valor per tempus non crescat; nec pecunia præsens est utilior possidenti, si mansura sit otiosa in arca.

Quæst. X. *An licet tutoribus auctarium exigere pro pecuniis pupillorum mutuatis, eo quòd per leges cogantur eorum bona integra reddere; & simul ex eis lucrum facere in commodum eorumdem sub pœna compensationis?*

Resp. Neg. Quia cùm usura sit intrinsecè mala, & à Deo absolutè ac indistinctè prohibita, nullam ob causam potest esse licita. Ita Concil. Mediol. I. Et Clerus Gallican. Meloduni congregatus, ann. 1579. titul. 34. ibi: *Curandum ne quid ex mutuo, vel depositis apud Judæum factis, aliquid præter sortem à quovis homine percipi ex convento, vel principaliter sperari possit; tametsi pecuniæ sint pupillorum aut viduarum. Omnes enim tenentur audire illud Christi: Mutuum date, nihil inde sperantes.* Constat etiam ex cap. 4. *de usur.* ubi Alexander III. ait: *Cum usurarum crimen utriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus: quia cùm Scriptura Sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multò magis prohibendus est quis, ne etiam pro redimenda vita captivi, usurario crimine involvatur.*

Porrò tutores nihil periclitantur, si ex consilio consanguineorum pupilli, & judicis authoritate has pecunias impendant, aut fundi frugiferi emptione, aut in contractu censùs, vel societatis.

Quæst. XI. *An est usurarium imponere ratione mutui aliquod onus, seu obligationem novam ultra sortis solutionem?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia qualibet obligatio ultra sortem reddendam imposita ex pacto, est onus pretio æstimabile, cùm privet libertatem, quam alter aliàs haberet, & aliquod incommodum per se pariat, ideòque est injustum: nam per sortem reddendam compensatur ad æqualitatem id totum, quod mutuans dedit. Ergo id quod ampliùs exigitur seu imponitur, injustè exigitur & imponitur ratione mutui, quod essentialiter gratuitum. Enimverò, ut ait Lessius, ex vi mutui præcisè non licet obligare nisi æquale: sed redditio sortis est æqualis actui mutuationis & rei mutuatæ. Ergo ex vi hujus contractus non licet obligare ad aliud, quàm ad redditionem sortis.

Quare usura est, si ea lege mutuum des, ut alter etiam aliquid justo pretio tibi vendat, vel à te emat: ut tibi in posterum remutuet, in tuo molendino molat, domum tuam conducat, vel suam locet; ut partem mutui in mercibus, quibus non indiget, recipiat; ut reddat aliam rem diversæ speciei, v. gr. frumentum pro pecunia; ut

agrum

agrum tuum etiam justo pretio colat; ut tibi vel aliis beneficium ecclesiasticum, vel officium conferat; ut commendet te alteri; ut præstet aliquod munus vel à lingua, vel à manu, vel ab obsequio, ut non solvat ante certum tempus, nisi aliàs damnum timeretur ex mutuo: nam operosum est, non posse se debito liberare pro libito: imò ut præstet id, ad quod tenetur ex charitate, quia tunc ei imponitur nova obligatio, nempe justitiæ, ratione cujus tenetur de damno secuto. Item ut plus recipias ex benevolentia vel gratitudine: nam obligatio ex pacto repugnat gratuitæ remunerationi, cùm ratione pacti quis compelli possit, & hæc obligatio est quid pretio æstimabile.

Licet tamen mutuum dare ea lege, ut alter tibi solvat summam aliunde tibi ex justitia certò debitam, vel ut desistat à vexatione injusta; quia hoc non est lucrum, sed debitum jam ex justitia, nec imponitur ei obligatio nova, ad quam antea non teneretur: lucrum enim dicitur, cùm quis acquirit id, quod alias ad se ex justitia non pertinebat. Item licet exigere pignus, vel hypothecam pro securitate mutui; nam hæc assecuratio debita est.

Quæst. XII. *Numquamne licet in mutuo auctarium exigere?*

Resp. 1. Duo sunt tituli extrinseci mutuo, ob quos licet aliquid ultra sortem exigere, qui comprehenduntur nomine interesse, l. 1. Cod. *de sentent.*

Primus est damnum emergens, cùm quis in bonis jam acquisitis jacturam patitur, quia mutuat: ut si pecuniam refectioni ædium, vel solutioni debitorum destinatam mutues alteri hanc petenti: unde fit ut ædes tuæ deteriores fiant, aut corruant; vel si ipse sub usura cogaris pecuniam accipere ad debita solvenda. *Ita omnes*. Quia quilibet habet jus vitandi damnum; & nemo tenetur cum damno proprio beneficium alteri præstare, nisi is sit in necessitate, cui teneamur cum tali damno subvenire.

Secundus est lucrum cessans, cùm nempe mutuans ob mutuum privatur lucro justo, quod certò vel saltem probabiliter facturus fuisset ex pecunia mutuò data, v. gr. merces, fundum, censum, aut quid simile emendo, vel aliter negotiando. *Est communis sententia*. Prob. Quia 1. tunc nihil exigitur supra sortem ratione mutui, sed ratione justi tituli mutuo extrinseci, nempe ob compensationem jacturæ lucri probabiliter sperati, quæ justè exigi potest, ne mutuans ex beneficio à se in alium collato damnum percipiat: nec enim æquum est, *ut quis dispendium patiatur, unde videtur præmium meruisse*, cap. 2. de fidejuss. 2. Spes lucri probabiliter futuri est pretio æstimabilis; nam spes probabilis capturæ piscium ex jactu retis justè vendi potest, l. 12. §. *de act. empt.* Et l. 8. *de contrah empt.* dicitur, quòd *spei emptio sit*. Ergo mutuans justè aliquid exigit pro illa spe probabili & pretio æstimabili, qua se privat in gratiam alterius: imò amissio rei probabiliter speratæ est damnum non solùm probabiliter futurum, sed etiam actuale: nam cùm spes lucri probabilis habeatur actu, & sit pretio æstimabilis, illius jactura est quoddam damnum actuale emergens, utpote jactura boni actu habiti. Breviùs, cessatio lucri est in æstimatione prudenti damnum quoddam pretio compensabile: nam per illam fit, ut quis minus habeat, quàm habiturus esset. Et ideo juxta omnes, qui furatur, tenetur restituere lucrum cessans. 3. Pecunia ut subest industriæ, & tali destinationi quæstuosæ, plùs valet possidenti, quàm in se considerata. 4. Ex cap. 6. *de usur.* ubi dicitur, posse ratione lucri cessantis vendere merces ultra currens pretium, si venditor voluisset illas reservare in aliud tempus, quo plus esse valituras verisimile esset.

Porrò S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 2. ad 1. vult solùm nihil posse exigi in compensationem lucri merè possibilis & remoti; vel non posse tantum exigi in compensationem lucri probabiliter sperati, quantùm est ipsum lucrum, quod speratur. Neque enim negat jacturam lucri probabiliter sperati esse causam justam exigendi compensationem: nam quæstion. 62. articul. 4. ait: *Si quis damnificet aliquem, impediendo, ne adipiscatur quod erat in via habendi; tale damnum non oportet recompensare ex æquo; quia minus est habere aliquid in virtute, quàm habere actu . . . . . Tenetur tamen aliquam recompensationem facere secundùm conditionem personarum & negotiorum*. Idem docet, in 4. dist. 15. quæst. 1. art. 5.

Resp. 2. Ex communi sententia, ut possit justè aliquid ultra sortem exigi ob damnum emergens, quinque requiruntur. 1. Ut mutuum sit vera causa damni, alioquin fictus esset titulus, & vera usura. 2. Ut damnum proponatur mutuatario, nam liberè consentire debet in illam compensationem mutuo extrinsecam; & alioquin admonitus posset fortè alibi sibi providere sine hoc onere.

onere. Quare si admonitus non fuit, non tenetur damnum compensare etiamsi postea eveniat, modò non fuerit per moram culpabilem causa illius: nam tunc non tenetur ratione culpæ, neque rei acceptæ, neque pacti additi mutuo, neque etiam contractus mutui; mutuum enim est contractus stricti juris, ex natura sua obligans solùm ad reddendam sortem. 3. Ut auctarium non sit majus damno orto ex mutuo: alioquin excessus esset usurarius, nam exigeretur ratione mutui, & sine justo titulo. 4. Ut compensatio non exigatur ante tempus, quo damnum eventurum prævidetur, quia tunc solùm urget titulus. 5. Ut alter non cogatur ad aliquid solvendum, quidquid evenerit, si velit se obligare ad solvendum totum damnum emergens, quod reipsa continget: alioquin ei imponeretur onus, ad quod ex mutuo non tenetur, cùm solùm possit obligari ad reddendum mutuantem indemnem.

Resp. 3. Ut auctarium justè exigi possit ob lucrum cessans, ex communi sententia requiruntur hæ conditiones. 1. Ut mutuum sit vera causa cur lucrum cessat: ac proinde ut mutuans ante petitum mutuum habeat facultatem proximam lucrum ex pecunia faciendi alia via justa; & pecuniam quam mutuat, jam destinarit negotiationi vel contractui justo quæstuoso, nullasque alias habeat pecunias otiosas, id est, non destinatas lucro justo faciendo, nec familiæ sustentationi, nec filiarum doti, nec provisioni casuum fortuitorum, quos prudens paterfamilias cavere debet. Nam revera lucrum ei non cessat ob mutuum, qui antequam peteretur, non destinaverat pecuniam suam negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, vel censui, vel societati; aut non habebat facultatem proximam justum lucrum ex pecunia faciendi, aut habebat alias pecunias otiosas. Nam tunc ex pecunia, quam mutuat, nullum lucrum fecisset; ideòque talis nihil potest exigere ratione hujus tituli, utpote non extantis. Idem dic de eo, qui abstinens à negotiatione, interim se applicat alteri rei nec molestiori, nec minus quæstuosæ, cui vacare non potuisset negotiando: nam lucrum cessans per omissionem negotiationis compensatur per aliud lucrum, quod negotiando consequi non potuisset; & sic ei lucrum non cessat ex mutuatione, quæ revera ab æquali lucro eum non impedivit. 2. Ut lucrum sit certum, aut probabile: nam si sit solùm possibile, non est pretio æstimabile, cùm merè possibilium ratio non habeatur, & in æstimatione morali potentia remota lucrandi ex pecunia nihil addit pecuniæ spectatæ secundùm se. 3. Ut moneatur mutuatarius de lucro cessante, & in illius compensatione consentiat; alioquin ad illam non tenebitur, nisi per moram culpabilem solvendi fuerit illius causa, ob rationem supra dictam; quia onus extrinsecum contractui imponi non potest contrahenti sine illius consensu. 4. Ut non exigatur totum lucrum quod speratur, sed solùm quantùm spes illius judicio prudentum valet, deductis sumptibus & æstimatione periculi ac laboris. Nam res solùm sperata non est tanti valoris, quanti habita in se ipsa, seu jam existens propter pericula & impedimenta, quæ evenire possunt: sic semen sparsum in agro minùs valet, quàm messis ipsa, quæ speratur. 5. Ut lucri cessantis compensatio non exigatur statim dato mutuo, sed solùm pro tempore, quo lucrum fuisset: nam qui, verbi gratia, mutuat centum, & statim accipit decem pro lucro cessante, jam non mutuat alteri centum, sed solùm nonaginta; solùm enim nonaginta retinet mutuatarius, & tamen mutuans tantumdem exigit pro lucro cessante ex nonaginta, quantùm ex centum, quod est injustum & usurarium; cùm tunc lucrum ei solùm ex nonaginta cesset. Præterea quod pro interesse solvitur, eidem subrogatur; & ejus quod nondum extat, subrogatio exigi non potest.

His adde, ut quis excusetur ab usura coram Deo ratione hujus tituli, requiritur ut mutuet animo gratificandi proximo, non autem spe commodioris lucri. Nam si mallet mutuare quàm negotiari, intenderet principaliter lucrum ex mutuo, & sic peccaret. Quare, ut ait Sylvius, requiritur, ut is qui mutuat, non sponte subtraxerit suam pecuniam à negotiatione priusquam mutuet, intendens proprium commodum, & malens mutuare cum certo lucro, quàm negotiari cum incerta spe lucri: sic enim fictè pacisceretur de lucro cessante, cùm pecunia jam subtracta sit à potentia lucrandi, utpote nec secundùm rem, nec secundùm voluntatem ejus exposita negotiationi, aut destinata contractui justo quæstuoso: atque adeo lucrum, si quod cessat, non cessat ex mutuo, sed ex eo quòd negotiari noluerit, aut aliter contrahere. Idem docet Toletus, asserens doctores convenire, quòd cùm quis sponte alteri offert suas pecunias

cunias

cunias mutuo, nec coactus, nec rogatus, non potest licitè lucrum ab alio exigere, cùm ipse sponte suas pecunias à negotiatione auferat.

Nota. Non licet id, quod in contractu mutui ob interesse exigitur, convertere in sortem, & ex eo aliquid ultra summam ex quovis titulo exigere: nam hoc prohibetur in jure, l. 28. Cod. *de usur.*

Quæst. XIII. *An hæc in mutuo licita est pactio, ut mutuatarius, si ad terminum præstitutum non restituerit, aliquid solvat in pœnam sua moræ?*

Resp. 4. Ex communi sententia per se licita est, positis certis conditionibus. Quia debitor, qui est in mora culpabili, dignus est pœna; cùm peccet contra justitiam, non solvendo debitum tempore præfinito. Ergo potest cum ejus consensu ei imponi pœna, sicut solet imponi ei, qui à contractu resilierit: contrahentes enim, cùm sint suarum rerum domini, possunt ad majorem contractuum firmitatem, & eorum implendorum certitudinem, sibi pœnam conventionalem imponere & promittere, ex cap. 4. *de arbitr.* & l. 14. Cod. *de pact.* Omne autem promissum acceptatum servari debet.

Sed ut hoc sit licitum, ex communi sententia ista requiruntur. 1. Ut id non fiat in fraudem usurariam, sed ex sola voluntate sortem suam tempore statuto recuperandi. Unde si non cures, utrùm solvatur tali tempore, an non; vel si optes non solvi; vel si eum terminum, intra quem scis mutuum reddi non posse, constituas, tunc pœna apposita est velamen usuræ, & revera lucrum ex mutuo principaliter intendis. 2. Ut debitor verè sit in culpa, non solvendo notabili tempore post transactum terminum: nam sine culpa nulla potest justè imponi nec exigi pœna, ex l. 22. Cod. *de pœn.* & cap. 2. *de constitut.* ibi: *Rem quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit*. Hinc pœna non debetur, si debitor sine sua culpa tempore præfinito non solverit propter moralem impotentiam, hoc est, difficultatem tantam, ut creditor censeatur irrationabiliter invitus circa solutionis dilationem. 3. Ut pœna sit moderata secundùm mensuram culpæ, & rei mutuatæ: alioqui esset injusta, & iniquè cogeretur alter in eam consentire; ideòque non potest peti quoad excessum. Hinc pactum, ut pignus sit creditoris, si certo tempore debitor non solverit, est prohibitum, l. 1. & 3. Cod. *de pact. pignor.* & c. 7. *de pignor.* Quòd si pars debiti solvatur, non potest tota pœna exigi, sed tantùm pro ratione partis non solutæ, cap. 9. *De pœnis*. Idem dic, si mora non sit notabilis: nam si per biduum vel hebdomadam ultra terminum præfinitum solutio differatur, ordinariè non debet æstimari culpa digna pœna constituta saltem tota. *Lessius*, *Delugo &c.*

Pœna autem conventionalis, positis his conditionibus debetur ante omnem sententiam. Quia debetur ex vi pacti justi; & hæc est intentio contrahentium, ut ipso jure transgressor pœnam solvere teneatur sine necessitate judicem adeundi cum sumptibus & molestiis, & saltem si petatur: sicque communis hominum sensus intelligit. Sed justa pactio jure naturali obligat in conscientia ante omnem sententiam. Multi tamen putant, talem pœnam solvi non debere antequàm petatur expressè, vel tacitè. Quia mutuans, si non petat solutionem pœnæ cùm facilè possit, censetur eam condonare; & pœna videtur imponi sub hac tacita conditione, *Si petatur*.

Quæst. XIV. *An licet aliquid ultra sortem exigere ratione periculi ejusdem sortis?*

Resp. 1. Nihil licet exigere à pauperibus ratione periculi sortis, orti ex eorum inopia. Quia 1. Tale periculum est intrinsecum huic mutuo in individuo, sive tali mutuo ex natura sua accessorium est: accessorium autem sequitur naturam principalis, ex regul. 42. jur. in 6. Ergo cùm nihil possit exigi pro ipso mutuo, ita nec pro tali periculo. 2. Cùm charitas obliget ad illis mutuandum, ut eorum necessitati subveniatur, obligat quoque, ut id fiat sine ullo eorum gravamine, ideòque ut subeatur gratis hoc periculum, alioquin non sufficienter levaretur eorum egestas. 3. Alioquin possent maxime opprimi pauperes, & eò plùs ab iis exigi posset, quò egentiores sunt, ideòque digniores majore subsidio, non gravamine. 4. S. Congreg. Cardinalium infra laudanda permittit aliquid accipi solùm ratione periculi, prout in casu à Missionariis propositum erat, scilicet quod oriebatur ex culpa, infidelitate & injustitia mutuatarii, non autem ex ejus inopia.

Porrò fidejussor non accipit justè pretium pro periculo, sed pro obligatione illud in se suscipiendi.

Resp. 2. Multi docent, licere aliquid ultra sortem pacisci & exigere ratione periculi mutuo extrinseci. Probant, 1. Ex de-

creto S. Congregat. de Propaganda fide ab Innocentio X. approbato; & Romæ typis edito anno 1645. & à Caballutio relato: *In Sinarum regno lege stabilitum est, ut in mutuo triginta pro centum accipiantur absque respectu lucri cessantis, aut damni emergentis. Quæritur utrùm Chinensibus sit licitum pro pecuniarum suarum mutuo, licèt non interveniat lucrum cessans aut damnum emergens, prædictam pro centum triginta regni lege taxatam quantitatem accipere? & causa dubitandi est, quia in recuperanda pecunia est aliquod periculum, scilicet quòd qui accipit mutuatum, fugiat, vel quòd tardet in solvendo, vel quòd necessarium sit coram judice repetere, vel propter alia hujusmodi.* Sic respondit S. Congregatio: *Censuit S. Congregatio Cardinalium S. R. E. ratione mutui immediatè & præcisè nihil esse accipiendum ultra sortem principalem; si verò aliquid recipiant ratione periculi probabiliter imminentis, prout in casu, non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio probabilitatis periculi, & qualitatis ejusdem, ac servata proportione inter periculum & id quod accipitur.* Et Innocentius X. præcepit omnibus Missionariis sub excommunicatione latæ sententiæ, ut omnia responsa hujus decreti observarent, & illis uterentur: donec Sua Sanctitas, vel Sedes Apostolica aliud statuerit. 2. Quia probabile periculum sortis mutuo extrinsecum, quod scilicet nascitur ex eo quod detur homini decoctori vel injusto, qui aliunde habet bona saltem in spe certa, est à tali mutuo separabile, nempe per pignus, aut hypothecam, quam potest dare, & simul est pretio æstimabile: nam ex S. Thoma quæstion. 77. artic. 4. ad 2. licitum est cariùs vendere propter periculum, cui venditor se exponit transferendo rem de loco in locum.

Idem dicunt de extraordinariis facultatibus, laboribus, impensis, molestiis probabiliter in recuperanda sorte subeundis ex culpa mutuatarii, eo quod hæc sint mutuo extrinseca, & pretio æstimabilia.

Sed ut hoc titulo aliquid possit justè exigi, has requirunt conditiones. 1. Ut periculum sit verè probabile & extrinsecum mutuo, ne hoc prætextu palllientur usuræ: quale non est quoties mutuatarius est industrius, verax, justus, & de quo non datur prudens præsumptio, quòd non sit soluturus. 2. Ut in hoc auctarium consentiat mutuatarius. 3. Ut mutuans non compellat illum ad secum paciscendum de periculo, sed ei relinquat libertatem assecurandi sortem per pignus, hypothecam, vel alium fidejussorem: alioquin sine causa imponeretur illi onus pretio æstimabile, ad quod non obligatur, quod est usurarium. 4. Ut non plus exigatur, quàm judicio communi prudentum valeat tale periculum subeundum, habita ratione quantitatis summæ mutuatæ & magnitudinis periculi, servataque proportione inter periculum & auctarium.

Nec obstat, inquiunt, cap. *Naviganti, de usur.* ubi Gregor. IX. ait: *Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscepit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.* Nam censetur usurarius, quia supponitur noluisse mutuare nisi ea conditione, ut ipse periculum sortis certo pretio in se susciperet, & sine justa causa imposuisset mutuatario onus pretio æstimabile, privando eum libertate assecurandi sortem alia via commodiore, nempe per pignus aut fidejussorem. Alii putant mendum in textum irrepsisse, & legendum esse, *usurarius non est censendus*, ob verba immediatè sequentia: *Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei mensuræ reddantur, quæ licet plus valeant, utrùm plus vel minus solutionis tempore fuerint valituræ, verisimiliter dubitatur; non debet ex hoc usurarius reputari.* Particula, *quoque*, inquiunt, paritatem & conformitatem sonat, adeòque indicat, Pontificem velle neutrum censendum esse usurarium; si enim de uno vellet & non de altero, dixisset: *Ille contra, ille tamen.* Ita *Barbosa, Layman &c.*

Si objicias. 1. Auctarium non esse medium aptum ad tollendum sortis periculum, imo illud augere. 2. Inde sequi, posse aliquid exigi pro periculo auctarii ipsius, & sic in infinitum, cum illud etiam periclitetur. 3. Mutuatarium teneri, periculum illud tollere redditione sortis. 4. S. Congregationem & Innocentium X. illud solùm tolerare, cùm dicat non esse inquirendos.

Respondent ad 1. Auctarium illud non exigi ad tollendum periculum futurum, sed pro periculo præsenti, & damno quodam actu existente, quod actu subit mutuans, dum pecuniam in manu sua certam exponit manui periculosæ, in qua est minoris valoris quàm in sua. Nec auctarium augere periculum sortis; nam mutuans quotannis recipiens parum ob periculum, quamvis postea sortem amittat, minus damnum patietur; & interea mutuatarius poterit

lucrari.

lucrari ex mutuo ad sortem solvendam. Ad 2. Illud auctarium speratum licèt periclitans, esse sufficientem compensationem. Ideòque nihil posse exigi pro illius periculo. Ad 3. Restitutione sortis non tolli periculum, quod ante illam subivit mutuans, & quod erat pretio æstimabile, sed jam non continuari. Ad 4. Negant id tolerari tantùm: nam quærebatur, an id esset licitum, & respondit S. Congregatio non esse licitum ratione mutui, sed ratione periculi depositi non debere inquietari. Sanè si id jure naturali esset illicitum, deberent Missionarii monere, & impedire ne quid tale exigatur.

Quæst. XV. *An lex vel consuetudo provinciæ est titulus legitimus aliquid ultra sortem exigendi?*

Resp. Neg. si nullus alius adsit titulus justus. Quia cùm perceptio lucri ex mutuo sit jure divino vetita, nullo alio jure potest esse licita. Igitur lex, quæ permittit ex quovis mutuo aliquid ultra sortem, v. gr. quinque pro centum exigere, & de eo pacisci, imò præcipit judici, ut mutuatarium compellat ad hoc auctarium persolvendum mutuanti, semper præsumit & supponit titulum interesse, nempe lucrum cessans, vel damnum emergens. Quare si nullum reipsa ex mutuo lucrum cesset, vel damnum sequatur, tunc nihil potest in conscientia ultra sortem exigi, & accepta restitui debent. Item non licet plus accipere, quàm sit lucrum cessans, vel damnum ortum ex mutuo, etiamsi plus lege constitutum sit; nam tunc lex vel sententia judicis nititur falsa præsumptione. Neque enim est intentio legis, nec potest esse, ut aliquid accipiatur ratione mutui.

Idem dic de lege, & de sententia Judicis, qua mutuatori adjudicatur aliquid ultra sortem à tempore interpellationis suæ, in compensationem interesse. Nam si nullum lucrum cessans, nec damnum emergens, vel non tantum patiatur mutuans, nihil aut non tantum potest accipere: quia tunc sententia judicis nititur falsa præsumptione, unde non dat verum jus. Quòd si adjudicaretur aliquid in pœnam dilatæ solutionis, nihil etiam posset accipi, si revera debitor non fuit in culpa: quia omnis pœna justa supponit culpam. Imò sunt, qui præter moram culpabilem debitores requirunt adhuc, ut mutuator damnum vel lucrum cessans sustinuerit, quia putant legem ad pœnam damnantem supponere etiam interesse.

Obj. 1. Quælibet lex est essentialiter justa, alioquin non esset lex. Ergo lex est justus titulus accipiendi aliquid ultra sortem. *Resp.* dist. conseq. Si illa lex non fundetur in aliqua suppositione, C. conseq. Si fundetur in aliqua suppositione ejus, quod non extet, N. conseq. Lex vel consuetudo quæ permittit aliquid supra sortem accipere, supponit damnum emergens, vel lucrum cessans; quòd si neutrum extet, non intendit, nec potest auctarium approbare aut præcipere.

Obj. 2. Per legem illam tenentur judices damnare debitores ad solvendum aliquid ultra sortem. Ergo mutuator illud justè retinere potest. *Resp.* neg. conseq. Nam cùm judices illud auctuarium non adjudicent, nisi vi legis, & lex præsupponat justum titulum, nempe damni emergentis vel lucri cessantis, non potest mutuator auctarium sibi adjudicatum retinere, si non habet verum titulum, quod lex & sententia judicis præsupponunt.

Quæst. XVI. *An qui pignus pro mutui assecuratione accepit, tenetur fructus ex illo perceptos computare in diminutione sortis, deductis expensis, laboribus ac operis?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Et constat ex cap. 1. & 2. *de usur.* & leg. 1. Codic. *de pignor. act.* Quia mutuator nullum habet jus ad illos ratione mutui, quod est ex natura sua gratuitum, sed illi pertinent ad dominum pignoris, res enim domino suo fructificat. Hinc qui agrum sterilem, qui antea non colebatur, accepit in pignus, tenetur fructus, quos ex illo sua diligentia percepit, referre in sortem, deductis impensis & laboribus, alioquin lucrum perciperet ex mutuo.

Excipe, 1. Feudum in pignus debiti datum domino directo: nam hic non tenetur fructus ex illo deducere in sortem, ex capit. 8. *de usur.* vel quia per tales fructus compensari debent servitia à feudatario debita, quibus interim liberatur; vel quia feudi contractus habet hanc tacitam conditionem, ut si res feudo subjecta tradatur domino directo in pignus, ejus fructus ad hunc pertineant, modò feudatarius eo tempore liber sit à servitio præstando, juxta caput 1. *de feudis*. Et non excedant multum fructus valorem servitii, alioquin esset contra mandatum Dei, *mutuum date, nihil inde sperantes*, ait Innocentius IV. in c. *insinuatione*, de feudis.

2. Feudum pro dote in pignus datum genero.

nero. Hic enim non tenetur ejus fructus computare in dotis diminutionem, ex c. *16. de usur.* Quia hoc pignus datur etiam ad sustinenda matrimonii onera, donec solvatur dos, cujus usumfructum vir haberet, unde fructus illos accipit *pro interesse*, ait Innocentius IV. in cap. cit.

Quæst. XVII. *An est usurarium ac illicitum mutuare ob spem lucri tanquam finem principaliter intentum, licèt sine ullo pacto?*

Resp. Affirm. Prob. 1. ex cap. 10. *de usur.* ubi censetur usurarius, qui licèt omni conventione cessante, eo animo mutuat, ut aliquid ultra sortem recipiat, aliàs non mutuaturus. Et, ex S. Augustin. sermon. 3. in Psalm. 36. ibi: *Si plus quàm accepisti expectas accipere, fœnerator es.* 2. Christus jubet, ut mutuum detur gratis, & sine spe lucri finaliter ex mutuo intenti, Luc. 6. *Mutuum date, nihil inde sperantes.* 3. Tunc verè intenditur lucrum ex mutuo, quod est usurarium, licèt intendatur mediante benevolentia & gratitudine mutuatarii, sed intenta propter lucrum: ita ut nisi lucrum speraretur, mutuum non daretur. Nam tunc intenditur benevolentia vel gratitudo propter lucrum tanquam finem propter se ex mutuo intentum.

Non esse tamen usuram, aliquid secundariò sperare ex mera liberalitate & gratitudine, non ut debitum, nec intentum ex mutuo, docet Glossa, in cap. *Consulit.* quæ ait peccare *sperantes causa mutui in spe lucri principaliter posita. Secundario tamen aliquid sperare non puto malum.* Ita etiam S. Antonin. 2. part. tit. 1. capit. 7. §. 1. addens: *Dicitur autem intentio principalis hæc, cùm scilicet magis movetur ad mutuandum propter lucrum quod sperat, quàm propter aliud. Sed intentio secundaria dicitur, cùm etsi sperat aliquid sibi dari ab eo, cui mutuavit ex sua liberalitate; tamen non illud eum movet, sed magis benevolentia, ita ut etiamsi non crederet sibi aliquid dari ultra sortem, adhuc tamen mutuaret.* At usura est intendere, etsi secundario, lucrum ex mutuo, ut pretium, vel ut aliquid pro mutuo debitum: quia intentio, etsi secundaria, non tollit malitiam objecti, quo actus specificatur. Et illicitum est velle etiam minùs principaliter ac secundariò aliquid illicitum. Lucrum autem ut pretium mutui, vel uti aliquid ex mutuo debitum, est quid illicitum & usura: ergo illud quocumque modo intendere est illicitum. *Ita Lessius, Delugo, & alii.*

Quæst. XVIII. *An licet mutuum petere, vel accipere sub usura?*

Resp. 1. Non licet mutuum petere sub usuris. Quia non licet petere ab alio, quod licitè facere non potest; nam hoc esset eum inducere ad peccandum. Tamen ex communi sententia, licet ob gravem necessitatem propriam vel alienam petere mutuum ab eo, qui prævidetur non daturus nisi sub usuris, si aliter haberi nequit, intendendo solùm mutuum, & habendo se permissivè ad usuram. Quia licet petere ab alio id, quod licitè præstare potest, quamvis ex malitia sua peccaturus sit, modò adsit justa causa non impediendi ejus peccatum, qualis est hìc: nam mutuatarius non tenetur cum suo gravi damno malitiam mutuantis impedire. Ita S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 4. ibi: *Nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub usuris; licet tamen ab eo, qui hoc paratus est facere, & usuras exercet, mutuum accipere sub usuris propter aliquod bonum, quod est subventio suæ necessitatis, vel alterius.* Et ad 2. ait: *Accipiens non dat occasionem usurario usuras accipiendi, sed mutuandi. Ipse autem usurarius sumit occasionem peccandi ex malitia cordis sui: unde scandalum passivum ex parte sua est, non autem ex parte petentis mutuum. Nec tamen propter hujusmodi scandalum passivum debet alius à mutuo petendo desistere, si indigeat: quia ejusmodi passivum scandalum non provenit ex infirmitate, vel ignorantia, sed ex malitia.*

Resp. 2. Seclusa necessitate saltem rationabili, non licet mutuum petere ab usurario, & accipere sub usuris. Quia lege charitatis quisque tenetur sub mortali impedire peccatum mortale proximi, ejusque executionem, quando sine notabili suo incommodo seu damno id potest. *Mercatores dando usuras peccaverunt, tanquam occasionem peccandi usurariis præbentes, cùm necessitas quæ ponitur, ut scilicet honorabiliùs vivant & majores mercationes faciant, non sit talis necessitas, quæ sufficiat ad excusandum peccatum prædictum*, ait S. Thom. opusc. 67. de empt. & vendit.

Quæst. XIX. *Quid usurarius restituere tenetur?*

Resp. Tenetur restituere tum usuras acceptas, & fructus non merè industriales ex iis perceptos, tum etiam omne lucrum cessans, & damnum emergens ex usuris acceptis. Quia tenetur ratione injuriæ, exigendo, accipiendo, & possidendo rem alienam sine justo titulo: cùm mutuum non sit titulus

tulus justus, nec sponte ac liberaliter res donata sit: nam mutuatarius nollet ultra sortem dare, si posset aliter mutuum accipere, & sic involuntariè dat, non sponte, nec liberaliter.

Hinc si usurarius ante mortem non restituerit, tenentur hæredes bona per usuram accepta restituere, si quæ extent secundùm se: sin minùs, tenentur eorum valorem ex usurarii bonis restituere mutuatariis, vel eorum hæredibus, ex cap. 9. *de usuris*. Nam onus restituendi est affixum bonis defuncti, ideòque transit ad eorum possessorem.

Quæst. XX. *An usura mentalis obligat ad restitutionem?*

Resp. 1. Qui mutuavit principaliter ob spem lucri, aliàs non mutuaturus, tenetur restituere quæ postea ultra sortem accepit à mutuatario cognoscente ejus intentionem usurariam, etsi nullum pactum præcesserit. *Ita S. Antonin. & alii.* Quia mutuatarius non intendit dare gratis ac liberaliter, sed tanquam debitum ex mutuo, vel dat ex metu, ne aliàs mutuum sibi denegetur. Sed injustum est, accipere & retinere aliquid datum dumtaxat ut debitum, quod revera debitum non est, vel quod nec sponte, nec liberaliter datur. Et pravitas usuræ consistit in eo quòd speretur, vel accipiatur aliquid non omnino gratuitum & voluntarium. Confirmatur ex cap. 10. *de usur.* ubi Pontifex ait eum, qui ex proposito aliquid ultra sortem recipiendi mutuat, aliàs non mutuaturus, efficaciter inducendum esse ad accepta restituenda, quamvis nulla conventio præcesserit. Excipe, nisi mutu[illegible] habeat justum titulum retinendi, nempe lucrum cessans vel damnum emergens: tunc enim usura est purè affectiva, nec reponit inæqualitatem in rebus.

Resp. 2. Si mutuatarius sponte aliquid ultra sortem donet ex liberalitate, vel gratitudine, sed mutuans ejus mentem ignorans accipiat tanquam ex mutuo debitum, peccat & tenetur restituere ratione conscientiæ erroneæ, quamdiu illam non deponit prudenter. Tamen juxta communem sententiam, ex parte rei acceptæ ad id non tenetur, sed postquam scivit illud sibi gratis donatum fuisse, retinere potest; quia alter per illam donationem gratuitam transtulit dominium rei in mutuatorem, si accedat acceptio legitima: unde accedente hac notitia, potest rem acceptare & retinere ut liberaliter donatam. Quamvis enim habuerit intentionem injuriam faciendi, cùm acceperit tanquam debitum ex mutuo, & ideò peccarit; tamen reipsa nullum damnum inde alterius secutum est.

Resp. 3. Si mutuatarius dederit aliquid ultra sortem tanquam ex mutuo debitum, & mutuans illud acceptarit bona fide tanquam liberaliter donatum, hic tenetur, ubi rescierit, restituere acceptum, & fructus extantes. Quia deest titulus justus retinendi: nam datio rei ut debitæ ex mutuo nulla est, cùm nihil sit debitum ex mutuo. Nec tunc fuit donatio liberalis, quia res data fuit ut debita. Si verò mutuator aliquid ultra sortem accipiat, dubitans qua mente illud detur, an gratis, an tanquam debitum, peccat, & tenetur accepta restituere; nam injustitiam committit, sicut is qui dubia fide cœpit alienum possidere; & se exponit periculo alienum retinendi.

Quæst. XXI. *An cooperatores usurarii tenentur ad restitutionem in ejus defectum?*

Resp. Tenentur omnes, qui agentes partes usurarii, sunt causa efficax, cur usuræ petantur, solvantur, vel non repetantur. Quia sunt causa efficax damni mutuatario injustè illati. Tales sunt. 1. Consulentes usuras. 2. Dantes pecunias eo animo, ut ex his exerceantur usuræ. 3. Judices, qui compellunt ad usuras solvendas, vel vetant ne solutæ repetantur, qui etiam ipso facto sunt excommunicati, *Clem. un. de usur.* Notarius conficiens instrumentum, fingens licitos contractus, vel falsos scribens, ut cùm dantur centum, ipse scribit centum viginti &c. Nisi id facit postulante mutuatario; tunc enim licèt mortaliter peccet, & sit perjurus, tamen non tenetur ad restitutionem, quia spontè volenti & roganti non fit injuria. *Ita S. Antonin.* 5. Factores seu negotiorum gestores, qui contractus usurarios faciunt, & famuli cogentes ad usuram solvendam. 6. Proxenetæ, hoc est, qui quærunt eos, qui pecunia indigent, adducuntque ad usurarios, dum isto modo partes agunt usurarii. At non tenentur, dum agunt partes mutuatarii, quia tunc beneficium ei præstant, & non est in eorum potestate, ut gratis mutuum detur.

Qui autem ita remotè concurrunt, ut non censeantur causa damni mutuatario illati, non tenentur restituere: quales sunt secundùm multos famuli, qui recipiunt pignora, eaque custodiunt, qui numerant pecuniam, qui referunt omnia in librum rationum. Quia non censentur causa damni, cùm independenter ab illorum opera illatum

ſit; & quia circa illorum operam non eſt invitus mutuatarius, nec de illa rationabiliter conqueri poteſt.

Quæſt. XXII. *Quænam ſunt pœnæ uſurariis conſtitutæ?*

Reſp. Uſurarii notorii ſeu manifeſti ſunt, 1. Infames in utroque jure, ideòque irregulares. 2. Privantur communione altaris, ac ſepultura eccleſiaſtica, & eorum oblationes non poſſunt accipi, cap. 3. *de uſur.* ex Concil. gener. Later. III. 3. Non debent ad confeſſionem admitti, antequàm ſatisfecerint, vel cautionem dederint, cap. ult. *de uſur.* in 6. ex Concil. gener. Lugdunen. 4. Irrita ſunt eorum teſtamenta, niſi ante mortem reſtituerint, vel cautionem legitimam dederint, ex cap. cit. 5. Pro clericis, qui moniti non deſiſtunt, ſuſpenſio ab officio & beneficio ferenda: pro laicis excommunicatio ferenda, uſque ad debitam reſtitutionem, cap. 7. *de uſur.*

Porrò uſurarius notorius eſt ille, qui facto vel jure manifeſtè uſurarius eſt. Eſt notorius notorietate facti, dum mutuat palam ad uſuram, ita ut nulla tergiverſatione celari poſſit. Eſt notorius notorietate juris, quando de hoc crimine in judicio convictus eſt & damnatus. In Gallia dicitur admitti ſola notorietas, quæ habetur per ſententiam judicis.

CAPUT IV.

De Depoſito, Commodato, Precario, & Mandato.

NOta. Depoſitum, commodatum &c. ſumuntur hìc pro contractu, licèt ſæpe ſumantur pro ejus materia, ſcilicet re depoſita, commodata &c.

Quæſt. I. *Quid eſt depoſitum?*

Reſp. Eſt contractus, quo aliquid alteri cuſtodiendum traditur, & ad hoc ſuſcipitur. Perficitur ſolùm, dum res traditur à deponente, & ſuſcipitur à depoſitario. Tradere enim vel deponere, non ſufficit, ſed requiritur etiam ut alter ſignificet ſe ejus cuſtodiam ſuſcipere; niſi fortè ex officio tenetur eam cuſtodire, ut ſunt caupones, ſtabularii, aurigæ, nautæ &c. nam ſufficit illis videntibus rem in domo, vel curru, vel navi deponi, l. 1. §. *Nautæ &c.*

Sequeſtrum autem, quod eſt ſpecies depoſiti, eſt contractus, quo res, de qua eſt controverſia, alteri tertio cuſtodienda traditur, eo fine, ut poſtea reddatur ei cui adjudicabitur.

Quæſt. II. *Quænam ſunt obligationes depoſitarii?*

Reſp. Ex communi ſententia, tenetur. 1. Rem depoſitam ſervare ac cuſtodire ea cura ac diligentia, quam homines diligentes ſolent in ſimili re propria adhibere, lib. 32. §. *depoſ.* Quòd ſi res depoſita pereat, vel deterior fiat, tenetur ſolùm de dolo & lata culpa, l. 1. Cod. *depoſ. &c.* Si tamen depoſitum cedat in commodum utriuſque, ut ſi depoſitarius mercedem pro cuſtodia accipiat, tenetur etiam ex culpa levi.

Hinc ſartores, molitores, aurigæ, caupones, & ſimiles tenentur ex culpa levi; nam tenentur ex officio ſibi & aliis utili, annexam habente cuſtodiam eorum, quæ ipſis traduntur: & ſic tenentur ea cuſtodire ex contractu virtuali ac implicito in utriuſque partis commodum cedente. Si verò depoſitio cedat in commodum ſolius depoſitarii, ut ſi apud ipſum deponatur pecunia eo ſolo fine, ut poſſit ea uti ſi egeat, hic tenetur de culpa leviſſima, juxta alibi dicta. Item ſi ſeipſum obtulit ad cuſtodiendam rem maxima diligentia, vel hanc expreſsè promiſerit: nam tunc tenetur ex pacto contractui addito.

2. Tenetur non uti re depoſita, ſine conſenſu domini expreſſo, vel tacito, aut ſaltem prudenter præſumpto. Quia rei uſus non eſt ipſi conceſſus, ſed ſolùm commiſſa cuſtodia; & non licet uſurpare uſum rei alienæ invito domino: alioquin fit contra juſtitiam: nam quivis habet jus, ut nemo utatur re ſua ſine ſuo conſenſu. Quare, l. 3. Cod. *depoſ.* utens re aliqua depoſita ſine conſenſu domini, dicitur reus furti. Hinc ſi uſus ille ſit pretio æſtimabilis, ut uſus equi, veſtis &c. ſolvi debet illius pretium: nam uſus & fructus rei ad dominum pertinet, & pretium uſus eſt quidam fructus. Quòd ſi dominus uſum concedat, tunc depoſitum tranſit in mutuum, ſi res depoſita ſit uſu conſumptibilis, aut alienata; vel ſi talis non ſit, in commodatum, ſi gratis ejus uſus concedatur, aut in locationem, ſi pretium exigatur. Porrò ſecundùm multos, domini conſenſus præſumitur circa uſum pecuniæ depoſitæ, cùm eam tradit nec ſacculo clauſo, nec obſignato, nec alio indicio oſtendit ſe utendi facultatem denegare, modò recipiens ſit moraliter certus, ſe eam ſoluturum, ut primùm exigetur.

3. Tenetur depoſitum repetenti reddere ſtatim, capit. 2. *de depoſ.* & libr. 1. §. *depoſ.* Nam alioquin retineret rem alienam invito domi-

domino. Excipe, nisi deponens in suum vel aliorum damnum reposcat, ut si furens ensem repetat; nam tunc deponens non est rationabiliter invitus, vel nisi res deposita sit furtiva, & dominus eam repetat; tunc enim restitui debet domino. l. 31. §. *depos.* Si verò dominus eam non repetat, juxta l. cit. & lib. 1. §. *depos.* restituere debet ipsi furi; sed tunc tenetur eum monere, ut eam restituat vero domino; & ni faciat, monere dominum: Imò videtur lex supponere furem, rem depositam repetere, ut eam restituat domino. Quare Lessius docet, eam semper debere restitui domino, nisi fur putetur eam repetere animo restituendi eam domino.

4. Nihil potest retinere, vel exigere pro rei custodia, nisi dominus ei mercedem expressè promiserit. Quia depositum purum est in gratiam solius deponentis: & idcircò depositarius vi illius tenetur tantùm de culpa lata & dolo. Unde nihil ei debetur, nisi vi alterius contractus seu pacti: & tunc depositum transit in locationem operæ ad custodiendum rem depositam, & depositarius tenetur de culpa levi, cùm jam contractus cedat etiam in ejus utilitatem.

Porrò si depositarius alteri quàm domino reddiderit depositum, & perierit, non tenetur ad restitutionem; modò bona fide & prudenter, licèt falsò, putaverit esse dominum, vel aliquem ab eo missum ad illud repetendum: quia tunc abest fraus, dolus, & culpa lata, ex quibus solum tenetur de damno.

Quæst. III. *Quid sunt Commodatum & Precarium?*

Resp. Commodatum est contractus, quo res ad solum usum gratuitò conceditur usque ad designatum tempus, ante quod repeti non potest.

Precarium est gratuita solius usus rei concessio ad nutum revocabilis. Unde non differt à commodato, nisi quòd possit quovis tempore repeti à concedente, non tamen in continenti, alioqui esset inane ac illusorium, non beneficium. Solvitur ipsius rei alienatione, & morte accipientis, cap. ult. *de Precar.*

Quæst. IV. *Quænam sunt obligationes commodantis & commodatarii?*

Resp. 1. Ex communi sententia, commodans tenetur, 1. Aperire vitium rei commodatæ, si sit periculosum, alioqui tenebitur de damno inde secuto, l. 18. & 22. §. *commod.* cùm dederit illius occasionem. 2. Tenetur ad impensas extraordinarias, l. 18. §. *commod.* 3. Tenetur non repetere ante tempus, de quo expressè, vel implicitè conventum est, l. 17. §. *commod.* & cap. un. *de commod.* Quia, ut ibi dicitur, *non oportet nos beneficio decipi, sed juvari.* Et qui aliter jus re utendi usque ad illud tempus vi pacti acquisivit. Quare si ante repetat, tenebitur de interesse, quod inde alteri sequetur: nam fecit injuriam violando jus alterius ex pacto acquisitum. Excipe, nisi commodanti damnum simile ex carentia rei suæ inopinatò immineret: tunc enim juxta multos ei licet ante tempus finitum repetere, etiam cum alterius damno. Quia non censetur usum rei suæ gratis concessisse, nisi sub hac tacita conditione, ut in tali eventu posset repetere; neque enim in gratuita promissione, & concessione usus rei, quis censetur velle se ad tantum obligare, quantum in onerosâ.

Resp. 2. Ex communi sententia, commodatarius tenetur ex justitia, 1. Non uti re commodata, nisi ad usum sibi concessum, aut saltem cui prudenter judicet dominum consensurum, ex l. 5. §. *commod.* ubi aliàs dicitur furti reus, quia usurparet aliquem usum rei alienæ invito domino; nec enim habet jus nisi ad usum concessum, ex inst. *de obligat. quæ ex delict. &c.* ibi: *Furtum fit, cum quis alienam rem invito domino contrectat. Itaque sive creditor pignore, sive res apud quem res deposita est, ea re utatur: Sive iis, qui rem utendam accepit, in alium usum eam transferat, quàm cujus gratia ei data est, furtum committit; veluti si quis equum gestandi causa commodatum sibi longiùs aliquo duxerit. Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter uterentur, quàm utendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligant, id invito domino facere, eumque, si intellexisset, non permissurum; at si permissurum credant, extra crimen videri.*

2. Tenetur rem commodatam finito tempore restituere, etiamsi non repetatur, *cùm dies statuta pro domino interpellet*, cap. ult. *de locato*. Alioquin tenebitur omne lucrum cessans & damnum inde proveniens compensare, cùm sit illius causa injusta: nam non habet jus utendi re aliena, eamque retinendi ultra tempus sibi concessum, sed dominus habet jus illam tunc possidendi, & ea utendi.

3. Tenetur ad impensas ordinarias & módicas, necessarias ad rei commodatæ conservationem, v. gr. ad pabulum equi, non tamen ad extraordinarias magnas, v. gr. ad curatio-

curationem magni pretii, ad restaurationem domus, l. 18. §. *commod.*

4. Tenetur maximam diligentiam ac curam ad rem commodatam integrè & in bono statu conservandam adhibere, ex instit. *Quibus modis &c.* & ex l. 18. §. *commodat.* ibi: *In rebus commodatis talis diligentia præstanda est. qualem quisque diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet.* Quare si res pereat vel deterior fiat ex culpa etiam levissima, tenetur ad restitutionem; nam contractus cedit in ejus solius utilitatem, ex cap. unic. *de commod.* ibi: *Cùm gratia sui tantùm quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur, licèt casus fortuitus (nisi accideret culpa sua, vel intervenerit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debeat imputari.* Ergo tenetur ad restitutionem rei commodatæ, quæ perit vel amittitur, dum per tertium remittitur, si non adhibuit diligentiam & prudentiam maximam, ut fidelem ac idoneum conveniret: secùs, si hanc adhibuit, l. 20. §. *commod.* vel si tertius ille à commodante fuit electus, tunc enim res domino suo perit. Quòd si in utriusque commodum res fuisset commodata alteri, hic tenebitur solùm de culpa levi: si verò in solius commodantis, de culpa lata, juxta regulas alibi traditas.

Quæst. V. *An res aliena commodata, deposita, conducta &c. debet præferri propriæ, si utraque conservari nequeat, ut in periculo incendii, naufragii &c.*

Resp. 1. Si res tua propria sit pretiosior, potes eam conservare præ aliena commodata, deposita &c. Quia non exigit æquitas, ut quis majore suo damno impediat damnum minus alterius. Sed tunc si res erat commodata, juxta multos teneris ejus pretium restituere, ex l. 5. §. *commod.* ubi dicitur, commodatarium non teneri compensare damnum ex incendio vel ruina ortum, *nisi cùm posset res commodatas salvas facere, suas prætulit.* Nam æquum non est, ut alter damnum sustineat, salvis ejus rebus cui gratificatus est, & ob cujus solius commodum res sua adducta est in periculum.

Resp. 2. Si res aliena sit pretiosior, teneris ex justitia eam præ tuis conservare. Quia rei alienæ ea debetur custodia, quam quisque prudens in suis rebus adhiberet: quisque autem servaret res suas pretiosiores, relictis vilioribus. Sed tunc si res aliena erat apud te in commodum solius domini, potes exigere compensationem totius damni, quod passus es eam servando: nam non teneris eam gratis servare tuo damno; cùm in tuam utilitatem non detineas. Si autem erat in commodum tui & domini, potes repetere mediam partem damni, quia utriusque causa res periclitabatur; & par est, ut qui sentit commodum, sentiat & onus pro ratione commodi. Si verò res apud te erat in tui solius utilitatem, juxta Lessium & alios, non potes exigere compensationem pro tuis rebus, ex l. 5. §. *comm.* Quia cum jactura rerum tuarum minoris vel æqualis valoris teneris alterum præstare indemnem, cùm tantùm tui commodi occasione res ejus in periculum illud inciderit.

Resp. 3. Quando res tua est æque pretiosa, potes illam præferre alienæ, si res aliena sit apud te in commodum solius domini, vel in commodum commune. Si verò res aliena sit in commodum tui solius, juxta multos teneris eam tunc præferre, ex l. 5. cit. Quia rem alienam in tui solius commodum acceptam teneris diligentissimè conservare, nec tunc ille debet tibi compensare, cùm res sua tui solius causa periclitaretur; & cùm solus ex contractu commodum sentias, par est ut solus damnum patiaris, præstando id ad quod tenebaris.

Porrò qui rem suam præ aliena conservat, dum tenetur alienam suæ præferre, tenetur ad restitutionem, quia fecit injuriam damnosam.

Quæst. VI. *Quid est mandatum?*

Resp. Est officium gratis susceptum in gratiam alterius; sive est obligatio aliquid agendi in commodum alterius, gratis suscepta, v. gr. negotium aliquod gerendi, aliquid ipsi emendi &c. Nam si pretio suscipiatur, est potiùs locatio operæ. Mandatum autem non potest esse nisi de re licita, l. 6. §. *Mandat.* & re integra solvitur morte mandantis, l. 15. Cod. *Mandat.*

Quæst. VII. *Quænam sunt obligationes mandatarii, & mandantis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, mandatarius, & quivis negotiorum gestor, vel procurator tenetur, 1. Alterius negotium diligenter & utiliter gerere tanquam proprium: nam ad hoc se obligavit acceptando mandatum, nec ei aliter negotium commissum fuisset, ex l. 21. Cod. *mandat.* ibi: *Aliena negotia exacto officio geruntur: nec quidquam in eorum administratione neglectum ac declinatum culpa vacuum est.* 2. Negotium susceptum conficere: *Voluntatis est enim suscipere mandatum, necessitatis consummare*, l. 17. §. *commod.* Nam ad id se obligavit,

gavit, illud suscipiendo. 3. Tenetur saltem de dolo, & culpa lata, si mandatum in solius mandantis utilitatem gratis susceperit, l. 3. §. *de negot. gest.* De levi, si id etiam in suam utilitatem cedat, vel si se obtulerit, cùm alius diligentior præstò esset: de levissima verò, si maximam diligentiam promiserit, vel hanc res exigit. 4. Non potest fines mandati sui transire: *Diligenter enim fines mandati sui custodiendi sunt*. l. 5. §. *mandat.* Unde non potest aliquid pluris emere, aut minoris vendere, quàm ei præscriptum sit. 5. Non potest mercedem exigere, nisi promissa sit, vel eam priùs petierit; nec ei licet operam occultè compensare, alioqui tenetur ad restitutionem. Nam hoc ipso quòd mandatum suscipit nihil petendo, censetur velle alteri gratificari, & operam suam gratis ex amicitia præstare, ex l. 1. §. *mandat.* ibi: *Mandatum nisi gratuitum nullum est; nam originem ex officio atque amicitia trahit. Contrarium ergo ex officio merces: interveniente enim pecunia, res ad locationem & conductionem potiùs respicit.*

Resp. 2. Mandans tenetur mandatario præbere necessaria ad mandati executionem, & solvere sumptus, ex c. 6. *de procurat.* nam id æquitas & justitia exigit.

Sed quid dicendum de eo, qui absentis & ignorantis negotium gessit sine mandato?

Resp. Is perinde ac mandatarius tenetur negotium alterius diligenter administrare tanquam suum, & resarcire damna absenti illata ex ejus culpa lata; imò levi, saltem si alius diligentior negotium illud suscepturus esset, *instit. de oblig.* & l. 20. Cod. *de negot. gest.* Quia is, qui alterius negotium suscipit, diligentiam suam ac industriam promittere censetur, quam proinde saltem ordinariam adhibere tenetur. Absens verò tenetur ei impensas & damna ex negotii administratione secuta compensare, & operæ mercedem congruentem solvere; & si recuset datur actio contra eum, l. 2. §. *de negot. gest.* idque etiamsi negotium malè succedat, modò negotii gestor prudentiam & diligentiam debitam adhibuerit. Nam cùm res ipsa, & bonum commune postulet, ut res & negotia absentium administrentur, æquum est impensas ea de causa factas, operas, & damna secuta compensari ei, qui talia negotia gessit. Hic autem rationem expensi & recepti reddere debet, *instit. de oblig.*

CAPUT V.

De Emptione, & Venditione.

Quæst. I. **Q**Uid est *Emptio, & Venditio?*

Resp. Emptio est pactio pretii determinati dandi pro merce. Venditio est pactio mercis dandæ pro pretio determinato. Unde realiter utraque non est nisi unus contractus mutuus, qui absque traditione rei aut pretii perficitur, solo consensu partium exteriùs significato, quo se mutuo obligant, venditor quidem ad mercem tradendam, emptor verò ad pretium solvendum, l. 1. §. *de contrah. empt. Et instit.* l. 3. tit. 24. Ita ut simul ac de pretio convenerunt, neuter resilire possit. Tamen sine traditione non habet ultimum suum complementum, nec transfertur dominium. At non ideò licet uni contrahentium altero invito ante traditionem à conventione discedere, l. 3. Cod. *de rescind. vendit.* nam pacta obligant in conscientia.

An autem, cùm arrha datur, licet resilire cum sola illius jactura?

Respondet Delugo, hoc pendere ex consuetudine, quæ intentionem contrahentium optimè declarat. Quare si usus est, ut cum sola jactura arrhæ impunè recedant, ea solùm videtur intentio. Alioqui censebitur data arrha ad securitatem obligationis contractæ etiam ex parte dantis, qui eam implere debeat.

Utriusque contractus justitia in æquali valore mercis & pretii consistit. Merx est res quævis pretio temporali æstimabilis & parabilis; pretium verò est pecunia, quæ inventa est, ut sit mensura & pretium omnium, quæ in contractus humanos venire solent. Nam ante usum pecuniæ erat solùm permutatio, quæ est pactio mercis pro merce, vel etiam nunc pecuniæ pro pecunia præsenti. Permutatio autem easdem leges habet, quas contractus emptionis & venditionis, exceptis iis, quæ ad pretium spectant, ex l. ult. *de rer. permut.* & lib. 2. eod. tit. Nam in permutatione non datur pretium, seu pecunia pro alia re. Justitia tamen exigit, ut sit æqualitas valoris unius rei cum alia.

Porrò dixi *pretio determinati*; nam necesse est ut pretium sit definitum. L. 35. §. *De Contrahent. empt.*

Nota. Cùm res venditur, censetur cum ea vendi id omne, quod est pars illius, vel

vel cum ea connexum, & ejus acceſſorium, niſi expreſsè excipiatur. Sic fundo empto cenſentur arbores in eo conſitæ, & fructus pendentes vendi: nam fructus rei cohærentes cenſentur pars illius, l. 44. §. *de rei vindic.* Secus de fructibus avulſis.

Quæſt. II. *Quodnam eſt pretium juſtum rerum venalium?*

Reſp. Juſtum pretium eſt illud, quod exæquat valorem rei venalis. Duplex eſt, ſcilicet legitimum & vulgare, quod etiam naturale dicitur. Pretium legitimum eſt illud, quod lege principis, vel magiſtratus decreto conſtitutum eſt. Vulgare eſt, quod communi hominum æſtimatione conſtituitur, ſpectatis mercium copia, vel penuria venditorum, impenſis, labore, periculis, modo vendendi, emptorum multitudine, vel paucitate &c. ſeclufis fraudibus ac monopoliis injuſtis, juxta l. *Pretia*. §. ad legem Falcid. *Pretia rerum non ex effectu, nec utilitate ſingulorum, ſed communiter finguntur*, hoc eſt, definiuntur.

Hinc pretium juſtum & injuſtum poteſt eſſe diverſum in diverſis locis & temporibus, pro varia in iis rerum æſtimatione. Pretium legitimum conſiſtit in indiviſibili, ita ut non liceat venditori illud augere, nec emptori minuere, niſi venditor ſponte velit minùs exigere. Quia publica poteſtas, pro vi, quam habet obligandi ſuos ſubditos in ordine ad bonum commune, reſtringit pretium ad aliquid determinatum, ideòque indiviſibile. Vulgare verò habet quamdam latitudinem, intra quam licet pluris vel minoris vendere aut emere. Ratio eſt, quia legitimum conſtituitur ab uno, vel à pluribus in idem conſentientibus: vulgare autem pendet à multis non idem omnino judicantibus. Quod enim quidam æſtimant novem, hoc alii decem, alii verò undecim æſtimant. Quare ex communi ſententia, triplex eſt vulgare pretium, nempe infimum, medium ſeu mediocre, & ſummum ſeu rigoroſum. Sic juxta communem ſententiam, ſi pretium medium ſit viginti, infimum erit novendecim circiter, ſummum vigintiunum. Item ſi medium ſit centum, infimum erit nonaginta quinque, ſummum verò centum quinque, aut circiter. Et ita cum proportione de aliis ſecundùm æſtimationem prudentem: ſic tamen ut latitudo ſit major, ſi res ſit pretioſior; & minor, ſi res ſit minùs pretioſa, ut patet in exemplis allatis, in quorum primo latitudo eſt trium aureorum, in ſecundo decem. Imò ipſum medium ſuam habet latitudinem, ſimiliter infimum & ſummum.

Sed quid, ſi res quædam neque lege, neque ex communi æſtimatione hominum pretia habeant, cujuſmodi ſunt gemmæ exquiſitæ, aves raræ, tabellæ, ſtatuæ antiquæ, flores, artefacta quædam rara, & ſimilia, quæ non ſunt neceſſaria?

Reſp. Res illæ non poſſunt vendi pro arbitrio vendentis, ſed vendi debent ſecundùm æſtimationem peritorum. *Ita Cajet. Navarr. Rebellus, Leſſius, Salas, Delugo, & alii.* Quia juſtum earum pretium ſumendum eſt, non ex beneplacito domini, ſed ex judicio prudenti, ſpectatis novitate, antiquitate, raritate, utilitate, & aliis circumſtantiis ad valorem rei facientibus. Nam non ideo res tanti valet, quia venditori placet tanti vendere, ſed quia intelligentium judicio tanti æſtimatur. Et nemo prudenter poteſt judicare rem tanti valere, quanti poteſt vendi; pretium autem juſtum debet eſſe prudenter æſtimatum. Nec refert, quòd nulla vis aut neceſſitas inferatur emptori; alioquin poſſunt uſuræ retineri, quando mutuum petitur ad uſus non neceſſarios, ut ludum &c.

Quæſt. III. *An licet vendere ultra juſtum pretium, ſaltem extraneo, vel emere infra?*

Reſp. Neg. *Ita nunc omnes Theologi.* Conſtat, 1. ex cap. 1. *de empt.* ibi: *Presbyteri plebes ſuas admoneant, ut non cariùs vendant tranſeuntibus, quàm in mercato vendere poſſint.* 2. Quia in omni contractu æqualitas juſtitiæ jure naturali ſervari debet erga omnes; ſed non ſervatur juſtitiæ æqualitas inter rem & pretium, ſi res pluris vendatur, vel minoris ematur, quàm valeat. *Emptio & venditio videtur eſſe introducta pro communi utilitate utriuſque ... Quod autem pro communi utilitate inductum eſt, non debet eſſe magis in gravamen unius quàm alterius, & ideo debet ſecundùm æqualitatem rei inter eos contractus inſtitui . . . & ideò cariùs vendere, vel viliùs emere rem, quàm valeat, eſt ſecundùm ſe injuſtum & illicitum.* S. Thom. 2. 2. quæſt. 77. art. 1.

Quare venditor tenetur in conſcientia exceſſum pretii reſtituere, & emptor ſupplere pretium juſtum. Nam illud, quod excedit vel deficit, non cenſetur liberaliter ac gratis & abſolutè donatum; ſed pretium datur ſolùm tanquam debitum ac juſtum pretium mercis, merx verò tanquam aliquid æquivalens ac debitum pretio oblato: quamvis in foro externo non detur actio, niſi

cùm

cùm est injustitia, seu læsio ultra medietatem justi pretii, ad vitandam multitudinem litium, quæ passim emergerent, si ex quavis inæqualitate daretur actio.

Cùm autem in pretio vulgari detur aliqua amplitudo, licet vendere pretio summo, & emere infimo, nam utrumque justum est. Non licet tamen ei, qui aliquid pretio infimo vendidit, pretium occulta mercis imminutione reducere ad medium, vel summum: nam ageret contra conventionem, & contra jus alterius ex ea acquisitum, sicque teneretur ad restitutionem. Venditio enim est perfecta consensu ementis & vendentis, etiam antequàm tradatur merx.

Obj. L. 16. §. *de minor.* dicitur in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire.

Resp. Id intelligendum est intra latitudinem vulgaris ac justi pretii; vel solùm significatur in foro externo non dari actionem; nec pœnam pro læsione infra dimidium. Alioquin lex ista injusta ac nulla esset, & repugnaret isti legi divinæ naturali, 1. ad Thess. 2. *Ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus.*

Nota. Est injustitia, quoties, dato justo pretio, additur emptori, vel venditori onus aliquod pretio æstimabile, quod non compensatur. Nam tunc est inæqualitas: nam emptor ultra pretium justum, vel venditor ultra rem venditam compellitur ad aliquid pretio æstimabile, pro quo nihil rependitur. *Delugo.*

Quæst. IV. *An qui fraude vel mendacio induxit alium ad emendum majore pretio, quàm aliàs emisset, quamvis non excedente summum, peccat, & tenetur ad restitutionem?*

Resp. Affirm. Quia emptori est illius damni vel lucri cessantis causa per injuriam: nam quisque habet jus, ut fraude, vel mendacio aut vi non inducatur ad aliquod damnum patiendum, vel lucrum amittendum.

Quæst. V. *An sunt aliquæ causæ, ob quas liceat res pluris vendere, vel minoris emere, quàm alioquin valeant?*

Resp. 1. Etsi nunquam liceat rem pluris vendere, vel minoris emere, quàm hìc & nunc valeat, omnibus consideratis, cùm aliàs non servaretur æqualitas justitiæ inter mercem & pretium; sunt tamen variæ causæ pluris vendendi, vel minoris emendi rem, quàm alioquin valeat pretio vulgari, eo quòd ob illas pluris, vel minoris æstimetur & valeat, quàm si abessent.

Resp. 2. Ex communi sententia, causæ pluris vendendi hæ sunt. Prima, lucrum cessans, vel damnum emergens, deductis deducendis: ut si merces, quas in aliud tempus servare decreveras, quo plus probabiliter valituræ sunt, vendas in gratiam alterius, ex cap. ultim. *de usur.* aut si vendas merces, quas cogeris postea cariùs emere. Nam præter pretium rei currens exigi potest compensatio jacturæ lucri sperati, & damni, quæ ex alienatione rei sequuntur, ut dixi de mutuo; venditor enim non tenetur ex justitia cum suo damno vendere. Sed tunc cùm venduntur merces anticipata pretii majoris taxatione, deduci debent impensæ, quas venditor facturus erat ad servandas merces usque ad statutum tempus, & computari æstimatio diminutionis, deteriorationis, & periculi harum mercium in id tempus servandarum. Alioqui non servaretur æqualitas, & venditor exigeret ultra suam indemnitatem, ideòque plus quàm sibi deberetur. Exigeret enim totum lucrum cessans, non compensando damnum ac periculum, quod subiret, merces suas servando, & quo immunis est eas vendendo. Item vendenti ante tempus, quo statuerat vendere, licet convenire cum emptore, ut solvatur pretium sive majus, sive minus, quod res valebit eo tempore, quo venditor decreverat vendere, sed deductis mox dictis.

Secunda causa, est affectus rationabilis domini erga rem, quæ venditur in gratiam alterius, ut quia est antiqua, quia à principe vel à majoribus accepta &c. Atque etiam oblectatio: nam molestia subeunda ex carentia rei specialiter amatæ, & privatio oblectationis in gratiam alterius, sunt pretio æstimabiles, tanquam incommoditas quædam, perinde ac privatio utilitatis. Sed illud pretium debet esse moderatum judicio prudentum: affectus enim immoderatus intra terminos rationis & moderationis reduci debet, nec pretio enormi redimi.

Nota. Cùm ob prædictas causas plus exigitur, emptor de hoc monendus est; alioqui ei fieret injuria. Nam ipso ignorante, ideòque non consentiente, acciperetur pretii excessus pro aliquo merci extrinseco, cùm tamen ipse solùm consentiret in pretium mercis secundùm se spectatæ, & fortè rem non emeret, sed aliunde sibi provideret, si sciret pretium propositum esse majus, quàm res secundùm se valeat. Præterea deci-

deciperetur circa valorem rei absolutum, & alios postea decipere posset.

Tertia, est copia emptorum vel pecuniarum, & penuria mercium, ut fit, v. gr. in adventu subito principis, exercitus &c. Id enim pluris æstimatur, quod à pluribus quæritur, quodque difficiliùs vel minore copia invenitur.

Quarta, pericula, impensæ, labores in rebus istis conquirendis, conservandis &c. communiter occurrentia: nam hæc sunt pretio æstimabilia; nisi tamen merces illæ jam suum habeant pretium, quo passim vendantur: nam tunc in pretio æstimando jam habita est ratio laborum & impensarum, quæ communiter fieri solent. Dico, *communiter*. Nam si quis plures impensas fecerit, & plus laboris, vel periculi, aut damni subierit, quàm alii communiter, non potest ideo pretium augere, sicut non tenetur minuere, si ordinarias impensas non fecerit. Quia infortunium vel difficultas, sicut felicitas vel industria unius venditoris non mutat à communiter accidentibus: res quippe tanti valet, quanti æstimatur communiter, non quanti per infortunium, vel imprudentiam aliquibus constat.

Quinta, modus vendendi, ut cùm res venditur in parva quantitate, & minutatim, tunc enim propter labores, impensas, operas & curas, quæ ad id exiguntur, potest pluris vendi, quàm si venderetur simul in magna quantitate.

Resp. 3. Ex communi sententia, sunt quoque variæ causæ, ob quas licet minoris rem emere, quàm aliàs valeret.

1. Si res emptori parum sit utilis, nec eam emat nisi in gratiam venditoris. Res enim vilescit tum ex eo, quòd emptores non inveniantur, tum ex eo, quòd res ementi parum sit utilis. Item si res ultro offerantur, & emptores quærantur aut rogentur, juxta illud effatum, *Merces ultroneæ vilescunt*: quia hoc indicat paucitatem emptorum; nisi tamen aliud charitas exigat; neque enim licet vilius emere res pauperum, quas ipsi necessitate compulsi venales proponunt, eo solo prætextu quòd offeruntur venales. Imò ob necessitatem præcisè, qua proximus rem suam vendere cogitur, pretium imminuere injustum est, perinde ac illud augere ob necessitatem, vel utilitatem emptoris: quia sicut emptoris necessitas non auget valorem rei, sic venditoris necessitas eundem absque alio titulo non minuit.

2. Ob emptorum paucitatem. Quia id minoris æstimatur, quod minus quæritur.

3. Ob mercium copiam supervenientem. Tunc enim vulgare pretium minuitur; quia minoris id æstimatur, cujus major est copia.

4. Cùm merces in magna quantitate simul emuntur; tunc minoris emi possunt, quàm si minutatim & per partes emerentur. Quia hoc vendendi modo mercator liberatur multis curis ac impensis &, operis, quas circa illas subisset, & fit expeditior ad novas merces comparandas: quod magis ipsi quæstuosum est, quàm si eas pretio ordinario sensim vendidisset.

5. Cùm venduntur auctione publica, seu sub hasta, tunc possunt minoris emi, & interdum pluris vendi, quàm ferat pretium mercatorum. Quia ibi res fortuito ac incerto pretio subjiciuntur; ita ut seclusa vi, fraude & subornatione, possint justè minoris emi ob licitantium paucitatem ac frigus, & pluris vendi ob offerentium multitudinem ac fervorem. Quare juxta multos justum illius fori pretium est illud, quod absque vi, fraude, & subornatione offertur & acceptatur ab intelligentibus, ut passim fert eruditorum ac piorum sensus & usus, in quem publica potestas tacitè consentire videtur.

Dixi, *absque fraude, &c.* Nam si per fraudem, vel subornationem extrahatur res extra pretium mercatorum, tunc erit injustitia, & obligatio restituendi: ut si venditor inducat fictum licitatorem, ut augeat pretium; vel si emptor impediat alios, ne pretium liberè augeant, vel per vim aut fraudem avertat alios ab emendo. Nam quisque jus habet, ne fraude aut vi impediatur ejus commodum.

Quæst. VI. *An licet pluris vendere rem eo quòd sit emptori valde grata, vel utilis, aut necessaria?*

Resp. Neg. *Est communis sententia*. Quia hæc utilitas, affectus, necessitas non est aliquid vendentis, sed est ex conditione ementis: at injustum est vendere rem cariùs propter aliquid, quod suum non est. S. Thom. 2. 2. quæst. 77. art. 1. ubi ait: *Si aliquis multùm juvetur ex re alterius, quam accepit, ille verò qui vendit non damnificatur carendo re illa; non debet eam supervendere: quia utilitas quæ alteri accrescit, non est ex venditione, sed conditione ementis. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum, licèt possit ei vendere damnum quod patitur.* Hinc injustè mihi cariùs vendis domum

tuam.

tuam meæ contiguam, quia mihi perutilis est.

Quæst. VII. *An privatim sciens pretium mercis brevi auctum vel imminutum iri, potest justè eam pretio currente vendere, vel emere, non monito altero contrahente?*

Resp. Affirm. modò absit fraus omnis. Ita S. Thom. quæst. 77. art. 3. ad 4. & alii communiter. Quia pretium currens, sive sit lege, sive communi æstimatione constitutum, est justum & nondum immutatum. Nam scientia privata vendentis vel ementis non mutat decretum magistratus, nec communem æstimationem, unde petitur justum rei cujusque pretium. Sic Joseph. *Gen.* 41. sciens privatim fore magnam frumenti caritatem, frumentum Ægypti pretio currente emit, quod postea cariùs vendidit: eadem autem est in eo casu, quantùm ad justitiam, venditoris ac emptoris conditio. Idem dic de pecunia, cujus valor præsens justus est, donec per edictum principis mutetur.

Sed observa, 1. potest interdum in hoc peccari contra charitatem, ut si pauperi magnam copiam rerum brevi minuendarum vendas, Ita *Rebellus*, *Reginaldus*, *& alii*. Quia charitas vetat, ne proximum in gravem necessitatem conjicias, ut lucreris; sicut jubet ei subveniri etiam cum aliqua bonorum tuorum jactura. Quare si peccas contra charitatem non subveniendo proximo in gravi necessitate constituto, cùm potes sine tuo gravi incommodo, à fortiori peccabis si eum in talem necessitatem conjicias, ut lucreris.

2. Esset contra justitiam vendere pretio currente res, quarum pretium minuendum est ob ipsius rei vitium: nam eo ipso res illa jam censetur esse tunc vitiosa, ac proinde jam nunc minùs valet. *Ita communiter*. Hinc qui occultè scit suum debitorem patrem non esse solvendo, non potest hoc debitum pretio ordinario vendere: quia hoc debitum jam vitiosum est in se: cùm debiti seu obligationis valor multum pendeat à solutionis certitudine. *Ita Lessius*.

3. Si interrogatus, an pretium minuendum sit, neges, & ideo alter inducatur ad emendum, ex communi sententia peccas contra justitiam, & teneris restituere. Quia mendacio, ideòque via injusta inducis proximum ad contrahendum cum suo damno; & injustum est, proximi bonum fraude, mendacio, vel dolo impedire aut minuere.

4. Magistratus peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem, si pretia rerum mutent ob privatam suam utilitatem; vel si edicti justi promulgationem differant eo solùm fine, ut priùs merces vendant, aut emant, vel pecunia distrahant; aut si alicui legem brevi promulgandam significent, qua notitia ille utatur cum aliorum detrimento. *Ita Rebellus*, *Delugo*, *& alii multi*. Quia ex suo officio tenentur impedire damna aliorum, & curare ne ex suis decretis damnum aliquibus præ aliis eveniat. Enimverò eorum officium in communem utilitatem institutum est: ergo non possunt eo uti in damnum aliorum, ob utilitatem propriam, vel privatam alterius.

Quæst. VIII. *An excusatur vendens ultra pretium justum, eo quòd emptor tale pretium offerat?*

Resp. Neg. *Est communis sententia*. Quia emptor non vult liberaliter donare excessum pretii justi, sed emere & solvere dumtaxat justum pretium. Unde excessum non offert, nisi ex errore tollente voluntarium, vel ex necessitate aut affectu erga rem illam, quæ non augent pretium mercis respectu venditoris, cùm sint ex conditione emptoris. Si tamen constaret excessum illum liberaliter donari, ut faciunt aliquando principes, posset retineri, donatio enim liberalis est justus titulus, ob quem etiam emptor posset minoris emere. Sed hoc numquam præsumi debet, nisi absint ignorantia justi pretii, necessitas, fraus ac coactio, & adsit aliqua causa, ut consanguinitas, affinitas, amicitia, vel liberalitas.

Quæst. IX. *Si venditor ignoret valorem mercis suæ, ad quid tenetur emptor?*

Resp. Ex communi sententia, tenetur illum aperire, si rogetur, alioquin injustè deciperet. Si non rogetur, tenetur pretio justo saltem infimo emere, quamvis minus ex ignorantia petatur. Nam non servaretur æqualitas; & injustum est, rem emere vel vendere minori pretio, quàm communi æstimatione valeat, cùm hoc pretium sit injustum. Neque enim venditor intendit donare id, quod deest justo pretio, sed rem uti est vendere justo pretio. Et manente ignorantia, quævis ejus condonatio non est voluntaria, nec proinde valida.

Quæst. X. *An qui scit in agro alieno latere thesaurum, licitè emit agrum pretio communi, ut fiat dominus totius thesauri?*

Resp. Affirmant quidam Doctores. Quia 1. Christus, Matth. 13. innuit hoc licere, 2. Thesaurus non est pars fundi, nec ejus fructus, cùm ibi non natus, sed positus fuerit;

rit; nec pertinet ad dominum agri, donec eum invenerit, cùm thesaurus in nullius bonis sit, *instit. de rer. divis.* 3. Justum pretium rei petitur ex communi æstimatione, non ex utilitate soli emptori nota, quæ est per accidens & extrinseca rei. Nec emptor tenetur indicare, cùm cuilibet liceat uti propria scientia ad acquirendam rem, quæ nullius est: verùm alii negant.

Aliud est de venis metallicis, vel alio minerali, quæ latent in agro: nam sunt partes fundi, qui non consistit in sola superficie, sed in tota profunditate usque ad centrum terræ; aut saltem sunt fructus agri. Ergo sunt domini agri, & in emptione fundi debet haberi eorum ratio, cùm verè simul emantur. Sunt tamen qui docent, si emens id nesciverit, & bona fide emerit, non teneri hoc compensare: quia quæ à nemine cognoscuntur, non æstimantur pretio, sed se habent in æstimatione hominum tanquam si ibi non essent.

Quæst. XI. *An licet justo pluris vendere ob dilatam solutionem pretii, vel minoris emere ob anticipatam?*

Resp. Neutrum licet, nisi adsit alius titulus justus, ut lucrum cessans, vel damnum emergens. *Est communis sententia*, & constat. 1. cap. 6. & cap. 10. *de usur.* 2. Quia res non venderetur aut emeretur pretio justo: nam pretium justum est illud, quod aut lege, aut communi æstimatione constitutum currit. Neque pretium debet æstimari ex anticipatione, vel dilatione solutionis: nam perinde justum est, si illud nunc detur, vel solùm post annum. Sola quippe ratio temporis per se nihil confert ad pretium; alioqui usura esset licita, & pecunia numerata esset pretiosior numeranda, quod damnavit Innocentius XI. Unde solutio futura per se æqualis est æstimationis cum præsenti. 3. In dilata vel anticipata solutione est mutuum implicitum & virtuale; nam cùm creditor concedit dilationem solutionis, perinde facit, ac si acceptam à debitore pecuniam eidem usque ad tempus mutuaret. Similiter qui solutionem pretii anticipat, idem præstat, ac si nunc mutuam daret pecuniam usque ad tempus mercis accipiendæ. Ratione autem mutui aliquid ultra valorem rei exigere injustum ac usurarium est. Ita S. Thom. quæst. 78. art. 2. ad 7. ubi ait: *Si aliquis cariùs velit vendere res suas, quàm sit justum pretium, ut de pecunia solvenda emptorem expectet, manifestè usura committitur: quia hujusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui. Unde quidquid ultra justum pretium pro hujusmodi expectatione exigitur, est quasi pretium mutui, quod pertinet ad rationem usuræ. Similiter etiam si quis emptor velit rem emere viliùs, quàm sit justum pretium, eo quòd pecuniam ante solvit, quàm possit ei res tradi, est peccatum usuræ, quia etiam ista anticipatio solutionis pecuniæ habet mutui rationem, cujus quoddam pretium est, quod diminuitur de justo pretio rei emptæ.*

Ex communi tamen sententia, licet numerata pecunia vendere pretio infimo, non numerata summo, quia utrumque justum est. Hinc injustum est nunc emere pretio currente triticum tradendum eo tempore, quo speratur plus valiturum. Licet tamen merces emere minore pretio, quàm valeant cùm emuntur, & datur pretium, si verisimiliter putentur minùs valituræ tempore, quo tradentur: nam aliàs emptor damnum pateretur.

Nota. Mercatoribus, qui credito vendunt merces, non licet plerumque aliquid supra justum pretium exigere ob lucrum cessans. Quia raro lucrum eis ideo cessat: imò ordinariè augetur: nam sic vendendo, plures emptores habent, & plures merces vendunt, quàm si exigerent solutionem præsentem, & liberi sunt à periculo, & labore conservandi merces.

Quæst. XII. *An licet credita, chirographa, & census minoris emere, quàm contineant; v. gr. an jus ad centum nummos solvendos intra annum emi possit numeratis tantùm nonaginta?*

Resp. 1. Si hæc sint litigiosa, vel si eorum solutio sit incerta, aut cum difficultate ac molestiis exigenda, licitè emuntur minùs quàm contineant: nam tunc in æstimatione communi minùs valent. Hinc ex l. *Minus* §. de reg. jur. *Minus est actionem habere, quàm rem*, quæ scilicet certò & sine molestiis ac sumptibus haberi nequit. Idem dic si ex tali emptione lucrum cesset, vel damnum oriatur ementi. Non licet tamen ipsis debitoribus ea debita minoris emere, cùm sint causa eorum minoris æstimabilitatis, & teneantur ad integram solutionem. Quæstores verò publici, & ii quibus incumbit aliorum debita solvere, si cum creditoribus durè ac molestè agant, ut ad creditum ipsis vel eorum amicis vendendum adigant, tenentur ad restitutionem; cùm sint causa injustæ difficultatis solutionis & damni.

Resp. 2.

Resp. 1. Secluso lucro cessante, vel damno emergente, non licet credita & chirographa liquida ac secura minoris emere quàm contineant. *Est communis sententia, teste Delugo*. Prob. Quia non servaretur æqualitas pretii cum re empta, nam minoris emeretur creditum quàm valet. Jus enim ad debitum liquidum mille aureorum exigendum, & certò recipiendum, sine difficultate ac molestia, valet mille aureos: nam si debitum illud quod emitur, non esset exigendum post annum, sed nunc, idque sine ulla difficultate, molestia ac damno, non potest dici non valere mille aureos; sed ob solam dilationem temporis non potest minui ejus valor, alioquin usura esset licita. Præterea mille aurei certò in futurum solvendi tanti valent, quanti mille præsentes, ut constat ex propos. 41. ab Innocentio XI. damnata.

Ob eamdem rationem non licet census jam constitutos, nulli periculo expositos, emere infra pretium lege vigente taxatum. Alioquin emerentur viliùs justo, cùm pretium legitimum sit indivisibile, & census jam constitutus nulli periculo ac difficultati expositus tanti valeat, quanti novus. Quòd si lex sit abrogata per consuetudinem legitimè præscriptam, vel revocata ex consensu saltem tacito principis, ita ut census constitutus habeat pretium vulgare, (ut varii dicunt ex consuetudine habere) potest emi infimo pretio census, qui summo venditus fuit, cùm utrumque justum sit. Non tamen potest redimi à vendente, nisi eo quo emptus est pretio: quia ad justam venditionem cum pacto retrovendendi requiritur, ut venditor idem pretium ab emptore datum reddat, cùm hoc pactum sit simile pacto rescindendi contractum.

Quæst. XIII. *Ad quid tenetur qui falsam monetam pro vera ignoranter tradidit?*

Resp. Tenetur ubi id novit, veram tradere, vel si non potest, rescindere contractum. Quia rem dedit intrinsecè ac substantialiter vitiosam, & se obligavit ad dandam veram monetam. Item fuit error circa substantiam monetæ, quæ est materia contractus; alioquin esset inæqualitas, quæ ubi innotescit, reduci debet ad æquitatem, ne fiat injuria.

Quæst. XIV. *An licet vendere res defectuosas, vel mixtas?*

Resp. Ex communi doctorum sententia, peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem, 1. Qui scienter vendit rem vitiosam sive in substantia, tunc enim contractus est etiam nullus, ob defectum consensus substantialis; sive in quantitate seu pondere, numero, vel mensura, ex Deut. 25. *Non habebis diversa pondera majus & minus: nec erit in domo tua modius major & minor. Pondus habebis justum & verum, & modius æqualis & verus tibi . . . . . Abominatur enim Dominus Deus tuus eum, qui facit hæc, & aversatur omnem injustitiam.* Sive in qualitate, non minuto pretio, etiamsi vitium non sit noxium. Nam in his casibus violatur æqualitas, quam justitia exigit: non enim servatur æqualitas inter rem & pretium; nam res defectuosa seu vitiosa in quantitate vel qualitate minùs valet, quàm integra & bona. Ergo non potest justè vendi, nisi pretio minore pro ratione defectus. Quòd si qualitas rei sit noxia, venditor tenetur emptori de damno, cùm fuerit ejus causa injusta.

2. Qui vendit rem mixtam alia viliori, v. gr. vinum aqua mixtum, vel farinam frumenti mixtam hordeacea, si mixtio noxia sit, vel reddat rem inutilem aut deteriorem. Quia injustè decipit emptorem, qui res puras non mixtas putat & vult emere, eique injustè infertur damnum contra bonam fidem contractus.

Imò etiamsi res mixta non fiat deterior, nec inutilis, non licet eam vendere eodem pretio ac si esset pura. Quia minoris valet, estque injustum, eodem pretio rem vilem, quo pretiosiorem, v. gr. aquam pretio vini, panem hordeaceum pretio tritici vendere secundùm aliquam quantitatem. In ejusmodi autem rebus mixtis est aliqua quantitas rei vilis. *Ita S. Antoninus*, 2. part. tit. 1. cap. 17. *Rebellus, Tamburinus, & alii multi*. Nec refert, quòd vinum sic mixtum æque vel fortasse meliùs emptori sapiat, quàm si esset purum: hoc enim per accidens est, & emptor admiscere aquam poterit. Vinum autem mixtum est minoris æstimabilitatis ac valoris secundùm se, quàm purum, estque in se deterius, & citiùs acescit, & ad plures effectus minùs utile est. Igitur tunc minui debet pretium pro ratione mixtionis.

3. Qui utitur aliquo artificio, ut mercis bonitas magis appareat, & ideo vendit supra summum. Non enim ideo pluris valet, cùm bonitas non inde augeatur. Item qui aliquo artificio auget pondus vel extensionem mercis, v. gr. avenam aqua perfundit, lanam ponit in locis humidis, ut fiat ponderosior. Nam emptor decipitur in pondere & mensura; & res verè ac in se minorem habet quantitatem.

Quæst. XV. *An venditor tenetur aperire vitium ac defectum rei venalis?*

Resp. 1. Si emptor quærat, an res careat vitio, venditor tenetur ex justitia aperire rei vitia, præsertim occulta. *Est communis sententia Doctorum, inquit Lessius.* Quia alioquin emptorem injustè deciperet; nam emptor habet jus cognoscendi rem, quam vult emere, & ut ei secundùm veritatem respondeatur, idque bona fides contractus postulat. Quare si venditor asserat vitio carere rem, quæ occultum habet, & ideo illiciat emptorem ad eam emendam, alias non empturum, tenetur ad rescindendum contractum, si emptor velit: quia dolus illi causam dedit. Si verò eam emisset quidem, sed minoris, venditor tenetur ei restituere ex pretio quanti minoris justè emisset; nam eatenus eum decepit, eique fecit injuriam, l. 13. §. *de action. empt.* Quòd si venditor putaret manifesta vitia non deprehendi ab emptore, teneretur etiam illa aperire, inquit Lessius, quia generatim rogat de omnibus.

Resp. 2. Si res putetur noxia, vel inutilis ad usum ad quem petitur, venditor etiam non rogatus tenetur ejus vitium aperire, alioquin tenebitur ad restitutionem pretii dati, & damnorum inde secutorum, ut si vendat, etsi pretio modico, corium fragile, vel pannum adustum pro durabili, equum segnem pro generoso, animal infirmum pro sano, domum ruinosam pro firma, semina corrupta pro recentibus, carnes infectas, ovem morbidam, ex qua grex morbum contrahat, tigna vitiosa, unde ædes corruant &c. *Est communis sententia*, & constat. 1. Ex l. 13. §. *de act. empt.* & aliis. 2. Quia eo casu censetur emptor involuntarius, & quasi dolo ad emendum inductus, cum putat, mercem bonam & sibi utilem offerri, talemque solùm emere velit; & tamen noxia aut inutilis offertur. 3. *Venditor ex hoc ipso dat emptori damni vel periculi occasionem, quòd rem vitiosam ei offert, si ex ejus vitio damnum vel periculum incurrere possit*, ait S. Thom. quæst. 77. art. 3. Sed *qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur*, cap. ult. de injur. Idem dic, si rem vitiosam vendas emptori revendituro, quia eris causa periculi, vel damni aliis emptoribus obventuri ex ignorantia vitii.

Imò si res sit notabiliter minùs utilis, quàm rationabiliter exoptet emptor, tunc venditor tenetur ei defectum rei detegere. Quia tenetur cum emptore secundùm voluntatem ejus rationabilem contrahere, id enim exigit bona fides in contractibus servanda. Sic merces, quæ diu servari nequeunt, non licet vendere quærenti res diu servandas.

Porrò venditor ignarus vitii occulti suæ mercis, tenetur eo cognito vel rescindere contractum, vel resarcire inæqualitatem, restituendo excessum pretii. Nam injustum est retinere pretium majus, quàm res valeat. Non tenetur tamen compensare alia damna inde secuta, modò absit culpa lata & levis. Quia non est causa injusta illorum, cùm ignorantia invincibilis eum excuset, sed se habet ut possessor bonæ fidei, & aliunde tenetur ex contractu de sola culpa lata & levi.

Nota. Quamvis dum vitium rei est manifestum, censeatur notum emptori; si tamen venditor sciat emptorem illud non advertere, & esse periculosum, tenetur ei declarare etsi non rogatus. *Ita communiter, teste Rebello.* Nam tunc respectu emptoris est occultum, & error dat causam contractui. Præterea bona fides in contractibus debita id exigit. Idem docet Valentia cum aliis, si vitium adversetur intentioni, quam actu habet emptor in emendo, quamvis ex incuria illud non advertat: quia emptoris incuria nullum dat jus venditori, & nihilominus verum est, quòd emptor non vult, nec intendit emere rem cum tali vitio.

Resp. 3. Si vitium non reddat rem noxiam, nec periculosam, nec notabiliter minùs utilem, quàm emptor rationabiliter exoptet, nec venditor interrogetur de vitio; ex communi sententia, is non tenetur aperire vitium etiam occultum, modò minuat pretium pro ratione vitii. Quia tunc nulla fit emptori injuria, nec damnum: aliàs non possent conservari commercia in rep. Nam si defectus omnes non notabiles in se, nec relatè ad usum emptoris detegerentur, multi ab emendo deterrerentur in magnum venditorum detrimentum, vel multùm de pretio justo detraherent.

Si tamen venditor probabiliter judicet emptorem, rem eam esse revenditurum tanto pretio quanto si careret defectu seu vitio, tenetur ei aperire defectum saltem post contractum. Quia hoc ipso quòd rem suam exponit venalem cum occulto vitio, tenetur ex officii sui lege cavere ex parte sua, ne quis inde aliquod damnum patiatur; & aliàs daret occasionem damni aliis inferendi. Imò si emptor non aliter consentit in contractum, nisi posita conditione, quòd

res

rés careat tali vitio, licèt non noxio, & venditor exprefsè id cognofcit aut ex verbis emptoris, aut verifimiliter ex aliis fignis aut conjecturis; quocumque pretio res vendatur, fit injuftitia emptori, accipiendo pretium non detecto vitio. Quia tunc contractus eft nullus, cùm confenfus emptoris fuerit conditionalis, & defit conditio cui alligatus erat.

Quæft. XVI. *Cuinam res vendita perit, vel deterior fit?*

Resp. 1. Si res vendita pereat poft traditionem, fide pretio data, perit emptori, etiamfi pretium nondum folverit. Quia emptor eft illius dominus; cùm per traditionem fuppofito titulo dominium rei acquiratur; res autem perit domino fuo.

Resp. 2. Si res pereat ante traditionem, fitque res certa ac determinata, ut hic equus, hic grex &c. perit emptori, ex variis legibus, & ex inftit. *de empt. & vendit.* Ratio eft legum difpofitio, quæ etfi impediant dominium ante rei traditionem, tamen ftatuunt, ut effectus ex eo profluentes, & omnia rei commoda ac incommoda poft perfectam venditionem pertineant ad emptorem, perinde ac fi jam translatum effet dominium rei, ex l. 1. Cod. *de peric. comm. rei vendit.* & l. 12. Cod. *de act. empt.* Emptio autem & venditio perficitur folo confenfu mutuo contrahentium; feu fimul atque de merce tradenda & folvendo pretio determinato convenerint, dum fine fcriptura res agitur, *ex inftit. fup.*

Si tamen mora vel culpa levi venditoris, qui tenetur rem cuftodire donec tradiderit, res fiat deterior, vel pereat, vel fi ita conventum fit, ipfe tenebitur de damno. Item fi venditio fiat fub conditione, & res pereat ante conditionis eventum, perit venditori: quia venditio fub conditione non eft perfecta ante conditionis eventum, l. 7. §. *de contrahen. emption. &c.* ibi: *Conditionales venditiones tunc perficiuntur, cùm impleta fuerit conditio.* Ideòque ante illius eventum periculum & detrimentum rei pertinet ad venditorem, l. 10. §. *de jure dotium.*

Resp. 3. Si res fit indeterminata quoad individuum, ut fi emantur fex modii tritici ex granario, fex oves ex grege; vel fi res fit determinata quoad menfuram tantùm aut numerum, verbi gratia, totum acervum tritici uno aureo in fingulas menfuras, vel hunc gregem taxato pretio in fingula capita &c. tunc ante traditionem, aut menfurationem, vel numerationem res perit venditori, qui proinde tenetur reftituere pretium, fi erat folutum. Quia ejufmodi venditio cenfetur fieri fub tacita conditione, fi venditor tradiderit tot oves, menfus fuerit tot modios tritici &c. Ita l. 35. §. *de contrah. empt. &c.* Si tamen conftitutus fuerit terminus, in quo res numeranda, vel menfuranda effet, & emptor monitus in mora fit, periculum rei deinceps emptoris erit: unde pereunte toto grege, vel acervo, emptor pretium amittet. L. 5. §. *de peric. & commod. vel vend.* & l. 2. *Cod. eod. tit.*

Resp. 4. Cùm ex duabus rebus una disjunctivè venditur, verbi gratia, ex duobus equis unus, non determinando utram, fi ambæ pereant poft venditionem abfolute factam, emptor tenetur folvere pretium promiffum, licèt nihil receperit. Si verò alterutra dumtaxat pereat, perit venditori, qui tenetur alteram tradere, lib. 34. §. *de contrah. empt. & vend.*

Quæft. XVII. *An venditor poteft fructus & utilitates rei venditæ percipere, donec folvatur pretium?*

Resp. Seclufo titulo lucri ceffantis vel damni emergentis non poteft, fi rem emptori tradiderit pretio promiffo. *Eft communis fententia.* Quia tunc rei dominium translatum eft abfolutè in emptorem, ex lib. 19. §. *de contrah. empt.* Res autem domino fructificat, nec licet quidquam exigere præcisè ob dilationem folutionis. Quod verum eft, etiamfi emptor fit in mora culpabili folvendi pretii; quia non definit idcirco effe dominus rei, ac proinde etiam fructuum. Sed tunc tenetur compenfare intereffe, quod ex dilatione pretii venditor patitur. Hinc quando venditio abfoluta diffolvitur ex mutuo confenfu, fructus funt emptoris; nam tempore intermedio fuit dominus rei.

Imò non poteft venditor, accepta folùm de pretio fide, fructus rei venditæ percipere, etiamfi res emptori non fuerit tradita, nec perfolutum pretium. Quia perfecta venditione, ficut rei emptæ periculum & incommodum fpectant ad emptorem, ita & fructus & commoda ad eum pertinere debent: alioquin inæqualis effet contrahentium conditio, ideòque injuftitia. Et ità ftatuitur *inftit. de empt. & vend.* ubi hæc ratio additur: *Nam & commodum ejus effe debet, cujus periculum eft.*

Sed num venditor poteft fingulis annis quinque pro centum exigere ab emptore, dùm pretium rei emptæ folverit?

Resp. Licitè potest; modò adsit titulus damni emergentis vel lucri cessantis, ut si ex hoc pretio, seu summa tantumdem percepturus esset ex contractu census vel societatis, aut negotiatione &c. Quia annuus ille pecuniæ reditus non exigitur ratione dilationis solutionis, quod esset usurarium, sed ob compensationem jacturæ lucri aliunde justè percipiendi; & interea emptor fruitur re empta & ejus pretium retinet.

Quæst. XVIII. *An licet vendere cum pacto retrovenditionis, & emere cum pacto redemptionis?*

Resp. 1. Peccat contra justitiam, qui credito, seu non numerata pecunia vendit alicui merces summo vel medio pretio, ea lege, ut sibi retrovendantur pretio infimo numerata pecunia. Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Contractus Mohatra licitus est, etiamsi respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.* 2. In pacto ut res retrovendatur venditori infimo pretio, est inæqualitas, ideòque injustitia; nam ultra pretium justum imponitur onus pretio æstimabile retrovendendi pretio infimo; & sic tollitur facultas retinendi, vel vendendi pretio summo aut medio. Imò hoc pactum reddit contractum usurarium, & facit ut sit jam mutuum virtuale, in quo aliquid ultra sortem exigitur; nam perinde se habet, ac si venditor minorem pecuniæ summam mutuaret, ut reciperet majorem.

An autem seclusо tali pacto & onere, idem venditor licitè emere possit ab emptore pretio infimo easdem merces? Negant S. Antoninus, Toletus, & alii. Affirmant plures, seclusa tamen lege positiva, quæ id in multis locis prohibitum est. Quia venditor easdem merces justo pretio vendidit, & postea emit: nam quilibet alius justè potest merces alteri venditas emere infimo pretio; cur id non liceret etiam venditori, qui relinquit emptori libertatem eas sibi retinendi vel alteri tradendi? Neque eum gravat, sed potiùs liberat onere quærendi alios emptores.

Resp. 2. Venditio cum pacto retrovendendi, & emptio cum pacto redimendi, non est licita, nisi positis his conditionibus. 1. Ut nihil fiat in fraudem usurariam, & adsit intentio vera emendi & vendendi. Alioquin jam esset mutuum implicitum, ideòque lucrum inde proveniens esset usura. 2. Ut onus impositum compensetur. Nam omne onus contractui extrinsecum, & pretio æstimabile compensari debet; aliàs non servaretur æqualitas, & justitia; ac proinde minui debet pretium, si emptor teneatur emptam rem revendere venditori: nam talis obligatio est onus pretio æstimabile, cùm privet emptorem facultate eam retinendi aut aliter alienandi: augeri verò debet, si venditor teneatur rem venditam redimere, si emptor velit; cùm hoc onus sit pretio æstimabile, & extrinsecum venditioni. 3. Ut res non redimatur majore pretio, quo priùs vendita fuit, nisi melior industria vel opera emptoris effecta sit. Nam vis pacti retrovendendi in eo est, ut emptor restituat rem, restituto pretio pro ea dato: perinde est enim cum eo pacto contrahere, ac cum pacto, ut liceat post aliquod tempus contractum dissolvere. 4. Ut emptor fiat verè dominus rei emptæ, ejusque periculum subeat, & fructus & commoda percipiat; nam hoc exigit natura contractus.

Cum his conditionibus pactum illud ex communi sententia licitum est, cùm non repugnet substantiæ contractus, & aliunde compensetur onus impositum. Emptio tamen rei frugiferæ facta ea lege, ut venditor teneatur postea rem suam recipere, totum pretium pro ea acceptum reddere emptori retinenti sibi fructus, est saltem in praxi usuræ palliatæ obnoxia. Et reipsa est mutuum virtuale cum lucro respectu ejus, qui nolens mutuare alteri pecuniam quærenti, emit ab eo, v. gr. vineam ea lege, ut post duos aut tres annos redimatur eodem pretio, quo empta fuit, retentis fructibus ex ea perceptis: nam talis non habet intentionem sinceram emendi, sed intendit solùm dare pecuniam præsentem ea lege, ut totam postea recipiat cum lucro; quod est usurarium.

Quæst. XIX. *An qui rem nomine alterius vendit ultra pretium sibi designatum, sed justum, potest excessum sibi retinere?*

Resp. Neg. Quia 1. dominus præscribens rei suæ pretium, intendit solùm, ut non minoris vendatur, non autem ne pluris, si justè possit. 2. Totum rei pretium justum, cùm succedat loco ipsius rei, pertinet ad dominum rei venditæ. Nihil ergo ex eo retinere licet sine ejus consensu.

Nec dic., hunc excessum esse fructum industriæ vendentis. Nam ipsam industriam vel gratis præstitit, & tunc non potest eam sibi compensare, cùm eam donaverit: vel pretio locavit, & tunc nihil ei debetur ultra

ultra mercedem pactam : vel si est famulus, tunc ad ea etiam tenetur ex suo officio absque nova mercede. Si tamen famulus vel alter rem illam pretio à domino designato sibi emat, & postea suo nomine divendat pretio justo paulo majore, potest sibi retinere hoc lucrum ; quia rem illam justo pretio suo nomine vendidit ; nisi dominus ei mandasset ut venderet, quanti intra latitudinem justi pretii vendi posset, quo casu tenetur illam diligentiam præstare. *Ita Lessius.*

Similiter qui alterius nomine rem emit infra pretium sibi præfinitum, non potest residuum pretium sibi retinere. Quia præscribens pretium non intendit excessum donare, sed solùm vult, ut res non pluris ematur. Hinc sartores peccant retinendo excessum pretii dati ad emendum pannum, vel si faciliores sint in licitando, eo quòd à mercatore aliquid obtineant, nam tenentur, aliorum negotium à se susceptum utiliter gerere, perinde ac suum. Et hoc ipso quòd quis mandatum alterius suscipit, se obligat ad ejus commoda procuranda ; nec aliter res gerenda alteri committitur. Neque possunt operam impensam occultè compensare : nam sufficienter compensatur per hoc, quòd iis præ aliis vestis facienda committatur, & communi pretio persolvatur. Præterea qui negotium alterius suscipit nihil petendo, censetur velle suam operam gratis præstare, ex l. 1. §. *Mandat. &c.*

Quæst. XX. *Cuinam res debetur, dum fuit duobus successive vendita?*

Resp. Ex communi sententia, si res neutri tradita sit, debetur priori emptori. Quia res illa non poterat vendi alteri sine injuria prioris emptoris, qui jus ad illam priùs habet, lib. 26. §. *locat.* Si verò res tradita sit secundo emptori, hujus est ; quia per traditionem acquisivit ejus dominium, lib. 5. Codic. *de rei vendit.* Priori autem competit solùm actio in venditorem, ut vel rescisso secundo contractu rem sibi tradat, vel compenset interesse : nam secundùm leges solo contractu sine traditione non acquiritur dominium.

Excipe, nisi res vendita vel donata sit civitatibus aut Ecclesiis, vel piis causis ; nam per solam emptionem aut donationem, ante traditionem acquirunt dominium. Potest tamen prior emptor rem evincere à posteriore, si hic emit mala fide, hoc est, sciens rem jam esse alteri venditam. Imò hic posterior tenetur sponte rem priori tradere, recepto pretio, si impulerit venditorem ad sibi iterum vendendum, sciens rem jam esse alteri venditam. Quia violat jus prioris emptoris & est causa injusta venditionis & damni inde secuti ; unde tenetur injuriam à se illatam tollere & resarcire.

Nota. Hoc idem procedit in aliis contractibus, v. gr. in locatione : nam si secundo conductori res locata tradita fuerit, is præfertur priori ; quia habet tunc rei detentionem, à qua expelli non debet.

Quæst. XXI. *An Monopolia licita sint?*

Nota. Monopolium propriè est, cùm unus vel pauci efficiunt, ut merces certas vendant, emantve soli ; vel etiam plures inter se conveniunt, ut merces aut operas non vendant, nisi certo pretio. Non agitur hìc de monopolio latè sumpto, seu facto authoritate publica, cùm scilicet unus vel pauci facultatem à principe obtinent, ut ipsi soli certas merces vendant ; nam patet hoc esse licitum, si fiat ob justam causam, & justo pretio : quia hoc interdum postulat bonum commune, ne scilicet deseratur rerum aliquarum negotiatio, vel artificium : sunt enim aliquæ merces, quæ sine magnis sumptibus comparari nequeunt, quos sumptus ob damni periculum nemo vellet in se suscipere citra privilegium, ut solus vendere, ut liquet in librorum impressione. Præterea id potest princeps, cùm ipsi necessaria est pecunia ob bonum commune : sed tunc moderatè taxari debet pretium illarum mercium, præsertim si sint communiter necessariæ ad commodè civiliterque vivendum : nam aliàs daretur occasio privatis alios pro arbitrio gravandi, magnoque damno afficiendi.

Resp. Quælibet monopolia authoritate privata facta, sunt prohibita non solùm lege humana, Cod. *de monopol.* sed etiam divina naturali : nam sunt, 1. Contra charitatem, vetantem, ne quis impediat commodum aliorum, & efficiat, ut proximus rem cariùs emat, quàm esset empturus ; nemo enim vellet id sibi fieri. 2. Contra bonum commune, cùm multis noceant. 3. Contra justitiam commutativam, ideòque obligant ad restitutionem : nam populus habet jus, ut non augeantur privata authoritate, & ob bonum privatum pretia rerum, vel caritas variis machinationibus inducatur.

Quatuor modis, & quidem contra justitiam fiunt, 1. Cùm pauci vel plures inter se conveniunt, ut merces aut operas non vendant nisi certo pretio, licèt non excedente summum vigens ante conventionem, vel non emant nisi infimo. Nam hi violant jus,

jus, quod finguli habent emendi pretio medio vel infimo, & vendendi fummo aut medio; impediendo privata authoritate, ne fic jam emere, vel vendere poffint, & reftringendo pretium ad fummum, vel infimum. *Ita multi* contra alios, fatentes tamen effe contra chariatem, imò etiam contra juftitiam, fi fummum pretium excedant. 2. Cùm quis vi, metu vel fraude impedit, ne merces aliunde advehantur; nam cives habent jus, ne impediatur eorum commodum, præfertim injufta via. *Ita communiter.* 3. Cùm unus vel pauci emendo omnes fere merces certi generis, v. gr. frumentum, inducunt caritatem. *Ita communiter.* Nam inducere caritatem, eft contra jus populi, & dare illi caufam damni: unde hos in raptorum numero recenfet Catechifmus Romanus. Vel nolunt poftea vendere, nifi fummo pretio: nam impediunt privata authoritate ne jam alii poffint emere medio aut infimo pretio, contra proprium jus. 4. Cùm mercatores fupprimunt merces fuas, ut inde earum pretium crefcat: quia efficiunt, ut augeatur earum pretium, perinde ac fi raræ effent, cùm tamen raræ non fint. Deinde refpub. habet jus emendi res venales eo pretio, quod fpectata earum copia juftum cenfetur. Secùs, fi quis fuas res nondum venditioni expofitas fervet ufque ad tempus, quo cariùs venduntur, modò hac fuppreffione non inducatur caritas; tunc enim nemini fit injuria, nec occafio damni datur.

Porrò ad hanc injuftitiam pertinet, fi apponatur fictus licitator, ut alter emptor augeat pretium. Item fi artifices confpirent ad non docendam artem fuam, nifi certo pretio injufto; vel ut opus ab uno inchoatum alter non perficiat; quod prohibetur, l. 2. Cod. *de monopol.* nam hæc conventio cedit in damnum aliorum.

Quæft. XXII. *Quænam vendere non licet?*

Refp. Ex communi omnium fententia, non licet vendere, nec emere, 1. Res fpirituales, vel fpiritualibus annexas, quia fimonia eft. 2. Ea, quæ jufta lege prohibentur: nam leges juftæ obligant in confcientia. 3. Ea, quibus emptor non poteft uti fine peccato, vel quæ moraliter non nifi ad nocendum inferviunt, vel quibus prævidetur emptor ufurus ad peccandum; vel ea, quibus homines communiter malè utuntur, & quæ funt occafio emptoribus peccandi, nifi conftet hunc emptorem benè ufurum. Quia effet cooperari peccato alterius, vel eum exponere periculo peccandi; imò ei inftrumentum & materiam peccandi præbere.

Hinc peccat mortaliter, qui vendit obfcœnas imagines, vel librum contra religionem aut bonos mores, aut famam proximi; fed qui ejufmodi res habet, tenetur eas deftruere. Quòd fi inde damnum patiatur, id fibi imputet: nam tales libros non debuit fibi comparare; nec ideo magis excufatur, quàm qui falfam monetam ignoranter ab alio accepit, quam tamen aliis tradere non poteft.

Sed an peccat mortaliter, qui vendit fal, aut alias merces fola lege civili prohibitas; etiamfi lex illa fupponatur merè pœnalis?

Refp. Affirm. Quia fe exponit morali periculo vitam, aut libertatem, & bona omnia amittendi cum exitio familiæ. Eft autem mortale faltem contra charitatem, tali periculo fe exponere ob aliquod commodum temporale longè inferius damno, cui fe exponit. Quare nec licet aliis ifta emere, quia dant occafionem peccato vendentium.

Quæft. XXIII. *Quænam funt obligationes emptoris, & venditoris?*

Refp. Præter hactenus dictas tenetur ex juftitia conftituto tempore emptor folvere pretium promiffum, & venditor tradere mercem: nam ex contractu oritur jus ftrictum & obligatio juftitiæ.

Quæft. XXIV. *An peccat, qui cogit vendere etiam jufto pretio?*

Refp. Is mortalis violentiæ reus eft. Conftat, 1. Ex hiftoria regis Achab, qui Nabuthem cogere voluit, ut vineam fuam venderet etiam jufto pretio, & à nolente eam accepit, 3. Reg. c. 21. Quocirca S. Chryfoft. homil. 87. in Matth. fic ait. *Hoc Achab regem perdidit: nam quamvis pretium dederit, veruntamen quia à nolente accepit, pœnas luit. Emptor enim non cogere, fed perfuadere debet. Quòd fi verò æquum pretium perfolvens tanto fupplicio affectus eft; qui nullo pretio aliena rapit, quam punitionem non meretur.* 2. Quia gravis fit injuria domino rei, qui jus habet eam fibi retinendi.

Quæft. XXV. *Quid dicendum de Retractu gentilitio?*

Refp. 1. Eft jus conceffum proximo confanguineo venditoris ad refcindendam intra certum tempus, & ad fe revocandam venditionem rei immobilis, eodem oblato pretio, quo res illa ab extraneo, vel à remotiore confanguineo empta fuit. Quod jus conceffum eft ad bona immobilia intra con-

ſanguineos conſervanda; quare non poteſt extraneo vendi, nec dari.

Reſp. 2. Peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem, 1. Conſanguineus, qui rem venditam retrahit animo eam alteri ſuo nomine comparandi, quia lex non dat jus retrahendi, niſi ut ſibi retineat. Imò ſæpe juramento affirmare cogitur, velle ſibi retinere. 2. Extraneus qui nomine conſanguinei ab emptore rem emptam vindicat: nam facit emptori injuriam; lex enim non dat jus retrahendi, niſi conſanguineo proximo, ut rem venditam ab alio ſibi retineat. 3. Qui fraudibus, vel minis impedit conſanguineum, ne rem ſibi retrahat, vel quia ab eo majus pretium exigit, quàm dederit: nam illius jus violat.

CAPUT VI.

De Locatione & Conductione.

Quæſt. I. Quid ſunt?

Reſp. Locatio eſt contractus, quo rei uſus vel fructus, vel perſonæ opera pro certo pretio conceditur ad tempus. Conductio eſt contractus, quo rei uſus vel fructus, aut perſonæ opera pretio accipitur. Unde ſunt unus idemque realiter contractus mutuus, qui ex parte dantis eſt locatio, & ex parte accipientis eſt conductio. Si res locata ante traditionem pereat, contractus diſſolvitur, & conductor liberatur.

Porrò, *locatio & conductio proxima eſt emptioni & venditioni, iiſdem regulis juris conſiſtit*, inſtit. lib. 3. tit. 25. Nam ſunt emptio & venditio uſus aut fructus rei, vel operæ perſonæ. Hinc numquam licet locare pretio juſto majore, nec conducere juſto minore.

Quæſt. II. *Quænam ſunt obligationes locatoris & conductoris ad ſe invicem?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia locator tenetur, 1. Aperire conductori vitia rei locandæ, ut dixi de re vendenda, nam locatio & conductio iiſdem regulis conſiſtunt. Alioqui tenebitur conductori de damno, etiamſi illud vitium locator ignoret, ſed culpabiliter, ex l. 19. §. *locat.* ibi: *ſi quis dolia vitioſa ignarus locaverit, deinde vinum effluxerit, tenebitur in id quod intereſt, nec ignorantia ejus erit excuſata.* Quia locator tenetur expendere diligenter, num res quam locat, ſit apta uſui ad quem datur, nec noxia; idque poſtulat æquitas & natura locationis, quæ inſtituta eſt in commodum utriuſque contrahentis.

2. Tenetur ad impenſas neceſſarias tum ad reparationem rei locatæ, tum ad convenientem uſum ad quem locatur. Nam debet reddere rem aptam ad uſum conductoris, & ſi hanc aptitudinem amiſerit, eamdem reddere, cùm pretium propter uſum accipiat, l. 15. §. *locat.* Quòd ſi à conductore aliquid in hunc finem fuerit neceſſariò impenſum, v. gr. in curationem equi, reſtaurationem domus &c. tenetur locator id rependere, ex l. 55. §. *locat.* Nam ſi talis obligatio oritur ex commodato, quod gratis fit, à fortiori exurgit ex locato, in quo merces accipitur. Item tenetur ad onera publica ad eam pertinentia, niſi aliter conventum ſit, ſervata æqualitate.

3. Tenetur remittere pretium locationis pro eo toto tempore, quo conductor non potuit uti re, vel opera locata, ſi impedimentum proveniat ex parte locatoris vel rei locatæ, ex l. 27. & 33. §. *locat.* Nam conductor non cenſetur promittere pretium, niſi quatenus re locata uti aut frui poterit, quantùm eſt ex parte locatoris & rei locatæ; & tunc nihil eſſet, quod pretium mereretur. Agrorum autem locator tenetur penſionem totam remittere colono, ſi hic ſine ſua culpa, ſed ob ſterilitatem vel grandinem nihil recipiat, vel ſi vi tempeſtatis, hoſtium depopulatione, aut incendio abſque coloni culpa ſegetes pereant, etiam collectæ in manipulos, l. 15. §. *locat.* Quòd ſi colonus aliquid receperit, ſed ſterilitas vel jactura fuerit magna, tunc locator tenetur imminuere penſionem pro rata, *niſi cum ubertate præcedentis vel ſubſequentis anni valeat ſterilitas compenſari*, cap. 3. *de locat.* Quæ intellige, niſi colonus convenerit ab initio, ut quovis eventu ſolvere teneatur integram penſionem, quæ ob hoc onus minor ſit, ex l. 9. *locat.* nam tunc conductor cedit jure ſuo, quod compenſatur.

4. Si rem locatam dominus vendat, debet ea lege divendere, ut conductor eadem conditione apud emptorem maneat: à quo ſi domo vel fundo pellatur, tenetur venditor conductori de damno, l. 25. §. *locat.*

5. Tenetur ad non privandum conductorem re locata ante terminum conſtitutum, alioquin tenebitur ad intereſſe; quia conductor per contractum acquiſivit jus utendi, vel fruendi re uſque ad illud tempus. Excipiuntur, cap. 3. *de locat.* & l. 3. Cod. *de locat.* quatuor caſus, in quibus conductor ante terminum amoveri poteſt. 1. Si caſus improviſus accidat, ob quem res locata ſit

necessaria domino, ut incendii, matrimonii &c. 2. Si res locata v. gr. domus egeat refectione, seu instauratione, sed remitti debet pensio pro residuo tempore. 3. Si conductor pensionem per biennium non solverit. 4. Si re locata ad malos usus, vel ad damnum inferendum utatur, aut rem destruat.

Denique locator tenetur, rem non locare ei, qui ea malè usurus est: quia hoc esset ei dare occasionem seu commoditatem peccandi, ejusque peccatis cooperari, perinde ac si daret ensem ei, quem sciret, uti velle ad duellum.

Resp. 2. Ex communi sententia conductor tenetur, 1. Uti re locata juxta boni viri arbitrium, & non ad alios usus præter concessos. Nam qui usurpat usum aliquem rei alienæ sine consensu domini, peccat contra justitiam.

2. Tenetur pro illius conservatione eam curam adhibere, quam diligentiores ac prudentiores, in re sua simili impendere solent. Quare si ex ejus culpa lata vel levi, res pereat, aut deterior fiat, tenetur ad restitutionem: nam contractus cedit in utriusque utilitatem. Imò tenetur etiam de culpa famulorum, operariorum, & eorum quos admittit; si ex negligentia non impedivit, vel si idoneos non conduxit, vel malos homines admisit, l. 11. & l. 25. § *locat.* Item curare debet, ut nullum detrimentum dominus patiatur, sive quoad jus rei, sive quoad ejus substantiam, & tenetur de casu fortuito eveniente ex eo quòd aliquid egerit contra pactum, l. 11. §. *locat.*

3. Tenetur ad impensas modicas & quotidianas, necessarias ad conservationem rei conductæ, v. gr. ad equi alimenta.

4. Tenetur pensionem stato tempore solvere, nam hæc tunc ex justitia debetur: unde si sit in mora culpabili, tenetur locatori de interesse, l. 17. Cod. *de locat.* Quòd si re conducta uti vel frui non potuerit, ob causam non provenientem ex parte sua, v. gr. ob bellum, vel si domus ex parte corruat, si equus morbo afficiatur, non tenetur solvere pensionem pro eo tempore, ex l. 27. & 33. §. *locat.* ob rationem supradictam. At si non possit ea re uti aut frui, ob causam ex parte sua, licèt sine culpa sua provenientem, tenetur totam pensionem solvere, etiam pro toto tempore, quo non potest uti. Nam æquitas postulat, ut locator damnum non patiatur ob causam supervenientem ex parte conductoris. Et sicut conductor non tenetur solvere pensionem, quando non potest uti re conducta, ob causam provenientem ex parte locatoris aut rei locatæ; ita par est, ut locator percipiat pensionem, quando conductor non potuit uti re conducta, ob causam ex parte sua provenientem.

5. Tenetur rem conductam non dimittere ante terminum constitutum: alioquin tenetur solvere integram pensionem, perinde ac si ea re usus esset, nisi ejus usus impediatur ob causam non provenientem ex parte sua, qua tenetur servare contractum, l. 53. §. *locat.* Porrò nisi aliter conventum sit, conductori licet rem sibi locatam locare alteri æque idoneo, qui primo conductori tenebitur pensionem solvere, & hic primo locatori l. 6. Cod. *de locat.*

6. Rem locatam completo locationis tempore restituere locatori: nam non habet jus eam diutiùs detinendi; aliàs tenetur de damno.

Nota. Licèt rei locatæ periculum maneat penes dominum, tamen l. 23. §. *de reg. jur.* potest apponi pactum, ut conductor præstet casus fortuitos, & in se suscipiat periculum omne rei locatæ. Sed hoc onus imminutione pretii compensari debet: alioquin esset inæqualitas, ideòque injustitia.

Quæst. III. *Quænam sunt observanda circa locationem operariorum & famulorum?*

Resp. Ex communi sententia Doctorum, ista 1. Justum stipendium locationis operæ famulorum, ancillarum, & operariorum censetur illud, quod illis communiter in illis locis dari solet. Nam petitur à communi æstimatione: pretium quippe operarum & obsequiorum, perinde ac rerum venalium potest habere latitudinem summi, medii, & infimi, quando non est lege taxatum. Quare si quis exigat stipendium majus summo, vel solvat minus infimo, peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem, perinde ac vendens supra summum vel emens infra infimum: nam tunc tollitur justitia inter pretium & operam. Item stipendium censetur justum, quando multi alii reperiuntur, qui libenter talem operam, tale munus, tale obsequium pro tali stipendio sunt præstituri: nam illud pretium communi æstimatione justum censetur, quod non solet tanquam insufficiens recusari, aut quod, uno recusante, statim admittitur ab alio.

2. Si nulla facta sit pactio, & pretium relictum sit arbitrio conductoris, hic tenetur dare infimum saltem mercedis justæ pretium. Nam talis conductio est quædam emptio obsequiorum, quæ semper exigit pretium justum. Et quamvis alter nullum pretium determinarit, non intendit tamen, totum

obſequium vel ejus partem gratis præſtare; ſed mens ejus eſt, ut ſolvat conductor, quod juſtum eſſe judicaverit ſecundùm communem æſtimationem.

3. Si famulus vel operarius ſe ultrò obtulerit domino, & hic illius opera non egeat, ſed ſolùm ex charitate ad preces ejus eum conducat; tunc tenetur ei dare alimenta, & ſi ejus opera conductori afferat utilitatem, quæ pluris ei valeat quàm alimenta, tenetur præter alimenta dare pretium æquale valori utilitatis inde perceptæ. Nam alter non intendit operam ſuam donare, ſed vendere juſto pretio, non ex mera voluntate, ſed ex æquitate conſtituendo; & jure naturali *dignus eſt operarius mercede ſua*, Luc. 10. Quia cum opera pluris valeat conductori quàm alimenta, compenſari debet ex juſtitia juxta hunc valorem. In tali autem caſu opera æſtimari debet ex utilitate, quam conductor ex ea percipit, nam in talibus circumſtantiis ſecundùm communem æſtimationem non plus valet.

4. Si operarius vel artifex convenerit de pretio minore, quàm valeat ejus opera vel opus, falsò putans opus, v.g. ædificium minore tempore, & labore vel ſumptu egere; tenetur conductor ſupplere defectum juſti pretii, etiamſi læſio fuerit infra dimidium juſti pretii. Quia alioquin eſſet inæqualitas inter pretium & operam vel opus, ideòque injuſtitia. Neque enim ſponte ac ſcienter, ſed ex ignorantia conſenſit in pretium juſto minus, nec ſpontè donat id quod deeſt. Præterea qui emit aliquid pretio propoſito, ſed inæquali, tenetur complere pretium ſaltem infimum, ut tollatur inæqualitas.

5. Si conductor non poſſit opera alterius conducta uti ob impedimentum, quod non proveniat ex parte operarii, tenetur totam mercedem pactam ei ſolvere, perinde ac ſi operas ſuas impendiſſet, l. 38. §. *locat.* ibi: *Qui operas ſuas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, ſi per eum non ſtetit, quominùs operas præſtaret.* Nam fidem contractus impleri æquum eſt; & locator habet jus, ut non patiatur damnum, ob cauſam non provenientem ex parte ſua. Sed ſi operarius ex opera ſua alibi impenſa aliquid lucratus fuerit, conductor poteſt tantumdem detrahere de pretio conductionis, vel nihil dare, ſi tantumdem lucratus fuerit, ex l. 19. §. *locat.* Quia locator nullum damnum ſuſtinuit, & opera illa ratione conductionis erat conductori debita. Si verò locator operam conductam non præſtet, ob impedimentum ex ſua parte proveniens, licet ſine ſua culpa, non debetur illi merces, & accepta reſtitui debet, ex l. 38. cit. Nam conductor non ſe obligavit ad dandum pretium pro opera, quæ præſtari nequeat ob cauſam provenientem ex parte locatoris. Imò ipſe tenebitur ad intereſſe conductoris, ſi operam toto tempore ex ſua culpa non impenderit: quia eſt cauſa injuſta damni, cùm hoc oriatur ex non ſervato culpabiliter contractu, qui ex juſtitia impleri debebat.

6. Bene laborantibus juſtum ſtipendium ſtatim ſolvi debet; nam habent jus ſtatim accipiendi poſt operam præſtitam. *Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim ei mercedem reſtitue*, Tob. 4. *Ecce merces operariorum, quæ fraudata eſt à vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini ſabaoth introivit*, Jac. 5. Si verò non benè laboraverint, peccant contra juſtitiam, nec debetur illis ſtipendium, niſi pro æſtimatione laboris. Quare ſi integrum receperint, tenentur vel ſupplere defectum laboris, vel reſtituere exceſſum ſtipendii, cùm ad eum jus non habeant, imò & compenſare conductori damnum, & lucrum ceſſans: nam fuerunt cauſa illius injuſta, cum tenerentur ex conventione diligenter laborare.

CAPUT VII.

De Cenſu, Emphyteuſi, & Feudo.

Quæſt. I. QUid & quotuplex eſt cenſus? *Reſp.* Cenſus alius eſt reſervativus, alius conſignativus. Cenſus reſervativus ſumptus pro contractu, eſt ille, quo quis in alterum transfert rei ſuæ dominium directum & utile, reſervato ſibi jure penſionis annuæ ſuper eadem re. Hunc licitum eſſe patet: nam ſicut quis poteſt rem ſuam tradere, vel non tradere, ita & tradere, reſervato ſibi jure penſionis.

Cenſus conſignativus ſumptus pro contractu, eſt contractus, quo emitur & venditur jus percipiendi penſionem annuam ex re, vel perſona alterius, vel utraque. Sæpe ſumitur pro tali jure. Hic cenſus dividitur, 1. in realem, qui fundatur ſuper re aliqua, ut prædio, domo &c. Ita ut ex ea re penſio debeatur, ad quemcumque res illa tranſeat, donec cenſus redimatur; in perſonalem, qui conſtituitur immediatè ſuper perſona alterius, eam obligando immediatè, bona verò ejus mediatè tantùm; & in mixtum, qui fundatur ſuper utriſ-

utriusque, ita ut re pereunte adhuc persona maneat obligatus. 2. In vitalitium, qui extenditur solùm ad vitam unius, vel plurium, estque virtualis sponsio nixa eventu fortuito, & in perpetuum, sed donec redimatur.

Censum realem esse licitum declararunt Martinus V. & Calixtus III. Sed re super qua fundatur destructa, perit: nam corruente fundamento, perit res in eo fundata: ut si domus vel molendinum corruant, perit census super his fundatus, ita ut jam nihil liceat exigere à venditore. Hujus census licitas patet: nam nihil est nisi emptio & venditio rei pretio æstimabilis.

Quæst. II. *An jure naturæ licitus est census consignativus personalis, vel mixtus?*

Resp. Communis sententia affirmat, modò ematur justo pretio, id est, lege vel consuetudine constituto, & venditor census possit sua opera vel industria lucrari, aut habet bona in re, vel in spe certa, ex quibus pensio duci possit, nec obligetur ad censum redimendum, licèt semper pro libito eum redimere possit eodem, quo vendidit, pretio.

Prob. 1. Ex communi praxi piorum & eruditorum in Gallia, Belgio &c. 2. Quia pretio æstimabile est, adeòque potest emi & vendi jus ad pensionem non solùm ex re frugifera, sed etiam ex persona alterius, quæ potest lucrum facere ex labore, industria, vel ex bonis suis saltem per aliòs, & quæ proinde potest obligari immediatè ad pensionem solvendam; cùm quis possit in alterum transferre jus percipiendi aliquid à se acquisitum: ergo & vendere. Nec refert, quòd decursu temporis pensiones recipiendæ summam pretio dato majorem efficiant, nam non emuntur illæ pensiones, sed jus ad illas percipiendas. At jus ad pensiones per partes & tot intervalla annorum recipiendas non pluris æstimatur, quàm summa simul habita, licèt minor illis pensionibus collectivè sumptis. Quia illa summa divisa per multas partes, multaque ac longa temporum intervalla, cum incertitudine recipienda, & variis incommodis exposita, minoris valet secundùm prudentum æstimationem, quàm istarum partium collectio simul habita, quæ opportunior ac utilior est ad quodlibet lucrum ac negotiationem, & nullis incommodis obnoxia. Et verò in emptione agri pretium commune censetur justum, licèt diuturnitate temporis fructus superent pretium agri. 3. Teste Toleto, Nicolaus Papa V. anno 1450. approbavit hunc contractum ad petitionem Alphonsi regis Aragoniæ.

Obj. 1. Contractus censualis personalis videtur esse mutuum virtuale.

Resp. Neg. Nam ille census est emptio non pensionis, sed juris ad pensionem, pro pretio ab emptore irrevocabiliter dato: unde nec in eo emitur pecunia, sed jus ad pecuniam, nec pecunia data potest unquam repeti. At in mutuo datur pecunia præsens pro pecunia futura, æquali, tota simul solvenda, quæ potest à mutuante post certum tempus exigi.

Obj. 2. S. Pius V. in Bulla *Cum onus*, statuit *censum constitui nullo modo posse, nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de sua natura frugifera.*

Resp. In hoc non explicat jus naturale nec divinum, sed solùm sancit jus humanum, quod in Gallia & in multis aliis locis non viget.

Nota. Non licet pensiones debitas conjungere sorti, & per illas eam augere, & postea exigere majorem pensionem. Nam id prohibetur jure Cæsareo, & Gallico, & à Pio V. Porrò quando redimitur census, non potest cogi emptor ad recipiendum pretium per partes, sed totum simul reddi debet, nisi aliter justè conventum sit: nam in eo onus & damnum sentiret.

(✠) *Nota.* Auth. opinio propugnatur à Soto, Covaruvia, Lessio aliisque gravissimis authoribus, qui recensentur in laudato Opere de Synodo Diœcesana lib. VII. capit. 48. ubi SS. D. N., indicatis nonnullis contrariæ opinionis momentis num. 4., ita n. 5. rem persequitur. *Sed superfluum est censum personalem novis argumentis infectari, quem jam proscripsit S. Pius V. in laudata Const.* Cum onus, *ubi ad census honestatem, inter cæteras conditiones, hanc quoque requirit, ut census constituatur in re fructifera, non qualicumque, sed immobili, certa, ac nominatim designata. Quapropter etiam Auctores qui censum personalem, ejus natura inspecta, ab usuræ suspicione vindicant, ingenuè tamen fatentur, eum licitè fieri non posse, ubi præfata Pii V. Constitutio est recepta; quod tamen in Gallia, Belgio, & Germania non contigisse, affirmant Lessius cit. capit. 22. num. 20. Haunoldus de just. tract. 10. n. 319. Pirhing. ad tit. de usur. n. 85. Vviestner ibid. n. 81. Verum, quamquam nos sciamus, eumdem Summum Pontificem, supplicante Catholico Rege Philippo II. indulsisse Hispanis, ne ea sua Constitutionis, quoad eas conditiones, quæ*

quæ Juris naturalis, aut Divini non sunt, exactam observationem adstringerentur, sicuti narrant Guttierez cit. q. 77. in fin., & Felicianus de Solis lib. 1. de censib. cap. 7. n. 2. nec dubitemus, ab eadem obligatione potuisse contrario usu, seu legitime præscripta consuetudine, ceteras eximi nationes; vehementer tamen suspicamur, in censu mere personali, præsertim utrinque redimibili, eas desiderari conditiones, quas non solum Pontificia Constitutio, verum etiam ipsum jus naturale, & Divinum exposcunt, ne sit larvatus contractus mutui, & propterea coram Deo usurarius.

Sed quoniam nulla hactenus hac de re ab Apostolica Sede prolata est sententia, non decet, ut Episcopus in sua Synodo censum personalem declaret ex natura sua usurarium; sed si præsit Diœcesi, ubi prædicta viget S. Pii V. Constitutio, urgebit ejusdem observationem, curabitque pro viribus, ne personales census in eam clanculum inducantur; si vero Diœcesim gubernet, in qua Piana Constitutio non est moribus recepta, serio Fideles monebit, atque hortabitur, ut à censibus personalibus abstineant, eo quod, etiam sola spectata eorumdem indole, usuræ periculo, & suspicione non vacent.)

Quæst. III. *An licitus est census utrimque redimibilis?*

Resp. Neg. Quia census præsertim personalis utrimque redimibilis, seu factus cum conditione, ut venditor teneatur illum redimere, sicut potest cogere emptorem ad illum redimendum, videtur mutuum implicitum ac virtuale, ex quo aliquid ultra sortem exigitur: in eo enim emptor dat pecuniam ea lege, ut totum ad certum tempus recipiat cum lucro, quod est mutuare ad usuram sub emptionis larva. Et verò si talis contractus liceret, usura saltem cum mercatoribus posset per illum excusari, modò minus lucrum exigatur, quàm sit pensio annua census irredimibilis ad nutum emptoris. Quare Toletus, lib. 5. cap. 47. docet, in sensu personali non posse venditorem cogi ad redimendum censum, *quia tunc videtur mutuum virtuale.*

Quæst. IV. *Quid sunt Emphyteusis & Feudum, & ad quid obligant?*

Resp. Emphyteusis est contractus, quo res immobilis conceditur quoad dominium utile, sub onere annuæ pensionis, solvendæ proprietario retinenti dominium directum, idque, vel in perpetuum, vel ad unius aut plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non sit minus. Differt à locatione, quòd emphyteusis constitui solùm possit in re immobili, & ad tempus non minus decennio, & quòd per eam transferatur dominium utile.

Emphyteuta tenetur, 1. Certam pensionem, vel in pecunia, vel in fructibus domino directo solvere statis temporibus: alioquin amittit rem emphyteuticam cum omnibus impensis in ejus meliorationem factis, si non solverit per biennium pro ecclesiastica, per triennium pro sæculari. 2. Rem concessam fructuosiorem facere, aut saltem non deteriorem; nam ad hunc finem præcipuè conceditur.

Resp. 2. Feudum pro contractu est concessio rei immobilis, vel æquipollentis, quoad dominium utile, sub onere fidelitatis, & obsequii personalis domino directo præstandi. Differt ab emphyteusi præsertim quòd in puro feudo non debeatur pensio, sed solùm obsequium personale, ad quod datur.

Feudatarius tenetur. 1. Præstare juramentum fidelitatis. 2. Suo tempore requisitus obsequia debita præstare. 3. Non debet disponere de feudo sine consensu infeudatoris. Amittit autem feudum neglectu obsequiorum, & ob crimen feloniæ, id est belli contra dominum directum gesti.

CAPUT VIII.

De Contractu societatis.

Quæst. I. QUid est contractus societatis?

Resp. 1. Est duorum vel plurium conventio contribuendi aliquid ad communem quæstum vel usum. Sunt qui addunt, & sustinendi commune damnum. Esse licitum constat, 1. Ex jure civili, §. & Cod. *Pro socio*, & jure canonico, cap. 7. *de donat. inter vir. &c.* Ubi mandatur dotem uxoris ad lucrum dari mercatori, nimirum in societatem. 2. Quia licet convenire ad lucrum ex pecunia & industria captandum, servata æqualitate: quamvis enim pecunia de se sterilis sit, non est tamen sterilis, ut subest industriæ tanquam instrumentum negotiationis quæstuosæ. Et hæc societas valde differt à mutuo: nam in ea, qui confert pecuniam, retinet illius dominium, & subit ejus periculum ac damnum, quod non fit in mutuo. Unde ultra sortem, potest accipere aliquid tanquam fructum suæ pecuniæ, negotiationi & periculo expositæ, vel animalium de se fructuosorum.

Quæst. II.

Quæst. II. *Quænam ad justitiam societatis requiruntur?*

Resp. Ex communi sententia, sequentia, 1. Ut negotiatio sit licita, alioquin societas esset mala, & nulla, l. 57. §. *Pro socio.* 2. Ut singuli socii aliquid aptum ad lucrum faciendum conferant in commune, sive pecuniam, sive operam ac industriam, sive animalia, vel instrumenta, ut navem, equos &c. Qui enim in ea nihil confert utile, non habet jus ex ea emolumentum percipiendi. 3. Ut lucrum dividatur inter socios, pro rata portione eorum, quisque contulit, l. 26. §. *Pro socio*, alioquin non servaretur æqualitas. 4. Ut impensæ, damnum, ac periculum sint communia, l. 67. §. *Pro socio*, ibi: *Cum societas contrahitur, tàm lucri, quàm damni communio initur.* Et verò societas est quædam fraternitas, ex l. *Verum*, §. *Pro socio*. Jus autem fraternitatis exigit, ut lucra & damna sint communia. Præterea æquitas postulat, ut qui sentit commodum, sentiat & onus, juxta reg. jur. 5. ut si res vel pecunia collata pereat citra culpam latam & levem socii, pereat ei, qui contulit, quia hic retinet illius dominium: res autem domino suo perit. Quòd si pereat ex culpa lata & levi socii, hic tenetur eam restituere domino, l. 72. *Pro socio.* Nam qui rem alterius accepit, tenetur ex culpa lata & levi, quando contractus cedit in utilitatem utriusque. Tamen juxta Doujat. in Gallia socii non tenentur, nisi de culpa lata & dolo. 6. Ut ad certum tempus ineatur societas, ante quod repetere non liceat, quod in eam collatum est: nam hoc exigit finis societatis.

Ex his patet, finita societate sortem reddi debere domino, & lucrum quod ea dempta superest, dividi inter socios, pro rata contributionis ad societatem. Nam alter remanet dominus pecuniæ collatæ, nisi tamen pecunia communicata fuerit socio, aut aliter justè conventum sit. Ita declaravit Sixtus V. constitut. *Detestabilis*.

Quæst. III. *An licitus est contractus societatis triplex?*

Nota 1. Contractus triplex est ille, quo pecuniam in societatem conferens paciscitur cum altero socio, ut quidquid contigerit, sibi sua sors integra reddatur cum certo lucro, sed minore eo, quod probabiliter sperare potuisset. Dicitur triplex, quia in eo tres contractus sive formaliter, sive virtualiter contineri dicuntur. Primus & principalis est contractus societatis, quo confers pecuniam in societatem. Secundus est contractus assecurationis sortis, pro qua cedis socio magnam partem lucri sperati, v. g. si sit spes ex centum aureis lucrandi triginta, quorum media pars ad te pertineret, ex iis cedis quinque pro assecuratione sortis, retentis tibi decem. Tertius est venditio lucri majoris sperati incerti pro certo sed minori: v. g. hanc spem decem aureorum vendis pro quinque certò solvendis. Unde conferens in societate centum aureos, per alios contractus hanc summam servas indemnem, & certum ex ea lucrum facis, scilicet quinque aureorum.

Nota 2. Consentiunt omnes, non licere hos contractus celebrare cum eo, qui non putetur ex ea negotiaturus, v. g. cum paupere, qui indiget illa pecunia ad suam sustentationem, vel ad solvenda debita. Quia tunc non esset nisi ficta societas, quæ usuram valeret, nec verus esset titulus aliquid supra sortem exigendi.

Resp. Contractus triplex videtur jure naturali illicitus. Ita S. Antonin. S. Bernardin. Panormit. Azor, Rebell. &c.

Prob. Quia 1. in illis aliquid exigitur ultra sortem absque titulo, quod est injustum. Nam si quis est titulus, maximè societas: sed hæc destruitur per assecurationem sortis; societas enim essentialiter exigit, ut damnum ac periculum, sicut lucrum sit inter socios commune: nam *cùm societas contrahitur, tam lucri quàm damni communio initur*. l. 67. §. *Pro socio*. 2. Totum jus lucrandi in societate per solam pecuniam sine opera & labore fundatur in periculo, cui quis pecuniam suam committit in negotiatione. Nam pecunia otiosi domini non potest ei esse instrumentum quæstuosum, nisi quatenus ejus periculo negotiationi subjicitur, ex S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 2. ad 5. ibi: *Ille qui committit pecuniam suam, vel mercatori, vel artifici per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum; sed remanet ejus, ita quòd cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur. Et ideo sic licitè potest partem lucri inde provenientis expetere, tamquam de re sua.* Enimverò pecunia de se sterilis est, nec alia ratione fructuosa, nisi vel per industriam utentis, vel per hoc quòd periculo exponatur in negotiatione. Sed, posita assecuratione, solùm conceditur usus pecuniæ ut pecuniæ nulli periculo expositæ, ideòque prorsus sterilis, & quæ nullum domino fructum parere potest. 3. Violatur æqua-

æqualitas in societate servanda, si qui nihil confert nisi quod est de se sterile, participet de lucro, & nihil de damno nec periculo, sitque certus de sorte & lucro; alter verò non sit certus de ullo lucro, & subeat omne periculum operæ propriæ ac pecuniæ alienæ. Hinc, lib. 51. §. *Pro socio* dicitur: *Sicuti lucrum, ita damnum quoque commune esse oportet, quod non culpa socii contingit*. 4. Sixtus V. tres contractus, in Bulla *Detestabilis*, damnavit, ut per se licitos, his verbis: *Irrepsit enim versutè & callidè antiquus humani generis hostis per varios dolos & fallacias & incautos homines .... ut seipsos in usurarum voraginem, Deo hominibusque odiosam, sacris canonibus damnatam, & christianæ Charitati contrariam, fœdè immergant; & dum vanas & terrenas divitias quærunt, veras ac cœlestes amittant, sicuti nuper cum magno dolore audivimus, hoc malum quasdam provincias pervasisse .... Proinde nos .... ut gregem dominicum ... ab offensione, & vitæ æternæ discrimine tutum in viam salutis dirigere nitamur, hujusmodi morbi contagionem, antequàm in communem fidelium perniciem latiùs serpat . . . . tollere cupientes . . . Damnamus & reprobamus omnes, & quoscumque contractus, conventiones & pactiones posthac ineundos seu ineundas, per quos seu quas cavebitur personis pecunias, animalia, aut quaslibet alias res societatis nomine tradentibus, ut etiam fortuito casu quamlibet jacturam, damnum, aut amissionem sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit, & integrum à socio recipiente restituatur, sive ut de certa quantitate, vel summa in singulos annos aut menses, durante societate respondeatur. Statuimusque ejusmodi contractus, conventiones, & pactiones usurarios ac illicitos posthac censeri debere . . . . ac ne de cætero societates ineantur sub hujusmodi pactis & conditionibus, quæ usurariam pravitatem sapiunt, districtè interdicimus & prohibemus*. Porrò ideò dicit hos contractus usurarios ac illicitos *posthac* censeri debere, non quòd antea tales non fuerint in se, sed quia ante ejus constitutionem ignorantia invincibilis, quæ poterat esse in multis, illos excusabat ab usura formali, seu imputabili.

Nec obstat, cap. 7. *de donat.* Quia Innocentius III. ibi solùm permittit uxoris dotem dari mercatori, ut de parte honesti lucri vir onera matrimonii possit sustinere, nulla facta mentione assecurationis. Nec refert, quòd aliàs exponeretur dos periculo; quia dos erat securior apud mercatorem, quàm apud ejus maritum dilapidatorem, nec cautionem dare valentem.

(✠) *Nota*. Vid. SS. D. N. BENEDICTI XIV. tractatum de Synodo Diœcesana, ubi, expendens lib. XII. cap. 50. hanc de contractu trino quæstionem, recensitis præcipuis rationum momentis, quæ in utramque partem adducuntur, ita concludit: *Apostolica Sedes contrariæ opinioni, (ei scilicet, quam auth. refellit) etsi minus congruere videatur Sixtinæ Constitutioni; nullam hactenus censuram inussit, à qua proinde eidem infligenda debet Episcopus abstinere: ad usum verò quod attinet, tuto posse contractum trinum, quem etiam ejusdem Patroni periculosum fatentur, pro viribus impedire, atque ab eo ineundo suos subditos dehortari, quod à plerisque Episcopis in suis Diœcesanis Synodis sæpissimè factum, referunt Gennet. tom. 1. tractat. 4. capit. 14. & Natal. Alexand. Epistol. 94. in append. ad tom. 2. suæ Theologiæ Moralis.*)

Obj. 1. Licèt sit de natura societatis puræ, ut commune sit periculum ac damnum inter socios, perinde ac lucrum; potest tamen vi alterius pacti redimi hoc periculum per compensationem. Nec magis per assecurationem destruitur societas, quàm contractus depositi, & commodati, vel locati: nam etsi periculum rei depositæ, commodatæ, locatæ suapte natura pertineat ad rei dominum; pacisci tamen sub justa mercede licet, ut alter totum periculum subeat. L. 29. §. *Pro socio* dicitur: *Ita coiri societatem posse, ut nullius partem damni alter sentiat, lucrum verò commune sit. Cassius putat &c.* 3. Securitas & lucrum certum non præstantur ex vi contractus societatis, sed ob remissionem majoris lucri sperati, & vi alterius contractus. 4. Ad æqualitatem contractus satis est, quòd commoda æquivaleant incommodis: periculum autem sortis, quod subit socius, satis compensatur per majus lucrum speratum, & sic non est societas leonina, quâ totum periculum rejicitur in socium, nec id onus aliunde compensatur. 5. Tres contractus seorsim, & cum diversis personis liciti sunt, ergo & simul cum socio: nam quæ facta cum diversis & seorsim justa sunt, etiam simul cum eodem facta justa sunt; justitia enim consistit in æqualitate rei ad rem, non verò in habitudine ad diversas personas & tempora. 6. In triplici contractu non intervenit mutuum, quia non transfertur dominium pecuniæ in socium. Nam

his

hic non potest de pecunia sibi in societatem data disponere pro libito, etiamsi eam assecuraverit, sed hanc tenetur vi contractus societatis in negotiationem ad lucrum impendere; aliàs faceret injuriam conferenti, qui ideo posset contractum rescindere, cùm hæc pecunia solùm data sit ad negotiationem. Quare si pecunia illa surrepta fuisset, hanc posset collator vindicare actione in rem.

Resp. *Ad* 1. periculi & damni ac lucri communicationem esse essentialem societati, ideòque ab ea inseparabilem per aliud pactum, sicut obligatio servandi rem depositam, est essentialis deposito. Unde l. *Verum* §. *Pro socio*, societas dicitur *jus quodammodo fraternitatis se habere*; quod jus exigit lucri & damni communionem. Aliud est de deposito, & aliis, in quibus assecuratio est præter, sed non contra naturam illorum: nam natura depositi est, ut res deposita servetur; natura commodati, ut usus rei gratis concedatur &c. At natura societatis est, ut sit communio contributionis, & lucri, ac damni, ex l. 52. & l. 67. citat. *Ad* 2. Legem intelligendam esse ratione socii dumtaxat, qui operas ponit, ita ut si ejus opera ac industria tanti valeat, quanti pecunia ab alio socio collata, non debeat ille pecuniæ alterius sibi communicatæ periculum ac damnum subire: nam aliàs plus de damno quàm de lucro participaret, & sic inter illos non esset æqualitas: subiret enim damnum propriæ industriæ, & partis pecuniæ communicatæ. *Ad* 3. *&* 4. Lucrum majus speratum fundari in societate, quæ destruitur per assecurationem sortis, ideòque tunc nihil posse ob remissionem lucri majoris sperati exigi. *Ad* 5. Disparitas est, quia alia pacta cum alio facta non impediunt, quominus stet vera societas cum mercatore, qui in eo statu constituitur, quem postulat societas; per accidens enim respectu illius est, quòd alii pecuniam collatam assecurent. At pacta illa cum socio inita evertunt societatem & æqualitatem; cùm hic totum periculum ac damnum subire debeat, ille verò solùm lucrum certum ultra sortem recipiat. *Ad* 6. pactum illud est injustum: nam eo ipso quòd mercator tenetur sortem in omni eventu restituere, ea potest uti sive in negotiatione, sive extra pro libito. Quid enim ad dantem attinet, quod in usus alios impendat, modo sors ipsi cum lucro certo restituatur? Unde obligatio imposita socio pecuniam datam non impendendi nisi in negotiationem, est majus onus additum, quod ad nihil aliud sibi, quàm pro pallio usurario prodest.

CAPUT IX.

De Cambio.

Quæst. I. Quid *&* quotuplex?

Resp. Cambium est permutatio pecuniæ pro pecunia cum lucro. Hinc differt, 1. A quavis alia permutatione, qua non pecunia, sed aliæ res permutantur. 2. A mutuo, quod non est permutatio, quodque perficitur sola rei mutuatæ traditione, & essentialiter exigit, ut res alia similis non reddatur, nisi post lapsum temporis. At cambium non perficitur, nisi pecunia sit ex utraque parte data & accepta, & saltem æquivalenter; permutatio enim omnis utrimque donationem requirit.

Cambium duplex distinguitur, scilicet reale, & siccum. Reale seu verum est vera pecuniarum permutatio, æqualitate inter datum & acceptum servata. Siccum est cambium fictum, & verum mutuum specioso nomine cambii velatum, ut cùm habetur sola ratio temporis ad lucrum exigendum, aut quando fingitur solutio alibi facienda, & fit in eodem loco cum lucro. Dicitur siccum, quia caret humore, seu justo titulo ad lucrum pariendum. Unde à Pio V. Bulla. *In eam*, omne cambium siccum declaratur usurarium. Hinc patet, lucrum ex eo perceptum esse injustum, & restituendum.

Cambium reale dividitur in manuale; & locale. Manuale seu minutum, est permutatio monetæ diversæ speciei & rationis, ut aureæ cum argentea, minoris cum majore, patriæ cum externa &c. & vicissim. Locale seu per litteras, est permutatio pecuniæ præsentis cum absente, ut si des hìc Titio pecuniam, & Titius tradat tibi litteras cambii, quarum ope eamdem summam recipias Romæ.

Quæst. II. *An in cambio reali licitum est lucrum?*

Resp. Affirm. Modò sit moderatum, & secundùm leges aut consuetudinem locorum; vel communem peritorum æstimationem. Nam tale lucrum in cambio manuali percipitur non solùm ratione lucri cessantis, aut damni emergentis ex cambio, sed etiam ratione laboris & operæ in conquirendis, coacervandis, custodiendis variis speciebus monetæ

netarum, & in numeranda pecunia &c. In cambio verò locali ratione trajectionis realis vel virtualis pecuniæ de loco in locum, cui trajectioni faciendæ campsor operam suam locat, suscepto in se omni labore & periculo: quæ quidem opera, labor & periculum in gratiam alterius suscepta, sunt pretio æstimabilia.

Nec obstat, quòd interdum campsor id faciat sine labore & incommodo, imò cum suo commodo. Nam hoc est per accidens, & provenit ex ejus cura, industria, & officio, pro quo sustinendo multæ aliunde impensæ & operæ præstandæ sunt; cùm reipsa suscipiat obligationem ex se laboriosam & periculosam.

Quæst. III. *An licitum est cambium ad terminum solutionis, seu, ut ajunt, ad nundinas? Sic fit: campsor vel mercator dat hìc pecuniam ea lege, ut illam cum lucro recipiat Francofurti, vel alibi ad proximas nundinas; ita ut plus vel minus exigatur pro cambio, quò magis vel minus remotæ sunt nundinæ,*

Resp. Secluso alio titulo justo excusante ab usura, cambium hoc est usurarium. Nam est verum mutuum, ratione cujus lucrum exigitur: nihil enim aliud est, quàm contractus, quo traditur pecunia, ut reddatur cum lucro intra terminum, seu in quo exigitur aliquid ob dilatam solutionem.

(✠) *Nota*. Tutam solidamque Auth. de Cambio doctrinam perspicuè confirmat & explicat SS. D. N. in prælaudato opere de Synodo cap. 48. à §. 7. ad finem usque. Ut autem omnibus nota sit Romani Pontificis hac de re sententia: & quæ circa hujusmodi contractus esse debeat cura Episcoporum, omnia fermè huic capiti adjecimus: *Necesse est*, inquit, *ut in cambio locali vera fiat pecuniæ translatio, aut saltem, ut qui pecuniam accipit, serium habeat animum, illam alibi restituendi: si enim sciret, eo ipso in loco, ubi accepta est, fore restituendam, quamvis cambii litteræ aliò directæ fingerentur, sub cambii specie, vera lateret usura, quæ hominum quidem judicium effugere, Deum autem eludere non posset. Et de hoc cambio, quod* fictum, *&* siccum *appellant, ea sunt intelligenda, quæ adversus cambia statuit clar. mem. Cardinalis Lanfredinus* in sua Diœcesana Synodo Cingulana, habita die *6.* Augusti *1736.* cap. 14.

Hæc manifesta sunt, & vix ulli obnoxia difficultati: alia captiosa adinventa est species cambii, quod vocant obliquum: *Titius indigens mille aureis, mutuos eos petit à Cajo, qui consueverit negotiari, & negotiatione pecuniam suam augere: renuit indulgere petitioni Titii, à quo ratione mutui, nihil potest exigere: quia verò Titius Cajum urgere non cessat, res inter eos in hunc modum componitur: Titius mutuos accipit à Cajo prædictos mille aureos, neque, mutui causa, quidquam se Cajo, ultra sortem soluturum promittit; ut tamen Cajo damnum rependat, quod ex dato mutuo subit, dat ei facultatem, æquivalentem pecuniæ summam, sive à semetipso, sive ab alio per cambii contractum, accipiendi, eamque ad negotiationem destinandi, simulque Titius se obligat ad solvendum Cajo, donec ei mutuum restituat, quidquid ratione cambii impendit, aut impendere deberet, si prædictos mille aureos à Campsore accepisset. Quandoque etiam ipsemet Titius mutuatarius assumit sibi onus, cambiis negotiandi tantam pecuniæ summam, quantam mutuam accepit à Cajo, in commodum tamen, & utilitatem ejusdem Caji, cui quotannis solvit quantum ex cambiis lucratur, aut lucrari posset, donec ei mutuum restituat. Si primo modo res peragatur, pertinet ad Cajum mutuantem probare, cambii litteras revera à se transmissas, seu mille aureos se fuisse per cambium ab alio consecutum. Sed si Titius mutuatarius onus in se suscepit, summam ei æquivalentem, quam à Cajo mutuam accepit, cambiis activis negotiandi; tunc aut stetit promissis, aut non: Si primum, Cajus creditor justè percipit fructus, seu pecuniæ accessiones à cambiis productas: Si secundum, quamvis tunc nihil ex cambiis consequatur, eosdem tamen fructus à Titio requirit, titulo* ejus quod interest, *seu damni quod subit, ex eo, quod Titius susceptæ obligationi non satisfecerit, juxta decisionem 829* Romanæ Rotæ coram Dunozetto jun. *Et quia hic posterior modus securiorem reddit mutuantem, cui duplicem aperit viam ad consequendum auctarium mutuatæ pecuniæ, hac de causa frequentius adhibetur.*

Præmissa hac cambii obliqui notione, quam præbet Cardinalis de Luca lib. 5. tit. de cambiis in Summ. part. 2. n. 16., *facile est suspicari prædictas involutas ambages, esse unicè excogitatas ad palliandum usuram, quæ nihilominus non satis occultatur, & magis adhuc apertè se prodit, cùm contractus, secundo ex recensitis modis initur: quid enim absurdius, quid incredibilius fingi potest, quàm quod Titius indigens mille aureis, quos mu-*

tuos

nos accipit à Cajo, totidem statim habeat paratos ad nundinas transmittendos, atque in activa cambia erogandos, in mutuantis Caji utilitatem? Et nihilominus non desunt Auctores, qui pro ejusmodi cambiorum tuenda justitia decertant, inter quos Cardinalis de Luca de cambiis, disc. 3. num. 5. disc 5. num. 8. disc. 13. num. 9. *Ansald.* de com merc. & mercat. disc. 65. num. 16. & seqq. *Rota Bononien. apud Urceol.* de transact. quæstion. 40. à numer. 23. usque ad fin., & *Rota Romana* decis. 1. libr. 8. ad Ornat. Cardin. de Luca, *&* decis. 323. & 695. cor. Molines.

Verum quidquid sit de foro externo, in quo fortasse ita res gesta præsumitur, sicuti in contractus stipulatione describitur, in foro tamen interno, ubi sola spectatur veritas, si pecunia accepto mutuo respondens, neque à mutuatario, juxta prædictas diversas pactiones, fuerit ad nundinas transmissa, seu in cambia activa erogata, nec unquam in alterutrius animo fuit, eam ad nundinas transmittere, seu in cambia erogare, minime dubitandum est, cambium esse illicitum, turpe, & usurarium, ac propterea è Christiana republica prorsus eliminandum. Non enimvero negamus, posse mutuantem, qui solet pecuniam suam negotiatione augere, aliquid percipere à mutuatario, titulo ejus quod interest, *hoc est lucri cessantis, aut damni emergentis; sed cum hic legitimus adest titulus aliquid ultra mutuatam sortem exigendi, is erit ingenue adducendus, neque recurrendum ad prædictos cambii obliqui anfractus, qui vehementem ingerunt suspicionem fraudis, & doli; quamobrem clarif. memor. Cardinalis Marcellus de Aste Episcopus Anconitanus, in suo Pastorali monito, edito post Constitutiones Synodales Cardinalis Bartholomæi Massei, ejusdem urbis Episcopi, evulgatas anno* 1738. pag. 165. & seqq., *suas oves serio est dehortatus à cambiis obliquis, quæ mera esse deprehendit tegumenta usuræ. Nec inopportunum existimamus, ut quilibet Episcopus, ad eradicandum è sua diœcesi eorumdem cambiorum abusum, simile monitum formet, suisque inserat Synodalibus Constitutionibus.*

CAPUT X.

De Transactione, Assecuratione, Fidejussione, Pignore, & Hypotheca.

Quæst. I. QUid est est transactio?

Resp. Est pactio utrimque onerosa de re dubia, & lite incerta, sive mota sive movenda. Hinc ad ejus justitiam tria requiruntur. 1. Ut res super qua transigitur, sit dubia saltem probabili æstimatione utriusque partis: alioquin fieret injuria parti clarè habenti jus, quæ non componere transigendo, sed vexationem injustam redimere censeretur. 2. Ut conventio sit cum aliquo onere utriusque partis: alioquin donatio esset, non transactio. 3. Ut per eam lis componatur vel dirimatur: nam ad hoc instituta est.

Quæst. II. *Quid est assecuratio?*

Resp. Est contractus, quo quis rei alienæ periculum in se suscipit, obligando se vel gratis, vel certo pretio ad solvendum ejus pretium, si perierit. Quando hæc obligatio pretio suscipitur, est contractus similis venditioni: nam venditur obligatio præstandi domino rem indemnem, quæ est pretio æstimabilis.

Ex communi sententia, ad ejus justitiam requiritur, 1. Ut periculum subsit saltem probabiliter, vel ab utroque judicetur subesse, ita ut rei eventus sit utrique incertus. Si enim ante contractum constaret assecuranti, res vel merces alterius esse extra omnem aleam positas, v. gr. jam pervenisse ad portum, peccaret, & teneretur restituere pretium acceptum. Nam nullus est titulus accipiendi pretii, cùm assecuratio non sit in hoc casu digna pretio. Præterea assecurans sua deceptione dedisset causam contractui. Idem dic de eo, qui sciens rem suam periisse, pacisceretur cum altero de illius assecuratione: quia impossibilis est rei, quæ periit, assecuratio; hæc enim potest esse dumtaxat de re, cujus periculum caveri potest: ergo tunc nullus est contractus, cùm deficiat ejus materia. Deinde tunc dolus daret causam contractui. 2. Requiritur, ut pretium sit proportionatum periculo, spectata æstimabilitate rei, quæ assecuratur, alioquin non servaretur æqualitas.

Quæst. III. *Quid est Fidejussio?*

Resp. Est contractus, quo quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor

tor principalis eam non impleverit. Circa quod observa.

1. Si obligatio debitoris principalis sit invalida, aut extinguatur, cessat etiam obligatio fidejussoris defectu materiæ: quia hæc semper supponit obligationem principalem, estque illius accessoria.

2. *Fidejussores ita obligari non possunt, ut plus debeant, quàm debet is, pro quo obligantur; nam eorum obligatio accessio est principalis obligationis: nec plus in accessione debet esse, quam in principali re*, institut. de fidejussor.

3. Fidejussor non potest conveniri ad solvendum, nisi prius à principali debitore repetitum fuerit debitum; & constiterit, eum non esse parem solvendo. Hæc enim est veluti conditio hujus contractus, nisi aliter conventum sit.

4. Fidejussoris obligatio transit ad hæredes.

5. Peccat graviter qui certus de sua impotentia ad solvendum pro alio, ejus se fidejussorem constituit, putans fieri posse, ut debitor non sit solvendo par. Nam creditorem injustè decipit, falsam rei securitatem offerendo, & dat ei occasionem periculi, ac damni.

6. Principalis debitor tenetur non solùm rependere, quæ fidejussor pro eo solvit; sed etiam resarcire omnia damna, orta ex eo quod ipse tempore debito non solverit: nam vi contractus tenetur fidejussorem indemnem servare, ea quippe lege is fidejubet.

Sed an licet pro fidejussione exigere pretium à debitore?

Resp. Multi affirmant licere de eo pacisci, pro ratione quantitatis debiti & periculi. Quia obligatio civilis solvendi debitum alterius est onus justitiæ pretio æstimabile, nec fidejussor tenetur eam gratis suscipere. Neque id exigitur pro solutione pecuniæ alterius loco datæ, vel dandæ; nam hoc esset usurarium; sed pro subeunda obligatione solvendi debitum alterius. Neque est mutuum virtuale: nam fidejussio non consistit in traditione rei, sicut mutuum, sed præcisè in susceptione obligationis alienæ. Si tamen fidejussor sciat, nullum subesse periculum, nec molestiam, alii, quibus assentior, docent, eum nihil posse exigere: quia tunc obligatio quam suscipit, nullum affert onus pretio compensabile.

Quæst. IV. *Quid est Pignus, & Hypotheca?*

Resp. Pignus est contractus, quo debitor rem aliquam mobilem tradit creditori ad securitatem debiti, pro quo sic obligata est, ut possit ex ea solutio peti, si debitor non solverit.

Hypotheca verò est contractus, quo res immobilis obligatur creditori ad securitatem debiti, itaut jus habeat ex ea solutionem petendi. Differunt inter se, 1. Quòd in pignore res tradatur creditori, in hypotheca verò res sola conventione obligetur sine traditione. Interdum tamen mobilia bona sine traditione hypothecantur. 2. Quòd pignus sit rei mobilis, hypotheca verò rei immobilis. Hæc tamen nomina passim in jure idem sonant, & sumuntur etiam pro ipsa re alteri obligata ad securitatem debiti, & pro jure petendi solutionem ex re sic obligata.

Hypotheca alia est conventionalis, seu expressa, quæ mutuo consensu expresso constituitur. Alia tacita, seu legalis, quam lex vel consuetudo attribuit, etiamsi de hac nulla facta sit in contractu mentio. Sic bona tutoris & curatoris sunt hypothecata pupillo & minori pro administratione bonorum, bona mariti pro dote uxoris &c. Item alia est universalis, per quam omnia bona tum præsentia, tum futura obligantur: alia particularis, id est, unius, vel plurium rerum in specie, & hæc semper afficit rem ad quemcumque perveniat, donec debitum solvatur.

Quæst. V. *Quænam sunt obligationes dantis, & accipientis pignus & hypothecam?*

Resp. 1. Ex parte dantis, seu debitoris hæ sunt. 1. Non licet eamdem rem dare pluribus in pignus seu hypothecam, nisi sit sufficiens pro omnibus debitis. Nam ideò res subjicitur hypohtecæ, ut creditor ex ea solutionem capiat, si debitor non solvat. Sed plures creditores non possunt solutionem accipere ex re insufficiente pro pluribus debitis. Excipe nisi posteriores creditores moneantur de priori hypotheca; nam tunc his non fiet injuria, cùm scienti & volenti non fiat. 2. Debitor tenetur creditori impensas factas in pignoris conservationem, & ne deterius fiat, restituere, l. 25. §. *de pignorat. act.* nec potest pignus repetere, donec debitum integrè solverit, leg. 6 Codic. *de distract. pign.* 3. Ei non licet vendere rem hypothecatam, nisi emptore monito de hypotheca, quia illum deciperet. Nam emptor putaret, rem ab omni onere liberam, cùm tamen teneretur ex ea debita solvere, res enim transit ad emptorem cum suo onere reali, nec emptor plus juris acquirere potest, quàm haberet venditor; hic autem non habe-

habebat ejus dominium liberum à debitis, cùm res sit ad debita obligata.

Resp. 2. Ex communi sententia, creditor tenetur. 1. Diligenter servare pignus, & curare ne pereat, aut deterius fiat: alioquin tenebitur de damno secuto ex culpa lata & levi, l. 13. §. *de pignor. act.* non tamen levissima, quia contractus cedit in utriusque partis utilitatem. Potest autem pignus acceptum, vel hypothecam alteri obligare, sed non pro majore summa, leg. 1. Cod. *Si pignus* &c. 2. Non potest uti re oppignorata sine consensu debitoris: alioquin furti actione tenetur, l. 56. §. *de furtis*, nisi utatur in gratiam debitoris, ne scilicet alioquin deterior fieret. Quia est res aliena ad securitatem tantùm, non ad usum concessa: sed injustum est uti re aliena sine consensu domini. Quòd si debitor concedat illius usum, valor talis usus debet in sortem computari, alioquin committeretur usura; nam ob concessam dilationem solutionis, acciperetur aliquid ultra sortem, cùm usus pignoris sit quid pretio æstimabile, & veluti ejus fructus ad dominum pertinens. 3. Tenetur fructus ex pignore vel hypotheca perceptos & consumptos in sortem computare, deductis sumptibus suis ac laboribus & extantes restituere vel deducere: quia res illa est debitoris, ad quem proinde pertinent fructus ex ea nati, res enim domino suo fructificat. 4. Non potest vendere pignus, nisi debitore tempore debito non solvente, & eo priùs monito. Quòd si pluris vendat, quàm sit debitum, tenetur excessum restituere debitori, cùm nullo justo titulo possit eum retinere. 5. Non potest pacisci cum debitore, ut si non solvat statuto tempore, pignus sit creditoris; sed hic semper tenetur pignus totum restituere, cùm ei postea debitum solutum fuerit: nam talis conventio utroque jure prohibetur, l. ult. Cod. *de pact. pignor.* & c. 7. *de pignor.* 6. Tenetur soluto integrè debito statim restituere pignus, nam tunc cessat titulus & jus illud retinendi, lib. 6. §. *Quibus modis pignus &c.*

CAPUT XI.

De Ludo & Sponsionibus.

Quæst. I. *Quid est ludus, & quænam requiruntur ut sit licitus?*

Resp. 1. Ludus generatim est jucundum aliquod dictum vel factum ad animi relaxationem ordinatum. Ejus finis proximus est, ut animus oblectatione relaxetur, fiatque aptior ad applicationem ac intentionem necessariam, eo modo, quo vires corporis per somnum reficiuntur: quies enim animæ est delectatio, inquit Sanct. Thom. 2. 2. quæstion. 168. artic. 2. Hinc ludus tam potest esse honestus quàm dormitio, si cum debitis circumstantiis ob finem honestum exerceatur, pertinetque ad virtutem, quam Aristoteles & S. Thomas Eutrapeliam vocant, quæ est species temperantiæ, per quam homo dirigitur ac inclinatur ad modum in ludo tenendum.

Ut autem ludus sit licitus, hæc ex communi sententia requiruntur. 1. Ut ludi genus nullo jure sit prohibitum. 2. Ut non sit occasio peccandi, nec scandalum aut damnum ullum cuiquam pariat. 3. Ut modus debitus, decorum, & omnes circumstantiæ debitæ serventur; ita ut congruat personæ, tempori & loco &c. nam bonum ex integra causa, malum ex quovis defectu. Hinc Concil. Senonense prohibet Clericos, ne in publico ludant pila, aut aliis ludis, maximè cum laicis, ob indecentiam. 4. Ut nec sæpiùs nec diutiùs ludatur quàm exigit necessitas reficiendi vires animi, & eum expeditiorem reddendi ad debita officia. Necessitas enim est mensura ludi sicut cibi & potus. *Parum autem de delectatione sufficit ad vitam quasi pro condimento, sicut parum de sale sufficit in cibo*, ait Aristoteles à S. Thoma quæst. cit. art. 4. relatus. His adde, ut ludus necessarius referatur ad finem honestum; nam homo semper propter finem honestum agere tenetur.

Resp. 2. Ludus pro contractu sumptus, est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur ut victori cedat id quod exposuerunt. Jure naturæ licitus est, servatis debitis conditionibus: sicut enim licet rem suam alteri absolutè donare, ita & dare sub conditione licita, puta si victor ludendo extiterit.

Conditiones autem requisitæ in contractu ludi sunt, 1. Ut omnes conditiones ad ludum honestum necessariæ modò dictæ serventur: nam hic contractus continet ac supponit ludum, cui est accessorius. 2. Ut summa, quæ ludo exponitur, sit modica secundùm cujusque facultatem ac conditionem, & non major quàm opus sit ad excitandum cum oblectatione animum, & impediendum ne ludus langueat. Ut ludentes habeant dominium ac liberam dispositionem eorum quæ exponunt, & aliunde habeant

unde

unde familiam alant, debita solvant, eleemosynas erogent, & cæteris officiis planè satisfaciant. 4. Ut non ludatur principaliter ob lucrum: nam finis proximus ludi est animi levamen & oblectatio, ut animus sit vegetior & aptior ad exercitia debita propter Deum rectè obeunda. Deinde lucrum non potest esse finis honestus. 5. Ut absit omnis fraus & injuria. 6. Ut sit æqualitas moralis quoad omnes in spe lucrandi & periculo perdendi. Nam hæc requiritur ad justitiam hujus contractus; qui est utrimque onerosus: in eo quippe emitur spes lucrandi periculo perdendi.

Quæst. II. *Quinam ludi sunt prohibiti?*

Resp. Jure divino naturali prohibiti sunt ludi ex se mali ac turpes, indecori, & ad luxuriam provocantes; vel qui sunt occasio proxima peccati, aut aliis scandalum. Jure autem humano tam civili, quàm canonico prohibitus est omnibus etiam laicis ludus saltem frequens aleæ, leg. 1. & 2. Cod. *de aleator.* &c. *Episcopus*, dist. 35. ex canon. Apostolorum, ibi: *Episcopus aut Præsbyter, aut Diaconus aleæ atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certe damnetur. Subdiaconus, aut lector, aut cantor similia faciens, aut desinat, aut communione privetur. Similiter etiam laicus.* Ratio prohibitionis est periculum & occasio multorum peccatorum & malorum, ut iræ, rixarum, litium, blasphemiæ, perjurii, jacturæ temporis, neglectus officiorum debitorum, eversionis fortunarum &c. Ludus autem aleæ est ille, cujus successus unicè vel magis ex fortuna seu casu, quàm ex industria pendet, ut ludus taxillorum & chartarum. Nomine autem fortunæ ac casus intelligi debet dispositio providentiæ divinæ præter certam aliquam spem & opinionem humanam à sola Dei voluntate pendens.

Hinc, ut patet ex pœna gravi apposita, peccat mortaliter qui aleæ deservit, hoc est, qui tali ludo crebrò & per longum tempus lucri causa ludit. *Ludus aleæ est peccatum mortale secundùm Raimundum, quod credo verum quando ex cupiditate quis ludit, scilicet principaliter motus, non ob recreationem, sed ad acquirendum quid notabile per ludum; nam ludere quid modicum, ut pueri faciunt, vel ob recreationem & moderate, non videtur mortale*, ait S. Antonin. 2. part. tit. 1. cap. 23. §. 8.

Imò secluso jure positivo, sæpe est mortalis aleæ ludus ratione multarum circumstantiarum, ut docet Toletus, post S. Chrysostom. qui homil. 15. ad popul. ait: *Aleas tractare non videtur multis peccatum esse manifestum, sed infinita vitæ mala solet inferre . . . Circa aleas studium, blasphemias, jacturas, iras, convicia, infinitaque alia his graviora sæpe produxit.*

Hinc etiam graviter peccant, qui aleatoribus domum suam ad ludendum commodant: quia occasionem & commoditatem graviter peccandi aliis præbent; idque jure Cæsareo & Francico prohibetur. His ergo deneganda est absolutio, nisi resipuerint, ut monet S. Carolus.

Quæst. III. *Quandonam committitur peccatum mortale in lucro?*

Resp. Ex communi sententia, his casibus. 1. Si ludus sit per se graviter illicitus ac turpis, vel solo jure positivo graviter vetitus. 2. Si ludenti vel aliis sit occasio proxima peccati mortalis, ut blasphemiæ, perjurii, fraudum, rixæ, libidinis &c. 3. Si idcirco negligantur officia sui status, vel muneris; aut omittantur opera graviter præcepta. 4. Si immodica summa ludo exponatur, ita ut reliqua bona non sufficiant ad sustentandam familiam, alendos filios, ad dotandas filias decenter secundùm suum statum, ad solvenda debita, ad dandas eleemosynas &c. 5. Si injuria vel damnum grave alteri inferatur fraudibus, violentiis, attractionibus ad ludum &c. 6. Affectu ad ludum graviter immoderato. *Nam potest esse peccatum mortale propter vehementiam affectus ad ludum, cujus delectationem præponit aliquis dilectioni Dei, ita quod contra præceptum Reip. vel Ecclesiæ, talibus ludis uti non refugiat*, ait Sanctus Thomas 2. 2. quæstion. 168. artic. 9. Denique si quis ludat cum eo qui non potest alienare: nam vult sine titulo justo alienum obtinere, quod est injustum, & cooperatur injustitiæ alterius.

Quæst. IV. *Quibus casibus lusor ante omnem sententiam tenetur ad restitutionem?*

Resp. Ex communi sententia, victor restituere tenetur. 1. Si victus non habeat rei dominium, & liberam dispositionem. 2. Si victor vi, minis, dolo, conviciis, vel simulatione imperitiæ induxit alterum ad ludendum. Nam fecit ei injuriam, eique occasionem damni injustè dedit. Si tamen coactus lucretur, non tenetur restituere lucrum: quia ludus ex parte ipsius est justus, & omnem inæqualitatem circa spem lucri sustulit injuria coactionis, & victus sponte in hoc periculum se conjecit. 3. Si frau-

fraude aliqua contra ludi leges usus sit, v. gr. si cartas signo aliquo notaverit, aut per nutus circumstantium, vel ex industria agnoscat, vel artificiosè ita componat, ut meliores sibi obveniant &c. Et tunc tenetur restituere, tum id quod lucratus est, cùm illud acquisierit per injuriam; tum etiam id quod alter justè lucratus fuisset, nam hæc spes lucri erat pretio æstimabilis, & ei per injuriam sublata fuit. Ludi autem leges sunt, quæ vel communi ludentium consensu constitutæ sunt, vel loci consuetudine receptæ. Quædam tamen fraudes, seu potiùs astutiæ, quæ ex communi consuetudine adhibentur, & noscuntur adhiberi, non censentur contra ludi leges, nec injustæ, ut si quis sciens se meliores chartas habere, timorem simulet, quo alter ad augendam sponsionem impellatur. 4. Si victor ante ludum habuerit animum non solvendi, vel si non possit alienare rem ludo expositam, aut quidquam amittere, vel si arte ludendi sit notabiliter alteri superior, ita ut moraliter certus sit de victoria. Quia tunc error dedit causam contractui: alter enim non voluit ludere, nisi quia contrarium putavit. Præterea hæc sunt contra justitiam ludi, exigentem, ut inter ludentes sit æqualitas moralis in spe lucrandi, & in periculo perdendi: nam hic contractus est utrimque onerosus, non donatio, nec ad remunerandum digniorem & peritiorem institutus, sed in eo emitur spes lucrandi periculo perdendi: ideoque requirit æqualitatem inter spem & periculum. Idque verum est, etiamsi excessus peritiæ sit notus alteri; nisi prudenter ex circumstantia censeatur donatio spontanea lucri ex parte minùs periti. Nam sic ut non sufficit ad justitiam venditionis, si emptor vitium rei norit, & rei cupiditate solvat pretium juste majus, quia aliter eam habere nequit, nec donare excessum censetur; ita in ludo &c. nisi inæqualitas peritiæ aliunde compensetur. Quamdiu tamen uterque ignoret excessum notabilem peritiæ alterius, lucrum est justum etiam in peritiore: quia uterque tunc se exponit periculo perdendi; & sicut lucranti occurrit imperitior, ita poterat occurrere peritior, & sic contractus fuit fortunæ, & ex utraque parte æqualis. Præterea ludentes hoc animo ludunt, ut lucrum retineri possit, dum neutri constat de notabili excessu. 5. Juxta varios, si victor luserit ex animo repetendi solutum: quia non habebat jus lucrandi, & decepit alterum, qui non voluit ludere nisi supposita spe lucrandi. Qui tamen lusit animo solvendi, potest mutare animum peracto ludo, & solutum repetere in judicio.

Quæst. V. *An qui ludo vetito, seu alea aliquid lucratus est, tenetur lucrum restituere, vel qui perdidit solvere?*

Nota. Agitur hìc de magna summa: nam qui modicum perdidit, tenetur solvere. Quia contractus ludi fuit justus, obligatque naturaliter; nec leges, quæ vigent, prohibent modicum quid ludo per se licito exponere, ac proinde lucrum modicum solutum retineri potest, nec conceditur jus illud repetendi.

Resp. 1. Juxta communem sententiam, seclusa lege speciali loci irritante contractum ludi, magna pecuniæ summa jam acquisita ludo vetito, seu alea, servata aliunde justitia, potest retineri in conscientia, donec per sententiam judicis exigatur restitutio. Quia contractus ludi jure naturæ habet vim transferendi dominii ex libero consensu ludentium; & jure positivo communi, vel saltem ex consuetudine, non est ipso facto irritus; nec ludentes redduntur inhabiles ad transferendum dominium, neque obligantur ad restitutionem nisi post sententiam judicis. Ex eo autem quòd contractus sit prohibitus, non ideò hoc ipso est irritus, *quia multa fieri prohibentur, quæ si facta fuerint, obtinent roboris firmitatem*, cap. 16. *de reg. jur.* ut patet in matrimonio post votum simplex castitatis contracto, in negotiatione Clericis interdicta &c.

Resp. 2. Qui alea lusit, & notabilem pecuniæ summam perdidit, sistendo in jure naturali, tenetur solvere. Quia contractus fuit validus, ac proinde ex illo victor comparavit jus ad id, quod lucratus est. Præterea qui perdidit, debuit ludendo consentire in solutionem, si perderet: alioquin mala fide lusisset, ideòque lucrari non potuisset.

Sed controvertitur, an jure civili communi seu Cæsareo, lusor teneatur in conscientia solvere dèbita ludo contracta? Alii negant, quia, l. 1. Cod. *de aleator.* conceditur victo & ejus hæredibus jus repetendi in judicio quod solvit. Ergo victus potest jure retinere id, quod solutum repetere statim posset: cui enim lex dat actionem repetendi, etiam dat exceptionem; ut non solvat, juxta reg. jur. 71. in 6. *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum multò magis admittendus*. Et leg. 198 §. *de regul. jur.* Præterea leges Cæsareæ statuunt, ut

victus

victus non cogatur solvere. Unde cùm retinere meam rem, & datam recipere æquivaleant, injustum non est commodiorem modum absque inutili circulo eligere. Hinc, lib. 3. §. *de compensat.* dicitur: *Interest nostra potiùs non solvere, quàm solutum repetere.*

Alii verò contendunt, debitorem teneri solvere, nisi judicem requirat pro debiti sui absolutione. Quia 1. qui lusit, validè lusit: ergo contraxit obligationem standi contractui valido, donec irritetur; & sic victor habet jus ad solutionem, donec eo privetur per judicem. 2. Sicut qui validè lusit & perdidit, non potest ante sententiam judicis solutum repetere, aut occultè recipere, ita nec potest ante sententiam non solvere. 3. Leges non concedunt jus repetendi solutum nisi in judicio: ergo jus non solvendi acquiritur solùm per sententiam judicis; & cùm dicunt, victus non cogatur solvere, subintelligitur *à judice*: unde significant solùm, actionem victori non dari ad repetendum debitum. Porrò certum est victum teneri solvere, si juravit se soluturum, quia juramentum de re licita præstanda servari debet ex religione & reverentia erga Deum.

Dixi, *jure communi*. Nam potest esse alia consuetudo patriæ, vel lex specialis annullans obligationem naturalem solvendi debita ludo contracta, prout est in Gallia ex edicto Ludovici XIII. quoad hoc recepto. Sed videtur in his rebus standum esse consuetudini receptæ, nec lege abrogatæ.

Quæst. VI. *Quid est sponsio, & quid ad ejus justitiam requiritur?*

Resp. Sponsio est contractus, quo duo vel plures de veritate, aut eventu rei alicujus contendentes, sibi invicem aliquid spondent, ut id sit ejus, qui veritatem fuerit assecutus.

Ut hic contractus sit justus, necesse est, 1. Ut res, de qua agitur, in eodem sensu ab utroque accipiatur: nam alioquin nullus esset contractus sponsionis, siquidem spondentes non consentirent in idem, si diversimodè rem intelligerent. 2. Ut res, de qua contenditur, sit incerta utrique contrahenti. Alioquin jam non esset æqualitas in spe & periculo, quæ ad justitiam sponsionis requiritur: nam sponsio est contractus onerosus, quo emitur spes lucrandi periculo perdendi.

Hinc si quis certus de rei veritate, vel eventu, aliquid sponsione lucratus est, tenetur id restituere, etiamsi de sua certitudine alterum monuisset, qui nihilominus vellet contendere. Quia hic non vult donare, aut se punire, sed spondere, eo quòd putet rem esse semper incertam, & falli ab alio: & ideò diligenter postea veritatem inquirit. Cùm autem in sponsione ematur & vendatur spes lucri periculo amittendi, veluti merx pretio; si nullum sit periculum perdendi, nihil emitur, nec venditur: ac proinde invalidus est contractus, sicuti invalida est emptio gemmæ falsæ pro vera, etiamsi emens monitus fuisset falsam esse, sed credere noluisset. *Delugo.*

CAPUT XII.

De Ultimis voluntatibus.

Quæst. I. QUid est Testamentum?

Resp. Est legitima dispositio de iis, quæ quis vult fieri post mortem cum institutione hæredis, vel legatarii universalis. Quod addo, quia in Gallia ad testamentum non requiritur hæredis institutio: imò si fieret, dicitur testamentum à judicibus declarandum esse irritum: quia lex consuetudinaria permittit solùm institutionem legatarii universalis, quando non instituitur hæres is, qui ab intestato foret.

Dividitur in solemne, in quo servantur omnes solemnitates à jure præscriptæ; & in privilegiatum, quod valet etiamsi non omnes illæ solemnitates serventur: tale est testamentum militare. Solemne subdividitur in scriptum, seu clausum, quod fit scripto coram testibus requisitis; & in nuncupativum, seu apertum, quod fit viva voce coram testibus requisitis, licèt postea possit scripto mandari.

Circa solemnitates à jure in testamentis requisitas consuli debent leges, ac locorum consuetudines.

Jure autem Cæsareo ad testamentum scriptum hæc requiruntur. 1. Ut hæres claris & expressis verbis instituatur, illiusque nomen propria manu testatoris scribatur, vel si aliena, ipse testator scribat, & subscriptum, ac involutum ostendat testibus, dicatque in eo suam ultimam voluntatem contineri. 2. Ut adhibeantur septem testes rogati, masculi, puberes, idonei, hoc est, qui non excludantur à jure, quales sunt hæres, filiusfamilias, furiosi, damnati ob crimen &c. 3. Ut omnes & singuli testes nomen suum subscribant propria manu, & annulo, seu sigillo obsignent. 4. Demum

ut id

ut id totum in uno eodemque loco & tempore, unoque contextu peragatur, l. 21. Codic. *de testam.*

Ad nuncupativum requiritur solùm, ut testator suam ultimam voluntatem tam circa hæredis institutionem, quàm circa legata coram septem testibus, masculis, liberis, puberibus, & ad id vocatis declaret distincta voce, ut possit audiri.

Quæst. II. *An testamentum destitutum solemnitate requisita à jure civili, validum est in conscientia?*

Resp. Circa hoc multiplex est sententia. Prima docet, tale testamentum esse invalidum utroque foro, ita ut hæres per illud institutus, & legatarius teneatur ante sententiam judicis restituere hæredibus ab intestato. Secunda asserit, valere in conscientia, ita ut hæredes ab intestato non possint licitè repetere hæreditatem vel legatum; & si adjudicetur ipsis à judice, teneri ad restitutionem, si ipsis constet de voluntate testatoris. Tertia inter has media docet, illud nullam parere obligationem civilem, sed solùm naturalem, & quidem infirmam, quæ per judicem tolli possit, atque ita non esse omnino invalidum in foro conscientiæ; sed valere ad hoc, ut hæreditas vel legatum possit retineri in conscientia, donec à judice adjudicetur hæredibus ab intestato: neque etiam omnino firmum, quia post sententiam judicis relicta per illud restitui debent hæredibus ab intestato: *Ita Sanchez, Layman, & alii*, qui sic putant conciliari posse leges in speciem contrarias. Unde leges, quæ dicunt testamentum destitutum solemnitate pro infecto habendum, nullum esse, scilicet, inquiunt, per sententiam judicis, qui ob defectum solemnitatis efficaciam ejus elidit.

Ego assentior iis, qui docent, hac in re consulendam esse locorum consuetudinem, & praxim judiciorum, atque servandum id quod æquus judex perspecta penitus veritate judicaret. Nam idem in utroque foro servandum est, ubi forum externum non nititur falsa præsumptione, nec damnat in pœnam, quæ judicis sententiam requirit. Quare si judex quamvis certò norit voluntatem testatoris, rescindat testamentum ob defectum solemnitatis, & hæreditatem ac legata prophana adjudicet hæredi ab intestato; ea ipsi debentur in conscientia ante sententiam. Quia sicut privati possunt apponere contractibus suis certas conditiones, quibus omissis nolunt valere contractum: ita princeps, vel respubl. cui subditorum personæ ac bona subjiciuntur in ordine ad bonum commune, potuit propter fraudis periculum, & majorem dispositionis cautionem facere, ut consensus contrahentium ac disponentium sine certa solemnitate esset de facto irritus; fecisse autem constat ex verbis legis, vel consuetudine & praxi judiciorum, quæ est legum interpres.

Nota. Testator tenetur hæredes instituere in portione legitima descendentes, & his deficientibus ascendentes, nisi justam exhæredandi causam habeat: unde hi dicuntur hæredes necessarii.

Quæst. III. *Quinam testari non possunt?*

Resp. 1. Qui carent usu rationis, ut infantes, & perpetuò amentes. 2. Filiusfamilias. Si tamen pubes sit, potest testari de bonis castrensibus, & quasi castrensibus ad quaslibet causas, & de adventitiis ad pias causas, sed cum patris consensu, ex cap. 4. *de sepultur.* in 6. 3. Servus. 4. Religiosi solemniter professi. 5. Prodigi post interdictam administrationem. 6. Qui commiserunt aliquod crimen, cui jure annexa est talis pœna, & mors damnati. 7. Clerici de bonis ecclesiasticis, cap. 9. *de testament.* in multis tamen locis consuetudo est contraria; sed semper tenentur de iis in pias causas disponere: nam juxta communem sententiam tenentur jure divino naturali ea bona toto vitæ tempore sic impendere. Quare nulla consuetudo, nec potestas humana potest eos excusare vel dispensare.

Quæst. IV. *Quid est Codicillus?*

Resp. Est scriptura continens ultimæ voluntatis dispositionem circa ea, quæ quis vult fieri post mortem citra hæredis, seu legatarii universalis institutionem. Adhibetur ad legata ac fideicommissa relinquenda, vel ad aliquid explicandum, aut mutandum circa testamentum. Ad ejus valorem sufficiunt quinque testes, licèt non rogati, nec requiritur, ut testator manu propria subscribat.

Quæst. V. *Quænam notanda sunt circa legata?*

Resp. Sequentia. 1. Legatum est ultimæ voluntatis dispositio, qua testator particulare donum ab hæreditate selectum directis verbis alicui relinquit. Sumitur etiam pro ipso dono sic relicto.

2. Legata solvi debent ex justitia statim post aditam hæreditatem, & ex hoc legatarius acquirit eorum dominium. Quare si executor testamenti negligat ea solvere, te-

netur de damno inde secuto: nam peccat contra proprium officium in damnum alterius; executor enim constituitur ad præstandum id omne, quod testator fieri voluit: qui autem peccat contra proprium officium ad alterius commodum spectans, peccat contra justitiam. Si nullus sit constitutus executor, tenetur hæres: nam hæreditatem acceptando, se obligavit implicitè ad præstanda onera ei annexa.

3. Legatum transmittitur ad hæredes legatarii.

4. Legatum sub modo factum obligat ad modum illum observandum, si modus sit in utilitatem tertii, vel legantis. Quia tunc testator præsumitur voluisse ad eum obligare: secùs dicunt, si modus sit in solam utilitatem legatarii, quia non præsumitur obligatio inducta, nisi aliunde colligatur, sed solùm testator explicuisse motivum legandi. Quando autem testator obligat ad modum implendum, aliquando obligare vult, non ita tamen, ut si non impleatur, legatum revocetur, & restitui debeat, sed ut peccet legatarius contra justitiam, si non observet. Aliquando vult, ut modo non observato res legata restituatur, vel cum fructibus perceptis, vel sine illis. Quæ omnia pendent ex intentione testatoris, quæ arbitrio prudentis ex ejus verbis, & aliis conjecturis ac circumstantiis colligenda est. Quando legatum relictum est Ecclesiæ, vel piæ causæ sub modo obligante, nisi aliud testator expresserit, non censetur voluisse quòd revocetur legatum, si modus non servetur, cap. *Verum*, de condition. appos.

5. Si legatum ad certam piam causam factum, nequeat ei applicari, debet ab hærede dari in alteram piam causam impendendum judicio Episcopi. Nam defunctus censetur in tali casu voluisse, ut alteri piæ causæ applicaretur, cùm id æquè sit gratum Deo, & utile ejus animæ. Episcopus verò ut interpres voluntatis defuncti, tunc habet jus legata pia ad alium pium usum destinandi, ex cap. 3. & 17. *de testament.* Legatum verò relictum ad causam prophanam, si impleri nequit, redit ad hæredem.

6. Quamvis testamentum ad causam non piam defectu solemnitatis esset invalidum in utroque foro; tamen legata pia in eo contenta valida sunt, & ea statim solvere tenetur hæres ab intestato, si constet quoad illa de voluntate defuncti, ex cap. 11. *de testament.* Tum quia ipsa pia legata sunt remedia vulgò ad testatoris salutem necessaria, & semper utilia, imò sæpe restitutiones justitia debitæ, & à confessario præscriptæ. Tum quia juxta leges Cæsareas legata etiam prophana relicta sine solemnitate requisita solvi debent, si constet de voluntate defuncti, ex instit. *De fideicomm. &* ex cap. 4. *de testament.* In Gallia verò jure consuetudinario secundùm communem Doctorum Gallorum sententiam hæres tenetur in conscientia solvere legata ad pias causas, quamvis in iis, vel in testamento præscriptæ solemnitates omissæ fuerint: secùs, si sint ad causas prophanas. Hinc quando hæredi constat voluntatem testatoris esse, ut aliquid in causam piam distribuatur, licèt id in foro externo probari nequeat, tenetur in conscientia solvere. Tunc enim probatione opus non est, dum de veritate constat.

Quæst. VI. *Quid est fideicommissum?*

Resp. Est ultimæ voluntatis dispositio, qua testator fidei hæredis committit aliquid alteri tradendum. Duplex est, aliud universale, in quo tota hæreditas committitur danda alteri. Sed jus Cæsareum concedit fideicommissario quartam partem hæreditatis, quæ Trebellianica dicitur à jureconsulto Trebellianico, ne inutiliter hæreditatem adierit.

Aliunde particulare, in quo tantùm pars hæreditatis committitur danda alteri.

Quæst. VII. *An valeat in foro conscientiæ fideicommissum in favorem ejus, qui per leges non potest hæres vel legatarius institui?*

Resp. 1. Testator peccat mortaliter ita disponendo, & etiam is, qui talis dispositionis executionem promittit: quia violat legem justam, quæ id graviter prohibet. Hinc S. Hieron. epist. ad Nepotian. ait: *Per fideicommissa legibus illudimus.*

Resp. 2. Is, qui per fideicommissum etiam occultum, hæreditatem aut legatum accepit tradendum personæ, quæ per leges excluditur ab hæreditate, vel legato seu dono, putà filio spurio vel uxori defuncti, ita ut non acceperit, nisi sub hac conditione sibi significata: non potest licitè tale fideicommissum exequi, sed tenetur accepta restituere legitimis hæredibus ab intestato. Quia 1. alioquin ageret contra intentionem & finem legis, & ipsam legem prohibentem, ne hæreditas vel legatum & donum talibus personis tradatur simpliciter, ideòque sive directè, sive indirectè. *Nam certum est, quòd is committit in legem, qui legis verba com-*

ple-

plectes, *contra legis nititur voluntatem*, regul. 78. jur. in 6. *Et cùm quid una via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti*, reg. 84. jur. in 6. Jam verò *quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi*, regul. 64. jur. in 6. & leges justæ obligant in conscientia. 2. Tale fideicommissum est in fraudem legis, ejusque efficaciam prorsus elideret, si liceret, aut valeret. *At fraus & dolus alicui patrocinari non debent*: ait Concil. general. Lateranense IV. cap. 46. Item persona, quæ per legem excluditur ab hæreditate, vel legato, reipsa bona acciperet à principali testatore per alium tamquam instrumentum: at lex id vetat, hoc ipso quòd illam excludit à bonis defuncti. *Ita Covarruvias, Azor, asserens esse communem sententiam.*

Igitur tale fideicommissum debet censeri tamquam si factum non fuisset, ac proinde bona defuncti per illud accepta pertinent ad hæredes legitimos ab intestato. Nam qui accepit aliquid tradendum alteri, non potest illud sibi retinere, quia revera non ei donatum fuit: neque potest tradere illis, qui per leges sunt incapaces illud accipiendi. Hinc Covarr. & Azor, ex communi (ut ipse ait) sententia, docent, filium spurium, qui accepisset bona patris per fideicommissum, vel alio modo, teneri ante omnem sententiam ea restituere legitimis hæredibus ab intestato venientibus, vel testamento institutis, cùm justa lege eorum bonorum capax non sit.

Porrò in Gallia id omnino certum est, nam ibi, & fortè etiam in multis aliis locis, quodvis fideicommissum jure saltem consuetudinario vim legis habente, & obligante in conscientia, reprobatum est: nullumque jus tribuit.

FINIS PRIMÆ PARTIS.